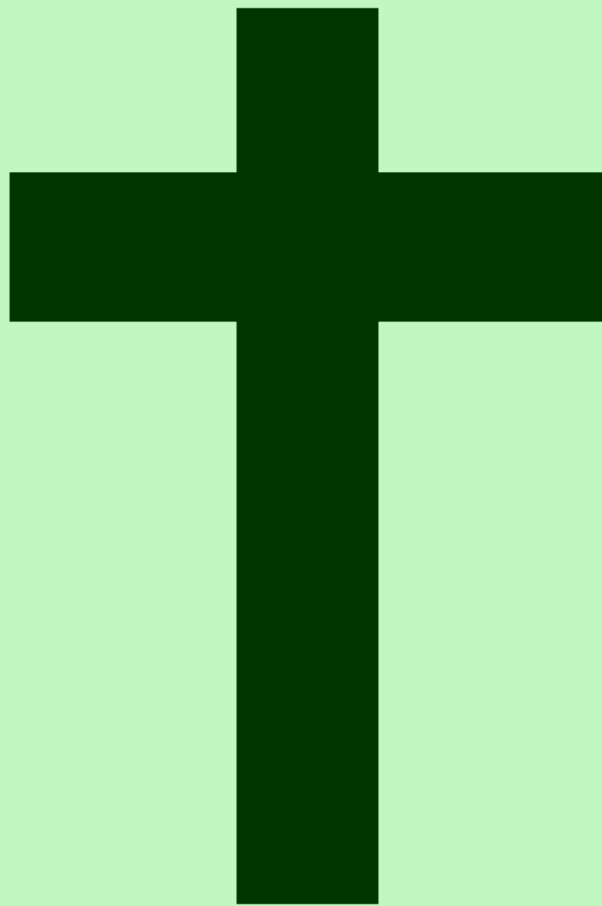

Cha' tso'o nu
nchcui' ji'i
Jesucristo nu xu'na na

New Testament in Chatino, Tataltepec (MX:cta:Chatino,
Tataltepec)

Cha' tso'o nu nchcui' ji'i Jesucristo nu xu'na na
New Testament in Chatino, Tataltepec (MX:cta:Chatino, Tataltepec)

copyright © 1981 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Chatino, Tataltepec

Translation by: Wycliffe Bible Translators, Inc.

Chatino, Tataltepec [cta], Mexico

Copyright Information

© 1981, Wycliffe Bible Translators, Inc.

This translation text is made available to you under the terms of the Creative Commons License: Attribution-Noncommercial-No Derivative Works. (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/>) In addition, you have permission to port the text to different file formats, as long as you do not change any of the text or punctuation of the Bible.

You may share, copy, distribute, transmit, and extract portions or quotations from this work, provided that you include the above copyright information:

You must give Attribution to the work.

You do not sell this work for a profit.

You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Permissions beyond the scope of this license may be available if you contact us with your request.

The New Testament

in Chatino, Tataltepec

© 1981, Wycliffe Bible Translators, Inc.

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2014-04-22

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 4 Mar 2019 from source files dated 27 Nov 2018
68385231-313d-5500-aff2-e6b6a207d978

Contents

SAN MATEO	1
SAN MARCOS	64
SAN LUCAS	102
SAN JUAN	168
LOS HECHOS	214
ROMANOS	272
1 CORINTIOS	299
2 CORINTIOS	324
GÁLATAS	340
EFESIOS	350
FILIPENSES	360
COLOSENSES	366
1 TESALONICENSES	372
2 TESALONICENSES	377
1 TIMOTEO	380
2 TIMOTEO	388
TITO	393
FILEMÓN	396
HEBREOS	398
SANTIAGO	419
1 PEDRO	426
2 PEDRO	434
1 JUAN	439
2 JUAN	446
3 JUAN	447
JUDAS	449
APOCALIPSIS	452

Quityi nu nguscua San Mateo ñi'yā ngua cha' ji'ī Jesús

Jyo'o cusu' ji'ī Jesucristo

¹ Nde nscua na' qui'i ti cha' ji'ī lcaa ñati nu ngua jyo'o cusu' ji'ī Jesucristo, cha' ñati tya'a ji'ī jyo'o David laca yu, lo'o jua'a ñati tya'a ji'ī jyo'o Abraham laca yu, masi tyijyu' ti.

² Jyo'o Abraham bi' ngua sti Isaac;

li' jyo'o Isaac bi' ngua sti Jacob;

li' jyo'o Jacob bi' ngua sti Judá lo'o ca ta'a tya'a ngula yu;

³ li' jyo'o Judá bi' ngua sti Fares lo'o Zara, lo'o Tamar ngua naa xtya'ā ngu' bi'.

Li' jyo'o Fares bi' ngua sti Esrom;

li' jyo'o Esrom bi' ngua sti Aram;

⁴ li' jyo'o Aram bi' ngua sti Aminadab;

li' jyo'o Aminadab bi' ngua sti Naasón;

li' jyo'o Naasón bi' ngua sti Salmón;

⁵ li' jyo'o Salmón bi' ngua sti Booz, lo'o Rahab ngua naa xtya'ā Booz bi'.

Li' jyo'o Booz bi' ngua sti Obed, lo'o Rut ngua naa xtya'ā Obed bi'.

Li' jyo'o Obed bi' ngua sti Isaí;

⁶ li' jyo'o Isaí bi' ngua sti rey David;

li' jyo'o rey David ngua sti Salomón, lo'o xtya'ā Salomón bi' ngua nu cuna'ā nu ngua clyo'o jyo'o Urías clyo.

⁷ Lo'o li' jyo'o Salomón bi' ngua sti Roboam;

li' jyo'o Roboam bi' ngua sti Abías;

li' jyo'o Abías bi' ngua sti Asa;

⁸ li' jyo'o Asa bi' ngua sti Josafat;

li' jyo'o Josafat bi' ngua sti Joram;

li' jyo'o Joram bi' ngua sti Uzías;

⁹ li' jyo'o Uzías bi' ngua sti Jotam;

li' jyo'o Jotam bi' ngua sti Acaz;

li' jyo'o Acaz bi' ngua sti Ezequías;

¹⁰ li' jyo'o Ezequías bi' ngua sti Manasés;

li' jyo'o Manasés bi' ngua sti Amón;

li' jyo'o Amón bi' ngua sti Josías;

¹¹ li' jyo'o Josías bi' ngua sti Jeconías lo'o tya'a ngula yu.

Tyempo bi' ndyaa lo'o ngu' Babilonia ji'ī ngu' Israel ca quichi tyi ngu' ca tyijyu', ne' chcuajji'ī ngu' Babilonia ndyaa quiña'ā tsa ngu' Israel bi' li'.

¹² Ca tyijyu' bi' ngula Salatiel sñi' jyo'o Jeconías bi';

li' jyo'o Salatiel bi' ngua sti Zorobabel;

¹³ li' jyo'o Zorobabel bi' ngua sti Abiud;

li' jyo'o Abiud bi' ngua sti Eliaquim;

li' jyo'o Eliaquim bi' ngua sti Azor;

¹⁴ li' jyo'o Azor bi' ngua sti Sadoc;

li' jyo'o Sadoc bi' ngua sti Aquim;

li' jyo'o Aquim bi' ngua sti Eliud;

¹⁵ li' jyo'o Eliud bi' ngua sti Eleazar;

li' jyo'o Eleazar bi' ngua sti Matán;

li' jyo'o Matán bi' ngua sti Jacob.

¹⁶ Lo'o li' sñi' jyo'o Jacob bi' ngua José nu ngua clyo'o María xtya'ā Jesús, lo'o jua'ā Cristo naa Jesús bi'.

¹⁷ Jua'a naa jyo'o ngu' cusu' bi', tii jlyacua tya'a ba'a ngu' lo'o ngutu'ú Abraham ña'a cuayá' nu ngula jyo'o David. La cui' jua'a tya tii jlyacua tya'a ba'a ngu' lo'o ngutu'ú jyo'o David, ña'a cuayá' nu ndyaa lo'o ngu' xa' tsu' ji'i ngu' Israel ca quichí tyi ngu', nu lo'o ngusu'ba ngu' ji'i ngu' Israel ne' chcuá ca quichí Babilonia tyijyu'. Lo'o la cui' jua'a tya tii jlyacua tya'a ba'a ngu', li' ngula nu laca Cristo.

Ñi'ya ngua lo'o ngula Jesucristo

¹⁸ Nde nscua na' ñi'ya ngua lo'o ngula Jesucristo. Cua ngüñi cha' ji'i María bi', cha' caja clyo'o lo'o nu José sñi' Jacob bi'. Bilya tyalaa María slo José nu lo'o ngua cuayá' ti' nu María bi', cha' cua ntsu'u sñi'; cña ji'i Xtyi'i ycu'i Ndyosi ngua bi', cha' ngua tana María bi'. ¹⁹ Pana nu José bi' ni, tya'na ti' yu ji'i María, tso'o tsa ntsu'u tyiquee yu ña'a yu ji'i. Lo'o cua ndyuna yu cha' bi', ná nti' yu ta yu cha' tyuju'u ti' ji'i Mariá, masi nga'aa caja clyo'o yu lo'o xqui'ya sñi', ngua ti' yu; tye cha' jua'a ti' ngua ti' yu, cha' ná nti' yu sta yu qui'ya ji'i ca toni'i cña. ²⁰ Laja lo'o nclyacua ti' yu ni cha' laca ngua jua'a, li' ndu'u tucua sca xca ji'i ycu'i Ndyosi slo yu laja xcalá yu. Nchcui' xca bi' lo'o yu li':

—José —nacui' xca ji'i yu—, ñati' tya'a ji'i jyo'o David laca nu'u —nacui—. Ná cutsii nu'u caja clyo'o lo'o Mariá, cha' caa cho' toni'i jinu'u. Si'i na cuxi ngua'ni María bi' tsiya' ti; cña nu ngua'ni Xtyi'i ycu'i Ndyosi laca cha' ntsu'u sñi' Mariá juani. ²¹ Lo'o cala sñi' nu cuna'a bi', cubi' qui'yu caca nu bi'. Lo'o xcua xtañi cubi' bi' li', bi' ca naa Jesús. Lo'o nu Jesús bi' ni, bi' laca nu cua'ni lyaá ji'i ñati' nu ntsu'u cha' ji'i lo'o ycu'i Ni, cha' clyaá ngu' ji'i qui'ya nu ntsu'u ji'i ngu'.

²² Lo'o jua'a ngua cha' bi', cha' nu cua nchcui' ycu'i Ndyosi lo'o ngu' sa'ni cha' jua'a caca. Tyempo sa'ni nguscua jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji'i ycu'i Ndyosi cha' bi' lo' quityi. Ndi'ya nguscua ngu':

²³ Caca tana sca nu cuna'a nu ntucua ycu'i ti, lo'o li' qui'yu caca sñi'; Emanuel ñacu'i ngu' ji'i cubi' bi'.

Jua'a nscua lo' quityi, bi' cha' jua'a ngua ji'i María li'. Nu nchcui' ngu' Emanuel ni, ndi'ya nti' ñacu'i cha' bi': Ndi'i ycu'i Ndyosi lo'o na.

²⁴ Lo'o li' ngue ti' José, ndu'u yu ndyaa yu slo María cha' caja clyo'o yu lo'o, ñi'ya nu nacui' xca ji'i ycu'i Ndyosi ji'i yu. Li' ñaa lo'o yu ji'i ca toni'i ji'i yu, ²⁵ pana ná ngujua' yu lo'o ña'a cuayá' nu cua ngula sñi'. Lo'o cua ngula cubi', li' ngua naa Jesús.

2

Lo'o ndyalaa ngu' tii

¹ La cui' tyempo lo'o ngula Jesús nde quichí Belén, sca nu cusu' nu naa Herodes ngua loo ji'i nasiyu' bi'. Ca loyuu su cuentya Judea, ca bi' ndi'i quichí Belén bi'. Lo'o li' ndyalaa xi ngu' tii nde Judea bi'; ngutu'u ngu' tii bi' xa' quichí nde su ntyucua cuichaa, lo'o li' ndyalaa ngu' quichí Jerusalén. Nchcui' ngu' tii bi' lo'o ngu' nu ndyacua tya'a lo'o ngu' tyucuii:

² —¿Macala ndi'i cubi' nu ngula tsubi' ti bi'? —nacui' ngu'—. Rey ji'i cu'ma ngu' judío laca cubi' bi' —nacui' ngu'—. Cua na'a ya cuui cucui nu ndacui cuá cuentya ji'i cubi' bi', bi' cha' ndyalaa ya ca nde cha' cua'ni tlyu ya ji'i cubi' bi' juani.

³ Lo'o nu rey Herodes ni, ndyutsii tsa yu lo'o ndyuna yu cha' nu nchcui' ngu' tii bi', cha' cua'ni tlyu ngu' ji'i chaca rey. Lo'o jua'a lcaa ngu' quichí Jerusalén ndyutsii tsa ngu' ñi'ya cua'ni rey Herodes. ⁴ Li' ngusi'ya rey Herodes bi' ji'i lcaa sti jo'ó nu laca loo, lo'o jua'a ji'i mstru nu nclyu'u cha' jo'ó ne' laa cha' caa ngu' slo. Nchcuane nu rey bi' ji'i ngu' li':

—¿Ha ná jlo ti' ma macala nchcui' quityi cha' cala Cristo? —nacui' rey ji'i ngu'.

⁵ —Cala bi' nde quichí Belén loyuu su cuentya Judea re —nacui' ngu' ji'i—. Ndi'ya nacui' quityi ji'i ycu'i Ndyosi:

⁶ Quichí sube ti laca Belén nu ntsu'u loyuu su cuentya Judea, nacui' ycu'i Ni. Pana quichí tyi sca ngu' tlyu tsa caca, masi quichí sube laca juani, nacui' Ni. Caca nu qui'yu tlyu bi' loo,

lo'o jua'a ña'asii yu ji'i ngu' Israel 'na.
Jua'a nscua lo quityi bi'.

⁷ Lo'o cua ndyuna rey Herodes cha' bi', li' cuaana ti ngusi'ya yu ji'i nu ngu' tii bi', cha' caa ngu' slo cha' ta yu sca cha' lo'o ngu'. Li' nchcuane rey bi' ji'i ngu' ni jacua' na'a ngu' cha' ndyu'u tucua cuii cucui bi' nde cua. ⁸ Lo'o ndacha' ngu' ji'i, li' nchcui' rey lo'o ngu' cha' tsa'a ngu' nde quichi Belén.

—Yaa clya ma —nacui' rey ji'i ngu' tii bi'—, clyana ma ma ntucua tyi cubi' bi' —nacui—. Lo'o si quije ji'i ma, li' xtyuu ma slo na' chaca quiya' cha' caca cuayá' ti' na' macala ntsiya cubi' bi'. Lo'o na' tsa'a cua'ni tlyu na' ji'i cubi' bi' nta'.

⁹ Lo'o li' ndu'u ngu' ndyaa ngu' nu lo'o ndyuna ngu' cha' nu nchcui' rey lo'o ngu'. Chaca quiya' na'a ngu' cuii bi' laja lo'o ndyaa ngu' tyucuii cha' tsa'a ngu' ca quichi Belén, la cui' cuii cucui nu na'a ngu' clyo ca su ntyucua cuichaa. Lo'o ngulu'u cuii ji'i ngu' macala nscua ni'i su ndi'i cubi', ndyatu cuii su ntucua ni'i bi'. ¹⁰ Tso'o tsa ntsu'u tyiquee ngu' ña'a ngu' cuii bi' chaca quiya'. ¹¹ Li' ndyatí ngu' ni'i bi', na'a ngu' ji'i cubi' lo'o ji'i María xtya'a cubi'. Hora ti ndyatu sti' ngu' tii bi' slo cubi' cha' cua'ni tlyu ngu' ji'i. Lo'o li' ngusatí ngu' yu'ba ji'i ngu' cha' ta ngu' msta' ji'i cubi' bi'; nda ngu' oro ji'i cubi' bi', nda ngu' yana jo'ó nu quiña'a tsa nga'a, lo'o jua'a nda ngu' mirra ji'i cubi' bi'. (Jua'a naa sca taná yaca nu tyixi xtyi'i.) ¹² Nu lo'o ndyaa ngu' caja' ngu', li' nchcui' xcalá ngu'; nchcui' ycu' Ndyosi lo'o ngu' laja xcalá cha' nga'aa tsa'a ngu' slo rey Herodes bi', cha' cuiñi tsa yu. Bi' cha' ngusñi ngu' xa' tyucuii cha' xtyuu ngu' tyaa ngu' quichi tyi ngu' chaca quiya'.

Ngusna lo'o José ji'i María nde Egipto

¹³ Nu lo'o cua ndu'u ngu' tii ndyaa ngu' quichi tyi ngu', li' nchcui' xcalá José. Ndyu'u tucua sca xca ji'i ycu' Ndyosi slo yu laja xcalá, nchcui' lo'o yu li':

—Que ti' nu'u —nacui' xca ji'i José—. Tyatu nu'u, xna clya nu'u —nacui—, tsa'a lo'o nu'u ji'i xtya'a cubi' tyijyu' nde loyuu su cuentya Egipto. Tyi'i ma cajua ña'a cuayá' nu cacha' hi' cha' tso'o tyaa ma nde nasiyu re chaca quiya'. Tyaala tsa rey Herodes bi'; cua caa ti yu quichi re cha' clyana ji'i cubi', cha' cujuui ji'i cubi' nti' yu.

¹⁴ Hora ti ngue ti' José, li' ndyaa lo'o ji'i cubi' lo'o ji'i xtya'a cubi' masi tya talya; ndyaa ngu' nde Egipto li'. ¹⁵ Lo'o li' ndyanu ngu' ca bi' ña'a cuayá' nu cua ngujuii Herodes, rey nu tyaala bi'. La cui' cha' bi' nchcui' jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji'i ycu' Ndyosi cua sa'ni la lo'o nchcui' ndi'ya: “Xi'ya na' ji'i Sñi' na' cha' tyu'u ca loyuu su cuentya Egipto, cha' xtyuu yu tyaa yu quichi tyi yu”, nacui' ycu' Ndyosi nu Xu'na na. Bi' cha' jua'a ngua ji'i ngu' tya li', cha' ndyalaa ngu' nde Egipto.

Ndyujuii Herodes ji'i cubi' ji'i ngu'

¹⁶ Lo'o nu rey Herodes bi' ni, ñasi' tsa yu lo'o ngua tii yu cha' nga'aa ñaa nu ngu' tii bi' slo. Li' ngulo rey bi' cña ji'i msu, cha' tsa'a ngu' cujuui ngu' ji'i lcaa cubi' qui'yu nu ntsu'u quichi Belén, lcaa cubi' nu bilya tye sna yija ji'i; lo'o jua'a cujuui ngu' ji'i lcaa cubi' qui'yu nu ntsu'u quichi sube cacua ti. Cua jlo ti' rey cha' nu cubi' bi' bilya tye sna yija, cha' jua'a nchcui' ngu' tii bi' xqui'ya cuii cucui nu cua na'a ngu'. ¹⁷ La cui' cha' bi' nchcui' jyo'o cusu' Jeremías nu ngua tu'ba ji'i ycu' Ndyosi nu ngua sa'ni la. Ndi'ya nacui':

¹⁸ Lye tsa nda xtyi'i ñati' nde quichi Ramá;

nxi'ya ngu', ndyuna tsa ngu', cha' ngujuii sñi' Raquel.

Nxi'ya tsa nu cuna'a bi', cha' cua ngujuii sñi'.

Ni sca ñati' ná ngua ji'i xaala' tyiquee nu cuna'a bi', cha' nga'aa lu'ú sñi'.

Jua'a cha' nscua lo quityi, masi bilya caca cha' bi' lo'o tya lu'ú jyo'o cusu' nu nguscua cha' bi'. Bi' cha' jua'a ngua ji'i ngu' Belén, ngusi'ya tsa ngu' cha' ngujuii sñi' ngu'.

¹⁹ Ca tiya' la li' ngujuii rey Herodes bi', lo'o li' ndu'u tucua sca xca ji'i ycu' Ndyosi slo José laja xcalá ti yu, cha' tya ndi'i José ca loyuu su cuentya Egipto:

²⁰ —Que ti' nu'u —nacui' xca ji'i yu—, tyatu clya nu'u, tyaa lo'o nu'u ji'i nu piti lo'o ji'i xtya'a yu nde nasiyu Israel chaca quiya' —nacui—, cha' cua ngujuii ngu' tyaala nu ngua ti' cujuui ji'i cubi' cua tya tsubi' la.

²¹ Lo'o li' ndyatũ José, ndyaa lo'o ji'ĩ nu piti lo'o ji'ĩ xtya'a nu piti, ñaa ngu' nde nasiyu Israel chaca quiya'. ²² Lo'o li' ndyuna yu cha' sñi' jyo'o Herodes laca loo nde Judea, la cui' sñi' yu nu naa Arquelao laca bi'; ndyutsij xi José xqui'ya cha' bi'. Li' xa' nchcui' xcalá yu ñi'ya cua'ni yu, bi' cha' ndyaa ngu' nde loyuu su naa Galilea li'. ²³ Ca bi' ndyalaa ngu' quichi Nazaret cha' tyi'ĩ ngu'. La cui' cha' bi' nchcui' jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji'ĩ ycu'ĩ Ndyosi nu ngua sa'ni lo'o nchcui' ngu' ndi'ya: ngu' Nazaret cua'ni ngu' ji'ĩ nu bi'. Jua'a nchcui' jyo'o cusu' bi' cua sa'ni, bi' cha' jua'a ndu'ni ngu' ji'ĩ Jesús juani.

3

Nda Juan cuij lo'o ngu' ne' quixi' su ná ndi'ĩ ñati

¹ Lo'o ngua tyempo, li' nguxana Juan nda yu cuij lo'o ngu' nu ndya'a slo yu su ndi'ĩ yu ycu'ĩ ti yu ne' quixi'; ntyucuatya yu ji'ĩ ngu' li'. La cui' loyuu su cuentya Judea ndi'ĩ yu; pana btyi tsa yuu su ndi'ĩ Juan, ndi'ĩ tsa quee, lo'o ná ndi'ĩ xa' ñati cajua.

² —Ca tyuju'u ti' cu'ma —nacui Juan ji'ĩ ngu'—, xtyanu ma ji'ĩ cha' cuxi nu ndyu'ni ma —nacui—. Cua xana ti cha' caca ycu'ĩ Ndyosi loo ne' cresiya ji'ĩ ñati chalyuu.

³ Lo'o nu Juan ni, laca yu la cui' ñati nu nchcui' jyo'o cusu' Isaías ji'ĩ sa'ni, cha' jyo'o cusu' bi' ngua tu'ba ji'ĩ ycu'ĩ Ndyosi. Ndi'ya nscua lo quityi bi':

Cuij xi'ya sca ñati ne' quixi':

“Xaala clya ma sca tyucuij su caa ycu'ĩ nu Xu'na na;

xquiñi tso'o ma tyucuij su tyeje tacui ycu'ĩ”, ñacui ñati bi'.

Jua'a nguscua jyo'o cusu' cuentya ji'ĩ ñati bi', lo'o Juan laca ñati bi'.

⁴ Lo'o nu Juan bi' ni, lacu' yu sca late' quicha' camello, lo'o jua'a ndyaaca' juata sii' yu; ndacu yu tscu' lo'o cuiña' cuityu. ⁵ Lo'o li' ndyu'u ti'ĩ quiña'a ñati slo yu; ñaa ngu' quichi Jerusalén slo yu, lo'o jua'a ñaa ngu' lcaa quichi sube ti nu ndi'ĩ loyuu su cuentya Judea bi' slo yu, lo'o ngu' nu ntsu'u cacua ti to' sta'a Jordán, ñaa ngu' slo yu. ⁶ Li' ntyucuatya Juan ji'ĩ ngu' nu ndya'a slo yu nde lo hitya Jordán, ntyucuatya yu ji'ĩ lcaa ngu' nu nchcui' cha' ngua tyuju'u ti' ngu' ji'ĩ cha' cuxi nu ndyu'ni ngu'.

⁷ Lo'o ngua sca tsa na'a Juan ji'ĩ tyuu tya'a ngu' fariseo lo'o ngu' saduceo; tacati tsa ndu'ni ycu'ĩ ngu' ngua ti' ngu', lye tsa ndu'ni tyucuaa ti' ngu' ji'ĩ tya'a ngu'. Lo'o xi ngu' bi' lija ngu' cha' tyucuatya Juan ji'ĩ ngu', pana ná ndiya ti' Juan jua'a.

—Ñi'ya nti' cuaña tyaala, jua'a nti' cu'ma —nacui Juan ji'ĩ ngu' bi'—. ¿Ha cua nchcutsij ngu' ji'ĩ ma lacua? ¿Ha juani ndube ti' ma cha' ca ñasi' tsa ycu'ĩ Ndyosi lo'o xcube' Ni ji'ĩ ma nu lo'o tye chalyuu? —nacui yu—. ⁸ Tso'o lacua, culu'u ma ji'ĩ ya si chañi cha' cua ngulochu' ma ji'ĩ cha' cuxi nu ntsu'u ji'ĩ ma. ⁹ Ná culacua ti' ma cha' caca tso'o ji'ĩ ma slo ycu'ĩ Ndyosi si xcui' ndyi'u ti' ma ji'ĩ jyo'o cusu' ji'ĩ ma, nu cusu' Abraham bi'. Ná talo ycu'ĩ Ni ji'ĩ cha' cuxi nu ndu'ni ma tsiya' ti, masi ñati tya'a ji'ĩ jyo'o Abraham laca ma, nchcui' ma. Na cuiñi ma. Si nti' ycu'ĩ Ndyosi, taca ji'ĩ Ni cuiñá Ni ji'ĩ ñati tya'a ji'ĩ jyo'o Abraham, masi lo'o quee to' sta'a re, taca ji'ĩ Ni si nti' Ni. Nga'aa taquiya' Ni ji'ĩ cu'ma li'.

¹⁰ Ñi'ya ndu sca ñati lo'o hacha ji'ĩ cha' clyaja lo yaca si'yu ji'ĩ yu, jua'a nti' ycu'ĩ Ndyosi; si'yu yu bi' ji'ĩ lcaa yaca nu ná nda si'yu tso'o cha' tyaqui lo quii', lo'o jua'a xcube' Ni ji'ĩ ñati nu ná ntaja'a xtyanu qui'ya nu ntsu'u ji'ĩ ngu'. ¹¹ Lo'o na' ni, ntyucuatya na' ji'ĩ ma lo'o hitya, si chañi cha' cua ngua tyuju'u ti' ma ji'ĩ qui'ya nu ntsu'u ji'ĩ ma; pana cua caa ti sca ñati nu tso'o la que na'. Lo'o na', cua'ni tlyu na' ji'ĩ ñati bi'; tso'o tsa caca tyiquee na', masi caña nu ntsu'u quiya' ñati bi' culo na'. Lo'o nu ñati bi' ni, ná tyucuatya yu ji'ĩ ngu' lo'o hitya ti; pana cua'ni yu cha' tyanu Xtyi'ĩ ycu'ĩ Ndyosi ne' cresiya ji'ĩ ngu' nu lo'o tyucuatya yu ji'ĩ ngu', lo'o li' subii Ni ji'ĩ ngu' lo'o xee ji'ĩ Ni cha' caca lubii ne' cresiya ji'ĩ ngu'. ¹² Ñi'ya ndu'ni xu'na ltya, jua'a cua'ni Ni; ñi'ya ndyu'u co'o yu nscua', pana ndaqui yu cualya' lo'o nguti, jua'a sa'be tya'a Ni ji'ĩ ñati, lo'o li' su'ba Ni ji'ĩ ñati cuxi cha' tyaqui ngu' lo quii' su nga'aa tye cha' tyaqui.

Jua'a ngulu'u Juan ji'ĩ ñati nu ndya'a slo.

Ntyucuatya Juan ji'ĩ Jesús

¹³ Tyempo bi' lo'o nga'a Juan to' sta'a Jordán, ndu'u Jesús nde loyuu su cuentya Galilea lijya ca slo Juan, cha' lo'o ngua ti' Jesús cha' tyucuatya Juan ji'i. ¹⁴ Lo'o li' ngua ti' Juan cua'a yu ji'i Jesús.

—Ná tso'o tyucuatya na' jinu'u —nacui Juan ji'i—. Tso'o la tyucuatya ycu'i nu'u jna'.

¹⁵ Li' nchcui' Jesús lo'o yu:

—Tso'o tyucuatya nu'u jna' juani —nacui Jesús ji'i Juan—, cha' jua'a tso'o si cua'ni na lcaa cña nu nti' ycu'i Ndyosi cha' cua'ni na.

Lo'o ndyuna Juan cha' nu nchcui' Jesús lo'o, ntyucuatya yu ji'i Jesús li'. ¹⁶ Lo'o cua ngua cha' bi', ndu'u Jesús lo hitya, li' cua ndyaala tyucuii nde cua. Lo'o li' na'a Jesús cha' ngua'ya Xtyi'i ycu'i Ndyosi lo; ñi'ya nda'ya sca tyupe' lo yuu, jua'a ngua'ya Xtyi'i ycu'i Ni lo Jesús. ¹⁷ Li' nguañi nchcui' ycu'i Ndyosi ca su ntucua Ni nde cua. Ndi'ya nacui Ni:

—Nu nde laca Sñi' na' —nacui Ni—. Tyaca'a tsa yu 'na, cha' tso'o tsa ntsu'u tyiquee na' ña'a na' ji'i yu.

4

Nchcui' cuayá' xu'na cuiñaja lo'o Jesús

¹ Lo'o li' ndyaa lo'o Xtyi'i ycu'i Ndyosi ji'i Jesús ca ne' quixi' su btyi tsa yuu, su ná ndi'i ñati, cha' tyacua tya'a yu lo'o nu xu'na cuiñaja cajua. Ngua ti' nu bi' tyijiloo ji'i Jesús.

² Lo'o li' tu'ba tsá tu'ba talya ná ndyacu Jesús tsiya' ti, ntyute' tsa yu li'. ³ Lo'o li' ndyu'u tucua nu xu'na cuiñaja bi', cha' chcui' cuayá' lo'o Jesús:

—Si chañi cha' nu'u laca nu sca ti Sñi' ycu'i Ndyosi —nacui nu xña'a bi' ji'i Jesús—, xñi nu'u sca quee re lacua, cha' jua'a cuiñá nu'u xlyá lo'o quee re cha' cacu na.

⁴ Lo'o li' nguxacui Jesús cha' ji'i:

—Cua nscua sca cha' lo quityi ji'i ycu'i Ndyosi —nacui Jesús ji'i—. Ndi'ya nchcui' cha' bi': “Si'i na cu'ú ñati chalyuu lo'o cacu ngu' tyaja ti, masi lo'o cuna ngu' lcaa cha' nu nchcui' ycu'i Ndyosi, li' chañi cha' tyu'ú ngu'”. Jua'a nscua lo quityi.

⁵ Lo'o li' ndyaa lo'o nu xu'na cuiñaja ji'i Jesús nde quichi' Jerusalén, su tyaca'a tsa ji'i ycu'i Ndyosi; ca hique laa tonu ji'i quichi' bi' ndyaa ngu', cua tsa ntucua ngu' li'.

⁶ —¿Ha chañi cha' nu sca ti Sñi' ycu'i Ndyosi laca nu'u? —nacui nu xña'a bi' ji'i Jesús—. Tso'o si tyú nu'u ca lo yuu lacua, cha' cua nscua sca cha' lo quityi ji'i ycu'i Ndyosi ndi'ya: Culo ycu'i Ndyosi cña ji'i xcá ji'i Ni cha' ña'asii ngu' jinu'u, nacui quityi.

Lo'o jua'a nscua chaca cha':

Lo'o ya' ti xcá ji'i Ni xatu ngu' jinu'u,

cha' ná ca quicha quiya' nu'u su tyú nu'u chu' quee.

Jua'a nscua lo quityi —nacui nu xña'a.

⁷ Li' nguxacui Jesús cha' ji'i nu xña'a bi':

—Pana ndi'ya nscua cha' lo quityi ji'i ycu'i Ndyosi: “Ná chcui' cuayá' ma' lo'o ycu'i Ndyosi nu Xu'na ma'”, nacui quityi.

⁸ Lo'o ndye nchcui' ngu', xa' ndyaa lo'o nu xu'na cuiñaja ji'i Jesús nde sca lo xlyá ca'ya nu cua tsa. Li' ngulu'u nu xña'a bi' lcaa nasiyu tyucui ña'a chalyuu ji'i Jesús, cha' tso'o tsa ña'a chalyuu bi'. ⁹ Lo'o li' nchcui' cuayá' nu xña'a bi' lo'o Jesús chaca quiya':

—Ta na' chacuayá' caca nu'u loo ji'i lcaa chalyuu nu ña'a nu'u ca ndacua —nacui nu xña'a ji'i Jesús—, sca ti si tyú sti' nu'u loo na', si cua'ni tlyu nu'u jna', li' caca nu'u loo.

¹⁰ Li' nguxacui Jesús cha' ji'i nu xña'a bi':

—Tyaatsu' nu'u slo na', Satanás —nacui Jesús—. Yaa clyá nu'u. Cua nscua sca cha' lo quityi ji'i ycu'i Ndyosi ndi'ya: “Sca ti ji'i ycu'i Ndyosi nu Xu'na ma' cua'ni tlyu ma' ji'i, sca ti cha' ji'i ycu'i Ni nga'a cha' taquiya' ma' ji'i nde chalyuu”, nacui quityi.

¹¹ Li' ndu'u xu'na cuiñaja ndyaa. Li' ndu'u tucua xcá ji'i ycu'i Ndyosi cha' xtyucua ngu' ji'i Jesús, cha' ta ngu' xi juersa ji'i yu.

Nguxana Jesús ndyu'ni cña ji'i ycu'i Ndyosi nde loyuu su cuentya Galilea

¹² Ca tiya' la ndu'u Jesús ndyaa, cha' ndyuna yu cha' cua ntejeya' ngu' ji'i Juan, ndyaa lo'o ngu' ji'i yu ne' chcuá. Li' nguxtyuu Jesús chaca quiya' nde quichi Nazaret, nde loyuu su cuentya Galilea. ¹³ Pana ná ndyanu yu nde Nazaret; nguxcutsa'a yu su ndi'i yu, ndyaa yu ca quichi Capernaum to' tayu'. Nscua quichi bi' loyuu su ndu'ni ngu' sa'ni cha' su cuentya Zabalón lo'o su cuentya Neftalí laca bi'. ¹⁴ La cui' ti cha' bi' cua nchcui' jyo'o Isaías nu ngua tu'ba ji'i ycuí' Ndyosi cua sa'ni la. Ndi'ya nacui:

¹⁵ Ntsu'u loyuu su cuentya Zabalón lo'o su cuentya Neftalí ca chaca tsu' sta'a Jordán.

Tyeje tacui na loyuu bi', li' tyalaa na to' tyujo'o,
cha' loyuu bi' laca Galilea su ndi'i ñati nu si'i ngu' judío laca.

¹⁶ Cua ngujui'i sca xee tlyu slo ngu' nu ndi'i su talya ña'a;
juani cua nguxee ji'i ngu', cua caja ti chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'i ngu' bi',
masi cua tye ti chalyuu ji'i ngu' bi' tya tsubi' la.

Jua'a nchcui' jyo'o cusu' bi'. Bi' cha' loyuu bi' nguti'i Jesús li'.

¹⁷ Lo'o li' nguxana nchcui' Jesús lo'o ngu' nu ndya'a slo:

—Ca tyuju'u ti' ma —nacui Jesús ji'i ngu'—, xtyanu ma ji'i laca cha' cuxi nu ndyu'ni ma, cha' cua tyalaa ti hora cha' caca ycuí' Ndyosi loo ne' cresiya ji'i ma.

Nxi'ya Jesús ji'i jacua tya'a ngu' nu ndyaa cuta cualya

¹⁸ Lo'o ngua sca tsa ndya'a Jesús to' tayu' Galilea bi'. Li' na'a yu ji'i Simón lo'o Andrés tya'a ngula Simón, nchcu ngu' taraya lo hitya cha' xñi ngu' cualya, cha' bi' laca cña nu ndu'ni ngu' bi' laca tsa. Lo'o nu Simón bi' ni, Pedro ndu'ni ngu' ji'i. ¹⁹ Lo'o li' nchcui' Jesús lo'o tyucuaa nu qui'yu bi':

—Tsa ma lo'o na' juani —nacui Jesús ji'i ngu' bi'—. Ñi'ya ngujui cualya ji'i ma lo'o nguta'a ma cuta cualya, jua'a caja xa' cña ji'i ma juani cuentya jna'; culu'u na' ji'i ma ñi'ya nu clyana ma ji'i ñati chalyuu re nu nguna' tsa ndu'ni, cha' caca ngu' ñati 'na.

²⁰ Hora ti nguxtyanu ngu' ji'i taraya ji'i ngu', ndyaa lca'a ngu' ji'i Jesús li'.

²¹ Lo'o nde loo la xi na'a Jesús ji'i Jacobo sñi' Zebedeo lo'o Juan tya'a ngula yu; nga'a ngu' ne' yaca ni'i sube ji'i ngu' lo'o sti ngu', ndyu'ni cho'o ngu' taraya ji'i ngu'. Li' ngusi'ya Jesús ji'i ngu' bi', cha' tsa ngu' lo'o. ²² Hora ti nguxtyanu ngu' ji'i sti ngu' lo'o yaca ni'i ji'i ngu', ndyaa ngu' lo'o Jesús li'.

Ngulu'u Jesús ji'i quiña'a tsa ñati

²³ Lo'o li' ndyaa ngu' laca quichi su cuentya Galilea lo'o Jesús. Laca quichi ndya'a nclyu'u yu ji'i ngu' ne' laa ji'i ngu' judío; nchcui' yu lo'o ngu' ñi'ya laca cha' tso'o ji'i ycuí' Ndyosi, cha' cua ngulala ti caca Ni loo ne' cresiya ji'i ngu'. Lo'o jua'a ngua'ni yu jo'o ji'i laca nu quicha, masi quicha ti ti' ngu' ngua'ni Jesús cha' ndyaca tso'o ngu'. ²⁴ Li' nguañi cha' ji'i Jesús laca quichi, hasta ca nde loyuu Siria nguañi cha' ji'i yu; bi' cha' ñaa lo'o ngu' ji'i laca ngu' quicha slo ycuí' yu, cha' cua'ni yu jo'o ji'i ngu'. Ñaa lo'o ngu' ji'i nu quicha, masi ti' tsa ngu' xqui'ya quicha nu ntsu'u ji'i ngu'; ñaa lo'o ngu' ji'i ngu' nu ntsu'u cui'i cuxi ji'i ngu', masi nçalú cui'i ji'i ngu', masi nchcu' tyucuí tyucuí ña'a ngu', masi nchcuti sca tsu' ya' ngu'. Lo'o li' ngua'ni Jesús cha' ndyaca tso'o laca ngu' quicha bi'. ²⁵ Bi' cha' ndu'u lca'a quiña'a tsa ñati ji'i, masi ngu' Galilea, masi ngu' laca quichi nde Decápolis, masi ngu' quichi Jerusalén, masi ngu' xa' quichi nde loyuu su cuentya Judea, masi ngu' quichi chaca tsu' sta'a Jordán. Quiña'a tsa quichi ngutu'u ngu' ndyaa lca'a ngu' ji'i Jesús li'.

5

Ñi'ya ngulu'u Jesús ji'i ngu' nu ngua'a sii' cua'a

¹ Na'a Jesús cha' quiña'a tsa ñati lija' ngu' slo yu, bi' cha' ndyacui yu ndyaa la yu nde sii' cua'a, ndyaca'a yu xi cajua. Lo'o ndyu'u ti'i ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i slo, ² li' nguxana Jesús nclyu'u yu ji'i ngu' bi'. Ndi'ya nchcui' yu lo'o ngu':

Ñati nu tso'o ntsu'u tyiquee

³ —Tso'o ntsu'u tyiquee ñat̄i si jlo ti' cha' sca ti lo'o ycui' Ndyosi caca cua'ni ngu' cha' tso'o —nacui Jesús—. Caca ycui' Ndyosi loo ne' cresiya ji'̄i ngu' bi', pana ná caca ji'̄i ngu' si jua'a ti ngu'.

⁴ 'Lo'o jua'a tso'o ntsu'u tyiquee ñat̄i masi xñi'̄i ti' juani xqui'ya qui'ya nu ntsu'u ji'̄i, cha' ndu'ni ycui' Ni cha' caca tso'o tyiquee ñat̄i bi'.

⁵ 'Lo'o jua'a tso'o ntsu'u tyiquee ñat̄i nu ná nti' tyij̄i loo ji'̄i tya'a ñat̄i, cha' ca su ntucua ycui' Ni tyacua cha' tso'o nu ta ycui' Ni ji'̄i ñat̄i bi' li'.

⁶ 'Lo'o jua'a tso'o ntsu'u tyiquee ñat̄i si tyaja'a tsa cua'ni lcaa cha' tso'o, lcaa cha' liñi; ji'̄i ñat̄i bi' xtyucua ycui' Ndyosi cha' taca ji'̄i cua'ni lcaa cha' nu nti' ycui' Ni.

⁷ 'Lo'o jua'a tso'o ntsu'u tyiquee ñat̄i nu tya'na ti' ji'̄i tya'a ñat̄i, cha' jua'a cua'ni tya'na ti' Ni ji'̄i ycui' ngu' bi'.

⁸ 'Lo'o jua'a tso'o ntsu'u tyiquee ñat̄i nu lubii cresiya ji'̄i, cha' ji'̄i ñat̄i bi' cua'nda ycui' Ni chacuayá' cha' ña'a ji'̄i ycui' ca Ni nde loo la.

⁹ 'Lo'o jua'a tso'o ntsu'u tyiquee ñat̄i nu nxyucua ji'̄i tya'a ñat̄i cha' caca tso'o ti ngu' lo'o tya'a cusuu ngu'. “Sñi' na”, ñacuī ycui' Ndyosi ji'̄i ñat̄i nu jua'a xaala' tyiquee tya'a ngu'.

¹⁰ 'Lo'o jua'a tso'o ntsu'u tyiquee ñat̄i si talo tyiquee ji'̄i xa' ñat̄i, masi lya' ti' ngu' ji'̄i, masi ti'í ti' ngu' ji'̄i, xqui'ya cha' tso'o nu ndu'ni cuentya ji'̄i ycui' Ni. Tso'o ntsu'u tyiquee ñat̄i bi' si talo tyiquee ji'̄i ngu', cha' jua'a laca ycui' Ndyosi loo ne' cresiya ji'̄i ñat̄i bi'.

¹¹ 'Lo'o jua'a tso'o ntsu'u tyiquee mā masi xtyí lo'o ngu' ji'̄i mā xqui'ya na', masi lya' tsa ti' ngu' ji'̄i mā, masi cuiñi tsa ngu', masi chcuī' tsa ngu' cuentyu ji'̄i mā xqui'ya na'.

¹² Li' caca tso'o tyiquee mā, ca chaa ti' mā cha' cua laca nguxco'o ycui' Ndyosi sca cha' tso'o nu tyacua ji'̄i sa scaa mā ca su ntucua ycui' Ni. La cui' jua'a ngua lya' tsa ti' jyo'o cusu' sa'ni, nu lo'o na'a ngu' ji'̄i jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji'̄i ycui' Ndyosi tyempo bi'.

Ñi'ya nti' teje', ñi'ya nti' xee, jua'a ndi' mā chalyuu

¹³ 'Ñi'ya nu ndu'nijo'o tsa teje' ji'na cha' cñi', cha' cua'ni tyuju' scuaa, jua'a laca cu'ma nde chalyuu; na ndu'nijo'o tsa mā ji'̄i ycui' Ndyosi cha' cua'ni mā cña ji'̄i Ni. Si cua ngunu'u teje' ji'na, nga'aa cua'nijo'o bi' ji'na li'; tso'o si xcuaa na ji'̄i teje' bi' li', masi to' tyucuii su ntyeje tacui ñat̄i. Ná ndu'ni cha' masi sta quiya' ngu' hichu' teje' ngunu'u bi'. Ñi'ya nti' ngu' lo'o teje' ngunu'u bi', jua'a nti' ycui' Ndyosi lo'o ñat̄i nu ná taquiya' ji'̄i Ni.

¹⁴ 'Ñi'ya nti' sca xee laca cu'ma, cha' culu'u mā tyucuii ji'̄i ycui' Ndyosi ji'̄i lcaa ñat̄i chalyuu. Sca quichi' nu ndi'̄i lo xlya ca'ya ni, ná ca tyi'̄i bi' cuaana ti; ña'a lcaa ñat̄i quichi' bi'. ¹⁵ Lo'o jua'a si cua'a ngu' sca quii' quityee, ná su'ba cuatsi' ngu' ji'̄i bi' ne' caju li'; cua sta ngu' quityee cha' clyane xee tyucui ña'a ni'̄i bi'. ¹⁶ Lo'o jua'a cu'ma ni, si xee laca mā nu culu'u tyucuii ji'̄i ñat̄i, xcui' cha' tso'o cua'ni mā cha' ña'a xa' ñat̄i ña'a cha' tso'o nu ndu'ni mā, nu laca mā sñi'̄i ycui' Ndyosi. Lo'o li' tyi'u ti' ngu' ji'̄i ycui' Ndyosi Sti na, cua'ni tlyu ngu' ji'̄i ycui' Ndyosi nu ntucua nde cua.

Nclyu'u Jesús cha' cuentya ji'̄i cña nu ngulo ycui' Ndyosi ji'̄i jyo'o cusu' sa'ni

¹⁷ 'Ná culacua ti' mā cha' lijya na' ca nde cha' cua'ni tye na' ji'̄i cha' cusu'; masi lcaa cha' nu nda ycui' Ndyosi lo'o jyo'o Moisés, masi lcaa cha' nu nguscua jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji'̄i ycui' Ndyosi cua sa'ni la, ná cuityi na' ji'̄i cha' bi'. Pana cua lijya na' cha' culu'u liñi na' ji'̄i ñat̄i ñi'ya nu nti' ñacuī lcaa cha' nu nscua lo quityi bi'. ¹⁸ Cha' liñi nda na' lo'o mā juani, cha' ni sca si'yu cha' nu nguscua jyo'o cusu' sa'ni cuentya ji'̄i ycui' Ndyosi, ná taca cuityi ngu' cha' bi' ña'a cuayá' nu tye chalyuu; chañi cha' caca lcaa ca cha' nu nscua lo quityi ji'̄i ycui' Ndyosi cua sa'ni la. ¹⁹ Bi' cha' juani, nga'aa ta Ni su tyi'̄i ñat̄i slo ycui' Ni si ná taquiya' ngu' ji'̄i cua ña'a ca cña nu nda ycui' Ni ji'̄i ngu' cha' cua'ni ngu', si culu'u ngu' ji'̄i tya'a ñat̄i ngu' cha' nga'aa ntsu'u cha' taquiya' ngu' ji'̄i cña bi'. Lo'o jua'a ta Ni su tyi'̄i ñat̄i ca slo ycui' Ni si taquiya' ngu' ji'̄i lcaa cña bi', si culu'u ngu' cña bi' ji'̄i tya'a ñat̄i ngu'. ²⁰ Ndi'ya ñacuī na' ji'̄i mā juani: ná caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'̄i mā, si

ná tso'o la cha' nu cua'ni mā, si'i ñi'ya nu ndu'ni ngu' tacati jua, nu ngu' fariseo bi' lo'o jua'a nu mstru cha' jo'ó bi'.

Nclyu'u Jesús ji'i ngu' cha' tye cha' ñasi' ngu' lo'o tya'a ngu'

²¹ 'Cua ndyuna mā ñi'ya nu ngulo ycu' Ndyosi cña ji'i jyo'o cusu' nu ngua sa'ni. Ndi'ya nchcui' Ni: "Ná cujuui mā ji'i tya'a ñati mā", nacui ycu' Ni. "Si cujuui ngu' ji'i tya'a ngu', li' ntsu'u cha' tsaa ngu' ne' chcuā cha' cua'ni cuayá' bese ji'i ngu' bi'." ²² Pana quiña'a la cha' chcu' na' lo'o mā juani: masi ca ti'í ti' ngu' ji'i tya'a ñati, li' ntsu'u cha' chcube' ngu' bi'; masi na chcu' ti ngu' cha' cuxi ji'i tya'a ñati, ntsu'u cha' tsaa ngu' bi' slo ngu' nu laca loo ca Jerusalén, cha' caca cuayá' ji'i ngu' cajua li'. Lo'o jua'a si ñacu' ngu' ji'i tya'a ñati: "¡Na ple tsa nu'ú! ¡Na tonto tsa hique nu'ú!" lo'o ñasi' tsa ngu' ji'i tya'a ñati, li' nga'a cha' tsaa ngu' bi' ca bilyaa su ná tye cha' tyaqui quii'.

²³ 'Lo'o jua'a laja lo'o ndyaa ti mā ne' laa cha' ta mā msta ji'i ycu' Ndyosi, si tyi'u ti' mā cha' ntsu'u cha' ñasi' ti' ji'i mā lo'o tya'a mā, ²⁴ li' tso'o la xtyuu mā lo'o msta ji'i mā chaca quiya' ca toni'i ji'i mā. Li' tsaa mā tsaa xaala' mā tyiquee tya'a mā tya clyo. Lo'o li' xa' squi'ya mā msta bi' toni'i ji'i mā, tsaa lo'o mā ji'i ne' laa chaca quiya'.

²⁵ 'Pana ndi'ya cua'ni mā si ntsu'u ñati nu sta qui'ya ji'i mā ca toni'i cña: hora ti xaala' mā cha' ji'i mā lo'o ñati bi', laja lo'o bilya tyalaa mā slo ngu' tisiya cha' cua'ni cuayá' ngu' ji'i cha' cusuu bi'. Cuxi la cha' si tyaala tsa ngu' tisiya, cha' li' xi'ya ngu' ji'i ngu' policía cha' su'ba ngu' ji'i mā ne' chcuā. ²⁶ Cha' liñi nchcu' na' lo'o mā, cha' tiya' tsa tyu'u mā su lubii, cha' li' ntsu'u cha' ta mā lcaa ca centavo nu jña ngu' tisiya ji'i mā cha' tyu'u mā li'.

Nchcu' Jesús sca cha' ji'i ñati nu ndu'ni suba'

²⁷ 'Cua ndyuna mā ñi'ya ngulo ycu' Ndyosi cña ji'i jyo'o cusu' sa'ni. Ndi'ya nchcu' Ni: "Ná cua'ni suba' mā lo'o clyo'o xa' ñati", nacui ycu' Ni. ²⁸ Pana, quiña'a la cha' chcu' na' lo'o mā juani: si ña'a sca nu qui'yu ji'i sca nu cuna'a, lo'o li' culacua ti' yu cha' cua'ni suba' yu lo'o, stu'ba ntsu'u cha' bi' lo'o yu ñi'ya si cua laca ngua'ni suba' yu lo'o nu cuna'a bi', masi tyiquee ti yu ntsu'u cha' cuxi bi'.

²⁹ 'Tso'o la si culo mā si'yu cloo mā la'a tsu' cui, xcuaā mā ji'i li', si si'yu cloo mā ndacui qui'ya cha' ndu'ni mā cha' cuxi. Masi cuityi' mā, tyanu lubii cresiya ji'i mā li', cha' ná tsaa mā su lye ndyaqui quii' ca bilyaa. ³⁰ Tso'o la xi'yu cu' mā ya' mā la'a tsu' cui, xcuaā mā ji'i li', si ya' mā ndacui qui'ya cha' ndu'ni mā cha' cuxi. Masi cu' ya' mā, tyanu lubii cresiya ji'i mā li', cha' ná tsaa mā su lye ndyaqui quii' ca bilyaa.

Nchcu' Jesús sca cha' ji'i ñati nu nguxtyanu ji'i clyo'o

³¹ 'Ndi'ya nchcu' jyo'o cusu' sa'ni: "Si ñacu' sca nu qui'yu ji'i clyo'o yu cha' tyaa slo sti chaca quiya', cha' nti' yu xtyanu yu ji'i clyo'o yu, li' ntsu'u cha' culo yu sca quityi cuentya ji'i nu cuna'a bi'. Quityi bi' ñacu' cha' nga'aa si'i clyo'o yu laca juani." ³² Pana, quiña'a la cha' chcu' na' lo'o mā juani: ndyu'ni cuxi sca nu qui'yu si culo yu quityi cha' xtyanu yu ji'i clyo'o yu, si ná ndacui nu cuna'a bi' qui'ya. Lo'o li' si xa' caja clyo'o nu cuna'a bi' lo'o chaca ñati, li' ndacui nu cuna'a qui'ya, lo'o jua'a chaca yu bi' ndacui qui'ya, cha' clyo'o xa' ñati bi' laca nu cuna'a bi'; pana tlyu la qui'ya nu ndacui ji'i nu qui'yu nu ngua clyo'o clyo.

Nclyu'u Jesús cha' ji'i ngu' cha' ná cua'ni ngu' jura

³³ 'Lo'o jua'a cua ndyuna mā ñi'ya nu ngulo ycu' Ndyosi cña ji'i jyo'o cusu' sa'ni. Ndi'ya nchcu' Ni: "Ná tso'o ta mā sca cha' lo'o ycu' Ndyosi cha' cua'ni mā sca cña, si cha' cuiñi ti nda mā. Nga'a cha' cua'ni mā ñi'ya nu nacui mā ji'i Ni cha' cua'ni mā." ³⁴ Pana, quiña'a la cha' chcu' na' lo'o mā juani, cha' ná tso'o tsiya' ti cua'ni mā jura nu lo'o chcu' mā sca cha': masi chcu' mā cuentya ji'i lcaa na nu ntsu'u nde cua, ná cua'ni mā jura jua'a, cha' ca bi' ntucua ycu' Ni; ³⁵ masi chcu' mā cuentya ji'i yuu chalyuu re, ná chcu' mā jura jua'a, cha' cuentya ji'i ycu' Ndyosi laca chalyuu re; masi chcu' mā cuentya ji'i quichi Jerusalén, ná cua'ni mā jura jua'a, cha' ca bi' laca ycu' Ni loo. ³⁶ La cui' ti cha' ná cua'ni

mā jura cuentya jil'i scua' que ycuil' ca mā, cha' sca ti ycuil' Ni ngüiñá Ni jil'i cu'mā, lo'o ná caca jil'i mā cuiñá mā ni sca ca quicha' hique mā, ni nu ngata, ni nu ngati. Ná tso'o cuentya jil'i ycuil' Ndyosi tsiya' ti cha' cua'ni mā jura. ³⁷Tsa bi' ti cha' ñacui' mā: “Chañi”, si cha' liñi laca; lo'o jua'a ñacui' mā: “Si'i”, si cha' cuiñi. Cua ña'a ca cha' nu chcuil' mā nu lo'o ndu'ni mā jura, cha' jil'i nu xña'a laca bi'.

Nclyu'u Jesús ñi'ya' cua'ni ngu' lo'o tya'a cusuu ngu'

³⁸Lo'o jua'a cua ndyuna mā cha' nu nchcuil' jyo'o cusu' sa'ni. Ndi'ya' nacui: “Sca ñati tyaala ni, si cua ngüichu yu si'yu cloo tya'a yu, li' ntsu'u cha' culo ngu' nu laca cña si'yu cloo ycuil' yu cha' cati xqui'ya yu. Lo'o jua'a si ngxutyú yu sca la'ya tya'a yu, li' ntsu'u cha' culo ngu' nu laca cña la'ya ycuil' yu, cha' cati xqui'ya yu.” Jua'a nchcuil' ngu' nu ngua tya sa'ni li'. ³⁹Pana, quiña'a la cha' chcuil' na' lo'o mā juani, cha' nga'aa xuu tya'a mā lo'o ñati nu ngua'ni cha' cuxi lo'o mā. Lo'o quijil'i ya' ngu' loo mā la'a tsu' cui, li' ta mā chacuayá' quijil'i ngu' chaca tsu' loo mā, si nti' ngu'. ⁴⁰Si nti' sca ñati tyaala xlyaa' camxa jil'i mā, hora ti ta mā jil'i li'; lo'o jua'a ta mā xi xa' la late' jil'i yu, cha' tyaala' jil'i yu li'. ⁴¹Jua'a sca nu laca loo ni, si culo yu cña jil'i mā cha' tsaa lo'o mā yu'ba jil'i yu sca se'i, hora ti tsaa lo'o mā yu'ba bi' jil'i; lo'o jua'a tso'o masi tya tsaa lo'o mā jil'i ca tyijyu' la xi, si jua'a nti' yu. ⁴²Lo'o jña sca ñati' cua ña'a ca na jil'i mā, ta mā na bi' jil'i; jua'a si jña ngu' xi cñi jil'i mā, tso'o ti chcuil' mā lo'o ngu' bi' li'.

Nclyu'u Jesús cha' tso'o ti tyu'u tyiquee ngu' ña'a ngu' jil'i tya'a cusuu ngu'

⁴³Cua ndyuna mā cha' nu nchcuil' jyo'o cusu' sa'ni. Ndi'ya' nacui: “Cua'ni tyaca'a mā jil'i ngu' tya'a mā, lo'o jua'a ca ti'í ti' mā jil'i tya'a cusuu mā”. ⁴⁴Pana, quiña'a la cha' chcuil' na' lo'o mā juani, cha' tso'o ti tyu'u tyiquee mā ña'a mā jil'i tya'a cusuu mā, lo'o jua'a tso'o ti chcuil' mā jil'i ngu' nu nchcuil' cuentyu jil'i mā, tso'o ti cua'ni mā lo'o ngu' nu ti'í ti' jil'i mā; chcuil' mā lo'o ycuil' Ndyosi cuentya jil'i ngu', masi ndyu'ni lya' ti' ngu' jil'i mā, masi nxytí lo'o ngu' jil'i mā. ⁴⁵Li' taca tyuloo ñati' jil'i mā cha' laca mā sñi' ycuil' Ndyosi nu ntucua nde cua. Ndu'ni Ni cha' stu'ba ti tyucua cuichaa, masi ca su ndi'i ñati' cuxi, masi ca su ndi'i ñati' tso'o; ndu'ni Ni cha' stu'ba ti ca'ya tyo, masi ca su ndi'i ñati' tso'o, masi ca su ndi'i ñati' cuxi. Bi' cha' tso'o la si stu'ba ti cua'ni mā lo'o lcaa ñati'. ⁴⁶La cui' ti ná tso'o si xcui' jil'i ngu' tya'a tso'o ti mā tso'o ntsu'u tyiquee mā ña'a mā jil'i. Si'i na tso'o la taquiya' ycuil' Ndyosi jil'i mā si jua'a ti ndu'ni mā, cha' jua'a ndu'ni cua ña'a ca ñati'; masi ñati' tso'o, masi ñati' cuxi, masi ngu' msu' jil'i ngu' xa' tsu' nu cuiñi ti nxñi quiña'a tsa cñi cña loo jil'i mā, lcaa ngu' bi' ndu'ni tyaca'a ngu' jil'i tya'a tso'o ti ngu'. ⁴⁷Lo'o chcuil' mā cha' tso'o sca ti lo'o tya'a tso'o mā, ná tso'o bi', cha' la cui' jua'a ndu'ni cua ña'a ca ñati'; masi ngu' nu ná ntsu'u cha' jil'i lo'o ycuil' Ndyosi tsiya' ti, lo'o ngu' bi' nchcuil' tso'o lo'o tya'a tso'o ngu'. Quiña'a la cha' tso'o cua'ni mā nti' ycuil' Ndyosi. ⁴⁸Ycuil' Ndyosi Sti na nu ntucua nde cua ni, xcui' cha' tso'o, xcui' cha' liñi, xcui' cha' lubii ndu'ni Ni; ñi'ya' ndu'ni ycuil' Ni, jua'a nga'a cha' cua'ni mā xcui' cha' tso'o lo'o lcaa ñati, si chañi cha' sñi' ycuil' Ni laca mā.

6

Nclyu'u Jesús jil'i ngu' ñi'ya' xtyucua ngu' jil'i ñati' ti'i

¹Lo'o chaca cha' ni, ná ta mā sca na jil'i ngu' ti'i nu lo'o ña'a xa' ñati' jil'i mā, cha' ná ña'a ngu' ñi'ya' laca cha' tso'o nu ndu'ni mā cuentya jil'i ycuil' Ni. Ná taca xco'o ycuil' Ndyosi Sti na sca cha' tso'o nu tyacua jil'i mā ca su ntucua ycuil' Ni, si cha' ña'a xa' ñati' jil'i mā ndyu'ni mā cha' tso'o ti. ²Lo'o xtyucua mā jil'i ngu' ti'i ni, ná ntsu'u cha' cacha' mā cha' bi' jil'i xa' ñati. Ná cua'ni mā ñi'ya' nu ndu'ni ngu' nu tucua cha' ntsu'u tyiquee ngu', nu nti' tsa cha' ña'a xa' ñati' jil'i; nu lo'o nxyucua ngu' bi' jil'i ngu' ti'i, masi ne' laa jil'i ngu' judío tya'a na, masi to' calle ti, sca ti nti' ngu' bi' cha' tso'o tsa chcuil' ñati' jil'i. Ná cua'ni mā jua'a. Cha' liñi nchcuil' na' lo'o mā; lcaa cha' tso'o nu tyacua jil'i ngu' bi' ca slo ycuil' Ndyosi nquicha', cua laca ngujui cha' bi' jil'i ngu' bi' nu lo'o cua na'a xa' ñati' ti jil'i ngu'. ³Lo'o cu'mā ni, nu lo'o ta mā sca na jil'i ngu' ti'i, ta mā jil'i cuaana ti, cha' ná ca cuayá' ti'

xa' la ñati; masi tya'a ma, ná caca cuayá' ti' ngu' ni cña ndyu'ni ma. ⁴ Sca ti ycuí' Ndyosi Sti na caca cuayá' ti' Ni ñi'ya laca cha' tso'o nu ndu'ni ma cuaana ti, lo'o li' xco'o Ni cha' tso'o nu tyacua ji'i ma nde loo la.

Nclyu'u Jesús ji'i ngu' ñi'ya chcuí' ngu' lo'o ycuí' Ndyosi

⁵ Lo'o chaca cha' ni, lo'o chcuí' ma lo'o ycuí' Ndyosi, ná cua'ni ma ñi'ya nu ndu'ni ngu' nu tucua cha' ntsu'u tyiquee ngu'. Ndu' ngu' cuiñi bi' slo ñati ne' laa ji'i ngu' judío tya'a na, cha' nti' ngu' chcuí' ngu' lo'o ycuí' Ndyosi laja lo'o ña'a ñati ji'i ngu' bi'; la cui' ti cha' bi' lo'o ndu' ngu' laja calle cha' chcuí' ngu' lo'o ycuí' Ni. Cha' liñi nchcuí' na' lo'o ma; lcaa cha' tso'o nu tyacua ji'i ngu' bi' ca slo ycuí' Ndyosi nquicha', cua laca ngujui cha' bi' ji'i ngu' nu lo'o cua na'a ñati chalyuu ti ji'i ngu'. ⁶ Lo'o cu'ma ni, nu lo'o chcuí' ma lo'o ycuí' Ndyosi, tsaa ma sca se'i su taca tyi'i ma cuaana ti. Si nga'a ma nde ni'i, li' tacu' ma toni'i, cha' jua'a cua'ni tlyu ma ji'i ycuí' Ndyosi Sti na cajua; ndi'i ycuí' Ndyosi cacua ti slo ma, masi ná nga'a xa' ñati slo ma. Sca ti ycuí' Ndyosi Sti na nchca cuayá' ti' ñi'ya laca cha' tso'o nu ndu'ni ma cuaana ti, lo'o jua'a xco'o Ni cha' tso'o nu tyacua ji'i ma nde loo la.

⁷ Nu lo'o chcuí' ma lo'o ycuí' Ndyosi ni, ná chcuí' ma la cui' ti cha' quiña'a tsa quiya', ni ná chcuí' ma quiña'a tsa cha' nu ná nchca cuayá' ti' ycuí' ca ma, ñi'ya nu ndu'ni ngu' nu ná ntsu'u cha' ji'i lo'o ycuí' Ndyosi tsiya' ti. Nclacua ti' ngu' bi', cha' tso'o la taquiya' jo'ó ji'i ngu' si quiña'a tsa cha' chcuí' ngu', jua'a nti' ngu' bi'. ⁸ Pana, ná chcuí' ma jua'a, cha' jlo ti' ycuí' Ndyosi Sti na cua ña'a ca cha' nu lyiji ji'i ma, masi bilya jña ma cha' bi' ji'i Ni. ⁹ Tso'o la si ndi'ya chcuí' ma lo'o ycuí' Ni lacua: Ndyosi Sti ya nu ntucua nde cua, tacati tsa cha' jinu'u.

¹⁰ Caa nu'u nde chalyuu cha' caca nu'u loo ji'i ya.

Cua'ni nu'u cha' caca lcaa cha' nu nti' nu'u cha' caca nde chalyuu; ñi'ya nu ndu'ni nu'u ca su ntucua nu'u, jua'a caca nde lo yuu re li'.

¹¹ Ta nu'u na cacu ya tsa juani.

¹² Lo'o jua'a cui'ya nu'u cha' clyu ti' ji'i ya ji'i lcaa cha' cuxi nu ntsu'u tyiquee ya, cha' jua'a cua ngüi'ya ya cha' clyu ti' ji'i ñati nu ngua'ni cha' cuxi lo'o ya.

¹³ Ná ta nu'u chacuayá' cha' cojolaqui cha' cuxi ji'i ya, pana cua'ni lyaá nu'u ji'i ya ya' nu xña'a.

Nu'u laca loo tsiya' ti; lcaa chacuayá' nu ntsu'u nde chalyuu, lo'o jua'a chacuayá' nu ntsu'u nde cua, jinu'u ntsu'u lcaa chacuayá' bi'. Ná nga'a cha' tye cha' tlyu tsa laca nu'u. Jua'a caca cha' tu'ni.

Jua'a ñacu' ma ji'i ycuí' Ndyosi.

¹⁴ Si cui'ya ma cha' clyu ti' ji'i ngu' nu ngua'ni cha' cuxi lo'o ma, li' lo'o Sti na nu ntucua nde cua cui'ya Ni cha' clyu ti' ji'i ma; ¹⁵ pana si ná cui'ya ma cha' clyu ti' ji'i tya'a ñati ma, lo'o ycuí' Ndyosi Sti na, ná cua'ni clyu ti' Ni ji'i ma ji'i qui'ya nu ntsu'u ji'i ma li'.

Nclyu'u Jesús cha' ji'i tsa nu ná ndacu ngu'

¹⁶ Lo'o chaca cha' ni: nu lo'o tyalaa tsa ji'i ma lo'o ná cacu ma xqui'ya cha' cua'ni tlyu ma ji'i ycuí' Ni, ná tso'o si tyu'u cha' xñi'i ti' tyiquee ma, ñi'ya nu ndu'ni ngu' nu tucua cha' ntsu'u tyiquee ngu'. Nti' ngu' bi' cha' ña'a ñati ji'i cha' tacati tsa nu ndu'ni ycuí' ca ngu', cha' ná ndyacu ngu' tsa bi'. Cha' liñi nchcuí' na' lo'o ma, cha' cua laca ngujui cha' ji'i ngu'; lcaa cha' tso'o nu tyacua ji'i ngu' ca slo ycuí' Ndyosi nquicha', cua ngujui cha' bi' ji'i ngu' nu lo'o cua na'a xa' ñati chalyuu ti ji'i ngu'. ¹⁷ Pana cu'ma ni, lo'o tyalaa sca tsa nu ná cacu ma, cha' tso'o la cua'ni tlyu ma ji'i ycuí' Ni, li' tso'o la tyaati loo ma, jua'a sube' ma chcuu hique ma, ¹⁸ cha' ná caca cuayá' ti' xa' ñati ji'i ma cha' ná ndyacu ma tsa bi'. Sca ti ycuí' Ndyosi Sti na nchca cuayá' ti' ñi'ya laca cha' tso'o nu ndu'ni ma cuaana ti. Lo'o li' xco'o Ni cha' tso'o nu tyacua ji'i ma nde loo la.

Cha' tso'o nu tyacua ji'i ngu' ca su ntucua ycuí' Ni

¹⁹ Lo'o chaca cha' ni: ná xco'o ma quiña'a tsa cha' tso'o cuentya ji'i ycuí' ti ma laja lo'o ndi'i ma chalyuu re. Yala ti quiñu'u cha' tso'o bi' jua'a ti; ntsu'u quiya' cacu tiña' ji'i, cacu cuixu' ji'i, cua'ni ñu'u ji'i li'. La cui' jua'a cuaana ngu' ji'i cha' tso'o nu ntsu'u ji'i ma,

nguna' cha' bi' ji'i mā li'. ²⁰ Tso'o la lo'o xco'o ycu'i Ni cha' tso'o nu tyacua ji'i mā ca su ntucua ycu'i Ni; nga'aa cacu tiña' ji'i cha' tso'o bi', nga'aa quiñu'u, lo'o jua'a nga'aa caca cuaana ngu' ji'i cha' tso'o bi'. ²¹ Cha' nu tyaca'a la ji'i mā ni, tyanu cresiya ji'i mā ca su ntsu'u cha' bi', masi sca cha' tso'o nu ndyu'u co'o ji'i mā nde chalyuu, masi cha' tso'o nu cua nchco'o Ni cuentya ji'i mā ca su ntucua ycu'i Ni.

Nu laca xee ji'i tyucui ña'a ngu'

²² Nu si'yu cloo na ni, bi' laca nu nda xee ji'i tyucui ña'a na. Nu lo'o tso'o ti si'yu cloo na, li' taca ña'a na cha' cua'ni na lcaa lo cña nu ntsu'u cha' cua'ni na, taca cua'ni na xcu'i cha' tso'o. ²³ Pana si quicha si'yu cloo na, nga'aa caca cua'ni na cña, cha' talya xee ña'a na li'. Lo'o jua'a ne' cresiya ji'i mā ni, si ndyacu' xee ji'i mā cha' ntsu'u chalyuu cuxi ji'i mā, nga'aa tyu'u xee ne' cresiya ji'i mā tsiya' ti li'; talya tsa tyanu cresiya ji'i mā li'.

Ñi'ya nchcui' ycu'i Ndyosi cha' ji'i cñi

²⁴ Ni sca ñati ná taca ji'i ngu' cua'ni ngu' cña ji'i tucua tya'a xu'na ngu' sca tyempo ti. Ná taca taquiya' mā ji'i ycu'i Ndyosi la cui' tyempo lo'o lye tsa ndya'a cha' tyiquee mā cha' ji'i cñi. Si jua'a ni, cua ntsu'u tucua tya'a xu'na mā li'. Ná tyiquee' li' ca ti'í ti' mā ji'i tsaca xu'na bi', lo'o jua'a ca tiji' ti' mā ji'i chaca xu'na bi'. La cui' jua'a taquiya' tso'o mā ji'i xu'na clyo bi', lo'o jua'a cñilo'o ti mā ji'i chaca bi' li'.

Ña'asij' tso'o ycu'i Ndyosi ji'i sñi' Ni

²⁵ Ndube ti' ycu'i Ni ji'i mā, bi' cha' ná ntsu'u cha' culacua tsa ti' mā ñi'ya caca cha' cu'ú mā, na ca cacu mā, na ca co'o mā su ndi'i mā chalyuu. Ná culacua tsa ti' mā ma caja ste' mā. Cuayá' tsa cha' na lu'ú ti na juani, masi si'i quiña'a tsa na nu cacu na; cuayá' tsa cha' tso'o ti tyucui ña'a na, masi si'i na tso'o tsa ste' na. ²⁶ Culacua xi ti' mā ñi'ya nu ndyaca ji'i quiñi nu ndyacu' cua: ná ntyaa ni' nscua', ná ndu'ni ni' clacua, ná ndiñá ni' ja'ba su xco'o ni' na cacu ni'; pana ycu'i Ndyosi Sti na nu ntucua nde cua, nda Ni na cacu ni' jua'a ti. Lo'o cu'mā ni, ¿ha xti la ntsu'u loo mā que quiñi bi' ca slo ycu'i Ndyosi? Si'i. Quiña'a la ntsu'u loo mā cuentya ji'i ycu'i Ni. ²⁷ Pana nga'aa caca caluu la mā sa cla'be metro cua la, masi quiña'a tsa cha' culacua ti' mā.

²⁸ Lo'o jua'a cha' ji'i ste' mā, ¿ni cha' nclyacua tsa ti' mā ji'i cha' bi'? Culacua xi ti' mā lo'o ña'a mā queé nu ntsu'u lo quixi' cua. Tso'o ti nclyu' bi', masi ná ndu'ni bi' cña, masi ná nchca ji'i cuiñá late' cacu'. ²⁹ Nu jyo'o Salomón nu ngua rey culiya' tsa cua sa'ni ni, tso'o tsa ña'a ngua ste' jyo'o bi'; pana ná stu'ba ña'a ste' yu lo'o queé cua, cha' tso'o la ña'a queé. ³⁰ Ni'ya lo'o tso'o tsa ngüiñá ycu'i Ndyosi ji'i queé cua, cha' nda Ni sca lo ste' bi', masi sca ti tsa talo queé bi' lo'o li' tyaqui ntsu'u quiya'; la cui' jua'a ta ycu'i Ni late' cacu' mā, masi xti tsa cha' jlya ti' mā ji'i ycu'i Ni. ³¹ Bi' cha' ná ntsu'u cha' culacua tsa ti' mā ñi'ya cha' cuxi tyacua ji'i mā ca nde loo la. Ná ñacu' lye mā: “¿Ma caja na cacu ya?” Ná ñacu' mā: “¿Ma caja hitya co'o ya?” Ni ná ñacu' mā: “¿Ma caja ste' ya?” ³² Jua'a nclacua ti' ñati nu ná ntsu'u cha' ji'i lo'o ycu'i Ndyosi tsiya' ti. Pana jlo ti' ycu'i Ndyosi Sti na nu ntucua nde cua cha' lyiji cha' bi' ji'i mā, ³³ bi' cha' si' ji'i cha' bi' clyana mā. Tso'o la si ta mā tyempo ji'i ycu'i Ni cha' caca Ni loo ne' cresiya ji'i mā, jua'a tso'o la si cua'ni mā lcaa cha' nu nti' ycu'i Ni cha' cua'ni mā nde chalyuu; li' ta Ni lcaa na nu lyiji xi ji'i mā. ³⁴ Lo'o jua'a ná ntsu'u cha' culacua ti' mā cuentya ji'i ñi'ya nu caca ji'i mā tsa quee. Chaca tsa laca bi'. Sca ti ji'i tsa juani culacua xi ti' mā ñi'ya cua'ni mā cha' tyijiloo mā ji'i cha' cuxi nu tyacua ji'i mā juani.

7

Ná ntsu'u cha' sta ngu' qui'ya ji'i tya'a ñati

¹ Lo'o chaca cha' ni: ná sta mā qui'ya ji'i tya'a ñati mā, cha' ná tyiquee' sta ycu'i Ndyosi qui'ya ji'i mā si cua'ni mā jua'a. ² La cui' ñi'ya nchcui' cuxi mā ji'i xa' la tya'a ñati mā, si tyaala tsa mā, la cui' jua'a cua'ni cuayá' ycu'i Ni ji'i mā. Lo'o jua'a, la cui' cuayá' milya ñi'ya nu nda mā ji'i tya'a ñati mā, la cui' jua'a ta ycu'i Ni ji'i mā. ³ ¿Ni cha' yala tsa nchcui'

mā jī'ī sca cha' cuxi nu ntsu'u jī'ī xa' la tya'a ñatī mā, masi ñi'ya nti' si laca bi' sca satya yuu ti nu ndyatī cloo ngu'? Pana ná ndube ti' mā cha' tlyu tsa cha' cuxi nu ntsu'u jī'ī ycui' mā, ñi'ya nti' si laca bi' sca nguti tlyu nu ntsu'u cloo ycui' ca mā. ⁴ ¿Ni cha' laca tlyu tsa tyiquee mā chcui' mā lo'o tya'a ñatī mā ndi'ya: “Ta nu'u chacuayá' culo na' yuu nu ntsu'u cloo nu'u”? Jua'a ñacuī mā, masi ná ña'a mā nguti nu ntsu'u cloo ycui' ca mā. ⁵ ¿Na cuiñi mā! Clyo la tyu'u nguti tlyu nu ntsu'u cloo ycui' ca mā, lo'o li' taca ña'a tso'o mā cha' culo mā satya yuu nu ntsu'u cloo tya'a mā.

⁶ 'Cha' lubii nu cuentya jī'ī ycui' Ndyosi ni, ná tso'o si tsa chcui' mā cha' bi' lo'o ñatī cuxi nu ná nti' cuna cha' bi' tsiya' ti, cha' ñi'ya nti' xne', jua'a nti' ngu' bi'; su'ba ñasi' mā jī'ī ngu' cuxi bi', cha' cua'ni lya' ti' ngu' jī'ī mā li'. Lo'o jua'a ná tso'o sta mā sca na tso'o nu quiña'a tsa nga'a su ndya'a cube', cha' hora ti satá quiya' ni' na tso'o bi'.

Ñi'ya nu tso'o la jña ngu' sca cha' jī'ī ycui' Ndyosi

⁷ 'Lo'o chaca cha' ni: jña mā sca cha' jī'ī ycui' Ndyosi, lo'o jua'a ta ycui' Ni cha' bi' jī'ī mā li'; clyana mā jī'ī ycui' Ni, lo'o jua'a quije Ni jī'ī mā li'; tyucui tyiquee mā chcui' mā lo'o ycui' Ni, cuna Ni cha' nu chcui' mā lo'o Ni li'. ⁸ Cua ña'a ca ñatī nu ndijña sca cha' jī'ī ycui' Ndyosi, caja cha' bi' jī'ī ngu' li'; cua ña'a ca ñatī nu ncllyana jī'ī ycui' Ni, quije Ni jī'ī ngu' li'; lo'o jua'a cua ña'a ca ñatī nu tyucui tyiquee nchcui' lo'o Ni, cuna Ni cha' nu nchcui' ngu' lo'o Ni li'.

⁹ 'Ná ntsu'u ni tsaca cu'mā nu ta sca quee cacu sñi' lo'o jña nu piti xlyá cacu. ¿Ha ntsu'u? ¹⁰ Ni ná ntsu'u ñatī nu ta cuaña jī'ī sñi' lo'o jña nu piti cualya cacu. ¿Ha ntsu'u? ¹¹ Bi' cha' lacua, si jlo ti' mā ñi'ya ta mā na tso'o jī'ī sñi' mā, masi cuxi ntsu'u cha' tyiquee mā, la cui' jua'a caca cuayá' ti' mā cha' jlo la ti' ycui' Ndyosi Sti na nu ntucua nde cua ñi'ya nu ta Ni na tso'o jī'ī ngu' nu ndijña jī'ī Ni.

¹² 'Nga'a cha' cua'ni tso'o mā lo'o xa' ñatī si nti' mā cha' tso'o ti cua'ni ngu' lo'o mā. La cui' cña bi' ngulo ycui' Ndyosi lo quityi nu nguscua jyo'o Moisés, lo'o jua'a cha' nu nguscua xa' jyo'o cusu' nu ngua tu'ba jī'ī ycui' Ndyosi sa'ni la; sca ti cuayá' ndyu'u cha' nu nchcui' lcaa ngu' bi' lo quityi.

To' lo'o chubi ti

¹³ 'Lo'o chaca cha' ni, nga'a cha' tyeje tacui mā tolo'o chubi. Tlyu tsa tolo'o, lo'o jua'a sii tsa tyucui su tsa ngu' ca bilyaa; tso'o tsa ña'a tyucui bi' nti' ngu', bi' cha' quiña'a tsa ñatī ndya'a tyucui bi'. ¹⁴ Pana chubi tsa tolo'o, lati tsa tyucui su tsa ngu' nu ngujui chalyuu nu ná nga'a cha' tye jī'ī ngu'; xti ti ñatī nquije jī'ī tyucui bi'.

Lo'o ña'a na si'yu, li' jlo ti' na ni yaca laca nu nda si'yu bi'

¹⁵ 'Lo'o chaca cha' ni: cua'ni tii ti' mā ña'a mā jī'ī ngu' cuiñi nu nchcui' cuiñi ti cha' cuentya jī'ī ycui' Ndyosi nclu'u ngu' cha' jī'ī mā. Sca na'ni tso'o laca nu naa xlyá; lo'o nu ngu' cuiñi bi' ni, nti' ngu' cha' culacua ti' mā cha' ñatī tso'o laca ngu' ñi'ya laca xlyá. Tso'o tsa nchcui' ngu' bi' lo'o mā, tso'o tsa ndu'ni ngu' lo'o mā; pana cha' cuiñi laca nu nchcui' cha' tso'o tsa ngu' bi', cha' tyaala tsa ngu', cuiñi tsa ngu' bi'. Si' ñi'ya laca xlyá laca ngu' bi'; ñi'ya laca sca bo'o nu tyaala tsa, jua'a laca ngu' bi'. ¹⁶ Taca jī'ī mā tyuloo mā jī'ī ngu' cuiñi bi' lo'o ña'a mā ni cña ndu'ni ngu', si cha' tso'o, si cha' cuxi ndu'ni ngu'. Si' jī'ī quiche' yane nsuu na si'yu losu' tyixi, cha' ná ta lti bi' si'yu tyixi; jua'a si' jī'ī yaca quiche' nsuu na si'yu tyixi. ¹⁷ Jī'ī lcaa yaca tso'o nsuu na si'yu tso'o; pana yaca nu cua btyi ni, nga'aa nda bi' si'yu nu cacu na. ¹⁸ Ná ta sca yaca tso'o si'yu nu ná tso'o; jua'a sca yaca nu ná tso'o ni, ná ta bi' si'yu tso'o. ¹⁹ Lo'o li' si'yu ngu' jī'ī yaca btyi bi', cha' nga'aa tso'o bi'; taqui ngu' yaca bi' li'. ²⁰ Nchca cuayá' ti' mā ñi'ya ndu'ni sca yaca lo'o ña'a mā si'yu yaca bi', lo'o jua'a caca cuayá' ti' mā si cuiñi ngu' bi' lo'o ña'a mā ñi'ya laca cña nu ndu'ni ngu'.

Si'i lcaa ñatī nu tyatī ca su laca ycui' Ni loo

²¹ 'Ntsu'u tsa ngu' nu nchcui' lo'o na: “Xu'na, Xu'na”, nacui ngu' 'na; pana si'i lcaa ngu' bi' nu tyatī ca su laca ycui' Ni loo. Sca ti ngu' nu taquiya' jī'ī cha' nu nchcui' Sti

na' nu ntucua nde cua, bi' ngu' laca nu tyatí ca su laca ycui' Ni loo. ²² Nu lo'o tyalaa hora cha' cua'ni cuayá' ycui' Ni ji'í lcaa ñati chalyuu, tyu'u tucua quiña'a ñati nu ñacui 'na: “Xu'na, Xu'na”, ñacui ngu' 'na, “lo'o cuare, cua nhcui' ya lo'o ñati cuentya jinu'u. Chacuayá' jinu'u ngulo ya ji'í cui'í cuxi nu ngusñi ji'í ñati, lo'o jua'a cua ngua'ni ya xa' lo cha' tlyu chacuayá' jinu'u”, ñacui ngu' bi' 'na. ²³ Lo'o li' ntsu'u cha' xacui na' cha' ji'í ngu' bi' ndi'ya: “Ná nslo na' ji'í cu'ma tsiya' ti. Yaa clya ma cha' ngu' xña'a laca ma.”

Tucua lo ña'a ngüiná ngu' ni'í

²⁴ Lcaa ñati nu cuna tso'o cha' nu nhcui' na' re, lcaa ñati nu taquiya' tso'o ji'í cha' nu nhcui' na', laca ñati bi' ñi'ya laca sca ñati nu ngulacua xi ti' nu lo'o tya lyiji cuiña' yu ni'í ji'í. Lo'o li' ngüiná yu bi' ni'í ji'í yu chu' sca quee cuaja'. ²⁵ Li' ngua'ya tsa tyo, ña'a cuayá' nu ndyalaa hitya yuu ca quiya' ni'í nu ntucua chu' quee bi'. Lo'o jua'a ndyaca tsa cui'í, pana ná nclýú ni'í bi', cha' tso'o tsa su ntucua chu' quee bi'. ²⁶ Lo'o jua'a lcaa ñati nu ndyuna cha' nu nhcui' na' re lo'o ngu', pana ná ndaquiya' ngu' ji'í cha' bi', laca ngu' bi' ñi'ya laca sca ñati tonto nu ná ngulacua ti' tsiya' ti; ngüiná yu bi' sca ni'í lo yusi ti. ²⁷ Li' ngua'ya tsa tyo, ña'a cuayá' nu nxly'a'ba hitya yuu ji'í ni'í bi', lo'o jua'a lye tsa ndyaca cui'í. Nga'aa ndalo ni'í bi' li', ndyú bi', ndye bi', ngunu'u tsiya' ti li'; lo'o jua'a ñati nu ná ntaja'a taquiya' ji'í cha' jna', tye cha' ji'í ngu' bi' tsiya' ti.

²⁸ Lo'o ndye ngulu'u Jesús lcaa cha' re ji'í ngu', li' ndube tsa ti' nu ngu' quiña'a ji'í cha' nu ngulu'u yu ji'í ngu'. ²⁹ Ngua ti' ngu' cha' tlyu tsa chacuayá' ntsu'u ji'í yu lo'o nhcui' yu lo'o ngu', si'í ñi'ya nclu'u mstru cha' jo'ó ti nclýu'u yu ji'í ngu'.

8

Ngua'ni Jesús jo'o ji'í sca nu quicha ndyatsu' cuaña'

¹ Lo'o li' ngua'ya Jesús ca'ya bi'. Quiña'a tsa ñati ndya'a lca'a ji'í. ² Lo'o li' ndu'u tucua sca nu quicha slo. Ndyatu sti' yu slo ycui' Jesús, cha' nti' yu cuane yu ji'í Jesús cha' cua'ni jo'o ji'í yu, cha' ngusñi quicha ndyatsu' cuaña' ji'í yu bi'.

—Xu'na —nacui' nu quicha bi' ji'í Jesús—, cua'ni jo'o 'na. Jlo ti' na' cha' nchca jinu'u cua'ni nu'u cha' caca lubii cuaña' na'.

³ Li' ngutacui ya' Jesús lo nu quicha bi', ngusta ya' su ndyatsu' cuaña' yu.

—Cua'ni na' jo'o jinu'u —nacui' Jesús ji'í nu quicha bi'—. Tyanu lubii cuaña' nu'u juani —nacui'.

Hora ti ngua tso'o nu quicha bi', ngua lubii cuaña' yu. ⁴ Xa' nhcui' Jesús lo'o yu li':

—Yaa clya nu'u slo sti jo'ó —nacui'—. Cajua ta nu'u msta nu nacui' jyo'o Moisés cha' ta na ji'í ycui' Ndyosi lo'o ndyaca tso'o na ji'í quicha nu ntsu'u ji'na. Ná cacha' nu'u ji'í xa' ñati. Taca ca cuayá' ti' lcaa ñati cha' cua ngua tso'o nu'u, nu lo'o cuna ngu' cha' cua ngusñi sti jo'ó msta nu nda nu'u.

Ngua'ni Jesús jo'o ji'í msu ji'í xu'na sendaru

⁵ Lo'o li' ndyalaa Jesús to' quichi Capernaum. Quichi bi' ndyacua tya'a lo'o sca capitán ji'í sendaru romano nu ndijña ji'í Jesús cha' cua'ni jo'o ji'í sca nu quicha:

⁶ —Xu'na —nacui' capitán bi' ji'í Jesús—, quicha tsa msu 'na. Na ntsiya ti yu to' tyi na' cha' nhcui' tyucuí tyucui ña'a yu; ti'í tsa nti' yu.

⁷ Li' nhcui' Jesús lo'o:

—Tsa'a na'. Cua'ni na' cha' tyaca tso'o yu —nacui' Jesús ji'í nu capitán bi'.

⁸ Hora ti nguxacui capitán cha' ji'í Jesús li':

—Xu'na —nacui' yu ji'í Jesús—, ná tso'o tsa nu'u to' tyi na', cha' si'í ñati tso'o laca na'. Tsa bi' ti cha' nti' na', cha' culo nu'u cña cha' cati quicha bi' tsiya' ti; jlo ti' na' cha' caca tso'o msu 'na li', masi tyijyu' ti tyu nu'u chcuí. ⁹ Xu'na sendaru laca na'; laca na' loo ji'í sca siyento tya'a sendaru, lo'o jua'a ntsu'u nu laca loo jna'. Si culo na' cña ji'í tsaca sendaru bi' ndi'ya: “Yaa clya nu'u”, hora ti tsa yu, cha' nti' na' cha' tsa yu. Jua'a si chcuí na' lo'o chaca yu: “Ca'a nu'u ca nde”, hora ti ca'a yu slo na' li'. Jua'a si culo na'

cña jil'i msu 'na: “Cua'ni sca cña 'na”, ñacui na' jil'i; hora ti cua'ni yu cña bi' 'na —nacui capitán jil'i Jesús—. Jua'a nu'u ni, jlo ti' na' cha' taca jinu'u culo cña cha' cati quicha bi'.

¹⁰ Ndube tsa ti' Jesús lo'o ndyuna cha' nu nchcui' capitán bi'. Li' nchcui' Jesús lo'o nu quiña'a tsa ñati nu lca'a jil'i:

—Liñi tsa cha' nchcui' na' lo'o ma juani —nacui Jesús jil'i ngu'—. Bilya ña'a na' tsiya' ti jil'i sca ñati nu tso'o tsa jlya ti' jil'i ycu' Ndyosi, ñi'ya jlya ti' nu capitán re; tyucui ña'a nasyu Israel re ná ntsu'u ngu' nu jlya ti' jua'a. ¹¹ Chañi cha' tiya' la tyalaa quiña'a tsa ñati tyijyu', masi ngu' loyuu su ntyucua cuichaa, masi ngu' loyuu su ndyaa cuichaa, tsa ngu' cha' tyucua ngu' to' mesa ca su laca ycu' Ndyosi loo nde cua; stu'ba ti tsa tucua ngu' to' mesa bi' lo'o jyo'o Abraham lo'o jyo'o Isaac lo'o jyo'o Jacob. ¹² Lo'o jua'a ntsu'u xa' la ñati nu laca sñi' ycu' Ndyosi nacui ngu', pana ná tyalaa ngu' bi' slo ycu' Ni. Culo Ni cña jil'i xca jil'i Ni cha' tsa xca xcuaa jil'i ngu' bi' ca su talya tsa ña'a; xi'ya tsa ngu' bi' ca bi', ca ñasi' tsa ngu' ña'a cuayá' nu cacu la'ya ngu' cha' ñasi' ngu'.

¹³ Li' xa' nchcui' Jesús lo'o nu capitán bi':

—Yaa nu'u to' tyi nu'u lacua —nacui jil'i—. Jlya ti' nu'u, bi' cha' cua ndyaca tso'o nu quicha bi' jinu'u juani ti —nacui Jesús jil'i.

Lo'o la cui' hora ngua tso'o msu bi'.

Ngua'ni Jesús jo'o jil'i xtya'a laa Pedro

¹⁴ Ca tiya' la ndyaa Jesús nde ni'i jil'i Pedro. Li' na'a Jesús cha' na ntsiya ti xtya'a laa Pedro lo quiña, cha' tlyu tsa tyique' ntsu'u jil'i ma'. ¹⁵ Li' ngusta ya' Jesús chu' ya' ma' cusu' bi', lo'o hora ti ndyu'u tyique' jil'i; ndyatü ma' cusu' bi' li', cha' caque' xi na cacu Jesús lo'o ngu'.

Ngua'ni Jesús jo'o jil'i tyuu tya'a ngu' quicha

¹⁶ Lo'o cua ngusi, li' ndyalaa quiña'a ngu' slo Jesús, lijya lo'o ngu' jil'i ngu' quicha nu ngusni cui'i cuxi jil'i. Li' ngulo Jesús cña jil'i cui'i cuxi bi', cha' tyu'utsu' jil'i ngu' quicha; lo'o li' ndyaca tso'o ngu' bi'. Lo'o jua'a ngua'ni Jesús jo'o jil'i lcaa ngu' quicha nu ndya'a slo. ¹⁷ Jua'a ngua cha' ndyu'u tucua la cui' cha' nu nguscua jyo'o Isaías cua sa'ni la. Ndi'ya nscua cha': “Cua ngua tii ycu' Ni ma nde su ti' jil'i na, lo'o jua'a ñi'ya laca quicha nu ntsu'u jil'i na; ngua'ni tye Ni quicha bi', ndyaca tso'o na li'”. Jua'a nscua lo quityi, bi' cha' ndu'ni Jesús jo'o jil'i ngu' quicha.

Ntsu'u ngu' nu nti' tya'a lo'o Jesús

¹⁸ Lo'o ngua sca tsá na'a Jesús cha' quiña'a tsa ñati ndya'a slo, bi' cha' ngulo yu cña jil'i ngu' tya'a ndya'a yu cha' tsa lo'o ngu' jil'i ycu' yu ne' yaca ni'i ca chaca tsu' tayu' bi'.

¹⁹ Lo'o cua tsa ti ngu', li' ndyalaa sca mstru cha' jo'ó cha' chcui' lo'o Jesús:

—Mstru —nacui mstru bi' jil'i Jesús—, lo'o na' ntá' tya'a na' lo'o nu'u lcaa macala su tsa nu'u.

²⁰ Nguxacui Jesús cha' jil'i mstru bi' li':

—Nu naa cuatya' ni, ne' xtyuu ni' ndyu'ú ni'; lo'o jua'a quiñi sube, ne' xlyati ndyu'ú ni'. Pana na' ni, cua nda Ni 'na lijyaa chalyuu re cha' caca na' ñati, lo'o jua'a ná ntsu'u su xtyii na' caja' na', ná ntsu'u su chca'a cña' na'.

²¹ Lo'o li' nchcui' chaca nu qui'yu nu ndya'a lo'o Jesús nquicha':

—Cusu' —nacui yu jil'i Jesús—, ta xi chacuayá' 'na cha' tsa'a na' to' tyi na' cha' ña'asi' na' jil'i sti na' ña'a cuayá' nu cajaa sti na', cha' xatsi' na' jil'i sti na' clyo. Li' tsa'a la lo'o nu'u.

²² Li' nguxacui Jesús cha' jil'i yu:

—Tso'o la masi caa lca'a nu'u 'na juani ti —nacui Jesús jil'i—. Tya ntsu'u xi xa' la ñati chalyuu tya'a ma nu taca xatsi' jil'i ñati nu cua ngujuii.

Ngulo Jesús cña jil'i cui'i lo'o jil'i clyoo' lo tayu'

²³ Lo'o li' ndyatí Jesús ne' yaca ni'i piti; ndyatí ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i lo'o, ndu'u ngu' ndyaa ngu' li'. ²⁴ Lo'o li' lye tsa ndyaca cui'i, lye tsa ndyatü clyoo' lo tayu'; cua

quilyu'u ti yaca ni'i bi' ne' hitya xqui'ya clyoo', pana laja' Jesús ntsu'u ne' yaca ni'i bi'.
²⁵ Li' nguxtyu'u ngu' tya'a ndya'a ji'i Jesús:

—Cusu' —nacui' ngu' ji'i Jesús—, cua'ni lyaá clya ji'na. Cua quilyu'u ti yaca ni'i re ne' hitya, cajaa na si nti'.

²⁶ Li' nguxacui' Jesús cha' ji'i ngu' bi':

—¿Ni cha' ntsii tsa ma? —nacui' ji'i ngu'—. ¿Xi tsa tyempo ndalo ma, cha' ná jlya ti' ma ji'i ycu' Ndyosi cha' caca ji'i Ni cua'ni Ni cña!

Lo'o li' ndyatü Jesús, nchcui' lo'o cui'i lo'o clyoo' cha' cua'a ji'i cha' bi'; hora ti ngua ti' bi' li'.
²⁷ Ndube tsa ti' ngu' bi' li', cha' ngua ti' tsiya' ti clyoo' lo'o cui'i bi'.

—¿Ti ñatí ta laca nu cusu' re? —nacui' ngu' ji'i tya'a ngu'—. Ndaquiya' clyoo' ji'i, jua'a nduna cui'i cha' nu nchcui' nu cusu' re lo'o.

Ngua'ni Jesús jo'o ji'i ngu' Gadara nu ngusñi cui'i xña'a ji'i

²⁸ Lo'o li' ndyalaa ngu' chaca tsu' tayu' nde loyuu ji'i ngu' Gadara. Li' ndyacua tya'a tucua tya'a ngu' quicha lo'o Jesús; ngusñi cui'i xña'a ji'i tyucuaa ngu', bi' cha' tyaala tsa ngu' quicha bi'. Ndi'i ngu' ne' lo'o jyo'o, lo'o jua'a nga'aa nda ngu' chacuayá' tyeje tacui xa' ñatí tyucui' jua. ²⁹ Lo'o li' ngua'ni cui'i xña'a cha' cui' tsa ngusi'ya ngu' quicha bi':

—¿Ni cha' ndya'a nu'u slo cua, Jesús? —nacui' ngu' quicha ji'i—. Nu'u laca nu sca ti Sñi' ycu' Ndyosi. ¿Ha xcube' nu'u ji'i cua nti' nu'u, masi si'i tyempo juani caca cha' nchcube' bi'?

³⁰ Lo'o ndejua la xi ndi'i quiña'a tsa cube', ndya'a nclyana ni' na cacu ni'. ³¹ Li' ngua'ni cui'i xña'a bi', cha' ngüijña ngu' quicha chacuayá' ji'i Jesús cuentya ji'i cui'i bi'.

—Jlo ti' ya cha' nti' nu'u culo cui'i nu ntsu'u ji'i ya, cha' cua'ni nu'u jo'o ji'i ya —nacui' ngu' bi' ji'i Jesús—. Bi' cha' ta xi chacuayá' ji'i cui'i cha' tsa xñi ji'i cube' nu ndya'a jua.

³² Li' nda Jesús chacuayá' ji'i cui'i bi':

—Yaa clya ma —nacui' Jesús ji'i cui'i bi'.

Lo'o li' ndyu'utsu' cui'i xña'a ji'i tyucuaa nu quicha bi', ndyaa cui'i bi' ngusñi ji'i cube'. Hora ti ngusna lcaa cube' bi', ngua'ya ni' to' cua'a, ndyú ni' ne' hitya tayu', ndyi'o ni' hitya, ngujui lcaa cube' bi' li'.

³³ Lo'o na'a ngu' nu ña'asii ji'i cube' bi' ñi'ya nu ngua ji'i ni', ndyutsii tsa ngu' li'. Ngusna ngu' ca quichí cha' cacha' ngu' ji'i ngu' quichí ñi'ya nu ngua ji'i ngu' quicha nu ngusñi cui'i xña'a ji'i, lo'o jua'a ndacha' ngu' ñi'ya nu ngua ji'i cube' bi'. ³⁴ Lo'o ndyuna ngu' quichí cha' bi', ndu'u ngu' ndyaa ngu' slo Jesús. Lo'o ndyacua tya'a ngu' lo'o, li' lye tsa ngüijña ngu' bi' ji'i cha' nga'aa tyanu Jesús loyuu quichí tyi ngu', tyaa yu xa' se'nti' ngu'.

9

Ngua'ni Jesús jo'o ji'i sca nu quicha nu nchcu' tyucuí tyucui ña'a yu

¹ Lo'o li' xa' ndyatí Jesús ne' yaca ni'i bi', cha' tyeje tacui lo tayu' cha' tyaa quichí tyi.

² Lo'o ndyalaa quichí bi', li' ñaa lo'o ngu' ji'i sca nu quicha nu nchcu' tyucuí tyucui ña'a yu; ñaa ngu' slo Jesús cha' cua'ni jo'o ji'i nu quicha bi'. Ntsiya nu quicha bi' ne' sca catya. Pana jlo ti' Jesús cha' jlya ti' ngu' bi' ji'i, bi' cha' nchcui' lo'o nu quicha ndi'ya:

—Ca tso'o nu'u, sñi' —nacui' Jesús ji'i nu quicha—. Cua ngua'ni clyu ti' na' ji'i qui'ya nu ntsu'u jinu'u.

³ Lo'o li' ngulacua xi ti' mstru cha' jo'ó nu ndü cacua ti: “Cha' cuxi nchcui' nu qui'yu re cuentya ji'i ycu' Ndyosi”. Jua'a ngulacua ti' ngu'. ⁴ Pana, ngua tii Jesús ji'i lcaa lo cha' nu ntsu'u tyiquee ngu' bi'.

—¿Ni cha' chii nti' ma ña'a ma 'na juani? —nacui' Jesús ji'i mstru bi'—. ⁵ Ná ndiya ti' ma si ñacui' na' ji'i nu quicha re: “Cua ngua'ni clyu ti' na' ji'i qui'ya nu ntsu'u hi”. ¿Ha tso'o la si chcui' na' lo'o nu quicha lacua: “Tyatü nu'u, xa tu'ba catya hi cha' tyaa lo'o ji'i ca to' tyi”? —nacui' Jesús—. ⁶ Ntsu'u cha' ca cuayá' ti' ma cha' ntsu'u chacuayá' 'na cuentya ji'i ycu' Ndyosi cha' cuityi na' qui'ya nu ntsu'u ji'i ñatí chalyuu, cha' nu cua nda

Ni 'na lijyaa cha' caca ñati. Ca cuayá' ti' mā lo'o ña'a mā cha' tyaca tso'o nu quicha re juani.

Li' xa' nchcui' Jesús lo'o nu quicha bi':

—Tyatu nu'u —nacui Jesús ji'i—, xñi ji'i catya jinu'u cha' tsaa lo'o ji'i ca to' tyi.

⁷ Hora ti ndyatū nu quicha bi', ngusñi ji'i catya ji'i, ndu'u yu, ndyaa yu ca to' tyi yu.

⁸ Quiña'a tsa ñati na'a ji'i cha' bi', ndyutsij tsa ngu' li'. Ngua'ni tlyu ngu' ji'i ycu' Ndyosi li', cha' cua nda Ni chacuayá' ji'i ñati chalyuu cha' cua'ni cña tonu jua'a, ngua ti' ngu'.

Ngusi'ya Jesús ji'i Mateo

⁹ Ndu'u Jesús ndyaa, lo'o li' cua tyeje tacui ti to' ni'i su ntucua Mateo nxñi cñi cña loo ngu'. Nchcui' Jesús lo'o nu Mateo bi' li':

—Tyu'u lca'a nu'u 'na —nacui Jesús ji'i.

Hora ti ndyatū Mateo, nguxtyanu cña ji'i, ndyaa lca'a ji'i Jesús li'.

¹⁰ Tiya' la li' nga'a Jesús nde ne' ni'i ji'i Mateo, ntucua yu to' mesa cha' ndyacu yu. Lo'o li' quiña'a la ñati ndyalaa slo Mateo cha' cacu ngu' lo'o. Ndi'i ngu' tya'a ndu'ni cña lo'o Mateo, lo'o xa' la ñati nu nacui ngu' ji'i cha' ná tso'o ñati bi', lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i Jesús; stu'ba ti ndyacu lcaa ngu' bi'. ¹¹ Lo'o na'a ngu' fariseo cha' ndyacu Jesús lo'o ngu' bi', hora ti nchcui' ngu' lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i yu:

—¿Ni cha' stu'ba ti ndacu xu'na mā lo'o ngu' nu ná tso'o, masi lo'o ngu' re nu laca msu ji'i ngu' xa' tsu' nu cuiñi ti nxñi quiña'a tsa cña loo ji'i ngu'? —nacui ngu' fariseo bi'.

¹² Pana ndyuna Jesús cha' nu nda ngu' bi', bi' cha' nchcui' ycu' yu lo'o ngu' li':

—Ngu' nu ná quicha ni, ná ntsu'u cha' caca jo'o ji'i ngu' bi' —nacui Jesús ji'i ngu'—. Sca ti ji'i ñati quicha ntsu'u cha' caca jo'o. ¹³ Yaa clya mā cua'a jyaca mā ji'i cha' nu nguscua jyo'o cusu' lo quityi, nu ndi'ya nchcui': “Nti' na' cha' cua'ni tya'na ti' mā ji'i tya'a ñati mā, nacui ycu' Ni. Bi' nu tso'o la, masi ná ta mā quiña'a tsa msta 'na; ni na'ni scu' mā, ná ndu'ni cha' ta mā msta 'na.” Jua'a nscua lo quityi. Ná lijyā na' chalyuu cha' chcu' na' lo'o ñati nu tso'o tsa ycu' ngu', nti' ngu'; cua lijyā na' chalyuu cha' chcu' na' lo'o ngu' nu jlo ti' cha' ntsu'u cha' cuxi tyiquee ngu', cha' caca tyuju'u ti' ngu' li'. Xtyanu ngu' ji'i cha' cuxi bi' li'.

Ndacha' ngu' judío ji'i Jesús si ná cua'ni tacati yu ji'i tsā nu ná ndacu ngu'

¹⁴ Lo'o li' ndyalaa sca taju ñati slo Jesús, la cui' ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i Juan laja lo'o ntyucuatya ji'i ngu' laca ngu' bi'. Li' nchcui' ngu' bi' lo'o Jesús:

—Ntsu'u tsā nu ná ndacu cuare —nacui ngu'—, lo'o ntsu'u tsā nu ná ndacu ngu' fariseo, xqui'ya cha' ndu'ni tacati ya tsā bi'; pana nu'u, lo'o jua'a ngu' nu ndyaca tsa'a jinu'u, lcaa tsā ndacu mā. ¿Ni cha' ta ndacu cu'mā lcaa tsā lacua?

¹⁵ Li' nguxacui Jesús cha' ji'i ngu' bi':

—Lo'o caya clyo'o ngu' ni, ndacu ngu' nu ndya'a lo'o cutsii; ná ndi'i ngu' xñi'i ti' ngu' tsā bi' lo'o ndi'i ngu' lo'o cutsii —nacui Jesús ji'i ngu' li'—. Pana nu lo'o tyalaa tsā li', nu lo'o tyaa lo'o ngu' ji'i cutsii, li' ná cacu ngu' tya'a tso'o cutsii, cha' caca xñi'i ti' ngu' li'. La cui' jua'a chaa ti' tya'a tso'o na' juani, pana caca xñi'i ti' ngu' re nde loo la.

¹⁶ Chaca cha' chcu' na' lo'o mā: ni sca ngu' ná cua'ni cho'o ngu' late' cusu' ji'i ngu' lo'o sa yu'be late' cucui, cha' lo'o cua ndyaati late' bi', tyatsii' late' cucui bi'; tyati' jlyacua su ngalya late' bi' li'. ¹⁷ La cui' ti cha', ná su'ba ngu' lcui nu chca ndyu'u ti ne' tyaca' cusu'. Si su'ba ngu' ji'i ne' tyaca' cusu', yala ti catsu se'i tyaca' bi'; ndye ngula'a tyaca' li', tye lcui tyalú li'. Ne' tyaca' cucui tyu'u lcui nu chca ndyu'u ti; jua'a talo tyucuaa cha' bi', lo'o lcui lo'o tyaca' bi'. (Jua'a ngulu'u Jesús ji'i ngu' cha' ca cuayá' ti' ngu' cha' ná tso'o quixa' ngu' cha' cucui nu nclyu'u yu cuentya ji'i ycu' Ndyosi lo'o cha' nu nguxtyanu jyo'o cusu' cha' cua'ni ngu'.)

Sñi' Jairo, lo'o nu cuna'a nu ndyala' ste' Jesús

¹⁸ Laja lo'o nchcui' Jesús lo'o ngu' bi', li' ndyalaa sca ngu' judío nu laca loo; ndatu sti' yu slo Jesús li', cha' jña yu sca cha' clyu ti' ji'i:

—Cua ngujuui ca ti sca nu piti cuna'a sñi' na' —nacui nu cusu' ji'i Jesús—. ¿Ha ná tsaa nu'u slo na' cha' sta ya' nu'u lo nu piti bi'? —nacui—. Jlo ti' na' cha' nchca jinu'u cua'ni cha' tyu'ú nu piti chaca quiya'.

¹⁹ Li' ndyatú Jesús lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i, ndyaa ngu' lo'o nu cusu' bi'. ²⁰ Pana tyucuii su ndyaa ngu' ngyacua sca nu cuna'a quicha ji'i Jesús, liyya nde chu' yu cha' cala' ma' quiya' ste' yu; cua tii tyucuaa yija quicha nu cuna'a bi', cha' ndyalú tañi. ²¹ Ndi'ya ngulacua ti' ma': "Masi cala' ti na' ste' Jesús, li' tyaca tso'o na'". Jua'a ti ngulacua ti' ma'.

²² Lo'o li' nguxtyacui Jesús, nguxña'a ji'i nu cuna'a bi':

—Cua'ni cho'o tyiquee nu'u, sñi' —nacui Jesús ji'i—. Jlya ti' nu'u 'na, bi' cha' ndyaca tso'o nu'u juani.

Lo'o hora ti ndyaca tso'o nu cuna'a bi'.

²³ Lo'o li' ndyalaa Jesús ca to' tyi nu laca loo bi', na'a cha' cua ndyalaa ngu' musca slo cha' nscua santo; nxi'ya tsa ngu' ndi'i ngu' toni'i ji'i nu cusu' bi'. ²⁴ Nchcui' Jesús lo'o ngu' li':

—Tyaa ma' tso'o la —nacui—. Na laja' ti nu piti re, si'i na ngujuui re.

Nxtyí lo'o tsa ngu' ji'i Jesús li', ²⁵ pana ngulo'o Jesús ji'i ngu' cha' caja su tyatí ycuí' yu ne' ni'i ca slo nu piti bi'. Li' ngusñi yu ya' nu piti bi', ndaca'a nu piti li'. ²⁶ Lo'o jua'a ngua cha' nguañi cha' bi' lcaa quichi su ndi'i ngu' ca bi'.

Ngua'ni Jesús jo'o ji'i tucua tya'a ngu' cuityi'

²⁷ Lo'o li' ndu'u Jesús ca ne' ni'i bi' ndyaa yu, lo'o jua'a ndya'a lca'a tucua tya'a ngu' cuityi' ji'i yu. Ngusi'ya ngu' ji'i Jesús li':

—Cua'ni tya'na ti' nu'u ji'i cua, cusu', nu'u nu laca ñati tya'a ji'i jyo'o David —ndu'ni ngu' ji'i.

²⁸ Lo'o cua ndyalaa Jesús ndyatí ni'i ji'i, lo'o nu ngu' cuityi' bi' liyya ngu' cacua la slo yu. Nchcui' Jesús lo'o ngu' bi' li':

—¿Ha jlya ti' ma' cha' caca jna' cua'ni na' cha' tyaca tso'o ma'? —nacui yu ji'i ngu'.

—Jlya ti' ya, cusu' —nacui nu ngu' cuityi' bi' ji'i.

²⁹ Lo'o li' ndyala' Jesús cloo tyucuaa ngu' cuityi' bi':

—Tyaca tso'o ma' lacua. Caca bi' ji'i ma' si jlya ti' ma' 'na —nacui Jesús ji'i ngu' cuityi' bi' li'.

³⁰ Hora ti ngua tso'o si'yu cloo ngu', ña'a tso'o ngu' li'. Lo'o li' lye nchcui' Jesús lo'o ngu' bi':

—Ná cacha' ma' ji'i ni sca ñati, cha' ná caca cuayá' ti' ngu' ñi'ya ngua cha' ngua tso'o cloo ma' —nacui Jesús ji'i ngu' bi'.

³¹ Pana ndu'u ngu' ndyaa ngu' li', ndacha' ngu' ji'i lcaa ñati ñi'ya ngua cña nu ngua'ni Jesús lo'o ngu'; bi' cha' nguañi cha' bi' tyucui ña'a loyuu jua.

Ngua'ni Jesús jo'o ji'i sca nu cu'u

³² Lo'o cua ndu'u ngu' bi' ndyaa ngu', li' ndyalaa chaca latya ñati, yaa lo'o ngu' ji'i sca yu cu'u; na cu'u yu xqui'ya cui'i cuxi nu ngusñi ji'i yu. ³³ Lo'o ngulo Jesús cui'i cuxi ji'i nu quicha bi', li' ngua nchcui' yu, masi cu'u yu tsá la. Ndube tsa ti' lcaa ñati nu ndu ndacua li'.

—Bilya ña'a na sca cha' tlyu jua'a —nacui ngu' ji'i tya'a ngu'—. Ná ntsu'u ñati tyucui ña'a nasiyu Israel re nu caca cua'ni jo'o jua'a —nacui ngu'.

³⁴ Pana xa' ña'a nchcui' ngu' fariseo bi':

—Na nclyo nu Jesús jua ji'i cui'i cuxi nu ngusñi ji'i ngu' xqui'ya nu xu'na cuiñaja nu nda chacuayá' cha' cua'ni yu jua'a —nacui ngu' fariseo bi'.

Tya'na tsa ti' Jesús ji'i ngu' quiña'a

³⁵ Lo'o li' ndyaa Jesús lcaa quichi sube, lcaa quichi tonu, cha' culu'u ji'i ngu' ne' laa ji'i ngu' judío; quiña'a tsa cha' nda Jesús lo'o ñati ñi'ya tso'o caca lo'o laca ycuí' Ni loo ne' cresiya ji'i ngu'. Lo'o jua'a ngua'ni jo'o ji'i lcaa ngu' quicha, ji'i lcaa ngu' nu ngunu'u ti'. ³⁶ Tya'na tsa ti' Jesús ji'i nu quiña'a tsa ñati nu ndya'a lca'a ji'i, cha' ná nchca ji'i

ngu' bi'; nga'aa jlo ti' ngu' ñi'ya nu tyi'i tso'o la ngu'. Ñi'ya ndu'ni xlya' nu ná ntsu'u nu ña'asií ji'i ni', jua'a ndu'ni ngu' quiña'a bi', ngua ti' Jesús. ³⁷ Li' nchcui' Jesús lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i, nda yu sca cuií lo'o ngu' cuentya ji'i ngu' quiña'a bi'. Nacui yu cha' bilya cuna tso'o ngu' cha' ji'i ycuí Ndyosi, cha' ñi'ya laca sca xtya nu tso'o tsa ndyatsi cha' cua ngulala ti caca clacua, jua'a laca ngu' bi'.

—Chañi cha' ntsu'u tsa cña re cha' chcui' na lo'o ñati cha' xñi ngu' cha' nu nchcui' na' —nacui Jesús ji'i ngu' bi'—. Lo'o jua'a, xti ti ngu' ntsu'u nu caca cua'ni cña re. ³⁸ Bi' cha' chcui' ma lo'o Sti na' nu laca Xu'na cña re, cha' tya ta Ni xi xa' la tya'a ñati nu taca ji'i cua'ni cña re.

10

Nu tii tyucuaa tya'a ñati nu ngusubi Jesús ji'i cha' ca tsa'a ngu' ji'i

¹ Lo'o li' ngusi'ya Jesús ji'i nu tii tyucuaa tya'a ñati nu ndyaca tsa'a ji'i cha' caa ngu' slo. Nda yu chacuayá' ji'i ngu' bi', cha' tsa'a ngu' lo cña ji'i, cha' culo ngu' cui'i cuxi nu ngusñi ji'i ñati; jua'a nda yu chacuayá' cha' cua'ni ngu' cha' tyaca tso'o ngu' quicha.

² Nde nscua na' xtañi ca ta'a tii tyucuaa tya'a ngu' nu ngusubi Jesús: nu clyo ngusubi yu ji'i Simón, nu lo'o ndu'ni ngu' Pedro ji'i, lo'o Andrés tya'a ngula nu Simón bi'; li' ngusubi yu ji'i Jacobo, lo'o Juan tya'a ngula Jacobo, nu laca sñi' Zebedeo; ³ lo'o jua'a ngusubi yu ji'i Felipe, lo'o ji'i Bartolomé, lo'o ji'i Tomás, lo'o ji'i Mateo nu ngusñi cñi cña loo ngu' clyo; lo'o jua'a ngusubi yu ji'i Jacobo sñi' Alfeo, lo'o ji'i Lebeo nu lo'o ndu'ni ngu' Tadeo ji'i; ⁴ ngusubi yu ji'i Simón nu ngua ji'i taju ngu' cananista, lo'o ji'i Judas Iscariote nu cujuí' cresiya ji'i Jesús ji'i ngu' cuxi ca tya' la.

Ngulo Jesús cña ji'i nu tii tyucuaa tya'a ngu' bi', cha' chcui' ngu' lo'o ngu' xa' quichi

⁵ Ngulo Jesús cña ji'i nu tii tyucuaa tya'a ngu' bi' ndi'ya:

—Ná tsa'a ma tyucuií nde xa' tsu' su ndi'i ngu' nu ná ntsu'u cha' ji'i lo'o ycuí Ndyosi tsiya' ti, ni ná tsa'a ma quichi tyi ngu' Samaria —nacui Jesús ji'i ngu' bi'—. ⁶ Sca ti slo ngu' Israel tya'a ma tsa'a ma, cha' tya'na tsa ngu'; ñi'ya ndu'ni xlya' nu cua nguna', jua'a ndu'ni ngu' bi'. ⁷ Ta ma cha' lo'o ngu' lcaa quichi cha' cua tyalaa ti hora cha' caca ycuí' Ndyosi loo. ⁸ Cua'ni ma cha' tyaca tso'o ngu' quicha, cua'ni ma cha' chaca quiya' tyu'ú ngu' nu cua ngujuí; cua'ni ma jo'o ji'i ngu' nu ndyatsu' cuaña', cha' nu xa' caca lubii cuaña' ngu' quicha bi'; culo ma ji'i cui'i cuxi nu ngusñi ji'i xa' la ñati. Ná ngusñi na' cñi lo'o nda na' chacuayá' ji'i ma cha' cua'ni ma jo'o ji'i ngu' quicha, bi' cha' ná cui'ya ma caya' lo'o cua'ni ma jo'o ji'i ngu'.

⁹ Ná lo'o cñi cui'ya ma tsa'a ma, masi cñi oro, masi cñi plata, masi cñi sube; ¹⁰ ni ná lo'o quixu tyaja qui'ya ma tsa'a ma. Lo'o jua'a ná qui'ya ma chaca camxa, ni xa' caña, ni ná lo'o yaca tyu'u ya' ma tsa'a ma. Si cua nguxtyucua ma ji'i ngu', nga'a cha' xacu ngu' ji'i ma.

¹¹ Lo'o tyalaa ma sca quichi, masi quichi tlyu, masi quichi sube ti, li' clyana ma ji'i sca ñati nu tso'o ntsu'u tyiquee ña'a yu ji'i ma. Slo yu bi' tyi'i ma ña'a cuayá' nu tsa'a ma xa' quichi. ¹² Nu lo'o tyatí ma to' tyi yu, jña ma ji'i ycuí' Ndyosi cha' ti ti tyi'i tyiquee ngu' ca tyi. ¹³ Si chañi cha' nti' ngu' nu ndi'i ni' bi' cuna la ngu' cha' ji'i ycuí' Ndyosi, li' cua'ni Ni cha' ti ti tyi'i tyiquee ngu' bi'; pana si ñi'lo'o ti ngu' ji'i ma cha' nti' ngu' cuna ngu', nga'aa culacua Ni ji'i ngu' bi'. Li' nga'aa chcui' ma cha' ji'i ycuí' Ndyosi lo'o ngu' bi'. ¹⁴ Lo'o si ná nti' ngu' cha' tyanu ma slo ngu', si ná ntaja'a ngu' cuna ngu' cha' nu nclu'u ma ji'i ngu', li' xtyanu ma ji'i ngu' bi', masi xtyanu ma ji'i quichi bi'; jua'a salú ma sñi yuu nu ntsu'u quiya' ma lo'o tyu'u ma quichi bi'. ¹⁵ Cha' liñi nchcui' na' lo'o ma, cha' nu lo'o tyalaa tsa nu cua'ni cuayá' ycuí' Ndyosi ji'i lcaa ñati, li' xcube' tsa Ni ji'i ngu' quichi su ná ntaja'a ngu' cuna ngu' cha' nu culu'u ma ji'i ngu'; tsa bi' ca tso'o la cha' ji'i ngu' cuxi nu nguti'i quichi Sodoma, nu nguti'i quichi Gomorra nu ngua sa'ni.

Cua'ni lya' ti' ngu' ji'i ma

¹⁶ 'Cua'a jyaca ma 'na: Ta na' jil'i ma cha' tsa ma xa' quichi ñi'ya si laca ma xlya' nu ndya'a laja bo'o tyaala; bi' cha' tii ti ti' ma tya'a ma laja ñati, ñi'ya nti' ndya'a cuaña nu tii tsa ti'. Tso'o ti tya'a ma, ná cua'ni tyaala ma jil'i ngu' tsiya' ti. Caca ma ñi'ya laca paloma, cha' masu tsa ni', ná tyaala ni' tsiya' ti. ¹⁷ Pana cua'ni tii ti ti' ma lo'o ñati; ná tyiquee' tsa lo'o ngu' jil'i ma slo ngu' tisiya, masi ná tyaala ma jil'i ngu'. Lo'o jua'a quiji'i ngu' jil'i ma ne' laa jil'i ngu'. ¹⁸ Ntsu'u ngu' nu tsa lo'o jil'i ma slo ngu' nu laca loo cha' ñasi' ti ngu', hasta tyalaa ma ca slo ycu' rey. Lo'o xcube' ngu' jil'i ma xqui'ya na', li' caja xi tyempo cha' ta ma xi cha' jna' lo'o ngu' bi', masi lo'o ngu' xa' tsu'. ¹⁹ Nu lo'o tsa lo'o ngu' jil'i ma slo ngu' tisiya ni, ná culacua tsa ti' ma ñi'ya caca cha' nu chcu' ma lo'o ngu' bi', ñi'ya caca xacu' ma cha' jil'i ngu' bi'. Cua'ni ycu' Ndyosi cha' quije cha' liñi nu chcu' ma lo'o ngu' bi', ²⁰ cha' si' cha' jil'i ti ma nu chcu' ma li'; cha' jil'i Xtyi'i ycu' Ndyosi Sti na, bi' caca cha' nu chcu' ma lo'o ngu'.

²¹ 'Tii ti ti' ma tyi'i ma lacua, cha' lo'o tya'a ngula ma tsa lo'o jil'i ma cha' cuiñi ti sta qui'ya jil'i ma slo ngu' tyaala bi'; lo'o jua'a cujuui cuañi' sti ma jil'i ma. Hasta sñi' ma, cujuui cuañi' ngu' jil'i cu'ma nu laca ma sti ngu' xtya'a ngu' slo ngu' tyaala bi'; hasta cujuui ngu' jil'i ma nti' nu sube bi'. ²² Lo'o jua'a caca ti' ti' lcaa ngu' ña'a ngu' jil'i ma xqui'ya na'. Pana ñati nu talo jil'i lcaa cha' cuxi bi', clyaá ngu' li', caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye jil'i ngu' bi'. ²³ Tso'o xna ma nde xa' quichi nu lo'o lye tsa cua'ni lya' ti' ngu' jil'i ma. Cha' liñi nchcu' na' lo'o ma juani: Bilya ta ma cha' 'na lo'o ngu' Israel tya'a na nde lcaa quichi tyi ngu' nu lo'o caa na' chalyuu chaca quiya', na' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati.

²⁴ 'Ñati nu laca mstru jil'i ngu', bi' laca nu jlo la ti', si'i na jlo la ti' ngu' cuañi' nu ndyaca tsa'a ca ti. Lo'o jua'a ñati nu laca xu'na ngu', bi' laca loo jil'i ngu', si'i msu nu laca loo. ²⁵ Sca ti cuayá' cha' ti' caca jil'i ngu' cuañi' bi' li', ñi'ya nu ndyaca jil'i mstru jil'i ngu'; sca ti cuayá' cña ti' caca jil'i msu bi' li', ñi'ya nu ndyaca jil'i xu'na ngu'. Bi' cha' taca ca cuayá' ti' ma cha' ti' tsa chcu' ngu' jil'i ma nu ntsu'u cha' jil'i ma lo'o na', cha' laca nu Xu'na ma; cua nchcu' ngu' cha' Beelzebú nu xu'na cuiñaja laca na'.

¿Ti jil'i cutsii ma?

²⁶ 'Bi' cha' nacui na' cha' ná cutsii ma jil'i ñati chalyuu ti. Lcaa cha' nu ngua'ni ngu' cuaana ti, nti' ngu', quijelloo cha' bi' jil'i ñati nde loo la; lcaa cha' nu ntsu'u cuatsi' ti jil'i ngu', nti' ngu', caca cuayá' ti' ñati jil'i cha' bi' nde loo la. ²⁷ Lcaa cha' nu nchcu' na' lo'o cu'ma nde su ndi'i ma ycu' ti ma, chcu' ma cha' bi' lo'o lcaa ñati nde loo la; jua'a scaa cha' nu nlyu'u na' jil'i ma cuaana ti, cui chcu' ma cha' bi' lo'o lcaa ngu' quichi. ²⁸ Ná cutsii ma jil'i ngu' nu cujuui jil'i ma nde chalyuu ti, cha' ná nchca jil'i ngu' cujuui ngu' jil'i cresiya jil'i ma; tso'o la si cutsii ma jil'i ycu' Ndyosi nu cua'ni cuayá' jil'i ma nde loo la. Cutsii ma jil'i ycu' Ndyosi tu'ni, xqui'ya cha' cua'ni Ni cha' tye cha' jil'i ma tsiya' ti si tsa ma ca bilyaa.

²⁹ 'Cua jlo ti' ma cha' tsa'ña tsa nga'a quiñi sube nu ndujui' ngu', masi tucua tya'a quiñi sube caja jil'i ma sa paxu ti. Pana ycu' Sti na laca loo, lcaa cha' jlo ti' Ni; masi sca ti quiñi sube cajaa ni', pana cua jlo ti' ycu' Ni cha' bi'. ³⁰ Lo'o jua'a cua ngulacua Ni jil'i lcaa quicha' hique ma, jlo ti' Ni ni lcaa tya'a quicha' ntsu'u hique scaa ngu'. ³¹ Lo'o cu'ma ni, quiña'a tsa ntsu'u lo cu'ma ca slo ycu' Ndyosi; ná stu'ba ma tsiya' ti masi lo'o quiña'a tsa quiñi sube. Bi' cha' ná ntsu'u cha' cutsii ma jil'i ñati.

Cha' jil'i ñati nu ntsu'u cha' jil'i lo'o Jesucristo

³² 'Lo'o chaca cha' ni: lcaa ñati nu ntsu'u cha' jil'i lo'o na', nu nchcu' cha' jna' lo'o xa' ñati, jua'a na', chcu' na' lo'o Sti na' nu ntucua nde cua cha' tya'a tso'o na' laca ñati bi'. ³³ Lo'o jua'a lcaa ngu' nu nchcu' lo'o xa' ñati cha' ná ntsu'u cha' jil'i ngu' lo'o na', jua'a na', chcu' na' lo'o Sti na' nu ntucua nde cua cha' si' tya'a tso'o na' laca ñati bi'.

Ná stu'ba cha' jil'i ñati chalyuu xqui'ya Jesús

³⁴ 'Ná culacua ti' ma cha' ti' tyi'i tyiquee ñati chalyuu xqui'ya cha' cua lijya na'. Ná caca jua'a. Lye la xu' tya'a ngu' xqui'ya na'; ³⁵ xu' tya'a sca ñati lo'o sti yu xqui'ya na',

xuu tya'a sca nu cuna'a lo'o xtya'a cho' xqui'ya na', xuu tya'a cuxii ji'i ngu' lo'o xtya'a laa cho'. ³⁶ Xuu tya'a ngu' jua'a ña'a cuayá' caca lcaa tya'a ngu' tya'a cusuu ngu'.

³⁷ Tso'o tsa lo'o ndu'ni tyaca'a ngu' ji'i sti ngu', ji'i xtya'a ngu'; pana si xti la ndu'ni tyaca'a ngu' bi' 'na, ná taca tya'a ngu' bi' lo'o na'. Lo'o jua'a tso'o lo'o ndu'ni tyaca'a ngu' ji'i sñi' ngu', masi sñi' qui'yu, masi sñi' cuna'a; pana si xti la ndu'ni tyaca'a ngu' bi' 'na, ná taca tya'a ngu' bi' lo'o na'. ³⁸ Lo'o jua'a ná taca ñacui ngu' cha' na' laca Xu'na ngu', si ná nti' ngu' bi' tya'a ngu' lo'o na' tyucui nu culu'u na' ji'i ngu' cha' tsa' ngu'. Ntsu'u cha' xñi ngu' tyucui bi', masi cujuu xa' ñati ji'i ngu' bi' xqui'ya cha' jna'. ³⁹ La cui' jua'a ngu' nu ná ndyujui ñati ji'i xqui'ya cha' lye la ndu'ni tyaca'a ngu' ji'i ycu' ca ti ngu', ná caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'i ngu' bi'; pana caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'i ngu' si cujuu ñati ji'i xqui'ya cha' jna'.

Cha' tso'o nu tyacua ji'i ngu' nde loo la

⁴⁰ Chaca cha' ni: lo'o ta ñati su tyi'i ma to' tyi ngu', stu'ba ndyu'u cha' ñi'ya si cua nda ngu' bi' su tyi'i na' to' tyi ngu'. Lo'o jua'a, lo'o ta ngu' su tyi'i na' lo'o ngu', stu'ba ndyu'u cha' ñi'ya si cua nda ngu' bi' su tyi'i ycu' Ndyosi lo'o ngu', cha' la cui' ycu' Ndyosi laca nu cua nda Ni 'na lijya na' ca nde. ⁴¹ Lo'o si ta ngu' su tyi'i sca ñati nu laca tu'ba ji'i ycu' Ndyosi, cha' cuentya ji'i ycu' Ndyosi ndya'a ñati bi', tso'o tsa caca ji'i ngu' bi' nde loo la. Li' tyacua sca cha' tso'o nu cua ngxuco'o ycu' Ndyosi cuentya ji'i ngu' bi', stu'ba ti caca ji'i ngu' bi' lo'o ji'i nu laca tu'ba bi'. Lo'o jua'a si ta ngu' su tyi'i sca ñati nu tso'o tsa tyiquee xqui'ya cha' ndaquiya' yu cha' ji'i ycu' Ndyosi, stu'ba caca ji'i ngu' bi' lo'o ji'i nu tso'o tsa tyiquee bi' nde loo la, cha' cua ngxuco'o ycu' Ndyosi sca cha' tso'o nu tyacua ji'i ngu' bi' ca su ntucua ycu' Ni. ⁴² Lo'o jua'a, si ta ñati masi sca sca' ti hitya co'o ngu' cuañi' re xqui'ya cha' ngu' nu ndyaca tsa'a 'na laca ngu', chañi cha' cua ngxuco'o ycu' Ndyosi sca cha' tso'o nu tyacua ji'i ñati bi' nde loo la.

11

Nda Juan ji'i ñati cha' tsa slo Jesús

¹ Nu lo'o ndye ngulu'u Jesús cha' bi' ji'i nu tii tyucuaa tya'a ñati nu ndyaca tsa'a ji'i yu, ndu'u yu ndyaa yu cha' chcu' yu lo'o ngu' tyuu tya'a quichi nu ndi'i cacua ti; ngulu'u yu ji'i ngu' quichi bi'.

² Tya nga'a Juan ne' chcu, pana cua ndyuna nu Juan bi' ji'i lcaa ña'a cña nu ndyu'ni Jesús nu laca Cristo; bi' cha' ngulo Juan cña ji'i ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i, cha' tsa' ngu' bi' slo Jesús, ³ cha' xcuane ngu' bi' ji'i Jesús cuentya ji'i Juan ndi'ya:

—¿Ha chañi cha' nu'u laca ycu' nu cua caa ti? —nacui ngu' bi' ji'i Jesús li'—. ¿Ha tya caa la chaca nu caca ycu' Cristo?

⁴ Li' ngxacui Jesús cha' ji'i ngu' bi':

—Yaa ma cacha' ma ji'i Juan lcaa lo cha' nu nduna ma slo na', lcaa cha' nu ña'a ma slo na' —nacui Jesús ji'i ngu'—. ⁵ Cacha' ma cha' nu cua na'a ma ca nde ji'i yu; cacha' ma ji'i cha' ndu'ni na' cha' ndyaca tso'o cloo ngu' nu ngua cuityi', cha' ndya'a ngu' nu ngua quicha quiya', cha' ngua lubii cuaña' ngu' nu ndyatsu' cuaña', cha' nduna ngu' nu ngua cu'u jyaca, cha' ndyu'ú ngu' chaca quiya' nu cua ngujui, cha' nchca cuayá' ti' ngu' ti'i ñi'ya nu cua'ni lyaá ycu' Ni ji'i ñati chalyuu ji'i nu cuxi. ⁶ Tso'o tsa caca tyiquee ñati nu ña'a ti tya nxñi cha' 'na, masi ná nchca cuayá' tso'o ti' lcaa cha'.

⁷ Lo'o cua ndyaa ngu' bi', li' ngxana Jesús nchcu' yu cha' ji'i Juan bi' lo'o nu quiña'a tsa ñati nu ndi'i cajua:

—Nu lo'o ndyaa ma ne' quixi' su nguti'i Juan ca su ná ndi'i ñati, ¿na ca ngulacua ti' ma cha' ña'a ma ca ndacua? —nacui Jesús ji'i ngu'—. ¿Ha na'a ma sca yaca quii nu nchcuta cui'i ji'i? Si'i jua'a. ⁸ ¿Ni cha' laca ndyaa ma cajua lacua? ¿Ha na'a ma ji'i sca nu qui'yu nu tso'o tsa ña'a ste' yu? Si'i jua'a, cha' nu ngu' nu lacu' ste' tso'o tsa ña'a ni, ndi'i ngu' bi' slo ngu' culiya' nu laca loo. ⁹ Ná tyiquee' ngua tii ma cha' laca Juan sca ñati nu laca

tu'ba ji'i ycu' Ndyosi. Chañi cha' laca yu jua'a, pana tlyu la cña ngujui ji'i Juan. ¹⁰ Ndi'ya nguscua jyo'o cusu' cua sa'ni la cha' ji'i cña nu ntsu'u ji'i Juan:

Culo na' cña ji'i sca msu 'na cha' tsa yu nde loo nu'u,
cha' saala yu tyucuii su caa nu'u.

Jua'a nchcui' ycu' Ni ji'i Cristo. ¹¹ Cha' liñi nchcui' na' lo'o ma ji'i Juan nu ntyucuatya ji'i ngu', cha' bilya cala sca ñati chalyuu nu jua'a ntsu'u cña tlyu la ji'i, ñi'ya nu ngua ji'i Juan bi'. Pana cua lijya na' cha' caca na' loo ne' cresiya ji'i ñati; juani cua ña'a ca ñati nu ngusñi cha' 'na, tlyu la cha' ntsu'u ji'i ngu' bi' que Juan, masi ti'i ti ngu', masi cuañi' ngu'.

¹² Tya lo'o lijya Juan bi' tya clyo hasta juani quiña'a tsa cha' nchcui' ngu', cha' nti' tsa ngu' cha' caca ycu' Ndyosi loo ji'i ñati. Lo'o jua'a ntsu'u tsa ngu' nu lye tsa ndu'ni juersa cha' tyalaa ngu' slo ycu' Ndyosi jua'a ti. ¹³ Pana cua nchcui' lcaa jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji'i ycu' Ndyosi sa'ni la ñi'ya caca lo'o xana caca ycu' Ni loo ne' cresiya ji'i ñati; la cui' jua'a nchcui' cha' nu nguscua jyo'o Moisés lo quityi, ñi'ya laca cña nu ngulo ycu' Ni ji'i ñati. Lo'o ca tiya' la, li' ndyalaa Juan. ¹⁴ La cui' bi' laca ñi'ya ngua Elías, nu ngua tu'ba ji'i ycu' Ndyosi cua sa'ni; la cui' cua sa'ni nscua cha' caa nu bi' chaca quiya' juani, si tyaja'a ma xñi ma cha' bi'. ¹⁵ Cua'a jyaca tso'o ma ji'i cha' nu nda na' re lo'o ma.

¹⁶ Ná tso'o tsiya' ti ñi'ya nu ndu'ni ñati chalyuu tyempo juani. Ndu'ni ngu' ñi'ya si laca ngu' nu sube nu ndya'a ndijya ti cla'be quichi, nu taja ti' ji'i tya'a ndijya ngu' cha' ná nti' ngu' quijya ngu' lo'o tya'a ngu'. Bi' cha' nxi'ya ngu' ji'i tya'a ngu': ¹⁷ “¿Ni cha' ná ntyaja'a ma cula quiya' ma? Na nclya'a ya xi jii cha' ji'i ma”, nacui nu sube bi'. “¿Ni cha' ná ntyaja'a ma ca xñi' ti' ma lo'o cua? Na nclya'a ya marcha, na nxi'ya ya nga'a ya.” La cui' jua'a ndyu'ni cu'ma ñati chalyuu juani; xcui' na taja ti' ma, ná tso'o ntsu'u tyiquee ma tsiya' ti ña'a ma ji'i tya'a ñati ma. ¹⁸ Nu lo'o ñaa Juan bi' ni, ntsu'u quiña'a tsa na nu ná ndacu yu, nu ná ndyi'yu yu. Lo'o li' nchcui' ma ji'i yu: “Ntsu'u cui'i xña'a ji'i yu, bi' cha' ndu'ni yu jua'a”, nacui ma. ¹⁹ Lo'o li' lijya na' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati, ndacu na' lcaa lo na lo'o ma, ndyi'yu na' lcaa lo na lo'o ma, lo'o li' nchcui' ma 'na: “¿Ña'a ma ña'a! Ndacu tsa yu jua, cu'bi tsa yu”, nacui ma ji'i tya'a ma. “Ná tso'o yu jua cha' tya'a tso'o yu laca ngu' nu xñi cñi cña loo na, lo'o jua'a xi xa' la ngu' cuxi laca tya'a tso'o yu”, nacui ma 'na. Nacui ma jua'a cha' ná tso'o cha' nu nchcui' na', nti' ma; pana caca cuayá' ti' ma nde loo la cha' liñi tsa cha' nu nchcui' ngu' nu nacui cha' cuentya ji'i ycu' Ndyosi laca na'.

Quichi su ná ndaquiya' ngu' ji'i ycu' Ni

²⁰ Lo'o li' lye xi nchcui' Jesús cha' ji'i quichi su lu'ba ti ndya'a yu, cha' quiña'a cha' tlyu cua ngua'ni yu slo ngu' ca tyi bi', pana ná ngua tyuju'u ti' ngu' ji'i cha' cuxi nu ntsu'u ne' cresiya ji'i ngu'; ná nguxtyanu ngu' ji'i cha' cuxi bi'.

²¹ —¿Tya'na tsa cu'ma ngu' quichi Corazín! —nacui Jesús—. ¿Tya'na tsa cu'ma ngu' quichi Betsaida! —nacui—. Cua quiña'a tsa cha' tlyu nu cua na'a cu'ma, pana ná nguju'u ti' ma tsiya' ti ji'i cha' cuxi nu ndyu'ni ma, ná nguxtyanu ma cha' bi'. La cui' jua'a tya sa'ni la xña'a tsa ngu' quichi Tiro lo'o ngu' quichi Sidón, ngu' xa' tsu' ngua ngu' bi'. Pana ná ngujui ñi'ya caca tyuju'u ti' ngu' bi' ji'i cha' cuxi nu ngua'ni ngu', ná ngulochu' ngu' ji'i cha' cuxi bi', cha' bilya ña'a ngu' bi' cha' tlyu ñi'ya nu ña'a cu'ma ngu' Israel; bi' cha' ná ngua xñi' ti' ngu' bi'. Ná ndyacu' ngu' late' ngata, ni ná ngusu'ba ngu' jii hique ngu' ñi'ya nu ndu'ni ngu' su nscua jyo'o. ²² Liñi cacha' na' ji'i ma, cha' caca tso'o la ji'i jyo'o ngu' Tiro lo'o ji'i jyo'o ngu' Sidón, nu lo'o tyalaa tsa tlyu lo'o cua'ni cuayá' ycu' Ndyosi ji'i ñati chalyuu; lye la xcube' Ni ji'i cu'ma li'. ²³ Lo'o cu'ma ngu' Capernaum ni, ¿ha tso'o tsa quichi tyi ma nti' ma? ¿Ha laca quichi tyi ma loo ji'i xa' quichi nti' ma? Pana nde loo la quiñu'u tsiya' ti quichi tyi ma, tyaa ycu' ma ca bilyaa li'. Quiña'a tsa cha' tlyu ngua'ni na' slo cu'ma, lo'o ná jlya ti' ma 'na tsiya' ti. La cui' jua'a nu ngua sa'ni, xña'a tsa ngua ngu' quichi Sodoma; pana ná na'a jyo'o ngu' bi' cha' tlyu ñi'ya nu cua na'a cu'ma ngu' Capernaum. Si cua na'a ngu' cha' bi', cua ngua tyuju'u ti' ngu' ji'i cha' cuxi nu ngua'ni ngu' li', cua ngulochu' ngu' ji'i cha' cuxi bi'; tya nscua quichi tyi ngu' bi' juani lacua.

²⁴ Liñi cacha' na' jil'i mā, cha' caca tso'o la jil'i jyo'o ngu' Sodoma bi' tsā tlyu lo'o cua'ni cuayá' Ni jil'i ñati chalyuu; lye la xcube' Ni jil'i cu'mā li'.

Ti ti tyil'i tyiquee ngu' xqui'ya Jesús

²⁵ Lo'o li' nchcui' Jesús lo'o ycuil' Ndyosi Sti yu:

—Cua'ni tlyu na' jinu'u, Sti na'; la cui' nu'u laca Xu'na ya, masi nde cua, masi nde chalyuu —nacui' Jesús jil'i ycuil' Ndyosi—. Tsa xlyá'be hī cha' cua ngua'ni nu'u cha' ngua cuayá' ti' ñati nu ná jlo tso'o ti' nquicha'; pana xa' ñati ñi'ya nti' ngu' tii, ná nchca cuayá' ti' ngu' bi' cha' jinu'u. Masi ngu' nu nchca tsa jil'i, masi ngu' nu jlo tsa ti' lcaa cha' jinu'u nti' ngu', pana ná nchca cuayá' ti' ngu' bi'. ²⁶ Chañi cha' jua'a nti' ycuil' nu'u, cha' caca cuayá' ti' ngu' nu ná jlo ti' tsiya' ti.

²⁷ Lo'o li' tya ngulu'u la Jesús xi jil'i ngu':

—Lcaa chacuaya' jil'i Sti na' ndyanu ya' na'. Ni sca ñati ná jlo ti' ñi'ya laca cha' nu ntsu'u ne' cresiya 'na nu laca Sñi' ycuil' Ni; sca ti ycuil' Ndyosi Sti na' jlo ti' ñi'ya laca cha' nu ntsu'u ne' cresiya 'na. Lo'o jua'a, ni sca ñati ná jlo ti' ñi'ya laca cha' nu ntsu'u ne' cresiya jil'i Sti na'; sca ti na' nu laca Sñi' ycuil' Ni jlo ti' na', lo'o jua'a culu'u na' cha' bi' jil'i ñati nu subí na' jil'i cha' ca tsa'a ngu' 'na. ²⁸ Lcaa cu'mā nu nga'aa talo mā cha' ti'i tsa cña nu ntsu'u jil'i mā nde chalyuu, nti' mā, cāā mā tyu'u cha' jil'i mā lo'o na' juani; ta na' chacuayá' cha' ti ti tyil'i tyiquee mā li'. ²⁹ Xñi mā cña nu ta na' jil'i mā, lo'o li' ca tsa'a mā lcaa cha' 'na. Tya'na tsa ti' na' ña'a na' jil'i mā, lo'o jua'a talo tsa tyiquee na' jil'i mā; ti ti tyil'i tyiquee mā lo'o cua ngüityi na' cha' cuxi nu ntsu'u ne' cresiya jil'i mā. ³⁰ Cha' tso'o laca cha' nu ca tsa'a mā 'na; ná tucui cha' bi', lo'o jua'a lasa ti cña nu ta na' jil'i mā.

12

Nsuu ngu' si'yu trigo tsā nu ndil'i cña' ngu'

¹ Lo'o ngua tsā ta'a nu ndil'i cña' ngu' judío, li' ndyaa Jesús su nscua xtya trigo jil'i ngu' lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i. Cua ntyute' ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i, bi' cha' ngusuu ngu' xi si'yu trigo cha' cacu ngu' ña'a ye'e ti. ² Li' na'a ngu' fariseo cha' ndyu'ni ngu' jua'a, nchcui' ngu' lo'o Jesús li':

—¿Ha ná jlo ti' mā cha' ná ntsu'u chacuayá' cua'ni na cña juani, cha' tsā nu ndil'i cña' na laca? —nacui' ngu' bi' jil'i Jesús—. Nu ngu' cua nu ndyaca tsa'a jinu'u ni, ¿ni cha' laca ndyu'ni ngu' cña juani lacua?

³ Lo'o li' nguxacui' Jesús cha' jil'i ngu' bi':

—¿Ha bilya hcui' mā lo quityi jil'i ycuil' Ndyosi nu nscua ñi'ya nu ngua'ni jyo'o David sa'ni? —nacui' Jesús jil'i ngu'—. Ngua sca tsā ntyute' tsa yu li', lo'o jua'a ntyute' tsa lcaa ngu' tya'a ndya'a yu. ⁴ Pana jlo ti' yu cha' ntucua xlyá nu laca msta jil'i ycuil' Ndyosi lo mesa ne' nil'i nu cuentya jil'i Ni cajua. Bi' cha' ndyaa ngu' ne' nil'i bi', ndyacu ngu' xlyá bi', masi ná ntsu'u chacuayá' cacu cua ña'a ca ñati jil'i; sca ti jil'i ngu' sti jo'ó ntsu'u chacuayá' cacu ngu' xlyá bi'. ⁵ Lo'o jua'a ntsu'u chaca cha' nu nguscua jyo'o Moisés lo quityi, cha' ngu' sti jo'ó ni, ná nga'a cña' sti jo'ó ne' laa tonu lo'o ndyaca tsā nu ndil'i cña' ngu'; ntsu'u cña nu ndu'ni ngu' sti jo'ó bi'. Pana la cui' ti ná ntsu'u qui'ya jil'i ngu' bi' cuentya jil'i ycuil' Ndyosi —nacui' Jesús jil'i ngu' fariseo bi'—. ⁶ Chañi cha' nu nchcui' na', sca cha' nu ndulo la jil'i mā que laa tonu bi' jil'i mā. ⁷ Ná ndube ti' mā ñi'ya nu nchcui' cha' nu nacui' ycuil' Ndyosi, nu nscua lo quityi ndi'ya: “Nti' na' cha' cua'ni tya'na ti' mā jil'i tya'a ñati mā”, nacui' Ni, “bi' cña nu tso'o la cha' cua'ni mā. Pana ná nti' na' cha' ta mā quiña'a tsa msta 'na; ni na'ni scu' mā, ná ndu'ni cha' ta mā 'na.” Si cua ngua cuayá' ti' mā ñi'ya nchcui' cha' nu nscua lo quityi bi', ná sta mā qui'ya jil'i ngu' cha' cuiñi ti. ⁸ Lo'o jua'a ta na' chaca cha' lo'o mā, cha' na' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati ni, laca na' loo, masi tsā nu ndil'i cña' ngu'.

Cha' jil'i sca yu quicha nu nchcu' ya'

⁹ Lo'o li' ndu'u Jesús, ndyaa yu xa' quichí, ndyatí yu ne' laa jí'í ngu' judío cajua. ¹⁰ Li' na'a yu cha' ndi'í sca nu qui'yu nu quicha ya', cha' cua nchcu' tyucu' sca tsu' ya'. Li' nchcuane ngu' jí'í Jesús:

—¿Ha ntsu'u chacuayá' jí'na cha' cua'ni na jo'o jí'í ngu' quicha tsá ta'a, nu lo'o nga'a cha' tyi'í cña' na? —nacuí ngu' jí'í Jesús.

Nti' tsa ngu' bi' sta ngu' qui'ya hichu' Jesús. ¹¹ Lo'o li' nguxacuí yu cha' jí'í ngu':

—¿Ha ná culo mā jí'í sca xlya' jí'í mā si tyú ni' ne' tyuu? —nacuí Jesús jí'í ngu'—. Culo mā jí'í ni' tu'ni, masi tsá ta'a laca. ¹² Lo'o ñati' ni, ndulo la cha' jí'í ñati' que jí'í sca xlya', bi' cha' ntsu'u chacuayá' xtyucua na jí'í ñati', masi tsá nu tacati tsa jí'na, nu ná ntsu'u chacuayá' cha' cua'ni na cña.

¹³ Lo'o li' nchcui' yu lo'o nu quicha bi':

—Xquiñi nu'u ya' —nacuí Jesús jí'í.

Lo'o nchquiñi nu quicha bi' ya', hora ti ndyaca tso'o ya' nu quicha, stu'ba ngua bi' lo'o chaca tsu' ya'. ¹⁴ Lo'o li' ngua ñasi' tsa nu ngu' fariseo bi' jí'í yu, ndu'u ngu', ndyaa ngu'; ngua ti' ngu' si caja ñi'ya caca cua'ni tye ngu' cha' jí'í Jesús li'.

Ñi'ya nscua cha' jí'í Jesús lo quityi cua sa'ni

¹⁵ Pana ngua cuaya' ti' Jesús lcaa ña'a cha' cuxi nu ntsu'u tyiquee ngu' fariseo, bi' cha' ndu'u yu ndyaa yu xa' se'í. Quiña'a tsa ngu' ngutu'u lca'a ngu' jí'í yu, lo'o jua'a ngua'ni yu cha' ndyaca tso'o lcaa ngu' quicha bi'. ¹⁶ Lo'o li' ngulo yu cña jí'í ngu' nu ngua quicha bi', cha' ná cacha' ngu' tilaca laca nu ngua'ni cha' ndyaca tso'o ngu'. ¹⁷ Tya sa'ni cua nda ycuí' Ndyosi sca cha' lo'o jyo'o Isaías cuentya jí'í Cristo. Ndi'ya nscua cha' bi' lo quityi:

¹⁸ Ña'a mā jí'í msu 'na nu cua ngusubi na' jí'í, nacuí ycuí' Ni.

Tyaca'a tsa bi' jna', lo'o tso'o tsa ntsu'u tyiquee na' ña'a na' jí'í yu bi'.

Cua'ni na' cha' ca'ya Xtyi'í ycuí' na' lo yu bi', cha' chcuí' yu lo'o lcaa ñati', masi si'í ngu' judío laca ngu'.

Culu'u yu jí'í ngu' ñi'ya laca cha' liñi nu ndu'ni na' lo'o ñati', nacuí ycuí' Ndyosi.

¹⁹ Ná xuu tya'a yu, ni ná xi'ya yu cuii';

ná cañi xtyi'í yu laja calle ti.

²⁰ Ycuí' ca yu xtyucua yu jí'í ngu' cha' xñi la ngu' cha' jna', masi nti' ngu' ñi'ya nti' sca yaca quii' nu cua catsa ti, cha' nguna'a tsa ti' ngu'.

Lo'o jua'a culu'u yu jí'í ngu' cha' caca cuayá' la ti' ngu' lcaa cha' nu cuentya jí'í ycuí' na', masi cua tye ti cha' tso'o nu ntsu'u tyiquee ngu', masi laca ngu' ñi'ya laca sca candil nu cua tyubi' ti.

Jua'a tyijiloo nu cha' liñi bi' jí'í cha' cuxi.

²¹ Ndu' ti' ñati' tyucuí' ña'a chalyuu cha' cua caa ti yu.

Jua'a nscua cha' jí'í Cristo lo quityi bi'.

Nsta ngu' qui'ya jí'í Jesús

²² Lo'o lí' ndyaa lo'o ngu' jí'í chaca nu quicha slo Jesús; cua ngusñi cui'í xña'a jí'í, bi' cha' ngua cu'u tu'ba yu, jua'a ngua cuityi' yu. Hora ti ngua'ni Jesús jo'o jí'í nu quicha bi', cha' xa' nchcuí' yu, xa' nda Jesús xee ndyu'u cloo yu. ²³ Ndube tsa ti' lcaa ngu' nu na'a jí'í cha' bi' li'.

—¿Ha la cui' nu ñati' tya'a jí'í jyo'o David bi' laca nu qui'yu re? —nacuí ngu' jí'í tya'a ngu'.

²⁴ Lo'o ndyuna ngu' fariseo cha' bi', xa' ña'a cha' nchcuí' ngu' bi' jí'í Jesús:

—Sca ti chacuayá' jí'í Beelzebú nu laca xu'na lcaa lo cui'í cuxi, sca ti jua'a nchca jí'í nu qui'yu re culo jí'í cui'í cuxi nu ngusñi jí'í ñati' —nacuí ngu' fariseo bi'.

²⁵ Pana ngua tii Jesús ñi'ya laca cha' cuxi nu ntsu'u tyiquee ngu', bi' cha' nchcuí' yu lo'o ngu' bi' li':

—Si tya'be tya'a ngu' sca nasiyu xqui'ya cha' nxuu tya'a ngu' nu laca loo, tye cha' jí'í ngu' bi' jua'a ti li' —nacuí Jesús jí'í ngu'—. Lo'o jua'a si xuu tya'a ngu' sca quichí ti, tye cha' jí'í ngu' bi' jua'a ti; masi xuu tya'a ngu' nu ndi'í sca ni'í ti, la cui' ti cha' caca, tye cha'

ji'i ngu' bi' lo'o tya'a ngu', tyaa ngu' li'. ²⁶ La cui' jua'a ná talo Satanás si xuu tya'a ycu'i Satanás lo'o msu ji'i ycu'i; tye cha' ji'i nu xña'a yala ti li'. ²⁷ ¿Ha cha' liñi nchcui' mā lacua, nu lo'o nchcui' mā cha' chacuayá' ji'i Beelzebú nclyo na' ji'i cui'i cuxi? Ná liñi nchcui' mā tsiya' ti, cha' lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i mā ni, nclyo ngu' ji'i cui'i cuxi chacuayá' ji'i ycu'i Ndyosi, nacui' ngu'. Xqui'ya ngu' bi' caca cuayá' ti' mā lacua; caca cuayá' ti' mā si cha' liñi nchcui' mā, si cha' cuiñi ti nchcui' mā. ²⁸ Pana chacuayá' ji'i Xtyi'i ycu'i Ndyosi nclyo na' ji'i cui'i cuxi, bi' cha' taca ca cuayá' ti' mā cha' cua nguxana cha' laca ycu'i Ndyosi loo ne' cresiya ji'i ñati.

²⁹ 'Sca ñati nguula ni, ná caja ñi'ya tyatí ngu' to' tyi yu cha' cuaana ngu' yu'ba ji'i yu; sca ti si sca' ngu' ji'i xu'na ni'i clyo, taca cuaana ngu' na nu ntsu'u ji'i yu bi' li'.

³⁰ 'Ñati nu ná ntaja'a xñi cha' jna', na nxuu tya'a ngu' bi' lo'o na', jua'a ndyu'u cha' bi'. Lo'o jua'a ñati nu ná nxtyucua 'na, na ndaca'a ngu' bi' ji'i tya'a ñati ngu' cha' ná xñi tya'a ngu' cha' jna' lacua.

³¹ 'Bi' cha' ndacha' ji'i mā juani cha' taca cui'ya ycu'i Ni cha' clyu ti' ji'i ñati xqui'ya lcaa qui'ya nu ntsu'u ji'i ngu', masi cuxi tsa nchcui' ngu' ji'i ycu'i Ni; pana lo'o cuxi tsa nchcui' ngu' ji'i cña nu ndu'ni Xtyi'i ycu'i Ndyosi, li' nga'aa cui'ya ycu'i Ni cha' clyu ti' ji'i ngu' bi' tsiya' ti. ³² Cui'ya Ni cha' clyu ti' ji'i ñati nu nchcui' cha' cuxi jna' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati; pana lo'o chcu'i ngu' cha' cuxi ji'i cña nu ndu'ni Xtyi'i ycu'i Ndyosi, li' nga'aa cui'ya ycu'i Ni cha' clyu ti' ji'i ngu' bi' lcaa tsá lo'o tyi'i ngu' chalyuu, masi tyucui tyempo nde loo la.

Nslo na sca yaca lo'o ña'a na si'yu nu nda yaca bi'

³³ 'Sca yaca ni, si tso'o yaca, ta si'yu tso'o li'; lo'o jua'a si ná tso'o yaca, ná ta si'yu nu cacu na li'. Jlo ti' na si tso'o yaca lo'o ña'a na si'yu nu nda yaca bi'. ³⁴ Pana, ñi'ya nti' cuaña tyaala, jua'a nti' cu'mā! Ná nchca chcu'i mā cha' tso'o laja lo'o ntsu'u tsa cha' cuxi tyiquee mā; ñi'ya nu ntsu'u tyiquee scaa na, jua'a ndyu'u cha' nu nchcui' na. ³⁵ Cua ña'a ca ñati nu tso'o tyiquee ni, tso'o tsa nchcui' ngu' bi'; lo'o cua ña'a ca ñati nu cuxi tyiquee, cuxi ti nchcui' ngu' bi' li'. ³⁶ Ta na' sca cha' lo'o mā juani: nu lo'o tyalaa tsá nu cua'ni cuayá' ycu'i Ni ji'i lcaa ñati, li' ntsu'u cha' cacha' lyiji ycu'i ca ngu' ji'i lcaa cha' cuxi nu cua nchcui' ngu' nde chalyuu. ³⁷ Li' cui'ya Ni cuentya ji'i lcaa cha' nu cua nchcui' mā chalyuu; ñacui Ni ji'i mā si ntsu'u qui'ya ji'i mā lo'o ycu'i Ni, jua'a si ná ntsu'u qui'ya ji'i mā.

Ngua ti' ñati cuxi ña'a sca cha' tlyu

³⁸ Lo'o li' nga'a xi mstru cha' jo'ó, lo'o ngu' fariseo nga'a, nchcui' ngu' lo'o Jesús:

—Mstru —nacui' ngu' bi' ji'i Jesús li'—, cua'ni nu'u sca cha' tlyu cha' ña'a cui'ya ya ji'i.

³⁹ Li' nguxacui Jesús cha' ji'i ngu' bi':

—Na xña'a tsa mā ca ta'a mā, cha' xcui' ndijña mā cha' cua'ni na' sca cha' tlyu cha' ña'a cui'ya mā ji'i; laca mā ñati nu ná jlyu ti' ji'i ycu'i Ndyosi tsiya' ti —nacui' Jesús ji'i ngu'—. Pana ná cua'ni na' jua'a. Nga'a cha' tyi'u ti' mā na laca ngua ji'i jyo'o Jonás nu ngua tu'ba ji'i ycu'i Ndyosi cua sa'ni la. ⁴⁰ Ñi'ya ndyanu nu Jonás bi' nde ne' cualya tonu bi' sna tsá lo'o sna talya, jua'a na' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati, tyanu na' ne' tyuu sna tsá lo'o sna talya. ⁴¹ Lo'o tyalaa tsá nu cua'ni cuayá' ycu'i Ndyosi ji'i lcaa ñati, li' sta jyo'o ngu' Nínive qui'ya ji'i cu'mā nu lu'ú chalyuu juani. Cacha' ngu' jyo'o bi' lcaa ña'a cha' nu ndyuna ngu', cha' nu nda jyo'o Jonás lo'o ngu' tyempo bi', cha' li' ngua tyuju'u ti' ngu' ji'i lcaa cha' cuxi nu ngua'ni ngu'; nguxtyanu ngu' ji'i cha' cuxi bi' xqui'ya cha' cua ngusñi ngu' cha' ji'i ycu'i Ni. Pana ná stu'ba cha' nu ngulu'u jyo'o Jonás bi' ji'i ngu' sa'ni lo'o cha' nu nclyu'u na' ji'i mā juani; tlyu la cha' ji'i ycu'i Ndyosi laca nu nclyu'u na' ji'i mā juani, pana ná nduna cu'mā cha' bi' tsiya' ti. ⁴² Lo'o caca cuayá' chalyuu ni, la cui' jua'a tyatu jyo'o reina nu ngua loo ji'i ngu' nde Sur, cha' sta nu cuna'a bi' qui'ya ji'i cu'mā nu lu'ú chalyuu juani. Li' chcu'i ma' cusu' bi' ñi'ya ngua lo'o ndyaa ycu'i ma' slo jyo'o rey Salomón. Tyijyu' tsa quichi tyi ma' reina bi'; pana cua ngujui cha' ji'i ma' cha' ngua tsa ji'i Salomón bi', cha' tso'o tsa cui' nu nda yu. Bi' cha' ndyalaa ma' slo nu rey bi'

cha' cuna ma' cuij nu nda nu cusu' bi', masi xti la cha' ngulu'u jyo'o Salomón bi' que cha' nu nclyu'u na' ji'i mā juani. Tlyu la cha' ji'i ycu' Ndyosi laca nu nclyu'u na' ji'i mā juani, pana ná nduna mā tsiya' ti.

Cui'i cuxi nu xtyuu chaca quiya'

⁴³ Lo'o xtyanu cui'i cuxi ji'i sca ñati, li' tya'a yu'u cui'i bi' ne' quixi' tyijyu' su ná ntsu'u ñati; tsa'a cui'i cuxi bi' tsaana su chca'a cña' xi. Lo'o ná quije su chca'a cña' bi' ni, ⁴⁴ li' ñacui: "Tya'a na' ni, xtyuu na' nde su nguti'i na' clyo". Jua'a culacua ti' cui'i cuxi bi'. Lo'o tyalaa cui'i bi' slo ñati bi', li' ña'a cui'i bi' cha' tya laja ndi'i cresiya ji'i ñati su ngutu'u nquicha'; si'i cha' ngua tso'o la ñati bi'. ⁴⁵ Hora ti tsa'a cui'i chaca quiya' tsaana ji'i tya tyacati tya'a cui'i nu xña'a la, cha' stu'ba ti xñi lcaa cui'i bi' ji'i ñati bi', cha' caja su tyi'i cui'i bi' lo'o ñati nti'. Ca cuxi la cha' ji'i ñati bi' li', cha' quiña'a la cui'i xñi ji'i li'. La cui' jua'a cuxi la caca cha' ji'i ñati nu ndi'i nde chalyuu juani, cha' xña'a tsa ngu'.

Ndyalaa xtya'a Jesús lo'o tya'a yu

⁴⁶ Tya nchcui' Jesús lo'o ngu', li' ndyalaa xtya'a lo'o tya'a Jesús, ndu ngu' nde liya' cha' nti' ngu' chcui' ngu' lo'o Jesús. ⁴⁷ Li' ndacha' sca ñati ji'i Jesús:

—Xtya'a nu'u lo'o tya'a nu'u, ndu ngu' nde liya' —nacui yu ji'i Jesús—. Cua nti' ngu' chcui' ngu' lo'o nu'u.

⁴⁸ Li' nguxacui' Jesús cha' ji'i nu qui'yu bi':

—¿Tilaca nu chañi ca laca xtya'a na'? —nacui Jesús ji'i—. ¿Tilaca nu chañi ca laca tya'a na'?

⁴⁹ Lo'o li' ngulu'u ya' yu ji'i ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i:

—Nu ngu' re ni, stu'ba ti ndulo ngu' 'na ñi'ya ndulo xtya'a na' 'na, ñi'ya ndulo tya'a na' 'na —nacui Jesús—. ⁵⁰ Tya'a na' laca lcaa ngu' nu ndu'ni ñi'ya nu nti' Sti na' nu ntucua nde cua cha' cua'ni ngu'; ñati bi' laca ñi'ya laca xtya'a na', ñi'ya laca tya'a na', masi nu qui'yu, masi nu cuna'a.

13

Cui' ji'i ñati nu ndyataa si'yu

¹ La cui' tsā bi' ndu'u Jesús toni'i, ndyaa yu to' tayu' bi', cha' chca'a xi ca bi'. ² Li' ndyu'u ti'i quiña'a tsa ñati slo Jesús, bi' cha' ndyat'i yu ne' yaca ni'i piti, ndyaca'a yu xi li'. Lo'o jua'a ndyanu ñati quiña'a bi' to' hitya ti bi'. ³ Lo'o li' nchcui' Jesús xi cui' lo'o ngu', cha' ca tsa'a ngu' lcaa cha' nu ngua ti' Jesús culu'u yu ji'i ngu'. Ndi'ya nchcui' yu:

—Ngua sca tsā ndyaa sca ñati cataa si'yu trigo —nacui Jesús—. ⁴ Li' lo'o nscui' yu si'yu bi', ndyú xi si'yu lo yuu tacalya to' tyucui; hora ti ñaa quiñi, ndye si'yu bi' ndyacu ni'. ⁵ Lo'o jua'a ndyalú xi si'yu bi' su lati tu'ba yuu nscua chu' quee. Yala ti ntyucua si'yu bi'; pana xti tsa yuu ntsu'u chu' quee bi', ⁶ bi' cha' ná ngua xñi suu chu' quee bi', ni ná ngua caluu tso'o. Ndye calya bi' ndyanaa, cha' tyique' tsa cua. ⁷ Lo'o jua'a ndyalú xi si'yu bi' su ngutu lti quiche'; yala la nguluu lti quiche' bi' chaca quiya', ni ná nda bi' chacuayá' caluu calya trigo tsiya' ti. ⁸ Lo'o jua'a ndyalú xi si'yu bi' lo yuu tso'o, su tso'o tsa nguluu calya; ngutu'u tsa si'yu lo juu bi' li', hasta sca siyento tya'a si'yu nda sca juu, hasta snayala tya'a si'yu nda chaca juu, hasta calaa tyii tya'a si'yu nda chaca juu. ⁹ Cua'a jyaca mā ji'i cha' nu nchcui' na' lo'o mā juani, si chañi cha' nti' mā cuna mā cha' tso'o bi'.

Ni cha' nda Jesús cui' bi'

¹⁰ Lo'o li' ndyaa ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i cacua la slo Jesús. Nchcuane ngu' ji'i yu li':

—¿Ni cha' ndacha' nu'u cha' bi' ji'i ngu' jua, ñi'ya nti' si nchcui' nu'u sca cña cua ti? —nacui ngu' bi' ji'i Jesús.

¹¹ Li' nguxacui' Jesús cha' ji'i ngu' bi':

—Cua nda ycu' Ndyosi chacuayá' cha' ca cuayá' ti' mā sca cha' nu ntsu'u cuaana ti ji'i jyo'o cusu', ñi'ya caca lo'o caca ycu' Ni loo ne' cresiya ji'i ñati. Xa' ñati nu ná ngusñi cha' ji'i ycu' Ndyosi ni, ná ta ngu' cuentya lo'o cuna ngu' sca cui' nu nchcui' na'; tucui tsa cha' bi' nti' ngu'. ¹² Ñati nu jlya ti' cha' nu nduna ngu' ji'i ycu' Ndyosi, tya ta la Ni

cha' lo'o ngu' bi', cha' jua'a tso'o la xñi ngu' cha' ji'i ycu' Ni; pana ñati nu ná jlya ti' cha' bi', nu ná nti' taquiya' ngu' ji'i cha' bi', cua'ni ycu' Ni cha' ná caca ji'i ngu' xñi ngu' cha' ji'i ycu' Ni tsiya' ti. ¹³ Bi' cha' nda na' cuii bi' lo'o ngu', cha' masi ña'a ngu', ná ta ngu' cuentya ñi'ya tyu'u liñi cha' bi'; masi cuna ngu', ná ca cuayá' ti' ngu' ñi'ya nti' ñacu' cha' bi', xqui'ya cha' ná ndaquiya' ngu' jna'. ¹⁴ Lo'o ña'a na' ji'i ngu' bi', li' caca cuayá' ti' na cha' chañi tsa cha' ji'i ycu' Ndyosi nu nguscua jyo'o Isaías cua sa'ni la. Ndi'ya nacui' cha' bi':

Ná tyiquee' cuna ma cha' bi', pana ná caca cuayá' ti' ma ñi'ya nti' ñacu' cha' nu cua ndyuna ma, nacui' ycu' Ni.

Ná tyiquee' ña'a ma cha' bi', pana ná ta ma cuentya tsiya' ti ni cha' laca nu cua na'a ma.

¹⁵ Tacalya tsa cresiya ji'i ngu' tya'a ma, cha' ná nti' ngu' taquiya' ngu' jna'.

Ná nduna tso'o ngu', cha' ná ntaja'a ngu' taquiya' ngu' cha' jna'.

Ná nti' ngu' ta ngu' cuentya, bi' cha' ná nchca ji'i ngu' ña'a tso'o ngu'.

Ná ntaja'a ngu' culochu' ngu' cha' cuxi nu ntsu'u ji'i ngu',

bi' cha' ná nchca cui'ya na' cha' clyu ti' ji'i ngu' ji'i cha' cuxi bi', nacui' ycu' Ndyosi.

Jua'a nscua lo quityi ji'i ycu' Ni.

¹⁶ Pana tso'o ntsu'u tyiquee ma cha' tya ntucua yaala cloo ma, tya ntucua yaala jyaca ma, cha' ta tso'o ma cuentya ji'i sca cha' nu nchcui' ycu' Ni. ¹⁷ Chañi cha' nu nchcui' na' lo'o ma, cha' quiña'a ngu' nu ngua tu'ba ji'i ycu' Ndyosi sa'ni la, lo'o jua'a quiña'a tsa ngu' nu tso'o ntsu'u tyiquee ngu' ña'a ngu' ji'i ycu' Ndyosi, cua ntajatya tsa ngu' bi' ji'i cha' nu ña'a ma juani, cha' ña'a ngu' ji'i; cua ntajatya tsa ngu' ji'i cha' nu nduna ma juani, cha' cuna ngu' ji'i. Pana ngujuii ngu' bi' li', masi bilya ña'a ngu' cha' bi', bilya cuna ngu' cha' bi' tsiya' ti.

Ñi'ya ndyu'u cha' ji'i cuii ji'i ñati nu ndyataa si'yu

¹⁸ Ndi'ya laca cha' nu nda nu cuii ji'i ñati nu ndyataa si'yu trigo bi': ¹⁹ Lo'o cuna ñati cha', ñi'ya nu caca lo'o laca ycu' Ndyosi loo ne' cresiya ji'i ngu', pana ná nchca cuayá' ti' ñati bi' ni cha' laca bi', hora ti cua'ni xu'na cuiñaja cha' cuityi cha' tso'o bi', cha' nga'aa xñi ngu' bi' cha' tso'o bi'. Laca ñati bi' ñi'ya laca lo'o ndyú si'yu to' tyucuii ti. ²⁰ Lo'o si'yu nu ndyalú lo yuu lati tu'ba chu' quee ni, bi' laca ñi'ya laca ñati nu tso'o tsa ntsu'u tyiquee ngu' lo'o clyo ndyuna ngu' cha' tso'o nu ji'i ycu' Ndyosi. ²¹ Pana si'lyu ti' xa' ñati ji'i ngu' bi', si xtyí lo'o ñati ji'i ngu' xqui'ya cha' tso'o nu cua ndyuna ngu' bi', ná talo ngu' li'. Laca ngu' bi' ñi'ya laca lo'o ná ngusñi tso'o suu si'yu nu ntyucua lo yuu lati tu'ba chu' quee bi', cha' ná ndalo calya bi', ndyanaa bi' li'. ²² Si'yu nu ndyalú lo yuu su ngutu lti quiche' ni, bi' laca ñi'ya laca ñati nu cua ndyuna cha' tso'o bi', pana ndya'a tsa cha' tyiquee ngu' bi' ñi'ya caca ji'i ngu' nde chalyuu, cha' nti' tsa ngu' caca culiya' ngu'. Bi' cha' ná nchca ji'i ycu' Ndyosi cua'ni sca cña tso'o ne' cresiya ji'i ngu' bi'. ²³ Lo'o jua'a si'yu nu ndyalú su ntsu'u yuu tso'o ni, bi' laca ñi'ya laca ngu' nu cua ndyuna cha' tso'o bi', lo'o nchca cuayá' ti' ngu' cha' bi'; xcui' na ndaquiya' ngu' ji'i cha' bi', lo'o li' tso'o tsa cha' nu tyu'u ne' cresiya ji'i ngu' bi'. Lo'o jua'a laca ngu' bi' ñi'ya laca yuu tso'o bi'. Ntsu'u sca ti juu trigo nu nda hasta sca siyento tya'a si'yu, lo'o jua'a ntsu'u juu nu nda snayala tya'a si'yu, lo'o jua'a ntsu'u juu nu nda calaa tyii tya'a si'yu.

Cuii ji'i quixi' nu ntyucua laja xtya trigo

²⁴ Lo'o li' nda Jesús chaca cuii lo'o ngu':

—Chcui' na' chaca cha' lo'o cu'ma, cha' caca cuayá' ti' ma ñi'ya caca lo'o laca ycu' Ni loo ne' cresiya ji'i ñati —nacui' Jesús ji'i ngu'—. Laca ycu' Ni ñi'ya laca sca ñati nu ndyataa xcui' si'yu tso'o lo xtya trigo ji'i. ²⁵ Lo'o ngua talya, li' ngujua' ngu'. Pana laja lo'o laja' ti xu'na xtya bi', li' ñaa tya'a cusuu yu, ngusañi si'yu quixi' laja xtya trigo ji'i yu. Lo'o ndye ngusañi si'yu quixi' bi', ndyaa tya'a cusuu yu bi' li'. ²⁶ Stu'ba ti ntyucua tyucuaa lo si'yu, lo'o si'yu trigo, lo'o quixi' bi'; tso'o tsa ndyaluu calya bi' nquicha'. Tiya' la li' na'a ngu' cha' si'i xcui' si'yu tso'o nu cua ndyataa bi' nu ntyucua; tyucui' ña'a lo xtya bi' nguixa' ntyucua trigo lo'o quixi'. ²⁷ Li' hora ti ndyaa msu slo xu'na xtya bi', ndyaa

cacha' ngu' jil'i yu ñi'ya ndyaca: “Cusu’”, nacui' ngu' jil'i xu'na cña bi', “¿ha si'i xcui' si'yu tso'o ndyataa nu'u lo yuu jua? ¿Ni cha' laca ntyucua tsa xa' quixi' laja calya juani?”
²⁸ Lo'o li' nguxacui' nu xu'na cha' jil'i msu bi': “La cui' tya'a cusuu na' ngua'ni cha' lya' ti' lo'o calya 'na lacua”, nacui' xu'na xtya jil'i ngu'. “¿Ha nti' nu'u cha' tsa ya scuaa ya quixi' bi', cusu'?” nacui' msu jil'i xu'na xtya li'.
²⁹ “Ná tso'o jua'a”, nacui' xu'na xtya jil'i ngu'. “¿Ñi'ya ta si lo'o calya trigo scuaa ma li'?”
³⁰ Tso'o la jatya na xi cha' caluu tyucuaa lo, ña'a cuayá' nu cumi' trigo bi'. Li' clyo culo na' cña jil'i ngu' cha' tsa ngu' xi'yu ngu' quixi', cha' tyaaca' cuentya yane ti cha' tyaqui' lo quii'; li' caca clacua, nu lo'o si'yu ngu' lcaa trigo cha' tyu'u co'lo ne' ja'ba.”

Cui' jil'i si'yu cuxee

³¹ Lo'o jua'a nda Jesús chaca cui' lo'o ngu':

—Chaca cha' hcui' na' lo'o ma, ñi'ya caca lo'o laca ycu' Ni loo ne' cresiya jil'i ñati —nacui' Jesús jil'i ngu'—. Caca bi' ñi'ya laca sca ti si'yu cuxee nu ndyataa sca ñati ne' lo'o jil'i yu. ³² Sube tsa si'yu cuxee bi', pana tonu tsa yaca laca lo'o nguluu bi', ña'a cuayá' nu ñaa quiñi' cha' cuiñá' ni' xlyati' lo yaca bi'.

Cui' jil'i sca tiye'

³³ Lo'o jua'a nda Jesús chaca cui' lo'o ngu':

—Chaca cha' hcui' na' lo'o ma, ñi'ya caca lo'o laca ycu' Ni loo ne' cresiya jil'i ñati —nacui' Jesús jil'i ngu'—. Caca bi' ñi'ya laca sa ycu' sca tiye', nu xñi sca nu cuna'a cha' su'ba jil'i lo sna sca' catyá xlyá; quixa' li', cha' tsa tlyu ti tyacu' lcaa sca bi'.

Ni cha' nda Jesús cui' lo'o ngu'

³⁴ Ngulu'u Jesús jil'i nu quiña'a tsa ñati nu ndi'i cajua jua'a, cha' xcui' cui' ti nchcui' Jesús lo'o ngu' bi'; ná ngulu'u yu ni sca cha' jil'i ñati bi' si ná lo'o sca cui' nda yu. ³⁵ Cua nchcui' sca jyo'o cusu' nu ngua tu'ba jil'i ycu' Ndyosi cua sa'ni la jil'i cha' bi'. Ndi'ya nchcui' yu:

Lo'o cui' ti hcui' na' lo'o ngu' cha' culu'u na' sca cha' jil'i ngu', nacui' Ni. Chcui' na' jil'i sca cha' nu ntsu'u cuatsi' ti tya lo'o ngüñá na' chalyuu re.

Ñi'ya ndyu'u cha' jil'i cui' jil'i quixi' nu ntyucua lo xtya jil'i ngu'

³⁶ Lo'o li' nguxtyanu Jesús jil'i nu quiña'a tsa ñati bi', ndyaa nde ni'i. Li' ndyalaa nu ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i yu slo, nchcuane ngu' jil'i yu li':

—Cusu', culu'u nu'u jil'i cua ñi'ya ndyu'u cha' nu nda cui' nu cuentya jil'i quixi' nu ntyucua lo xtya jil'i ngu' —nacui' ngu' jil'i Jesús.

³⁷ —Tso'o —nacui' Jesús jil'i ngu'—. Na' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati, nu lo'o nclyu'u na' jil'i ñati ni, ndu'ni na' ñi'ya laca si ndyataa na' si'yu tso'o lo xtya 'na. ³⁸ Lo'o xtya 'na ni, bi' laca tyucui' ña'a chalyuu; lo'o jua'a calya trigo nu ndyaluu lo'o ntyucua si'yu tso'o, bi' laca ñi'ya laca ñati nu cua nda chacuaya' cha' caca Ni loo ne' cresiya jil'i ngu'. Lo'o nu quixi' bi' ni, bi' laca ñi'ya laca ñati nu ntsu'u cha' jil'i lo'o nu xña'a, ³⁹ cha' tya'a cusuu na' laca nu ngusañi si'yu quixi' bi' lo xtya 'na; la cui' nu xña'a laca bi'. Tsa nu lo'o xana clyaja xtya ni, bi' laca ñi'ya laca tsa tlyu lo'o tye chalyuu; lo'o ñati nu si'yu quixi' lo xtya bi' ni, bi' laca ñi'ya laca xca jil'i ycu' Ndyosi. ⁴⁰ Lo'o xuti' ngu' quixi' cha' tyaqui, jua'a laca ñi'ya caca jil'i ñati lo'o tye chalyuu. ⁴¹ Tsa bi', na' nu cua lijyaa cha' caca na' ñati, ta na' jil'i xca 'na cha' xuti' xca bi' jil'i lcaa ñati nu ngulu'u qui' jil'i tya'a cha' cua'ni ngu' cha' cuxi; tyu'u ti' lcaa ñati nu cuxi tyiquee, cha' ná ntsu'u chacuayá' tyanu ngu' bi' ca su laca ycu' Ndyosi loo. ⁴² Li' xcuaa xca jil'i ngu' bi' lo quii' tlyu; xi'ya tsa ngu' ca bi' li', ca ñasi' tsa ngu' ña'a cuayá' nu cacu la'ya ngu' cha' ñasi' nti' ngu' li'. ⁴³ Pana tyanu lcaa ngu' nu lubii tyiquee ca su laca ycu' Ndyosi Sti na loo; caca ndubi tsa ña'a loo ngu' bi' li', ñi'ya ndubi xee cuichaa, xqui'ya cha' ngua lubii cresiya jil'i ngu' tsiya' ti cuentya jil'i ycu' Ni. Cua'a jyaca ma jil'i cha' nu nchcui' na' lo'o ma, si chañi cha' nti' ma cuna ma.

Cui' jil'i sca yu'ba nu quiña'a nga'a nu nguatsi' ne' yuu

⁴⁴ 'Chaca cha' chcuí' na' lo'o mā, ñi'ya caca lo'o laca ycuí' Ni loo ne' cresiya jil'i ñati; laca ñi'ya laca sca yu'ba nu quiña'a tsa nga'a. Nguxatsi' ngu' jil'i yu'ba nu quiña'a nga'a bi' ne' yuu ne' lo'o jil'i ngu'. Nde loo la, li' nquije jil'i chaca ñati mala ndyu'u cuatsi' bi', chaa tsa ti' yu li'; bi' cha' hora ti xa' ndacu' yu yuu lo su nguatsi' yu'ba bi', ndu'u yu ndyaa yu lquichí cha' cujui' yu lcaa na nu ntsu'u jil'i yu, cha' caja cñi jil'i yu cha' cui'ya yu ña'a tsaca lo'o bi' su nguatsi' yu'ba nu quiña'a nga'a bi'. Jua'a ngua cha' ngujui yu'ba nu quiña'a nga'a bi' jil'i yu.

Cui' jil'i sca perla nu quiña'a tsa nga'a

⁴⁵ 'Lo'o chaca cha' chcuí' na' lo'o mā, ñi'ya caca lo'o laca ycuí' Ni loo ne' cresiya jil'i ñati. Laca bi' ñi'ya laca si ncllyana tsa sca ñati jil'i perla nu tso'o tsa ña'a. Jlo ti' yu na ca nu ndyaana yu, bi' cha' tyiquee' ncllyana yu jil'i perla tso'o cha' cui'ya yu jil'i, nti' yu. ⁴⁶ Lo'o li' nquije sca perla nu quiña'a tsa nga'a jil'i yu bi'; hora ti ndyujui' yu lcaa na nu ntsu'u jil'i yu, cha' cui'ya nu sca ti perla bi', cha' nga'aa ntsu'u na tso'o la cui'ya yu, nti' yu.

(Cua nda Jesús tyucuaa cui' bi' lo'o ngu', cha' ca cuayá' ti' ngu' cha' sca ti cha' bi' ndulo tsa ji'na, cha' quije chalyuu cucui su laca ycuí' Ndyosi loo ne' cresiya ji'na.)

Cui' jil'i taraya nu tsa ngu' cuta cualya lo'o

⁴⁷ —Lo'o chaca cha' chcuí' na' lo'o mā, ñi'ya caca lo'o laca ycuí' Ni loo ne' cresiya jil'i ñati —nacui' Jesús—. Laca ñi'ya laca sca taraya tlyu nu ntucu' ngu' jil'i lo hitya tyujo'o cha' xñi cualya, lo'o li' lcaa lo cualya ndyatí ne' taraya bi'. ⁴⁸ Li' tyojolaqui ngu' jil'i taraya ngutsa'á bi' cha' tyu'u ca to' hitya, tyaca'a ngu' xi cha' subi ngu' jil'i lcaa cualya nu tso'o; su'ba ngu' cualya tso'o bi' ne' chcubi, xcuaa ngu' cualya nu ná tso'o bi'. ⁴⁹ Lo'o jua'a caca tsa tlyu lo'o tye chalyuu; li' caa xca jil'i ycuí' Ndyosi cha' sa'be tya'a xca bi' jil'i lcaa ñati, cha' ná stu'ba tyi'i ngu' nu xña'a tyiquee lo'o ngu' nu lubii tyiquee. ⁵⁰ Xcuaa xca bi' jil'i ñati xña'a lo quii' tlyu, masi xi'ya tsa ngu' bi' li'; ca ñasi' tsa ngu' ña'a cuayá' nu cacu la'ya ngu' cha' ñasi' nti' ngu' li'.

Cha' jil'i na nu quiña'a nga'a, masi cucui, masi cusu'

⁵¹ '¿Ha ngua cuayá' ti' mā lcaa cha' nu ngulu'u ca na' jil'i mā juani? —nacui' Jesús jil'i ngu' li'.

—Ngua cuayá' ti' ya —nacui' ngu' jil'i.

⁵² Li' xa' nguxacui' Jesús cha' jil'i ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i:

—Sca mstru cha' jo'ó ni, si ngusñi yu cha' jna', si ngua tsa'a yu ñi'ya caca lo'o laca ycuí' Ndyosi loo ne' cresiya jil'i ñati —nacui' Jesús—, li' laca yu bi' ñi'ya laca sca nu culiya' nu ntsu'u tsa cha' tso'o nu ndyu'u co'o toni'i jil'i; tso'o tsa ntsu'u tyiquee yu, bi' cha' ntsu'u tsa cha' tso'o nu caca culu'u yu jil'i xa' ñati, masi cha' cusu', masi cha' cucui.

Ndyalaa Jesús nde quichí Nazaret

⁵³ Lo'o ndye ngulu'u Jesús lcaa cui' bi' jil'i ngu', li' ndu'u yu ndyaa yu xa' se'i. ⁵⁴ Ca tiya' la nu lo'o ndyalaa yu quichí tyi yu, li' ndyatí yu ne' laa jil'i ngu' jua, ngulu'u yu xi jil'i ngu' nu ndi'i ne' laa bi'. Ndube tsa ti' ngu' bi' li':

—¿Mala ngua tsa'a nu qui'yu re lcaa cha' nu nchcuí' yu? —nacui' ngu' jil'i tya'a ngu'—. ¿Ñi'ya ngua jil'i yu cha' nchca jil'i yu ndu'ni yu cha' tlyu? ⁵⁵ La cui' sñi' cuityi yaca laca yu re. ¿Ha si'i? Lo'o María laca xtya'a yu; lo'o Jacobo, lo'o José, lo'o Simón, lo'o Judas, ngu' bi' laca tya'a yu re. ⁵⁶ Lo'o jua'a nu cuna'a tya'a yu ni, tya ndi'i ngu' quichí re. ¿Macala ngua tsa'a yu cha' bi' lacua?

⁵⁷ Jua'a ngua cha' chii' nti' ngu' ña'a ngu' jil'i Jesús, bi' cha' ndi'ya nchcuí' Jesús lo'o ngu' li':

—Lcaa se'i ndu'ni tlyu ngu' jil'i sca ñati nu laca tu'ba jil'i ycuí' Ndyosi —nacui' Jesús jil'i ngu'—. Sca ti quichí tyi yu, ná nduna ngu' bi' cha' nu nchcuí' yu tsiya' ti; ni tya'a yu, ná ndaquiya' ngu' jil'i yu.

⁵⁸ Xti tsa cha' tlyu ngua'ni Jesús quichi' bi'. Ná jlyá ti' ngu' ji'í tsiya' ti, bi' cha' ná ngua'ni yu quiña'a cha' tlyu ca bi'.

14

Ngujuii Juan nu ntyucuatya ji'í ngu'

¹ La cui' tyempo bi' cua ndyuna Herodes cha' ji'í Jesús, lo'o nu Herodes bi' laca loo ji'í ngu' Galilea tyempo bi'. ² Li' nchcui' nu laca loo bi' lo'o msu ji'í:

—La cui' jyo'o Juan nu ntyucuatya ji'í ngu', la cui' bi' laca nu qui'yu jua —nacui' Herodes—. Cua ngujuii yu, pana ndyu'ú yu chaca quiya' nti' na', bi' cha' nchca ji'í yu cua'ni cha' tlyu jua'a.

³ Ntsii Herodes bi' ni, cha' cua ngusñi yu ji'í Juan bi' tya tsubi' la, ngusca' yu ji'í lo'o ngusu'ba yu ji'í ne' chcuá. Ngua'ni nu cusu' bi' cha' cuxi bi' xqui'ya Herodías clyo'o Felipe tya'a ycuí' Herodes bi'. ⁴ Tya lu'ú nu Juan bi' lo'o nchcui' lo'o Herodes ndi'ya:

—Ná ntsu'u chacuayá' tyi'í nu'u lo'o clyo'o tya'a nu'u —nacui' Juan ji'í Herodes.

⁵ Nu ngua li' ngua ti' Herodes kujuii ji'í Juan bi', pana ndyutsii yu ji'í ñati, cha' ngua ti' ngu' cha' cua nchcui' Juan cha' ji'í ycuí' Ndyosi lo'o ngu'. ⁶ Lo'o ngua tsa ngula nu Herodes bi', li' ngua'ni yu sca ta'a. Tyuu tya'a ngu' ndyu'u ti'í ngu' slo yu, lo'o li' ñaa nu cuna'a sñi' Herodías, ndyula quiya' su ntucua ycuí' Herodes. Ngua chaa tsa ti' nu cusu' bi' li', ⁷ bi' cha' ngua'ni yu jura cha' ta yu lcaa na nu ñaa cho' bi' ji'í yu. ⁸ Li' ndacha' xtya'a nu cuna'a bi' ji'í, na ca nu ñaa cho' ji'í Herodes. Ti'í tsa ti' Herodías ñaa' ji'í nu Juan bi', bi' cha' ngua ti' kujuii ji'í Juan.

—Hique Juan nu ntyucuatya ji'í ngu' nta' —nacui' nu cuna'a cuañi' bi' ji'í Herodes li'—. Caa lo'o ngu' ji'í scua' que yu ne' sca tsi'yu —nacui'.

⁹ Ngua xñi'í xi ti' Herodes nu laca loo bi' li'; pana cua ngua'ni yu jura slo lcaa ngu' nu ndya'a ta'a, bi' cha' ngulo yu cña cha' cua'ni ngu' ñi'ya nu nacui' nu cuna'a bi'. ¹⁰ Ngulo yu cña ji'í sendaru cha' tsaá si'yu cu' ngu' scua' que Juan ca ne' chcuá. ¹¹ Li' ngusta ngu' scua' que yu bi' ne' tsi'yu, ñaa lo'o ngu' ji'í bi' li', nda ngu' ji'í nu cuna'a cuañi' bi'. Li' ndu'u nu cuna'a bi' ndyaa, ndyaa lo'o tsi'yu bi' slo xtya'a.

¹² Lo'o li' ñaa ngu' nu ndyaca tsa'a ji'í Juan, ngüi'ya ngu' ji'í jyo'o bi', cha' tsaá lo'o ngu' ji'í cha' tyatsi'. Lo'o cua nguxatsi' ngu' ji'í, li' ndyaa ngu' ndacha' ngu' ji'í Jesús ñi'ya ngua cha' bi'.

Nda Jesús na nu ndyacu ca'yu mil tya'a ñati

¹³ Lo'o ndyuna Jesús ñi'ya nu ngua ji'í jyo'o Juan, ndyatí yu ne' yaca ni'í cha' tyu'u yu chaca to' tayu'; ngua ti' yu tsaá sca se'í ca ne' quixi' su ná ntsu'u ñati. Pana yala ti ngua cuayá' ti' quiña'a ñati cha' ndyaa yu cajua, bi' cha' lo'o ti ndyaa lca'a ngu' ji'í yu, masi quiya' ti ngu' liyya ngu' nde to' hitya ti. Lo'o ngu' tyuu tya'a quichi' ndyaa ngu'. ¹⁴ Lo'o ndyalaa yaca ni'í bi' to' hitya, li' ngutu'u Jesús; na'a yu cha' cua ndyalaa quiña'a tsa ñati cajua li'. Tya'na tsa ti' yu ji'í lcaa ngu' bi', bi' cha' ngua'ni yu cha' ndyaca tso'o ngu' quicha nu ndya'a ngu' lo'o. ¹⁵ Tyucui' tsa' ndi'í ngu'; lo'o cua ngusii, li' nchcui' ngu' nu ndyaca tsa'a ji'í lo'o Jesús:

—Ne' quixi' ntsu'u na re. Ná ntsu'u ñati cacua ti su ndi'í na re —nacui' ngu' ji'í Jesús—. Lo'o jua'a cua ngusii tsa juani. Tso'o la masi culo nu'u cña ji'í nu ngu' quiña'a cua cha' tsaá ngu' lcaa quichi' ca ndacua, cha' cui'ya ngu' na cacu ngu'.

¹⁶ —Cu'ma ta ma na cacu ngu' bi' ca nde ti —nacui' Jesús—. Ná nga'a cha' tyaa ngu'.

¹⁷ Ndube xi ti' nu ngu' nu ndyaca tsa'a bi' li':

—Ca'yu tya'a ti xlyá teje' ntsu'u ji'na ca nde, cusu' —nacui' ngu' ji'í Jesús—, lo'o jua'a ntsu'u tucua tya'a ti cualya nde. Tsa bi' ti cha'.

¹⁸ Li' nchcui' Jesús lo'o ngu' bi':

—Caa lo'o ma' ji'í ca nde —nacui' ji'í ngu'.

¹⁹ Li' ngulo Jesús cña ji'í nu ngu' quiña'a bi', cha' tyaca'a ngu' xi lo quii. Li' ndaya' yu ji'í nu ca'yu tya'a xlyá teje' bi' lo'o ji'í nu tucua tya'a cualya bi'; nxña'a yu nde cuá li', ndya

xlya'be ji'i ycuí Ndyosi, lo'o li' nguxana yu nsa'be yu xlyá lo'o cualya bi', nda yu yu'be bi' ji'i ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i cha' tacha ngu' ji'i ñati bi'. ²⁰ Jua'a ngua cha' ndyacu lcaa ngu', ña'a cuayá' nu nguaala' ji'i ngu'. Li' nxuti'i ngu' lcaa yu'be nu ndyanu, lo'o jua'a ngutsa'a tii tyucuaa tya'a chcubi lo'o yu'be bi'. ²¹ Ca'yu mil tya'a ngu' qui'yu ndyacu ngu' slo Jesús tsa' bi', lo'o xa' cuentya ngua nu cuna'a lo'o nu sube.

Ndya'a Jesús lo hitya tayu'

²² Lo'o li' ngulo Jesús cña ji'i nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i, cha' tyatí ngu' ne' yaca ni'i cha' tsa'a ngu' nde loo la su tsa'a ycuí ca chaca tsu' tayu' bi'; tyanu ycuí cha' chcuí salya' lo'o nu quiña'a tsa' ñati bi', ngua ti' yu. ²³ Lo'o cua ndyaa lcaa ngu' bi', li' ndyaa Jesús nde sii' ca'ya cha' chcuí lo'o ycuí Ndyosi su ndu yu ycuí ti' yu. Lo'o cua tsa'a ti cuichaa, tya ndu Jesús ycuí ti' nde sii' ca'ya. ²⁴ Laja li' tyijyu' ndya'a yaca ni'i bi' lo' tayu'. Lqui'ya ti nxna yaca ni'i bi', xqui'ya cha' lye tsa ndyatú clyoo' lo hitya, cha' lye tsa ndyaca cui'i. ²⁵ Lo'o cua quixee ti, li' lijya Jesús ndya'a lo hitya ti; ²⁶ pana lo'o na'a ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i cha' ndya'a yu lo hitya ti, ndyutsii tsa ngu' li'.

—¿Cua lijya sca jyo'o! —nacui ngu'.

Li' ngusi'ya tsa ngu' cha' ndyutsii ngu'. ²⁷ Hora ti ndacha' Jesús ji'i ngu':

—Cua'ni tlyu tyiquee ma —nacui Jesús ji'i ngu'—. Na' laca, ná cutsii ma.

²⁸ Li' nguxacui Pedro cha' ji'i:

—¿Ha chañi cha' nu'u laca, cusu'? —nacui Pedro ji'i Jesús—. Si chañi cha' nu'u laca, culo nu'u cña 'na lacua, cha' lo'o na' tya'a na' lo hitya cha' tyalaa na' ca su ndu nu'u.

²⁹ —Caa nu'u ca nde —nacui Jesús ji'i Pedro li'.

Lo'o li' ngutu'u Pedro ne' yaca ni'i, ndya'a yu lo hitya cha' tyalaa yu ca su ndu ycuí Jesús. ³⁰ Pana hora ti ngua tii yu cha' lye tsa ndyaca cui'i, ndyutsii tsa yu li', nguxana cha' nclyu'u yu ne' hitya li'. Lo'o ti ngusi'ya yu ji'i Jesús:

—Xu'na —nacui Pedro ji'i—, culo nu'u 'na ne' hitya re.

³¹ Hora ti ngusñi Jesús ya' Pedro.

—Xti tsa tyempo ndalo nu'u cha' jlya ti' nu'u 'na —nacui Jesús ji'i Pedro bi'—. ¿Ni cha' ná jlya tso'o ti' 'na?

³² Lo'o li' ndyalaa lo'o Jesús ji'i Pedro ca su ndacui yaca ni'i, ndyatí ngu' ne' bi' li'; hora ti ngua ti cui'i li'. ³³ Ngua'ni tlyu ngu' nu ndi'i ne' yaca ni'i bi' ji'i Jesús, lo'o ti ndatú sti' ngu' slo yu.

—Chañi cha' nu'u laca nu sca ti Sñi' ycuí Ndyosi —nacui ngu' ji'i.

Ngua'ni Jesús jo'o ji'i ngu' quicha nde Genesaret

³⁴ Lo'o li' ndyalaa ngu' chaca tsu' tayu' bi', ndyalaa ngu' nde Genesaret. ³⁵ Lo'o ndyuloo ngu' nu ndi'i cajua ji'i Jesús, li' hora ti nda ngu' cha' ndyaa lcaa quichi su cacua ti, cha' caca cuayá' ti' ngu' bi' cha' cua ndyalaa Jesús. Li' yaa lo'o ngu' ji'i lcaa ngu' quicha slo Jesús. ³⁶ Ndiñña ngu' chacuayá' ji'i yu cha' cala' ngu' quicha bi' masi quiya' ste' ti yu; lo'o ndyala' ngu' quicha bi' ste' yu, hora ti ngua tso'o ngu' bi' li'.

15

Na laca nu ndu'ni cha' caca cuxi tyiquee ñati

¹ Li' ndyalaa sca taju ngu' tlyu slo Jesús. Ngu' quichi Jerusalén laca ngu' bi', ngu' fariseo lo'o ngu' mstru nu nclu'u cha' jo'ó ne' laa laca ngu' bi'.

² —¿Ni cha' ná tso'o ndu'ni ngu' nu ndyaca tsa'a jinu'u? —nacui ngu' bi' ji'i Jesús—. Ná stu'ba ndu'ni ngu' lo'o cha' nu cua nda jyo'o cusu' lo'o na sa'ni la, cha' tyaati tso'o ya' na nu lo'o bilya cacu na. Lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a jinu'u ni, ná ndu'ni ngu' jua'a —nacui ngu' li'.

³ Li' nguxacui Jesús cha' ji'i ngu' tlyu bi':

—Lo'o cu'ma ni —nacui Jesús ji'i ngu'—, ¿ni cha' laca xti la cha' ntsu'u tyiquee ma ji'i cña nu ngulo ycuí Ndyosi ji'na? Lo'o jua'a lye tsa ndube ti' ma ji'i scaa cha' nu nda jyo'o cusu' lo'o na. ⁴ Cua nchcuí ycuí Ndyosi lo'o na: “Tucúa ma cña nu nchcuí sti ma,

nu nchcui' xtya'a mā", nacui Ni. "Lo'o jua'a si chcui' mā cha' cuxi ji'i sti mā, ji'i xtya'a mā, li' ntsu'u cha' cujuui ngu' ji'i mā", nacui Ni. ⁵ Pana cu'mā ni, xa' lo cha' nchcui' mā juani. Nclyu'u mā cha' tso'o tsa laca si ndi'ya chcui' na lo'o sti na, lo'o xtya'a na: "Cua nda na' lcaa na nu ntsu'u 'na ji'i ycui' Ndyosi, bi' cha' nga'aa caca xtyucua na' ji'i mā juani". ⁶ Jua'a laca cha' cuxi nu nclyu'u mā ji'i ngu', cha' nga'aa cua'ni tlyu ngu' ji'i sti ngu', ji'i xtya'a ngu'; jua'a nchcui' mā, masi xa' ña'a ngulo ycui' Ndyosi cña ji'na. Nga'aa tso'o cha' nu nda ycui' Ni lo'o na, nti' mā; tso'o la cha' nu nda jyo'o cusu' cha' cua'ni na, nti' mā cuentya ji'i mā. ⁷ Cuiñi tsa mā, cha' tucua cha' ntsu'u tyiquee mā. Tya sa'ni la nchcui' jyo'o Isaías cha' liñi ji'i cu'mā. Ndi'ya cha' nu nguscua jyo'o bi' lo quityi:

⁸ Ndu'ni tlyu ngu' re jna' cha' tu'ba ti ngu', nacui ycui' Ni.

Si'i tyucui tyiquee ngu' ndu'ni tlyu ngu' 'na.

⁹ Na cuiñi tsa ngu' re, cha' nacui ngu' cha' ndyu'ni tlyu ngu' 'na, masi nclu'u ngu' cha' nu nchcui' ñati ti ji'i tya'a ngu';

pana nacui ngu' cha' nclyu'u ngu' cha' jna' ji'i tya'a ngu'.

Jua'a nguscua jyo'o Isaías bi' cuentya ji'i ycui' Ndyosi.

¹⁰ Lo'o li' ngusi'ya Jesús ji'i nu quiña'a tsa ñati nu ndi'i cajua cha' caa ngu' cacua la xi, cha' chcui' yu lo'o ngu' li':

—Cua'a jyaca mā —nacui Jesús ji'i ngu'—, cha' caca cuayá' tso'o ti' mā —nacui—.

¹¹ Si'i sca na nu ndacu ti ngu' nu ndu'ni cha' caca cuxi tyiquee ngu'; cha' nu ndyu'u nde tu'ba ngu', masi lcaa cha' nu nchcui' ngu' ni, xqui'ya cha' bi' caca cuayá' ti' na si ngunu'u tyiquee ngu'.

¹² Lo'o li' ñaa ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i cacua la slo Jesús.

—Ná ndiya ti' nu ngu' fariseo bi' lo'o ndyuna ngu' cha' nu nchcui' nu'u —nacui ngu' bi' ji'i Jesús.

¹³ —Ycui' Ndyosi Sti na' nu ntucua nde cua, xcuaa Ni lcaa quixi' nu si'i na cuiñi nu ndyataa Ni, cha' ná tso'o quixi' bi' —nacui Jesús ji'i ngu'—. ¹⁴ Lo'o jua'a ná tso'o ngu' fariseo jua cuentya ji'i ycui' Ni, bi' cha' nga'a cha' xtyanu mā ji'i ngu' bi'; ñi'ya nti' ngu' cuityi', jua'a nti' ngu' fariseo jua —nacui Jesús—. Si culu'u sca nu cuityi' tyucui' ji'i chaca yu tya'a cuityi' ti yu, tyú tyucuaa ngu' sca to' cua'a li', cha' ni tsaca ngu' ná nchca ña'a ngu' tyucui' su lijya ngu' li'.

¹⁵ Li' nchcui' Pedro lo'o Jesús:

—Culu'u nu'u ji'i cua ñi'ya ndyu'u cha' nu nda cui' ji'i na nu ndacu ngu' —nacui—. Ná nchca cuayá' ti' ya.

¹⁶ —¿Ha lo'o cu'mā, ná ngua cuayá' ti' mā? —nacui Jesús ji'i ngu' bi' li'—. ¹⁷ ¿Ha bilya ta mā cuentya? Lcaa na nu tyatí nde tu'ba ngu' ni, nteje tacui na bi' nde ne' ngu'. Lo'o tsa ngu' liya', tye lyiji cha' ji'i li'. ¹⁸ Pana sca cha' nu nchcui' ngu' ni, stu'ba laca bi' lo'o cha' nu ntsu'u ne' cresiya ji'i ngu'; xqui'ya cha' nu nchcui' ngu', bi' cha' nchca cuayá' ti' xa' la ñati si cua ngunu'u tyiquee ngu' bi'. ¹⁹ Ca ne' cresiya ji'i ñati ni, ca bi' ntsu'u suu lcaa cha' cuxi: masi cujuui ngu' ji'i tya'a ngu', masi tyu'u cha' ji'i ngu' lo'o clyo'o xa' ñati, masi cua'ni suba' ngu' lo'o xa' ñati, masi cuaana ngu' na nu ntsu'u ji'i tya'a ngu', masi chcui' ngu' cha' cuiñi ji'i tya'a ngu', masi chcui' ngu' cuentyu ji'i tya'a ngu'. ²⁰ Si ntsu'u cha' cuxi bi' ne' cresiya ji'i ngu', bi' laca nu ndu'ni ñu'u ji'i tyiquee ngu'; pana lo'o cacu na sca na ni, masi bilya tyaati' tso'o ya' na, ná sca cha' cua'ni lo'o cresiya ji'na, cha' si' jua'a caca cuxi tyiquee na.

Jlya ti' sca nu cuna'a xa' tsu' ji'i Jesús

²¹ Lo'o li' ndu'u Jesús ndyaa nde loyuu su cuentya quichi Tiro lo'o loyuu su cuentya quichi Sidón; lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i ndyaa ngu' lo'o. ²² Lo'o li' ñaa sca nu cuna'a ca tyi quichi bi' slo Jesús, ngusi'ya tsa nu cuna'a bi' ji'i Jesús li':

—Cua'ni tya'na ti' nu'u 'na, Xu'na —nacui nu cuna'a bi' ji'i Jesús—. Nu'u nu laca la cui' ñati tya'a ji'i jyo'o cusu' David, cua'ni nu'u sca cha' tso'o lo'o na'. Nxalú tsa cui' ji'i sñi' na'.

²³ Ni sca cha' ná nguxacui Jesús jii nu cuna'a bi'. Li' nchcui' ngu' nu ndyaca tsa'a jii lo'o Jesús:

—Culo nu'u cña jii nu cuna'a re cha' tsa ma' xa' se'i —nacui ngu' jii Jesús—, cha' nxi'ya tsa jii'na.

²⁴ —Nda ycu' Ni 'na lijya na' nde chalyuu cha' sca ti lo'o ngu' Israel chcui' na' —nacui Jesús li'—, cha' ñi'ya ndu'ni xlyá nu cua nguna', jua'a ndu'ni ngu' bi' —nacui.

²⁵ Li' cacua la ndyalaa nu cuna'a bi', ndyatú sti' slo Jesús.

—Xu'na —nacui jii Jesús—, xtyucua nu'u jii cua.

²⁶ Li' nguxacui Jesús cha' jii nu cuna'a bi':

—Ná tso'o si xñi ngu' tyaja nu ndyacu sñi' ngu' cha' cacu xne' ti —nacui.

²⁷ —Chañi cha' nu nchcui' nu'u, Xu'na —nacui nu cuna'a bi'—, pana tya ntsu'u chacuayá jii xne' cha' cacu ni' satya ti nu ndyalú to' mesa laja lo'o ndyacu xu'na ni'.

²⁸ —Chañi cha' jlyá ti' nu'u cha' nu nda na' lo'o nu'u —nacui Jesús jii—. Caca cha' nu nti' nu'u lacua —nacui.

Hora ti ndyaca tso'o sñi' nu cuna'a bi' li'.

Ngua'ni Jesús jo'o jii quiña'a ngu' quicha

²⁹ Lo'o li' ndu'u Jesús ndyaa, ndyalaa yu ca to' tayu' Galilea bi'. Ndyaa yu xi to' tayu' bi', li' ndyacu' yu xi sii' ca'ya cha' chca'a yu xi ndejua. ³⁰ Quiña'a tsa ñati ndyalaa slo yu li'; ndya'a lo'o ngu' jii quiña'a tsa ngu' quicha, lo'o ngu' nu quicha quiya', lo'o ngu' cuityi', lo'o ngu' cu'u, lo'o nu cu' ya', nu cu' quiya', lcaa lo nu quicha. Nsta ngu' jii ngu' quicha bi' lo yuu slo Jesús, lo'o ngua'ni Jesús cha' ndyaca tso'o ngu' li'. ³¹ Ndube tsa ti' ngu' quiña'a lo'o na'a ngu' cha' xa' nchcui' ngu' nu ngua cu'u, xa' ngua tso'o tyucui ña'a ya' ngu' nu ngua cu' ya', xa' ndya'a ngu' nu ngua quicha quiya', xa' tyaca' xee ña'a ngu' nu ngua cuityi'. Li' lye tsa ndyuni tlyu ngu' jii ycu' Ni nu laca ycu' Ndyosi jii ngu' Israel xqui'ya cha' ndyaca tso'o lcaa ngu' quicha bi'.

Nda Jesús na nu ndyacu jacua mil tya'a ñati

³² Lo'o li' ngusi'ya Jesús jii ngu' nu ndyaca tsa'a jii cha' caa ngu' slo. Nchcui' lo'o ngu' li':

—Tya'na tsa ti' na' jii nu ngu' quiña'a re —nacui Jesús jii ngu' bi'—. Cua sna tsa ndya'a ngu' lo'o na' juani, lo'o nga'aa ntsu'u na cacu ngu' tsiya' ti. Ná tso'o culo na' cña jii ngu' re cha' tyaa ngu' ña'a lo'o jbi'ña ti ndya'a ngu', cha' ná talo ngu' tyucui jua'a.

³³ Li' nchcui' ngu' nu ndyaca tsa'a jii lo'o:

—¿Macala caja na cacu ngu' jii'na? Ne' quixi' nga'a na re su ná ndi' ñati —nacui ngu' jii Jesús—. Lo'o jua'a quiña'a tsa ñati ndya'a lo'o na re.

³⁴ —¿Ni lcaa tya'a xlyá ntsu'u jii ma? —nacui Jesús jii ngu' bi' li'.

—Cati tya'a ti xlyá teje' lo'o jii ya —nacui ngu' jii—, lo'o ntsu'u xi cualya sube —nacui ngu'.

³⁵ Li' ngulo Jesús cña jii nu ngu' quiña'a cha' tyaca'a ngu' lo yuu. ³⁶ Li' ngusñi Jesús nu cati tya'a xlyá bi' lo'o cualya bi', ndya xlyá'be jii ycu' Ndyosi xqui'ya cha' ntsu'u na cacu ngu'. Li' ngusa'be Jesús xlyá lo'o cualya bi', nda yu'be bi' jii ngu' nu ndyaca tsa'a jii cha' ta ngu' jii nu ngu' quiña'a bi'. ³⁷ Li' ndyacu lcaa ngu' xlyá bi' ña'a cuayá' nu nguaala' jii ngu'. Lo'o nxuti' ngu' lcaa yu'be nu tya'a ndyanu su ndyacu ngu', li' ngutsa'a cati tya'a chcubi lo'o yu'be bi'. ³⁸ Jacua mil tya'a nu qui'yu ndyacu tsa bi', lo'o xa' cuentya ngua nu cuna'a lo'o nu sube; lcaa bi' ndyacu. ³⁹ Lo'o ndye ndyacu ngu', li' nchcui' salya' Jesús lo'o nu ngu' quiña'a bi', cha' tyaa ngu' to' tyi ngu'. Li' ndyatí Jesús ne' yaca ni' sube, ndu'u yu ndyaa yu nde loyuu Magdala lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a jii.

16

Ña'a cui'ya ngu' sca cha' tlyu nu cua'ni Jesús nti' ngu'

¹ Lo'o li' ndyalaa sca taju ngu' fariseo lo'o ngu' saduceo slo Jesús, cha' chcui' cuayá' ngu' lo'o yu, si caca tyijiloo ngu' jii yu nti' ngu'. Nchcui' ngu' lo'o Jesús cha' culu'u sca

cha' tlyu ji'i ngu', sca cha' tlyu nu tyu'u tucua nde cua chacuayá' ji'i ycuí' Ndyosi. ² Li' nguxacuí Jesús cha' ji'i ngu':

—Nu cu'ma ni, ndi'ya nchcui' ma lo'o cua tsa ti cuichaa: “Lubii cua caca la quee, cha' tso'o tsa ña'a nscua coo tyubi' cua juani”, nacuí ma. ³ Lo'o ndi'ya nchcui' ma nde tlya lo'o ña'a ma nde cua: “Ca'ya tyo juani cha' lye xi ña'a coo cua, ngata tsa ña'a coo”, nacuí ma. ¿Ni cha' laca, cha' jlo tsa ti' ma ñi'ya caca sca tsa nu lo'o ña'a ti ma nde cua? Pana ná jlo ti' ma tsiya' ti ñi'ya caca ji'i cu'ma ngu' nasiyu re tyempo juani. ⁴ Na xña'a tsa tyiquee ma ca ta'a ma cha' xcui' nti' ma cha' cua'ni na' sca cha' tlyu cha' ña'a cui'ya ma ji'i; laca ma ñati nu ná jlya ti' ji'i ycuí' Ndyosi tsiya' ti —nacuí Jesús ji'i ngu'—. Pana ná cua'ni na' jua'a. Nga'a cha' tyi'u ti' ma na laca nu ngua ji'i jyo'o Jonás nu ngua tu'ba ji'i ycuí' Ndyosi cua sa'ni la.

Nga'aa nchcui' la Jesús lo'o ngu' bi' li', ndu'u yu ndyaa.

Ngu' fariseo laca ñi'ya nti' scua tiye'

⁵ La cui' tsá bi', cua nteje tacuí ngu' lo tayu' lo'o yaca ni'i bi'. Ngutu'u ngu' chaca tsu', li' ndyi'u ti' ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i Jesús cha' cua ngujlyaa ti' ngu' cha' qui'ya lo'o ngu' xlyá teje' cha' cacu ngu' tyucuí. ⁶ Lo'o li' ndi'ya nchcui' Jesús lo'o ngu':

—Tii ti' ma tyi'i ma —nacuí Jesús ji'i ngu' bi'—. Cui'ya ma cuentya ñi'ya ndu'ni scua tiye' nu nda ngu', la cui' ngu' fariseo lo'o ngu' saduceo —nacuí.

⁷ Li' nchcui' ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i lo'o tya'a ngu':

—Cha' ná lo'o xlyá teje' ndya'a na, bi' cha' nchcui' nu cusu' cha' ji'i scua tiye' lo'o na —nacuí ngu'.

⁸ Pana, ngua tii Jesús cha' ná ngua cuayá' ti' ngu' bi'.

—¿Ni cha' ndube ti' ma cha' ná lo'o xlyá teje' lijya ma? —nacuí ji'i ngu' bi'—. Xti tsa cha' jlya ti' ma ji'i ycuí' Ndyosi. ⁹ ¿Ha cha'ni cha' bilya caca cuayá' ti' ma? ¿Ha ná ntsu'u ti' ma ji'i nu ca'yu tya'a ti xlyá teje' nu ndyacu ca'yu mil tya'a ñati tsubi'? Tyuu tya'a chcubi ngutsa'a lo'o yu'be xlyá tya'a ndyanu lo'o ndye ndyacu ngu' tsá bi'. ¹⁰ Jua'a nu cati tya'a xlyá teje' nu ndyacu nu jacua mil tya'a ñati ni, la cui' ti cha'; tyuu tya'a chcubi ngutsa'a lo'o yu'be xlyá tya'a nu ndyanu lo'o ndyacu ngu' li'. ¹¹ ¿Ni cha' laca nga'aa nda ma cuentya, cha' ná nchcui' na' cha' ji'i xlyá nu ndacu ngu' lo'o nacuí na' cha' ji'i scua tiye'? Xa' cacha' na' ji'i ma, cui'ya ma cuentya ñi'ya ndu'ni scua tiye' nu nda ngu', la cui' ngu' fariseo lo'o ngu' saduceo.

¹² Ngua cuayá' ti' ngu' li' cha' nchcui' Jesús ji'i lcaa cha' cuxi nu nclu'u ngu' fariseo lo'o ngu' saduceo ji'i ngu', cha' nga'aa tso'o xñi ngu' cha' bi'; si'i cha' ji'i scua tiye' nu ndya' xlyá lo'o nu nti' Jesús chcui' tsá bi'.

Ndacha' liñi Pedro cha' ycuí' Cristo laca Jesús

¹³ Lo'o ca tiya' la, li' ndyalaa ngu' loyuu su cuentya quichi Cesarea de Filipino. Xa' nchcui' Jesús lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i, nchcuane yu ji'i ngu' li':

—¿Na laca nacuí ñati cuentya 'na? ¿Tilaca laca na' nu cua nda Ni 'na lijyaa nde cha' caca na' ñati? —nacuí Jesús ji'i ngu' bi'.

¹⁴ —Ntsu'u ñati nu nacuí cha' laca nu'u jyo'o Juan nu ntyucuatya ji'i ngu' tya tsubi' la —nacuí ngu' ji'i Jesús—. Lo'o xa' ñati ni, nacuí ngu' cha' jyo'o Elías laca nu'u. Lo'o jua'a ntsu'u xa' la ñati nu nacuí cha' jyo'o Jeremías laca nu'u. Lo'o jua'a ntsu'u ngu' nu nacuí cha' chaca quiya' cua ndyu'ú chaca jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji'i ycuí' Ni nu ngua sa'ni, la cui' bi' laca nu'u, nacuí ngu'.

Jua'a nacuí ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i Jesús. ¹⁵ Li' nchcui' Jesús lo'o ngu' bi':

—Lo'o cu'ma ni, ¿tilaca laca na' nti' ma?

¹⁶ Hora ti nguxacuí Simón Pedro cha' ji'i Jesús li':

—Cristo laca nu'u —nacuí—. Sñi' ycuí' Ndyosi nu lu'ú ca laca nu'u.

¹⁷ —Tso'o ntsu'u tyiquee nu'u Simón, sñi' Jonás —nacuí Jesús ji'i li'—. Si'i ñati chalyuu ti nu ngulu'u cha' bi' jinu'u; pana ycuí' Ndyosi Sti na' nu ntucua nde cua, nda Ni cha' bi' nu ngua'ya hique nu'u. ¹⁸ Pedro naa nu'u, lo'o jua'a caca nu'u ñi'ya laca sca quee quiya'

ni'i. Nu lo'o nchcui' nu'u tsa, cha' liñi laca nu nchcui' nu'u; bi' laca suu cha' ji'i ñati 'na, cha' tso'o tsa ndyanu tachaa cha' nu nchcui' nu'u jua'a. Ná taca ji'i cuiñaja, ni cui'i cuxi, ni jyo'o, ni tsaca ñati, ná taca ji'i ngu' tsiya' ti tyijiloo ngu' ji'i ñati 'na, masi cajaa ñati 'na xqui'ya cha' cuxi. ¹⁹ Ta na' lcaa chacuayá' jna' jinu'u, cha' taca tyatí ñati 'na ca su laca ycuí' Ndyosi loo. Nu lo'o ná cua'ni clyu ti' nu'u ji'i ñati xqui'ya sca cha' cuxi nu ndyu'ni ñati bi', la cui' jua'a ná cua'ni clyu ti' ycuí' Ndyosi Sti na' ji'i ñati bi' nde loo la; pana lo'o cua'ni clyu ti' nu'u ji'i ñati, la cui' jua'a cua'ni clyu ti' Ni ji'i ñati bi'.

²⁰ Li' ngulo Jesús cña ji'i ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i cha' ná cacha' ngu' ji'i ni sca ñati cha' Cristo laca ycuí' yu.

Nda Jesús cha' lo'o ngu' cha' cua cajaa ti ycuí'

²¹ Lo'o tyempo bi' nguxana Jesús ngulu'u yu ji'i ngu' cha' ntsu'u cha' tsa yu nde quichi Jerusalén. Pana ca quichi bi' tyacua cha' ti' ji'i yu xqui'ya cha' xcube' tsa ngu' cusu' bi' ji'i yu; jua'a sti jo'ó nu laca loo, lo'o mstru cha' jo'ó, lcaa ngu' bi' xcube' ngu' ji'i yu ña'a cuayá' nu cujuui ngu' ji'i yu. Pana tyu'u yu chaca quiya' tsa nchca tyuna, nacui yu. ²² Li' ngusñi Pedro ya' Jesús cha' chcuí' lo'o:

—Cua'ni tya'na ti' ycuí' Ndyosi jinu'u, Xu'na —nacui Pedro ji'i—. Ná caca bi' ñi'ya nu nacui nu'u.

²³ Hora ti nguxtyacui Jesús, na'a ji'i nu Pedro bi'.

—Tyu'utsu' nu'u Satanás, cha' nga'aa cua'a nu'u 'na —nacui Jesús ji'i Pedro—. Si' ñi'ya nu nclacua ti' ycuí' Ndyosi nclacua ti' nu'u juani; ñi'ya nu nclacua ti' ñati chalyuu ti, jua'a nclacua ti' nu'u juani.

²⁴ Li' ngulu'u la Jesús ji'i nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i bi':

—Si ntsu'u ñati nu chañi cha' nti' ngu' tsa ngu' lo'o na' —nacui—, nga'a cha' xtyanu ngu' bi' ji'i lcaa cha' nu ntsu'u tsa tyiquee ngu' ji'i, cha' tya'a ngu' lo'o na' lcaa tsa, masi cujuui ñati ji'i ngu' bi' xqui'ya na'. ²⁵ Chcuna' chalyuu ji'i ñati nu xcuí' nclacua tsa ti' ñi'ya caca tso'o ji'i ycuí' ca; pana quije chalyuu ji'i ngu' ca slo ycuí' Ni si tyaja'a ngu', masi cujuui ñati ji'i ngu' xqui'ya na'. ²⁶ Ná tyanu cha' tso'o ji'i ngu' nu lo'o cajaa ngu', masi ngua'ni tsa ngu' ngana nde chalyuu; nguna' lcaa chalyuu ji'i ngu' bi' li', cha' ná taca ta ngu' caya' cha' caja la chalyuu ji'i ngu'. ²⁷ Chañi cha' chaca quiya' caa na' nu cua nda Ni 'na liyya na' cha' caca na' ñati, stu'ba ti caa na' lo'o lcaa xca ji'i ycuí' Ndyosi; ndubi tsa ña'a loo na' lo'o xee ji'i ycuí' Ndyosi Sti na' li'. Lo'o li' ta na' xcaya' ngu', ni cña nu cua ngua'ni scaa ngu' lo'o yaa ngu' chalyuu. ²⁸ Cha' liñi nchcui' na' lo'o ma juani, cha' ntsu'u ngu' nu tya ndu lo'o na chalyuu re juani, nu lo'o tya lyiji cajaa ngu' ca cuayá' ti' ngu' cha' cua nguxana cha' laca na' loo ne' cresiya ji'i ñati, na' nu cua nda Ni 'na liyya cha' caca na' ñati.

17

Cua ngutsa'a ña'a tyucui ña'a loo Jesús ndu slo ngu'

¹ Lo'o cua ndya'a scua' tsa, li' ndyaa lo'o Jesús ji'i Pedro lo'o Jacobo lo'o Juan tya'a ngula Jacobo bi'; jacua tya'a ngu' bi' ndyaa ngu' lo xlya ca'ya cua. ² Li' laja lo'o na'a ngu' ji'i Jesús, cua ngutsa'a ña'a tyucui ña'a loo yu li'; ndubi tsa ña'a loo yu ñi'ya ndubi xee cuichaa li'. Ñi'ya sca xee nu ngati tsa, jua'a ngati tsa ña'a ste' yu. ³ Lo'o li' ndu'u tucua jyo'o Moisés lo'o jyo'o Elías, ndu ngu' nchcui' ngu' lo'o Jesús. Lo'o nu ngu' tya'a ndya'a Jesús bi', na'a ngu' ji'i ngu' bi'. ⁴ Li' nchcui' Pedro lo'o Jesús:

—Xu'na —nacui Pedro ji'i—, tso'o tsa cha' nga'a ya re —nacui—. ¿Ha tso'o nti' nu'u si cuiñá na' sna tya'a chcu'ya? Tsaca laca su tyi'i ycuí' nu'u, chaca su tyi'i La Moisés, chaca su tyi'i La Elías.

⁵ Pana laja lo'o nchcui' Pedro, li' ndu'u tucua sca coo nu ngati tsa ña'a, nu ndubi tsa ña'a, ngüixi chü' ngu', tyucui ña'a su ndu ngu'. Li' nguañi xtyi'i sca ñati. Hora ti ngua cuayá' ti' ngu' bi', cha' nchcui' ycuí' Ndyosi lo'o ngu' laja coo bi':

—La cui' yu re laca Sñi' na', tyaca'a tsa yu 'na —nacui Ni—. Tso'o tsa ntsu'u tyiquee na' ña'a na' ji'i yu. Cua'a tso'o jyaca ma ji'i lcaa cha' nu chcu' Sñi' na' re lo'o ma.

⁶ Lo'o ndyuna nu ngu' nu ndyaca tsa'a bi' cha' nu nchcu' ycu' Ni cuentya ji'i Jesús, li' nclyú ngu' bi' nde lo yuu cha' ndyutsii tsa ngu' bi'. ⁷ Lo'o li' ngusta ya' Jesús hichu' ngu' bi'.

—Tyatu ma —nacui Jesús ji'i ngu'—, ná cutsii ma tsiya' ti.

⁸ Laja li' nxña'a nu sna tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a bi' su ndu jyo'o bi' tsa la, pana na'a ngu' cha' nga'aa ndu ngu' bi'; sca ti Jesús ndu ca bi' li'.

⁹ Lo'o lijya nda'ya ti'i ngu' sii' ca'ya bi', li' ngulo Jesús cña ji'i ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i: —Ná cacha' ma ji'i xa' ñati ñi'ya ngua cha' nu cua na'a ma lo xlya ca'ya jua tsa —nacui Jesús ji'i ngu' bi'—. Nu lo'o cua ngujui ycu' na' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati, nu lo'o tyu'ú na' chaca quiya', li' taca cacha' ma cha' bi' ji'i xa' ñati.

¹⁰ Li' nchcuane ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i Jesús:

—¿Ñi'ya ndyu'u cha' nu nchcu' cha' jo'ó lacua? Nchcu' cha' clyo la ntsu'u cha' caa jyo'o Elías nde chalyuu chaca quiya' —nacui ngu' ji'i.

¹¹ —Chañi cha' caa Elías clyo cha' cua'ni cho'o ji'i lcaa lo na —nacui Jesús—. ¹² Pana cha' liñi cacha' na' ji'i ma juani cha' cua ñaa nu laca Elías; ná ndyuloo ngu' ji'i, bi' cha' cua ngua'ni cuxi ngu' lo'o. Lo'o jua'a xcube' ngu' jna' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati.

¹³ Li' ngua cuayá' ti' ngu' cha' ji'i jyo'o Juan nu ntyucuatya ji'i ngu' laca cha' nu cua nchcu' ca Jesús lo'o ngu'.

Ngua'ni Jesús jo'o ji'i sca yu cuañi' nu nxfalú cui'i cuxi ji'i

¹⁴ Lo'o cua ngua'ya ngu' sii' ca'ya bi', xa' ndyalaa ngu' su ndi'i ngu' quiña'a lo'o nu xa' la tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i Jesús bi'. Hora ti ñaa sca nu qui'yu, ndyatu sti' yu slo Jesús, nchcu' yu bi' lo'o li':

¹⁵ —Cua'ni tya'na ti' nu'u ji'i sñi' na', cusu' —nacui yu bi' ji'i Jesús—. Quicha tsa ti' sñi' na' cha' lu'ba tsa nxfalú cui'i cuxi ji'i yu; ndu'ni cui'i bi', cha' lu'ba tsa nclyú yu lo quii', lu'ba ti nxytú ji'i yu lo hitya. ¹⁶ Naa lo'o na' ji'i nu quicha bi' slo ngu' nu ndyaca tsa'a jinu'u, pana ná ngua ji'i ngu' cua'ni ngu' cha' tyaca tso'o yu.

¹⁷ —Ná jlya ti' cu'ma tsiya' ti —nacui Jesús ji'i ngu' bi'—. Cuxi tsa cresiya ji'i ma. Nga'aa tso'o tyanu na' slo cu'ma, nga'aa talo na' ji'i ma tsiya' ti. Pana caa lo'o ma ji'i nu quicha jua slo na' juani.

¹⁸ Li' ngulo Jesús cña ji'i cui'i cuxi bi', cha' tyu'utsu' tsiya' ti ji'i nu quicha bi'. ¹⁹ Ca tiya' la xi nchcuane ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i Jesús su ntucua ycu' ti ngu':

—¿Ni cha' ná ngua ji'i ya culo ya ji'i cui'i cuxi bi' lacua? —nacui ngu' ji'i Jesús.

²⁰ Li' nguxacui Jesús cha' ji'i ngu' bi':

—Xti ti cha' jlya ti' ma ji'i ycu' Ni, bi' cha' ná ngua ji'i ma —nacui Jesús ji'i ngu' bi'—. Cha' liñi nchcu' na' lo'o ma juani, cha' si chañi ca cha' jlya ti' ma cha' ji'i ycu' Ndyosi, masi tsa lo cua sca si'yu cuxee ti nu piti tsa, si jua'a ti jlya ti' ma cha' ji'i Ni, li' taca chcu' ma lo'o ca'ya cua nde: “Tyu'utsu' nu'u tyaa nu'u chaca se'i cajua la”, ñacu' ma ji'i. Lo'o li' taquiya' ca'ya bi' cha' nu nchcu' ma lo'o, tyu'utsu' ca'ya bi' tsa chaca se'i li'. Ná ntsu'u cha' nu ná caca cua'ni ma si chañi ca cha' jlya ti' ma 'na. ²¹ Lo'o jua'a cha' culo ma ji'i cui'i cuxi bi' ni, ná ca culo ma ji'i cui'i bi' si ná cua'a ma xi ji'i ycu' ca ma; tso'o si ná cacu ma tyaja laja lo'o chcu' ma lo'o ycu' Ndyosi cuentya ji'i nu quicha bi'. Jua'a cua'ni ma ña'a cuayá' nu tyu'u cui'i bi' tyaa.

Xa' nchcu' Jesús lo'o ngu' cha' ntsu'u cha' cajaa ycu' yu

²² Lo'o li' tya ndya'a ngu' xi loyuu su cuentya Galilea, nu Jesús lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i. Laja lo'o ndya'a ngu' nchcu' Jesús lo'o ngu' bi':

—Ntsu'u sca ñati nu cuju' cresiya 'na ji'i ngu' tisiya cha' cua'ni cuxi ngu' lo'o na', masi cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati; ²³ cuju' ngu' bi' jna' li'. Pana tyu'ú na' chaca quiya' tsa nchca tyuna li'.

Ngua xñi'li tsa ti' ngu' lo'o ndyuna ngu' cha' bi'.

Nda ngu' cñi cuentya ji'li laa tonu

²⁴ Cua tsa xi ndyalaa ngu' quichi Capernaum, lo'o li' ndyalaa xi ngu' nu laca cña ne' laa slo Pedro; nxuti'li ngu' bi' cñi cuentya ji'li laa tonu nu ntucua nde Jerusalén. Li' nchcui' ngu' bi' lo'o Pedro:

—Nu mstru ji'li mā ni, ¿ha lo'o yu nda yu cñi ne' laa bi'? —nacui' ngu' ji'li Pedro.

²⁵ —Nda yu —nacui' Pedro ji'li ngu' li'.

Nu lo'o cua ndyalaa Pedro toni'li, li' nchcui' Jesús lo'o yu:

—¿Ñi'ya nti' nu'u, Simón? —nacui' Jesús ji'li Pedro—. ¿Ti ji'li nclyo ngu' nu laca loo cñi? ¿Ha culo ngu' cñi ji'li sñi' ngu' nti' nu'u? ¿Ha si'li ji'li xa' ñati' culo ngu' cñi?

²⁶ —Ji'li xa' ñati' nclyo ngu' nu laca loo cñi, si'li ji'li sñi' —nacui' Pedro li'.

—Chañi hi. Ná lo'o sñi' ngu' nda caya' cuentya ji'li cha' bi' lacua —nacui' Jesús ji'li Pedro—. ²⁷ Pana ná nti' na cha' ca ñasi' ngu' ji'na, ngu' nu laca loo ne' laa tonu, bi' cha' yaa clyu nu'u to' tayu' cha' cū nu'u chcuā xñi cualya lo hitya, cha' xñi nu'u ji'li sca cualya. Li' taya' nu'u ji'li cualya nu caja jinu'u clyo, scana tu'ba cualya bi', cha' culo nu'u cñi nu ntsu'u tu'ba ni'; tyu'u scua cñi bi' cha' ta nu'u cñi ji'li ngu' cuentya jinu'u, lo'o jua'a cuentya jna'.

18

Nchcui' ngu' cha' ndulo la cha' ji'li ycui' ca ngu'

¹ La cui' tyempo bi' ndyalaa lcaa ngu' nu ndyaca tsa'a ji'li slo Jesús cha' chcui' ngu' lo'o: —¿Tilaca laca nu ndulo la cha' ji'li ca su laca ycui' Ndyosi loo? —nacui' ngu' ji'li Jesús.

² Li' ngusi'ya Jesús ji'li sca nu piti cha' caa slo yu, cha' tyatu nu piti slo ngu' nu ndyaca tsa'a ji'li.

³ —Cha' liñi nchcui' na' lo'o mā —nacui' Jesús ji'li ngu' bi'—, cha' ná caca tyatí mā cha' ji'li ycui' Ndyosi cha' caca Ni loo ne' cresiya ji'li mā si ná cha'a cha' tyiquee mā; nga'a cha' caca tyiquee mā ñi'ya laca tyiquee nu piti re, cha' ná tyixi ndu'ni ngu' sube. ⁴ Sca ñati' nu laca ñi'ya laca nu piti re, sca ñati' nu ná tyixi tyiquee, nu ná nti' tyijiloo ji'li tya'a cha' caca ycui' sca ñati' tlyu, bi' laca nu ndulo la cha' ji'li ca su laca ycui' Ndyosi loo. ⁵ Nu lo'o xtyucua mā ji'li sca ñati' ñi'ya nti' nu piti re xqui'ya cha' ngusñi tso'o mā cha' jna', la cui' jua'a na nxtyucua mā 'na laca.

Cuxi tsa caca ji'na si ntsu'u sca qui'ya nu ndiya la ti' na

⁶ Si ntsu'u ñati' nu ndatsaa ji'li xa' ñati' cha' cua'ni ngu' cha' cuxi', masi tatsaa ñati' bi' ji'li nu piti re cha' cua'ni yu cha' cuxi, tso'o la masi tyaaca' sca quichi tonu yane ñati' cuxi bi', lo'o li' xtyú ngu' ji'li ñati' bi' lo hitya tyujo'o cha' tye cha' ji'li tsiya' ti; tso'o la si cajaa ñati' nu jua'a ndu'ni, cha' nga'aa tatsaa ji'li xa' la ngu' sube cha' cua'ni ngu' cha' cuxi. ⁷ ¡Tya'na tsa ñati' chalyuu re! Ntsu'u tsa cha' cuxi nu ndu'ni ñu'u ji'li tyiquee ñati'. Lcaa hora ntsu'u cha' cuxi jua'a nde chalyuu, pana tlyu tsa cha' caca ji'li ñati' nu ndatsaa ji'li tya'a cha' cua'ni ngu' cha' cuxi; tlyu tsa cha' ti'í tyacua ji'li ñati' bi' nde loo la.

⁸ Nga'a cha' xtyanu mā tsiya' ti lcaa cha' cuxi nu ndiya tsa ti' mā ji'li, masi tiji' tsa ti' mā ji'li sca cha' bi' ñi'ya laca si ya' mā laca, ñi'ya laca si quiya' mā laca. Tso'o la xana chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'li mā, masi ná lo'o cha' cuxi bi' nu tiji' tsa ti' mā ji'li, lo'o li' ná tyalaa mā su nga'aa tye tsiya' ti cha' tyaqui' quii'. ⁹ La cui' ti cha', masi ndiya tsa ti' mā sca cha' cuxi nu ña'a mā ji'li, nga'a cha' xtyanu mā cha' bi' tsiya' ti, ñi'ya si culo mā ji'li ycui' cloo mā cha' nga'aa taquiya' mā ji'li cha' cuxi bi' tsiya' ti. Tso'o la xana chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'li mā, masi ná lo'o cha' cuxi bi' nu tiji' tsa ti' mā ji'li, cha' li' ná tsaa mā nde ca bilyaa su ná tye tsiya' ti cha' tyaqui' quii'.

Cui' ji'li sca xlyu' nu cua nguna' ji'li ngu'

¹⁰ Ná tso'o si ná taquiya' mā ji'li sca ñati' 'na, masi ji'li sca nu piti. Cha' liñi nchcui' na' lo'o mā, cha' ntsu'u xca ca su ntucua ycui' Ni cuentya ji'li lcaa ngu' sube bi'; lcaa hora

ntsu'u chacuayá' chcuí' xca' bi' lo'o ycuí' Ndyosi Sti na' cuentya jil'i nu ngu' sube jil'i. ¹¹ Cua nda Ni 'na lijyaa chalyuu chacuayá' jil'i ycuí' Ndyosi cha' caca na' ñati, cha' cua'ni lyaá na' jil'i ñati nu cua nguna' chalyuu jil'i xqui'ya cha' cuxi.

¹² ¿Ñi'ya nti' mā ni? Cua ntsu'u sca siyento tya'a xlya' jil'i sca ñati, lo'o li' nguna' tsaca jil'i yu. ¿Ñi'ya cua'ni yu li'? Ndi'ya cua'ni yu ñacuí' na': xtyanu yu jil'i taju xlya' quiña'a bi' sii' ca'ya su tso'o ti ndi'i ni', cha' tsaá yu tsaana yu jil'i xlya' nu nguna' jil'i yu bi'. ¹³ Lo'o quije bi' jil'i yu, ca chaa tsa ti' yu li', cha' tso'o tsa ntsu'u tyiquee yu ña'a yu jil'i nu sca ca xlya' nu cua nguna' jil'i yu; pana ná ntsu'u cha' culacua ti' yu jil'i nu jacuayala tyii ntucua caa tya'a xlya' nu ndyanu tso'o ti. ¹⁴ Ñi'ya nu ndu'ni nu xu'na xlya' bi', cha' ná chcu'na' ni sca xlya' jil'i yu, la cui' jua'a ndu'ni ycuí' Ndyosi Sti mā nu ntucua nde cua, cha' ná nti' Ni cha' chcu'na' chalyuu jil'i ni tsaca ñati xqui'ya cha' cuxi nu ntsu'u jil'i. Ná nti' ycuí' Ni tsiya' ti cha' tye cha' jil'i ngu', masi sube tsa ngu' nti' mā.

Ntsu'u cha' cua'ni clyu ti' na jil'i tya'a na

¹⁵ 'Nu lo'o ntsu'u ngu' tya'a mā nu ngua'ni sca cha' cuxi lo'o mā, li' tsaá mā slo ngu' tya'a mā bi', cha' cuaana ti cacha' mā jil'i ngu' bi' ñi'ya laca cha' cuxi nu ngua'ni ngu' lo'o mā. Tso'o tsa li' si tyaja'a ngu' tya'a mā bi' cuna ngu' cha' nu chcuí' mā lo'o ngu'; ca xñil'i ti' ngu' li', xqui'ya cha' cua ngua'ni ngu' cha' cuxi bi'. Li' xa' caca stu'ba cha' jil'i mā lo'o ngu' tya'a mā bi'. ¹⁶ Pana si ná tyaja'a ngu' tya'a mā bi' cuna ngu' cha' nu nchcuí' mā lo'o ngu', tso'o la si tsaá mā slo ngu' bi' chaca quiya'; pana lo'o xi xa' la ngu' tya'a mā tsaá mā li', cha' lo'o ngu' bi' cuna ngu' cha' nu chcuí' tyucuaa mā, cha' caca ngu' bi' testigo. ¹⁷ Lo'o li', si ná tyaja'a ngu' tya'a mā bi' taquiya' ngu' tsiya' ti jil'i tucua sna tya'a mā, li' cacha' mā cha' bi' jil'i taju ñati jil'i cu'mā, nu stu'ba ndu'ni tlyu mā jil'i ycuí' Ndyosi. Lo'o li' si ña'a ti ná tyaja'a nu ngu' tya'a mā bi' taquiya' ngu' jil'i cha' nu nchcuí' ca ta'a taju tya'a mā lo'o ngu', li' nga'aa cua'ni tya'a mā lo'o ngu' bi' lacua. Ñi'ya si cua laca ngu' ñati nu ná ntsu'u cha' jil'i lo'o ycuí' Ndyosi tsiya' ti, ñi'ya si laca ngu' msu jil'i ngu' xa' tsu' nu cui'ni ti nxñi quiña'a tsa cñi cña loo jil'i mā, jua'a cua'ni mā lo'o ngu' bi' li'.

¹⁸ 'Cha' liñi laca nu nchcuí' na' re, cha' lo'o ná cua'ni clyu ti' mā jil'i ñati xqui'ya sca cha' cuxi nu ndyu'ni ñati bi', la cui' jua'a ná cua'ni clyu ti' ycuí' Ndyosi jil'i ñati bi' nde loo la; pana lo'o cua'ni clyu ti' mā jil'i ñati, la cui' jua'a cua'ni clyu ti' Ni jil'i ñati bi'.

¹⁹ 'Chaca quiya' cacha' jil'i mā cha' chañi cha' cua'ni Sti na' nu ntucua nde cua lcaa cha' nu ndijña mā jil'i Ni, masi tucua tya'a ti mā ndu mā, si stu'ba cha' nu ntsu'u tyiquee tyucuaa mā. ²⁰ Lo'o na' nga'a na' lo'o mā macala su ndyu'u ti'i tucua sna tya'a ti mā chacuaya' 'na.

²¹ Li' ñaa Pedro cacua la cha' cacha' jil'i Jesús:

—Xu'na —nacuí' jil'i Jesús—, ¿ni lcuá quiya' cui'ya na' cha' clyu ti' jil'i yu tya'a na' lo'o ndyu'ni yu cha' cuxi lo'o na'? —nacuí—. ¿Ha tso'o cati quiya' cua'ni clyu ti' na' jil'i yu?

²² Li' nguxacuí Jesús cha' jil'i Pedro:

—Ná chcuí' na' cha' cati ti quiya' —nacuí Jesús—. Tso'o cua'ni clyu ti' na' jil'i tya'a na' masi snayala tyii ntucua cati quiya' —nacuí.

Cuú' jil'i msu nu ná nti' cua'ni clyu ti' jil'i tya'a msu yu

²³ 'Chcuí' na' chaca cha' lo'o mā, cha' caca cuayá' ti' mā ñi'ya caca lo'o laca ycuí' Ni loo ne' cresiya jil'i ñati: Chcuí' na' cha' jil'i sca rey nu ngua'ni tye tane', cha' ndacuí tsa msu jil'i. ²⁴ Lo'o nguxana ca ti ncliyacua ti' rey jua'a, hora ti ndu'u tucua ngu' slo rey bi', ñaa lo'o ngu' jil'i sca msu nu ndacuí tyuu tsa miyu paxu jil'i. ²⁵ Ná ntsu'u cñi tsiya' ti jil'i msu bi', cha' tya tane' bi' jil'i xu'na yu; bi' cha' ngulo xu'na yu cña cha' cujui' ngu' jil'i msu bi', lo'o jil'i clyo'o yu, lo'o jil'i ca ta'a sñi' yu, lo'o lcaa na' nu ntsu'u jil'i msu bi' ca caya' cha' tya cñi nu ndacuí jil'i xu'na yu li'. ²⁶ Ndyutsij tsa msu bi' li', ncliyú yu lo yuu su ndu xu'na yu. Li' ndyatú sti' slo yu cha' ñña xi tyempo jil'i xu'na yu: “Xu'na”, nacuí msu bi' jil'i rey, “talo xi 'na. Ta la xi tyempo 'na cha' tya na' lcaa cñi nu ndacuí na' jinu'u ca tiya' la.” ²⁷ Ngua tya'na ti' xu'na msu bi' jil'i li', ngua'ni clyu ti' jil'i msu jil'i cuentya jil'i tane' bi'. “Cua ndye tane' jinu'u juani. Nga'aa ndacuí nu'u jna'”, nacuí xu'na yu jil'i yu. Cua

ndu'u msu bi' ndyaa li'. ²⁸ Tyucuij nde su ndyaa yu, li' ndyacua tya'a yu lo'o tya'a msu yu nu ndacui xti ti cñi ji'i yu. Hora ti ngusñi yu yane tya'a, tyaala tsa ngua'ni yu ji'i tya'a msu yu. “¿Ni hora tya nu'u cñi nu ndacui nu'u 'na?” nacui yu ji'i tya'a msu yu. ²⁹ Lo'o nu ndacui xti ti cñi bi' ni, ndyatu sti' slo msu tyaala bi', ndijña xi cha' clyu ti' ji'i yu tyaala bi', cha' caca tya'na ti' yu ji'i: “Talo nu'u xi 'na”, nacui ji'i nu tyaala bi'. “Ta la xi tyempo 'na cha' tya na' lcaa cñi nu ndacui na' jinu'u ca tiya' la xi.” ³⁰ Pana nu msu tyaala bi' ni, ná ngua tya'na ti' yu ji'i tya'a msu yu tsiya' ti; hora ti ngusta yu qui'ya ji'i ca toni'i cña, cha' su'ba ngu' ji'i ne' chcuá ña'a cuayá' nu tya cñi nu ndacui ji'i yu. ³¹ Lo'o cua na'a lcaa tya'a msu yu ñi'ya ngua cha' cuxi nu ngua'ni yu tyaala bi', xñi'i xi ti' ngu' cuentya ji'i nu nga'a ne' chcuá bi' li'. Bi' cha' ndyaa ngu' ca slo xu'na ngu' bi', ndacha' ngu' lcaa cha' bi' ji'i xu'na, ñi'ya nu ngua ji'i nu ndacui cñi bi'. ³² Hora ti ngusi'ya xu'na yu ji'i msu tyaala bi' cha' xa' tyaá yu ca slo. “Cuxi tsa tyiquee nu'u”, nacui xu'na ji'i msu tyaala bi'. “Cua ngüijña nu'u cha' clyu ti' 'na, lo'o jua'a ngua'ni clyu ti' na' jinu'u nquicha', masi quiña'a tsa cñi ndacui nu'u 'na. ³³ Lo'o juani ni, ¿ni cha' ná ngua'ni tya'na ti' nu'u ji'i tya'a msu nu ndacui xti ti cñi hi, ñi'ya ngua'ni tya'na ti' na' jinu'u?” ³⁴ Ngua ñasi' tsa xu'na msu bi' ji'i msu tyaala bi' li', ngulo cña cha' xñi policia ji'i, cha' su'ba ngu' ji'i ne' chcuá, cha' xcube' ngu' ji'i ña'a cuayá' nu tya msu tyaala bi' lcaa cñi nu ndacui ji'i xu'na yu. Bi' laca cuij ji'i rey lo'o msu ji'i.

³⁵ Ñi'ya ngua'ni rey bi' —nacui Jesús ji'i ngu'—, jua'a cua'ni Sti na' nu ntucua nde cua lo'o lcaa mā nu ná tyucui tyiquee mā ndyi'ya mā cha' clyu ti' ji'i tya'a mā.

19

Ngulu'u Jesús cha' ná xtyanu ngu' ji'i clyo'o ngu'

¹ Lo'o ndye nchcui' Jesús cha' bi' lo'o ngu', li' ndu'u yu loyuu su cuentya Galilea bi', ndyaa yu nde loyuu su cuentya Judea. Nteje tacui Jesús sta'a Jordán, ² lo'o quiña'a tsa ñati ndya'a lca'a ji'i yu cha' cua'ni yu jo'o ji'i lcaa nu quicha nu lijya lo'o ngu' bi'; ngua'ni Jesús jo'o ji'i ngu' quicha bi', ngua tso'o ngu' bi' li'.

³ Laja li' lijya xi ngu' fariseo slo Jesús cha' chcui' cuayá' ngu' lo'o yu si caca tyijiloo ngu' ji'i yu, ngua ti' ngu'.

—¿Ha ntsu'u chacuayá' cuentya ji'na cha' xtyanu sca ñati ji'i clyo'o yu tsiya' ti, si nga'aa nti' yu ji'i nu cuna'a bi'? —nacui ngu' ji'i Jesús.

⁴ —¿Ha bilya chcui' mā lo quityi cha' ji'i ycu' Ndyosi? —nacui Jesús ji'i ngu' bi'—. “Clyo ngüiñá Ni ji'i ñati, sca nu qui'yu lo'o sca nu cuna'a”, jua'a nscua lo quityi bi'. ⁵ Lo'o jua'a ndi'ya nacui Ni: “Bi' cha' tyu'utsu' sca nu qui'yu slo sti yu, slo xtya'a yu, cha' caja clyo'o lo'o sca nu cuna'a, cha' caca ngu' sca ti xtañi tyucuaa ngu'”. ⁶ Nga'aa si'i tucua tya'a ñati laca ngu', cua laca ji'i ngu' ñi'ya si laca ngu' sca ti ñati. Bi' cha' ná tso'o xtyanu ngu' ji'i clyo'o ngu', cha' cua nda ycu' Ndyosi cha' clyo'o ji'i ngu'.

⁷ Li' nguxacui ngu' bi' cha' ji'i Jesús:

—¿Ni cha' laca ngulo jyo'o Moisés cña ji'na lacua? Cha' tso'o ji'i sca nu qui'yu, nacui jyo'o cusu' bi', si culo yu sca quityi cha' xtyanu yu ji'i nu cuna'a nu laca clyo'o yu.

⁸ Xa' nchcui' Jesús lo'o ngu' bi' li':

—Ná ndaquiya' mā ji'i ycu' Ndyosi tsiya' ti, bi' cha' nda jyo'o Moisés chacuayá' ji'i mā cha' xtyanu mā ji'i clyo'o mā lo'o sca quityi ti —nacui Jesús ji'i ngu'—. Pana si'i jua'a ngua ti' ycu' Ni tya lo'o ngüiñá Ni chalyuu. ⁹ Cuentya jna' ni, ta na' sca cuij lo'o mā juani: Si ntsu'u sca ñati nu nguxtyanu ji'i clyo'o cha' caja clyo'o lo'o xa' nu cuna'a, ngua'ni tyucuaa ti' yu lo'o nu cuna'a clyo'o yu. Sca ti si clyo'o yu ngua'ni suba' lo'o xa' nu qui'yu, liñi cha' xtyanu yu ji'i nu cuna'a bi' li'. La cui' jua'a, nu cuna'a nu cua nguxtyanu clyo'o ji'i bi', si xa' caja clyo'o lo'o chaca ñati, cha' suba' cua'ni ngu' bi' li'.

¹⁰ Lo'o li' nchcui' ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i lo'o Jesús:

—Tso'o la si ná caja clyo'o na tsiya' ti, si jua'a laca cha' ji'i ngu' qui'yu lo'o clyo'o ngu' —nacui ngu'.

11 —Ntsu'u tsa ngu' qui'yu nu ná talo ngu' cha' ntucua ngu' ycuí' ti ngu' —nacuí Jesús jí'í ngu' nu ndyaca tsa'a jí'í lí'—. Sca ti si culo ycuí' Ndyosi cña jí'í sca ñatí cha' ná caja clyo'o, lí' talo yu cha' ná cala' jí'í sca nu cuna'a tsiya' ti, si xtyucua ycuí' Ndyosi jí'í yu bí'. 12 Ntsu'u tyuu lo cha' nu ndu'ni cha' ná nchca caja clyo'o sca nu qui'yu: ntsu'u ngu' nu quicha ngu' tya lo'o ngula ngu'; lo'o jua'a ntsu'u xi ngu' nu quicha ngu' xqui'ya cha' ngua'ni ñu'u ñatí jí'í ngu' bí'; lo'o jua'a ntsu'u xi ngu' nu cua ngusubi ycuí' Ndyosi jí'í cha' cua'ni ngu' cña jí'í Ni, bí' cha' tso'o la masi ná caja clyo'o ngu' bí' lí', nti' ngu', cha' sca ti ycuí' Ndyosi caca loo jí'í ngu' lí', nti' ngu'. Nu qui'yu bí' ni, ycuí' yu nda yu cuentya si caca jí'í yu tyi'í yu ycuí' ti yu; tso'o si talo yu bí' tyi'í yu ycuí' ti yu lacua.

Ngulacua Jesús jí'í nu sube

13 Lo'o lí' ngua sca quiya' ñaa lo'o ngu' jí'í tyuu tya'a nu sube ca su nga'a Jesús. Ngua tí' ngu' cha' sta ya' ycuí' Jesús hique nu sube bí', cha' chcuí' yu lo'o ycuí' Ndyosi cuentya jí'í nu sube bí'. Lí' ngua'ni tyaala nu ngu' nu ndyaca tsa'a jí'í Jesús jí'í ngu' bí', 14 pana hora ti nchcuí' Jesús lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a jí'í lí':

—Ta mā chacuayá' jí'í nu sube cha' caa ngu' slo na' —nacuí Jesús jí'í ngu' bí'—. Ná cua'a mā jí'í nu sube bí'. Ñi'ya laca lo'o jlya tí' nu sube jí'í sti ngu', la cui' jua'a ntsu'u cha' jlya tí' ñatí jí'í ycuí' Ndyosi nu lo'o caca Ni loo ne' cresiya jí'í ngu'.

15 Lí' ngusta ya' Jesús hique nu sube bí'. Lo'o lí' ndu'u Jesús ndyaa.

Nchcuí' sca nu culiya' lo'o Jesús

16 Ca tiya' la lí' ñaa sca nu qui'yu cuañi' slo Jesús.

—Mstru, tso'o tsa ndu'ni nu'u —nacuí yu jí'í Jesús—. Cua'ni nu'u cha' tso'o cacha' nu'u jna': ¿Na laca nu tso'o cua'ni na' cha' caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye 'na? —nacuí yu.

17 Lo'o lí' nchcuí' Jesús lo'o yu:

—¿Ni cha' nchcuí' nu'u cha' tso'o tsa ndu'ni na'? —nacuí Jesús jí'í yu bí'—. Sca ti ycuí' Ndyosi laca nu chañi cha' tso'o laca Ni. Pana taquiya' nu'u jí'í lcaa cña nu ngulo ycuí' Ndyosi jí'í mā, si nti' nu'u caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye jinu'u.

18 —¿Ñi'ya nu laca cña bí' nti' nu'u? —nacuí yu cuañi' bí' jí'í.

Lí' ngulu'u Jesús xi cha' jí'í yu bí':

—Ná cujuí' mā jí'í tya'a ñatí mā. Ná cua'ni mā cha' suba' lo'o clyo'o xa' ñatí, ni ná cuaana mā cha' tso'o nu ntsu'u jí'í tya'a ñatí mā. Ná chcuí' mā cuentyu jí'í tya'a ñatí mā. 19 Lo'o jua'a cua'ni tlyu mā jí'í sti mā, jí'í xtya'a mā. Cua'ni tya'na tí' mā jí'í tya'a ñatí mā, ñi'ya laca si ndu'ni tya'na tí' mā jí'í ycuí' ca ti mā.

20 Lí' nguxacuí yu bí' cha' jí'í Jesús:

—Tya lo'o cuañi' na' ndaquiya' na' jí'í lcaa cña bí' lcaa tsa —nacuí yu cuañi' bí' jí'í Jesús—. ¿Ha tya ntsu'u la cha' nu tya lyiji cua'ni na' lacua? —nacuí.

21 —¿Ha chañi cha' nti' nu'u cha' ca lubii cresiya jí'í nu'u, cha' caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye jinu'u? —nacuí Jesús jí'í yu bí'—. Si chañi cha' nu nchcuí' nu'u, yaa clya cujuí' nu'u lcaa cha' tso'o nu ntsu'u jinu'u; tyu'u cñi cha' ta nu'u jí'í ngu' tí' lí'. Lo'o lí' sta ycuí' Ndyosi sca cha' tso'o nu tyacua jinu'u ca su ntucua ycuí' Ni. Lo'o cua ngua'ni nu'u cha' bí', lí' caa nu'u slo na' cha' tya'a nu'u lo'o na'.

22 Lo'o ndyuna yu cuañi' bí' cha' nu nda Jesús lo'o yu, ndu'u yu ndyaa yu lí'; xñi'í xi tí' yu cha' nchcuí' Jesús cha' bí', cha' culiya' tsa yu.

23 Lí' nchcuí' Jesús lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a jí'í:

—Cha' lí'ni nchcuí' na' lo'o mā juani —nacuí—, tucuí tsa caca jí'í ngu' culiya' cha' tyatí ngu' cha' jí'í ycuí' Ndyosi, cha' caca Ni loo ne' cresiya jí'í ngu'. 24 Lasa la cña tyeje tacuí sca na'ni quiya' cuxa, masi sca na'ni tonu ñi'ya nti' sca camello, lasa la cha' bí'; tucuí la tyalaa sca ngu' culiya' ca su laca ycuí' Ni loo.

25 Ndube tsa tí' ngu' nu ndyaca tsa'a jí'í lo'o ndyuna ngu' cha' bí'.

—¿Tilaca laca nu taca jí'í clyaa jí'í nu cuxi nu ntsu'u chalyuu cha' tyalaa ca slo ycuí' Ndyosi lacua? —nacuí ngu' jí'í Jesús lí'.

²⁶ —Bi' laca sca cha' nu ná nchca cua'ni ni sca ñati chalyuu; pana ycui' Ndyosi ni, nchca ji'i Ni cua'ni cha' tyalaa ngu' slo Ni —nacui Jesús ji'i ngu'.

²⁷ Li' nchcui' Pedro xi lo'o Jesús:

—Lo'o cuare ni, cua nguxtyanu ya lcaa na nu ntsu'u ji'i ya cha' tya'a ya lo'o nu'u, ñi'ya nu nacui nu'u cha' cua'ni ya —nacui Pedro ji'i Jesús—. ¿Na laca caja ji'i ya nde loo la li'?

²⁸ —Cha' liñi nchcui' na' lo'o ma juani —nacui Jesús ji'i ngu'—, cha' nu lo'o caca chalyuu cucui bi' ni, li' caa na' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati; tsa tucua na' ca su tso'o tsa ña'a ca bi', cha' cua'ni cuayá' na' ji'i lcaa ñati chalyuu li'. Lo'o cu'ma nu ndya'a ma lo'o na', tiya' la tyucua ma lo tii tyucuaa tya'a yaca nu tso'o tsa ña'a, cha' cua'ni cuayá' ma ji'i tya'a ñati ma, nu tii tyucuaa tya'a taju ngu' Israel bi'. ²⁹ Lo'o jua'a cua ña'a ca ñati nu ntsu'u cha' tsa tyijyu' cha' cua'ni ngu' cña cuentya jna', nu nguxtyanu lcaa na nu ntsu'u ji'i ngu' cha' ndyu'ni ngu' cña bi', ná xtyanu na' ji'i ngu' bi' jua'a ti; masi tyi ngu', masi tya'a ngula ngu', masi sti ngu', masi xtya'a ngu', masi sñi' ngu', masi yuu nu ntsu'u ji'i ngu', masi xtyanu ngu' lcaa cha' bi', pana caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'i ngu'. Lo'o jua'a xa' caja quiña'a la cha' ji'i ngu' bi', tsa ña'a nu nguna' ji'i ngu' bi' ngua ti' ngu'. ³⁰ Pana nu ngu' nu tyu'u tucua lo'o cua tye ti cha' bi' laca ngu' nu caca nde loo la; nu ngu' nu ndu'u tucua clyo, bi' ngu' laca nu tyanu nde chu' la li'.

20

Cui ji'i ngu' nu ndya'a ne' xña ji'i ñati

¹ 'Chaca cha' nti' na' chcu'i' lo'o ma juani, cha' caca cuayá' ti' ma ñi'ya caca lo'o laca ycui' Ni loo ne' cresiya ji'i ñati. Chcu'i' na' sca cui' cuentya ji'i sca nu laca xu'na msu. Ngua sca tsa nde tlya ndu'u yu ndyaa yu lcaya' cha' chcu'i' yu lo'o ngu' nu caca msu ji'i, si cua'ni ngu' cña ne' lo'o ji'i yu ca su ndyataa yaca si'yu losu' tyixi. ² Ta yu xcaya' msu ñi'ya nu nda ti ngu' tyempo bi', nacui xu'na msu bi' ji'i ngu'; tso'o tsa nti' ngu' msu bi', si caja tsa lo cua caya' ji'i ngu'. Li' ndu'u msu bi' ndyaa ngu' ne' lo'o ji'i yu bi', cha' cua'ni ngu' cña. ³ Nu lo'o cua ndye sna hora ntsu'u ngu' cña, li' ndyaa xu'na ngu' bi' lcaya' chaca quiya'. Ndacua na'a yu ji'i xa' la ñati, pana ndu ti ngu' cha' bilya caja cña ji'i ngu'. ⁴ Li' nchcui' yu lo'o ngu' bi': “Yaa clya ma, cua'ni ma cña ne' lo'o 'na. Stu'ba cua'ni ma cña lo'o msu 'na, cha' cua ntsu'u ngu' ndyu'ni ngu' cña 'na juani. Ta na' caya' tso'o ji'i ma li'”, nacui yu. Hora ti ndyaa ngu' ne' xña ji'i xu'na msu bi' li'. ⁵ Lo'o li' xa' ndyaa xu'na msu bi' lcaya' nde hora, jua'a chaca quiya' na'a yu ji'i xi xa' la ngu' cha' na ndu ti ngu'. La cui' ti cha' nchcui' yu lo'o ngu' bi' li', lo'o li' la cui' jua'a ngua chaca quiya' hora cua sna nde ngusii. ⁶ Nu lo'o cua ngusii la ña'a ti tya ndu xi ñati lcaya' bi'. Nchcui' xu'na msu bi' lo'o ngu' li': “¿Ni cha' laca na ndu ti ma ca nde tyucui tsa?”, nacui yu ji'i ñati bi'. “¿Ha ná ntsu'u cña ji'i ma lacua?” ⁷ “Ná ntsu'u ñati nu nti' msu juani”, nacui ngu' ji'i. “Yaa clya ma cua'ni ma xi cña ne' lo'o 'na lacua”, nacui xu'na msu bi' ji'i ngu' li'. ⁸ Tiya' la li' lo'o cua tyaa ti cuichaa, li' nchcui' xu'na cña bi' lo'o nu laca loo ji'i msu: “Xi'ya nu'u ji'i lcaa msu juani cha' ta nu'u xcaya' ngu'”, nacui. “Clyo ta xcaya' msu nu ndyalaa ca ti. Cuati su cua tye, li' ta nu'u xcaya' ñati nu ndyalaa tya tlya la.” ⁹ Li' ndyalaa ngu' nu nguxana ca ti cña ca slo yu, pana nda yu xcaya' ngu' ñi'ya si ntsu'u ngu' cña tyucui tsa. ¹⁰ Ca tiya' la, li' ndyalaa ngu' nu nguxana cña tya tlya la slo yu. Ngulacua ti' msu bi' cha' quiña'a la cñi caja xcaya' ngu' li', pana stu'ba ti ngujui xcaya' lcaa msu ji'i. ¹¹ Ñasi' xi msu nu nguxana cña tya tlya li'. ¹² “Tyucui tsa ngua'ni ya cña jinu'u”, nacui msu bi' ji'i xu'na. “Masi tyique' tsa cua nde hora, ña'a ti tya ngua'ni ya cña jinu'u. Lo'o juani, stu'ba ngujui xcaya' lcaa tya'a ntsu'u ya cña, masi sca hora ti ngua'ni ngu' jua cña jinu'u”, nacui msu nu nguxana cña nde tlya bi'. ¹³ Li' nguxacui xu'na cña bi' cha' ji'i msu ñasi' bi': “Si'i cha' cuxi nu ndyu'ni na' lo'o ma. ¿Ha si'i na cua ngüñi cha' jna' lo'o ma ni tsa lo xcaya' nu ta na' ji'i ma? Lo'o jua'a, tsa lo cua cñi xcaya' cu'ma nda na' ji'i ma juani. ¹⁴ Xñi ma xcaya' ma, tyaa ma li'. Ná ntsu'u cha' ca ñasi' cu'ma 'na. Si nti' na' cua'ni na' cha' stu'ba xcaya' cu'ma lo'o nu xa' la msu nu xti ti hora ngua'ni cña, tso'o tsa lacua. ¹⁵ Ntsu'u chacuayá' jna' cua'ni na' ñi'ya nu nti' ti na' cua'ni na' lo'o cñi 'na. ¿Ha si'i jua'a? ¿Ni cha' laca liye'”

ti' mā ña'a mā 'na, cha' tso'o ti xcaya' nda na' ji'i lcaa msu 'na?', nacui xu'na msu bi'.
¹⁶ Pana nu ngu' nu tyu'u tucua lo'o cua tye ti cha', bi' laca ngu' nu caca nde loo la; ngu' nu ndu'u tucua clyo, bi' laca ngu' nu tyanu nde chu' la —nacui Jesús—. Cua ndacane Ni ji'i quiña'a tsa ñati cha' cua'a jyaca ngu' ni cha' nda Ni, pana cua laca ti ñati nsubi Ni ji'i cha' caca ngu' ñati ji'i Ni.

Xa' nchcui' Jesús lo'o ngu' cha' cua cajaa ti ycu'i'

¹⁷ Tya ndya'a ngu' tyucuii cha' tsa'a ngu' ca quichi Jerusalén. Li' ndu'utsu' Jesús xi to' tyucuii lo'o nu tii tyucuaa tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i, cha' chcui' xi lo'o ngu' bi' li':

¹⁸ —Jlo ti' mā cha' tyacui na tyaa na tyucuii nde ca'ya juani, cha' cua tsa'a ti na nde Jerusalén —nacui Jesús ji'i ngu' bi'—. Cajua taya' ngu' 'na nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati, cha' tsa'a lo'o ngu' 'na slo sti jo'ó nu laca loo, slo mstru nu nclu'u cha' jo'ó ne' laa. Cua'ni cuayá' ngu' bi' 'na li', chcui' ngu' cha' ntsu'u qui'ya 'na, cha' xqui'ya bi' ntsu'u cha' cajaa na'. ¹⁹ Li' tsa'a lo'o ngu' bi' 'na slo ngu' xa' tsu' nu laca loo, cha' xtyí lo'o ngu' bi' 'na. Lo'o jua'a quiji'i ngu' bi' 'na lo'o reta, cujui'i ca'a ngu' bi' 'na lo' crusi li'. Pana, tsá nchca tyuna, li' tyu'ú na' chaca quiya' —nacui Jesús.

Ndijña xtya'a Jacobo sca cha' tso'o cuentya ji'i sñi'

²⁰ Lo'o li' yaa xtya'a Jacobo lo'o Juan ca slo Jesús. Zebedeo laca sti tyucuaa nu qui'yu bi'. Stu'ba ti yaa nu cuna'a bi' lo'o tyucuaa sñi', li' ndyatú sti' ma' slo Jesús cha' jña ma' sca cha' tso'o ji'i. ²¹ Li' nchcuane Jesús ji'i nu cuna'a bi':

—¿Na laca nti' nu'u? —nacui Jesús ji'i.

—Cua'ni nu'u cha' tso'o ta nu'u chacuayá' cha' stu'ba ti chca'a sñi' na' lo'o nu'u ca su caca nu'u loo nde loo la —nacui nu cuna'a bi'—. Culo nu'u cña cha' chca'a tsaca yu la'a tsu' cui jinu'u, chaca yu bi' chca'a yu la'a tsu' coca jinu'u —nacui.

²² Li' nchcui' Jesús lo'o tyucuaa nu qui'yu bi':

—Ná nchca cuayá' ti' mā ñi'ya laca cha' nu ndijña mā 'na juani —nacui Jesús ji'i ngu'—. ¿Ha taca ji'i mā chcube' mā ñi'ya nu chcube' na', ñi'ya ca si ta ngu' sca taná nu clyaa' tsa cha' co'o na? ¿Ha talo mā si xcube' ngu' ji'i mā ñi'ya nu nga'a cha' xcube' ngu' jna', nu lo'o cjuui ngu' 'na?

—Taca ji'i cua —nacui ngu' bi' li'.

²³ —Chañi cha' lo'o cu'ma co'o mā taná clyaa' nu ntsu'u cha' co'o na' bi', lo'o jua'a chcube' mā ñi'ya nu chcube' na' —nacui Jesús ji'i ngu'—. Pana ná ntsu'u chacuayá' ta na' sca se'i nde sii' na' cha' chca'a mā lo'o na' nde loo la, cha' cua laca ngusubi ycu'i' Ndyosi Sti na' ji'i ñati nu chca'a nde sii' na' tyempo bi'.

²⁴ Lo'o ndyuna nu chaca tii tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i Jesús, chii tsa ngua ti' ngu' ña'a ngu' ji'i Jacobo lo'o ji'i tya'a yu li'. ²⁵ Lo'o li' ngusi'ya Jesús ji'i lcaa ngu' bi', cha' tyu'u ti'i ngu' slo.

—Jlo ti' mā cha' nu laca loo ji'i ngu' xa' tsu' ni, tyaala tsa ngu' bi' —nacui Jesús ji'i ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i—. Lye tsa nclo ngu' nu laca loo bi' cña ji'i ngu' ca quichi tyi ngu'; ²⁶ pana nu cu'ma ni, ná cua'ni mā jua'a. Lcaa lo cña nu taca xtyucua mā ji'i tya'a ñati mā, bi' cña ntsu'u cha' cua'ni mā, si cua nti' mā cha' caca mā loo ji'i ngu'. ²⁷ Lo'o jua'a, si nti' mā cha' ndulo la cha' ji'i mā cuentya ji'i ngu' tya'a mā, ntsu'u cha' cua'ni mā ñi'ya si laca mā msu ji'i tya'a mā, masi ná lo'o caya'. ²⁸ Na' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati, ná lijya na' nde chalyuu cha' caja msu 'na; ycu'i' na' laca na' msu ji'i ñati, bi' cha' lijya na'. Na cua lijya na' cha' cajaa na' cha' cati qui'ya nu ntsu'u ji'i ñati, cha' cua'ni lyaá na' ji'i quiña'a tsa ñati li' —nacui Jesús ji'i ngu'.

Ngua'ni Jesús jo'o ji'i tucua tya'a ngu' cuityi'

²⁹ Cua ndyalaa ngu' quichi Jericó. Cua tyu'u ti ngu' tyaa ngu' li', lo'o jua'a quiña'a tsa ñati ndu'u lca'a ji'i Jesús. ³⁰ To' tyucuii su tyeje tacui ngu' nga'a tucua tya'a ngu' cuityi'; cua ndyuna ngu' cuityi' bi' cha' ycu'i' Jesús nteje tacui tyucuii jua, bi' cha' cui ngusi'ya ngu' ji'i yu:

—Xu'na, cua'ni tya'na ti' nu'u jii' ya. Jlo ti' ya cha' la cui' ñati' tya'a jii' jyo'o David laca nu'u —nacu' ngu' cuityi' bi' jii' Jesús.

³¹ Pana ná ndiya ti' nu' ngu' quiña'a bi', cha' lye tsa ngusi'ya ngu' cuityi' bi' jii' Jesús.

—Cuaana ti cu'ma —nacu' ngu' jii' ngu' cuityi' bi'.

Ná ndyuna ngu' cuityi' bi', cuii' la ngusi'ya ngu' bi' li':

—Xu'na, nu'u nu laca la cui' tya'a ñati' jii' jyo'o David —nacu' ngu' cuityi' bi' jii' Jesús—, cua'ni tya'na ti' nu'u jii' ya.

³² Li' ndyatú Jesús, ngusi'ya jii' ngu' cuityi' bi', cha' caa' ngu' slo.

—¿Na laca nti' ma' cha' cua'ni na' lo'o ma'? —nacu' Jesús jii' ngu' bi' li'.

³³ —Xu'na —nacu' ngu' bi' jii'—, nti' ya cha' tyaca' tso'o xee cloo ya ña'a ya chaca quiya'.

³⁴ Tya'na tsa ti' Jesús ña'a yu jii' ngu' bi'. Ngusta sne ya' yu chu' si'yu cloo ngu' bi' li', lo'o hora ti tyaca' tso'o xee loo ngu', ña'a ngu' chaca quiya'. Li' ndu'u ngu' bi' ndyaa ngu', nguta'a ngu' bi' lo'o Jesús.

21

Ngua'ni chi' ngu' loo Jesús lo'o ndyalaa yu nde Jerusalén

¹ Cua ngulala ti tyalaa ngu' quichi' Jerusalén. Cua tyeje tacui ti ngu' sca quichi' sube ti su naa Betfagé, sii' ca'ya Olivos ndi' quichi' bi'. Li' ngulo Jesús cña jii' tucua tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a jii':

² —Yaa ma' nde lquichi' re —nacu'—. Yala ti quije sca huru nu ndu' ndyaca' jii' ma'; ndu' ni' lo'o sñi' ni'. Xati' ma' jii' na'ni bi', cha' tyaa lo'o ma' jii' ni' ca nde. ³ Pana si xcuane ngu' jii' ma': “¿Ni cña cua'ni ma' lo'o huru jua?” Li' ñacu' ma' jii' ngu' bi': “Ntsu'u cña cuentya jii' ycu' nu Xu'na na cha' cua'ni huru re”. Li' hora ti ta ngu' chacuayá' jii' ma' cha' caa' ma' caa' lo'o ma' jii' ni'. ⁴ La cui' jii' cha' bi' nchcui' jyo'o cusu' nu ngua tu'ba jii' ycu' Ndyosi nu ngua sa'ni; ndi'ya nscua cha' bi' lo quityi:

⁵ Cacha' ma' jii' ngu' quichi' Sión:

“Ña'a ma' ña'a cha' cua' li'ya ti nu laca loo jii' ma'.

Ná tyala nu cusu' bi', hichu' huru ti ntyucua yu.

Sca huru cuañi' laca ni', sñi' na'ni nu ndy'ya yu'ba laca huru cuañi' bi'.”

⁶ Lo'o li' ndyaa nu tucua tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a jii' lquichi' bi', ñi'ya nu ngulo Jesús cña jii' ngu'. ⁷ Ñaa lo'o ngu' jii' huru bi' lo'o sñi'. Li' ngusta ngu' ste' ngu' hichu' huru cha' tyucua Jesús hichu' ni'. Li' ndyaa tucua Jesús hichu' ni'. ⁸ La cui' jua'a nu quiña'a tsa ñati' nu ndi' ca bi' nguscana ngu' ste' ngu', ngusta ngu' jii' tyucui' cha' caja tyucui' tso'o su ñaa Jesús ntucua hichu' huru bi'. Xa' la ñati' ngusi'yu sta' yaca cha' sta' ngu' tyucui' su ñaa yu. ⁹ Lo'o lcaa ngu' nxi'ya ngu' cha' chaa ti' ngu', masi ngu' nu ndyaa nde loo la, masi ngu' nu ñaa nde chu' la; chaa tsa ti' lcaa ngu' bi'.

—Cua'ni tlyu ya jinu'u, cha' la cui' ñati' tya'a jii' jyo'o rey David laca nu'u —nacu' ngu' jii' Jesús—. Tso'o tsa cua'ni ycu' Ni lo'o nu'u cha' li'ya nu'u lo'o chacuayá' jii' ycu' nu Xu'na na. Masi juani ti, cua'ni tlyu na jii' ycu' Ndyosi —nacu' ngu'.

¹⁰ Li' ndyalaa ngu' bi' lo'o Jesús to' quichi' Jerusalén, ndyatí' ngu' to' lo'o quichi' bi'. Ndube tsa ti' ngu' quichi' bi' li'. Cuii' tsa nchcui' ngu' lo'o tya'a ngu':

—¿Tilaca laca nu li'ya re? —nacu' ngu'.

¹¹ Li' nguxacu' nu quiña'a tsa ñati' bi' cha' jii' ngu' quichi' bi':

—Jesús Nazaret laca nu nde. Loyuu su cuentya Galilea laca quichi' tyi yu. Tu'ba jii' ycu' Ndyosi laca yu re —nacu' ngu'.

Ngulo'o Jesús jii' ngu' cuxi nu ntsu'u ne' laa tonu

¹² Lo'o li' ndyalaa Jesús to' laa tonu su ndu'ni tlyu ngu' jii' ycu' Ndyosi. Ndyatí' yu ndyaa yu ne' laa bi'. Li' ngulo'o yu jii' lcaa ngu' nde liya', ngu' nu ndyujui' yu'ba nde ne' laa bi', jua'a lcaa ngu' nu ndi' ndy'ya yu'ba bi'; nguxasu Jesús mesa su nchcutsa'a ngu' cña jii' ngu', nguxasu yu yaca su ntucua ngu' nu ndujui' paloma.

¹³ —Ndi'ya nscua cha' lo quityi ji'i ycu'i Ndyosi cuentya ji'i laa re —nacui Jesús li'—: “Ni'i su caca chcu'i lcaa ñati lo'o ycu'i Ndyosi, jua'a ñacu'i ngu' cha' ji'i ni'i 'na, nacui Ni.” Jua'a nscua lo quityi, pana juani, cua ngua'ni ma cha' to' tyi ngu' cuaana laca ni'i re —nacui Jesús ji'i ngu' bi'.

¹⁴ Li' ñaa xi ngu' cuityi' ca su ndu Jesús ca ne' laa tonu bi', lo'o jua'a ñaa xi ngu' nu quicha quiya'; ngua'ni Jesús cha' ndyaca tso'o ngu' quicha bi' li'. ¹⁵ Na'a sti jo'ó nu laca loo cha' tlyu nu ngua'ni Jesús; lo'o nu mstru cha' jo'ó bi', na'a ngu' ñi'ya ngua cha' ndyaca tso'o ngu' quicha bi'. Lo'o jua'a na'a ngu' cha' ndi'i tyuu tya'a nu sube, cha' cui' tsa nchcui' nu sube bi' ndyu'ni chi' ngu' loo Jesús:

—Cua'ni tlyu ya jinu'u, cha' la cui' ñati tya'a ji'i jyo'o rey David laca nu'u —nacui nu sube bi'.

Nu lo'o ndyuna ngu' tlyu bi' ñi'ya nu nchcui' nu sube, ngua ñasi' tsa ngu' nu laca loo bi' li'. ¹⁶ Hora ti nchcui' ngu' bi' lo'o Jesús:

—¿Ha ná ndyuna nu'u cha' cui'ni nu nchcui' nu sube re cuentya jinu'u? —nacui ngu' bi' ji'i Jesús.

—Cua ndyuna na' —nacui Jesús li'—. Si'i cha' cui'ni laca cha' nu nchcui' nu sube re. ¿Ha bilya chcu'i ma lo quityi nu nscua sca cha' ndi'ya?:

Ndula tu'ba cubi', ndula tu'ba nu sube cuañi';
chañi cha' ndu'ni tlyu ngu' bi' ji'i ycu'i Ndyosi.

¹⁷ Ndu'u Jesús ndyaa li'; ndu'u yu quichi tlyu, ndyaa nde sca quichi piti nu naa Betania. Ca bi' ngujua' yu talya.

Ngua'ni Jesús cha' ngüityi sca yaca quityi

¹⁸ Ca chaca tsa ngxutyuu Jesús ñaa nde quichi tlyu bi', ntyute' yu li'. ¹⁹ Lo'o li' na'a yu sca yaca quityi nu ndu to' tyucui'. Ndyaa na'a yu ji'i yaca bi' si ntsu'u si'yu lo yaca bi' cha' cacu yu; pana ná ntsu'u si'yu lo, xcui' laca' ti ntsu'u lo. Li' nchcui' Jesús ji'i yaca bi':

—Nga'aa tyu'u tsiya' ti si'yu lo yaca cua chaca yija —nacui.

Hora ti ngüityi yaca bi'. ²⁰ Ndube tsa ti' ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i li':

—¿Na laca ngua ji'i yaca quityi bi', cha' tsa tsiya' ca ngüityi yaca bi'? —nacui ngu' bi' ji'i Jesús.

²¹ Li' ngxacu'i Jesús cha' ji'i ngu' bi':

—Cha' liñi nchcui' na' lo'o ma juani —nacui—. Si chañi cha' jlya ti' ma ji'i ycu'i Ndyosi, si si'i cha' tucua ti cha' ntsu'u tyiquee ma nchcui' ma lo'o Ni, lo'o cu'ma caca ji'i ma cua'ni ma sca cha' tlyu jua'a. Si'i cha' quityi sca yaca ti chcu'i ma lo'o ycu'i Ndyosi li', masi taca chcu'i ma lo'o ca'ya jua ndi'ya: “Tyu'utsu' nu'u, yaa xcua nu'u nde lo hitya tyujo'o”, ñacu'i ma ji'i. Lo'o li' jua'a caca ji'i, cha' tyu'utsu' ca'ya bi'. ²² Lcaa lo cha' nu jña ma ji'i ycu'i Ndyosi ni, si chañi cha' jlya ti' ma ji'i ycu'i Ni, caca cha' bi' ji'i ma li'.

Ndyu'ni Jesús cña chacuayá' ji'i ycu'i Ndyosi

²³ Nu lo'o ndyalaa ngu' quichi tlyu bi', li' xa' ndyatí Jesús ndyaa ne' laa tonu bi'; nclyu'u yu ji'i ñati chaca quiya'. Lo'o li' na'a sti jo'ó nu laca loo lo'o xa' la ngu' cusu' nu laca loo, na'a ngu' ji'i Jesús. Hora ti ñaa ngu' bi' slo yu cha' xcuane ngu' cha' ji'i yu li':

—¿Tilaca laca nu nda chacuayá' jinu'u cha' cua'ni nu'u ñi'ya nu ndyu'ni nu'u juani? —nacui ngu' nu laca loo bi' ji'i Jesús—. ¿Ma nde ngujui chacuayá' cua jinu'u? —nacui ngu' bi' ji'i.

²⁴ —Lo'o na' xcuane na' sca cha' ji'i ma lacua, ñi'ya xacu'i ma cha' 'na li' —nacui Jesús ji'i ngu' bi' li'—. Si caca ñi'ya xacu'i ma cha' re 'na, lo'o na' xacu'i na' cha' ji'i ma li'; cacha' liñi na' ji'i cu'ma tilaca laca nu nda chacuayá' 'na, cha' cua'ni na' ñi'ya nu ndyu'ni na' re li'. ²⁵ Tso'o lacua, nu lo'o tya ntyucuatya Juan ji'i ngu', ¿ha chacuayá' ji'i ycu'i Ndyosi ngua bi'? ¿Ha chacuayá' ji'i ñati ti ngua bi'?

Li' cuaana ti nchcui' ngu' nu laca loo bi' lo'o tya'a ngu':

—¿Ñi'ya xacu'i na cha' ji'i yu? Si ñacu'i na: “Chacuayá' ji'i ycu'i Ndyosi ntyucuatya Juan bi' ji'i ngu'”, ná tso'o tyu'u cha' jua'a; hora ti ñacu'i yu ji'na li': “¿Ni cha' ná ngusñi ma

cha' nu nchcui' yu lacua?" ²⁶ Lo'o si ñacui' na: "Chacuayá' ji'í ñati' ti ntyucuatya Juan bi'", la cui' ti ná tso'o si ñacui' na jua'a, cha' ntsii' na ji'í lcaa ngu' quichi' re, cha' lcaa ngu' jlya ti' ngu' cha' chañi' cha' ngua Juan bi' tu'ba ji'í ycu' Ndyosi.

²⁷ Bi' cha' ndi'ya nguxacui' ngu' bi' cha' ji'í Jesús:

—Ná jlo ti' ya —nacui' ngu' bi'.

—Tso'o lacua —nacui' Jesús ji'í ngu' bi'—. Ni na', ná cacha' na' ji'í mā tilaca laca nu nda chacuayá' 'na cha' cua'ni na' ñi'ya nu ndu'ni na'.

²⁸ Tya ngulu'u la Jesús xi cha' ji'í ngu' li':

—Chcui' na' sca cui' re lo'o mā, lo'o li' xacui' mā cha' jna' —nacui' Jesús ji'í ngu'—. Cua ndi' sca nu cusu' nu ntsu'u tucua tya'a sñi' qui'yu ji'í. Li' nchcui' nu cusu' bi' lo'o sñi' nu ngula clyo: "Sñi'", nacui' ji'í sñi' clyo bi', "yaa nu' u cua'ni cña ne' lo'o 'na juani, su ntsu'u yaca si'yu losu' tyixi 'na". ²⁹ "Ná tsa'a", nacui' sñi' yu li'. Pana tsa cua tsa' ti xi ngua tyuju'u ti' sñi' cha' ná ndaquiya' ji'í sti, lo'o li' ndu'u ndyaa cña bi'. ³⁰ Lo'o la cui' ti cña bi' ngulo sti ji'í nu chaca sñi' yu. "Tsa'a na', ná cube ti' nu' u", nacui' yu cuañi' bi' ji'í sti. Pana cha' cui'ni ti nchcui', cha' ná ndyaa cña ji'í sti. ³¹ ¿Ñi'ya nti' cu'mā ni? Nu tyucuaa qui'yu cuañi' bi' ni, ¿tilaca laca nu ngua'ni cña nu ngua ti' sti ngu' cha' cua'ni ngu'?

—Sñi' clyo yu, bi' laca bi' —nacui' ngu' ji'í Jesús li'.

—Chañi' cha' ji'í mā —nacui' Jesús ji'í ngu'—. Cha' liñi nchcui' na' lo'o mā juani, cha' ntsu'u ngu' cuxi, ñi'ya nti' nu msu ji'í ngu' xa' tsu' nu cui'ni ti nxñi quiña'a tsa cñi cña loo ngu', ntsu'u ngu' bi' nu yala la tyatí cha' ji'í ycu' Ndyosi, cha' caca Ni loo ne' cresiya ji'í ngu'; jua'a ntsu'u nu cuna'a calle ti nu yala la tyatí ngu' cha' ji'í ycu' Ndyosi, cha' caca Ni loo ne' cresiya ji'í ngu'. Pana cu'mā ni, tiya' tsa tyalaa cu'mā ca su ntucua ycu' Ni. ³² Nu lo'o ñaa jyo'o Juan bi' ni, xcui' cha' liñi nchcui' yu lo'o mā. Liñi tsa ngua'ni yu, pana ná ngua'ni cuentya mā tsiya' ti ji'í cha' nu nchcui' yu lo'o mā. Lo'o nu ngu' cuxi nu nxñi cñi cña loo ngu' ni, cua ndaquiya' ngu' bi' ji'í cha' nu nchcui' Juan bi' li'; jua'a nu cuna'a calle bi', ndaquiya' ngu' ji'í cha' nu nchcui' Juan. Masi cua na'a mā ñi'ya jlya ti' nu ngu' cuxi tyiquee bi' cha' nu ngulu'u Juan, ná nchca caca tyuju'u ti' mā ji'í qui'ya nu ntsu'u ji'í ycu' ca mā, xqui'ya cha' ná ngusñi mā cha' nu nchcui' Juan bi' tsiya' ti.

Cui' ji'í msu xña'a

³³ 'Nde chcui' na' chaca cui' lo'o mā: Ngua sca ngu' culiya', li' ndyataa yu quiña'a tsa yaca si'yu losu' tyixi. Ngusu'ba yu culiya' bi' sca lo'o hichu' yaca bi' li', xcui' yaca ye'e ndya' lo'o bi'. Lo'o jua'a ngüiñá yu sca pilya cha' tyatá si'yu losu' ndacua, cha' tyu'u hitya tyixi nu ntsu'u ji'í si'yu bi'. Li' ngüiñá yu sca ni'í su tyu' ngu' cua' ji'í cña bi'.

'Li' nda nu xu'na yuu bi' yuu ngüiñá xi xa' la ñati, cha' cua'ni ngu' cña ne' lo'o ji'í yu, cha' ntsu'u sca cña tsa yu tyijyu'. ³⁴ Tiya' la lo'o cua ngulala ti tyempo xuu ngu' si'yu bi', tyijyu' ndi' xu'na yuu bi'. Li' ngulo yu cña ji'í ngu' msu ji'í yu cha' tsa ngu' ca su ntsu'u ngu' nu ndyu'ni cña ne' lo'o ji'í, cha' tsa squi'ya ngu' msu bi' sa yu'be si'yu nu nga'a cha' tyanu ji'í xu'na yuu bi'. ³⁵ Pana lo'o na'a ti nu ngu' nu ndyu'ni cña bi' ji'í ngu' msu nu ngulaa bi', hora ti ndaya' ngu' ji'í ngu' msu bi'; ngujui' ngu' ji'í tsaca yu, ndyujuii ngu' ji'í chaca yu, ngujui' ngu' quee ji'í xi xa' la ngu'. ³⁶ Li' nda xu'na yuu bi' ji'í chaca latya msu, cha' ndyaa ngu' slo nu ngu' nu ndyu'ni cña bi'; pana na'a ti ngu' bi' ji'í msu bi', li' la cui' ti cha' cuxi ngua'ni ngu' bi' lo'o msu bi'.

³⁷ 'Ca tiya' la li' nda xu'na yuu bi' ji'í sñi' ycu' ca ndyaa slo ngu' nu ndyu'ni cña bi'. "Ná tyiquee' taquiya' ngu' bi' ji'í sñi' ycu' na'", ngua ti' xu'na yuu bi'. ³⁸ Pana na'a ti ngu' bi' ji'í sñi' nu culiya' bi', li' nchcui' ngu' lo'o tya'a ngu': "Sñi' ycu' ndyalaa juani", nacui' ngu' ji'í tya'a ngu'. "Nu cua caca xu'na yaca si'yu re nde loo la, bi' cha' tso'o la si cujuui na ji'í yu, cha' tyanu lo'o re cuentya ji'na", nacui' ngu' bi'. ³⁹ Lo'o li' ndaya' ngu' bi' ji'í sñi' xu'na yuu bi', ndyaa lo'o ngu' bi' ji'í yu nde chu' lo'o, ndyujuii ngu' bi' ji'í yu li'.

⁴⁰ ¿Na laca cua'ni xu'na yuu bi' lo'o nu ngu' xña'a nu ndyu'ni cña ne' lo'o ji'í yu, nu lo'o tyaa yu chaca quiya', nti' mā? —nacui' Jesús ji'í ngu' li'.

⁴¹ —Cujuii clya xu'na yuu bi' ji'i lcaa ngu' tyaala bi' —nacui ngu' ji'i Jesús—. Lo'o li' ta yu yuu bi' jña xa' ñati cha' cua'ni ngu' cña lo yuu bi'. Culana xu'na yuu bi' ji'i ñati tso'o nu tyaja'a ta xi si'yu ji'i yu, caya' lo yuu bi'; ta ngu' si'yu lcaa yija lo'o ndyaca tyempo nu nxuu ngu' si'yu bi'.

⁴² Li' xa' nchcui' Jesús lo'o ngu' bi':

—¿Ha bilya chcui' ma lo quityi ji'i ycu' Ndyosi? Ndi'ya nscua cha':

La cui' quee tonu nu nguxcuāa cuityi ni'i ji'i clyo, cha' ná tso'o ña'a quee bi' nti' ngu', juani cua ngujui cña cua'ni quee bi';

ndu bi' su ndulo la cha' ji'i cuentya ji'i ycu' Ndyosi.

Ycu' Ndyosi ngua'ni cha' jua'a ngua cha' bi', bi' cha' ndube tsa ti' na ji'i cha' tlyu bi'.

Jua'a nchcui' cha' nu nscua lo quityi nu ngua tya sa'ni; ⁴³ bi' cha' cacha' liñi na' ji'i ma juani, cha' nga'aa ta ycu' Ndyosi chacuayá' tyatí cu'ma cha' ji'i Ni cha' caca Ni loo ne' cresiya ji'i ma. Pana ta Ni chacuayá' tyalaa xa' la ñati ca slo ycu' Ni, si tso'o ntsu'u tyiquee ngu' cha' cua'ni ngu' cña ji'i Ni. ⁴⁴ Lo'o cha' ji'i quee tonu bi' ni, na' laca ñi'ya laca quee tonu bi'; ñi'ya nu ngua'ni cuityi ni'i lo'o quee bi', jua'a ndyu'ni ma lo'o na'. Pana si nti' ñati tacu' ngu' lo cha' jna', nga'aa tso'o tyi'i ñati bi' li'; lo'o cua'ni cuayá' Ni ji'i lcaa ñati chalyuu, tye cha' tsiya' ti ji'i ñati nu ná ntaja'a xñi cha' jna' nu lo'o yaa ngu' nde chalyuu.

⁴⁵ Sti jo'ó nu laca loo lo'o ngu' fariseo ni, nu lo'o ndyuna ngu' cuii nu cua nchcui' ca ti Jesús lo'o ngu', nu nchcui' cha' ji'i ngu' tyaala nu ngua'ni cña ne' lo'o ji'i nu culiya' bi', lo'o jua'a nu nchcui' cha' ji'i ngu' cuityi ni'i nu ná tso'o, li' ngua tii ngu' nu laca loo bi', cha' nchcui' ca'a Jesús cha' ji'i ycu' ngu' bi'. ⁴⁶ Lye tsa ngua ti' ngu' bi' taya' ngu' ji'i Jesús, cha' kujuii ngu' ji'i, ngua ti' ngu'; pana ná ngua ji'i ngu' bi', cha' ndyutsii ngu' ji'i nu ñati quiña'a bi', cha' quiña'a tsa ngu' jlya ti' ngu' cha' laca Jesús sca ñati nu laca tu'ba ji'i ycu' Ndyosi.

22

Cuii ji'i ta'a su ngujui clyo'o ngu'

¹ Nchcui' Jesús chaca cuii lo'o ngu' li':

² —Chcui' na' chaca cha' lo'o ma cha' caca cuayá' ti' ma ñi'ya caca lo'o laca ycu' Ni loo ne' cresiya ji'i ñati —nacui Jesús li'—. Caca bi' ñi'ya ngua sca tsa lo'o ngua ta'a ngujui clyo'o sñi' rey. Ngua'ni rey ta'a li'. ³ Ngulo cña ji'i msu ji'i cha' tsa ngu', tsa chcui' ngu' lo'o lcaa ñati nu ntsu'u cha' ji'i lo'o rey, cha' cua ndyalaa tsa nu caca ta'a bi'; pana ná ntaja'a ñati bi' caa ngu' slo rey nu ngua tsa ta'a bi'. ⁴ Xa' ngulo rey bi' cña ji'i msu ji'i, cha' tsa ngu' slo ñati bi' chaca quiya': “Chcui' ma lo'o lcaa ñati bi', cha' cua laca ngua'ni cho'o na' scuaa cha' cacu ngu'; cua ndyujuii na' bata lo'o chqueru. Cua laca ntsu'u xlyaa cacu ngu' juani, si cua'ni ngu' cha' tso'o caa ngu' ta'a re yala ti, cha' cua ngujui clyo'o sñi' na'”, nacui rey ji'i msu ji'i. ⁵ Pana ná ndu'u tucua ñati bi', cha' ná ndube ti' ngu' cha' ngujui clyo'o sñi' rey bi'; ndyaa ngu' cña ne' quixi', ndyaa xi xa' la ngu' ndyujui' ngu' yu'ba ji'i ngu'. ⁶ Lo'o jua'a xi xa' la ñati bi' ni, ndaya' ngu' ji'i msu bi', nxytyí lo'o ngu' ji'i msu bi'; cuati jua'a ntsu'u su ngujui' ngu' ji'i msu bi' ña'a cuayá' nu ndyujuii ngu' ji'i. ⁷ Nu lo'o ndyuna rey cha' nu ngua'ni ngu' bi' lo'o msu ji'i, ngua ñasi' tsa rey bi' ña'a ji'i ñati xña'a bi'. Li' ngulo rey cña ji'i sendaru ji'i cha' kujuii ngu' ji'i lcaa ñati xña'a bi', cha' su'ba ngu' quii' tyaqui quichi tyi ñati bi'. ⁸ Li' nchcui' rey lo'o msu ji'i chaca quiya': “Cua ngua'ni cho'o na' scuaa cha' caca ta'a ngujui clyo'o sñi' na'”, nacui rey bi'. “Pana nu ngu' nu cua nchcui' na' lo'o tsa cha' caa ngu' ta'a ca slo na', ná ntaja'a ngu' bi' caa, bi' cha' ná cacu ngu' bi' scuaa tso'o nu ntsu'u 'na tsiya' ti. ⁹ Tso'o la tsa clya ma nde calle tlyu juani; chcui' ma lo'o lcua ti tya'a ñati nu ña'a ma ji'i nde calle jua, cha' caa ngu' ta'a ca slo na'.” ¹⁰ Li' ndu'u ngu' msu bi' ndyaa ngu' nde calle; nchcui' ngu' lo'o cua ña'a ca ñati nu ndyacu tya'a ngu' lo'o, masi ñati tso'o, masi ñati cuxi. Li' ndyu'u ti'i lcaa ñati bi' slo rey ña'a cuayá' nu ngutsa'a ni'i ji'i rey, ndi'i quiña'a tsa ñati nu cua ndyalaa ta'a slo rey bi'.

¹¹ Li' ndyatí ycuí' rey bi', ndyaa nde ni'í cha' chcuí' lo'o lcaa ñatí nu ndi'í ni'í bi'. Li' na'a rey cha' nga'a sca nu qui'yu nu ná lacu' late' ji'í ta'a. ¹² Li' nchcuane rey ji'í nu qui'yu bi': "Chocue", nacuí, "¿ni cha' ndyatí nu'u ni'í re lo'o ná lacu' nu'u late' ji'í ta'a nu cua nda na' jinu'u?" Pana ná ngujui ñi'ya xacuí nu qui'yu bi' cha' ji'í rey li'; ¹³ bi' cha' ngulo rey bi' cña ji'í msu ji'í: "Xñi ma' ji'í nu qui'yu re, sca' ma' ya' yu, lo'o jua'a sca' ma' quiya' yu. Lo'o li' xcuaa ma' ji'í yu nde ca bilyaa su talya tsa ña'a, ca su nxi'ya tsa ngu' ndi'í ngu', ca su lye tsa ndacu la'ya ngu' cha' ñasi' ngu'", nacuí rey bi'. ¹⁴ Lo'o ycuí' Ndyosi ni, ndacane Ni ji'í quiña'a tsa ñatí cha' cua'a jyaca ngu' ji'í lcaa cha' nu nchcuí' Ni, pana cua laca ti ñatí nu nsubi Ni ji'í cha' caca ngu' ñatí ji'í Ni.

Cha' ji'í cña cña loo ngu'

¹⁵ Li' ndu'u ngu' fariseo ndyaa ngu' cha' quiñi cha' ji'í ngu' lo'o tya'a ngu', ñi'ya nu caca ji'í ngu' cñilo'o ngu' ji'í Jesús cha' chcuí' yu sca cha' cuxi. ¹⁶ Li' ngulo ngu' bi' cña ji'í xi ngu' cuañi' nu ndyaca tsa'a cha' ji'í ngu' fariseo, cha' chcuí' cuayá' ngu' cuañi' bi' lo'o Jesús, ngua ti' ngu'. Li' ndyaa ngu' bi' slo Jesús lo'o xi xa' la ñatí nu ndya'a lo'o taju ngu' nu cuentya ji'í rey Herodes.

—Mstru —nacuí nu ngu' cuañi' bi' ji'í Jesús li'—, jlo ti' ya cha' liñi tsa ndu'ni nu'u; la cui' cha' liñi nu ntsu'u ji'í ycuí' Ndyosi, bi' ti cha' laca nu nclu'u nu'u ji'í ngu'. Ná ndube ti' nu'u ñi'ya ndañi cha' nu nchcuí' ngu' jinu'u; sca ti cuayá' nti' nu'u ña'a nu'u ji'í lcaa ñatí, masi ngu' ti'i, masi ngu' tonu. ¹⁷ Tyu'u cha' clyu ti' jinu'u, cacha' nu'u cha' liñi ji'í ya: ¿Ha tso'o si ta na cña cña loo na ji'í rey tlyu nu ndi'í xa' tsu' bi'?

¹⁸ Pana ngua tii Jesús ñi'ya laca cha' cuxi nu ncliyacua ti' ngu' bi', bi' cha' ndi'ya nguxacuí yu cha' ji'í ngu':

—Cuiñi tsa cu'ma ni. ¿Ni cha' laca nchcuí' cuayá' ma' lo'o na? —nacuí Jesús ji'í ngu' bi'—. ¹⁹ Culu'u ma' sca cña 'na, la cui' tya'a cña plata nu nda na ji'í ngu' nu nxñi cña cña loo na.

Li' ñaa lo'o ngu' ji'í sca cña plata bi' slo Jesús.

²⁰ —¿Tilaca nu ca ji'í lcuí' nga'a chu' cñi re? —nacuí Jesús ji'í ngu' bi'—. ¿Ti ji'í laca xtañi nu nscua re? —nacuí.

²¹ —Xtañi rey tlyu nu ndi'í xa' tsu', bi' nga'a chu' cñi cua —nacuí ngu' li'.

—Tso'o —nacuí Jesús li'—, ji'í rey tlyu bi' tya ma' cña cña loo nu nga'a cha' ta ma' ji'í lacua, lo'o jua'a ji'í ycuí' Ndyosi tya ma' lcaa na nu ntsu'u cha' tya ma' ji'í Ni.

²² Ndube tsa ti' ngu' bi' li', cha' nchca tsa ji'í Jesús xtyacuí cha' lo'o ngu'. Ndu'u ngu' bi' ndyaa ngu' li'.

Nchcuane ngu' ji'í Jesús ñi'ya caca lo'o tyu'ú ñatí chaca quiya'

²³ Lo'o la cui' tsa bi' ñaa xi ngu' saduceo slo Jesús, bi' laca sca latya ñatí nu nchcuí' cha' nga'aa tyu'ú ñatí chaca quiya' lo'o cua ngujui ngu'. Nchcuane ngu' bi' sca cha' ji'í Jesús li':

²⁴ —Mstru —nacuí ngu' bi' ji'í—, sa'ni la nda jyo'o Moisés sca cha' lo'o na cuentya ji'í tya'a ngula ngu'. Nu lo'o cua ngujui tsaca yu ni, si cua ngujui clyo'o yu pana bilya caja sñi' yu, li' ntsu'u cña ji'í tya'a ngula yu nu ntucua ycuí' ti cha' caja clyo'o lo'o nu cuna'a nu ngua clyo'o jyo'o tya'a yu. Li' chcuí' ngu' ji'í sñi' clyo' ngu' cha' sñi' nu qui'yu nu cua ngujui bi' laca bi', cha' ná chcu' xtañi yu nu cua ngujui bi'. Jua'a nchcuí' Moisés sa'ni la. ²⁵ Ndi'ya ngua sca quiya': Ntsu'u cati tya'a nu qui'yu tya'a ngula, tya'a quichí tyi ya. Li' ngujui clyo'o nu ngula clyo, pana yala tsa ngujui yu, lo'o bilya caja sñi' yu. Li' ndyanu nu cuna'a bi' cuentya ji'í tya'a yu. ²⁶ Li' ngujui clyo'o nu cuna'a bi' chaca quiya'. La cui' jua'a, yala ti ngujui chaca nu qui'yu tya'a ngula jyo'o bi'. Jua'a ngua ji'í ca ta'a ngu' qui'yu tya'a ngula jyo'o bi'. ²⁷ Ca su ndye, li' ngujui nu cuna'a bi'. ²⁸ Nu lo'o tyu'ú lcaa jyo'o chaca quiya' ni, ¿ñi'ya nu laca clyo'o ca nu cuna'a bi', cha' ca ta'a cati tya'a nu tya'a ngula ngu' ngujui clyo'o ngu' lo'o?

²⁹ Li' nguxacuí Jesús cha' ji'í ngu' bi':

—Ná jlo ti' mā tsiya' ti, cha' ná nchca cuayá' ti' mā ji'í quityi ji'í ycuí' Ndyosi; ná nchca cuayá' ti' mā cha' nchca tsa ji'í ycuí' Ni cua'ni Ni cña tonu. ³⁰ Nu lo'o tyu'ú lcaa jyo'o chaca quiya', nga'aa ntsu'u cha' caja clyo'o ngu' ca bi'; tyi'í ngu' li' ñi'ya ndi'í xca ji'í ycuí' Ndyosi ca slo Ni. ³¹ Chañi cha' ntsu'u cha' tyu'ú lcaa jyo'o chaca quiya'. ¿Ha bilya chcuí' mā cha' lo quityi nu nchcuí' ycuí' Ndyosi lo'o mā? Ndi'ya nchcuí' quityi bi': ³² “Ycuí' Ndyosi Xu'na Abraham laca na',” nacuí Ni, “ycuí' Ndyosi Xu'na Isaac laca na', lo'o la cui' ti ycuí' Ndyosi Xu'na Jacob laca na'”, nacuí Ni. Ná nacuí quityi bi' cha' na cua ngua ycuí' Ndyosi Xu'na ngu' bi'; ña'a ti tya laca ycuí' Ndyosi Xu'na ngu' bi' juani, lo'o jua'a laca ycuí' Ndyosi Xu'na lcaa ñati lu'ú.

³³ Lo'o ndyuna nu quiña'a tsa ñati nu nga'a slo cha' nu nclyu'u Jesús bi', ndube tsa ti' ngu' ji'í cha' bi' li'.

Cña nu ndulo la cha' cua'ni na cuentya ji'í ycuí' Ndyosi

³⁴ Nu lo'o ndyuna ngu' fariseo cha' cua ngua'ni Jesús ngana ji'í nu ngu' saduceo bi', li' ndyu'u ti'í lcaa ngu' fariseo bi' slo Jesús. ³⁵ Lo'o jua'a nga'a sca ngu' fariseo nu jlo tsa ti' lcaa cha' ji'í ycuí' Ndyosi nu nguscua jyo'o Moisés. Li' nchcuane yu ji'í Jesús cha' chcuí' cuayá' yu lo'o:

³⁶ —Mstru —nacuí yu bi' ji'í Jesús—, ¿ñi'ya cha' laca nu ndulo la ji'na cha' cua'ni na, cha' nu nda ycuí' Ni lo'o jyo'o Moisés sa'ni la?

³⁷ Li' nguxacuí Jesús cha' ji'í yu bi':

—“Ntsu'u cha' tyucuí tyiquee mā tyu'u cha' ji'í mā lo'o ycuí' Ndyosi; nu lo'o lubii ti cresiya ji'í mā, jua'a lo'o lcaa cha' nu nda'ya hiquee mā, tyu'u cha' ji'í mā lo'o Ni”. ³⁸ Bi' laca cha' nu tlyu la, nu ndulo la ji'na cha' cua'ni na. ³⁹ Lo'o jua'a ntsu'u chaca cha' tlyu: “Ntsu'u cha' cua'ni tya'na ti' mā ji'í tya'a ñati mā, ñi'ya laca si ndu'ni tya'na ti' mā ji'í ycuí' ca mā”. ⁴⁰ Suu lcaa cha' nu nguscua jyo'o Moisés cuentya ji'í ycuí' Ndyosi laca tyucuaa cha' bi', lo'o jua'a suu lcaa cha' nu nchcuí' ngu' nu ngua tu'ba ji'í ycuí' Ndyosi nu ngua sa'ni laca cha' bi'.

Nchcuane Jesús ji'í ngu' cuentya ji'í Cristo

⁴¹ Laja lo'o tya ndyu'u ti'í lcaa ngu' fariseo bi' su ndu Jesús, li' nchcuane yu sca cha' ji'í ngu':

⁴² —¿Ñi'ya nti' cu'mā cuentya ji'í Cristo nu ntsu'u cha' cāa? —nacuí Jesús ji'í ngu' bi'—. ¿Tilaca ngua jyo'o cusu' ji'í nu Cristo bi' nti' mā?

—Ñati tya'a ji'í jyo'o rey David caca nu bi' —nacuí ngu' ji'í.

⁴³ Li' nchcuane Jesús ji'í ngu' bi' chaca quiya':

—¿Ñi'ya ndyu'u ta cha' re nti' cu'mā, cha' cua nchcuí' jyo'o David cha' Xu'na yu laca nu Cristo bi'? Cua ngulu'u Xtyi'í ycuí' Ndyosi cha' bi' ji'í David, bi' cha' nchcuí' yu ndi'ya:

⁴⁴ Ycuí' Ndyosi nu laca Xu'na na nacuí ji'í Cristo nu Xu'na na' ndi'ya:

“Tyucua nu'u nde la'a tsu' cui' 'na, ña'a cuayá' nu cua'ni tye na' cha' ji'í lcaa tya'a cusuu jinu'u, cha' caca nu'u loo ji'í lcaa ca cha'”, nacuí Ni ji'í Cristo.

⁴⁵ Xu'na na', nchcuí' jyo'o David ji'í Cristo. ¿Ñi'ya caca chcuí' na cha' ñati tya'a ji'í jyo'o David bi' laca Cristo lacua?

⁴⁶ Ná ntsu'u ni sca ñati ca bi' nu ngua ji'í xacuí cha' ji'í Jesús li'. Lo'o jua'a xa' la tsa nde loo la nga'aa nchcuane ngu' cha' ji'í yu tsiya' ti, cha' ntsi'í ngu' ji'í, ñi'ya nu xacuí Jesús cha' ji'í ngu'.

23

Ngusta Jesús qui'ya ji'í ngu' fariseo lo'o jua'a ji'í mstru cha' jo'ó bi'

¹ Lo'o li' nchcuí' Jesús lo'o nu quiña'a tsa ñati nu ndi'í slo yu, jua'a lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'í:

² —Nu ngu' fariseo bi', lo'o mstru nu nclu'u cha' jo'ó ne' laa ni, jlo ti' ngu' bi' lcaa cha' ñi'ya nu nguscua jyo'o Moisés lo quityi. ³ Bi' cha' tso'o cua'a jyaca mā ji'í cha' nu nclu'u ngu' bi' ji'í mā, tso'o taquiya' mā ji'í cha' nu nclu'u ngu' bi'; pana ná cua'ni mā ñi'ya nu

ndu'ni ti ngu' bi'. Tso'o ti nclu'u ngu' cha' jo'ó bi', pana ná ndaquiya' ycu' ca ngu' cha' bi'. ⁴ Lo'o jua'a nu ngu' fariseo bi' ni, nclyo ngu' cña ji'i tya'a ngu' cha' tonu tsa yu'ba qui'ya ngu'; ti'i tsa yu'ba nsta ngu' bi' scu ñati, pana ycu' ca ngu' ni, ná sicua ngu' yu'ba bi' tsiya' ti. ⁵ Lcaa cha' nu ndu'ni nu ngu' bi' ni, ndu'ni ngu' ji'i cha' ña'a ti ñati ji'i ngu'; bi' cha' ndyaaca' juata su nscua cha' ji'i ycu' Ndyosi hique ngu', lo'o jua'a scu ngu', cha' nti' ngu' cha' chcu' ñati ji'i ngu' cha' tacati tsa ndu'ni ngu'. Lo'o jua'a nchcu' ngu' bi' payu nu tonu tsa lsu ndacui lo cha' ña'a ñati ji'i. ⁶ Nu lo'o ndya'a ngu' bi' sca ta'a, li' ndyaca'a ngu' su tso'o la ña'a nti' ngu'; cuati jua'a ne' laa, la cui' ti su tso'o la ña'a nti' ngu', ca bi' ntucua ngu' bi'. ⁷ La cui' jua'a, si tyacua tya'a ñati lo'o ngu' bi' nde calle, lo'o chcu' ñati bi' lo'o ngu', na cua'ni chi ñati loo nti' ngu' fariseo bi'; jua'a cua nti' ngu' cha' ñacu' ñati ji'i, cha' mstru laca ngu'. Jua'a nti' ngu' bi'.

⁸ Pana cu'ma ni, ná tso'o si ñacu' ngu' ji'i ma cha' mstru laca ma; tso'o la si sca ti cha' ntsu'u tyiquee ma lo'o tya'a ma, cha' sca ti mstru ntsu'u ji'i ma, bi' laca Cristo. ⁹ Lo'o jua'a ná nga'a cha' ñacu' ma cha' sti ma laca sca ñati chalyu ti, cha' sca ti ycu' Ndyosi nu ntucua nde cua, bi' laca Sti ma. ¹⁰ Lo'o jua'a ná ta ma chacuayá' ji'i ñati cha' chcu' ngu' ji'i ma cha' xu'na ngu' laca ma, cha' sca ti Cristo laca Xu'na ma nu chañi ca. ¹¹ Nu cu'ma nu ndulo la cha' ji'i ma cuentya ji'i tya'a ma, nga'a cha' cua'ni ma cua ña'a ca cña nu culo lcaa tya'a ma ji'i ma, masi laca ma loo ji'i ngu'. ¹² Ñati nu nti' cha' caca tlyu la cuentya ji'i tya'a ngu', ntsu'u cha' ca tyuju'u ti' ngu' ca tiya' la; pana ñati nu ná ndu'ni tyixi lo'o tya'a ngu', nu ná nti' tyijiloo ji'i tya'a ngu', bi' laca nu chañi cha' caca tlyu la cuentya ji'i cu'ma.

¹³ ;Tya'na tsa cu'ma ngu' mstru cha' jo'ó, lo'o jua'a cu'ma ngu' fariseo, cha' tucua cha' ntsu'u tyiquee ma! Na ndacu' ma tyucui ji'i ngu', cha' ná caca tyatí ngu' cha' ji'i ycu' Ndyosi, cha' ná caca ycu' Ni loo ne' cresiya ji'i ngu'. Ni ycu' ma, ná caca tyatí ma cha' bi', lo'o jua'a ná nda ma chacuayá' cha' tyatí xa' la ñati cha' bi'.

¹⁴ ;Tya'na tsa cu'ma ngu' mstru cha' jo'ó, lo'o jua'a cu'ma ngu' fariseo, cha' tucua cha' ntsu'u tyiquee ma! Nxlyaa ma ni'i nu ntsu'u ji'i nu cuna'a ti'i, lo'o li' tyiquee' nchcu' ma lo'o ycu' Ndyosi slo ñati cha' ña'a ti ñati ji'i ma. Ná ca cuayá' ti' xa' ñati lcaa cha' cuxi nu ntsu'u ne' cresiya ji'i ma li'. Bi' cha' lye la chcube' ma ca nde loo la.

¹⁵ ;Tya'na tsa cu'ma ngu' mstru cha' jo'ó, lo'o jua'a cu'ma ngu' fariseo, cha' tucua cha' ntsu'u tyiquee ma! Tyijyu' tsa ndya'a ma, masi tyucui nde lo yuu ti, masi tyucui nteje tacui ma tyujo'o ndya'a ma, cha' clyana ma ji'i ñati, masi sca ti ñati nu tyaja'a xtyanu ji'i nu xa' la jo'ó nu ndu'ni tlyu yu ji'i, cha' xñi yu cha' nu culu'u cu'ma ji'i yu. Li' culu'u ma ji'i yu cha' caca yu sñi' cuiñaja nu tlyu la que cu'ma, cu'ma nu ntsu'u cha' tsa ma ca bilyaa.

¹⁶ ;Tya'na tsa cu'ma! Na cua nti' ma culu'u ma ji'i xa' ñati; pana cuityi' ycu' ca cu'ma, cha' ná nda ma cuentya tsiya' ti. Ndi'ya nchcu' ma: “Si cua'ni ngu' jura cuentya ji'i laa tonu re cha' cua'ni lyiji ngu' sca cña, ná sca cha' laca”, nacui ma. “Pana si cua'ni ngu' jura cuentya ji'i na oro nu ntsu'u ne' laa cha' cua'ni ngu' cña bi', li' ntsu'u cha' cua'ni ngu' lcaa cña tsiya' ti nu cua nchcu' ngu'”, nacui ma. ¹⁷ ;Ple tsa cu'ma, na cuityi' tsa ma! ¿Na laca nu ndulo la cha' ji'i nti' ma? ¿Ha tlyu la cha' ji'i na oro nu ntsu'u ne' laa bi'? ¿Ha tlyu la cha' ji'i laa tlyu su ntsu'u na oro bi', nti' ma? Sca ti cuayá' ndyu'u cha' bi'. ¹⁸ Lo'o jua'a chaca cha' nchcu' ma: “Si cua'ni ngu' jura cuentya ji'i mesa nu ntsu'u ne' laa re, cha' cua'ni lyiji ngu' sca cña, ná sca cha' laca”, nacui ma. “Pana si cua'ni ngu' jura cuentya ji'i msta nu nsta ngu' lo mesa bi', cha' cua'ni ngu' cña bi', li' ntsu'u cha' cua'ni ngu' lcaa cña tsiya' ti nu cua nchcu' ngu'”, nacui ma. ¹⁹ ;Chañi cha' cuityi' cu'ma! ¿Na laca nu ndulo la cha' ji'i, nti' ma? ¿Ha tlyu la cha' ji'i msta bi'? ¿Ha tlyu la cha' ji'i mesa su nscua msta bi', nti' ma? Sca ti cuayá' laca cha' bi'; ²⁰ bi' cha' nu lo'o cua'ni ngu' jura cuentya ji'i mesa bi', cha' cua'ni ngu' sca cña, stu'ba ndyu'ni ngu' jura cuentya ji'i na nu nscua lo mesa bi'. ²¹ Lo'o jua'a, si cua'ni ngu' jura cuentya ji'i laa tonu re, la cui' jua'a ndyu'ni ngu' jura cuentya ji'i ycu' Ndyosi, cha' lo'o ne' laa bi' ndya'a ycu' Ni. ²² La cui'

ti cha' ni, si cua'ni ngu' jura cuentya ji'i sca na nu ntsu'u nde cua, la cui' jua'a ndyu'ni ngu' jura cuentya ji'i su tlyu ca su ntucua ycu' Ni, lo'o jua'a cuentya ji'i ycu' Ni li'.

²³ 'jTya'na tsa cu'ma ngu' mstru cha' jo'ó, lo'o jua'a cu'ma ngu' fariseo, cha' tucua cha' ntsu'u tyiquee ma! Tacati tsa ndu'ni ma lo'o ycu' Ndyosi lo'o lcaa na xca ti nu ntsu'u ji'i ma; si ntsu'u tii tya'a laca' tyunu' xlya ji'i ma ni, masi si'yu hañi, masi si'yu comino, hora ti nda ma tsaca ji'i ycu' Ndyosi li', masi ná ndaquiya' ma ji'i cha' nu ngulu'u Ni, nu ndulo la cha' ji'i. Cua nacui ycu' Ndyosi cha' liñi ti cua'ni cuayá' ma ji'i ñati, lo'o jua'a nacui Ni cha' cua'ni tya'na ti' ma ji'i ñati, cha' jlya tso'o ti' ma ji'i ycu' Ni; pana ná nduna ma cha' bi'. Ntsu'u cha' taquiya' ma ji'i cha' nu ndulo la bi', masi tya cua'ni ma cha' tso'o ñi'ya nu ndyu'ni ti ma nu lo'o nda ma msta sube ti bi'. ²⁴ Nti' ma culu'u ma cha' ji'i ycu' Ndyosi ji'i xa' ñati; pana na cuityi' ycu' ca ma, cha' ndyacu' hique ma ji'i lcaa cha' liñi bi'. Ñi'ya laca si nsubii ma hitya cha' co'o ma, cha' ná co'o ma na'ni sube nu ntsu'u lo hitya bi', pana ná ndu'ni cuentya ma ji'i, si cua ntyucui' ma sca na'ni tlyu la, ñi'ya nti' sca camello.

²⁵ 'jTya'na cu'ma ngu' mstru cha' jo'ó, lo'o jua'a cu'ma ngu' fariseo, cha' tucua cha' ntsu'u tyiquee ma! Tso'o tsa ndyaati loo ma, ndyaati chu' cuaña' ma, ñi'ya nti' ndyaati sca tasa, ndyaati sca ca'ña; pana nde ne' cresiya ji'i ma xcu' cha' cuxi ntsu'u, cha' nti' ma xlyaá ma na nu ntsu'u ji'i xa' ñati, cha' lya' ti' ma ji'i ñati. ²⁶ Na cuityi' ma, lcaa cu'ma ngu' fariseo. Clyo cua'ni lubii ma ne' cresiya ji'i ycu' ca ma, cha' tyanu lubii tyucui' ña'a ma li', ñi'ya nti' ndyaati sca tasa, sca ca'ña.

²⁷ 'jTya'na tsa cu'ma ngu' mstru cha' jo'ó lo'o cu'ma ngu' fariseo, cha' tucua cha' ntsu'u tyiquee ma! Ñi'ya sca ni'i sube nu ndu chu' cuaá nu ndu'ni ngati ngu' ji'i, tso'o tsa ña'a ni'i bi' li', la cui' jua'a laca cu'ma. Pana xcu' tyijya jyo'o ntsu'u ne' cuaá bi', xcu' na tyucu ntsu'u bi'. ²⁸ Lo'o jua'a cu'ma ni, tso'o tsa ña'a ma nde chu' ma, liñi tsa ndu'ni ma nti' ñati; pana lo'o ña'a ycu' Ndyosi ca nde ne' ma, tucua cha' ntsu'u tyiquee ma, cuxi tsa cha' nu ntsu'u ne' cresiya ji'i ma, nti' Ni.

²⁹ 'jTya'na tsa cu'ma ngu' mstru cha' jo'ó, lo'o jua'a cu'ma ngu' fariseo, cha' tucua cha' ntsu'u tyiquee ma! Tso'o tsa ña'a ni'i sube nu ndiñá ma chu' cuaá su ndyatsi' jyo'o nu cua yaa nchcui' cha' ji'i ycu' Ndyosi lo'o ñati nu ngua sa'ni la; tso'o tsa ndalya' ma ji'i ni'i bi' nu ntucua chu' cuaá su ndyatsi' jyo'o nu tso'o tsa tyiquee nu ngua sa'ni la. ³⁰ "Cuxi tsa ngua'ni jyo'o cusu' ji'i ya cua sa'ni", nacui ma. "Si cua nguti' ya chalyuu nu ngua tyempo bi', ná lo'o cua ndyujuii ya ji'i ngu' nu ngua tu'ba ji'i ycu' Ndyosi bi'", nacui ma. ³¹ Jlo ti' ma cha' laca ma la cui' tya'a ñati lo'o jyo'o cusu' ji'i ma nu cua ndyujuii ji'i ngu' nu ngua tu'ba ji'i ycu' Ndyosi nu ngua sa'ni; ña'a ti cuxi tyiquee ma juani, ñi'ya nu cuxi tyiquee jyo'o cusu' ji'i ma nu ngua li'. ³² Tso'o lacua. Tya cua'ni la ma cha' cuxi nu ngua'ni jyo'o cusu' ji'i ma nu ngua sa'ni li'.

³³ 'jÑi'ya nti' cuaña, jua'a nti' cu'ma! Tajua' tsa ndyu'ni ma cha' cuxi. ¿Ha nti' ma cha' clyaá ma ji'i ycu' Ndyosi cha' ná chcube' ma ca bilyaa? Ná taca ji'i ma jua'a. ³⁴ Bi' cha' ta na' ji'i ñati 'na cha' caa ca slo ma; masi ngu' nu laca tu'ba 'na, masi ngu' nu jlo ti' cha' jna', masi ngu' mstru nu cuentya jna', ta na' ji'i ngu' cha' caa ngu' ca slo ma. Jlo ti' na' cha' tyaala tsa cu'ma; cujuui ma ji'i xi ñati bi', cuju'i' ca'a ma ji'i xi xa' la ñati bi' lo crusi, quiji'i ma ji'i xi xa' la ñati bi' lo'o reta. Masi ne' laa ji'i ma, cua'ni lya' tsa ti' ma ji'i ngu' bi' ña'a cuayá' nu culo'o ma ji'i ngu' bi', cha' ná tyanu ngu' bi' quichi tyi ma tsiya' ti. ³⁵ Bi' cha' lacua, tyanu qui'ya ji'i ma xqui'ya cha' cua ndyujuii jyo'o cusu' ji'i ma ji'i quiña'a tsa ñati nu nchcui' cha' liñi tya sa'ni la, tya lo'o ngujuii Abel nu ngua tya clyo la, ña'a cuayá' nu ngujuii Zacarías sñi' Berequíás. Nu jyo'o Zacarías ni, cua ndyujuii ngu' ji'i yu su ndu yu ne' laa, ca su laja cla'be to' mesa su ndyaqui msta, nu lo'o cua tsa ti yu ni'i su tacati tsa. Stu'ba ndyu'u cha' ñi'ya laca si ycu' ca ma cua ndyujuii ma ji'i jyo'o cusu' bi', cha' la cui' cha' cuxi bi' ntsu'u tyiquee ma juani. ³⁶ Cha' liñi nchcui' na' lo'o ma juani, cha' bilya cajaa ma lo'o tlyu tsa cha' cuxi caca ji'i cu'ma ngu' nasiyu nde xqui'ya qui'ya nu ndyanu ji'i ma.

Ngusi'ya tsa Jesús xqui'ya quichi Jerusalén

³⁷ ¡Tya'na tsa cu'ma ngu' Jerusalén! Tucui tsa cha' ntsu'u ji'i ma. Tya sa'ni la ndyujuii ma ji'i ñati nu ngua'a lo ycu' Ndyosi cña ji'i, masi ngujui'i ma quee ji'i ngu' nu laca tu'ba ji'i Ni. Tyuu tsa quiya' ngua ti' na' cha' cua'ni tyaca'a na' ji'i ma cha' ná ca cuxi ji'i ma. Ñi'ya nti' sca su'u nu nxuti'i ji'i sñi' ne' lu'be ni', jua'a ngua ti' na' cua'ni na' lo'o ma; pana ná nda ma chacuayá' 'na tsiya' ti. ³⁸ Bi' cha' xñi'i ti tyanu quichi tyi ma juani. ³⁹ Cha' liñi nchcui' na' lo'o ma juani, cha' nga'aa ña'a ma 'na ña'a cuayá' nu tyalaa tyempo lo'o chcui' ma cha' 'na: “Tso'o tsa ndyu'ni ycu' Ndyosi lo'o ñati nu lijya chacuayá' ji'i ycu' nu Xu'na na”, ñacui ma li'.

24

Ngulala ti cati laa tonu

¹ Lo'o li' ndu'u Jesús ne' laa tonu bi'; na cua tyaa ti, lo'o lye tsa nchcui' ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i yu lo'o yu cha' ji'i laa tonu bi', cha' tso'o tsa ña'a lcaa ni'i nu cuentya ji'i laa bi'. ² Li' nguxacui Jesús cha' ji'i ngu' bi':

—Ña'a tso'o ma ji'i lcaa cha' nu ntsu'u ji'i laa tonu re —nacui Jesús ji'i ngu' bi'—. Cha' liñi nchcui' na' lo'o ma juani, cha' tye laa re cati ña'a cuayá' ni sca quee nu ntsu'u sii' laa re, nga'aa tyanu bi' hichu' tya'a.

Cha' ti'í nu caca lo'o cua tye ti chalyuu

³ Li' ndyaa ngu' nde lo xlya ca'ya Olivos. Ca bi' ndyaca'a Jesús, lo'o li' cuaana ti nchcui' ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i lo'o yu, nchcuane ngu' ji'i:

—Cuacha' nu'u ji'i cua, ¿ni jacua' caca cha' cuxi bi' ji'i laa tonu bi'? Lo'o jua'a, ¿ñi'ya caca cha' lo'o caa nu'u, nu lo'o cua tye ti chalyuu? —nacui ngu' bi' ji'i.

⁴ Li' ngulu'u la xi Jesús ji'i ngu' bi':

—Cua'ni tii ti' ma, cui'ya ma cuentya cha' ná tucui cñilo'o ji'i ma —nacui—. ⁵ Nde loo la caa tyuu tya'a ngu' cuiñi nu ñacui cha' cuentya jna' lijya ngu'. “Cristo laca na”, ñacui ngu' bi' ji'i ma, lo'o jua'a cñilo'o ngu' ji'i quiña'a ñati nu jlya ti' cha' bi'. ⁶ Tyempo bi' cañi cha' nxuu tya'a ngu' nasiyu re lo'o ngu' xa' nasiyu, lo'o jua'a caja cha' ji'i ma cha' nxuu tya'a ngu' nasiyu tyijyu'. Ná cutsii ma li'. Ntsu'u cha' caca jua'a, pana tya lyiji tye chalyuu li'. ⁷ Xuu tya'a ñati sca tsu' lo'o ngu' chaca tsu', lo'o jua'a xuu tya'a ñati sca quichi tlyu lo'o ñati chaca quichi tlyu. Li' caja jbi'ña ji'i ngu', caa quicha nu xñi ji'i lcaa ngu', lo'o jua'a tyuu se'i clyacui chalyuu li'. ⁸ Pana lcaa cha' bi' caca lo'o chca nguxana ti cha' chcube' ñati chalyuu, si'i na cua ndye chalyuu li'.

⁹ Nu lo'o xana cha' cuxi bi', tejeya' ngu' ji'i ma cha' xcube' ngu' ji'i ma, hasta ña'a cuayá' nu kujuii ngu' ji'i ma, cha' ntsu'u ngu' tyucui ña'a chalyuu nu caca ti'í ti' ngu' ña'a ngu' ji'i ma xquilya na'; ¹⁰ bi' cha' tyuu tya'a ngu' tya'a ma caca taja ti' ngu' jna', nga'aa talo ngu' cha' xñi la ngu' cha' 'na li'. Lo'o jua'a ntsu'u ngu' tya'a ma nu kujuii cuañi' ngu' ji'i tya'a ma ya' ngu' cuxi, jua'a ntsu'u ngu' tya'a ma nu caca ti'í ti' ngu' ña'a ngu' ji'i xa' la ngu' tya'a ma li'. ¹¹ La cui' jua'a tyu'u tucua quiña'a ngu' cuiñi, nu laca tu'ba ji'i ycu' Ndyosi, ñacui ngu'. Cñilo'o ngu' bi' ji'i tyuu tya'a ma, cu'ma nu laca ma ñati 'na. ¹² Quiña'a tsa cha' cuxi caca, ña'a cuayá' nu quiña'a tsa ngu' tya'a ma nga'aa cua'ni tya'na ti' ngu' ji'i xa' la ngu' tya'a ma. ¹³ Pana ná cube ti' ma, lcaa cu'ma nu talo tyiquee ma ji'i cha' cuxi bi', cua'ni lyaá na' ji'i cu'ma li', ña'a cuayá' nu tye chalyuu —nacui Jesús—. ¹⁴ Ntsu'u cha' culu'u ma cha' jna' ji'i ñati, lcaa cha' tso'o nu nchcui' na', ñi'ya caca lo'o laca ycu' Ndyosi loo ne' cresiya ji'i ñati; ntsu'u cha' chcui' ma cha' bi' lo'o ñati tyucui ña'a chalyuu, cha' caca cuayá' ti' ngu' ji'i cha' bi' nde lcaa nasiyu. Lo'o li' tye chalyuu.

¹⁵ Jyo'o Daniel nu ngua tu'ba ji'i ycu' Ndyosi cua sa'ni ni, cua nchcui' yu cuentya ji'i sca na nu suba' tsa, nu cua'ni ñu'u ji'i lcaa na lubii. (Caca cuayá' ti' cu'ma ji'i cha' bi' nu lo'o chcui' ma lo quityi re.) Nu lo'o ña'a ma cha' ndu na suba' bi' ca su tacati tsa ne' laa tonu bi' —nacui Jesús—, ¹⁶ li' ca cuayá' ti' ma cha' tso'o la si xna lcaa ma nu ndi'i ma nde loyuu su cuentya Judea, xna ma cha' tyu'u cuatsi' ma laja ca'ya. ¹⁷ Si ndu ñati que ni'i ji'i tsá bi', nga'aa ta tyempo tyatí ngu' ni'i cha' culo ngu' yu'ba nu ntsu'u ji'i ngu'; nga'a cha'

ca'ya clya ngu' bi' nde lo yuu cha' xna clya ngu' li'. ¹⁸ Lo'o jua'a si ntsu'u ngu' ne' quixi', nga'aa ta tyempo ji'i ngu' cha' xtyuu ngu' tyaa ngu' nde to' tyi ngu', cha' squi'ya ngu' te' quicha' ji'i ngu'; nga'a cha' xna clya ngu' bi' li'. ¹⁹ Lo'o jua'a tya'na tsa caca ji'i nu cuna'a tana lo'o tyalaa tsá bi', tya'na tsa ngu' cuna'a nu ntsu'u cubi' cuañi' nu tya ndyati' li'. ²⁰ Tso'o si jña mā cha' ji'i ycuí' Ndyosi cha' ná ntsu'u cha' xna mā lo'o caca tyempo tlya', cha' ná ntsu'u cha' xna mā tsá ta'a nu ndi'i cña' ngu'. ²¹ Tyempo lo'o lye tsa chcube' ngu' caca bi', nu lo'o ntsu'u cha' xna mā li'; bilya chcube' ñati chalyuu jua'a tya lo'o ngüiñá ycuí' Ni chalyuu hasta juani, lo'o jua'a nga'aa si'i jua'a chcube' ñati tyempo ca nde loo la. ²² Pana cua nacuí ycuí' nu Xu'na na cha' xti ti tsá caca tyempo nu chcube' ngu' jua'a; si tyiquee' talo tyempo cuxi bi', nga'aa clyaá ni tsaca ñati chalyuu li'. Pana tya'na ti' ycuí' Ndyosi ña'a Ni ji'i ñati ji'i Ni, bi' cha' cua'ni Ni cha' xti ti tsá caca tyempo cuxi bi'.

²³ 'Nu lo'o caca tyempo bi', si ñacuí ngu': "Ña'a mā ña'a, cua ndyalaa Cristo ca nde"; jua'a si ntsu'u ngu' nu hcui' ndi'ya: "Cua ndyalaa Cristo quichi jua", ná taquiya' mā ji'i cha' cuiñi nu nchcui' ngu' bi' li', ²⁴ cha' Cristo cuiñi caca nu bi'. Lo'o jua'a tyu'u tucua xi ngu' cuiñi nu hcui' cha' tu'ba ji'i ycuí' Ndyosi laca ycuí' ca ngu', nu cuiñi ti cua'ni cha' tlyu cha' cube tsa ti' xa' ñati; cua'ni ngu' cuiñi bi' jua'a, cha' nti' ngu' cua'ni ngu' ngana ji'i mā, lo'o jua'a ji'i lcaa ñati nu cua ngusubi ycuí' Ndyosi ji'i. ²⁵ Cua ndacha' na' cha' bi' ji'i mā juani, nu tya lyiji caca cha' cuxi bi', ²⁶ cha' ná cua'a jyaca mā ji'i ngu' si ñacuí ngu': "Tsa na slo Cristo. Nga'a ycuí' yu ne' quixi' jua juani." Ná tsa mā lo'o ngu' li'. Ná taquiya' mā ji'i ngu' si ñacuí ngu' ji'i mā: "Cuaana ti ndi'i yu ne' ni'i jua juani". Ná xñi mā cha' nu hcui' ngu' bi' tsiya' ti. ²⁷ Ñi'ya laca lo'o ndyubii xee tyi'yu tyucuí ña'a nde cua, ña'a lcaa ñati ji'i li'; jua'a caca lo'o caa na' chaca quiya', la cui' na' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati. ²⁸ Nu lo'o ntsiya sca na tyucu, hora ti tyalaa culexu slo.

Ndi'ya caca lo'o chaca quiya' caa ycuí' nu cua lijya cha' caca ñati

²⁹ 'Nu lo'o cua ndye tsá nu nga'a cha' chcube' ngu', li' yala ti caca talya ña'a xee cuichaa, lo'o jua'a nga'aa tyaca' xee co' li'. Tyalú cui lo'o cualya nu ntsu'u nde cua ca lo yuu, lo'o jua'a xquiña Ni lcaa na nu ntsu'u nde cua. ³⁰ Li' nde cua tyu'u tucua cuayá' nu sta na' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati. Lye tsa caca xñi'i ti' lcaa ñati chalyuu nu ndi'i cua ña'a ca quichi tyi ngu', xi'ya tsa ngu' li'. Lo'o na' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati ni, ña'a ngu' 'na cha' lijya na' laja coo nu ndubi tsa ña'a; lye xi ña'a caca li', cha' lo'o lcaa juersa 'na caa na' li'. ³¹ Nu lo'o lye cañi cui' hcua, li' culo na' cña ji'i quiña'a tsa tya'a xca 'na cha' caa xca bi', cha' xuti'i se'i ti ji'i lcaa ñati nu cua ngusubi ycuí' Ni ji'i; macala su ndi'i ngu' tyucuí ña'a chalyuu tyu'u ngu' caa ngu' li'.

³² 'Ntsu'u sca cha' nu ca tsa'a na lo'o ña'a na yaca, masi yaca quityi, masi yaca ntsati. Nu lo'o xana tyucua sati, li' caluu laca' bi'; jlo ti' na cha' cua ngulala ti tyalaa ni tyo li'. ³³ Lo'o jua'a, lo'o ña'a mā cha' tyu'u tucua lcaa cha' nu nchcui' na' lo'o mā tsá, li' ca cuayá' ti' mā cha' cua ngulala ti tyempo lo'o tye cha' re. ³⁴ Cha' liñi hcui' na' lo'o mā juani, cha' bilya cajaa lcaa ñati nu lu'ú chalyuu juani lo'o caca cha' nu cua nchcui' na' ji'i tsá. ³⁵ Masi tye lcaa na nu ntsu'u nde cua, masi tye chalyuu re, pana ná tye tsiya' ti cha' nu nchcui' na' re, cha' xcui' cha' liñi laca cha' nu nchcui' na'.

³⁶ 'Pana tsá bi' ni, ni sca ñati ná jlo ti' ni tsá caca, ni hora caca bi'. Ni xca ji'i ycuí' Ndyosi ná jlo ti' ngu', ni na' nu lacá nu sca ti Sñi' ycuí' Ni, ná jlo ti' na'; sca ti ycuí' Ndyosi Sti na' jlo ti' cha' bi'.

³⁷ 'Ñi'ya ngua lo'o nguti'i jyo'o Noé chalyuu nu ngua sa'ni, jua'a caca tsá nu caa na' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati; ná ca cuayá' ti' ñati ni tsá caca bi'. ³⁸ Ñi'ya ngua tyempo ji'i Noé bi', nu lo'o bilya ca'ya tyo clyaa, jua'a caca tsá bi'. Ndi'ya ngua sa'ni: ngua'ni ngu' ta'a, ndyacu ngu', ndyi'o ngu', ngujui clyo'o ngu'; ná ntsu'u cha' ngulacua ti' ngu' tsiya' ti, ngua ti' ngu', hasta ña'a cuayá' nu ndyatí Noé bi' ne' yaca ni'i ji'i. ³⁹ Ná ngua tii ngu' hasta ña'a cuayá' nu nguxana ngua'ya tyo clyaa. Li' ndye cha' ji'i lcaa ngu' bi', cha' ná ndaquiya' ngu' ji'i ycuí' Ndyosi. La cui' jua'a caca tsá lo'o caa na' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati, ná ca tii ngu' ni tsá caca bi'. ⁴⁰ Nu tsá bi' ni, si nga'a tucua

tya'a ñati ne' quixi' cha' cua'ni ngu' cña, li' tyaa lo'o xca' ji'i ycu' Ndyosi ji'i tsaca ngu', tyanu chaca ngu' li'; ⁴¹ jua'a tsa' bi' si nga'a tucua tya'a nu cuna'a sca ni'i cha' coo ngu', li' tyaa lo'o xca' ji'i ycu' Ndyosi ji'i tsaca ngu', tyanu chaca ngu' li'.

⁴² 'Bi' cha' cua'ni tii ti' ma, cha' ná jlo ti' ma tsiya' ti ni tsa' laca nu caa' ycu' nu Xu'na ma. ⁴³ Ñi'ya nti' sca xu'na ni'i si cua ngua tii yu ni hora nde talya caa' sca nu cuaana to' tyi yu. Ná tyiquee' cua tii ti' yu nga'a yu ni'i ji'i yu li', cha' ná ta yu chacuayá' tsiya' ti tyatí nu cuaana bi' ne' ni'i ji'i yu li'. ⁴⁴ Lo'o jua'a lcaa tsa' ntsu'u cha' tii ti' tyi'i ma chalyuu, cha' ná tyiquee' tsa tsiya' ca tyu'u tucua na' caa' na' nu cua nda Ni 'na lijyaa' cha' caca na' ñati. ¿Ñi'ya cua'ni ma si ná ndi'i ma tii ti' ma li'?

Cui' ji'i msu tso'o lo'o msu xña'a

⁴⁵ ¿Ha ntsu'u ngu' cu'ma nu tyucui tyiquee ma ntaja'a ma cua'ni ma cña 'na? Ndi'ya cua'ni ma lacua: Sca msu nu tso'o ni, ta xu'na yu cña ji'i yu cha' caca yu loo ne' ni'i ji'i xu'na yu; culo xu'na yu cña ji'i yu cha' xacu yu ji'i lcaa ngu' nu ndi'i ni'i bi'. ⁴⁶ Tso'o tsa ntsu'u tyiquee msu bi' lo'o caa' xu'na yu chaca quiya', si chañi cha' ndyu'ni yu cña nu cua ngulo xu'na yu ji'i yu. ⁴⁷ Cha' liñi nchcui' na' lo'o ma juani, cha' tlyu la cña ta xu'na yu ji'i msu bi' li', cha' caca yu loo ji'i lcaa cña nu ntsu'u ji'i xu'na yu bi'. ⁴⁸ Pana sca msu nu xña'a ni, masi ntsu'u cña nu ngulo xu'na yu ji'i yu, ná ndube ti' yu; “Tiya' tsa caa' xu'na na”, culacua ti' yu, bi' cha' hora ti ca'ya sca cha' cuxi hique yu. ⁴⁹ Li' xana yu bi' cua'ni xña'a yu, cua'ni tyaa'la yu ji'i tya'a msu yu; tsaa yu cacu yu, tsaa yu co'o yu lo'o tya'a cu'bi ti yu li'. ⁵⁰ Lo'o li' caa' xu'na msu xña'a bi' sca tsa' lo'o ná tii yu bi' li', cha' ná jlo ti' msu bi' ni hora tyu'u tucua xu'na yu chaca quiya'. ⁵¹ Li' lye xcube' xu'na yu ji'i msu xña'a bi', ña'a cuayá' nu cajaa msu bi'; culo xu'na yu cña ji'i msu bi', cha' tsaa yu ca bilyaa su lye tsa nchcube' ngu', ca su nxi'ya tsa ngu', lo'o jua'a ndacu tsa la'ya ngu' cha' ñasi' ngu'. Stu'ba ti tsaa yu lo'o ngu' cuiñi nu tucua cha' ntsu'u tyiquee ngu'.

25

Cui' ji'i tii tya'a nu cuna'a cuañi'

¹ Ta na' chaca cha' lo'o ma cha' ca cuayá' ti' ma ñi'ya caca lo'o laca ycu' Ni loo ne' cresiya ji'i ñati: Ndyaa tii tya'a nu cuna'a cuañi' ca to' tyi sca nu cuna'a nu laca cuxii ji'i ngu'; ntsu'u candil ji'i ca ta'a tii tya'a ngu', cha' jatya ngu' ji'i cutsii. ² Tonto xi nclacua ti' ca'yu tya'a nu cuna'a bi', masi tso'o la nclacua ti' nu chaca ca'yu tya'a ngu' cuna'a bi'. ³ Nu cuna'a tonto bi' ni, lo'o candil ji'i ngu' ndya'a ngu', pana ná lo'o setye cha' tyu'u ne' candil bi', cha' tyu'u xee ji'i. ⁴ Lo'o nu chaca ca'yu tya'a ngu' cuna'a nu tso'o ti nclacua ti', lo'o candil ndya'a ngu', cuati lo'o caatyá setye ndya'a ngu'. ⁵ Lo'o li' tyiquee' tsa ntajatya ngu' ji'i nu cutsii bi'; ngua'ya tsa xcalá ngu', ngujua' ngu' li'. ⁶ Cla'be talya tsiya' ti nguañi ngusi'ya sca ñati: “Cua lijya cutsii juani”, nacui. “Tyu'u clyá ma nde liya' cha' tsaa ma tyacua tya'a ma lo'o yu, cha' tyaa lo'o ma ji'i nde ni'i.” ⁷ Hora ti ngue ti' lcaa ngu' cuna'a bi' li', ngusi'yu ngu' nchcubi' ntucua lo mecha ji'i candil ji'i ngu', lo'o cua su'ba ti ngu' xa' setye ne' candil bi'. ⁸ Li' ndyi'u ti' ngu' cuna'a tonto bi' ji'i setye. ¿Ma caja bi'? Li' ngüijña ngu' bi' ji'i tya'a ngu': “Ta ma xi setye ji'i cuare, cha' cua tyubi' ti candil ji'i cua”, nacui ngu' tonto bi'. ⁹ “Setye nu ntsu'u ne' caatyá ji'i cua, ná tyu'u scua ji'i ca ta'a na cha' tyu'u ne' candil ji'i lcaa na”, nacui ngu' cuna'a bi'. “Tso'o la yaa clyá ma ca tienda cha' cui'ya ma la xi.” ¹⁰ Laja lo'o ndyaa ngu' cuna'a tonto bi', cha' cui'ya ngu' la xi setye, li' ndyalaa cutsii. Nu ngu' cuna'a nu cua laca ngua'ni cho'o candil ji'i ngu' ni, ndyaa ngu' nde ni'i ji'i cuxii lo'o cutsii bi', cha' cacu ngu' slo; hora ti ndyacu' toni'i li'. ¹¹ Ca tiya' la xi ndyalaa ngu' cuna'a tonto bi'. “Cua ndyalaa cuare juani”, nacui ngu'. “Xaala clyá toni'i cha' tyaa ya nde ni'i su ndi'i ma cua”, nacui ngu' ji'i cutsii. ¹² Li' nguxacui cutsii cha' ji'i ngu' cuna'a tonto bi': “Ná nslo na' ji'i ma tsiya' ti, ná jlo ti' na' ti ñati laca cu'ma”, nacui nu cutsii bi' ji'i ngu' li'.

¹³ Tya nchcui' la xi Jesús lo'o ngu' li':

—Bi' cha' tii ti ti' tyi'i mā lcaa hora, cha' ná jlo ti' mā ni tsa ni hora caa na' chaca quiya', na' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati.

Cuii ji'i sna tya'a msu lo'o cñi

¹⁴ Lo'o jua'a, ta na' chaca cha' lo'o mā, cha' ca cuayá' ti' mā ñi'ya caca lo'o laca ycuí' Ni loo ne' cresiya ji'i ñati: Cua tsa ti sca nu culiya' tyijyu', bi' cha' ngusi'ya yu ji'i ca ta'a msu ji'i, cha' caa ngu' slo. Li' ngxu'tyanu xu'na ngu' xi cñi ji'i scaa msu bi', cha' cua'ni ngu' cña lo'o cñi bi' cuentya ji'i ycuí' nu culiya' bi'.

¹⁵ Nda nu cusu' ca'yu mil cñi plata ji'i msu nu yaa tya clyo, lo'o jua'a nda yu tucua mil ji'i chaca msu, lo'o jua'a nda yu sca mil ji'i chaca msu, cha' jlo ti' xu'na ngu' ñi'ya caca ji'i scaa msu bi' cua'ni cña lo'o cñi bi'. Li' ndu'u xu'na ngu', ndyaa tyijyu'. ¹⁶ Hora ti ndyaa msu nu ntsu'u ca'yu mil cñi plata ji'i, ngüi'ya yu yu'ba lo'o cñi bi'. Li' ndyujui' yu yu'ba bi', ngua'ni yu ngana ña'a cuayá' nu ngujui chaca ca'yu mil cñi plata ji'i. ¹⁷ Lo'o jua'a ngua'ni chaca msu nu ntsu'u tucua mil cñi plata ji'i, ngua'ni yu ngana ña'a cuayá' nu ngujui chaca tyucuaa mil cñi plata ji'i yu. ¹⁸ Pana nu msu nu ntsu'u sca mil ti cñi plata ji'i ni, ngulu yu sca tyuu ne' yuu, ngusu'ba cuatsi' yu cñi ji'i xu'na yu ne' yuu bi' li'.

¹⁹ Tyiquee' ndyaa xu'na msu bi', lo'o li' ndyalaa yu to' tyi yu chaca quiya'. Li' ngusi'ya yu ji'i ca ta'a msu bi', cha' caa ngu' slo, cha' ca cuayá' ti' ycuí' ni cña ngua'ni ngu' lo'o cñi ji'i. ²⁰ Clyo ndyalaa msu nu nda xu'na ca'yu mil cñi plata ji'i. “Xu'na”, nacui msu bi', “nda nu'u ca'yu mil cñi 'na, lo'o nu juani cua ngujui la chaca ca'yu mil cñi 'na, nu lo'o cua ngua'ni na' cña lo'o cñi bi' jinu'u”. ²¹ “Tso'o tsa cña nu ngua'ni nu'u”, nacui xu'na msu bi' ji'i. “Sca msu tso'o laca nu'u, cha' tso'o tsa ndaquiya' nu'u ji'i cha' 'na. Sca cña sube ti nda na' jinu'u tsubi', pana ta na' cña nu cua tlyu la jinu'u, cha' cua'ni nu'u nde loo la. Stu'ba ti tyi'i nu'u slo na', cha' stu'ba ti ca tso'o tyiquee nu'u lo'o na'”, nacui xu'na bi' li'. ²² Lo'o li' ndyalaa chaca msu nu nda xu'na tucua mil cñi plata ji'i. “Xu'na”, nacui msu bi', “nda nu'u tucua mil cñi plata 'na, lo'o nu juani cua ngujui la tya tyucuaa mil cñi 'na cha' ngua'ni na' cña lo'o cñi bi' jinu'u”. ²³ “Tso'o tsa cña nu ngua'ni nu'u”, nacui xu'na msu bi' ji'i yu. “Sca cña sube ti nda na' jinu'u tsubi', pana ta na' chaca cña nu cua tlyu la jinu'u, cha' cua'ni nu'u nde loo la. Stu'ba ti tyi'i nu'u slo na', cha' stu'ba ti ca tso'o tyiquee nu'u lo'o na'”, nacui xu'na yu li'. ²⁴ Lo'o li' ndyalaa chaca msu nu nda xu'na sca mil cñi ji'i yu. “Xu'na”, nacui msu bi', “jlo ti' na' cha' ñati tiji tsa laca nu'u, cha' ndu'ni nu'u clacua masi xa' ñati ngua'ni cña bi'; jua'a nscua' nu nchcuá' xa' ñati, bi' laca nu caja jinu'u. ²⁵ Bi' cha' ndyutsii na', lo'o li' ndyaa na' nguxatsi' na' cñi jinu'u ne' yuu. Nde laca cñi jinu'u lacua.” ²⁶ Ngua ñasi' xu'na lo'o msu bi' li'. “Sca msu xña'a laca nu'u”, nacui xu'na ji'i msu bi'. “Taja tsa nu'u”, nacui. “Nacui nu'u cha' jlo ti' nu'u ñi'ya nu ndu'ni na', cha' nxuti'i na' ltya masi ná ndyataa na' nscua'; lo'o jua'a tyaa lo'o na' ji'i nscua' masi ná ngua'ni na' cña ji'i”, nacui nu'u. ²⁷ ¿Ni cha' ná nda nu'u cñi 'na ji'i xa' ñati lacua, cha' cua'ni ngu' cña lo'o? Li' chca'a sñi' cñi bi' jna', cha' tya nu'u jna' lo'o ndyalaa na' chaca quiya'. ²⁸ Tso'o la xñi mā nu sca ti mil nu ntsu'u ya' yu re, ta mā ji'i msu nu ntsu'u tii mil ji'i juani. ²⁹ Jua'a laca lo'o ñati nu ntsu'u xi cha' ji'i, tya ta na' quiña'a la cha' ji'i ñati bi', cha' quiña'a la cha' tso'o tyu'u ji'i ngu' bi'; pana ñati nu xixi ca cha' ntsu'u ji'i, si ná nti' ngu' cua'ni ngu' cña lo'o, hasta xlyaa na' nu xti ti cha' nu ntsu'u ji'i ngu' li'. ³⁰ Nu juani tsa lo'o mā ji'i msu xña'a re, cha' xcuaa mā ji'i yu ca bilyaa, su nxi'ya tsa ngu', lo'o jua'a lye tsa ndacu la'ya ngu' cha' ñasi' ngu', cha' lye tsa nchcube' ngu' cajua.”

Cua'ni cuayá' Ni ji'i lcaa lo ñati chalyuu

³¹ Nu lo'o tyaa na' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati, caa na' cha' caca na' loo tsiya' ti ji'i ñati. Stu'ba ti caa na' lo'o lcaa ngu' xca 'na, lo'o li' tyaca'a na' su tlyu su cua cua la xi, sca se'i su ndubi tsa ña'a laca bi'. Ca bi' cua'ni cuayá' na' ji'i lcaa ñati li'. ³² Ntsu'u cha' tyu'u ti'i se'i ti lcaa ñati tsiya' ti tyucui ña'a chalyuu; ca slo ycuí' na' tyu'u ti'i ngu', cha' cua'ni cuayá' na' ji'i ngu'. Li' sa'be tya'a na' ji'i ngu'. La cui' ñi'ya nu ndu'ni ñati nu ña'asi' ji'i xlyá', jua'a cua'ni na'; sca tsu' tyi'i ña'a latya xlyá' ji'i ngu', chaca tsu' tyi'i ña'a latya chivo ji'i ngu'. ³³ Jua'a cua'ni na', cha' la'a tsu' cui' na' tyi'i ña'a tsaca taju ñati

'na, ñi'ya ndi'i xlya' bi'; la'a tsu' coca su tyucua na', ca bi' tyi'i lcaa ñati cuxi, ñi'ya ndi'i chivo bi'. ³⁴ Ca li' lo'o caca na' loo tsiya' ti, chcu' na' lo'o taju ñati nu ndi'i la'a tsu' cui 'na: "Tyaa ma ca su ntucua ycu' Ni nu laca loo, lcaa cu'ma nu tso'o tsa nti' ycu' Ndyosi Sti na' ña'a Ni ji'i ma, cha' cua ngua'ni cho'o ycu' Ni su tyi'i ma slo Ni, tya lo'o ngüiña Ni chalyuu. ³⁵ Cu'ma ni, cua nguxacu ma 'na lo'o ntyute' na' nguti'i na' nde chalyuu; nu lo'o nguityi na' hitya, cua nda ma hitya ndy'o na' li'; masi ná ndyuloo ma 'na, pana cua nda ma to' tyi ma cha' nguti'i na' li'; ³⁶ lo'o quichi' ti na' su nguta'a na' chalyuu, cua nda ma late' ndyacu' na' li'; lo'o ngua quicha na' nde chalyuu, cua yaa na'a ma 'na li', nguxtyucua ma 'na; lo'o nga'a na' ne' chcu, ná ndyutsi ma ndyaa ma slo na' li'." Jua'a ñacu' na' lo'o caca na' loo. ³⁷ Li' xacu' ngu' nu lubii tyiquee cha' jna': "Xu'na, ¿ni jacua' na'a ya jinu'u cha' ntyute' nu'u? ¿Ni jacua' nguxacu ya jinu'u? ¿Ni jacua' nda ya hitya ndy'o nu'u cha' ngüityi nu'u hitya? ³⁸ ¿Ni jacua' nda ya su nguti'i nu'u masi ná ndyuloo ya jinu'u? ¿Ni jacua' nda ya late' ndyacu' nu'u lo'o nguta'a quichi' ti nu'u? ³⁹ ¿Ni jacua' ndyaa na'a ya jinu'u lo'o ngua quicha nu'u? ¿Ni jacua' ndyaa na'a ya jinu'u lo'o nga'a nu'u ne' chcu? Ná jlo ti' ya, Xu'na." ⁴⁰ Lo'o li' na' nu laca na' loo tsiya' ti, chcu' na' chaca quiya' lo'o ngu' bi': "Cha' liñi nchcu' na' lo'o ma juani, cha' lo'o nguxtyucua ma ji'i sca ngu' tya'a na' nu ntsu'u cha' ji'i lo'o na', masi nguxtyucua ma ji'i sca ngu' ti'i ti, bi' tyempo ngua lo'o nguxtyucua ma 'na".

⁴¹ Lo'o li' chcu' na' lo'o taju ñati nu ndi'i la'a tsu' coca 'na: "Tyu'u ma liya', cu'ma nu ná ntsu'u su tyi'i ma slo ycu' Ndyosi. Yaa clya ma ca su ná tye tsiya' ti cha' ndyaqui quii', cha' stu'ba ti tyi'i ma lo'o nu laca xu'na cuiñaja lo'o lcaa xa ji'i, lcaa cui'i cuxi; cuentya ji'i nu cuiñaja bi' nguxtyu'u ycu' Ni quii' bi'. ⁴² Cu'ma ni, ná nda ma na cacu na' tsiya' ti lo'o ntyute' tsa na' nguti'i na' nde chalyuu; ná nda ma hitya co'o na' lo'o ngüityi na' hitya li'; ⁴³ ná nda ma su tyi'i na' slo ma li', cha' ná ndyuloo ma 'na; ni ná nda ma late' cacu' na' lo'o quichi' ti na' nguta'a na' li'; ná ndyaa na'a ma 'na lo'o ngua quicha na', ni ná ndyaa ma slo na' lo'o nga'a na' ne' chcu." ⁴⁴ Li' xacu' ngu' nu cuxi tyiquee cha' jna' cha' laca na' loo: "Xu'na", ñacu' ngu' bi', "¿ni jacua' na'a ya jinu'u cha' ntyute' nu'u? Nu lo'o ngüityi nu'u hitya, nu lo'o quichi' ti nu'u nguta'a, nu lo'o quicha nu'u, nu lo'o nga'a nu'u ne' chcu, ¿ni jacua' ná nguxtyucua ya jinu'u? Ná jlo ti' ya cha' bi'." ⁴⁵ Lo'o na' cha' laca na' loo, li' chcu' na' chaca quiya' lo'o ngu' cuxi bi': "Cha' liñi nchcu' na' lo'o ma juani, cha' ná nguxtyucua ma ji'i ni sca ngu' ti'i nu ntsu'u cha' ji'i lo'o na', bi' cha' nacui na' cha' ná nguxtyucua ma 'na tsiya' ti". ⁴⁶ Lo'o li' tyaa ngu' bi' ca bilyaa su ná tye cha' chcube' ngu'; pana ngu' nu lubii tyiquee ni, caju chalyuu nu ná nga'a cha' tye tsiya' ti ji'i ngu' bi'.

26

Cuaana ti ngüiñi cha' ji'i ngu' lo'o tya'a ngu' cha' xñi ngu' ji'i Jesús

¹ Lo'o cua ndye nchcu' Jesús lcaa cha' bi', li' nchcu' xi lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i bi':

² —Jlo ti' ma cha' tucua ti tsá lyiji cha' caca ta'a si ji'i ta'a pascua, lo'o li' tejeya' ngu' xña'a jna' nu cua nda Ni 'na liyyaa cha' caca na' ñati. Tyaa lo'o ngu' 'na cha' cujuui ngu' 'na lo crusi li'.

³ La cui' tyempo nu nchcu' Jesús, li' ndyu'u ti'i tyuu tya'a sti jo'ó nu laca loo lo'o mstru cha' jo'ó lo'o ngu' cusu' ji'i ngu' judío; ndyu'u ti'i ngu' slo Caifás nu laca xu'na lcaa sti jo'ó jua. ⁴ Li' ngua'ni stu'ba ngu' cha' ji'i ngu' lo'o tya'a ngu' ñi'ya nu cua'ni ngu' cha' tejeya' ngu' ji'i Jesús cuaana ti, cha' cujuui ngu' ji'i.

⁵ —Pana ná tso'o tejeya' na ji'i yu tsá ta'a —nacui ngu' bi'—. Ca ñasi' tsa lcaa ñati nu ndi'i ta'a, lo'o tlyu tsa cha' cusuu caca bi' li' —nacui ngu' bi'.

Nda'a sca nu cuna'a setye hique Jesús

⁶ Ngua sca tsá nga'a Jesús nde quichi' Betania, to' tyi Simón nu ngusñi quicha ndyatsu' cuaña' yu. ⁷ Li' ndyalaa sca nu cuna'a slo Jesús nu ndya'a lo'o ji'i sca caatyá quee alabastro

nu tso'o tsa ña'a; ngutsa'á caatya bi' ntsu'u setye tyixi xtyi'li nu quiña'a tsa nga'a. Li' ngusalú nu cuna'a bi' setye lo xlya hique Jesús su ntucua yu to' mesa. ⁸ Lo'o na'a ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i yu ñi'ya nu ngua'ni nu cuna'a bi', ngua ñasi' ngu' ji'i nu cuna'a bi' li'.

—¿Ni cha' ngusalú ñu'u ti nu cuna'a cua setye bi'? —nacui' ngu' bi'—. ⁹ Quiña'a tsa nga'a setye bi'. ¿Ni cha' ná ndyujui' ngu' ji'i cha' caja cñi ta ji'i ngu' ti'i? —nacui' ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i bi'.

¹⁰ Lo'o ngua tii Jesús cha' nu ngua'ya hique ngu' bi', nchcui' lo'o ngu' li':

—¿Ni cha' ñasi' mā ji'i nu cuna'a re? —nacui' Jesús ji'i ngu' bi' li'—. Sca cha' tso'o tsa ngua'ni nu cuna'a re lo'o na'. ¹¹ Lcaa tsā ndi'i ngu' ti'i lo'o mā nde chalyuu cha' xtyucua mā ji'i ngu', pana cua tye ti tsā nu tyi'i na' lo'o mā. ¹² Cua ngusalú nu cuna'a re setye lo na', masi tya lyiji cajaa na', cha' cua'ni cho'o tyucui ña'a na' cha' tyatsi' na'. ¹³ Cha' liñi chcui' na' lo'o mā juani, cha' lcaa su cañi cha' jna' tyucui ña'a chalyuu, ca bi' cuna ngu' lcaa cha' nu ngua'ni nu cuna'a re juani, cha' tyi'u ti' ngu' cha' tso'o tsa cña nu ngua'ni nu cuna'a re.

Ndyujui' Judas cresiya ji'i Jesús ji'i ngu' nu laca loo

¹⁴ Lo'o Judas Iscariote ni, tya'a ndya'a yu lo'o nu chaca tii chaca tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i Jesús, ndu'u yu ndyaa yu slo sti jo'ó nu laca loo li'.

¹⁵ —¿Ni tsa lo cñi ta mā caya' 'na si culu'u na' tyucuii ji'i mā, cha' tsaa mā tejeya' mā ji'i nu Jesús bi'? —nacui' Judas ji'i sti jo'ó bi'.

Li' nda ngu' calaa tyii tya'a cñi plata ji'i Judas bi'. ¹⁶ Lo'o li' nclyana yu ñi'ya caca xtyucua yu ji'i ngu' bi', ni jacua' caca ji'i yu cha' cuaana ti culu'u yu tyucuii ji'i ngu', cha' tsaa ngu' su nga'a Jesús.

Chaca tya quiya' ndyacu Jesús sij' lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i bi'

¹⁷ Lo'o ngua tsā clyo ji'i ta'a nu lo'o ndacu ngu' xlyá nu ná lo'o scua tiye' ndya', li' ñaa nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i slo Jesús. Ndi'ya nchcuane ngu' ji'i li':

—¿Macala nti' nu'u cha' cua'ni cho'o ya cha' cacu na sij' nu cuentya ji'i ta'a pascua? —nacui' ngu'.

¹⁸ —Tsaa mā lquichi ca su ndi'i tya'a tso'o na' bi'. Ndi'ya chcui' mā lo'o: “Nacui' mstru ji'na cha' cua ngulala ti hora ji'i. Lo'o juani nti' ycu' nu cusu' bi' cacu sij' cuentya ji'i ta'a pascua ca toni'i jinu'u lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i.”

¹⁹ Li' ndu'u ngu' nu ndyaca tsa'a bi' ndyaa ngu' lquichi, ngua'ni ngu' lcaa cña nu cua ngulo Jesús ji'i ngu'; ngua'ni cho'o ngu' lcaa na nu cua'nijo'o ji'i ngu' cha' cacu ngu' sij' cuentya ji'i ta'a pascua.

²⁰ Lo'o cua ngusij, li' ndyalaa Jesús ni'i bi'. Li' ndyaca'a ycu' lo'o ca ta'a ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i to' mesa, ndyu'ni ngu' sij. ²¹ Laja li' nguxana nchcui' Jesús lo'o ngu' bi':

—Chañi cha' nchcui' na' lo'o mā juani, cha' ntsu'u tsaca cu'mā nde nu cuju' cresiya 'na ji'i ngu' xña'a.

²² Xñi'i tsa ti' ngu' ngua lo'o ndyuna ngu' cha' bi'. Li' nguxana ngu' nchcuane ngu' ji'i Jesús:

—¿Ha na' nu tā jinu'u ya' ngu' xña'a, Xu'na? —nacui' tsaca yu ji'i Jesús.

—¿Ha na'? —nacui' chaca yu li'.

Lo'o jua'a nacui' xi xa' la ngu'. ²³ Nguxacui' Jesús cha' ji'i ngu' li':

—Ntsu'u tsaca yu tya'a ndyacu na sij' juani, nu sca ti ca'ña ndyacu yu lo'o na', bi' laca nu cuju' cresiya 'na ji'i nu ngu' xña'a bi'. ²⁴ Ñi'ya nu nscua lo quityi ji'i ycu' Ni, jua'a nga'a cha' caca 'na, na' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati. Pana tya'na tsa ñati nu ta 'na ya' ngu' xña'a, tso'o la ngua ji'i yu masi ná ngula yu chalyuu tsiya' ti.

²⁵ Lo'o Judas nu ngua'ni cha' cuxi bi', lo'o yu bi' nchcuane yu ji'i Jesús li':

—Mstru —nacui' Judas bi' ji'i Jesús—, ¿ha na' laca nu tā jinu'u ya' ngu' xña'a?

—La cui' nu'u —nacui' Jesús ji'i Judas li'.

²⁶ Laja lo'o ndyacu ngu', li' ngusñi Jesús sca xlyá, ndya xly'a'be ji'i ycu' Ndyosi, ngusa'be ji'i xlyá bi'. Li' nda Jesús yu'be xlyá bi' ji'i ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i.

—Cacu ma xlyá re, cha' ñi'ya nti' cuaña' na', jua'a nti' nu nde —nacui Jesús ji'i ngu' bi'.

²⁷ Lo'o li' ngusñi Jesús sca vaso vino, ndya xlya'be ji'i ycu' Ndyosi. Li' nda vaso vino bi' ji'i ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i.

—Lcaa cu'ma co'o ma vino re —nacui Jesús—, ²⁸ cha' ñi'ya nti' tañi na', jua'a nti' nu nde. Laca bi' sca cha' nu culu'u liñi ji'i ma cha' chaca quiya' quiñi cha' ji'i ycu' Ndyosi lo'o ñati chalyuu, nu lo'o tyalú tañi na' lo crusi. Jua'a cua'ni lyaá Ni ji'i quiña'a tsa tya'a ma, nu lo'o cua'ni clyu ti' Ni ji'i qui'ya nu ntsu'u ji'i ma. ²⁹ Liñi tsa cha' nu chcu' na' lo'o ma juani, cha' nga'aa co'o na' vino juani, ña'a cuayá' nu tyalaa tsa bi' lo'o co'o na' ji'i stu'ba ti lo'o cu'ma slo ycu' Ndyosi Sti na', ca su ntucua ycu' Ni nu laca loo.

Chcu' Pedro lo'o ngu' cha' ná nslo yu ji'i Jesús tsiya' ti

³⁰ Lo'o ndyula tu'ba ngu' sca jii ji'i ycu' Ndyosi, li' ndu'u ngu' ndyaa ngu' nde ca'ya Olivos. ³¹ Lo'o li' nchcu' Jesús lo'o ngu' bi':

—Caca tyuju'u ti' lcaa cu'ma ña'a ma' na talya ndyi. Caca bi' ñi'ya nu nscua lo quityi ji'i ycu' Ndyosi cua sa'ni la. Ndi'ya nchcu' cha' bi': “Lo'o cujui na' ji'i nu ña'asi ji'i xlya', li' xna lcaa xlya' bi', tyaa ni'”, nacui quityi bi'. ³² Pana ca tiya' la lo'o tyu'ú na' chaca quiya', li' nde loo la tsa'a na' nde Galilea cuentya ji'i cu'ma.

³³ Li' nchcu' Pedro lo'o:

—Ná xtyanu na' jinu'u tsiya' ti —nacui Pedro li'—. Masi ca ta'a ngu' xna ngu' jinu'u, pana na' ni, ná xna na' jinu'u.

³⁴ Li' nguxacui Jesús cha' ji'i Pedro bi':

—Cha' liñi cacha' na' jinu'u juani —nacui—, cha' nu lo'o bilya xi'ya ndye'e talya ndyi, sna quiya' chcu' nu'u cha' ná nslo nu'u 'na; jua'a ñacu' nu'u ji'i ngu'.

³⁵ Li' xa' nchcu' Pedro:

—Masi ntsu'u cha' cajaa na' stu'ba ti lo'o nu'u, ná chcu' na' lo'o ñati cha' ná nslo na' jinu'u —nacui Pedro li'.

Lo'o la cui' jua'a cha' nguxacui xa' la ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i Jesús li'.

Nchcu' Jesús lo'o ycu' Ndyosi Sti yu ca Getsemani'

³⁶ Lo'o li' ndyalaa Jesús lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i, ndyatí ngu' ne' sca lo'o su naa Getsemani' nu nga'a ca to' quichi.

—Cua'a ma xi ndacua ti —nacui Jesús ji'i ngu' bi'—, laja lo'o tsa'a ca nde la xi cha' chcu' na' lo'o ycu' Ndyosi Sti na'.

³⁷ Li' tya ndyaa la xi Jesús lo'o Pedro lo'o tyucuaa sñi' Zebedeo. Ngua'ya sca cha' nu xñi'i tsa ti' Jesús xqui'ya cña tlyu nu cua tyacua ti ji'i. ³⁸ Li' nchcu' Jesús lo'o nu sna tya'a ngu' bi':

—Ne' cresiya 'na ntsu'u sca cha' nu xñi'i ti' na'. Nga'aa talo na' cha' xñi'i tsa ti' na'. Tyanu cu'ma nde ti, pana tii ti' ma tyi'i ma lo'o na'.

³⁹ Li' tya ndyaa la xi yu ca nde bi' la. Nde loo ti yu ndyaa stii yu lo yuu cha' xñi'i tsa ti' yu. Li' nchcu' yu lo'o ycu' Ndyosi, ndi'ya nu nacui yu:

—Sti na', ¿ha ná ntsu'u xi xa' la ña'a nu cua'ni na' cña re, cha' nga'aa chcube' la na' lo'o cña tlyu re jinu'u? —nacui Jesús ji'i ycu' Ndyosi Sti yu—. Pana nti' na' cua'ni na' cña nu nti' nu'u cha' cua'ni na'.

⁴⁰ Lo'o li' nxyuu yu ñaa yu su ndi'i nu ca ta'a sna ngu' bi'. Laja' tsa ngu' li'. Lo'o li' nchcu' yu lo'o nu Pedro bi':

—¿Ha ná nchca talo nu'u ni sca hora ti nu tii ti' nu'u tyi'i nu'u lo'o na'? —nacui Jesús ji'i—. ⁴¹ Tii ti' ma tyi'i ma juani lacua, cha' chcu' ma lo'o ycu' Ndyosi cha' ná tyijiloo nu cuiñaja ji'i ma. Jlo ti' na' cha' tyucui tyiquee ma ntaja'a ma cua'ni ma cña re 'na, pana ná tyu'u scua juersa ji'i ma, yala tsa ndyaja' ma.

⁴² Li' xa' ndyaa Jesús, nchcu' lo'o ycu' Ndyosi chaca quiya':

—Sti na' —nacui yu ji'i Ni—, si ná ntsu'u xa' ña'a nu cua'ni na' cña jinu'u, tso'o la si chcube' na' lacua, cha' nti' na' cua'ni na' lcaa cña nu nti' nu'u cha' cua'ni na'.

⁴³ Li' xa' nxytyuu yu ñaa yu slo ngu' bi'; lo'o li' na'a yu ji'i ngu' cha' laja' ngu' chaca quiya', cha' lye tsa ndyu'u xcalá ngu'. ⁴⁴ Lo'o li' nguxtyanu yu ji'i ngu' bi', ndyaa yu nchcui' yu lo'o ycu' Ndyosi chaca quiya'; la cui' ti cha' nu nchcui' yu tya tsá la nchcui' yu chaca quiya'. Nu nchca sna quiya' nchcui' yu lo'o ycu' Ndyosi Sti yu. ⁴⁵ Lo'o li' nguxtyuu yu ñaa yu slo ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i.

—¿Ha tya laja' mā? —nacui Jesús ji'i nu ngu' bi' li'—. ¿Ha bilya tyaala' xcalá mā? Que ti' mā juani, cha' cua ndyalaa hora nu xñi ngu' cuxi 'na, na' nu cua nda Ni 'na liyyaa cha' caca na' ñati; ⁴⁶ tyatū mā cha' tyaa na, cha' cua ndyalaa yu nu ta 'na ya' ngu' cuxi bi'.

Ndyaa lo'o ngu' ji'i Jesús preso

⁴⁷ Laja lo'o nchcui' Jesús jua'a, li' ndyalaa Judas slo. La cui' tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i Jesús laca nu Judas bi'. Lo'o jua'a quiña'a tsa xa' la ñati liyya lo'o yu, nu ntsu'u maxtyi cusuu ya', nu ntsu'u yaca ya'; liyya ngu' tyaala bi' cña nu ngulo sti jo'ó nu laca loo, la cui' jua'a cña nu ngulo lcaa ngu' cusu' nu laca loo liyya ngu'. ⁴⁸ Lo'o Judas ni, bi' laca nu cua ta ti ji'i Jesús ya' ngu' tyaala bi'. Cua ndacha' yu ji'i ngu' cua tsá la: “Sca ti yu nu cacu na' saca' lo'o chcuicha' na' ji'i yu, ji'i bi' xñi mā”. Jua'a nacui yu ji'i ngu', ⁴⁹ bi' cha' ndyaa Judas bi' ca su ndu Jesús cha' chcuicha' ji'i yu.

—Nde ti ndu nu'u, mstru —nacui Judas bi' ji'i Jesús.

Li' ndyacu Judas saca' Jesús. ⁵⁰ Li' nacui Jesús ji'i Judas bi':

—Tya'a tso'o na' ngua nu'u nquicha' —nacui—. ¿Ni cña liyya nu'u ca nde juani?

Li' ntejeya' ngu' tyaala bi' ji'i Jesús, cha' tyaa lo'o ngu' ji'i.

⁵¹ Lo'o tsaca ñati nu ndya'a lo'o Jesús, hora ti ngulo yu maxtyi cusuu ji'i yu, ngujui'i yu maxtyi ji'i msu ji'i xu'na sti jo'ó; ngusi'yu cu' jyaca msu bi' li'. ⁵² Lo'o li' ngulo Jesús cña ji'i yu bi':

—Xco'o nu'u maxtyi cusuu cua hi' —nacui ji'i yu bi'—. Lcaa ngu' nu nxuu tya'a lo'o maxtyi, jua'a cajaa ngu' bi' xqui'ya maxtyi. ⁵³ ¿Ha ná jlo ti' nu'u cha' si jña na' ji'i Sti na', hora ti culo ycu' Ni cña cha' caa tii tyucuaa tya'a taju xca ji'i Ni, cha' xtyucua xca bi' 'na? ⁵⁴ Pana ná nti' ya jua'a. Nga'a cha' caca ñi'ya nu nscua cha' lo quityi cusu' ji'i ycu' Ndyosi Sti na'.

⁵⁵ Li' nchcui' Jesús lo'o nu taju ñati tyaala nu ñaa cha' xñi ngu' ji'i:

—¿Ni cha' liyya mā lo'o maxtyi cusuu lo'o yaca ntsu'u ya' mā, cha' xñi mā 'na? —nacui Jesús ji'i ngu'—. ¿Ha sca nu cuaana laca na' lacua? Tyuu tsa tsá ngua'a na' ne' laa tonu ji'i mā, ngulu'u na' cha' ji'i ycu' Ndyosi ji'i ñati, lo'o ná ngusñi mā 'na li'. ⁵⁶ Pana ñi'ya nu nguscua ngu' nu ngua tu'ba ji'i ycu' Ndyosi nu ngua sa'ni, la cui' jua'a ndyu'ni mā lo'o na' juani.

Li' ndu'u lcaa ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i, ngusna ngu'.

Nu ngu' nu laca loo ji'i ngu' judío ngua'ni cuayá' ji'i Jesús

⁵⁷ Li' ndyaa lo'o ngu' tyaala bi' ji'i Jesús slo Caifás, xu'na sti jo'ó. Ni'i bi' cua ndyu'u ti'i lcaa mstru cha' jo'ó lo'o lcaa ngu' cusu' nu laca loo. ⁵⁸ Lo'o nu Pedro bi' ni, tyijyu' ti ndu'u lca'a yu chu' ngu' bi', hasta ña'a cuayá' nu ndyalaa ngu' ca to' lo'o ji'i xu'na sti jo'ó bi'. Li' ndyatí Pedro ne' lo'o, stu'ba ti ngua'a yu lo'o ngu' policia, cha' nti' yu ña'a yu ñi'ya caca lo'o cua'ni tye ngu' cha' ji'i Jesús.

⁵⁹ Lo'o li' lcaa ngu' tisiya, lo'o lcaa sti jo'ó nu laca loo, lo'o lcaa ngu' cusu' bi', nclyana ngu' ñi'ya ca sta ngu' qui'ya ji'i Jesús, cha' nti' tsa ngu' cujuui ngu' ji'i. Pana ná ndu'u tucua ñati nu cujuui cuañi' ji'i yu cuentya ji'i ngu' nu laca loo bi'. ⁶⁰ Ná ngujui ñi'ya nu cua'ni ngu', masi quiña'a tsa ngu' cuiñi ndyalaa ngu' slo ngu' nu laca loo bi', cha' sta ngu' qui'ya ji'i Jesús; ná stu'ba cha' nu nchcui' nu ngu' cuiñi bi'. Su cua ndye, li' ndyalaa tucua tya'a ngu' cuiñi nu ndi'ya nchcui':

⁶¹ —Nacui nu qui'yu re: “Taca jna' cuityi na' laa tonu re ji'i ycu' Ndyosi, lo'o li' xa' cuiñá na' ji'i chaca quiya'; chu' sna tsá ti tye tya' laa 'na”, nacui Jesús jua —nacui ngu' cuiñi bi'.

⁶² Li' ndyatū xu'na sti jo'ó, nchcui' yu lo'o Jesús:

—¿Ni cha' ngusta ngu' qui'ya re jinu'u? —nacui sti jo'ó bi'—. ¿Ni cha' ná nxacui nu'u ni sca cha' ji'i ya?

⁶³ Ni sca cha' nu nchcui' sti jo'ó, ná nguxacui Jesús ji'i tsiya' ti. Li' ngulo sti jo'ó bi' cña ji'i yu:

—Chacuayá' ji'i ycu' Ndyosi nu lu'ú ca nlyo na' cña re jinu'u juani: Cacha' clya nu'u ji'i cua si chañi cha' laca nu'u Cristo, nu sca ti Sñi' ycu' Ndyosi.

⁶⁴ —La cui' laca na' —nacui Jesús li'—, ñi'ya nu nacui nu'u laca na'. Lo'o chaca cha' cacha' na' ji'i mā juani, cha' nde loo la ña'a mā 'na nu cua nda Ni 'na lijya cha' caca na' ñati, nu lo'o tyucua na' la'a tsu' cui' ca su ntucua ycu' Ndyosi Sti na', nu lcaa tsiya' ti cña nchca ji'i Ni. Li' caa na' chaca quiya' laja coo nde cua.

⁶⁵ Lo'o li' nu xu'na sti jo'ó bi' ni, ycu' ca yu ngusaa' ste' yu cha' ñasi' tsa yu.

—Cuiñi tsa yu re, cha' suba' nchcui' yu re ji'i ycu' Ndyosi —nacui sti jo'ó bi' ji'i lcaa tya'a ngu' nu laca loo li'—. Nga'aa nti' na cha' sta xa' la ñati qui'ya ji'i yu re. Cua ndyuna na cha' suba' tonu tsa nu nchcui' yu re, nu lo'o nacui yu cha' Sñi' ycu' Ndyosi laca yu.

⁶⁶ ¿Ñi'ya nu ntsu'u tyiquee cu'ma juani?

Hora ti nguxacui ngu' cha' ji'i xu'na sti jo'ó bi':

—Ntsu'u cha' cajaa yu —nacui ngu' bi'.

⁶⁷ Li' ngutu'u hitya sañi' ngu' loo Jesús, ngujui'i ngu' ndacu' ji'i; jua'a ntsu'u xa' la ngu' nu ngujui'i ya' saca' Jesús. ⁶⁸ Li' nacui ngu' bi':

—Nacui nu'u cha' Cristo laca nu'u nu nda Ni ji'i lijya chalyuu. Tso'o lacua. Cacha' liñi nu'u ji'i ya, ¿ni naa yu nu ngujui'i jinu'u, si chañi cha' tii nu'u? —nacui ngu' bi' ji'i Jesús.

Nacui Pedro cha' ná nslo ji'i Jesús tsiya' ti

⁶⁹ Lo'o nu Pedro bi' ni, nde liya' ti nga'a yu bi'. Li' ñaa sca nu cuna'a cua' slo yu.

—Lo'o nu'u ndya'a stu'ba ti lo'o Jesús nu ngu' Galilea jua —nacui nu cuna'a bi' ji'i Pedro.

⁷⁰ Li' cui' nguxacui Pedro cha' ji'i nu cuna'a ña'a cuayá' nu cuna lcaa ngu':

—Ná nchca cuayá' ti' na' cha' nu nchcui' nu'u —nacui Pedro ji'i.

⁷¹ Li' ndatsu' Pedro, ndyaa ndyatū cacua ti to' lo'o bi'. Lo'o li' na'a chaca nu cuna'a cua' ji'i yu, nchcui' nu cuna'a bi' lo'o ngu' nu ndū cacua ti:

—Stu'ba ti ndya'a nu qui'yu re lo'o Jesús Nazaret jua —nacui nu cuna'a bi' li'.

⁷² Chaca quiya' lye tsa nchcui' Pedro, ngua'ni yu jura li':

—Ná nslo na' ji'i nu qui'yu jua tsiya' ti —nacui Pedro ji'i ngu' bi' li'.

⁷³ Ca tiya' la xi ñaa xi xa' la ñati nu nga'a ndacua ti, nchcui' ngu' lo'o Pedro li':

—Chañi cha' tya'a ndya'a nu'u lo'o nu qui'yu jua —nacui ngu' ji'i—, cha' stu'ba ti ndañi cha' nu nchcui' nu'u lo'o cha' nu nchcui' tya'a quichi tyi yu jua.

⁷⁴ Li' chaca quiya' lye tsa nchcui' Pedro cha' xcube' ycu' Ni ji'i yu si cha' cuiñi laca nu nda yu.

—Ná nslo na' ji'i nu qui'yu jua tsiya' ti —nacui Pedro ji'i ngu'.

Hora ti ngusi'ya ndye'e li'. ⁷⁵ Lo'o li' ndyi'u ti' Pedro cha' nu nchcui' Jesús lo'o yu tya tsā la, nu lo'o ndi'ya nacui Jesús ji'i yu: “Nu lo'o bilya xi'ya ndye'e talya juani, sna quiya' chcui' nu'u lo'o ñati cha' ná nslo nu'u 'na”. Jua'a nacui Jesús tsā la, bi' cha' ndu'u Pedro ndyaa yu li'; nxi'ya tsa yu ndyaa yu cha' xñi'i tsa ti' yu li'.

27

Ndyaa lo'o ngu' ji'i Jesús slo Pilato

¹ Lo'o nguxee chaca tsā, xa' ndyu'u ti'i lcaa sti jo'ó nu laca loo lo'o lcaa ngu' cusu' ji'i ngu' judío, cha' cua'ni stu'ba ngu' cha' lo'o tya'a ngu', ñi'ya taca cujuui ngu' bi' ji'i Jesús.

² Li' ngusca' ngu' ji'i Jesús, ndyaa lo'o ngu' ji'i slo Poncio Pilato, nu ngua gobernador romano.

Ngujui Judas

³ Lo'o nu Judas nu ndyujui' ji'i Jesús ya' ngu' xña'a bi' ni, na'a yu cha' cua cujuui ti ngu' ji'i Jesús; ngua xñi'i ti' yu li'. Hora ti ndya yu nu calaa tyii cñi plata ji'i ngu' nu laca loo bi' chaca quiya'.

⁴ —Ntsu'u qui'ya 'na —nacui Judas bi' ji'i ngu' nu laca loo—, cha' cua ndyujui' na' ji'i sca ñati lubii ji'i ma, cha' cujuui ma ji'i —nacui.

Li' nguxacui ngu' nu laca loo bi' cha' ji'i Judas:

—¿Ha cha' ji'i cua laca cha' bi'? —nacui ngu' nu laca loo bi'—. Si ntsu'u qui'ya jinu'u, cha' jinu'u laca bi'.

⁵ Li' ngusalú Judas cñi plata bi' lo yuu ne' laa tonu bi' su nga'a ngu' nu laca loo bi', ndu'u yu ndyaa yu. Li' ndyujui Judas ji'i ycu' ca; ngusca' yu reta yane yu, lo'o ngusca' loo reta laja yaca nde cua; cuati nguxtyú yu ji'i ycu' ca yu nde lo yuu, ngujui yu li'.

⁶ Ngusñi sti jo'ó nu laca loo ji'i cñi bi' li'.

—¿Ñi'ya cua'ni na lacua? —nacui sti jo'ó ji'i tya'a ngu'—. Ná ntsu'u chacuayá' quixa' cñi re lo'o msta nu cua nda ngu' ji'i ycu' Ndyosi ne' laa re, cha' cñi nu ngujui ji'i yu cha' ndyujui' yu ji'i sca ñati laca cñi re —nacui sti jo'ó bi'.

⁷ Li' ngüñi cha' ji'i ngu' lo'o tya'a ngu', cha' lo'o cñi bi' cui'ya ngu' sca lo'o ji'i ngu' su ndiña ngu' quityu' nquicha', cha' caja su tyatsi' jyo'o ngu' xa' tsu' ne' lo'o bi'. ⁸ Bi' cha' juani ndu'ni ngu' ji'i yuu bi': Ne' lo'o su ndyalú tañi ñati; jua'a naa yuu bi' ji'i ngu' juani. ⁹ Nu jyo'o Jeremías nu ngua tu'ba ji'i ycu' Ndyosi tya sa'ni la ni, cua nguscua yu sca cha' lo quityi cuentya ji'i cñi plata bi', cha' nu caca nde loo la. Ndi'ya cha' nu nguscua yu: “Calaa tyii tya'a cñi plata, tsa lo cua ti cñi laca caya' nu ntsu'u lo sca ñati, nacui ngu' Israel tya'a na. ¹⁰ Li' ngusñi ngu' cñi bi', ngüñi'ya ngu' sca lo'o ji'i ñati nu ndiña quityu' nquicha'. La cui' cña bi' laca nu ngulo ycu' nu Xu'na na 'na”, nacui Jeremías.

Ndu Jesús slo Pilato

¹¹ Lo'o li' ndyalaa Jesús slo nu laca gobernador bi', nchcuane yu nu laca loo bi' ji'i Jesús li':

—¿Ha la cui' nu'u laca rey ji'i ngu' judío? —nacui yu nu laca loo bi' ji'i Jesús.

—La cui' laca na' —nacui Jesús ji'i li'—, la cui' ñi'ya nu nacui nu'u laca na'.

¹² Lo'o li' nu ngu' sti jo'ó nu laca loo lo'o ngu' cusu' bi', ngusta ngu' qui'ya ji'i Jesús; pana ni sca cha' ná nguxacui Jesús ji'i ngu' bi'. ¹³ Li' xa' nchcui' Pilato lo'o Jesús:

—¿Ha ná nduna nu'u cha' cuxi nu nchcui' ngu' jinu'u? —nacui nu laca loo bi' ji'i Jesús.

¹⁴ Pana ná nguxacui Jesús cha' ji'i ngu' tsiya' ti; ni sca cha' ná nchcui', bi' cha' ndube tsa ti' nu Pilato bi' ña'a yu ji'i.

Ngulo Pilato cña cha' cujuui ngu' ji'i Jesús

¹⁵ Lcaa yija lo'o ndyaca tsa ta'a bi' ndu'ni lyaá nu laca gobernador ji'i sca ti preso, la cui' preso nu ndiña ngu' judío ji'i. ¹⁶ La cui' tyempo bi', ntsu'u sca nu qui'yu nu naa Barrabás ne' chcuá, sca ñati nu ntsu'u tsa qui'ya ji'i ngua yu bi'. ¹⁷ Lo'o jua'a ngua cha' quiña'a tsa ngu' judío ndyu'u ti'i ngu' to' ni'i ji'i gobierno, li' nchcuane Pilato bi' ji'i ngu':

—¿Ti ji'i nti' ma cha' cua'ni lyaá na' ji'i juani? ¿Ha tso'o clyaá Barrabás, o tso'o la clyaá Jesús nu ndu'ni ma Cristo ji'i? —nacui Pilato ji'i ngu'.

¹⁸ Jlo ti' nu Pilato bi', cha' liye' tsa ti' ngu' nu laca loo bi' ña'a ngu' ji'i Jesús, bi' cha' cua ngusu'ba ngu' ji'i ne' chcuá.

¹⁹ Tya nga'a lcaa ñati bi' slo Pilato, lo'o jua'a tya ntucua ycu' yu lo yaca xlya cña su ndu'ni cuayá' yu ji'i ñati. Li' ndyalaa sca msu slo yu, yaa lo'o sca cha' nu cua nchcui' clyo'o Pilato bi': “Ná sca cha' cua'ni nu'u lo'o nu qui'yu nu lubii tyiquee jua”, nacui nu cuna'a bi' ji'i Pilato. “Lye tsa ngua ti' na' tyucui talya cuentya ji'i yu bi'. Cua nchcui' tsa xcalá na' xqui'ya yu bi'.”

²⁰ Pana nu ngu' sti jo'ó nu laca loo lo'o ngu' cusu' bi', cua nchcui' tsa ngu' bi' lo'o nu quiña'a tsa ñati bi', cha' jña ngu' chacuayá' ji'i Pilato cha' culaá yu ji'i Barrabás nu ntsu'u ne' chcuá bi', cha' li' cujuui Pilato ji'i Jesús. ²¹ Li' xa' nchcuane gobernador bi' ji'i ngu' chaca quiya':

—¿Ti ji'i cua'ni lyaá na' lacua? —nacui nu Pilato bi'.

—Ji'i Barrabás —nacui ngu' quiña'a li'.

²² —¿Na laca cua'ni na' lo'o Jesús nu ndu'ni ma Cristo ji'i lacua? —nacui Pilato li'.

—Cujui'i ca'a ma ji'i lo crusi —nacui ngu' li'.

²³ —¿Ni cha' laca nti' ma cha' cujui na' ji'i yu re? —nacui Pilato bi' li'—. ¿Ni qui'ya ntsu'u ji'i?

Cuii tsa nxi'ya lo'o ngu' ji'i li':

—Cujui'i ca'a ma ji'i lo crusi —nacui ngu'.

²⁴ Li' na'a Pilato cha' tyaala tsa ndi'i loo ngu', cha' ñasi' tsa ngu'; jua'a ná ntaja'a ngu' cuna ngu' cha' nu nchcui' yu lo'o ngu' tsiya' ti. Bi' cha' ngulo yu cña cha' caa lo'o msu ji'i sca tsi'yu ntsu'u hitya. Li' ndyaati ya' yu slo lcaa ñati.

—Lubii tyanu ya' na', cha' si'i cha' jna' cajaa yu nu lubii tyiquee re —nacui Pilato ji'i ngu'—, cha' ji'i cu'ma laca cha' bi'.

²⁵ —Tso'o —nacui nu ngu' quiña'a bi'—, tyanu qui'ya hichu' ya, lcaa ya lo'o sñi' ya; pana ntsu'u cha' cajaa yu re.

²⁶ Li' ngua'ni lyaá Pilato ji'i nu Barrabás bi', cuati ngujui'i ngu' ji'i Jesús lo'o reta. Li' ngulo nu Pilato bi' cña ji'i ngu' sendaru cha' tsa lo'o ngu' ji'i Jesús cha' cujui'i ca'a ngu' ji'i lo crusi.

²⁷ Lo'o li' ntejeya' ngu' sendaru nu ndu' cua' slo gobernador bi' ji'i Jesús, ndyaa lo'o ngu' ji'i nde ne' ni'i ji'i gobierno; ndacha' ngu' ji'i lcaa tya'a sendaru nu ndi'i ni'i bi', cha' tyu'u ti'i ngu' su ndu' Jesús. ²⁸ Li' ngulo ngu' ste' Jesús, nguxacu' ngu' ji'i lo'o sca late' nga'a ña'a. ²⁹ Li' ngüixi' ngu' lti quiche' chu' tya'a cha' caca sca sne'; ngusta ngu' sne' bi' hique Jesús, jua'a ngusta ngu' sca yaca quii ya' tsu' cui' ji'i yu. Li' ndyatü sti' ngu' slo Jesús. Ngua ti' ngu' xtyí lo'o ngu' ji'i, bi' cha' ngua'ni ngu' lcaa cha' bi', ñi'ya si laca yu sca rey nde chalyuu.

—Ndyu'ni tlyu ya jinu'u cha' laca nu'u rey ji'i ngu' judío —nacui ngu' sendaru ji'i Jesús li'.

³⁰ Li' ndu'u hitya sañi' ngu' loo Jesús; ngusñi' ngu' yaca quii bi', ngujui'i ngu' hique Jesús lo'o yaca quii bi' li'. ³¹ Lo'o ndye ngusti' lo'o ngu' ji'i yu, li' ngulo ngu' late' nga'a bi', nguxacu' ngu' ste' ycu' yu chaca quiya'. Li' ndu'u ngu' sendaru bi', ndyaa lo'o ngu' ji'i yu to' quichi' cha' cujui'i ca'a ngu' ji'i ca lo crusi.

Ngujui'i ca'a ngu' ji'i Jesús lo crusi

³² Tyucui' su ndyaa ngu', li' ndyacia tya'a ngu' lo'o sca nu qui'yu nu naa Simón; ngu' Cirene laca yu bi'. Lo'o li' ngulo sendaru cña ji'i nu Simón bi', cha' qui'ya yu crusi bi' cuentya ji'i Jesús.

³³ Lo'o li' ndyalaa ngu' lo sca cuati nu naa Gólgota (Gólgota nti' ñacui cha'cña ji'na: ca'ya su nscua tyijya hique jyo'o). ³⁴ Li' nda ngu' vino nguixa' lo'o sca taná clyaa' cha' co'o Jesús; pana lo'o cua ndyí'o cuayá' xi ca ti, li' nga'aa ntaja'a yu co'o yu ji'i vino bi' tsiya' ti.

³⁵ Lo'o ngujui'i ca'a ngu' ji'i yu lo crusi lo'o clavo, li' ngüijya sendaru bi' lo'o tya'a ngu' cha' cua'ni ngana ngu' ji'i tya'a ngu', cha' tacha ste' Jesús ji'i ngu'. La cui' cha' bi' nguscua jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji'i ycu' Ndyosi nu ngua sa'ni; ndi'ya nacui quityi bi': “Ndacha ngu' ste' na' ji'i tya'a ngu' lo'o ngüijya ti ngu'”. ³⁶ Nga'a ngu' bi' cua' quiya' crusi. ³⁷ Cua ngusta ngu' letra hique crusi nu nchcui' ni qui'ya ntsu'u ji'i Jesús: “Nu nde laca Jesús, rey ji'i ngu' judío”, nacui letra bi'.

³⁸ Lo'o la cui' tsa bi' ngujui'i ca'a ngu' ji'i tucua tya'a ngu' cuaana lo xa' la crusi tya'a ndu' Jesús; tsaca yu nga'a la'a tsu' cui' ji'i Jesús, lo'o chaca yu nga'a la'a tsu' coca ji'i. ³⁹ Lo'o jua'a ntsu'u tsa ñati nu nteje tacui su ndu' crusi bi', nxyí lo'o ngu' bi' ji'i Jesús.

⁴⁰ —Nu'u laca nu cuityi ji'i laa tonu bi' nacui nu'u, lo'o li' nacui nu'u cha' cuiñá nu'u ji'i chaca quiya' chu' sna tsa ti, ngua ti' nu'u. Cua'ni lyaá nu'u ji'i ycu' ca lacua —nacui ngu' bi' ji'i Jesús—. Si chañi' cha' nu sca ti Sñi' ycu' Ndyosi laca nu'u, cua'ya clyu nu'u lo crusi cua juani —nacui ngu'.

⁴¹ Lo'o nu ngu' sti jo'ó nu laca loo, lo'o ngu' mstru cha' jo'ó, lo'o ngu' cusu' ji'i ngu' judío, ndya'a ngu' ndyaa na'a ngu' ca su nga'a Jesús lo crusi, cha' nxyí lo'o ngu' bi' ji'i yu li'.

⁴² —Ngu'a'ni lyaá yu ji'i xa' ñati, pana ji'i ycuí ca yu ná nchca ji'i yu cua'ni lyaá yu —nacuí ngu' nu laca loo bi'—. Rey ji'i ngu' Israel laca yu, nacuí yu. Tso'o la si ca'ya yu lo crusi cua juani, jlya ti' na ji'i yu li' —nacuí ngu' bi' ji'i tya'a ngu'—. ⁴³ Ndu ti' yu ji'i ycuí Ndyosi cha' xtyucua Ni ji'i yu, nacuí yu. Tso'o la si cua'ni lyaá ycuí Ndyosi ji'i yu juani, si chañi cha' tyaca'a yu ji'i Ni; “Sñi' ycuí Ndyosi laca na'”, ndu'ni yu re.

⁴⁴ Lo'o jua'a nu ngu' cuaana nu tya'a ngu' jui' ca'a ngu' ji'i lo crusi, lo'o ngu' bi' nxyí lo'o ngu' ji'i Jesús.

Ngu'jui' Jesús

⁴⁵ Lo'o li' ngua talya chalyuu chu' sna hora; nde hora nguxana cha' bi', hasta ña'a cuayá' nu ndyalaa hora cua sna nde ngusii. ⁴⁶ Lo'o la cui' hora cua sna nde ngusii bi', cui' tsa ngusi'ya Jesús:

—Elí, Elí, ¿lama sabactani? —nacuí. Ndi'ya nti' ñacuí cha' cha'cña ji'na: Ndyosi Sti na', Ndyosi Sti na', ¿ni cha' laca cha' ngulaya' nu'u'na?

⁴⁷ Lo'o ndyuna xi ngu' nu ndu cacua ti cha' bi', li' nchcui' ngu' lo'o tya'a ngu':

—Nxi'ya yu re ji'i jyo'o Elías —nacuí ngu' bi'.

⁴⁸ Hora ti ngusna tsaca ngu' bi' ndyaa qui'ya yu sca quiche, ngüicha' yu ji'i lo'o hitya tiye'. Li' ngusca' ji'i lo sca yaca cha' tyalaa su ntucua tu'ba Jesús cha' co'o yu. ⁴⁹ Lo'o xi xa' la ñati nacuí ji'i:

—Jatya na si caa jyo'o Elías cha' cua'ni lyaá ji'i yu —nacuí ngu' bi'.

⁵⁰ Lo'o li' chaca tya quiya' cui' tsa ngusi'ya Jesús; li' ngutu'u cresiya ji'i yu, ngu'jui' yu. ⁵¹ La cui' hora bi' ngutaa' late' tlyu nu ndacuí ndyacu' sa cla'be ne' laa tonu. Ca cua ngutu'u ngutaa' late' bi'; tsa cu' ti ngutaa', hasta ña'a cuayá' nu ndyalaa ca lo yuu. Lo'o li' lye tsa ngulacuí chalyuu ña'a cuayá' nu ngula'a quee tonu, ⁵² ña'a cuayá' nu ndyaala cuaá su nguatsi' jyo'o. Li' tyuu tya'a ngu' jyo'o nu ntsu'u cha' ji'i ngu' lo'o ycuí Ndyosi nu ngua sa'ni la, ndyu'ú jyo'o bi' chaca quiya'. ⁵³ Ca tiya' la lo'o cua ndyu'ú ycuí Jesús chaca quiya', li' ndu'u ngu' nu ngua jyo'o bi' ne' cuaá, ndyaa ngu' bi' nde quichi' Jerusalén, quichi' nu tacati tsa cuentya ji'i ycuí Ndyosi. Lo'o li' tyuu tya'a ñati na'a ji'i ngu' bi', cha' cua ndyu'ú ngu' bi' chaca quiya'.

⁵⁴ Lo'o nu sendaru nu nga'a cua ji'i Jesús bi', lo'o nu capitán ji'i sendaru bi', ngulacua tsa ti' ngu' bi' li'; tlyu tsa cha' ndyutsii ti' ngu'jui' ji'i ngu' bi' lo'o na'a ngu' ñi'ya ngua cha' bi', ñi'ya ngua lo'o ngulacuí chalyuu.

—Chañi tsa cha' Sñi' ycuí Ndyosi laca jyo'o re —nacuí nu ngu' sendaru bi'.

⁵⁵ Laja li', tyijyu' ti xi ndu tyuu tya'a ngu' cuna'a nu ndu'u nde Galilea; tya'a nguta'a ngu' lo'o Jesús, nguxtyucua ngu' bi' ji'i yu. Ndu ti nu ngu' cuna'a bi', na'a ngu' ji'i crusi su nga'a Jesús; ⁵⁶ lo'o María Magdalena, lo'o María xtya'a Jacobo xtya'a José, lo'o jua'a xtya'a sñi' Zebedeo, na'a ngu' bi' ñi'ya ngua ji'i Jesús.

Nguatsi' jyo'o Jesús

⁵⁷ Lo'o cua ngusii la xi ñaa sca nu culiya', sca ngu' quichi' Arimatea laca yu nu naa José. Lo'o nu José bi' ngua tsa'a yu ji'i Jesús. ⁵⁸ Tya tsá la cua ndyaa yu slo Pilato, ngüijña yu chacuayá' cha' tsa lo'o yu ji'i jyo'o Jesús cha' tyatsi'. Li' nda Pilato chacuayá' ji'i yu, ngulo Pilato cña ji'i ngu' sendaru cha' tya ngu' jyo'o bi' ji'i José. ⁵⁹ Li' ngüixii yu José bi' sca tasá lubii hichu' jyo'o bi', ndyaa lo'o yu ji'i jyo'o cha' tyatsi'. ⁶⁰ Nguxatsi' yu ji'i jyo'o bi' ne' sca tyuquee nu cua ngulu ca ti ngu' sii' cua'a, cha' caca cuaá su tyatsi' ycuí José nquicha'. Ndacu' José bi' to' cuaá lo'o sca quee tonu, ndu'u yu ndyaa yu li'. ⁶¹ Lo'o jua'a nga'a María Magdalena lo'o nu chaca María, nga'a ngu' cacua ti to' cuaá bi'.

Ndu ngu' cua to' cuaá su ndyatsi' jyo'o Jesús

⁶² Ca chaca tsá lo'o cua ndye ngua'ni yala ngu' cña ji'i ngu', cha' cua tyalaa ti tsá ta'la nu ntsu'u cha' tyi'i cña' ngu', li' lcaa sti jo'ó nu laca loo lo'o ngu' fariseo bi' ndyu'u ti'i ngu' slo Pilato. ⁶³ Nchcui' ngu' lo'o li':

—Cusu' —nacui' ngu' ji'i nu Pilato bi'—, ntsu'u ti' ya ji'i cha' nu cua nchcui' nu cuiñi bi' lo'o tya lu'ú yu: “Tyu'u scua sna tsá, li' tyu'ú na' chaca quiya'”, nacui' yu. ⁶⁴ Bi' cha' tso'o la si culo nu'u cña cha' tyi'i ngu' cua to' cuaá bi' sna tsá, cha' ná ta ngu' chacuayá' ji'i ngu' nu ngua tsa'a ji'i yu, cha' ná tsaá ngu' bi' cuaana ngu' ji'i jyo'o bi'. Ná caja ñi'ya nu chcui' ngu' cha' cua ndyu'ú jyo'o bi' chaca quiya' li'. Cua ngusñi ngu' cha' cuiñi nu nchcui' jyo'o bi' tya tsubi' la; lo'o juani si jlya ti' ñati cha' ndyu'ú jyo'o bi', tlyu la cha' cuiñi caca si xñi ngu' cha' bi'.

⁶⁵ Li' nguxacui' Pilato cha' ji'i ngu' nu laca loo bi':

—Ndu' ngu' sendaru cuentya ji'i mā —nacui' Pilato—. Yaa clya mā lo'o ngu' sendaru bi', cha' tacu' tso'o mā to' cuaá bi' ñi'ya nu nti' ycui' cu'mā.

⁶⁶ Li' ndu'u ngu' nu laca loo bi', ndyaa ngu' lo'o sca taju sendaru ji'i ngu', ndacu' tachaa ngu' to' cuaá bi' lo'o sca lo nguiña' tacalya nu ntsu'u sello ji'i, cha' ná cala' ngu' tsiya' ti quee tonu nu ndyacu' to' cuaá bi'. Li' nguxtyanu ngu' ji'i taju sendaru bi' cajua, cha' tyi'i ngu' cua to' cuaá bi'.

28

Ndyu'ú Jesús chaca quiya'

¹ Nu lo'o cua ndye tsá nu ndi'i cña' ngu', cua quixee ti tsá clyo ji'i semana, li' ndyaa María Magdalena lo'o nu chaca María bi', cha' nti' ngu' ña'a ngu' su nguatsi' jyo'o Jesús.

² Li' ngulacui' tsa chalyuu, cha' ngua'ya sca xca ji'i ycui' nu Xu'na na nu ntsu'u nde cua, ngua'ya lo yuu ca to' cuaá bi'. Li' nguxasu ji'i quee tonu nu nscua to' cuaá, ndyaa tucua yu chu' quee bi'. ³ Ñi'ya ndubi xee tyi'yu, jua'a ña'a loo xca bi', lo'o jua'a ngati tsa ste' yu ñi'ya nu ngati tlya'. ⁴ Lo'o na'a ngu' sendaru ji'i xca bi', ndyutsii tsa ngu' li', ña'a cuayá' nu nclyú ngu' lo yuu ñi'ya laca si na cua ngujuii ngu'. ⁵ Li' nchcui' xca bi' lo'o nu ngu' cuna'a bi':

—Ná cutsii mā —nacui' ji'i ngu' cuna'a bi'—. Jlo ti' na' cha' nclyana mā ji'i Jesús nu ngujuii lo crusi. ⁶ Nga'aa ntsiya yu bi' ca nde cha' cua ndyu'ú yu chaca quiya', ñi'ya nu nacui' ycui' yu ji'i mā tya tsubi' la. Cuaa mā, caa mā ña'a mā ca su ngustii jyo'o yu. ⁷ Li' yaa clya mā cacha' mā ji'i nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i yu bi', cha' nga'aa ntsiya jyo'o bi' ne' cuaá re, cha' cua ndyu'ú yu chaca quiya'; cua tsaá ti ycui' yu nde Galilea nde loo la ji'i cu'mā, ca bi' ña'a mā ji'i yu. Tsa lo cua ti cha' ntsu'u cha' cacha' ji'i mā —nacui' xca ji'i nu ngu' cuna'a bi'.

⁸ Hora ti ndu'u nu ngu' cuna'a bi' to' cuaá bi', ndyaa ngu'. Lo'o jua'a tso'o tsa ntsu'u tyiquee ngu', masi ndyutsii ngu' xi. Ngusna ngu' cha' ndyaa ngu' cacha' ngu' ji'i ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i Jesús. ⁹ Li' ndyacia tya'a ycui' Jesús lo'o ngu' cuna'a bi', nchcui' yu lo'o ngu'. Hora ti ndyatu sti' nu ngu' cuna'a bi' slo Jesús, ngusñi ngu' quiya' yu, ngua'ni tlyu ngu' ji'i yu li'.

¹⁰ —Ná cutsii mā —nacui' Jesús ji'i ngu' bi' li'—. Yaa clya mā cacha' mā ji'i ngu' tya'a na' cha' ntsu'u cha' tsa'a na' nde Galilea; ca bi' tyacua tya'a ngu' lo'o na', ñacui' mā ji'i ngu'.

Cha' nu nchcui' sendaru lo'o ngu'

¹¹ Laja lo'o ndyaa nu ngu' cuna'a bi', ndyaa ngu' sendaru nu ndi'i cua to' cuaá bi'; lo'o ti ndyaa ngu' nde quichi, ndacha' ngu' ji'i sti jo'ó nu laca loo lcaa cha' ñi'ya nu ngua ca to' cuaá bi'. ¹² Hora ti ndyu'u ti'i lcaa sti jo'ó nu laca loo lo'o lcaa ngu' cusu' ji'i ngu' judío, cha' ca stu'ba cha' ji'i ngu' lo'o tya'a ngu', ñi'ya ña'a cha' nu ta ngu' lo'o lcaa ñati. Li' nda ngu' nu laca loo bi' quiña'a xi cñi ji'i ngu' sendaru bi', cha' tacu' ngu' ji'i cha' ñi'ya nu ngua.

¹³ —Ndi'ya ñacui' mā ji'i ñati: “Talya laja lo'o laja' ti ya, li' ndyalaa nu ngu' nu ngua tsa'a ji'i jyo'o Jesús bi', nguaana ngu' bi' ji'i jyo'o bi'”. Jua'a cha' ta mā lo'o ñati —nacui'

ngu' nu laca loo bi' ji'i ngu' sendaru—. ¹⁴ Lo'o li' si cuna ycu' gobernador nu laca loo ji'na cha' re, li' chcu' ya lo'o yu cha' ná xcube' yu ji'i mā.

Jua'a cuii nda ngu' nu laca loo bi' lo'o ngu' sendaru. ¹⁵ Li' ngusñi ngu' sendaru bi' cñi bi'; ndu'u ngu' ndyaa ngu' nchcu' ngu' lo'o ñati ñi'ya nu ntsu'u cña ji'i ngu' cha' chcu' ngu'. Bi' cha' hasta juani ña'a ti jlya ti' ngu' judfo cha' jua'a ngua ji'i jyo'o Jesús.

Nda Jesús sca cña ji'i ngu' nu cua ngusubi yu ji'i tya tsubi' la

¹⁶ Lo'o li' ndu'u nu tii chaca tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i Jesús, ndyaa ngu' ca loyuu su cuentya Galilea; ndyu'u ti'i ngu' lo xlya ca'ya ca su nacui Jesús cha' tyacua tya'a ngu' lo'o li'. ¹⁷ Lo'o na'a ngu' ji'i Jesús cha' yaa yu nde slo ngu', li' ngua'ni tlyu ngu' ji'i yu, masi ntsu'u xi tya'a ngu' nu bilya jlya tso'o ti' ngu' ji'i. ¹⁸ Li' ñaa Jesús cacua la, nchcu' lo'o ngu':

—Cua nda ycu' Ndyosi Sti na' lcaa chacuayá' 'na cha' laca na' loo ji'i lcaa na, masi lcaa na nu ntsu'u ca slo ycu' Ni nde cua, masi lcaa na nu ntsu'u nde chalyuu —nacui Jesús ji'i ngu'—. ¹⁹ Yaa mā lcaa quichi nde chalyuu cha' ca tsa'a lcaa ñati cha' jna'. Li' tyucuatya mā ji'i ngu' chacuayá' ji'i ycu' Ndyosi Sti na', jua'a chacuayá' jna' nu laca Sñi' ycu' Ndyosi, jua'a chacuayá' ji'i Xtyi'i ycu' Ndyosi. ²⁰ Culu'u mā ji'i ngu' bi', cha' taquiya' ngu' lcaa cña nu cua ngulu'u na' ji'i mā. Lo'o jua'a tyi'u ti' mā cha' nu nchcu' na' lo'o mā, cha' tyi'i na' lo'o mā lcaa tsā hasta ña'a cuayá' tye chalyuu.

Tsa lo cua ti cha' nacui Jesús.

Quityi nu nguscua San Marcos ñi'ya ngua cha' ji'i Jesús

Nda Juan cuii lo'o ngu' ne' quixi' su ná ndi'i ñati

¹ Nde nscua cha' nu ntsu'u suu cha' tso'o ji'i Jesucristo, nu sca ti Sñi' ycu' Ndyosi. ² Cua sa'ni nguscua jyo'o Isaías nu ngua tu'ba ji'i ycu' Ndyosi ñi'ya nu caca xana cha' re. Ndi'ya nscua cha' bi':

Culo na' cña ji'i sca ñati nu caca xca 'na, nacui ycu' Ndyosi ji'i Cristo, cha' tsaa yu nde loo nu'u.

Bi' laca nu saala tyucuii su tsaa nu'u, nacui Ni.

³ Cuii xi'ya yu ne' quixi'. Ndi'ya ñacui yu: “Xaala clya ma sca tyucuii su caa ycu' nu Xu'na na; xquiñi tso'o ma tyucuii su tyeje tacui ycu'”.

⁴ Ñi'ya nu nguscua Isaías cha' bi', jua'a ndyu'u tucua Juan ne' quixi' su ná ndi'i ñati. Lo'o li' nchcui' yu lo'o ngu' cha' caca tyuju'u ti' ngu' ji'i lcaa cha' cuxi nu ntsu'u ji'i ngu', cha' culochu' ngu' ji'i cha' cuxi bi', cha' jua'a cua'ni clyu ti' ycu' Ndyosi ji'i ngu' bi'. Li' tyucuatya Juan ji'i ngu' bi'. ⁵ Ndyu'u ti'i quiña'a tsa ñati slo Juan; ñaa ngu' quichi sube ti nu ndi'i loyuu su cuentya Judea slo yu, lo'o jua'a ñaa ngu' Jerusalén nu quichi tonu bi' slo yu. Nu ñati nu ngua tyuju'u tsa ti' ji'i cha' cuxi nu ntsu'u ji'i ngu' ni, ngüijña ngu' ji'i ycu' Ndyosi cha' cuityi Ni cha' cuxi bi', lo'o li' ntyucuatya Juan ji'i ngu' bi' lo hitya sta'a Jordán.

⁶ Lo'o nu Juan bi' ni, lacu' yu sca late' quicha' camello, lo'o ndyaaca' juata sii' yu. Ndacu' yu tscu' lo'o cuiña' cuityu. ⁷ Ndi'ya laca cha' nu nchcui' yu lo'o ñati bi':

—Ntsu'u sca ñati nu cua caa ti; cua nda Ni 'na lijyaa yala la, pana ñati bi' laca loo la —nacui Juan ji'i ngu'—. Lo'o na', cua'ni tlyu na' ji'i ñati bi'; tso'o tsa caca tyiquee na' masi caña nu ntsu'u quiya' ñati bi' sati' na' juata ti. ⁸ Lo'o hitya ti ntyucuatya na' ji'i ma, pana ná tyucuatya yu bi' ji'i ngu' lo'o hitya ti, masi cua'ni yu cha' tyanu Xtyi' ycu' Ndyosi ne' cresiya ji'i ngu' cha' caca lubii ngu' tsiya' ti, nu lo'o tyucuatya yu ji'i ngu'.

Ntyucuatya Juan ji'i Jesús

⁹ Lo'o li' ca tiya' la xi ngutu'u Jesús quichi Nazaret nde loyuu su cuentya Galilea bi', ndyaa yu su ndi'i Juan ca to' sta'a Jordán. Li' ntyucuatya Juan ji'i ycu' Jesús lo hitya sta'a. ¹⁰ Lo'o cua tyu'u ti Jesús lo hitya, li' na'a cha' cua ndyaala tyucuii nde cua. Li' ngua'ya Xtyi' ycu' Ndyosi su ndu Jesús; ñi'ya ndyacui sca tyupe', jua'a ngua'ya Xtyi' ycu' Ndyosi lo Jesús li'. ¹¹ Lo'o li' nguañi nchcui' ycu' Ndyosi ca su ntucua Ni nde cua. Ndi'ya nacui Ni:

—Nu sca ca Sñi' na' laca nu'u, lo'o jua'a ntsu'u tsa tyiquee na' ña'a na' jinu'u —nacui ycu' Ni ji'i Jesús—. Tyaca'a tsa nu'u 'na —nacui Ni.

Nti' nu xña'a tyijiloo ji'i Jesús

¹² Lo'o li' hora ti ndyaa lo'o Xtyi' ycu' Ndyosi ji'i Jesús nde ne' quixi' su ná ndi'i ñati. ¹³ Ndyaa Jesús li', tu'ba tsa ndyanu yu ycu' ti yu ne' quixi', lo'o jua'a ndi'i na'ni tyaala ne' quixi' bi'. Li' ndyalaa Satanás slo yu, ngua ti' tyijiloo ji'i Jesús si cua'ni ca yu cña cuxi. Lo'o cua ndye cha' bi', li' ndyalaa xca ji'i ycu' Ndyosi slo Jesús cha' xtyucua ngu' ji'i yu, cha' ta ngu' xi juersa ji'i yu.

Nguxana Jesús ndyu'ni cña ji'i ycu' Ndyosi Sti yu ca nde Galilea

¹⁴ Lo'o ca tiya' la ngusu'ba ngu' ji'i Juan ne' chcu. Li' ngxutyuu Jesús nde loyuu su cuentya Galilea, nclyu'u yu ji'i ngu' ñi'ya laca cha' tso'o ji'i ycu' Ndyosi.

¹⁵ —Cua ndyalaa hora cha' caca ycu' Ndyosi loo ne' cresiya ji'i ñati —nacui Jesús—. Ca tyuju'u ti' ma ji'i lcaa cha' cuxi nu ntsu'u ji'i ma; culochu' ma ji'i cha' cuxi bi', cha' li' taca xñi ma cha' tso'o nu ji'i ycu' Ndyosi nu cua'ni lyaá ji'i ma.

Ngusi'ya Jesús ji'i jacua tya'a ñati nu ndya'a cuta cualya

¹⁶ Lo'o ngua sca tsa nu ndya'a Jesús to' tayu' Galilea, li' na'a yu ji'i Simón, lo'o Andrés tya'a ngula Simón; ndya'a ngu' cuta cualya lo'o taraya, cha' bi' laca cña nu ndu'ni ngu' bi' lcaa tsa. ¹⁷ Nchcui' Jesús lo'o ngu' bi' li':

—Tsaa ma lo'o na' —nacui' Jesús ji'i ngu'—. Xa' cña culu'u na' ji'i ma juani, cha' clyana ma ji'i ñati chalyuu nu nguna' chalyuu ji'i xqui'ya cha' cuxi, cha' caca ngu' bi' ñati jna' —nacui'.

¹⁸ Ndyuna ngu', lo'o hora ti nguxtyanu ngu' taraya ji'i ngu', ndu'u ngu' ndya'a ngu' lo'o Jesús li'.

¹⁹ Lo'o cua ndyaa la xi Jesús, li' na'a yu ji'i tyucuaa sñi' Zebedeo nu naa Jacobo lo'o Juan. Nga'a ngu' ne' yaca ni'i sube ti, ndyu'ni cho'o ngu' taraya ji'i ngu'. ²⁰ Li' ngusi'ya Jesús ji'i ngu' cha' tsa ngu' lo'o yu. Hora ti nguxtyanu ngu' ji'i Zebedeo sti ngu', ndyanu nu cusu' bi' lo'o msu ji'i ne' yaca ni'i sube ti. Ndu'u ngu' ndyaa tyucuaa sñi' nu cusu' bi' lo'o Jesús.

Ngusñi cui'i cuxi ji'i sca nu qui'yu

²¹ Lo'o li' ndyalaa ca ta'a ngu' ca quichi Capernaum. Tsa ta'a lo'o ndi'i cña' ngu', li' ndyaa Jesús ne' laa ji'i ngu' cha' culu'u yu ji'i ngu'. ²² Lo'o ndyuna ngu', li' ndube tsa ti' ngu' ñi'ya cha' nlyu'u Jesús ji'i ngu'. Ngua ti' ngu' cha' tlyu tsa chacuayá' ntsu'u ji'i yu lo'o nchcui' yu lo'o ngu', si'i ñi'ya nlyu'u mstru nu nlyu'u cha' jo'ó ne' laa. ²³ La cui' ne' laa bi' nga'a sca nu qui'yu nu ntsu'u cui'i cuxi ji'i. Ngusi'ya tsa yu ji'i Jesús li':

²⁴ —¿Ñi'ya cha' nti' nu'u chcui' lo'o na', Jesús Nazaret? —nacui' nu quicha bi'—. ¿Ha cua nti' nu'u cua'ni tye nu'u cha' jna'? —nacui'—. Pana nslo na' jinu'u. Ycui' nu lubii laca nu'u, lo'o cua nda ycui' Ndyosi jinu'u lijya ca nde.

²⁵ Li' ngua'a Jesús ji'i cui'i cuxi nu ntsu'u ji'i nu quicha, ngulo ji'i cui'i cuxi bi' cha' tyaa tsiya' ti.

—Nga'aa chcui' nu'u —nacui' Jesús ji'i—. Nga'aa cua'ni xña'a cui'i lo'o nu'u.

²⁶ Li' nguxalú cui'i cuxi bi' ji'i nu quicha. Cui' ngusi'ya yu lo'o ngutu'u cui'i bi' ndyaa li'. ²⁷ Ndyutsij tsa lcaa ngu' li'. Nchcui' ngu' lo'o tya'a ngu' ndi'ya:

—¿Ñi'ya laca cha' re? —nacui' ngu'—. ¿Ha xa' cha' nlyu'u nu jua ji'i ñati? —nacui' ngu'—. Nchca ji'i yu jua culo yu cña, masi ji'i cui'i cuxi nlyo yu cña; hora ti nduna bi' cña nu ngulo yu ji'i, ndu'u nu cui'i bi', ndyaa li'.

²⁸ Yala ti nguañi cha' ji'i Jesús lcaa quichi nde loyuu su cuentya Galilea li'.

Ngua'ni Jesús jo'o ji'i xtya'a laa Simón Pedro

²⁹ Lo'o li' ngutu'u Jesús ne' laa bi' lo'o Jacobo lo'o Juan, ndyaa ngu' ca to' tyi Simón lo'o Andrés. ³⁰ Li' ndacha' ngu' ji'i Jesús cha' quicha tsa xtya'a laa Simón; tlyu tsa tyique' ntsu'u ji'i ma', ntsiya ti ma' lo qui'ña. ³¹ Li' ndyaa Jesús slo nu quicha bi', ngusñi yu ya' ma' cha' xtyucua yu ji'i ma' tyatu ma'. Hora ti ndyu'u tyique' ji'i ma' bi'. Lo'o ti nguxana ma' ngua'ni cho'o xi scuaa cacu ngu' li'.

Ngua'ni Jesús jo'o ji'i quiña'a tya'a ngu' quicha

³² Cua ngusij tsa li'. Lo'o ndyaa cuichaa, li' yaa lo'o ngu' ji'i lcaa ngu' quicha slo Jesús, masi nu ngusñi cui'i cuxi ji'i, masi nu ntsu'u xa' lo quicha ji'i. ³³ Ña'a tsaca quichi' cua ndyu'u ti'i ngu' ca to' ni'i ji'i Simón. ³⁴ Ngua'ni Jesús jo'o ji'i ngu' li', masi quiña'a lo quicha ntsu'u ji'i ngu'; masi ngu' nu ngusñi cui'i cuxi ji'i, ndyaca tso'o ngu' lo'o ngulo Jesús ji'i cui'i bi'. Pana ná nda Jesús chacuayá' chcui' cui'i cuxi bi', cha' cua ndyuloo cui'i bi' ji'i ycui' Jesús.

Nda Jesús cha' ji'i ycui' Ndyosi lo'o ngu' ca nde Galilea

³⁵ Lo'o bilya quixee chaca tsa, li' ndyatu Jesús; ndu'u yu, ndyaa yu xi nde ne' quixi' su ti ti ndu' chalyuu, cha' chcui' yu lo'o ycui' Ndyosi cajua. ³⁶ Pana Simón lo'o xa' tya'a ndya'a yu ni, ndyaa ngu' ndyaana ngu' ji'i yu. ³⁷ Nu lo'o nquiye Jesús ji'i ngu', li' nacui' ngu' ji'i Jesús:

—Nclyana tsa ngu' jinu'u —nacui' ngu' ji'i Jesús.

³⁸ —Masi ncllyana ngu' 'na ca nde, pana tya tsaa la na nde xa' quichi —nacui Jesús ji'i ngu'—. Lo'o ji'i ngu' xa' quichi ntsu'u cha' culu'u na' cha' tso'o nu cuentya jna' —nacui—. Bi' cña ntsu'u 'na cha' cua'ni na' nde chalyuu.

³⁹ Ndu'u ngu' ndyaa ngu' lo'o yu li'. Lcaa quichi su ndya'a Jesús nde Galilea bi' ndyaa yu ne' laa ji'i ngu', cha' culu'u yu ji'i ngu' bi'. Lo'o jua'a ngulo yu cui'i cuxi nu ngusñi ji'i ngu', cha' tyaca tso'o ngu' quicha nu ntsu'u cui'i ji'i.

Ngua'ni Jesús jo'o ji'i sca nu quicha ndyatsu' cuaña'

⁴⁰ Ngua sca tsā ndyalaa sca ngu' quicha slo Jesús, sca ngu' nu ndyatsu' cuaña' xqui'ya quicha nu ngusñi ji'i. Li' ndyatū sti' yu quicha bi' slo Jesús, nchcui' lo'o:

—Si nti' nu'ū cha' tyaca na', jlo ti' na' cha' taca jinu'ū cua'ni cha' tyaca na' —nacui nu quicha ji'i Jesús.

⁴¹ Ngua tya'na ti' Jesús ji'i nu quicha bi' li', ndyala' yu cuaña' yu quicha bi' su ngutsu'. —Tyaja'a na', cua'ni na' jo'o jinu'ū —nacui Jesús ji'i yu quicha bi'—. Tyanu lubii cuaña' nu'ū juani.

⁴² Hora ti ndyaca tso'o su ngutsu' cuaña'; ngua lubii cuaña', cha' cua ndye quicha bi' ji'i tsiya' ti li'. ⁴³ Nu lo'o ngusalya' Jesús lo'o, li' lye nchcui' yu lo'o nu ngua quicha bi' ndi'ya:

⁴⁴ —Ni sca ñati ná cacha' nu'ū ji'i tilaca laca nu ngua'ni jo'o jinu'ū —nacui Jesús ji'i nu ngua quicha bi'—. Yaa clyu nu'ū slo sti' jo'ó cha' ta nu'ū msta' ji'i ycu' Ndyosi nu ngua'ni cha' ndyaca tso'o nu'ū. Ta nu'ū msta', tsa lo msta' nu nacui' jyo'o Moisés sa'ni cha' ta na ji'i ycu' Ndyosi lo'o ngua lubii cuaña' na. Jua'a caca cuayá' ti' lcaa ñati cha' cua ndyaca tso'o nu'ū, nu lo'o ña'a ngu' lo'o xñi sti' jo'ó msta' nu ta nu'ū.

⁴⁵ Pana ná ndyuna tso'o nu ngua quicha bi'. Ndu'u ndyaa, nchcui' lo'o lcaa ñati ñi'ya ngua cha' ngua tso'o, bi' cha' nga'aa ngua ji'i Jesús tyu'u ta'a lquichi; ndyanu yu ne' quixi' ti su ná ndi'i ñati. Li' ndya'a tsa ngu' slo yu, masi ngu' xa' quichi tyijyu' la ngutu'u ngu' ndyaa ngu' slo yu.

2

Ngua'ni Jesús jo'o ji'i sca ñati nu nchcu' tyucuí tyucui ña'a yu

¹ Ca tiya' la xi nguxtyuu Jesús ndyaa ca quichi Capernaum bi'. Hora ti nguañi cha' tyucui ña'a quichi cha' cua ndyalaa yu. ² Li' quiña'a tsa ñati ndyu'u ti'i ngu' slo yu; ná ndyu'u scua nde ni'i su tyi'i ngu', lo'o la cui' ti cha' to' ni'i nde liya' tachaa tsa ndi'i ngu'. Lo'o li' ncllyu'u Jesús cha' tso'o ji'i ycu' Ndyosi ji'i ngu'. ³ Li' ndyalaa jacua tya'a ñati, ndi'ya ngu' ji'i sca nu quicha nu nchcu' tyucuí tyucui ña'a. ⁴ Ná ngua ji'i ngu' tyalaa ngu' ca slo Jesús lo'o nu quicha bi', cha' tachaa tsa ndu ñati; bi' cha' ndyacu' ngu' hique ni'i lo'o nu quicha bi'. Jlyacua que ni'i bi'. Lo'o li' ngusaala ngu' que ni'i su ndi'i Jesús cha' tyatí catya su ntsiya nu quicha. Li' nda'ya ngu' ji'i catya ca su nga'a Jesús. ⁵ Lo'o na'a Jesús cha' jlya tsa ti' ngu' ji'i yu, li' nchcui' yu lo'o nu quicha bi':

—Cua ngua'ni clyu ti na' jinu'ū ji'i qui'ya nu ntsu'u jinu'ū, sñi' —nacui Jesús ji'i.

⁶ Lo'o li' ndube tsa ti' mstru nu nclu'u cha' jo'ó ne' laa nu nga'a ne' ni'i bi'. ⁷ “¿Ni cha' nchcui' yu re jua'a?” ngulacua ti' ngu'. “Sca ti ycu' Ndyosi caca cua'ni clyu ti' ji'i ñati nu ntsu'u qui'ya ji'i. Sca qui'ya tlyu laca lo'o nchcui' nu qui'yu re cha' cuityi yu qui'ya nu ntsu'u ji'i ñati chalyuu, cha' ná nchca ji'i ni sca ñati chalyuu cuityi qui'ya nu ntsu'u ji'i ñati.” ⁸ Pana nda Jesús cuentya ñi'ya laca cha' nu ncllyacua ti' ngu'. Nchcui' yu lo'o mstru bi' li':

—¿Ni cha' cuxi tsa ncllyacua ti' mā ndi'i mā? —nacui Jesús ji'i mstru bi'—. ⁹ Ná ndiya ti' mā cha' cua nacui' na' ji'i nu quicha re: “Cua ngua'ni clyu ti' na' jinu'ū ji'i qui'ya nu ntsu'u hi'. ¿Ha tso'o la si chcui' na' lo'o nu quicha lacua: “Tyatu nu'ū, xatu'ba nu'ū catya jinu'ū cha' tyaa lo'o ji'i to' tyi”? —nacui Jesús—. ¹⁰ Tso'o lacua. Nti' na' cha' caca cuayá' ti' mā cha' ntsu'u chacuayá' jna' cua'ni clyu ti' na' ji'i ñati chalyuu nu ntsu'u qui'ya ji'i;

ntsu'u chacuayá' jna', xqui'ya cha' cua nda Ni 'na lijyaa lo yuu chalyuu cha' caca na' ñati. Caca cuayá' ti' mā lo'o ña'a mā cha' tyaca tso'o nu quicha re juani —nacui Jesús.

Li' xa' nchcui' yu lo'o nu quicha bi':

¹¹—Culo na' cña jinu'u juani —nacui Jesús ji'i—. Tyatu nu'u, xatu'ba nu'u catya jinu'u, cha' tsa lo'o nu'u ji'i ca to' tyi.

¹²Hora ti ndyatū nu quicha bi', ngusñi catya ji'i, ngutu'u ndyaa li'; na'a lcaa ngu' nu lo'o ndu'u nu ngua quicha bi' ndyaa lo'o catya ji'i. Ndube tsa ti' ngu', li' ngua'ni tlyu ngu' ji'i ycu' Ndyosi xqui'ya cha' bi':

—Ni sca ya bilya ña'a ya sca cha' tlyu ñi'ya nu ngua'ni nu'u juani —nacui ngu' ji'i ycu' Ndyosi li'.

Ngusi'ya Jesús ji'i Leví

¹³Lo'o li' ndu'u Jesús ndyaa yu ca to' tayu' bi' chaca quiya'. Li' ndyu'u ti'i quiña'a ñati ca slo yu, cha' chaca quiya' nclyu'u yu ji'i ngu'. ¹⁴Laja lo'o ndya'a ti Jesús, li' nteje tacui yu to' ni'i su ntucua Leví sñi' Alfeo nu nxñi cña cña loo ngu' cuentya ji'i ngu' xa' tsu' nu laca loo.

—Tsa nu'u lo'o na' —nacui Jesús ji'i nu Leví bi'.

Lo'o li' hora ti ndyatū Leví nguxana yu ndya'a yu lo'o Jesús.

¹⁵Ca tiya' la ndyacu Jesús to' tyi Leví. Stu'ba ndyacu yu lo'o tyuu tya'a ngu' cuxi, jua'a lo'o tyuu tya'a ngu' tya'a ndyu'ni cña lo'o Leví, nu quiña'a tsa cña cña loo nxñi ji'i ñati cuentya ji'i ngu' xa' tsu' bi'; quiña'a tsa ngu' bi' nti' ngu' cuna ngu' cha' nu nchcui' Jesús. Nga'a Jesús ni'i bi' lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i. ¹⁶Li' nteje tacui xi ngu' fariseo lo'o mstru cha' jo'ó nu tya'a ndya'a ngu'. Tacati tsa ycu' ngu', nti' ngu', pana lye tsa ndu'ni tyucuaa ti' ngu' ji'i xa' ñati. Na'a ngu' bi' ti lo'o ndyacu Jesús ne' ni'i bi'. Hora ti nchcui' ngu' bi' lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i Jesús:

—¿Ni cha' laca cha' ndyacu nu xu'na mā lo'o ngu' cuxi jua, lo'o nu msu ji'i ngu' xa' tsu' nu quiña'a tsa cña cña loo ngu' nxñi ngu' jua?

¹⁷Lo'o ndyuna Jesús cha' nu nchcui' nu ngu' tlyu bi', li' nacui yu:

—Ná ntsu'u cha' caca jo'o ji'i ñati nu tso'o ti ti' —nacui Jesús ji'i ngu'—, caca jo'o ji'i ngu' quicha —nacui—. Lo'o na' ni, ná lijyā na' cha' culu'u na' cha' tso'o ji'i ycu' Ndyosi ji'i ñati nu nclycua ti' cha' tso'o tsa ycu' ca ngu'; na cua lijyā na' ca nde cha' culu'u na' cha' tso'o bi' ji'i ñati nu jlo ti' cha' ntsu'u qui'ya ji'i ngu' —nacui Jesús.

Ndacha' ngu' judío ji'i Jesús si ná cua'ni tacati yu ji'i tsā nu ná ndacu ngu'

¹⁸Ngua sca tsā tacati ji'i ngu' nu ngua tsa'a ji'i Juan lo'o ji'i nu ngu' fariseo, nu tacati tsa ndu'ni ngu', nti' ngu'. Ná ndacu ngu' tyaja tsā tacati bi'. Lo'o li' ndya'a xi ñati slo Jesús, nchcui' ngu' lo'o yu:

—Ná ndacu ngu' nu ngua tsa'a ji'i Juan tsā juani. La cui' ti jua'a ngu' fariseo ni, ná ndacu ngu' juani —nacui ngu'—. Pana nu ngu' nu ndyaca tsa'a jinu'u ni, ndacu ngu' juani. ¿Ni cha' ná stu'ba ndyu'ni ngu' cuentya jinu'u lo'o cha' nu ndyu'ni ngu' bi'? —nacui ngu' ji'i Jesús.

¹⁹Li' nda Jesús sca cha' lo'o ngu' bi':

—Lo'o caja clyo'o ngu', lo'o ngu' nu ndya'a lo'o cutsii ndacu ngu'; ná ndi'i ngu' ntyute' ti ngu' tsā bi' lo'o ndi'i ngu' lo'o cutsii —nacui Jesús ji'i ngu' li'—. Chaa ti' ngu' lo'o ndi'i ngu' lo'o. ²⁰Pana nu lo'o tyalaa tsā nu lo'o tyaa lo'o ngu' ji'i cutsii, li' ná cacu ngu' tya'a tso'o cutsii, cha' caca xñi'i ti' ngu' li'. La cui' jua'a chaa ti' tya'a tso'o na' juani, pana caca xñi'i ti' ngu' nde loo la.

²¹Chaca cha' ni, sca ngu' nu nchca ji'i jyacuā late', nu lo'o cua'ni cho'o ste' cusū, ná talya sa yu'be late' cucui lo sca late' cusū, cha' tyatsii' late' cucui; hora ti tyati' jyacuā su ngalya bi' li'. ²²La cui' ti cha', ná su'ba ngu' ji'i lcui nu chca ndyu'u ti ne' tyaca' cusu'. Si su'ba ngu' ji'i ne' tyaca' cusu', yala ti catsu se'i tyaca' bi'; ndye ngula'a tyaca' li', tye lcui tyalú li'. Ne' tyaca' cucui tyu'u lcui nu lo'o chca ndyu'u ti.

Ngusuu ngu' si'yu trigo tsā ta'a

²³ Ngua sca tsá ta'a lo'o ndi'í cña' ngu' judío, li' ndyaa Jesús su nscua xtyá trigo ji'í ngu', ndyaa yu lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a ji'í yu. Li' ngusuu nu ngu' nu ndyaca tsa'a bi' xi si'yú trigo cha' cacu ngu' laja lo'o ndyaa ti ngu'. ²⁴ Lo'o li' na'a ngu' fariseo ñi'ya nu ngua'ni ngu' bi'. Li' nchcui' ngu' fariseo bi' lo'o Jesús:

—Tsa ta'a, tsá ndi'í cña' na laca juani —nacui' ngu' fariseo ji'í Jesús—. Tsa tacati laca. ¿Ni cha' laca ndyu'ni ngu' bi' cña nu ná ntsu'u chacuayá' cua'ni na tsá juani? —nacui' ngu'.

²⁵ Nguxacui' Jesús cha' ji'í ngu' li':

—¿Ha bilya ña'a ma lo quityi ji'í ycuí' Ndyosi nu nscua ñi'ya nu ngua'ni jyo'o David? Ngua sca tsá ntyute' tsa ycuí' yu, lo'o jua'a ntyute' tsa tya'a ndya'a yu —nacui' Jesús ji'í ngu'—. ²⁶ Ngua jyo'o Abiatar loo ji'í lcaa sti jo'ó tyempo bi', lo'o li' ndyatí jyo'o David bi' ne' ni'í su cuentya ji'í ycuí' Ndyosi cajua, ngusñi yu xlyá nu laca msta ji'í ycuí' Ndyosi, nu ntucua tacati lo mesa; ndyacu ngu' xlyá bi', masi sca ti sti jo'ó ntsu'u chacuayá' cacu ji'í nquicha' —nacui' Jesús ji'í ngu' fariseo bi'.

²⁷ 'Ná nti' ycuí' Ndyosi xcube' ji'na lo'o nchcui' Ni cha' caca sca tsá nu tyi'í cña' na; tso'o la tyi'í na si caja sca tsá nu tyi'í cña' na, ngua ti' Ni. ²⁸ Lo'o jua'a ntsu'u chacuayá' jna' cha' laca na' loo, masi tsá nu ndi'í cña' ngu', cha' cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati.

3

Sca yu quicha nu nchcu' ya' yu

¹ Ngua chaca quiya' ndyaa ngu' ne' laa ca bi' tsá nu ndi'í cña' ngu', lo'o nga'a sca nu quicha nu nchcu' sca tsu' ya'. ² Ña'a tsa xi ngu' tacati, nu ngu' fariseo bi', ña'a tsa ngu' ji'í Jesús si cua'ni yu jo'o ji'í nu quicha bi', cha' tsá ta'a nu ndi'í cña' ngu' judío ngua. Nti' ngu' tlyu bi' quijeloo qui'ya cha' sta ngu' hichu' Jesús. ³ Lo'o li' nchcui' yu lo'o nu quicha bi':

—Caa nu'u, tyu cla'be ne' laa re —nacui' Jesús ji'í.

⁴ Li' nchcuane Jesús ji'í lcaa ngu' bi':

—¿Ha ntsu'u chacuayá' ji'na cua'ni na sca cha' tso'o tsá nu ndi'í cña' ngu'? —nacui' yu ji'í ngu' tlyu bi'—. ¿Ha tso'o la si cua'ni na sca cha' cuxi tsá bi'? —nacui'—. ¿Ha ná tso'o cua'ni na jo'o ji'í ngu' li', nti' ma? ¿Ha tso'o la si ta na chacuayá' cajaa ngu' quicha tsá bi' lacua? —nacui' Jesús.

Ngaa'aa ngujui la ñi'ya chcuí' nu ngu' tlyu bi' lo'o Jesús li'. ⁵ Ñasi' xi Jesús ña'a yu ji'í ngu' bi', jua'a xñi'í xi ti' yu cha' ná ntaja'a ngu' cui'ya ngu' cuentya ji'í cha' nu nlyu'u yu ji'í ngu'. Li' nchcui' yu lo'o nu quicha bi':

—Xquiñi nu'u ya' —nacui' Jesús ji'í.

Nguxquiñi yu ya' yu li', lo'o hora ti ngua tso'o ya' yu. ⁶ Lo'o ndu'u nu ngu' fariseo ne' laa bi', li' ndyaa ngu' cha' chcuí' ngu' lo'o taju ngu' nu cuentya ji'í rey Herodes; chcuí' ngu' ñi'ya cua'ni ngu' cha' caca cujuii ngu' ji'í Jesús.

Ndyu'u ti'í quiña'a tsa ñati to' tayu'

⁷ Lo'o li' ndyaa Jesús to' tayu' lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'í. Quiña'a tsa ngu' Galilea ndyaa ngu' ndyaa lca'a ngu' ji'í cha' cuna ngu' cha' nu nlyu'u yu. ⁸ Cua ndañi ñi'ya laca cha' tonu nu ndyu'ni Jesús hasta ca quichi' tyijyu', bi' cha' lo'o ngu' tyijyu' ndyalaa ngu' cha' ña'a ngu' ji'í yu; ndyalaa ngu' Judea, lo'o ngu' Jerusalén, lo'o ngu' Idumea, lo'o ngu' chaca tsu' sta'a Jordán, lo'o ngu' Sidón, lo'o ngu' Tiro. ⁹ Na'a Jesús cha' quiña'a tsa ñati ndya'a slo, li' nchcui' yu lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'í yu cha' culana ngu' sca yaca ni'í sube, cha' ná satá ngu' ji'í yu, cha' quiña'a tsa ngu' ndi'í. ¹⁰ Jlo ti' ngu' cha' cua ngua'ni yu jo'o ji'í quiña'a tsa ngu' quicha, bi' cha' tachaa tsa ndi'í ngu' quicha slo; cua nti' tsa ngu' cala' ngu' ji'í ycuí' Jesús. ¹¹ Nu ngu' quicha nu ntsu'u cui'í cuxi ji'í ngu' ni, nu lo'o na'a ngu' quicha bi' ji'í Jesús, li' ndyatú sti' ngu' nde loo su ndu yu. Cui'í nxi'ya ngu' xqui'ya cui'í cuxi, cha' nslo cui'í bi' ji'í Jesús:

—Nu'u laca nu sca ti Sñi' ycuí' Ndyosi —ndu'ni ngu' quicha bi'.

¹² Hora ti ngulo Jesús cña ji'i cui'i cuxi cha' ná cacha' ngu' ji'i xa' ñati tilaca laca ycu'i yu.

Ngusubi Jesús ji'i tii tyucuaa tya'a ñati nu ca tsa'a ji'i

¹³ Lo'o li' ndu'u Jesús ndyaa ndyacu'i yu sii' ca'ya, ngusi'ya yu ji'i tyuu tya'a ñati cha' caa ngu' ca su ndu. Ndyaa ngu' bi' slo yu li'. Lo'o li' laja ngu' bi' ngusubi Jesús ji'i ñati nu cua'ni cña ji'i; ¹⁴ ngusubi yu ji'i tii tyucuaa tya'a ñati bi', cha' ca tsa'a ngu' ji'i yu. Bi' ngu' nu ta Ni ji'i cha' tsa' ngu' slo ñati xa' quichi, cha' culu'u ngu' cha' tso'o ji'i ycu'i Ni ji'i lcaa ñati. ¹⁵ Nda Jesús chacuayá' ji'i nu tii tyucuaa tya'a ngu' bi', cha' cua'ni ngu' jo'o ji'i ngu' quicha, lo'o jua'a culo ngu' ji'i cui'i cuxi nu ntsu'u ji'i ngu'. ¹⁶ Nde nscua xtañi ca ta'a tii tyucuaa tya'a ngu' nu ngusubi Jesús ji'i: Simón nu ngusta Jesús chaca xtañi Pedro ji'i yu, bi' laca tsaca; ¹⁷ lo'o li' ngusubi yu ji'i tyucuaa sñi' Zebedeo, nu Jacobo lo'o Juan, nu nchcui' Jesús cha' sñi' tyi'yu laca ngu', (jua'a ndyu'u cha' Boanerges cha'cña ji'i ngu' bi'); ¹⁸ lo'o jua'a ngusubi yu ji'i Andrés, lo'o ji'i Felipe, lo'o ji'i Bartolomé, lo'o ji'i Mateo, lo'o ji'i Tomás, lo'o ji'i xa' Jacobo sñi' Alfeo, lo'o ji'i Tadeo, lo'o ji'i xa' Simón nu ntsu'u cha' ji'i lo'o ngu' cananista; ¹⁹ ngusubi yu ji'i Judas Iscariote nu tiya' la tya ji'i yu ya' ngu' xña'a xqui'ya cñi.

Nsta ngu' qui'ya ji'i Jesús

Ca tiya' la ndyalaa Jesús to' tyi lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i yu. ²⁰ Xa' ndyu'u ti'i ñati ca slo Jesús li'. Cha' quiña'a tsa ñati ndi'i, ná ngujui tyempo cha' cacu yu lo'o tya'a ndya'a yu. ²¹ Lo'o ndyuna tya'a Jesús cha' bi', ngulacua tsa ti' ngu' li'. Hora ti ndu'u ngu' lijya ngu' slo Jesús, xqui'ya cha' ntsu'u ñati nu nacui cha' cua ngua loco yu.

²² Lo'o li' lijya mstru nu nclyu'u cha' jo'ó ne' laa tonu ca Jerusalén. Nchcui' mstru bi' lo'o ngu':

—Ngusñi Beelzebú xu'na lcaa lo cui'i cuxi ji'i Jesús cua —nacui mstru bi'—, bi' cha' lo'o chacuayá' ji'i nu xña'a bi' nchca ji'i yu culo ji'i cui'i cuxi nu ngusñi ji'i ñati.

²³ Lo'o li' ngusi'ya Jesús ji'i mstru bi', cha' caa ngu' slo; nda yu sca cuii lo'o ngu' li':

—¿Ha culo Satanás ji'i ñati nu ji'i ycu'i ca? —nacui Jesús ji'i ngu' bi'—. ²⁴ Tye cha' ji'i sca quichi jua'a ti si xcui' na xuu tya'a sca latya ngu' tisiya lo'o chaca latya ngu' tisiya. ²⁵ La cui' jua'a lo'o ngu' tya'a ndi'i sca ni'i ti; si xcui' na xuu tya'a ngu', tya'be tya'a ngu' tyaa ngu' li'. ²⁶ Bi' cha' ná talo Satanás si xuu tya'a ycu'i Satanás lo'o msu ji'i ycu'i ca; tye cha' ji'i nu xña'a yala ti li'.

²⁷ Sca ñati nguula ni, ná caja ñi'ya nu tyatí ngu' to' tyi yu cha' cuaana ngu' yu'ba ji'i yu. Sca ti si sca' ngu' ji'i xu'na ni'i clyo, taca cuaana ngu' na nu ntsu'u ji'i yu bi' li'.

²⁸ Chañi cha' nu nchcui' na' lo'o cu'ma, cha' nchca ji'i ñati jña ngu' cha' clyu ti' ji'i ycu'i Ndyosi Sti na' cuentya ji'i lcaa qui'ya nu ntsu'u ji'i ngu', masi cha' cuxi nu ngua'ni ngu', masi cha' cuxi nu nchcui' ngu'; ²⁹ sca ti ji'i ñati nu nchcui' cha' cuxi ji'i cña nu ndu'ni Xtyi'i ycu'i Ndyosi, ná cua'ni clyu ti' ycu'i Ni ji'i ñati bi'. Ná cuityi Ni qui'ya nu ntsu'u ji'i ñati bi'.

³⁰ Nda Jesús cuii bi' lo'o ngu' xqui'ya cha' nacui ngu' cha' ngusñi cui'i cuxi ji'i yu.

Ndyalaa xtya'a Jesús lo'o tya'a yu

³¹ Lo'o li' ndyalaa xtya'a Jesús lo'o tya'a yu to' ni'i su ndi'i Jesús. Nde liya' ndyanu ngu'. Li' nda ngu' cha' ndyaa ca su ndu Jesús, cha' tyu'u yu nde liya' cha' chcui' ngu' lo'o yu, ngua ti' ngu'. ³² Pana tachaa tsa ndi'i ngu' su ndu Jesús.

—Ndu xtya'a nu'u lo'o tya'a nu'u nde liya' —nacui ngu' ji'i Jesús—. Cua nti' ngu' chcui' ngu' lo'o nu'u —nacui ngu'.

³³ —¿Tilaca nu chañi ca cha' laca xtya'a na'? ¿Tilaca nu chañi cha' laca tya'a na'? —nacui Jesús ji'i ngu' li'.

³⁴ Li' nxña'a Jesús ji'i ngu' nu nga'a cacua ti slo yu, xa' nchcui' yu lo'o nu ngu' quiña'a bi':

—Nu ngu' re ni, stu'ba ti ndulo ngu' 'na, ñi'ya nu ndulo xtya'a na' 'na, ñi'ya nu ndulo tya'a na' 'na —nacui Jesús—. ³⁵ Lo'o jua'a lcaa ñati nu taquiya' ji'i ycu'i Ndyosi, nu cua'ni

ñi'ya nu nti' ycuí Ni cha' cua'ni ngu', ngu' bi' ndu'ni ñi'ya nti' si laca ngu' xtya'a na', ñi'ya nti' si laca ngu' tya'a na', masi nu qui'yu, masi nu cuna'a —nacuí Jesús.

4

Cuií ji'í ñati nu ndyataa si'yu

¹ Chaca quiya' nguxana Jesús ngulu'u yu ji'í ñati to' tayu' bi'. Cua ndyu'u ti'í quiña'a tsa ñati ca slo yu li'; hasta nga'aa ndyu'u scua yuu su tyu quiya' yu, bi' cha' ndyatí yu ca ne' sca yaca ni'í sube nu ndacuí to' hitya ti. Ne' yaca ni'í bi' ndyaca'a Jesús, ndyanu nu xa' la ñati quiña'a lo yuu btyi to' tayu' bi'. ² Li' quiña'a tsa cuií nda Jesús lo'o ngu', cha' ca tsa'a ngu' lcaa cha' nu ngua ti' yu culu'u yu ji'í ngu'. Ndi'ya ngua sca cuií bi':

³ —Cua'a jyaca ma —nacuí Jesús ji'í ngu'—. Ngua sca tsa ndyaa sca ñati cataa si'yu trigo. ⁴ Nguscui yu si'yu ji'í, lo'o ndyú xi si'yu bi' lo yuu tacalya to' tyucuií. Hora ti ñaa quiñi, ndye si'yu bi' ndyacu ni' ji'í. ⁵ Lo'o li' ndyalú xi si'yu su xti tsa yuu nscua chu' quee. Yala ti ntyucua si'yu bi'; pana cha' xca ti yuu ndyacu' chu' si'yu, ⁶ bi' cha' ná ngua xñi suu chu' quee bi', ná ngua caluu tso'o. Ndye calya bi' ndyanaa, cha' tyique' tsa cua. ⁷ Lo'o chaca se'í ndyalú xi si'yu lo yuu su ndu yaca quiche'. Yala la nguluu yaca quiche' bi'; ná nda chacuayá' caluu tso'o calya trigo tsiya' ti, bi' cha' nga'aa ngutu'u si'yu lo bi' li'. ⁸ Lo'o jua'a ndyalú xi si'yu lo yuu tso'o. Ntyucua tso'o si'yu bi'; tso'o tsa nguluu calya, lo'o li' tso'o tsa ngutu'u si'yu lo juu bi'. Ntsu'u juu nu nda calaa tyii tya'a si'yu lo, lo'o jua'a ntsu'u juu nu nda snayala tya'a si'yu, lo'o jua'a ntsu'u juu nu nda sca siyento tya'a si'yu sca ti juu.

⁹ Cua'a jyaca ma ji'í cha' nu nchcui' na' lo'o ma juani, si chañi cha' ntaja'a ma cuna ma cha' tso'o bi' —nacuí Jesús ji'í nu ngu' quiña'a bi'.

Ni cha' nda Jesús cuií lo'o ngu'

¹⁰ Ca tya' la lo'o cua ndu'u ñati bi' ndyaa tsa tlyu ti, li' liyya nu tii tyucuaa tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a ji'í Jesús slo yu, lo'o jua'a ñaa xa' la tya'a tso'o ngu' slo Jesús. Li' nchcuane ngu' ji'í Jesús:

—¿Ñi'ya ntsu'u cha' nu nda nu'u nu ngua tsa ti? —nacuí ngu' bi' ji'í Jesús.

¹¹ —Cua nda ycuí Ndyosi chacuayá' cha' ca cuayá' ti' ma sca cha' nu ntsu'u yacu' ti, ñi'ya nu caca lo'o laca ycuí Ni loo ne' cresiya ji'í ñati —nacuí Jesús ji'í ngu' bi'—. Xa' ñati nu ná ngusñi cha' ji'í ycuí Ndyosi ni, ná ta ngu' cuentya lo'o cuna ngu' sca cuií; tucui tsa cha' bi' nti' ngu'. ¹² Bi' cha' nda na' cuií bi' lo'o ngu', cha' masi ña'a ngu', ná ta ngu' cuentya ñi'ya nu tyu'u cha' bi'; masi cuna ngu', ná ca cuayá' ti' ngu' ñi'ya nu tyu'u cha' bi'. Jlo ta' cha' ná ntaja'a ngu' culochu' ngu' ji'í cha' cuxi nu ntsu'u ji'í ngu', bi' cha' ná nchca jna' cui'ya na' cha' clyu ti' ji'í ngu' ji'í qui'ya nu ntsu'u ji'í ngu'.

Ñi'ya nu ndyu'u cha' ji'í cuií ji'í ñati nu ndyataa si'yu

¹³ ¿Ha ná ngua cuayá' ti' ma ñi'ya nti' ñacuí cuií bi'? —nacuí Jesús ji'í ngu' bi' li'—. ¿Ñi'ya caca ta ma cuentya ji'í xi xa' la cuií lacua, si ná nduna ma cha' nu nchcui' na' bi'? —nacuí—. ¹⁴ Ñi'ya laca ñati nu ndyataa si'yu bi', jua'a laca ñati nu nchcui' cha' tso'o ji'í ycuí Ndyosi lo'o xa' la ñati. ¹⁵ Ñi'ya laca si'yu nu ndyalú lo yuu tacalya to' tyucuií lo'o li' ndye si'yu ndyacu quiñi, jua'a laca ñati nu lo'o ndyuna ngu' cha' tso'o ji'í ycuí Ndyosi, ná nduna tso'o ngu' li'. Ñi'ya laca yuu tacalya bi', jua'a laca cresiya ji'í ñati bi'. Ñi'ya laca lo'o ndye ndyacu quiñi si'yu to' tyucuií, jua'a caa Satanás cha' cuityi cha' tso'o bi', cha' nga'aa tyi'u ti' ngu' cha' tso'o bi' li'. ¹⁶ Lo'o si'yu nu ndyalú lo yuu lati tu'ba chu' quee ni, bi' laca ñi'ya laca ñati nu tso'o tsa ntsu'u tyiquee ngu' lo'o clyo ndyuna ngu' cha' tso'o bi' ji'í ycuí Ndyosi. ¹⁷ Pana si lya' ti' xa' ñati ji'í ngu' bi' xqui'ya cha' tso'o nu ndyuna ngu' bi', si xtyí lo'o ñati ji'í ngu', ná talo ngu' li'; laca ngu' bi' ñi'ya laca si ná ngusñi tso'o suu si'yu nu ntyucua lo yuu lati tu'ba chu' quee bi', lo'o li' ná ndalo calya bi' ndyanaa li'. ¹⁸ Si'yu nu ndyalú lo yuu laja yaca quiche' ni, bi' laca ñi'ya laca ñati nu ndyuna cha' tso'o bi', ¹⁹ lo'o li' ndya'a tsa cha' tyiquee ngu' ñi'ya cua'ni ngu' cha' caca culiya' ngu'; nclyana ngu' ñi'ya ca caja quiña'a tsa cha' tso'o nu ntsu'u chalyuu re ji'í ngu', cha' caca stu'ba

ngu' lo'o ñati tlyu la. Bi' cha' ná nchca tyanu cha' tso'o ne' cresiya ji'i ngu' bi'. ²⁰ Ndi'ya ndyu'u cha' ji'i yuu tso'o su ndyalú si'yu: lo'o ntyucua si'yu, li' tso'o tsa nguluu calya, ngutu'u tsa si'yu lo li'; jua'a laca ñati nu ndyuna cha' tso'o bi', lo'o li' tso'o tsa ndaquiya' ngu' ji'i cha' bi'. Ntsu'u yuu su nda sca ti juu trigo hasta calaa tyii tya'a si'yu, lo'o jua'a ntsu'u yuu su ndyu'u snayala tya'a si'yu lo sca ti juu, lo'o jua'a ntsu'u yuu su ndyu'u hasta sca siyento tya'a si'yu lo sca ti juu.

Cuii ji'i xee nu tyu'u ne' ni'i

²¹ Chaca quiya' nda Jesús sca cuii lo'o ngu' bi':

—Lo'o ngua'a na xee ni'i ca talya, ¿ha tacu' na lo xee bi'? ¿Ha sta na xee bi' ne' quiña? —nacu' Jesús ji'i ngu'—. Ná ndu'ni na jua'a —nacu'—. Cua xi sta na xee cha' tyaca' xee tyucui ña'a nde ni'i. ²² Ndu'ni cha' tyu'u lo xee lcaa na nu ndyu'u cuatsi' ji'i ñati juani; ná sca cha' ntsu'u cuaana ti juani nu ná quijeloo ji'i ñati ca tiya' la. ²³ Cua'a jyaca mā xi ji'i cha' nu nchcui' na' lo'o mā juani, si chañi cha' ntaja'a mā cuna mā cha' tso'o bi'.

²⁴ Tya ngulu'u la xi Jesús ji'i ngu' li':

—Taquiya' tso'o mā ji'i cha' nu nchcui' na' lo'o mā juani —nacu' Jesús—. Ñi'ya nu ndu'ni mā lo'o xa' ñati, la cui' jua'a cua'ni ycu' Ndyosi lo'o mā li'. Lo'o jua'a lo'o cuna tso'o mā cha' jna', quiña'a la cha' tso'o tyu'u ne' cresiya ji'i mā li'. ²⁵ Lo'o ñati nu jlya ti' cha' jna', nu ndyaca tsa'a cha' bi' ni, tya ta la ycu' Ni cha' lo'o ngu' bi'; pana ñati nu ná jlya ti', nu ná ntí' ca tsa'a ngu', cua'ni ycu' Ni cha' ná caca ji'i ngu' bi' ca tsa'a ngu' tsiya' ti cha' ji'i ycu' Ni li'.

Cuii ji'i su ntyucua si'yu

²⁶ Lo'o li' nda Jesús chaca cuii lo'o ngu':

—Ta na' sca cuii lo'o mā cha' caca cuayá' ti' mā ñi'ya nu caca lo'o laca ycu' Ndyosi loo ne' cresiya ji'i ñati —nacu' Jesús ji'i ngu'—. Ngua sca tsa ndyataa sca ñati nscua', ²⁷ li' ngujua' yu talya; lo'o cua quixee ti chaca tsa ngue ti' yu. Jua'a nteje tacui tyuu tsa lo'o tyuu talya. Laja li' ntyucua si'yu bi', cua ndyaluu bi' li'. Ná jlo ti' yu ñi'ya caca caluu si'yu bi'. ²⁸ Jua'a nchca ji'i sca si'yu nu lo'o cataa na ji'i. La cui' yuu su ndyataa si'yu bi' laca nu ta juersa ji'i si'yu cha' caluu. Tyucua calya cuañi' clyo, li' tyu'u tucua nchu', lo'o li' caja ltya ji'na. ²⁹ Lo'o cua btyi ltya, li' caca clacua, cha' tyu'u ti'i ltya.

Cuii ji'i si'yu cuxee

³⁰ Lo'o li' nda Jesús chaca cuii lo'o ngu' bi':

—Chaca cha' hcui' na' lo'o mā juani. Ta na' sca cuii lo'o mā ñi'ya nu caca lo'o ycu' Ndyosi laca loo ne' cresiya ji'i ñati —nacu' Jesús—. ³¹ Caca bi' ñi'ya laca sca ti si'yu cuxee nu ndyataa ngu'. Si'yu bi' laca nu si'yu sube la tyucui ña'a chalyuu, cha' ná ntsu'u xa' si'yu nu sube la. ³² Pana lo'o cataa ngu' si'yu bi', yala ti tyucua, caluu yaca li' cha' caca sca yaca tlyu. Lo'o li' ca'ya quiñi laja sta' yaca bi', chca'a cña' ni' su tyacala' laja laca' bi'.

Ni cha' nda Jesús cuii lo'o ngu'

³³ Jua'a ti ngulu'u Jesús cha' ji'i ngu'; nda yu xi cuii lo'o ngu', cha' culu'u cha' ji'i ycu' Ndyosi ji'i ngu', ña'a cuayá' nu ta tso'o ngu' cuentya ñi'ya ntsu'u cha' ji'i ycu' Ni. ³⁴ Xcui' lo'o cuii ti ngulu'u Jesús ji'i ñati quiña'a, masi ná nda tso'o ngu' cuentya ñi'ya cha' nda cuii bi'; pana tiya' la ngulu'u tso'o yu cha' bi' ji'i nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i yu.

Ngulo Jesús cña ji'i cui'i lo'o ji'i clyoo' lo tayu'

³⁵ Lo'o cua ngusii tsa, cua ndyaa cuichaa, li' nchcui' Jesús xi lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i:

—Tyeje tacui na ca chaca tsu' tayu' re —nacu' Jesús ji'i ngu' bi'.

³⁶ Lo'o li' nguxtyanu ngu' ji'i nu quiña'a tsa ñati nu ndi'i cajua, ndyatí Jesús lo'o tya'a ndya'a yu ne' yaca ni'i su ngua'a yu cha' ngulu'u yu ji'i nu ngu' quiña'a bi' tsa la. Ndu'u ngu' ndyaa ngu', lo'o xa' yaca ni'i ndyaa lo'o. ³⁷ Lo'o li' lye tsa ndyaca cui'i, lye tsa ndyatú clyoo' lo tayu', ña'a cuayá' nu ndyatí tsa hitya clyoo' nde ne' yaca ni'i; cua cha'a ti yaca

ni'i bi' ntsu'u hitya. ³⁸ Pana laja' ti Jesús ntsu'u nde siyu' yaca ni'i, ngustii yu lo sca late' lcuti. Nguxtyu'u ngu' ji'i yu li':

—Cusu' —nacu' ngu' ji'i Jesús—. Que ti' nu'u. ¿Ha ná ndube ti' nu'u cha' cua cajaa ti na? —nacu' ngu'—. Cua quilyu'u ti yaca ni'i re.

³⁹ Li' ndyatü Jesús, ngulo yu cña ji'i cui'i, ngua'a ji'i clyoo' lo tayu'.

—Caca ti' ti lo hitya re —nacu' yu.

Hora ti ngua ti' cui'i, ngua ti' clyoo'; ti' ti ndyanu tayu' li'. ⁴⁰ Lo'o li' nchcui' Jesús lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i:

—¿Ni cha' ntsii tsa ma? —nacu' Jesús ji'i ngu'—. ¿Ni cha' laca ná jlya ti' ma ji'i ycu' Ndyosi cha' caca ji'i Ni cua'ni Ni jua'a? —nacu'.

⁴¹ Ndube tsa ti' ngu' ña'a ngu' ji'i Jesús li':

—¿Tilaca laca nu qui'yu re? —nacu' ngu' ji'i tya'a ngu'—, cha' lo'o cui'i ndaquiya' ji'i yu, lo'o jua'a nduna clyoo' lo tayu' cha' nu nda yu —nacu' ngu' ji'i tya'a ndyaca tsa'a ngu'.

5

Ngusñi cui'i xña'a ji'i sca ngu' Gadara

¹ Lo'o li' ndyalaa ngu' chaca tsu' tayu bi', nde loyuu su cuentya Gadara. ² Cua tyu'u ti Jesús ne' yaca ni'i lo'o ndyu'u tucua sca nu quicha, sca ngu' nu ngusñi cui'i xña'a ji'i. Ndi'i nu quicha bi' ne' lo'o jyo'o. ³ Su nguatsi' jyo'o ti ndi'i nu quicha bi', cha' ná ngua ji'i ngu' sca' ji'i; ni lo'o chcuá ná ngua ji'i ngu'. ⁴ Cua tyuu quiya' ngusca' ngu' ji'i lo'o carena nquicha', ndyaaca' quiya', ndyaaca' ya'; pana hora ti ngusi'yu cu' chcuá bi', ndyati' carena, ndyanu yu'be ti chcuá nu ndyaaca' nu quicha bi'. Ni sca ngu' ná ngué ngu' cha' tyijiloo ji'i yu quicha bi'. ⁵ Lo'o nde tsa lo'o nde talya ndya'a nxi'ya ne' lo'o jyo'o, ndya'a yu'u ti sii' cuati. Lo'o jua'a ngusi'yu ji'i ycu' ca lo'o quee. ⁶ Juani tyijyu' ti ndu nu quicha bi' na'a ji'i Jesús. Li' ngusna lijya ndatü sti' slo Jesús, cha' cua'ni tlyu ji'i. ⁷ Cui' ngusi'ya nu quicha bi' ji'i Jesús li':

—¿Ni'ya cña nti' nu'u jna'? —nchcuane yu quicha ji'i Jesús li'—. Nu'u laca Jesús nu sca ti Sñi' ycu' Ndyosi, ycu' Ni nu laca loo la —nacu'—. Chacuayá' ji'i ycu' Ndyosi, ná xcube' nu'u jna'.

⁸ Tsa ti' cua ngulo Jesús cña ji'i cui'i xña'a bi', cha' tyatsu' ji'i yu quicha bi', bi' cha' tya'na nchcui' lo'o Jesús juani cha' ná xcube' yu ji'i.

—Tyu'u nu'u, tyaa nu'u tsiya' ti —nacu' Jesús ji'i cui'i xña'a tsa la.

⁹ Li' nchcuane Jesús ji'i yu quicha bi':

—¿Ni naa nu'u? —nacu' Jesús ji'i.

—Quiña'a tsa lo naa na' —nacu' nu quicha—, cha' quiña'a tsa tya'a cui'i xña'a ngusñi 'na —nacu'.

¹⁰ Lo'o li' ndijña tsa nu quicha bi' cha' ná cua'ni Jesús jo'o ji'i, cha' ná culo Jesús ji'i nu cui'i xña'a bi' cha' tyaa; ná nti' cui'i xña'a bi' cha' tsa xa' chalyuu tyijyu' la. ¹¹ La cui' tsa bi' ndi'i tsa cube' ndyacu ni' quixi' sii' ca'ya jua. ¹² Li' xa' ndijña yu quicha bi' ji'i Jesús cuentya ji'i cui'i xña'a nu ngusñi ji'i:

—Ta nu'u chacuayá' tsa cui'i cha' xñi ji'i cube' jua —nacu'.

¹³ Lo'o li' nda Jesús chacuayá' bi' ji'i lcaa cui'i xña'a bi'. Li' ndu'u cui'i ndyaa, ngusñi ji'i cube'. Ndi'i tucua mil tya'a cube', lo'o jua'a ngusñi cui'i bi' ji'i lcaa ni'. Ngusna ni' sii' cua'a li', ndyú ca ta'a ni' ne' hitya tayu'; ndy'o ni' hitya, ngujui lcaa cube' bi' li'.

¹⁴ Lo'o li' ndube tsa ti' ngu' nu ña'asii ji'i cube' bi', ngusna ngu' ca quichi' cha' cacha' ngu' ji'i lcaa ngu' cacua ti ñi'ya cha' ngua bi'. Hora ti ndu'u ngu' lijya ngu' cha' ña'a ngu' ji'i cha' bi'. ¹⁵ Nu lo'o ngulaa ngu' slo Jesús, li' na'a ngu' ji'i nu qui'yu nu ngua quicha bi'; na'a ngu' cha' ti' ti nga'a nu qui'yu bi', lacu' ste', cha' cua ndyaca tso'o. Nga'aa nxa'lu cui'i xña'a bi' ji'i. Ndyutsii tsa ngu' li'. ¹⁶ Nchcui' tsa ngu' nu ña'asii ji'i cube' bi' ñi'ya ngua cha' ji'i nu quicha, cha' tsa tlyu ti nguxtyanu cui'i xña'a ji'i. Li' ndu'u cui'i bi' ndyaa,

ngusñi ji'i lcaa cube' nu ndi'i bi'; ndye cha' ji'i cube' bi' li'. ¹⁷ Nu lo'o ndyuna ngu' quichi cha' bi', li' nchcui' tsa ngu' lo'o Jesús cha' tyatsu' yu tyaa yu xa' se'i su tyijyu' la.

¹⁸ Lo'o cua tyat'i ti Jesús ne' yaca ni'i sube cha' tyaa, li' nchcui' nu ngua quicha bi' lo'o Jesús; ngüijña chacuayá' ji'i Jesús cha' tsa lo'o. ¹⁹ Pana ná nda Jesús chacuayá' ji'i.

—Xa' xtyuu nu'u tyaa nu'u to' tyi —nacui Jesús ji'i—. Ta nu'u cha' lo'o lcaa ngu' tya'a nu'u ñi'ya ngua cha' tlyu nu ngua'ni ycu' Ndyosi nu Xu'na na cha' ngua'ni Ni cha' ndyaca tso'o nu'u, cha' ngua'ni tya'na tsa ti' ycu' Ni jinu'u.

²⁰ Lo'o li' ndu'u ndyaa nu qui'yu bi' lcaa quichi nde Decápolis, nda cha' lo'o ngu', lcaa lo cha' ñi'ya nu ngua'ni Jesús lo'o. Ndube tsa ti' lcaa ngu' bi' li'.

Sñi' Jairo, lo'o nu cuna'a nu ndyala' ste' Jesús

²¹ Lo'o li' ñaa Jesús ne' yaca ni'i ca nde tsu' tayu' chaca quiya'. Xa' ndyu'u ti'i quiña'a tsa ñati' slo Jesús nde to' tayu' bi'. ²² Li' ndyalaa sca nu qui'yu nu laca loo ne' laa jua. Jairo naa nu cusu' bi'. Ndatu sti' nu cusu' bi' slo Jesús, ndacui nclyú hique yu hasta lyuu. ²³ Tya'na tsa nchcui' yu lo'o Jesús li':

—Cua cajaa ti sñi' na' —nacui yu ji'i—. Cua'ni nu'u cha' tso'o tsa nu'u ca su ntsiya nu cuna'a piti bi' 'na, cha' cua'ni nu'u jo'o ji'i cho'; sta ya' nu'u chu' nu piti cha' cu'ú cho'.

²⁴ Lo'o li' ndyaa Jesús lo'o yu bi', jua'a ndyaa quiña'a ñati' lo'o ngu', hasta tachaa tsa ndi'i ngu' lo'o ndya'a ngu'. ²⁵ Lo'o sca nu cuna'a quicha ndya'a laja ñati' quiña'a bi'. Cua tii tyucuaa yija ntsu'u quicha ji'i nu cuna'a bi', cha' ndyalú tsa tañi ma'. ²⁶ Cua ndye lcaa lo jo'o ngua'ni ngu' ji'i ma' quicha bi', lo'o ná ngua ji'i ngu' cua'ni ngu' jo'o ji'i. Ndye cñi ji'i ma', ndye lcaa lo cha' tso'o nu ntsu'u ji'i ma' xqui'ya taná, lo'o lye la ngua quicha ma' li'. ²⁷ Cua ndyuna ma' quicha bi' xi cha' ji'i Jesús, bi' cha' ñaa ma' laja ñati' nde chu' su ndu Jesús. Ndyala' ma' quicha bi' ste' Jesús li'. ²⁸ “Lo'o cala' ti na' ste' Jesús re, tyaca tso'o na' li'”, ngua ti' ma' quicha bi'. ²⁹ Hora ti ndyacu' cha' ndyalú tañi ma', tsa tsiya' ca ngua tii ycu' ca ma' cha' cua ndyaca tso'o li'. ³⁰ Pana hora ti ngua tii Jesús cha' cua ngua'ni yu jo'o ji'i sca ñati', masi ná na'a yu ji'i nu quicha bi'. Li' nguxña'a yu ji'i nu ñati' quiña'a nu lijya nde chu' yu.

—¿Tilaca ndyala' ste' na'? —nacui yu ji'i ngu'.

³¹ Li' ndube tsa ti' nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i.

—Tachaa tsa ndi'i ngu' re slo na —nacui ngu' bi' ji'i Jesús—. ¿Ni cha' laca nchcuane nu'u ji'i ngu', “Tilaca ndyala' 'na”?

³² Lo'o li' ña'a tsa Jesús ji'i lcaa ngu' cha' ca cuayá' ti' tilaca laca nu ndyala' ji'i. ³³ Li' ñaa nu cuna'a bi', ndatu sti' slo yu. Nchcuaa ma' bi', cha' ndyutsii tsa ma', masi jlo ti' cha' cua ndyaca tso'o. Li' ndacha' liñi ma' ji'i Jesús ñi'ya ngua ji'i ma'.

³⁴ —Tso'o tsa jlya ti' nu'u jna', sñi' —nacui Jesús ji'i—, bi' cha' ndyaca tso'o nu'u. Ti' ti tyi'i tyiquee nu'u juani. Tso'o ti tyaa nu'u, nga'aa xñi quicha bi' jinu'u chaca quiya'.

³⁵ Lo'o tya nchcui' Jesús lo'o nu cuna'a bi', li' ndyalaa sca msu ji'i Jairo nu laca loo ne' laa bi', ndyacu'a tya'a lo'o ngu'. Nchcui' msu bi' lo'o xu'na cuentya ji'i nu piti quicha:

—Cua ngujuii sñi' nu'u, cusu' —nacui msu ji'i nu cusu' bi'—. Nga'aa ntsu'u la cha' chcui' nu'u lo'o mstru re.

³⁶ Lo'o Jesús ndyuna cha' nu nchcui' msu bi', pana ná ndaquiya' Jesús ji'i cha' bi'.

—Ná cutsii nu'u —nacui Jesús ji'i nu laca loo ne' laa bi'—. Tsa bi' ti cha' cua'ni nu'u cha' jlya ti' nu'u 'na.

³⁷ Lo'o li' ná nda Jesús chacuayá' ji'i ñati' cha' tsa ngu' lo'o yu; sca ti ji'i Pedro, lo'o Jacobo, lo'o Juan tya'a Jacobo, nda yu chacuayá' tsa ngu' lo'o yu. ³⁸ Li' ndyalaa ngu' to' ni'i ji'i nu laca loo ne' laa bi'. Cua quiña'a ñati' ndyu'u ti'i cajua, nxi'ya tsa ngu' ndi'i ngu'. Lye tsa ngua cha' cua ngujuii nu piti bi'. ³⁹ Ndyat'i Jesús ni'i li'.

—¿Ni cha' laca nxi'ya tsa ma' ndi'i ma'? —nacui Jesús ji'i ngu'—. ¿Ni cha' laca cha' quiña'a tsa ncyacu'a ti' ma'? Si'i na ngujuii nu piti quicha re, na laja' ti ntsiya —nacui Jesús.

⁴⁰ Li' nxytí lo'o ngu' jilí. Bi' cha' ngulo'o Jesús jilí lcaa ngu' nu nxi'ya ndilí ngu'; ndyanu sti xtya'a nu piti quicha lo'o ca ta'a sna ngu' tya'a ndya'a lo'o Jesús, ndyaa ngu' bi' slo nu piti. ⁴¹ Li' ngusñi Jesús ya' nu piti bi':

—Talita, cumi —nacui Jesús jilí, cha'cña jilí ngu' bi'. (Ndi'ya ndyu'u cha' bi': Mbixu', nde cha' chcuí' na' lo'o nu'u juani: Tyatu nu'u.)

⁴² Hora ti ndyatu nu cuna'a piti quicha bi', nguxana ndya'a li'. Tii tyucuaa ti yija ntsu'u cho'. Ndube tsa ti' ngu' bi' li'. ⁴³ Lye nchcuí' Jesús lo'o ngu' bi', cha' ná chcuí' ngu' lo'o xa' ñatí ñi'ya ngua cha' ndyaca tso'o nu piti bi'. Li' ngulo yu cña jilí ngu' cha' ta xi na cacu nu piti bi'.

6

Ndya'a Jesús ca quichi Nazaret

¹ Lo'o li' ndu'u Jesús ndyaa lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a jilí, ndyaa ngu' ca quichi tyi yu. ² Ndyatí Jesús ndyaa ne' laa quichi bi' tsa nu ndilí cña' ngu', tsa ta'a bi'. Li' ngulu'u yu jilí ngu'. Ndube tsa ti' ngu' nu ndilí ne' laa bi' lo'o ndyuna ngu' cha' nu nchcuí' Jesús lo'o ngu'.

—¿Mala ngua tsa'a yu re lcaa cha' nu nchcuí' yu? —nacui ngu'—. ¿Ñi'ya ngua cha' ngua cuayá' tso'o ti' yu? ¿Ha tii yu? —nacui ngu'—. ¿Ni cha' laca cha' nchca jilí yu cua'ni yu cha' tlyu? —nacui ngu' jilí tya'a ngu'—. ³ ¿Ha si'í cuityi yaca laca yu re? —nacui ngu'—. La cui' sñi' María laca re; tya'a Jacobo, tya'a José, tya'a Judas, tya'a Simón laca yu re. Nde quichi tyi na ndilí ngu' cuna'a tya'a yu re —nacui ngu' jilí tya'a ngu'.

Chij nti' ngu' ña'a ngu' jilí Jesús, ⁴ pana ndi'ya laca cha' nu nda Jesús lo'o ngu' li':

—Lcaa ngu' xa' quichi ni, ndu'ni tlyu ngu' jilí sca ñatí nu laca tu'ba jilí ycuí' Ndyosi nchcuí' Ni lo'o ngu' —nacui Jesús jilí ngu'—, pana ngu' tya'a quichi tyi yu ni, ná ntaja'a ngu' cuna ngu' cha' nu nchcuí' yu tsiya' ti —nacui Jesús—. Lcaa tya'a yu, jua'a ngu' tya'a ndilí yu, ná nduna ngu' cha' nu nchcuí' yu —nacui Jesús jilí ngu'.

⁵ Lo'o jua'a ngua cha' ná ngua cua'ni Jesús cha' tlyu slo ngu' bi', xqui'ya cha' ná jlyá ti' ngu' jilí; pana ngua'ni yu cha' ndyaca tso'o xti ti' ngu' quicha lo'o ngusta ya' ti yu lo' ngu', tsa bi' ti cha' ngua'ni yu. ⁶ Ndube tsa ti' Jesús cha' ná jlyá ti' ngu' bi' jilí tsiya' ti. Lo'o li' tya ndya'a la yu ca xa' quichi sube ti nu ndilí cacua ti, ngulu'u yu jilí ngu' ca bi' li'.

Nda Jesús jilí ngu' nu ndyaca tsa'a jilí cha' tsa'a ngu' chcuí' ngu' cha' jilí yu lo'o ngu' xa' quichi

⁷ Lo'o li' ngusi'ya Jesús jilí nu tii tyucuaa tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a jilí bi', cha' chcuí' yu lo'o ngu'. Ngulo yu cña jilí ngu' bi', cha' tyu'u ngu' tsa'a ngu' cuentya latya ti ngu'; stu'ba ti tsa'a tucua tya'a ngu' scaa quichi. Li' nda Jesús chacuayá' jilí ngu' cha' culo ngu' jilí cui'í cuxi nu ntsu'u jilí ñatí. ⁸ Nchcuí' Jesús lo'o ngu' cha' ná lo'o yu'ba qui'ya ngu' tsa'a ngu'. Tsa'a ngu' lo'o sca yaca xca' ti; ná lo'o cujuí, ná lo'o tyaja, ná lo'o cñi tsa'a ngu', nacui Jesús. Jua'a ti tsa'a ngu'. ⁹ Tyu'u caña quiya' ngu', cacu' ngu' camxa, pana ná lo'o chaca camxa jilí ngu' tsa'a ngu'.

¹⁰ —Nu lo'o ta ngu' ni'í su caja' ma —nacui Jesús—, li' tyanu ma slo ngu' bi' ña'a cuayá' nu tyu'u ma tsa'a ma xa' quichi. ¹¹ Si ntsu'u sca quichi su ná tyaja'a ngu' ta ngu' se'í tyanu ma, sca quichi su ná tyaja'a ngu' cuna ngu' cha' nu chcuí' ma lo'o ngu', li' tyu'u ma quichi bi', yaa clyá ma li'. Salú ma sñii yuu nu ntsu'u quiya' ma to' quichi bi'. Jua'a caca cuayá' ti' ngu' cha' cuxi tsa cña nu ngua'ni ngu' lo'o ma. Cha' liñi cacha' na' jilí ma juani —nacui Jesús—, lo'o tyalaa tsa cha' cua'ni cuayá' ycuí' Ndyosi jilí lcaa ñatí, lye la xcube' Ni jilí ñatí quichi nu ná ntaja'a cuna ngu' cha' nu nchcuí' ma lo'o ngu'; xti la xcube' Ni jilí jyo'o ñatí cuxi nu nguti'í quichi Sodoma, nu nguti'í quichi Gomorra cua sa'ni.

Jua'a nchcuí' Jesús lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a jilí.

¹² Lo'o li' ndu'u ngu' ndyaa ngu' nde tyuu tya'a quichi. Nda ngu' cuií lo'o ngu' quichi bi', cha' ca tyuju'u ti' ngu' quichi jilí lcaa cha' cuxi nu ndyu'ni ngu', cha' culochu' ngu' quichi jilí cha' cuxi bi' li'. ¹³ Ngulo ngu' nu ndyaca tsa'a bi' cui'í cuxi nu ngusñi jilí tyuu

tya'a ñati, lo'o jua'a nda'a ngu' setye tyixi xtyi'i lo xa' la ngu' quicha lo'o ngua'ni ngu' jo'o ji'i ngu' quicha bi'; ndyaca tso'o nu ngu' quicha bi' li'.

Ngujui Juan nu ntyucuatya ji'i ngu'

¹⁴ Tyempo bi' cua ndyuna rey Herodes cha' ji'i cha' tlyu nu cua ndyu'ni Jesús; lcaa quichi nguañi cha' bi', cha' scaa cha' nchcui' scaa ñati ji'i Jesús. Pana ndi'ya ngua ti' ycu' rey bi':

—Jyo'o Juan nu ntyucuatya ji'i ngu' tsubi' la, bi' laca Jesús re— nacui Herodes bi'—. Ndyujui ngu' ji'i Juan bi', pana juani cua ndyu'ú chaca quiya', bi' cha' nchca ji'i cua'ni cha' tlyu jua'a —nacui rey.

¹⁵ —Si'i bi' —nacui xa' ñati—. Jyo'o Elías laca nu qui'yu re.

—Si'i jua'a —nacui xa' la ñati—. Sca ñati nu laca tu'ba ji'i ycu' Ndyosi laca yu re, ñi'ya nu jyo'o cusu' nu nguti'i sa'ni la nu ngua tu'ba ji'i ycu' Ni.

¹⁶ Lo'o ndyuna Herodes cha' nu nchcui' xa' ñati ji'i Jesús bi', xa' nchcui' rey bi':

—Cua ndyu'ú jyo'o Juan chaca quiya' —nacui—. Na' ngulo na' cña ji'i ngu', lo'o li' nteje cu' ngu' scua' que Juan bi'; pana ná tyiquee' Juan laca nu qui'yu re —nacui rey Herodes.

¹⁷ Tya tsubi' la ngulo rey Herodes bi' cña ji'i ngu' cha' tsaa ngu' xñi ngu' ji'i nu Juan bi', cha' tsaa lo'o ngu' ji'i ne' chcu'a. Ngua'ni rey cha' cuxi bi' xqui'ya Herodías nu ngua clyo'o Felipe tya'a Herodes, cha' cua ngusna lo'o Herodes ji'i nu cuna'a bi', cha' caja clyo'o lo'o.

¹⁸ —Ná ntsu'u chacuayá' tyi'i nu'u lo'o clyo'o tya'a nu'u —nacui jyo'o Juan ji'i rey Herodes tya li'.

Bi' cha' ngusu'ba rey ji'i Juan ne' ni'i chcu'a, cha' nchcui' yu jua'a lo'o rey bi'. ¹⁹ Ñasi' tsa Herodías xqui'ya Juan, cuju'i ji'i yu ngua ti' nu cuna'a bi'. Pana ná ngujui ñi'ya cuju'i ji'i yu hora ti, ²⁰ cha' ntsi' rey Herodes ji'i Juan. Jlo ti' rey cha' liñi tsa cha' nu ngua'ni Juan, lubii tsa tyiquee Juan, lo'o jua'a ná ntsu'u cha' cuxi ji'i yu; bi' cha' nguna'asi' rey ji'i yu cha' ná cua'ni nu cuna'a bi' ni sca cha' cuxi lo'o. Ndiya ti' rey Herodes cuna cha' nu ngulu'u Juan ji'i, masi ná ngua cuayá' tso'o ti' rey ji'i cha' bi'. ²¹ Tso'o tsa nti' Herodías lo'o ngua tsá ngula ycu' rey Herodes li'. Tsá bi' ngua'ni rey ta'a, lo'o ndyacu tyuu tya'a ngu' tlyu slo rey. Lo'o ngu' nu laca loo cuentya ji'i rey bi', lo'o xu'na sendaru ji'i rey, lo'o ngu' culiya' nde Galilea bi', lcaa ngu' tlyu bi' ndyaa ngu' ndyacu ngu' slo rey. ²² Li' ndyalaa sca nu cuna'a cuañi' sñi' Herodías, ndyula quiya' nu cuna'a bi' slo ngu'. Chaa tsa ti' rey Herodes li', lo'o jua'a ndiya ti' ngu' nu ndyacu slo lo'o na'a ngu' ji'i nu cuna'a cuañi' ndyula quiya'. Nchcui' rey lo'o nu cuna'a cuañi' bi' li':

—Cacha' clyu nu'u jna' juani ti na ca cha' tso'o nu nti' nu'u —nacui rey ji'i—. Ta na' cha' tso'o bi' jinu'u —nacui—. ²³ Xcube' ycu' Ndyosi 'na si ná ta na' lcaa na nu jña nu'u 'na juani, masi sa cla'be yuu su cuentya jna', ta na' jinu'u —nacui rey ji'i nu cuna'a cuañi' bi'. ²⁴ Li' ndu'u nu cuna'a cuañi' bi', ndyaa slo xtya'a.

—¿Na ca jña na' ji'i rey? —nacui ji'i xtya'a li'.

—Scua' que Juan nu ntyucuatya ji'i ngu' —nacui xtya'a li'.

²⁵ Yala ti ndyaa nu cuna'a cuañi' bi' slo rey chaca quiya', cha' jña cha' bi' ji'i.

—Scua' que Juan nu ntyucuatya ji'i ngu' nti' na' —nacui nu cuna'a bi'—. Nu juani ti nti' na scua' que yu bi' ne' sca tsi'yu —nacui ji'i rey.

²⁶ Xñi'i tsa ti' rey li', masi ná ngua ji'i tacu' cha' ji'i nu cuna'a bi'; ná caca jua'a, cha' slo ngu' tya'a ndyacu cua ngua'ni rey jura cha' ta lcaa na nu jña nu cuna'a cuañi' bi' ji'i. ²⁷ Li' hora ti ngulo rey cña ji'i sca sendaru ji'i nu ndu cua, cha' tsaa squi'ya sendaru scua' que Juan. Ndu'u sendaru ndyaa ni'i chcu'a, nteje cu' scua' que Juan. ²⁸ Li' ñaa lo'o sendaru ji'i ne' tsi'yu, nda ji'i nu cuna'a cuañi' bi'. Li' ndyaa lo'o nu cuna'a bi' ji'i slo xtya'a.

²⁹ Ñi'ya ngua li', lo'o ndyuna ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i Juan cha' nscua jyo'o bi', hora ti ndyaa ngu' ca su ntsiya jyo'o Juan. Li' ndyaa ngu' nguxatsi' ngu' ji'i jyo'o bi'.

Nda Jesús na ndyacu ca'yu mil tya'a ñati

³⁰ Ca tiya' la xi xa' ndyalaa ngu' tya'a ndya'a Jesús slo yu, ngu' nu ndyaa nchcui' lo'o ngu' xa' quichí cha' jilí Jesús. Nda ngu' cha' lo'o yu ñi'ya nu ngua'ni ngu', ñi'ya nu ngulu'u ngu' jilí ñati ca bi'. ³¹ Nchcui' Jesús lo'o ngu' bi' li':

—Tsa na xi chaca se'í su tyilí ma ycui' ti, cha' chca'a cña' ma xi —nacui' Jesús jilí nu tii tyucuaa tya'a ngu' bi'.

Jua'a nchcui' Jesús lo'o ngu' bi', cha' quiña'a tsa ñati ndi'í slo ngu', hasta nga'aa ngujui tyempo cacu ngu'. ³² Li' ndu'u ngu' ndyaa ngu' ne' yaca ni'í sube ti, cha' tsa ngu' xi su ná ntsu'u ñati. ³³ Pana tyuu tya'a ñati na'a mala ndyaa ngu'. Ndyuloo ñati bi' jilí ngu', lo'o li' nguañi cha' bi' ca tyuu tya'a quichí. Bi' cha' ngusna ngu' quichí bi' ndyaa ngu' to' tayu', nde loo la ndyalaa ngu' su ndyaa Jesús lo'o tya'a ndya'a yu. ³⁴ Lo'o ndyalaa yaca ni'í sube ti to' tayu', ndu'u Jesús na'a yu cha' quiña'a tsa ñati ndi'í. Lo'o jua'a, tya'na tsa ti' Jesús ña'a yu jilí nu ngu' quiña'a bi'; ngulacua ti' yu cha' ñi'ya nti' xlyá' nu ná ntsu'u nu ña'asii jilí, jua'a ndya'a nu ñati quiña'a bi', ngua ti' Jesús. Bi' cha' tyiquee' ngulu'u yu quiña'a tsa cha' jilí ngu' bi'. ³⁵ Lo'o cua ngusii, li' ñaa ngu' nu ndyaca tsa'a jilí yu slo yu cha' chcui' ngu' lo'o yu:

—Ná ndi'í ñati ca nde —nacui' ngu'—, lo'o jua'a ngusii tsa juani. ³⁶ Tso'o la si culo nu'u cña jilí ñati quiña'a re cha' tyaa ngu' ca quichí cacua ti, cha' cui'ya ngu' na cacu ngu' —nacui' ngu' jilí Jesús.

³⁷ —Cu'ma, ta ma na cacu ngu' re —nacui' Jesús jilí ngu' nu ndyaca tsa'a jilí li'.

—¿Ha tyu'u scua tucua siyento paxu cui'ya ya xlyá teje' cacu ngu' re, cusu'? —nacui' ngu' jilí Jesús.

³⁸ —¿Ni lcu a tya'a xlyá teje' ntsu'u jilí ma lacua? —nacui' Jesús—. Culacua ma xi jilí —nacui' jilí ngu'.

Ngulana ngu' si lo'o xi na cacu ndya'a ñati bi', li' xa' nchcui' ngu' lo'o Jesús.

—Ca'yu tya'a ti xlyá teje' lo'o tucua tya'a ti cualya lo'o jilí ngu' nde —nacui' ngu' jilí Jesús li'.

³⁹ Lo'o li' ngulo Jesús cña jilí ngu' quiña'a cha' tyaca'a ngu' xi lo quii sube cuentya taju ngu'. ⁴⁰ Li' cuentya taju ti ndyaca'a ngu' lo yuu; cuentya sca siyento tya'a ñati sca taju, cuentya tu'ba tyii tya'a ñati sca taju, jua'a ndyaca'a ngu'. ⁴¹ Li' ndaya' Jesús jilí nu ca'yu tya'a xlyá teje' lo'o nu tucua tya'a cualya bi', nguxña'a yu nde cua cha' tya yu xlyá'be jilí ycui' Ndyosi xqui'ya xlyá, lo'o jua'a xqui'ya cualya. Ndyá'be xlyá li', nda yu xlyá yu'be jilí nu ngu' nu ndyaca tsa'a jilí cha' tacha ngu' jilí nu ngu' quiña'a bi'; la cui' jua'a ngusa'be yu jilí cualya cha' cacu ngu'. ⁴² Jua'a ngua cha' ndyacu lcaa ngu', lo'o nguaala' jilí ngu'. ⁴³ Lo'o ndye ndyacu ngu', nguxuti'í ngu' lcaa yu'be nu ndyanu, lo'o yu'be xlyá lo'o yu'be cualya; ngutsa'a tii tyucuaa tya'a chcubi lo'o yu'be bi' li'. ⁴⁴ Jua'a ngua cha' ca'yu mil tya'a ngu' qui'yu ndyacu xlyá lo'o cualya nu ngua tsá bi'.

Nguta'a Jesús lo hitya tayu'

⁴⁵ Lo'o li' ngulo Jesús cña jilí nu ngu' nu ndyaca tsa'a jilí, cha' tyatí ngu' ne' yaca ni'í sube ti, cha' tsa ngu' nde loo la su tsa ycui' ca chaca tsu' tayu' hasta ca quichí Betsaida. Tyanu Jesús cha' chcui' salya' lo'o nu ngu' quiña'a bi', cha' tyaa ngu' quichí ca to' tyi ngu'.

⁴⁶ Lo'o cua nchcui' salya' lo'o ngu', ndu'u Jesús ndyaa ycui' ti yu nde sii' ca'ya cha' chcui' yu lo'o ycui' Ndyosi Sti yu. ⁴⁷ Lo'o ndyaa cuichaa ntsu'u ngu' tyijyu' lo hitya ne' yaca ni'í sube ti, ndyanu Jesús ycui' ti nde lo yuu btyi. ⁴⁸ Na'a Jesús cha' lye tsa ndyu'ni ngu' cña cha' xna yaca ni'í bi' lo hitya, cha' nguula tsa cui'í ndyaca lo hitya. Lo'o cua quixee ti, li' lijya Jesús ndya'a lo hitya ti. Cua tyeje tacui ti Jesús, ⁴⁹ lo'o li' na'a ngu' jilí yu ndya'a yu lo hitya. Ngusi'ya tsa ngu' li', cha' sca jyo'o laca ngua ti' ngu'. ⁵⁰ Na'a ca ta'a ngu' jilí, lo'o jua'a ndyutsii tsa ngu' li'. Hora ti ndacha' Jesús jilí ngu':

—Cua'ni tlyu tyiquee ma, na' laca —nacui' yu—. Ná cutsii ma —nacui' Jesús jilí ngu'.

⁵¹ Li' ndyatí Jesús ne' yaca ni'í lo'o ngu', hora ti ngua tii cui'í li'. Ndube tsa ti' ngu' li', ngulacua tsa ti' ngu'. ⁵² Ná nda ngu' cuentya tsiya' ti ñi'ya ngua cha' nguta'a Jesús lo

hitya. La cui' ti cha' ná ngua cuayá' ti' ngu' ñi'ya nu ngua'ni Jesús lo'o ngusa'be yu ji'i xlyá bi'. Na cua ndyacu' hique ngu'.

Ngua'ni Jesús jo'o ji'i ngu' quicha nde Genesaret

⁵³ Li' ndyalaa yaca ni'i chaca tsu' tayu' lo'o ngu', ca loyuu su cuentya Genesaret ndyalaa ngu' li'. Lo'o ngusca' ngu' ji'i yaca ni'i bi', ⁵⁴ li' ndyu'u ngu'. Hora ti ndyuloo ñati nu ca tyi bi' ji'i Jesús. ⁵⁵ Ngusna ngu' ndyaa ngu' ca slo ca ta'a ngu' quicha, cha' tyaa lo'o ngu' ji'i ngu' quicha bi' slo Jesús; masi ngu' quichi cacua ti, masi ngu' tyijyu' la xi, ndyi'ya ngu' ji'i ngu' quicha liyya. Masi ne' catya, masi lo jaa' ti ndyaa ngu', cha' tyalaa ngu' ca su ndu Jesús. ⁵⁶ Tyuu tya'a quichi su ndyaa Jesús, lo'o quichi tlyu, lo'o quichi sube ti, lo'o to' tyi ñati ti ne' quixi', lcaa su ndya'a yu ñaa ngu' ñaa lo'o ngu' ji'i nu quicha ji'i ngu'. Ndiña ngu' chacuayá' ji'i Jesús cha' cala' ti ngu' quicha masi quiya' ste' ti yu. Lo'o lcaa nu quicha nu ndyala' ste' Jesús ni, hora ti ngua tso'o ngu' bi' li'.

7

Na laca nu cua'ni ñu'u ji'i tyiquee ñati

¹ Lo'o li' ndyalaa sca taju ngu' fariseo, ndya'a ngu' lo'o xi mstru nu nclu'u cha' jo'ó ne' laa nde quichi Jerusalén. Lijya ngu' ca su ndu Jesús. ² Ndube ti' ngu' bi', cha' ntsu'u ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i Jesús nu ndacu tyaja masi bilya tyaati ya' ngu' ñi'ya lo'o nclu'u mstru cha' jo'ó ji'i ngu' cha' cua'ni ngu'. ³ (Nu ngu' fariseo, lo'o jua'a lcaa tya'a ngu' judío ni, ná cacu ngu' si bilya tyaati tso'o ya' ngu' ñi'ya nu nguscua jyo'o cusu' sa'ni la cha' cua'ni ngu'. ⁴ Lo'o tsa'a ngu' lcaya' cui'ya ngu' sca na cacu ngu', tyaa lo'o ngu' ji'i toni'i li'; pana ná ntsu'u chacuayá' cacu ngu' ji'i si bilya cua'ni lubii ngu' ji'i tyucui ña'a ngu'. Quiña'a tsa cña tacati jua'a cua ngulu'u jyo'o cusu' ji'i ngu' judío cha' cua'ni ngu'; ñi'ya nu tyaati tasa ji'i ngu', ñi'ya nu tyaati castyu, ñi'ya nu tyaati quityu' chcu, ñi'ya nu tyaati ca'ña, cha' caca lubii scaa na bi' cuentya ji'i ycuí' Ndyosi, ngua ti' ngu'.) ⁵ Bi' cha' ndi'ya nchcuane ngu' ji'i Jesús li', nu ngu' fariseo bi' lo'o mstru cha' jo'ó bi' ni:

—¿Ni cha' laca ná tso'o ndyu'ni ngu' nu ndyaca tsa'a jinu'u? —nacu' ngu' ji'i yu—. Ná ndaquiya' ngu' bi' ji'i cña nu cua ngulu'u jyo'o cusu' ji'na cua sa'ni la, cha' ná ndyaati tso'o ya' ngu' lo'o cacu ngu' tyaja —nacu' ngu' bi' ji'i Jesús.

⁶ Li' ngxacu' Jesús cha' ji'i ngu' bi':

—Liñi tsa cha' nu nchcu' jyo'o Isaías ji'i mā sa'ni, cha' ñati nu tucua cha' ntsu'u tyiquee mā laca mā. Ndi'ya nguscua nu cusu' Isaías bi' lo quityi ji'i ycuí' Ndyosi: Ndu'ni tlyu ngu' re jna' cha' tu'ba ti ngu', nacui ycuí' Ni, si'i tyucui tyiquee ngu' ndu'ni tlyu ngu' 'na.

⁷ Na cuiñi tsa ngu' re; nacui ngu' cha' ndyu'ni tlyu ngu' 'na, pana nclu'u ngu' cha nu' nchcu' ñati ti ji'i tya'a ngu', masi nacui ngu' cha' nclyu'u ngu' cha' jna' ji'i tya'a ngu', nacui ycuí' Ni. Jua'a nscua lo quityi. ⁸ Ná ndube ti' cu'mā ñi'ya nu ngulo ycuí' Ndyosi cña ji'i ñati chalyuu; ji'i cña nu ngulu'u jyo'o cusu' ji'na, bi' ti cña ndaquiya' mā ji'i —nacu' Jesús ji'i ngu' bi'.

⁹ Lo'o li' xa' nchcu' yu lo'o ngu' bi':

—Tso'o tsa nti' mā cha' ngxu'tyanu mā cña nu ngulo ycuí' Ndyosi ji'na; ndulo la cha' nu ngulu'u jyo'o cusu' ji'na, nti' mā —nacu' Jesús—. ¹⁰ ¿Ha ná ntsu'u ti' mā cha' nu nchcu' jyo'o Moisés cuentya ji'i ycuí' Ndyosi lo'o ñati sa'ni? “Tucuá mā cha' nu nchcu' sti mā, cha' nu nchcu' xtya'a mā”, nacui Ni. “Si chcu' mā cha' cuxi ji'i sti mā ji'i xtya'a mā, ntsu'u cha' cujuui ngu' ji'i mā li'”, nacui Ni. ¹¹ Pana cuxi tsa cha' nu nchcu' cu'mā. Na nclyu'u mā ji'i ngu' cha' tso'o laca si chcu' sca ñati lo'o sti ngu' lo'o xtya'a ngu' ndi'ya: “Nga'aa caca 'na xtyucua na' ji'i mā, cha' Corbán laca lcaa cha' nu ta na' ji'i mā nquicha’”. (Corbán ni, ndi'ya nti' ñacu' cha' bi' cha' cña ji'i ngu' bi': sca na nu cua nda ngu' ji'i ycuí' Ndyosi.) ¹² Nga'aa nda mā chacuayá' cha' xtyucua ngu' bi' ji'i sti ngu' ji'i xtya'a ngu' li' —nacu' Jesús ji'i ngu' bi'—. ¹³ Ná tso'o laca lo'o nclyu'u mā jua'a. Nga'aa ndaquiya' mā ji'i cña nu ngulo ycuí' Ndyosi ji'na, si jua'a culu'u mā ji'i ngu'; lye la ndaquiya' mā ji'i cha'

nu nda jyo'o cusu' lo'o mā. Lo'o jua'a quiña'a tsa xa' la cha' cuxi ndu'ni mā —nacui Jesús ji'i ngu'.

¹⁴ Ngua chaca quiya' ngusi'ya Jesús ji'i quiña'a tsa ñati nu lca'a ji'i cha' caa ngu' cacua la xi.

—Cua'a jyaca lcaa cu'mā ji'i cha' nu ta na' lo'o mā, cha' ca cuayá' ti' mā sca cha' —nacui Jesús ji'i ngu' li'—. ¹⁵ Ná ntsu'u na ndacu ngu' nu cua'ni cha' caca cuxi tyiquee ngu' —nacui yu—. Lo'o nchcui' ngu' sca cha', lo'o ndyu'ni ngu' sca cña, jua'a caca cuayá' ti' na si cuxi tyiquee ngu' bi'. ¹⁶ Lcaa mā nu nti' cuna mā, cua'a jyaca tso'o mā ji'i cha' bi' juani —nacui Jesús ji'i ngu'.

¹⁷ Lo'o ca tiya' la, li' ndyatí Jesús ndyaa ne' sca ni'i. Ndyanu nu quiña'a ñati bi' nde liya' ti. Lo'o li' nchcuane nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i, ñi'ya ndyu'u cha' ji'i cuii nu nda ca ti yu.

¹⁸ —¿Ha lo'o cu'mā ná ngua cuayá' ti' mā cha' bi'? —nacui Jesús ji'i ngu' li'—. ¿Ha ná jlo ti' mā cha' si'i na nu cacu na laca nu cua'ni cha' caca cuxi tyiquee na? Ná taca. ¹⁹ Lo'o cacu na sca na, li' tyatí bi' nde tyuu tu'ba na, ca ti'i bi' nde ne' na li'; lo'o tsa na liya' tye lyiji cha' ji'i li' —nacui Jesús.

Jua'a nchcui' Jesús cha' ca cuayá' ti' na cha' tso'o cacu na lcaa na nu ndacu ñati. ²⁰ Tya nchcui' la Jesús lo'o ngu' bi' li':

—Sca cha' nu nchcui' ñati, sca cha' nu ndyu'ni ñati, jua'a caca cuayá' ti' na si ntsu'u cha' cuxi ne' cresiya ji'i ngu' bi'. ²¹ Si chañi cha' ntsu'u cha' cuxi ne' cresiya ji'i ñati, quiña'a tsa cha' cuxi taca cua'ni ñati bi' li': masi culacua cuxi ti' ngu', masi cua'ni suba' ngu' lo'o xa' ñati, masi tyu'u cha' ji'i ngu' lo'o clyo'o xa' ñati, masi cujui ngu' ji'i tya'a ngu', ²² masi ngu' cuaana caca ngu', masi tyacui ti' ngu' ji'i sca na nu ntsu'u ji'i xa' ñati, masi caca lya' ti' ngu' ji'i xa' ñati, masi tucua cha' tyu'u tyiquee ngu', masi suba' tsa cua'ni ngu', masi caca liye' ti' ngu', masi cuentyu tsa caca ngu', masi caca tyixi tsa tu'ba ngu', masi ná cube ti' ngu' tsiya' ti. ²³ Na cua ntsu'u tyiquee ñati ji'i lcaa cha' cuxi bi', bi' cha' ndiya ti' ngu' cua'ni ngu' ji'i. Bi' laca cha' nu ndu'ni cha' ná lubii cresiya ji'i ñati chalyuu.

Jlya ti' sca nu cuna'a xa' tsu' ji'i Jesús

²⁴ Lo'o li' ndu'u Jesús ndyaa tyijyu' nde loyuu su cuentya quichi Sidón, nde su cuentya quichi Tiro li'. Ngua ti' yu cha' tyanu yu sca ne' ni'i cuaana ti cajua; pana ná ngua ji'i, cha' yala ti ngujui cha' ji'i ngu' macala ndi'i yu. ²⁵ Lo'o jua'a ntsu'u sca nu cuna'a ngu' quichi bi'; ngua cuayá' ti' mala su ndi'i Jesús, bi' cha' yaa ma' su ndi'i yu. Cua ngusñi sca cui'i cuxi ji'i sca nu cuna'a piti, sñi' nu cuna'a bi'; bi' cha' ngutu sti' xtya'a nu piti nde loo Jesús, ²⁶ ngüijña ma' cha' clyo ti' ji'i yu, cha' culo yu cui'i cuxi nu ntsu'u ji'i sñi', nti' ma'. Cha'cña ji'i ngu' griego nchcui' nu cuna'a bi', cha' ngu' xa' tsu' laca ma', ngu' sirofenicia.

²⁷ —Clyo nda ngu' na cacu sñi' ngu' —nacui Jesús—. Ná tso'o si xñi ngu' tyaja nu ndyacu sñi' ngu' cha' ta ngu' ji'i xne' ti —nacui Jesús ji'i nu cuna'a bi'.

²⁸ —Chañi cha' jinu'u —nacui nu cuna'a—, pana ntsu'u chacuayá' cacu xne' satya nu ndyalú ne' mesa laja lo'o ndyacu nu sube —nacui ji'i Jesús.

²⁹ —Tso'o nchcui' nu'u —nacui Jesús—. Tso'o ti tyaa nu'u to' tyi juani, cha' cua ndyaca tso'o sñi' nu'u juani —nacui yu ji'i nu cuna'a bi' li'.

³⁰ Ndu'u nu cuna'a bi' ndyaa, ndyalaa to' tyi su ntsiya sñi' lo qui'ña. Li' na'a nu cuna'a cha' cua ndyaca tso'o sñi', nga'aa ntsu'u cui'i cuxi ji'i.

Ngua'ni Jesús jo'o ji'i ñati cu'u

³¹ Lo'o li' ndu'u ngu' quichi Tiro, ñaa ngu', nteje tacui ngu' quichi Sidón, nteje tacui ngu' nde Decápolis, la cui' loyuu su nscua tii tyaa quichi. Li' ngxu'tyuu ngu' yaa nde to' tayu' Galilea. ³² Li' ñaa xi ñati slo Jesús, ñaa lo'o ngu' ji'i sca nu cu'u. Na cu'u jyaca yu, jua'a ná nchca chcui' tso'o yu. Li' nchcui' ngu' lo'o Jesús cha' sta ya' hique nu quicha bi'.

³³ Ndyaa lo'o Jesús ji'i nu quicha bi' sca se'i cacua ti su ná ndi'i ñati. Li' ndyajo' sne ya' Jesús tyuu jyaca nu quicha bi', ngutu'u hitya sañi' Jesús, cuati ngusta sne ya' lo ltse' nu quicha. ³⁴ Li' ngxu'ña'a Jesús nde cua, lye tsa ñaa xtyi' li'.

—Efata —nacui Jesús jil'i nu quicha bi' li'. (Ndi'ya ndyu'u cha' bi' cha'cña jil'i yu: Tyaala tyuu jyaca nu'u, jua'a nti' ñacui cha' bi'.)

³⁵ Hora ti ndyaala tyuu jyaca yu li'; nduna tso'o yu, ngua tso'o ltse' yu cha' tso'o ti nda yu cha' lo'o ngu'. ³⁶ Li' ngulo Jesús cña jil'i ngu' cha' ná cacha' ngu' jil'i xa' ñati ñi'ya ngua jil'i nu quicha bi'. Pana ná nduna ngu'; lye la nguañi cha' bi', masi lye ngulo Jesús cña jil'i ngu' cha' ná cacha' ngu' jil'i tya'a ngu'. ³⁷ Ndube tsa ti' ngu' lo'o ndyuna ngu' ñi'ya ngua cha' bi'.

—Tso'o tsa ndu'ni yu bi' —nacui ngu'—, lo'o jil'i ngu' nu cu'u jyaca nchca jil'i yu ndu'ni yu cha' ndyaca tso'o ngu'; hasta lo'o nchcui' ngu' quicha bi' chaca quiya' xqui'ya yu, masi ngua cu'u tu'ba ngu'.

8

Nda Jesús na ndyacu jacua mil tya'a ñati

¹ Ngua chaca tsa. Tya tsubi' ndyu'u ti'i quiña'a tsa ñati slo Jesús, bi' cha' nga'aa ntsu'u na cacu ngu' juani. Li' nchcui' Jesús lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i:

² —Tya'na tsa ti' na' jil'i nu ngu' quiña'a re —nacui—, cha' sna tsa' cua nguta'a ngu' lo'o na'. Nga'aa ntsu'u tsiya' ti na cacu ngu' juani. ³ Ná tso'o culo na' cña jil'i ngu' re cha' tyaa ngu' juani, ña'a lo'o jbi'ña ti ndya'a ngu'; nga'aa talo ngu' tya'a ngu' tyucui' cha' tyalaa ngu' to' tyi ngu', cha' jua'a ndi'i xi ngu' nu tyijyu' tsa lijya ngu' —nacui Jesús jil'i ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i.

⁴ —¿Ñi'ya cua'ni na ca nde? —nacui ngu' bi' li'—, cha' ná ndi'i ni sca ñati. Ná caja ñi'ya ta na na cacu ngu' re —nacui nu ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i bi'.

⁵ —¿Ni lcu'a tya'a xlyá ntsu'u jil'i ma? —nacui Jesús jil'i ngu' bi' li'.

—Cati tya'a ti xlyá teje' lo'o jil'i ya —nacui ngu' jil'i.

⁶ Li' ngulo Jesús cña jil'i nu ngu' quiña'a bi', cha' tyaca'a ngu' lo yuu. Ndaya' yu jil'i nu cati tya'a xlyá teje' bi', ndya xly'a'be jil'i ycu' Ndyosi xqui'ya cha' ntsu'u na cacu ngu'. Li' ngusa'be yu xlyá bi', nda yu yu'be jil'i nu ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i cha' tacha ngu' jil'i nu ngu' quiña'a bi', cha' cacu ngu' jil'i. ⁷ Lo'o xi cualya sube ntsu'u jil'i ngu'; bi' cha' lo'o ngulacua Jesús jil'i cualya bi', li' ngulo yu cña cha' tacha ngu' yu'be cualya bi' jil'i nu ngu' quiña'a bi', cha' cacu ngu' jil'i. ⁸ Lo'o ndyacu ngu' jil'i, nguaala' tsa jil'i ngu' li'. Lo'o li' nguxuti' ngu' lcaa satya nu tya'a ndyanu su ndyacu ngu', ngutsa'a cati tya'a chcubi lo'o yu'be bi'. ⁹ La cui' tsa bi' cua ndyacu jacua mil tya'a ñati. Lo'o nchcui' salya' Jesús lo'o nu ngu' quiña'a bi', ¹⁰ li' ndyat' yu ne' yaca ni'i sube lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i, ndyaa yu lo'o ngu' nde su naa Dalmanuta.

Ña'a cui'ya ngu' sca cha' tlyu nu cua'ni Jesús, nti' ngu'

¹¹ Li' ndyu'u tucua xi ngu' fariseo slo Jesús cha' xuu ngu' lo'o yu. Ngua ti' ngu' cha' caja ñi'ya chcui' ngu' sca cha' cuxi jil'i yu; bi' cha' ndijña ngu' fariseo bi' jil'i yu cha' culu'u yu sca cha' tlyu jil'i ngu', sca cha' tonu nu tyu'u tucua nde cua' chacuayá' jil'i ycu' Ndyosi.

¹² Li' nda xtyi'i Jesús hasta ca ne' cresiya jil'i.

—Lcaa ñati nu lu'ú nde chalyuu tyempo juani ni, ¿ni cha' laca xcui' na nti' ngu' cha' cua'ni na' sca cha' tlyu chacuayá' jil'i ycu' Ni cha' ña'a ngu' jil'i? —nacui Jesús—. Cha' liñi nchcui' na' lo'o ma, cha' ná ta ycu' Ni chacuayá' ña'a ma ni sca cha' tlyu —nacui Jesús jil'i ngu' bi'.

¹³ Lo'o li' nguxtyanu yu jil'i ngu' fariseo bi'; xa' ndyat' yu ne' yaca ni'i sube ti lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i bi', nteje tacui ngu' lo tayu', ngutu'u ngu' chaca tsu' li'.

Ngu' fariseo laca ñi'ya nti' sca' tiye'

¹⁴ Ngujlyaa ti' nu ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i Jesús cha' tsa lo'o ngu' na cacu ngu' tsa bi', sca xlyá teje' ti ntsu'u jil'i ngu' nde ne' yaca ni'i sube. ¹⁵ Lo'o li' nda Jesús chaca cui' lo'o ngu':

—Tii ti ti' ma tyi'i ma —nacui yu—, cui'ya ma cuentya ñi'ya ndu'ni sca' tiye' nu nda ngu' bi', nu ngu' fariseo lo'o ngu' nu cuentya jil'i rey Herodes ni.

¹⁶ Cuaana ti nchcui' ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i lo'o tya'a ngu' li':

—Xqui'ya cha' ná ntsu'u la xlyá teje' ji'na, bi' cha' nchcui' yu cha' ji'i scua tiye' lo'o na —nacu' ngu' ji'i tya'a ngu'.

¹⁷ Pana ngua tii Jesús cha' ná ngua cuayá' ti' ngu' bi'.

—¿Ni cha' laca ndube ti' mā cha' ná ntsu'u na cacu mā? —nacu' yu ji'i ngu' bi' li'—. ¿Ha ná jlo ti' mā? ¿Ha ná nchca cuayá' ti' mā? ¿Ha ndyacu' hique mā? —nacu' yu—.

¹⁸ Ntsu'u si'yu cloo mā, ¿ha ná nchca ña'a mā? Ntucua jyaca mā, ¿ha ná nchca cuna mā? ¿Ha ná ndyi'u ti' mā tsiya' ti? ¹⁹ Nu lo'o ngusa'be na' ca'yu tya'a xlyá teje' ndyacu nu ca'yu mil tya'a ñati' bi' ni, ¿ni lcaua tya'a chcubi ntsu'u yu'be xlyá nu cua nguxuti'i mā li'? —nacu' Jesús ji'i ngu'.

—Tii tyucuaa tya'a chcubi —nacu' ngu' ji'i.

²⁰ —La cui' jua'a lo'o ngusa'be na' cati tya'a xlyá teje' ndyacu nu jacua mil tya'a ñati' bi', ¿ni lcaua tya'a chcubi ntsu'u yu'be xlyá nu cua nguxuti'i mā li'? —nacu' yu ji'i ngu'.

—Cati tya'a chcubi —nacu' ngu' ji'i.

²¹ —¿Ha bilya caca cuayá' ti' mā lacua? —nacu' Jesús ji'i ngu' bi' li'.

Ngua'ni Jesús jo'o ji'i sca ngu' cuityi' ca Betsaida

²² Lo'o li' ndyalaa ngu' ca nde quichi' Betsaida. Hora ti ñaa lo'o ngu' quichi' ji'i sca nu cuityi' slo Jesús. Ndiñña tsa ngu' ji'i yu cha' sta ya' yu hique nu quicha, ngua ti' ngu'. ²³ Bi' cha' ndaya' Jesús ya' nu cuityi', ndyaa lo'o yu ji'i ca to' quichi'. Ngutu'u hitya sañi' Jesús cloo nu quicha, ngusta ya' yu cloo nu cuityi' bi' li'.

—¿Ha cua ña'a nu'u sca na? —nacu' Jesús ji'i nu quicha.

²⁴ Cua ngulane ña'a nu quicha cacua ti li'.

—Cua nchca ña'a na' xi —nacu' nu quicha—. Tsa lyiji tsa tyaca' ña'a na', ñi'ya ña'a yaca ña'a ngu' lo'o ndya'a ngu' —nacu' nu quicha bi' ji'i Jesús.

²⁵ Xa' ngusta ya' Jesús cloo nu quicha bi'. Lo'o nguxña'a tso'o nu quicha chaca quiya', li' cua ngua ña'a tso'o ji'i lcaa ñati; cua ndyaca tso'o cloo li'. ²⁶ Pana ngulo Jesús cña ji'i cha' tyaa to' tyi:

—Ná tsaa nu'u nde lquichi' juani, ná cacha' nu'u ji'i ñati' na ca nu ngua jinu'u —nacu' Jesús ji'i nu ngua quicha bi'.

Ndacha' liñi Pedro cha' ycui' Cristo laca Jesús

²⁷ Tya ndyaa la Jesús lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i, ndyaa ngu' tyuu tya'a quichi' sube ti ca loyuu su cuentya Cesarea de Filipo. Laja lo'o ndya'a ngu' tyucui, li' nchcuane Jesús ji'i ngu'.

—Lo'o nchcui' ñati' jna', ¿tilaca laca na', nti' ngu'? —nacu' Jesús ji'i ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i.

²⁸ —Ntsu'u ngu' nu nchcui' cha' jyo'o Juan nu ntyucuatya ji'i ngu' tya tsubi' la laca nu'u —nacu' ngu'—. Xa' la ñati' ni, nchcui' ngu' cha' jyo'o cusu' Elías laca nu'u; lo'o xa' la ñati' ni, nchcui' ngu' cha' sca jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji'i ycui' Ndyosi sa'ni la laca nu'u.

²⁹ —Lo'o cu'mā ni —nacu' Jesús—, ¿tilaca laca na' nti' mā? —nacu' yu ji'i nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i.

Hora ti nguxacu' Pedro cha' ji'i yu:

—Cristo laca nu'u —nacu' Pedro li'.

³⁰ Ngulo Jesús cña ji'i ngu' li', cha' ná cacha' ngu' cha' bi' ji'i xa' la ñati.

Nda Jesús cha' lo'o ngu' cha' cua cajaa ti ycui'

³¹ Lo'o li' nguxana Jesús ngulu'u yu ji'i ngu' ndi'ya:

—Ntsu'u cha' cāa quiña'a tsa cha' ti'í nu caca ji'i ycui' na', masi ycui' Ndyosi cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati —nacu' Jesús ji'i ngu'—. Nde loo la chcui' tsa ngu' cuentyu jna'; lo'o nu ngu' cusu', lo'o sti jo'ó nu laca loo, lo'o mstru cha' jo'ó ni, lcaa ngu' bi' chcui' ngu' cha' nu cuiñi laca na'. Lo'o jua'a cujuui ngu' jna' li'; pana lo'o tyu'u scua sna tsa, li' tyu'ú na' chaca quiya'.

³² Liñi ngulu'u Jesús cha' bi' jil'i nu ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i; bi' cha' ngusñi Pedro ya' Jesús li', nchcui' lo'o yu cha' ngua ti' cua'a jil'i yu, cha' nga'aa chcui' Jesús jua'a. ³³ Li' nguxtyacui Jesús su ndu ti, nxña'a yu jil'i nu ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i; ndacu' yu tsiya' ti cha' nu nchcui' Pedro li'.

—Tyu'utsu' nu'u 'na, Satanás —nacui' yu jil'i Pedro—, cha' nga'aa tacu' loo nu'u cha' 'na. Si'i ñi'ya nu nclacua ti' ycui' Ndyosi nclyacua ti' nu'u juani, sca cha' nu ndya'a tyiquee ñati' chalyuu ti nclyacua ti' nu'u —nacui' Jesús jil'i Pedro.

³⁴ Lo'o li' ngusi'ya Jesús jil'i nu ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i, lo'o jil'i nu quiña'a tsa ñati' nu lca'a jil'i cha' tyaa ngu' slo yu. Nchcui' yu lo'o ngu' li':

—Si ntsu'u ngu' nu chañi cha' nti' ngu' tsa'a ngu' lo'o na' —nacui' yu—, nga'a cha' xtyanu ngu' bi' lcaa cha' nu ntsu'u tsa tyiquee ngu' bi' jil'i, cha' tya'a ngu' lo'o na' lcaa tsa, masi cujuui ñati' jil'i ngu' bi' cuentya 'na. ³⁵ Chcuna' chalyuu jil'i ngu' si xcui' nclyacua tsa ti' ngu' ñi'ya caca jil'i ycui' ti ngu'; pana quije chalyuu nu ná nga'a cha' tye jil'i ngu' si tyaja'a ngu', masi cujuui ñati' jil'i ngu' cuentya 'na, xqui'ya cha' nchcui' ngu' cha' tso'o jna' lo'o xa' ñati. ³⁶ Ná tyanu cha' tso'o jil'i ngu', masi ngua'ni tsa ngu' ngana nde chalyuu nquicha'; lo'o cajaa ngu', li' chcuna' lcaa chalyuu jil'i ngu'. ³⁷ Ná taca ta ngu' caya' cha' caja la chalyuu jil'i ngu'. ³⁸ Caca tyuju'u ti' na' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati, nu lo'o ña'a na' jil'i scaa ñati' chalyuu nu ntyuju'u ti' jna', masi tyuju'u ti' ngu' bi' jil'i cha' tso'o nu nchcui' ti na'. Si xqui'ya na' tyuju'u ti' ngu' bi' slo ngu' cuxi chalyuu juani, masi slo ngu' suba' chalyuu juani, li' caca tyuju'u ti' na' jil'i ngu' bi' nu lo'o caa na' chaca quiya' nde loo la cha' caca na' loo jil'i ñati. Li' lye tsa ña'a xee caca lo'o tyaa na' chaca quiya' chacuayá' jil'i Sti na'. Caa na' lo'o xca nu tacati tsa jil'i ycui' Ni, cha' lubii tsiya' ti ngu' xca bi' —nacui' Jesús jil'i ngu'.

9

¹ Tya nchcui' la Jesús lo'o ngu' li':

—Chañi cha' nu nchcui' na' lo'o ma —nacui' yu—, cha' ntsu'u ngu' nu tya ndu lo'o na chalyuu re juani, nu ca cuayá' ti' cha' cua nguxana cha' laca ycui' Ndyosi loo ne' cresiya jil'i ñati' chalyuu, nu lo'o tya lyiji cajaa ngu'. Tlyu tsa chacuayá' ntsu'u jil'i Ni lo'o caca Ni loo li'.

Cua ngutsa'a ña'a tyucui ña'a loo Jesús

² Lo'o cua ndya'a scua' tsa li' ndu'u Jesús ndyaa; lo'o Pedro, lo'o Jacobo, lo'o Juan ndyaa lo'o. Jacua tya'a ti ngu' bi' ndyaa ngu' lo xlya ca'ya cua, ná lo'o xa' ñati' ndyaa ngu'. Ca bi' laja lo'o na'a ngu' jil'i Jesús, cua ngutsa'a ña'a tyucui ña'a loo yu. ³ Na'a ngu' cha' ndubi tsa ña'a ste' Jesús, ngati' tsa ña'a. Ná nchca jil'i sca ñati' chalyuu qui' jil'i ste' ngu' jua'a, masi jlo tsa ti' ngu' ñi'ya nu tyaati' late' jil'i ngu'. ⁴ Laja lo'o na'a ngu', li' ndu'u tucua jyo'o Elías lo'o jyo'o Moisés, ndu jyo'o bi' nchcui' ngu' lo'o Jesús. ⁵ Li' nchcui' Pedro lo'o Jesús:

—Mstru —nacui'—, tso'o tsa cha' ndi' ya ca nde lo'o nu'u. Ta nu'u chacuayá' cuiña' ya sna tya'a hcua'ya, tsaca laca su tyi' ycui' nu'u, chaca su tyi' La Moisés, chaca su tyi' La Elías —nacui' Pedro jil'i Jesús.

⁶ Ndyutsii tsa Pedro lo'o tya'a ndya'a, bi' cha' nga'aa jlo ti' ngu' ñi'ya cha' nu chcui' ngu'. ⁷ Lo'o li' ndu'u tucua sca coo nguxii tyucui ña'a hichu' ngu' su ndu ngu', li' nguañi nchcui' ycui' Ndyosi lo'o ngu' laja coo bi':

—La cui' yu re laca nu sca ti Sñi' na' —nacui' Ni—, tyaca'a tsa yu 'na. Cua'a jyaca ma jil'i yu re lo'o chcui' yu lo'o ma.

⁸ Hora ti nguxña'a ngu' su ndu jyo'o bi' tsa, pana na'a ngu' cha' nga'aa ndu nu ngu' bi'; sca ti Jesús ndu lo'o nu sna tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i.

⁹ Li' ndu'u ngu' ñaa ngu'. Laja lo'o ngua'ya ngu' lo xlya ca'ya, ngulo Jesús cña jil'i ngu' cha' ná cacha' ngu' jil'i xa' ñati' ñi'ya ngua cha' nu cua na'a ngu' lo xlya ca'ya.

—Nu lo'o cajaa ycui' na' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati, lo'o li' tyu'ú na' chaca quiya', li' taca cacha' ma cha' bi' jil'i xa' ñati —nacui' Jesús jil'i ngu' bi'.

¹⁰ Ndaquiya' ngu' ji'i cha' nu nchcui' yu, masi ndube tsa ti' ngu' ji'i cha' nu nchcui' yu, nu lo'o cua nacui' yu cha' tyu'ú ycu' yu chaca quiya' lo'o ngujui' yu. ¹¹ Li' nchcuane ngu' bi' ji'i Jesús:

—Nu mstru cha' jo'ó bi' ni, ¿ñi'ya ndyu'u cha' nu nchcui' mstru bi', lo'o nacui' ngu' cha' clyo ntsu'u cha' caa jyo'o Elías nde chalyuu chaca quiya'? —nacui' ngu' ji'i Jesús.

¹²⁻¹³ —Chañi, ntsu'u cha' caa jyo'o Elías clyo cha' cua'ni cho'o ji'i lcaa na —nacui' Jesús—. Cacha' liñi na' ji'i ma juani cha' cua laca ndyalaa jyo'o Elías bi' nde chalyuu. Lo'o jua'a cua ngua'ni ngu' lo'o yu ñi'ya nu nscua lo quityi cha' caca ji'i —nacui' Jesús ji'i ngu' bi'—. La cui' jua'a, cua nscua cha' jna' lo quityi ji'i ycu' Ndyosi, cha' ntsu'u cha' chcube' na' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati, lo'o jua'a nscua cha' ntsu'u cha' chcui' ngu' cha' suba' jna'.

Ngua'ni Jesús jo'o ji'i sca yu cuañi' nu ngusñi cui'i cuxi ji'i

¹⁴ Xa' ndyalaa ngu' su ndi'i nu xa' la tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i Jesús chaca quiya'. Cua ndyu'u ti'i quiña'a tsa ñati slo ngu', jua'a ndu xi mstru cha' jo'ó lo'o ngu'; nxlyú mstru bi' cha' hichu' ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i Jesús. ¹⁵ Ndube tsa ti' nu ngu' quiña'a lo'o na'a ngu' ji'i Jesús lijya. Nxna ngu' slo yu cha' chcui' ngu' lo'o yu li'.

¹⁶ —¿Ñi'ya cha' nchcui' ma lo'o ngu' jua? —nacui' Jesús ji'i ngu' li'.

¹⁷ Li' hora ti nguxana nchcui' sca ñati nu ndu laja ngu' bi':

—Mstru —nacui' ji'i Jesús—, na cua yaa lo'o na' ji'i sñi' na' slo nu'u. Na cu'u yu xqui'ya cui'i cuxi nu ngusñi ji'i yu. ¹⁸ Lcaa se'i su nxalú cui'i cuxi bi' ji'i yu nclyú yu, li' ndyu'u ngo' tu'ba yu; lye ndyacu la'ya yu, lo'o li' lye ndyaca yaca cuaña' yu. Lo'o jua'a cua ndijña na' ji'i nu ngu' nu ndyaca tsa'a jinu'u jua si tyaja'a ngu' cha' culo ngu' ji'i cui'i cuxi nu ntsu'u ji'i nu quicha re. Pana ná ngua ji'i ngu' —nacui' sti nu quicha bi' li'.

¹⁹ —Ná jlya ti' cu'ma tsiya' ti —nacui' Jesús ji'i ngu' bi'—. Cuxi tsa cresiya ji'i ma. Nga'aa tso'o tyanu na' slo cu'ma, nga'aa talo na' ji'i ma tsiya' ti. Pana caa lo'o ma ji'i nu quicha jua slo na' juani.

²⁰ Li' ñaa lo'o ngu' ji'i nu quicha slo Jesús. Nu lo'o na'a cui'i cuxi bi' ji'i Jesús, hora ti nguxalú ji'i nu quicha bi'; nclyú lo yuu, nxasu, nxasu, ntyucua ngo' tu'ba li'. ²¹ Nchcuane Jesús ji'i sti nu quicha li':

—¿Ni jacua' nguxana quicha bi'? —nacui' Jesús.

—Tya lo'o cuañi' yu, tya li' ngusñi quicha bi' ji'i yu —nacui' sti nu quicha bi'—. ²² Tyuu tsa quiya' cua nguxlyú bi' ji'i yu lo quii', nguxtyú ji'i yu lo hitya cha' ngua ti' cui'i cha' kujui' ji'i yu. Cua'ni tya'na ti' nu'u ji'i ya, cua'ni nu'u sca cha' tso'o, cua'ni nu'u jo'o ji'i yu si nchca jinu'u —nacui' sti nu quicha bi' ji'i Jesús.

²³ —¿Ni cha' laca nacui' nu'u 'na jua'a, si nchca 'na? —nacui' Jesús ji'i—. Lcaa lo cña nchca ji'i sca ñati nu jlya ti' ji'i ycu' Ndyosi —nacui'.

²⁴ Hora ti nchcui' sti nu quicha bi' li':

—Jlya ti' na' jinu'u —nacui'—, xtyucua nu'u 'na cha' jlya la ti' na' jinu'u hora nu lo'o nga'aa jlya tso'o ti' na' —nacui' ji'i Jesús.

²⁵ Lo'o na'a Jesús cha' quiña'a la ñati cua tyu'u ti'i ti ngu' slo, li' ngulo yu cña ji'i cui'i cuxi bi':

—Cui'i cuxi nu'u ni, la cui' nu'u laca nu ngua'ni cu'u ji'i nu quicha re —nacui' Jesús—. Culo na' cña jinu'u juani cha' tyu'u nu'u ji'i yu cuañi' re. Nga'aa xlyú nu'u ji'i yu tsiya' ti —nacui' Jesús ji'i cui'i cuxi.

²⁶ Ngua'ni bi' cha' cui' ngusi'ya nu quicha, xa' lye tsa nguxalú cui'i ji'i nu quicha bi' lo'o ndu'u cui'i ji'i li'. Nclyú nu quicha bi', ntsiya nguliji ti'. Cua quiña'a tsa ngu' na'a ji'i.

—Cua ngujui' yu —nacui' ngu' li'.

²⁷ Li' ngusñi Jesús ya' nu quicha bi', nguxatuu Jesús ji'i. Ndatu nu quicha bi', cha' ngua tso'o hora ti.

²⁸ Lo'o li' ndu'u Jesús ndyaa yu nde ne' ni'i. Li' nchcui' nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i lo'o yu su ntucua ycu' ti ngu':

—¿Ni cha' ná ngua ji'i ya culo ya ji'i cui'i nu ntsu'u ji'i nu quicha bi'? —nacui ngu' ji'i Jesús.

²⁹ —Sca lo ti cui'i cuxi laca bi' —nacui Jesús—. Ná nchca ji'i ma culo ma ji'i sca cui'i jua'a, si ná ñña ma chacuayá' ji'i ycui' Ndyosi cha' caca.

Xa' nchcui' Jesús lo'o ngu' cha' ntsu'u cha' cajaa ycui'

³⁰ Lo'o li' ndu'u ngu' bi' quichi bi', nteje tacui ngu' tyuu tya'a quichi loyuu su cuentya Galilea bi'. Ná nti' Jesús cha' caja cha' ji'i ngu' quichi bi', cha' nteje tacui ycui' yu lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i yu, ³¹ cha' nti' Jesús culu'u la ji'i nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i laja lo'o ndya'a ycui' ti ngu'.

—Ntsu'u sca ñati nu kujui' cresiya 'na ji'i ngu' tisiya cha' cua'ni cuxi ngu' lo'o na', masi cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati —nacui Jesús ji'i ngu'—. Cujuii ngu' bi' jna' li'. Pana lo'o tyu'u scua sna tsa' tya lo'o cua ndyujuii ngu' 'na, li' tyu'ú na' chaca quiya' —nacui Jesús.

³² Ná ngua cuayá' ti' ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i ñi'ya cha' nu nchcui' Jesús lo'o ngu'; pana ná ndacha' ngu' ji'i yu ñi'ya nu nti' ñacui' cha' nu nda yu, cha' ntsii ngu' chcui' ngu' lo'o yu li'.

Nchcui' ngu' cha' ndulo la cha' ji'i ycui' ca ngu'

³³ Lo'o li' ndyalaa ngu' nde quichi Capernaum, ndyatí ngu' ne' sca ni'i. Li' nchcuane Jesús ji'i ngu':

—¿Ni cha' nchcui' ma lo'o tya'a ma ca tyucuii bi' tsa'? —nacui Jesús ji'i ngu' bi'.

³⁴ Ná ntaja'a ngu' cacha' ngu' ji'i yu ñi'ya cha' nu cua nchcui' ngu' lo'o tya'a ngu' tyucuii, cha' ntyuju'u ti' ngu'. Tyempo bi' cua nda ngu' cha' lo'o tya'a ngu' si ndulo la cha' ji'i tsaca tya'a ndya'a ngu'. ³⁵ Li' ndyaca'a Jesús, xa' nchcui' yu lo'o nu tii tyucuaa tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i:

—Ñati nu nti' caca loo la ji'i tya'a ngu' ni, ntsu'u cha' cua'ni ngu' bi' lcaa cña sube ti cha' xtyucua ji'i tya'a ngu', ñi'ya ndu'ni sca msu cña ji'i xu'na —nacui Jesús ji'i ngu' bi'.

³⁶ Lo'o li' ndu'u Jesús sca la'a ti, ñaa lo'o ji'i sca nu sube slo ngu'. Li' nguxatu yu ji'i nu piti bi' nde loo su ndi'i ngu'. Laja lo'o ngüityi Jesús ji'i nu piti bi', li' nchcui' yu lo'o ngu' chaca quiya':

³⁷ —Lo'o xtyucua ma ji'i sca ñati ñi'ya laca nu piti re xqui'ya na', la cui' jua'a na nxyucua ma 'na laca —nacui Jesús—. Lo'o jua'a, lo'o ndu'ni ma cña 'na, la cui' jua'a ndu'ni ma cña ji'i ycui' Ni nu cua nda 'na lijyaa nde chalyuu —nacui Jesús.

Stu'ba ti ntsu'u tyiquee ngu' lo'o na si ná nxuu tya'a ngu' bi' lo'o na

³⁸ —Mstru —nacui Juan ji'i Jesús—, cua na'a ya ji'i chaca ñati nu ngulo ji'i cui'i cuxi nu ngusñi ji'i ñati. Ndu'ni yu cña bi' chacuayá' jinu'u, nacui yu, pana ná ndyaca tsa'a yu lo'o cua. Bi' cha' ngua ti' ya cua'a ya ji'i yu, cha' ná culo yu ji'i cui'i cuxi nu ntsu'u ji'i ñati —nacui Juan.

³⁹ —Ná cua'a ma ji'i —nacui Jesús ji'i ngu'—. Ñati nu cua'ni sca cha' tlyu chacuayá' jna' nacui ngu', nga'aa ca chcui' ñati bi' cha' cuxi jna' nde loo la. ⁴⁰ Stu'ba ti ntsu'u tyiquee ñati lo'o na si si'i na nxuu tya'a ngu' lo'o na. ⁴¹ Chañi cha' nu chcui' na' lo'o cu'ma juani: si ta laja ti cua ña'a ca ñati masi sca tasa ti hitya co'o ma xqui'ya cha' ñati ji'i Cristo laca ma, nde loo la tyacua cha' tso'o ji'i ñati bi'.

Cuxi tsa caca si ntsu'u sca qui'ya nu ndulo la ji'na

⁴² 'Ná tso'o culu'u sca ñati tyucuii cuxi ji'i ñati nu jlya ti' 'na ñi'ya jlya ti' nu sube —nacui Jesús—. Tso'o la masi tyaaca' sca quichi tonu yane yu cuxi bi', li' xtyú ngu' ji'i yu lo hitya tyujo'o. ⁴³ Nga'a cha' xtyanu ma tsiya' ti ji'i sca cha' cuxi nu ndiya tsa ti' ma ji'i, masi ndulo tsa cha' bi' ji'i ma, nti' ma, ñi'ya si laca ya' ma. Tso'o la si xana chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'i ma, masi ná lo'o cha' cuxi nu ndulo tsa ji'i ma nquicha', cha' li' ná tyalaa ma su cuxi tsa ca bilyaa. Ná ntsu'u cha' tye cha' ndyaqui quii' ca bi', tsa cu' ti ndyaqui. ⁴⁴ Ná tye cha' cacu conu' cuaña' ngu' ca bi', ni ná tye cha' ndyaqui quii' tsiya' ti. ⁴⁵ La cui'

ti cha', masi ndiya tsa ti' mā jī'i sca cha' cuxi nu ndyu'ni mā, masi ndulo tsa cha' bi' jī'i mā nti' mā, ñi'ya si laca quiya' mā, nga'a cha' xtyanu mā tsiya' ti jī'i. Tso'o la si xana chalyuu nu ná nga'a cha' tye jī'i mā, masi ná lo'o cha' cuxi bi', cha' li' ná tyalaa mā su cuxi tsa ca bilyaa. ⁴⁶ Ná tye cha' cacu conu' cuaña' ngu' ca bi', ni ná tye cha' ndyaqui quii' tsiya' ti. ⁴⁷ La cui' ti cha', masi ndiya tsa ti' mā sca cha' cuxi nu ña'a mā jī'i, nga'a cha' xtyanu mā jī'i cha' bi' tsiya' ti, ñi'ya si na culo mā jī'i ycu' cloo mā. Tso'o la si xana chalyuu nu ná nga'a cha' tye jī'i mā, masi ná lo'o cha' cuxi bi' nu ndulo tsa jī'i mā nquicha', cha' li' ná tyalaa mā su cuxi tsa ca bilyaa. ⁴⁸ Ná tye cha' cacu conu' cuaña' ngu' ca bi', ni ná tye cha' ndyaqui quii' tsiya' ti.

⁴⁹ Xñi ycu' Ndyosi lcaa msta nu tyucui tyiquee ngu' sta ngu' cha' tyaqui cuentya jī'i ycu' Ni. Lo'o xi teje' sta ngu' lo msta bi'. Lo'o jua'a xñi ycu' Ndyosi cha' jī'i cua ña'a ca ñati nu talo lo'o tyacua cha' ti' jī'i ngu'. ⁵⁰ Tso'o tsa teje', ndu'nijo'o tsa jī'na, pana si tye cha' cñi' nu ntsu'u jī'i, li' nga'aa cua'nijo'o jī'na, cha' nga'aa caca cñi' bi' chaca quiya'. Lo'o lcaa cu'mā ni, ñi'ya laca teje' laca mā; tso'o tsa cña ndu'ni teje' lo'o sca na cacu na, jua'a tso'o tsa cña cua'ni mā laja ñati chalyuu si tso'o ti tyi' mā lo'o tya'a mā.

10

Ngulu'u Jesús cha' ná xtyanu ngu' jī'i clyo'o ngu'

¹ Lo'o li' ndu'u Jesús quichi Capernaum bi', ndyaa tyijyu' ca xa' quichi nu ntsu'u su cuentya Judea lo'o xa' la quichi nde chaca tsu' sta'a Jordán. Ca bi' ndyu'u ti' quiña'a tsa ñati slo yu. Nclyu'u Jesús jī'i ngu' li', ñi'ya nu nclu'u ti yu jī'i ñati nde lcaa quichi su ndya'a yu. ² Li' ndyalaa xi ngu' fariseo slo yu cha' ngua ti' ngu' bi' tyijiloo ngu' jī'i Jesús. Li' nchcuane ngu' jī'i yu:

—¿Ha ntsu'u chacuayá' cuentya jī'i cha' cusu' nu ntsu'u jī'na, cha' xtyanu sca ñati jī'i clyo'o yu? —nacu' ngu' bi' jī'i Jesús.

³ Li' nguxtyacui Jesús cha' lo'o ngu' bi':

—¿Ni cña ngulo jyo'o Moisés jī'i mā cua sa'ni la lacua? —nacu' Jesús jī'i ngu'.

⁴ —Nda jyo'o Moisés chacuayá' jī'i ngu' qui'yu tya'a na cha' culo quityi cha' xtyanu ngu' jī'i clyo'o ngu' tsiya' ti. Nu lo'o ndu'u quityi jī'i nu qui'yu, ndye cha' clyo'o ngu' tsiya' ti; nga'aa ntsu'u cha' clyo'o ngu' bi' li' —nacu' ngu' jī'i Jesús.

⁵ Nguxacui Jesús cha' jī'i ngu' li':

—Xqui'ya cu'mā nguscua jyo'o Moisés cha' bi', cha' ná ndaquiya' mā tsiya' ti cha' jī'i ycu' Ndyosi —nacu' Jesús—. ⁶ Pana nu lo'o nguxana ntucua quiya' chalyuu, nu lo'o ngüiñá ycu' Ndyosi lcaa lo na, ná ngua'ni ycu' Ndyosi jua'a. “Ngüiñá Ni jī'i ñati; ngüiñá Ni jī'i sca nu qui'yu, lo'o jua'a jī'i sca nu cuna'a ngüiñá Ni”, nacu' quityi jī'i ycu' Ndyosi. ⁷ “Bi cha' lo'o caja clyo'o sca nu qui'yu, li' tyu'utsu' yu to' tyi sti xtya'a yu, cha' tyi' yu lo'o clyo'o yu, ⁸ cha' caca ngu' sca ti xtañi tyucuaa ngu' li'.” Nga'aa si' i tucua tya'a ñati laca ngu', cha' cua laca jī'i ngu' ñi'ya si laca ngu' sca ti ñati. ⁹ Bi' cha' ná tso'o xtyanu ngu' jī'i clyo'o ngu', cha' cua nda ycu' Ndyosi cha' clyo'o jī'i ngu' —nacu' Jesús jī'i ngu'.

¹⁰ Lo'o ndyaa Jesús ne' ni' jī'i ngu', li' nchcuane nu ngu' nu ndyaca tsa'a jī'i cuentya jī'i cha' nu nda ca ti yu lo'o ngu'. ¹¹ Nguxacui Jesús cha' jī'i ngu' li':

—Lo'o culo sca ñati quityi cha' xtyanu jī'i clyo'o yu, cha' li' taca caja clyo'o yu lo'o chaca nu cuna'a nti' yu, cha' cuxi ndyu'ni yu lo'o nu chaca ñati bi' —nacu' Jesús—. ¹² Lo'o jua'a sca nu cuna'a nu culo quityi cha' xtyanu jī'i clyo'o, cha' li' taca caja clyo'o lo'o chaca nu qui'yu nti', la cui' ti cha' cuxi ndyu'ni bi' lo'o nu chaca ñati bi' —nacu' Jesús jī'i ngu'.

Ngulacua Jesús jī'i nu sube

¹³ Lo'o li' ngua sca quiya' ñaa lo'o ngu' jī'i tyuu tya'a nu sube ca su nga'a Jesús. Ngua ti' ngu' cha' sta ya' ycu' Jesús hique nu sube bi'. Pana ngua'ni tyaala nu ngu' nu ndyaca tsa'a bi' jī'i ngu', cha' ná caa lo'o ngu' jī'i nu sube. ¹⁴ Lo'o na'a Jesús ñi'ya nu ndyu'ni ngu' nu ndyaca tsa'a jī'i, ná ndiya ti' yu cha' ndyu'ni ngu' jua'a:

—Ta mā chacuayá' jì'ì nu sube cha' cāa ngu' ca slo na' —nacui Jesús jì'ì ngu' bi'—. Ná cua'a mā chacuayá' jì'ì nu sube bi', cha' cāa ngu' slo na'. Ñi'ya laca lo'o jlya ti' nu sube jì'ì sti ngu', la cui' jua'a ntsu'u cha' jlya ti' ñatì jì'ì ycuì' Ndyosi, nu lo'o laca Ni loo ne' cresiya jì'ì ngu'. ¹⁵ Chañi cha' nu nchcui' na' —nacui—, cha' ná caca tyatì ngu' cha' jì'ì ycuì' Ndyosi cha' caca Ni loo ne' cresiya jì'ì ngu', si ná tyucui ti' tyiquee ngu' ñi'ya nu ntsu'u tyiquee sca nu sube.

¹⁶ Lo'o li' ndyala' Jesús jì'ì nu sube bi', ngulacua yu jì'ì nu sube lo'o ngusta ya' yu hique ngu'.

Nhcui' sca nu culiya' lo'o Jesús

¹⁷ Tya ndyaa la Jesús tyucui' bi', lo'o li' nxna sca nu qui'yu lijya lca'a jì'ì Jesús. Ndyatu sti' slo Jesús li'.

—Mstru, tso'o tsa ndu'ni nu'u —nacui jì'ì Jesús—. Cacha' nu'u jna', ¿na laca cua'ni na' cha' caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye 'na? —nacui yu.

¹⁸ —¿Ni cha' laca nti' nu'u cha' ñatì tso'o laca na'? —nacui Jesús jì'ì li'—. Sca ti ycuì' Ndyosi laca nu chañi cha' tso'o laca Ni —nacui—. ¹⁹ Jlo ti' nu'u lcaa cña nu ngulo ycuì' Ndyosi jì'ì ñatì cua sa'ni la: “Ná cujuui mā jì'ì tya'a ñatì mā; ná cua'ni mā cha' suba' lo'o clyo'o xa' ñatì; ná cuaana mā cha' tso'o nu ntsu'u jì'ì tya'a ñatì mā; ná chcuì' mā cuentyu jì'ì tya'a ñatì mā; ná cua'ni mā ngana jì'ì tya'a ñatì mā cuaana ti; lo'o jua'a, cua'ni tlyu mā jì'ì sti mā, jì'ì xtya'a mā, taquiya' mā jì'ì cha' nu nchcui' ngu' bi'”.

²⁰ —Mstru —nacui nu qui'yu bi' li'—, tya cuañi' na' ndaquiya' na' lcaa cña bi'; lcaa yija ndaquiya' na' jì'ì cha' bi'.

²¹ Ntsu'u tsa tyiquee Jesús ña'a jì'ì nu qui'yu bi'. Xa' nchcui' yu lo'o li':

—Sca ti cña lyiji cua'ni nu'u —nacui Jesús jì'ì—. Yaa clyu cujuì' nu'u lcaa cha' tso'o nu ntsu'u jinu'u, cha' tyu'u cñi ta nu'u jì'ì ngu' ti' li'; tyacua xi cha' tso'o jinu'u nde loo la ca su ntucua ycuì' Ndyosi. Li' xa' tyaa nu'u ca slo na' cha' tya'a nu'u lo'o na'.

²² Lo'o ndyuna nu qui'yu bi' cha' nu nchcui' Jesús lo'o, xa' ña'a ngulacua ti' li'; xñi' tsa ti' cha' culiya' tsa nu qui'yu bi'. Ndu'u ndyaa li'.

²³ Nguxtyacui Jesús nxña'a jì'ì ngu' nu ndyaca tsa'a jì'ì li'.

—Tucui tsa caca cha' tyalaa ngu' culiya' ca su laca ycuì' Ndyosi loo —nacui Jesús jì'ì ngu' bi' li'.

²⁴ Ndube tsa ti' ngu' nu ndyaca tsa'a jì'ì yu li', cha' nchcui' yu jua'a cha' jì'ì ngu' culiya'. Bi' cha' xa' nchcui' Jesús lo'o ngu':

—Cu'mā ngu' cuañi' —nacui Jesús—, tucui tsa caca cha' caca ycuì' Ndyosi loo ne' cresiya jì'ì ngu', si tiji' tsa ti' ngu' jì'ì lcaa cha' tso'o nu ntsu'u jì'ì ycuì' ca ngu'. ²⁵ Lasa la cña tyeje tacui sca na'ni quiya' cuxa, masi sca na'ni tonu ñi'ya sca camello. Lasa la cha' bi', tucui la tyatì sca ngu' culiya' cha' jì'ì ycuì' Ndyosi cha' caca ycuì' Ni loo ne' cresiya jì'ì yu.

²⁶ Lo'o ndyuna ngu' cha' bi' ndube tsa ti' ngu' li'.

—¿Tilaca taca jì'ì clyaa jì'ì nu cuxi nu ntsu'u chalyuu lacua, cha' tyalaa ca slo ycuì' Ndyosi? —nacui ngu' jì'ì Jesús li'.

²⁷ Lo'o ngua tii Jesús ñi'ya nu nclyacua ti' ngu', li' nchcui' yu lo'o ngu' chaca quiya':

—Bi' laca sca cha' nu ná nchca cua'ni ñatì chalyuu; pana ycuì' Ndyosi ni, nchca jì'ì Ni cua'ni cha' tyalaa ngu' slo Ni —nacui Jesús jì'ì ngu'.

²⁸ Nhcui' Pedro lo'o li':

—Lo'o cuare ni, cua nguxtyanu ya jì'ì lcaa na nu ntsu'u jì'ì ya cha' tya'a ya lo'o nu'u, ñi'ya nu nacui nu'u cha' cua'ni ya —nacui Pedro jì'ì Jesús.

²⁹ —Chañi cha' nu nchcui' na' lo'o mā —nacui Jesús—, cha' cua ña'a ca ñatì nu ntsu'u cha' tsa tyijyu' cha' cua'ni cña cuentya jna', lo'o jua'a nguxtyanu ngu' lcaa na nu ntsu'u jì'ì ngu' cha' ndyu'ni ngu' cña bi', ná xtyanu na' jì'ì ngu' bi' jua'a ti. Masi tyi ngu', masi tya'a ngula ngu' masi qui'yu masi cuna'a, masi xtya'a ngu', masi sti ngu', masi sñi' ngu', masi yuu nu ntsu'u jì'ì ngu', masi tyanu lcaa cha' bi', ³⁰ pana la cui' chalyuu juani xa' caja quiña'a la cha' jì'ì ngu' bi', tsa ña'a nu nguna' jì'ì ngu' bi' ngua ti' ngu'. Caja su caca tyi

ngu', caja nu caca tya'a ngula ngu', caja nu caca xtya'a ngu', caja nu caca sñi' ngu', caja yuu su cua'ni ngu' cña; hasta sca siyento tsa lo cua cha' bi' caja ji'i ngu'. Lo'o la cui' jua'a tyacua cha' ti'i ji'i ngu', pana ca nde loo la caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'i ngu' bi'.³¹ Nde loo la caca ngu' nu tyu'u tucua su cua tye ti cha'; nde chu' la tyanu ngu' nu ndu'u tucua clyo —nacui Jesús ji'i ngu'.

Xa' nchcui' Jesús lo'o ngu' cha' cua cajaa ti ycu'i'

³² Xa' ndu'u ngu' ndyaa ngu' li', ndyaa Jesús lo'o nu ngu' tya'a ndya'a yu tyucuii tsa ngu' nde Jerusalén. Nde loo ndyaa ycu'i' Jesús. Lye tsa ngulacua ti' ngu' tya'a ndya'a yu, jua'a nu xa' la ñati nu ndya'a lca'a ji'i ngu', ntsii tsa ngu'. Ndyaa lo'o Jesús ji'i nu tii tyucuaa tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i, ndyaatsu' ngu' sca la'a ti cha' chcu'i' Jesús lo'o ngu' bi' ñi'ya cha' nu caca ji'i ycu'i' yu nde loo la.

³³ —Cua'a jyaca ma —nacui Jesús ji'i ngu' bi' li'—, cua ngusñi na tyucuii nde ca'ya juani cha' tsa na Jerusalén. Cajua taya' ngu' 'na nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati, cha' tsa lo'o ngu' 'na slo sti jo'ó nu laca loo, slo mstru cha' jo'ó. Cua'ni cuayá' ngu' bi' 'na li'. Chcu'i' ngu' cha' ntsu'u qui'ya 'na, lo'o jua'a xqui'ya bi' ntsu'u cha' cajaa na'. Li' tsa lo'o ngu' bi' 'na slo ngu' xa' tsu' nu laca loo ji'i lca na. ³⁴ Li' xtyi lo'o ngu' bi' 'na, tyu'u hitya sañi' ngu' bi' loo na', quiji'i ngu' bi' 'na lo'o reta. Li' cujui'i ca'a ngu' bi' 'na loo crusi cha' cajaa na'. Pana lo'o tyu'u scua sna tsa, li' tyu'ú na' chaca quiya'.

Ndijña Jacobo lo'o Juan sca cha' tso'o ji'i Jesús

³⁵ Lo'o li' ñaa Jacobo lo'o Juan tya'a slo Jesús. Sñi' Zebedeo laca ngu' bi'. —Mstru —nacui ngu'—, tyu'u cha' clyo ti' jinu'u, ntsu'u sca cha' nu nti' ya cha' cua'ni nu'u cuentya ji'i ya —nacui ngu' ji'i Jesús.

³⁶ —¿Na laca nti' ma cha' cua'ni na' cuentya ji'i ma? —nacui Jesús ji'i ngu' li'.

³⁷ —Cua'ni nu'u cha' tso'o ta nu'u chacuayá' ji'i ya cha' stu'ba ti tyaca'a ya lo'o nu'u ca su tlyu su xee tsa, ca su caca nu'u loo nde loo la —nacui ngu' bi'—. Tsaca ya tyaca'a ya la'a tsu' cui' su ntucua nu'u, chaca ya tyaca'a ya la'a tsu' coca jinu'u.

³⁸ —Ná jlo ti' ma ñi'ya cha' ndijña ma 'na juani —nacui Jesús ji'i ngu'—. ¿Ha taca ji'i ma cha' co'o ma taná clyaa' nu nga'a cha' co'o na'? ¿Ha talo ma si xcube' ngu' ji'i ma ñi'ya nu nga'a cha' xcube' ngu' 'na nu lo'o cujuui ngu' 'na?

³⁹ —Taca ji'i ya —nacui ngu' ji'i Jesús li'.

—Chañi cha' lo'o cu'ma nga'a cha' co'o ma taná clyaa' nu nga'a cha' co'o ycu'i' na' —nacui Jesús—. Chañi cha' xcube' ma ñi'ya nu nga'a cha' xcube' ngu' 'na. ⁴⁰ Pana, nu tyaca'a ma la'a tsu' cui' 'na, nu tyaca'a ma la'a tsu' coca 'na ni, ná ntsu'u chacuayá' 'na cha' ta na' su tyaca'a ñati ca ndacua. Cua laca ngusubi ycu'i' Ni ji'i ñati nu tyaca'a nde sii' na' tyempo bi' —nacui Jesús ji'i ngu'.

⁴¹ Nu xa' la tii tya'a ngu' nu ndya'a lo'o Jesús ni, lo'o ngua tii ngu' ñi'ya cha' laca nu ngüijña Jacobo lo'o Juan ji'i Jesús, chii tsa ngua ti' ngu' ña'a ngu' ji'i ngu' bi' li'. ⁴² Pana nchcui' Jesús lo'o ca ta'a ngu' sca tyempo ti:

—Jlo ti' ma cha' nu ngu' nu laca loo ji'i ngu' xa' tsu' ni, tyaala tsa ngu' bi' —nacui Jesús—. Lye tsa nclyo ngu' bi' cña ji'i ngu' ca quichi tyi ngu'. ⁴³ Pana nu cu'ma ni, ná tso'o cua'ni ma jua'a. Lca lo cña nu taca xtyucua ma ji'i tya'a ñati ma, bi' cña ntsu'u cha' cua'ni ma, si cua nti' ma cha' caca ma loo ji'i ngu' bi'. ⁴⁴ Lo'o jua'a si nti' ma cha' ndulo la cha' ji'i ma cuentya ji'i ngu' tya'a ma, ntsu'u cha' cua'ni ma ñi'ya si laca ma msu ji'i tya'a ñati ma, masi ná lo'o caya'. ⁴⁵ Na' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati, ná lijya na' nde chalyuu cha' caja msu 'na; ycu'i' na' laca na' msu ji'i ñati, bi' cha' lijya na'. Na cua lijya na' cha' cajaa na' xqui'ya qui'ya nu ntsu'u ji'i ñati, cha' cua'ni lyaá na' ji'i quiña'a tsa ñati li' —nacui Jesús ji'i ngu'.

Ngua'ni Jesús jo'o ji'i Bartimeo nu cuityi'

⁴⁶ Lo'o li' ndyalaa Jesús ca quichi Jericó. Nteje tacui ngu' cla'be quichi bi'. Nu lo'o cua tyaa ti Jesús lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i, li' quiña'a tsa ñati ndyaa lo'o ngu' bi'. Jua'a ngua li', to' tyucuii nga'a sca nu cuityi' nu naa Bartimeo, ndijña msta ji'i ngu' nu lijya

bi'. Sñi' Timeo laca nu quicha bi'. ⁴⁷ Nu lo'o ngua tii yu quicha bi', cha' lijya ycuí' Jesús Nazaret, cuij ngusi'ya jii' Jesús li':

—Jesús, ñati tya'a jii' jyo'o David laca nu'u —nacui—, cua'ni tya'na ti' nu'u jna' —nacui nu quicha bi' jii' Jesús.

⁴⁸ Tyuu tya'a ñati ngua ti' cua'a ngu' jii' nu quicha bi', cha' cuaana ti tyaca'a, ngua ti' ngu'; pana ná ntaja'a nu quicha bi', cuij la nxi'ya li':

—Cusu', ñati tya'a jii' jyo'o David laca nu'u —nacui nu quicha—, cua'ni tya'na ti' nu'u jna'.

⁴⁹ Li' ndatu Jesús, se'i ti ndu yu li'.

—Ñacui ma jii' yu cha' caa yu ca nde —nacui Jesús.

Li' nacui ngu' jii' nu cuityi' cha' tsa ca slo Jesús.

—Cua'ni tlyu tyiquee nu'u juani —nacui ngu' jii' nu quicha bi'—. Tyatu nu'u, yaa clya nu'u slo La Jesús jua —nacui ngu'.

⁵⁰ Li' ngulo nu quicha plee jii', nxyanu jii'. Hora ti ndyatu ngusna ndyaa slo Jesús.

⁵¹ Li' nchcui' Jesús lo'o nu quicha bi':

—¿Na laca nti' nu'u cha' cua'ni na' lo'o nu'u? —nacui yu jii'.

—Mstru —nacui nu cuityi'—, cua'ni nu'u jo'o 'na, cha' xa' tyaca' tso'o xee cloo na' ña'a na' chaca quiya' —nacui jii' Jesús.

⁵² —Tso'o —nacui Jesús jii'—, tyaa nu'u to' tyi juani. Jlya ti' nu'u 'na, bi' cha' cua ndyaca tso'o cloo nu'u.

Hora ti ngua tso'o cloo nu cuityi' bi', na'a chaca quiya'. Li' ndu'u lca'a jii' Jesús tyucuii.

11

Ngua'ni chi ngu' loo Jesús lo'o ndyalaa yu nde Jerusalén

¹ Ca tiya' la ndyalaa ngu' cacua ti to' quichi Jerusalén su ndi'i tucua tya'a quichi sube ti nde sii' ca'ya Olivos. Betfagé lo'o Betania naa quichi sube bi'. Li' ngulo Jesús cña jii' tucua tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a jii':

² —Yaa ma ca quichi sube ti ndacua ti —nacui—. Lo'o tyalaa ma to' quichi bi', hora ti ña'a ma ndu sca huru ndyaaca' nu bilya tyucua ngu' chu'. Sati' ma jii', cha' tyaa lo'o ma jii' ca nde. ³ Si ntsu'u ngu' nu cacha' jii' ma ni cha' laca ndyu'ni ma jua'a, li' ñacui ma jii' ngu' bi': “Ntsu'u cña nu cua'ni huru re cuentya jii' ycuí' nu Xu'na na. Hora ti tyaa lo'o ya jii' ni' chaca quiya'.” Jua'a ñacui ma jii' ngu' bi' li'.

⁴ Ndu'u ngu' ndyaa ngu' quichi sube ti bi'; nquije huru jii' ngu' su ndu to' calle, ndyaaca' ni' nde toni'i jii' ngu'. Lo'o ngusatí' ngu' jii' ni', ⁵ li' nchcui' sca ñati nu ndu cacua ti lo'o ngu' bi':

—¿Ni cha' laca ngusatí' ma jii' huru jua? —nacui yu jii' ngu'.

⁶ Ndacha' ngu' jii' yu bi' ñi'ya cña nu ngulo Jesús jii' ngu' cha' chcuí' ngu' lo'o. Li' nda yu chacuayá' cha' tsa ngu' lo'o huru. ⁷ Ñaa lo'o ngu' jii' huru slo Jesús li'. Ngusta ngu' camxa jii' ngu' hichu' huru cha' tyucua Jesús hichu' ni', ndyaa tucua Jesús hichu' li'. ⁸ Lo'o jua'a ngusta ngu' xa' late' lo yuu tyucuii bi', jua'a ndyaa ngu' ngusi'yu ngu' sta' yaca cha' sta ngu' laca' lo yuu, cha' ca tso'o ña'a tyucuii su tyeje tacui huru lo'o Jesús.

⁹ Ngusi'ya ngu' nu ndyaa nde loo Jesús, ngusi'ya ngu' nu lijya nde chu'; lye tsa ndyu'ni chi ngu' loo Jesús:

—Cua'ni tlyu na jii' ycuí' Ndyosi —nacui ngu'—. Culacua ycuí' Ni jii' nu qui'yu re nu lijya lo'o chacuayá' jii' ycuí' nu Xu'na na. Masi juani ti, cua'ni tlyu na jii' ycuí' Ndyosi —nacui ngu'—. ¹⁰ Tso'o tsa si cua'ni tlyu na jii' yu re, cha' cua ngulala ti cha' caca ycuí' Ndyosi loo ca nde. Li' caca ñi'ya nu ngua lo'o ngua jyo'o cusu' David loo cua sa'ni la —nacui ngu'—. Masi juani ti, cua'ni tlyu na jii' ycuí' Ndyosi —nacui ngu'.

¹¹ Li' ndyalaa ngu' bi' lo'o Jesús to' quichi Jerusalén, ndyatí' ngu' to' lo'o jii' quichi bi'. Hora ti ndyaa na'a Jesús ne' laa tonu cajua li'. Na'a yu jii' lca lo na nu ntucua cajua, lo'o li' nguxtyuu yu ñaa yu nde quichi Betania chaca quiya' lo'o nu tii tyucua tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a jii', cha' ngusij tsa li'.

Ngusta Jesús yabe' ji'i sca yaca quityi nu ná lo'o si'yu

¹² Lo'o ngxee chaca tsá li' ndu'u ngu' quichi Betania. Cuati ntyute' tsa Jesús li'. ¹³ Na'a yu cua tyijyu' xi su ndu sca yaca quityi nu ntsu'u laca' ji'i. Ndyaa na'a yu si ntsu'u si'yu lo, pana laca' ti ntsu'u, ná ntsu'u si'yu lo bi' tsiya' ti, cha' tya lyiji tyalaa tyempo tyu'u si'yu lo yaca bi'.

¹⁴ —Nga'aa cacu ngu' tsiya' ti si'yu nu tyu'u lo yaca cua —nacui Jesús li'.

Lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i Jesús ni, ndyuna ngu' cha' nu nchcui' yu ji'i yaca bi'.

Ngulo'o Jesús ji'i ngu' cuxi nu ntsu'u ne' laa tonu

¹⁵ Tya ndyaa la ngu' xi, ndyalaa ngu' quichi Jerusalén. Li' ndyatí Jesús ndyaa ne' laa tonu jua, ngxaxana yu ngulo'o yu ji'i ngu' nu ndujui' yu'ba cajua; lo'o ji'i ngu' nu ndyiyá yu'ba bi', ngulo'o yu ji'i ngu' bi'. Lo'o nu ngu' nu nchcutsa'a cñi ji'i ñati ni, ngxaxasu yu mesa ji'i ngu' bi', jua'a ngxaxasu yu yaca xlya ji'i ngu' nu ndujui' paloma. ¹⁶ Ná nda Jesús chacuayá' tyeje tacui ngu' lo'o yu'ba ji'i ngu' ca ne' laa tonu bi'. ¹⁷ Li' nda Jesús sca cha' lo'o ngu' jua:

—Ndi'ya nscua lo quityi ji'i ycu' Ndyosi cuentya ji'i laa re: “Ni'i su caca chcu' lcaa ñati lo'o ycu' Ndyosi, jua'a ñacu' ngu' cha' ji'i ni'i 'na, nacui Ni’”. Jua'a nscua lo quityi —nacui Jesús li'—, pana juani, cua ngua'ni mā cha' to' tyi ngu' cuaana laca ni'i re —nacui Jesús ji'i ngu' bi'.

¹⁸ Ndyuna sti jo'ó nu laca loo cha' bi', jua'a ndyuna mstru cha' jo'ó. Na'a ngu' cha' quiña'a tsa ñati ndaquiya' ngu' ji'i cha' nu nclyu'u Jesús ji'i ngu', bi' cha' ntsii nu ngu' tlyu bi' si caca tlyu la Jesús; ngua ti' nu ngu' tlyu bi' si caja ñi'ya caca cujuui' ngu' ji'i Jesús li'. ¹⁹ Lo'o cua ngusii tsa, li' ñaa Jesús lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i. Ná ndyanu ngu' nde quichi tlyu bi' talya.

Ngüityi yaca quityi bi'

²⁰ Nguxee chaca tsá, li' xa' nteje tacui ngu' cacua ti su ndu yaca quityi bi'. Cua ngüityi tsiya' ti yaca bi', tyucui ña'a lo'o quiche suu ngüityi. ²¹ Li' ntsu'u ti' Pedro cha' nu nchcui' Jesús ji'i yaca bi' tya la caa.

—Mstru, ña'a xi ca nde ña'a —nacui Pedro ji'i Jesús—. Cua ngüityi yaca quityi nu ngusta nu'u yabe' ji'i.

²² —Nga'a cha' jlya ti' mā ji'i ycu' Ndyosi —nacui Jesús ji'i ngu' li'—. ²³ Chañi cha' nu nchcui' na' lo'o mā juani, cha' si chcu' mā lo'o ca'ya re: “Tyu'utsu' nu'u, yaa xcua nu'u nde lo hitya tyujo'o”, ñacu' mā, jua'a cua'ni ycu' Ni lo'o ca'ya bi'. Jua'a caca si chañi ji'i mā cha' jlya ti' mā cha' caca sca cha' nu jña mā ji'i Ni, pana si ná jlya ti' mā cha' nu nchcui' ycu' Ndyosi, ná caca bi' li'. ²⁴ Lo'o jua'a lcaa lo cha' nu ndijña mā ji'i ycu' Ni laja lo'o nchcui' mā lo'o Ni, chañi cha' ta ycu' Ni cha' bi' ji'i mā, si chañi cha' jlya ti' mā ji'i Ni. ²⁵ La cui' jua'a, lcaa quiya' nu lo'o ndu mā cha' chcu' mā lo'o ycu' Ndyosi, ntsu'u cha' cua'ni clyu ti' mā ji'i tya'a ñati mā, si ntsu'u cha' ngusu'ba ñasi' ngu' ji'i mā. Li' ycu' Ndyosi Sti mā nu ntucua nde cua, caca ji'i Ni cua'ni clyu ti' Ni ji'i mā ji'i cha' cuxi nu ntsu'u ji'i mā. ²⁶ Pana ná cua'ni clyu ti' ycu' Ndyosi Sti mā ji'i mā ji'i cha' cuxi nu ntsu'u ji'i mā, si ná lo'o cua'ni clyu ti' mā ji'i tya'a ñati mā.

Ndyu'ni Jesús cña chacuayá' ji'i ycu' Ndyosi

²⁷ Li' xa' ndyalaa ngu' nde Jerusalén. Xa' ndyatí Jesús ndyaa xi ne' laa tonu jua. Na'a sti jo'ó tlyu ji'i yu, lo'o jua'a nu mstru cha' jo'ó lo'o ngu' cusu' nu laca loo ji'i quichi, na'a ngu' ji'i yu. Li' ndyu'u ti'i ngu' slo yu.

²⁸ —¿Tilaca laca nu nda chacuayá' jinu'u cha' cua'ni nu'u cña nu ndyu'ni nu'u? —nacui ngu' ji'i Jesús—. ¿Tilaca laca nu ngulo cña jinu'u? —nacui ngu'.

²⁹ —Lo'o jua'a na', xcua ne' sca cha' ji'i cu'mā —nacui Jesús li'—. Xacu' mā cha' bi' 'na, lo'o li' cacha' na' ji'i mā tilaca laca nu nda chacuayá' 'na —nacui yu—. ³⁰ Ndi'ya laca cha' bi': ¿Tilaca laca nu ngulo cña ji'i jyo'o Juan cha' tyucuatya yu ji'i ngu'? ¿Ha ycu'?

Ndyosi nda chacuayá' ji'i Juan bi' lijya? ¿Ha ñati chalyuu ti nda chacuayá' ji'i yu? Cacha' liñi cu'ma jna' —nacui Jesús ji'i ngu'.

³¹ Li' cuaana ti nchcui' nu ngu' tlyu bi' lo'o tya'a ngu':

—Si ñacui na cha' ycui' Ndyosi ngulo cña ji'i jyo'o Juan bi', li' xacui yu cha' ji'i cua: “¿Ni cha' laca ná ndaquiya' ma' ji'i cha' nu nchcui' yu lacua?” ³² ¿Ha tso'o la ñacui na cha' ñati chalyuu ti ngulo cña ji'i Juan? —nacui ngu' ji'i tya'a ngu'.

Na cua ntsii nu ngu' nu laca loo bi' ña'a ji'i lcaa ngu' nu ndi'i quichi bi'. Jlo ti' nu ngu' tlyu bi' cha' lcaa ngu' bi' cua ngusñi ngu' cha' ji'i jyo'o Juan cha' tu'ba ji'i ycui' Ndyosi ngua.

³³ —Ná jlo ti' ya —nacui ngu' ji'i Jesús li'.

—Tso'o lacua —nacui Jesús—. Lo'o jua'a na' ni, ná cacha' na' ji'i ma' tilaca laca nu ngulo cña 'na cha' cua'ni na' cña nu ndyu'ni na' —nacui yu ji'i nu ngu' tlyu bi'.

12

Cui' ji'i msu xña'a

¹ Lo'o li' ngxana Jesús nda yu sca cui' lo'o nu ngu' tlyu nu ndu cacua ti slo yu:

—Ntsu'u sca ñati, ndi'i xi tyuu tya'a yaca si'yu losu' tyixi ji'i nu cua ndyataa yu. Ngüiñá yu sca lo'o chu' yaca bi'. Li' ngulu yu sca pilya tlyu ne' quee su tyatá si'yu, cha' tyu'u hitya tyixi ji'i si'yu bi'. Lo'o jua'a ngüiñá yu sca ni'i su tyi'i ngu' cua' ji'i yaca si'yu bi'.

Li' nda yu ne' lo'o su ndu yaca bi' ngüiñá xa' la ñati. Tsa cla'be ti si'yu nu tyu'u lo yaca bi' caja ji'i ycui' li'. Li' ndu'u yu ndyaa yu xa' quichi tyijyu' la. ² Lo'o ndyalaa co' nu nga'a cha' cumi si'yu losu' bi', li' ngulo yu cña ji'i msu ji'i cha' tsa slo ñati bi', tsa squi'ya xi si'yu losu' tyixi nu nga'a cha' tyacua ji'i ycui'. ³ Hora ti ntejeya' ngu' nu ndu loo cña bi' ji'i msu nu ndyalaa ca ti, ngujui'i ngu' ji'i; ná nda ngu' ni sca ti si'yu losu' cacu xu'na cña bi'. ⁴ Xa' ngulo xu'na cña ji'i chaca msu cha' tsa na'a msu bi' ji'i yaca si'yu ji'i yu. Chaca quiya' ngua'ni lya' tsa ti' ngu' bi' ji'i msu nu ndyala slo ngu'. Ngujui'i ndacu' ngu' scua' hique msu bi', lo'o jua'a ngu' quee ji'i. ⁵ Xa' ngulo xu'na bi' cña ji'i chaca msu, lo'o li' ndyujuii ngu' ji'i nu msu bi'. Tyuu tya'a msu cua nda xu'na cña ji'i cha' tsa squi'ya ngu' si'yu losu' bi', pana ngua'ni lya' tsa ti' nu ñati bi' ji'i ca ta'a msu nu ndyaa slo ngu'. Ntsu'u msu bi' ñaa ngujui'i ti ngu' ji'i, lo'o jua'a ntsu'u nu ndyujuii ngu' ji'i tsiya' ti.

⁶ Chaca tya ñati ndyanu ji'i xu'na cña bi', sca sñi' yu nu tyaca'a tsa ji'i yu laca bi'. Li' nda xu'na cña ji'i sñi' ycui' ca cha' tsa na'a ji'i nu ngu' nu lya' ti' bi'. “Ná tyiquee' taquiya' ngu' ji'i sñi' na'”, ngua ti' xu'na bi'. ⁷ Pana lo'o na'a nu ngu' nu lya' ti' bi' ji'i sñi' ycui' xu'na cña bi', li' ngxana ngu' nchcui' ngu' lo'o tya'a ngu': “Nu jua caca xu'na yaca re nde loo la”, nacui ngu' ji'i tya'a ngu'. “Tso'o la si ca ta'a na cujuii clya na ji'i yu, cha' tyanu yaca re cuentya ji'na tsiya' ti”, nacui ngu'. ⁸ Li' ngusñi ngu' bi' ji'i sñi' xu'na cña bi', ndyujuii ngu' bi' ji'i; nguxcuaa ngu' ji'i jyo'o bi' ca chu' lo'o.

⁹ Tya nchcui' la Jesús lo'o ngu', nchcuane yu sca cha' ji'i ngu' li':

—¿Ñi'ya cua'ni xu'na cña bi' li'? —nacui Jesús ji'i ngu'—. Ná tyiquee' ndi'ya cua'ni yu: tyaa ycui' xu'na cña bi' ca su ndu yaca bi'; li' cujuii yu ji'i lcaa ñati nu lya' ti' bi', cuati ta yu ji'i yaca si'yu bi' jña xa' la ñati cha' cua'ni ngu' cña ndacua. Jua'a cua'ni xu'na cña bi'.

¹⁰ ¿Ha bilya chcui' ma' lo quityi ji'i ycui' Ndyosi su nscua ndi'ya?:

Ntsu'u sca quee nu nguxcuaa cuityi ni'i ji'i clyo, cha' ná tso'o ña'a quee bi' nti' ngu'; pana juani cua ngujui cña nu cua'ni quee bi', cha' ndu bi' su ndulo la cha' ji'i cuentya ji'i ycui' Ndyosi.

¹¹ Ycui' nu Xu'na na ngua'ni cha' jua'a ngua cha' bi', bi' cha' ndube tsa ti' na ji'i cha' tlyu bi'.

Jua'a nchcui' quityi —nacui Jesús.

¹² Lo'o li' ngua ñasi' nu ngu' tlyu bi' ji'i Jesús, cha' ngua tii ngu' bi', cha' cua nchcui' Jesús cha' ji'i ycui' ngu' bi' laja lo'o nda yu cui' bi' lo'o ngu'. Xñi ngu' bi' ji'i Jesús ngua ti'

ngu'; pana ná ngua ji'i ngu', cha' ntsii ngu' ji'i nu ñati quiña'a bi'. Bi' cha' ndu'u nu ngu' tlyu bi', ndyaa ngu' li'.

Cha' ji'i cñi cña loo ngu'

¹³ Ca tiya' la li' ngulo nu ngu' tlyu bi' cña ji'i tucua sna tya'a ngu' fariseo, jua'a ji'i xi ñati nu cuentya ji'i rey Herodes, cha' tsa ngu' ca slo Jesús, cha' chcu' cuayá' ngu' lo'o yu. ¹⁴ Lo'o cua ndyalaa ngu' slo yu, li' nchcu' ngu' lo'o yu:

—Mstru —nacui ngu' ji'i Jesús—, jlo ti' ya cha' liñi tsa ndu'ni nu'u; la cui' cha' liñi nu ntsu'u ji'i ycu' Ndyosi, bi' ti cha' laca nu nclu'u nu'u ji'i ngu'. Ná ndube ti' nu'u ñi'ya cha' nu nchcu' ngu' jinu'u. Sca ti cuayá' nti' nu'u ña'a nu'u ji'i lcaa ñati, masi ngu' ti'i, masi ngu' tonu. Tyu'u cha' clyu ti' jinu'u, ¿ha tso'o si ta na cñi cña loo na cuentya ji'i rey tlyu nu ndi'i xa' tsu' bi'? —nacui ngu'—. ¿Ha ndu'ni tsa cha' ta na cñi bi' ji'i ngu'? ¿Ha ná tso'o la masi ná ta na cñi bi' tsiya' ti?

¹⁵ Ngua tii Jesús cha' tucua cha' ntsu'u tyiquee ngu' bi'.

—¿Ni cha' laca nchcu' cuayá' ma' na jua'a? —nacui Jesús ji'i ngu' bi'—. Ta ma' sca cñi plata 'na cha' ña'a na' ji'i.

¹⁶ Li' nda ngu' sca cñi ji'i. Nchcuane Jesús ji'i ngu' li':

—¿Tilaca nu ca ji'i lcu' nu nga'a chu' cñi re? ¿Ti ji'i xtañi yu nu nscua chu' cñi re? —nacui Jesús ji'i ngu'.

—Xtañi nu rey tlyu nu ndi'i xa' tsu', bi' nga'a chu' cñi cua —nacui ngu' li'.

¹⁷ —Tso'o —nacui Jesús li'—, ji'i rey tlyu bi' tya ma' lcaa na nu nga'a cha' ta ma' ji'i lacua, lo'o jua'a ji'i ycu' Ndyosi tya ma' lcaa na nu ntsu'u cha' tya ma' ji'i Ni.

Ndube tsa ti' ngu' cha' nchca tsa ji'i Jesús xtyacui cha' lo'o ngu' bi'.

Nchcuane ngu' ji'i Jesús ñi'ya caca lo'o tyu'ú ngu' chaca quiya'

¹⁸ Lo'o li' ndyalaa xi ngu' saduceo slo Jesús; lo'o nu ngu' bi' ni, ná jlya ti' ngu' cha' tya tyu'ú jyo'o chaca quiya'. Nchcuane ngu' bi' sca cha' ji'i Jesús li':

¹⁹ —Mstru —nacui ngu' bi'—, sa'ni la nguscua jyo'o Moisés sca cha' lo' quityi cuentya ji'i tya'a ngula ngu'. Nu lo'o cua ngujui tsaca yu ni, si cua ngujui clyo'o yu pana bilya caja sñi' yu, li' ntsu'u cña ji'i tya'a ngula yu nu ntucua ycu' ti cha' caja clyo'o lo'o nu cuna'a clyo'o jyo'o tya'a yu. Li' chcu' ngu' ji'i sñi' clyo' ngu' cha' sñi' nu qui'yu nu cua ngujui bi' laca bi', cha' ná chcu' xtañi yu nu cua ngujui bi'. Jua'a nchcu' Moisés cua sa'ni la.

²⁰ ¿Ñi'ya caca li'? Ngua sca quiya' ndi'i cati tya'a nu qui'yu, xcui' tya'a ngula ngu'. Ngujui clyo'o nu cusu' la, pana yala ti ngujui li', lo'o bilya caja sñi' ngu'. ²¹ Lo'o jua'a ngujui clyo'o nu cuna'a ti' bi' lo'o chaca yu tya'a ngula jyo'o bi'. La cui' jua'a ngujui nu qui'yu bi', lo'o bilya caja sñi' ngu'. Xa' ngujui clyo'o nu cuna'a ti' bi' lo'o chaca yu tya'a jyo'o bi'. ²² Lo'o jua'a ngua cha' ji'i lo'o nu cati tya'a ngu' qui'yu bi'. Ná ngujui sñi' ngu' tsiya' ti. Su cua ndye, li' ngujui nu cuna'a bi'. ²³ Nu lo'o tyu'ú lcaa jyo'o chaca quiya' ni, ¿tilaca caca clyo'o nu cuna'a bi', cha' nu ca ta'a cati tya'a ngu' bi' cua nguti'i lo'o nu cuna'a bi'?

²⁴ —Ná jlo ti' ma' tsiya' ti —nacui Jesús ji'i ngu' bi'—, cha' ná nchca cuayá' ti' ma' ñi'ya cha' nu nscua lo' quityi ji'i ycu' Ndyosi. Ná nchca cuayá' ti' ma' ñi'ya ña'a cña tonu tsa nu nchca ji'i ycu' Ndyosi cua'ni Ni. ²⁵ Nu lo'o tyu'ú lcaa jyo'o chaca quiya', nga'aa ntsu'u cha' caja clyo'o ngu' li'. La cui' ñi'ya nu ndi'i xca' ji'i ycu' Ndyosi ca su ntucua Ni, la cui' jua'a tyi'i ngu' li'. ²⁶ ¿Ha ná jlya ti' ma' cha' tyu'ú jyo'o chaca quiya'? ¿Ha bilya chcu' ma' lo' quityi nu nguscua jyo'o Moisés cua sa'ni la? Tso'o la si chcu' ma' ñi'ya nscua cha' ji'i yaca quiche' bi', nu lo'o nchcu' ycu' Ndyosi lo'o Moisés ndi'ya: “Ycu' Ndyosi Xu'na Abram laca na”, nacui ycu' Ni ji'i Moisés; “ycu' Ndyosi Xu'na Isaac laca na', ycu' Ndyosi Xu'na Jacob laca na’”. ²⁷ Ná nacui quityi bi' cha' na cua ngua ycu' Ndyosi Xu'na ngu' bi', ña'a ti tya laca Ni Xu'na ngu' bi' juani; lo'o jua'a laca ycu' Ndyosi Xu'na lcaa ñati lu'ú. Bi' cha' nacui na' cha' ná ngua cuayá' ti' ma' tsiya' ti —nacui Jesús ji'i nu ngu' saduceo bi'.

Cña nu ndulo la cha' cua'ni na cuentya ji'i ycu' Ndyosi

²⁸ Ndu sca mstru cha' jo'ó slo Jesús li'. Ndyuna mstru bi' ñi'ya nu nguxacui ngu' cha' ji'i Jesús, ñi'ya ngua cha' tso'o tsa nchcui' Jesús lo'o ngu'. Lo'o li' nchcuane mstru bi' sca cha' ji'i Jesús:

—Ca ta'a cña nu ngulo ycui' Ndyosi ji'na cha' cua'ni na ni, ¿ñi'ya cña laca nu ndulo la cha' cua'ni na ji'i? —nacui' ji'i Jesús.

²⁹ Li' nguxacui' Jesús cha' ji'i mstru bi':

—Ndi'ya nchcui' cha' nu nscua clyo la bi': “Cu'ma ngu' Israel, cua'a jyaca ma cha' sca ti ycui' Ndyosi laca nu Xu'na na” —nacui' Jesús ji'i—. ³⁰ “Lo'o jua'a ntsu'u cha' tyucui tyiquee ma tyu'u cha' ji'i ma lo'o ycui' Ndyosi nu Xu'na ma, nu lo'o lubii ti cresiya ji'i ma, jua'a lo'o lcaa cha' nu nda'ya hique ma, jua'a lo'o tyucui juersa ji'i ma tyu'u cha' ji'i ma lo'o Ni.” ³¹ Lo'o jua'a nscua chaca cha' nu nchcui' ndi'ya: “Cua'ni tya'na ti' ma ji'i tya'a ñati ma ñi'ya nu ndu'ni tya'na ti' ma ji'i ycui' ca ma”. Nga'aa ntsu'u xa' la cña nu ndulo la ji'na cha' cua'ni na —nacui' Jesús.

³² —Cha' liñi laca cha' nu nchcui' nu'u, mstru —nacui' mstru bi' ji'i Jesús—, chañi cha' nu nchcui' nu'u cha' sca ti ycui' Ndyosi nu chañi cha' laca Ni Xu'na na; nga'aa ntsu'u chaca. ³³ Lo'o jua'a tyucui tyiquee na nga'a cha' tyu'u cha' ji'na lo'o ycui' Ndyosi, jua'a lo'o lcaa cha' nu nda'ya hique na, jua'a lo'o tyucui juersa ji'na tyu'u cha' ji'na lo'o Ni; ndu'ni tsa cha' cua'ni na jua'a. Lo'o jua'a cha' cua'ni tya'na ti' na ji'i tya'a ñati na, ñi'ya nu tya'na ti' na ña'a na ji'i ycui' ca na, tso'o tsa cha' bi'. Nu lo'o cua'ni na cña jua'a, quiña'a tsa cha' tso'o ndyu'ni na li'. Xtyi la cha' ndulo ji'na cha' tsaa lo'o na msta nu caca ji'i ycui' Ndyosi, masi msta ndyaqui, masi na'ni lu'ú nu cujui na ca ne' laa cha' caca msta.

³⁴ Ngua cuayá' tso'o ti' nu qui'yu bi', ngua ti' Jesús.

—Ná quiña'a tsa lyiji jinu'u cha' tyatí nu'u cha' ji'i ycui' Ndyosi cha' caca Ni loo ne' cresiya jinu'u —nacui' Jesús ji'i mstru bi'.

Lo'o ndye nchcui' Jesús cha' bi', nga'aa nchcui' ngu' xi xa' la cha' lo'o, cha' ntsij ngu' xi ji'i.

Nchcuane Jesús ji'i ngu' cuentya ji'i Cristo

³⁵ Tya ndu Jesús nclyu'u yu ji'i ngu' ne' laa tonu bi'. Li' nchcuane yu ji'i ngu':

—Nchcui' nu mstru cha' jo'ó bi' cha' la cui' ñati tya'a ji'i jyo'o David caca Cristo —nacui' Jesús ji'i ngu'—. ¿Ni cha' laca nchcui' mstru bi' jua'a? ³⁶ Cua nchcui' ycui' jyo'o David tya sa'ni la cha' Xu'na yu laca ycui' Cristo. Xqui'ya cha' ngulu'u Xtyi'i ycui' Ndyosi ji'i David, bi' cha' nguscua yu ndi'ya:

Ycui' Ni nu laca Xu'na na nacui' ji'i Cristo nu Xu'na na':

“Tyucua nu'u nde la'a tsu' cui' na”, nacui' Ni,

“ña'a cuayá' nu cua'ni tye na' cha' ji'i lcaa tya'a cusuu jinu'u,

cha' caca nu'u loo ji'i lcaa ca cha'”, nacui' ycui' Ndyosi nu Xu'na na ji'i Cristo.

³⁷ Xu'na na', nchcui' jyo'o David ji'i Cristo —nacui' Jesús ji'i ngu'—. ¿Ni cha' laca nchcui' ngu' cha' ñati tya'a ji'i jyo'o David caca ycui' Cristo lacua?

Tso'o tsa ndyuna ñati cha' nu nda Jesús, lo'o jua'a quiña'a tsa ñati ndu ca bi'.

Ngusta Jesús qui'ya ji'i mstru cha' jo'ó bi'

³⁸ Lo'o li' tya nclyu'u la Jesús ji'i ngu':

—Tii ti ti' ma cha' ná cñilo'o mstru cha' jo'ó ji'i ma. Ndiya tsa ti' ngu' bi', cha' tyijiloo ngu' ji'i xa' la ñati —nacui' Jesús—. Lacu' ngu' bi' late' tso'o ña'a nu tyucui' cu', cha' lye tsa cua'ni chi xa' ñati loo ngu' bi' lo'o ndya'a ngu' lcaya'. ³⁹ Ndiya ti' mstru bi' tyucua lo yaca xlya nu tso'o la ña'a ne' laa, jua'a tyucua ngu' bi' ca su tso'o la lo'o ndyaca ta'a.

⁴⁰ Hasta nxlyaa mstru bi' ni' ji'i nu cuna'a ti'i, jua'a ji'i lcaa na nu ntsu'u ji'i nu cuna'a bi' nxlyaa ngu'. Tyiquee' nchcui' mstru bi' lo'o ycui' Ndyosi; pana na cuiñi ti ndu'ni ngu' jua'a, cha' ña'a ñati ji'i ngu' nti' ngu'. Bi' cha' lye la xcube' Ni ji'i mstru bi', nu lo'o tyalaa tsā cha' cua'ni cuayá' Ni ji'i lcaa ñati.

Msta nu nda sca nu cuna'a ti'i

⁴¹ Lo'o ndye nchcui' Jesús cha' bi', li' ndyaa tucua yu xi ne' laa bi' cacua ti su ndu caju su nxu'ba ngu' cñi cha' caca msta. Na'a yu ji'i nu quiña'a tsa ñati nu ndya'a nsu'ba msta ne' caju cajua. Ndyaa xi ngu' culiya', quiña'a tsa cñi ngusu'ba ngu' culiya' bi' ne' caju bi'. ⁴² Li' ndyalaa sca nu cuna'a ti'i, ngusu'ba tucua tya'a ti cñi sube ne' caju bi', ñi'ya nti' si laca bi' sca centavo ti. ⁴³ Li' nchcui' Jesús lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i cha' caa ngu' slo:

—Chañi cha' nu nchcui' na' lo'o ma —nacui Jesús ji'i ngu' bi'—, cha' tlyu la msta nu nda nu cuna'a ti'i jua que msta nu nda lcaa lo xa' la ñati nu ndya'a re. ⁴⁴ Xa' ñati ni, nda ngu' cñi nu ntyucua ti ji'i ngu'; pana nda nu cuna'a ti'i jua lcaa na nu ntsu'u ti xi ji'i, lcaa nu nga'a cha' caja xi na cacu ma' cua nda bi' juani.

13

Ngulala ti cati laa tonu

¹ Lo'o li' cua tyu'u ti Jesús ne' laa tonu lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i.

—Mstru —nacui tsaca yu ji'i Jesús—, ña'a tso'o nu'u xi ji'i laa tonu re cha' tso'o tsa ndya'. Tso'o tsa ña'a quee nu ntsu'u sii' ni'i re —nacui.

² —¿Ha cua na'a ma cha' tonu tsa ni'i quee re? —nacui Jesús ji'i li'—. Nde loo la tyalaa sca tsa lo'o cuityi ñati ji'i ni'i re tsiya' ti, hasta nga'aa tyanu ni sca quee nu xñi ca'a chu' tya'a.

Cha' ti'i nu caca lo'o cua tye ti chalyuu

³ Lo'o ndu'u ngu' ndyaa ngu' nde lo xlya ca'ya Olivos, ngua'a ngu' xi su tyaca' tso'o laa tonu bi'. Nga'a Jesús lo'o Pedro lo'o Jacobo lo'o Juan lo'o Andrés, cuaana ti nchcuane ngu' bi' ji'i yu li':

⁴ —Cuacha' nu'u ji'i ya, ¿ni jacua' cuityi ngu' ji'i laa tonu jua? —nacui ngu' bi' ji'i Jesús—. ¿Ñi'ya caca ca cuayá' ti' ya nu lo'o cua caca ti cha' cuxi bi'?

⁵ Ngulu'u la xi Jesús ji'i ngu' li':

—Cui'ya ma cuentya cha' ná tucui cñilo'o ji'i ma —nacui Jesús—. ⁶ Nde loo la caa quiña'a ñati nu hcui' cha' cuiñi ti ji'i ycu' na'. Chcui' ngu' cha' ycu' Cristo laca ngu', lo'o jua'a cñilo'o ngu' bi' ji'i quiña'a ñati nu jlya ti' cha' bi'.

⁷ Tyempo bi' cañi cha' nxuu tya'a ngu' nasiyu re lo'o ngu' xa' nasiyu, lo'o jua'a caja cha' ji'i ma cha' nxuu tya'a ngu' nasiyu tyijyu'. Ná cutsii ma li'. ⁸ Xuu tya'a ñati sca tsu' lo'o ngu' chaca tsu', jua'a xuu tya'a ñati sca quichi tlyu lo'o ñati chaca quichi tlyu, tyuu se'i clyacui chalyuu li'. Lo'o jua'a lcaa ti se'i caja jbi'ña ji'i ngu'. Pana lcaa cha' bi' caca lo'o chca nguxana ti cha' chcube' ñati chalyuu, si'i na cua tye ti chalyuu li'.

⁹ Lo'o cu'ma ni, tii ti ti' ma tyi'i ma li' —nacui Jesús—. Tejeya' ñati cuxi ji'i ma, jua'a sta ngu' qui'ya ji'i ma slo ngu' tisiya; quiji'i ngu' bi' ji'i ma, masi ca ne' laa ji'i ngu'. Nga'a cha' tsatu ma slo ngu' gobierno, slo ngu' nu laca loo; cuentya jna' cacha' ma lcaa cha' tso'o jna' ji'i ngu' bi'. ¹⁰ Pana tya lyiji tye chalyuu li', cha' clyo ntsu'u cha' cañi cha' tso'o cuentya jna' slo lcaa ñati tyucui ña'a chalyuu. ¹¹ Ná cutsii ma lo'o tejeya' ngu' ji'i ma cha' tsa lo'o ngu' ji'i ma slo ngu' tisiya cha' caca cuayá' ji'i ma lo'o ngu' bi', ni ná culacua tsa ti' ma ñi'ya cha' nu xacui ma ji'i ngu' bi'; ta ycu' Ndyosi lcaa cha' nu nga'a cha' hcui' ma tsa bi'. Nga'aa si'i ycu' ti ma hcui' ma li', cha' lo'o tyucui chacuayá' ji'i Xtyi'i ycu' Ndyosi hcui' ma. ¹² Cuxi tsa caca tyempo li'; cujuui cuañi' ñati ji'i tya'a ngu' cha' cujuui ngu' ji'i, jua'a cujuui cuañi' ngu' ji'i sñi' ngu'. Lo'o nu ngu' cuañi' ni, caca ñasi' ngu' ji'i sti ngu', ji'i xtya'a ngu' li'; ta nu ngu' cuañi' bi' ji'i sti ngu', ji'i xtya'a ngu' cha' cujuui ngu' cuxi ji'i. ¹³ Lye tsa caca ti'i ti' lcaa ñati ji'i ma xqui'ya cha' ñati jna' laca ma. Ná cube ti' ma; lcaa cu'ma nu talo ma ji'i cha' cuxi bi' ña'a cuayá' nu tye chalyuu, cua'ni lyaá ycu' Ni ji'i ma li'.

¹⁴ 'Cua nscua lo quityi ji'i jyo'o cusu' Daniel nu ngua tu'ba ji'i ycu' Ndyosi nu ngua sa'ni, cha' ca tiya' la ña'a ma cha' tyu sca na nu suba' tsa, nu cua'ni ñu'u ji'i lcaa na lubii—. (Caca cuayá' ti' ma cha' bi' nu lo'o hcui' ma lo quityi re.) —Nu lo'o ña'a ma cha'

ndu na suba' bi' ca ne' laa tonu su ná ntsu'u chacuayá' tyu —nacui Jesús—, li' tso'o la si xna lcaa mā nu ndi'i mā nde loyuu su cuentya Judea, xna mā cha' tyu'u cuatsi' mā laja ca'ya. ¹⁵ Xna clya mā tsa' bi' li'. Si nga'a ñati que ni'i ji'i li', nga'aa caja tyempo ji'i ngu' bi' tyaa ngu' nde ne' ni'i, cha' culo ngu' yu'ba nu ntsu'u ji'i ngu'; nga'a cha' ca'ya clya ngu' bi' nde lo yuu cha' xna clya ngu' li'. ¹⁶ Lo'o jua'a si nga'a ñati lo xtya tsa' bi', nga'aa caja tyempo xtyuu ngu' bi' ca to' tyi ngu' cha' squi'ya ngu' te' quicha' ji'i ngu', cha' ntsu'u cha' xna clya ngu' bi' li'. ¹⁷ Tya'na tsa nu cuna'a tana; jua'a nu cuna'a nu ntsu'u cubi' cuañi' nu tya ntyi', tya'na tsa caca ngu' bi' lo'o caca tsa' bi'. ¹⁸ Tso'o si ñña mā cha' ji'i ycu' Ndyosi cha' ná caca tyempo tlya' bi' nu lo'o ntsu'u cha' xna mā, ¹⁹ cha' lye tsa chcube' ngu' tsa' bi'. Ni sca quiya' bilya chcube' ñati chalyuu jua'a, tya lo'o ngüñá ycu' Ndyosi chalyuu. Lo'o jua'a tyempo nu caca nde loo la, nga'aa chcube' ngu' chaca quiya' jua'a. ²⁰ Pana cua nacui ycu' nu Xu'na na cha' xtyi la tsa' caca tyempo nu chcube' ngu' ca li'. Si tyiquee' talo tyempo cuxi bi', nga'aa clyaá ni tsaca ñati chalyuu li'. Pana xqui'ya cha' tya'na ti' ycu' Ni ji'i ñati ji'i Ni, bi' cha' cua'ni Ni cha' xti ti tsa' caca tyempo cuxi bi'.

²¹ 'Ca nde loo la ndi'ya chcu' nu ngu' cuiñi lo'o mā: “Ña'a mā ña'a, cua ndyalaa Cristo ca nde”, ñacui ngu' cuiñi. Lo'o li': “Ña'a mā ña'a, cua ndyalaa Cristo quichi jua”, ñacui xa' la nu cuiñi li'. Ná taquiya' mā ji'i cha' nu chcu' ngu' bi'. ²² Cristo cuiñi caca ngu' bi'. Lo'o jua'a tyu'u tucua xi nu cuiñi nu chcu' cha' tu'ba ji'i ycu' Ndyosi laca ycu' ca ngu'; cha' cuiñi ti cua'ni ngu' bi' cha' tlyu, cha' cube tsa ti' xa' ñati. Cua'ni ngu' cuiñi bi' jua'a, cha' tyijiloo ngu' ji'i mā nti' ngu', lo'o jua'a ji'i lcaa ñati nu cua ngusubi ycu' Ndyosi ji'i. ²³ Cua ndacha' na' cha' bi' ji'i mā juani, nu tya lyiji caca cha' cuxi bi', cha' cui'ya mā cuentya ñi'ya caca cha' bi', cha' caca tii ti' mā li'.

Ndi'ya caca lo'o chaca quiya' caq ycu' nu cua nda Ni ji'i liyja cha' caca ñati

²⁴ Tya ngulu'u Jesús la xi cha' ji'i ngu' li':

—Lo'o li' —nacui yu—, nu lo'o ndye nchcube' ñati, caca talya ña'a xee cuichaa li', lo'o jua'a nga'aa tyaca' xee co' li'. ²⁵ Tyalú cuii lo'o cualya nu ntsu'u nde cua ca lo yuu li', lo'o jua'a xquiña Ni ji'i lcaa na nu ntsu'u nde cua. ²⁶ Lo'o na' nu cua nda Ni 'na liyja cha' caca na' ñati ni, ña'a ngu' 'na, cha' caa na' laja coo nu ndubi tsa ña'a. Lye xi ña'a caca li', cha' lo'o lcaa juersa 'na caa na'. ²⁷ Li' culo na' cña ji'i quiña'a tsa tya'a xca ji'i ycu' Ndyosi, cha' tsa xca bi', cha' xuti'i se'i ti ji'i lcaa ñati nu cua ngusubi ycu' Ni ji'i; tsa xca bi' lcaa su ndi'i ñati bi' tyucui ña'a chalyuu.

²⁸ 'Ntsu'u sca cha' nu ca tsa'a na xi lo'o ña'a na masi yaca quityi, masi yaca ntsati. Nu lo'o xana tyucua sati, li' caluu laca'; caca cuayá' ti' na li' cha' cua ngulala ti tyalaa ni tyo. ²⁹ Lo'o jua'a caca cuayá' ti' mā cha' cua tye ti lcaa cha'; nu lo'o ña'a mā tyu'u tucua lcau ti cha' nu cua ndacha' na' ji'i mā tsa, cua caa ti ycu' na' li'. ³⁰ Chañi cha' nu nchcu' na' lo'o mā, cha' lo'o bilya tye cha' ji'i lcaa ñati nu lu'ú chalyuu juani, li' caca lcaa cha' nde chalyuu ñi'ya nu ndacha' na' ji'i mā tsa. ³¹ Tye cha' ji'i lcaa na nu ntsu'u nde cua, tye cha' ji'i chalyuu, pana ná tye tsiya' ti cha' nu cua nchcu' na' lo'o mā, cha' xcui' cha' liñi laca cha' nu nchcu' na'.

³² 'Ni sca ñati ná jlo ti' ni tsa' caca cha' bi', ni hora caca; masi xca ji'i ycu' Ndyosi, masi na' nu laca nu sca ti Sñi' ycu' Ni, ná jlo ti' ya. Sca ti ycu' Ndyosi Sti na', jlo ti' Ni ni tsa' caca bi'.

³³ 'Tii ti ti' mā tyi'i mā, cua'ni yala mā lo'o ntajatya ti mā ji'i ycu' Ni, cha' ná jlo ti' mā ni jacua' caca tsa' bi'. ³⁴ Ñi'ya laca lo'o cua tsa' ti sca ñati tlyu tyijyu': lo'o cua tsa' ti yu, ta yu cña ji'i msu cha' ña'asii ngu' to' tyi yu, sca cña sca msu bi'; cuati culo nu xu'na ni'i bi' cña ji'i nu qui'yu nu ndu cua ca to' lo'o cha' cua'ni tii ti' yu. ³⁵ Jua'a cu'ma ni, tii ti ti' mā tyi'i mā cha' ná jlo ti' mā ni jacua' tyaa nu Xu'na mā, masi nde ngusii, masi cla'be talya, masi hora nxi'ya ndye'e, masi lo'o cua nguxee chaca tsa. ³⁶ Tii ti ti' mā tyi'i mā lacua si tsiya' ca tyu'u tucua yu caa yu, cha' ná tyalaa ycu' nu Xu'na mā laja lo'o laja' ti mā. ³⁷ Ndi'ya nchcu' na' lo'o mā, jua'a lo'o lcaa ñati: Tii ti ti' mā tyi'i mā lacua.

14

Cuaana ti ngüiñi cha' ji'i ngu' lo'o tya'a ngu' cha' xñi ngu' ji'i Jesús

¹ Tya lyiji tya tyucuaa ts̄a cha' caca ta'a pascua, li' ndyaca ta'a su ndacu ngu' xlyá nu ná ndya' lo'o scua tiye'. Nclyana sti jo'ó nu laca loo, nclyana mstru cha' jo'ó, ñi'ya nu cua'ni ngu' cha' caca tejeya' ngu' ji'i Jesús cuaana ti, cha' cujui ngu' ji'i. ² Nhcui' ngu' lo'o tya'a ngu' ñi'ya cua'ni ngu' cña bi':

—Ná tso'o tejeya' na ji'i yu ts̄a ta'a —nacui' ngu'—. Caca ñasi' tsa lcaa ñati' nu ndi'i ta'a si jua'a, tlyu tsa cha' cusuu caca bi' li'.

Nda'a sca nu cuna'a setye hique Jesús

³ Lo'o li' nga'a Jesús to' tyi Simón nu ngusñi quicha ndyatsu' cuaña'. Ca quichi Betania ntucua tyi nu Simón bi'. Lo'o nga'a ngu' to' mesa ndyacu ngu', li' ndyalaa sca nu cuna'a slo ngu' lo'o sca caatyā quee alabastro, nu ngutsa'á lo'o setye tyixi xtyi'i nu laca setye nardo; quiña'a tsa nga'a setye bi'. Li' ngucha nu cuna'a bi' tu'ba caatyā, ngusalú setye lo xlyā hique Jesús su ntucua yu. ⁴ Bi' cha' ngua ñasi' xi ñati' tya'a ndyacu ngu' nu lo'o na'a ngu' cha' bi':

—¿Ni cha' ngusalú nu cuna'a setye cua jua'a ti? —nacui' ngu'—. ⁵ ¿Ni cha' ná ndyujui' ji'i cha' caja xi cñi cha' ta ji'i ngu' ti'i? Sna siyento cñi plata nga'a tsa lo cua setye tyixi xtyi'i bi' —nacui' ngu' ji'i tya'a ngu'.

Lye tsa nhcui' ngu' lo'o nu cuna'a bi' li'.

⁶ —Nga'aa hcui' lye mā lo'o nu cuna'a re —nacui' Jesús ji'i ngu'—. Ná cua'a mā ji'i. Tso'o tsa cña nu ngua'ni nu cuna'a re cuentya jna'. ⁷ Lcaa ts̄a ndi'i ngu' ti'i lo'o mā nde chalyuu, bi' cha' taca cua'ni mā cha' tso'o lo'o ngu' ti'i ni jacua' nu nti' ti mā; pana nu na' ni, cua tye ti ts̄a nu tyi'i na' lo'o mā. ⁸ Cua ngua'ni nu cuna'a re lcaa ña'a cha' nu nchca ji'i. Na cua ngua'ni ma' cha' caca tyixi xtyi'i loo na' juani; masi tya lyiji cajaa na', yala la ngua'ni cho'o ma' ji'i tyucui ña'a na' cha' xatsi' ngu' 'na. ⁹ Chañi cha' nu hcui' na' lo'o mā juani, cha' lcaa su cañi cha' jna' tyucui ña'a chalyuu, ca bi' cuna ñati' lcaa cha' nu ngua'ni nu cuna'a re juani, cha' tyi'u ti' ngu' cha' tso'o tsa cña nu ngua'ni nu cuna'a re.

Ndyujui' Judas cresiya ji'i Jesús ji'i ngu' xña'a

¹⁰ Lo'o Judas Iscariote ni, la cui' tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i Jesús laca bi'. Li' ndu'u nu Judas bi' ndyaa slo sti jo'ó nu laca loo, cha' cujui' cresiya ji'i Jesús ji'i ngu' bi'. ¹¹ Tso'o tsa ntsu'u tyiquee nu ngu' tlyu bi' lo'o ndyuna ngu' cha' nu nhcui' Judas lo'o ngu', bi' cha' nacui' ngu' tlyu bi' ji'i cha' ta ngu' cñi ji'i. Li' nclyana Judas ni hora caca ji'i ta ji'i Jesús ya' ngu' xña'a bi'.

Chaca tya quiya' ndyacu Jesús sii lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i

¹² Lo'o ngua ts̄a clyo ji'i ta'a nu ndacu ngu' xlyá nu ná lo'o scua tiye' ndya' bi', ts̄a bi' ndujui' ngu' xlyā' cuañi' cha' cacu ngu' ta'a pascua. Li' nchcuane ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i Jesús:

—¿Macala cua'ni cho'o ya na cha' cacu na sii nu cuentya ji'i ta'a pascua? —nacui' ngu' ji'i yu.

¹³ Li' ngulo Jesús cña ji'i tucua tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i:

—Yaa clya mā lquichi —nacui' yu ji'i ngu' bi'—. Cajua tyacua tya'a mā lo'o sca nu qui'yu nu ntucua sca te'i hitya scu yu. Tsa lcaa mā ji'i yu bi'. ¹⁴ Su tyatí yu ni'i, ndi'ya hcui' mā lo'o nu laca xu'na ni'i bi': “Ndi'ya nacui' nu mstru ji'na jinu'u: Cua'ni nu'u cha' tso'o cacha' nu'u 'na, ¿macala ntsu'u su caa na' cha' cacu na' sii lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a 'na, cha' cua'ni ya ta'a pascua?” Jua'a ñacu' mā ji'i ngu' nu ca tyi bi'. ¹⁵ Li' culu'u yu sca se'i tlyu ji'i mā, sca ba'a ni'i nde cua nu cua laca ngua tso'o, nu ntsu'u lcaa na nu cua'nijo'o ji'na li'. Ca bi' cua'ni cho'o mā sii cacu na —nacui' Jesús.

¹⁶ Lo'o li' ndu'u ngu' ndyaa ngu' lquichi ndyalaa ngu' to' ni'i bi', lo'o ñi'ya nu nacui' Jesús ji'i ngu', jua'a ngua cha' bi'. Ngua'ni cho'o ngu' na cacu ngu' sii cuentya ji'i ta'a pascua li'.

¹⁷ Lo'o cua ngusii, li' lijya Jesús lo'o nu tii tyucuaa tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i. ¹⁸ Laja lo'o nga'a ngu' ndyacu ngu', li' nchcui' Jesús lo'o ngu':

—Chañi cha' nu nchcui' na' lo'o ma —nacui' Jesús—; ntsu'u tsaca cu'ma nu stu'ba ti ndyacu lo'o na juani, nu cua kujui' ti cresiya 'na jil'i ngu' xña'a.

¹⁹ Xñi'i xi ti' ngu' ndi'i ngu' li'. Hora ti lcaa ngu' lo'o tya'a ngu', nguxana nchcui' ngu' lo'o Jesús:

—¿Ha na' nu ta jinu'u ya' ngu' xña'a? —nacui' tsaca jil'i.

—¿Ha na'? —nacui' chaca jil'i li'.

²⁰ —Sca yu tya'a nu tii tyucuaa tya'a ma, bi' laca nu kujui' cresiya 'na jil'i ngu' xña'a —nacui' Jesús jil'i ngu'—. Sca yu tya'a ma nu stu'ba ti ndyacu lo'o na ne' sca ti ca'ña scuaa re —nacui'—. ²¹ Na' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati ni, caca cha' jna' ñi'ya nu nscua cha' lo quityi cuentya jna' cua sa'ni la. Pana tya'na tsa ñati nu ta 'na ya' ngu' xña'a li', tso'o la ngua jil'i yu masi ná ngula yu chalyuu tsiya' ti.

²² Tya ndyacu ngu' sii bi' lo'o ntejeya' Jesús jil'i sca xlyá, ndya yu xlyá'be jil'i ycui' Ndyosi cuentya jil'i xlyá bi', ngusa'be yu jil'i, cha' tacha jil'i ngu' cha' cacu ngu'.

—Cacu ma xlyá re —nacui' Jesús jil'i ngu'—, cha' ñi'ya nti' cuaña' na', jua'a nti' nu nde.

²³ Li' ntejeya' Jesús jil'i sca vaso vino, ndya yu xlyá'be jil'i ycui' Ni, nda yu vaso jil'i ngu' cha' co'o ngu' li'. Ndyo'o lcaa ngu' vino bi' li'.

²⁴ —Ñi'ya nti' tañi na', jua'a nti' nu nde —nacui' Jesús jil'i ngu'—. Tyalú tañi na' cha' caja ñi'ya cuityi qui'ya nu ntsu'u jil'i lcaa ñati, cha' jua'a quiñi cha' jil'i ycui' Ndyosi lo'o ñati chalyuu chaca quiya'. ²⁵ Chañi cha' nu nchcui' na' lo'o ma, cha' nga'aa co'o na' vino chaca quiya', ña'a cuayá' tyalaa tsá bi' lo'o co'o na' vino cucui lo'o cu'ma ca su laca ycui' Ndyosi loo; xa' co'o na' jil'i li'.

Chcui' Pedro lo'o ngu' cha' ná nslo jil'i Jesús tsiya' ti

²⁶ Lo'o ndyula tu'ba ngu' sca jii jil'i ycui' Ndyosi, li' ndu'u ngu' ndyaa ngu' nde ca'ya Olivos. ²⁷ Xa' nchcui' Jesús lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i li':

—Caca tyuju'u ti' lcaa cu'ma ña'a ma 'na —nacui' Jesús jil'i ngu'—. Xtyanu ma xi 'na ca ndyi la. Li' caca cha' nu nscua lo quityi jil'i ycui' Ndyosi ndi'ya: “Lo'o kujuii na' jil'i nu ña'asij jil'i xlyá' bi', xna lcaa xlyá' tyaa ni' li'”. Jua'a nchcui' quityi. ²⁸ Pana nu lo'o tyu'u na' chaca quiya', tsa'a na' nde Galilea nu tya lyiji tsa'a cu'ma.

²⁹ —Masi lcaa ngu' xtyanu ngu' jinu'u, pana nu na' ni, ná xtyanu na' jinu'u tsiya' ti —nacui' Pedro jil'i Jesús li'.

³⁰ —Chañi cha' nu nchcui' na' lo'o nu'u —nacui' Jesús jil'i Pedro—. Ca ndyi sna quiya' chcui' nu'u lo'o ñati cha' ná nslo nu'u 'na. Jua'a cha' ta nu'u lo'o ñati nu lo'o bilya xi'ya ndye'e tucua quiya' talya ndyi.

³¹ —Ná chcui' na' lo'o ñati cha' ná nslo na' jinu'u —nacui' Pedro jil'i Jesús—. Masi kujuii ngu' jinu'u, masi cua kujuii ti ngu' 'na, ná xacui' na' cha' jil'i ñati cha' ná nslo na' jinu'u —nacui'.

Lye tsa nchcui' Pedro, lo'o jua'a lcaa tya'a ngu', stu'ba ti nchcui' ngu'.

Nchcui' Jesús lo'o ycui' Ndyosi Sti yu ca Getsemaní

³² Lo'o li' ndyaa ngu' sca ne' lo'o su ndu xi yaca tyacala' ca su naa Getsemaní.

—Cua'a ma xi ca ndacua ti —nacui' Jesús jil'i ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i—. Tsa'a na' ca nde la xi cha' chcui' na' lo'o ycui' Ndyosi Sti na' —nacui' yu.

³³ Ndyaa yu la xi li', ndyaa lo'o yu jil'i Pedro lo'o Jacobo lo'o Juan. Li' lye tsa ngua xñi'i ti' Jesús, ndya'a tsa cha' tyiquee yu xqui'ya cña tlyu nu cua tyacua ti jil'i yu.

³⁴ —Xñi'i tsa ti' na' juani —nacui' Jesús jil'i ngu'—, nga'aa talo na' cha' xñi'i tsa ti' na'. Tyanu ma ca nde ti, tii ti ti' ma tyi'i ma —nacui'.

³⁵ Tya ndyaa Jesús la xi ca nde bi' la, ndyatú sti' yu lo yuu ti, ngüijña yu jil'i ycui' Ndyosi si caja ñi'ya nu caca cha' ná tyacua cha' cuxi jil'i yu.

³⁶ —Sti na' —nacui' Jesús jil'i ycui' Ndyosi—, lcaa lo cña nchca cua'ni nu'u. Bi' cha' juani, ná ta nu'u chacuayá' tyacua cha' cuxi re 'na, si cajá la ñi'ya nu caca cua'ni na' cña

re —nacui Jesús jil'i ycuil' Ndyosi Sti yu—. Pana sil'i ñi'ya nu nti' na' cha' caca, masi cua'ni nu'u lo'o na' ñi'ya nu nti' ycuil' nu'u.

³⁷ Li' ñaa Jesús chaca quiya' su nga'a nu sna tya'a ngu'. Na laja' ti ngu' bi' li'.

—Simón —nacui yu jil'i Pedro—, ¿ha laja' tsa nu'u? —nacui—. ¿Ha ná nchca talo nu'u ni sca hora tii ti nu'u xi? ³⁸ Tii ti ti' ma tyil'i ma juani. Chcui' ma lo'o ycuil' Ndyosi cha' ná cua'ni nu cuiñaja ngana jil'i ma. Jlo ti' na' cha' tyucui tyiquee ma ntaja'a ma cua'ni ma cña re 'na; pana ná tyu'u scua juersa jil'i ma, bi' cha' yala tsa ndyaja' ma.

³⁹ Xa' ndyaa Jesús xi, la cui' ti cha' ngüijña yu jil'i ycuil' Ndyosi Sti yu chaca quiya'. ⁴⁰ Li' ñaa yu chaca quiya' slo ngu' bi'; pana xa' laja' ngu' bi', cha' lye tsa ndyu'u xcalá ngu'. Li' nga'aa jlo ti' ngu' ñi'ya xacui ngu' cha' jil'i yu. ⁴¹ Xa' ndyaa Jesús li'. La cui' jua'a sna quiya' ñaa Jesús su ndi'i ngu'.

—¿Tya laja' ma? ¿Tya ntsiya cña' ma? —nacui Jesús jil'i ngu'—. Cuayá' juani, cua ndyalaa hora nu tyaa lo'o ngu' jna' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati. Cua ta ti ñati jna' ya' ngu' xña'a juani. ⁴² Tyatu ma, cha' tyaa na lacua, cha' cua ndyalaa yu nu cua ndyujui' cresiya jna' jil'i ngu' xña'a.

Ndyaa lo'o ngu' jil'i Jesús preso

⁴³ Laja lo'o nchcui' Jesús, li' ndyalaa nu Judas bi' slo, la cui' tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i Jesús laca nu Judas bi'. Quiña'a tsa ngu' tyaala ndya'a ngu' lo'o Judas, ñati nu cua ngulo ngu' tisiya cña jil'i cha' caa caqui'ya ngu' jil'i Jesús; lo'o maxtyi cusuu, lo'o yaca ndyi'ya ngu' lijya ngu'. Sti jo'ó nu laca loo, lo'o mstru cha' jo'ó, lo'o ngu' cusu', bi' laca nu ngulo cña jil'i ngu' tyaala bi'. ⁴⁴ Judas nu cua ta ti jil'i Jesús ya' ngu' cuxi bi' ni, cua nchcui' lo'o nu ngu' tyaala bi' cua tsá la, ñi'ya nu cua'ni:

—Chcuicha' na' jil'i nu qui'yu bi', cuati cacu na' saca' yu —nacui Judas jil'i ngu' tyaala—. Xñi ma jil'i hora ti, yaa lo'o clya ma jil'i yu bi' —nacui.

⁴⁵ Bi' cha' lijya Judas bi' juani, ndyaa ca su ndu Jesús cha' chcuicha' jil'i yu.

—Nde ti ndu nu'u, mstru —nacui Judas.

Ndyacu Judas saca' Jesús li'. ⁴⁶ Hora ti ntejeya' nu ngu' tyaala jil'i Jesús li', cha' tyaa lo'o ngu' jil'i yu.

⁴⁷ Lo'o li' sca ngu' nu tya'a ndya'a Jesús ngusicua maxtyi jil'i, ngusi'yu cu' jyaca sca msu jil'i sti jo'ó nu laca loo la. ⁴⁸ Li' nchcui' Jesús lo'o nu ngu' tyaala bi':

—¿Ha lo'o maxtyi cusuu lo'o yaca ndya'a ma cha' tejeya' ma 'na? —nacui Jesús jil'i ngu' bi'—. ¿Ha sca ñati cuaana laca na' lacua? ⁴⁹ Tyuu tsa tsá na'a ma 'na lo'o nga'a na' ne' laa tonu, ngulu'u na' cha' jil'i ycuil' Ndyosi jil'i ñati, pana ná ntejeya' ma 'na li'. Jlo ti' na' ñi'ya nu ndyaca juani, cha' la cui' ña'a cha' nu nscua lo quityi jil'i ycuil' Ndyosi cuentya jna', jua'a ndyaca juani.

⁵⁰ Li' nguxtyanu lcaa tya'a ndya'a Jesús jil'i yu, ngusna ngu'. ⁵¹ Sca ti yu cuañi' ndyanu, ndya'a lca'a jil'i ngu' nu ndyaa lo'o jil'i Jesús. Sca tasá ti ngüixii chu' yu cuañi' bi'. Lo'o jua'a ngua ti' ngu' tyaala tejeya' ngu' jil'i yu cuañi' bi'; ⁵² bi' cha' nguxtyanu jil'i tasá jil'i ya' ngu', ngusna masi quichi' ti.

Ndu Jesús slo ngu' tisiya

⁵³ Lo'o li' ndyaa lo'o ngu' jil'i Jesús slo xu'na sti jo'ó. Cua ndyu'u ti'i lcaa sti jo'ó nu laca loo lo'o ngu' cusu' lo'o mstru cha' jo'ó cajua, cua ndyu'u ti'i ngu' slo xu'na sti jo'ó bi'.

⁵⁴ Tyijyu' ti ndyu'u lca'a Pedro chu' ngu' tyaala ña'a cuayá' nu ndyalaa ngu' ne' lo'o jil'i xu'na sti jo'ó. Li' ngua'a Pedro slo ngu' nu nga'a cua ca ni'i bi' su nga'a ngu' to' lquii' cha' caca chcatsu ngu'.

⁵⁵ Ngua ti' sti jo'ó nu laca loo lo'o lcaa ngu' tisiya bi' sta ngu' qui'ya jil'i Jesús cha' cujuui ngu' jil'i yu, pana ná nquije ñi'ya nu cujuui cuañi' ngu' jil'i yu. ⁵⁶ Ndyaa tsa ngu' cuiñi slo ngu' cha' sta ngu' qui'ya jil'i Jesús, pana ná stu'ba nchcui' ngu' bi'. ⁵⁷ Su cua ndye li' ndu xi ngu' cuiñi, nchcui' ngu' lo'o nu ngu' tlyu bi':

⁵⁸ —Cua ndyuna ya sca cha' nu nchcui' nu qui'yu re —nacui sca ngu' cuiñi bi'—. Ndi'ya nchcui' yu: “Cuityi na' jil'i laa tonu re nu ngüiñá ñati chalyuu ti. Chu' sna tsá ti cua'ni

na' cha' tya' chaca nu ná cuiñá ñati chalyuu", nacui Jesús re. Cua ndyuna ya cha' jua'a nchcui' yu —nacui' ngu' cuiñi bi'.

⁵⁹ Pana ná stu'ba nchcui' nu ngu' cuiñi bi'.

⁶⁰ Lo'o li' ndyatú sti jo'ó nu laca loo la slo lcaa ngu' tlyu, nchcui' lo'o Jesús:

—¿Ha nga'aa ntsu'u cha' nu xacui' nu'u ji'i cua, cha' tyu'u lubii nu'u cuentya ji'i qui'ya nu ngusta ngu' jinu'u? —nacui' sti jo'ó bi' ji'i Jesús.

⁶¹ Ti' ti ndu Jesús, ni sca cha' ná nguxacui' yu tsiya' ti. Bi' cha' xa' nchcuane sti jo'ó nu laca loo la ji'i yu li':

—¿Ha chañi cha' Cristo laca nu'u? —nacui'—. ¿Ha nu'u laca nu sca ti Sñi' ycu' Ndyosi nu ndu'ni tlyu na ji'i? —nacui' sti jo'ó bi' ji'i Jesús.

⁶² —Chañi cha' nu nda mā, na' laca nu bi' —nacui' Jesús ji'i ngu' li'—. Lo'o jua'a nde loo la ña'a mā 'na nu cua nda Ni 'na liyyā cha' caca na' ñati; ña'a mā 'na lo'o ntucua na' la'a tsu' cui' su tlyu bi', ca su ntucua ycu' Ndyosi Sti na' nu lcaa tsiya' ti cña nchca ji'i Ni; ña'a mā 'na lo'o caa na' chaca quiya' laja coo nde cua li'.

⁶³ Ñasi' tsa sti jo'ó nu laca loo la, bi' cha' ngusaa' ste' ycu' slo ngu'.

—Nga'aa nti' na cha' sta xa' la ñati qui'ya ji'i nu qui'yu re —nacui' sti jo'ó bi' ji'i ngu'—.

⁶⁴ Na cua ndyuna mā cha' tonu tsa cha' suba' nu nchcui' yu re ji'i ycu' Ndyosi, nu lo'o nacui' yu cha' nu sca ti Sñi' ycu' Ndyosi laca ycu' yu. ¿Ñi'ya chcu' mā ji'i cha' bi'?

Lcaa ngu' nguxacui' ngu' cha' ji'i nu laca loo bi', cha' nga'a cha' cajaa Jesús.

⁶⁵ Li' nguxana ngu' ndyu'ni lya' ti' ngu' ji'i Jesús; ngutu'u hitya sañi' ngu' loo yu, jua'a ndyiji' ngu' ji'i laja lo'o ndyacu' loo yu lo'o sca late'.

—Juani ni, cua'ni nu'u cha' ca tii nu'u —nacui' ngu' ji'i Jesús li'—, cache' nu'u ji'i ya, ¿tilaca laca nu ngujui'i hi'?

Lo'o nu ngu' nu ndu' cua' bi', ngujui'i ngu' ndacu' ji'i yu li'.

Nacui' Pedro cha' ná nslo ji'i Jesús tsiya' ti

⁶⁶ Tya nga'a Pedro to' ni' ji'i xu'na sti jo'ó, lo'o li' ndyu'u tucua sca nu cuna'a cua' nu ndu'ni cña ji'i sti jo'ó bi'. ⁶⁷ Nxña'a nu cuna'a bi' ji'i Pedro su nga'a to' lquii', li' xa' nxña'a tso'o ca ji'i chaca quiya'.

—Lo'o nu'u ndya'a lo'o Jesús Nazaret bi' —nacui' nu cuna'a bi' ji'i.

⁶⁸ —Si'i na' —nacui' Pedro—. Ná jlo ti' na'. Ná nchca cuayá' ti' na' ni cha' nchcui' nu'u —nacui' Pedro ji'i nu cuna'a bi'.

Li' ndu'u Pedro ndyaa to' lo'o ti. Nxi'ya ndye'e li'. ⁶⁹ Xa' na'a nu cuna'a bi' ji'i chaca quiya', nguxana nchcui' lo'o ngu' nu ndu' cacua ti:

—Lo'o nu qui'yu jua laca tya'a ngu' bi' —nacui' nu cuna'a bi'.

⁷⁰ Xa' nchcui' Pedro cha' ná lo'o ycu'. Pana ca tiya' la xi nchcui' ngu' nu ndu' cacua ti lo'o Pedro:

—Chañi cha' tya'a ndya'a ngu' bi' laca nu'u —nacui' ngu'—, cha' lo'o nu'u laca ngu' Galilea —nacui' ngu' ji'i Pedro.

⁷¹ Li' nguxana Pedro ngua'ni jura cha' xcube' ycu' Ni ji'i si cha' cuiñi chcu' lo'o ngu'.

—Ná nslo na' ji'i nu qui'yu nu nchcui' tsa mā cha' ji'i —nacui' Pedro ji'i ngu'.

⁷² Hora ti xa' ngusi'ya ndye'e. Li' ntsu'u ti' Pedro ñi'ya ngua cha' nu cua nchcui' Jesús lo'o tsa: “Ndi'ya cua'ni nu'u ndyi, Pedro; chcu' nu'u lo'o ñati sna quiya' cha' ná nslo nu'u 'na, nu lo'o tya lyiji xi'ya ndye'e tucua quiya'”. Bi' cha' nxi'ya tsa Pedro li'.

15

Ndu Jesús nde loo Pilato nu laca loo

¹ Lo'o nguxee chaca tsa tya ndi'i sti jo'ó nu laca loo, lo'o ngu' cusu', lo'o mstru cha' jo'ó, ndi'i lcaa ngu' tisiya cha' chcu' ngu' lo'o tya'a ngu' ji'i cha' bi'. Li' ngusca' ngu' ji'i Jesús, ndyaa lo'o ngu' ji'i slo Pilato nu ngua gobernador romano cha' caca cuayá' ji'i. Nchcuane Pilato ji'i Jesús li':

² —¿Ha nu'u laca rey ji'i ngu' judío?

—La cui' ñi'ya nu nacui nu'u, la cui' laca na' —nacui Jesús ji'i gobernador bi'.

³ Lo'o li' ngusta sti jo'ó nu laca loo quiña'a qui'ya ji'i Jesús slo nu Pilato bi'. ⁴ Li' xa' nchcui' Pilato lo'o Jesús:

—¿Ha ná nchca xacui nu'u cha' ji'i ngu' jua? —nacui Pilato ji'i—. Na cua quiña'a qui'ya ngusta ngu' jinu'u.

⁵ Nga'aa nchcui' Jesús lo'o ngu' tsiya' ti, lo'o ndube tsa ti' Pilato li'.

Ngulo Pilato cña cha' cujuui ngu' ji'i Jesús

⁶ Lcaa yija lo'o ndyaca tsá ta'a bi' ndu'ni lyaá nu laca gobernador ji'i sca ti preso, cua ña'a ca preso nu ndijña ngu' judío ji'i. ⁷ Ntsu'u tyuu tya'a ngu' ne' chcuá, ngu' nu cua ndyujuii ji'i ñati' laja lo'o ngusu' tya'a ngu' lo'o nu ngu' xa' tsu' nu laca loo. Sca preso bi' laca Barrabás. ⁸ Li' ndyu'u ti'i quiña'a ñati' slo Pilato, ndijña ngu' ji'i cha' cua'ni lyaá ji'i sca preso ñi'ya nu ndu'ni nu laca loo lcaa yija.

⁹ —¿Ha cua nti' mā cha' cua'ni lyaá na' ji'i yu cua nu laca rey ji'i cu'ma ngu' judío? —nacui Pilato ji'i nu ngu' quiña'a bi'.

¹⁰ Cua nchcui' Pilato jua'a xqui'ya cha' ngua tii cha' liye' tsa ti' sti jo'ó nu laca loo ji'i Jesús, bi' cha' ndya'a lo'o ngu' ji'i yu slo ycu' Pilato. ¹¹ Pana ndijña ngu' quiña'a ji'i Pilato cha' cua'ni lyaá ji'i Barrabás, si'i ji'i Jesús. Na cua nchcui' nu ngu' quiña'a bi' lo'o Pilato cha' clyáa ji'i Barrabás, xqui'ya cha' la cui' sti jo'ó nu laca loo cua nchcui' tsa lo'o ngu' cha' jua'a jña ngu' cha' ji'i Pilato. ¹² Xa' nchcuane Pilato ji'i ngu' li':

—¿Ñi'ya cua'ni na' lo'o yu re, nu nchcui' mā ji'i cha' laca yu rey ji'i ngu' judío lacua? —nacui Pilato ji'i nu ngu' quiña'a bi'.

¹³ Cuii ngusi'ya ngu' ji'i Pilato li':

—Cujuii clyá ji'i yu lo crusi —nacui ngu' ji'i.

¹⁴ —¿Ni cha' laca cha' nti' mā cha' cujuui na' ji'i yu re? —nacui Pilato ji'i ngu'—. ¿Ni qui'ya ntsu'u ji'i yu?

Lye la nxi'ya lo'o ngu' ji'i Pilato li':

—Cujuii clyá ji'i yu lo crusi.

¹⁵ Lo'o li' ngua'ni lyaá Pilato ji'i Barrabás cha' tyaala' tyiquee nu ngu' quiña'a bi'. Lo'o lye ngujui'i sendaru ji'i Jesús lo'o reta, li' ngulo Pilato cña ji'i sendaru cha' tyaa lo'o ngu' ji'i Jesús cha' cuju'i' ca'a ngu' ji'i lo crusi.

¹⁶ Ndyaa lo'o sendaru ji'i Jesús nde ne' ni'i su ntucua ngu' nu laca loo bi', lo'o jua'a ndyu'u ti'i ña'a lcaa sendaru nu ntsu'u cajua. ¹⁷ Li' nguxacu' ngu' ji'i Jesús lo'o sca late' cuaa ña'a. Ngüixii ngu' lti quiche' chu' tya'a cha' caca sca sne', ngusta ngu' sne' bi' hique Jesús. ¹⁸ Li' ngua'ni tlyu ngu' ji'i yu cha' cuiñi ti:

—Tso'o ti tyi'i nu'u, rey ji'i ngu' judío —nacui sendaru ji'i.

¹⁹ Nguxana ngu' ngujui'i ngu' yaca quii hique Jesús li'. Lye ngutu'u hitya sañi' ngu' loo yu. Li' ndyatü sti' ngu' slo yu, ñi'ya si cua'ni tlyu ngu' ji'i yu, masi cha' cuiñi ti. ²⁰ Nu lo'o ndye ngustí lo'o ngu' ji'i Jesús, li' ngulo ngu' late' cuaa ña'a bi' ji'i; xa' nguxacu' ngu' ste' ycu' ca yu li', cha' tsa lo'o ngu' ji'i yu ca su cuju'i' ca'a ngu' ji'i lo crusi. Ndu'u ngu' ndyaa lo'o ngu' ji'i yu li'.

Ngujui'i ca'a ngu' ji'i Jesús lo crusi

²¹ Tyucuii lo'o ndya'a ngu', li' na'a ngu' sendaru ji'i Simón ngu' Cirene; sti Alejandro lo'o Rufo laca nu Simón bi'. Cua ñaa Simón ca su ndyaa cña ne' quixi', lo'o li' ngulo sendaru cña ji'i cha' qui'ya crusi bi' cuentya ji'i Jesús.

²² Li' ndyalaa lo'o ngu' ji'i Jesús ca su naa Gólgota. (Nu Gólgota ni, ca'ya su nscua tyijya hique jyo'o, jua'a nti' ñacui cha' bi' cha'cña ji'na.) ²³ Li' nda ngu' vino nguxa' lo'o taná mirra cha' co'o Jesús, pana ná ntaja'a yu co'o yu vino bi'. ²⁴ Li' ngujui'i ca'a ngu' ji'i yu lo crusi. Lo'o li' ngüijya ngu' sendaru lo'o tya'a ngu', cha' clyana ngu' cha' lo'o tya'a ngu' tilaca nu caja ste' Jesús ji'i. Jua'a ngua cha' ndye ndacha ngu' ste' Jesús ji'i tya'a ngu'.

²⁵ Hora cua caa nde tlyá ngua lo'o ngujui'i ca'a sendaru ji'i Jesús lo crusi. ²⁶ Nde hique crusi bi' cua nscua letra nu nchcui' ni qui'ya nu ngusta ngu' ji'i Jesús: “Nu nde laca rey ji'i

ngu' judío”, nacui letra bi'. ²⁷ La cui' tsá bi', ngujui' ca'a ngu' ji'i tucua tya'a ngu' cuaana lo crusi se'i ti lo'o Jesús. Crusi ji'i tsaca ngu' cuaana bi' ndu la'a tsu' cui' ji'i Jesús, crusi ji'i chaca ndu la'a tsu' coca bi'. ²⁸ Jua'a ngua cha' nu nguscua jyo'o cusu' sa'ni lo quityi ji'i ycu' Ndyosi, nu nchcui' ndi'ya: “Nguá ti' ngu' cha' tya'a ngu' cuxi laca yu”. Jua'a cha' nscua lo quityi bi'.

²⁹ Ngustí lo'o tsa ngu' ji'i Jesús lo'o nteje tacui ngu' tyucui, nchcui' tsa ngu' cha' suba' ji'i yu.

—Jaa, nu'u laca nu nchcui' cha' cuityi ji'i laa tonu jua —nacui ngu' bi'—, lo'o li' nacui nu'u cha' xa' cui'na nu'u ji'i chaca quiya' chu' sna tsá ti, ngua ti' nu'u. ³⁰ Cua'ni lyaá nu'u ji'i ycu' ca lacua; cua'ya cya nu'u lo crusi cua juani, si caca jinu'u —nacui ngu'.

³¹ Lo'o sti jo'ó nu laca loo, lo'o jua'a mstru cha' jo'ó, ngustí lo'o ngu' ji'i Jesús.

—Nguá'ni lyaá yu ji'i xa' ñati —nacui nu ngu' tlyu bi' ji'i tya'a ngu'—, pana ná nchca cyaá ycu' ca yu. ³² Cristo laca yu, nu rey ji'i ngu' Israel tya'a na laca yu, nacui yu. Tso'o la si ca'ya yu lo crusi ycu' ti yu, cha' ña'a na si caca ji'i yu. Jlya ti' na ji'i yu li' —nacui ngu' ji'i tya'a ngu'.

Lo'o jua'a nu ngu' cuaana tya'a ngujui' ca'a ngu' ji'i lo crusi, lo'o ngu' bi' nchcui' ngu' cha' suba' ji'i Jesús.

Ngujui Jesús

³³ Lo'o ndyalaa nde hora ngua talya xee tyucui ña'a loyuu. Sna hora ndalo cha' talya xee. ³⁴ Pana lo'o ngua hora cua sna nde ngusi, li' cui' ngusi'ya Jesús:

—Eloi, Eloi, ¿lama sabactani? —nacui. (Ndi'ya nti' ñacui cha' bi' cha' cña ji'na: Ndyosi 'na, Ndyosi 'na, ¿ni cha' laca ngulaya' nu'u 'na?)

³⁵ Ndyuna xi ngu' nu ndu cacua ti, pana ná ngua cuayá' ti' ngu' ni cha' nchcui' yu:

—Cua'a jyaca ma, nxi'ya yu ji'i jyo'o Elías —nacui ngu' bi'.

³⁶ Li' ngusna sca ñati ndyaa ndyiqui'ya sca quiche; ngüicha' ngu' ji'i quiche bi' lo'o vino tye' li', ngusicua ngu' ji'i lo'o sca yaca quii cha' co'o Jesús.

—Jatya na xi —nacui nu ñati bi'—, ña'a na si caa jyo'o Elías cha' ta'ya ji'i Jesús lo crusi.

³⁷ Cui' ngusi'ya Jesús li', ngujui li'. ³⁸ Hora ti ngutaa' late' tlyu nu ndacui ndyacu' tsa cla'be ne' laa tonu bi', nde cua nguxana ngutaa' late' bi' ña'a cuayá' nu ndyalaa ca lo yuu.

³⁹ Lo'o nu capitán nu laca loo ji'i sendaru nu ndu slo Jesús, na'a capitán bi' ñi'ya ngua'ni Jesús lo'o ngujui yu.

—Chañi cha' Sñi' ycu' Ndyosi nu laca loo la laca jyo'o re —nacui capitán bi'.

⁴⁰ Laja li' tyijyu' ti ndu sca taju ngu' cuna'a ña'a cui'ya ngu' ji'i Jesús; lo'o María Magdalena, lo'o chaca María xtya'a Jacobo nu cuañi' la, la cui' xtya'a José laca bi', lo'o Salomé ndu. ⁴¹ Nu lo'o tya ndya'a Jesús nde Galilea nu ngua tya tsubi' la, la cui' taju nu cuna'a bi' ndya'a lo'o yu, cha' nguxtyucua ngu' ji'i yu lo'o ndyaque' ngu' na ndyacu ngu'. Lo'o jua'a ndu tyu tya'a xa' la ngu' cuna'a cajua, tya'a ndyalaa ngu' lo'o Jesús nde quichi Jerusalén.

Nguatsi' jyo'o Jesús

⁴² Cua ngusi' xi, la cui' tsá ta'a sii laca bi', cha' chaca tsá bi' caca tsá nu tyi' cña' ngu' judío. ⁴³ Lo'o jua'a ndi' sca ngu' tisiya nu naa José, ngu' Arimatea ngua bi', sca ngu' tlyu. Lo'o José ndu ti' cha' cua tyalaa ti tsá cha' caca ycu' Ndyosi loo; bi' cha' ngua'ni tlyu tyiquee, ndyaa slo Pilato cha' jña ji'i jyo'o Jesús cha' tyatsi'. ⁴⁴ Ndube tsa ti' Pilato si chañi cha' ngujui Jesús yala ti. Bi' cha' ngusi'ya ji'i nu capitán ji'i sendaru nu ndu cua quiya' crusi cha' caa capitán bi' slo, cha' cacha' ji'i nu laca loo si chañi cha' ngujui Jesús. ⁴⁵ Li' nacui capitán bi' ji'i Pilato cha' chañi cha' ngujui jyo'o bi'; bi' cha' nda Pilato chacuayá' ji'i José cha' tsaa lo'o ji'i jyo'o bi', cha' tyatsi'. ⁴⁶ Li' ngüi'ya José sca tasá tso'o tsa ña'a; nda'ya nu cusu' ji'i jyo'o bi', ngüixii tasá cucui hichu' jyo'o. Li' ndyaa lo'o ji'i ca sca tyuquee nu ngulu ngu' nde sii' cua'a, nguxatsi' ji'i jyo'o Jesús ne' tyuquee bi'. Li' nguxasu ngu' sca quee tonu to' tyuquee bi', tachaa ndacu' ngu' ji'i li'. ⁴⁷ Lo'o María Magdalena, lo'o María xtya'a José ni, na'a ngu' su nguatsi' jyo'o Jesús.

16

Ndyu'ú Jesús chaca quiya'

¹ Nu lo'o cua ndye tsá nu ndi'i cña' ngu' judío, li' nu María Magdalena lo'o María xtya'a Jacobo lo'o Salomé ni, ndyaa ngu' ngüi'ya ngu' setye tyixi xtyi'i; tsaa lo'o ngu' ji'i setye bi', cha' ta'a setye bi' ña'a tsaca chu' jyo'o bi' nti' ngu'. ² Cua nguxee chaca tsá li', tsá clyo ji'i semana. Lo'o ntyucua cuichaa, li' hora ti ndu'u ngu' cuna'a bi' ndyaa ngu' su ntsu'u jyo'o Jesús tyuquee bi'. ³ Laja lo'o ndya'a ngu' tyucuii nchcui' ngu' lo'o tya'a ngu':

—¿Tilaca nu xtyucua ji'na cha' culotsu' na quee tonu nu ndyacu' to' tyuquee bi'? —nacui' ngu' ji'i tya'a ngu'.

⁴ Lo'o ndyalaa ngu' cacua ti, li' nguxña'a ngu' ji'i tyuquee bi', lo'o li' na'a ngu' cha' cua ndyaatsu' quee tonu nu ndyacu' to' tyuquee bi'; ntucua yaala to' tyuquee bi' li'. ⁵ Ndyatí ngu' nde ne' tyuquee, na'a ngu' ji'i sca nu qui'yu cuañi', ngua ti' ngu'; ngati tsa ña'a late' tyucui' cu' nu lacu' nu qui'yu bi' nu nga'a la'a tsu' cui' su nscua jyo'o bi' nquicha'. Ndube tsa ti' nu ngu' cuna'a bi' ña'a ngu' ji'i.

⁶ —Ná cutsii mā —nacui' nu qui'yu bi' ji'i nu ngu' cuna'a bi'—. Cua jlo ti' na' cha' ji'i Jesús Nazaret nu ndyujuii ngu' ji'i lo' crusi nclyana mā. Pana nga'aa ntsiya jyo'o bi' ca nde, cha' cua ndyu'ú yu bi' chaca quiya'. Caa na'a mā xi ca nde su ngusta ngu' ji'i jyo'o bi'. ⁷ Li' yaa clyo mā cacha' mā ji'i Pedro lo'o ji'i xa' la ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i yu, cha' cua tsaa ti ycu' yu nde loo ji'i mā nde Galilea; tyacua tya'a mā lo'o yu ca bi', ñi'ya nu cua nacui' yu ji'i mā tya tsubi'.

⁸ Li' ndu'u ngu' tyuquee nxna ngu' ndyaa ngu'. Lye tsa nchcuá ngu', cha' ndube tsa ti' ngu'. Pana ná nchcui' ngu' lo'o xa' ñati' tyucuii cha' ndyutsii tsa ngu'.

Ndyu'u tucua Jesús slo María Magdalena

⁹ La cui' tsá clyo ji'i semana ngua bi' lo'o ndyu'ú Jesús chaca quiya'. Clyo ndyu'u tucua yu slo María Magdalena. Tya tsubi' la cua ngua'ni yu jo'o ji'i nu María bi', cua ngulo yu cati tya'a cui'i cuxi nu ngusñi' ji'i nu cuna'a bi'. ¹⁰ Lo'o cua na'a María ji'i ycu' Jesús, hora ti ndu'u María ñaa slo nu xa' la tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i yu, cha' cacha' ji'i ngu' ñi'ya ngua cha'. Nxi'ya ngu' nga'a ngu', cha' xñi'i tsa ti' ngu' cha' ngujuii Jesús. ¹¹ Pana masi jua'a, ná nduna ngu' cha' nu nchcui' María lo'o ngu', cha' ná jlya ti' ngu' cha' cua ndyu'ú Jesús chaca quiya'; ná jlya ti' ngu' tsiya' ti cha' cua na'a María ji'i ycu' Jesús.

Ndyu'u tucua Jesús slo tucua tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i

¹² Tiya' la xi, li' ndyu'u tucua Jesús chaca quiya', ngulu'u loo yu ji'i tucua tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i. Tyucuii su ndya'a ngu' nde ne' quixi', ca bi' ngulu'u loo ycu' Jesús ji'i ngu'. ¹³ Yala ti ñaa ngu' nde quichi, ndacha' ngu' cha' bi' ji'i tya'a ngu'; pana ná ndaquiya' ngu' ji'i cha' nu nchcui' nu tucua tya'a ñati' bi'.

Cña nu ngulo Jesús ji'i nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i

¹⁴ Ca ngusii la xi, li' ndyu'u tucua Jesús slo nu tii chaca tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i su nga'a ngu' ndyacu' ngu' to' mesa. Lye nchcui' yu lo'o ngu' bi' ni cha' laca ná jlya tso'o ti' ngu', ni cha' laca ndyacu' hique ngu'. Lo'o jua'a nchcui' yu lo'o ngu' ni cha' laca ná ndaquiya' ngu' ji'i ngu' tya'a ngu', nu cua na'a ji'i yu clyo lo'o ndyu'ú ca ti yu chaca quiya'.

¹⁵ —Tsaa mā tyucui ña'a chalyuu —nacui' Jesús ji'i ngu' bi' li'—. Ta mā cha' lo'o lcaa ñati' cuentya jna'. Chcui' mā lo'o ngu' cha' taca clyaa ngu' ji'i nu cuxi xqui'ya na'. ¹⁶ Nu lo'o xñi ñati' cha' 'na, tyucuatya ngu' chacuayá' jna' li', clyaa ngu' bi' ji'i nu cuxi li'. Ñati' nu ná tyaja'a xñi cha' 'na tsiya' ti, tyanu qui'ya ji'i ngu' li'. ¹⁷ Ñati' nu xñi cha' 'na ni, cua'ni ngu' bi' cha' tonu chacuayá' jna', cha' cube tsa ti' xa' ñati': culo ngu' bi' ji'i cui'i cuxi nu ngusñi' ji'i ñati'; caja ñi'ya nu chcui' ngu' bi' cha' cña ji'i xa' ñati' chacuayá' jna'; ¹⁸ masi xñi ngu' ji'i cuaña tyaala, masi co'o ngu' taná tyaala, ná sca cha' cuxi caca ji'i ngu' bi' li'; lo'o sta ya' ngu' bi' hichu' ngu' quicha, tyaca tso'o nu quicha bi' —nacui' Jesús ji'i ngu'.

Ndyaa Jesús nde cua

¹⁹ Lo'o ndye nhcui' Jesús nu Xu'na na, li' ngua'ni ycui' Ndyosi cha' ndu'u yu ndyaa yu nde cua; ndyaa tucua Jesús la'a tsu' cui' ji' y'ycui' Ndyosi ca bi'. ²⁰ Li' ndu'u ngu' nu ngua tsa'a' ji'i, ndyaa ngu' lcaa quichi' cha' ch'cui' ngu' cha' ji'i Jesús lo'o xa' ñati. Nxyucua tsa nu Xu'na na ji'i nu ngu' nu ngua tsa'a' ji'i, hasta ngua cuayá' tso'o ti' ngu' lcaa quichi' su ndyaa ngu' bi', cha' chañi tsa cha' nu nhcui' ngu' cuentya ji'i ycui' Ndyosi; ngua cuaya' ti' ngu' quichi' bi' lo'o na'a' ngu' cha' tonu nu ngua'ni ngu' bi' chacuayá' ji'i ycui' Ndyosi. Tsa lo cua ti cha'.

Quityi nu nguscua San Lucas ñi'ya nu ngua cha' ji'i Jesús

Cha'cña nu nscua clyo

¹ Cua quiña'a ñati nguscua lo quityi ñi'ya nu ngua lcaa cha' ji'i Jesús nde su ndi'i ya, quityi historia laca bi'. ² Lo'o jua'a ntsu'u ngu' nu ngulu'u cha' bi' ji'na; ngu' bi' ni, cua na'a ngu' cha' bi' clyo, tya lo'o nguxana Jesús ngua'ni yu cña, lo'o jua'a ndyaa ngu' nchcui' ngu' cha' ji'i Jesús lo'o lcaa ñati. ³ Bi' cha' lo'o na', ngulana tsa na' ñi'ya ngua lcaa cha' nu nteje tacui tya lo'o nguxana cha' bi'. Tso'o nti' na' si lo'o na' scua na' lcaa cha' bi', cha' tsa slo nu'u, cusu' Teófilo, ⁴ cha' caca cuayá' ti' nu'u tso'o la lcaa cha' nu nda ngu' lo'o nu'u.

Ndyaa xca' ji'i ycu' Ndyosi ca slo Zacarías nu caca sti Juan Bautista

⁵ Tyempo nu ngua rey Herodes cña, lo'o ngua yu loo ji'i ngu' loyuu su cuentya Judea, li' ndi'i sca sti jo'ó nu naa Zacarías. Bi' ndya'a lo'o taju sti jo'ó nu ndu cña su ngutu jyo'o Abías nquicha'. Elisabet naa clyo'o yu bi', laca ma' la cui' ñati tya'a ji'i jyo'o Aarón nu ngua sti jo'ó tya clyo la. ⁶ Liñi tsa ndu'ni tyucuaa ngu' bi' cuentya ji'i ycu' Ndyosi, ndaquiya' ngu' lcaa cña ji'i ycu' Ni; ndaquiya' tsa ngu' lcaa cha' nu cua nda Ni lo'o ñati cua sa'ni la, jua'a ná tucui nchcui' cha' cuxi ji'i ngu' bi'. ⁷ Pana ná ntsu'u ni sca sñi' ngu'. Ná ndyiji sñi' Elisabet, lo'o jua'a ngusu' tsa juani.

⁸ Cua ndyalaa semana ji'i taju sti jo'ó lo'o nga'a Zacarías, cha' cua'ni ngu' cña ne' laa. ⁹ Ndi'ya ngua'ni sti jo'ó nu ngua li': lcaa taju ngu' ngusubi ngu' ji'i sca tya'a sti jo'ó ngu', cha' sca ti yu taca tyatí yu su tacati ne' laa tonu, cha' taqui yu yana jo'ó lo mesa ca bi' li'. Lo'o juani ndyanu cña bi' ji'i ycu' Zacarías. ¹⁰ Hora nu ndyaqui yana jo'ó bi' ne' laa, li' ndyu'u ti'i ngu' quichi' nde liya' ti, nchcui' tya'na ngu' lo'o ycu' Ndyosi. ¹¹ Li' ndu'u tucua sca xca' ji'i ycu' nu Xu'na na ca slo Zacarías su ndi'i yu ne' laa, na'a yu cha' ndu xca' bi' la'a tsu' cui' slo mesa tacati su ndyaqui yana jo'ó. ¹² Lo'o na'a Zacarías ji'i xca' bi', nga'aa jlo ti' yu ñi'ya cua'ni yu, cha' ndyutsi' tsa yu ji'i. ¹³ Nchcui' xca' bi' lo'o yu li':

—Ná cutsi' nu'u Zacarías —nacui—. Cua ndyuna ycu' Ndyosi cha' nu tya'na tsa nchcui' nu'u lo'o Ni, bi' cha' cala sca sñi' Elisabet clyo'o nu'u. Juan caca naa yu, jua'a caca xtañi nu sta nu'u ji'i. ¹⁴ Chaa tsa ti' caca tyiquee nu'u lo'o cua ngula nu piti bi'. Lo'o jua'a, tso'o tsa caca tyiquee quiña'a tsa ñati lo'o ña'a ngu' ji'i nu piti bi', ¹⁵ cha' nu bi' caca sca ñati tlyu nde loo ycu' Ndyosi. Ná co'o Juan bi' lcu' ngatsi, lo'o jua'a ni sca lo lcu' ná co'o yu. Tya hora nu cala yu, li' tyanu Xtyi'i ycu' Ndyosi ne' cresiya ji'i yu. ¹⁶ Cua'ni yu cha' xa' caca tso'o cresiya ji'i quiña'a tya'a ngu' Israel, cha' taquiya' ngu' ji'i ycu' Ndyosi nu Xu'na ngu'. ¹⁷ La cui' xtyi'i nu nguti'i ne' cresiya ji'i jyo'o Elías nu ndyaa lo'o ycu' Ndyosi ji'i tya sa'ni la, la cui' xtyi'i bi' caja ji'i Juan juani. Ca nde loo la caa Juan chcui' lo'o ñati, cha' tyaala' tyiquee ñati, cha' nga'aa xuu tya'a ngu' lo'o sñi' ngu'. Li' taca cha'a lcaa cha' nu ntsu'u tyiquee ngu', cha' taquiya' ngu' ji'i lcaa cha' nu liñi. Jua'a chcui' Juan lo'o ngu' cha' cua'ni cho'o ngu' tyiquee ngu', cha' tyaja'a ngu' xñi ngu' cha' ji'i ycu' Ndyosi. Li' caa ycu' Cristo.

¹⁸ Li' nchcuane Zacarías ji'i nu xca' bi':

—¿Ñi'ya caca cha' ca cuayá' ti' na' si chañi ca cha' bi'? Cusu' tsa na', lo'o jua'a clyo'o na' cusu' tsa —nacui Zacarías ji'i xca' bi'.

¹⁹ —Gabriel naa na' —nacui xca' ji'i yu li'—. Na ndu ti na' ca slo ycu' Ndyosi; bi' laca nu nda 'na lijyaa cha' chcui' na' lo'o nu'u, cha' ta na' cha' tso'o re lo'o nu'u. ²⁰ Cua'a jyaca nu'u jna' juani: caca cu'u nu'u juani, cha' nga'aa caca chcui' nu'u ña'a cuayá' nu cala cubi' bi' jinu'u; jua'a caca jinu'u xqui'ya cha' ná jlyu ti' nu'u jna'. Chañi tyalaa tyempo bi', li' caca cuayá' ti' nu'u cha' cha' liñi laca lcaa cha' nu nchcui' na' lo'o nu'u —nacui xca' bi' ji'i Zacarías.

²¹ Tya ndi'i ngu' quichi to' laa, ntajaty ngu' ji'i nu Zacarías bi' ña'a cuaya' nu tyu'u yu nde liya'; pana quiña'a tsa ncyacua ti' ngu' ni cha' tyiquee' tsa ngutu'u Zacarías nde ne' laa bi'. ²² Lo'o ndu'u Zacarías nde liya', li' nga'aa ngua chcu' yu lo'o ngu'. Ngua tii ngu' cha' ne' laa ngulu'uloo sca xee tlyu ji'i yu nu ndu'u yaa ca slo ycu' Ndyosi. Li' se'i ti ndu yu ndyu'ni ya' yu ji'i ngu', pana ndyanu cu'u ti yu.

²³ Lo'o cua ndye tsa lo'o ngua'ni Zacarías cña ne' laa, li' nguxtyuu yu ndyaa yu quichi tyi yu. ²⁴ Tiya' la li', ngua tii clyo'o yu, nu naa Elisabet ni, cha' ngujui sñi' ma'. Li' cua ntsu'u cua ca'yu co' nu xcui' ne' ni'i ti ndyanu ma'. ²⁵ Ndi'ya ngulacua ti' ma': "Ycu' Ndyosi nu Xu'na na laca nu ngua'ni cha' re cuentya jna'. Cua ngua'ni Ni cha' nga'aa chcu' la ñati cha' cuxi jna'."

Nchcu' xca ji'i ycu' Ndyosi lo'o María cha' cua cala ti Jesús

²⁶ Lo'o cua ntsu'u scuá co' nu ndya'a tana Elisabet, li' ngulo ycu' Ndyosi cña ji'i sca xca ji'i Ni, cha' tsa ca quichi Nazaret, sca quichi nde loyuu su cuentya Galilea. Lo'o nu xca bi' ni, la cui' Gabriel laca bi'. ²⁷ Nda ycu' Ndyosi ji'i xca bi' ji'i Ni cha' tsa slo sca nu cuna'a nu ntucua ycu' ti. Na cua ngüiña cha' ji'i nu cuna'a bi', cha' caja clyo'o lo'o sca nu qui'yu nu naa José; David laca xtañi nu qui'yu bi', sca ti xtañi yu lo'o jyo'o cusu' David nu ngutu'ú sa'ni la. María naa nu cuna'a nu ntucua ycu' ti bi', lo'o jua'a la cui' tya'a nu Elisabet bi' laca María. ²⁸ Lo'o ndyalaa xca slo nu cuna'a bi', li' nchcu' lo'o:

—Tso'o ti tyi'i nu'u —nacui xca bi' ji'i—, tyaca'a tsa nu'u ji'i ycu' Ndyosi. Tso'o ndi'i Ni lo'o nu'u —nacui—. Quiña'a tsa cha' tso'o nda ycu' Ndyosi jinu'u, masi ná ndu'ni Ni jua'a lo'o xa' la nu cuna'a.

²⁹ Cua na'a María ji'i xca bi'. Lo'o ndyuna María cha' nu nchcu' yu, li' ngulacua tsa ti' ni cha' laca nchcu' xca bi' jua'a. Ndyutsij tsa li'. ³⁰ Xa' nchcu' xca bi' lo'o nu cuna'a cuañi' bi' li':

—María —nacui—, ná cutsij nu'u cha' cua nda ycu' Ndyosi sca cha' tso'o hi' —nacui xca bi' ji'i—. ³¹ Caca tana nu'u, caja sñi' nu'u; ñacu' nu'u cha' Jesús ca naa cubi' nu caja jinu'u. ³² Caca yu bi' sca ñati tlyu. Ñacu' ngu' ji'i yu cha' Sñi' ycu' Ndyosi nu Xu'na na nu tlyu la caca yu. La cui' tya'a cña tlyu nu ngua'ni jyo'o rey David, nu tya'a yu nu yaa chalyuu cua sa'ni la, bi' cña laca nu ta ycu' nu Xu'na na ji'i Jesús, ³³ cha' lca tsa ná tye cha' caca yu loo ji'i lcaa tya'a ngu' Israel; jua'a ná tye cha' culo yu cña ji'i lcaa ñati chalyuu.

³⁴ Li' nchcu' María lo'o xca bi':

—¿Ñi'ya caca re lacua, cha' nu bilya caja clyo'o na'? —nacui María ji'i xca bi'.

³⁵ Li' nda xca sca cha' lo'o:

—Ta ycu' Ndyosi Xtyi'i Ni cha' tyaa su ndi'i nu'u, cha' tyu'ú tyucui ña'a nu'u; sca cha' tlyu nu cua'ni ycu' Ndyosi nu laca loo caca cha' bi'. Nu lo'o cala sñi' nu'u, sca ñati nu lubii tsa cuentya ji'i ycu' Ndyosi caca cubi' nu cala bi', la cui' bi' laca nu caca naa Sñi' ycu' Ndyosi. ³⁶ Lo'o chaca cha' chcu' lo'o nu'u —nacui xca ji'i—, cha' lo'o Elisabet tya'a cusu' nu'u nguxana ngua tana, masi cusu' tsa ma'. Tya tsubi' la nacui ngu' cha' ná ndyiji sñi' ma' tsiya' ti, lo'o juani cua ndya'a scuá co' ntsu'u sñi' ma'. ³⁷ Ni sca cha' ná tucui nti' ycu' Ndyosi.

³⁸ Li' nacui María ji'i xca bi' ndi'ya:

—Si nacui ycu' Ndyosi cha' cala sñi' na' jua'a, cua laca cha' li'. Tso'o ntsu'u tyiquee na' cua'ni na' cña ji'i Ni, lcaa ña'a cña nu culo ycu' Ndyosi nu Xu'na na 'na —nacui María.

Li' ndu'u xca bi', ndyaa.

Ndyaa María nde slo Elisabet tya'a

³⁹ Li' ndu'u María ndyaa yala ti nde sca quichi nu ndi'i laja ca'ya Judea. ⁴⁰ Li' ndyalaa María to' tyi Zacarías, nguxana nchcu' lo'o Elisabet; ⁴¹ pana laja lo'o ndyuna Elisabet cha' nu nchcu' María lo'o, hora ti ngüiña xi cubi' nu ntsu'u ne' ma'. Li' ngutsa'a tyiquee Elisabet ntsu'u Xtyi'i ycu' Ndyosi, ⁴² bi' cha' cui' tsa nchcu' ma' lo'o María li':

—Tlyu tsa cha' tso'o nu nda ycu' Ndyosi jinu'u —nacui Elisabet ji'i María—. Ná cua'ni Ni jua'a lo'o xa' la nu cuna'a. Lo'o jua'a tyaca'a tsa cubi' nu ntsu'u jinu'u cuentya ji'i ycu' Ndyosi —nacui—. ⁴³ ¿Tilaca ta laca na' cha' cua ndyalaa nu'u nu caca xtya'a nu Xu'na na ca slo na'? ⁴⁴ Chañi cha' nu nda na' lo'o nu'u, cha' cua ngüiña xi cubi' nu ntsu'u ne' na' cha' chaa ti' yu laja lo'o ndyuna na' cha' nu nchcui' nu'u lo'o na'. ⁴⁵ Tso'o tsa tyiquee nu'u cha' jlya ti' nu'u cha' ji'i ycu' Ndyosi, cha' cua'ni Ni lcaa cha' nu nda ycu' Ni lo'o nu'u.

Jua'a nacui Elisabet ji'i María. ⁴⁶ Li' ngua'ni tlyu María ji'i ycu' Ndyosi: Tyucui tyiquee na' cua'ni tlyu na' ji'i ycu' nu Xu'na na', nacui María.

⁴⁷ Ca chaa ti' cresiya jna' xqui'ya ycu' Ndyosi nu ngua'ni lyaá jna'.

⁴⁸ Ndube tsa ti' ycu' Ni 'na cha' laca na' msu ji'i Ni, masi sca ñati ti'i laca na'.

Su nguxana ti juani, ñacu lcaa ñati nu lijya chalyuu nde loo la cha' tso'o tsa ntsu'u tyiquee na'.

⁴⁹ Tlyu tsa cña nu ndu'ni ycu' Ndyosi, lo'o jua'a tlyu tsa cha' nu ndyu'ni Ni lo'o na'; lubii tsa ycu' Ndyosi, nacui María.

⁵⁰ Ná culaya' ycu' Ndyosi ji'i ñati nu taquiya' ji'i cha' nu nchcui' Ni;

ña'a cuayá' lcaa tyempo lijya ñati tyi'i chalyuu, chañi cha' cua'ni tya'na ti' Ni ji'i ngu' bi'.

⁵¹ Quiña'a tsa cña tlyu cua ngua'ni Ni.

Cua ngua'ni tye Ni cha' ji'i ñati nu xcui' cha' tyixi ndu'ni ngu' lo'o tya'a ngu'.

⁵² Cua ngulo'o Ni ji'i ñati tlyu ca su ntucua tlyu ngu' nti' ngu',

cua nda Ni su tso'o la cha' tyi'i ngu' ti'i, nacui María.

⁵³ Cua ngua'ni Ni cha' tyaala' ti' ñati nu lyiji tsa cha' tso'o ji'i,

pana ngulo Ni cña cha' nga'aa caja la cha' culiya' ji'i ngu' culiya'.

⁵⁴⁻⁵⁵ Nguxtyucua tsa Ni ji'i lcaa ngu' Israel tya'a na, cha' laca na msu ji'i ycu' Ni;

tso'o tsa ngüiñi cha' ji'i Ni lo'o jyo'o cusu' ji'na.

Ná ngujlyaa ti' ycu' Ndyosi ji'na, ñati tya'a ji'i jyo'o Abraham na; xcui' ngua tya'na ti' Ni ji'i ngu' tya'a na.

Lo'o ña'a ti tya cua'ni tya'na ti' Ni ji'na lo'o ji'i sñi' na tyucui tyempo nde loo la.

⁵⁶ Tya xna co' ndyanu María slo Elisabet, li' ndu'u ñaa nde to' tyi.

Lo'o ngula Juan Bautista

⁵⁷ Cua ndyalaa tsa nu cala sñi' Elisabet. Qui'yu cubi' nu ngula ji'i. ⁵⁸ Lo'o ndyuna ngu' cha' ngula sñi' ma' cusu' bi', tso'o tsa ntsu'u tyiquee lcaa ngu' tya'a, lo'o ngu' nu nga'a cacua ti. Li' ndyalaa ngu' slo cha' ta ngu' cha' lo'o ma' cusu' bi', cha' tso'o tsa ngua'ni tya'na ti' nu Xu'na na ji'i ma'. ⁵⁹ Lo'o ndu'u scua snu' tsa, li' ñaa ngu' toni'i cha' culacua ji'i nu piti cuentya ji'i ngu' judío lo'o ngusi'yu quiji yu. Cua sta ti ngu' xtañi Zacarías ji'i nu piti bi' ñi'ya nu naa xtañi sti, ⁶⁰ lo'o li' ngua'a xtya'a nu piti bi' ji'i ngu':

—Nga'aa si'i jua'a caca naa yu —nacui Elisabet ji'i ngu'—, Juan caca naa yu re.

⁶¹ —Ná ntsu'u tya'a ma' nu naa jua'a —nacui ngu' tya'a ji'i ma' cusu' bi'.

⁶² Ngua'ni ya' ngu' ji'i sti nu piti li', cha' ña'a ti tya cu'u nu cusu' bi'. Nchcuane ngu' ji'i yu li':

—¿Ñi'ya xtañi nu piti re scua nu'u nti' nu'u? —nacui ngu' ji'i.

⁶³ Li' ndijña nu cusu' sca ngoca' piti cha' lo bi' scua letra. Ndi'ya nguscua nu cusu' bi' li': “Juan ca naa yu”. Li' ngulacua tsa ti' lcaa ñati nu ndi'i slo. ⁶⁴ Hora ti ndyaala tu'ba Zacarías, nguxana ndyu'ni tlyu yu ji'i ycu' Ndyosi li'. ⁶⁵ Ndube tsa ti' lcaa ñati nu ndi'i cacua ti li'; lcaa ti su ndi'i ngu' nde quichi' ca'ya su cuentya Judea bi', nda ngu' cha' lo'o tya'a ngu' ñi'ya nu ngua ji'i Zacarías. ⁶⁶ Ngulacua tsa ti' lcaa ñati nu ndyuna cha' bi':

—¿Ni cña caca nu piti re? —nacui ngu' ji'i tya'a ngu'.

Chañi cha' tso'o tsa ndyu'ni ycu' Ndyosi lo'o nu piti bi'.

Ngua'ni chi Zacarías loo ycu' Ndyosi, ndyula tu'ba yu sca jii

⁶⁷ Cua ngutsa'á tyiquee Zacarías ntsu'u nu Xtyi'i ycuí' Ndyosi lo yu. Li' nguxana nu cusu' bi' nda cha' lo'o ñati ca bi', lcaa ña'a cha' nu cua nda Ni lo'o ycuí' yu. Ndi'ya nchcui' yu:

⁶⁸ Ntsu'u cha' cua'ni tlyu na ji'i ycuí' Ndyosi nu Xu'na na, nu laca ycuí' Ndyosi ji'na ngu' Israel, nacui nu cusu' bi' li'.

Cua chaca quiya' nguxana nchcui' Ni lo'o ngu' tya'a na nu laca na ñati ji'i ycuí' Ni, juani ndyu'ni Ni cña cha' clyaá na ji'i nu cuxi.

⁶⁹ Cua nda ca ti ycuí' Ndyosi lijya sca nu tso'o tsa nchca ji'i, cha' cua'ni lyaá yu ji'na ji'i lcaa cha' cuxi nu ntsu'u ji'na;

bi' laca sca ñati nu la cui' ñati tya'a ji'i jyo'o David nu ngua'ni cña ji'i ycuí' Ndyosi cua sa'ni la.

⁷⁰ La cui' jua'a cha' nu nda Ni lo'o ngu' tya'a na tya sa'ni la, cha' cua ngua tyuu siyento yija nu nda Ni cha' bi' lo'o jyo'o cusu' ji'na nu ngua tu'ba ji'i ycuí' Ndyosi.

⁷¹ Nacui jyo'o cusu' bi', cha' cua'ni lyaá ycuí' Ndyosi ji'na laja lo'o nxuu tya'a ñati cuxi lo'o na,

lo'o jua'a cua'ni lyaá Ni ji'na laja lo'o ti'í ti' ñati ña'a ngu' ji'na.

⁷² Cua'ni tya'na ti' ycuí' Ndyosi ji'na, lo'o jua'a ji'i jyo'o cusu' ji'na;

ná ngujyaa ti' ycuí' Ni cha' nu cua ngüiñi ji'i Ni lo'o jyo'o tya'a na cua sa'ni, nacui jyo'o cusu' bi'.

⁷³ Nde laca cha' nu cua nda ycuí' Ndyosi lo'o jyo'o Abraham, nu lo'o ngua'ni jura ycuí' Ndyosi lo'o yu:

⁷⁴ nacui Ni cha' culo Ni ji'na laja ñati cuxi nu nxuu tya'a lo'o na;

jua'a cua'ni Ni cha' ná cutsii na, laja lo'o ndyu'ni na cña ji'i ycuí' Ni tyucui tyempo lo'o ndi'i na nde chalyuu.

⁷⁵ Ta Ni chacuayá' bi' ji'na si lubii tyiquee na, si tyucui tyiquee na taquiya' na ji'i Ni, nacui nu cusu' Zacarías li'.

⁷⁶ Lo'o nu'u juani, sñi', nacui yu ji'i nu piti Juan, chcui' ngu' cha' nu'u laca nu ta cui' lo'o ñati cuentya ji'i ycuí' Ndyosi nu laca loo.

Tya'a nu'u ca nde loo la ji'i ycuí' nu Xu'na na, cha' quiñi tso'o tyucui su caa ycuí'.

⁷⁷ Cul'u nu'u ji'i ñati cha' ji'i ycuí' nu Xu'na na;

cua'ni nu'u cha' ca cuayá' ti' ngu' cha' cua'ni clyu ti' ycuí' Ndyosi ji'i qui'ya nu ntsu'u ji'i ngu', cha' li' taca clyaá ngu' bi' ji'i nu cuxi.

⁷⁸ Ntsu'u tsa tyiquee ycuí' Ndyosi ña'a Ni ji'na; tya'na tsa ti' Ni ji'na, bi' cha' cua ta ti ycuí' Ni ji'i Cristo cha' caa nde su ndi'i na.

Bi' laca sca xee tlyu nu tyu'ú ne' cresiya ji'na, ñi'ya nti' xee ndubi nu ntyiji'i su ndi'i na lo'o lijya ca ti cuichaa.

⁷⁹ Li' ta Ni xee bi' cha' tyu'ú ne' cresiya ji'i ngu' nu nga'aa ndyiji ñi'ya cua'ni ngu', cha' talya tsa ña'a ne' cresiya ji'i ngu' bi'.

Masi tya lu'ú ngu' bi', pana ñi'ya nti' si na cua ngujui nti' ngu', xqui'ya cha' cuxi nu ntsu'u ne' cresiya ji'i ngu'.

Culu'u Cristo ji'na ñi'ya cua'ni na cha' tyi'i ti ti na lo'o tya'a na.

Cua ndye cha' nu nda Zacarías li'.

⁸⁰ Cua ndyaluu la nu piti, lo'o jua'a cua ngua tlyu la tyiquee yu. Pana xcui' ne' quixi' ndi'i yu ña'a cuayá' nu nguluu yu, ña'a cuayá' nu ndu'u tucua yu slo ngu' Israel tya'a yu.

2

Lo'o ngula Jesús

¹ Tyempo bi', ñati nu laca loo la tyucui ña'a chalyuu bi' ngua nu emperador; Augusto naa yu, lo'o li' ngulo yu cña cha' xcua xtañi ngu' lcaa quichi lo quityi. ² Bilya xcua xtañi ngu' jua'a nquicha', clyo juani cua'ni ngu' cha' xcua xtañi ngu'. La cui' tyempo laca Cirenio gobernador nde loyuu su cuentya Siria, cña ji'i nu emperador bi'. ³ Li' ndyaa lcaa ñati quichi tyi jyo'o cusu' ji'i ngu', cha' ca bi' nscua xtañi ngu' li'. ⁴⁻⁵ Cua ndi'i sca quichi nu naa Belén nde loyuu su cuentya Judea bi'; quichi bi' laca quichi tyi jyo'o David

nu ngua jyo'o cusu' ji'i José, bi' cha' ndu'u José quichi Nazaret su laca quichi tyi yu, ndyaa yu nde quichi Belén. Stu'ba ti ndyaa yu lo'o María nu caca clyo'o yu, cha' xcua xtañi ngu', masi ngua tana nu cuna'a bi'. ⁶ Li' cua ndyalaa hora cala sñi' nu cuna'a bi', laja lo'o ndi'i ngu' quichi Belén bi'. ⁷ Qui'yu cubi' nu ngula ji'i María bi', sñi' clyo nu cuna'a bi' laca cubi' bi'. Tso'o ngüixii xtya'a late' hichu' cubi' bi', lo'o li' ngusta ji'i cubi' ne' canoa su ndacu cuayu, cha' ná ngujui ni'i su tyi'i ngu' tsiya' ti.

Ngu' nu ntsu'u cua ji'i xlya' talya bi' ndyuna cha' nu nchcui' ycu' Ndyosi lo'o

⁸ Cacia ti to' quichi bi' ndya'a ngu' nu ña'asii ji'i xlya' ji'i ngu'. Talya bi' ntsu'u ngu' cua ji'i taju xlya' bi'. ⁹ Tsiya' ca ndu'u tucua sca xca ji'i ycu' Ndyosi su ndi'i ngu' ca bi'; jua'a ngujui'i sca xee tlyu su ndi'i ngu' bi', xee ji'i ycu' Ndyosi laca bi'. Ndyutsii tsa ngu' li'. ¹⁰ Pana nchcui' xca bi' lo'o ngu':

—Ná cutsii mā tsiya' ti —nacui—. Cua lijya na' re cha' ta na' sca cha' tso'o lo'o mā —nacui—. Tso'o tsa caca tyiquee laca ñati xqui'ya cha' nu ta na' lo'o mā juani —nacui xca ji'i ngu' bi'—. ¹¹ Cua lijya na' cacha' na' ji'i mā cha' juani cua ngula sca cubi' ca quichi tyi mā, cha' la cui' quichi tyi jyo'o David laca bi'; cubi' bi' laca nu cuityi qui'ya nu ntsu'u ji'i mā. Bi' laca nu Cristo nu laca ycu' nu Xu'na na, nu cua nda ycu' Ndyosi ji'i cha' lijya lo yuu chalyuu —nacui—. ¹² Si quije ji'i mā su ntsiya sca cubi' nu tso'o tsa ngüixii late' chu', nu ntsiya ne' canoa su ndacu cuayu, li' caca cuayá' ti' mā cha' bi' laca nu naa Cristo.

¹³ Lo'o ndye nchcui' xca bi' lo'o ngu', li' nde cua ndu'u tucua chaca taju xca nu quiña'a la nu ndu'u nde slo ycu' Ndyosi; tso'o tsa ndyu'ni tlyu xca bi' ji'i ycu' Ndyosi. Ndi'ya nchcui' ngu' xca bi' lo'o ngu':

¹⁴ Cua'ni tlyu na ji'i ycu' Ndyosi, masi ca bi' ca su tlyu su ntucua Ni, masi nde lo yuu chalyuu, cha' tlyu tsa laca ycu' Ni, nacui' ngu' xca bi' li'.

Cua'ni Ni cha' ti ti tyi'i tyiquee ñati chalyuu lo'o ca cuayá' ti' ngu' cha' ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni ji'i ngu', nacui' ngu' xca li'.

¹⁵ Nguxtyuu xca bi' ndyaa ngu' nde cua ca slo ycu' Ndyosi. Lo'o nu ngu' nu ndi'i cua ji'i xlya' bi' ni, nguxana nchcui' ngu' lo'o tya'a ngu' li':

—Tyaa clyu na nde Belén —nacui' ngu' ji'i tya'a ngu' li'—. Tsa na'a na, na laca nu ndyaca jua, ni cha' laca nu nchcui' ycu' Ndyosi lo'o na.

¹⁶ Yala ti ndyaa ngu' li'; nquije María lo'o José ji'i ngu', ndi'i ngu' lo'o sca cubi' nu ntsiya ti ne' canoa su ndacu cuayu. ¹⁷ Lo'o cua na'a ngu' ji'i cubi' bi', li' ndacha' ngu' cha' bi' ji'i xa' ñati, laca ña'a cha' nu nchcui' xca bi' lo'o ngu' cuentya ji'i cubi' bi'. ¹⁸ Pana lo'o nchcui' ngu' nu ndya'a cua ji'i xlya' cha' bi' li', ngulacua tsa ti' nu xa' la ngu' bi'. ¹⁹ Tyiquee ti María ndyanu cha' bi', quiña'a tsa ngulacua ti' cha' ngua jua'a. ²⁰ Li' ngutu'u ngu' nu ndya'a cua ji'i xlya', ndyaa ngu'; tso'o tsa ndyu'ni tlyu ngu' ji'i ycu' Ndyosi cuentya ji'i laca cha' nu cua ndyuna ngu', cuentya ji'i laca cha' nu cua na'a ngu'. Chañi cha' cua nteje tacui cha' bi', laca cha' nu cua nchcui' xca lo'o ngu' bi'.

Ngusta ngu' xtañi cubi', lo'o jua'a ngulacua ngu' ji'i

²¹ Cua ndu'u scua snu' tsa, li' ngulacua ngu' ji'i nu cubi' cuañi' bi' cuentya ji'i ngu' judío. Li' ngusta ngu' xtañi cha' Jesús caca naa yu, nacui' ngu', cha' la cui' jua'a cua ndacha' xca ji'i ycu' Ndyosi ji'i María lo'o tya lyiji caca tana.

²² Tiya' la li', lo'o ndye nguxco'o ngu' tsa cuentya ji'i laca cha' nu nguscua jyo'o Moisés lo quityi sa'ni cha' cua ngula cubi', li' ndyaa lo'o ngu' ji'i nu piti Jesús bi' ca quichi Jerusalén cha' tya ngu' xlya'be ji'i ycu' Ndyosi cuentya ji'i cubi' bi'. ²³ Jua'a ngua'ni ngu', cha' ndi'ya nscua lo quityi ji'i ycu' Ndyosi nu Xu'na na: “Cubi' qui'yu nu ngula clyo ji'i mā ni, ta mā ji'i cha' caca yu cña ji'i ycu' Ndyosi”, nacui' quityi. ²⁴ Bi' cha' ndyalaa ngu' bi', cha' sta ngu' msta' nu nscua lo quityi cusu' bi'. Nu msta' bi' laca tucua tya'a cru, masi tucua tya'a tyupe' sube ti.

²⁵ Tyempo bi' nde quichi Jerusalén ndi'i sca nu cusu' nu naa Simeón; ñati tso'o laca yu, nu ndaquiyá' tsa cña ji'i ycu' Ndyosi, nu ndalo tsa tyiquee nchcui' lo'o ycu' Ndyosi. Ntajatya tsa yu ji'i sca ñati tlyu nu ta ycu' Ndyosi ji'i cha' caa nde chalyuu, bi' laca Cristo

nu *caa* cha' cua'ni lyaá ji'i ngu' Israel ji'i nu cuxi. Lo'o jua'a cua ndi'i Xtyi'i ycu'i Ndyosi lo'o nu Simeón bi'; ²⁶ ngua'ni Ni cha' ca cuayá' ti' yu cha' ná cajaa chca yu ña'a cuayá' tyalaa tsa nu ña'a yu ji'i nu Cristo, nu ta ycu'i Ndyosi ji'i cha' *caa* nde chalyuu. ²⁷ Tsa bi' ngua'ni Xtyi'i ycu'i Ndyosi cha' ndyaa nu cusu' bi' ca ne' laa tlyu, bi' cha' ndyaa clya nu cusu' bi' li'. Ndi'i yu lo'o ndyalaa sti xtya'a Jesús, ñaa lo'o ngu' ji'i cubi' cha' cua'ni ngu' lo'o cua ña'a ca cha' cusu' nu nscua cha' cua'ni ngu' ne' laa. ²⁸ Li' ndaya' Simeón ji'i nu cubi' bi', nguxana ndyu'ni tlyu yu ji'i ycu'i Ndyosi xqui'ya cubi' bi' li'. Ndi'ya nacui yu ji'i Ni:

²⁹ Ndyosi Xu'na ya, cua nda nu'u chacuayá' cha' cajaa na' tso'o ti, nacui yu ji'i ycu'i Ndyosi.

Cua ndye ngua'ni nu'u cña nu nacui nu'u cha' caca jna', cha' ndyu'ni na' cña cuentya jinu'u, nacui nu cusu' bi'.

³⁰ Lo'o si'yu cloo ycu'i ca na' cua na'a na' ji'i ycu'i nu culo ji'i ñati laja cha' cuxi nu ntsu'u ji'i ngu'.

³¹ lo'o jua'a ñati tyucui ña'a chalyuu, ña'a ngu' cha' bi'.

³² Caca ycu'i nu bi' sca xee tlyu nu tyu'u ne' cresiya ji'i ñati tyucui ña'a chalyuu; tlyu tsa cha' tso'o caca ycu'i nu bi' cuentya ji'i ñati jinu'u, nu ngu' Israel bi'. Jua'a cha' nda nu cusu' Simeón bi' lo'o ycu'i Ndyosi.

³³ Li' ndube tsa ti' José lo'o xtya'a Jesús, nu lo'o ndyuna ngu' cha' nu nchcui' Simeón lo'o ycu'i Ndyosi, ñi'ya nu caca ji'i nu cubi' bi'. ³⁴⁻³⁵ Lo'o li' ngulacua nu cusu' Simeón ji'i ngu' bi'. Nde laca cha' nu nda nu cusu' lo'o María xtya'a Jesús li':

—Quiña'a tsa cha' tso'o caca ji'i ngu' Israel xqui'ya cubi' re —nacui nu cusu' bi'—, masi ntsu'u ñati nu chii ntsu'u tyiquee ngu' ña'a ngu' ji'i, pana ntsu'u ñati nu caja chalyuu cucui ji'i xqui'ya cubi' re. Culo tu cubi' re lcaa cha' nu ntsu'u yacu' ne' cresiya ji'i ñati; caca cubi' re sca cha' tlyu nu cua nda ycu'i Ndyosi ji'i ñati, masi ná tyaja'a lcaa ñati tucua cha' ji'i —nacui Simeón ji'i María xtya'a cubi' bi'—. Lo'o jua'a jinu'u —nacui nu cusu' bi'—, tyacua sca cha' xñi'i ti' jinu'u xqui'ya cha' ná taquiya' ngu' ji'i sñi' nu'u.

³⁶ Ntsu'u sca nu cuna'a nu laca tu'ba ji'i ycu'i Ndyosi, nu ndi'i ne' laa bi'; Ana naa nu cuna'a bi', sñi' Fanuel laca, lo'o la cui' ñati tya'a ji'i ngu' Aser laca nu cuna'a bi'. Cusu' tsa ma' bi' juani. Tya cuañi' ma' lo'o ngujui clyo'o ma'; pana cati ti yija nguti'i ma' lo'o clyo'o ma', lo'o li' ngujui nu qui'yu bi'. ³⁷ Ndyanu ti'i ma' tyucui tyempo lo'o ndi'i ma' chalyuu, lo'o nu juani ntsu'u jacuayala ntucua jacua yija ma'. Tyucui tyempo ndi'i ma' ca ne' laa tlyu bi', nde tsa lo'o jua'a nde talya ndyu'ni tlyu ma' ji'i ycu'i Ndyosi; ná ndacu ma' tyaja hora lo'o nchcui' ma' lo'o ycu'i Ndyosi. ³⁸ Lo'o ndye nchcui' Simeón lo'o xtya'a Jesús, la cui' hora bi' ndyalaa ma' Ana bi' ca su nga'a ngu' lo'o Jesús ca ne' laa, la cui' cubi' bi' ni. Ndy tsa ma' xlya'be ji'i ycu'i Ndyosi xqui'ya cha' cua na'a ma' ji'i nu cubi' bi'. Li' nchcui' tsa ma' lo'o tyuu tya'a ngu' quichi tyi ma', jua'a lo'o lcaa ngu' nu ndu ti' ji'i Cristo ña'a cuayá' tyalaa tsa nu *caa* yu cha' cua'ni lyaá yu ji'i ngu' Jerusalén ya' ngu' xa' tsu'. Nacui ma' ji'i ngu' bi', cha' nu cubi' bi' laca nu culo lyiji ji'i ngu' ji'i yabe' nu cua nxyanu ycu'i Ndyosi ji'i ngu'.

Nguxtyuu ngu' ndyaa ngu' nde quichi Nazaret

³⁹ Lo'o cua ndye ngua'ni ngu' lcaa cña nu nga'a cha' cua'ni ngu', cña nu ngulo ycu'i nu Xu'na na ji'i ngu' judío cua sa'ni la cha' cua'ni ngu', li' nguxtyuu ngu' ndyaa ngu' ca nde loyuu su cuentya Galilea; ndyalaa ngu' ca quichi Nazaret nu laca quichi tyi ngu' li'. ⁴⁰ Ca Nazaret bi' nguluu nu piti bi'; ngua lye la juersa ji'i yu, cua nchca cuayá' la ti' yu. Lo'o jua'a ycu'i Ndyosi, tso'o tsa nti' Ni ña'a Ni ji'i yu.

Nquije nu piti ji'i ngu' cusu' ca su nga'a yu ne' laa

⁴¹ Lcaa yija ndya'a ngu' cusu' ji'i nu piti bi' ta'a nde quichi Jerusalén, cha' ca bi' ndyu'ni tlyu ngu' ta'a pascua. ⁴² Cua ntsu'u tii tyucuaa yija Jesús, lo'o ndyaa ngu' ta'a ca Jerusalén ñi'ya nu ndu'ni ti ngu' lcaa yija. ⁴³ Nu lo'o cua ndyu'u ta'a, li' nguxtyuu ngu' ndyaa ngu' nde quichi tyi ngu'. Ndyanu ycu'i ti Jesús ca quichi bi', pana ná ngua cuayá' ti' xtya'a yu,

ná jlo ti' ycuí José cha' cua ndyanu yu; ⁴⁴ ngua ti' ngu' cha' ñaa yu laja tsa tlyu ti ñatí nu ñaa tyucuii bi'. Jua'a cha' ngulacua ti' ngu', bi' cha' tya ndyaa la ngu' tyucuii tyucui tsá. Chacua' li' ngulana ngu' ji'í yu laja ngu' tya'a tso'o yu, laja ngu' tya'a yu. ¿Ma caja yu li'? ⁴⁵ Ná nquiye yu ji'í ngu' tsiya' ti; bi' cha' xa' nguxyuu ngu' chaca quiya' nde Jerusalén, ncllyana ngu' ji'í nu piti Jesús bi' li'.

⁴⁶ Lo'o jua'a ngua li', tsá nchca tyuna nquiye nu piti bi' ji'í ngu', nga'a yu ca ne' laa. Tyi'í ca chu' nu piti bi' ndi'í mstru nu ncllyu'u cha' jo'ó ne' laa. Ndyuna nu piti bi' lcaa cha' nu nchcui' ngu', lo'o jua'a tyuu tsa cha' nchcuane nu piti ji'í ngu' bi' li'. ⁴⁷ Lcaa ñatí nu nga'a cacua ti, ndube tsa ti' ngu' lo'o ndyuna ngu' cua ña'a ca cha' nu nda nu piti bi'; ndube tsa ti' ngu' cha' nchca tsa ji'í yu. ⁴⁸ Lo'o jua'a ngu' cusu' ji'í nu piti bi' ni, ndube tsa ti' ngu' bi' lo'o na'a ngu' ji'í yu cha' stu'ba ti ntucua yu lo'o ngu' tlyu bi'. Li' nchcui' xtya'a yu lo'o yu:

—¿Ni cha' laca ngua'ni nu'u jua'a, sñi'? —nacui—. Quiña'a tsa ngulacua ti' na' lo'o sti nu'u macala su ndyanu nu'u.

⁴⁹ Li' nchcui' Jesús lo'o xtya'a yu:

—¿Ni cha' ndya'a mā ncllyana mā jna'? ¿Ha ná jlo ti' cu'mā cha' ntsu'u cha' cua'ni na' cña ji'í Sti na'? —nacui Jesús li'.

⁵⁰ Pana, ná ngua cuayá' ti' ngu' tsiya' ti lo'o nchcui' Jesús lo'o ngu' jua'a.

⁵¹ Li' ndu'u nu piti bi' ndyaa nde Nazaret chaca quiya' lo'o ngu' cusu' ji'í yu. Ña'a ti tya ndaquiya' tsa yu ji'í cha' nu nchcui' ngu' bi'. Lo'o jua'a xtya'a yu ni, nchco'o ma' lcaa cha' bi' ne' cresiya ji'í. ⁵² Ñi'ya nu lijya ndyaluu Jesús, jua'a lijya ndyaca cuayá' la ti' yu. Tso'o tsa nti' ycuí Ndyosi ña'a Ni ji'í yu; lo'o jua'a ñatí chalyuu, tso'o nchcui' ngu' lo'o ña'a ngu' ji'í yu.

3

Nda Juan cuij lo'o ngu' ne' quixi' su ná ndi'í ñatí

¹ Cua ntsu'u ti'yu yija cha' laca Tiberio emperador nu laca loo ji'í ñatí tyucui ña'a chalyuu: Poncio Pilato laca loo nde loyuu su cuentya Judea cuentya ji'í nu Tiberio bi' li'; lo'o jua'a nu naa Herodes bi' ni, laca yu loo loyuu su cuentya Galilea tyempo bi'; lo'o Felipe, tya'a ngula Herodes bi', laca yu loo loyuu su cuentya Iturea lo'o jua'a loyuu su cuentya Traconite la cui' tyempo bi'; lo'o chaca nu naa Lisantias, laca yu loo loyuu su cuentya Abilinia li'. ² La cui' tyempo bi' laca Anás lo'o Caifás xu'na sti jo'ó. Li' nda ycuí Ndyosi cha' lo'o Juan sñi' Zacarías ca su ndya'a yu ne' quixi', ³ bi' cha' ndu'u Juan ndya'a yu nde natí tyucui ña'a to' sta'a Jordán bi'; nchcui' tsa Juan lo'o lcaa ñatí nu ndyuu ti'í slo yu, cha' ca tyuju'u ti' ngu' ji'í qui'ya nu ntsu'u ji'í ngu', cha' xtyanu ngu' lcaa cha' cuxi bi'. Li' ntyucuatya Juan ji'í ngu' bi'. Jua'a cui'ya ycuí Ndyosi cha' clyu ti' ji'í ngu' bi' li', nacui Juan. ⁴ Laca cha' bi', ñi'ya laca cha' nu nguscua jyo'o cusu' Isaías nu nda cha' ji'í ycuí Ndyosi lo'o ñatí cua sa'ni la. Ndi'ya nchcui' quityi bi':

Cuij ndañi nxi'ya sca ñatí ne' quixi':

“Xaala clyā mā sca tyucuii su caa ycuí nu Xu'na na”, nacui nu nxi'ya bi'.

“Xquiñi tso'o mā tyucuii su tyeje tacui ycuí'.

⁵ Cua'ni cha'a mā lcaa laja cua'a,

jua'a cuityi mā lcaa ca'ya, lcaa cuatí yuu;

cua'ni liñi mā lcaa su nxyi'í tyucuii,

jua'a cua'ni stu'ba tso'o mā tyucui ña'a tyucuii”, nacui.

⁶ “Cua ngulala ti cha' ña'a ngu' tyucui ña'a chalyuu, cha' taca cua'ni lyaá ycuí Ndyosi ji'í ñatí.”

Jua'a nguscua jyo'o Isaías lo quityi bi'.

⁷ Quiña'a ñatí ndyalaa su ndu Juan cha' tyucuatya ngu'. Li' nchcui' Juan lo'o ngu' quiña'a bi':

—Ñi'ya nti' cuaña tyaala, jua'a nti' cu'mā —nacui Juan—. ¿Ha cua nchcutsii ngu' ji'í mā lacua? ¿Ha juani ndube ti' mā cha' xcube' ycuí Ndyosi ji'í mā lo'o tye chalyuu?

—nacui—. ⁸ Tso'o lacua, culu'u mā jii'ya si chañi cha' cua ngulochu' mā cha' cuxi nu ntsu'u jii' mā; ná ñacui mā cha' sñi' ycu' Ndyosi laca mā, xqui'ya cha' ndyu'u mā jii' jyo'o Abraham. Cha' liñi ta na' lo'o mā —nacui Juan—, cha' taca jii' ycu' Ndyosi subi Ni jii' xa' la ñati nu caca sñi' Abraham ñi'ya laca na juani, masi nti' mā cha' na ple ti nu xa' la ñati bi', masi nti' mā cha' ñi'ya laca quee re, jua'a ti laca ngu' —nacui Juan jii' ngu'—. ⁹ Ñi'ya ndu sca ñati lo'o hacha jii' cha' clyaja lo yaca si'yu jii' yu, jua'a nti' ycu' Ndyosi. Si'yu yu bi' lcaa yaca nu ná nda si'yu tso'o, cha' tyaqui yaca bi' lo quii'; jua'a xcube' Ni jii' ñati nu ná ntaja'a xtyanu cha' cuxi nu ntsu'u jii'.

¹⁰ Lo'o ndye ndyuna ngu' cha' bi', li' ndacha' ngu' jii' Juan bi':

—¿Ni cña cua'ni ya lacua?

¹¹ Li' ngulu'u Juan jii' ngu':

—Nde laca cña nu cua'ni mā —nacui Juan—. Si ntsu'u tucua tya'a camxa jii' sca mā, ta mā tsaca jii' sca ñati ti'i nu ná ntsu'u jii' tsiya' ti; si ntsu'u na cacu mā, li' sa'be mā xi cha' ta mā xi cacu ñati nu ná ntsu'u tsiya' ti jii' —nacui Juan jii' ngu'.

¹² Lo'o jua'a yaa xi ngu' cuxi nu nxñi cñi cña loo ngu' cuentya jii' ngu' xa' tsu', yaa ngu' cha' tyucuatya Juan jii' ngu'. Li' nchcuane ngu' bi' jii' Juan:

—¿Ñi'ya cña cua'ni ya, mstru? —nacui ngu' bi' jii' Juan.

¹³ —Ná tyeje tacui cuayá' cha' culo mā cñi cña loo ngu' —nacui Juan jii' ngu' bi'.

¹⁴ Lo'o xi ngu' sendaru ndyalaa cha' cacha' jii' Juan li':

—Jua'a cuare, ¿ñi'ya cña cua'ni ya? —nacui sendaru bi'.

—Nga'aa xlyaa mā na nu ntsu'u jii' ñati, ni nga'aa xcutsii mā jii' ngu'; nga'aa sta mā qui'ya laja ti jii' ngu', cha' caca cha' bi' jii' mā. Lo'o jua'a, nga'aa ñacui mā cha' xti ti caya' ndyiji jii' mā —nacui Juan jii' ngu' sendaru bi'.

¹⁵ Nclyacua tsa ti' ngu' su ndi'i ti ngu', cha' ngua ti' ngu' cha' Juan laca nu Cristo nu cua caa ti chalyuu. ¹⁶ Li' nchcui' Juan lo'o lcaa ngu' nu ndi'i bi':

—Lo'o hitya ti ntyucuatya na' jii' mā —nacui Juan—, pana cua caa ti chaca ñati slo cu'mā nu nchca la jii' que na'. Lo'o na' cua'ni tlyu na' jii' ñati bi'. Tso'o tsa cña ngujui 'na nti' na', masi caña ntsu'u quiya' ñati bi' sati' na' juata. Lo'o nu ñati bi' ni, ná tyucuatya yu jii' ngu' lo'o hitya ti, pana cua'ni yu cha' tyanu Xtyi'i ycu' Ndyosi ne' cresiya jii' ngu', nu lo'o tyucuatya yu jii' ngu'. Lo'o li' cua'ni lubii Ni jii' ngu' bi' lo'o xee jii' Ni, cha' jua'a caca tso'o tyiquee ngu' —nacui—. ¹⁷ Ñi'ya ndu'ni xu'na ltya, jua'a cua'ni Ni; ñi'ya ndyu'u co'o yu jii' nscua' pana ndaqui yu cualya' lo'o nguti, jua'a sa'be tya'a Ni jii' ñati. Li' su'ba Ni jii' ñati cuxi cha' tyaqui ngu' lo quii' nu nga'aa ca tyubi'.

¹⁸ Jua'a quiña'a tsa cuii nda Juan lo'o ñati, nu lo'o nchcui' yu lo'o ngu' ñi'ya laca cha' tso'o nu caca jii' Jesús. ¹⁹ Lo'o li' ngusta Juan qui'ya jii' gobernador Herodes cha' nguaana ycu' nu cusu' bi' jii' Herodías clyo'o tya'a yu nu naa Felipe. Lo'o jua'a tya ntsu'u la xa' cha' cuxi nu ngua'ni nu cusu' Herodes bi'. ²⁰ Pana ná ndaquiya' Herodes bi' jii' cha' nu nchcui' Juan lo'o, masi cuxi la ngua'ni yu, cha' ngusu'ba yu jii' Juan ne' chcu'a.

Ntyucuatya Juan jii' Jesús

²¹ Nu lo'o tya lyiji tsaa Juan bi' ne' chcu'a, tya ndu yu to' sta'a ntyucuatya yu jii' quiña'a tsa ñati, li' ndyalaa Jesús slo cha' tyucuatya Juan jii'. Laja lo'o ntyucuatya yu jii' Jesús, li' nchcui' Jesús lo'o ycu' Ndyosi; ndyaala tyucuii ca nde cua li'. ²² Ngua'ya Xtyi'i ycu' Ndyosi su ndu Jesús; ñi'ya nu ndyacu' sca tyupe', jua'a ngua'ya Xtyi'i ycu' Ndyosi lo xlya hique Jesús. Li' nguañi nchcui' ycu' Ndyosi nde cua:

—Sñi' na', tso'o tsa ntsu'u tyiquee na' ña'a na' jinu'u. Tyaca'a tsa nu'u jna' —nacui ycu' Ndyosi jii' Jesús.

Jyo'o cusu' jii' Jesucristo

²³ Calaa tyii yija cua ntsu'u Jesús lo'o nguxana ndyu'ni yu cña jii' ycu' Ndyosi Sti yu. Ngua ti' ngu' cha' José ngua sti yu, lo'o sti José bi' ngua jyo'o Elí;

²⁴ lo'o sti Elí bi' ngua jyo'o Matat;

Leví ngua naa sti Matat bi';
 Melqui ngua naa sti Leví bi';
 Jana ngua naa sti Melqui bi';
 lo'o chaca José ngua sti Jana bi';
²⁵ Matatías ngua naa sti José bi';
 Amós ngua naa sti Matatías bi';
 Nahum ngua naa sti Amós bi';
 Esli ngua naa sti Nahum bi';
 Nagai ngua naa sti Esli bi';
²⁶ Maat ngua naa sti Nagai bi';
 lo'o chaca nu naa Matatías ngua sti Maat bi';
 Semei ngua naa sti Matatías bi';
 lo'o chaca nu naa José ngua sti Semei bi';
 sñi' Judá ngua nu José bi';
²⁷ Joana ngua naa sti Judá bi';
 Resa ngua naa sti Joana bi';
 Zorobabel ngua naa sti Resa bi';
 Salatiel ngua naa sti Zorobabel bi';
 Neri ngua naa sti Salatiel bi';
²⁸ lo'o chaca nu naa Melqui ngua sti Neri bi';
 Adi ngua naa sti Melqui bi';
 Cosam ngua naa sti Adi bi';
 Elmodam ngua naa sti Cosam bi';
 Er ngua naa sti Elmodam bi';
²⁹ Josué ngua naa sti Er bi';
 Eliezer ngua naa sti Josué bi';
 Jorim ngua naa sti Eliezer bi';
 lo'o chaca Matat ngua sti Jorim bi';
³⁰ lo'o chaca nu naa Leví ngua sti Matat bi';
 Simeón ngua naa sti Leví bi';
 lo'o chaca nu naa Judá ngua sti Simeón bi';
 lo'o chaca nu naa José ngua sti Judá bi';
 Jonán ngua naa sti José bi';
 Eliaquim ngua naa sti Jonán bi';
³¹ Melea ngua naa sti Eliaquim bi';
 Mainán ngua naa sti Melea bi';
 Matata ngua naa sti Mainán bi';
 Natán ngua naa sti Matata bi';
³² David ngua naa sti Natán bi';
 Isaí ngua naa sti David bi';
 Obed ngua naa sti Isaí bi';
 Booz ngua naa sti Obed bi';
 Salmón ngua naa sti Booz bi';
 Naasón ngua naa sti Salmón bi';
³³ Aminadab ngua naa sti Naasón bi';
 Aram ngua naa sti Aminadab bi';
 Esrom ngua naa sti Aram bi';
 Fares ngua naa sti Esrom bi';
 lo'o chaca nu naa Judá ngua sti Fares bi';
³⁴ Jacob ngua naa sti Judá bi';
 Isaac ngua naa sti Jacob bi';
 Abraham ngua naa sti Isaac bi';

lo'o nu naa Taré ngua sti Abraham bi';

Nacor ngua naa sti Taré bi';

³⁵ Serug ngua naa sti Nacor bi';

Ragau ngua naa sti Serug bi';

Peleg ngua naa sti Ragau bi';

Heber ngua naa sti Peleg bi';

Sala ngua naa sti Heber bi';

³⁶ Cainán ngua naa sti Sala bi';

Arfaxad ngua naa sti Cainán bi';

Sem ngua naa sti Arfaxad bi';

Noé ngua naa sti Sem bi';

Lamec ngua naa sti Noé bi';

³⁷ Matusalén ngua naa sti Lamec bi';

Enoc ngua naa sti Matusalén bi';

Jared ngua naa sti Enoc bi';

Mahalaleel ngua naa sti Jared bi';

lo'o chaca nu naa Cainán ngua sti Mahalaleel bi';

³⁸ Enós ngua naa sti Cainán bi';

Set ngua naa sti Enós bi';

Adán ngua naa sti Set bi';

lo'o liñi la ñacui na cha' ycuí Ndyosi laca sti jyo'o Adán bi', cha' ycuí Ni laca nu cua ngüiñá ji'i nu Adán bi'.

Lcaa ngu' nu nscua xtañi lo quityi re ni, ngua ngu' jyo'o cusu' ji'i Jesucristo nde chalyuu.

4

Ngua ti' nu xña'a tyijiloo ji'i Jesús

¹ Ngutsa'á tyiquee Jesús ndi'i Xtyi'i ycuí Ndyosi ne' cresiya ji'i, nu lo'o ndu'u Jesús to' sta'a Jordán ñaa chaca quiya'; nde sca natí' btyi su ná ndi'i ñatí ndyaa li', ² cha' tu'ba tsá ndyaa lo'o Xtyi'i ycuí Ndyosi ji'i yu. Ca bi' nchcui' cuayá' nu xña'a lo'o Jesús. Nu lo'o ndu'u scua tu'ba tsá, ntyute' tsa Jesús li', cha' ná sca na ndyacu yu tsiya' ti. ³ Lo'o li' nchcui' nu xña'a bi' lo'o yu:

—Si chañi cha' nu sca ti Sñi' ycuí Ndyosi laca nu'u —nacui nu xña'a bi' ji'i—, cua'ni nu'u cha' caca nu quee re sca xlyá cacu na lacua.

⁴ Li' nchcui' Jesús lo'o:

—Lo quityi ji'i ycuí Ndyosi nscua cha' ndi'ya: “Si'i na cu'ú ñatí chalyuu cha' cacu ngu' tyaja ti; lo'o cuna ngu' lcaa cha' nu nchcui' ycuí Ndyosi, li' chañi cha' tyu'ú ngu'”, —nacui Jesús ji'i nu xña'a bi'.

⁵ Li' ndyaa lo'o nu xña'a bi' ji'i yu ca lo xlya ca'ya cua. Sca hora ti ngulu'u nu xña'a bi' tyucui ña'a chalyuu ji'i Jesús. ⁶ Li' nchcui' nu xña'a bi' lo'o yu chaca quiya':

—Ta na' chacuayá' jinu'u cha' caca nu'u loo ji'i lcaa chalyuu jua —nacui nu xña'a bi'—, cha' caja lcaa na nu ndi'i jua jinu'u —nacui—. Ntsu'u chacuayá' bi' jna'. Lo'o jua'a ta na' chacuayá' bi' ji'i cua ña'a ca ñatí nu nti' na' cha' caca loo —nacui—. ⁷ Sca ti si tyu sti' nu'u loo na', si cua'ni tlyu nu'u jna', li' caja chacuayá' bi' jinu'u —nacui nu xña'a bi' ji'i Jesús.

⁸ Li' nguxacui Jesús cha' ji'i:

—Tyatsu' nu'u slo na', Satanás —nacui—. Lo quityi ji'i ycuí Ndyosi ndi'ya nchcui': “Sca ti ji'i ycuí Ndyosi nu Xu'na mā cua'ni tlyu mā ji'i, sca ti cha' ji'i ycuí Ni nga'a cha' taquiya' mā nde chalyuu”. Si'i loo nu'u tyu sti' na' lacua —nacui Jesús ji'i.

⁹ Li' ndyaa lo'o nu xña'a bi' ji'i Jesús nde quichi Jerusalén, ngusacui ji'i Jesús ndyaa ca que laa tonu bi'. Lo'o li' xa' nchcui' nu xña'a bi' lo'o yu:

—Si chañi cha' nu sca ti Sñi' ycuí' Ndyosi laca nu'ú —nacuí—, xtyú lo'o nu'ú ji'í ycuí' ca nu'ú ca chcuá'a re. ¹⁰ Lo quityi ji'í ycuí' Ndyosi ndi'ya nchcuí':

Culo ycuí' Ndyosi cña ji'í xca ji'í Ni cha' ña'asií ngu' jinu'ú.

¹¹ Lo'o ya' ti xca xatu ngu' jinu'ú li',

cha' ná caca quicha quiya' nu'ú su tyú nu'ú chu' quee.

Jua'a nscua lo quityi ji'í ycuí' Ndyosi —nacuí nu xña'a bi' ji'í Jesús.

¹² Li' chaca quiya' nguxacuí Jesús cha' ji'í nu xña'a bi':

—Lo'o jua'a ndi'ya nchcuí' lo quityi ji'í ycuí' Ndyosi: “Ná chcuí' cuayá' ma lo'o ycuí' Ndyosi nu Xu'na ma”, nacuí quityi.

¹³ Cua ndye nchcuí' nu xña'a bi' lo'o Jesús li', lo'o ná ngua ji'í tyijiloo ji'í yu tsiya' ti. Hora ti ndu'u nu xña'a bi' ndyaa li'; ca tiya' la caja ñi'ya caca nu tyijiloo ji'í Jesús, ngua ti'.

Cua nguxana Jesús ndyu'ni cña ji'í ycuí' Ndyosi ca Galilea

¹⁴ Li' ngxutyuu Jesús ndyaa nde loyuu su cuentya Galilea chaca quiya'. Tlyu tsa chacuayá' ngujui ji'í Jesús xqui'ya Xtyi'i ycuí' Ndyosi, ña'a cuayá' tyucuí ña'a loyuu ca bi' ndañi nchcuí' ngu' cha' ji'í yu. ¹⁵ Lcaa quichí su ndya'a yu nda yu cha' lo'o ngu' ca ne' laa ji'í ngu' judío, lo'o jua'a lcaa ñatí ngua'ni chí ngu' loo Jesús.

Lo'o ndi'í Jesús nde quichí Nazaret

¹⁶ Li' ndyalaa Jesús nde quichí Nazaret, su nguluu yu. Lo'o ndyalaa tsa nu ndi'í cña' ngu', li' ndyaa yu ne' laa ji'í ngu', cha' xcui' jua'a ndu'ni yu tsa bi'. Li' ndatu Jesús cha' chcuí' yu lo quityi nu nscua cha' ji'í ycuí' Ndyosi; ¹⁷ quityi nu nguscua jyo'o Isaías, bi' laca quityi nu nda ngu' ji'í Jesús cha' chcuí' yu lo. Li' nguscana Jesús quityi bi', ngulana macala nscua cha' nu nchcuí' ndi'ya:

¹⁸ Cua ngulacua ycuí' Ndyosi nu Xu'na na jna', nacuí lo quityi bi'.

Cua ngua'a loo Ni jna', bi' cha' cua ndi'í Xtyi'i ycuí' Ndyosi lo na', cha' chcuí' na' cha' tso'o lo'o ngu' ti'.

Cua nda Ni jna' lijya cha' cua'ni cho'o na' tyiquee ñatí nu xñi'í tsa ti', nacuí lo quityi bi'. Ntsu'u cha' chcuí' na' lo'o ngu' nu laca preso ji'í nu xña'a, cha' cua tyu'u ti ngu' ya' nu xña'a bi'.

Ta na' xee nu tyu'u ne' cresiya ji'í ñatí nu ndyacu' hique ngu'.

Lo'o lya' tsa ti' ngu' ji'í tya'a ngu' ni, li' ta na' chacuayá' ji'í ngu' cha' tyu'u ngu' laja ti.

¹⁹ Na lijya ti na' cha' chcuí' na' lo'o ngu', cha' cua ndyalaa tyempo tso'o la nu nda ycuí' Ndyosi nu Xu'na na ji'í ngu'.

Jua'a nscua lo quityi su nchcuí' Jesús.

²⁰ Li' nguxcatya'a Jesús quityi bi', xa' ndya yu quityi bi' ji'í xirta ne' laa bi', xa' ndyaa tucua Jesús li'; pana lcaa ngu' nu ndi'í ne' laa bi' ña'a tsa ngu' ji'í yu. ²¹ Li' nguxana Jesús nda yu cha' lo'o ngu':

—Hasta juani cua ndu'u tucua cha' bi' su ntucua ycuí' ma, cha' nu ndyuna ca ti ma —nacuí Jesús.

²² Ndube tsa ti' ngu' ña'a ngu' ji'í Jesús cha' tso'o tsa nchcuí' yu, jua'a ndiya tsa ti' ngu' cha' nu nda yu lo'o ngu'. Ndi'ya cha' nu nchcuí' ngu' lo'o tya'a ngu' ji'í yu li':

—¿Ha si'í ca sñi' José laca yu re? —nacuí ngu'

²³ Li' nguxacuí Jesús cha' ji'í ngu' bi':

—Ná tyiquee' tiya' la xi ta ma cha' re lo'o na': “Si nu jo'o laca nu'ú, cua'ni nu'ú jo'o ji'í ycuí' ca lacua”. Lo'o jua'a ná tyiquee' ñacuí ma jna': “Cua ndyuna ya cha' ji'í lcaa cña tonu nu ngua'ni nu'ú nde quichí Capernaum bi'”, ñacuí ma. “La cui' jua'a cua'ni nu'ú nde quichí tyi na lacua, cha' ña'a ya xi”, ñacuí ma 'na li'. ²⁴ Ta na' sca cha' liñi lo'o ma lacua —nacuí Jesús—. Macala su chcuí' sca ñatí cha' ji'í ycuí' Ndyosi lo'o ngu' tya'a quichí tyi yu, ná taquiya' ngu' ji'í cha' nu nchcuí' yu, cha' la cui' tya'a quichí tyi ngu' laca yu.

²⁵ Tyempo lo'o nguti'í jyo'o cusu' Elías chalyuu —nacuí—, ntsu'u ti' ma cha' cua nteje tacuí sna yija ntucua scuá co' nu ná ngua'ya tyo tsiya' ti; tlyu tsa jbi'ña ngua tyucuí ña'a

chalyuu li'. Tyuu tsa tya'a nu cuna'a ti'i nguti'i loyuu re tyempo bi'; ²⁶ pana nda ycu'i Ndyosi ji'i Elías cha' tsaa yu slo sca ti nu cuna'a ti'i nu ndi'i nde quichi Sarepta, sca quichi tyijyu' la nde loyuu su cuentya Sidón. Ná ndyaa Elías slo ni sca nu cuna'a ti'i tya'a quichi tyi ngu' Israel. ²⁷ La cui' jua'a ngua lo'o nguti'i jyo'o Eliseo. La cui' tyempo bi', nguti'i tsa ngu' quicha nu ngutsu' cuaña' nde loyuu re; pana ni sca ngu' bi', ná ndyaca tso'o ngu' ji'i quicha bi'. Sca ti nu Naamán bi', sca ti nu bi' ndyaca tso'o; sca ngu' xa' tsu' ngua yu, cha' loyuu su cuentya Siria laca su ngutu'u yu —nacui Jesús ji'i ngu' bi'.

²⁸ Laja lo'o ndyuna ngu' cha' nu nchcui' Jesús su ndi'i ngu' ne' laa bi', ngua ñasi' tsa ngu' bi' li'. ²⁹ Lo'o li' ndyatu ngu' ndyaa lo'o ngu' ji'i Jesús, ngulo'o ngu' ji'i yu cha' tyu'u yu ca to' quichi. Li' ntejeya' ngu' ji'i Jesús, ntojolaqui ngu' ji'i yu ña'a cuayá' ndyalaa ngu' lo'o yu ca to' cua'a, sca to' yuu nu ntsu'u to' quichi bi'. Ngua ti' ngu' cha' xtyú ngu' ji'i yu tsaa yu nde chcu'a, ³⁰ pana tso'o ca ti ndu'u Jesús ya' ngu'; ntejetacui yu laja ngu', ndyaa yu li'.

Sca ñati nu ngusni cui'i cuxi ji'i

³¹ Li' cua ndi'i Jesús nde quichi Capernaum, sca quichi nu ndi'i nde loyuu su cuentya Galilea bi'. Nu lo'o ngua tsá nu ndi'i cña' ngu', li' nguxana Jesús ngulu'u yu ji'i ngu' ca ne' laa ji'i ngu'. ³² Ndube tsa ti' ngu' lo'o ndyuna ngu' cha' tso'o nu nda Jesús lo'o ngu'. Ngua ti' ngu' cha' tlyu tsa chacuayá' ntsu'u ji'i yu lo'o nchcui' yu lo'o ngu'.

³³ Ca ne' laa bi' ntsu'u sca nu qui'yu nu ngusni sca cui'i cuxi ji'i. Cuii tsa ngusi'ya nu quicha bi' ji'i Jesús lo'o na'a cha' lijya yu nde ne' laa:

³⁴ —¿Ni cña cua'ni nu'u ca nde, Jesús Nazaret? —nacui nu qui'yu quicha bi'—. ¿Ha na cua nti' nu'u cua'ni tye nu'u cha' 'na tsiya' ti? Nslo tso'o na' jinu'u, cha' ycu'i nu lubii laca nu'u; cua nda ycu'i Ndyosi jinu'u lijya ca nde.

³⁵ Ngua'a Jesús cha' ji'i nu quicha li'; ngulo yu cña ji'i cui'i cuxi bi', cha' nga'aa cua'ni cuxi lo'o yu quicha bi'.

—Chca'a ti nu'u —nacui Jesús—. Nga'aa cua'ni xña'a cui'i lo'o nu'u.

Li' nguxlyú nu cui'i cuxi bi' ji'i yu quicha nde loo su ndi'i ngu' quiña'a bi'. Lo'o li' ndu'u nu cui'i cuxi bi' ndyaa, nga'aa ngua'ni cuxi lo'o nu quicha bi' li'. ³⁶ Ngulacua tsa ti' ngu' li', nguxana nchcui' ngu' lo'o tya'a ngu'.

—¿Macala ngujui cha' nu nchcui' Jesús cua? —nacui ngu'—. ¿Ni cha' laca cha' tso'o tsa ngujui chacuayá' ji'i yu cua cha' culo yu cña ji'i cui'i cuxi? Hora ti nduna cui'i cuxi cha' nu nchcui' yu lo'o, ndu'u cui'i bi' ndyaa li' —nacui ngu' ji'i tya'a ngu'.

³⁷ Bi' cha' nguañi cha' bi' tyucui ña'a loyuu ca bi', nchcui' tsa ngu' cha' ji'i Jesús li'.

Ngua'ni Jesús jo'o ji'i xtya'a laa Simón Pedro

³⁸ Li' ndu'u Jesús nde ne' laa, ndyaa yu to' tyi Pedro. Quicha tsa xtya'a laa Simón Pedro bi', cha' tlyu tsa tyique' ngusni ji'i ma'. Tya'na tsa nchcui' ngu' lo'o Jesús cha' tsaa na'a xi ji'i ma'. ³⁹ Ndu ti Jesús slo ma' ña'a tsa yu ji'i ma'. Li' ngua'a yu ji'i tyique' bi', cha' tyu'u tyique' ji'i ma'. Hora ti ndaca'a ma', ngua'ni cña ti' ma' cha' caja xi na cacu ngu'.

Ngua'ni Jesús jo'o ji'i tyuu tya'a ngu' quicha

⁴⁰ Lo'o ndyaa cuichaa, li' ndyaa lo'o ngu' ji'i lcaa tya'a ngu' nu quicha tsa cha' ngusni tyuu lo quicha ji'i ngu', ndyalaa ngu' ca slo Jesús. Li' ngusta ya' Jesús hichu' ngu' quicha cuentya scaa ti ngu'. Hora ti ndyaca tso'o ngu' li'. ⁴¹ Lo'o jua'a ngutu'u cui'i cuxi ji'i tyuu tya'a ngu' quicha bi' li'. Ndu'u si'ya cui'i bi' lo'o ndu'u ji'i ngu':

—Sca ti nu'u laca Sñi' ycu'i Ndyosi —nacui cui'i bi' ji'i Jesús.

Li' ngua'a Jesús chacuayá' ji'i cui'i cuxi cha' nga'aa chcu'i bi' tsiya' ti. Cua ndyuloo cui'i bi' ji'i Jesús, cha' la cui' Cristo nu cua nda ycu'i Ndyosi ji'i lijya chalyuu laca yu bi'.

Nda Jesús cuii lo'o ngu' ca nde Galilea

⁴² Lo'o nguxee chaca tsá, li' ndu'u Jesús ndyaa yu ca chaca se'i su tyi'i ycu'i ti yu ca ne' quixi'. Ngulana tsa ngu' ji'i li', ña'a cuayá' nquije ji'i ngu' macala su nga'a yu. Ngua ti' ngu' tatsaa ngu' ji'i Jesús cha' nga'aa tsaa yu xa' se'i. ⁴³ Li' nacui Jesús ji'i ngu':

—Lo'o nde xa' quichi ntsu'u cha' ta na' cha' tso'o nu jil'iyucui' Ndyosi lo'o ñati, cha' cua ndyalaa tyempo cha' caca Ni loo ne' cresiya jil'iyucui' ñati chalyuu. Bi' laca cña nu cua nda Ni jna' lijyaa cha' hcui' na' cuentya jil'iyucui' Ni.

⁴⁴ Jua'a ti ndya'a Jesús lcaa ne' laa jil'iyucui' ca nde Galilea, nda yu cuij lo'o ngu'.

5

Nguxtyucua Jesús jil'iyucui' lo'o ndyaa ngu' cuta cualya

¹ Ngua sca tsa ndyaa Jesús to' tayu' Genesaret. Tyuu tsa tya'a ñati lca'a jil'iyu. Li' tachaa tsa ndil'iyucui' ca su ndu yu to' tayu' bi', cha' ngua ti' ngu' cuna ngu' lo'o nchcui' yu cha' jil'iyucui' Ndyosi. ² Cua na'a Jesús su ndacui tucua tya'a yaca ni'i sube ti ca to' tayu' bi'. Ná tucui nga'a ne' yaca ni'i sube bi' tsiya' ti, pana cacua ti bi' ndu ngu' ngui'iyucui' taraya jil'iyucui', cha' cua ndye ngua'ni ngu' cña. ³ Li' ndyatí Jesús ne' sca yaca ni'i jil'iyucui' Simón, nchcui' lo'o yu cha' tucuni'iyucui' yu jil'iyucui' yaca ni'i cha' tsa ca lo hitya la xi. Ndyaa tucua Jesús nde siyu' ti yaca ni'i bi', li' nguxana Jesús ncl'iyucui' cha' jil'iyucui' Ndyosi jil'iyucui' quiña'a bi'. ⁴ Lo'o cua ndye ngulu'u Jesús jil'iyucui', li' nacui' jil'iyucui' Simón:

—Yaa ma lo'o yaca ni'i re ca su clyaa la hitya. Ca bi' cu ma taraya cha' caja cualya jil'iyucui' ma —nacui' Jesús.

⁵ Li' nguxacui' Simón cha' jil'iyucui':

—Cusu' —nacui'—, tyucui' talya nguta'a ya lo tayu' ngu' ya taraya; ni sca na ná ngujui jil'iyucui' tsiya' ti. Pana si jua'a culo nu'u cña 'na, tsa ya ca su nacui' nu'u cha' cu ya taraya cajua —nacui' Simón li'.

⁶ Li' jua'a ngua'ni Simón lo'o tya'a yu, lo'o quiña'a tsa cualya ngujui jil'iyucui' li'. Xqui'ya cha' quiña'a tsa cualya ndyatí ne' taraya jil'iyucui', hasta ngutaa' taraya jil'iyucui' li'; ⁷ bi' cha' ngua'ni ya' ngu' jil'iyucui' tya'a ngu' nu nga'a ne' chaca yaca ni'i bi', cha' caa ngu' xtyucua ngu' jil'iyucui'. Hora ti yaa ngu' li', ndojolaqui ngu' taraya ngutsa'a ne' ntsu'u cualya, cha' su'ba ngu' jil'iyucui' ne' yaca ni'i. Xi tya lyiji cha' clyu'u tyucuaa yaca ni'i bi' ne' hitya xqui'ya cualya bi'. ⁸ Lo'o na'a Simón Pedro lcaa cualya bi', ngua cuayá' ti' yu cha' xqui'ya Jesús ngujui cualya jil'iyucui'. Hora ti ndyatí sti' yu loo Jesús li', nchcui' yu lo'o:

—Tyu'u clyaa nu'u nde slo na', Xu'na —nacui' Simón jil'iyucui'—. Ntsu'u tsa xqui'ya na' cha' ñati chalyuu ti laca na'.

⁹ Ndube tsa ti' Simón, lo'o jua'a tya'a ndya'a yu ne' yaca ni'i ndube tsa ti' ngu', xqui'ya cha' quiña'a tsa cualya ngusñi ca ti ngu'. ¹⁰ Lo'o tyucuaa nu qui'yu sñi' Zebedeo nu nga'a ne' chaca yaca ni'i bi', nu naa Jacobo lo'o nu naa Juan ni, lo'o ngu' bi' ndyutsii tsa ngu'; la cui' tya'a ndya'a Simón cña laca ngu' bi'. Li' nchcui' Jesús lo'o Simón:

—Ná cutsii ma —nacui'—. Tya tsubi' la cua laca ti cña ngua'ni ma, xcui' cña cuta cualya ngua'ni ma; pana juani, ta na' xa' cña jil'iyucui' ma, cha' caa lo'o ma jil'iyucui' xa' ñati ca slo na' —nacui' Jesús jil'iyucui' Simón, jua'a jil'iyucui' tya'a ndya'a yu cña.

¹¹ Lo'o ndyalaa yaca ni'i bi' ca to' tayu' chaca quiya', li' nguxtyanu ngu' bi' jil'iyucui' yaca ni'i, ndu'u ngu' ndyaa ngu' lo'o Jesús li'.

Ngua'ni Jesús jo'o jil'iyucui' sca ngu' quicha nu ndyatsu' cuaña'

¹² Lo'o ndil'iyucui' ti Jesús sca quichi, li' ndyalaa sca yu quicha slo; lye tsa ndyatsu' cuaña' yu quicha bi'. Lo'o na'a yu jil'iyucui' Jesús, hora ti ndyatí sti' yu, ndyanu tu'ba yu hasta ca lo yuu. Tya'na tsa nchcui' yu lo'o Jesús li':

—Si nti' nu'u cha' tyaca tso'o na', jlo ti' na' cha' taca jinu'u cua'ni jua'a jna' —nacui' nu quicha bi'.

¹³ Li' ngusta ya' Jesús chu' yu su ndyatsu' cuaña' yu:

—Tyaja'a na' —nacui' Jesús jil'iyucui'—. Caca lubii tyucui' ña'a nu'u juani ti.

Laja lo'o nchcui' Jesús jua'a, hora ti ndatsu' quicha nu ndyatsu' cuaña' yu li'. ¹⁴ Lo'o li' nacui' Jesús jil'iyucui', cha' ná cacha' yu jil'iyucui' ñati ñi'ya ngua jil'iyucui'. Ndi'ya nchcui' lo'o yu:

—Yaa clyaa nu'u hcui' lo'o sti' jo'ó nu ndi'iyucui' ne' laa —nacui' Jesús jil'iyucui' nu quicha bi'—. Cajua ta nu'u msta' nu nacui' jyo'o Moisés cha' ta na' jil'iyucui' Ndyosi lo'o ndyaca tso'o na

ji'i quicha nu ntsu'u ji'na. Jua'a ca cuayá' ti' ñati lo'o ycuí sti jo'ó cha' cua ngua lubii tyucui ña'a nu'u. Nga'aa ca quicha nu'u juani.

¹⁵ Lcaa tsá cua nguañi la cha' ji'i Jesús li', cha' nchcui' tsa ngu' cha' ji'i. Bi' cha' quiña'a tsa ñati ndyu'u ti'i slo Jesús, cha' cuna ngu' ña'a cha' nu nda yu lo'o ngu', cha' cua'ni yu cha' ndyaca tso'o ngu' ji'i quicha nu ntsu'u ji'i ngu'. ¹⁶ Pana ntsu'u quiya' ndu'u Jesús ndyaa yu ca ne' quixi', ca su caca tyi'i yu ycuí ti yu, cha' chcuí yu lo'o ycuí Ndyosi Sti yu ca bi'.

Ngua'ni Jesús jo'o ji'i sca ñati nu nchcu' tyucuí tyucui ña'a yu

¹⁷ Ngua sca tsa nclyu'u Jesús cha' ji'i ycuí Ndyosi ji'i tyuu tya'a ñati. Quichi tyi ngu' bi' laca lcaa quichi sube ti nu ntsu'u nde Galilea, nu ntsu'u nde Judea, nu ndi'i cacua ti quichi Jerusalén. Laja nu tsa tlyu ti ñati bi', cua ndi'i tyuu tya'a ngu' fariseo. (Tacati tsa ycuí ngu', nti' ngu'; lye tsa ndu'ni tyucuaa ti' ngu' ji'i xa' ñati.) Lo'o jua'a ndi'i tyuu tya'a mstru nu ngulu'u cha' jo'ó ne' laa. Ngua tii lcaa ngu' nu ndi'i ca bi', cha' ycuí Ndyosi laca nu nxyucua ji'i Jesús lo'o ndyu'ni yu cha' ndyaca tso'o ngu' quicha. ¹⁸ Li' ndyalaa lo'o ngu' ji'i sca nu quicha nu ntsiya ne' catya, cha' cua nchcu' tyucuí tyucui ña'a yu quicha bi'. Ngua ti' ngu' cha' tyatí ngu' toni'i su nga'a Jesús, cha' tsaa lo'o ngu' ji'i nu quicha bi' ca su ndu ycuí Jesús, ña'a lo'o catya ngua ti' ngu'. ¹⁹ Pana ná ngujui ñi'ya nu tyatí ngu' lo'o nu quicha bi' ni'i, cha' tachaa tsa ndi'i ñati; bi' cha' ndyacu' ngu' nde que ni'i. Li' ngulotsu' ngu' cuxi'ña, ngucha ngu' yaca que ni'i, cha' jua'a ngujui ñi'ya nda'ya ngu' ji'i nu quicha bi' li'i ca su nga'a Jesús cla'be la su ndi'i ñati. ²⁰ Lo'o ti ngua cuayá' ti' Jesús cha' jlyá tsa ti' ngu' bi' ji'i, bi' cha' nacuí ji'i yu quicha bi':

—Cusu' —nacuí—, na cua ngua'ni clyu ti' ycuí Ndyosi jinu'u ji'i qui'ya nu ntsu'u jinu'u —nacuí Jesús ji'i yu quicha bi'.

²¹ Li' ngulacua tsa ti' ngu' mstru cha' jo'ó lo'o ngu' fariseo: “¿Tilaca laca nu qui'yu re? ¿Ni cha' laca re? Cuxi tsa nchcuí yu cha' ji'i ycuí Ndyosi lo'o nchcuí yu jua'a”, nclyacua ti' ngu'. “Ná taca ji'i sca ñati chalyuu ñi'ya nti' yu re, ná taca cua'ni clyu ti' ji'i qui'ya nu ntsu'u ji'i ñati; sca ti ycuí Ndyosi taca ji'i Ni cuityi Ni qui'ya nu ntsu'u ji'i ñati.” Jua'a nclyacua ti' ngu'.

²²⁻²³ Cua jlo ti' Jesús ni cha' laca nu nclyacua ti' ngu'. Li' nchcuane yu ji'i ngu' bi':

—¿Ni cha' laca nti' mā jua'a? ¿Ha nti' mā cha' tucui la laca si ñacu' na' ji'i nu quicha cua cha' cua'ni clyu ti' ycuí Ndyosi ji'i qui'ya nu ntsu'u ji'i yu? ¿Ha nti' mā cha' yala la caca si ñacu' na' ji'i nu quicha: “Tyatu clyá nu'u tya'a nu'u”? ¿Ni cña yala la cua'ni na' cuentya ji'i yu cua lacua? ²⁴ Cua nti' na' cha' caca cuayá' ti' mā cha' cua nda ycuí Ndyosi chacuayá' jna', cha' cui'ya na' cha' clyu ti' ji'i qui'ya nu ntsu'u ji'i ñati laja lo'o ndi'i na' nde chalyuu —nacuí Jesús—. Xqui'ya cha' bi' cua nda Ni 'na lijyaa nde chalyuu cha' caca na' ñati.

Li' xa' nchcuí Jesús lo'o nu qui'yu nu nchcu' tyucuí tyucui ña'a yu:

—Nde laca cha' nu nda na' lo'o nu'u —nacuí Jesús ji'i yu—, tyatu clyá nu'u juani cha' tyaa nu'u nde to' tyi nu'u; tyaa lo'o nu'u ji'i catya su ngustii nu'u juani.

²⁵ Hora ti ndyatu yu quicha bi', laja lo'o na'a lcaa ñati bi' ji'i. Li' ndyaa lo'o yu ji'i catya su ngustii yu tsá la. Tso'o tsa ntsu'u tyiquee yu lo'o ndu'u yu ndyaa yu, bi' cha' ndyu'ni tlyu yu ji'i ycuí Ndyosi. ²⁶ Ndube tsa ti' ngu' ca su ndi'i ti ngu', li' lcaa ngu' ca bi' ngua'ni tlyu ngu' ji'i ycuí Ndyosi:

—Bilya ña'a na cha' ngua'ni ycuí Ndyosi sca cha' tlyu tsa lo' cua —nacuí ngu' ji'i tya'a ngu'.

Na ntsij ti ngu' nchcuí ngu' lo'o tya'a ngu' jua'a.

Ngusi'ya Jesús ji'i Leví cha' tya'a yu lo'o

²⁷ Ca tiya' la lo'o ndyaa Jesús xi lquichi, li' na'a yu ji'i sca ñati ca su ntucua yu nclyo yu cñi cña loo ngu'; Leví naa nu qui'yu bi'. Cña laca yu cha' culo yu cñi ji'i ñati cuentya ji'i ngu' xa' tsu'. Li' nacuí Jesús ji'i yu:

—Tya'a lca'a nu'u jna' —nacuí.

²⁸ Li' ndyatü Leví, nguxtyanu yu cña ji'i yu cha' tya'a yu lo'o Jesús li'.

²⁹ Tiya' la li' ngua'ni Leví sca ta'a tlyu ca to' tyi yu, cha' cua'ni chí yu loo Jesús. Lo'o jua'a ndyalaa tyuu tya'a ngu' slo, tya'a ndyu'ni Leví cña nclyo cñi cña loo ñati; jua'a ndi'i xi xa' la ñati. ³⁰ Li' nguxana ngu' fariseo nu tacati tsa ndu'ni ngu', nti' ngu', lo'o nu mstru cha' jo'ó bi', nguxlyú ngu' cha' hichu' ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i Jesús.

—¿Ni cha' laca cha' stu'ba ti ndacu ma tyaja, stu'ba ti nga'a ma lo'o ngu' cuxi cua? —nacui ngu'—. Msu ji'i ngu' xa' tsu' laca ngu' cua, nu cuiñi ti nxñi quiña'a tsa cñi cña loo ñati. Lo'o jua'a ntucua xi xa' la ngu' nu ndya'a calle ti.

³¹ Li' nguxacui Jesús cha' ji'i ngu' bi':

—Ñati nu tso'o tyucui ña'a, ná clyana ngu' bi' ji'i sca nu jo'o; ngu' quicha laca nu ndyaana ji'i sca nu jo'o —nacui—. ³² Lo'o jua'a na', ná lijya na' cha' culana na' ji'i ñati nu nclyacua ti ti' cha' tso'o tsa ycu' ca ngu'; na cua lijya na' cha' hcui' na' lo'o ngu' cuxi, cha' culochu' ngu' qui'ya nu ntsu'u ji'i ngu'.

Ca chaa ti' ngu' laja lo'o ndi'i Jesús chalyuu

³³ Li' nchcuane ngu' ji'i Jesús:

—Lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i Juan, lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i ngu' fariseo, ¿ni cha' lu'ba ti nchcui' ngu' bi' lo'o ycu' Ndyosi? Lo'o jua'a ná ndacu ngu' tyaja tsa bi' lo'o nchcui' ngu' lo'o Ni. Pana ngu' nu ndyaca tsa'a jinu'u ni, xa' ña'a ndu'ni ngu' bi'; xcui' tso'o tsa ndacu ngu', xcui' tso'o tsa ndyi'yu ngu' —nacui ngu' ji'i Jesús.

³⁴ Ndi'ya nguxacui Jesús cha' ji'i ngu' bi' li':

—Lo'o caja clyo'o ngu' ni, ndacu ngu' nu ndya'a lo'o ji'i cutsii; ná ndi'i ngu' ntyute' ti ngu' tsa bi', nu lo'o ndi'i ngu' lo'o cutsii —nacui Jesús—. ³⁵ Pana nu lo'o tyalaa tsa nu tyaa lo'o ngu' ji'i cutsii, li' ná cacu ngu' tya'a tso'o cutsii; caca xñi' ti' ngu' li'. La cui' jua'a chaa ti' tya'a tso'o na' juani, pana caca xñi' ti' ngu' nde loo la —nacui Jesús li'.

³⁶ Lo'o li' nda Jesús cuii re lo'o ngu':

—Ná nsa'be ngu' sa yu'be ste' cucui ngu' cha' calya lo'o sca late' cusu ji'i ngu'. Si jua'a cua'ni ngu', ná tyanu tso'o late' cucui bi' li', tyati' jlyacua su ngalya bi'; lo'o nu yu'be late' bi', ná stu'ba xee loo lo'o nu late' cusu bi'. ³⁷ Lo'o chaca cha' ni —nacui Jesús ji'i ngu'—, ná nsu'ba ngu' ji'i lcu' nu chca ndyu'u ti ne' tyaca' cusu'. Si su'ba ngu' ji'i ne' tyaca' cusu', yala ti catsu se'i tyaca' bi'; clya'a tyaca', tye lcu' tyalú li'. ³⁸ Ne' tyaca' cucui tyu'ú lcu' lo'o chca ndyu'u ti. ³⁹ Pana lo'o cua ndyi'o ngu' lcu' nu cua cusu', ná nti' ngu' co'o ngu' lcu' nu chca ndyu'u ti. “Tyixi la ndyi'yu lcu' nu cua cusu' bi'”, ñacu' ngu'.

Jua'a ngua cha' nu nda Jesús lo'o ngu'.

6

Ná ndiya ti' ngu' cña nu ngua'ni tya'a ndya'a Jesús

¹ Lo'o ngua sca tsa nu ndi'i cña' ngu', li' ndya'a Jesús tyucui, lijya yu lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i, nteje tacui ngu' su nscua xtya trigo ji'i ñati. Laja lo'o nteje tacui ti ngu', ngusuu ngu' xi si'yu trigo. Li' ngusatá ngu' ji'i tyuu ya' ti ngu' cha' tyalú si'yu trigo bi'; ndyacu ngu' xi si'yu li'. ² Lo'o li' ntsu'u xi ngu' fariseo nu ndya'a lca'a ji'i ngu' bi', nu lye tsa nchcui' lo'o ngu' taju ji'i Jesús:

—¿Ni cha' laca ndyu'ni ma cña jua'a, cha' ngusuu ma si'yu trigo cua? ¿Ha ná jlo ti' ma cha' tsa tacati laca juani? Ná ntsu'u chacuayá' ji'na cua'ni na cña tsa tacati —nacui ngu' fariseo bi'.

³ Li' nguxacui Jesús cha' ji'i ngu' bi':

—¿Ha bilya hcui' ma lo quityi ji'i ycu' Ndyosi su nscua ñi'ya nu ngua'ni jyo'o David sa'ni? —nacui Jesús ji'i ngu'—. Ngua sca tsa ntyute' tsa yu, lo'o jua'a ntyute' tsa lcaa ngu' tya'a ndya'a yu. ⁴ Jlo ti' yu cha' ntucua xlyá nu laca msta ji'i ycu' Ndyosi lo mesa ne' ni'i nu cuentya ji'i ycu' Ni cajua. Bi' cha' ndyaa ngu' ne' ni'i bi'; ndyacu ngu' xlyá bi', masi ná ntsu'u chacuayá' cacu cua ña'a ca ñati ji'i, cha' sca ti ji'i ngu' sti jo'ó ntsu'u chacuayá' ndacu ngu' xlyá bi' —nacui Jesús ji'i ngu'.

⁵ Lo'o li' chaca cha' nchcui' Jesús lo'o ngu':

—Lo'o na' nu cua nda ycui' Ni lijyaa cha' caca na' ñati ni, laca na' loo, masi tsa nu ndi'i cña' ngu'.

Sca yu quicha nu nchcu' ya'

⁶ Ngua chaca tsa ta'a, tsa tacati ji'i ngu', li' ndya'a Jesús ca ne' laa. Ca bi' ndyaa tucua yu, li' ngxana nclyu'u yu cha' ji'i ycui' Ndyosi ji'i ñati. Ca bi' nga'a sca ñati nu ngüityi ya' yu la'a tsu' cui' ji'i yu. ⁷ Lo'o jua'a nga'a ngu' mstru cha' jo'ó ne' laa bi', lo'o ngu' fariseo nga'a lo'o. Ña'a tsa ngu' bi' ji'i Jesús, si cua'ni Jesús jo'o ji'i nu quicha bi' tsa tacati; ncl yana ngu' cha', ñi'ya caca sta ngu' qui'ya ji'i. ⁸ Pana hora ti ngua cuayá' ti' Jesús lcaa ña'a cha' nu ncl yacua ti' ngu'. Li' nacui' Jesús ji'i yu nu nchcu' ya' bi':

—Tyatu cly nu'u, yaa tyu cla'be laja ngu' jua —nacui' Jesús ji'i nu quicha bi'.

Li' ndyatü yu quicha bi', ndyaa yu cajua su nacui' Jesús ji'i yu. ⁹ Li' nda Jesús sca cha' lo'o nu ngu' nu ndu'ni ti cha' tacati bi':

—¿Ni cña tso'o la cha' cua'ni na tsa tacati lacua? —nacui' Jesús ji'i ngu' bi'—. ¿Ha sca cña tso'o cua'ni na li'? ¿Ha tso'o la cua'ni na sca cña cuxi li', nti' ma? —nacui'—. ¿Ha tso'o la si cua'ni lyaá na ji'i ñati tsa bi', cha' ná cajaa ngu' li'? ¿Ha tso'o la nti' cu'ma masi ta na chacuayá' cajaa ñati li'? —nacui' Jesús ji'i ngu'.

¹⁰ Li' ngxña'a Jesús ji'i lcaa ñati nu ndi'i cacua ti slo, nchcui' lo'o nu quicha bi' li':

—Xquiñi nu'u ya'.

Jua'a ngua'ni yu bi', li' hora ti ndyaca tso'o ya' yu. ¹¹ Li' ngunasí' tsa nu ngu' nu ndu'ni cha' tacati bi', ngxana ngu' nda ngu' cha' lo'o tya'a ngu':

—¿Ni'ya cua'ni na cha' cua'a na ji'i yu jua cha' nga'aa cua'ni yu jua'a? —nacui' ngu' ji'i tya'a ngu' li'.

Ngusubi Jesús ji'i tii tyucuaa tya'a ñati nu ca tsa'a ji'i

¹² Tyempo bi' ycui' ti Jesús ndyaa sca ca'ya cha' chcui' lo'o ycui' Ndyosi Sti yu. Tyucui talya ngua'a yu nchcui' yu lo'o ycui' Ndyosi li'. ¹³ Lo'o ngxee chaca tsa, li' ngusi'ya yu ji'i ñati nu ndya'a lo'o yu cha' tyaa ngu' slo yu. Li' ngusubi yu ji'i tii tyucuaa tya'a ngu'; nda yu chacuayá' ji'i nu ngu' bi', cha' tsa culu'u ngu' ji'i xa' ñati. ¹⁴ Ndi'ya naa xtañi ngu' nu ngusubi Jesús ji'i nu ngua tya li': Simón, nu ngusta Jesús chaca xtañi Pedro naa yu, bi' laca tsaca ngu'; jua'a Andrés tya'a ngula Simón, jua'a Jacobo, jua'a Juan, jua'a Felipe, jua'a Bartolomé, ¹⁵ jua'a Mateo, jua'a Tomás, jua'a chaca Jacobo sñi' Alfeo, jua'a chaca Simón nu laca ji'i taju ngu' cananista, ¹⁶ jua'a Judas tya'a Jacobo, jua'a Judas Iscariote nu cujuí' cresiya ji'i Jesús ji'i ngu' cuxi ca tiya' la; jua'a naa ngu' nu cua ngusubi Jesús ji'i.

Ngulu'u Jesús ji'i quiña'a tsa ñati

¹⁷ Li' ngxtyuu Jesús ngua'ya sii' cua'a bi' lo'o nu taju ñati bi' ji'i, nguti'i xi nde sca su nati' lo'o nu tyuu tya'a ñati nu ndyaca tsa'a ji'i bi'. Lo'o jua'a ndyalaa quiña'a tsa xa' la ñati slo Jesús, ngu' nu ndu'u loyuu su cuentya Judea, lo'o jua'a ngu' nu ndu'u nde quichi Jerusalén, lo'o jua'a ngu' nu ndu'u to' tyujo'o su ndi'i quichi Tiro, su ndi'i quichi Sidón. Cua ndyalaa ngu' ca bi', cha' cuna ngu' cha' nu nchcui' Jesús lo'o ngu'; jua'a nti' ngu' cha' cua'ni Jesús jo'o ji'i quicha nu ntsu'u ji'i ngu'. ¹⁸ Lo'o nu ñati nu ngusñi cui'i cuxi ji'i ni, lo'o ngu' bi' nti' ngu' cha' tyaca tso'o ngu'. ¹⁹ Lcaa ngu' bi' nti' ngu' sta ya' ngu' chu' Jesús; nti' ngu' cha' cua'ni yu jo'o ji'i lcaa ñati quicha bi', xqui'ya cha' tlyu tsa chacuayá' ntsu'u ji'i yu. Ndyaca tso'o lcaa ngu' quicha bi' li'.

Ñi'ya nu ngulu'u Jesús ji'i ngu' nu ngua'a sii' cua'a

²⁰ Nguxña'a Jesús ji'i nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i, li' ngxana nchcui' yu lo'o ngu' ndi'ya: —Tso'o ntsu'u tyiquee cu'ma masi ti'i ti ndi'i ma nde chalyuu —nacui'—. Ycui' Ndyosi laca nu ña'asi' ji'i ma, cha' bi' nu laca Xu'na ma.

²¹ Lo'o jua'a tso'o ntsu'u tyiquee cu'ma masi ñi'ya nti' si ntyute' tsa ma juani, cha' lye tsa nti' ma cuna ma sca cha' liñi —nacui'—. Ca tiya' la, li' caca tyaala' ti' ma.

'Lo'o jua'a tso'o ntsu'u tyiquee cu'ma masi xñi'i ti ti' cu'ma ndi'i ma chalyuu juani, cha' ca tiya' la ca cha' ti' ma li' —nacui Jesús—.

²² 'Lo'o jua'a tso'o ti caca tyiquee cu'ma masi ti' ti' ngu' ña'a ngu' ji'i ma, masi culo'o ngu' ji'i ma ca su ndi'i ma, masi suba' tsa chcu' ngu' lo'o ma, masi hasta nga'aa nti' ngu' chcu' ngu' lo'o ma, xqui'ya cha' jlya ti' ma jna', na' nu cua nda Ni lijyaa cha' caca na' ñati; ²³ tso'o tsa caca tyiquee ma li', caca cha' ti' ma, masi cua'ni ngu' lcaa cha' lya' ti' lo'o ma jua'a. Ná cube ti' ma, cua laca ndyu'u co'o ycu' Ndyosi sca cha' tso'o nu cua tlyu xi nu tyacua ji'i scaa ma ca su ntucua ycu' Ni —nacui Jesús li'—. La cui' jua'a ngua tya sa'ni la, cha' lya' tsa ti' jyo'o cusu' ji'i ñati nu ngua tu'ba ji'i ycu' Ndyosi cha' nchcu' Ni lo'o ñati —nacui Jesús—.

²⁴ 'Pana tya'na tsa cu'ma ngu' culiya'; masi cha' tsa ti' ma nquicha', cua laca ti tyempo caca cha' ti' ma —nacui—.

²⁵ 'Lo'o jua'a tya'na tsa cu'ma nu tso'o tsa nguaala' ti' ma nde chalyuu juani, cha' quiña'a tsa cha' caca nu lyiji ji'i ma nde loo la —nacui Jesús—.

'Lo'o jua'a tya'na tsa cu'ma nu lye tsa nxyi' lo'o ma ji'i tya'a ñati ma; ca tiya' la, li' lo'o cu'ma xi'ya ma cha' lye tsa caca xñi'i ti' ma —nacui Jesús—.

²⁶ 'Lo'o jua'a tya'na tsa cu'ma lo'o tso'o tsa nchcu' lcaa ñati ji'i ma. La cui' jua'a ngua'ni jyo'o cusu' ji'i ma nu ngua sa'ni, cha' tso'o tsa nchcu' ngu' ji'i ngu' nu nchcu' cha' cuiñi ti' ji'i ycu' Ndyosi lo'o ngu'; ndiya tsa ti' ngu' ji'i cha' cuiñi bi'.

Jua'a ngulu'u Jesús ji'i lcaa ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i.

Tso'o ti tyu'u tyiquee na ña'a na ji'i tya'a cusuu na

²⁷ Tya nchcu' la Jesús li':

—Ndi'ya chcu' na' lo'o cu'ma nu tyaja'a ma cua'a jyaca ma ji'i cha' nu nchcu' na': Tso'o ti tyu'u tyiquee ma ña'a ma ji'i tya'a cusuu ma, tso'o ti cua'ni ma lo'o ñati nu ti' ti' ña'a ngu' ji'i ma. ²⁸ La cui' tso'o ti chcu' ma lo'o ñati nu nda qui'ya ji'i ma, jua'a chcu' ma lo'o ycu' Ndyosi cuentya ji'i ñati nu nchcu' cha' suba' lo'o ma. ²⁹ Lo'o qui'ji' ngu' ndacu' hique ma, li' xtyacui ma ta ma chaca tsu' saca' ma cha' qui'ji' ngu' ji'i ma chaca quiya' li'. Lo'o xlyaa sca ñati late' tonu tu'ba nu nchcu' ma, li' ta ma chacuayá' cha' lo'o camxa ji'i ma qui'ya ngu' tsa' ngu'. ³⁰ Ta ma ji'i ngu' na laca nu jña ngu' ji'i ma; lo'o qui'ya ngu' sca na ji'i ma, nga'aa jña ma ji'i chaca quiya'. ³¹ Nga'a cha' cua'ni tso'o ma lo'o ngu', si nti' ma cha' tso'o ti cua'ni ngu' lo'o ma.

³² 'Jlo ti' na' cha' tso'o ntsu'u tyiquee ma ña'a ma ji'i cua laca ti ñati nu jua'a tso'o nti' ngu' ña'a ngu' ji'i ma; pana lo'o ñati cuxi, taca ji'i ngu' cua'ni ngu' tsa lo cua ti cha'. Cua nti' Ni cha' ña'a tso'o ma ji'i cua ña'a ca ñati, ni si' sca ti ji'i tya'a tso'o ti ma. ³³ Lo'o jua'a ndu'ni ma cha' tso'o lo'o ñati nu cua ngua'ni sca cha' tso'o lo'o ma; pana lo'o ñati cuxi, taca ji'i ngu' cua'ni ngu' la cui' jua'a. Cua nti' Ni cha' cua'ni ma cha' tso'o lo'o cua ña'a ca ñati, ni si' sca ti lo'o tya'a tso'o ti ma. ³⁴ Na ndijñi' ti ma ji'i ñati nu xtyucua sca cha' tso'o ji'i ma, nti' ma. ¿Ha tso'o tsa ndu'ni ma nti' ma li'? Lo'o ñati cuxi ni, stu'ba ti ndu'ni ngu' lo'o tya'a ngu', si xtyucua tya'a ngu' sca cha' tso'o ji'i ngu' li'. ³⁵ Pana nu cu'ma ni, ntsu'u cha' tyu'u tso'o tyiquee ma ña'a ma ji'i tya'a cusuu ma, cua'ni ma cha' tso'o lo'o ngu' bi'. Ta ma jñi' ngu', ná tu ti' ma si ta ngu' sca cha' tso'o ji'i ma, si ná ta ngu'. Tlyu tsa cha' tso'o tyacua ji'i ma ca slo ycu' Ndyosi si tso'o ntsu'u tyiquee ma ña'a ma ji'i ngu', cha' jua'a ndu'ni ñati nu laca sñi' ycu' Ndyosi. Lo'o ycu' Ndyosi ni, tya'na ti' Ni ji'i ngu', masi xña'a ngu', masi ná ndya ngu' xlyab'be ji'i Ni; ³⁶ bi' cha' cua'ni tya'na ti' ma ji'i ngu' lacua, ñi'ya nu tya'na ti' ycu' Ndyosi Sti na ji'i ngu'.

Ná ntsu'u cha' sta ngu' qui'ya ji'i tya'a ñati ngu'

³⁷ 'Ná sta ma qui'ya ji'i tya'a ñati ma, cha' li' ná ntsu'u cha' sta ycu' Ndyosi qui'ya ji'i ma. Ná xcube' ma ji'i tya'a ñati ma, cha' li' ná ntsu'u cha' xcube' ycu' Ndyosi ji'i ma. Cui'ya ma cha' clyu ti' ji'i tya'a ñati ma, cha' li' cui'ya ycu' Ndyosi cha' clyu ti' ji'i ma. ³⁸ Ta ma cha' tso'o ji'i tya'a ñati ma, cha' li' ta ycu' Ndyosi cha' tso'o jua'a ji'i ma; tso'o tsa cuayá' ngutsa'a su'ba Ni cha' tso'o ne' cresiya ji'i ma li'. Ñi'ya nti' sca milya nu tachaa

tsa nsu'ba ngu' na ne', cua nscui' ngu' ji'i cha' ca'ya ti'i la na bi', ntucua tsa tu'ba milya bi', jua'a laca lo'o cha' tso'o nu su'ba Ni ne' cresiya ji'i ma. Ñi'ya nu ndu'ni ma lo'o tya'a ñati ma, jua'a cua'ni ycu' Ndyosi lo'o cu'ma.

³⁹ Nde laca cui' nu nda Jesús lo'o ngu' li':

—Sca nu cuityi' ni, ¿ha taca culu'u tyucui' ji'i tya'a cuityi'? Ná taca. Cuxi ti caca ji'i ngu' li', stu'ba ti tyú tyucuaa ngu' sca to' cua'a li', cha' ni sca ngu' bi' ná nchca ña'a ngu' tyucui' su lijya ngu'. ⁴⁰ Sca yu cuañi' nu ndyaca tsa'a ca ti, ná tyijilo yu ji'i mstru ji'i yu; tsa bi' ti cha', lo'o tye ca tsa'a yu, li' stu'ba ti cuayá' ngua tsa'a yu lo'o mstru ji'i yu.

⁴¹ ¿Ni cha' yala tsa chcu' ma ji'i sca cha' cuxi nu ntsu'u ji'i xa' la tya'a ñati ma, masi ñi'ya nti' si laca bi' sca satya yuu ti nu ndyatí cloo ngu'? Pana ná ndube ti' ma cha' tlyu tsa cha' cuxi nu ntsu'u ji'i ycu' ma, ñi'ya nti' si laca bi' sca nguti tlyu nu ntsu'u cloo ycu' ca ma. ⁴² ¿Ni cha' laca tlyu tsa tyiquee ma cha' chcu' ma lo'o tya'a ñati ma ndi'ya: “Ta nu'u chacuayá' culo na' yuu nu ntsu'u cloo nu'u”? Jua'a ñacui' ma, masi ná ña'a ma nguti nu ntsu'u cloo ycu' ca ma. ¿Na cuiñi' ma! Cloy la tyu'u nu nguti tlyu nu ntsu'u cloo ycu' ca ma, li' taca ña'a ma tso'o la cha' culo ma satya yuu nu ntsu'u cloo tya'a ñati ma.

Nslo na ji'i sca yaca lo'o ña'a na si'yu nu nda yaca bi'

⁴³ Sca yaca tso'o, ná ta bi' si'yu nu ná tso'o. Jua'a sca yaca nu cua btyi ti, nga'aa ta bi' si'yu nu cacu na. ⁴⁴ Lcaa yaca nslo ngu' ji'i lo'o ña'a ngu' ni si'yu laca ndyu'u lo. Ná nsuu ngu' si'yu tyixi ji'i sca yaca quiche'; la cui' ti jua'a, ná nsuu ngu' si'yu losu' tyixi ji'i lti quiche' yane. ⁴⁵ Cua ña'a ca ñati nu tso'o tyiquee ni, tso'o tsa nchcu' ngu' bi'; lo'o cua ña'a ca ñati nu cuxi tyiquee ni, cuxi ti nchcu' ngu' bi' li'. Cua ña'a ca cha' nu ntsu'u ne' cresiya ji'i scaa ngu', jua'a nchcu' ngu'.

Tucua lo quiya' ni'i ngüiñá ngu'

⁴⁶ Tya nda Jesús chaca cui' lo'o ngu' li':

—¿Ni cha' ndu'ni tsa ma jna' cha' Xu'na ma laca na', pana ná ndaquiya' ma ji'i cha' nu nchcu' na' lo'o ma? —nacui—. ⁴⁷ Bi' cha' ta na' sca cui' lo'o ma juani, ñi'ya laca sca ñati nu lijya ca slo na' cha' cuna yu cha' nu nchcu' na', lo'o li' ndaquiya' yu cha' bi': ⁴⁸ cua laca yu ñi'ya laca sca nu qui'yu nu ngüiñá sca ni'i. Tso'o tsa ngüiñi tyuu su ndu quiya' ni'i ji'i, cha' chu' quee tsiya' ti nscua quiya' ni'i bi'. Li' lye tsa ngua'ya tyo. Lo'o cua ndyalaa hitya yuu ca quiya' ni'i bi', cua xlya'ba ti ji'i ni'i; pana ná ngua ji'i hitya yuu bi' xlyú ji'i ni'i bi', cha' tachaa tsa ndu quiya' ni'i chu' quee bi'. ⁴⁹ Pana ndi'ya laca chaca ñati nu cua ndyuna cha' nu nchcu' na' lo'o, lo'o li' ná ndaquiya' yu ji'i cha' bi': bi' laca ñi'ya laca chaca nu qui'yu nu ngüiñá sca ni'i ji'i lo yusi ti. Ná qui'ñi ndyaa quiya' ni'i ji'i yu bi'. Lo'o li' ngua'ya tyo clyaa, ndyalaa hitya sta'a ca quiya' ni'i bi'. Li' nguxlyú hitya yuu ji'i ni'i bi', ndye tsiya' ti nguxlya'ba hitya yuu bi' ji'i.

7

Ngua'ni Jesús jo'o ji'i sca msu ji'i xu'na sendaru

¹ Lo'o ndye nchcu' Jesús lo'o ñati bi', li' ndu'u yu ndyaa yu ca quichi Capernaum. ² Ca bi' ndi'i sca capitán nu laca loo ji'i sendaru ji'i ngu' romano. Ntsu'u sca msu ji'i nu tyaca'a tsa ji'i; pana quicha tsa nu msu bi', cua cajaa ti. ³ Lo'o cua ndyuna nu capitán bi' quiña'a cha' nu nchcu' ngu' cha' ji'i Jesús, li' nchcu' xi lo'o ngu' cusu' nu ca tyi quichi bi', cha' tsa ngu' chcu' ngu' lo'o Jesús cuentya ji'i, cha' ña ngu' ji'i Jesús cha' caa yu cua'ni yu jo'o ji'i msu quicha bi' ji'i. ⁴ Ndu'u ngu' ndyaa ngu' li'. Lo'o ndyalaa ngu' bi' ca slo Jesús, li' nguxana ngu' nchcu' ngu' lo'o yu cuentya ji'i nu capitán bi'.

—Tso'o tsa nu capitán bi' —nacui' ngu' ji'i Jesús—. Ndulo tsa yu jinu'u cha' cua'ni nu'u jo'o ji'i msu quicha bi' ji'i yu —nacui' ngu'—. ⁵ Cua ngui'i tsa nu cusu' bi' ji'na cha' ndi'i yu quichi tyi na, hasta ycu' yu cua nda yu cñi cha' tya' laa ji'na quichi re —nacui' ngu'.

⁶ Li' ndyaa Jesús lo'o ngu' bi'. Lo'o bilya tyalaa ngu' lo'o Jesús ca ni'i ji'i nu capitán bi', li' nda capitán ji'i xa' tya'a tso'o cha' tsa ngu' tyacua tya'a ngu' lo'o Jesús ca tyucui' su lijya:

—Ndi'ya nchcui' nu capitán bi' —nacui' ngu' ji'i Jesús li'—: “Ná quiña'a tsa cha' culacua ti' nu'u, cusu”, nacui, “masi ná cãa nu'u to' ni'i jna'”, nacui. ⁷ “Bi' cha' ná lo'o na' ndya'a ngu' ndyiqui'ya ngu' jinu'u tsa”, nacui. “Tsa bi' ti cña nti' na', si culo nu'u cña, tyaca tso'o msu jna' jua'a ti.” Jua'a nacui' nu capitán bi', cha' chcui' ya lo'o nu'u. ⁸ Chaca cha' nacui' yu ji'i cua: “Lo'o jua'a na'”, nacui' yu, “ntsu'u xa' ñati' nu laca loo la nu ncyo cña 'na. Lo'o jua'a ncyo na' cña ji'i sendaru nu cuentya jna'”, nacui. “Tsa ngu' lquichí 'na, si culo na' cña ji'i ngu' cha' tsa ngu'; lijya ngu' slo na', si xi'ya na' ji'i ngu' cha' cãa ngu'; hora ti cua'ni msu jna' sca cña, si culo na' cña bi' ji'i yu”, nacui' nu capitán bi'. “Jua'a nu'u ni, jlo ti' na' cha' taca jinu'u culo nu'u cña cha' cati' quicha bi'.” Tsa bi' ti cha' nti' capitán chcui' lo'o nu'u —nacui' ngu' tya'a tso'o nu capitán bi' ji'i Jesús.

⁹ Lo'o cua ndyuna Jesús cha' nu nchcui' ngu' lo'o, ndube tsa ti' yu. Li' nguxtyacui Jesús su ndu tyucui, nchcui' yu lo'o ñati' nu ndya'a lo'o yu:

—Chañi cha' nu nchcui' na' lo'o ma' juani —nacui' Jesús—, cha' bilya ña'a na' ji'i sca ñati' nu jlya tsa ti' ji'i ycu' Ndyosi ñi'ya nu jlya ti' nu capitán bi'. Tyucui ña'a nasiyu Israel re, ná ntsu'u ngu' nu jlya ti' jna' jua'a —nacui' Jesús ji'i ngu'.

¹⁰ Lo'o li' nguxtyuu tya'a tso'o nu capitán bi', ndyaa ngu' ca to' ni'i ji'i. Li' nquiye cha' ji'i ngu' na'a ngu' ji'i msu quicha bi', cha' cua ndyaca tso'o.

Ngua'ni Jesús cha' chaca quiya' ndyu'ú sca yu cuañi' nu ngujui ca ti

¹¹ Tiya' la li' ndyaa Jesús sca quichí ca su naa Nañ; ndyaa nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i lo'o, lo'o jua'a quiña'a tsa xa' la ñati' ndyaa ngu' lo'o. ¹² Lo'o cua ndyalaa ngu' ca to' quichí bi', li' na'a ngu' cha' ndyaa lo'o ngu' quichí bi' ji'i sca jyo'o cha' cua tyatsi'. Sñi' sca nu cuna'a ti'i laca jyo'o bi'; cua ndyanu ma' ycu' ti ma' nu lo'o ngujui sñi' ma', cha' nu sca ti sñi' qui'yu ma' laca yu nu ngujui bi'. Tyuu tsa tya'a ngu' quichí bi' ndya'a ngu' lo'o ma'. ¹³ Lo'o na'a Jesús nu Xu'na na ji'i jyo'o bi', ngua tya'na ti' yu ji'i nu cuna'a ti'i xtya'a jyo'o bi'. Li' nchcui' yu lo'o ma':

—Ná xi'ya nu'u —nacui'.

¹⁴ Li' yaa Jesús cacua la slo ngu' bi', ngusta ya' yu chu' caju. Li' ndatu ngu' nu ndy'ya ji'i jyo'o bi', nchcui' Jesús lo'o nu jyo'o bi':

—Yu cuañi' nu'u —nacui'—. Tyaca'a clya nu'u.

¹⁵ Hora ti ndaca'a nu ngua jyo'o bi', nguxana nchcui' yu lo'o ngu' li'. Xa' ndya Jesús ji'i nu qui'yu cuañi' bi' ji'i xtya'a yu li'. ¹⁶ Ndube tsa ti' lcaa ñati' ca bi' lo'o na'a ngu' ji'i yu nu ngujui bi'. Li' nguxana ngu' ndyu'ni tlyu ngu' ji'i ycu' Ndyosi.

—Tlyu tsa ñati' ndyalaa slo na juani —nacui' ngu'—, bi' laca nu chcui' lcaa cha' ji'i ycu' Ndyosi lo'o na.

Jua'a nacui' ngu' li'. Lo'o chaca cha' nacui' ngu':

—Cua ndyalaa ycu' Ndyosi juani cha' xtyucua Ni ji'i ñati' ji'i ycu' Ni —nacui' ngu'.

¹⁷ Cua ngañi lye cha' ji'i lcaa cña tonu nu ndyu'ni Jesús tyucui ña'a loyuu su cuentya Judea; jua'a lcaa quichí cacua ti, lo'o bi' ngañi cha' bi'.

Nda Juan ji'i ñati' ji'i cha' tsa ngu' ca slo Jesús

¹⁸ Ngujui cha' ji'i Juan ñi'ya nu ngua cajua, cha' nu ngu' cuañi' nu ndya'a lo'o Juan, bi' laca ngu' nu cua ndacha' ji'i yu. ¹⁹ Li' ngusi'ya Juan ji'i tucua tya'a ngu' tya'a ndya'a yu bi'. Ngulo yu cña ji'i ngu' cha' tsa ngu', tsa xcuane ngu' ji'i Jesús si chañi cha' ycu' yu laca yu Cristo, nu ñati' tlyu nu cua cãa ti; si tya ntsu'u cha' jatya la xi' ngu' ña'a cuayá' nu cãa chaca ñati' nu cua tlyu la. ²⁰ Li' ndyalaa ñati' ji'i Juan ca su nga'a Jesús. Ndi'ya nacui' ngu' ji'i:

—Cua nda Juan nu ntyucuatya ji'i ngu' ji'i ya lijya ya —nacui' ngu'—, cha' xcuane ya jinu'u si chañi cha' la cui' Cristo laca nu'u, nu ñati' tlyu nu cua cãa ti nde chalyuu. Cua nti' ya cha' caja cha' liñi ji'i ya si tya ntsu'u cha' jatya la ya ji'i chaca ñati' nu tlyu la.

²¹ Nu lo'o ndi'i ngu' bi' slo Jesús, li' ngua'ni Jesús jo'o ji'i tyuu tya'a ñati'; masi cua sa'ni ngusñi quicha ji'i ngu', masi quicha ndya'a ti, masi ngusñi cui' cuxi ji'i ngu', hora ti

ndyaca tso'o ngu' bi'. Lo'o nu cuityi', ngua'ni Jesús cha' ngulane xee cloo ngu' ña'a ngu' chaca quiya'. ²² Bi' cha' ndi'ya nguxacui Jesús cha' ji'i ngu' bi' li':

—Yaa clya ma cacha' ma ji'i nu Juan bi' lcaa cha' nu cua na'a ma slo na', lcaa cha' nu cua ndyuna ma ca nde. Ñacui ma ji'i yu cha' xa' nda na' xee ña'a tyuu tya'a ngu' nu ngua cuityi'; lo'o juani tso'o tsa ndya'a ngu' nu ngua quicha quiya'; jua'a cua ngua lubii cuaña' ngu' nu ndyatsu' cuaña'; lo'o juani cua nduna tso'o ngu' nu ngua cu'u jyaca; jua'a xa' ndyu'ú ngu' chaca quiya', ngu' nu cua ngujui; jua'a ngu' ti'i ni, nduna ngu' cha' tso'o nu nda na' lo'o ngu' ñi'ya ndu'ni lya'a Ni ji'i ngu' ji'i nu cuxi. Jua'a ñacui ma ji'i Juan bi'. ²³ Taca caca tso'o tyiquee ma si ná caca tyuju'u ti' ma ña'a ma jna' —nacui Jesús ji'i ngu'.

²⁴ Li' nguxtyuu ngu' ndyaa ngu', ñati nu nguane Juan ji'i cha' caa bi'. Li' nguxana Jesús nchcui' cha' ji'i nu Juan bi' lo'o ñati nu ndyanu slo.

—¿Na laca ngua ti' ma, nu lo'o ndyaa na'a ma ji'i nu Juan bi' ca ne' quixi' su ná ndi' ñati? —nacui Jesús—. Ngua ti' ma cha' tucua cha' ntsu'u tyiquee yu nu lo'o nchcui' yu lo'o ñati, ñi'ya nti' lo'o ndyaa yaca quii tyucuaa chu' ca lo'o lijya cui'i. ¿Ha jua'a nti' ma?

²⁵ ¿Na laca ngua ti' ma lo'o na'a ma ji'i yu bi' lacua? ¿Ha tso'o tsa ste' yu lo'o na'a ma ji'i yu ca bi'? Cua jlo ti' ma cha' si'i ne' quixi' ndi' ñati nu tso'o tsa ste', si'i ne' quixi' ndi' ñati nu ntsu'u tsa cñi ji'i cha' culiji jua'a ti; to' tyi nu culiya' nu laca rey, ca bi' ndi' ngu' bi'. ²⁶ Ná tyiquee' ngua tii ma cha' laca nu Juan bi' sca ñati nu nda cha' ji'i ycu' Ndyosi lo'o ñati; chañi cha' laca yu jua'a, pana lo'o sca cña tlyu la ngujui ji'i Juan. ²⁷ Ndi'ya nscua lo quityi cusu' cha' ji'i cña nu ntsu'u ji'i Juan bi':

Culo na' cña ji'i sca msu jna' cha' tsaa yu ca nde loo la su tya'a nu'u,

cha' saala clya yu tyucui su caa ycu' nu'u, nacui ycu' Ndyosi ji'i Cristo.

²⁸ Tya nchcui' la Jesús lo'o ngu' li':

—Cha' liñi nchcui' na' lo'o ma ji'i Juan nu ntyucuatya ji'i ngu', cha' bilya cala sca ñati chalyuu nu jua'a tlyu tsa cña nu ntsu'u ji'i, ñi'ya nu laca ji'i Juan bi'. Pana cua lijya na' cha' caca na' loo ji'i ñati, lo'o juani cua ña'a ca ñati nu jlya ti' 'na, tlyu la cha' nu ntsu'u ji'i ngu' bi' que Juan, masi ti'i ti ngu', masi cuañi' ngu' —nacui Jesús.

²⁹ Lo'o ñati nu ndyaa slo Juan cha' tyucuatya yu ji'i ngu' tya tsubi' la ni, lo'o ndyuna ngu' cha' nu nchcui' Jesús lo'o ngu', li' ngua'ni tlyu lcaa ngu' bi' ji'i ycu' Ndyosi, masi nu ngu' cuxi nu nxñi cñi cña loo ngu', masi xa' la ñati. ³⁰ Pana nu ngu' fariseo lo'o ngu' mstru cha' jo'ó nu ná ntaja'a cha' tyucuatya Juan ji'i ngu' nu ngua li', ná ngua'ni ngu' cuentya ji'i cña nu ndyu'ni ycu' Ndyosi cha' nguxtyucua Ni ji'i ñati. Li' xa' nchcui' Jesús lo'o ngu':

³¹ —Ná tso'o tsiya' ti ñi'ya nu ndu'ni ñati chalyuu tyempo juani —nacui—. ³² Ñi'ya ndu'ni nu sube nu ndya'a ndijya ti cla'be quichi, jua'a ndu'ni ñati chalyuu juani. Taja ti' nu sube ji'i tya'a quijya ngu', cha' ná nti' tya'a ngu' quijya la lo'o ngu' bi'. Li' nxi'ya nu sube ji'i tya'a ngu': “¿Ni cha' ná ntaja'a ma cula quiya' ma? Na nclya'á ya xi jii cha' ji'i ma”, nacui nu sube. “¿Ni cha' ná ntaja'a ma ca xñi'i ti' ma lo'o cua? Na nclya'á ya marcha, na nxi'ya ya nga'a ya.” Lo'o cu'ma ni —nacui Jesús—, la cui' jua'a ndyu'ni cu'ma ñati chalyuu juani; xcui' na taja ti' ma, cha' ná tso'o ntsu'u tyiquee ma tsiya' ti ña'a ma ji'i tya'a ñati ma. ³³ Nde nclyú ti nchcui' ma —nacui Jesús ji'i ngu'—. Lo'o yaa Juan nu ntyucuatya ji'i ñati chalyuu, ná ndyacu yu lo'o ma, ná ndyi'o yu lcui lo'o ma; li' nacui ma cha' ntsu'u cui'i xña'a ji'i yu —nacui Jesús ji'i ngu'—. ³⁴ Tiya' la li' ndu'u tucua na' nu cua nda ycu' Ndyosi lijyaa cha' caca na' ñati; tso'o ti ndacu na' lo'o ma li', stu'ba ti nga'a na' lo'o ma. Bi' cha' nchcui' ma jna': “Ña'a na ñi'ya nu ndu'ni nu jua juani”, nacui ma ji'i tya'a ma, “xcui' na cacu ti yu jua nti' yu, xcui' na cu'bi ti yu ndya'a yu. Ná tso'o yu jua cha' laca yu tya'a tso'o ngu' nu nxñi cñi cña loo na, lo'o jua'a xi xa' la ngu' cuxi laca tya'a tso'o yu”, nacui ma 'na. ³⁵ Lo'o jua'a nacui ma cha' ná tso'o cha' nu nchcui' na'; pana caca cuayá' ti' ma nde loo la cha' liñi tsa cha' nu nchcui' ngu', cha' cuentya ji'i ycu' Ndyosi laca na'.

Ndyacu Jesús xlyaa ca slo sca ngu' fariseo

³⁶ Ntsu'u sca ngu' fariseo nu nchcui' lo'o Jesús cha' tsa cacu xlyaa lo'o yu ca toni'i ji'i yu. Lo'o ngu' fariseo ni, tacati tsa ndu'ni ycu' ngu', nti' ngu'. Li' ndyaa Jesús ca toni'i ji'i yu, ndyaa tucua ca to' mesa. ³⁷ La cui' quichi' bi' ndi'i sca nu cuna'a nu quiña'a tsa nu qui'yu ntsu'u ji'i. Lo'o ngua cuaya' ti' nu cuna'a bi' cha' cua ndyalaa Jesús cacu xlyaa ca slo yu fariseo bi', li' cha' ji'i ti ndu'u nu cuna'a bi' ndyaa ca slo Jesús; ñaa lo'o cho' sca caatyá setye nu tyixi tsa xty'i. ³⁸ Ndyaca'a cho' cacua ti slo quiya' Jesús li'. Ndyunaa tsa cho', hasta ndyalú hitya cloo cho' chu' quiya' Jesús; lo'o quicha' hique cho' nsube' cho' chu' quiya' Jesús cha' xquityi ji'i quiya' yu. Nchcuicha' cho' quiya' Jesús li', nda'a cho' setye tyixi xty'i bi' chu' quiya' Jesús. ³⁹ Lo'o nu yu fariseo nu cua nchcui' lo'o Jesús cha' tsa cua'ni xlyaa ca slo yu ni, lo'o cua na'a yu ji'i nu cuna'a bi', ndi'ya cha' ngua'ya hique yu li': "Si' cha' chañi laca re, cha' laca yu sca ñati nu laca tu'ba ji'i ycu' Ndyosi cha' chcu' Ni lo'o na. Si la cui' laca yu, li' ta yu cuentya tilaca laca nu cuna'a nu nsta ya' lo quiya' yu juani; caca cuayá' ti' yu cha' sca nu cuna'a nu chiya'a tsa ndu'ni su ndi'i chalyuu laca nu cua."

⁴⁰ Li' nguxana Jesús nchcui' lo'o nu yu fariseo bi':

—Ntsu'u sca cha' nu ta na' lo'o nu'u, Simón —nacui Jesús ji'i.

—Cuacha' clya nu'u jna', cusu' —nacui yu fariseo ji'i li'.

⁴¹ Li' nchcuane Jesús sca cha' ji'i yu fariseo bi':

—Ntsu'u tucua tya'a ngu' nu ntsu'u tane' hichu' ngu', cha' ngüijñi' ngu' cñi ji'i sca nu culiya'. Tsaca yu ndacui yu ca'yu siyento paxu ji'i nu culiya' bi', lo'o chaca yu ndacui yu tu'ba tyi ti paxu ji'i li'. ⁴² Pana tyucuaa ngu' ná ngua ji'i ngu' tya ngu' cñi ji'i nu culiya' bi' li'. Bi' cha' nguta'achu' nu culiya' bi' ji'i cha' nu ndacui ngu' ji'i; ngüityi yu cuentya ji'i ngu', ngua'ni tye tane' ji'i tyucuaa ngu' jua'a ti. Cuacha' clya nu'u jna' lacua —nacui Jesús ji'i yu fariseo bi'—, ¿tilaca laca nu tso'o la ntsu'u tyiquee ña'a ji'i nu culiya' bi'? Si tsaca yu, si chaca yu.

⁴³ Li' nguxacui Simón cha' ji'i Jesús:

—Bi' laca nu quiña'a la ndacui, nu ngüi'ya nu culiya' bi' cha' clyu ti' ji'i. Jua'a nti' na' —nacui Simón.

—Chañi cha' nu nchcui' nu'u —nacui Jesús li'.

⁴⁴ Lo'o nxña'a Jesús ca su nga'a nu cuna'a bi', li' xa' nchcui' lo'o nu Simón bi':

—Cui'ya nu'u xi cuentya ñi'ya nu ndyuni nu cuna'a cua —nacui—. Nu lo'o ndyalaa na' toni'i jinu'u tsa, ná nda nu'u hitya tyaati' quiya' na'; pana nu cuna'a cua ni, cua ngui' cho' quiya' na' lo'o hitya cloo cho', cua nguxquityi cho' quiya' na' lo'o quicha' que cho'.

⁴⁵ La cui' jua'a ná nchcuicha' nu'u jna' lo'o ndyalaa na' ni'i re; pana nu cuna'a cua ni, tya lo'o ndyati' na' ñaa na' nde ni'i re, tya lyiji tye chcuicha' cho' ji'i quiya' na'. ⁴⁶ Lo'o jua'a ná nda'a nu'u setye hique na' tsa; pana nu cuna'a cua ni, cua ngusalú cho' setye tyixi xty'i chu' quiya' na'. ⁴⁷ Nde laca cha' nu ndacha' na' jinu'u juani, cha' tso'o tsa ndyuni tya'na ti' nu cuna'a cua jna', bi' cha' ca cuayá' ti' na cha' cua ngüityi ycu' Ndyosi qui'ya nu ntsu'u ji'i cho', masi quiña'a tsa qui'ya ntsu'u ji'i cho' ca slo Ni. Pana ñati nu ná lye ntsu'u qui'ya ji'i cha' cuityi ycu' Ndyosi ji'i, xti la xi cha' ndube ti' ngu' bi' ña'a ngu' ji'i ycu' Ni —nacui Jesús ji'i Simón.

⁴⁸ Li' nchcui' Jesús lo'o nu cuna'a bi':

—Cua ngüityi ycu' Ndyosi laca qui'ya nu ntsu'u jinu'u —nacui.

⁴⁹ Lo'o nu ñati nu ñaa stu'ba ti lo'o Jesús cha' cacu ngu' xlyaa slo Simón, nguxana ngu' bi' nchcui' ngu' lo'o tya'a ngu':

—¿Tilaca laca nu qui'yu re? ¿Macala ngujui chacuayá' ji'i yu cha' cuityi yu qui'ya nu ntsu'u ji'i ngu'? —nacui ngu'.

⁵⁰ Pana ndi'ya nchcui' Jesús lo'o nu cuna'a bi' li':

—Cua ngulaá nu'u ji'i cha' cuxi nu ntsu'u jinu'u xqui'ya cha' jlya ti' nu'u 'na. Ti' ti tyi'i tyiquee nu'u, tyaa nu'u lacua.

8

Nu ngu' cuna'a nu nxyucua ji'i Jesús

¹ Tiya' la li', ndu'u Jesús ndyaa yu tyuu tya'a quichi, masi quichi tonu, masi quichi sube. Nhcui' tsa yu cha' tso'o ji'i ycu' Ndyosi lo'o ngu' quichi bi'; nhcui' yu cha' cua lijya ti ycu' Ndyosi cha' caca Ni loo ne' cresiya ji'i ñati. Stu'ba ndya'a Jesús lo'o nu tii tyucuaa tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i. ² Lo'o jua'a, tyuu tya'a nu cuna'a ndyaa lo'o ngu'; cua ngua quicha nu ngu' cuna'a bi' tya tsubi' la, pana cua ngua'ni Jesús cha' ndyaca tso'o ngu', lo'o jua'a cua ngulo yu cui'i Cuxi nu ntsu'u ji'i ngu' bi'. Ndyaa sca nu cuna'a nu naa María Magdalena lo'o ngu', ji'i bi' cua ngutu'u cati tya'a cui'i cuxi. ³ Lo'o jua'a Juana naa chaca nu ndya'a lo'o ngu'; clyo'o sca nu naa Chuza laca nu Juana bi', sca yu nu ndyi'ya cña loo rey Herodes laca clyo'o bi'. Jua'a Susana, lo'o jua'a tya tyuu tya'a ngu' cuna'a nu nxyucua ji'i Jesús lo'o cña nu ntsu'u ji'i ngu'.

Cuii ji'i ñati nu ndyataa si'yu

⁴ Lo'o li' quiña'a tsa ngu' quichi cacua ndu'u ngu' ñaa ngu' se'i ti cha' ña'a ngu' ji'i Jesús. Nu lo'o cua ndyu'u ti'i ngu' quiña'a bi' tsa tlyu ti, li' nda Jesús sca cuii lo'o ngu'. Ndi'ya cha' nu ngulu'u yu ji'i ngu' bi' li':

⁵ —Cua ndyaa sca ñati cataa nscua' trigo ji'i. Ndi'ya ngua su nguscui yu si'yu bi': ndyú xi si'yu bi' tyucuii su nteje tacui ngu', ngusatá quiya' ngu' si'yu bi' li'; jua'a ñaa quiñi ndyacu ni' ji'i. ⁶ Chaca ycu' si'yu bi' ndyú su lati tsa tu'ba yuu nscua chu' quee. Lo'o ntyucua si'yu bi', ná ngua caluu tso'o cha' ná quiñi ndyaa quiche suu; ndye calya bi' ndyanaa li', cha' ná tyacala' yuu bi'. ⁷ Chaca ycu' si'yu bi' ndyú su ndy yaca quiche' nquicha'; li' yala la ntyucua nu yaca quiche' bi', ña'a cuaya' nga'aa nda tyempo caluu calya trigo bi' tsiya' ti. ⁸ Chaca ycu' si'yu bi' ndyú su tso'o tsa yuu; tso'o tsa nguluu calya bi', quiña'a tsa si'yu ngutu'u lo juu bi' li'. Su ndyataa sca ti milya si'yu, ca bi' tso'o tsa ngutu'u hasta sca siyento tya'a milya si'yu li'.

Lo'o ndye nda Jesús cha' bi' lo'o ngu', li' cuii tsa nhcui' yu ndi'ya:

—Cua'a jyaca mā si nti' mā cuna mā cha' tso'o nu nhcui' na' lo'o mā.

Nde nhcui' Jesús ni cha' laca nda yu cuii lo'o ngu'

⁹ Li' nhcucane nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i Jesús bi' ñi'ya ndyu'u cha' bi'. ¹⁰ Ndi'ya nguxacui Jesús cha' ji'i ngu':

—Cu'mā nu ndya'a mā lo'o na', ntsu'u tsa cha' nu nxyucua ycu' Ndyosi ji'i mā cha' caca cuayá' ti' mā scaa cha' nu ntsu'u yacu' ti cua sa'ni la; bi' cha' taca ca cuayá' ti' mā ñi'ya culo Ni cña ji'i ñati. Pana lo'o xa' ñati ni, xcui' lo'o cña cua nhcui' na' lo'o ngu' cha' ta na' sca cuii lo'o ngu', cha' jua'a ná caca cuayá' ti' ngu', masi na'a ngu' nquicha'; ná sca cha' tyanu hique ngu', masi cua ndyuna ngu' nquicha'.

Nhcui' Jesús ñi'ya ndyu'u cha' ji'i cuii ji'i ñati nu ndyataa si'yu

¹¹ 'Ndi'ya ndyu'u cha' ji'i cuii bi' —nacui Jesús ji'i ngu'—. Ñi'ya laca nu si'yu nu cua nscui yu bi', jua'a laca cha' tso'o nu nda ycu' Ndyosi lo'o ñati. ¹² Ñi'ya laca nu tsa ycu' si'yu nu ndyú tyucuii bi', jua'a laca lo'o ñati nu cua ndyuna cha' tso'o bi' nquicha', lo'o li' hora ti lijya nu xña'a cha' cuityi cha' tso'o nu ntsu'u ne' cresiya ji'i ngu' bi'; nga'aa ndyi'u ti' ngu' cha' tso'o bi', ni ná nchca clyaa' ngu' bi' ji'i nu cuxi li'. ¹³ Ñi'ya laca nu chaca ycu' si'yu nu ndyú lo yuu lati tu'ba chu' quee, jua'a laca lo'o ñati nu tso'o tsa ntsu'u tyiquee ngu' lo'o ndyuna ngu' cha' tso'o bi' nquicha'. Pana ñi'ya nti' nu calya sube bi', cha' ná quiñi ndyaa quiche suu chu' quee bi', jua'a nti' ñati bi', cha' xti ti tyempo ndalo ngu' lo'o ngusni ngu' cha' tso'o bi'; lo'o lya' ti' xa' ñati ji'i ngu' bi', yala ti tya'achu' ngu' li'. ¹⁴ Ndi'ya laca cha' ji'i si'yu nu ndyalú laja yaca quiche': bi' laca ñi'ya laca lo'o ñati nu cua ndyuna cha' tso'o bi' nquicha', pana ntsu'u tsa cña ji'i ngu', ntsu'u tsa cña ji'i ngu', lo'o jua'a ntsu'u tsa su culiji ngu' cña cha' ji'i ti ngu'; bi' cha' ná nchca tyanu tso'o cha' tso'o bi' ne' cresiya ji'i ngu'. ¹⁵ Ni'ya laca si'yu nu ndyú su tso'o tsa yuu, jua'a laca lo'o ñati nu tyucui tyiquee ngu' ndyuna ngu' cha' tso'o nu nda ycu' Ndyosi lo'o ngu'; ntaja'a ngu'

ndaquiya' ngu' cua ña'a ca cha' nu nda Ni lo'o ngu'. Ndalo ngu' bi' li', ná xutacui ngu' cha' ngusñi ngu' cha' bi'. Li' tso'o tsa cha' tyu'ú ne' cresiya ji'i ngu' bi'.

Cuii ji'i xee nu tyu'u ne' ni'i

¹⁶ 'Ná cua'a ngu' xee ni'i, lo'o hora ti tacu' ngu' loo xee bi' li'; la cui' ti, ná sta ngu' ji'i sca xee sca ne' qui'ña ti. Ná ndu'ni ngu' jua'a. Ndi'ya ndu'ni ngu' lo'o sca xee: nsta ngu' ji'i su cua, cha' clyane xee cha' tyaca' ña'a ngu' nu ndi'i ni'i bi'. ¹⁷ Lcaa cha' nu nsu'ba yacu' ngu' ji'i, quijeloo cha' bi' ji'i ngu' ca tiya' la; lcaa cha' nu ntsu'u cuaana ti, quije cha' bi' ji'i ngu' ca tiya' la, cha' caca cuayá' ti' na ji'i cha' bi' li'.

¹⁸ 'Bi' cha' cua'a tso'o jyaca ma. Nu ñati nu jlya ti' cha' nu ndyaca tsa'a ngu' ji'i Ni ni, tya ta la ycu' Ndyosi cha' lo'o ngu' bi'; pana ñati nu ná jlya ti', nu ná nti' ca tsa'a ngu', cua'ni ycu' Ni cha' ná caca ji'i ngu' bi' ca tsa'a ngu' cha' ji'i ycu' Ni tsiya' ti.

Ndyalaa xtya'a Jesús lo'o nu ngu' qui'yu tya'a Jesús

¹⁹ Lo'o li' ndyalaa xtya'a Jesús, ñaa lo'o ngu' qui'yu tya'a yu, ndyalaa ngu' su ndi'i yu li'. Ná ngua caa ngu' cacua la slo, cha' qui'ña'a tsa ñati ndi'i. ²⁰ Bi' cha' ndyaa cha' slo Jesús li':

—Nde liya' ndu xtya'a nu'u lo'o tya'a nu'u. Cua nti' ngu' chcu' ngu' lo'o nu'u —nacui ngu' ji'i.

²¹ Li' nguxacui Jesús cha' ji'i ngu':

—Ñati nu nduna cha' nu nda ycu' Ndyosi lo'o, jua'a ndu'ni ngu' bi' cua ña'a ca cña nu nclyo Ni ji'i ngu', ñati bi' ndu'ni ñi'ya si laca ngu' xtya'a na', ñi'ya si laca ngu' tya'a na' —nacui Jesús ji'i ngu'.

Ngulo Jesús cña ji'i cui'i lo'o ji'i clyoo' lo tayu'

²² Ngua sca tsa ndu'u Jesús lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i bi', ndyaa ngu' to' tayu'. Li' ndyaa ngu' ca ne' sca yaca ni'i piti ti.

—Ya'a ma tsa na nde chaca tsu' tayu' re —nacui Jesús ji'i ngu'.

Ndyaa ngu' li'. ²³ Lo'o tya ndyaa ngu' lo'o yaca ni'i bi' lo hitya, ndyu'u tsa xcalá Jesús; hora ti ngujua' yu. Li' nguxana cui'i, lye tsa ndyaca cui'i lo tayu' bi'. Li' ndyatú clyoo', ntyucua hitya ne' yaca ni'i bi'; cua quilyu'u ti bi' ne' hitya. ²⁴ Li' ndyaa nguxtyu'u ngu' ji'i Jesús ca su ntsiya laja'. Nchcu' ngu' lo'o li':

—Cusu', cusu' —nacui ngu' ji'i—, que ti' nu'u. Cua quilyu'u ti yaca ni'i re, cajaa na li'.

Ndaca'a Jesús li', ngulo yu cña ji'i cui'i lo'o ji'i clyoo' bi'. Hora ti ngua ti' bi' li'; nga'aa ndyaca cui'i, nga'aa ntyucua clyoo'. ²⁵ Li' nchcu' Jesús lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i bi':

—¿Ni cha' ná jlya ti' ma ji'i ycu' Ndyosi cha' caca ji'i Ni cua'ni Ni jua'a? —nacui Jesús ji'i ngu' bi'.

Pana ntsij tsa ngu' bi', ndube tsa ti' ngu' ña'a ngu' ji'i Jesús li'.

—¿Tilaca laca nu qui'yu re? —nacui ngu' ji'i tya'a ngu'—, cha' lo'o cui'i ndaquiya' ji'i yu, lo'o jua'a nduna clyoo' lo tayu' cha' nu nda yu —nacui ngu' ji'i tya'a ndyaca tsa'a ngu'.

Ngulo Jesús ji'i cui'i xña'a nu ntsu'u ji'i sca ñati

²⁶ Nde tsu' tayu' bi', loyuu su cuentya Galilea laca; lo'o nu chaca tsu' tayu' bi' loyuu su cuentya ngu' Gadara laca. Li' ndyaa ngu' ne' yaca ni'i piti ti bi', ndyalaa ngu' ca loyuu ji'i ngu' Gadara li'. ²⁷ Lo'o cua ndu'u ngu' ne' yaca ni'i bi', li' ndyaca tya'a Jesús lo'o sca nu qui'yu ngu' Gadara nu ntsu'u cui'i xña'a ji'i. Cua sa'ni ngusñi cui'i ji'i yu; tya li' ná nchcu' yu late', ná ndi'i yu ni'i. Na ndya'a yu'u ti yu, ndyija' yu ne' lo'o jyo'o. ²⁸ Lo'o cua na'a yu ji'i Jesús, li' cuii ngusi'ya yu, nclyú yu nde loo Jesús.

—¿Na laca cua'ni nu'u lo'o na', cusu' Jesús? —nacui yu quicha bi'—. Jlo ti' na' cha' nu'u laca Sñi' ycu' Ndyosi nu laca loo la. Cua'ni nu'u cha' clyu ti' jna', ná cua'ni nu'u cha' ti' lo'o na' —nacui yu quicha bi' ji'i Jesús.

²⁹ Jua'a nacui yu cha' cua ngulo Jesús cña ji'i cui'i xña'a bi', cha' nga'aa xñi cui'i bi' ji'i yu. Tya tsubi' la quiña'a quiya' cua nguxalú cui'i bi' ji'i yu; bi' cha' nguti'i ngu' cua ji'i yu, ndyaaca' ya' yu, ndyaaca' quiya' yu lo'o cadena chcuá. Pana ná ngüi'ya yu cuentya ji'i cadena bi', yala ti ngusi'yu cu' chcuá bi'. Li' ngujolaqui cui'i xña'a bi' ji'i yu, ngusna yu ca ne' quixi' su ná ndi'i ñati. ³⁰ Lo'o ndyacua tya'a Jesús lo'o yu quicha bi', li' nchcuane ji'i yu:

—¿Ni naa nu'u? —nacui Jesús ji'i yu.

—Quiña'a tsa lo naa na' —nacui yu quicha bi' ji'i, cha' quiña'a tsa cui'i xña'a ndyu'ni lya' ti' ji'i yu.

³¹ Ntsii tsa cui'i xña'a bi' si culo Jesús cña ji'i cha' tyaa cui'i bi' ca su laca tyi cui'i ca ne' yuu. Bi' cha' ngua'ni cui'i cha' ngüijña yu quicha bi' ji'i Jesús cha' ná culo yu cña cha' tyu'u cui'i bi'. ³² Lo'o jua'a tlyu tsa taju cube' nu ndya'a sii' ca'ya nu ndi'i cacua ti. Li' ngüijña yu quicha bi' chacuayá' ji'i Jesús cha' tyanu cui'i xña'a lo'o cube' bi'. Nda Jesús chacuayá' ji'i cui'i bi' li'. ³³ Lo'o li' ndu'u cui'i xña'a bi' ji'i nu qui'yu quicha bi', ngusñi ji'i cube' li'. Hora ti ngusna cube' bi' sii' cua'a ca'ya, ndyú ni' ca lo hitya tayu' nguju'i ni' li', cha' ndye ndyi'o ni' hitya tayu' bi' li'.

³⁴ Lo'o na'a ngu' cha' bi', ngu' nu ndya'a lo'o cube' bi' ni, ngusna cya ngu' li'. Ndyaa ngu' nde quichi' tyi ngu', ndyaa cacha' ngu' cha' bi' ji'i tya'a quichi' tyi ngu'; lo'o ji'i lcaa ngu' nu ndi'i ne' quixi' cacua ti, ndacha' ngu' ji'i ngu' bi' ñi'ya ngua cha' bi'. ³⁵ Li' ndu'u ngu' quichi' bi', ndyaa na'a ngu' xi ji'i, na ca ngua. Lo'o ndyalaa ngu' su nga'a Jesús, li' na'a ngu' ji'i nu qui'yu nu ntsu'u cui'i xña'a ji'i tsa la, cha' juani tso'o ti yu; lacu' yu ste' yu, ti ti ntucua yu nde slo quiya' Jesús. Ndyutsii tsa ngu' li'. ³⁶ Lo'o nu ñati nu cua na'a lo'o ngulo Jesús cui'i bi' ji'i yu, ndacha' ngu' bi' ji'i tya'a ngu' ñi'ya nu ngua cha' ngua tso'o yu. ³⁷ Li' nchcui' tsa lcaa ngu' quichi' bi' lo'o Jesús cha' tyu'utsu', cha' nga'aa tyanu la Jesús loyuu bi'; ntsii tsa ngu' ca tyi bi'. Bi' cha' ndu'u Jesús ndyaa yu ne' yaca ni'i piti bi'. ³⁸ Laja li' ndijña tsa nu qui'yu nu cua ngutu'u ca ti cui'i xña'a ji'i, cha' lo'o yu tsa yu lo'o Jesús ne' yaca ni'i bi'; pana ná nda Jesús chacuayá' tya'a yu lo'o.

³⁹ —Xa' xtyuu nu'u tyaa nu'u to' tyi —nacui Jesús ji'i yu nu ngua quicha bi'—. Ta nu'u cha' lo'o lcaa ngu', cua ña'a ca cha' tlyu nu cua ngua'ni ycui' Ndyosi lo'o nu'u.

Ndyaa yu li', nda yu cha' lo'o lcaa ñati tya'a quichi' tyi yu, lcaa ña'a cha' tlyu nu cua ngua'ni Jesús lo'o yu.

Sñi' Jairo lo'o nu cuna'a nu ndyala' ste' Jesús

⁴⁰ Lo'o li' nguxtyuu Jesús ñaa nde tsu' tayu' chaca quiya'. Chaa tsa ti' ngu' su ndi'i ngu' cha' ndyalaa yu tsu' re chaca quiya' li'; tso'o tsa nchcui' ngu' lo'o yu, cha' ntajatya tsa ngu' ji'i yu ni jacua' tyaa ycui' yu chaca quiya'. ⁴¹ Lo'o cua ndyalaa Jesús, li' hora ti ndyalaa sca nu qui'yu nu naa Jairo slo; ngu' cusu' laca yu, loo laca yu ne' laa ji'i ngu' bi'. Yaa yu li', ndu sti' yu nde loo Jesús, lye tsa ndijña yu cha' clyu ti' ji'i Jesús cha' tsa toni'i ji'i yu. ⁴² Sca ti sñi' ntsu'u ji'i nu Jairo bi', sca nu cuna'a cuañi' nu ntsu'u tii tyucuaa ti yija. Pana juani quicha tsa nu piti bi', cua cajaa ti. Li' ndyaa Jesús lo'o nu cusu' bi', lo'o quiña'a tsa ñati tya'a ndya'a lo'o; cha' quiña'a ñati ni, tachaa tsa ndi'i ngu' slo Jesús.

⁴³ Laja ngu' bi' ndi'i sca nu cuna'a quicha. Ndyee tii tyucuaa yija quicha tsa nu cuna'a bi', lu'ba ti nda'ya tañi ma'. Cua ndye cñi ji'i ma' cusu' nguliji xcaya' ngu' jo'o, pana ni sca ñati ná ngua ji'i cua'ni jo'o ji'i ma'. ⁴⁴ Nu juani cua lijya ma' bi' nde chu' Jesús, ndyala' quiya' ste' yu; hora ti ngusi'yu cu' cha' ndyalú tañi ma', ngua tso'o ma'. ⁴⁵ Li' nchcuane Jesús ji'i ngu' nu ndi'i slo:

—¿Tilaca laca nu ndyala' 'na? —nacui.

Lcaa ñati nchcui' cha' ná tucui ndyala' ji'i Jesús. Bi' cha' lo'o Pedro lo'o jua'a xa' tya'a ndya'a yu, nguxacui ngu' cha' ji'i Jesús li':

—Cusu' —nacui ngu'—, tyi'i ca chu' nu'u tachaa tsa ndi'i ñati, hasta nsatá tsa ngu' chu' na. Ni cha' nchcui' nu'u lacua: “¿Tilaca laca nu ndyala' 'na?”

⁴⁶ Li' xa' nguxacui Jesús cha' ji'i ngu' chaca quiya':

—Chañi cha' cua ndyala' sca ñati jna' —nacui—. Ngua tii na' cha' juersa 'na ndyaa ngua'ni jo'o ji'i sca ñati.

⁴⁷ Li' jlo ti' nu cuna'a bi', cha' cua nquije cha' ji'i Jesús, bi' cha' yaa ma' nchcui' lo'o yu, masi nchcuaa tyucui ña'a ma' lijya ma' cha' ndyutsii ma'. Li' ndyatú sti' ma' nde su ndu Jesús; slo lcaa ñati nu ndu ca bi' ndacha' ma' ji'i yu ni cha' laca ndyala' ma' ste' yu, lo'o li' hora ti ngua tso'o ma'. ⁴⁸ Li' nchcui' Jesús lo'o ma' cusu' bi':

—Cha' jlya ti' nu'u cha' caca ji'i ycuí' Ndyosi cua'ni Ni cña tonu bi', bi' cha' ngua tso'o nu'u, sñi' —nacui Jesús ji'i nu cuna'a bi'—. Ná cube ti' nu'u, tyaa clya nu'u juani.

⁴⁹ Tya nchcui' Jesús, lo'o li' ndyalaa sca ñati nu ndu'u to' tyi Jairo, nu cusu' bi' nu laca loo ne' laa ji'i ngu' ca bi'. Ñati bi' ndyaa nchcui' lo'o ycuí' Jairo li':

—Cua ngujuii sñi' nu'u, cusu' —nacui yu—. Nga'aa chcuí' nu'u lo'o nu cusu' jua cha' caa toni'i jinu'u.

⁵⁰ Pana cua ndyuna Jesús cha' nu nchcui' yu lo'o nu cusu' bi'.

—Ná cutsii nu'u —nacui Jesús—, sca ti si jlya ti' nu'u cha' caca ji'i ycuí' Ndyosi, li' caca tso'o nu piti sñi' nu'u —nacui Jesús ji'i Jairo.

⁵¹ Lo'o ndyalaa ngu' to' tyi Jairo, li' ná nda Jesús chacuayá' tyaa tsa tlyu ti ngu' ne' ni'i lo'o yu; cua laca ti ñati tyaa nde ni'i nacui yu.

—Lo'o Pedro, lo'o Jacobo, lo'o Juan, lo'o sti xtya'a nu piti quicha re, tsa lo cua ti tya'a ngu' tyaa ngu' ni'i re —nacui yu.

⁵² Nxi'ya tsa xi xa' la ngu' ndi'i ngu' nde liya' xqui'ya cha' ngujuii nu cuna'a piti bi'. Li' nchcui' Jesús lo'o ngu' bi':

—Ná xi'ya ma —nacui—. Si'i na ngujuii nu quicha re, na laja' ti re —nacui Jesús ji'i ngu'.

⁵³ Nxtyí lo'o ngu' ji'i Jesús li', cha' jlo ti' ngu' cha' chañi cha' ngujuii nu piti bi'. ⁵⁴ Li' ndyatí Jesús ni'i, ngusñi ya' nu piti, jua'a cui' nchcui' lo'o li':

—Tyaca'a nu'u, mbixu' —nacui.

⁵⁵ Li' xa' ndyalaa cui'i cresiya ji'i nu cuna'a piti bi', hora ti ndaca'a li'; ngulo Jesús cña ji'i ngu' cha' ta ngu' na cacu nu piti bi' li'. ⁵⁶ Ndube tsa ti' ngu' cusu' ji'i nu piti bi', pana ngulo Jesús cña ji'i ngu' cha' ná chcuí' ngu' lo'o xa' ñati ñi'ya nu ngua cha' bi'.

9

Ngulo Jesús cña ji'i nu tii tyucuaa tya'a ngu' bi', cha' tsa ngu' chcuí' ngu' lo'o ngu' xa' quichi

¹ Nguxuti'i Jesús ji'i nu tii tyucuaa tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a bi', cha' ta yu chacuayá' ji'i ngu' cha' culo ngu' ji'i lcaa lo cui'i cuxi nu ntsu'u ji'i ñati, lo'o jua'a cua'ni ngu' jo'o ji'i lcaa lo quicha nu ntsu'u ji'i ñati. ² Ngulo yu cña ji'i nu tii tyucuaa tya'a ngu' bi', cha' ta ngu' cha' tso'o ji'i ycuí' Ndyosi lo'o ngu' quichi su tsa ngu', lo'o li' cua'ni ngu' cha' tyaca tso'o ngu' quicha. ³ Li' nchcui' Jesús lo'o ngu' bi':

—Ná sca na ná cui'ya ma tsa ma tyucui —nacui yu ji'i ngu'—, ni yaca xca, ni cuiji, ni tyaja, ni cñi, ná cui'ya lo'o ma ji'i. Sca ti camxa nu ntsu'u ti ma cui'ya ma tsa ma, ná cui'ya ma chaca. ⁴ Cua ña'a ca toni'i su tyalaa ma ni, ca bi' tyanu ma hasta ña'a cuayá' nu tyu'u ma quichi bi' tyaa ma li'. ⁵ Si ntsu'u quichi su ná ndiya ti' ngu' cha' nu nchcui' ma lo'o ngu', su ná nti' ngu' cha' tyanu ma slo ngu', hora ti tsa ma xa' se'i. Lo'o jua'a salú ma sñii yuu nu ntsu'u quiya' ma lo'o tyu'u ma quichi bi'; xqui'ya cha' bi', caca cuayá' ti' ngu' quichi cha' cuxi tsa cña nu ngua'ni ngu' lo'o ma li'.

⁶ Ndu'u ngu' ndyaa ngu' li', ndya'a ngu' lcaa quichi sube ti cajua. Li' nda ngu' cha' lo'o ngu' quichi bi' ñi'ya ndu'ni lyaá Ni ji'i ngu'; jua'a ngua'ni ngu' jo'o ji'i ngu' quicha nu ndi'i lcaa quichi bi', ndyaca tso'o nu ngu' quicha bi' li'.

Ngujuii Juan nu ntyucuatya ji'i ñati

⁷ Tyempo bi' Herodes naa nu laca gobernador. Cua ngua cuayá' ti' yu lcaa cña nu ngua'ni Jesús, lo'o nu juani nclyacua tsa ti' yu: “¿Ti ñati laca nu Jesús bi'?” Tyuu tya'a ngu' nchcui' ngu' cha' cua ndyu'ú jyo'o Juan chaca quiya'. ⁸ Lo'o jua'a ntsu'u ngu' nu

nchcui' cha' Jesús laca jyo'o Elías nu nguti'i chalyuu sa'ni la, cha' chaca quiya' ndyu'u tucua jyo'o bi'; jua'a ntsu'u ngu' nu nchcui' cha' la cui' jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji'i ycui' Ndyosi sa'ni la laca Jesús, cha' cua ndyu'ú jyo'o cusu' bi' chaca quiya', nacui' ngu'. ⁹ Pana ndi'ya nacui' Herodes:

—Ycui' na' ngulu' cña cha' teje cu' ngu' scua' que Juan. Lo'o nu Jesús bi' ni, nu quiña'a tsa cha' ndañi nu nchcui' ngu' ji'i, ¿tilaca laca yu lacua?

Lo'o li' lye tsa ngua ti' Herodes cha' ña'a ji'i ycui' Jesús.

Nda Jesús na ndyacu ca'yu mil tya'a ñati

¹⁰ Nu lo'o nguxtyuu ngu' tya'a ndya'a Jesús ndyalaa ngu' slo yu, li' nchcui' ngu' lo'o yu lcaa ña'a cña nu ngua'ni ngu' ca su ndyaa ngu' bi'. Li' ndyaa yu lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i bi' sca se'i su ná ntsu'u ñati' ngua ti' yu, sca se'i cacua ti quichi' Betsaida. ¹¹ Pana nu lo'o cua ngua jlo ti' xa' ñati' macala su ndyaa Jesús, li' ndu'u lca'a ñati' bi' ji'i yu. Lo'o ndyalaa ngu' slo yu, li' ndyanu ngu' cha' culu'u yu ji'i ngu' ñi'ya caca nde loo lo'o caca ycui' Ndyosi loo ne' cresiya ji'i ñati'. Lo'o jua'a lijya ngu' quicha cha' cua'ni yu cha' tyaca tso'o ngu', nti' ngu'.

¹² Nu lo'o cua ngusii, li' ndyu'u ti'i ñati' nu ndyaca tsa'a ji'i Jesús ca slo yu cha' chcui' ngu' lo'o yu:

—Chcui' nu'u lo'o ngu' jua cha' tsaana ngu' na cacu ngu', su caja' ngu' talya ca quichi' sube ti jua —nacui' ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i—. Su ndi'i na re, ná ntsu'u na cacu ngu' tsiya' ti —nacui' ngu' bi' ji'i Jesús.

¹³ —Cu'ma ta ma na cacu ngu' quiña'a jua —nacui' Jesús ji'i nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i li'.

—Xti tsa na ntsu'u ji'i ya re —nacui' ngu'—. Ca'yu tya'a ti xlyá teje' lo'o tucua tya'a ti cualya lo'o ji'i ya. Sca ti si tsa ya tsaana ya scuaa cha' cacu lcaa ngu' re —nacui' ngu' ji'i Jesús li'.

¹⁴ Ca'yu mil tya'a ngu' qui'yu ti ndi'i ngu' bi'. Li' nchcui' Jesús lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i:

—Chcui' ma lo'o ngu' jua cha' tyaca'a ngu' lo yuu cuentya qui'i ti, tu'ba tyii tya'a ngu' sca qui'i —nacui' yu ji'i ngu'.

¹⁵ Lo'o jua'a ngua'ni nu tii tyucuaa tya'a ngu' lo'o nu ngu' quiña'a bi', hora ti ndyaca'a ngu'. ¹⁶ Li' ndaya' Jesús ji'i nu ca'yu tya'a xlyá teje' lo'o ji'i nu tucua tya'a cualya bi'. Nde cua nguxña'a yu cha' ndya xlyabe ji'i ycui' Ndyosi xqui'ya scuaa bi'. Li' ngusa'be yu scuaa bi', cuati nda yu yu'be bi' ji'i ngu' tya'a ndya'a yu cha' tacha ngu' ji'i ngu' quiña'a bi'. ¹⁷ Lcaa ngu' ndyacu ngu' scuaa bi' li', nguaala' ji'i lcaa ngu'. Ca tiya' la ngutsa'a tii tyucuaa tya'a chcubi ntsu'u yu'be xlyá lo'o cualya nu ndyanu, la cui' tya'a na nu ndyacu ngu' bi'.

Ndacha' liñi Pedro cha' ycui' nu Cristo laca Jesús

¹⁸ Ngua sca tsa ndi'i Jesús ycui' ti nchcui' yu lo'o ycui' Ndyosi. Li' lijya ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i ca slo yu. Nchcuane Jesús ji'i ngu' bi' li':

—¿Tilaca ta laca na' nacui' ngu'? —nacui' Jesús ji'i ngu' bi'.

¹⁹ —Ntsu'u ngu' nu nchcui' cha' jyo'o Juan nu ntyucuatya ji'i ngu' tya tsubi' la laca nu'u —nacui' ngu' ji'i—, lo'o jua'a ntsu'u ngu' nu nchcui' cha' jyo'o Elías laca nu'u, jua'a ntsu'u xi xa' la ngu' nu nchcui' cha' nu'u laca sca jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji'i ycui' Ndyosi sa'ni la; cua sa'ni tsa ngujui ñati' bi', pana juani ndyu'ú chaca quiya' nacui' ngu' bi'.

²⁰ —Cu'ma ni —nacui' Jesús ji'i ngu' bi' li'—, ¿tilaca laca na' nti' cu'ma?

Li' nacui' Pedro ji'i:

—Cristo nu nda ycui' Ndyosi ji'i lijya nde chalyuu, bi' laca nu'u —nacui' Pedro ji'i.

Nda Jesús cha' lo'o ngu' cha' cua cajaa ti ycui'

²¹ Lye tsa nchcui' Jesús lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i cha' ná cacha' ngu' tsiya' ti ji'i xa' ñati' cha' Cristo laca ycui'.

²² —Na' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati —nacui Jesús—, nscua cha' lye tsa xcube' ngu' jna'. Lo'o la cui' ti xtyanu ti'i ngu' cusu' jna'; lo'o ngu' nu laca loo, lo'o ngu' mstru cha' jo'ó, xtyanu ti'i ngu' jna'. Nga'a cha' kujui ngu' 'na; pana lo'o tyu'u scua sna tsa, li' tyu'u na' chaca quiya' ca su ntsiya na' cha' nguatsi' na'.

²³ Lo'o nteje tacui xi tyempo, li' nchcui' Jesús lo'o lcaa ngu':

—Si ntsu'u cu'ma nu chañi cha' nti' ma tsa ma lo'o na' —nacui yu—, nga'a cha' xtyanu ma lcaa cha' nu ntsu'u tsa tyiquee ma ji'i, cha' tya'a ma lo'o na' lcaa tsa, masi kujui ñati ji'i ma xqui'ya na'. ²⁴ Chcuna' chalyuu ji'i ma si xcui' ncliyacua tsa ti' ma ñi'ya caca ji'i ycu' ca ma; pana si tyaja'a ma xni ma cha' jna', masi kujui ñati ji'i ma xqui'ya na', quije chalyuu ji'i ma ca slo ycu' Ndyosi li'. ²⁵ Ná xtyucua tsiya' ti cha' culiya' nu ntsu'u ji'i ma, masi tlyu tsa chalyuu aja ji'i ma, si xqui'ya cha' bi' chcuna' ma cuentya ji'i ycu' Ndyosi. ²⁶ Ca tyuju'u ti' na' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati lo'o ña'a na' ji'i ma, si cua ngua tyuju'u ti' ma ña'a ma jna', masi ntyuju'u ti' ma ji'i cha' tso'o nu nchcui' ti na'; nu lo'o caa na' chaca quiya' nde loo la cha' caca na' loo ji'i ñati, li' ca tyuju'u ti' na' lo'o ña'a na' ji'i ma. Ndubi tsa ña'a loo na' caca xqui'ya xee ji'i ycu' Ndyosi Sti na' li'; stu'ba ti caa na' lo'o lcaa xca ji'i ycu' Ni, xca nu lubii tsiya' ti. ²⁷ Chañi cha' nu nchcui' na' lo'o ma, cha' ntsu'u ngu' nu ndu lo'o na chalyuu re juani, nu tya lyiji cajaa ngu' lo'o ca cuayá' ti' ngu' cha' cua nguxana cha' laca ycu' Ndyosi loo nde chalyuu.

Cua ngutsa'a ña'a tyucui ña'a loo Jesús ndu slo ngu'

²⁸ Nu lo'o cua ndu'u scua snu' tsa tya lo'o nchcui' Jesús cha' bi', li' ndyacu' yu sca ca'ya cha' chcui' yu lo'o ycu' Ndyosi; ndyaa lo'o yu ji'i Pedro lo'o Jacobo lo'o Juan. ²⁹ Nu lo'o ndu Jesús nchcui' lo'o ycu' Ndyosi Sti yu, li' hora ti ngutsa'a ña'a tyucui ña'a loo Jesús; ñi'ya ña'a sca xee nu ngati tsa, jua'a ngati tsa ña'a ste' yu. ³⁰ Li' ndu'u tucua tucua tya'a ngu' qui'yu ca slo Jesús, ndu ti ngu' bi' nchcui' ngu' lo'o Jesús; jyo'o cusu' Moisés lo'o jyo'o cusu' Elías nu nguti'i chalyuu sa'ni ngua ngu' bi'. ³¹ Lo'o jua'a tyucui ña'a su ndu ngu' ntyiji'i sca xee nu lye tsa ña'a. Nchcui' ngu' lo'o Jesús ji'i lcaa ña'a cña nu cua nda ycu' Ndyosi Sti yu cha' cua'ni yu nde loo la xi, nu lo'o cajaa yu nde quichi' Jerusalén. ³² Masi ndyu'u tsa xcalá Pedro lo'o xa' tya'a ndi'i yu ca jua, pana tya tii ngu'; bi' cha' na'a ngu' bi' lcaa cha' tso'o ji'i Jesús, lo'o ji'i tyucuaa ngu' jyo'o nu nga'a slo yu. ³³ Nu lo'o cua tyaa ti tyucuaa ngu' bi', li' nacui Pedro ji'i Jesús:

—Xu'na —nacui—, tso'o tsa cha' ndi'i ya nde. Cuiñá ya sna tya'a chcua'ya: tsaca laca su tyi'i ycu' nu'u, chaca su tyi'i La Moisés, lo'o chaca su tyi'i La Elías —nacui.

Pana nu Pedro bi' ni, ná ngua cuayá' ti' yu ñi'ya ndyu'u cha' nu nchcui' ycu' ca yu. ³⁴ Tya nchcui' yu, lo'o li' ñaa sca coo nu ngüixii hichu' ngu'. Lye tsa ndyutsii ngu' su ntsu'u ngu' ne' coo bi', cha' lye tsa ña'a coo bi'. ³⁵ Li' nguañi xtyi'i sca ñati, pana hora ti ngua cuayá' ti' ngu' cha' nchcui' ycu' Ndyosi laja coo bi'.

—La cui' yu re laca Sñi' na'; tyaca'a tsa yu 'na —nacui Ni—. Cua'a jyaca ma ji'i cha' nu chcui' yu re lo'o ma —nacui Ni.

³⁶ Lo'o cua ndyuna ngu' ña'a cha' nu nchcui' ycu' Ndyosi ji'i Jesús, li' na'a ngu' cha' sca ti Jesús ndu bi'. Cuaana tya ndyaa ti'i ngu'; ni sca cha' nga'aa nchcui' ngu' lo'o xa' ñati, ñi'ya ngua cha' nu na'a ngu' sii' ca'ya bi'.

Ngua'ni Jesús jo'o ji'i sca yu cuañi' nu ngusñi cui'i cuxi ji'i

³⁷ Ca chaca tsa nu lo'o ngua'ya ngu' sii' ca'ya bi', tyuu tsa tya'a ngu' ndyaa ngu' ndyacua tya'a ngu' lo'o Jesús. ³⁸ Ndi'i sca nu qui'yu laja ñati quiña'a bi' nu cui' nchcui' lo'o Jesús:

—Mstru —nacui yu ji'i—, cua'ni cha' tso'o ña'a nu'u xi ji'i sñi' na', cha' sca ti bi' laca sñi' na' nu ntsu'u 'na. ³⁹ Ntsu'u tsa nxalú cui'i ji'i yu, ndu'ni bi' cha' cui' nxi'ya yu li'; nxasu nu cui'i bi' ji'i yu ña'a cuayá' ndyu'u ngo' tu'ba yu. Cuxi tsa ndu'ni cui'i bi' lo'o yu, cha' ná ntaja'a bi' culaá ji'i yu. ⁴⁰ Bi' cha' lye tsa ndijña na' ji'i nu ngu' nu ndyaca tsa'a jinu'u cha' culo ngu' ji'i cui'i cuxi nu ngusñi ji'i sñi' na', pana ná ngua ji'i ngu' culo ngu' ji'i tsiya' ti.

⁴¹ Li' nguxacui Jesús cha' ji'i ngu':

—Ná jlya ti' mā 'na tsiya' ti, cu'mā ñati chalyuu —nacui Jesús—, cha' cuxi tsa cresiya ji'i mā. Nga'aa tso'o tyanu na' slo mā, nga'aa talo tyiquee na' ji'i mā tsiya' ti —nacui Jesús ji'i ngu'—. Caa lo'o ji'i sñi' slo na' —nacui Jesús ji'i sti nu quicha bi' li'.

⁴² Pana nu lo'o ñaa nu quicha bi' cacua la, li' nguxlyú cui'i cuxi bi' ji'i yu quicha bi' nde lo yuu, lo'o li' lye tsa nguxalú cui'i ji'i yu. Li' ngulo Jesús cña ji'i cui'i cuxi nu ntsu'u ji'i yu cha' tyu'u bi' tyaa, cua ndyaca tso'o yu quicha bi' li'. Cuati nacui ji'i sti yu cha' caa qui'ya ji'i sñi', lo'o li' ndya Jesús ji'i yu nu ngua quicha bi' ji'i sti yu chaca quiya'. ⁴³ Lcaa ngu' ndube tsa ti' ngu' lo'o ña'a ngu' cha' tlyu nu ndyu'ni ycu' Ndyosi.

Xa' nchcui' Jesús lo'o ngu' cha' ntsu'u cha' cajaa ycu'

Lcaa ngu' ndiya tsa ti' ngu' ña'a ngu' cña nu ndyu'ni Jesús. Pana laja lo'o ndube ti' ngu', li' nacui Jesús ji'i nu ngu' nu ndya'a lo'o yu:

⁴⁴ —Cua'a jyaca mā ji'i cha' re, culacua xi ti' mā ji'i: Ntsu'u sca ñati nu cujui' cresiya 'na ji'i ngu' tisiya cha' cua'ni cuxi ngu' lo'o na', masi na' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati —nacui Jesús.

⁴⁵ Pana ná nda nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i yu bi' cuentya, ná ngujui' ñi'ya caca ca cuayá' ti' ngu' cha' bi'; jua'a ntsii tsa ngu' cha' xcuane ngu' ji'i ycu' Jesús ñi'ya tyu'u cha' nu nchcui' yu lo'o ngu'.

Nchcui' ngu' cha' ndulo la cha' ji'i ycu' ca ngu'

⁴⁶ Lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a bi' ni, lye tsa nchcui' tube ngu' ñi'ya nu tya'a ngu' laca nu ndulo la cha' ji'i. ⁴⁷ Pana Jesús ni, hora ti ngua cuayá' ti' lcaa ña'a cha' nu ntsu'u tyiquee ngu'. Li' ngusñi yu ya' sca nu piti, ngusta yu ji'i nu piti cacua ti slo ycu' yu. ⁴⁸ Li' nchcui' yu lo'o ngu' ndi'ya:

—Lo'o xtyucua mā ji'i cua ña'a ca ñati cuentya jna', masi ñati ñi'ya laca nu piti re, la cui' jua'a na nxyucua mā jna' laca —nacui Jesús—. Jua'a ngu' nu tucua cña jna', lo'o cña ji'i ycu' Ndyosi tucua ngu' bi' li', cha' ycu' Ni laca nu nda jna' lijyaa ca slo cu'mā. La cui' nu piti la ji'i tya'a mā, nu ná ndulo cha' ji'i bi' nti' mā, bi' laca nu ndulo la cha' ji'i cuentya jna', nti' na'.

Sca ñati nu ná nxuu tya'a lo'o na ni, bi' laca nu taca ji'i xtyucua ji'na

⁴⁹ Li' nacui Juan ji'i Jesús:

—Mstru —nacui—, cua na'a ya cha' ndu chaca ñati nu nlyo ji'i cui'i cuxi nu ntsu'u ji'i ñati chacuayá' jinu'u, nacui yu. Bi' cha' ngua'a ya ji'i yu bi', cha' nga'aa cua'ni yu jua'a, cha' ná lo'o yu bi' ndya'a yu ndyaca tsa'a yu lo'o ya.

⁵⁰ Pana ndi'ya nacui Jesús ji'i li':

—Ná cua'a mā ji'i, cha' sca ñati nu ná nxuu tya'a lo'o na, ná tyiquee' taca ji'i bi' xtyucua ji'na.

Ngua'a Jesús ji'i Jacobo lo'o ji'i Juan

⁵¹ Nu lo'o cua tyalaa ti tyempo cha' tyaa Jesús nde cua, li' ngüiñi ti' yu cha' tyaa yu nde Jerusalén. ⁵² Nda yu ji'i nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i yu cha' tsaa ngu' tyucuii nde loo la, cha' chcui' ngu' lo'o ngu' quichi sube ti su tyeje tacui yu lo'o ngu'. Li' ndyaa ngu' bi' sca quichi sube ti, sca quichi tyi ngu' Samaria; ngulana ngu' su tyi'i ngu' li'. ⁵³ Pana ná ntaja'a ngu' quichi sube bi' ta ngu' chacuayá' cha' tyanu ngu' bi' quichi, cha' jlo ti' ngu' quichi bi', cha' nde quichi Jerusalén tsaa ngu'. ⁵⁴ Nu lo'o ndyuna tya'a ndya'a Jesús cha' bi', Jacobo lo'o Juan naa nu ngu' bi', li' nacui ngu' bi' ji'i Jesús:

—Cusu' —nacui ngu' bi'—, ¿ha ná nti' nu'u cha' jña ya quii' nde cua cha' tyalú nde lo yuu su ndi'i ngu' jua? Cua'ni tye bi' tsiya' ti ji'i ngu' jua, tyaqui ngu'. Jua'a ngua'ni jyo'o cusu' Elías sa'ni —nacui ngu' ji'i Jesús.

⁵⁵ Li' ña'a tsa Jesús ji'i ngu' bi', nchcui' yu lo'o ngu' bi' li':

—Ná nda mā cuentya tsiya' ti ñi'ya ndyu'u cha' nu nchcui' mā —nacui Jesús—, si'i Xtyi'i ycu' Ndyosi laca nu ngulu'u ji'i mā cha' chcui' mā cha' cuxi jua'a; nu xña'a laca nu ngulu'u ji'i mā cha' chcui' mā jua'a. ⁵⁶ Si'i cha' cua'ni tye na' chalyuu ji'i ñati nda ycu'

Ndyosi Sti na' 'na lijyaa cha' caca na' ñati; cha' cua'ni lyaá Ni ji'i ñati chalyuu, bi' cña ntsu'u cha' cua'ni na' —nacui Jesús.

Li' ndu'u ngu' ndyaa ngu' xa' quichi sube ti.

Ñati nu chañi cha' nti' tya'a lo'o Jesús

⁵⁷ To' tyucui su ndyaa ngu' na'a ngu' ji'i sca nu qui'yu.

—Cusu' —nacui yu—, lo'o na' nti' na' tsa'a lo'o nu'u, macala su tsa nu'u tsa'a na' lo'o nu'u.

⁵⁸ Li' nguxacui Jesús cha' ji'i nu qui'yu bi':

—Nu naa cuatya' ni, ne' xtyú ni' ndyu'ú ni'; lo'o nu quiñi sube ni, ne' xlyati ndyu'ú ni'; lo'o na' ni, cua lijya na' chalyuu cha' caca na' ñati, pana ná ntsu'u su xtyii na' caja' na', ná ntsu'u su chca'a cña' na'.

⁵⁹ Lo'o li' nacui Jesús ji'i chaca nu qui'yu:

—Caa tya'a nu'u lo'o na' —nacui.

—Cusu' —nacui yu ji'i Jesús li'—, ta nu'u xi tyempo jna' cha' tyanu na' lo'o sti na' ña'a cuayá' nu cajaa sti na', cha' ña'a na' ji'i tyatsi'.

⁶⁰ Li' nacui Jesús ji'i yu:

—Tya ntsu'u xi xa' la tya'a ñati ma nu taca xatsi' ji'i nu cua ngujui; pana nu'u ni, ntsu'u cha' tsa nu'u lo'o na' cha' chcu' nu'u cha' tso'o ji'i ycu' Ndyosi lo'o ñati.

⁶¹ Li' nacui chaca nu qui'yu ji'i Jesús:

—Cusu', lo'o na' nta' tsa'a lo'o nu'u —nacui yu—, pana ta xi tyempo 'na cha' tsa'a na' salya' na' lo'o ngu' toni'i 'na.

⁶² Li' nguxacui Jesús cha' ji'i nu qui'yu bi':

—Sca ñati nu nguxana sca cña ni, ná caca tyu'u scua cña bi' ji'i yu si tya'achu' yu ji'i; ñi'ya nti' ñati nu nclya'a yuu, ná ca cula'a tso'o yu yuu si ña'a yu nde chu' yu; la cui' jua'a lo'o caca ycu' Ndyosi loo ne' cresiya ji'i cu'ma ñati chalyuu ni, ná ta Ni cña cua'ni ma cuentya ji'i ycu' si nti' ma tya'achu' ma ji'i Ni.

10

Nda Jesús ji'i snayala tyii tya'a ngu' ndyaa

¹ Nu lo'o cua nteje tacui cha' bi', li' ngusubi Jesús chaca snayala tyii tya'a ngu' cha' tsa ngu' nde loo ji'i yu; cuentya tucua tya'a ti ngu' tsa ngu' lcaa se'i lo'o lcaa quichi su nga'a cha' tsa yu nti' yu. ² Li' nchcu' yu lo'o ngu' bi':

—Chañi cha' ntsu'u tsa cña re, cha' chcu' na lo'o ñati cha' xñi ngu' cha' nu nchcu' na' —nacui Jesús ji'i ngu' bi'—. Lo'o jua'a, xti ti ngu' nu caca cua'ni cña re; bi' cha' chcu' ma lo'o Sti na', ycu' nu Xu'na cña re, cha' tya ta Ni xi xa' la tya'a ñati nu taca ji'i cua'ni cña re. ³ Yaa clya ma lacua. Su ta na' ji'i ma tsa ma, ca bi' tyi'i ma laja ñati cuxi ñi'ya si ndi'i xlya' cuañi' laja bo'o tyaala; pana tyi'i ycu' Ni lo'o ma cha' ná sca caca ji'i ma li'.

⁴ Ná cui'ya ma cuiji su tyu'u cñi, ni xa' cuiji, ni caña ná chca'a quiya' ma. Lo'o jua'a ná tyu ma tyiquee' tyucui lo'o ta ma cha' lo'o ñati. ⁵ Nu lo'o tyalaa ma toni'i ji'i sca ñati, li' ndi'ya chcu' ma lo'o ycu' Ndyosi cuentya ji'i ñati nu ndi'i ni' bi': “Ti ti tyi'i tyiquee ngu' nu ca tyi re”, ñacu' ma ji'i ycu' Ndyosi li'.

⁶ Lo'o si chañi cha' nti' ngu' nu ndi'i ni' bi' cuna la ngu' cha' ji'i ycu' Ndyosi, li' cua'ni Ni cha' ti ti tyi'i tyiquee ngu' bi'; pana si ná nti' ngu' cuna ngu' cha' bi', nga'aa culacua Ni ji'i ngu' bi' jua'a. ⁷ Tyanu ma toni'i ji'i ngu' tso'o bi', cacu ma co'o ma cua ña'a ca na nu cacu ngu' bi'; sca ñati nu ndyu'ni cña ni, ntsu'u chacuayá' ji'i cha' cacu yu tyaja. Pana ná tya'a ma lcaa ti toni'i ji'i ngu'.

⁸ Lo'o tyalaa ma sca quichi su tso'o tsa chcu' ñati lo'o ma, cacu ma lcaa na nu ta ngu' ji'i ma, ⁹ cua'ni ma jo'o ji'i ngu' quicha nu ndi'i bi'. Lo'o li' ñacu' ma ji'i ngu' bi': “Cua ngulala cha' caca ycu' Ndyosi loo ne' cresiya ji'i cu'ma”. ¹⁰ Pana lo'o tyalaa ma sca quichi su ná nti' ngu' cha' chcu' ma cha' ji'i ycu' Ndyosi lo'o ngu', hora ti tyu'u ma nde to' calle ti. Li' ñacu' ma ji'i ngu':

¹¹ “Scui ya quiya' ya cha' tyalú snii yuu ji'i quichi tyi ma nu ngusñi ca'a quiya' ya; jua'a ca cuayá' ti' ma li' cha' xqui'ya cha' cuxi tyiquee ma, bi' cha' tyu'u ya quichi tyi ma tyaa ya. Pana masi cuxi ma, ntsu'u cha' ca cuayá' ti' ma cha' cua ngulala

cha' caca ycuí' Ndyosi loo ne' cresiya jí'í ma', ñacuí ma' jí'í ngu' quichí bi'. ¹² Nchcui' na' cha' bi' lo'o ma' juani, cha' nu lo'o tye chalyuu, li' tlyu la cha' ti'í caca jí'í ngu' quichí bi'; xti la cha' chcube' ngu' jyo'o quichí Sodoma nu cuxi tsa ngua'ni cua sa'ni la.

Quichí su ná ntucúá ñatí cña jí'í ycuí' Ndyosi

¹³ 'Tya'na tsa cu'ma' ngu' quichí Corazín! Lo'o jua'a, tya'na tsa cu'ma' ngu' quichí Betsaida! Cua quiña'a tsa cha' tlyu nu cua na'a cu'ma', lo'o ná nguju'u ti' ma' tsiya' ti jí'í cha' cuxi nu ndyu'ni ma'. Cua sa'ni la xña'a tsa ngua ngu' quichí Tiro, lo'o ngu' quichí Sidón; ngu' xa' tsu' ngua ngu' bi'. Pana ná ngujuí ñi'ya caca tyuju'u ti' ngu' bi' jí'í cha' cuxi nu ngua'ni ngu', cha' bilya ña'a ngu' bi' ni sca cha' tlyu ñi'ya nu cua na'a cu'ma' ngu' Israel; bi' cha' ná ngua xñi'í ti' ngu', ná ndyacu' ngu' late' ngata, ni ná ngusu'ba ngu' jii hique ngu' ñi'ya nu ndu'ni ngu' su nscua jyo'o. ¹⁴ Liñi cacha' na' jí'í ma' cha' caca tso'o la jí'í ngu' jyo'o quichí Tiro, lo'o jí'í ngu' jyo'o quichí Sidón, nu lo'o tyalaa tsa tlyu lo'o cua'ni cuayá' ycuí' Ndyosi jí'í ñatí chalyuu; lye la xcube' Ni jí'í cu'ma' li', cha' ná nduna ma' tsiya' ti. ¹⁵ Lo'o cu'ma' ngu' quichí Capernaum ni, nti' ma' cha' tso'o tsa caca jí'í quichí tyi ma'. ¿Ha ná lo'o xcube' Ni jí'í ma' nti' ma'? Pana culo'o Ni jí'í ma' cha' tyaa ma' ca bilyaa.

Tya nchcui' la Jesús lo'o nu snayala tyii tya'a ngu' bi' li':

¹⁶ —Ñatí nu cua'a jyaca jí'í cha' nu ta cu'ma' lo'o, ñi'ya si ndaca'a jyaca ngu' bi' jí'í cha' nu ta na' lo'o ngu' laca; lo'o ñatí nu xlyú cha' hichu' cu'ma', ñi'ya si nxlyú ngu' bi' cha' hichu' na' laca. Lo'o jua'a ñatí nu xlyú cha' hichu' na' ni, na nxlyú ngu' cha' bi' hichu' ycuí' Ndyosi nu nda jna' lijyaa; jua'a laca cha' —nacuí Jesús jí'í ngu'.

Ndu'u ngu' ndyaa ngu' li'.

Cua nguxtyuu ngu' nu ngua'a loo Jesús cña jí'í ñaa ngu'

¹⁷ Ca tiya' la nguxtyuu nu snayala tyii tya'a ngu' ñaa ngu' slo Jesús. Chaa tsa ti' ngu'. —Cusu' —nacuí ngu' jí'í Jesús—, lo'o nu cui'í cuxi ndaquiya' jí'í cña nu ngulo ya jí'í chacuayá' jinu'u —nacuí ngu'.

¹⁸ Nchcui' Jesús lo'o ngu' li':

—Jua'a tu'ni. Lo'o na' na'a na' jí'í Satanás lo'o ndyú yu lo yuu; ñi'ya ndyalú tyi'yu nde lo yuu, jua'a ndyú yu. Ngulo'o ycuí' Ndyosi jí'í nu xña'a bi' ca su tlyu su ntucua Ni nde cua, ndyú yu lo yuu li'; bi' cha' ndaquiya' cui'í cuxi bi' jí'í cha' nu nchcui' ma' juani. ¹⁹ Lo'o jua'a cua nda na' chacuayá' jí'í cu'ma' cha' sta quiya' ma' hichu' cuaña, lo'o hichu' chuni'í; chacuayá' jna' cua'a ma' chacuaya' jí'í nu xña'a tsiya' ti. Lo'o jua'a ná ca cuxi jí'í ma' tsiya' ti, ni sca cha' cuxi ná tyacua jí'í ma' li'. ²⁰ Pana ná ntsu'u cha' ca chaa ti' ma' cha' ndaquiya' cui'í cuxi bi' jí'í cña nu ngulo ma' jí'í, tso'o la ca chaa ti' ma' cha' cua nscua xtañi ma' ca su ntucua ycuí' Ndyosi nde cua.

Tso'o tsa ntsu'u tyiquee Jesús

²¹ Sca hora bi' tso'o tsa ntsu'u tyiquee Jesús xqui'ya cha' ndi'í Xtyi'í ycuí' Ndyosi lo'o yu. Bi' cha' nchcui' Jesús lo'o ycuí' Ndyosi Sti yu li':

—Sti na', cua'ni chí na' loo ycuí' nu'u juani. Nu'u laca ycuí' Ni nu laca loo nde cua, jua'a laca nu'u loo nde lo yuu. Cua ngutu'u yacu' ti cha' bi' cuentya jí'í ñatí nu ngua tya sa'ni la, cha' ná ca cuayá' ti' ngu' cha' bi' tsiya' ti, masi nchca tsa jí'í ngu'; pana tsa xlya'be hí cha' cua ngulu'u tso'o nu'u cha' bi' jí'í ñatí jua'a ti juani, masi ná jlo tso'o ti' ñatí bi'. Ndyu'ni tlyu na' jinu'u cha' jua'a ngua ti' ycuí' nu'u cha' caca —nacuí Jesús jí'í ycuí' Ndyosi.

²² Li' nchcui' yu lo'o ngu' nu ndyaa cuentya jí'í yu bi':

—Cua nda Sti na' lcaa na' jna'. Ná tucui jlo ti' cha' laca na' Sñi' ycuí' Ni; sca ti ycuí' Sti na', bi' nu jlo ti'. Ná tucui jlo ti' tilaca laca ycuí' Sti na'; sca ti na', jlo ti' na' tilaca laca Ni. Lo'o jua'a ca jlo ti' xi xa' la ñatí nu nti' na' cha' culu'u na' jí'í ngu' tilaca laca ycuí' Sti na', ca cuayá' ti' ngu' bi' li'.

²³ Li' nguxtyacui Jesús ca su ndu' nu ngu' nu ndyaca tsa'a jí'í, ndu' ycuí' ti ngu' nchcui' yu lo'o ngu' bi' li':

—Tso'o tsa ntsu'u tyiquee ñati nu ña'a cua ña'a ca cha' tlyu nu cua na'a cu'ma juani.
²⁴ Chañi cha' nu nchcui' na' lo'o ma re, cha' quiña'a tsa ngu' nu ngua tu'ba ji'i ycu' Ndyosi sa'ni la, lo'o jua'a quiña'a rey nu ngua loo sa'ni la, cua ntajatya tsa ngu' bi' ji'i cha' tlyu nu cua na'a ma juani, cha' ña'a ngu' ji'i nquicha'; cua ntajatya tsa ngu' bi' ji'i cha' nu nduna ma juani, cha' ngua ti' ngu' cuna ngu' nquicha'. Pana ngujuii ngu' li', lo'o bilya ña'a ngu' cha' bi', bilya cuna ngu' cha' bi' tsiya' ti —nacui Jesús ji'i ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i.

Sca cha' tso'o nu ngua'ni sca ngu' samaritano

²⁵ Li' ndatu sca mstru cha' jo'ó cha' chcui' cuayá' yu lo'o Jesús. Lo'o li' nchcuane yu ji'i Jesús:

—Mstru —nacui—, ¿ñi'ya cua'ni na' cha' caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye tsiya' ti jna'?

²⁶ Li' nguxtyacui Jesús cha' lo'o yu:

—¿Ni cña ngulo ycu' Ndyosi ji'na nu nscua lo quityi nu ngua sa'ni? ¿Ñi'ya ndyu'u ta cha' bi' nti' nu'u?

²⁷ Li' nchcui' mstru cha' jo'ó bi':

—Ndi'ya nchcui' cha' cusu' bi' —nacui mstru bi'—, cha' tso'o tsa tyu'u tyiquee na ña'a na ji'i ycu' Ndyosi, jua'a tyucui tyiquee na taquiya' na ji'i ycu' Ni, jua'a cua'ni tlyu na ji'i Ni lo'o lcaa cha' nu ca'ya hique na, jua'a tyucui juersa ji'na cua'ni tlyu na ji'i ycu' Ni. Lo'o jua'a nga'a cha' cua'ni tya'na ti' na ji'i tya'a ñati na, ñi'ya nu nti' na cha' cua'ni tya'na ti' xa' ñati ji'na.

²⁸ Li' nacui Jesús ji'i yu bi':

—Tso'o tsa cha' nu nguxacui nu'u 'na. Si jua'a cua'ni nu'u, caja chalyuu bi' jinu'u li'.

²⁹ Pana nu mstru cha' jo'ó bi' ni, cua nti' yu cha' tyu'u liñi la cha' nu cua nchcui' yu, bi' cha' nacui yu ji'i Jesús:

—¿Tilaca laca tya'a ñati na' lacua?

³⁰ Li' nchcui' Jesús cui re cha' xacui cha' ji'i mstru bi':

—Ngutu'u sca ngu' tya'a quichi tyi na nde Jerusalén, ndya'a yu lijya yu tyucui ndyaa nde calacui, nde quichi Jericó. Lo'o li' ndu'u tucua xi tucua sna tya'a ngu' cuaana, nguxlyaa ngu' lcaa na nu lo'o ji'i yu; ngulo ngu' ste' yu, li' ti'í tsa ngujui' ngu' xña'a bi' ji'i yu ña'a cuayá' nu cua cajaa ti yu. Li' nguxtyanu ngu' ji'i yu ña'a ntsiya ti yu. ³¹ La cui' ti tyucui bi' nteje tacui sca sti jo'ó tya'a quichi tyi na. Pana lo'o na'a sti jo'ó bi' ji'i nu quicha bi', li' yala ti nteje tacui chaca tsu' tyucui, ndyaa li'. ³² Lo'o li' ñaa sca xirta, sca ngu' Levi, la cui' tyucui bi'. Ndyaa na'a xi ji'i yu quicha bi'; pana lo'o na'a ji'i, tsa ndyubi ti nteje tacui xirta ndyaa li'. ³³ Lo'o la cui' tyucui bi' ndya'a sca nu qui'yu ngu' Samaria, sca ngu' xa' chalyuu. Lo'o na'a ji'i yu quicha bi', hora ti ngua tya'na ti' ji'i yu. ³⁴ Lo'o li' ndyaa ca su ntsiya yu quicha bi', ngua'ni jo'o ji'i lcaa su quicha ji'i yu bi' lo'o setye, cuati lo'o vino ngua'ni jo'o ji'i yu su quicha bi'. Li' ngüixii late' chu' yu su quicha bi', ngusta ji'i yu quicha bi' hichu' huru ji'i ycu', ndyaa lo'o ji'i yu ca to' tyi sca ñati; ca bi' ña'asi ngu' ji'i nu quicha bi' ngua ti'. ³⁵ Ca chaca tsá lo'o cua tsa ti nu ngu' samaritano bi', li' ngulo tucua tya'a cñi plata cha' ta ji'i ngu' nu ca ji'i ni' su ntsiya nu quicha bi'. Ndi'ya nacui ji'i ngu' ca tyi: “Ña'asi ma ji'i yu quicha re. Lo'o si tya culiji la ma cñi lo'o yu, lo'o xtyuu na' caa na' slo cu'ma chaca quiya', li' tya na' cñi ji'i ma”, nacui nu samaritano bi'.

Lo'o cua ndye nda Jesús cui re lo'o ngu', li' nchcuane yu ji'i mstru bi':

³⁶ —Tso'o lacua. Nu sna tya'a ñati nu nteje tacui tyucui su ntsiya nu quicha bi' ni, ¿tilaca nu nguna'asi tso'o la ji'i yu nu ngua quicha bi'? ¿Tilaca laca nu chañi cha' laca tya'a ñati lo'o nu quicha bi'?

³⁷ —Nu ngua'ni tya'na ti' ji'i yu quicha bi' —nacui mstru cha' jo'ó bi' ji'i Jesús.

Li' nacui Jesús ji'i mstru bi':

—Yaa nu'u lacua, lo'o la cui' jua'a cua'ni nu'u lo'o tya'a ñati nu'u.

Nga'a Jesús ca su ndi'i Marta lo'o María

³⁸ Ngusñi Jesús tyucui, ndyaa yu lo'o ngu' tya'a ndya'a yu. Lo'o li' ndyalaa ngu' sca quichi' piti ti su ndi'i sca nu cuna'a nu naa Marta. Tso'o tsa ntsu'u tyiquee Marta cha' ndyalaa Jesús slo, cha' nti' tsa ma' cuna ma' lcaa ña'a cha' nu nda yu. ³⁹ Lo'o jua'a ntsu'u sca tya'a ngula Marta nu naa María. Hora ti ndyaca'a nu María bi' cacua ti slo Jesús cha' cuna cha' nu chcu' yu; ⁴⁰ pana nu Marta bi' ni, quiña'a tsa cña ntsu'u cha' cua'ni ma'. Li' nchcu' ma' lo'o Jesús:

—Cusu' —nacui' Marta ji'i—, ¿ha ná ndube ti' nu'u cha' quiña'a tsa cña ngxu'tyanu María tya'a na' cha' cua'ni na' ycu' ti na'? Bi' cha' tso'o la si chcu' nu'u lo'o cho' lacua, cha' caa cho' xyucua xi cho' 'na.

⁴¹ Li' nguxacui' Jesús cha' ji'i Marta:

—Marta, Marta, ntsu'u tsa cña jinu'u —nacui' Jesús—. Quiña'a tsa nclyacua ti' nu'u xqui'ya lcaa cña sube nu ntsu'u jinu'u. ⁴² Pana tya lijyi sca cha' nu tso'o cua'ni nu'u, sca cha' nu ndulo la; bi' laca cha' nu cua nti' María cua'ni juani. Cua ndyu'ni cho' sca cña nu tso'o la, lo'o ná ntsu'u cha' xlyaá xa' ñati cña bi' ji' cho'.

11

Ñi'ya nu chcu' na lo'o ycu' Ndyosi

¹ Ngua sca tsá nga'a Jesús ndyu'ni tlyu ji' ycu' Ndyosi. Lo'o ndye nchcu' yu lo'o Ni, li' nacui' sca ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i:

—Cusu' —nacui'—, culu'u nu'u ji' ya ñi'ya caca chcu' ya lo'o ycu' Ndyosi, tsa ña'a nu ngulu'u jyo'o Juan ji' ngu' nu nguta'a lo'o.

² Li' nacui' Jesús ji'i:

—Nu lo'o chcu' mā lo'o ycu' Ndyosi, ndi'ya chcu' mā:

Ndyosi Sti ya nu ntucua nde cua, tacati tsa cha' jinu'u.

Caa nu'u nde chalyuu cha' caca nu'u loo ji' ya.

Cua nti' ya cha' caca lcaa cha' nu nti' nu'u cha' caca nde chalyuu, ñi'ya nu ndyaca cha' nu nti' nu'u nde cua.

³ Ta nu'u na cacu ya tsá juani.

⁴ Cui'ya nu'u cha' clyu ti' ji' ya ji' lcaa cha' cuxi nu ngua'ni ya, cha' jua'a cua ngüi'ya ya cha' clyu ti' ji' ñati nu ngua'ni cha' cuxi lo'o ya.

Ná ta nu'u chacuayá' cha' cojolaqui cha' cuxi ji' ya, pana cua'ni lyaá nu'u ji' ya ya' nu xña'a.

Jua'a ngulu'u Jesús ji' nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji' bi'. ⁵ Li' xa' nchcu' yu lo'o ngu' bi':

—Nde chcu' na' sca cha': Sca yu tya'a cu'mā ntsu'u sca tya'a tso'o yu. Lo'o li' sca talya ntsu'u cla'be talya, ndyaa yu toni' ji' tya'a tso'o yu cha' ñacui' yu ji'i: “Tyocue, ta xi sna tya'a tyaja jñi' ti na' xi. ⁶ Cua ndyalaa ca ti sca yu tya'a tso'o na' toni' 'na, lo'o ná ntsu'u tsiya' ti na nu ta na' cha' cacu yu.” ⁷ Lo'o li' nu yu ca tyi nu ntsu'u nde ni' ji' nguxacui' cha' ji' yu: “Ná ntá' cha' chcu' cua ña'a ti lo'u. Cua ndyacu' toni' 'na. Lo'o nu sube 'na, cua ntsiya ngu' lo quiña' laja' ngu' lo'u. Ná caca tyatu na' cha' ta na' hi'”, nacui' tya'a tso'o yu ji' yu bi'. ⁸ Ndi'ya nacui' na' —nacui' Jesús ji' ngu'—, masi ná ntaja'a tya'a tso'o yu tyatu cha' ta tyaja bi' ji' yu bi', masi tso'o ti lo'o yu, pana tiya' la ngua ti' tya'a tso'o yu ta cha' bi' ji' yu, xqui'ya cha' nga'aa nti' cha' xa' tsa yu xtyu'u yu ji' chaca quiya'; bi' cha' ndyatu tya'a tso'o yu li', nda lcaa na nu nti' yu bi'. ⁹ Ndi'ya nchcu' na' lo'o mā lacua: Lo'o jña mā sca cha' ji' ycu' Ndyosi, ta Ni cha' bi' ji' mā li'; lo'o culana mā ji' ycu' Ni, quijeloo Ni ji' mā li'; lo'o tyucui tyiquee mā chcu' mā lo'o ycu' Ni, taquiya' Ni ji' cha' nu chcu' mā lo'o Ni li'. ¹⁰ Lcaa ñati nu jña sca cha' ji' ycu' Ndyosi ni, caja cha' bi' ji' ngu' li'; jua'a lcaa ñati nu culana ji' ycu' Ni, quijeloo Ni ji' ngu' li'; la cui' jua'a, lcaa ñati nu tyucui tyiquee chcu' lo'o Ni, taquiya' Ni ji' cha' nu chcu' ngu' lo'o Ni li'.

¹¹ Nu cu'mā ñati chalyuu nu ntsu'u nu sube ji' mā, ná nda mā sca na cuxi cacu sñi' mā lo'o jña ngu' na cacu ngu'. Ñi'ya nti' si jña ngu' xlyá cacu ngu', ná ta mā sca quee cacu ngu' li'; si jña ngu' cualya cacu ngu', ná ta mā cuaña ji' ngu' li'; ¹² si jña ngu' sca xcube, ná ta mā sca chuni' cacu ngu' li'. ¹³ Bi' cha' lacua, si jlo ti' mā cha' ta mā na tso'o cacu

sñi' ma, masi xña'a tyiquee ma, la cui' jua'a jlo ti' ycui' Ndyosi Sti ma nu ntucua nde cua; lye la cua'ni tya'na ti' Ni ji'i ma, cha' tya ta Ni Xtyi'i ycui' Ni tyanu ne' cresiya ji'i ma si jña ma cha' bi' ji'i Ni.

Ngusta ngu' qui'ya ji'i Jesús

¹⁴ Ntsu'u sca nu qui'yu nu ngua cu'u cha' cua ngusñi sca cui'i cuxi ji'i yu, pana ngulo Jesús ji'i cui'i cuxi nu ngusñi ji'i yu, ndyaa bi' li'. Nu lo'o ngutu'u cui'i nu ntsu'u ji'i nu qui'yu cu'u bi', ngua ji'i yu nchcui' yu li'. Ndube tsa ti' ñati lo'o na'a ngu' cha' bi'. ¹⁵ Pana ntsu'u ngu' nu nchcui' ndi'ya:

—Nclyo nu qui'yu cua ji'i cui'i cuxi chacuayá' ji'i Beelzebú, nu laca xu'na lcaa lo cui'i cuxi —nacui' ngu'.

¹⁶ Lo'o li' xa' la ñati ngua ti' ña'a cuayá' ngu' ji'i Jesús, bi' cha' ngüijña ngu' ji'i Jesús cha' cua'ni yu chaca cha' tlyu chacuayá' ji'i ycui' Ndyosi nu ntucua nde cua. ¹⁷ Pana cua ngua tii Jesús lcaa cha' nu nclyacua ti' ngu', bi' cha' nchcui' yu lo'o ngu' ndi'ya:

—Tye cha' ji'i cua ña'a ca quichi si xcui' cha' cusuu cua'ni ngu' lo'o tya'a ngu', si tsaca latya ngu' tisiya xuu tya'a ngu' lo'o chaca latya ngu'. La cui' jua'a lo'o ngu' tya'a ndi'i ni'i, si ntsu'u cha' cusuu ji'i ngu' lo'o xa' la tya'a ngu', nga'aa caja ñi'ya tyi'i ngu' lo'o tya'a ngu' sca ti ni'i bi'. ¹⁸ Bi' cha' ná talo cha' ji'i Satanás si xuu tya'a nu Satanás bi' lo'o msu ji'i ycui'; tye cha' ji'i nu xña'a yala ti li'. Pana nu na' ni —nacui' Jesús—, cua nacui' ma cha' ngulo na' ji'i cui'i cuxi nu ntsu'u ji'i ñati chacuayá' ji'i Beelzebú nu laca xu'na cui'i cuxi bi', jua'a nchcui' ma 'na. ¹⁹ ¿Ha cha' liñi nchcui' ma lo'o nchcui' ma cha' chacuayá' ji'i Beelzebú nclyo na' ji'i cui'i cuxi? Ná liñi nchcui' ma tsiya' ti, cha' lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i ma nclyo ngu' ji'i cui'i cuxi; chacuayá' ji'i ycui' Ndyosi nclyo ngu' cui'i bi', nacui' ma. Xqui'ya ngu' bi' caca cuayá' ti' ma lacua; caca cuayá' ti' ma si cha' liñi nchcui' ma, si cha' cuiñi ti nchcui' ma. ²⁰ Chacuayá' ji'i ycui' Ndyosi nclyo na' ji'i cui'i cuxi nu ntsu'u ji'i ñati, bi' cha' taca ca cuayá' ti' ma cha' cua ndyalaa tsá cha' caca ycui' Ndyosi loo ne' cresiya ji'i ma.

²¹ Ñi'ya nti' sca ñati tyaala, ndu yu cua nde toni'i ji'i yu. Cua laca ndi'i maxtyi ji'i yu cacua ti su ndu yu, cha' jua'a ná sca caca ji'i yu'ba nu ntsu'u ji'i yu. ²² Sca ti lo'o caa xa' la ñati nu xña'a la, tyijiloo ngu' bi' ji'i yu li'; xlyaá ngu' lcaa chcuá nu ntsu'u ji'i yu su ndu yu cua, cuaana ngu' yu'ba ji'i yu bi', cha' caja xi ji'i ca ta'a ngu' li'.

²³ Ñati nu ná nti' xñi cha' jna', na nxuu tya'a ngu' bi' lo'o na' li', jua'a ndyu'u cha' bi'. Lo'o jua'a ñati nu ná nxyucua 'na, na ndaca'a ngu' bi' ji'i tya'a ñati ngu' cha' ná xñi ngu' cha' jna' lacua.

Lo'o xtyuu cui'i cuxi chaca quiya'

²⁴ Lo'o xtyanu cui'i cuxi ji'i sca ñati, li' tya'a yu'u cui'i bi' ne' quixi' tyijyu' su ná ntsu'u ñati; tsa cui'i cuxi bi' tsaana su chca'a cña' cui'i xi. Lo'o ná quije su chca'a cña' cui'i bi' ni, li' ñacui: “Tya'a na' ni, xtyuu na' nde su nguti'i na' clyo”. ²⁵ Lo'o tyalaa cui'i bi' slo ñati bi' chaca quiya', li' ña'a cha' laja ti ndi'i cresiya ji'i ñati bi', si'i na ngua tso'o la yu bi'. ²⁶ Hora ti tsa cui'i chaca quiya', tsaana ji'i chaca cati tya'a cui'i cuxi nu xña'a la, cha' stu'ba ti xñi lcaa cui'i bi' ji'i ñati bi'; caja su tyi'i cui'i bi' lo'o ñati bi' nti'. Caca cuxi la cha' ji'i ñati bi' li', cha' quiña'a la cui'i xñi ji'i yu li'.

Nu lo'o chañi cha' tso'o ntsu'u tyiquee na

²⁷ Lo'o ndye nchcui' Jesús jua'a, li' nchcui' sca nu cuna'a lo'o Jesús. Laja ñati quiña'a bi' ndu nu cuna'a lo'o nchcui' bi':

—Tso'o tsa ntsu'u tyiquee ma' cusu' xtya'a nu'u nu ngua'ni cala jinu'u, nu nda ndyati' nu'u —nacui' nu cuna'a bi'.

²⁸ Li' nguxacui' Jesús cha' ji'i:

—Si'i cha' bi' —nacui—. Tso'o la ntsu'u tyiquee ñati nu cua'a jyaca ji'i lcaa cha' nu nda ycui' Ndyosi lo'o ngu', nu taquiya' ji'i lcaa cha' bi'.

Ngua ti' ñati cuxi ña'a ngu' sca cha' tlyu

²⁹ Tya ndyu'u ti'í la ngu' slo Jesús tsa tlyu ti, li' chaca quiya' nchcui' Jesús lo'o ngu':

—Xña'a tsa ñati' chalyuu juani —nacui' Jesús—. Cua nti' ngu' cha' cua'ni na' sca cha' tlyu chacuayá' ji'í ycuí' Ndyosi, cha' ña'a cui'ya ngu' ji'í ñi'ya si laca sca cuxe' ti. Pana ná cua'ni na' jua'a. Nga'a cha' tyi'u ti' mā ñi'ya nu ngua ji'í jyo'o Jonás lo'o nguti'í yu chalyuu tya sa'ni la. ³⁰ Tlyu tsa cha' ngua'ni ycuí' Ndyosi lo'o nu Jonás bi' tyucuii, nu lo'o ndyaa yu ca quichí Nínive cha' chcuí' yu cha' ji'í ycuí' Ndyosi lo'o ngu' bi'. La cui' jua'a tlyu tsa cha' cua'ni Ni lo'o na' nu liyyaa cha' caca na' ñati' —nacui' Jesús—, cha' caja ñi'ya chcuí' na' cha' ji'í Ni lo'o ñati' chalyuu juani. ³¹ Lo'o jua'a cua laca ntsu'u yabe' ji'í cu'mā ñati' chalyuu ca slo ycuí' Ndyosi lo'o tye chalyuu xqui'ya cha' cuxi nu ngua'ni mā; li' tyu'u tucua sca jyo'o cusu' nu ngua reina nu ngua loo chalyuu sa'ni la, cha' sta ma' qui'ya ji'í mā slo ycuí' Ni. Li' chcuí' ma' cusu' bi' ñi'ya ngua lo'o ndyaa ycuí' ma' slo jyo'o rey Salomón. Tyijyu' tsa quichí tyi ma' reina bi', pana cua ngujui cha' ji'í ma' cha' ngua tsa ji'í nu rey Salomón bi', cha' tso'o tsa cui'í nda yu lo'o ñati'; bi' cha' ndyalaa ma' slo rey bi' li', cha' cuna ma' cui'í nu nda rey bi'. Pana cu'mā ni, ná ntaja'a mā cuna mā cha' ji'í ycuí' Ndyosi, masi tlyu la cña ndyu'ni Ni juani, cha' ndi'í na' chalyuu; xti la cha' ngua ji'í jyo'o Salomón tya li'. ³² Lo'o jua'a lo'o ngu' jyo'o quichí Nínive ni, sta ngu' qui'ya ji'í cu'mā tsa bi' lo'o cua'ni cuayá' ycuí' Ni ji'í cu'mā. Cua ndyuna ngu' Nínive bi', nu lo'o nchcui' Jonás lo'o ngu' chacuayá' ji'í ycuí' Ndyosi; ngua tyuju'u ti' ngu' bi', nguxtyanu ngu' lcaa cha' cuxi nu ntsu'u ji'í ngu' li'. Pana cu'mā ni, ná ntaja'a mā cuna mā cha' nu nda na' lo'o mā, masi tlyu la cña ndyu'ni ycuí' Ndyosi juani; xti la cha' ngua lo'o ndyaa jyo'o Jonás ca Nínive tyempo bi'.

Na laca nu ta xee nu tyu'ú ne' cresiya ji'í ñati'

³³ 'Ná tucui xtyu'u ji'í sca quii' cha' li' su'ba cuatsi' ti ngu' ji'í. Ná su'ba cuatsi' ngu' ji'í ne' sca caju; masi ca cua ti sta ngu' xee bi' to' candyeru, cha' ta xee lcaa su ndya'a ngu' ni'í. ³⁴ Lo'o jua'a cu'mā ni, nda si'yu cloo mā xee cha' tyaca' ña'a mā chalyuu. Nu lo'o tso'o ti si'yu cloo mā, li' taca ña'a mā cha' cua'ni mā lcaa lo cña nu ntsu'u cha' cua'ni mā, taca cua'ni mā xcui' cña tso'o; pana si quicha si'yu cloo mā, ná caca cua'ni mā cña, cha' talya xee ña'a mā li'. ³⁵ Tii ti' mā lacua; cui'ya mā cuentya cha' chañi cha' ntsu'u xee ne' cresiya ji'í mā, cha' si'í chalyuu cuxi ntsu'u tyiquee mā. ³⁶ Lo'o lubii ti tyucui ña'a mā, lo'o ná ntsu'u cha' ji'í mā tsiya' ti lo'o chalyuu cuxi bi', li' xee ti' mā, ñi'ya si tso'o tsa ntyiji'í sca xee tyucui ña'a mā.

Nchcui' Jesús ji'í ngu' nu tacati tsa ndu'ni ycuí' ngu', nti' ngu'

³⁷ Nu lo'o ndye nchcui' Jesús, li' nchcui' sca ngu' fariseo lo'o cha' tsa to' tyi yu fariseo bi', cha' cacu ngu' xlyaa. Bi' cha' ndyaa Jesús lo'o yu, li' ndyaa tucua to' mesa ji'í yu. ³⁸ Ndube xi ti' yu fariseo bi', nu lo'o na'a yu cha' ná ndyaati' ya' Jesús ñi'ya nu ndu'ni ngu' judío lo'o cua cacu ti ngu' tyaja. ³⁹ Li' nchcui' ycuí' nu Xu'na na lo'o yu fariseo bi':

—Cu'mā ngu' fariseo —nacui' Jesús—, tso'o tsa ndyaati' loo mā, ndyaati' hichu' cuaña' mā, ñi'ya nti' ndyaati' sca tasa, ndyaati' sca ca'ña. Pana nde ne' cresiya ji'í mā ni, xcui' cha' cuxi ntsu'u; nti' mā xlyaa mā na nu ntsu'u ji'í xa' ñati, lya' ti' mā ji'í ñati. ⁴⁰ Tonto tsa cu'mā. ¿Ha si'í sca ti ycuí' Ndyosi nu ngüiñá tyucui ña'a na, masi nde ne' na, masi nde chu' na? Ngüiñá Ni ya' na, lo'o jua'a ña'a Ni lcaa cha' nu ntsu'u ne' cresiya ji'na. ⁴¹ Pana si tyucui tyiquee mā ta mā lcaa cha' tso'o ji'í mā cha' xtyucua mā ji'í ngu' ti'í, li' tucua ycuí' Ndyosi cña nu ngua'ni mā cha' lubii cresiya ji'í mā.

⁴² 'Tya'na tsa cu'mā ngu' fariseo —nacui' Jesús—. Tacati tsa ndu'ni mā lo'o ycuí' Ndyosi lo'o lcaa na xca ti nu ntsu'u ji'í mā, jua'a lo'o nda mā msta' ji'í Ni ne' laa; sa yu'be lcaa quixi' nu tso'o xtyi'í, sa yu'be lcaa quixi' nu nda xtyi'í ji'í scuaa, nda mā cha' bi' ji'í ycuí' Ndyosi clyo lo'o ngüi'ya ca ti mā ji'í. Pana ná liñi ndu'ni cuayá' mā ji'í ñati, lo'o jua'a ná ntsu'u tyiquee mā ña'a mā ji'í ycuí' Ndyosi tsiya' ti; bi' laca cña nu nga'a cha' cua'ni mā yala la, masi ña'a ti cua'ni mā nu xa' la cña sube bi'.

⁴³ 'Tya'na tsa cu'mā ngu' fariseo. Ndiya tsa ti' mā tyucua mā lo bancu su tso'o la ne' laa, jua'a ndiya tsa ti' mā cha' cua'ni chí ngu' loo mā lo'o ndu mā lcaa'.

⁴⁴ 'Tya'na tsa cu'ma ngu' fariseo, lo'o cu'ma ngu' mstru cha' jo'ó, cha' na ndu'ni ti ma cha' tacati ma. Ñi'ya laca sca cuaá nu ntsiya ne' lo'o jyo'o, su ná sca na nscua chu', ni quee ná nscua, hasta nsta quiya' ngu' chu' bi', cha' ná jlo ti' ngu' cha' cuaá laca; jua'a laca cu'ma, cha' na ñilo'o ti ma ji'i ñati.

⁴⁵ Li' nchcui' sca mstru cha' jo'ó lo'o Jesús:

—Mstru —nacui—, lo'o nchcui' nu'u jua'a, lo'o ji'i cuare nsta nu'u qui'ya.

⁴⁶ Nguxacu' Jesús cha' ji'i yu bi' li':

—Lo'o cu'ma ngu' mstru cha' jo'ó, tya'na tsa cu'ma. Ti'i tsa cña nu nda ma cha' cua'ni ñati, ña'a cuayá' ná nchca ji'i ngu' tsiya' ti cua'ni ngu' cña bi'. Lo'o cu'ma ni, ná nda ma xi ya' ma ji'i ngu' cha' xtyucua ma ji'i ngu'; ni sca tsu' ya' ma, ná xtyucua ma ji'i ngu'.

⁴⁷ 'Tya'na tsa cu'ma, cha' tso'o tsa ni'i ndiña ma hique cuaá su ntsiya jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji'i ycu' Ndyosi cua sa'ni la; pana la cui' jyo'o cusu' tya'a ma laca nu ndyujuii ji'i jyo'o cusu' tso'o tyiquee bi'. ⁴⁸ Lo'o jua'a caca cuayá' ti' na cha' sca ti cuayá' cha' cuxi nu ntsu'u tyiquee ma lo'o jyo'o cusu' tya'a ma; na cua ndyujuii jyo'o cusu' bi' ji'i ñati nu ngua'ni cña ji'i ycu' Ndyosi cua sa'ni la, lo'o juani cu'ma laca nu ndiña ma ni'i hique cuaá su ntsiya ngu' jyo'o nu ngua tu'ba ji'i ycu' Ndyosi bi'.

⁴⁹ 'Tii tsa ycu' Ndyosi, bi' cha' ndi'ya nchcui' Ni tya sa'ni la: “Tya culo na' cña ji'i ngu' cha' caa ngu' slo ñati chalyuu. Chcui' ngu' bi' cha' liñi lo'o xa' ñati cuentya 'na. Lo'o li' cujuui ñati chalyuu ji'i tyuu tya'a ngu' bi', jua'a cua'ni lya' ti' ñati ji'i xa' la ngu' bi'”, nacui quityi ji'i ycu' Ndyosi bi'. ⁵⁰ Pana xcube' ycu' Ndyosi ji'i ñati nu ndi'i chalyuu re juani, xqui'ya cha' ndyujuii ngu' ji'i lcaa jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji'i ycu' Ndyosi tya sa'ni la, tya lo'o ngüiña Ni chalyuu tya clyo la; ⁵¹ tya lo'o ngujuii jyo'o Abel, ña'a cuayá' nu ngujuii jyo'o Zacarías, ndyujuii tsa ngu' ji'i ñati ji'i ycu' Ni. Lo'o nu Zacarías bi' ni, cla'be ne' laa ndu yu; sca la'a ti ntucua mesa su ndyaqui msta, chaca la'a nscua ni'i nu tacati tsa ji'i ycu' Ndyosi, cla'be laja bi' ndyujuii ngu' ji'i yu. Chañi cha' nu nchcui' na' lo'o ma, cha' xcube' ycu' Ni ji'i cu'ma ñati chalyuu juani, xqui'ya cha' ngujuii ngu' bi' cua sa'ni la.

⁵² 'Tya'na tsa cu'ma, mstru cha' jo'ó. Cua nquijeloo ji'i ma ñi'ya nu ca tsa'a ma lcaa lo cha' nquicha', pana ná ntaja'a ycu' ca ma ca tsa'a ma cha' bi' tsiya' ti; jua'a ndacu' ma cha' ji'i xa' ñati nu lo'o ngua ti' ngu' ca tsa'a ngu'.

⁵³ Nu lo'o ndye nchcui' Jesús cha' bi', li' nguxana ngu' mstru cha' jo'ó bi', lo'o ngu' fariseo bi', nguxlyú ngu' cha' hichu' ycu' Jesús. Cuxi tsa tyiquee ngu' bi', bi' cha' quiña'a tsa cha' tucui nchcuane ngu' ji'i Jesús li'. ⁵⁴ Ngua ti' ngu' bi' cuna ngu' sca cha' cuxi si tyu'u tsa tu'ba Jesús, cha' li' caja ñi'ya nu sta ngu' bi' qui'ya ji'i yu.

12

Nchcui' Jesús ji'i ñati nu tucua cha' ntsu'u tyiquee

¹ Cua ndyu'u ti'i tyuu tsa mil tya'a ñati slo Jesús li'. Tachaa tsa ndi'i ngu' bi', ña'a cuayá' nu nsatá quiya' ngu' ji'i tya'a ngu'. Laja li' nchcui' Jesús lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i:

—Tii ti' ma ji'i cña nu ndyu'ni ngu' fariseo, nu ngu' nu tacati tsa ndu'ni ycu' ca ngu', nti' ngu'. ² Tiya' la quijeloo ji'i ñati lcaa cha' nu ntsu'u yacu' ti juani; jua'a tiya' la caja ñi'ya nu ca cuayá' la ti' ñati lcaa cha' nu ndyaca cuaana ti juani. ³ Lcaa cha' nu cua nda ma lo'o ngu' toni'i ti ji'i ngu', ca nde loo la cuna lcaa ñati cha' bi'; lcaa cha' nu cua nchcui' cuaana ti ma lo'o ngu', masi nga'a ya' ni'i su ndi'i ma, ca nde loo la cui' tsa cañi xi'ya ngu' cha' bi' tyucui ña'a lquichi.

Nde cha' nu chañi cha' cutsii na ji'i

⁴ 'Tya'a tso'o na' laca cu'ma, bi' cha' chcui' na' cha' re lo'o ma, cha' ná cutsii ma ji'i ñati chalyuu nu caca cujuui ji'na, cha' nu nga'aa caca cua'ni ngu' xa' la cha' cuxi ji'na ca tiya' la, nu lo'o cua ngujuii na. ⁵ Cacha' na' ji'i ma juani, ti ji'i nu chañi cha' nga'a cha' cutsii ma ji'i: ycu' Ndyosi ni, cutsii ma ji'i Ni. Nu lo'o qui'ya Ni cresiya ji'i ñati, li' ntsu'u chacuayá' ji'i Ni cha' culo Ni cña ji'i cresiya ji'i ngu' cha' tsa ca bilyaa, si nti' Ni. Cha' liñi nchcui' na' lo'o ma juani: tso'o la si cutsii ma ji'i ycu' Ndyosi lacua.

⁶ Cua jlo ti' mā cha' tsa'ña tsa nga'a quiñi sube nu ndujui' ngu', hasta ca'yu tya'a quiñi sube caja ji'i mā chu' tucua paxu ti; pana ycu' Ndyosi ni, ña'asii Ni ji'i lcaa na'ni sube bi'.
⁷ Lo'o jua'a cu'ma, nda Ni cuentya ji'i scaa mā, cua jlo ti' Ni ni lcaa tya'a quicha' hique scaa mā; bi' cha' ná cutsii mā, cha' quiña'a tsa ntsu'u loo cu'ma ca slo ycu' Ndyosi. Ná stu'ba ntsu'u loo quiñi sube lo'o mā tsiya' ti, masi lo'o quiña'a tsa bi'.

Ñati nu ná ntsii chcu' cha' liñi ji'i Jesús, masi slo xa' ñati

⁸ Ndi'ya nchcu' na' lo'o mā juani: lo'o ná ca tyuju'u ti' mā chcu' mā slo xa' ñati chalyuu cha' laca mā ñati 'na, la cui' jua'a na' nu liyyaa cha' caca na' ñati, ná ca tyuju'u ti' na' chcu' na' cha' laca mā ñati 'na; chcu' na' jua'a ca su tyi'i na' lo'o xca ji'i ycu' Ndyosi nde cua. ⁹ Pana si ntsu'u sca mā nu chcu' lo'o xa' ñati cha' ná ntsu'u cha' ji'i tsiya' ti lo'o na', la cui' jua'a na', tacu' na' cha' ji'i ñati bi' slo xca ji'i ycu' Ndyosi nde cua.

¹⁰ Cua'ni clyu ti' ycu' Ndyosi ji'i ñati nu chcu' cha' cuxi jna' nu liyyaa cha' caca na' ñati; pana ñati nu chcu' cha' cuxi ji'i cña nu ndu'ni Xtyi'i ycu' Ndyosi, nga'aa cua'ni clyu ti' Ni ji'i ñati bi'.

¹¹ Cu'ma nu laca mā ñati 'na ni, ná cutsii mā nu lo'o chcu' cuayá' ngu' lo'o mā ne' laa, masi nu lo'o cua'ni cuayá' ngu' ji'i mā slo ngu' nu laca cña. Ná culacua tsa ti' mā ñi'ya caca cha' nu chcu' mā lo'o ngu' bi', cha' clyaa mā ji'i ngu'; ¹² Xtyi'i ycu' Ndyosi culu'u ji'i mā ñi'ya nu chcu' mā lo'o ngu' lo'o tyalaa tyempo bi'.

Nu culiya' tonto

¹³ Nga'a sca nu qui'yu laja ñati quiña'a. Nguxana yu nchcu' yu lo'o Jesús li':
 —Cusu' —nacui yu—, cuacha' clyu nu'u ji'i yu tya'a na' cha' tya'be cha' culiya' nu nguxtyanu sti ya ji'i ya lo'o yu.

¹⁴ Li' nguxacu' Jesús cha' ji'i yu bi':
 —Si'i cña 'na laca cua, cha' cua'ni cuayá' na' ji'i mā; si'i cña 'na laca bi', cha' sa'be na' cha' culiya' nu tyacua ji'i scaa mā.

¹⁵ Lo'o li' chaca cha' nchcu' Jesús lo'o ñati nu nga'a slo:
 —Tii ti' mā tyi'i mā chalyuu. Ná tyacui tsa ti' mā ji'i lcaa cha' tso'o nu ntsu'u ji'i ñati nu lo'o ndi'i mā nde chalyuu; ná caja chalyuu chañi ca ji'na xqui'ya cha' culiya' na, ni si'i xqui'ya cha' ntsu'u quiña'a tsa cha' tso'o ji'na.

¹⁶ Lo'o li' nda Jesús cui re lo'o ngu':
 —Ntsu'u sca yu culiya'. Tso'o tsa yuu nu ntsu'u ji'i yu, quiña'a tsa ltya ngujui ji'i yu li'. ¹⁷ Lo'o li' nguxana nu culiya' bi', ngulacua ti' yu ndi'ya: “¿Na ca cua'ni na' ni? Ná tyu'u scua su tyuco'o ltya 'na. ¹⁸ Ndi'ya cua'ni na' lacua: tso'o la cuityi' na' lcaa ja'ba 'na cha' tya' xa' ni'i tlyu la. Ca bi' xco'o na' ltya 'na, lo'o jua'a lcaa lo yu'ba 'na. ¹⁹ Li' chaa ti' na' ñacu' na': Tso'o tsa chalyuu nu ngujui 'na juani. Quiña'a tsa cha' tso'o cua ntsu'u co'o 'na, nu tyu'u scua tyuu yija 'na. Juani lasa ti tyi'i na' chalyuu; ntsu'u tsa na cacu na' nde loo la ni, masi co'o na' lcu' masi tya'a na' pasiya.” ²⁰ Li' nchcu' ycu' Ndyosi lo'o yu: “Tonto tsa nlyacua ti' nu'u. Talya ndy ti cajaa nu'u”, nacui Ni ji'i nu culiya' bi'. “¿Ti ji'i tyanu lcaa cha' tso'o nu cua nguxco'o ca ti nu'u, cha' caja jinu'u nquicha'?” nacui Ni ji'i nu culiya' bi'. ²¹ Jua'a caca ji'i ñati nu xcui' cha' caca culiya' ycu' ti ngu' ndya'a tyiquee ngu', pana ná ndube ti' ngu' si caca ngu' ñati tso'o cuentya ji'i ycu' Ndyosi.

Ña'asii ycu' Ndyosi ji'i sñi' Ni nu ndi' lo yuu chalyuu

²² Li' nchcu' Jesús lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i:
 —Ndi'ya cha' chcu' na' lo'o mā juani: Ná quiña'a tsa cha' culacua ti' mā na laca nu lyiji ji'i mā cha' cacu mā su ndi'i mā chalyuu, ni ná culacua tsa ti' mā cha' ji'i ste' mā.
²³ Cuayá' cha' lu'ú ti na, masi si'i quiña'a tsa na cacu na; cuayá' tsa si tso'o ti ti' na, masi si'i tso'o tsa ña'a ste' na. ²⁴ Culacua xi ti' mā ñi'ya laca ji'i na'ni nu naa cuitya'; ná ntyaa ni' nscua', ná ndu'ni ni' clacua, ná ntsu'u ni'i ji'i ni', ni ná ndi'ni' ja'ba su xco'o ni' na cacu ni'; pana nda Ni na cacu ni' jua'a ti. Lo'o cu'ma ni, quiña'a la ntsu'u loo cu'ma que cuitya' bi' cuentya ji'i ycu' Ndyosi. ²⁵ Nga'aa caca caluu la mā ni sa cla'be metro cua la,

masi quiña'a tsa cha' culacua ti' mā; ²⁶ masi cha' xca ti laca bi', ná nchca cua'ni mā ji'í tsiya' ti. Lo'o jua'a ná ntsu'u cha' culacua ti' mā ji'í sca cha' nu cua tonu la.

²⁷ 'Ña'a mā xi queé nu ntsu'u laja quixi' jua. Tso'o tsa nda bi' queé, masi ná ndu'ni bi' cña, masi ná nchca ji'í bi' cua'ni cha' caja late' cacu'. Ndi'ya ñacui na' ji'í mā cuentya ji'í jyo'o Salomón: culiya' tsa jyo'o bi', tso'o tsa ña'a ste' yu; pana ná stu'ba ña'a ste' yu lo'o queé jua, cha' nu queé jua ni, tso'o la ña'a bi'. ²⁸ La cui' jua'a lo'o quii nu ndi'í ne' quixi' jua juani, ndyaluu quii bi' tso'o ti; pana chaca tsa, li' nga'aa tyaca' cha' cua ndyaqui. Ycui' Ndyosi ndu'ni cha' tso'o tsa ña'a quii; jua'a cu'mā ni, chañi cha' ta ycu' Ni late' cacu' mā, masi xti tsa cha' jlya ti' mā ji'í Ni. ²⁹ Bi' cha' juani, nga'aa quiña'a tsa cha' culacua ti' mā: “¿Na ca cacu na juani? ¿Na ca co'o na juani?” Si'í na xcui' tya'a lube mā tsaana mā ji'í cha' bi', ³⁰ cha' xcui' jua'a nclacua ti' lcaa ñati' chalyuu nu ndi'í jua'a ti. Pana cu'mā ni, ná cube ti' mā, jlo ti' ycu' Sti mā ñi'ya caca caja lcaa na nu lyiji cha' tyiji yu'u ji'í mā chalyuu. ³¹ Si'í xcui' cuentya ji'í ycu' ca ti mā culacua ti' mā. Ndi'ya cua'ni mā: taquiya' mā ji'í lcaa cha' nu nchcui' ycu' Ni, cha' caca Ni loo ne' cresiya ji'í mā su ndi'í mā nde chalyuu; jua'a ta Ni lcaa na nu lyiji xi ji'í mā li'.

Lcaa na nu ntsu'u ji'na tya na ji'í ycu' Ndyosi

³² 'Ná cutsii cu'mā. Ñati' 'na laca mā, masi xti ti ngu' tya'a mā, cu'mā nu laca mā taju ñati' ji'í ycu' Ndyosi; cua ngujui chalyuu tso'o ji'í mā cha' ycu' Ndyosi Sti na laca loo ji'í mā, cha' jua'a nti' ycu' Ni. ³³ Ná cube ti' mā, cuju'í mā na nu ntsu'u ji'í mā cha' ta mā cñi ji'í ngu' ti'í. Lo'o jua'a nga'aa casu cuiji' su ntsu'u cñi ji'í mā, nga'aa tye na nu nguxco'o mā ca slo ycu' Ndyosi nu ntucua nde cua; ca bi' nga'aa caca tyucuaana ngu' cñi bi', nga'aa caca cacu cuixu' ji'í. ³⁴ Cua ña'a ca cha' nu tyaca'a la ji'í mā chalyuu, tyanu cresiya ji'í mā ca su ntsu'u cha' bi', masi sca cha' tso'o nu ndyu'u co'o ji'í mā nde chalyuu, masi cha' tso'o nu cua nchco'o Ni cuentya ji'í mā ca su ntucua ycu' Ni.

Tii ti' na tyi'í na chalyuu

³⁵⁻³⁶ 'Tii ti ti' mā tyi'í mā chalyuu cha' caca cua'ni yala mā, ñi'ya lo'o ndu'ni yala ngu' msu nu ndi'í na'asii ni'í ji'í ngu'. Talya laca lo'o cua ndyaa xu'na ni'í bi' ta'a su caja clyo'o ngu'. Tya tii msu bi', tya lacu' ngu' ste' ngu', ña'a ti ntsu'u xee ni'í bi' su ndyanu ngu' msu to' tyi xu'na ngu'; tya tii ngu' cha' ntajatya ngu' ji'í xu'na ngu', ni jacua' tyalaa ycu' xu'na bi'. Lo'o tyalaa ycu', cuju'í ya' yu toni'í nde liya', yala ti saala msu bi' toni'í ji'í li'. ³⁷ Tso'o tsa caca ji'í msu bi', si tya tii ngu' nu lo'o tyalaa xu'na ngu' cha' cua'ni clya ngu' cña ji'í xu'na ngu'. Cha' liñi ta na' lo'o mā, cha' ndi'ya ñacui xu'na ni'í bi' ji'í ngu' msu ji'í: “Cua'a clya mā to' mesa”. Li' cua'ni cña ti' ycu' xu'na ngu' cha' xacu ji'í ngu'. ³⁸ Tso'o tsa caca ji'í ngu' bi' si tya tii ngu', masi talya tsa tyalaa ycu' nu laca loo bi', masi tyeje tacui cla'be talya tyalaa yu.

³⁹ 'Nda mā cuentya ñi'ya nu cua'ni sca xu'na ni'í, si jlo ti' yu ni hora tyalaa sca yu cuaana ni'í; cua'a yu toni'í, cha' ná ta yu chacuayá' cuaana ngu' na nu ntsu'u ni'í. ⁴⁰ Lo'o jua'a cu'mā ni, tii ti ti' tyi'í mā chalyuu; tyaa na' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati, ná tyiquee' tyaa na' sca hora nu ná culacua ti' mā cha' caa na'.

Nu msu nu ndaquiya' tso'o ji'í xu'na yu

⁴¹ —Cusu' —nacui Pedro ji'í Jesús li'—, ¿ha lo'o cuare ti nda nu'u cui' bi'? ¿Ha ná tso'o la si cuna lcaa ñati' cha' bi', nti' nu'u? —nacui Pedro.

⁴² Li' nguxacui Jesús cha' ji'í yu:

—¿Ha ntsu'u cu'mā nu tyucui tyiquee mā ntaja'a mā cua'ni mā cña 'na? Ndi'ya cua'ni mā lacua: sca msu nu tso'o ni, ta xu'na yu cña ji'í yu cha' caca yu loo ne' ni'í ji'í xu'na yu; culo xu'na yu cña ji'í yu cha' xacu yu ji'í lcaa ngu' nu ndi'í ni'í bi'. ⁴³ Tso'o tsa ntsu'u tyiquee msu bi' lo'o caa xu'na yu chaca quiya', si chañi cha' ndyu'ni yu cña nu cua ngulo xu'na yu ji'í yu. ⁴⁴ Cha' liñi nchcui' na' lo'o mā juani, cha' tlyu la cña ta xu'na yu ji'í msu bi' li', ña'a cuayá' caca yu loo ji'í lcaa cña nu ntsu'u ji'í xu'na yu bi'. ⁴⁵ Pana sca msu nu ná ndube ti' ji'í cña nu ngulo xu'na yu ji'í yu, hora ti ca'ya sca cha' cuxi hique yu: “Tiya'

tsa caa xu'na na''', culacua ti' yu. Li' xana yu bi' cua'ni xña'a yu; cua'ni tyaala yu ji'i tya'a msu yu, masi cuna'a, masi qui'yu ngu'. Tso'o tsa cacu yu scuaa, tsa cu' ti co'o yu lcui, tsa cu' ti tya'a yu cu'bi yu. ⁴⁶ Lo'o li' tsiya' ca tyu'u tucua xu'na yu sca tsa lo'o ná tii yu. Ná jlo ti' yu ni hora tyu'u tucua ycu' nu xu'na yu chaca quiya', la cui' ti ná jlya ti' yu si tyalaa xu'na yu tsa bi'. Li' ti' tsa xcube' xu'na yu ji'i yu xña'a bi'. Stu'ba ti tsa yu ca bilyaa cha' chcube' yu lo'o ñati nu ná ndaquiya' ji' ycu' Ndyosi tsiya' ti.

⁴⁷ Lo'o jlo ti' msu bi' ni cña ngulo xu'na yu ji'i yu, lo'o li' ná yala ti' yu cha' cua'ni yu cña bi', xcube' xu'na yu ji'i yu li'; ti' tsa quiji'i xu'na yu ji'i yu. ⁴⁸ Pana chaca msu nu ná ngua cuayá' ti' ni cña ngulo xu'na yu ji'i yu, xti la cha' chcube' yu bi' li'; jo'o la xi quiji'i xu'na yu ji'i yu, masi ndacui cha' chcube' lye yu xqui'ya cña nu ná ngua'ni yu bi'. Nu lo'o ta ycu' Ndyosi tyuu lo cha' ji'na, jua'a tyuu lo cña ndu'ni cha' cua'ni na cuentya ji'i Ni; la cui' ti cha' lo'o xtyanu ñati quiña'a tsa cña ji'na, li' ndu'ni cha' cua'ni na quiña'a la cña cuentya ji'i ngu' bi'.

Xuu tya'a ñati chalyuu xqui'ya Jesús

⁴⁹ Cua lijya na' nde chalyuu cha' cua'a na' quii' su ndi'i ñati, pana tso'o la nti' na' si cua laca ndyaqui quii' bi'. ⁵⁰ Cua xana ti sca cha' tlyu, cua tyatí ti na' sca cña, ñi'ya laca lo'o cua ntyucuatya ngu' na; bi' cha' lye tsa nclyacua ti' na' juani: ¿Ni jacua' xcua se'i cña bi'? ⁵¹ ¿Ha xcu' ti' ti tyi'i ñati chalyuu xqui'ya cha' cua lijya na' lo yuu, nti' ma? Si'i. Ná nchca tyi'i ti' ti ñati chalyuu, cha' na xuu tya'a ngu' nti' ngu'. ⁵² Ndi'ya caca juani: su ntsu'u ca'yu tya'a ñati tya'a ndi'i sca ti ni'i, li' xana sna tya'a ngu' nu ná ngusñi ngu' cha' jna', xuu tya'a ngu' bi' lo'o nu tucua tya'a ngu' nu ngusñi cha' jna'; masi ntsu'u tucua tya'a ngu' nu ná ngusñi cha' jna' lo'o sna tya'a ngu' nu ngusñi cha' bi', la cui' ti xuu tya'a ngu' xqui'ya na' —nacui Jesús—. ⁵³ Xuu tya'a sca ñati lo'o sñi' qui'yu yu, jua'a xuu tya'a sca yu qui'yu lo'o sti yu; xuu tya'a sca ma' cusu' lo'o sñi' cuna'a, jua'a xuu tya'a sca cuna'a cuañi' lo'o xtya'a; xuu tya'a sca ma' cusu' lo'o sñi' xii, jua'a xuu tya'a sca cuxii lo'o xtya'a laa cho' xqui'ya na' —nacui Jesús.

Ná nchca ca tii ngu' na laca nu lijya nde loo la

⁵⁴ Chaca quiya' nchcui' Jesús lo'o ñati, nu lo'o ndi'i ngu' slo: —Nu cu'ma ni, ntsu'u quiya' ña'a ma ndyatu coo nde su ndyaa cuichaa, lo'o li' ñacui ma: “Tyo ca'ya”. Chañi cha' ji'i ma, ca'ya tyo tu'ni. ⁵⁵ Lo'o xana tyucua cui'i lijya nde calacui, li' ñacui ma: “Cua xana caca tyique' juani”. Lo'o chañi, jua'a caca li'. ⁵⁶ Cuiñi tsa cu'ma! Nchca ji'i ma ña'a ma sca na nu ndyaca nde chalyuu, masi sca na nu ndyaca nde cua; cua nslo ma ji'i cha' bi'. ¿Ni cha' laca ná nchca ca tii ma tsiya' ti na ca ndyaca jna' nde chalyuu juani? —nacui Jesús ji'i ngu'.

Tso'o la xquiñi cly na cha' ji'na lo'o tya'a cusuu na

⁵⁷ ¿Ni cha' laca ná nchca quiñi tso'o cha' ji'i ma lo'o tya'a ma? ⁵⁸ Ndi'ya tso'o la cua'ni ma, si ntsu'u cha' tsa lo'o sca ñati ji'i ma slo bese cha' sta yu qui'ya ji'i ma: cua'ni cña ti' ma cha' xquiñi ma cha' ji'i ma lo'o yu laja lo'o tya ndyaa ti ma tyucuii. Pana si ná cua'ni ma jua'a, li' tya bese ji'i ma ya' policia. Lo'o ngu' bi' ni, su'ba ngu' ji'i ma ne' chcu' li'. ⁵⁹ Cha' liñi nchcui' na' lo'o ma, cha' nga'aa tyu'u ma tsiya' ti ña'a cuayá' nu ta ma laa ca centavo nu ndijña ñati bi' ji'i ma.

13

Nga'a cha' culochu' na ji'i cha' cuxi nu ndyu'ni na

¹ La cui' tyempo bi' ndi'i xi ñati ca su ndu Jesús. Ndacha' ngu' bi' ji'i yu li', ñi'ya ngua lo'o ndyujuii gobernador Pilato ji'i tyuu tya'a ngu' Galilea. Laja lo'o ndyu'ni tacati nu ngu' Galilea bi' ne' laa, nu lo'o ndyujuii ngu' na'ni nu caca msta ji'i ycu' Ndyosi, li' ndyujuii sendaru nu ji'i nu Pilato bi' ji'i ngu' bi', nacui ngu'. ² Nchcui' Jesús lo'o ngu' li':

—¿Ha xqui'ya cha' xña'a tsa ngu' Galilea, bi' cha' ndyujuii Pilato ji'i ngu', nti' ma? Ná xña'a lye ngu' bi'. Na ngua'ni ti ngu' ñi'ya nu ndu'ni tya'a quichi tyi ngu', ³ si'i na cuxi la

ngua'ni ngu' bi'. Lo'o jua'a cu'ma ni, si ná ca tyuju'u ti' ma jil'i lcaa cha' cuxi nu ndyu'ni ma, cha' culochu' ma cha' bi', la cui' ti cha' nscua cha' cajaa ma li' —nacu' Jesús ji'i ngu'—. ⁴ Lo'o nu xa' taju ti'ñu xna tya'a ñati' bi' ni, ngujui ngu' bi' ca to' hitya Siloé lo'o nclýu ni'i cua' bi' hichu' ngu' li'. ¿Ha xqui'ya cha' xña'a tsa ngu' ngu' jua'a nti' cu'ma? Ná xña'a lye ngu' bi'. Na ngu'a'ni ti ngu' ñi'ya nu ndu'ni tya'a ngu' quichi' Jerusalén, ⁵ si'i na cuxi la ngu'a'ni ngu' bi'. Lo'o jua'a cu'ma ni, si ná ca tyuju'u ti' ma jil'i lcaa cha' cuxi nu ndyu'ni ma, cha' culochu' ma cha' bi', la cui' ti cha' nscua cha' cajaa cu'ma.

Yaca quityi nu ná nda si'yu tsiya' ti

⁶ Li' ndacha' Jesús cha' re ji'i ngu':

—Ndi'i sca lo ñati' nu ntsu'u sca yaca quityi nu tso'o tsa ji'i, yaca nu nda si'yu tyacala'; ndu' yaca bi' laja su ndyataa yu yaca si'yu losu' tyixi. Tiya' la li' ndyaa na'a yu ji'i yaca quityi bi' si ntsu'u si'yu lo. Ni sca si'yu ná nga'a lo, ná sca na ngujui ji'i yu tsiya' ti. ⁷ Bi' cha' nacui' ycu' yu ji'i nu ndyu'ni cña ne' lo'o bi': “Ndacui sna yija ñaa na', yaa na'a na' si ntsu'u si'yu lo yaca quityi re, lo'o ná ngujui 'na tsiya' ti. Xi'yu ji'i, culo ji'i tsiya' ti, cha' na ndu' laja ti yaca re; tso'o la si xa' la na cataa na lo yuu re”, nacui' nu ca ji'i yuu bi'. ⁸ Li' nguxacui' nu ndyu'ni cña ne' lo'o bi' cha' ji'i xu'na yu: “Xtyanu nu'u ji'i yaca re chaca tya yija, cusu'”, nacui' yu. “Xtyi'i na' yuu su ntucua suu yaca re, su'ba na' quiña'a xi yuu cataa suu. ⁹ Ná tyiquee' si tyaja'a si'yu, tyu'u jua'a li'; pana si ná tyu'u tsiya' ti, si'yu nu'u ji'i li'.”

Sca tsá ta'a ngu'a'ni Jesús jo'o ji'i sca nu cuna'a nu nchcu' tyucu'

¹⁰ Ngu'a sca tsá ta'a lo'o ndi'i Jesús ne' laa nclýu'u yu ji'i ñati'. ¹¹ Ndacua nga'a sca nu cuna'a nu ngusñi cui'i cuxi ji'i. Xqui'ya cui'i bi' ngu'a quicha ma' ti'ñu xna yija; cua nchcu' hichu' ma' tsiya' ti, ña'a cuayá' nu nga'aa ngu'a ji'i ma' xquiñi ji'i ycu' ma'. ¹² Lo'o na'a Jesús ji'i ma' cusu' bi', li' nchcu' yu lo'o ma':

—Cua ndyaca tso'o nu'u juani, nga'aa tyacua quicha jua jinu'u chaca quiya' —nacui' yu ji'i ma' cusu' bi'.

¹³ Lo'o li' ngusta ya' Jesús hichu' ma'. Hora ti ngüiñi tyucu' hichu' ma'. Li' nacui' ma' cha' tlyu tsa cña ndu'ni ycu' Ndyosi. ¹⁴ Pana nu qui'yu nu laca loo ne' laa bi' ni, ngunasí' tsa yu bi', cha' ngu'a'ni Jesús jo'o ji'i ngu' tsá ta'a.

—Scuá tsá tso'o cha' cua'ni na cña —nacui' nu laca loo bi'—, bi' tsá tso'o cha' tyaa ma' cha' caca jo'o ji'i ma'; nga'aa caa ma' tsá ta'a li' —nacui'.

¹⁵ —Cuiñi tsa nu'u —nacui' Jesús ji'i nu laca loo ne' laa bi' li'—. Lcaa cu'ma lo'o tya'a ma' nsati' ma' toro ji'i ma', masi huru ji'i ma', cha' tsa lo'o ma' ji'i ni' cha' co'o ni' hitya, masi tsá ta'a —nacui' yu—. ¹⁶ Lo'o jua'a nu cuna'a re nu la cui' tya'a ñati' ji'i jyo'o Abraham ni, cua ti'ñu xna yija nguta'a ma' ndatsaa Satanás ji'i ma'. ¿Ha ná tso'o nti' ma' si cua'ni lyaá na' ji'i ma', masi tsá ta'a? —nacui' Jesús.

¹⁷ Nguju'u tsa ti' ngu' tya'a cusuu Jesús cha' nguxacui' yu cha' ji'i nu laca loo bi' jua'a. Pana tso'o tsa ntsu'u tyiquee nu xa' la ñati' nu ndu' ca bi', cha' na'a ngu' lcaa cña tonu nu ngu'a'ni Jesús.

Cui' ji'i si'yu cuxee

¹⁸ Li' xa' ngulu'u Jesús sca cha' ji'i ngu':

—Chaca cha' hcui' na' lo'o ma' juani, cha' caca cuayá' ti' ma' ñi'ya caca lo'o laca ycu' Ni loo ne' cresiya ji'i ma': ¹⁹ Laca cha' bi' ñi'ya nti' sca ti si'yu cuxee, nu ndyaa lo'o sca ñati' ji'i ndyataa yu ji'i ne' lo'o ji'i yu. Lo'o li', lo'o cua ndyaluu la, sca yaca tonu tsa laca bi'. Li' nguxana ndyalaa quiñi cha' cuiñá ni' xlyati' laja sta' yaca bi', cha' tso'o tsa tonu yaca bi'.

Cui' ji'i scuq tiye'

²⁰ Chaca quiya' nda Jesús sca cui' lo'o ngu':

—Chaca cha' chcuí' na' lo'o mā ñi'ya caca lo'o laca ycuí' Ndyosi loo ne' cresiya ji'í mā —nacuí—. ²¹ Laca cha' bi' ñi'ya laca sca ycu' scua tiye' nu ngusu'ba sca nu cuna'a lo sna tya'a sca' catyá xlyá, nguixa' li', cha' tsa tlyu ti tyacu' scua bi'.

Nu toni'í chubi ti

²² Tyucuí su ndyaa Jesús lo'o ngu' ca Jerusalén, ndya'a ngu' nde tyuu tya'a quichi tonu; lo'o jua'a tyuu tya'a quichi sube ndya'a ngu', cha' chcuí' yu cha' ji'í ycuí' Ndyosi lo'o ngu' quichi bi'. ²³ Laja li' nchcuane sca ñati ji'í yu:

—¿Ha xti ti ñati nu cua'ni lyaá Ni ji'í lo'o cua tye ti chalyuu, cusu'? —nacuí.

Nguxacuí Jesús cha' ji'í ñati bi' li':

²⁴ —Chubi tsa toni'í su tyatí mā ca bi', bi' cha' cua'ni yala mā cha' quije tyucuí ji'í mā nu tyalaa ca toni'í bi'. Ndi'ya ñacuí na' ji'í mā: Ntsu'u quiña'a tsa ñati nu cua nchcuí' cha' cua tyatí ti ngu' toni'í bi', pana na ndu'ni ti ngu' jua'a; ná nchca quije ji'í ngu' tsiya' ti ñi'ya caca nu tyatí ngu' toni'í bi'. ²⁵ Li' tyatu xu'na ni'í bi', cha' tacu' yu toni'í bi'. Lo'o tyalaa cu'mā, li' xana mā cujuí' ya' mā toni'í bi', chcuí' mā lo'o: “Xaala mā toni'í, cusu’”. Li' ñacuí yu ji'í mā: “Ná jlo ti' na' ti ñati laca cu'mā”. ²⁶ Lo'o li' xacuí mā cha' ji'í: “Cusu', cua ndyacu ya tyaja lo'o nu'u, cua ndyi'o ya hitya lo'o nu'u. Cua ndyaa nu'u ngulu'u nu'u ji'í tya'a quichi tyi ya”, ñacuí mā. ²⁷ Chaca quiya' chcuí' yu lo'o mā li': “Ná jlo ti' na' tsiya' ti, ti ñati laca cu'mā. Tyaa clya mā tso'o la; nga'aa nti' na' ña'a na' ji'í mā, cha' ñati cuxi laca mā.” ²⁸ Xi'ya tsa mā li', cacu la'ya mā cha' lye tsa ñasi' mā. Ca xñi'í tsa ti' mā lo'o ña'a mā su ndi'í quiña'a tsa ñati slo ycuí' Ndyosi ca lo'o tye chalyuu; masi jyo'o Abraham, masi jyo'o Isaac, masi jyo'o Jacob, masi lcaa jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji'í ycuí' Ndyosi sa'ni la, ña'a mā ji'í ngu' ndi'í ngu' ca bi'. Lo'o cu'mā ni, xtyanu Ni ji'í mā nde liya'. ²⁹ Lcaa quichi chalyuu ntsu'u ngu' nu tyaa ngu' cacu ngu' lo'o ycuí' Ndyosi, nu lo'o caca Ni loo lo'o tye chalyuu; nde su ntyucua cuichaa tyu'u ngu' tyaa ngu', jua'a tyu'u ngu' nde su ndyaa cuichaa, lo'o nde tyá' tyu'u ngu', lo'o nde calacuí tyu'u ngu', tyaa lcaa ngu' ca su tlyu su ntucua ycuí' Ni. ³⁰ Lo'o li' nde loo la caca xi ngu' nu tyu'u tucua su cua tye ti cha'; jua'a nde chu' la tyanu xi ngu' nu ndu'u tucua clyo.

Ntsu'u tsa tyiquee Jesús ña'a ji'í ngu' quichi Jerusalén

³¹ La cui' tyempo bi' lijya xi tya'a ngu' fariseo cha' chcuí' lo'o Jesús:

—Tyaa clya nu'u juani —nacuí ngu' ji'í—. Tyu'u nu'u su ndi'í nu'u re, yaa nu'u tyi'í chaca se'í, cha' cua nti' rey Herodes cujuí' jinu'u.

³² Nchcuí' Jesús lo'o ngu' bi' li':

—Yaa cacha' mā cha' re ji'í nu cusu' tyaala bi': “Tsa juani lo'o tsa quee tya tyi'í na' xi chalyuu re cha' culo na' cui'í cuxi nu ntsu'u ji'í ñati, cha' cua'ni na' cha' tyaca tso'o xa' la ngu' quicha. Cuati tsa nu nchca tyuna, li' tye cña nu nda ycuí' Ndyosi Sti na' cha' cua'ni na'.” Jua'a ñacuí mā ji'í nu cusu' bi'. ³³ Tya'a na' re juani. Tya quiña'a xi tyucuí lyiji su tya'a na' juani, jua'a la quee, jua'a tsa nu nchca tyuna li'. Ycuí' cu'mā jlo ti' mā cha' nde quichi Jerusalén ndyijii lcaa ngu' nu laca tu'ba ji'í ycuí' Ndyosi —nacuí Jesús ji'í ngu' fariseo bi'—. Bi' cha' tsa'a na' ca quichi bi' cha' cajaa na', si jua'a laca na' tu'ba ji'í ycuí' Ndyosi nti' mā —nacuí Jesús li'—.

³⁴ 'Tya'na tsa cu'mā ngu' Jerusalén, cha' tucuí tsa cha' nu ntsu'u ji'í mā. Tya sa'ni ndujui mā ji'í ngu' nu laca tu'ba ji'í ycuí' Ndyosi, ngujui'í mā quee ji'í ñati nu ngua'a lo Ni cña ji'í. Tyuu tsa quiya' ngua ti' na' cha' cua'ni tyaca'a na' ji'í mā, cha' ná ca cuxi ji'í mā; ñi'ya nti' sca su'u nu nxuti'í ji'í sñi' ne' lu'be ni', jua'a nti' na' cua'ni na' lo'o mā, pana ná nda mā chacuayá' 'na tsiya' ti. ³⁵ Bi' cha' xñi'í ti' tyanu quichi tyi mā juani. Nga'aa ña'a mā 'na ña'a cuayá' nu tyalaa tyempo nu chcuí' mā cha' 'na: “Tso'o tsa ndyu'ni ycuí' Ndyosi xqui'ya yu nu lijya chacuayá' ji'í ycuí' nu Xu'na na”, ñacuí mā li'.

¹ Sca tsá nu ndi'í cña' ngu' ndyaa Jesús ndyacu yu xlyaa to' tyi xu'na ngu' fariseo. Lo'o xa' ngu' fariseo ni, na'a tsa ngu' jil'í Jesús li'. ² Nde loo Jesús nga'a sca nu qui'yu nu nchcubé' quicha quii jil'í. ³ Li' nchcuane Jesús jil'í ngu' mstru cha' jo'ó lo'o jil'í ngu' fariseo bi':

—¿Ha ntsu'u chacuayá' cha' cua'ni na jo'o jil'í sca nu quicha tsá ta'a, nti' mā? —nacui Jesús jil'í ngu' bi'—. ¿Ha ná ntsu'u chacuayá' cha' cua'ni na jo'o jil'í ngu' li'?

⁴ Pana nga'aa nchcui' ngu' bi' tsiya' ti. Li' ntejeya' Jesús jil'í nu quicha bi', ngua'ni cha' ndyaca tso'o yu. Lo'o li' nchcui' lo'o yu bi':

—Tyaa nu'ú to' tyi —nacui Jesús jil'í yu.

⁵ Li' xa' nchcui' Jesús lo'o ngu' fariseo bi' chaca quiya':

—¿Ñi'ya nti' cu'mā? ¿Ñi'ya cua'ni mā si tyú sca huru jil'í mā, si tyú sca toro ne' tyuu tsá nu ndi'í cña' ngu'? ¿Ha si'i hora ti tsa mā culo mā jil'í ni', masi tsá ta'a tlyu laca?

⁶ Lo'o ná ngujui ñi'ya nu xacui' ngu' cha' jil'í Jesús tsiya' ti li'.

Ñati nu tsa tyi'í lo'o ngu' ta'a nu caja clyo'o ngu'

⁷ Li' na'a Jesús cha' ngulana tsa ngu' fariseo bi' yaca xlyaa cha' tyucua ngu' su tso'o la nu nde que mesa. Bi' cha' nda Jesús cui' re jil'í ngu' bi' li':

⁸ —Nu lo'o tsa mā su ndyaca ta'a caja clyo'o ngu', ná tyaca'a mā su tlyu su tyucua ngu' nu laca loo. ¿Ñi'ya cua'ni mā si tyalaa xa' ñati nu cua tlyu la cha' ntsu'u jil'í que cu'mā? ⁹ Lo'o li' nu ñati nu ndyu'ni ta'a nu cua nchcui' lo'o mā tya clyo cha' cā mā ni, ná tyiquee' chcui' yu lo'o mā ndi'ya: “Ta mā su ntucua mā jil'í nu cusu' cua”, ñacui yu. Lo'o li' ca tyuju'u tsa ti' mā, tsa mā tyaca'a mā ca su ná ntsu'u yaca xlyaa, ca bi' tyaca'a mā tsiya' ti li'. ¹⁰ Si'i xcui' na clyana mā su tso'o tyaca'a mā lacua. Nu lo'o tsa mā sca ta'a, yaa mā tyucua mā sca la'a ti su taca tyucua cua ña'a ca ñati. Lo'o li' cā nu laca loo jil'í ta'a cha' chcui' yu lo'o mā: “Cusu'”, ñacui yu jil'í mā, “cuaa nu'ú cha' tyucua xi ca su tso'o la re”. Jua'a caca chi la loo ycui' cu'mā laja ñati quiña'a nu ntucua to' mesa li'. ¹¹ Cua ña'a ca ñati nu nti' cha' tlyu la cha' laca jil'í ycui', bi' laca nu ca tyuju'u ti' ca tiya' la; lo'o nu ñati nu xti ti cha' ntsu'u tyiquee ycui' yu, xtyucua ycui' Ndyosi jil'í yu bi' li', cha' caca tlyu la tyiquee yu ca tiya' la.

¹² Li' ndi'ya nacui Jesús jil'í nu ñati nu cua nchcui' lo'o cha' cā tyi'í ta'a ca slo yu:

—Nu lo'o chcui' mā lo'o ngu' cha' cā ngu' cacu ngu' xlyaa lo'o mā, si'i lo'o tya'a tso'o ti mā chcui' mā, ni si'i lo'o tya'a ngula ti mā chcui' mā, ni si'i lo'o tya'a tyijyu' ti mā chcui' mā, ni si'i lo'o ngu' culiya' ti nu ntucua tyi cacua ti slo mā chcui' mā li'. Stu'ba ti cua'ni ngu' bi' lo'o mā ca tiya' la, nu lo'o ntsu'u sca ta'a jil'í ngu'; ñi'ya nu ngua'ni mā lo'o ngu', jua'a cua'ni ngu' bi' lo'o mā li'. ¹³ Pana si'i jua'a cua'ni mā; nu lo'o cua'ni mā sca ta'a, li' xutil'í mā jil'í ngu' ti'i, lo'o jil'í ngu' quicha, lo'o jil'í ngu' nu cu' quiya', lo'o jil'í ngu' cuityi' cha' cacu ngu' lo'o mā. ¹⁴ Li' tso'o tsa tyi'í mā chalyuu si jua'a cua'ni mā, cha' nu ngu' quicha bi' ni, ná caja ñi'ya nu tya ngu' cha' tso'o jil'í mā. Pana tiya' la caja cha' tso'o jil'í mā, nu lo'o tyu'ú mā chaca quiya' lo'o laca ngu' jyo'o nu ngua tso'o cresiya jil'í ngu' cuentya jil'í ycui' Ndyosi lo'o tya nguti'í ngu' chalyuu.

Cui' jil'í sca ta'a tlyu nu ngua'ni ngu'

¹⁵ Tya ndi'í ngu' to' mesa, ngua'a jyaca ngu' jil'í cha' nu nda Jesús lo'o ngu'. Li' nguxacui sca yu tya'a ntucua ngu' cha' jil'í Jesús:

—Tso'o tsa caca jil'í ñati nu cacu scuaa ca su laca ycui' Ndyosi loo —nacui yu bi'.

¹⁶ Li' nguxacui Jesús sca cui' jil'í yu, cha' ca cuayá' ti' ngu' ñi'ya caca jil'í ñati chalyuu lo'o cā ycui' Ndyosi cha' caca Ni loo.

—Sca nu qui'yu ngua'ni sca ta'a, nda yu sca sij' cha' cacu ngu' —nacui Jesús jil'í ngu'—. Cua nchcui' yu lo'o quiña'a tsa ñati cha' tyil'í ngu' ta'a. ¹⁷ Nu lo'o cua ndyalaa hora caca sij', li' ngulo yu cña jil'í msu jil'í cha' tsa chcui' lo'o ngu' ndi'ya: “Cua laca ngua tso'o scuaa nu caca sij' jil'í mā, nacui xu'na na”. ¹⁸ Li' laca ngu' nu cua nchcui' yu lo'o tya tsubi' la cha' cā ngu' ta'a bi', nguxana ngu' ndijña ngu' cha' clyu ti' jil'í yu. Ndi'ya nacui tsaca ngu': “Cua'ni clyu ti' nu'ú jna', ná caca 'na cā na' slo nu'ú juani. Ntsu'u cha' tsa'a tsa

na'a na' sca se'i su ngüi'ya ca ti na' yuu, bi' cha' nti' na' cha' cua'ni clyu ti' nu'u 'na.'
¹⁹ Lo'o li' nacui chaca yu: "Na ngüi'ya ca ti na' ca'yu latya toro masu; bi' cha' tsa'a cua'ni cuayá' na' lo'o ni', si cua caca cua'ni ni' cña. Cua'ni clyu ti' nu'u jna', ná caca 'na caa na' slo nu'u juani." ²⁰ Li' nacui chaca yu: "Na ngujui clyo'o ca ti na', bi' cha' ná ntsu'u chacuayá' caa na' slo nu'u juani". ²¹ Lo'o ndyalaa msu slo xu'na chaca quiya', li' lcaa cha' nu nacui ngu' ji'i ndacha' ji'i xu'na. Lye tsa ngunasí' xu'na ni'i bi' li'. Lo'o li' nacui yu ji'i msu bi': "Yaa clyu nu'u lquichi chaca quiya' cha' chcuí' nu'u lo'o ngu' nu ntsu'u nde calle jua, cha' caa ngu' ta'a slo na'. Chcuí' nu'u lo'o ngu' ti'i, lo'o ngu' quicha, lo'o ngu' nu cu' quiya', lo'o ngu' cuityí', lo'o lcaa ngu' quicha; li' tyaa lo'o ji'i lcaa ngu' bi' ca nde", nacui xu'na msu bi'. ²² Ca tiya' la li' nacui nu msu bi' ji'i xu'na: "Cusu'", nacui, "cua ngua'ni na' lcaa cña nu ngulo nu'u 'na, lo'o ña'a ti tya ntsu'u la se'i su tyi'i ngu' ta'a re." ²³ Li' nacui ycuí' nu xu'na msu bi': "Yaa nu'u nde calle, lcaa tyucuii, cua'ni nu'u juersa lo'o ngu' cha' tyaa ngu' ne' ni'i 'na, cha' cha'a ni'i re 'na tyi'i ñati. ²⁴ Ndi'ya cha' ta na' lo'o nu'u, cha' ni tsaca ngu' nu cua nchcuí' na' lo'o tya clyo la, nga'aa cacu ngu' bi' sij re 'na tsiya' ti", nacui xu'na ni'i bi'.

Cua ndye cuii nu nda Jesús lo'o ngu' li'.

Tlyu tsa cña caca lo'o xñi na cha' ji'i Jesús

²⁵ Quiña'a tsa ñati ndya'a lo'o Jesús, lo'o li' nchcuí' yu lo'o ngu' chaca quiya':

²⁶ —¿Ha nti' ma tya'a ma lo'o na'? Ná caca ji'i ma xñi ma cha' jna' si lye la ntsu'u tyiquee ma ji'i sti ma, masi ji'i xtya'a ma, masi ji'i clyo'o ma, masi ji'i sñi' ma, masi ji'i tya'a ngula ma masi qui'yu masi cuna'a; masi lye la ntsu'u tyiquee ma ji'i ycuí' ca ti ma cha' ña'asi ma ji'i ycuí' ca ma, ná taca caca ma ñati jna' jua'a. ²⁷ Si ná tyaja'a ma xñi ma tyucuii nu culu'u na' ji'i ma, ná caca ma ñati jna' li'; ntsu'u cha' xñi ma tyucuii bi', masi cujui ñati ji'i ma xqui'ya cha' jna'. ²⁸ Si ntsu'u cu'ma nu nti' ma cuiña ma sca ni'i tlyu, ¿ha ná culacua ti' ma clyo ni tsa lo cñi cua'nijo'o ji'i ma cha' tyu'u scua cña bi'? Clyo culo ma cuentya ni tsa lo cñi cua'nijo'o ji'i ma, cha' ña'a ma si tyu'u scua cñi ji'i ma ña'a cuayá' nu xcua se'i cña bi'. ²⁹ Si cuiña ma quiya' ni'i, lo'o ca tiya' la ná caca cua'ni tye ma ni'i bi', xtyí lo'o ti ngu' ji'i ma li'. Lcaa ñati, nu lo'o ña'a ngu' cña bi', li' xana chcuí' ngu'; xtyí lo'o ngu' ji'i xu'na cña bi' li': ³⁰ "Nu ñati jua ngua ti' cuiña yu sca ni'i tlyu, pana ná ngua ji'i yu sta se'i yu cña bi'", ñacuí' ngu'.

³¹ 'Ñi'ya nti' sca rey nu nti' xuu tya'a lo'o chaca rey. ¿Ha ná culo yu cuentya clyo si tyu'u scua tii mil tya'a ti sendaru, cha' tyijiloo ji'i chaca rey nu lo'o calaa mil tya'a sendaru lijya cusuu? ³² Lo'o si jlo ti' cha' ná caca ji'i rey bi', nu lo'o tya tyijyu' lijya nu chaca rey bi', li' hora ti ta yu ji'i ñati cha' tsa'a ngu' slo nu chaca rey bi', cha' ca ti cha' cusuu bi' hora ca ti. Jua'a cua'ni rey bi' —nacui Jesús—. ³³ Lo'o jua'a cua ña'a ca cu'ma nu lye la ntsu'u tyiquee ma ji'i lcaa cha' tso'o nu ntsu'u ji'i ma, ná taca caca ma ñati jna' li'.

Cha' ji'i teje' nu ná tso'o tsiya' ti

³⁴ 'Tso'o tsa teje'; pana si tye cha' cñi' nu ntsu'u ji'i, nga'aa caja ñi'ya nu cua'nijo'o teje' bi' ji'i ngu' li'. ³⁵ Ná tso'o tsiya' ti, ni cha' salú na ji'i lo yuu cha' xtyucua ji'i yuu, ná tso'o; masi quixa' na ji'i lo'o yuu cataa, ná tso'o tsiya' ti, bi' cha' nga'a cha' xcuaa na ji'i —nacui Jesús—. Cua'a jyaca tso'o ma ji'i cha' nu nda na' lo'o ma, si tyaja'a ma cuna ma —nacui Jesús ji'i ngu'.

15

Cuii ji'i sca xlya' nu cua nguna' ji'i ngu'

¹ Lcaa nu msu ji'i ngu' xa' tsu' nu cuiñi ti nxñi quiña'a tsa cñi cña loo ngu' bi' ni, ñaa ngu' slo Jesús cha' cuna ngu' ni cha' nda yu; jua'a xa' la ngu' cuxi, ñaa ngu' slo Jesús li'. ² Bi' cha' nguxana ngu' fariseo, lo'o jua'a ngu' mstru cha' jo'ó, ngusta ngu' qui'ya ji'i Jesús:

—Ndiya ti' yu re cua'ni tya'a yu lo'o ngu' cuxi jua. Stu'ba ti ndacu yu tyaja lo'o ngu' cuxi —nacui ngu' bi'.

³ Li' nda Jesús sca cuij lo'o ngu':

⁴ —Nu cu'ma ni, si ntsu'u sca siyento tya'a xlya' ji'i ma, lo'o li' nguna' tsaca ji'i ma —nacui Jesús—, ¿ha ná xtyanu ma ji'i nu quiña'a la tya'a xlya' nu ndyanu taju ti su tso'o ti ndi'i ni' ne' quixi'? Lo'o li' tsa ma tsaana ma ji'i xlya' nu nguna' bi' ji'i ma ña'a cuayá' nu quije bi' ji'i ma. ⁵ Nu lo'o cua nquije xlya' bi' ji'i ma, tso'o tsa caca tyiquee ma li'. Hora ti sta ma ji'i ni' tyijya scu ma, ⁶ tyaa lo'o ma ji'i toni'i. Lo'o cua ndyalaa ma to' tyi ma, li' xuti'i ma ji'i lcaa tya'a tso'o ma lo'o ji'i tya'a nga'a ti ma, cha' ñacui ma ji'i ngu' ndi'ya: “Ca chaa ti' ma lo'o ya juani cha' cua nquije xlya' nu cua nguna' ji'i ya”. ⁷ Ndi'ya ñacui na' ji'i ma: ca chaa tsa ti' ycu' Ndyosi lo'o ñati' ji'i Ni ca su ntucua ycu' Ni —nacui Jesús ji'i ngu' fariseo li'—, ca chaa ti' ngu' bi' masi sca ti ñati' chalyuu ca tyuju'u ti' ji'i cha' cuxi nu ntsu'u ji'i, culochu' yu ji'i cha' cuxi bi' li'. Ná ntsu'u cha' culacua ti' Ni cuentya ji'i nu jacuayala tyii ntucua caa tya'a ñati' tso'o nu ná ntsu'u cha' cuxi ji'i ngu', nti' ngu'.

Cuij ji'i sca cñi nu cua nguna' ji'i ngu'

⁸ Nda Jesús chaca cuij lo'o ngu' li':

—¿Ñi'ya cua'ni sca nu cuna'a nu ntsu'u tii tya'a cñi plata ji'i? Si nguna' sca cñi plata bi' ji'i, ¿ñi'ya cua'ni li'? Nti' na' cha' cua'a ma' xi quii' cha' culaja tso'o ni'i bi', ña'a cuayá' nu quije cñi bi' ji'i. ⁹ Lo'o cua nquije cñi bi' ji'i, li' xuti'i nu cuna'a bi' ji'i lcaa tya'a tso'o lo'o ji'i lcaa tya'a nga'a cacua ti, cha' cacha' ji'i ngu' ndi'ya: “Ca chaa ti' ma lo'o na' juani, cha' cua nquije cñi nu nguna' bi' jna’”. ¹⁰ Chaa ti' nu cuna'a bi', cha' cua nquije cñi ji'i; la cui' jua'a ca slo ycu' Ndyosi, chaa tsa ti' ycu' Ni lo'o ñati' ji'i Ni nde cua, masi sca ti ñati' chalyuu ca tyuju'u ti' ji'i cha' cuxi nu ntsu'u ji'i, culochu' yu ji'i cha' cuxi bi' li'.

Sca nu qui'yu cuañi' nu ntucuna' ycu' ca ti yu chalyuu ji'i

¹¹ Nda Jesús chaca cuij lo'o ngu' li':

—Ntsu'u sca nu cusu' nu ntsu'u tucua tya'a sñi' qui'yu ji'i yu. ¹² Lo'o nu cuañi' la ni, nacui yu ji'i sti yu: “Sti na’”, nacui, “xtyanu clya nu'u lcaa cha' tso'o nu nga'a cha' tyacua jna’”. Lo'o li' hora ti ndacha sti yu cha' tso'o nu ntsu'u ji'i tyucuaa sñi'. ¹³ Cua xtyi tyempo ndyaca, li' ndyujui' nu qui'yu tya cuañi' la lcaa cha' tso'o nu nda sti yu ji'i. Lo'o ngujui cñi ndyi'ya yu, ndyaa yu tyijyu' li'. Ca chaca tsu' su ndyalaa yu, li' xcui' na ngua'ni ñu'u ti yu chalyuu ji'i yu; nguliji ñu'u ti yu cñi bi' ji'i yu. ¹⁴ Pana nu lo'o cua ndye cñi ji'i yu nguliji yu, li' ngua sca jbi'ña tlyu ca loyuu su ndya'a yu; ná ntsu'u na cacu yu, lye tsa ntyute' yu li'. ¹⁵ La cui' quichi' su ntsu'u yu bi' ndyaa yu ne' xña ji'i sca ñati; ngulo nu ñati' bi' cña ji'i yu, li' ndyaa yu ne' sca lo'o ji'i ñati' bi' su ntsu'u cube' ji'i, cha' xacu yu ji'i cube' bi' ji'i ngu'. ¹⁶ Lo'o li' ngua ti' yu si tyaala' la ji'i yu lo'o cacu yu si'yu quixi' tya'a nu ndacu cube', cha' ná tucui nda na cacu yu, lo'o jua'a ntyute' tsa yu li'. ¹⁷ Hasta li' ngulacua tso'o ti' yu: “¿Ni lcuca tya'a msu ntsu'u to' tyi sti na' ndyu'ni cña? Ná ndyiji jbi'ña ji'i ngu' bi', hasta ntyucua na ndyacu ji'i ngu'. Lo'o na' ni, nga'a na' ca nde ndyiji jbi'ña 'na cha' nga'aa ndyiji na cacu na'. ¹⁸ Tso'o la tya'a na' nde to' tyi sti na' cha' chcu' na' lo'o: Sti na', ñacui na' ji'i, cua ntsu'u tsa qui'ya hichu' na' cuentya ji'i ycu' Ndyosi lo'o cuentya jinu'u, cha' nguta'a yu'u ti na'. ¹⁹ Nga'aa ntsu'u cha' ñacui nu'u cha' sñi' nu'u laca na'; tso'o la masi ñi'ya nu ndu'ni nu'u lo'o msu jinu'u, jua'a ti cua'ni nu'u lo'o na'.” Jua'a ngulacua ti' yu cha' chcu' yu lo'o sti yu. ²⁰ Li' ngutu'u yu ndyaa yu tyucuii cha' ñaa yu nde to' tyi sti yu.

’Tya tyijyu' ñaa yu lo'o na'a sti yu ji'i yu. Hora ti ndyaa sti yu ndyacu tya'a lo'o yu; ngüityi sti yu ji'i yu li', nchcuicha' sti yu ji'i yu cha' ngua tya'na ti' sti yu ji'i yu. ²¹ Li' nacui yu ji'i sti yu: “Sti na’”, nacui yu, “cua ntsu'u tsa qui'ya hichu' na' cuentya ji'i ycu' Ndyosi lo'o jua'a cuentya jinu'u. Nga'aa ntsu'u cha' ñacui nu'u cha' sñi' nu'u laca na'.” ²² Li' nacui ycu' nu cusu' ji'i msu: “Yaa clya ma culo ma late' nu tso'o la cha' xacu ma ji'i yu re. Sta ma sca cui' sne ya' yu, su'ba ma caña quiya' yu. ²³ Lo'o li' tsa squi'ya ma chqueru nu ta'a la cha' cujuui ma ji'i cha' cacu na. Cua'ni na sca ta'a, ²⁴ cha' ngua ti' na cha' cua ngujui sñi' na' re, lo'o juani xa' ndyu'u tucua yu; cua nguna' yu ngua ti' na', lo'o xa' ndyalaa yu.” Hora ti nguxana ngua'ni ngu' sca ta'a li'.

²⁵ 'Jua'a ndyaca cha' lo'o ndyalaa sñi' nu cua cusu' la, ndyalaa yu ndyaa yu cña. Cua tyalaa ti yu toni'i ji'i yu, lo'o ndyuna yu nclya'á ngu' musca, cha' cua laca ndyaca jii lo'o ndyalaa yu. ²⁶ Li' ngusi'ya yu ji'i sca yu cuañi', nchcuane yu ji'i: “¿Na laca ndyaca jua?” ²⁷ Li' nguxacui nu yu cuañi' bi' ji'i yu: “Yu tya'a nu'u nu ndya'a yu'u, cua xa' ndyalaa yu bi' juani”, nacui. “Bi' cha' nacui sti nu'u cha' cujuui ya chqueru nu tso'o la ña'a bi', cha' tso'o tsa nti' sti nu'u cha' cua ndyalaa yu tso'o ti.” ²⁸ Ngunasi' tsa sñi' nu cua cusu' la bi' li'. Lo'o na'a sti yu cha' ná ntaja'a yu tyaa yu ca toni'i, li' ndyaa sti yu cha' chcu' lo'o yu. ²⁹ Li' nacui yu ji'i sti yu: “Jlo ti' nu'u ni cua lcau yija ndi'i na' ndyu'ni na' cña jinu'u, lo'o ni sca quiya' ná ngua'ni xña'a na' lo'o nu'u; lcaa cña nu ngulo nu'u 'na, ngua'ni na' ji'i. Pana ni sca quiya' ná nda nu'u masi sca chivo piti ti jna' cha' cua'ni na' ta'a lo'o tya'a tso'o na'. ³⁰ Nu juani chaca quiya' ndyalaa sñi' nu'u nu ndye cñi jinu'u nguliji ñu'u ti yu lo'o sa'a yu. Lo'o ndyalaa yu bi', hora ti ndyujuii mā chqueru taa cha' caca ta'a ji'i”, nacui sñi' nu cua cusu' la. ³¹ Li' nacui nu cusu' sti yu ji'i yu: “Chañi cha' lcaa tsa ndi'i nu'u lo'o na'. Lo'o jua'a lcaa cha' tso'o nu ntsu'u jna', na jinu'u laca lcaa cha' bi'. ³² Pana juani, tso'o la cha' cua'ni na sca ta'a cha' ndyalaa tya'a nu'u chaca quiya'. Ngua ti' na cha' cua ngujuii yu, pana xa' ndyu'u tucua yu chaca quiya'; cua nguna' yu ngua ti' na, pana ndyalaa yu chaca quiya'. Bi' cha' ndyu'ni na sca jii juani, cha' chaa tsa ti' na.”

16

Sca msu laca loo nu tajua' ti ngua'ni, masi cuxi ti tyiquee yu

¹ Li' nchcu' Jesús lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i:

—Ntsu'u sca nu culiya', lo'o jua'a cua ntsu'u sca ñati nu laca loo ji'i msu ji'i yu culiya' bi'. Lo'o li' ndacha' ngu' ji'i nu culiya' bi', cha' cua tye ti cha' tso'o nu ntsu'u ji'i yu, cha' nguliji ñu'u ti msu nu laca loo ji'i cha' tso'o bi'. ² Li' ngusi'ya xu'na ji'i msu nu laca loo bi', cha' xcuane ji'i msu bi': “¿Ni cha' ta laca nu nchcu' ngu' lo'o na' cha' jinu'u?”, nacui yu. “¿Ni cña ndyu'ni nu'u nu cua nchcu' ngu' lo'o na'? Tya nu'u cuentya jna' juani, cuacha' clya nu'u cha' jna', ña'a cha' nu cua ngua'ni nu'u. Nga'aa caca nu'u loo ji'i msu 'na juani.” ³ Quiña'a tsa ngulacua ti' msu nu laca loo bi' li': “¿Na laca cua'ni na' juani, si nga'aa ta xu'na na' cña nu cua'ni na'? Nga'aa jlo ti' na' ñi'ya cua'ni na' li'. Ná qué na' cha' cua'ni na' cña lo yuu; lo'o si tsa'a jña na' msta, la cui' ti jua'a ca tyuju'u tsa ti' na' li'. ⁴ Pana cua jlo ti' na' ñi'ya nu cua'ni na' cha' caja su tyi'i na' toni'i ji'i ñati, nu lo'o nga'aa ta xu'na na' cña nu cua'ni na'.” Jua'a ngulacua ti' msu bi', cha' cuxi ti tyiquee yu. ⁵ Li' ngusi'ya yu ji'i lcaa ñati nu ndacui ji'i xu'na yu, nchcuane yu ji'i ngu' li': “¿Ni tsa lo ta ndacui nu'u ji'i xu'na na'?” nacui yu ji'i tsaca ngu'. ⁶ “Sca mil tya'a litro setye ndacui na' ji'i”, nacui ngu' bi' li'. Hora ti nacui msu nu laca loo bi' ji'i ngu' bi': “Nde nscua quityi nu nscua cuentya jinu'u. Cua'a clya nu'u re cha' cuiña chaca quityi, nu ñacui cha' ca'yu siyento ti litro setye ndacui nu'u ji'i nu cusu' bi'”, nacui msu bi' ji'i. ⁷ Li' nchcuane yu ji'i chaca ngu': “Nu'u ni, ¿ni tsa lo ndacui ji'i xu'na na'?” “Sca siyento tya'a cuju' nscua' trigo”, nacui ngu' bi' li'. “Haa”, nacui yu, “nde nscua quityi nu nscua cuentya jinu'u”, nacui nu msu bi'. “Cua'a clya nu'u ca nde cha' scua chaca quityi nu ñacui cha' jacuayala tya'a cuju' ti, tsa bi' ti ndacui ji'i nu cusu'.” ⁸ Tiya' la ngua cuayá' ti' ycu' nu laca xu'na yu ñi'ya nu ndyu'ni yu. “Tajua' tsa ndyu'ni msu nu laca loo bi' 'na laja lo'o ndyu'ni yu cña”, nacui nu cusu' culiya' bi'.

Lo'o li' tya nchcu' Jesús lo'o ngu' bi':

—Lo'o cu'ma ni, nu nti' tsa mā taquiya' mā ji'i lcaa cha' nu nchcu' ycu' Ndyosi —nacui—, taca ca tsa'a mā xi lo'o ña'a mā ñi'ya nu ndu'ni xa' la ñati chalyuu lo'o tya'a ngu', masi cuxi ti ngu'.

⁹ 'Ndi'ya chcu' na' lo'o mā lacua: Tso'o ti cua'ni mā lo'o lcaa cha' tso'o nu ntsu'u ji'i mā nde chalyuu; xtyucua mā ji'i xa' ñati lo'o cha' tso'o nu ntsu'u ji'i mā ña'a cuayá' tye chalyuu ji'i mā, cha' jua'a caja tya'a tso'o mā nde chalyuu. Lo'o li' ta ycu' Ndyosi su tyi'i mā slo Ni, su ná nga'a cha' tye chalyuu ji'i mā li'.

¹⁰ Ñati nu tso'o tsa ngua'ni lyiji sca cña piti ti, jua'a tso'o tsa cua'ni ngu' bi', masi sca cña nu cua tlyu la; pana ñati nu ñilo'o ji'i xu'na ngu' lo'o cua'ni ngu' sca cña piti ti, ná tyiquee' ná caca cua'ni ngu' bi' sca cña nu cua tlyu la. ¹¹ Si ná nchca cña'asii ma sca cha' tso'o nu ntsu'u ji'i ma nde chalyuu, ni ná ta ycuí' Ndyosi sca cña tso'o la cha' cua'ni ma cuentya ji'i ycuí' Ni. ¹² Lcaa cha' tso'o nu ntsu'u ji'i ma chalyuu, na nda ycuí' Ndyosi cha' bi' jña ti ma; si ná cua'ni tso'o ti ma lo'o cha' bi', ¿ñi'ya cua'ni ma lo'o cha' tso'o nu nda Ni cha' tyanu ne' cresiya ji'i ma?

¹³ Sca msu ni, ná caca cua'ni yu cña ji'i tucua tya'a xu'na yu sca tyempo ti; ji'i sca ti xu'na yu taca cua'ni yu cña. Ná tyiquee' ti'í ti' yu ña'a yu ji'i tsaca ñati li', cuati ji'i chaca ñati bi' tso'o ntsu'u tyiquee yu ña'a yu ji'i; hasta tso'o la cua'ni yu cña ji'i ñati bi', pana ji'i tsaca ñati bi', lasa la cua'ni yu cña ji'i. Ná caca xñi na cha' ji'i ycuí' Ndyosi nu Xu'na na si ntsu'u tsa tyiquee na ña'a na ji'i cñi, cha' ñi'ya si laca chaca xu'na na, jua'a laca cñi bi' li'.

¹⁴ Pana ntsu'u tsa tyiquee ngu' fariseo cha' ji'i cñi, bi' cha' lo'o ndyuna ngu' cha' nu nchcui' Jesús, ngustí lo'o ti ngu' ji'i yu. ¹⁵ Li' nguxtyacui Jesús cha' lo'o ngu' bi':

—Cu'ma —nacui yu—, tso'o tsa ndu'ni ma cha' ña'a ti xa' ñati ji'i ma, pana cua jlo ti' ycuí' Ndyosi lcaa ña'a cha' nu ntsu'u tyiquee ma. Ñati nu tlyu tsa ndu'ni ji'i ycuí' ca ngu', xtyanu ti'i ycuí' Ndyosi ji'i ngu' bi'.

Ñi'ya ndyaca lo'o cha' tso'o nu ji'i ycuí' Ndyosi

¹⁶ Nu tyempo cua sa'ni la ni, ntsu'u cha' cusu' ji'i ñati, la cui' cha' nu nda ycuí' Ndyosi lo'o Moisés, jua'a lo'o ngu' nu ngua tu'ba ji'i Ni tya sa'ni la; pana nu lo'o ñaa Juan, tya li' nguxana ngañi cha' tso'o ji'i ycuí' Ndyosi, cha' caca Ni loo ne' tyiquee ñati. Quiña'a tsa ñati, lye tsa nda ngu' juersa cha' xñi ngu' cha' ji'i ycuí' Ndyosi.

¹⁷ Ná tlyu cña tye lcaa na nu ntsu'u nde cua, jua'a tye tyucui ña'a chalyuu; pana ná tye tsiya' ti ni sca si'yu cha' ji'i lcaa cha' nu cua nda ycuí' Ndyosi lo'o na nu ngua sa'ni la.

Nhcui' Jesús cha' ji'i ñati nu xtyanu ti'i ji'i clyo'o

¹⁸ Tya nhcui' la Jesús lo'o ngu' li':

—Lo'o culo sca ñati quityi cha' xtyanu yu ji'i clyo'o yu, cha' xa' caja clyo'o yu lo'o xa' nu cuna'a, cha' suba' ndyu'ni yu bi' li'. Lo'o jua'a lo'o caja clyo'o sca nu qui'yu lo'o sca nu cuna'a nu cua nguxtyanu clyo'o ji'i, masi cuentya ji'i ley, la cui' ti cha' suba' laca nu ndyu'ni nu qui'yu bi' li'.

Cha' ji'i sca nu culiya' lo'o sca yu ti'i nu naa Lázaro

¹⁹ Cua ntsu'u sca nu culiya', lo'o xcui' late' quiña'a nga'a, xcui' late' tso'o ña'a nchcu' yu. Lo'o jua'a lye tsa ndyu'ni yu, lcaa tsá ndyaca ta'a slo yu. ²⁰ Pana ntsu'u sca ñati ti'i nu naa Lázaro, nu xcui' quichu' ntucua tyucui ña'a yu. Toni'i ti ji'i nu culiya' bi' nchca'a Lázaro lcaa tsá. ²¹ Cua nti' yu ti'i bi' masi cacu yu satya na nu ndyalú to' mesa su ndyacu nu culiya' bi' li'. Lo'o jua'a ndya'a xne' su nga'a yu cha' nclye'e loo quichu' nu ntsu'u hichu' yu ti'i bi'. ²² Ndyalaa tsá nu ngujuii nu ti'i bi'; lo'o nu xca' ji'i ycuí' Ndyosi ni, ndyaa lo'o ngu' ji'i ca slo jyo'o cusu' Abraham, ca su tlyu nu ngua'ni cho'o ycuí' Ndyosi. Lo'o jua'a ngujuii nu culiya' bi', nguxatsi' ngu' ji'i li'. ²³ Pana nu lo'o cua ntsu'u nu culiya' bi' su nchcube' yu ca bilyaa, li' ngusicua hique yu na'a yu ji'i jyo'o cusu' Abraham tyijyu' ti, lo'o jua'a na'a yu cha' stu'ba ti ntucua jyo'o Lázaro lo'o. ²⁴ Li' ngusi'ya nu culiya' bi' ji'i Abraham: “Sti ya Abraham, cua'ni tya'na ti' nu'u jna'. Ta nu'u ji'i Lázaro jua cha' caa calo'o xi hitya cha' co'o na', masi lo'o sne ti yu cuicha' yu xi tu'ba na' cha' ca'ya tyacala' xi ltse' na', cha' lye tsa tyique' nti' na' su ntsu'u na' lo' quii' re.” ²⁵ Li' nacui' jyo'o Abraham ji'i: “Sñi”, nacui, “tso'o tsa ngua hi lo'o nguti'i nu'u nde chalyuu. Lo'o Lázaro re ni, si'i jua'a ngua ji'i yu, cha' lye tsa nchcube' yu su nguti'i yu chalyuu. Bi' cha' caja su tso'o tyi'i yu ca nde juani; lo'o nu'u ni, nga'a cha' chcube' nu'u. ²⁶ Tya ntsu'u la cha' ji'i cuare nde su ndi'i ya, ntsu'u sca laja cua'a tlyu cla'be laja su ndi'i cuare lo'o cu'ma; bi' cha' si ntsu'u ngu' nu nti' tsa nde slo cu'ma, ná caca ji'i ngu' tyaa ngu'. Lo'o jua'a cu'ma nu ntsu'u ma nde jua, ná caca ji'i ma tyaa ma ca nde.” ²⁷ Li' tya'na tsa nhcui' nu culiya' bi'

lo'o: "Cua'ni nu'u sca cha' tso'o lo'o na', Abraham sti na'", nacui nu culiya' bi'. "Ta jilí Lázaro cha' tsaá yu to' tyi sti na',²⁸ ca su ntsu'u ca'yu tya'a ngu' tya'a na', cha' chcuí yu lo'o ngu', cha' ná caa ngu' ca nde su ntsu'u na' nchcube' na'." ²⁹ Pana nacui Abraham jilí: "Cua jlo ti' ngu' bi' lcaa ña'a cha' nu nguscua jyo'o Moisés; jua'a nu xa' la quityi jilí ycuí Ndyosi nu nguscua jyo'o cusu' cua sa'ni, ntsu'u bi' jilí ngu' tya'a nu'u. Tso'o si cua'a jyaca ngu' jilí cha' nu nscua lo quityi bi'." ³⁰ Li' nguxacui nu culiya' bi' cha' jilí: "Tso'o lacua, sti na' Abraham. Pana si tsaá sca ngu' jyo'o re ca su ndilí ngu', li' culochu' ngu' cha' cuxi nu ndyu'ni ngu'." ³¹ Xa' nchcuí jyo'o Abraham lo'o nu culiya' bi' li': "Lo'o ná nti' ngu' taquiya' ngu' jilí cha' nu nguscua Moisés, lo'o jua'a ná taquiya' ngu' jilí jyo'o cusu' nu ngua'a loo ycuí Ndyosi cña jilí cha' chcuí lo'o ñati, la cui' jua'a ná taquiya' ngu' jilí xa' la cha' nu ta Ni lo'o ngu', masi tyu'ú sca nu cua ngujuii chaca quiya' cha' chcuí lo'o ngu'".

17

Cuxi tsa caca si ntsu'u sca qui'ya nu ndulo la jilí'na

¹ Chaca quiya' nchcuí Jesús lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a jilí:

—Ntsu'u tsa ngu' nu nchcuí lo'o na cha' cua'ni na sca cha' cuxi, pana tya'na tsa sca ñati nu ndatsaa jilí tya'a cha' cua'ni cha' cuxi lo'o. ² Tso'o la si tsaá ngu' xcuaa ngu' jilí yu lo tyujo'o lo'o sca quee quichi tyaaca' yane yu, cha' nga'aa caja ñi'ya nu tatsaa yu jilí ni sca ñati ñi'ya nti' nu sube re, cha' cua'ni ngu' cha' cuxi lo'o yu.

³ Cui'ya mā cuentya si cua'ni sca ngu' tya'a ndya'a mā sca cha' cuxi lo'o mā. Li' chcuí mā lo'o yu cha' nga'aa cua'ni yu cha' cuxi bi' lo'o mā. Lo'o si tya'achu' yu jilí cha' cuxi bi', cua'ni mā cha' clyu ti' jilí yu li'; ⁴ masi cati quiya' ta yu cha' ñasi' ti' jilí mā sca tsa, lo'o cati quiya' caa yu cha' chcuí yu lo'o mā: "Cui'ya mā cha' clyu ti' jna', nga'aa cua'ni na' jua'a juani", ñacui yu, li' nga'a cha' cui'ya mā cha' clyu ti' jilí yu.

Quiña'a tsa cha' caca jilí'na si jilya ti' na jilí ycuí' Ndyosi

⁵ Li' nacui nu ngu' nu ndyaca tsa'a jilí Jesús:

—Xtyucua nu'u jilí ya cha' taca jlyla la ti' ya cha' jinu'u —nacui ngu' jilí.

⁶ —Jlo ti' mā cha' piti tsa sca si'yu cuxee —nacui Jesús jilí ngu'—, lo'o jua'a cu'ma ni, ná quiña'a tsa cha' nchca jilí mā. Pana masi xti ti cha' jlyla ti' mā jilí ycuí' Sti na', taca ñacui mā jilí yaca quityi re: "Tyu'utsu' nu'u ca su ndu re, yaa nu'u tyu nde lo hitya tyujo'o". Lo'o li' ña'a mā cha' taquiya' yaca bi' cha' nu cua nchcuí mā lo'o.

Ñi'ya nu nga'a cha' cua'ni na si ndyu'ni na cña jilí ycuí' Ndyosi

⁷ ¿Ñi'ya nti' cu'ma ni? ¿Ñi'ya cua'ni mā si ntsu'u sca msu jilí mā nu ndyaa ne' quixi' cha' cula'a yuu cuentya jilí mā, masi ndyaa yu cha' cña'asi yu jilí bata jilí mā? Nde ngusi lo'o ndyalaa ca ti msu bi' ndyaa yu cña bi', ná tyiquee' ná chcuí mā lo'o yu ndi'ya: "Tyaa clyu cua'a to' mesa cha' cua'ni nu'u sii juani". ⁸ Ná yala ñacui mā jilí yu jua'a, nti' na'. Ná tyiquee' ndi'ya chcuí mā lo'o yu: "Cua'ni cho'o clyu caque' sii cha' cacu ya. Clyo cacu ya co'o ya, cuati cacu co'o nu'u", ñacui mā jilí msu bi'. ⁹ ¿Ha tya mā xlyabe jilí msu bi', cha' ndaquiya' yu cña nu ngulo mā jilí? Ná ndu'ni xu'na msu jua'a. ¹⁰ Ñi'ya laca msu, jua'a laca cu'ma; nu lo'o ngua'ni mā lcaa cña nu culo ycuí Ndyosi jilí mā, nga'a cha' ñacui mā li': "Msu cuxi ti laca cuare, cha' cña nu nga'a cha' cua'ni ti ya, tsa bi' ti cña ngua'ni ya", ñacui mā.

Ngua'ni Jesús jo'o jilí tii tya'a ñati nu ngusñi quicha nu ndyatsu' cuaña' jilí

¹¹ Nu lo'o ngusñi Jesús tyucui ndyaa nde Jerusalén, li' nteje tacui ngu' loyuu su cuentya Galilea, ndyaa ngu' nde loyuu su cuentya Samaria. ¹² Nu lo'o ndyalaa Jesús sca quichi piti bi', li' ndyacia tya'a yu lo'o tii tya'a ngu' quicha nu cua lijya ngu' slo yu; quicha nu ndyatsu' cuaña' ntsu'u jilí ngu' bi'. Pana tyijyu' ti ndyatū ngu' slo Jesús, ¹³ cui tsa nchcuí ngu' lo'o yu li':

—Cusu' Jesús —nacui ngu' li'—, cua'ni tya'na ti' nu'u jilí cua.

¹⁴ Nu lo'o na'a Jesús jilí ngu', li' nacui yu:

—Yaa clyu mā slo sti jo'ó cha' ña'a yu jilí tyucui ña'a mā —nacui.

Ndu'u ngu' ndyaa ngu' li'. Pana su ndyaa ngu' tyucuii ti, ngua tii ngu' cha' xa' ngua lubii cuaña' ngu'; ndye cha' quicha ngu' li'. ¹⁵ Bi' cha' nguxtyuu tsaca yu quicha bi', cuii tsa nchcui' yu ndyu'ni chi yu loo ycu' Ndyosi. ¹⁶ Li' ndyatu sti' yu slo Jesús, ndyaa stii yu lo yuu nde loo yu cha' ndya yu xlya'be ji'i Jesús. Ngu' Samaria laca yu bi', ngu' xa' tsu' laca yu. ¹⁷ Li' nacui Jesús:

—¿Ha si'i tii tya'a ngu' nu ndyatsu' cuaña' ngu' ndyaca tso'o ngu' tsá? ¿Mala ngua nu chaca caa tya'a ngu' bi' juani? ¹⁸ Sca ti yu re nu si'i ngu' Israel tya'a na laca, bi' laca nu nguxtyuu cha' cua'ni tlyu yu ji'i ycu' Ndyosi.

¹⁹ Li' nchcui' Jesús lo'o nu qui'yu bi':

—Tyatu nu'u cha' tyaa nu'u juani —nacui—. Cua ngua tso'o nu'u juani cha' jlya ti' nu'u cha' nu nda na' lo'o nu'u.

Ndi'ya caca lo'o tyalaa tyempo cha' caca ycu' Ndyosi loo ne' cresiya ji'i ñati

²⁰ Lo'o li' nchcuane ngu' fariseo ji'i Jesús ni jacua' tyalaa tyempo cha' caca ycu' Ndyosi loo ji'i ñati. Nguxacui Jesús cha' ji'i ngu' bi' li':

—Si'i sca na nu tyaca' lijya tyijyu' laca cha' bi'. ²¹ Ná caca ñacui na ndi'ya: “Nde ti ndu bi'”; masi ndi'ya ná ñacui na: “Ndejua ntucua bi'”. Na cua laca ycu' Ni loo ca ne' cresiya ji'i ñati juani.

²² Li' nacui Jesús ji'i ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i:

—Nde loo la tyalaa tyempo nu nti' tsa mā ña'a mā 'na, masi chaca tya tsá nde chalyuu tya tyi'i na' lo'o mā nti' mā, na' nu cua nda ycu' Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati; pana nga'aa ña'a mā 'na li'. ²³ Chcui' ngu' lo'o mā cha' jna' li': “Nde ti ndu yu”; lo'o jua'a chcui' ngu': “Ndacua ndu ycu' yu”. Pana ná tsa mā, ná taquiya' mā ji'i cha' cuiñi nu nchcui' ngu' bi' —nacui Jesús ji'i ngu'—. ²⁴ Se'i ti ntyiji'i xee tyi'yu nu lo'o ndyubi, pana tyaca' ña'a ngu' xee bi' tyucui nde cua; jua'a caca lo'o na' nu lijyaa cha' caca na' ñati, nu lo'o tyalaa tsá bi' lo'o ña'a ngu' jna' cha' caa na' chaca quiya'. ²⁵ Pana clyo nscua cha' lye tsa chcube' ycu' na'. La cui' jua'a ngu' tya'a quichi tyi na xtyanu ti'i ngu' 'na. ²⁶ Ñi'ya ngua ji'i ñati nu nguti'i chalyuu sa'ni la, tya'a stu'ba ngu' lo'o jyo'o Noé bi', jua'a caca ji'i ñati chalyuu lo'o chaca quiya' tyaa na' nu lijyaa cha' caca na' ñati. ²⁷ Tya'a stu'ba jyo'o Noé bi' ni, ngua'ni ngu' ta'a, ndyacu ngu', ndyi'o ngu', ngujui clyo'o ngu'; tsa bi' ti cha' ndube ti' ngu' ña'a cuayá' nu ndyalaa tyempo ngüiñá nu Noé bi' yaca ni'i tonu. Li' ndyatí yu ne' yaca ni'i bi' lo'o lcaa na nu ntsu'u ji'i yu. Lo'o li' ngua'ya tyo clyaa bi', ndye ñati chalyuu ngujui ngu'. ²⁸ Lo'o la cui' ñi'ya ngua ji'i ngu' quichi su nguti'i jyo'o Lot, jua'a caca ji'i ñati chalyuu tsá bi'. Tya'a quichi tyi Lot ni, ndyacu ngu', ndyi'o ngu', ngüi'ya ngu' yu'ba, ndyujui' ngu' yu'ba, ndyataa ngu' xtya, ngüiñá ngu' ni'i; tsa bi' ti cña nu ndiya ti' ngu' ngua'ni ngu' bi', ²⁹ ña'a cuayá' nu ngulo ycu' Ndyosi ji'i yu Lot bi' nde quichi Sodoma bi'. Li' ngusalú Ni quii' lo'o yuu sufri ndyaqui lo yuu. Ndye cha' ji'i lcaa ngu' Sodoma bi'; tya'a stu'ba Lot ni, ngujui lcaa ngu'. ³⁰ Jua'a caca tsá bi' lo'o tyaa na' nu lijyaa cha' caca na' ñati; lo'o ña'a ngu' 'na chaca quiya', ná ca tii ngu' ni tsá caca bi'.

³¹ Nu lo'o tyalaa tsá bi', si ntsu'u ngu' nu ndu ca que ni'i ji'i ngu', lo'o ca'ya ngu' ná caja tyempo ji'i ngu' cha' culo ngu' yu'ba ji'i ngu' nu ndi'i nde ni'i ji'i ngu'. Lo'o jua'a si ntsu'u ngu' ne' quixi', ná caja tyempo ji'i ngu' cha' xtyuu ngu' tyaa ngu' nde to' tyi ngu'.

³² Tyi'u ti' mā ñi'ya nu ngua ji'i nu cuna'a ji'i Lot tyempo bi'; ngua ti' ma' xtyuu ma' nde quichi, li' ngua'ni ycu' Ndyosi cha' ndyaca ma' sca quee. ³³ Chcuna' chalyuu ji'i mā si xcui' ncyacua tsa ti' mā ñi'ya nu caca ji'i ycu' ca mā; pana quije chalyuu ji'i mā si tyaja'a mā, masi cujuu ñati ji'i mā xqui'ya na'.

³⁴ 'Cacha' na' ji'i mā ñi'ya nu caca si talya lo'o caa na'; si ntsiya tucua tya'a ñati laja' lo sca qui'ña ti, qui'ya ycu' Ndyosi ji'i tsaca, tyanu chaca ycu' ti li'. ³⁵ Lo'o jua'a si nga'a tucua tya'a nu cuna'a ndyoo ngu' ndacua, qui'ya Ni ji'i tsaca, tyanu chaca li'. ³⁶ Lo'o jua'a si ntsu'u tucua tya'a nu qui'yu lo cña ji'i ngu' ne' quixi', qui'ya Ni ji'i tsaca, tyanu chaca li'.

³⁷ Lo'o ndyuna ngu' cha' bi', li' ndacha' ngu' ji'i Jesús:

—¿Macala caca jua'a, cusu'? —nacui ngu'.

Li' nguxacui Jesús cha' jil'i ngu':

—Ca su ntsiya sca na tyucu, ca bi' tyu'u ti'i culexu; jua'a nu lo'o tyu'u ti'i ñati lo'o tye chalyuu, chcube' tsa ngu' li'.

18

Cuii jil'i nu cuna'a ti'i nu cua ndatsaa jil'i bese

¹Ngulu'u Jesús jil'i ngu' cha' lu'ba ti chcui' ngu' lo'o ycu' Ndyosi, cha' ná ca taja ti' ngu' tsiya' ti lo'o chcui' ngu' lo'o Ni. Ndi'ya ndyu'u cuii nu nda Jesús lo'o ngu' li':

²—Sca quich'i ntsu'u sca bese nu ná ndu'ni ch'i loo ycu' Ndyosi, lo'o jua'a ná sca cha' ndube ti' yu. ³La cui' quich'i bi' ntsu'u sca nu cuna'a ti'i. Li' ndyaa ma' bi' ndyaa na'a ma' jil'i bese bi', cha' ntsu'u cha' cuxi nu ndyu'ni xa' ñati lo'o ma'; ngua ti' ma' cha' quiñi tso'o cha' jil'i ma' lo'o tya'a cusuu ma' slo bese. ⁴Tyuu quiya' ndyaa ma' bi' slo bese, lo'o ná ndaquiya' bese bi' jil'i cha' nu nda ma' bi' lo'o. Ca tiya' la li' ngulacua ti' nu bese bi': “Masi ná ndaquiya' na' jil'i cha' nu nchcui' ycu' Ndyosi, ni jil'i cha' nu nchcui' sca ñati chalyuu ná ndube ti' na'; ⁵pana cua'ni na' tisiya jil'i cha' nu nchcui' nu cuna'a ti'i re, cha' ña'a ti ndya'a nu cuna'a re nchcui' cua' ña'a ti lo'o na'. Bi' cha' cua'a na' xi jil'i”, nacui bese bi', “cua'ni na' tisiya jil'i cha' nu nchcui' ma' re, cha' nga'aa caa la ma' su'ba ñasi' ma' 'na.”

⁶Tya nchcui' la Jesús lo'o ngu' li':

—Jua'a nchcui' nu bese xña'a bi', li' nguxtyucua yu jil'i ma' bi', masi ná tso'o tyiquee yu —nacui Jesús jil'i ngu'—. ⁷Pana tso'o tsa tyiquee ycu' Ndyosi, yala ti xtyucua Ni jil'i ñati nu cua ngusubi Ni jil'i, nu tya'na tsa nxi'ya jil'i Ni tsa lo'o talya. ¿Ha tiya' tsa xtyucua Ni jil'i ngu' nti' ma? ⁸Nacui na' jil'i ma' cha' hora ti xtyucua Ni jil'i ngu' bi', cua'ni Ni cha' ti ti tyi' ngu'. Pana nu lo'o chaca quiya' tyaa na' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati, ¿ha ña'a ti tya quije 'na ñati nu jly'a ti' jil'i ycu' Ndyosi Sti na'?

Sca cuii jil'i tucua lo ñati nu ndyaa ne' laa

⁹Nde chaca cuii nu nda Jesús lo'o ngu'; sca cuii cuentya jil'i ngu' nu tyixi tsa ndu'ni jil'i ycu' ca ti ngu', cha' xcui' cha' liñi ndu'ni ngu' bi' nti' ngu', cha' xcui' nxyi' lo'o ti ngu' bi' jil'i xa' ñati. Ndi'ya nchcui' Jesús li':

¹⁰—Tucua tya'a ñati ndyaa ne' laa tlyu cha' chcui' ngu' lo'o ycu' Ndyosi. Tsaca ngu' bi' laca ngu' fariseo nu tacati tsa ndu'ni ycu' ngu', nti' ngu'; chaca ngu' laca sca ngu' cuxi nu nclyo cñi cña loo ngu' cuentya jil'i ngu' xa' tsu'. ¹¹Nu yu fariseo bi' ni, na ndu' ti yu, ndi'ya nchcui' yu lo'o ycu' Ndyosi li': “Ndyosi”, nacui, “tsa xlya'be jinu'u cha' ná ndu'ni na' ñi'ya nu ndu'ni xa' ñati; xña'a tsa ndu'ni ngu', cuaana tsa ngu', suba' tsa ndu'ni ngu' lo'o clyo'o xa' ñati. Pana na' ni, ná ndu'ni na' jua'a, ni ná ndu'ni na' ñi'ya ndu'ni yu cuxi cua nu cuiñi ti nxñi quiña'a tsa cñi cña loo ngu'”, nacui nu yu fariseo bi' jil'i ycu' Ndyosi. ¹²“Tucua quiya' sca semana ná ndacu na' tyaja cha' ndu'ni tlyu na' jinu'u. Lo'o jua'a nda na' sa yu'be laca na nu ngua'ni na' ngana scaa semana jinu'u”, nacui yu fariseo bi'. ¹³Pana nu qui'yu nu nclyo cñi cña loo ngu' ni, tyijyu' ti ndyatü yu; ná ntsu'u tyiquee yu cha' sicuaa yu xi cloo yu nde cua, cha' xñi' tsa ti' yu ndu' yu ndyu'u ti yu tyiquee yu laja lo'o nchcui' yu lo'o ycu' Ndyosi: “Cua'ni tya'na ti' nu'u jna', Ndyosi Sti na', cha' ntsu'u tsa qui'ya jna'”, nacui nu qui'yu bi'. Tsa bi' ti cha' nchcui' yu.

¹⁴'Ndi'ya laca cha' nu nti' na' chcui' na' lo'o ma, cha' nu qui'yu nu nclyo cñi cña loo ngu' bi' ni, cua ngüityi ycu' Ndyosi qui'ya nu ntsu'u jil'i yu bi'; tso'o ti tyiquee yu lo'o nguxtyuu yu ndyaa yu to' tyi yu. Pana ná ngua jil'i yu fariseo bi' jua'a, cha' nu ñati nu tlyu tsa ndu'ni jil'i ycu' ca ti, ntsu'u cha' caca tyuju'u ti' ñati bi' ca tiya' la; pana ñati nu tyuju'u tsa ti' jil'i cha' cuxi nu ntsu'u jil'i juani, ca tiya' la caca tso'o la cresiya jil'i cuentya jil'i ycu' Ndyosi.

Ngulacua Jesús jil'i nu sube

¹⁵Lo'o li' ñaa lo'o ngu' jil'i nu sube cuañi' cha' sta ya' ycu' Jesús hique ngu' sube bi'. Pana nu lo'o na'a nu ngu' nu ndyaca tsa'a bi' jil'i ñati nu lijya lo'o nu sube bi', lo'o ti

nguxana ngu' bi' ngua'ni tyaala ngu' ji'i ñati nu lijya bi'. ¹⁶ Li' ngusi'ya Jesús ji'i nu sube cha' caa ngu' slo yu. Li' nchcui' yu lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i bi':

—Ta ma chacuayá' cha' caa nu sube ca slo na' —nacui—, cha' sca nu sube ni, tso'o tsa nxñi cha' tso'o ji'i ycu' Ndyosi tyucui tyiquee bi' tsiya' ti. Lo'o jua'a taca culo Ni cña ji'i ñati nu jua'a jlya ti' ji'i Ni, ñi'ya lo'o jlya ti' nu sube ji'i Ni. ¹⁷ Cha' liñi nda na' re lo'o ma: Ñati nu ná xñi cha' tso'o ji'i ycu' Ndyosi ñi'ya nu nxñi sca nu sube cha' bi', ná ntsu'u chacuayá' tyatí ñati bi' ca su laca ycu' Ni loo.

Nhcui' sca nu culiya' lo'o Jesús

¹⁸ Ndacua ndu sca ñati tlyu nu laca loo ji'i ngu' judío. Li' nchcuane yu bi' ji'i Jesús:

—Mstru, tso'o tsa ndu'ni nu'u —nacui—. ¿Ñi'ya cua'ni na' cha' caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye 'na? —nacui nu qui'yu bi'.

¹⁹ Li' nguxacui Jesús cha' ji'i yu:

—¿Ni cha' laca nacui nu'u cha' tso'o tsa na'? —nacui Jesús ji'i yu bi'—. Sca ti ycu' Ndyosi laca nu chañi cha' tso'o laca Ni. ²⁰ Cua jlo ti' nu'u laca cña nu ngulo ycu' Ndyosi ji'i ñati tya sa'ni la, cha' nu nchcui' quityi ndi'ya: “Ná cua'ni ma cha' suba' lo'o clyo'o xa' ñati”, nacui quityi bi'. “Ná cujuui ma ji'i tya'a ñati ma; ná cuaana ma; ná chcu' ma cuentyu ji'i tya'a ñati ma; cua'ni tlyu ma ji'i sti xtya'a ma, jua'a tucua ma cha' nu nchcui' ngu' cusu' ji'i ma lo'o ma.” Jua'a cha' nu nguxtyanu ycu' Ndyosi ji'na tya sa'ni la.

²¹ —Tya lo'o cuañi' na' cua ndaquiya' na' laca cha' bi' —nacui nu qui'yu bi' ji'i Jesús.

²² Nu lo'o ndyuna Jesús cha' bi', li' nacui:

—Chaca tya cha' tya lyiji cua'ni nu'u: yaa cujuui' laca cha' tso'o nu ntsu'u jinu'u, cha' tyu'u cñi nu ta ji'i ngu' ti'i; tyacua xi cha' tso'o jinu'u nde loo la ca su ntucua ycu' Ndyosi li'. Lo'o cua ngua'ni nu'u cña bi', li' taca tya'a nu'u lo'o na'.

²³ Nu lo'o ndyuna nu qui'yu bi' cha' nu nchcui' Jesús, hora ti ngua xñi' ti' yu, cha' culiya' tsa yu. ²⁴ Lo'o na'a Jesús cha' xñi' tsa ti' yu, li' nacui ji'i ngu' nu ndi' slo:

—Tucui tsa laca cha' ji'i ngu' culiya' cha' tyatí ngu' lo cha' ji'i ycu' Ndyosi, cha' caca Ni loo ne' cresiya ji'i ngu'. ²⁵ Lasa la cña laca cha' tyeje tacui sca na'ni quiya' cuxa, masi sca na'ni tonu, ñi'ya laca sca camello. Lasa la cha' bi'; tucui la cña laca cha' tyatí sca ngu' culiya' ca su laca ycu' Ndyosi loo —nacui Jesús.

²⁶ Lo'o ndyuna ngu' cha' bi', ndube tsa ti' ngu'.

—¿Tilaca taca ji'i clyaa ji'i nu cuxi lacua, cha' tyalaa ca slo ycu' Ndyosi? —nacui ngu'.

²⁷ —Bi' laca sca cha' nu ná nchca cua'ni ni sca ñati chalyuu; pana ycu' Ndyosi ni, nchca ji'i Ni cua'ni Ni cha' tyalaa ngu' slo Ni —nacui Jesús ji'i ngu' bi'.

²⁸ —Cusu' —nacui Pedro ji'i—, cua nguxtyanu ya laca cha' nu ntsu'u ji'i ya cha' tya'a ya lo'o nu'u, ñi'ya nu nacui nu'u cha' cua'ni ya —nacui.

²⁹ Li' nguxacui Jesús cha' ji'i yu:

—Cha' liñi nda na' lo'o ma juani, cha' ná ntsu'u ni sca ñati nu ndyaa tyijyu' cha' cua'ni cña cuentya ji'i ycu' Ndyosi, lo'o li' nguxtyanu na' ji'i ngu' bi' jua'a ti. Ntsu'u quiya' ndyanu laca cha' tso'o nu ntsu'u ji'i ngu' bi', nu lo'o ndyaa ngu' cuentya ji'i ycu' Ni; masi tyi ngu', masi clyo'o ngu', masi sti ngu', masi xtya'a ngu', masi sñi' ngu', nguxtyanu ngu' laca bi'. ³⁰ Pana quiña'a la cha' tso'o caja ji'i ngu' bi' chalyuu juani, tsa ña'a cha' nu nguna' ji'i ngu' bi', ngua ti' ngu'; jua'a nde loo la, li' caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'i ngu' bi'.

Xa' nhcui' Jesús lo'o ngu' cha' cua cajaa ti ycu'

³¹ Sca sel'i ti ngusi'ya Jesús ji'i nu tii tyucuaa tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i, cha' tyu'u ti'i ngu' slo yu cha' chcu' yu lo'o ngu':

—Tsaa na nde Jerusalén juani —nacui yu—, su caca laca cña nu nguscua jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji'i ycu' Ndyosi cua sa'ni la, nu nguscua ngu' ji'i cua ña'a ca cha' nu caca 'na, na' nu lijyaa cha' caca na' ñati. ³² Cua ta ti ngu' 'na ji'i ngu' xa' tsu' cha' xtyi lo'o ngu' 'na, cha' chcu' ngu' cha' ti'í 'na, lo'o jua'a tu'u ngu' hitya sañi' ngu' 'na. ³³ Clyo quiji'i

ngu' 'na lo'o reta, cuati cjuuii ngu' 'na. Pana tsa nchca tyuna ni, li' tyu'ú na' chaca quiya'; ná tyanu na' lo'o ngu' jyo'o.

³⁴ Lcaa ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i Jesús bi', ná ngua cuayá' ti' ngu' cha' bi', ni ná jlo ti' ngu' ni cha' laca nchcui' yu jua'a. Sca cha' tucui' ngua, ná nda ngu' cuentya ñi'ya ndyu'u cha' bi'.

Ngua'ni Jesús cha' ndyaca tso'o sca nu cuityi' ngu' Jericó

³⁵ Cua tyalaa ti Jesús to' quichi Jericó li'. Ca bi' nga'a sca nu cuityi' to' tyucuii, ndijña yu msta. ³⁶ Cha' quiña'a tsa ñati ndañi lijya tyucuii, bi' cha' nchcuane nu cuityi' bi' ji'i xa' ñati:

—¿Na ca ndyaca re? —nacui yu.

³⁷ Li' nacui ngu' ji'i yu cha' Jesús Nazaret bi' lijya tyucuii juani. ³⁸ Li' cuii tsa ngusi'ya nu cuityi' bi':

—Jesús, cha' David ngua jyo'o cusu' jinu'u —nacui yu—, cua'ni tya'na ti' nu'u jna' —nacui.

³⁹ Ngu' nu ndyaa nde loo bi' ngusi'ya lo'o ngu' ji'i yu cha' ca ti yu cha' nxi'ya yu; pana ná ndyuna yu, cuii la nxi'ya yu li':

—Nu'u ni, nu tya'a ñati ji'i jyo'o David —nacui yu—, cua'ni tya'na ti' nu'u jna'.

⁴⁰ Li' ndatu Jesús cha' chcui' lo'o ngu' cha' caa lo'o ngu' ji'i yu quicha bi' slo. Nu lo'o cua ndu yu cacua ti slo, li' nchcuane Jesús ji'i yu cuityi' bi':

⁴¹ —¿Na laca nu nti' nu'u cha' cua'ni na' lo'o nu'u? —nacui Jesús ji'i.

—Cusu' —nacui yu—, nti' na' cha' cua'ni nu'u jo'o ji'i si'yu cloo na' —nacui nu cuityi' bi'.

⁴² —Caca tso'o cloo nu'u lacua —nacui Jesús ji'i—. Xqui'ya cha' jlya ti' nu'u cha' 'na, bi' cha' tyaca tso'o nu'u juani —nacui Jesús.

⁴³ Hora ti ndyaca tso'o loo nu cuityi' bi', ngua ji'i yu na'a yu. Lo'o li' ndu'u yu ndya'a yu lo'o Jesús, ndyu'ni tlyu yu ji'i ycu' Ndyosi. Lo'o jua'a lcaa ñati nu na'a cha' bi', lo'o ngu' bi' ngua'ni tlyu ngu' ji'i ycu' Ndyosi li'.

19

Jesús lo'o Zaqueo

¹ Lo'o li' ndya'a Jesús ndyaa yu cla'be quichi Jericó bi'. ² Ca bi' ntsu'u sca nu qui'yu culiya' nu naa Zaqueo, xu'na ngu' nu nclyo cñi cña loo ngu' laca yu. ³ Cua nti' yu tyuloo yu ji'i Jesús, pana ná nchca ña'a yu ji'i cha' quiña'a tsa ñati ndi'i. Lo'o Zaqueo ni, sata' ti yu. ⁴ Li' ngusna yu ndyat yu nde loo ngu'; cha' ña'a cuaana ti yu ji'i Jesús, ndyacu' yu lo sca yaca quityi tyucuii su nga'a cha' tyeje tacui Jesús cacua ti. ⁵ Nu lo'o nteje tacui ti, li' nguxña'a Jesús nde cua, nchcui' lo'o Zaqueo bi':

—Zaqueo —nacui Jesús ji'i yu—, cua'ya clya nu'u, cha' nga'a cha' tyalaa na' to' tyi nu'u juani.

⁶ Yala ntcha ti ngua'ya Zaqueo, cha' ndiya tsa ti' yu cha' nu nchcui' Jesús lo'o yu; tso'o tsa ntsu'u tyiquee yu ta yu su tyi'i Jesús. ⁷ Nu lo'o na'a ngu' cha' ndyaa Jesús slo Zaqueo bi', lcaa ngu' lye tsa nchcui' tube ngu' cha' ndyaa Jesús cha' tyanu toni'i ji'i sca ngu' cuxi, sca ñati nu ntsu'u tsa qui'ya ji'i. ⁸ Li' ndatu Zaqueo cha' chcui' lo'o Jesús:

—Ña'a xi ya'a, cusu' —nacui yu—. Ta na' sa cla'be cha' tso'o nu ntsu'u 'na ji'i ngu' ti'i. Si tya ntsu'u na nu nguaana na' cha' cua ngüñilo'o na' ji'i ngu', tya na' na bi' ji'i ngu', masi jacua tsa lo cua quije ji'i ngu' —nacui Zaqueo li'.

⁹ —Juani cua ngulaá ngu' nu ndi'i ni'i re ji'i nu cuxi nu ntsu'u ji'i ngu' —nacui Jesús li'—, cha' jua'a nu qui'yu re ni, tya'a ñati na lo'o jyo'o Abraham laca yu. ¹⁰ Cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati cha' clyana na' ji'i ñati nu nguna' chalyuu ji'i xqui'ya nu cuxi, lo'o jua'a cua'ni lyaá na' ji'i ngu' bi'.

Cuii ji'i tii tya'a cñi oro

¹¹ Laja lo'o nga'a ti ngu' ndyuna ngu' cha' nu nchcui' Jesús lo'o ngu', li' nda yu sca cuii lo'o ngu'. Na cua ngulala ti tyalaa ngu' lo'o Jesús to' quichi Jerusalén, lo'o ngua tii ngu'

cha' ycui' Jesús laca nu Cristo, nu ñati tlyu nu cua caa ti chalyuu; ngua ti' ngu' cha' la cui' hora nu caca Ni loo ji'i ngu' laca li'. ¹² Bi' cha' nda Jesús cuii re lo'o ngu':

—Ntsu'u sca nu qui'yu, sca ñati tso'o. Cua tsa ti yu tyijyu' ca chaca chalyuu, ca su caja cña ji'i yu cha' caca yu loo ji'i ngu' tya'a quichi tyi yu; lo'o cua ngujui cña bi' ji'i yu, hora ti xtyuu yu tyaa yu chaca quiya', nti' yu. ¹³ Nu lo'o tya lyiji tsa yu, li' ngusi'ya yu ji'i tii tya'a ñati nu laca msu ji'i yu, cha' ta yu sca cñi ji'i scaa ngu', sca cñi oro nu quiña'a ntsu'u loo. Li' nacui yu ji'i ngu' msu bi': “Cua'ni ma ngana lo'o cñi re tyucui tyempo nu tsa'a juani, ña'a cuayá' nu tyaa na' chaca quiya'”, nacui yu ji'i ngu'. ¹⁴ Pana nu ñati tya'a quichi tyi yu, ná tso'o nti' ngu' ña'a ngu' ji'i yu. Li' ngua'a lo ngu' bi' cña ji'i sca taju ñati cha' tsa lca'a ngu' ji'i yu, cha' ñacu' ngu' ji'i nu laca loo tyijyu' ndi'ya: “Ná nti' ya cha' caca nu qui'yu jua rey ji'i ya, cha' caca yu loo quichi tyi ya”, nacui ngu'. Pana ná ndube ti' nu laca loo tsiya' ti bi', cha' nchcui' ngu' jua'a. ¹⁵ Bi' cha' ñaa yu lo'o cua ngujui cña cha' laca yu rey, ndyalaa yu to' tyi yu chaca quiya' li'. Nu lo'o ndyalaa yu, li' ngulo yu cña cha' tyaa ngu' msu nu nda yu cñi ji'i cha' cua'ni ngu' cña lo'o, cha' ca cuayá' ti' yu ni tsa lo ngua'ni ngu' ngana lo'o scaa cñi bi'. ¹⁶ Nacu' msu nu ndyalaa clyo bi': “Tii tya'a tsa lo nu nda nu'u 'na ngua'ni na' ngana”, nacui msu bi' ji'i yu. ¹⁷ Li' nguxacui rey cha' ji'i msu bi': “Tso'o tsa lacua. Sca msu tso'o laca nu'u. Liñi tsa ngua'ni nu'u, masi lo'o sca cña xti ti; bi' cha' ta na' chacuayá' cha' caca nu'u loo ji'i tii tya'a quichi cuentya jna'.” ¹⁸ Ndyalaa chaca msu li': “Cusu”, nacui, “ca'yu tya'a tsa lo nu nda nu'u 'na ngua'ni na' ngana”, nacui. ¹⁹ La cui' ti cha' nacui rey bi' ji'i: “Culo nu'u cña ji'i ca'yu tya'a quichi cuentya jna' lacua”, nacui rey ji'i msu bi'. ²⁰ Li' ndyalaa chaca msu bi': “Cusu”, nacui, “nde ñaalo'o na' cñi jinu'u, cha' cua nguxco'o tso'o na' ji'i ne' sca pañito. ²¹ Ntsij na' xi ña'a na' jinu'u, cha' sca qui'yu tiji laca nu'u. Nscua' nu nchcuá' xa' ñati, bi' laca nu ndyiji jinu'u; lo'o jua'a ndu'ni nu'u clacua, masi xa' ñati ngua'ni cña bi'.” ²² Li' nacui rey bi' ji'i: “Msu nu xña'a tsa laca nu'u. Xqui'ya cha' nchcui' nu'u jua'a, bi' cha' sta na' qui'ya hi' li'”, nacui rey. “Jlo ti' nu'u cha' laca na' sca ñati tiji, cha' nscua' nu nchcuá' xa' ñati, bi' laca nu caja jna'; jua'a ndu'ni na' clacua, masi xa' ñati ngua'ni cña bi', nacui nu'u. ²³ ¿Ni cha' laca ná nda nu'u cñi 'na jña xa' ñati lacua, cha' nu lo'o xtyuu na' tyaa na' chaca quiya', quije cñi 'na li'? Lo'o xi sñi' cñi quije 'na li' cha' tya ngu' 'na.” ²⁴ Li' nacui rey ji'i ngu' nu ndi' bi': “Xñi ma cñi ji'i yu re cha' ta ma ji'i msu tso'o nu cua ntsu'u tii tya'a cñi oro ji'i”. ²⁵ “Cusu”, nacui ngu' bi' ji'i rey bi' li', “na cua ntsu'u tii tya'a cñi oro ji'i yu bi'. ¿Ni cha' tya caja la xa' cñi ji'i yu?” ²⁶ Nguxacui rey cha' ji'i ngu' li': “Jua'a laca lo'o ñati nu ntsu'u sca cha' ji'i, tya ta na' quiña'a la cha' ji'i ñati bi'; pana ñati nu xixi ca cha' ntsu'u ji'i ni, si ná nti' cua'ni cña lo'o, hasta xlyaa na' nu xti ti cha' nu ntsu'u ji'i li'. ²⁷ Lo'o juani ni, nu ngu' tya'a cusu na' nu ná ngua ti' cha' caca na' rey ji'i ngu', tyaa lo'o clyo ma ji'i ngu' bi' ca nde, cha' cujuu ma ji'i ngu' ca slo na'.”

Ngua'ni chi' ngu' loo Jesús lo'o ndyalaa yu nde quichi Jerusalén

²⁸ Lo'o cua nchcui' Jesús cha' bi', li' ndu'u yu ndyaa yu tyucuii tsa nde Jerusalén. ²⁹ Nu lo'o cua tyalaa ti ngu' to' quichi Betfagé, jua'a to' quichi Betania nu nscua sii' ca'ya Olivos, li' ngulo Jesús cña ji'i tucua tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i.

³⁰ —Yaa ma ca quichi piti jua nu cacua ti ndyaca. Nu lo'o tyalaa ma jua, li' quije sca huru cuañi' ji'i ma nu ndu ndyaca' ni', nu bilya tyucua ngu' chu' tsiya' ti. Xati' ma ji'i cha' tyaa ma tyaa lo'o ma ji'i ni' ca nde. ³¹ Si ntsu'u nu ñacu' ji'i ma: “¿Ni cha' laca nxati' ma ji'i huru cua?”, li' ñacu' ma ji'i ngu' bi': “Jesús nu Xu'na ma nti' ji'i ni'”.

³² Ndyaa ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i li'. La cui' ñi'ya nu cha' nu nacui Jesús, jua'a ngua. ³³ Nu lo'o ndu ngu' nxati' ngu' huru bi', li' nchcuane nu laca xu'na huru bi' ji'i ngu':

—¿Ni cha' laca nxati' ma huru cua?

³⁴ Li' nguxacui ngu' cha' ji'i:

—Na cua'nijo'o ni' ji'i nu Xu'na na.

³⁵ Ñaa lo'o ngu' ji'i huru bi' slo Jesús li'. Ngusta ngu' ste' ngu' hichu' ni', lo'o li' ngusacui ngu' ji'i Jesús hichu' ni' bi'. ³⁶ Ñi'ya su ndyaa Jesús tyucuii, jua'a nguscana ngu' late' lo

yuu li'. ³⁷ Cua ca'ya ti'li ti ngu' sii' ca'ya Olivos, li' lo'o ti nguxana ngu' ndyu'ni tlyu ngu' ji'i ycu' Ndyosi, cha' quiña'a tsa cha' tlyu cua na'a ngu'; cui' ngusi'ya ngu' cha' chaa tsa ti' ngu' li':

³⁸ —Tso'o tsa ndyu'ni ycu' Ndyosi xqui'ya yu nu lijya re chacuayá' ji'i ycu' Ni nu Xu'na na, cha' caca nu nde loo ji'na —nacui' ngu'—. Ti' ti tyi'li lcaa na nu ntsu'u nde cua, nu cuentya ji'i ycu' Ni laca. Masi juani ti cua'ni tlyu na ji'i ycu' Ndyosi.

³⁹ Ntsu'u sca tucua ti ngu' fariseo laja ñati' bi', lo'o li' nchcui' ngu' lo'o Jesús:

—Mstru —nacui' ngu' bi'—, chcui' nu'u lo'o ñati' nu ndya'a lo'o nu'u cua, cha' ti' ti chca'a tu'ba ngu' xi.

⁴⁰ Nguxacui' Jesús cha' ji'i ngu' li':

—Si ca ti' ngu' re juani, xi'ya cua ña'a ca quee li' —nacui' Jesús.

⁴¹ Lo'o cua ndyalaa Jesús cacua ti to' quichi' Jerusalén, ngusi'ya tsa yu lo'o na'a yu quichi' bi'. Li' nacui' yu ji'i ngu':

⁴² —Masi tsá juani ti nu lo'o tya ndyiji xi tyempo ji'i ma, si tyaja'a ma cuna ma, taca ta na' sca cha' lo'o ma; tso'o tsa caca ji'i ma li', ti' ti tyi'li ma li'. Pana juani —nacui' Jesús—, ná nchca ca cuayá' ti' ma cha' re, cha' cua ntsu'u yacu' ti cha' re ji'i ma —nacui'—. ⁴³ Pana tyalaa sca tsá cuxi ji'i ma. Lo'o li' cuiña' ngu' tya'a cusuu ma ngutu yuu tyucui' ña'a to' quichi'. Li' su'ba lo'o ngu' bi' tyucui' ña'a to' quichi'. ⁴⁴ Cuityi' ngu' quichi' tyi' ma, ña'a lo yuu ti, cujuui ngu' ji'i tya'a ndi'i ma; ná xtyanu ngu' ni sca quee nscua chu' tya'a quichi' tyi' ma, xqui'ya cha' ná ndyuloo ma jna' hora juani lo'o ñaa na' nu laca na' Sñi' ycu' Ndyosi ca su ndi'i ma.

Ngulo'o Jesús ji'i ngu' cuxi nu ntsu'u ne' laa tonu

⁴⁵ Lo'o li' ndyaa Jesús lquichi', ndyatí yu ndyaa yu ne' laa tonu bi'. Li' nguxana yu ngulo'o yu ji'i ngu' nu ndyujui' yu'ba; jua'a ji'i ngu' nu ndyi'ya yu'ba ca bi', lo'o ji'i ngu' bi' ngulo'o Jesús li'. ⁴⁶ Nchcui' yu lo'o ngu' li':

—Ndi'ya cha' nu nscua lo quityi' ji'i ycu' Ndyosi cuentya ji'i laa re —nacui' Jesús—: “Ni'li su caca chcui' lcaa ñati' lo'o ycu' Ndyosi, jua'a ñacu' ngu' cha' ji'i ni'li 'na”, nacui' ycu' Ndyosi. Jua'a nscua lo quityi', pana juani cua ngua'ni ma ji'i cha' to' tyi' ngu' cuaana laca ni'li re —nacui' Jesús ji'i ngu' bi'.

⁴⁷ Lcaa tsá ndya'a Jesús nclyu'u ji'i ngu' ne' laa bi'. Lo'o ngu' sti jo'ó nu laca loo, lo'o mstru cha' jo'ó, lo'o ngu' cusu' ji'i quichi', ndya'a ngu' nclyana ngu' ñi'ya caca cua'ni ngu' cha' cujuui ngu' ji'i Jesús. ⁴⁸ Pana ná ngujui' ñi'ya nu cua'ni ngu' cha' cuxi bi', cha' cua quiña'a tsa ñati' ndya'a lo'o yu, lo'o jua'a ndiya tsa ti' ngu' nduna ngu' cha' nu nchcui' yu.

20

Ndyu'ni Jesús cña chacuayá' ji'i ycu' Ndyosi

¹ Ngua sca tsá nga'a Jesús ne' laa nclyu'u yu ji'i ñati; nchcui' yu cha' ji'i ycu' Ndyosi, ñi'ya nu ndu'ni lyaá Ni ji'i ngu'. Lo'o li' lijya lcaa sti jo'ó nu laca loo, lo'o mstru cha' jo'ó, lo'o ngu' cusu' ji'i quichi' bi', stu'ba ti lijya ngu' slo Jesús. ² Nchcuane ngu' bi' ji'i Jesús li':

—Cacha' clya ji'i ya: ¿tilaca nda chacuayá' jinu'u cha' cua'ni cña nu ndyu'ni nu'u? —nacui' ngu'.

³ Li' nguxacui' Jesús cha' ji'i ngu' bi':

—Jua'a na' xcuane na' sca cha' ji'i ma cha' xacu' ma cha' 'na: ⁴ ¿Tilaca nda chacuayá' ji'i jyo'o Juan cha' ntyucuatya yu ji'i ngu' lacua? ¿Ha ycu' Ndyosi? ¿Ha ñati' chalyuu nda chacuayá' ji'i yu?

⁵ Lo'o li' nguxana ngu' nchcui' tube ngu' lo'o tya'a ngu':

—¿Ni'ya ñacu' na juani? —nacui' ngu' ji'i tya'a ngu'—. Si ñacu' na cha' ycu' Ndyosi nda chacuayá' ji'i Juan bi', li' ndi'ya xacu' yu jua cha' ji'na: “¿Ni cha' ná jlya ti' ma cha' nu ngulu'u yu lacua?” ⁶ Si ñacu' na cha' ñati' chalyuu nda chacuayá' ji'i Juan bi' ni, li' cujuui

nu quiña'a tsa ñati nu ndi'i re ji'na lo'o quee, cha' tu'ba ji'i ycu'i Ndyosi cha' nchcui' Ni lo'o ñati ngua jyo'o Juan bi', nti' ngu'.

⁷ Li' nguxacui nu ngu' tlyu bi' cha' ná jlo ti' ngu' tilaca nda chacuayá' ji'i jyo'o Juan bi', cha' ntyucuatya yu ji'i ngu'.

⁸ Li' nacui Jesús ji'i ngu':

—La cui' ti na', ná cacha' na' ji'i ma' tilaca nda chacuayá' cha' cua'ni na' cña re —nacui.

Cui' ji'i msu xña'a ji'i ngu'

⁹ Lo'o ti nguxana Jesús nda sca cui' lo'o ngu' nu ndu slo:

—Ntsu'u sca nu qui'yu nu ntsu'u sca lo'o su ndyataa yu yaca si'yu losu' tyixi ji'i yu. Lo'o li' nda yu yuu su ndu'ni yu cña ngüijña xa' ñati. Chacua' li' ndu'u yu ndyaa yu tyijyu' tyuu tsa tyempo. ¹⁰ Nu lo'o cua ndyalaa tyempo suu ngu' si'yu bi', li' ngulo nu xu'na yuu bi' cña ji'i sca msu ji'i yu, cha' tsaa jña ji'i ngu' nu ndyu'ni cña ne' lo'o ji'i yu, cha' ta ngu' sa yu'be si'yu nu nga'a cha' tyacua ji'i xu'na yuu bi'. Pana nu ngu' bi' ni, ngujui' ngu' ji'i msu bi', ngulo'o ngu' ji'i; lo'o nguxtyuu yu ñaa yu slo xu'na yu, ni sca na ná nda ngu' ji'i. ¹¹ Li' nda xu'na yuu bi' chaca msu ndyaa. Pana la cui' jua'a ngua'ni ngu' lo'o nu chaca msu bi'; chiya'a tsa nchcui' ngu' lo'o, li' ngujui' ngu' ji'i, lo'o la cui' jua'a ná nda ngu' ni sca si'yu ji'i. ¹² Xa' nda xu'na yuu bi' ji'i chaca msu ndyaa, cha' jña yu na nu ntsu'u lo cña bi'. Pana lo'o yu bi', ti' tsa ngua'ni quicha ngu' nu ndyu'ni cña bi' ji'i, ña'a cuayá' nu ngulo'o ngu' ji'i nde chu' lo'o bi'.

¹³ Lo'o li' ngulacua ti' xu'na yuu bi': “¿Ñi'ya cua'ni na' juani? Ndi'ya cua'ni na': Ta na' ji'i sñi' ycu'i ca na' nu tyaca'a tsa jna' cha' tsaa ca bi'. Ná tyiquee' tyaja'a ngu' taquiya' ngu' ji'i yu bi'”, nacui xu'na yuu bi' li'. ¹⁴ Nu lo'o na'a ngu' nu ndyu'ni cña ne' lo'o bi' ji'i yu cuañi' cha' lijya yu, li' ndi'ya nchcui' ngu' lo'o tya'a ngu': “Yu cua laca nu nti' cha' qui'ya ji'i cña re. ¿Ñi'ya cua'ni na' cha' cujuui na' ji'i cha' tyanu cña re ji'na, cha' caca na xu'na lo'o re?” nacui nu ngu' cuxi bi' ji'i tya'a ngu' li'. ¹⁵ Hora ti ngulo'o ngu' ji'i sñi' xu'na yuu bi' chu' lo'o. Li' ndyujuii ngu' ji'i.

Li' nchcuane Jesús ji'i ngu' nu ndyuna cui' bi':

—¿Na laca cua'ni nu xu'na yuu bi' lo'o nu ngu' cuxi bi', nti' ma'? ¹⁶ Nclyacua ti' na' cha' caa ycu'i xu'na yuu tu'ni, cha' cujuui ji'i nu ngu' cuxi bi', lo'o li' ta yuu bi' ji'i xa' ñati cha' cua'ni ngu' cña ndacua.

Lo'o ndyuna ngu' cha' bi', li' nacui ngu':

—¿Ná cua'ni ycu'i Ndyosi jua'a!

¹⁷ Na'a tsa Jesús ji'i ngu', li' xa' nchcui' lo'o ngu' chaca quiya':

—¿Ni cha' laca nu nchcui' quityi cusu' ji'i ycu'i Ndyosi lacua? Ndi'ya nchcui' quityi bi':

La cui' quee tonu nu nguxcuaa cuityi ni' ji'i cha' ná tso'o ña'a nti' ngu',

cua ngujui cña nu cua'ni quee bi' juani;

ndu' bi' su ndulo la cha' ji'i cuentya ji'i ycu'i Ndyosi.

¹⁸ Na' laca ñi'ya laca quee tonu bi' —nacui Jesús—, cha' ñi'ya nu ngua'ni cuityi ni' lo'o quee bi', jua'a ndyu'ni ma' lo'o na'. Pana si nti' ñati cua'a ji'i cha' jna', nga'aa tso'o tyi' ñati bi' li'; lo'o cua'ni cuayá' Ni ji'i lcaa ñati chalyuu, tye cha' tsiya' ti ji'i ñati nu ná ntaja'a xñi cha' jna' lo'o tya nguti' ngu' nde chalyuu.

Cha' ji'i cñi cña loo ngu'

¹⁹ Lo'o li' lcaa sti jo'ó nu laca loo lo'o ngu' mstru cha' jo'ó, ngua ti' ngu' cha' xñi ngu' ji'i Jesús cha' tyaa lo'o ngu' ji'i preso la cui' hora bi'; cua ngua cuayá' ti' ngu' bi', cha' ji'i ycu'i ngu' nchcui' Jesús lo'o nchcui' yu cui' bi'. Pana ntsi' ngu' xi ji'i ñati quichi' bi'. ²⁰ Li' ngusta ngu' ji'i ñati cha' tyu cua' ji'i Jesús, cha' cui'ya ngu' cuentya ni cha' ta yu; cuaana ti ngua'ni ngu' jua'a, cha' culacua ti' Jesús cha' ñati tso'o laca ngu'. Na cua nti' ngu' cha' cuna ngu' sca cha' nu tyu'u tu'ba Jesús, lo'o li' xqui'ya cha' bi' taca ji'i ngu' sta ngu' qui'ya ji'i yu. Li' tyaa lo'o ngu' ji'i yu ya' ngu' gobierno, cha' cua'ni cuayá' ngu' ji'i yu. ²¹ Bi' cha' nchcuane ngu' cui'ni bi' ji'i Jesús li':

—Mstru —nacui nu ngu' cuiñi bi'—, jlo ti' ya cha' xcui' cha' liñi nchcui' nu'ü. Tso'o tsa ndyu'u lcaa cha' nu ngulu'u nu'ü. Si'i na tyaca'a la ndu'ni nu'ü ji'i sca ngu'; masi culiya' ngu', masi nchca tsa ji'i ngu', stu'ba ti ndu'ni nu'ü lo'o cua ña'a ca ñati. Cha' liñi ji'i ycu' Ndyosi nclu'u nu'ü. ²² Tyu'u cha' clyu ti' jinu'ü, cacha' liñi nu'ü ji'i ya: ¿Ha ntsu'u chacuayá' ji'na cha' ta na cñi cña loo na ji'i rey tlyu nu ndi'i xa' tsu' bi', o tso'o la si ná ta na cñi cña loo ji'i rey bi'? —nacui ñati bi' ji'i Jesús.

²³ Ngua tii Jesús ña'a cha' cuiñi nu ntsu'u tyiquee ngu' lo'o nchcuane ngu' ji'i yu jua'a. Li' nacui yu ji'i ngu':

—¿Ni cha' laca nchcui' cuayá' ma jua'a lo'o na? —nacui yu ji'i ngu'—. ²⁴ Cululu'u ma sca cñi plata 'na.

Li' ngulu'u ngu' nu cñi plata bi' ji'i yu.

—¿Tilaca laca nu ca ji'i lcu'i nu nga'a chu' cñi re? ¿Ti ji'i xtañi yu nu nscua chu' cñi re? —nacui Jesús ji'i nu ngu' cuiñi bi' li'.

²⁵ Nguxacui ngu' cha' ji'i yu li':

—Xtañi rey tlyu nu ndi'i xa' tsu', bi' nga'a chu' cñi cua —nacui ngu' li'.

—Tso'o —nacui Jesús li'—, ji'i rey tlyu bi' tya ma lcaa na nu nga'a cha' ta ma ji'i lacua; jua'a ji'i ycu' Ndyosi tya ma lcaa na nu ntsu'u cha' tya ma ji'i Ni.

²⁶ Ná ngujui ñi'ya nu sta ngu' qui'ya ji'i Jesús nde su ndi'i ngu' quichi bi'. Pana ndube tsa ti' ngu' ji'i yu xqui'ya cha' nu cua nguxacui yu ji'i ngu' bi', bi' cha' ti tya ndyaa ti'i ngu' bi' li'.

Nchcuane ngu' ji'i Jesús ñi'ya caca nu lo'o tyu'ú jyo'o ñati chaca quiya'

²⁷ Ca tiya' la li' ndyalaa chaca taju ngu' judío, ndyaa na'a ngu' ji'i Jesús. Ngu' saduceo laca ngu' bi', ngu' nu nacui cha' ná ntsu'u ni sca jyo'o nu taca ji'i tyu'ú chaca quiya'.

²⁸ Lo'o li' nacui ngu' bi' ji'i Jesús:

—Mstru —nacui ngu'—, nu ngua sa'ni nguscua jyo'o Moisés sca cha' lo quityi nu ndyanu ji'na. Ndi'ya nchcui' cha' bi': nu lo'o cua ngujui sca nu qui'yu lo'o ndyanu ti'i clyo'o yu, si ná ndi'i ni sca sñi' ngu', li' ntsu'u cha' ji'i tya'a ngula yu nu ntucua ycu' ti cha' caja clyo'o lo'o nu cuna'a ti'i bi'. Lo'o caja sñi' ngu' li', sñi' tya'a yu nu cua ngujui laca sñi' clyo' ñacui ngu'. ²⁹ Pana ndi'ya ngua sca quiya': Nguti'i cati tya'a ngu' qui'yu xcui' tya'a ngula ngu'. Ngujui clyo'o nu cusu' la, pana ngujui yu lo'o bilya caja ni sca sñi' yu. ³⁰ Tya'a ngula yu nu nchca tyucuaa ngujui clyo'o lo'o nu cuna'a ti'i bi' li', pana la cui' ti ngujui yu lo'o bilya caja sñi' yu. ³¹ Lo'o jua'a tya'a ngula yu nu nchca tyuna, bi' ngujui clyo'o lo'o nu cuna'a bi'; jua'a lcaa tya'a ngu' bi', ngujui clyo'o ngu' lo'o nu cuna'a bi'. Pana ngujui ca ta'a cati tya'a ngu' qui'yu bi', lo'o ni sca sñi' ngu' ná ntsu'u lo'o nu cuna'a bi'. ³² Ca su ndye cha' li', lo'o nu cuna'a bi' ngujui li' —nacui ngu' ji'i Jesús—. ³³ Nu lo'o tyu'ú lcaa jyo'o chaca quiya', ¿tilaca laca nu caca clyo'o nu cuna'a bi' chañi ca? Lo'o ngutu'ú nu cuna'a bi' chalyuu, ngujui clyo'o cho' lo'o tsaca yu, lo'o li' ngujui clyo'o cho' lo'o chaca yu, ña'a cuayá' nu ngujui clyo'o lo'o ca ta'a cati tya'a ngu' bi'. ¿Tilaca laca nu chañi ca cha' ngua clyo'o cho' bi'?

³⁴ Li' nguxacui Jesús cha' ji'i ngu' bi':

—Nde chalyuu cua ña'a ca ngu' qui'yu lo'o ngu' cuna'a ndyiji clyo'o ngu'. ³⁵ Pana ñati nu caja chaca chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'i ngu' ca slo ycu' Ndyosi ni, nu lo'o tyu'ú ngu' bi' chaca quiya', nga'aa caja clyo'o ngu', ni nga'aa ta ngu' ji'i sñi' ngu' cha' caca clyo'o ngu', ³⁶ cha' ca bi' nga'aa ntsu'u cha' cajaa ngu' tsiya' ti. Caca ngu' bi' ñi'ya laca xca nu ndi'i slo ycu' Ndyosi; caca ngu' sñi' ycu' Ndyosi tsiya' ti, cha' cua ndyu'ú ngu' chaca quiya'. ³⁷ Jyo'o cusu' Moisés ndacha' ji'na cha' chañi cha' tyu'ú jyo'o ñati chaca quiya'. Lo quityi bi' nguscua Moisés ñi'ya ngua lo'o na'a yu yaca ca'cña ti nu ndyatü quii' tyucui ña'a lo yaca bi', pana ná ndye ndyaqui bi'. Li' nguañi nchcui' ycu' Ndyosi laja quii' bi' lo'o nacui Ni cha' Xu'na jyo'o Abraham laca Ni, Xu'na jyo'o Isaac laca Ni, Xu'na jyo'o Jacob laca Ni. Ñati tya'a na nu nguti'i chalyuu re cua sa'ni la ngua ngu' jyo'o bi'. ³⁸ Pana ná nacui quityi bi', cha' na cua ngua ycu' Ndyosi Xu'na ngu' bi', masi ña'a ti tya laca Ni

Xu'na ngu' bi' juani; jua'a ndyu'u cha' bi'. Bi' cha' lo'o ji'i ñati lu'ú laca Ni loo, lo'o jua'a nti' tsa Ni cha' lcaa ñati chalyuu tyi'i cuentya ji'i ycu' Ni —nacu' Jesús.

³⁹ Li' nacui sca tucua ti mstru cha' jo'ó bi' ji'i Jesús:

—Cusu', tso'o tsa nchcui' nu'u —nacu' ngu' ji'i.

⁴⁰ Ndyutsii ngu' li'. Nga'aa ngua'ni tyiquee ngu' cha' chcui' ngu' xi xa' la cha' lo'o Jesús.

Nchcuane Jesús ji'i ngu' cuentya ji'i nu Cristo

⁴¹ Li' nchcuane Jesús ji'i ngu':

—¿Ni cha' laca nacui' ngu' cha' rey David ngua jyo'o cusu' ji'i Cristo? ⁴² Ndi'ya cha' nguscua ycu' David bi' lo quityi Salmos:

Ycu' Ndyosi nu laca Xu'na na nacui' ji'i Cristo nu Xu'na na':

“Tyucua nu'u nde la'a tsu' cui' na, cha' stu'ba ti caca nu'u loo lo'o na”, nacui' Ni,

⁴³ “ña'a cuayá' nu cua'ni tye na' cha' ji'i lcaa tya'a cusuu nu'u”, nacui' ycu' Ndyosi ji'i Cristo li'.

⁴⁴ Xu'na na', ngua'ni ycu' David ji'i Cristo. ¿Ñi'ya caca chcui' ngu' cha' jyo'o cusu' ti ji'i Cristo ngua David lacua?

Ngusta Jesús qui'ya ji'i mstru cha' jo'ó bi'

⁴⁵ Lo'o li' nchcui' Jesús lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i. Lo'o jua'a lcaa ñati nu ndi'i slo nchca'a jyaca ngu' ji'i cha' nu nchcui' Jesús lo'o ngu' bi':

⁴⁶ —Tii ti ti' ma' cha' ná cñilo'o mstru cha' jo'ó jua' ji'i ma'. Ndiya tsa ti' mstru bi', cha' laca ngu' tlyu; bi' cha' lacu' ngu' bi' late' tyucui' cu', cha' lye tsa cua'ni chi' ngu' loo ngu' bi' lo'o tsa' ngu' bi' lcaya', jua'a nti' ngu' mstru bi'. Xcui' lo yaca xlya nu tso'o la ña'a ntyucua ngu' bi' ne' laa ji'i ngu', jua'a ntyucua ngu' bi' ca su tso'o la lo'o ndya'a ngu' bi' ta'a. ⁴⁷ Hasta nxlyaa' ngu' bi' ña'a tsaca ni'i ji'i nu cuna'a ti'i. Cñilo'o ti ngu' bi' ji'i ñati cha' ñati tso'o laca ngu' bi'; bi' cha' quiña'a tsa cha' jo'ó nchcui' ngu', tyiquee' tsa nchcui' ngu' lo'o ycu' Ndyosi li'. Pana tucua cha' ntsu'u tyiquee ngu' bi'; bi' cha' tlyu la cha' ti'i caca ji'i ngu' bi', lye la chcube' ngu' bi' li'.

21

Cha' tso'o ji'i nu cuna'a ti'i

¹ Lo'o li' na'a Jesús ji'i ngu' culiya' nu ndya'a ne' laa, cha' nsu'ba ngu' cñi ne' cñá' su tyu'u msta. ² Lo'o jua'a na'a yu ji'i sca nu cuna'a ti'i nu ngusu'ba tucua tya'a ti cñi sube ne' cñá' bi'. ³ Li' nchcui' Jesús lo'o tya'a ndya'a yu:

—Cha'ni cha' nu nda na' lo'o ma', cha' quiña'a la cñi nda nu cuna'a ti'i jua que lcaa xa' ñati. ⁴ Nu ngu' culiya' jua ni, nda ngu' xi cñi nu cua ntyucua ti ji'i ngu'; lo'o nu cuna'a ti'i jua ni, ti'i tsa, pana cua nda ma' lcaa nu ntsu'u ti xi ji'i ma' cha' tyiji yu'u ji'i ma' chalyuu re.

Ngulala ti cati nu laa tonu bi'

⁵ La cui' hora ndu xi ñati nchcui' ngu' cha' ji'i laa tonu bi', lo'o jua'a nchcui' ngu' cha' ji'i quee nu tso'o tsa ña'a nu ntsu'u ji'i laa bi'; nchcui' ngu' cha' ji'i na nu tso'o tsa ña'a, na nu cua nda ngu' ña'a msta ti ji'i cha' caca tso'o la ña'a ne' laa bi'. Li' nchcui' Jesús cha' ji'i laa bi':

⁶ —Tyalaa tsa nu tye cha' ji'i lcaa na nu ña'a cu'ma re juani cati, ña'a cuayá' nu nga'aa tyanu ni sca quee nu xñi ca'a chu' tya'a.

Cha' ti'i nu caca lo'o cua tye ti chalyuu

⁷ Li' nchcuane ngu' ji'i Jesús:

—Mstru, ¿ni jacua' caca cha' bi'? —nacu' ngu' ji'i Jesús—. ¿Ñi'ya caca ca cuayá' ti' ya lo'o cua caca ti cha' cuxi bi'?

⁸ —Cui'ya ma' cuentya —nacu' Jesús li'—, cha' ná tucui cñilo'o ji'i ma'. Quiña'a tsa ngu' caa ngu' nu ñacu' cha' Cristo laca ycu' ca ngu': “Juani ndyalaa tyempo bi'”, ñacu' ngu' bi'. Pana ná xñi ma' cha' ji'i ngu' bi'. ⁹ Nu lo'o caja cha' ji'i ma' cha' cua lijya tyempo cusuu,

masi nde quichi tyi ma, masi tyijyu', ná cutsii ma li'. Nga'a cha' caca lcaa cha' bi' clyo la, pana tya lyiji tyalaa hora tye chalyuu.

¹⁰ Li' tya nda la Jesús cha' lo'o ngu':

—Xuu tya'a ñati sca tsu' lo'o ngu' chaca tsu', jua'a xuu tya'a ñati sca quichi tlyu lo'o ñati chaca quichi tonu. ¹¹ Lye tsa clyacui chalyuu li', lye tsa caca jbi'ña ji'i ngu'; cua ña'a ca quichi caa quicha tyaaala nu xñi ji'i lcaa ngu' li'. Lye tsa ña'a caca nde cua, tyi'i yutsii tya chalyuu lo'o ña'a ngu' sca na tlyu nu tyaca nde cua.

¹² Lo'o cu'ma ni, nu lo'o tya lyiji caca cha' bi', li' xñi ngu' ji'i ma cha' sca' ngu' ji'i ma, ta ngu' cha' ti'í ji'i ma, sta ngu' qui'ya ji'i ma su ndyu'u ti'i ngu' ne' laa; lo'o jua'a su'ba ngu' ji'i ma ne' chcuá, tsaa lo'o ngu' ji'i ma slo rey, jua'a slo xa' ngu' nu laca loo, xqui'ya cha' ngusni ma cha' 'na. ¹³ Masi cuxi tsa caca cha', pana caja tyempo ji'i ma cha' chcuí' ma cha' jna' lo'o ngu' li'. ¹⁴ Ná quiña'a tsa cha' clyacua ti' ma yala la, ñi'ya nu chcuí' ma lo'o ngu' nu laca cña cha' cua'ni lyaá ycuí' ca ti ma ji'i ma. ¹⁵ La cui' hora bi' cua'ni na' cha' ca'ya cha' hique ma cha' ca jlo ti' ma ñi'ya nu chcuí' ma lo'o ngu' bi', cha' ná caja cha' nu xtyacui tya'a cusuu ma lo'o ma, cha' ná caja ñi'ya nu chcuí' loo ngu' ji'i ma. ¹⁶ La cui' sti ma, la cui' ngu' tya'a ngula ma, masi tya'a tyijyu' ti ma, masi tya'a tso'o ma, la cui' ca ngu' bi' tsaa lo'o ngu' ji'i ma slo ngu' tisiya. Lo'o ntsu'u cu'ma nu cujuui ngu' ji'i ma li', ¹⁷ cha' tyucui ña'a chalyuu ntsu'u quiña'a tsa ngu' nu ti'í ti' ngu' ña'a ngu' ji'i ma xqui'ya na'. ¹⁸ Pana ná chcu'ni ni sca quicha' hique cu'ma cuentya ji'i ycuí' Ndyosi. ¹⁹ Nu lo'o cua ndalo ma ji'i lcaa cha' cuxi bi', li' tya caja chalyuu ji'i ma lo'o cua ndye cha'.

²⁰ Pana nu lo'o ña'a ma cha' nsu'ba lo'o ngu' cusuu tyi'i ca to' quichi Jerusalén re, li' ca cuayá' ti' ma cha' cua tye ti cha' ji'i quichi tyi ma re. ²¹ Lo'o li' lcaa cu'ma, lo'o lcaa ngu' nu tya ndi'i loyuu su cuentya Judea re, nga'a cha' xna ma tyaa ma tyu'u cuatsi' ma nde ca'ya; jua'a ngu' nu ndi'i quichi Jerusalén re, ntsu'u cha' tyu'utsu' ngu' quichi re; jua'a ngu' nu ndi'i ne' quixi', nga'aa caja tyempo cha' tyaa ngu' nde quichi. ²² Tsa chcube' ma caca tsa bi', lo'o li' nga'a cha' tyu'u tucua lcaa cha' nu nscua lo quityi cusu' cha' caca. ²³ Tya'na tsa caca ji'i ngu' cuna'a nu ntsu'u sñi' tsa bi'; jua'a tya'na tsa caca ji'i nu ngu' cuna'a nu ntsu'u cubi' cuañi' nu tya ndyati', cha' lye tsa tyu'u cha' ti'í lo yuu; cuxi tsa cha' ti'í caca ji'i ngu' li'. ²⁴ Ntsu'u ngu' nu cajaa laja cha' cusuu bi', lo'o jua'a ntsu'u xa' la ngu' nu tyaa ngu' preso lcaa lo yuu su cuentya ji'i xa' nasiyu tyijyu' la. Satá quiya' ngu' xa' tsu' bi' ji'i quichi Jerusalén re, ña'a cuayá' nu tye tyempo nu ngujui chacuayá' ji'i ngu' bi', cha' caca ngu' loo ca nde.

Ndi'ya caca lo'o chaca quiya' caa ycuí' nu cua nda Ni ji'i lijya cha' caca ñati

²⁵ Tyu'u tucua cuayá' nu tyaca' ña'a ngu' lo cuichaa li', jua'a lo co', la cui' jua'a lo cualya nu ntsu'u nde cua. Lo'o li' lye tsa quichi cha' hique ñati chalyuu; cutsii tsa ngu' li', xqui'ya cha' lye tsa cañi ntyiji'i clyoo' lo hitya tyujo'o. ²⁶ Hasta tyucua ti ti'i ñati, xqui'ya cha' cutsii tsa ngu' laja lo'o ntajatya ngu' si tya caca la cha' cuxi bi'; lye tsa culacua ti' ngu' na ca caca chalyuu. Lo'o jua'a lye tsa quiña lcaa cuii nu ntsu'u nde cua. ²⁷ Li' ña'a ngu' ji'i ycuí' na' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati, ña'a ngu' lo'o tyaa na' laja coo nu ndubi tsa ña'a. Tlyu tsa chacuayá' ngujui jna' cha' tyaa na' li'; jua'a lye tsa quiji'i xee loo na' lo'o caa na' li', nu lo'o caca na' loo. ²⁸ Nu lo'o xana caca cha' bi', li' cua'ni tlyu ma tyiquee ma, taca ca chaa ti' ma chaca quiya' cha' cua ngulala tsa clyaa ma li' —nacui Jesús.

²⁹ Lo'o jua'a nda Jesús chaca cuii re lo'o ngu' li':

—Ña'a ma xi ji'i cua ña'a ca yaca quityi, ña'a ma xi ji'i yaca ntsati; ³⁰ lo'o ña'a ma cha' cua ntyucua laca', li' nchca cuayá' ti' ma cha' cua ngulala ti caca ni tyo. ³¹ La cui' jua'a caca lo'o caca lcaa cha' nu cua nchcuí' na', li' ca cuayá' ti' ma cha' cua caa ti ycuí' Ndyosi cha' caca Ni loo. ³² Chañi cha' nu nda na' lo'o ma —nacui Jesús—, caca lcaa cha' bi' lo'o bilya tye cha' ji'i ñati nu lu'ú chalyuu juani. ³³ Tye cha' ji'i lcaa na nu ntsu'u nde cua, tye cha' ji'i lcaa na nu ntsu'u nde lo yuu, pana ná tye cha' ji'i cha' nu cua nchcuí' na' lo'o ma; nga'a cha' caca cha' bi'.

³⁴ 'Cui'ya mā cuentya, cua'a mā ji'ī ycuī' ca mā cha' tii ti ti' mā tyi'ī mā lo'o tyalaa tsa bi'; si culiji yu'u ti mā chalyuu ji'ī mā jua'a ti lo'o ndya'a tsa mā calle, lo'o cu'bi ti mā, la cui' jua'a si ntsu'u tyuu tya'a cha' nu ndube tsa ti' mā ji'ī, ná caca tyi'ī mā tii ti ti' mā li'. Ñi'ya ndyacu' sca lco'o, ³⁵ jua'a caca nu lo'o tyalaa tsa bi' ca su ndi'ī lcaa ñati' lu'ú tyucui ña'a chalyuu. ³⁶ Tii ti ti' mā tyi'ī mā chalyuu lacua. Lcaa tyempo chcuī' mā lo'o ycuī' Ndyosi cha' xtyucua Ni ji'ī mā, cha' talo mā lo'o caca cha' cuxi bi' chalyuu. Lo'o li' caju ñi'ya nu tyalaa mā su tyucua ycuī' na' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati, cha' cua'ni cuayá' na' ji'ī mā —nacui Jesús ji'ī ngu'.

³⁷ Lcaa tsa ndacuā ndya'a Jesús nclyu'u yu ji'ī ngu' ne' laa tonu ca quichi Jerusalén bi'; lcaa talya ndyu'u yu ndyaa yu ndi'ī yu nde lo ca'ya nu ntucua cacua ti, nu naa ca'ya Olivos. ³⁸ Lcaa tsa, tlya tsa ndya'a quiña'a ñati ne' laa tonu bi', cha' cuna ngu' ni cha' nda Jesús.

22

Cuaana ti ngüiñi cha' ji'ī ngu' lo'o tya'a ngu' cha' xñi ngu' ji'ī Jesús

¹ Cua ngulala ta'a nu lo'o ndacu ngu' judío sca lo xlyá nu ná lo'o scuā tiye' ndya'; ta'a pascua, jua'a naa ta'a bi'. ² Lo'o nu ngu' sti jo'ó nu laca loo lo'o mstru cha' jo'ó bi' ni, ncl yana ngu' ñi'ya caca cha' cujuui ngu' ji'ī Jesús, masi ntsii ngu' ji'ī ñati quichi.

³ Li' ndyatī ycuī' nu xña'a nu naa Satanás ne' cresiya ji'ī Judas Iscariote, masi la cui' tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a ji'ī Jesús laca yu bi'. ⁴ Bi' laca nu ndyaa, ndyaa na'a ji'ī ngu' sti jo'ó nu laca loo lo'o ji'ī ngu' nu laca cña ne' laa. Li' nchcuī' yu lo'o ngu' bi' ñi'ya nu cua'ni yu cha' tya yu ji'ī Jesús ya' policia, cha' tyaa lo'o ngu' ji'ī slo sti jo'ó bi'. ⁵ Tso'o tsa ngua ti' ngu' sti jo'ó bi'. Lo'o li' nacui ngu' bi' ji'ī yu cha' ta ngu' cñi ji'ī; ⁶ ngüiñi cha' ji'ī yu lo'o ngu', bi' cha' nguxana yu ngulana yu ñi'ya nu cua'ni yu cha' tyaa lo'o yu ji'ī Jesús laja lo'o ná ndi'ī ñati.

Chaca tya quiya' ndyacu Jesús sii lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a ji'ī

⁷ Li' ndyalaa tsa ta'a nu ndacu ngu' xlyá tiji; la cui' tsa bi' ntsu'u cha' cujuui ngu' xlyá' cuañi' cha' cacu ngu' sii ta'a pascua bi'. ⁸ Li' ngulo Jesús cña ji'ī Juan lo'o ji'ī Pedro:

—Yaa clya mā cha' cua'ni cho'o mā sii nu cacu na cuentya ji'ī ta'a pascua —nacui yu ji'ī ngu' bi'.

⁹ Li' nchcuane ngu' bi' ji'ī yu:

—¿Macala nti' nu'u cha' cua'ni cho'o ya sii bi'?

¹⁰ Nguxacui Jesús cha' ji'ī ngu' bi' li':

—Nu lo'o tyalaa mā to' quichi, li' tyacua tya'a mā lo'o sca nu qui'yu nu ntucua sca te'í hitya scu yu —nacui Jesús—. Tyu'u lca'a mā ji'ī yu ña'a cuayá' nu tyalaa mā toni'ī su tyatī yu ni'ī. ¹¹ Li' chcuī' mā lo'o ngu' ca tyi bi': “Ndi'ya ñacuī mstru ji'na jinu'u: ¿Macala ntucua cuarto su caa na' cha' cacu na' sii lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a 'na, cha' cua'ni ya ta'a pascua re?” ñacuī mā ji'ī yu. ¹² Li' culu'u yu sca cuarto ji'ī mā, sca cuarto tlyu ca cua la nu cua laca ngua tso'o. Ca bi' cua'ni cho'o mā sii bi' —nacui Jesús ji'ī ngu'.

¹³ Ndu'u ngu' ndyaa ngu' bi' li'; lo'o ñi'ya nu nacui Jesús ji'ī ngu' cha' caca cha' bi', jua'a ngua cha'. Li' ngua'ni cho'o ngu' sii cuentya ji'ī ta'a pascua bi'.

¹⁴ Nu lo'o ndyalaa hora cha' cacu ngu' sii, li' ndyaa tucua Jesús to' mesa lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'ī bi'. ¹⁵ Li' nacui yu ji'ī ngu' bi':

—Tya sa'ni nti' tsa na' cha' cacu na' sii ta'a pascua re lo'o cu'mā, nu lo'o tya lyiji ti cajaa na' —nacui Jesús—. ¹⁶ Nti' na' cacha' na' ji'ī mā cha' ni chaca quiya' nga'aa cua'ni na' ta'a re lo'o cu'mā ña'a cuayá' nu tye chalyuu, lo'o li' cacu na stu'ba ti lo'o caca ycuī' Ndyosi loo ji'ī lcaa ñati.

¹⁷ Li' ngusñi Jesús sca vaso vino, ndya xly'a'be ji'ī ycuī' Ndyosi li'. Ndi'ya nacui yu ji'ī nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'ī bi' li':

—Co'lo mā vino nu ntsu'u ne' vaso re, lo'o jua'a ta mā vino re co'lo ca ta'a tya'a mā —nacui Jesús li'—. ¹⁸ Chañi cha' nu ndacha' na' ji'i mā, cha' nga'aa co'lo na' vino lo'o mā ña'a cuayá' nu caca ycuí' Ndyosi loo ji'i lcaa ñati.

¹⁹ Nu lo'o cua ntsu'u xlyá bi' ya' Jesús, li' ndya xlya'be ji'i ycuí' Ndyosi, cuati ngusa'be yu xlyá bi', cha' tacha ji'i ngu'. Li' nchcui' yu lo'o ngu':

—Nde laca na', ycuí' cuaña' na' laca re. Na cua nda ycuí' Ndyosi Sti na' 'na cha' cajaa na' cha' caca tso'o cha' ji'i cu'ma. Tyi'u ti' mā 'na lo'o cacu mā xlyá re.

²⁰ La cui' jua'a ngua'ni Jesús lo'o vaso bi' lo'o ndye ndyacu ngu'.

—Lo'o co'lo mā vino re tyi'u ti' mā ji'i cha' cucui' nu cua quiñi ti' ji'i ycuí' Ndyosi lo'o mā —nacui Jesús li'—. Nu lo'o cajaa na' lo' crusi, li' tyalú tañi na' xqui'ya cu'ma.

²¹ 'Pana nga'a yu juani la cui' yu nu cujuí' cresiya 'na ji'i ngu' cuxi; stu'ba ti nga'a yu bi' to' mesa re lo'o na' —nacui Jesús li'—. ²² Nga'a cha' tsa'a na' nu cua lijyaa cha' caca na' ñati, tsa'a tyucui' su cua nscua cuayá' cha' tsa'a cuentya ji'i ycuí' Ndyosi Sti na'. Pana tya'na tsa nu qui'yu nu cua cujuí' ti cresiya 'na ji'i ngu' cuxi bi'.

²³ Li' nguxana ngu' nchcui' ngu' lo'o tya'a ndi'i ti ngu':

—¿Tilaca laca nu tya ji'i mstru ji'na re ya' ngu' xña'a? —nacui ngu'.

Nchcui' tyucuaa ti' ngu' lo'o tya'a ndyaca tsa'a ti ngu'

²⁴ Lo'o ti nguxana ngu' nchcui' tyucuaa ti' ngu' lo'o tya'a ndyaca tsa'a ti ngu', nchcui' ngu' cha' ji'i tilaca nu caca loo la ji'i tya'a ngu'. ²⁵ Laja li' xa' nchcui' Jesús lo'o ngu' chaca quiya':

—Cua ña'a ca xu'na chalyuu, tso'o tsa nclyo bi' cña ji'i ñati ji'i; ñati nu tso'o tsa ndu'ni laca nu laca loo bi', nacui ngu' li'. ²⁶ Pana cu'ma ni, ná ntsu'u cha' cua'ni mā jua'a lo'o tya'a mā. Ndi'ya cua'ni mā tso'o la: nu lo'o nti' mā cha' ndulo la cha' ji'i mā que cha' ji'i tya'a mā ni, li' nga'a cha' cua'ni mā ñi'ya si laca mā nu cuañi' la ji'i tya'a mā —nacui Jesús ji'i ngu' bi'—. Jua'a cu'ma nu nti' mā culo mā cña ji'i tya'a mā ni, nga'a cha' cua'ni mā cña cuentya ji'i lcaa tya'a mā. ²⁷ ¿Tilaca laca nu ndulo la cha' ji'i lacua? ¿Ha nu ntucua to' mesa cha' cacu? ¿Ha msu nu nxacu ji'i yu? Chañi cha' yu nu ntucua to' mesa ni, bi' laca nu ndulo la cha' ji'i, cha' bi' laca xu'na ngu'. Pana nu na' ni, ñi'ya si laca na' sca msu ji'i mā, jua'a ti ndi'i na' laja cu'ma —nacui Jesús—.

²⁸ 'Cu'ma ni, cua ndi'i mā lo'o na' lcaa tyempo lo'o nchcube' na' ndi'i na' chalyuu re, ²⁹ bi' cha' ta na' sca cña tso'o nu cua'ni mā cha' caca mā cña lo'o na'; cña bi' caca ñi'ya laca cña nu nda Sti na' 'na, cha' caca na' loo. ³⁰ Nga'a cha' stu'ba ti cacu mā co'lo mā lo'o na' ca su tlyu bi' su tyucua na'; nga'a cha' stu'ba ti tyi'i mā lo'o na' nu lo'o cua'ni cuayá' na' ji'i lcaa ñati; lo'o jua'a cua'ni cuayá' mā ji'i tya'a ñati mā, nu tii tyucuaa tya'a taju ngu' Israel tya'a na.

Chcui' Pedro lo'o ngu' cha' ná nslo yu ji'i Jesús tsiya' ti

³¹ Lo'o li' nchcui' Jesús lo'o Simón Pedro bi':

—Simón —nacui—, laca cha' ñi'ya laca si cua ngüijña Satanás chacuayá' cha' cua'ni lya' ti' ji'i lcaa cu'ma; cua nti' yu cua'ni cuayá' yu ji'i mā, cha' xcutsij yu ji'i mā. Ñi'ya laca lo'o nscui' ngu' ji'i si'yu trigo cha' tyubii ji'i, jua'a cua'ni yu lo'o mā, nti' yu. ³² Pana cua ngüijña na' ji'i ycuí' Ndyosi Sti na' cha' jinu'u Pedro, cha' ná tye cha' jlya ti' nu'u 'na. Lo'o cua nteje tacui cha' cuxi bi' hi, nu lo'o xa' chcui' nu'u cha' 'na, li' taca xtyucua nu'u ji'i xa' la tya'a mā cha' tso'o la xñi ngu' cha' 'na.

³³ —Cusu' —nacui Simón li'—, ná ndu'ni cha' jna' masi tsa'a lo'o nu'u ne' chcuu, masi cajaa na' lo'o nu'u —nacui ji'i Jesús.

³⁴ —Ndi'ya nchcui' na' lo'o nu'u juani, Pedro —nacui Jesús ji'i—, cha' nu lo'o tya lyiji xi'ya ndye'e talya juani, li' sna quiya' ñacu' nu'u cha' ná nslo nu'u 'na.

Cua ngulala ti hora nu chcube' Jesús

³⁵ Li' nchcuane Jesús ji'i ngu':

—Nu lo'o ngulo na' cña ji'i mā cha' tsaa mā xa' quichi nu ná lo'o cujuj cñi ji'i mā, ná lo'o xa' cujuj, ná lo'o caña ji'i mā, ¿ha ntsu'u na nu lyiji ji'i mā li'?

—Ná sca na lyiji ji'i ya li' —nguxacuj ngu' cha' ji'i.

³⁶ Li' nacuj Jesús ji'i ngu':

—Jua'a ngua tu'ni, pana xa' ña'a nga'a cha' cua'ni mā juani. Nu cu'ma nu ntsu'u cujuj cñi ji'i mā ni, lo'o bi' cui'ya mā tsaa mā, lo'o xa' cujuj lo'o; si ná ntsu'u maxtyi cusuu ji'i mā, nga'a cha' cujuj mā ste' mā cha' cui'ya mā maxtyi. ³⁷ Jua'a cha' nchcui' na' lo'o mā cha' nga'a cha' tyu'u tucua cha' cuxi nu nchcui' quityi cusu' cha' caca 'na. Ndi'ya nscua cha': “Ñi'ya nu ndu'ni ngu' lo'o ñati cuxi, jua'a cua'ni ngu' lo'o ycu' Cristo”. Lcaa cha' nu nscua cha' caca 'na, jua'a caca 'na tu'ni —nacuj Jesús ji'i ngu'.

³⁸ Li' nacuj ngu' bi' ji'i:

—Cusu', nde ntsu'u tucua tya'a maxtyi cusuu —nacuj ngu'.

—Cuayá' cua lacua —nacuj Jesús li'.

Nchcui' Jesús lo'o ycu' Ndyosi Sti yu ca Getsemani

³⁹ Li' ndu'u Jesús ndyaa yu ca lo ca'ya Olivos, ñi'ya nu ndu'ni ti yu. Lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i bi', ndu'u lca'a ngu' ji'i yu li'. ⁴⁰ Nu lo'o ndyalaa ngu' ca bi', li' nacuj Jesús ji'i ngu':

—Chcui' mā lo'o ycu' Ndyosi Sti na' cha' ná tyijiloo nu xña'a ji'i mā —nacuj.

⁴¹ Li' ndu'utsu' Jesús nde slo ngu' ña'a cuayá' nu tyalaa sca quee cu na, ca bi' ndyatu sti' Jesús cha' chcui' lo'o ycu' Ndyosi.

⁴² —Sti na' —nacuj yu—, ¿ha ná ntsu'u xi xa' la ña'a nu caca cua'ni na' cña re, cha' nga'aa chcube' la na' lo'o cña tlyu re jinu'u? —nacuj Jesús ji'i ycu' Ndyosi Sti yu—. Pana nti' na' cha' cua'ni na' cua ña'a ca cña nu nti' nu'u cha' cua'ni na'.

⁴³ Li' ndu'u tucua sca xca nu ngutu'u slo ycu' Ndyosi nde cua, cha' ta la juersa ji'i Jesús.

⁴⁴ Nu lo'o lye tsa nchcube' Jesús, li' lye la nchcui' yu lo'o ycu' Ndyosi. Lo'o li' ntyucua jatá Jesús, ndyalú nchcua' lo yuu; ñi'ya si nchcua' tañi ycu', jua'a ña'a.

⁴⁵ Ndye nchcui' Jesús lo'o ycu' Ndyosi Sti yu, li' nguxtyuu yu ñaa yu slo nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i yu. Li' nquije ngu' ji'i yu, ndi'i ngu' laja' ngu' cha' ndye juersa ji'i ngu', cha' xñi'i tsa ti' ngu'. ⁴⁶ Li' nacuj yu ji'i ngu':

—¿Ni cha' laca ndi'i mā laja' ti mā? Tyatu clya mā cha' chcui' mā lo'o ycu' Ndyosi, cha' ná tyijiloo nu xña'a ji'i mā.

Ndyaa lo'o ngu' ji'i Jesús preso

⁴⁷ Tya nchcui' ca Jesús lo'o ngu' bi', li' ndyalaa quiña'a tsa ñati. Nu naa Judas bi', tsaca yu tya'a nu tii tyucuaa tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i Jesús ni, ngulu'u yu tyucuii ji'i ngu' quiña'a bi'. Ñaa yu ca slo Jesús cha' chcuicha' yu saca' Jesús. ⁴⁸ Li' nchcui' Jesús lo'o yu bi':

—Judas —nacuj—, ¿ha bi' cha' chcuicha' nu'u 'na cha' tya nu'u 'na ya' ngu' cuxi, na' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati?

⁴⁹ Lo'o na'a ngu' nu ndu' lo'o Jesús ñi'ya caca cha' bi', li' nchcuane ngu' ji'i yu:

—Cusu' —nacuj ngu'—, ¿ha cua'a ya jinu'u lo'o maxtyi, cha' ná caa ngu' cua?

⁵⁰ Li' ngusicua tsaca tya'a ngu' bi' maxtyi ji'i yu, ngusi'yu yu jyaca sca msu ji'i xu'na sti jo'ó; ngusi'yu cu' yu scua' jyaca la'a tsu' cui' ji'i yu. ⁵¹ Li' nacuj Jesús ji'i ngu':

—Cuayá' tsa lo cua ti. Ta ti'i mā maxtyi ji'i mā.

Li' ngusta ya' Jesús lo scua' jyaca msu bi', ngua tso'o ca scua' jyaca yu li'. ⁵² Lo'o ti nchcui' Jesús lo'o ngu' sti jo'ó nu laca loo, lo'o ngu' nu laca cña ne' laa, jua'a lo'o ngu' cusu' ji'i quichi, lcaa ngu' nu ñaa cha' tyaa lo'o ngu' ji'i:

—¿Ha na ndu'u cu'ma lijya mā lo'o maxtyi ji'i mā, lo'o yaca ji'i mā, cha' quiji'i yaca mā 'na ñi'ya nu ntyiji'i na ji'i sca cuaana? ⁵³ Lcaa tsa lo'o nguti'i na' lo'o cu'ma ne' laa tonu bi', ni sca quiya' ná ngusacuj ya' cu'ma 'na. Pana cua ngujui xi tyempo ji'i mā cha' cua'ni mā cha' cuxi bi' juani, cha' cua nda nu xña'a chacuayá' ji'i mā; la cui' nu bi' laca loo ji'i mā.

Lye tsa nchcui' Pedro cha' ná nslo yu ji'i Jesús

⁵⁴ Lo'o li' ngusñi ngu' ji'i Jesús cha' caca preso, ndyaa lo'o ngu' ji'i nde toni'i ji'i xu'na sti jo'ó. Lo'o Pedro ni, ndyaa lca'a yu ji'i ngu' tyijyu' ti li'. ⁵⁵ Ca bi' ngxu'tyu'u ngu' xi quii' cla'be la su laja to' ni'i, lo'o li' ndyu'u ti'i ngu' to' lquii' bi'; lo'o Pedro ndyaca'a laja ngu'. ⁵⁶ Li' na'a sca nu cuna'a cua' ji'i ngu' cha' lo'o Pedro nga'a to' lquii' bi'. Na'a tsa nu cuna'a bi' ji'i yu, li' nchcui' lo'o ngu':

—Lo'o nu qui'yu re ndya'a lo'o nu Jesús bi' —nacui' ji'i ngu'.

⁵⁷ Hora ti nguxacu'i Pedro cha' ji'i nu cuna'a bi':

—Ma' cusu', ná nslo na' ji'i yu jua —nacui' Pedro li'.

⁵⁸ Ca tiya' la xi na'a chaca ñati' ji'i.

—Lo'o nu'u laca tya'a ndya'a ngu' jua —nacui' ñati' bi' ji'i Pedro.

—Si'i na' —nacui' yu—. Ná laca na' tya'a ndya'a ngu' jua —nacui' Pedro ji'i ngu'.

⁵⁹ Cua nteje tacui sca hora, li' nchcui' chaca ñati' lo'o tya'a ndya'a ti yu ndacua:

—Chañi cha' lo'o nu qui'yu re ndya'a lo'o preso jua, cha' lo'o yu re laca ngu' Galilea —nacui' yu li'.

⁶⁰ —Chocue —nacui' Pedro li'—, ná jlo ti' na' ni cha' nchcui' nu'u.

La cui' hora nu lo'o tya ndu Pedro nchcui', li' ngusi'ya sca ndye'e. ⁶¹ Li' ngxu'tyacui loo Jesús su ndu ne' ni'i, cha' ña'a ji'i Pedro. Hora ti ndyi'u ti' Pedro cha' nu cua nchcui' Jesús lo'o yu tya tsa la. Ndi'ya' ngua cha' bi': “Nu lo'o tya lyiji xi'ya ndye'e talya juani, li' sna quiya' ñacu'i nu'u cha' ná nslo nu'u 'na”, nacui' Jesús tya li'. ⁶² Li' ndu'u Pedro nde liya', lye tsa ndyunaa yu cha' ngua xñi'i tsa ti' yu.

Nxtyí lo'o ngu' ji'i Jesús

⁶³ Lo'o ngu' nu ndu cua' ji'i Jesús ni, nxtyí lo'o tsa ngu' ji'i Jesús, lo'o jua'a ngujui'i ngu' ji'i yu. ⁶⁴ Ndacu' ngu' cloo Jesús lo'o sca late', cuati ngujui'i ya' ngu' saca' yu. Li' nacui' ngu' ji'i yu:

—Ca tii nu'u, ¿tilaca laca nu ngujui'i jinu'u lacua?

⁶⁵ Lo'o jua'a quiña'a la cha' suba' nchcui' ngu' bi' lo'o Jesús li'.

Ndu Jesús nde loo ngu' nu laca cña

⁶⁶ Lo'o ngxuxe, li' ndyu'u ti'i ngu' cusu' ji'i ngu' judío, lo'o ngu' sti jo'ó nu laca loo, lo'o ngu' mstru cha' jo'ó; ndyaa lo'o ngu' ji'i Jesús nde loo ña'a taju ngu' tisiya bi'. Ca bi' nguxana ngu' ndacha' ngu' ji'i yu:

⁶⁷ —Cuacha' clya nu'u ji'i ya si nu'u laca Cristo —nacui' ngu' ji'i yu.

Nguxacu'i Jesús cha' ji'i ngu' li':

—Masi ñacu'i na' ji'i ma' jua'a, ná jlya ti' ma' 'na. ⁶⁸ Masi xcuane na' sca cha' ji'i ma, ná xacu'i ma' cha' 'na. Cua jlo ta' cha' ná culaá ma' 'na. ⁶⁹ Pana nde loo la tyucua na' nu lijyaa cha' caca na' ñati, tyucua na' nde la'a tsu' cui' ji'i ycu'i Ndyosi nu lca tsiya' ti cña nchca ji'i Ni.

⁷⁰ Lo'o ti nchcuane lca ngu' tonu ji'i yu:

—¿Ha nu'u laca Sñi' ycu'i' Ndyosi lacua?

Li' xa' nguxacu'i Jesús cha' ji'i ngu' chaca quiya':

—Chañi cha' nu nchcui' cu'ma lo'o nacui' ma' cha' bi' laca na' —nacui' yu ji'i ngu'.

⁷¹ —Nga'aa nti' culana na xa' la ñati' nu jlo ti' —nacui' ngu' li'—. Cua ndyuna lca na cha' nu nchcui' yu re. Tu'ba ycu'i' ca yu cua ndu'u cha' cuiñi.

23

Ndu Jesús nde loo Pilato nu laca loo

¹ Ndatu lca ngu' tisiya li', ndyaa lo'o ngu' ji'i Jesús slo Pilato nu ngua gobernador romano tyempo bi'. ² Ca bi' nguxana ngu' ngusta ngu' qui'ya ji'i Jesús:

—Cua ngusñi ya ji'i nu qui'yu re, cha' ndatsaa tsa yu ji'i ngu' judío tya'a ya. Nacu'i yu cha' ná ntsu'u chacuayá' ta ya cñi cña loo ya ji'i nu laca cña ji'i cu'ma, ngu' romano; lo'o

jua'a lye tsa nchcui' yu cha' ycui' yu laca Cristo, ñi'ya si laca yu rey ji'i ya —nacui' ngu' ji'i Pilato.

³ Li' nchcuane Pilato ji'i Jesús:

—¿Ha rey ji'i ngu' judío laca nu'u? —nacui'.

Li' nguxacui Jesús cha' ji'i Pilato bi':

—La cui' cha' nu cua nchcui' nu'u, la cui' bi' laca na' —nacui'.

⁴ Li' nacui Pilato ji'i ngu' sti jo'ó nu laca loo lo'o ji'i xa' la ngu' nu ndya'a lo'o:

—Ná nquiye ni sca cha' cuxi 'na cha' sta na' qui'ya ji'i yu re —nacui Pilato.

⁵ Pana nu ngu' bi' ni, chaca quiya' lye la nchcui' ngu', cuii tsa ngusi'ya ngu' ji'i Pilato bi' li':

—Na ngusu'ba ñasi' ti yu re ji'i lcaa ñati Judea lo'o cha' nu ngulu'u yu ji'i ngu' —nacui ngu'—. Nde Galilea nguxana yu re, lo'o hasta ca nde nclyu'u yu cha' cuxi bi' ji'i ngu' juani.

Ndu Jesús nde loo Herodes

⁶ Lo'o cua ndyuna Pilato cha' bi', li' nchcuane yu ji'i ngu' si nde Galilea ngutu'u Jesús liya.

⁷ —La cui' —nacui' ngu'.

Li' ndyi'u ti Pilato cha' ndi'i Herodes quichi Jerusalén tsá bi'. Lo'o nu Herodes ni, laca yu loo loyuu su cuentya Galilea; bi' cha' nda Pilato ji'i Jesús ndyaa slo Herodes bi' li'.

⁸ Lo'o na'a Herodes ji'i Jesús, tso'o tsa ngua tyiquee yu li', cha' cua sa'ni tsa nti' yu ña'a yu ji'i Jesús. Cua ndyuna yu lo'o nchcui' ngu' cha' ji'i Jesús, lo'o nti' tsa yu ña'a yu sca cha' tlyu nu cua'ni Jesús. ⁹ Quiña'a tsa cha' nchcuane yu ji'i Jesús li', pana ná nguxacui Jesús cha' ji'i yu tsiya' ti. ¹⁰ Lo'o jua'a ndi'i ngu' sti jo'ó nu laca loo lo'o ngu' mstru cha' jo'ó; ngu' bi' laca nu ngusta qui'ya ji'i Jesús, lo'o juani tya quiña'a tsa cha' cuxi nchcui' ngu' bi' ji'i. ¹¹ Li' ngua'ni lya' ti Herodes ji'i Jesús; jua'a sendaru ji'i yu, cuxi tsa ngua'ni ngu' lo'o. Cha' caja ñi'ya nu xtyí lo'o ngu' ji'i, li' nguxacu' ngu' late' tso'o tsa ña'a ji'i; late' ndubi ña'a ñi'ya ña'a ste' rey nguxacu' ngu' ji'i. Lo'o li' nda Herodes ji'i Jesús ndyaa chaca quiya' slo Pilato. ¹² Tsá bi' ngua stu'ba cha' ji'i Herodes lo'o Pilato chaca quiya'; tya'a cusu'u ngu' ngua ngu' bi', pana juani cua ndyaca tya'a tso'o ngu'.

Ngulo Pilato cña cha' kujui' ngu' ji'i Jesús

¹³ Li' nguxuti'i Pilato ji'i lcaa sti jo'ó nu laca loo, lo'o ji'i lcaa ngu' tisiya, lo'o ji'i lcaa ñati. ¹⁴ Nchcui' yu lo'o ngu' li':

—La cui' cu'ma ñaa lo'o ma' ji'i nu qui'yu re slo na', nu nacui ma' cha' lye tsa ndu'ni yu cha' ná tyi'i ti ti ngu' —nacui' yu ji'i ngu'—. Pana cua nchcui' na' lo'o yu re slo lcaa cu'ma; cua na'a ma' cha' ná nquiye ni sca qui'ya ji'i yu 'na, ñi'ya nu qui'ya nu ngusta cu'ma ji'i yu. ¹⁵ La cui' jua'a Herodes, ná ngujui ñi'ya qui'ya nu sta nu cusu' bi' ji'i nu Jesús re, bi' cha' cua nda nu cusu' bi' ji'i yu ñaa slo na' chaca quiya'. Ná sca cha' cuxi ná ngua'ni yu lacua, bi' cha' ná ndu'ni tsa cha' cajaa yu cuentya jna'. ¹⁶ Xcube' na' xi ji'i yu clyo, cuati culaá na' ji'i yu li' —nacui Pilato ji'i ngu'.

¹⁷ Lcaa yija lo'o ndyaca tsá ta'a pascua bi', li' ndu'ni lyaá nu laca gobernador ji'i sca ti preso jua'a ti; ¹⁸ bi' cha' nguxana ngu', tyucui ña'a taju ngu' stu'ba ti, cuii tsa nxi'ya ngu' ndijña ngu' chaca preso ji'i Pilato:

—Si'i nu qui'yu re cua'ni lyaá nu'u ji'i —nacui' ngu'—. Yaa lo'o ji'i yu re. Culaá ji'i nu Barrabás bi' cha' tyu'u.

¹⁹ Na cua ngusu'ba ngu' ji'i nu Barrabás bi' ne' chcuá xqui'ya cha' ndatsaa tsa ji'i ñati quichi cha' xuu tya'a ngu' lo'o ngu' xa' tsu' nu laca loo. Cuati cua ndyujui Barrabás ji'i ñati. ²⁰ Pana ngua ti' Pilato culaá ji'i Jesús, bi' cha' xa' nchcui' yu lo'o ngu'. ²¹ Cuii la nguxacui nu quiña'a tsa ñati bi' cha' ji'i Pilato li':

—¡Cujui' ca'a clyo ji'i yu lo crusi cha' cajaa yu! —nacui' ngu'—. ¡Cujui' ca'a clyo ji'i yu lo crusi! —nacui' ngu' quiña'a bi' li'.

²² Nu nchca tyuna quiya' nchcui' Pilato lo'o ngu' li':

—¿Ni cha' cuxi ngua'ni yu re? Ná nquije ni sca cha' cuxi ji'i yu 'na —nacui Pilato—, bi' cha' ná ndu'ni tsa cha' cajaa yu. Tso'o la si na xcube' ti na' ji'i yu, ca tiya' la li' culaá na' ji'i yu.

²³ Li' cuii la ngusi'ya ngu' nguxacui ngu' cha' ji'i nu Pilato bi', cha' cujui'i ca'a clya ji'i Jesús lo crusi. Lye tsa nchcui' ngu', jua'a sti jo'ó nu laca loo nchcui' tsa ngu', bi' cha' ntaja'a Pilato cua'ni ña'a cha' nu ngua ti' ngu'. ²⁴ Li' nda yu chacuayá' cha' caca cha' nu ngüijña ngu'. ²⁵ Lo'o jua'a ngulo laja ti ji'i yu Barrabás nu ngua'ni tsa cha' cusuu, hasta ndyujui ji'i ñati, cha' bi' laca nu ngusubi ngu' quichi cha' tyu'u ne' chcuá tyaa tsá bi'. Lo'o li' ndya Pilato ji'i Jesús ji'i ngu' cha' cua'ni ngu' ña'a cha' nu nti' ti ngu' cua'ni ngu' lo'o.

Ngujui'i ca'a ngu' ji'i Jesús lo crusi

²⁶ Lo'o li' ndyaa ngu' sendaru, ndyaa lo'o ngu' ji'i Jesús cha' cujui'i ca'a ngu' ji'i lo crusi. Li' ndyaa tya'a ngu' sendaru lo'o sca ñati nu naa Simón, nu lo'o ñaa yu ndyaa yu ne' quixi'; ngu' quichi Cirene laca yu bi'. Lo'o li' ngulo ngu' cña ji'i yu cha' tsaa lo'o yu ji'i crusi cuentya ji'i Jesús.

²⁷ Quiña'a tsa ñati lca'a ngu' ji'i Jesús ndyaa. Jua'a ndya'a quiña'a tsa nu cuna'a, ndyunaa tsa ngu'; cuii tsa nxi'ya ngu' cha' tiji' tsa ti' ngu' ji'i Jesús. ²⁸ Li' nguxña'a Jesús su ndu ngu' cuna'a bi', cha' chcui' lo'o ngu':

—Cu'ma ngu' cuna'a Jerusalén re, ná xi'ya ma xqui'ya na' —nacui Jesús ji'i ngu'—. Tso'o la xi'ya ma xqui'ya ycu' ca ti ma, cuati xqui'ya sñi' ma. ²⁹ Cua tyalaa ti tyempo cuxi, lo'o li' ñacui ngu' ndi'ya: “Juani tso'o la ndi'i nu cuna'a nu ná ngujui sñi', nu bilya cua'ni cala sca ñati, nu bilya ta cati' sca nu sube”, ñacui ngu'. ³⁰ Li' xana ñati xi'ya ngu': “Tso'o la si clyú ca'ya cua hichu' na, masi tyacu' cuati yuu hichu' na, cha' tye cha' ji'na tsiya' ti”. Jua'a ñacui ngu' li'. ³¹ Ña'a ma ñi'ya nu ndyu'ni ngu' lo'o na' juani. ¿Ñi'ya ta cua'ni ngu' lo'o cu'ma ngu' judío li' lacua? Tso'o tsa cha' nu ntsu'u jna'; ntsu'u tsa chalyuu jna', cha' ñi'ya nti' sca yaca cuañi', jua'a nti' na'. Pana cu'ma ni, ná tso'o cha' nu ntsu'u ji'i ma; na culiji yu'u ti cha' bi' ji'i ma jua'a ti, cha' ñi'ya nti' sca yaca ncui, jua'a nti' cu'ma —nacui Jesús ji'i ngu' bi'.

³² Lo'o jua'a ndyaa lo'o ngu' ji'i tya tyucuaa tya'a ñati nu tlyu tsa qui'ya ntsu'u ji'i; ndyaa lo'o ngu' ji'i tyucuaa ñati bi', cha' cujuii ngu' ji'i ñati bi' stu'ba ti lo'o Jesús. ³³ Lo'o ndyalaa ngu' su naa La Calavera (ca'ya su nscua tyijya hique jyo'o), li' ngujui'i ca'a ngu' ji'i Jesús lo crusi ca bi'. La cui' jua'a ngujui'i ca'a ngu' ji'i tyucuaa ñati nu ntsu'u qui'ya tlyu ji'i bi'; ngujui'i ca'a ngu' ji'i tsaca yu cuxi bi' lo chaca yaca crusi nu ndu la'a tsu' cui ji'i Jesús, cuati ngujui'i ca'a ngu' ji'i chaca yu cuxi bi' lo chaca yaca crusi nu ndu la'a tsu' coca. ³⁴ Lo'o tya ndi'i ngu' nu ngujui'i ca'a ji'i ngu' lo crusi, li' nchcui' Jesús lo'o ycu' Ndyosi Sti yu:

—Sti na' —nacui yu—, cui'ya nu'u cha' clyu ti' ji'i ngu' re, cha' ná jlo ti' ngu' ni cha' laca ndyu'ni ngu' jua'a.

Li' ndacha ngu' sendaru bi' ste' Jesús ji'i tya'a ngu' laja lo'o ndijya ti ngu' lo'o tya'a ngu'. ³⁵ Lo'o jua'a ndi'i tsa ñati cha' ña'a cui'ya ngu' ji'i Jesús. Lo'o ngu' tisiya ni, nxytyí lo'o ngu' ji'i Jesús li'. Ndi'ya nacui ngu' bi':

—Ngua'ni lyaá yu ji'i xa' ñati nquicha'; pana juani ntsu'u cha' cua'ni lyaá yu ji'i ycu' ca ti yu, si chañi cha' laca yu Cristo nu ngusubi ycu' Ndyosi ji'i lijya chalyuu re —nacui ngu' bi'.

³⁶ Lo'o jua'a ngu' sendaru bi', ngustí lo'o ngu' ji'i yu ñaa ngu' cacua ti su ndu crusi, cuati nda ngu' vino tiye' cha' co'o yu. ³⁷ Li' ndu'ni ngu' bi' ji'i yu ndi'ya:

—Cua'ni lyaá nu'u ji'i ycu' ca si laca nu'u rey ji'i ngu' judío —nacui ngu' sendaru bi' ji'i Jesús.

³⁸ Cua nscua letra nde que la su nga'a Jesús lo crusi bi'; ndi'ya nchcui' letra bi': “Nu nde laca rey ji'i ngu' judío”. Sna lo cha'cña ji'i ngu' nscua cha' bi': cha'cña ji'i ngu' griego nscua, lo'o cha'cña ji'i ngu' latín nscua, lo'o cha'cña ji'i ngu' judío nscua.

³⁹ Li' chiya'a tsa nchcui' sca nu cuaana tya'a nga'a Jesús lo crusi:
—Si chañi cha' Cristo laca nu'u, cua'ni lyaá nu'u ji'i ycu' ca nu'u lacua; lo'o jua'a cua'ni lyaá nu'u ji'i cuare —nacui' ji'i Jesús.

⁴⁰ Li' nguxacui' chaca nu cuaana cha' ji'i tya'a:
—¿Ha ná ntsii nu'u ji'i ycu' Ndyosi lacua? Stu'ba nchcube' ngu' ji'i ca ta'a sna na juani —nacui' ji'i tya'a cuaana—. ⁴¹ Liñi tsa ntsu'u cha' nchcube' ngu' ji'na, cha' bi' laca caya' ji'i cha' cuxi nu ngua'ni na; pana nu ñati re ni, ná ntsu'u cha' cuxi nu ngua'ni yu.

⁴² Li' nacui' yu bi' ji'i Jesús:
—Cusu' Jesús —nacui'—, tucua' nu'u cha' jna' nu lo'o xana nu'u cha' caca nu'u loo nde chalyuu —nacui' nu cuaana bi'.

⁴³ Nguxacui' Jesús cha' ji'i li':
—Chañi cha' nda na' lo'o nu'u —nacui'—, juani ti taca tyi'i nu'u lo'o na' ca su tso'o nde cua, ca su ntucua ycu' Ndyosi —nacui' Jesús ji'i.

Ngujuii Jesús

⁴⁴ Lo'o cua ngua nde hora, li' ngua talya tyucui ña'a loyuu; ngua cha' bi' hasta ña'a cuayá' nu ndyalaa hora cua sna nde ngusii, ⁴⁵ jua'a ngua talya loo cuichaa. Lo'o jua'a nu late' tlyu nu ndacui ne' laa tonu bi', ndya'be late' bi' cla'be la. ⁴⁶ Hora bi' cui' tsa ngusi'ya Jesús:

—Sti na', qui'ya nu'u cresiya 'na —nacui' yu.

Nu lo'o cua nchcui' yu cha' bi', hora ti ngujuii yu li'.

⁴⁷ Lo'o na'a nu capitán ji'i sendaru romano ñi'ya ngua cha' bi', li' ngua'ni tlyu ji'i ycu' Ndyosi. Ndi'ya nchcui' li':

—Chañi cha' ná ntsu'u qui'ya ji'i jyo'o re tsiya' ti —nacui' nu capitán ji'i sendaru bi'.

⁴⁸ Li' lcaa ñati nu ndi'i hora bi', nu na'a lcaa cha' nu ngua bi', ndu'u ngu' ndyaa ngu' li'. Ndyu'u tya ngu' tyiquee ngu' ndyaa ngu' cha' xñi'i tsa ti' ngu'. ⁴⁹ Pana ndyanu lcaa ngu' tya'a tso'o Jesús ca su ndu crusi, jua'a nu cuna'a nu cua ndya'a lo'o yu nu lo'o nguxana ti cña ji'i yu nde Galilea, ndyanu ngu' bi' tyijyu' ti ña'a cui'ya ngu' cha' nu ndyaca bi'.

Nguatsi' jyo'o Jesús

⁵⁰ Cua ntsu'u sca ñati tso'o nu ndyu'ni tlyu ji'i ycu' Ndyosi, José naa nu qui'yu bi'. Arimatea laca quichi tyi; loyuu su cuentya Judea, bi' ndi'i quichi tyi. Sca nu laca cña laca nu José bi', stu'ba ti ntucua lo'o lcaa ngu' tisiya ji'i ngu' judío. ⁵¹ Tya tsubi' cua ntajatya nu José bi' ni jacua' cãa ycu' Ndyosi cha' caca Ni loo nde chalyuu, bi' cha' ná ngua stu'ba cha' ji'i lo'o tya'a ngu' tisiya lo'o ngusta ngu' qui'ya ji'i Jesús. ⁵² Ndyaa José li', ndyaa slo Pilato cha' jña chacuayá' tsa lo'o ji'i jyo'o Jesús cha' xatsi' ji'i jyo'o bi'. ⁵³ Lo'o cua nda'ya ngu' ji'i jyo'o bi' lo crusi, li' ngüixii José sca tasá lubii hichu' jyo'o Jesús; ndyaa lo'o ji'i jyo'o bi' ngusu'ba ji'i ne' cuaá nu ngulu ngu' sii' cua'a, su bilya xatsi' ngu' ji'i ñati tsiya' ti. ⁵⁴ Tsa ta'a sii' laca, bi' cha' tii ti ndi'i ngu' cha' cua xana ti ta'a.

⁵⁵ Lo'o nu ngu' cuna'a nu ñaa lo'o Jesús nde Galilea ni, ndyaa lca'a ngu' ji'i nu José bi', ndyaa na'a ngu' cuaá ji'i, cha' cui'ya ngu' cuentya mala ngusta ngu' ji'i jyo'o Jesús bi'.

⁵⁶ Li' nguxtyuu ngu' ñaa ngu' nde quichi chaca quiya'. Li' ngua'ni cho'o ngu' hitya tyixi xtyi'i, jua'a setye nu tso'o tsa xtyi'i cha' tyu'u chu' jyo'o bi'. Pana ngua'a cña' ngu' tsa ta'a bi', ñi'ya nu nscua cña lo quityi nu ngua sa'ni cha' cua'ni ngu'.

24

Ndyu'ú Jesús chaca quiya'

¹ Nu lo'o cua quixee ti tsã clyo ji'i semana bi', tlyu tsa ndyaa nu ngu' cuna'a bi' to' cuaá su nguatsi' jyo'o Jesús. Ndyi'ya ngu' hitya tyixi xtyi'i nu cua ngua'ni cho'o ngu'. Lo'o xa' nu cuna'a ndyaa ngu' lo'o. ² Ngulaa ngu' to' cuaá, li' na'a ngu' quee nu ndyacu' to' cuaá bi', cha' nga'aa ntsiya quee bi' to' cuaá; ntucua yaala ti cuaá bi'. ³ Li' ndyatí ngu' ne' cuaá cha' ña'a ngu', pana nga'aa ntsiya jyo'o Jesús. ⁴ Ndyutsii tsa ngu' li', nga'aa jlo ti' ngu' ñi'ya nu cua'ni ngu'. Li' na'a ngu' cha' ndu tucua tya'a nu qui'yu slo ngu'; ndubi tsa ña'a

late' lacu' nu ngu' qui'yu bi'. ⁵ Ntyucua tii ti'i ngu' li', ndyaca'a ngu' lyuu cha' ndyutsii tsa ngu' ji'i nu ngu' qui'yu bi'. Lo'o li' nchcui' ngu' qui'yu bi' lo'o ngu':

—¿Ni cha' laca ncllyana ma ji'i sca nu lu'ú laja ngu' jyo'o re? —nacui' ngu'—. ⁶ Nga'aa ntsiya yu bi' ca nde, cha' cua ndyu'ú yu chaca quiya'. Tyi'u ti' ma ñi'ya nu nacui' yu ji'i ma lo'o tya ndi'i ma ca Galilea. ⁷ Cua nacui' yu cha' ycu' nu lijya cha' caca yu ñati ni, nga'a cha' ta ngu' ji'i yu ya' ngu' xña'a, cha' cuju'i ca'a ngu' ji'i yu lo' crusi. Lo'o chu' sna tsa, li' tyu'ú yu chaca quiya' nacui' yu.

⁸ Li' ndyi'u ti' ngu' cuna'a bi' lcaa cha' nu nda Jesús lo'o ngu' tya tsubi' la cuentya ji'i ycu' yu. ⁹ Nguxtyuu ngu' ñaa ngu' nde quichi, ndyalaa ngu' slo nu tii chaca tya'a ngu' nu ngua tsa'a ji'i Jesús. Li' ndacha' ngu' cuna'a bi' lcaa cha' bi' ji'i ngu', lo'o jua'a lcaa ngu' nu nguta'a lo'o Jesús ndyuna ngu' cha' bi' li'. ¹⁰ Ndi'ya naa ngu' cuna'a nu ndyaa to' cuaá bi': ndyaa María Magdalena, cuati Juana, lo'o María xtya'a Jacobo, lo'o xi xa' la ngu' cuna'a. ¹¹ Pana si'i jua'a ngua, ngua ti' ngu' nu ngua tsa'a bi'; na nguichi tsa cha' hique ngu' cuna'a bi', ngua ti' ngu'. Ná jlya ti' ngu' cha' nu nda ngu' cuna'a bi' lo'o ngu' tsiya' ti.

¹² Sca ti Pedro, hora ti ngusna ndyaa to' cuaá bi'. Chacua' na'a Pedro ne' cuaá bi', cha' ntsiya ti tasá nu nguixii hichu' jyo'o Jesús nquicha', na'a cha' chaca se'i nde la'a ti ntsiya late' bi'; lo'o li' ngutu'u Pedro ñaa nde toni'i, ngulacua tsa ti' na laca ngua cha' ndyaa jyo'o bi'.

Su ndyaa ngu' tyucui' nde Emaús

¹³ La cui' tsa bi' ndu'u ndyaa tucua tya'a ngu' nde quichi Emaús. Quichi bi' ntsu'u tii chaca kilómetro cuayá' tyijyu' ji'i Jerusalén. ¹⁴ Ndyaa'a ti ngu' tyucui', nchcui' tsa ngu' lo'o tya'a ngu' ji'i lcaa cha' nu ngua bi'. ¹⁵ Tya nchcui' tube ngu' ji'i cha' bi', lo'o li' ndyalaa ycu' Jesús slo ngu', stu'ba ti ndya'a yu lo'o ngu'. ¹⁶ Masi na'a ngu' xi ji'i Jesús, pana ná ngua tyuloo tso'o ngu' ji'i yu, cha' ntsu'u sca cha' nu ngua'a ji'i ngu'. ¹⁷ Li' nchcuane Jesús ji'i ngu':

—¿Ni cha' nchcui' tube cu'ma lo'o lijya ma tyucui' re? ¿Ni cha' laca xñi'i ti' ma? —nacui' Jesús ji'i ngu'.

Se'i ti ndyatú ngu', ¹⁸ lo'o li' nguxacui' tsaca nu naa Cleofas cha' ji'i Jesús:

—Tyucui' ña'a chalyuu cua jlo ti' ngu' na laca nu ngua nde Jerusalén tsa nu nteje tacui ca ti. ¿Ha sca ti nu'u nu ná jlo ti' na laca nu ngua nde Jerusalén bi'? Jlo ti' lcaa ngu' xa' quichi nu ñaa ta'a.

¹⁹ —¿Na laca ngua? —nacui' Jesús ji'i ngu'.

Li' nguxacui' ngu' cha' ji'i yu:

—Cha' ji'i Jesús Nazaret —nacui' ngu'—, tu'ba ji'i ycu' Ndyosi ngua yu bi' nchcui' Ni lo'o ñati. Ngua tsa ji'i cha' tu'ba, lo'o jua'a ngua tsa ji'i ngua'ni quiña'a tsa cha' tlyu cuentya ji'i ycu' Ndyosi; jua'a quiña'a tsa ñati na'a ji'i cha' tlyu bi'. ²⁰ Li' nu ngu' sti jo'ó nu laca loo lo'o ngu' nu laca cña, nda ngu' ji'i yu ndyaa cha' cuju'i ngu' ji'i yu lo' crusi. ²¹ Cua sna tsa nteje tacui nu ngua cha' bi'. Lo'o cuare ni, jlya tsa ti' ya ji'i yu nquicha', cha' bi' laca nu cua'ni lyaá ji'i ngu' Israel tya'a na, cha' nga'aa caca loo ngu' xa' tsu' ji'na, cha' tyi'i tso'o ti na loyuu quichi tyi na, ngua ti' ya. ²² Pana juani nchcutsii xi ngu' cuna'a tya'a ndya'a ya ji'i ya, cha' tlya tsa juani ndyaa ngu' cuna'a bi' to' cuaá, ²³ lo'o nga'aa nquije jyo'o Jesús bi' ji'i ngu'. Ñaa ngu' li', nda ngu' cha' lo'o ya cha' cua na'a ngu' sca cha' tlyu. Na ngulu'uloo ti tucua tya'a xca ji'i ycu' Ndyosi ji'i ngu' ngua ti' nu ngu' cuna'a bi'; nacui' xca bi' ji'i ngu' cha' lu'ú Jesús juani. ²⁴ Lo'o ti ndyaa xi ngu' tya'a ngua tsa'a cua to' cuaá li'. Lo'o li' na'a ngu' ji'i xca bi' ñi'ya nu nacui' ngu' cuna'a bi' ji'i ya, pana ná na'a ngu' ji'i ycu' Jesús.

²⁵ Li' nchcui' Jesús lo'o nu ngu' nu tya'a ndyaa yu tyucui':

—Lyiji tsa cha' ji'i cu'ma cha' ca cuayá' ti' ma scaa cha'; tiya' tsa nxñi ma lcaa cha' nu nda ngu' jyo'o nu ngua tu'ba ji'i ycu' Ndyosi sa'ni la. ²⁶ ¿Ha si'i na cua ntsu'u cha' chcube' nu laca Cristo bi' ñi'ya nu ngua juani? Tiya' la li' tyalaa Cristo su tso'o tsa ña'a su tyucua ycu' li'.

²⁷ Li' nguxana Jesús ngulu'u yu cha' ji'i ngu', ña'a cha' nu cua nscua lo quityi cusu' cha' ji'i ycu' yu. Nguxana ngu' lo'o quityi nu nguscua jyo'o Moisés, lo'o li' nchcui' ngu' lo lcaa quityi nu nguscua ngu' nu ngua tu'ba ji'i ycu' Ndyosi nu ngua sa'ni.

²⁸ Cua tyalaa ti ngu' ca quichí su tsa'a ngu', li' ngua'ni Jesús ñi'ya si na tya tsa'a la yu tyucui tyijyu' la. ²⁹ Pana ndatsaa tsa ngu' ji'i yu cha' tyanu yu slo ngu'. Nacu' ngu' ji'i yu:

—Tyanu nu'u lo'o cua cha' cua ngusii tsa juani, cua ca talya ti.

Li' ndyatí Jesús ndyaa ni'i cha' tyanu yu lo'o ngu'. ³⁰ Pana nu lo'o cua nga'a yu lo'o ngu' to' mesa, li' ngusni yu sca xlyá, ndya yu xlyá'be ji'i ycu' Ndyosi; lo'o li' ngusa'be yu xlyá bi', cha' ta yu ji'i ngu'. ³¹ Bi' hora laca nu ndyaala cloo ngu', cha' ndyuloo tso'o ngu' ji'i yu. Li' nguliji yu'u yu slo ngu', nga'aa na'a ngu' ji'i yu li'. ³² Hora ti nacui tsaca ji'i tya'a:

—¿Ha ná chañi cha' tso'o tsa ngua ti' na? —nacui—. Ti ti nguti'i cresiya ji'na lo'o lijya ycu' nchcui' lo'o na tyucui, nu lo'o nda yu cha' lo'o na, ñi'ya nu nchcui' quityi cusu' —nacui ji'i tya'a.

³³ Li' xtyi'i ti ndyanu ngu', hora ti ngusni ngu' tyucui nguxtyuu ngu' ñaa ngu' nde Jerusalén chaca quiya'. Ca bi' ndyalaa ngu' ca su ndyu'u ti'i nu tii chaca tya'a ngu' nu ngua tsa'a ji'i Jesús bi', lo'o xi xa' la tya'a ndya'a ngu' ndi'i ngu' bi'. ³⁴ Hora ti nchcui' ngu' nu nga'a ni'i bi' lo'o ngu' nu ndyalaa ca ti li':

—Chañi cha' cua ndyu'ú Jesús chaca quiya' —nacui ngu'—. Cua na'a Simón ji'i yu.

³⁵ Lo'o nu ngu' nu ndyaa nde Emaús ni, nda ngu' cha' lo'o tya'a ngu' ñi'ya nu ngua ji'i ngu' tyucui; nacui ngu' ñi'ya ngua cha' ndyuloo ngu' ji'i ycu' Jesús nu lo'o ngulacua yu ji'i xlyá bi'.

Ngulu'uloo Jesús ji'i ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i yu

³⁶ Tya nchcui' ti ngu' ji'i cha' bi' lo'o tya'a ngu', lo'o li' ñaa ycu' Jesús. Ndatu yu cla'be laja ngu' cha' chcui' yu lo'o ngu':

—Ti ti tyi'i tyiquee ma —nacui yu ji'i ngu' bi' li'.

³⁷ Ntsii tya ngu' ndi'i ngu' li', nclyacua tsa ti' ngu', cha' sca cui'i ti na'a ngu', nti' ngu'.

³⁸ Li' nchcui' Jesús lo'o ngu' bi':

—¿Ni cha' laca ntsii ma ndi'i ma? —nacui—. ¿Ni cha' laca nclyacua tsa ti' ma? —nacui yu ji'i ngu'—. ³⁹ Ña'a ma ya' na', ña'a ma quiya' na'; la cui' ti na' laca. Cala' ma 'na, cha' taca jlya ti' ma cha' na' laca. Sca cui'i ti ni, ná ntsu'u cuaña' ji'i, lo'o jua'a tyijya ná ntsu'u ji'i; pana cua na'a ma cha' ntsu'u cuaña' 'na —nacui Jesús ji'i ngu'.

⁴⁰ Li' ngulu'u ya' ycu' yu, ngulu'u quiya' yu ji'i ngu'. ⁴¹ Ná ngua tyuloo tso'o ngu' ji'i yu xqui'ya cha' chaa tsa ti' ngu' ngua, cha' ndube tsa ti' ngu' ña'a ngu' ji'i yu. Bi' cha' nacui Jesús ji'i ngu':

—¿Ha ntsu'u na cacu na' ji'i ma?

⁴² Li' nda ngu' sa yu'be cualya ngüi'i ji'i yu, lo'o sa yu'be jble' cuiña' cuityu.

⁴³ —Tso'o —nacui Jesús li'.

Ngusni yu ji'i na bi', ndyacu yu ji'i nde slo ngu' li'. ⁴⁴ Lo'o ti nchcui' yu lo'o ngu' li':

—Cha' nu ngua ca ti 'na, bi' laca cha' nu cua ndacha' na' ji'i ma lo'o tya ndi'i na' lo'o cu'ma tya tsubi' la —nacui yu—. Cua nacui na' ji'i ma cha' nga'a cha' caca 'na lcaa cha' nu cua nscua cuentya 'na lo quityi nu nguscua jyo'o Moisés, lo'o jua'a lo quityi nu nguscua jyo'o ngu' nu ngua tu'ba ji'i ycu' Ndyosi nu ngua sa'ni, lo'o jua'a lo quityi Salmos nscua cha' bi'.

⁴⁵ Li' ngulu'u Jesús ji'i ngu' ña'a cha' nu nchcui' quityi cusu' bi'. ⁴⁶ Nacu' yu ji'i ngu':

—Cua sa'ni nscua cha' cajaa ycu' na' nu laca na' nu Cristo bi', lo'o tsá nchca tyuna lo'o cua ngujui na', li' nscua cha' tyu'ú na' chaca quiya'. ⁴⁷ Li' ntsu'u cha' ta ngu' cha' ji'i ycu' na' lo'o ñati tyucui ña'a chalyuu. Nde Jerusalén xana ma cacha' ma cha' bi' ji'i ngu' clyo. Nga'a cha' chcui' ma lo'o ñati cha' ca tyuju'u ti' ngu' ji'i cha' cuxi nu ntsu'u tyiquee ngu', cha' xtyanu ngu' ji'i cha' cuxi nu ndu'ni ngu'; li' cua'ni clyo ti' ycu' Ndyosi ji'i lcaa qui'ya nu ntsu'u ji'i ngu'. ⁴⁸ Lo'o cu'ma ni, taca chcui' ma cuentya jna', cha' jlo ti' ma lcaa ña'a nu cua ngua 'na. ⁴⁹ Lo'o jua'a ta na' Xtyi'i ycu' na' ji'i ma, cha' cua nchcui' Sti na'

cha' ta Ni Xtyi'i ycui' Ni ji'i mā; bi' cha' tyanu mā nde Jerusalén re, ña'a cuayá' nu caja juersa ji'i Xtyi'i ycui' Ndyosi ji'i mā. Tyu'u bi' nde cua cha' caa tyanu ne' cresiya ji'i mā.

Ndyacuí Jesús ndyaa yu nde cua

⁵⁰ Li' ndu'u Jesús quichi Jerusalén bi', ndyaa lo'o yu ji'i ngu' ca to' quichi Betania bi'. Nde bi' ngusicua ya' Jesús cha' culacua yu ji'i ngu'. ⁵¹ Laja lo'o nlyacua yu ji'i ngu', hora ti ndu'u yu ndyaa yu nde cua li'. ⁵² Ngua'ni tlyu ngu' bi' ji'i yu, li' xa' nguxtyuu ngu' ñaa ngu' nde Jerusalén. Tso'o tsa ngua tyiquee ngu' li', ⁵³ lu'ba tsa ndya'a ngu' ne' laa cha' ndyu'ni tlyu ngu' ji'i ycui' Ndyosi. Tsa lo cua ti cha'.

Quityi nu nguscua San Juan ñi'ya ngua cha' ji'i Jesús

Ngua nu sca ti Sñi' ycu' Ndyosi ñati

¹ Nu ngua tya clyo la ndi'i ycu' Ndyosi, lo'o jua'a ndi'i yu nu laca tyucui cha' ji'i ycu' Ndyosi; nguti'i yu bi' lo'o ycu' Ndyosi. Nu yu nu laca cha' bi', stu'ba ntsu'u cha' ji'i yu lo'o ycu' Ndyosi. ² Stu'ba ti nguti'i yu bi' lo'o ycu' Ndyosi nu ngua tya clyo la. ³ Lo'o yu bi' ngüiñá Ni lcaa lo na; ni sca na nu ntsu'u chalyuu, ná ngüiñá Ni ji'i si ná lo'o yu bi'. ⁴ Ca slo ycu' Ndyosi ndu'u yu bi' yaa cha' caca tso'o cresiya ji'i ñati chalyuu na. Ngua'ni yu cha' caca cuayá' ti' na lcaa cha' liñi, xqui'ya xee nu ta Ni cha' tyanu ne' cresiya ji'na. ⁵ Ña'a ti tya ntyiji'i xee bi' su talya nu ntsu'u ne' cresiya ji'i ngu' cuxi, cha' ná caca ji'i ngu' cuxi xubi' xee bi'.

⁶⁻⁷ Nda ycu' Ni ji'i Juan cha' chcu' lo'o ñati cha' ji'i xee nu cua ta ti Ni cha' tyu'ú ne' cresiya ji'i ñati. Cua yaa Juan cha' ta cha' bi' lo'o ñati, cha' xñi lcaa ñati cha' ji'i ycu' Ndyosi xqui'ya cha' nu nchcu' Juan lo'o ngu'. ⁸ Si'i nu xee nu nda ycu' Ndyosi laca ycu' Juan, na yaa ti Juan cha' culu'u cha' bi' ji'i ñati. ⁹ Nu laca xee nu chañi ca, cua lijya yu bi' lo yuu cha' ta xee nu caca tyu'ú ne' cresiya ji'i cua ña'a ca ñati.

¹⁰ Ndi'i yu bi' lo yuu, la cui' ti cha' nu cua nda ycu' Ni lo'o ñati. Lo'o yu bi' ngüiñá Ni chalyuu, pana ná ndyuloo ñati chalyuu ji'i yu bi' li'. ¹¹ Yaa yu bi' chalyuu su laca tyi nquicha', lo'o jua'a ñati chalyuu nu ngüiñá yu, ná ndyuloo ngu' ji'i yu. ¹² Pana ndi'i xi ñati nu cua ngusñi cha' ji'i yu, jlya ti' ngu' bi' ji'i yu li'; ji'i ñati bi' nda Ni chacuayá' cha' caca ngu' bi' sñi' ycu' Ndyosi. ¹³ Lo'o ñati nu laca sñi' ycu' Ndyosi ni, ná nclya ngu' bi' ñi'ya nu nclya scaa sñi' ñati; sñi' ycu' Ndyosi laca ngu' bi', si'i sca ñati chalyuu laca nu ndu'ni cucui cresiya ji'i ngu' bi'.

¹⁴ Ngua yu bi' ñati, la cui' yu nu laca cha' ji'i ycu' Ndyosi. Stu'ba ti nguti'i yu lo'o na nde chalyuu. Cua na'a ya ji'i yu cha' tlyu tsa cha' ntsu'u ji'i yu, cha' laca yu nu sca ti Sñi' ycu' Ndyosi. Xcu' tso'o tsa ndu'ni yu lo'o na, xcu' cha' liñi nchcu' yu. ¹⁵ Nde laca cha' nu nchcu' Juan cha' ji'i nu Jesús bi'. Cui' nchcu' Juan li':

—Nu nde laca nu qui'yu nu ni na' ji'i ma' cha' tyu'u tucua tiya' la nde chalyuu —nacui Juan—, masi tlyu la cha' ntsu'u ji'i ycu' yu que na'. Jua'a ni na' ji'i ma', cha' nu lo'o bilya cala na' cua lu'ú ycu' yu.

¹⁶ Lcaa na tsiya' ti ntsu'u ji'i Jesús, lo'o lcaa tsa ndyiji cha' tso'o ji'na xqui'ya Jesús. ¹⁷ Cua sa'ni nda jyo'o Moisés cha' lo'o ñati, lcaa ña'a cña nu ntsu'u cha' cua'ni ñati cuentya ji'i ycu' Ndyosi. Pana nu lo'o yaa Jesucristo ni, xa' ña'a ngua'ni Ni; nda tsa Ni cha' xlya'be ji'na, ngulu'u Ni cha' liñi ji'na li'. ¹⁸ Ni sca ñati ná na'a ngu' ji'i ycu' Ndyosi; sca ti Jesús nu ngulu'u ji'na ñati chalyuu na ñi'ya laca ycu' Ndyosi. Lo'o nu Jesús bi' ni, laca yu nu sca ti Sñi' ycu' Ndyosi, nu tyaca'a tsa ji'i Ni.

Nchcuane ngu' judío ji'i Juan Bautista: “¿Tilaca laca nu'u?”

¹⁹ Nda Juan cha' lo'o tyuu tya'a sti jo'ó lo'o ngu' xirta; ngutu'u ngu' nde quichi Jerusalén, ndyalaa ngu' su ndi'i nu Juan bi' li'. Cua ngulo ngu' judío nu ndi'i ca bi' cña ji'i ngu' bi', cha' caa ngu' slo Juan cha' xcuane ngu' ji'i Juan tilaca laca. ²⁰ Ná ntyuju'u ti' Juan; liñi nda cha' lo'o ngu' cha' si'i ycu' laca Cristo, nu ñati tlyu nu nda Ni ji'i cha' caa nde chalyuu.

²¹ —¿Tilaca laca nu'u lacua? —nacui ngu'—. ¿Ha jyo'o Elías laca nu'u?

—Si'i bi' laca na' —nacui Juan.

—Cua tyu'u tucua ti sca nu cusu' nu chcu' cha' ji'i ycu' Ndyosi lo'o ya, nti' ya —nacui ngu'—. ¿Ha si'i nu bi' laca nu'u?

—Si'i na' —nacui Juan li'.

²² —¿Tilaca ta laca nu'u? —nacui ngu'—. Ntsu'u cha' xacu' ya cha' ji'i ñati nu ngulo cña ji'i ya cha' caa ya ca nde. ¿Ñi'ya cha' nchcu' ta nu'u cha' ji'i ycu' ca?

²³ Li' nguxacui Juan cha' ji'i ngu' bi':

—Ndi'ya cha' ndu'ni na' lo'o cui nchcui' na' nda na' cha' lo'o ñati su ndu na' ne' quixi': “Xquiñi cya mā tyucui su caa nu Xu'na na”. Bi' laca sca cha' ji'i ycu' Ndyosi nu cua nchcui' jyo'o Isafas lo'o ngu' sa'ni.

²⁴ Lo'o xi ngu' fariseo nguti'i laja ngu' nu yaa slo Juan. Tacati tsa ndu'ni ngu' bi'.

²⁵ Nchcui' ngu' bi' lo'o Juan li':

—¿Ni cha' laca ndu nu'u ntyucuatya nu'u ji'i ngu' si si'i nu ñati tlyu bi' laca nu'u, si si'i jyo'o Elías laca nu'u, si si'i nu cusu' nu chcui' cha' ji'i ycu' Ndyosi laca nu'u?

²⁶ —Lo'o hitya ti ntyucuatya na' ji'i ngu' —nacui Juan—. Pana ndu chaca ñati slo cu'ma juani, masi ná nslo mā ji'i yu bi'. Tiya' la yaa nu ndu bi' nde chalyuu, na' ngula yala la; pana tlyu la cha' nu ntsu'u ji'i ycu', sube la cha' jna' —nacui Juan ji'i ngu'—. ²⁷ Tso'o tsa cña ngujui 'na nti' na' —nacui—, masi caña nu ntsu'u quiya' ñati bi' sati' na' juata.

²⁸ Jua'a ngua nde loyuu su cuentya Betábara, ca su ndu Juan ntyucuatya ji'i ngu'. Nde chaca tsu' sta'a Jordán ntsu'u Betábara bi'.

Nu msta lu'ú cha' cuityi qui'ya nu ntsu'u ji'i ñati

²⁹ Ca chaca tsa na'a Juan cha' cua lijya ti Jesús slo. Lo'o li' nacui Juan ji'i ñati nu ndu slo:

—Ña'a tso'o mā ji'i nu cusu' cua —nacui—. Cua ngusubi ycu' Ndyosi ji'i nu cua cha' caca yu sca msta lu'ú, cha' cuityi laca qui'ya nu ntsu'u ji'i ñati chalyuu —nacui—. ³⁰ Cha' ji'i yu bi' nchcui' na', nu lo'o ni na' ji'i mā cha' cua tyu'u tucua ti sca ñati loyuu re. Tlyu la cha' ji'i yu bi' que na', masi tiya' la ndu'u tucua bi'. Jua'a ni na' ji'i mā cha' nu lo'o tya lyiji cala na', cua lu'ú yu bi'. ³¹ Lo'o na' ni, ná ndyuloo na' ji'i ycu' yu bi'; pana cua yaa na' ntyucuatya na' ji'i ñati lo'o hitya ti cha' caca tyuloo ngu' Israel ji'i yu bi'.

³² Chaca quiya' tso'o tsa nchcui' Juan cha' ji'i Jesús lo'o ngu':

—Cua na'a na' lo'o ngutu'u Xtyi'i ycu' Ndyosi nde cua yaa ngua'ya lo Jesús ñi'ya nda'ya sca paloma —nacui—. ³³ Ná ndyuloo na' ji'i Jesús clyo, pana ycu' Ndyosi laca nu ndacha' cha' bi' 'na, ycu' Ndyosi laca nu ngulo cña jna' cha' tyucuatya ji'i ngu'. Ndi'ya nchcui' Ni lo'o na': “Lo'o ña'a nu'u cha' lijya nda'ya Xtyi'i ycu' Na' lo sca ñati”, nacui Ni, “li' caca cuayá' ti' nu'u cha' yu bi' laca nu tyucuatya ji'i ngu' lo'o Xtyi'i ycu' Na', nga'aa si'i lo'o hitya ti”. ³⁴ Ycu' ti na' cua na'a na' ji'i cha' bi'. Chañi cha' nu nchcui' na' lo'o cu'ma, cha' yu bi' laca nu sca ti Sñi' ycu' Ndyosi; na cua ngusubi Ni ji'i yu bi'.

Ñati nu ndyaca tsa'a ji'i Jesús nu ngua clyo

³⁵ Ngua chaca tsa, xa' ndu Juan, ndu lo'o tucua tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i; yaa Jesús li'. ³⁶ Na'a Juan ji'i yu, lo'o li' nchcui' Juan cha' ji'i Jesús:

—Nu cua caca msta lu'ú nu cua ngusubi ycu' Ndyosi ji'i cha' cajaa yu xqui'ya na.

³⁷ Lo'o ndyuna nu tucua tya'a ngu' bi' cha' nu nacui Juan, li' ndyaa lca'a ngu' bi' ji'i Jesús. ³⁸ Nguxtyacui Jesús tyucui su yaa, na'a yu cha' lca'a ngu' bi' ji'i. Li' nchcuane Jesús ji'i ngu':

—¿Na laca tsaana cu'ma?

—Mstru —nacui ngu' ji'i Jesús—, ¿macala ndi'i nu'u?

—Caa na'a mā xi 'na —nacui Jesús li'.

³⁹ Bi' cha' ndyaa ngu' ni'i ca su ndyalaa Jesús, ndyaa chcu' ngu' lo'o yu. Ngua hora cua jacua nde ngusi' lo'o ndyalaa ngu' ca bi', lo'o li' ndyanu ngu' lo'o yu tyucui nde ngusi'.

⁴⁰ Ngua tucua tya'a ñati nu ngutu'u lca'a ji'i Jesús li', nu lo'o cua ndyuna ngu' cha' nu nchcui' Juan lo'o ngu'. Tsaca yu bi' nu naa Andrés, tya'a ngula Simón Pedro laca. ⁴¹ Hora ti ndyaa Andrés ndyaana ji'i tya'a, la cui' nu Simón bi'. Li' nchcui' Andrés lo'o:

—Cua nquijeloo ji'i ya ñi'ya nu laca Cristo, nu ñati tlyu nu nda Ni ji'i lijya nde chalyuu —nacui.

⁴² Lo'o li' ndyaa lo'o ji'i Simón ca slo Jesús. Ña'a tsa Jesús ji'i Simón bi', ndi'ya nacui yu ji'i li':

—Simón naa nu'u —nacui—, sñi' Jonás laca nu'u; pana Cefas ca naa nu'u nde loo la —ñi'ya nti' na chcu' na cha'cña ji'na: sca quee; stu'ba ti ndyu'u cha' bi' lo'o Pedro.

Ngusi'ya Jesús ji'i Felipe lo'o ji'i Natanael

⁴³ Ca chaca tsa, li' ngua ti' Jesús tyaa yu nde Galilea. Li' ndyacia tya'a yu lo'o sca nu qui'yu nu naa Felipe:

—Ya'a nu'u lo'o na' —nacui Jesús ji'i Felipe li'.

⁴⁴ La cui' ngu' Galilea laca Felipe bi', jua'a laca Andrés lo'o Pedro; quichi Betsaida laca quichi tyi ngu'.

⁴⁵ Li' ndyaa Felipe cha' chcu' lo'o Natanael tya'a ndya'a nu Felipe bi':

—Cua na'a ya ji'i Cristo, nu ñati tlyu nu cua sa'ni nguscua jyo'o Moisés cha' ji'i lo quityi ji'i ycu' Ndyosi —nacui Felipe—. La cui' cha' ji'i yu bi' cua nchcu' laca jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji'i ycu' Ndyosi sa'ni. Jesús naa yu bi', sñi' sca nu naa José. Nazaret laca quichi tyi yu.

⁴⁶ —¿Ha tso'o quichi bi'? —nacui Natanael—. ¿Ha ntsu'u ñati tso'o nde quichi Nazaret bi'?

—Yaa na'a nu'u xi ji'i lacua —nacui Felipe.

⁴⁷ Lo'o na'a Jesús cha' lijya Natanael slo, li' nacui:

—Nde cua lijya sca ngu' Israel nu chañi cha' ndyu'ni tlyu ji'i ycu' Ndyosi. Ná ntsu'u cha' cuiñi ji'i yu jua tsiya' ti.

⁴⁸ Nchcuane Natanael ji'i Jesús li':

—¿Ñi'ya ngua jinu'u, cusu', cha' ndyuloo nu'u jna'?

Li' nacui Jesús:

—Lo'o tya lyiji chcu' Felipe lo'o nu'u, tya li' na'a na' jinu'u ca su ndu ne' yaca quityi ca bi'.

⁴⁹ —Mstru —nacui Natanael—, chañi cha' nu'u laca nu sca ti Sñi' ycu' Ndyosi, nu'u laca Rey nu laca loo ji'i ngu' Israel.

⁵⁰ Lo'o li' nguxacui Jesús cha' ji'i Natanael:

—¿Ha bi' cha' jlya ti' nu'u jna' —nacui yu—, xqui'ya cha' cua nchcu' na' lo'o nu'u cha' cua na'a na' jinu'u ca ne' yaca quityi bi'? —nacui—. Cha' xca ti laca bi', tonu la cha' ña'a nu'u nde loo la.

⁵¹ Lo'o li' nacui Jesús ji'i ngu':

—Ta na' sca cha' liñi lo'o ma juani —nacui yu—. Nde loo la ña'a ma cha' tyucua yaala ca su ntucua ycu' Ndyosi nde cua. Li' caca cuayá' ti' ma cha' cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati chalyuu. Lo'o ca su tyu na' bi', ca bi' ña'a ma ji'i ngu' xca nu ndi'i slo ycu' Ndyosi; tya'a ngu' bi', tyacui ngu' bi' nde cua, ca'ya ngu' bi' nde su tyu na'.

2

Ndyaa Jesús su ngujui clyo'o ngu'

¹⁻² Lo'o ngua sna tsa, li' ndyaa xtya'a Jesús su ngujui clyo'o ngu' ca quichi Caná nde loyuu su cuentya Galilea. Lo'o jua'a cua nguane ngu' ji'i Jesús lo'o ji'i nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i, bi' cha' lo'o ngu' bi' ndyaa ngu' ta'a. ³ Lo'o li' nga'aa ngujui vino co'o ngu' nu ndi'i ta'a bi', ndye bi'. Li' ndyaa xtya'a Jesús ndyaa cacha' ji'i yu:

—Cua ndye vino ndyo'o ngu' —nacui.

⁴ Nguxacui Jesús cha' ji'i xtya'a li':

—¿Ha cña 'na laca cua? Tya lyiji tyalaa hora cha' culu'u loo na' ji'i ñati tilaca laca na'.

⁵ Masi jua'a nchcu' yu, ndi'ya nchcu' xtya'a yu lo'o msu li':

—Cua'ni ma ñi'ya nu ñacui yu cha' cua'ni ma —nacui.

⁶ Nde cua ti ndu scua tya'a quityu' hitya, quityu' tonu ndya' lo'o quee laca bi'. Lo'o ngutsa'a quityu' bi', ntsu'u masi jacuayala litro, masi sca siyentu litro hitya, cha' cua laca cña nu ntsu'u ji'i ngu' judío bi', cha' qui'i quiya' ngu' lo'o tsaa ngu' ni'i. ⁷ Li' nacui Jesús ji'i msu bi':

—Cua'ni cha'a ma quityu' cua lo'o hitya.

Ngua'ni cha'á ngu' quityu' bi' ña'a cuayá' nu ngutsa'á tso'o.

⁸ —Culo mā xi hitya —nacui Jesús li'—. Yaa lo'o mā ji'i cha' co'o nu ñati nu ndyu'ni ta'a re.

Jua'a ngua'ni ngu' li', nda ngu' xi hitya co'o ngu'. ⁹ Ndyo'o cuayá' nu laca loo ji'i ta'a bi', lo'o li' vino ndyaca. Ná jlo ti' nu cusu' bi' macala ngutu'u vino bi', msu ti jlo ti' cha' hitya ndyaa ndyiqui'ya ngu' tsá laca vino bi'. Li' ngusi'ya nu laca loo ji'i ta'a bi' ji'i cutsii, nchcui' lo'o:

¹⁰ —Xa' ñati ni —nacui—, xcui' vino nu tso'o la laca nu nda ngu' ndyi'yu ñati lo'o nxana ti ta'a; ña'a cuayá' nu nguaala' ti' ngu' cha' ndyo'o tsa ngu' vino bi', ca li' nda ngu' vino cuxi la cha' co'o ngu' nu ndi'i ta'a —nacui nu laca loo ji'i ta'a ji'i cutsii—. Pana nu'u ni, masi cua tye ti ta'a, hasta li' nda nu'u vino nu tso'o la cha' co'o na. Tso'o tsa bi'.

¹¹ Ca quichi Caná nde loyuu su cuentya Galilea ngua cha' bi' lo'o nguxana ngua'ni Jesús cha' tlyu cuentya ji'i ycu' Ndyosi. Lo'o cha' tlyu bi' ngulu'u loo ycu' Jesús ji'i ngu', cha' ña'a ngu' cha' tlyu tsa cha' nu ntsu'u ji'i ycu' yu. Bi' cha' nguxana ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i yu, jlya ti' ngu' ji'i ycu' ca Jesús.

¹² Tiya' la li' ngutu'u Jesús ndyaa yu nde quichi Capernaum. Ndyaa yu lo'o xtya'a yu, lo'o ngu' qui'yu tya'a yu, lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i yu ndyaa ngu'; pana xti ti tsa ndyanu ngu' ca bi'.

Ngulo'o Jesús ji'i ngu' cuxi nu ntsu'u ne' laa tonu

¹³ Cua ngulala ti ta'a pascua ji'i ngu' judío bi', lo'o li' ndyaa Jesús ta'a nde Jerusalén. ¹⁴ Ndyaa Jesús ne' laa tonu ca bi', lo'o li' na'a yu cha' ndi'i tsa ngu' ndyu'ni ngu' ngana ne' laa bi'; ndujui' tsa ngu' toro, ndujui' ngu' xlya', ndujui' ngu' paloma cha' caca msta ji'i ngu' ne' laa. Lo'o jua'a nga'a ngu' nu ndu'ni ngana ji'i ñati lo'o nchcutsa'a ngu' cñi nu cua'nijo'o ji'i ngu' ne' laa, ntucua ngu' bi' to' mesa ji'i ngu'. ¹⁵ Lo'o li' ngusñi Jesús sca reta cha' quiji'i yu ji'i ngu' nu ndyu'ni ngana bi', cha' culo'o yu ji'i ngu' bi' tyu'u ngu' to' laa bi'; lo'o xlya' ji'i ngu', lo'o toro ji'i ngu', lo'o lcaa yu'ba ji'i ngu', ngulo'o yu ji'i ngu' ndu'u ngu' nde liya'. Li' nguxlyú yu mesa su ntucua ngu' nu nchcutsa'a cñi, nchcuaa yu ji'i cñi bi'. ¹⁶ Li' nacui Jesús ji'i ñati nu ndujui' paloma bi':

—Yaa lo'o mā ji'i yu'ba cua nde liya' —nacui yu—. Nga'aa cua'ni mā cha' ni'i lcaya' caca ni'i tlyu re ji'i Sti na'.

¹⁷ Li' ndyi'u ti' nu ngu' nu ndyaca tsa'a bi' ji'i sca cha' nu nscua lo quityi ji'i ycu' Ndyosi cua sa'ni la: “Caca ñu'u ti' na' cha' tiji' tsa ti' na' ji'i ni'i su laca tyi nu'u”, nacui quityi bi'.

¹⁸ Ñasi' tsa ngu' judío li', bi' cha' nchcuane ngu' ji'i Jesús ndi'ya:

—¿Tilaca laca nu nda chacuayá' cha' cua'ni nu'u jua'a? ¿Ñi'ya' cua'ni nu'u cha' jlya ti' ya hi'?

¹⁹ —Cuityi mā ni'i re —nacui Jesús—, lo'o li' chu' sna tsá xa' cuiñá na' ji'i chaca quiya'.

²⁰ Li' nacui ngu' ji'i Jesús:

—Tu'ba ntucua scúa yija ndye ndya' laa tlyu re —nacui ngu'—. ¿Ha taca jinu'u cuiñá ji'i chaca quiya' chu' sna tsá ti?

²¹ Pana si'i cha' ji'i laa tlyu nchcui' Jesús, masi nda yu sca cha' lo'o ngu' ñi'ya' nu caca ji'i ycu' ca yu, ñi'ya' nu tyu'ú ycu' chaca quiya' lo'o cua ngujui yu. ²² Bi' cha' lo'o cua ndyu'ú Jesús chaca quiya', li' ndyi'u ti' ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i ñi'ya' nu nacui Jesús ji'i ngu' tsá bi'; li' jlya ti' ngu' cha' nu nscua lo quityi ji'i ycu' Ndyosi nu ngua sa'ni, lo'o jua'a jlya ti' ngu' ña'a cha' nu nda Jesús lo'o ngu' tya li'.

Jlo ti' Jesús ñi'ya' nu ntsu'u tyiquee lcaa ñati

²³ Lo'o ndi'i Jesús Jerusalén ta'a pascua bi', li' nxana quiña'a ñati jlya ti' ngu' cha' ji'i ycu' yu, nu lo'o cua na'a ngu' lcaa cha' tlyu nu ngua'ni yu. ²⁴ Pana jlo ti' Jesús cha' ná jlya tso'o ti' ngu' ji'i, cha' tso'o tsa ndyuloo yu ji'i ngu', lcaa ña'a cha' nu ntsu'u ne' cresiya ji'i scaa ñati. ²⁵ Ná ntsu'u cha' cacha' xa' ñati ji'i yu ñi'ya' ntsu'u cresiya ji'i scaa ngu', cha' jlo tsa ti' ycu' ca yu ñi'ya' ntsu'u cresiya ji'i lcaa ñati.

3

Jesús lo'o Nicodemo

¹ Ntsu'u sca ngu' cusu' ji'i ngu' judío nu naa Nicodemo, ngu' fariseo laca. Lo'o ngu' fariseo ni, tacati tsa ndu'ni ycui' ngu', nti' ngu'. ² Ndyaa nu cusu' bi' sca talya su nga'a Jesús:

—Mstru Jesús —nacui—, jlo ti' ngu' cha' nu'u laca sca mstru nu nda ycui' Ndyosi ji'i lijya chalyuu, cha' ná ngua jinu'u cua'ni ni sca cha' tlyu si ná nxyucua ycui' Ndyosi jinu'u. Ná nchca ji'i ñati chalyuu cua'ni ngu' jua'a —nacui Nicodemo ji'i Jesús.

³ Li' nchcui' Jesús lo'o:

—Liñi tsa cha' nu ta na' lo'o nu'u juani: ndu'ni ycui' Ndyosi Sti na' cha' cala ñati chaca quiya', si nti' ngu' xñi ngu' cha' ji'i ycui' Ni cha' caca Ni loo ne' cresiya ji'i ngu' —nacui.

⁴ —¿Ñi'ya caca cala na chaca quiya' si cua cusu' na? —nacui Nicodemo ji'i Jesús— ¿Ha taca tyatí na ne' xtya'a na chaca quiya' cha' xa' cala na? —nacui.

⁵⁻⁶ —Ta na' sca cha' liñi lo'o nu'u juani —nacui Jesús—. Ñati laca nu nclya lo'o ndu'ni cala ñati chalyuu ji'i, pana Xtyi'i ycui' Ndyosi laca nu ndu'ni cha' cha'a cresiya ji'i ngu' —nacui Jesús—. Ntsu'u cha' caca cucui cresiya ji'i ma si cua nti' ma cha' culo ycui' Ndyosi cña ji'i ma. Ntsu'u cha' tyu'u ma lo hitya, lo'o jua'a ntsu'u cha' tyanu Xtyi'i ycui' Ndyosi ne' cresiya ji'i ma —nacui Jesús ji'i Nicodemo—. ⁷ Ná culacua tsa ti' nu'u cha' nchcui' na' lo'o nu'u cha' ntsu'u cha' cala ñati chaca quiya'. ⁸ Cui'i ni, nchca cui'i macala su nti'; masi nduna na cha' ndañi nchca cui'i li', pana ná nchca cuayá' ti' na macala ngutu'u, ma nde tsa cui'i bi' li' —nacui yu—. La cui' jua'a laca lo'o Xtyi'i ycui' Ndyosi, ná nchca cuayá' ti' ngu' ñi'ya nu ndu'ni Ni cha' caca cui' cresiya ji'i ngu' —nacui Jesús ji'i.

⁹ —¿Ñi'ya jua'a? ¿Ñi'ya caca cha' bi'? —nacui Nicodemo li'.

¹⁰ Li' nguxyacui Jesús cha' lo'o:

—¿Ha si'i mstru cusu' laca nu'u ji'i ngu' judío? ¿Ni cha' laca ná nda nu'u cuentya ji'i cha' bi' lacua? —nacui yu—. ¹¹ Liñi tsa cha' nu nda na' lo'o nu'u. Nu cuare, liñi nchcui' ya ji'i sca cha' nu cua jlo ti' ya, sca cha' nu cua na'a ya, pana ná ntucua ma tsiya' ti cha' nu nchcui' ya —nacui yu—. ¹² Ntsu'u cha' nu nchcui' na' lo'o cu'ma cuentya ji'i chalyuu re, pana ná jlya ti' ma cha' bi'. ¿Ñi'ya caca cha' jlya ti' ma jna' si chcui' na' lo'o ma sca cha' nu ntsu'u ji'i ycui' Ndyosi nu laca loo? —nacui Jesús ji'i Nicodemo—.

¹³ Bilya tsa ni tsaca ñati ca slo ycui' Ndyosi. Sca ti na' nu nda ycui' Ndyosi 'na lijyaa cha' caca na' ñati, cua ndya'a na' cajua, cha' cajua laca tyi na'. ¹⁴ Lo'o nguti'i jyo'o Moisés nde nati' btyi bi' cua sa'ni la, ngusicua yu ji'i sca cuaña chcuu nu ndacui chu' yaca cha' ña'a ngu' cuaña bi', cha' caca jo'o ji'i quicha nu ntsu'u ji'i ngu' bi' —nacui Jesús—. Ñi'ya nu ngusicua ji'i cuaña bi', jua'a nga'a cha' sicua ngu' jna' lo crusi, na' nu lijyaa cha' caca na' ñati. ¹⁵ Lo'o li' cua ña'a ca cu'ma nu xñi ma cha' jna', li' caja chalyuu tso'o ji'i ma, chalyuu nu ná nga'a cha' tye —nacui Jesús ji'i Nicodemo—.

Ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni ji'i ñati

¹⁶ Ntsu'u tsa tyiquee ycui' Ndyosi ña'a Ni ji'i ñati chalyuu, bi' cha' cua nda ycui' Ni jna' nu laca Sñi' ycui' ca Ni lijya na' chalyuu. Ná tsa ñati ca bilyaa si xñi ngu' cha' jna', nu laca sca ti Sñi' ycui' Ndyosi; caja chalyuu tso'o ji'i ngu' bi', chalyuu nu ná nga'a cha' tye —nacui Jesús—. ¹⁷ Si'i cha' sta ycui' Ndyosi Sti na' qui'ya ji'i ñati chalyuu nda Ni jna' lijya na' chalyuu, na cua lijya na' cha' cuityi na' qui'ya nu ntsu'u ji'i ñati chalyuu; bi' cha' cua nda Ni jna' lijya na' —nacui Jesús—.

¹⁸ Ná xcube' ycui' Ndyosi ji'i cua ña'a ca ñati nu xñi cha' jna'. Cua ngua'ni cuayá' Ni ji'i lcaa ñati nu ná nxñi cha' jna', cha' xcube' Ni ji'i ngu', cha' ná ntaja'a ngu' jlya ti' ngu' jna' cha' laca nu sca ti Sñi' ycui' Ndyosi —nacui Jesús—. ¹⁹ Na cua nda ycui' Ndyosi xee lijya lo yuu, pana ná ntaja'a ñati chalyuu tyi'i su xee bi'. Ntsu'u tsa ngu' nu ndiya la ti' tyi'i ngu' su talya ña'a, cha' xña'a tsa ngu' bi'; bi' cha' ntsu'u qui'ya nu ngusta Ni ji'i ngu' bi'. ²⁰ Ná nti' nu ñati xña'a bi' cha' ta ycui' Ndyosi xee nu tyu'ú ne' cresiya ji'i ngu'. Tyijyu' ti ndya'a ngu' bi' su ná ña'a xa' ñati ji'i ngu', xqui'ya cha' xcui' cha' cuxi ndu'ni ngu' bi'

—nacui Jesús—. ²¹ Ñati nu xñi lcaa cha' liñi nu nda Ni lo'o ñati ni, nda ycui' Ndyosi xee nu tyu'ú ne' cresiya ji'i ngu' bi'. Ndi'i ngu' su xee bi', cha' taca ca jlo ti' xa' ñati cha' ndyu'ni ngu' bi' cua ña'a ca cña nu nclyo ycui' Ndyosi ji'i ngu'.

Xa' nda Juan Bautista cha' ji'i Jesús lo'o ñati

²² Tiya' la li' ndyaa Jesús, ndyaa lo'o ñati nu ndyaca tsa'a ji'i yu, nguti'i ngu' xi nde loyuu su cuentya Judea. Ntyucuatya Jesús ji'i ngu' ca bi'. ²³ Lo'o jua'a nga'a Juan cacua ti, cha' lo'o tya ntyucuatya Juan ji'i ngu'. Sca se'i su naa Enón, ca bi' ngutu Juan, cacua ti ji'i sca se'i su naa Salim. Ca bi' ntyucuatya ji'i ngu' cha' ca bi' ntsu'u tsa hitya. Ndyaa tsa ngu' cha' tyucuatya ji'i ngu'. ²⁴ Tya lyiji su'ba ngu' ji'i Juan ne' chcuá tyempo bi'.

²⁵ Lo'o li' nda xi ngu' judío cha' cusuu lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i Juan; nguxlyú ngu' cha' hichu' tya'a ngu' ñi'ya nu tso'o la cua'ni ngu' cha' caca lubii cresiya ji'i ngu' cuentya ji'i ycui' Ndyosi. ²⁶ Bi' cha' yaa ngu' slo Juan cha' chcu' lo'o:

—Mstru —nacui ngu'—, nu ñati nu yaa slo nu'u nde chaca tsu' sta'a Jordán tya tsubi' la, la cui' nu nacui nu'u cha' loo la laca ycui' yu, cua ndyalaa yu bi' ntyucuatya yu ji'i ñati nde tsu' re juani. Ndyaa tsa ngu' slo.

²⁷ Li' nguxacui Juan cha' ji'i ngu' bi':

—Tsa lo cua ti cña nchca ji'i scaa na cua'ni na, tsa ña'a nu nda ycui' Ndyosi chacuayá' cua'ni scaa na —nacui—. ²⁸ Cua ndyuna ma ñi'ya nu ni na' ji'i ma tsubi' ti, cha' si'i na' laca Cristo, nu ñati tlyu nu cua caa ti chalyuu. Cua laca ti cña ntsu'u jna' cha' yala la ngutu'u tucua na' loyuu re cha' quiñi tyucui' su caa ycui' —nacui Juan—. ²⁹ Ñi'ya nu laca lo'o ngujui clyo'o ngu', sca ti nu cutsii bi' ngujui clyo'o lo'o nu cuxii; pana lcaa tya'a tso'o cutsii nu ndi'i ca bi', tso'o tsa ntsu'u tyiquee ngu'. Ñi'ya lo'o chaa ti' ngu' ndi'i ngu' lo'o ngujui clyo'o ngu', jua'a na' tso'o tsa ntsu'u tyiquee na' cha' ña'a na' ji'i ngu' nu ndyaa lo'o Jesús —nacui Juan—. ³⁰ Lo'o jua'a caca tlyu la ycui' yu, sube la nscua cha' caca na' li'.

Nde slo ycui' Ndyosi ngutu'u Jesús

³¹ Loo la laca ycui' Cristo cha' ngutu'u yu nde cua ca su ntucua ycui' Ndyosi, yaa yu nde chalyuu. Pana nu Juan ni, sñi' sca ñati chalyuu ngua bi'; nde chalyuu ntsu'u tyi, nchcu' ñi'ya nu nchcu' ñati ti. Nu Jesucristo ni, yaa yu bi' nde cua ca su ndi'i ycui' Ndyosi, ³² nda yu cha' liñi lo'o na cuentya ji'i lcaa na nu cua na'a yu, lcaa cha' nu cua ndyuna yu ca bi'. Pana ná ntaja'a ñati xñi cha' nu nda yu lo'o ngu'. ³³ Si taquiya' na ji'i cha' nu nda Jesús, li' ndu'ni na lo'o tya'a na cha' liñi tsa laca cha' nu nda ycui' Ndyosi lo'o na. ³⁴ Nda Ni ji'i nu Jesucristo bi' yaa chalyuu, lo'o jua'a xcui' cha' ji'i ycui' Ndyosi nda yu lo'o na xqui'ya Xtyi'i ycui' Ndyosi. Lo'o ycui' Ndyosi ni, ná ntsu'u cha' tye cha' ta Ni Xtyi'i ycui' Ni ji'na. ³⁵ Ntsu'u tsa tyiquee ycui' Ndyosi Sti yu ña'a Ni ji'i Sñi' Ni, la cui' Jesús bi'; lo'o jua'a lcaa chacuayá' nu ntsu'u ji'i ycui' Ni, la cui' ti cua nda Ni ji'i Sñi' Ni lijya. ³⁶ Lo'o xñi ñati cha' ji'i Jesús, Sñi' ycui' Ndyosi, ná nga'a cha' tye chalyuu tso'o nu ta Ni ji'i ngu' bi'. Pana ñati nu ná taquiya' tsiya' ti ji'i cha' nu nchcu' Jesús, ná ta Ni chalyuu tso'o ji'i ngu' bi'; xcube' tsa Ni ji'i ngu' bi' li'.

4

Nu cuna'a ngu' Samaria

¹ Lo'o li' ndyuna ngu' fariseo, nda ngu' cuentya cha' quiña'a la ñati ndyaa lo'o Jesús cha' caca tsa'a ngu' ji'i yu, jua'a ntyucuatya yu ji'i ngu'; xti la ngu' ndi'i nu ndyaca tsa'a ji'i Juan. ² Pana si'i ycui' Jesús nu ntyucuatya ji'i ngu' bi'; nu ngu' cuañi' nu ndyaca tsa'a ji'i, bi' laca nu ntyucuatya ji'i ngu'. ³ Nu lo'o ngua cuayá' ti' Jesús cha' cua ndyuna ngu' fariseo cha' bi', li' ndu'u yu nde loyuu su cuentya Judea, ndyaa yu chaca quiya' ca loyuu su cuentya Galilea bi' li'.

⁴ Nu lo'o ndyaa Jesús tyucui, nteje tacui yu nde loyuu su cuentya Samaria. ⁵ Li' ndyalaa yu quichi' Sicar, sca quichi' su ndi'i ngu' Samaria. Ndi'i quichi' bi' lo yuu nu nda jyo'o Jacob ji'i jyo'o José sñi'. ⁶ Ca bi' ndu sca tyuu pilya nu nacui ngu' cha' tyuu ji'i jyo'o Jacob laca

bi'. Nde hora ngua li', lo'o jua'a ngua cña' tsa Jesús tyucui. Li' ndyaa tucua yu to' tyuu bi'. ⁷⁻⁸ Cua ndyaa ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i lquichi, ndyaa ngu' cui'ya ngu' na cacu ngu'. Lo'o li' yaa sca nu cuna'a ngu' Samaria yaa qui'ya hitya.

—¿Ha ná ta xi hitya co'o na'? —nacui Jesús ji'i nu cuna'a bi'.

⁹ —Ngu' judío laca nu'u —nacui nu cuna'a bi'—, lo'o na', ngu' Samaria laca na'. ¿Ni cha' laca ndijña nu'u hitya jna' cha' co'o nu'u? —nacui nu cuna'a bi'.

Nacui jua'a cha' ná ntsu'u cha' ji'i ngu' Samaria lo'o ngu' judío tyempo bi'. ¹⁰ Li' nguxacui Jesús cha' ji'i nu cuna'a bi':

—¿Ha ná jlo ca ti' nu'u ña'a cha' tso'o nu nda ycui' Ndyosi ji'i ñati? —nacui Jesús—. Si jlo ca ti' nu'u tilaca laca nu ngüijña hitya co'o jinu'u, ná tyiquee' chcu' nu'u lo'o na' cha' ta na' hitya co'o ycui' nu'u li' —nacui—, lo'o li' ta na' hitya co'o nu'u nu chañi ca cha' cua'ni cu'ú cresiya jinu'u.

¹¹ —Cusu' —nacui nu cuna'a bi' ji'i Jesús—, qui'ñi tsa tyuu re; ná lo'o cubeta jinu'u —nacui—. ¿Ñi'ya caca culo nu'u hitya cha' cua'ni cu'ú nu'u 'na? —nacui—. ¹² ¿Ha tlyu la nu'u que jyo'o cusu' Jacob ji'na nu nda tyuu re ji'i ya? —nacui—. Ndyi'yu jyo'o bi' hitya tyuu re, lo'o jua'a ndyi'yu sñi' yu, lo'o scu' ngu' ndyi'yu hitya re.

¹³ —Lo'o co'o ngu' hitya tyuu re —nacui Jesús—, xa' tyucua nguityi ngu' tiya' la —nacui yu—. ¹⁴ Lo'o co'o ngu' hitya nu ta na', nga'aa tyucua nguityi ngu' tsiya' ti li' —nacui—. Ta na' sca lo hitya co'o ngu' nu cua'ni cu'ú cresiya ji'i ngu'. Ndi'ya laca bi': ñi'ya si laca sca suu hitya nde ne' cresiya ji'i ngu', jua'a ná nga'a cha' tye chalyuu ji'i ngu' li'.

¹⁵ Li' nguxacui nu cuna'a bi' cha' ji'i Jesús:

—Ta clya nu'u hitya bi' co'o na', cusu' —nacui—, cha' nga'aa tyucua nguityi na', cha' nga'aa ta cña 'na cha' caa qui'ya na' hitya ca nde.

¹⁶ Li' nchcu' Jesús lo'o nu cuna'a bi':

—Yaa clya nu'u yaaqui'ya ji'i clyo'o cha' caa ca nde.

¹⁷ —Ná ntsu'u clyo'o na' —nacui nu cuna'a bi' li'.

—Liñi nchcu' nu'u lo'o na' cha' ná ntsu'u clyo'o nu'u —nacui Jesús li'—. ¹⁸ Cua ca'yu quiya' ngujui clyo'o nu'u sa'ni la, lo'o jua'a si'i clyo'o laca nu qui'yu nu nga'a lo'o nu'u juani —nacui—. Liñi tsa cha' nu nchcu' nu'u lo'o na'.

¹⁹ —Cusu' —nacui nu cuna'a bi'—, cua ngua cuayá' ti' na' juani cha' tii tsa nu'u; sca nu laca tu'ba ji'i ycui' Ndyosi cha' nchcu' Ni lo'o ñati laca nu'u —nacui—. ²⁰ Ca'ya cua cua ni, tacati tsa ca'ya cua cua ji'i jyo'o cusu' ji'i ya, cha' nde bi' ti ngua'ni tlyu ngu' jyo'o bi' ji'i ycui' Ndyosi; pana xa' cha' nti' cu'ma ngu' judío, cha' nacui ma' cha' ntsu'u cha' cua'ni tlyu na ji'i ycui' Ndyosi sca ti ca ne' laa tlyu ca Jerusalén.

²¹ —Cua'a jyaca nu'u jna' —nacui Jesús ji'i nu cuna'a bi'—. Cua ngulala ti tyempo cha' nga'aa cua'ni tlyu ma' ji'i ycui' Ndyosi nde ca'ya tacati cua, ni si'i ca quichi Jerusalén —nacui—. ²² Cu'ma ngu' Samaria ni, lo'o ndu'ni tlyu ma' ji'i ycui' Ndyosi ná nslo ma' ti ji'i ndu'ni tlyu ma'; pana ngu' judío cuare, nslo ya ti ji'i ndu'ni tlyu ya, cha' sca ngu' quichi tyi ya laca nu ñati tlyu nu cua'ni lyaá ji'i lcaa ñati —nacui Jesús ji'i nu cuna'a bi'—. ²³ Cua ngulala ti hora, cua la cui' hora ndyaca juani, cha' cua'ni tlyu ma' ji'i ycui' Ndyosi tyucui tyiquee ma'. Lo'o jua'a xtyucua Xtyi'li ycui' Ni ji'i ma' li', cha' jua'a nti' ycui' Ndyosi cha' cua'ni na lo'o cua'ni tlyu na ji'i Ni. ²⁴ Ná taca ña'a na ji'i ycui' Ndyosi; ñi'ya laca sca xee nu tso'o tsa ntyiji'li jya, jua'a laca ycui' Ndyosi. Ñati nu chañi cha' nti' ngu' cua'ni tlyu ngu' ji'i ycui' Ni, nga'a cha' cua'ni tlyu ngu' ji'i Ni tyucui tyiquee ngu'; xtyucua Xtyi'li ycui' Ndyosi ji'i ngu' bi' li'.

²⁵ Lo'o li' nguxtyacui nu cuna'a bi' cha' lo'o Jesús chaca quiya':

—Nda na' cuentya cha' cua caa ti sca ñati tlyu nu ta ycui' Ndyosi ji'i cha' caa chalyuu, nu caca naa Cristo —nacui—. Lo'o caa yu bi', li' culu'u liñi yu lcaa cha' tucui ji'na.

²⁶ Li' nacui Jesús ji'i nu cuna'a bi':

—La cui' bi' laca na' nu nchcu' lo'o nu'u juani.

²⁷ Li' xa' yaa ñati nu ndyaca tsa'a ji'i, ndube tsa ti' ngu' cha' ntucua Jesús ndya cha' lo'o sca nu cuna'a. Pana ná nchcuane ngu' ji'i nu cusu' bi': ¿Ni cha' nti' nu cuna'a cua lo'o nu'u? ¿Ni cha' nda nu'u lo'o nu cuna'a cua? ²⁸ Li' ngusta nu cuna'a bi' te'i hitya lo yuu, ngutu'u ndyaa lquichi; ndyaa cho' ndyaa ndacha' cho' ji'i ngu' quichi cha' tsaa ngu' tsaa na'a ngu' ji'i Jesús.

²⁹ —Cajua ti ndu sca ñati nu tii tsa —nacu' nu cuna'a bi'—. Lcua ti lo cña nu ngua'ni na' yaa na' chalyuu, lcaa cha' bi' cua ndacha' nu cusu' bi' jna'. ¿Ha bi' nu laca Cristo nu ñati tlyu nu cua caa ti, nti' cu'ma?

³⁰ Li' ngutu'u ngu' ndyaa ngu' ca su ntucua Jesús. ³¹ Laja li' ndu ñati nu ndyaca tsa'a ji'i, tya'na nchcui' ngu' lo'o Jesús cha' cacu yu xi tyaja.

—Mstru —nacu' ngu'—, cacu nu'u xi.

³² —Cua nguaala' ti' na' —nacu' Jesús li'—. Cua ntsu'u xi na ndyacu na' re nu ná nslo ma' ji'i.

³³ Li' nchcui' ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i lo'o tya'a ngu':

—¿Ha yaa ngu' yaa lo'o ngu' na cacu yu? —nacu' ngu'.

³⁴ Ndi'ya nacui' Jesús ji'i ngu' bi' li':

—Lo'o ndu'ni na' cña ji'i ycu' Ndyosi Sti na', li' ndyaala' ti' na' ñi'ya si cua ndyacu na', ñi'ya si cua ndyo'o na' hitya —nacu' yu—. Nga'a cha' cua'ni tye na' cña nu nda Ni 'na lijyaa nde chalyuu —nacu'—. ³⁵ ¿Ha ná chañi cha' nu nchcui' ngu' ndi'ya? “Lo'o caca jacua co', lo'o ti caca clacua” —nacu' Jesús ji'i ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i—. Pana chaca cha' ñacu' na' ji'i ma' juani, cha' xña'a ma' xi ji'i ñati quiña'a jua nu cua lijya ti slo na —nacu'—. Nti' tsa ngu' bi' cuna ngu' cha' nu chcui' na' lo'o ngu'. Ñi'ya laca sca xtya nu tso'o tsa ndyatsi, cha' cua ngulala ti caca clacua, jua'a laca ngu' bi'. ³⁶ Caja xcaya' msu 'na nu cua'ni clacua bi', ni ná nga'a cha' tye cña nu cua'ni msu bi'. Lo'o li' stu'ba ti caca chaa ti' ngu' bi' lo'o ngu' nu cua ngusañi si'yu, la cui' ñati nu ngusañi cha' tso'o ji'i ycu' Ndyosi lcaa su ndi'i ñati tya clyo la; stu'ba ti caca chaa ti' ngu' bi' lo'o ñati nu cua na'a lo'o ndyat' ca cha' bi' ne' cresiya ji'i ngu' —nacu' Jesús ji'i ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i—. ³⁷ Chañi laca cha' nu nchcui' ngu': “Tsaca laca nu ndyataa nscua', chaca laca nu cua'ni clacua”. ³⁸ Nu cu'ma ni, cua ngulo na' cña ji'i ma' —nacu' Jesús—, cha' tsaa ma' cua'ni tye ma' sca cña nu bilya cua'ni ma', cha' tyaa ma' tyaa lo'o ma' ji'i ñati ca slo na', cua ña'a ca ñati nu xñi cha' 'na. Xa' ñati cua ngua'ni cña bi' yala la, lo'o juani ña'a ma' ñi'ya nu ndu'u tucua cña nu ngua'ni ngu' tya li'.

³⁹ Lo'o jua'a tyuu tya'a ngu' Samaria, ngu' ca tyi ni, cua ngusñi ngu' cha' ji'i Jesús xqui'ya cha' nu nda nu cuna'a bi' lo'o ngu': “Lcua ti lo cña nu ngua'ni na' yaa na' chalyuu, lcaa cha' bi' nchcui' nu cusu' bi' lo'o na'”, nacui' nu cuna'a bi' ji'i ngu'. ⁴⁰ Lo'o li' ndyalaa ngu' Samaria bi' ca su ntucua Jesús, tya'na nchcui' ngu' lo'o Jesús cha' tyanu la xi quichi tyi ngu'. Bi' cha' ndyanu Jesús ca bi' tya tyucuaa tsá li'. ⁴¹ Lo'o ndyuna la ngu' cha' nu nda ycu' Jesús lo'o ngu', cua quiña'a la ngu' ngusñi ngu' cha' ji'i yu. ⁴² Li' nacui' ngu' bi' ji'i nu cuna'a bi':

—Si' xqui'ya nu'u ngusñi ya cha' ji'i yu juani. Na cua nchcui' ycu' yu lo'o ya, bi' cha' jlya ti' ya cha' nu nchcui' yu; cua nda ya cuentya cha' chañi cha' laca nu cusu' re Cristo, nu ñati tlyu nu cua caa ti cha' cua'ni lyaá ji'i lcaa ñati chalyuu.

Ngua'ni Jesús jo'o ji'i sñi' ngu' laca cña

⁴³ Lo'o ndu'u scua tucua tsá bi', li' ngutu'u Jesús loyuu su cuentya Samaria ndyaa nde loyuu su cuentya Galilea. ⁴⁴ Cua nacui' yu cha' nga'aa ndu'ni chi' ngu' loo ñati tya'a quichi tyi ngu', si ta ñati bi' cha' ji'i ycu' Ndyosi lo'o ngu'; bi' cha' ndyaa yu nde Galilea chaca quiya'. ⁴⁵ Lo'o cua ndyalaa yu nde loyuu bi', tso'o tsa nchcui' ngu' Galilea lo'o. Cua na'a ngu' bi' lcaa cña tonu nu ngua'ni Jesús nu lo'o ndyaa yu ta'a quichi Jerusalén bi', cha' lo'o ngu' bi' ndyaa ngu' ta'a.

⁴⁶ Lo'o li' xa' ndyaa Jesús ca quichi Caná loyuu su cuentya Galilea chaca quiya'; quichi bi' ngua su ngüñá Jesús vino lo'o hitya ti, cha' co'o ngu' nu nguti'i ta'a bi'. Ca bi' ntsu'u

sca ñati tlyu nu ndya'a ne' xña jil'i rey, pana quicha tsa sñi' ntsiya ca to' tyi nu cusu' bi' nde quichi Capernaum. ⁴⁷ Lo'o cua ndyuna nu laca cña bi', cha' ngutu'u Jesús loyuu su cuentya Judea ndyalaa yu sca quichi cacua ti su ndi'i nu cusu' bi', la cui' nde loyuu su cuentya Galilea, li' ndyaa nu cusu' bi' slo Jesús. Ndiñña tsa cha' clyu ti' jil'i Jesús cha' tsa yu quichi tyi nu cusu' bi', cha' tsa yu cua'ni yu jo'o jil'i nu piti quicha bi', cha' cua cajaa ti.

⁴⁸ —¿Ni jacua' jlya ti' ma' jil'i ycu' Ndyosi? —nacu' Jesús jil'i nu cusu' bi' li'—. ¿Ha ná jlya ti' ma' cha' caca cua'ni Ni cña si ná lo'o cua'ni na' sca cña tonu cha' ña'a cui'ya ma' xi jil'i?

⁴⁹ —Cusu' —nacu' nu laca cña bi' jil'i Jesús—, cua'ni cha' tso'o tsa nu'u to' tyi na' juani, nu lo'o bilya cajaa ti sñi' na'.

⁵⁰ —Tya nu'u ca to' tyi —nacu' Jesús jil'i—, ca tso'o sñi' nu'u jua'a ti. Ná cajaa bi'.

Jlya ti' nu laca cña bi' cha' nu nchcui' Jesús lo'o. Li' ngutu'u nu cusu' bi' ndyaa quichi tyi. ⁵¹ Tyucui' bi' su ngxutyuu ndyaa, ndyacu' tya'a lo'o msu' jil'i:

—Tya lu'ú sñi' nu'u, cusu' —nacu' msu' jil'i—. Nga'aa cajaa bi' juani.

⁵² —¿Ni hora ngua tso'o la sñi' na'? —nchcuane nu laca cña bi' jil'i msu' li'.

—Tya la caa, hora cua tsaca nde ngusii, li' ndyu'u tyique' jil'i —nacu' msu' jil'i.

⁵³ Li' ngua cuayá' ti' sti nu piti bi', cha' la cui' hora lo'o nchcui' Jesús lo'o cha' tyaca tso'o sñi', la cui' hora bi' ngua tso'o sñi'. Li' jlya ti' nu cusu' jil'i Jesús, lo'o jua'a jlya ti' laca ngu' nu ndi'i ca to'ni' jil'i.

⁵⁴ Cua ngua tucua quiya' nu ngua'ni Jesús sca cña tonu cuentya jil'i ycu' Ndyosi nde loyuu su cuentya Galilea bi', tya lo'o ngxutyuu yu nde Galilea.

5

Ngu' nu nchcu' tyucui' nu ntsiya to' tayu'

¹ Chaca yija lo'o ngua ta'a nde Jerusalén cuentya jil'i ngu' judío, ndyaa Jesús ta'a chaca quiya' li'. ² Nde Jerusalén bi' ntsu'u sca to' lo'o quichi su naa to' lo'o jil'i xlya'. Ca bi' nscua sca tayu' piti, Betesda naa tayu' bi' cha' cña jil'i ngu' judío bi'. ³ Tyi' ca to' tayu' piti bi' ndacu' ca'yu' tya'a corredor su ndi'i quiña'a tsa ngu' quicha; nu cuityi', nu cu' quiya', nu nchcu' tyucui', ndi'i ngu' ca bi' ntajatya ngu' ña'a cuayá' nu quiña lo hitya tayu' bi'. ⁴ Nda ti' ngu' quichi bi', cha' tyijyu' ndacu' cuayá' ti' nda'ya sca xca jil'i ycu' Ndyosi nu yaa nde cua, ndyaa ne' hitya tayu' bi', cha' xquiña lo hitya bi'; nu quicha nu ndyaa yala la ndyaata chcu to' hitya bi' lo'o nguiña ca ti lo hitya, bi' laca nu ndyaca tso'o jil'i cua ña'a ca quicha nu ntsu'u jil'i, nacui' ngu'. ⁵ Cua ntsiya sca nu quicha quiya' ca bi'; cua calaa tyii ntucua snu' yija ntsiya quicha. ⁶ Lo'o na'a Jesús jil'i nu quicha bi' ca su ntsiya, li' ngua cuayá' ti' yu cha' cua sa'ni ntsiya. Li' nchcuane Jesús jil'i nu quicha bi' si chañi cha' nti' tyaca tso'o.

⁷ —Cusu' —nacu' jil'i Jesús—, ná tucui ntsu'u 'na nu caca xtyucua xi 'na cha' tsa lo'o 'na to' hitya lo'o nguiña lo hitya bi'. Ndatu ca na' lo'o yala la ndyaa xi xa' ñati lo tayu' cua.

⁸ —Tyatu clyu nu'u juani —nacu' Jesús li'—, xcu' late' cua hi' lo'o jaa' cua, tya lo'o jil'i to' tyi.

⁹ Lo'o li' jua'a ngua, hora ti ndyaca tso'o nu quicha bi'. Li' nguxana ndu'u ta'a, ndyaa lo'o jil'i jaa' jil'i. Tsa saru ngua li'. Tacati tsa tsa bi' jil'i ngu' judío, nga'aa ndu'ni ngu' cña li'. ¹⁰ Bi' cha' nchcui' nu ngu' judío bi' lo'o nu ngua quicha bi':

—Tsa nu ndi'i cña' ngu' laca juani —nacu' ngu' bi' jil'i—. Ná ntsu'u chacuayá' jinu'u tsiya' ti cha' tya'a lo'o jil'i jaa' cua hi' juani.

¹¹ Li' ngxutyacu' nu ngua quicha cha' lo'o ngu':

—Nu ngua'ni jo'o 'na, bi' laca nu ngulo cña 'na cha' tya'a na' tya lo'u jil'i jaa' re toni' 'na li' —nacu'.

¹² —¿Tilaca ngulo cña hi' cha' tya lo'o jil'i jaa' cua hi'? —nacu' ngu' bi'.

¹³ Ná jlo ti' nu ngua quicha quiya' bi' tilaca ngua'ni jo'o ji'i. Nguti'i tsa ngu' ca bi', lo'o ná tucui na'a ji'i Jesús lo'o ngutu'u ndyaa. ¹⁴ Ca ngusi la xa' ndyacua tya'a Jesús lo'o nu ngua quicha bi' lo'o ndya'a yu ne' laa. Li' nacui Jesús ji'i:

—Cua ndyaca tso'o nu'u juani —nacui yu—, bi' cha' xtyanu nu'u tyucui cuxi cua hi cha' nga'aa tyacua xa' quicha tlyu la hi.

¹⁵ Ndyaa nu ngua quicha bi' li', ndyaa ndacha' ji'i ngu' judío bi', cha' Jesús naa nu ngua'ni cha' ndyaca tso'o. ¹⁶ Ngua cuayá' ti' ngu' bi' li', cha' ngua'ni Jesús cha' tlyu lo'o nu quicha bi' tsá ta'a lo'o ndi'i cña' ngu', bi' cha' ngunasi' tsa ngu' judío bi' ji'i Jesús. Nguxana ngu' bi' ngulacua cuxi ti' ngu' ña'a ngu' ji'i yu, ngua ti' ngu' cujuui ngu' ji'i yu.

¹⁷ Pana nguxtyacui Jesús cha' lo'o ngu' li':

—Tya lyiji tye cua'ni Sti na' cña —nacui Jesús—, lo'o jua'a na', tya ndyu'ni na' cña.

¹⁸ Bi' cha' chij tsa ntsu'u tyiquee ngu' judío bi' ña'a ngu' ji'i Jesús, ntsu'u tsa ngu' bi' nu nti' cujuui ji'i Jesús li'. Ti'í ti' ngu' bi' ña'a ngu' ji'i yu, cha' ná ndaquiya' yu tsa ta'a ji'i ngu', nacui ngu'. Ná ndiya ti' ngu' tsiya' ti cha' nacui Jesús cha' ycu' Ndyosi laca Sti yu, cha' stu'ba nti' ycu' ca yu lo'o ycu' Ndyosi.

Ycu' Ndyosi Sti yu laca nu cua nda chacuayá' ji'i Jesús

¹⁹ Li' nguxacui Jesús cha' ji'i ngu' judío bi':

—Ta na' sca cha' liñi lo'o ma juani —nacui yu—. Ná sca cña caca cua'ni na' ycu' ti na', na' nu laca Sñi' ycu' Ndyosi. Ñi'ya cña nu ña'a na' cha' ndu'ni Sti na', jua'a ti cña ndu'ni na' —nacui—. ²⁰ Ycu' Sti na' ni, ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni jna', cha' Sñi' ycu' Ni laca na' —nacui Jesús—. Lcaa cña nu ndu'ni Sti na', nclu'u Ni jna'. Lo'o jua'a tya cua'ni la Ni cña tonu nu bilya ña'a ma ji'i, cha' cube ti' ma ji'i ycu' Ni. ²¹ Xa' ta ycu' Ndyosi chalyuu ji'i ngu' chaca quiya', ji'i cua ña'a ca ñati' nu nti' Ni cha' ta Ni chalyuu ji'i; lo'o jua'a la cui' cña ndu'ni na' nu laca Sñi' ycu' Ni, ta na' chaca chalyuu ji'i lcaa ti ñati' nu nti' na' cha' ta ji'i —nacui Jesús ji'i ngu'—. ²² Ná ndu'ni cuayá' Sti na' ji'i ñati' chalyuu; na cua nda Ni chacuayá' jna', cha' Sñi' ycu' Ni laca, cha' cua'ni cuayá' na' ji'i lcaa ñati'. ²³ Cua nti' Ni cha' cua'ni chi lcaa ñati' loo na' ñi'ya nu ndu'ni chi ngu' loo ycu' Ni. Pana si ná tyaja'a ñati' cua'ni chi ngu' loo na' nu laca Sñi' ycu' Ni, la cui' jua'a ná taca cua'ni chi ngu' loo ycu' Ndyosi nu nda 'na lijyaa.

²⁴ 'Liñi tsa cha' nu ta na' lo'o ma juani: Cua ña'a ca ñati' nu taquiya' ji'i lcaa cha' nu chcu' na' lo'o ngu', lcaa ñati' nu jlya ti' ji'i ycu' Ndyosi Sti na' nu nda jna' lijyaa, bi' ngu' laca nu ná nga'a cha' tye chalyuu tso'o nu ta ycu' Ndyosi ji'i ngu' bi'. Ná cua'ni cuayá' Ni ji'i ngu' bi', ná nscua cha' cajaa ngu' bi'; lcaa tyempo tyi'i ngu' bi' lo'o ycu' Ndyosi —nacui Jesús ji'i ngu'—. ²⁵ Lo'o jua'a ta na' chaca cha' liñi lo'o ma —nacui—. Cua ngulala ti hora, cua la cui' hora ndyalaa juani, cha' xi'ya na' nu laca Sñi' ycu' Ndyosi ji'i lcaa ñati' nu ndi'i chalyuu; ñi'ya laca si na cua ngujuui ngu' laca, xqui'ya cha' cuxi nu ntsu'u ji'i ngu'. Lo'o cuna ngu' bi' cha' nu chcu' na' lo'o ngu', li' caja chalyuu tso'o ji'i ngu', lcaa ñati' nu xñi cha' jna' —nacui Jesús ji'i ngu'—. ²⁶ Nchca ji'i ycu' Ndyosi Sti na' cua'ni cha' xtyacui cresiya ji'i ngu' cuxi bi', nchca ji'i Ni ta Ni chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'i ngu'. Lo'o jua'a stu'ba nchca jna' lo'o Sti na', cha' cua nda Sti na' chacuayá' cha' cua'ni na' jua'a —nacui Jesús—. ²⁷ Lo'o jua'a ntsu'u chacuayá' jna' cha' cua'ni cuayá' na' ji'i ñati' chalyuu, xqui'ya cha' cua lijya na' chalyuu laca na' ñati'. ²⁸ Ná quiña'a tsa cha' culacua ti' ma; chañi cha' tyalaa hora lo'o cañi xi'ya ycu' Ndyosi Sti na' ji'i lcaa jyo'o ca su ndi'i ngu' nguatsi' ngu'. Li' taquiya' ngu' bi' cha' nu chcu' Ni, tyu'u ngu' ne' cuaá tyaa ngu' mala su ntsu'u cha' tsaa ngu'. ²⁹ Ñati' nu ngua tso'o cresiya ji'i ni, tyaa ngu' bi' tyi'i ngu' lo'o ycu' Ndyosi; pana ñati' nu ntsu'u cha' cuxi ji'i, tyaa ngu' bi' ca su xcube' Ni ji'i ngu', su tye tsiya' ti cha' ji'i ngu' —nacui Jesús—.

Chañi cha' stu'ba cha' nu ntsu'u ji'i Jesús lo'o ycu' Ndyosi Sti yu

³⁰ 'Ná sca cña caca 'na si sca ti na' —nacui Jesús—. Lo'o ndyu'ni cuayá' na' ji'i ñati', ndu'ni na' ñi'ya nu nacui Sti na' 'na cha' cua'ni na'. Stu'ba ndu'ni cuayá' na' ji'i cua ña'a ca ñati', cha' ndu'ni na' ñi'ya nu nti' ycu' Sti na' nu nda 'na lijyaa chalyuu; ná ndu'ni na'

sca cha' nu nda'ya hique ti na' —nacui Jesús li'—. ³¹ Ni si'i na ngulo hique ti na' cha' nu nchcui' na' lo'o mā. Ná jlya ti' xa' ñati si jua'a ti chcui' na'. ³² Ntsu'u chaca nu jlo ti' cha' liñi laca cha' nu nchcui' na', lo'o jua'a jlo ti' na' cha' liñi nchcui' nu bi' —nacui—. ³³ Cua nda mā msu nu ndyaa slo nu Juan bi', lo'o chañi cha' nu nchcui' Juan lo'o msu bi' cuentya jna'. ³⁴ Pana ná ntsu'u cha' caja sca nu chcui' cha' liñi cuentya jna'. Na nda ti na' cha' bi' lo'o mā cha' caja ñi'ya clyaa ycu' mā tsā bi' lo'o caca cuayá' ji'i mā slo ycu' Ndyosi. ³⁵ Nu Juan ni —nacui Jesús li'—, nda yu cha' jna' lo'o ngu' ñi'ya si laca yu sca xee nu ndubi tsa, nu nda xee tyi'i ca chu' su ndi'i yu bi'. Lo'o jua'a tso'o xi ngua ti' mā lo'o nchcui' Juan lo'o mā li' —nacui—. ³⁶ Pana xti ti cha' 'na nchcui' Juan lo'o mā; cua quiña'a la cha' caca ña'a mā juani cuentya jna', nu lo'o ña'a mā cña tonu nu nda Sti na' 'na cha' cua'ni na'. Tya cua'ni na' cña bi' ña'a cuayá' tye bi'. Xqui'ya cña bi' caca cuayá' ti' mā cha' ycu' Sti na' ngulo cña jna' cha' caa na' nde chalyuu re —nacui Jesús—. ³⁷ Jua'a ngulu'u liñi Sti na' cha' 'na ji'i mā, cha' la cui' Sti na' laca nu cua nda jna' liyyaa. Lo'o cu'mā ni, bilya cuna mā cha' nu nchcui' Ni, bilya ña'a mā ji'i ycu' Ni. ³⁸ Ná ndyanu cha' nu nchcui' Sti na' ne' cresiya ji'i mā, cha' ná jlya ti' mā jna' cha' laca na' Sñi' ycu' Ndyosi nu cua nda Ni 'na liyyaa chalyuu —nacui—. ³⁹ Lcaa tsā nchcui' tsa mā lo quityi cusu' ji'i ycu' Ndyosi; nti' mā cha' lo'o chcui' mā lo quityi bi', li' caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'i mā. Chañi cha' nu nscua lo quityi bi', jua'a taca tyuloo ñati jna' lo'o chcui' ngu' lo quityi bi'. ⁴⁰ Pana ná ntaja'a mā jña mā chalyuu tso'o bi' jna'.

⁴¹ Si'i na nti' na' cha' cua'ni chi' ñati loo na' —nacui Jesús ji'i ngu'—. ⁴² Pana cu'mā ni, jlo ti' na' cha' xa' ña'a ndu'ni cu'mā, xqui'ya cha' ná ntsu'u tyiquee mā tsiya' ti ji'i ycu' Ndyosi Sti na'. ⁴³ Cua nda ycu' Ndyosi 'na liyya na' cha' cua'ni na' cña ji'i Ni, pana ná ndaca'a jyaca mā ji'i cha' nu nchcui' na' lo'o mā. Si caa xa' ñati nu cua'ni cña ji'i ycu' ca ti ngu', hora ti xni mā cha' ji'i ngu' bi' li'. ⁴⁴ Bi' cha' ná caja ñi'ya caca xñi mā cha' ji'i ycu' Ndyosi —nacui Jesús—. Ndulo cha' ji'i mā cha' tso'o ti chcui' ñati ji'i mā, pana ná ndulo cha' ji'i mā cha' tso'o ti cua'ni ycu' Ndyosi lo'o mā. ⁴⁵ Si'i na' nu sta qui'ya ji'i mā slo ycu' Ndyosi —nacui Jesús ji'i ngu'—. Cua laca nscua qui'ya ji'i mā xqui'ya cha' nu cua nda jyo'o Moisés lo'o mā nu ngua tya sa'ni bi', la cui' cha' nu jlya tsa ti' mā ji'i, nacui mā. ⁴⁶ Yala ti xñi mā cha' jna' si chañi cha' ngusñi mā cha' nu nda jyo'o Moisés bi' lo'o mā —nacui Jesús li'—. Cha' jna' nguscua jyo'o bi' lo quityi bi', ⁴⁷ pana ná ngusñi mā tsiya' ti cha' nu nguscua jyo'o bi'. Lo'o jua'a ñi'ya cua'ni mā cha' xñi mā cha' nu chcui' na' lo'o mā lacua?

6

Nda Jesús na ndyacu ca'yu mil tya'a ñati

¹ Tiya' la li' ndu'u Jesús ndyaa nde chaca tsu' tayu' Galilea, la cui' tayu' Tiberias naa tayu' bi'. ² Tsa tlyu ti ndyaa lca'a quiña'a ñati ji'i yu, bi' ñati laca nu cua na'a cña tonu nu ngua'ni yu lo'o ngua'ni yu cha' ndyaca tso'o ngu' quicha. ³ Li' ndyaa Jesús sca lo cuatii, ndyaa tucua xi ca bi' lo'o ñati nu ndyaca tsa'a ji'i. ⁴ Cua ngulala ti ta'a pascua ngua bi' li', ta'a tlyu ji'i ngu' judío. ⁵ Lo'o li' na'a Jesús cha' tsa tlyu ti ndyalaa quiña'a tsa ñati ca su ntucua ycu'. Li' nchcuane yu ji'i Felipe:

—¿Macala cui'ya na tyaja cha' cacu ñati quiña'a cua? —nacui Jesús.

⁶ Jlo ti' Jesús ñi'ya cua cua'ni ti ycu', pana cua nti' yu cua'ni cuayá' yu ji'i Felipe ñi'ya ña'a cua'ni nu Felipe bi'. ⁷ Lo'o li' nguxacui Felipe cha' ji'i yu:

—Ná tyu'u scua tucua mil paxu cha' cui'ya na na cacu lcaa ngu' re, masi xca ti caja xi cacu scaa ngu' —nacui.

⁸ Pana ndu sca yu nu ndyaca tsa'a ji'i Jesús, nu naa Andrés, tya'a ngula Simón Pedro laca bi'. Nchcui' Andrés lo'o Jesús li':

⁹ —Ndu sca nu piti qui'yu re —nacui Andrés—, lo'o xi ca'yu tya'a xlyá teje' ji'i, lo'o tucua tya'a cualya sube ji'i —nacui—. Pana ná tyu'u scua cha' bi' cha' cacu ñati quiña'a re —nacui Andrés ji'i Jesús.

¹⁰ —Chcui' mā xi lo'o ñati quiña'a cua cha' tyaca'a ngu' xi lo yuu —nacui Jesús li'.

Sii xi loyuu su tso'o bi' lo'o quiña'a tsa quii sube ndi'i ca bi'. Ca'yu mil tya'a ngu' qui'yu ti nguti'i tsā bi', nu nguti'i lo quii bi'. ¹¹ Lo'o li' ndaya' Jesús ji'i xlyá bi', ndya yu xlyá'be ji'i ycuí' Ndyosi cha' cua nda Ni na cacu ngu'. Li' ngusa'be Jesús xlyá bi', nda yu ji'i ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i, lo'o ngu' bi' laca nu ndacha xlyá ji'i ngu' quiña'a bi' ca su ndi'i ngu'. Lo'o cualya bi' nda Jesús cacu ngu'. Li' ndyacu ngu' ña'a cuayá' nu nguaala' ti' lcaa ngu'. ¹² Lo'o cua ndye ndyacu ngu', li' nchcui' Jesús lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i chaca quiya':

—Xuti'i mā lcaa yu'be nu ndyanu su ndyacu ngu' jua cha' ná chcuna' bi' —nacui' yu.

¹³ Jua'a ngua'ni ngu' li', lo'o ndyanu tii tyucuaa tya'a chcubi ngutsa'a ntsu'u xlyá yu'be bi', yu'be nu ndyanu su ndyacu ngu'. ¹⁴ Lo'o cua na'a ngu' cña tonu nu ngua'ni ca Jesús, li' nacui' ngu':

—Chañi cha' yu jua laca nu cusu' nu chcui' cha' ji'i ycuí' Ndyosi lo'o na, nu cua tyu'u tucua ti nde chalyuu.

¹⁵ Hora ti ngua tii Jesús cha' ngua ti' ngu' taya' ngu' ji'i, cha' tsaa lo'o ngu' ji'i cha' caca yu rey nu caca loo ji'i ngu'. Bi' cha' ndu'utsu' Jesús ndyaa cuaana ti nde ca'ya, ndyaa yu sca ti yu.

Ndya'a Jesús lo hitya tayu'

¹⁶ Cua ndyaa cuichaa li', lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i ni, cua ndyaa ngu' nde to' tayu' chaca quiya'. ¹⁷ Ndyatí' ngu' ne' yaca ni'i cha' xa' xtyuu' ngu', cha' tyu'u ngu' nde chaca tsu' tayu', cha' tyalaa ngu' ca quichi' Capernaum chaca quiya', ngua ti' ngu'. Cua ngua talya li', pana bilya tyalaa Jesús su ndi'i ngu'. ¹⁸ Lye tsa nchca cui'i lo hitya tayu' bi', hasta ndyatü clyoo'. ¹⁹ Cua ndyaa lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i yaca ni'i ji'i ngu' xi ca'yu scua kilómetro cuayá' tyijyu', li' na'a ngu' cha' lijya Jesús su ndi'i ngu'; cuayá' lo ti hitya ndya'a yu lijya yu lo hitya. Ndyutsii tsa ngu' lo'o na'a ngu' ji'i yu. ²⁰ Bi' cha' hora ti nchcui' Jesús lo'o ngu':

—Ná cutsii mā, na' laca re —nacui'.

²¹ Tso'o tsa ngua ti' ngu' cha' ndyatí' Jesús ne' yaca ni'i bi'. Lo'o li' yala ti ngutu'u yaca ni'i chaca tsu' tayu' bi'.

Lijya lca'a ngu' ji'i Jesús

²² Ca chaca tsā li', tya ndi'i ñatí' tsa tlyu ti la cui' ca to' tayu' bi'. Sca ti yaca ni'i bi' na'a ngu' ngutacui to' hitya ngusii la caa, pana jlo ti' ngu' cha' ná ndyaa Jesús ne' yaca ni'i bi' lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i; ycuí' ti ngu' ndyaa ngu'. ²³ Lo'o li' ngulaa xi xa' la yaca ni'i nu ngutu'u nde quichi' Tiberias, ndyacu to' hitya cacua ti su ndyacu ngu' xlyá nu cua nda ycuí' nu Xu'na na xlyá'be ji'i ycuí' Ndyosi cuentya ji'i. ²⁴ Lo'o cua ngua cuayá' ti' ngu' cha' nga'aa ndi'i Jesús to' tayu' bi', lo'o jua'a nga'aa ndi'i nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i ca bi', li' ndyatí' ngu' ne' yaca ni'i nu ndyalaa bi', ndyaa ngu' ca quichi' Capernaum ndyaana ngu' ji'i Jesús.

Sca lo tyaja nu chañi cua'ni cha' tyaala' ti' na

²⁵ Ca chaca tsu' bi' njyacua ngu' ji'i Jesús. Lo'o ti nchcuane ngu' ji'i yu li':

—Mstru —nacui' ngu'—, ¿ni hora ngutu'u nu'u lijya ti nde?

²⁶ Li' nda Jesús sca cha' lo'o ngu':

—Ndube tsa ti na' cha' cua lijya mā yaana mā jna' xqui'ya cha' nda na' xlyá nu ndyacu mā tsubi' ti —nacui'—. Nguaala' ti' mā lo'o ndyacu mā li'. Chañi cha' xqui'ya cha' bi' lijya mā yaana mā jna', si'i xqui'ya cña tonu nu ngua'ni na' cuentya ji'i ycuí' Ndyosi. ²⁷ Tso'o la —nacui' Jesús li'—, si cua'ni cña ti' mā cha' caja sca cha' nu talo ji'i mā; chañi cha' tyaala' ti' mā li', si caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'i mā. Nu na cacu na ni, xtyi'i ti talo na bi', yala ti quiñu'u na bi'. Pana na' nu lijya cha' caca na' ñatí', ta na' sca cha' tso'o ji'i mā nu cua'ni cha' tyaala' ti' mā, lo'o ná tye tsiya' ti cha' bi' ji'i mā —nacui'—. Na cua nda ycuí' Ndyosi Sti na' chacuayá' jna' cha' ta na' cha' tso'o bi' ji'i mā.

²⁸ Li' nchcuane ngu' ji'i Jesús:

—¿Ni'ya cua'ni ya lacua, cha' caca cua'ni ya cña nu nti' ycuí' Ndyosi cha' cua'ni ya?

²⁹ —Ndi'ya laca cña nu nti' ycuí' Ndyosi cha' cua'ni mā —nacui' Jesús—. Xñi mā cha' jna', cha' na' lacā Sñi' ycuí' Ndyosi, cha' cua'nda Ni 'na lijyā chalyuu.

³⁰ Li' tya nchcuane la ngu' jil'i Jesús:

—¿Ñi'ya ña'a cña nu cua'ni nu'u lacua? ¿Ñi'ya ña'a cña tonu nu cua'ni nu'u cha' ña'a cui'ya ya xi jil'i, cha' xñi ya cha' jinu'u li'? —nacui' ngu' jil'i Jesús—. ³¹ Cua'nda ycuí' Ndyosi na ndyacu jyo'o cusu' jil'na lo'o nguta'a yu'u ngu' lo' nati' btyi nu ngua sa'ni li'. Ndi'ya nscua lo' quityi cusu' jil'i cha' bi': “Cua'nda Ni na ndyacu ngu', na nu ngutu'u ca su ntucua ycuí' Ndyosi ngua'ya nde lo' yuu”.

³² Li' nchcui' Jesús lo'o ngu' chaca quiya':

—Liñi tsa cha' nu nchcui' na' lo'o mā juani: Ycuí' Ndyosi Sti na' laca nu ta cha' tso'o nu cacu mā, la cui' cha' bi' laca nu ndyu'u nde su ndi'i ycuí' Ni; si'i la cui' cha' ñi'ya nu nda jyo'o Moisés ndyacu ngu' cua sa'ni —nacui—. ³³ Juani ta Sti na' sca lo' cha' tso'o nu cacu mā nu chañi cha' cua'ni cha' tyaala' ti' mā lo'o caja cha' bi' jil'i mā, ñi'ya laca lo'o ndyacu mā tyaja. Ndu'u cha' tso'o bi' ca su ndi'i ycuí' Ndyosi, lijyā bi' nde lo' yuu, nda bi' chalyuu nu ná nga'a cha' tye jil'i mā.

³⁴ —Cusu' —nacui' ngu' jil'i Jesús—, ta clya nu'u cha' tso'o bi' cacu ya, lo'o li' cacu ya jil'i lcaa tsa.

³⁵ —Ñi'ya ndu'ni tyaja lo'o ndye ndyacu na jil'i, jua'a cua'ni na' lo'o ñati, si xñi ngu' cha' jna' —nacui' Jesús li'—. Ta na' sca chalyuu jil'i ngu' su xcui' ndyaala' ti' ngu' —nacui' Jesús jil'i ngu' bi'—. Lo'o lcaa ñati nu tyu'u cha' jil'i ngu' lo'o na', nga'aa jña la ngu' xa' lo' na cacu ngu'; lo'o xñi ngu' cha' jna', nga'aa tyucua nguityi ngu' li' —nacui—. ³⁶ Pana nu cu'mā ni, ñi'ya nu ni na' jil'i mā tsubi' cha' ná jlyā ti' mā jna', masi cua'na mā jna' —nacui' Jesús—. ³⁷ Lcaa ñati nu cua'nda Sti na' jna', ngu' nu ngusñi cha' jna' ni, caca ngu' bi' ñati 'na li'. Tucuá na' cha' jil'i ngu' bi', ná culo'o na' jil'i ngu' cha' tyaa ngu' chaca se'i. ³⁸ Cua' ngutu'u na' nde slo ycuí' Ndyosi Sti na', lijyā na' nde lo' yuu cha' cua'ni na' cña nu ngulo Sti na' 'na; si'i cha' cua'ni na' ñi'ya nu nta' cua'ni ta —nacui' Jesús—. ³⁹ Na' cua'nti' Sti na' cha' ná chcuna' ni sca ñati nu cua' ngusñi cha' 'na. Lo'o li' cua'ni na' cha' tyu'ú ngu' chaca quiya' lo'o cua' tye ti' chalyuu —nacui—. ⁴⁰ Nde laca cña nu nti' Sti na' nu cua'nda jna' lijyā cha' caca: cua'nti' Ni cha' ná tye chalyuu su tyi'i ngu' lo'o Ni, lcaa ñati nu ndyuloo jna' cha' lacā Sñi' Ni, lcaa ñati nu xñi cha' jna'. Lo'o li' chañi cha' cua'ni na' cha' tyu'ú ngu' chaca quiya' lo'o cua' tye ti' chalyuu.

⁴¹ Lo'o li' ná ndiya ti' ngu' judío cha' nchcui' Jesús lo'o ngu' ndi'ya: “Ñi'ya nu ndu'ni tyaja, jua'a cua'ni na' si xñi sca ñati cha' jna'. Sca ti na' nu ngutu'u ca su ntucua ycuí' Ndyosi, sca ti na' taca cua'ni na' cha' tyaala' ti' ñati”, nacui' Jesús. Nda tsa ngu' cha' lo'o tya'a ngu' cha' ná tso'o cha' bi'. ⁴² Li' nacui' ngu':

—¿Ha si'i Jesús sñi' José laca nu jua? —nacui' ngu'—. Cua'nslo na' jil'i sti yu lo'o xtya'a yu. ¿Ñi'ya ndyu'u cha' nu nchcui' yu jua cha' cua' ngutu'u yu ca su ntucua ycuí' Ndyosi?

⁴³ Li' nguxtyacui Jesús cha' lo'o ngu':

—Nga'aa chcui' tsa mā lo'o tya'a mā jil'i cha' nu nda na' lo'o mā tsa —nacui—. ⁴⁴ Ná tucui caca ñati jna' si ná lo'o ycuí' Ndyosi Sti na' ngua'ni cha' caca ngu' jua'a. Lo'o li' na' lacā nu cua'ni cha' tyu'ú ngu' bi' chaca quiya' lo'o cua' tye ti' chalyuu —nacui' Jesús—.

⁴⁵ Ndi'ya nchcui' sca cha' nu nguscua sca jyo'o cusu' lo' quityi nu ngua sa'ni: “Ycuí' Ndyosi laca nu culu'u cha' jil'i ycuí' Ni jil'i ñati”, nacui' quityi bi'. Bi' cha' ñati 'na caca lcaa ñati nu taquiya' cha' jil'i ycuí' Ndyosi Sti na', lcaa ñati nu caca tsa'a cha' nu culu'u Ni jil'i ngu'.

⁴⁶ Ná nacui' na' cha' cua'na'a ñati chalyuu jil'i Sti na' —nacui' Jesús—. Bilya. Sca ti na' cua'na'a na' jil'i ycuí' Ni, cha' cua' ngutu'u na' ca slo Ni. ⁴⁷ Liñi tsa cha' nu nda na' lo'o mā juani, cha' ñati nu ngusñi cha' jil'i ycuí' Ndyosi ni, cua' laca ngujui chalyuu nu ná nga'a cha' tye jil'i ngu' —nacui—. ⁴⁸ Ta na' sca chalyuu jil'i ngu' su xcui' ndyaala' tso'o ti' ngu'.

⁴⁹ Cua' ndyacu jyo'o cusu' jil'i mā na nu nda ycuí' Ndyosi jil'i ngu', ngua'ya bi' lo' yuu lo' nati' btyi ca su nguti'i ngu'; pana nga'aa lu'ú ngu' bi' juani, masi ndyacu ngu' na' bi' sa'ni la. ⁵⁰ Ndi'ya nchcui' na' lo'o mā juani —nacui' Jesús—, cuentya jil'i la cui' cha' tso'o nu

ta Ni ji'í ñati, nu chañi cua'ni cha' tyaala' ti' ngu': slo ycuí' Ndyosi ngutu'u cha' tso'o bi', liyya bi' chalyuu; chañi cha' lo'o cacu sca ñati ji'í na bi', ná nga'a cha' tye chalyuu ji'í ngu' li'. ⁵¹ Na' laca nu cha' tso'o nu caja ji'í ñati —nacuí Jesús—. Ngutu'u na' nde slo ycuí' Ndyosi liyya na' chalyuu cha' caca na' ñati, cha' caja ñi'ya nu tyaala' ti' ngu'. Nu lo'o xñi ñati cha' jna', ná nga'a cha' tye chalyuu ji'í ngu' bi' li'; ta na' tyucui ña'a na' ji'í ngu', cha' jua'a caja chalyuu cucui ji'í ngu'.

⁵² Li' nguxana ngu' judío bi', lye tsa nxlyú ngu' cha' hichu' tya'a ngu'.

—¿Ñi'ya cua'ni nu jua si ta yu cuaña' ycuí' ca yu cha' cacu na?— nacuí ngu' ji'í tya'a ngu'.

⁵³ Li' nguxacuí Jesús cha' ji'í ngu':

—Liñi tsa cha' nu nda na' lo'o mā juani —nacuí—, ná taca ca tso'o cresiya ji'í mā si ná caja lcaa cha' nu ji'í ycuí' na' ji'í mā, na' nu cua liyyaa chalyuu cha' caca na' ñati. Nga'a cha' tyatí cha' bi' ne' cresiya ji'í mā, ñi'ya si cacu mā, si co'o mā sca na —nacuí Jesús—.

⁵⁴ Cua ña'a ca ñati nu jua'a ti caja tyucui ña'a ycuí' na' ji'í ngu', ná nga'a cha' tye chalyuu ji'í ngu' bi'. Cua'ni na' cha' tyu'ú ngu' bi' chaca quiya' lo'o cua tye ti chalyuu —nacuí Jesús—. ⁵⁵ Chañi cha' taca caja tyucui ña'a ycuí' na' ji'í mā, ñi'ya laca si caja cuaña' na' cha' cacu mā, ñi'ya laca si caja tañi na' cha' co'o mā. ⁵⁶ Lo'o cua ña'a ca ñati nu jua'a cacu ngu', nu jua'a co'o ngu' cha' nu ta na' ji'í ngu' —nacuí—, lcaa tsa tyi'í ngu' bi' lo'o na', tyi'í na' lo'o ngu' bi' li'. ⁵⁷ Lcaa tyempo lu'ú Sti na' nu nda 'na liyyaa ca nde, lo'o jua'a chacuayá' ji'í ycuí' Ni lu'ú na'; chacuayá' 'na tyu'ú ñati nu xñi cha' 'na, ñati nu caja tyucui ña'a na' ji'í. ⁵⁸ Na' laca nu cha' tso'o nu cacu ngu' bi' —nacuí Jesús ji'í ngu'—, cha' ngutu'u na' nde slo ycuí' Ndyosi liyya na' lo yuu; si'i la cui' tya'a na nu ndyacu jyo'o cusu' ji'na lo nati' btyi cua sa'ni —nacuí—. Nga'aa lu'ú ngu' bi' juani, masi cua ndyacu ngu' cha' bi' nu ngua sa'ni li'; pana lo'o caja cha' tso'o bi' ji'í mā cha' cacu mā —nacuí—, ná nga'a cha' tye chalyuu ji'í mā li'.

⁵⁹ Jua'a cha' ngulu'u Jesús ji'í ngu' Capernaum nde ni'í su ndyu'u ti'í ngu' cha' cuna ngu' cha' ji'í ycuí' Ndyosi.

Taca caca cucui cresiya ji'na si taquiya' na cha' nu nda Jesús

⁶⁰ Lo'o ndyuna tyuu tya'a ñati nu ndyaca tsa'a ji'í Jesús cha' nu nchcui' yu, li' nacuí ngu' bi':

—Tlyu tsa cha' nchcui' nu cusu' re lo'o na. Tso'o la si nga'aa cuna na cha' bi' tsiya' ti.

⁶¹ Jlo ti' Jesús cha' nchcui' tsa nu ngu' nu ndyaca tsa'a bi' lo'o tya'a ngu' cuentya ji'í cha' nu cua nda ca ti yu lo'o ngu', bi' cha' nchcui' yu lo'o ngu' chaca quiya':

—¿Ha ngua tyuju'u ti' mā 'na xqui'ya cha' nu nchcui' na' lo'o mā? —nacuí yu—.

⁶² ¿Ñi'ya ta culacua ti' mā lo'o ña'a mā jna' cha' tya'a na' ca su ngutu'u na' clyo, na' nu liyyaa chalyuu cha' caca na' ñati? —nacuí Jesús ji'í ngu' bi'—. ⁶³ Nu xtyi'í nu ta Ni cha' tyanu ne' cresiya ji'na, bi' laca nu nda chalyuu tso'o ji'na; si'i xqui'ya juersa nu ntsu'u ji'í cuaña' ti na lu'ú na —nacuí Jesús—. Lo'o jua'a lcaa cha' nu nda na' lo'o mā juani, cuentya ji'í sca na nu ta ycuí' Ndyosi ji'í ñati laca cha' bi', sca cha' nu tyu'ú ne' cresiya ji'í ñati laca bi'; caja chalyuu ji'í ngu' si taquiya' ngu' ji'í cha' bi'. ⁶⁴ Pana tya ntsu'u xi ngu' tya'a ndya'a mā nu ná jlyu ti' jna' —nacuí Jesús li'.

Tya lo'o nguxana ti cha', tya li' ngua tii Jesús tilaca laca nu ná jlyu ti' ji'í yu, tilaca laca nu cujuí' cresiya ji'í yu ca tiya' la. ⁶⁵ Li' nacuí Jesús:

—Bi' cha' nacuí na' ji'í mā tsa cha' ná tucui caca ñati jna' si ná cua'ni Sti na' cha' ñati 'na caca ngu' bi'.

⁶⁶ Lo'o jua'a ngua li', ngua tyuju'u ti' tyuu tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a ji'í Jesús; nga'aa ntaja'a ngu' bi' tya'a lo'o yu. ⁶⁷ Li' nchcuane Jesús ji'í nu tii tyucuaa tya'a ñati bi':

—¿Ha lo'o cu'mā nti' mā xtyanu mā 'na?

⁶⁸ Li' nguxacuí Simón Pedro cha' ji'í Jesús:

—Cusu' —nacuí—, ¿ma nde ntsu'u chaca se'í su tsaa ya cha' cuna ya lcaa ña'a cha' liñi nu nchcui' nu'u? Ná nga'a cha' tye chalyuu ji'í ya si cua'a jyaca ya ji'í cha' nu nchcui'

nu'u —nacui—. ⁶⁹ Jlya ti' ya jinu'u. Cua jlo ti' ya cha' ycu' Ndyosi laca nu cua ngusubi jinu'u, cha' sca ti nu'u nu chañi cha' laca nu'u Sñi' ycu' Ndyosi nu lijya chalyuu.

⁷⁰ Li' nacui Jesús:

—Jua'a na', cua ngusubi na' ji'i ca ta'a tii tyucuaa tya'a ma, masi cuiñaja caca tsaca ma.

⁷¹ Nu nti' Jesús ñacui cha' Judas sñi' Simón Iscariote, bi' laca nu ta ji'i Jesús ji'i ngu' xña'a ca tiya' la. Lo'o nu Judas bi' ni, lo'o bi' nga'a laja nu tii tyucuaa tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i Jesús.

7

Ná jlya ti' tya'a Jesús ji'i yu

¹ Tiya' la li' xcu' nde loyuu su cuentya Galilea ndya'a Jesús; nga'aa ndya'a yu loyuu su cuentya Judea bi', cha' nti' tsa ngu' bi' cujuu ngu' ji'i. ² Cua ngulala sca ta'a ji'i ngu' judío, nu ndu'ni ngu' ji'i: ta'a chcua'ya. ³ Lo'o li' nacui nu ngu' qui'yu tya'a Jesús:

—Tyu'u nu'u su ndi'i nu'u re, yaa nu'u nde loyuu su cuentya Judea tso'o la —nacui tya'a yu ji'i Jesús—. Ntsu'u tsa ngu' nu ndyaca tsa'a jinu'u cajua; tso'o culu'u nu'u xi cha' tlyu nu ndu'ni nu'u ji'i ngu' bi'. ⁴ Ná cua'ni nu'u cña bi' cuaana ti si nti' nu'u cha' tyuloo lcaa ñati hi; culu'u loo ycu' nu'u ji'i lcaa ñati cha' taca jinu'u cua'ni cha' tlyu jua'a.

⁵ Jua'a nchcui' ngu', cha' lo'o ngu' tya'a Jesús ni, ná jlya ti' ngu' ji'i yu. ⁶ Li' nacui Jesús: —Tya lyiji tyalaa la cui' tyempo nu tya'a na' ca bi'. Cua ña'a ca tsa tso'o cha' tsa cu'ma —nacui Jesús—, ⁷ cha' ná liye' ti' ngu' ña'a ngu' ji'i ma; pana liye' tsa ti' ngu' ña'a ngu' 'na, cha' nchcui' liñi na' lo'o ngu' cuentya ji'i cha' cuxi nu ndu'ni ngu' —nacui—. ⁸ Yaa cly ycu' ca ma ta'a bi'; ná tsa'a na', cha' tya lyiji tyalaa la cui' tyempo nu tya'a ca bi'.

⁹ Nga'aa nchcui' la Jesús li'. Ndyanu yu nde Galilea.

Ndi'i Jesús ta'a chcua'ya

¹⁰ Ndyaa nu ngu' qui'yu tya'a Jesús ta'a. Ca tiya' la lo'o ycu' Jesús ndyaa. Ná ndyaa yu tsa tlyu ti lo'o xa' ñati, ycu' ti yu ndyaa yu cha' ná ña'a ñati ji'i yu. ¹¹ Lo'o ndyaca ta'a bi', li' ndya'a ngu' judío ndya'ana ngu' ji'i yu:

—¿Macala ndya'a yu bi'? —ndu'ni ngu'.

¹² Quiña'a tsa cha' nda ngu' quichi bi' lo'o tya'a ngu' cuentya ji'i Jesús. Ntsu'u ngu' nu nchcui' ndi'ya: “Tso'o tsa ñati bi’”. Lo'o ntsu'u xi xa' la ngu' nu ndu'ni: “Si'i. Xcu' cha' cuiñi nda yu, na ñilo'o ti yu ji'i ngu’”. ¹³ Pana ntsii ngu' si cuna ngu' judío cha' nu nchcui' ngu', bi' cha' cuaana ti nchcui' ngu' lo'o tya'a ngu'.

¹⁴ Sca semana ndalo ta'a bi'. Lo'o jua'a tsa nchca jacua ji'i ta'a, li' ndyaa Jesús ne' laa tonu; nguxana yu nclyu'u yu ji'i ngu' ca bi' li'. ¹⁵ Ndube tsa ti' ngu' judío cha' nchca tsa ji'i Jesús:

—¿Ni cha' laca cha' nchca tsa ji'i yu jua nclyu'u yu ji'i ñati? Ná tyuu yija nguta'a yu scuelya, ná ngua tsa'a tso'o yu jua —nacui ngu'.

¹⁶ Li' nda Jesús sca cha' lo'o ngu' nu ndi'i ne' laa bi':

—Ná nclyu'u na' ji'i ngu' cha' nu nda'ya hique ycu' ca ti na'; ña'a cha' nu nclyacua ti' ycu' Ndyosi nu nda 'na lijya chalyuu, bi' laca cha' nu nclyu'u na' ji'i ngu' —nacui Jesús—. ¹⁷ Si nti' ma cua'ni ma cña nu nti' ycu' Ndyosi cha' cua'ni ma, li' caca cuayá ti' ma mala ngutu'u cha' nu nclyu'u na' ji'i ngu', si slo ycu' Ndyosi ngutu'u cha' bi', si sca cha' nu nda'ya hique ti na' laca cha' bi' —nacui yu—. ¹⁸ Sca ñati nu nchcui' cha' ji'i ycu' ca lo'o ngu', jua'a nti' yu cha' caca tlyu ycu' ca ti yu. Xa' ña'a ndu'ni na', cha' tyucui tyiquee na' ndu'ni tlyu na' ji'i ycu' Ndyosi nu Xu'na na' nu ngulo cña 'na caa na' nde chalyuu. Ná ntsu'u cha' cuiñi 'na tsiya' ti.

¹⁹ ¿Ha si'i la cui' jyo'o cusu' Moisés nu ngulu'u ji'na cha' cua'ni na lcaa cña nu nti' ycu' Ndyosi? Pana ná ndaquiya' ma tsiya' ti ji'i cha' bi' —nacui Jesús—. Lo'o nu juani nti' ma cujuu ma jna'. ¿Ni cha' laca bi'?

²⁰ —Ñi'ya nti' sca nu xña'a, jua'a nti' nu'u —ndu'ni ngu' ji'i Jesús li'—. ¿Tilaca nti' cujuu jinu'u lacua?

²¹ Li' nchcui' Jesús lo'o ngu' chaca quiya':

—Sca ti quiya' ngua'ni na' sca cha' tlyu tsā ta'a tsā nu tacati tsa ji'i mā, lo'o li' ndube tsa ti' mā. ²² Ntsu'u sca cña nu ndaquiya' tsa mā ji'i —nacui yu—, sca cña laca nu nda jyo'o Moisés cha' lo'o mā sa'ni cha' cua'ni mā; ni si'i Moisés bi' ngua nu nda cha' bi' lo'o mā, cha' cua sa'ni la lo'o bilya cala ycu' Moisés ndu'ni jyo'o cusu' ji'i mā cña bi'. Ndyi'u tsa ti' mā cha' si'yu mā lo quiji nu sube qui'yu sñi' mā cha' culacua ngu', masi tsā nu ndi'i cña' ngu' laca bi' —nacui Jesús—. ²³ Nu lo'o ndu'u scua snu' tsā tya lo'o ngula sñi' mā, ndu'ni mā cña bi', masi ndi'i cña' ngu' cha' ta'a, cha' ndaquiya' mā lcaa cha' nu cua nda Moisés lo'o na. Bi' cha' juani, ¿ni cha' laca cha' ñasi' mā 'na? —nacui Jesús—. Laca cha' ngua'ni na' cha' ngua tso'o sca ñati, masi sca tsā ndi'i cña' ngu' ngua bi'. ²⁴ Ná tso'o cua'ni cuayá' mā ji'i sca ñati lo'o ña'a ti mā ji'i —nacui yu—. Ñi'ya nu tyu'u liñi cha' ji'i sca ngu', jua'a cua'ni cuayá' mā ji'i ngu' tso'o la.

Nchcui' Jesús mala ngutu'u yu lijya yu

²⁵ Lo'o ndyuna xi ngu' quichi Jerusalén cha' bi', li' nguxana nchcui' ngu' ji'i:

—Nu ñati jua, ¿ha si'i na nclyana ngu' ji'i yu cha' cujuui ngu' ji'i? —nacui ngu'—. ²⁶ Lo'o juani ña'a mā ñi'ya nu ndyu'ni yu jua, ndu yu nchcui' yu su ndi'i lcaa ñati. Ná nchca ji'i ngu' tsiya' ti cua'a ngu' ji'i yu cha' nga'aa chcu' yu —nacui ngu' ji'i tya'a ngu'—. ¿Ha ngujui cha' ji'i nu laca loo ji'na lacua, cha' nu jua laca Cristo, nu ñati tlyu nu cua caa ti? ²⁷ Pana jlo ti' na macala ngutu'u yu jua. Si'i jua'a caca lo'o nu Cristo nu ñati tlyu nu ntajatya na ji'i cha' caa. Lo'o caa nu bi', ná tucui caca cuayá' ti' mala tyu'u nu bi' caa.

²⁸ Bi' cha' cui' nchcui' Jesús ca su ndu yu nclyu'u ji'i ngu' ne' laa tonu bi':

—Chañi cha' nslo mā 'na, chañi cha' jlo ti' mā mala ngutu'u na' —nacui—, pana si'i cuentya jna' lijya na' ca nde. Sca ti ycu' Ndyosi nda 'na lijyaa chalyuu, lo'o jua'a ná nslo mā ji'i nu bi' —nacui—. ²⁹ Nslo na' ji'i ycu' Ni, cha' ca slo Ni ngutu'u na' lijyaa; ycu' Ni laca nu ngulo cña 'na cha' caa na' ca nde.

³⁰ Lo'o ndye nchcui' Jesús cha' bi', li' ndyalaa xi ngu' slo yu, ngua ti' ngu' cha' taya' ngu' ji'i yu. Pana ni sca ngu' ná ndaya' ngu' ji'i yu, cha' tya lyiji tyalaa tyempo ji'i Ni cha' xñi ngu' ji'i yu. ³¹ Masi jua'a ngua'ni ngu' bi', tya ndi'i quiña'a ñati nu ngusñi cha' ji'i yu. Nchcui' ngu' lo'o tya'a ngu' li':

—La cui' ña'a cña tonu cuentya ji'i ycu' Ndyosi ndu'ni yu re, ñi'ya nu nscua lo quityi cha' cua'ni nu ñati tlyu nu cua caa ti; bi' laca yu re, nti' ya —nacui ngu'.

Ngua ti' ngu' fariseo su'ba ji'i Jesús ne' chcu

³² Cua ndyuna ngu' fariseo ña'a cha' nu nchcui' ngu' quichi ji'i Jesús. Bi' cha' ngulo ngu' cña ji'i policía ne' laa cha' tsaa ngu' taya' ngu' ji'i Jesús. Jua'a ngua'ni sti jo'ó nu laca loo lo'o nu ngu' fariseo bi'. ³³ Li' nacui Jesús ji'i ñati nu ndi'i ne' laa tonu bi':

—Tya tyi'i na' la xi lo'o mā nde lo yuu chalyuu —nacui—, lo'o li' tya'a na' slo ycu' nu Xu'na na' nu nda 'na lijyaa ca nde —nacui—. ³⁴ Li' tsaana mā jna' macala su ndi'i na', lo'o ná quije na' ji'i mā tsiya' ti, cha' ná caja chacuayá' tyalaa mā ca su tyi'i na' li'.

³⁵ —¿Macala tsaa yu jua, su ná taca quije yu ji'na? —nacui nu ngu' judío bi' ji'i tya'a ngu'—. ¿Ha tsaa yu tyijyu' la ca su ndi'i xa' la ngu' judío tya'a na? ¿Ha tsaa yu cha' culu'u yu cha' ji'i ycu' Ndyosi ji'i xa' ñati nu ndi'i ca bi'? —nacui ngu'—. ³⁶ ¿Ñi'ya nti' yu jua cha' nchcui' yu ndi'ya: “Tsaana mā jna' macala su ndi'i na', lo'o ná quije na' ji'i mā tsiya' ti, cha' ná caja chacuayá' tyalaa mā ca su tyi'i na' li'”? —nacui ngu'.

Suu hitya nu tyu'u ne' cresiya ji'i ngu'

³⁷ Lo'o cua tye ti ta'a, tsā ycu' ta'a li' tya ndu Jesús ne' laa tonu. Cui' nchcui' yu lo'o ñati ca bi':

—Lo'o nguityi ca mā hitya, caa mā ca slo na' cha' ta na' hitya co'o mā —nacui yu—. ³⁸ Ñati nu ntsu'u cha' ji'i lo'o na' caca ji'i ngu' bi' ñi'ya laca si ntsu'u sca suu hitya ne' cresiya ji'i ngu'. Tlyu tsa cha' tso'o ntsu'u ne' cresiya ji'i ngu' bi', cha' cua'ni tso'o ngu'

bi' lo'o tya'a ñati ngu' li' —nacui Jesús ji'i ngu'—. Lo quityi ji'i ycuí' Ndyosi nguscua cha' jua'a caca ji'i ngu' bi'.

³⁹ Cua nti' Jesús chcuí' lo'o ngu' cha' cua ta ti Ni Xtyi'i ycuí' Ni cha' tyanu ne' cresiya ji'i ñati nu cua ngusñi cha' ji'i ycuí' Ni, bi' cha' nacui yu jua'a. Bilya ta ycuí' Ndyosi Xtyi'i ycuí' Ni caa nde chalyuu, xqui'ya cha' bilya tyaa Jesús ca su tlyu su ntucua ycuí' Ndyosi Sti yu.

Ná stu'ba nchcuí' ngu' ji'i Jesús

⁴⁰ Lo'o ndyuna ngu' quichi cha' bi', ntsu'u ngu' nu nchcuí' ji'i Jesús ndi'ya:
—Chañi cha' yu jua laca nu cusu' nu cua caa ti cha' chcuí' cha' ji'i ycuí' Ndyosi lo'o na.

⁴¹ Lo'o jua'a nchcuí' xi xa' la ngu' cha' ji'i yu:

—Yu jua laca nu ñati tlyu nu nda ycuí' Ndyosi ji'i cha' caa —nacui ngu'.

Li' ngxuatyacui xa' la ngu' quichi cha' lo'o tya'a ngu':

—Pana si'i nde Galilea tyu'u nu ñati tlyu bi', si'i jua'a caca. ⁴² Lo quityi cusu' bi' nscua cha' sca ñati tya'a ji'i jyo'o David caca nu ñati tlyu bi'; quichi Belén cala yu bi', cha' quichi tyi ngu' David laca bi'.

⁴³ Ná ngua stu'ba cha' ji'i ngu' lo'o tya'a ngu' cha' ji'i Jesús. ⁴⁴ Pana ná tucui ntejeya' ji'i yu, masi ntsu'u ngu' nu ngua ti' ngu' xñi ngu' ji'i.

Ná jlya ti' ngu' laca cña ji'i Jesús

⁴⁵ Chaca quiya' ndyaa nu policia ne' laa bi' slo sti jo'ó nu laca loo, slo ngu' fariseo. Li' nchcuane ngu' ji'i policia:

—¿Ni cha' laca ná lo'o yu bi' lijya ma slo cua?

⁴⁶ Li' nacui policia:

—Bilya cuna ya nchcuí' sca ñati ñi'ya nu nchcuí' yu jua.

⁴⁷ Nguxacui ngu' fariseo cha' ji'i ngu' bi':

—¿Ha lo'o ji'i cu'ma ñilo'o yu jua lacua? —nacui ngu'—. ⁴⁸ Ná ntsu'u ni sca ñati nu laca loo ji'na nu ngusñi cha' ji'i yu bi'. Ni ngu' fariseo cua, ná jlya ti' ya cha' nu nchcuí' yu —nacui ngu'—. ⁴⁹ Ná tso'o ngu' quichi, xcuí' cha' cuxi ntsu'u ji'i ngu', xqui'ya cha' ná ndaquiya' ngu' ji'i cha' nu nda jyo'o Moisés lo'o na.

⁵⁰ Li' ndyatü tsaca ngu' fariseo laja ngu' bi'; Nicodemo naa yu, la cui' nu cusu' nu cua ndyaa slo Jesús talya bi' laca yu.

⁵¹ —Lo'o cua'ni cuayá' na ji'i sca ñati —nacui Nicodemo li'—, ná nscua chacuayá' ji'na cha' xcube' na ji'i ñati bi' si tya lyiji cuna na laca cha' nu ta yu, si bilya caca cuayá' ti' na ñi'ya laca cha' cuxi nu ngua'ni yu bi' —nacui.

⁵² —¿Ha la cui' ngu' Galilea laca nu'u lacua? —nacui tya'a fariseo ji'i Nicodemo li'—. Lo quityi ji'i ycuí' Ndyosi nu nscua sa'ni ña'a nu'u xi, cha' caca cuayá' la ti' nu'u cha' si'i nde Galilea tyu'u ñati nu culu'u cha' ji'i ycuí' Ndyosi ji'na.

Ngusta ngu' qui'ya ji'i sca nu cuna'a

⁵³ Li' ndyaa ngu' to' tyi ngu'.

8

¹ Li' ndu'u Jesús, ndyaa yu sca ti nde ca'ya Olivos cha' chcuí' yu lo'o ycuí' Ndyosi. ² Pana tsa cua cuxee ti, xa' ndatü Jesús ne' laa tonu. Li' ndyu'u ti'i laca ñati ca slo yu. Ca bi' ndyaca'a yu ngulu'u yu cha' ji'i ycuí' Ndyosi ji'i ngu'. ³ Li' yaa ngu' fariseo bi' slo Jesús, lo'o ngu' mstru cha' jo'ó, yaa lo'o ngu' ji'i sca nu cuna'a nu ndacui qui'ya ji'i. Cua ngujui nu cuna'a bi' ji'i ngu' la cui' tyempo nu ngua'a cho' lo'o clyo'o xa' ñati. Li' ngxatü ngu' bi' ji'i nu cuna'a bi' cla'be laja su ndi'i ngu'. ⁴ Nchcuí' ngu' lo'o Jesús li':

—Mstru —nacui ngu' bi'—, cua ngujui nu cuna'a re ji'i ya la cui' tyempo lo'o ngua'a cho' lo'o clyo'o xa' ñati —nacui ngu' ji'i Jesús—. ⁵ Cuentya ji'na, cuentya ji'i cha' nu cua nda jyo'o Moisés lo'o na, ntsu'u cha' cuju'i na quee ji'i cho' cua cha' cuju'i na ji'i. ¿Ñi'ya ñacui ta nu'u ji'i?

⁶ Na nchcui' cuayá' ti ngu' bi' lo'o Jesús, cha' cua nti' ngu' caja cha' jil'i ngu' ñi'ya caca sta ngu' qui'ya jil'i Jesús. Bi' cha' ñi'ya nu nga'a ti yu ndati'ichu' yu xi, nguscua lo'o sne ya' ti yu lo yuu. ⁷ Lo'o jua'a nchcuane ngu' jil'i Jesús chaca quiya'. Li' ndaca'a liñi Jesús, nchcui' yu lo'o ngu' nu yaa lo'o jil'i nu cuna'a bi':

—Lo'o ntsu'u tsaca cu'ma nu ná ntsu'u qui'ya jil'i ma —nacui' yu—, bi' caca nu cujuil'i quee jil'i nu cuna'a cua clyo.

⁸ Li' xa' ndati'ichu' Jesús nscua lo'o sne ya' ti yu lo yuu, nga'aa nchcui' yu li'. ⁹ Lo'o ndyuna ngu' cha' bi', nguxana ngu' ngutu'u ngu' ndyaa ngu' li', cha' cua jlo ti' ngu' cha' ntsu'u qui'ya jil'i ycuil' ngu'. Clyo la ndyaa nu ngu' cusu' la, li' ndyaa lcau ngu' cuentya sca ti ngu'. Li' ndyanu Jesús chaca tya yu, lo'o ña'a ti ndu nu cuna'a bi' ntajatya jil'i yu ni jacua' chcui' yu lo'o. ¹⁰ Ndaca'a Jesús chaca quiya', li' nacui' yu jil'i nu cuna'a bi':

—¿Macala ndyaa ngu' jua? —nacui'—. ¿Ha tya ndu nu ngusta qui'ya jinu'u?

¹¹ —Ná tucui ndu nu ngusta qui'ya 'na, cusu' —nacui' nu cuna'a bi'.

—Tso'o lacua —nacui' Jesús jil'i—. Jua'a na', ná ntsu'u qui'ya nu sta na' jinu'u. Tyaa clyo nu'u juani —nacui'—, nga'aa cua'ni la nu'u cha' cuxi.

Xee nu tyu'ú ne' cresiya jil'i ñati laca Jesús

¹² Chaca quiya' nda Jesús cha' lo'o ngu' ne' laa bi'.

—Na' lacā nu nda xee cha' tyu'ú ne' cresiya jil'i ñati —nacui' yu—. Tyanu xee lubii jna' ne' cresiya jil'i ñati nu xñi cha' jna', lo'o jua'a ná nga'a cha' tye chalyuu jil'i ngu' bi' li'; nga'aa ntsu'u cha' tya'a yu'u ngu' bi', ñi'ya nu ndu'ni ngu' nu ná ntsu'u xee jna' ne' cresiya jil'i tsiya' ti.

¹³ Li' nacui' ngu' fariseo jil'i Jesús:

—Sca ti nu'u nda cha' liñi cuentya jil'i ycuil' ca. Ná tucua' ngu' cha' jinu'u si chcui' nu'u jua'a.

¹⁴ Nguxtyacui Jesús cha' lo'o ngu' li':

—Tucua' ngu' cha' nu ta na' lo'o ngu' tu'ni. Masi sca ti na' nda cha' liñi cuentya jil'i ycuil' ca na' —nacui' yu—. Cua jlo ti' na' macala ngutu'u na', lo'o cua jlo ti' na' ma nde tsa'a; pana nu cu'ma ni, ná jlo ti' ma tsiya' ti mala ngutu'u na', ná jlo ti' ma ma nde tsa'a —nacui' Jesús jil'i ngu'—. ¹⁵ Cua laca ngusta ma yabe' chu' na'. Lo'o ndyu'ni ma jua'a, ndyu'ni ma ñi'ya ndu'ni ñati chalyuu ti. Si'i na liyya na' chalyuu cha' sta na' yabe' chu' ñati —nacui'—, ¹⁶ pana taca cua'ni cuayá' na' jil'i ñati. Lo'o cua'ni cuayá' na' jil'i ngu' ni, liñi cha' nu ta na' li', cha' si'i ycuil' ti na' cua'ni cuayá' na' jil'i ngu' li'; lo'o na' lo'o ycuil' Ndyosi nu nda jna' liyyaa re, stu'ba ti cua'ni cuayá' ya jil'i ngu' li' —nacui' Jesús—. ¹⁷ Ndaquiya' tsa na jil'i cha' cusu' nu nscua lo quityi cua sa'ni la; ndacua nscua sca cha' nu nchcui' cha' tyu'u lubii ñati jil'i scaa cha' nu ntsu'u jil'i, nu lo'o stu'ba ti chcui' tucua tya'a ngu' jil'i cha' bi'. ¹⁸ Tsaca ngu' bi' laca na' —nacui' Jesús—, cha' nchcui' na' cha' liñi cuentya jil'i ycuil' ca na'; nu chaca ngu' bi' laca Sti na' nu nda jna' liyyaa re.

¹⁹ —¿Macala ntsu'u Sti nu'u lacua? —nacui' ngu' jil'i Jesús li'.

—Ná nslo ma jna' tsiya' ti, lo'o la cui' ti ná nslo ma jil'i Sti na' —nacui' Jesús jil'i ngu'—. Si cua ndyuloo ma jna', la cui' jua'a cua ndyuloo ma jil'i Sti na' li'.

²⁰ Nacui' Jesús jua'a lo'o ngulu'u yu jil'i ngu' ne' laa tonu, ntucua yu cacua ti su ndu cñá' su cujuil'i ngu' cñi nu caca msta jil'i ngu' ne' laa. Lo'o ná tucui ngua'ni cha' tejeya' jil'i Jesús, cha' tsa lo'o jil'i yu ni'i chcuā, cha' tya lyiji tyalaa tyempo jil'i yu cha' xcube' ngu' xña'a jil'i yu.

“Ná caja chacuayá' tsa ma ca su tyi'i na”

²¹ Li' xa' nchcui' Jesús lo'o ngu':

—Tsa'a na' —nacui' yu—, li' tsaana ma jna' ca su ndya'a na', pana ná quije na' jil'i ma tsiya' ti —nacui'—. Tya lyiji quije na' jil'i ma lo'o cajaa ycuil' ma ña'a lo'o cresiya cuxi jil'i ma, pana ná caja chacuayá' tsa ma ca su tyi'i na' li'.

²² —¿Ha cujuil'i yu jil'i ycuil' ca yu? —nacui' ngu' judío jil'i tya'a ngu'—. ¿Ha jua'a ntsu'u tyiquee yu lo'o nacui' yu: “Ná caja chacuayá' tsa ma ca su tyi'i na' li”?

²³ Bi' cha' tya nda la Jesús xi cha' lo'o ngu' bi':

—Nde chalyuu su ndi'i cu'ma cuxi tsa ndu'ni ñati; pana na' ni, chaca chalyuu ca slo ycu'i Ndyosi ngutu'u na' —nacu'i yu—. Cua ngui'i ma' ji'i nu cuxi nu ndu'ni ñati chalyuu; pana na' ni, ntsu'u tyiquee na' ji'i ycu'i Ndyosi Sti na' ca su ntucua ycu'i Ni —nacu'i Jesús—. ²⁴ Bi' cha' ni na' ji'i ma' cha' cajaa ycu'i ma' ña'a lo'o cresiya cuxi ji'i ma'; chañi cha' bi': cajaa ma' ña'a lo'o cresiya cuxi ji'i ma', si ná jlya ti' ma' cha' laca na' ñi'ya nu ni na' ji'i ma' cha' laca na'.

²⁵ —¿Tilaca laca nu'u lacua? —nacu'i ngu' ji'i Jesús li'.

—Tya tsubi' ni na' ji'i ma' tilaca laca na' —nacu'i Jesús li'—. ²⁶ Tya quiña'a la cha' taca chcu'i na' lo'o ma' nquicha' cuentya ji'i qui'ya nu ntsu'u ji'i ma'; pana liñi tsa cha' nu nda ycu'i Ndyosi nu nda 'na lijyaa, lo'o jua'a cua ña'a ca cha' nu nda Ni lo'o na', bi' ti cha' laca nu nda na' lo'o ñati chalyuu.

²⁷ Ná ngua cuayá' ti' ngu' cha' nu nchcu'i Jesús lo'o ngu' cha' ji'i ycu'i Ndyosi Sti yu.

²⁸ Bi' cha' tya nchcu'i la Jesús lo'o ngu' li':

—Tiya' la lo'o sicua ma' jna' lo' crusi, li' caca cuayá' ti' ma' cha' laca na' ñi'ya nu ni na' ji'i ma', na' nu lijyaa chalyuu cha' caca ñati —nacu'i Jesús—. Ná sca cña ndu'ni na' chacuayá' ji'i ycu'i ca na'; ycu'i Ndyosi Sti na', bi' laca nu ngulu'u 'na lcaa ca cha' nu nchcu'i na' —nacu'i—. ²⁹ Lcaa tsa' ndi'i Ni lo'o na', ycu'i Ni laca nu nda jna' lijyaa re. Ná nguxtyanu Sti na' jna', cha' xcu'i cña nu ndiya ti' Ni, bi' laca cña nu ndu'ni na'.

³⁰ Lo'o ndyuna ngu' cha' nchcu'i Jesús jua'a, tyuu tya'a ngu' ngusñi hique ti ngu' cha' nu nchcu'i yu.

“Nga'aa tatsaa ngu' ji'i ma' cha' cua'ni ma' cña cuxi”

³¹ Lo'o li' nda Jesús cha' lo'o ngu' judío nu jlya ti' ji'i yu.

—Lo'o tyanu cha' nu nclyu'u na' ji'i ma' ne' cresiya ji'i ma', cha' ji'i ycu'i Ndyosi bi', li' chañi cha' laca ma' ñati nu ndyaca tsa'a jna' —nacu'i Jesús ji'i ngu'—. ³² Li' taca ca cuayá' ti' ma' lcaa cha' liñi; ná tucui caca tatsaa ji'i ma' cha' cua'ni ma' cña cuxi ca su ndi'i ma', xqui'ya cha' jlo ti' ma' cha' liñi bi'.

³³ —Ñati ji'i jyo'o Abraham laca ya —nacu'i ngu' judío bi'—, ni sca ñati bilya tatsaa ji'i ya cha' cua'ni ya cña cuxi. ¿Ñi'ya nti' ta nu'u lo'o nacui nu'u cha': “Nga'aa tatsaa ngu' ji'i ma' cha' cua'ni ma' cña cuxi ca su ndi'i ma'”? —nacu'i ngu' judío bi' ji'i Jesús.

³⁴ —Liñi tsa cha' ta na' lo'o ma' juani —nacu'i Jesús li'—, cha' cua laca ntsu'u xu'na ñati chalyuu, lcaa ca ñati nu ntsu'u qui'ya ji'i ngu'. ³⁵ Lo'o sca ñati nu ntsu'u xu'na ni, cua laca ti hora ndyiji cha' tso'o ji'i ca su ndi'i yu to' tyi xu'na yu, cha' si'i ñi'ya laca sñi' laca msu nu ndi'i slo xu'na yu. Pana sñi' nu xu'na bi', lcaa tyempo ndi'i sñi' lo'o sti, ndyiji tsa cha' tso'o ji'i —nacu'i Jesús—. ³⁶ Na' nu laca nu sca ti Sñi' ycu'i Ndyosi ni, lo'o cua'ni lyaá na' ji'i ma', chañi cha' nga'aa caca tatsaa ngu' ji'i ma' cha' cua'ni ma' cña cuxi chaca quiya' ca su ndi'i ma' —nacu'i—. ³⁷ Cua jlo ti' na' cha' tya'a ñati ji'i jyo'o Abraham laca cu'ma, pana cua nti' ma' cujuui ma' jna' cha' ná ntucua ma' cha' nu nchcu'i na' lo'o ma' —nacu'i Jesús—. ³⁸ Nclyu'u na' ji'i ma' cua ña'a ca cha' nu cua na'a na' slo ycu'i Ndyosi Sti na', bi' laca cha' nu nchcu'i na' lo'o ma'. Lo'o cu'ma ni, ndu'ni ma' lcaa ña'a cña nu ngua tsa'a ma' ji'i sti ma', bi' cña ndu'ni ma'.

³⁹ Li' nguxtyacui ngu' cha' lo'o Jesús:

—Jyo'o Abraham bi' ngua jyo'o cusu' ji'i ya, nu nguti'i cua sa'ni la —nacu'i ngu'.

—Si chañi cha' laca ma' tya'a ñati ji'i jyo'o Abraham bi', li' cua'ni ma' ñi'ya nu ngua'ni ycu'i Abraham bi' —nacu'i Jesús ji'i ngu' bi'—. ⁴⁰ Pana juani nti' tsa ma' cujuui ma' jna', masi xcu'i cha' liñi nclu'u na' ji'i ma', la cui' cha' liñi nu nda ycu'i Ndyosi lo'o na. ⁴¹ Ná ngua'ni jyo'o Abraham jua'a —nacu'i Jesús—. Chaca nu laca sti cu'ma, lo'o jua'a cña nu nclyo nu bi', bi' laca cña nu ndiya la ti' ma' cha' ndu'ni ma'.

—Si'i sñi' nu xña'a laca ya —nacu'i ngu'—. Sca ti ycu'i Ndyosi laca Sti ya —ndu'ni ngu' judío lo'o Jesús li'.

⁴² —¿Ha ycuí Ndyosi laca Sti cu'ma lacua? ¿Ni cha' laca ná ntsu'u tyiquee ma ña'a ma jna' lacua? —nacuí Jesús—. Nde slo ycuí Ndyosi ngutu'u na'; xqui'ya Ni, bi' cha' ndi'i na' nde chalyuu —nacuí Jesús—. Si'i cuentya ji'i ycuí ca ti na' lijya na' chalyuu, ngulo ycuí Ndyosi cña jna' cha' caa na'. ⁴³ ¿Ni cha' laca ná ndaca'a jyaca ma ji'i cha' nu nchcui' na' lo'o ma? —nacuí Jesús ji'i ngu' li'—. Ná nchca ji'i ma tsiya' ti caca cuayá' ti' ma cha' nu nda na' lo'o ma —nacuí yu ji'i ngu' judío bi'—. ⁴⁴ Ycuí nu xña'a laca sti cu'ma, lo'o jua'a nti' ma cua'ni ma la cui' cña nu ngulo nu bi' ji'i ma. Tya lo'o nguxana chalyuu, tya li' nguxana ndyu'ni ñu'u nu bi' ji'i cresiya ji'i ñati —nacuí Jesús—. Ná ngutu'u nu bi' ca su ntsu'u suu cha' liñi, ná ntsu'u cha' liñi ji'i nu bi' tsiya' ti —nacuí—. Lo'o ñilo'o nu bi' ji'i ñati, xquicha' ycuí ca laca cha' cuiñi nu nda nu bi' lo'o ngu'. Sca nu cuiñi laca nu xña'a, bi' laca sti lcaa nu cuiñi. ⁴⁵ Nda na' cha' liñi lo'o ma, bi' cha' ná jlya ti' ma jna' tsiya' ti, cha' si'i cha' cuiñi nda na' lo'o ma. ⁴⁶ Ná caca ñacuí ma cha' ntsu'u xqui'ya na'; pana lo'o ta na' sca cha' liñi lo'o ma, ¿ni cha' laca ná jlya ti' ma 'na li'? ⁴⁷ Lcaa ñati nu nacuí cha' ycuí Ndyosi laca Sti ngu', tyaja'a ngu' bi' cuna ngu' lcaa cha' nu nchcui' Ni lo'o ngu' —nacuí Jesús ji'i ngu' judío bi'—. Pana si'i sñi' ycuí Ndyosi laca cu'ma, bi' cha' ná nti' ma cuna ma cha' nu nchcui' na' lo'o ma tsiya' ti.

Cua laca lu'ú Jesús lo'o nguti'i jyo'o Abraham tya sa'ni la

⁴⁸ Li' ngxutyacuí ngu' judío cha' lo'o Jesús:

—Liñi cha' nu nchcui' ya jinu'u juani, cha' ngu' Samaria laca nu'u. Ñi'ya nti' sca nu xña'a, jua'a nti' nu'u —nacuí ngu' li'.

⁴⁹ —Ná ntsu'u cui'i cuxi jna' tsiya' ti —nacuí Jesús—. Chí tsa ndu'ni na' loo ycuí Ndyosi Sti na'; lo'o cu'ma ni, ná ndu'ni chí ma loo na'. ⁵⁰ Pana si'i cha' nti' na' cha' cua'ni tlyu ngu' ji'i ycuí na', cha' ycuí Ndyosi Sti na' ndu'ni cha' caca tlyu na'. Sca ti ycuí Ndyosi laca nu cua'ni cuayá' ji'i lcaa ñati. ⁵¹ Lo'o chañi tsa cha' nu ta na' lo'o cu'ma ndi'ya: Lo'o taquiya' ngu' ji'i cha' nu nclyu'u na' ji'i ngu', ná tye chalyuu tso'o nu ta na' ji'i ngu' bi', masi cajaa ngu'.

⁵² Li' xa' nchcui' ngu' judío bi' lo'o Jesús chaca quiya':

—Juani jlo ti' ya cha' ñi'ya nti' sca nu xña'a, jua'a nti' nu'u —nacuí ngu'—. Sa'ni ngujuii jyo'o Abraham, sa'ni ngujuii nu xa' la jyo'o cusu' nu nda cha' ji'i ycuí Ndyosi lo'o ñati. ¿Ñi'ya nti' nu'u lo'o nacuí ca ti nu'u: “Ná nga'a cha' tye chalyuu ji'i ñati nu taquiya' ji'i cha' nu nclyu'u na' ji'i”? —nacuí ngu'—. ⁵³ ¿Ha nti' nu'u cha' xti la cha' jlo ti' jyo'o cusu' Abraham ji'i ya, quiña'a la cha' jlo ti' ycuí nu'u lacua? ¿Ha jua'a nti' nu'u? Lo'o jyo'o Abraham, lo'o nu xa' la jyo'o cusu' bi', cua ngujuii lcaa ngu' bi'. ¿Tilaca laca nu'u, nti' nu'u?

⁵⁴ Lo'o li' nacuí Jesús:

—Ná tso'o na' tsiya' ti si cua'ni na' cha' caca tlyu ycuí ca ti na', pana ycuí Ndyosi Sti na' ndu'ni cha' caca tlyu na' —nacuí—. Ndu'ni ma cha' Sti ma laca ycuí Ndyosi; ⁵⁵ masi ná ndyuloo ma ji'i Ni, pana jua'a ndu'ni ma. Nslo na' ji'i Ni tu'ni. Ná taca ñacuí na' cha' ná nslo na' ji'i Ni; cuiñi na' si jua'a ñacuí na', ñi'ya laca cu'ma, cha' cuiñi tsa ma. Chañi cha' nslo na' ji'i Ni, jua'a ndaquiya' na' ji'i lcaa cha' nu nchcui' Ni lo'o na' —nacuí Jesús ji'i ngu' judío bi'—. ⁵⁶ Nu Abraham jyo'o cusu' ji'i ma ni, lye tsa ngua ti' yu ña'a yu jna' lo'o cala na' chalyuu. Lo'o li' ndi'ya ngua, cha' cua na'a nu cusu' jna', tso'o tsa ndyu'u tyiquee yu li'.

⁵⁷ Li' lye nchcui' ngu' judío lo'o Jesús:

—Bilya caca tu'ba tyi yija nu'u —nacuí ngu' ji'i—. ¿Ñi'ya ngua cha' cua na'a nu'u ji'i jyo'o Abraham lacua?

⁵⁸ —Liñi tsa cha' nu nchcui' na' lo'o cu'ma juani —nacuí Jesús—, cha' cua laca lu'ú na' lo'o ngula jyo'o Abraham bi'.

⁵⁹ Li' ngusñi ngu' quee cha' cu ngu' ji'i Jesús cujuii ngu' ji'i li', pana ndyu'u cuatsi' yu ji'i ngu'. Ngutu'u yu ne' laa bi', nteje tacuí yu cla'be su ndi'i ñati ndyaa yu li'.

9

Nu qui'yu nu ca ña'a cuityi' lo'o ngula

¹ To' tyucui su ndyaa Jesús, na'a yu ji'i sca ngu' cuityi', ca ña'a cuityi' lo'o ngula nu quicha bi'. ² Li' nchcuane nu ngu' nu ndyaca tsa'a bi' ji'i Jesús:

—Mstru —nacui ngu'—, ¿tilaca ntsu'u qui'ya ji'i cha' cuityi' cloo yu cua lo'o ngula yu? ¿Ha ycui' yu? ¿Ha ngu' cusu' ji'i yu ndacui qui'ya ji'i?

³ —Si'i xqui'ya yu cua, si'i xqui'ya ngu' cusu' ji'i yu —nacui Jesús ji'i ngu'—. Na cuityi' yu lo'o ngula yu cha' taca ña'a ngu' ñi'ya laca cña tonu nu cua'ni ycui' Ndyosi lo'o cua'ni Ni cha' tyaca tso'o yu. ⁴ Lo'o tya xee nga'a cha' cua'ni na cña —nacui Jesús—, lo'o cua ndyaa cuichaa nga'aa caca cua'ni ni sca na cña li'. Lo'o jua'a laca lo'o na' —nacui—, nga'a cha' cua'ni na' lcaa ña'a cña nu ngulo ycui' Ndyosi jna' lo'o nda Ni jna' lijya na' ca nde —nacui Jesús—. ⁵ Lo'o tya tyi'i na' chalyuu, tya ta na' xee nu tyu'ú ne' cresiya ji'i ñati.

⁶ Ndye nchcui' Jesús, li' ngusalú yu xi hitya sañi' lo yuu, cha' nguxa' xi lo'o yuu cha' caca nana'. Nda'a yu nana' bi' chu' scua' cloo nu quicha bi'. ⁷ Li' nacui Jesús ji'i:

—Yaa nu'u, caata chcu nde tojo'o Siloé —tojo'o bi' naa Siloé cha'cña ji'i ngu', ñi'ya nti' si ñacui na cha'cña ji'na: tojo'o “su nacui ji'i ngu' cha' tsa'a ngu”.

Bi' cha' ndyaa nu quicha bi' ndyaata tojo'o bi' li'. Lo'o ñaa li', cua ndyaca tso'o cloo. ⁸ Lo'o li' nu ngu' nu ndi'i cacua ti su ndi'i nu ngua quicha bi', nu cua na'a su ngüijña msta tsubi' la, li' nchcui' ngu' bi' ji'i:

—Nu qui'yu re, ¿ha la cui' yu re laca nu ngua'a calle ngüijña yu msta ji'i ngu'?

⁹ —La cui' yu bi'— nacui tsaca ngu'.

—Si'i yu bi', masi sca ti cuayá' ña'a loo yu bi'— nacui chaca ngu'.

Lo'o li' nguxacui ycui' nu qui'yu bi' cha' ji'i ngu' bi':

—La cui' yu bi' laca na'.

¹⁰ Li' nchcuane ngu' ji'i yu:

—¿Ñi'ya ngua cha' ndyaca tso'o cloo nu'u juani?

¹¹ —Nu ñati nu naa Jesús, bi' laca nu nguxa' xi nana' cha' nguta'a chu' scua' cloo na' —nacui nu qui'yu bi'—. Lo'o li' ngulo yu bi' cña 'na cha' tsa'a na' caata nde tojo'o Siloé, bi' cha' ndya'a ndyaata ca bi'; hora ti ngua tso'o cloo na', tyaca' tso'o ña'a na' juani.

¹² —¿Ma nde ndyaa yu bi'? —nacui ngu' ji'i li'.

—Ná jlo ti' na' —nacui.

Nchcui' ngu' fariseo lo'o nu ngua cuityi'

¹³ Ndyaa lo'o ngu' ji'i nu qui'yu nu ngua cuityi' bi' slo ngu' fariseo ne' laa. ¹⁴ Tsa nu ndi'i cña' ngu' ngua bi', tsa tacati ngua nu lo'o nguxa' Jesús nana' bi', ngua'ni yu jo'o ji'i cloo nu cuityi' bi'. ¹⁵ Lo'o li' nguxana ngu' fariseo, nchcuane ngu' ji'i nu ngua cuityi' bi':

—¿Ñi'ya ngua cha' ngua tso'o cloo nu'u?

—Nguta'a yu nana' chu' scua' cloo na' —nacui nu qui'yu bi'—, li' ndyaa na' ndyaata chcu, tyaca' tso'o ña'a na' juani —nacui.

¹⁶ Li' ntsu'u xi ngu' fariseo nu nacui:

—Si'i slo ycui' Ndyosi yaa nu Jesús bi', bi' cha' ná ndaquiya' yu tsa ta'a ji'i ngu'.

Lo'o jua'a ntsu'u xi xa' ñati nu nchcui' ji'i yu ndi'ya:

—¿Ñi'ya caca ji'i yu bi' cua'ni yu cña tonu cuentya ji'i ycui' Ndyosi si jua'a ntsu'u tsa qui'ya ji'i yu?

Ná stu'ba cha' nu nchcui' ngu' bi' ji'i Jesús. ¹⁷ Li' xa' nchcuane ngu' ji'i nu ngua cuityi' bi':

—Nu'u ni, ¿ñi'ya chcui' ta nu'u cha' ji'i yu bi' juani, cha' cua ngua'ni yu jo'o ji'i cloo nu'u?

Li' nguxacui nu qui'yu bi' cha' ji'i ngu':

—Sca nu cusu' nu nda cha' ji'i ycui' Ndyosi lo'o ñati, jua'a laca yu bi' —nacui.

¹⁸ Ná jlya ti' nu ngu' judío bi', cha' ca ña'a cuityi' nu qui'yu bi' lo'o ngula, lo'o nu juani tyaca' tso'o xee ña'a. Su ndye cha', li' ngusi'ya ngu' ji'i ngu' cusu' ji'i. ¹⁹ Li' nchcuane ngu' ji'i ngu' cusu' bi':

—¿Ha sñi' cu'ma laca yu re? —nacui' ngu'—. ¿Ñi'ya ngua li'? ¿Ha ca ña'a cuityi' yu lo'o ngula yu? ¿Ñi'ya ngua cha' ña'a yu juani?

²⁰ Li' nguxacui' sti xtya'a cha' ji'i ngu' fariseo bi':

—Jlo ti' ya cha' sñi' ya laca yu, jlo ti' ya cha' ca ña'a cuityi' yu lo'o ngula yu —nacui' ngu'—, ²¹ pana ná nda ya cuentya tsiya' ti ñi'ya ngua cha' ngujui xee nu ntsu'u cloo yu juani. Ná jlo ti' ya tilaca laca nu ngua'ni jo'o ji'i yu. Xcuane ma' ji'i ycu' yu; cua tlyu yu bi', ycu' yu taca ta liñi yu cha' lo'o ma.

²² Jua'a nacui' sti xtya'a nu qui'yu bi' ji'i ngu', cha' ntsij tsa ngu' ji'i ngu' judío bi'; na cua ngua'ni stu'ba ngu' laca cña cha' ji'i ngu' lo'o tya'a ngu' cha' culo'o ngu' ji'i ñati' ne' laa, cua ña'a ca ñati' nu ñacui' cha' Jesús laca Cristo, nu ñati' tlyu nu nda ycu' Ndyosi ji'i lijya chalyuu. Nga'aa ta ngu' judío bi' chacuayá' tsa ngu' ne' laa li'. ²³ Bi' cha' nacui' sti xtya'a nu ngua cuityi' bi': “Xcuane ma' ji'i ycu' yu, cua tlyu yu bi”.

²⁴ Tya ngusi'ya ngu' ji'i nu ngua cuityi' bi' chaca quiya', lo'o li' lye nchcui' ngu' lo'o:

—Chacuayá' ji'i ycu' Ndyosi, ta nu'u cha' liñi lo'o ya juani —nacui' ngu' ji'i—. Cua jlo ti' ya cha' ntsu'u tsa qui'ya ji'i nu Jesús bi'.

²⁵ —Ná nda na' cuentya si ntsu'u qui'ya ji'i yu —nacui' nu ngua cuityi' bi'—. Jlo ti' na' cha' cuityi' na' clyo, lo'o juani cua ntsu'u xee cloo na'. Tsa bi' ti cha' jlo ti' na'.

²⁶ —¿Ñi'ya ngua'ni yu bi' lo'o nu'u lacua? —nacui' ngu'—. ¿Ñi'ya ngua'ni yu cha' ndyaca tso'o cloo nu'u juani?

²⁷ —Cua ndacha' na' ji'i ma' tsaca quiya' tsa, lo'o ná ngua'a jyaca ma' ji'i cha' bi' —nacui' nu qui'yu bi'—. ¿Ni cha' laca xa' nti' ma' cuna ma' cha' bi' chaca quiya'? ¿Ha lo'o cu'ma nti' ma' caca tsa'a ma' cha' ji'i yu?

²⁸ Li' nchcui' nu ngu' judío bi' cha' ti'í lo'o:

—Nu'u laca sca nu ndyaca tsa'a ji'i yu bi' —nacui' ngu'—, cuare laca ya ñati' nu ndyaca tsa'a ji'i jyo'o cusu' Moisés. ²⁹ Jlya ti' ya cha' nda ycu' Ndyosi cha' lo'o nu Moisés bi', pana ná jlo ti' ya tsiya' ti ma nde ngutu'u nu Jesús bi' lijya.

³⁰ Li' nguxtyacui' nu qui'yu bi' cha' lo'o ngu' fariseo bi':

—Tlyu tsa cha' nda ma' lo'o na' juani —nacui'—. Nde cua ti ndu sca nu qui'yu nu ngua'ni ca ti jo'o cloo na', lo'o ná jlo ti' ma' tsiya' ti ma nde ngutu'u yu lijya yu —nacui'—.

³¹ Jlo ti' laca tya'a na cha' ná ndaquiya' ycu' Ndyosi ji'i cha' nu nchcui' ñati' cuxi lo'o Ni; ndaquiya' Ni ji'i ngu' lo'o nchcui' ñati' nu ndu'ni tacati, ñati' nu ndu'ni cña nu ngulo Ni ji'i —nacui'—. ³² Tya lo'o nguxana chalyuu, bilya cua'ni ngu' cha' tyu'u xee cloo ñati' chaca quiya' nu lo'o ca ña'a cuityi' ngu' lo'o ngula ngu'. ³³ Ná caca ji'i yu bi' cua'ni yu cña bi' si si'i ca slo ycu' Ndyosi ngutu'u yu.

³⁴ —Ngu' cuxi laca nu'u, pana nti' nu'u culu'u xi cha' jo'ó ji'i ya —nacui' ngu' judío li'—. Cuxi nu'u lo'o ngula nu'u, jua'a cuxi ti nguluu nu'u —nacui' ngu'.

Lo'o li' ngulo'o ngu' ji'i nu qui'yu bi', nga'aa nda ngu' chacuayá' tsa ne' laa tsiya' ti.

Na cuityi' ngu' cha' ná jlya ti' ngu'

³⁵ Li' ngujui cha' ji'i Jesús, ndyuna yu cha' ngulo'o ngu' ji'i nu qui'yu bi' ne' laa. Lo'o ngujyacua Jesús ji'i, nchcuane yu ji'i li':

—¿Ha jlya ca ti' nu'u ji'i ycu' nu cua lijya chalyuu cha' caca ñati'? —nacui' Jesús ji'i.

³⁶ —¿Tilaca laca yu bi', cusu'? —nacui' nu qui'yu bi'—. Nti' tsa na' xñi na' cha' ji'i.

³⁷ —Cua na'a nu'u ji'i yu bi' —nacui' Jesús—. Na' laca bi', na' nu nchcui' lo'o nu'u juani ti.

³⁸ Hora ti ndyatū stī' nu qui'yu bi' slo Jesús.

—Jlya ti' na' jinu'u, Xu'na —nacui'.

³⁹ Li' nchcui' Jesús lo'o:

—Cua lijya na' chalyuu cha' cua'ni cuayá' na' ji'i ñati, tilaca laca nu xñi cha' jna', tilaca laca nu ná tyaja'a xñi cha' jna' —nacui Jesús—. Ta na' xee nu tyu'ú ne' cresiya ji'i ngu' nu xñi cha' jna', masi ñi'ya nti' cuityi' ti ngu' ndi'i ngu' chalyuu; tacu' na' xee ji'i ngu' nu ná tyaja'a xñi cha' jna' tsiya' ti, masi ndu'ni ngu' cha' tso'o tsa ycu' ngu'.

⁴⁰ Ndu xi ngu' fariseo slo Jesús lo'o nchcui' yu jua'a.

—¿Ha cuityi' cua lacua? —nacui ngu' ji'i yu.

⁴¹ —Ná ntsu'u qui'ya ji'i ma, si jlo ti' ma cha' cuityi' ti ma —nacui Jesús—. Cha' nchcui' ma cha' taca ña'a ma, bi' cha' ña'a ti ntsu'u qui'ya ji'i ma.

10

Cuii ji'i lo'o su ndyi'i xlya' talya

¹ Ta na' sca cha' liñi lo'o ma juani —nacui Jesús ji'i ngu' judío li'—. Tachaa tsa ndya' lo'o su ndyi'i xlya' talya. Lo'o ndya'a ngu' ne' lo'o bi', sca ti to' lo'o nga'a cha' tyatí ngu'. Nu cuaana laca nu ndyacu' que lo'o, ndyatí chaca se'i li' —nacui Jesús—. ² Nde to' lo'o ndyatí nu laca xu'na xlya' bi'. ³ Nslo nu ntsu'u cua to' lo'o ji'i xu'na xlya', bi' cha' nda chacuayá' ndyatí yu bi' ne' lo'o —nacui Jesús—. Nslo xlya' xtyi'i xu'na ni'; lo'o nxi'ya yu ji'i xlya' ji'i ycu' ca, lijya ni' slo yu, ndya'a lo'o yu ji'i xlya' bi' li'. ⁴ Lo'o cua ngutu'u lcaa xlya' nde liya', li' nde loo la ntyucua nu laca xu'na ni', nde chu' la lca'a xlya' ji'i yu, cha' nduna ni' lo'o nxi'ya xu'na ni' ji'i ni'. ⁵ Ná ndyu'u lca'a ni' ji'i xa' ñati; lo'o nduna ni' cha' nu nchcui' xa' ñati lo'o ni', xna ni' li', cha' ná nslo ni' xtyi'i xa' ñati.

⁶ Bi' ngua sca cha' nu nchcui' ne' ti Jesús lo'o ngu', pana ná ngua cuayá' ti' ngu' tsiya' ti ñi'ya ndyu'u cha' nu nchcui' Jesús lo'o ngu' li'.

Ña'asii tso'o Jesús ji'i xlya' ji'i yu

⁷ Lo'o li' nchcui' Jesús lo'o ngu' chaca quiya':

—Liñi tsa cha' nu nda na' lo'o ma —nacui Jesús—. Ycu' ti na' laca to' lo'o bi', cha' nchca'a na' to' lo'o su ndyatí ni'. ⁸ Ná ndaquiya' xlya' bi' ji'i ñati nu yaa yala la, cha' xcui' nu cuaana laca ngu' bi'; tsa cu' ti ntyucuaana ngu' na nu ntsu'u ji'i tya'a ñati ngu' —nacui—. ⁹ Nu nga'a to' lo'o, tso'o tsa ña'asii ji'i xlya' ji'i; lo'o jua'a na', tso'o tsa ña'asii na' ji'i ñati 'na —nacui Jesús—. Taca tyeje tacui ngu' cha' tyatí ngu' ne' lo'o su nga'a na', cha' ná caca cuxi ji'i ngu' bi' li'. Tso'o ti tyatí ngu' ne' lo'o su nga'a na', tso'o ti tyu'u ngu' chaca quiya', ñi'ya nu ndu'ni xlya'. Caja ñi'ya tyiji yu'u ji'i ngu' bi' li', ñi'ya laca lo'o ndyiji na ndacu xlya'.

¹⁰ Tsa cu' ti cña cuaana ndu'ni nu ngu' cuaana bi' —nacui Jesús—. Ndyaa ngu' bi' cha' cua'ni ñu'u ngu' ji'i ñati, cha' chcuna' cresiya ji'i ñati bi'; na cua lijya na' cha' ta na' chalyuu tso'o ji'i ñati, su caca tyi'i ngu' tyucui tyiquee ngu' li' —nacui—. ¹¹ Tso'o tsa ña'asii na' ji'i xlya' 'na. Ycu' ca na' tyaja'a Na' cajaa cha' ná cajaa xlya' jna', cha' ntsu'u tsa tyiquee na' ña'a na' ji'i ngu' —nacui—. ¹² Sca msu ti ni, ná ña'asii tso'o ji'i xlya', xna yu lo'o ña'a yu cha' lijya bo'o. Si'i ycu' yu nu laca loo ji'i xlya', si'i ycu' yu nu ca ji'i ni', nti' yu. Bi' cha' caca lya' ti' bo'o ji'i taju xlya' bi', li' tyijyu' cañi xlya' xna ni' —nacui Jesús—. ¹³ Nxna msu tyijyu' cha' ne' xña ti ji'i ngu' ndya'a yu, si'i na ji'i yu laca xlya' bi'.

¹⁴ Tso'o tsa ña'asii na' ji'i xlya' 'na. Nslo na' ji'i ñati jna', lo'o jua'a cua ngui'i ñati bi' jna'. ¹⁵ Ñi'ya nslo Sti na' jna', jua'a nslo na' ji'i Sti na'; ñi'ya ntsu'u cha' ji'i Sti na' lo'o na', jua'a ntsu'u cha' jna' lo'o ñati jna'. Ycu' ca na' tyaja'a na' cajaa cha' ná tye cresiya ji'i ñati 'na —nacui Jesús ji'i ngu'—. ¹⁶ Tya ntsu'u la xa' ñati 'na nu ndi'i xa' quichi, nu ná stu'ba nga'a lo'o taju ñati re; nga'a cha' tsa'a na' tsaqui'ya na' ji'i ngu' bi', cha' lo'o ngu' bi' tyaa ngu' ca ne' lo'o re. Lo'o li' cuna ngu' cha' nu chcui' na' lo'o ngu'; caca ngu' sca ti taju ñati 'na, lo'o jua'a caca na' nu sca ti Xu'na ngu' —nacui Jesús—.

¹⁷ Tye chalyuu 'na, cajaa na' cha' tyu'ú na' chaca quiya' ca tiya' la, bi' cha' ntsu'u tsa tyiquee Sti na' ña'a 'na. ¹⁸ Ná tucui xlyaa cresiya 'na, ycu' ca ti na' ntaja'a na' cajaa —nacui Jesús—. Taca cua'ni na' jua'a, cha' cua nda ycu' Ndyosi Sti na' chacuayá' cajaa na', lo'o jua'a cua nda Ni chacuayá' cha' tyu'ú na' chaca quiya'.

¹⁹ Tya chaca quiya' ná stu'ba cha' ji'ngu' judío lo'o tya'a ngu' cha' nchcui' Jesús jua'a.
²⁰ Ntsu'u tsa ngu' nu nacui' ndi'ya:

—Ñi'ya nti' sca nu xña'a, jua'a nti' yu cua. Na tonto yu. Ná ntsu'u cha' cuna na cha' nu nchcui' yu cua.

²¹ Li' nacui' xa' la ñati:

—Ná taca chcui' ngu' ñi'ya nu nchcui' yu cua juani si ntsu'u cui' xña'a ji'ngu'. ¿Ha caca ji'ngu' nu xña'a cua'ni cha' tyaca tso'o cloo nu cuityi'? Ná taca ji'ngu'.

Nxuu tya'a ngu' judío lo'o Jesús

²² Tyempo tlya' ngua li', nu lo'o sube tsa tsa. Nde quichi' Jerusalén ndyu'ni tlyu ngu' ji'ngu' ta'a su ngulacua ji'ngu' laa tonu ca bi'. ²³ Ndyaa Jesús to' laa ca su nchcui' ngu' ji'ngu': “Corredor ji'ngu' Salomón”. ²⁴ Li' ndyu'u ti' tyuu tya'a ngu' judío slo Jesús, nchcuane ngu' ji'ngu' yu:

—¿Ni jacua' chcui' liñi nu'u lo'o cua, cha' caca cuayá' ti' ya si nu'u laca nu ñati tlyu nu ta ycu' Ndyosi ji'ngu' caa? —nacui' ngu' ji'ngu' Jesús—. Ná talo ya si ná cacha' nu'u laca cha' ji'ngu' cua. Tso'o si chcui' liñi nu'u juani.

²⁵ —Jua'a ni na' tsaca quiya' ji'ngu' ma —nacui' Jesús ji'ngu' bi' li'—, lo'o ná jlya ti' ma cha' nu nchcui' na' lo'o ma tsiya' ti —nacui'—. Lo'o ña'a ma cha' ndu'ni na' cña tonu bi' chacuayá' ji'ngu' Sti na', ndyiji cha' liñi ji'ngu' ma li'; ²⁶ pana ná jlya ti' ma ji'ngu' cña bi', cha' si' taju ñati 'na laca ma. Nacui' na' jua'a ji'ngu' ma tsubi' —nacui' Jesús ji'ngu'—. ²⁷ Ñi'ya ndu'ni xlya', jua'a nduna ñati 'na jna' lo'o nchcui' na' lo'o ngu'. Cua nslo na' ji'ngu' ngu', cua ndya'a ngu' lo'o na'. ²⁸ Ná nga'a cha' tye chalyuu nu ta na' ji'ngu' bi', ná chcuna' cresiya ji'ngu' ngu' li'. Ná tucui caca ji'ngu' xlyaa ji'ngu' ñati bi' 'na, cha' tso'o tsa ña'asi na' ji'ngu' ñati bi' —nacui' Jesús—. ²⁹ Na cua nda Sti na' ñati bi' jna', lo'o jua'a nga'aa ntsu'u chaca nu stu'ba tlyu lo'o ycu' Ni; bi' cha' ná tucui caca ji'ngu' xlyaa ji'ngu' bi', nu lo'o ña'asi Sti na' ji'ngu' ngu'.

³⁰ Lo'o jua'a stu'ba ntsu'u cha' ji'ngu' ycu' Ndyosi Sti na' lo'o na' —nacui' Jesús.

³¹ Chaca quiya' ngusñi nu ngu' judío bi' quee cha' cu ngu' ji'ngu' Jesús, cujuui ngu' ji'ngu'. ³² Li' nchcui' yu lo'o ngu' bi':

—Cua quiña'a tsa cña tso'o ngua'ni na' chacuayá' ji'ngu' Sti na' slo cu'ma, lo'o jua'a cua na'a ma cña nu ngua'ni na'. ¿Ha xqui'ya sca cña tso'o nu ngua'ni na', bi' cha' nti' ma cuta ma quee 'na?

³³ Li' ngxu'tyacui nu ngu' judío bi' cha' lo'o Jesús:

—Ná cujuui ya jinu'u lo'o quee xqui'ya sca cña tso'o nu ngua'ni nu'u —nacui' ngu'—, xqui'ya cha' cuxi nu nchcui' nu'u ji'ngu' ycu' Ndyosi, bi' cha' cu ya quee jinu'u. Sñi' ñati chalyuu ti laca nu'u, pana ndu'ni nu'u cha' laca nu'u ycu' Ndyosi.

³⁴ Li' nacui' Jesús ji'ngu' ngu':

—Lo quityi nscua cha' cusu' nu jlya tsa ti' ma, ntsu'u sca cha' nu nchcui' ndi'ya: “Ndyosi laca laca cu'ma cuentya jna'” —nacui' Jesús—. ³⁵ Jlo ti' na cha' ná caca ji'na tacu' na ni sca cha' nu nda ycu' Ndyosi lo'o na. Sca cha' nu nchcui' quityi bi' ni, nacui' cha' ñi'ya laca ycu' Ndyosi, jua'a laca ñati nu ndaquiya' cha' nu nda Ni lo'o. ³⁶ ¿Ni cha' laca ngusta cu'ma qui'ya jna' slo ycu' Ndyosi lo'o nacui' ma cha' nchcui' na' cha' cuxi ji'ngu' ycu' Ni? —nacui' Jesús—. Cua ngusubi Sti na' jna', nda Ni 'na liyyaa nde chalyuu. ¿Ni cha' laca ná tso'o nti' ma cha' nacui' na' cha' nu sca ti Sñi' ycu' Ndyosi laca na'? ³⁷ Ná ntsu'u cha' jlya ti' ma jna' —nacui' Jesús li'—, si ná ndu'ni na' cua ña'a ca cña nu ndu'ni Sti na' —nacui'—. ³⁸ Pana nu lo'o ndu'ni na' cña ji'ngu' ycu' Ndyosi, li' caca jlya ti' ma jna' xqui'ya cña nu ndu'ni na' bi', masi ná jlya ti' ma cha' nu nchcui' na'. Lo'o li' caca cuayá' ti' ma, caca jlo ti' ma, cha' stu'ba ntsu'u cha' ji'ngu' Sti na' lo'o na', stu'ba ntsu'u cha' jna' lo'o Sti na'.

³⁹ Chaca quiya' ngua'ni cuayá' ngu' si caca taya' ngu' ji'ngu' Jesús. Li' nga'aa ndyanu yu, laja ti ngu' ngutu'u yu ngulaá yu ji'ngu' ngu'.

⁴⁰ Li' ndyaa Jesús chaca quiya', ndyaa chaca tsu' sta'a Jordán ca su ngutu Juan ntyucuatya ji'ngu' tya clyo. Nde bi' nguti' yu, lo'o jua'a ndya'a tsa ngu' slo. ⁴¹ Li' nacui' ngu' ji'ngu' tya'a ngu':

—Ná ngua'ni Juan ni sca cña tonu cha' cube ti' na ji'i. Pana liñi tsa ndyu'u lcaa cha' nu nchcui' nu Juan bi' tya tsubi' la cuentya ji'i nu qui'yu re.

⁴² Lo'o li' cua nguxana tyuu tya'a ngu', jlya ti' ngu' ji'i Jesús lo'o nguti'i ngu' nde bi'.

11

Ngujuii Lázaro

¹ Ndi'i sca nu qui'yu nu naa Lázaro. Quicha tsa bi'. Ngu' quichi Betania laca, lo'o jua'a María lo'o Marta laca tya'a ngula nu qui'yu bi'. ² (Tya'a ngula María laca Lázaro nu quicha bi', lo'o jua'a María laca nu su'ba setye tyixi xtyi'i chu' quiya' Jesús nde loo la, lo'o li' sube' cho' quicha' que ycu' cho' quiya' Jesús cha' quityi.) ³ Cua nda tyucuaa nu cuna'a bi' cha' ndyaa ca slo Jesús:

—Tyu'u cha' clyu ti' jinu'u, Xu'na —nacui' ngu' cuna'a bi'—, nde lijya cha', cha' caca cuayá' ti' nu'u cha' ntsiya tya'a tso'o nu'u, quicha tsa yu.

⁴ Lo'o ndyuna Jesús cha' bi', li' nacui':

—Ná nga'a cha' cajaa nu quicha bi'. Na quicha yu bi' cha' caca tlyu la ycu' Ndyosi, cha' cua'ni tlyu ngu' jna', cha' na' laca nu sca ti Sñi' ycu' Ndyosi. Lo'o ña'a ngu' ñi'ya cña tonu nu cua'ni na' cha' caca jo'o ji'i yu, li' cua'ni tlyu ngu' ji'i ycu' Ndyosi.

⁵⁻⁶ Lo'o ndyuna Jesús cha' quicha Lázaro, li' tya ndyanu Jesús tya tyucuaa tsa su ndi'i bi', masi ntsu'u tsa tyiquee yu ña'a yu ji'i ca ta'a sna ngu' bi', ji'i Marta, lo'o ji'i nu chaca cho' tya'a Marta, lo'o ji'i ycu' Lázaro. ⁷ Tiya' la, li' nacui' Jesús ji'i ñati' nu ndyaca tsa'a ji'i:

—Tyaa na xtyuu na nde loyuu su cuentya Judea —nacui'.

⁸ Li' nguxacui' ngu' bi' cha' ji'i:

—Mstru —nacui' ngu'—, ná sa'ni ngua bi' lo'o ngua ti' ngu' judío bi' cu' ngu' quee jinu'u cha' cujuui' ngu' jinu'u, ngua ti' ngu'. ¿Ha cua tsa ti nu'u nde jua chaca quiya'? —nacui' ngu'.

⁹ Li' nacui' Jesús ji'i ngu' bi':

—Tii tyucuaa ti hora ntsu'u ji'i sca tsa. Lo'o tya'a na ndacua, ná sca na tyacua quiya' na, tyaca' su ndya'a na cha' tya xee —nacui'—. ¹⁰ Lo'o tyu'u ta'a na talya, li' tyacua sca na nga'a tyucui' quiya' na, cha' ná tyaca' xee ña'a na ji'i li'.

¹¹ Lo'o cua nchcui' Jesús jua'a, li' nacui':

—Cua laja' Lázaro tya'a tso'o na. Nde jua tsa'a na' juani cha' xtyu'u ji'i yu.

¹² —Mstru —nacui' ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i—, lo'o laja' ca yu, li' tyaca tso'o yu.

¹³ Ngua ti' ngu' cha' ndyu'u xcalá yu, masi nti' Jesús ñacu' ji'i ngu' cha' chañi cha' ngujuii yu. ¹⁴ Lo'o li' liñi nchcui' Jesús lo'o ngu':

—Ngujuii Lázaro —nacui'—. ¹⁵ Tso'o ti nti' na' cha' ná nguti'i na' nde jua lo'o ngujuii yu. Juani taca tyu'u tso'o cha' ji'i ycu' ma, taca xñi tso'o la ma cha' jna' —nacui'—. Tyaa na ca su nscua jyo'o.

¹⁶ Li' nchcui' Tomás nu Culaca' lo'o tya'a ndyaca tsa'a ji'i Jesús:

—Tyaa na lo'o nu cusu' lacua, cha' stu'ba ti cajaa na lo'o —nacui' Tomás.

“Tyu'ú tya'a ngula nu'u chaca quiya”

¹⁷ Lo'o ndyala Jesús ca bi', ngujui cha' ji'i yu cha' cua jacua tsa nguatsi' jyo'o Lázaro. ¹⁸ Ná tyijyu' ndyi'ya tya'a quichi Betania bi' lo'o quichi Jerusalén, ntsu'u xi tucua ti kilómetro cla'be cuayá' tyijyu' ndi'i quichi bi'. ¹⁹ Lo'o li' quiña'a ngu' quichi tonu bi' ndyaa cha' xtyucua ngu' ji'i Marta lo'o ji'i María cha' ngujuii tya'a ngula ngu'. ²⁰ Tya cuayá' ndyuna ngu' cha' cua lijya Jesús, hora ti ngutu'u Marta ndyaa cha' tyacua tya'a lo'o Jesús tyucui'. Sca ti María ndyanu ni'i. ²¹ Lo'o li' nchcui' Marta lo'o Jesús:

—Ná ngujuii tya'a ngula na' si nguti'i nu'u ca nde, cusu' —nacui' nu cuna'a bi' ji'i Jesús—. ²² Pana jlo ti' na' cha' masi juani cua'ni ycu' Ndyosi lcaa cha' nu jña nu'u ji'i Ni.

²³ Li' nguxacui' Jesús cha' ji'i Marta bi':

—Tyu'ú tya'a ngula nu'u chaca quiya'.

²⁴ —Jlo ti' na' cha' chaca quiya' tyu'ú yu bi' nu lo'o tyu'ú lcaa jyo'o lo'o cua tye ti chalyuu —nacui Marta.

²⁵ Li' nguxtyacui Jesús cha' lo'o nu cuna'a bi':

—Na' laca nu ndu'ni cha' tyu'ú ñati, na' laca nu ndu'ni cha' chañi caca tso'o cresiya ji'i ñati —nacui Jesús—. Masi cajaa ngu', tya tyu'ú ngu' bi' chaca quiya', caja chalyuu cucui ji'i ngu' si cua ngusñi ngu' cha' jna' —nacui Jesús ji'i Marta—. ²⁶ Lo'o jua'a lcaa ñati nu tso'o ti ndi'i tyiquee cha' ngusñi ngu' cha' jna', ná nscua cha' cajaa ngu' bi' tsiya' ti. ¿Ha jlya ti' nu'u cha' bi'?

²⁷ —Chañi cha' jlya ti' na', cusu' —nacui nu cuna'a bi'—. Hasta juani jlya ti' na' cha' nu'u laca Cristo nu ñati tlyu bi', nu'u laca nu sca ti Sñi' ycui' Ndyosi, lo'o jua'a cua nda Ni jinu'u lijya.

Lo'o Jesús ndyunaa yu

²⁸ Ndye nchcui' Marta, li' ndyaa nu cuna'a bi', cuaana ti ngusi'ya ji'i María tya'a ngula: —Cua tyalaa ti nu Mstru bi' juani —nacui—. Nxi'ya yu jinu'u cha' tsa nu'u slo yu.

²⁹ Lo'o ndyuna María cha' bi', hora ti ngutu'u ndyaa slo Jesús li'. ³⁰ Tya lyiji tyalaa Jesús quichi, tya nga'a yu su ndyacia tya'a Marta lo'o yu tya tsá la. ³¹ Lo'o nu ngu' judío nu ndi'i nxyucua ji'i María ni'i ni, lo'o na'a ngu' cha' tsa tsiya' ca ngutu'u María ndyaa, li' ndyaa lca'a ngu' ji'i cho'; ngua ti' ngu' cha' to' cuaá ndyaa cho' cha' cunaa cho'.

³² Lo'o li' ndyalaa María ca su ndu Jesús. Lo'o na'a cho' ji'i yu, hora ti ngutu sti' cho' slo Jesús. Lo'o li' nacui María bi':

—Si nguti'i nu'u tsubi', cusu' —nacui—, ná ngujui tya'a ngula na' li'.

³³ Xñi'i tsa ñaa xtyi'i Jesús li', ndube tsa ti' yu cha' ndyunaa María, lo'o jua'a ngusi'ya tsa ngu' judío tya'a ndya'a María. ³⁴ Li' nchcuane Jesús ji'i ngu':

—¿Macala nguxatsi' ma' ji'i jyo'o bi'?

—Tsa na'a na xi ji'i, cusu' —nacui ngu' li'.

³⁵ Lo'o Jesús ngusi'ya li'.

³⁶ —Tyaca'a tsa jyo'o bi' ji'i Jesús, ntsu'u tsa tyiquee yu ña'a yu ji'i —nacui ngu' judío bi'.

³⁷ Lo'o jua'a ndi'i xi ngu' nu nacui:

—¿Ni cha' laca ná ngujui ñi'ya nu cua'ni yu cha' ná cajaa Lázaro nquicha'? Nchca ji'i yu cua'ni yu cha' tyaca tso'o cloo ngu' cuityi'.

Ndyu'ú Lázaro chaca quiya'

³⁸ Ca chaca quiya' xñi'i tsa ñaa xtyi'i Jesús, lo'o li' ndyaa yu ca to' cuaá. Sca tyuquee laca, lo'o ndu sca quee tlyu ndyacu' tu'ba tyuquee bi'.

³⁹ —Clyatsu' ma' quee cua —nacui Jesús.

Li' nchcui' Marta tya'a ngula jyo'o bi' lo'o Jesús:

—Tyucu' tsa xtyi'i caca si tyu'utsu' quee cua, cusu' —nacui—. Cua jacua tsá nguatsi' jyo'o re.

⁴⁰ Li' nacui Jesús:

—Caca ña'a ma' cha' tlyu tsa nu ndu'ni ycui' Ndyosi nu lo'o jlya ti' ma' ji'i Ni. ¿Ha si'i jua'a ni na' ji'i ma' tsá?

⁴¹ Li' ngulotsu' ngu' quee nu ndyacu' tu'ba tyuquee bi'. Li' nguxña'a Jesús nde cua.

—Sti na' —nacui Jesús li'—, tsa xlya'be hi' cha' cua ndyuna nu'u cha' nu nchcui' na' lo'o nu'u. ⁴² Lcaa tsá cua jlo ti' na' cha' nduna nu'u lcaa cha' nu nchcui' na' lo'o nu'u; pana nchcui' na' lo'o nu'u juani xqui'ya ñati nu ndi'i re, cha' taca ca jlya ti' ngu' jna' cha' chañi cha' cua nda nu'u jna' lijyaa chalyuu.

⁴³ Li' cui' tsa nchcui' Jesús:

—Lázaro, tyu'u nu'u su ntsu'u nu'u ndacua, tyaa nu'u nde liya' re.

⁴⁴ Li' ngutu'u nu ngua jyo'o bi'; ña'a ti tya ngüixii late' ngati tyucui ña'a hichu', ña'a ti tya ndyacu' chaca late' loo.

—Xatí' cya mā late' nu ntsu'u chū' yu cua —nacui Jesús jí'í ngu'—, cha' ta mā chacuayá' tya'a yu.

Nhcui' ngu' ñi'ya caca cujui' ngu' jí'í Jesús

⁴⁵ Lo'o li' quiña'a tya'a ngu' judío bi' jlya ti' ngu' jí'í Jesús, ñatí' nu ndi'í nxyucua jí'í María tsá' la, cha' cua na'a ngu' cha' tlyu nu ngua'ni ca ti Jesús cuentya jí'í ycuí' Ndyosi. ⁴⁶ Pana ntsu'u xi ngu' bi' nu hora ti ndyaa slo ngu' fariseo, nda ngu' cha' lo'o ngu' ñi'ya nu ngua'ni Jesús. ⁴⁷ Bi' cha' nu ngu' sti jo'ó nu laca loo lo'o ngu' fariseo bi', nguxana nxi'ya ngu' jí'í lcaa ngu' tisiya, cha' tyu'u ti'í ngu'. Lo'o li' nhcui' ngu' lo'o tya'a ngu':

—¿Ñi'ya cua'ni na juani? —nacui' ngu'—. Quiña'a tsa cha' tlyu ndyu'ni nu qui'yu bi'.

⁴⁸ Lo'o ta na chacuayá' jí'í yu cha' tya cua'ni la yu jua'a, li' xñi lcaa ngu' quichi' cha' jí'í yu. Li' caa ngu' romano cha' cuityí' ngu' laa tlyu jí'na, culo'o ngu' jí'í ñatí' tya'a na su ndi'í ngu' —nacui' ngu'.

⁴⁹ Li' ndatu tsaca ngu'; Caifás naa yu, lo'o jua'a yija bi' laca yu xu'na sti jo'ó. Nhcui' yu lo'o ngu' bi' li':

—Ni sca na ná jlo ti' mā, ⁵⁰ ná nhca tii mā tsiya' ti —nacui' yu—. Tso'o la caca jí'í mā si cajaa sca ti ñatí', cha' ná cajaa lcaa ngu' quichi' tyi na. Cuxi la cña caca si cuityí' ngu' tyucui' ña'a nasiyu re.

⁵¹ Si'í cha' nu ngua'ya hique ycuí' ca yu nhcui' yu jua'a; cha' yija bi' ngua yu xu'na sti jo'ó, bi' cha' nacui' yu jua'a, cha' cuentya jí'í ycuí' Ndyosi nda yu cha' lo'o ngu', ni cña caca jí'í Jesús ca nde loo la lo'o cajaa Jesús lo crusi. Si'í xqui'ya ñatí' chalyuu jua ti cajaa Jesús, ⁵² masi cajaa Jesús cuentya jí'í lcaa ñatí' lcuá ti ña'a chalyuu, cha' stu'ba ti caca tyiquee lcaa ñatí' nu jlya ti' jí'í ycuí' Ndyosi, ngu' nu cua ngusubi ycuí' Ndyosi jí'í cha' caca ngu' sñi' Ni.

⁵³ Lo'o li' nguxana nhcui' ngu' nu laca cña lo'o tya'a ngu' ñi'ya nu caca cujui' ngu' jí'í Jesús; ⁵⁴ bi' cha' nga'aa ndyaa Jesús su ndi'í ngu' judío, ngutu'u yu loyuu bi', ndyaa yu chaca loyuu su tyijyu' la xi, ca to' yuu btyi. Ndyalaa yu sca quichi' su naa Efraín li', ca bi' nguti'í Jesús lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a jí'í.

⁵⁵ Cua ngulala tsa ta'a pascua, bi' laca sca ta'a jí'í ngu' judío. Quiña'a ngu' ngutu'u ngu' quichi' tyi ngu', masi quichi' ne' quixi', ndyalaa ngu' quichi' Jerusalén li'. Yala ti ngua'ni lubii ngu' tyucui' ña'a ngu' cuentya jí'í ycuí' Ndyosi, nu lo'o tya lyiji ti caca ta'a. ⁵⁶ Li' ndyaa ngu' ndyaana ngu' macala ntsu'u Jesús. Lo'o ndi'í ngu' ne' laa, li' nhcui' ngu' lo'o tya'a ngu':

—¿Ñi'ya nti' mā? —nacui' ngu'—. ¿Ha caa yu ta'a nti' mā?

⁵⁷ Ndube tsa ti' ngu' cha' lo'o nu ngu' sti jo'ó nu laca loo bi', lo'o ngu' fariseo, cua ngulo ngu' cña jí'í lcaa ngu' quichi'; nacui' sti jo'ó cha' lo'o caca cha' jí'í ngu' macala ntsu'u Jesús, hora ti ntsu'u cha' cacha' ngu' jí'í ngu' nu laca loo. Li' tsa ngu' policia xñi ngu' jí'í Jesús, nti' ngu' nu laca loo bi'.

12

Nda'a sca nu cuna'a setye chū' quiya' Jesús

¹ Tya lyiji tya xcuá tsá' cha' caca ta'a pascua, li' ñaa Jesús nde quichi' Betania chaca quiya'. Laca Betania quichi' tyi Lázaro nu ngujui' tya tsubi' la, lo'o li' ngua'ni Jesús cha' ndyu'ú yu chaca quiya'. ² Li' nda ngu' sca sji' jí'í Jesús, cha' tso'o tsa nti' ngu' cha' ndyalaa yu slo ngu'. Nda Marta na ndyacu ngu' li', lo'o jua'a stu'ba ti ntucua Lázaro lo'o ngu' su ndyacu ngu' sji' lo'o Jesús. ³ Li' ndyalaa lo'o María jí'í sca lyura setye tyixi xtyi'i. Quiña'a tsa nga'a setye bi' jí'í, cha' tyucui setye jí'í quixi' nardo laca. Li' nda'a María setye bi' chū' quiya' Jesús, lo'o quicha' que ycuí' María ngusube' chū' quiya' yu; tyucui ña'a ni'í ntyucua xtyi'i setye tyixi xtyi'i bi' li'. ⁴ Nga'a Judas sñi' Simón Iscariote lo'o ngu', cha' ñatí' nu ndyaca tsa'a jí'í Jesús laca. La cui' bi' laca nu cujui' cresiya jí'í Jesús jí'í ngu' cuxi ca tiya' la. Na'a nu Judas bi' ñi'ya nu ngua'ni María, lo'o li' lye nhcui' ni cha' laca ngua'ni María jua'a:

⁵ —¿Ni cha' laca ná ngua caya' setye tyixi xtyi'i ji'í nu cuna'a cua cha' caja cñi xtyucua ji'í ngu' ti'i? —nacui nu Judas bi'. Ná tyiquee' caja tyuu mil paxu lo setye bi'.

⁶ Cha' cuaana Judas, bi' cha' nacui jua'a, si' cha' tya'na ti' ji'í ngu' ti'i. Ycui' ca Judas laca loo ji'í cuiji su ntsu'u cñi ji'í ngu' tya'a ndya'a lo'o Jesús, pana na ntyucuaana Judas cñi nu ntsu'u ji'í lcaa ngu' bi'.

⁷ —Ta mā chacuayá' cua'ni nu cuna'a cua jua'a —nacui Jesús—. Na cua nguxco'o cho' setye bi' cha' cua'ni jo'o ji'í ngu' lo'o cua ngulala ti xatsi' ngu' jna' —nacui—. ⁸ Lcaa tyempo ndi'í ngu' ti'i lo'o mā nde chalyuu, lcaa tsā taca xtyucua mā ji'í ngu' bi' nquicha'; pana nu na' ni, ná tyuu tsā tyi'í na' slo cu'mā.

Lo'o ji'í Lázaro ngua ti' ngu' cujuui ngu' ji'í

⁹ Ngujui cha' ji'í ngu' cha' ndi'í Jesús ca bi', lo'o li' ndyaa quiña'a tya'a ngu' judío; tsa tlyu ti ngu' ndyaa na'a ngu' ji'í Jesús. Lo'o jua'a nti' ngu' ña'a ngu' ji'í nu ngua jyo'o Lázaro bi', cha' ngua'ni Jesús cha' ndyu'ú chaca quiya'. ¹⁰ Lo'o li' ngua'ni stu'ba sti jo'ó nu laca loo cha' ji'í ngu' lo'o tya'a ngu', cha' lo'o ji'í Lázaro cujuui ngu', ¹¹ cha' xqui'ya nu Lázaro bi', bi' cha' nguxtyanu quiña'a tya'a ngu' judío ji'í sti jo'ó, cha' ngusñi ngu' cha' ji'í Jesús.

Ngua'ni chi' ngu' loo Jesús lo'o ndyalaa yu nde Jerusalén

¹² Quiña'a tsa ñati ndyaa ngu' ta'a bi'. Ca chaca tsa, li' ndyuna ngu' cha' cua lijya ti Jesús nde Jerusalén; bi' cha' ngutu'u ngu' bi' ndyaa ngu' tsa tlyu ti cha' tyacua tya'a ngu' lo'o Jesús. ¹³ Ndyaa lo'o ngu' ste' nga, lo'o jua'a cuii ngusi'ya ngu' li':

—Cua'ni tlyu na ji'í ycui' Ndyosi Sti na —nacui ngu' ji'í Jesús—. Culacua Ni jinu'u cha' lijya nu'u lo'o chacuayá' ji'í ycui' nu Xu'na na. Masi juani ti, culacua Ni jinu'u cha' nu'u laca Rey nu laca loo ji'í ngu' Israel.

¹⁴ Li' ngujui sca huru ji'í Jesús, ndyaa tucua yu chu' huru bi', cha' ndi'ya nscua cha' lo' quityi cusu':

¹⁵ Ná cutsji cu'mā ngu' ca tyi quichi' Sión;
cua lijya nu Xu'na mā,
ntucua yu chu' sca huru.

¹⁶ Tyempo li' ná ngua cuayá' ti' ngu' cha' bi'. Pana ca tiya' la, lo'o cua ngua lcaa cha' tlyu nu ndyanu cha' cua'ni Jesús lo'o yaa yu lo yuu, nu lo'o ngua tlyu Jesús ca su ntucua yu lo'o ycui' Ni nde cua, li' ndyi'u ti' ngu' nu ndyaca tsa'a ji'í yu, ndyi'u ti' ngu' ji'í cha' nu nscua lo quityi bi' cua sa'ni la; ndyi'u ti' ngu' cha' la cui' jua'a ngua ji'í Jesús.

¹⁷ Jua'a ngua li'. Nu ñati nu nguti'í slo Jesús nu lo'o ngusi'ya Jesús ji'í jyo'o Lázaro ca tyuquee su nguatsi' cha' tyu'ú Lázaro chaca quiya', nda ngu' cha' lo'o ngu' quichi' ñi'ya nu ngua cha' bi'; ¹⁸ bi' cha' ngutu'u ñati quiña'a bi', ndyaa ngu' cha' tyacua tya'a ngu' lo'o Jesús tyucuii, cha' cua ndyuna ngu' ñi'ya ngua'ni Jesús cña tonu bi' lo'o Lázaro. ¹⁹ Li' nchcui' ngu' fariseo lo'o tya'a ngu':

—Ña'a mā ji'í yu bi'. ¿Ñi'ya cua'ni na juani? Ná caca ji'na tsiya' ti tacu' na cha' ji'í yu bi'. Tyucui ña'a chalyuu ngusñi ngu' cha' ji'í yu juani.

Lijya xi ngu' xa' tsu' ncyana ngu' ji'í Jesús

²⁰ Lo'o ngu' griego ndyalaa laja ñati nu ndya'a ta'a bi' nde Jerusalén. ²¹ Ñaa xi ngu' griego bi' slo Felipe li'. Quichi' Betsaida laca quichi' tyi nu Felipe bi'; nde loyuu su cuentya Galilea, ca bi' ndi'í quichi' bi'. Li' nchcui' ngu' bi' lo'o Felipe:

—Tyu'u cha' clyu ti' jinu'u, cusu', cua nti' ya tyacua tya'a ya xi lo'o Jesús —nacui ngu'.

²² Li' ngutu'u Felipe ndyaa slo Andrés tya'a quichi' tyi; stu'ba ti ndyaa ngu', ndyaa cacha' ngu' ji'í Jesús. ²³ Lo'o li' nda Jesús sca cha' lo'o ngu':

—Cua ndyalaa hora cha' caca tlyu ycui' na' lo'o cajaa na', na' nu cua lijyaa chalyuu cha' caca ñati —nacui Jesús—. ²⁴ Liñi tsa cha' nu ta na' lo'o mā juani, cha' sca si'yu nu ndyataa ngu' ni, ñi'ya laca sca si'yu trigo, tyanu si'yu bi' jua'a ti si ná cataa ngu' ji'í lo yuu —nacui—. Lo'o cua ndyataa ngu' si'yu bi' lo yuu, li' catsu' scua' si'yu bi', ñi'ya laca

si na ngujuui ti. Pana nu lo'o tyucua si'yu bi', quiña'a tsa si'yu tyu'u lo bi' li'. ²⁵ Jua'a laca lo'o ñati nu nti' xñi cha' 'na —nacui Jesús—. Cua ña'a ca ñati nu lye tsa ndu'ni tyaca'a ji'i ycu' ca ngu', chcuna' chalyuu ji'i ngu'; pana ñati nu ná ntsii cajaa ngu' xqui'ya na', bi' laca nu caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'i ngu'. ²⁶ Lo'o nti' ñati cua'ni cña 'na —nacui Jesús li—, nga'a cha' tsa ngu' mala nti' na' cha' tsa, cha' li' taca tyi'i msu bi' 'na ca su ndi'i ycu' na'; lo'o ycu' Sti Na' cua'ni chi Ni loo ngu' nu cua'ni cña 'na li'.

Nda Jesús cha' lo'o ngu' cha' cua cajaa ti ycu' yu

²⁷ Tya nchcui' la Jesús lo'o ngu' li':

—Quiña'a tsa cha' ncyacua ti' na' juani. ¿Ha tso'o la si jña na' ji'i ycu' Ndyosi Sti na' cha' cua'ni Ni cha' ná tyacua cha' cuxi re 'na? Si'i, ná chcu' na' jua'a. Cua ndyalaa hora 'na juani cha' caca lcaa cña nu nga'a cha' caca 'na.

²⁸ Li' nchcui' Jesús lo'o ycu' Ndyosi Sti yu:

—Sti na', tso'o la si caca tlyu ycu' nu'u.

Li' nguañi nchcui' ycu' Ndyosi nde cua. Ndi'ya nchcui' Ni:

—Cua laca ndu'ni tlyu ngu' ji'i ycu' ca na', lo'o jua'a tya caca tlyu la na' chaca quiya' xqui'ya nu'u.

²⁹ Li' nacui' nu ñati quiña'a nu ndi'i cacua ti cha' nguañi nchcui' tyi'yu, ngua ti' ngu'. Xa' la ñati nacui' cha' nde cua ndyu'u cha' nu nda sca xca ji'i ycu' Ndyosi lo'o Jesús.

³⁰ Pana ndi'ya nacui' ycu' Jesús:

—Xqui'ya cu'ma laca cha' nguañi nchcui' ycu' Ndyosi nde cua, si'i xqui'ya na' —nacui Jesús—. ³¹ Cua ndyalaa hora cha' cua'ni cuayá' Ni ji'i lcaa ñati chalyuu, nu lo'o tyijiloo na' tsiya' ti ji'i nu xña'a nu laca loo nde chalyuu —nacui Jesús ji'i ngu—. ³² Lo'o sícua ngu' cuxi jna' ca su ndi'i na' lo yuu, cuju'i' ca'a ngu' jna' lo crusi, li' cuane na' ji'i lcaa ñati cha' xñi ngu' cha' 'na.

³³ Jua'a nacui' Jesús cha' caca cuayá' ti' ngu' ñi'ya nu caca lo'o cuju'i' ngu' ji'i yu. ³⁴ Li' nguxtyacui ngu' cha' lo'o Jesús:

—Cua ndyuna ya lo'o nchcui' ngu' lo quityi cusu' ji'na, cha' ndi'ya nscua, cha' ná nga'a cha' tye tsa ji'i Cristo, nu ñati tlyu nu ta ycu' Ndyosi ji'i lijya —nacui ngu—. ¿Ñi'ya ndyu'u cha' nu nchcui' nu'u cha' ntsu'u cha' cuju'i' ca'a ngu' ji'i lo crusi, ji'i Cristo nu yaa chalyuu cha' caca ñati? ¿Ñi'ya ña'a ñati laca nu Cristo bi'?

³⁵ Li' nguxtyacui Jesús cha' lo'o ngu':

—Tya xi ca tsa tya tyi'i na' slo cu'ma, na' nu ta xee nu tyu'ú ne' cresiya ji'i ñati —nacui Jesús—. Bi' cha' juani yaa ma su nga'a cha' tsa ma lo'o tya xee ti, cha' ná cua'ni nu cuxi ngana ji'i ma, nu cuxi nu nda talya chalyuu. Nu lo'o talya ña'a su ndya'a na, ná jlo ti' na ma nde ndya'a na li'. ³⁶ Lo'o jua'a cu'ma —nacui Jesús ji'i ngu—, tso'o la si xñi ma cha' jna' laja lo'o tya ndi'i na' chalyuu, na' nu ta xee nu tyu'ú ne' cresiya ji'i cu'ma ñati chalyuu. Li' tyucui tyiquee ma caca ma ñati ji'i ycu' Ndyosi.

Ndye nchcui' Jesús jua'a lo'o ngu', li' ngutu'u yu ndyaa yu ca su ná quiye yu ji'i ngu'.

Suu cha' xqui'ya bi' ná jlya ti' ngu' judío ji'i Jesús

³⁷ Masi cua ngua'ni Jesús quiña'a cha' tlyu slo ñati bi', ná ntaja'a ngu' xñi ngu' cha' nu nchcui' yu. ³⁸ Jua'a ngua cha' caca lcaa cha' nu nguscua jyo'o Isaías lo quityi ji'i ycu' Ndyosi cua sa'ni la:

Ndyosi Xu'na na', nacui' lo quityi bi' ji'i, ná ntaja'a ngu' re xñi ngu' cha' jinu'u, cha' nu nda ya lo'o ngu'.

Ná ngua cuayá' ti' ngu' tsiya' ti si nu'u ndu'ni cha' tlyu slo ngu'.

Jua'a laca cha' nu nscua lo quityi bi'. ³⁹ Bi' cha' ná ngua ji'i ngu' judío bi' xñi ngu' cha' ji'i Jesús. Lo'o jua'a ntsu'u chaca cha' nu nguscua jyo'o Isaías bi':

⁴⁰ Cua ndacu' ycu' Ndyosi hique ngu' bi', ngua'ni Ni cha' cu'u ti hique ngu' bi'.

Jua'a ngua cha' ná ña'a ngu' ni cha' laca bi', cha' ná caca cuayá' ti' ngu' cha' bi'.

Lo'o jua'a ná ntaja'a ngu' culochu' ngu' ji'i cha' cuxi nu ntsu'u tyiquee ngu', bi' cha' ná nchca cui'ya na' cha' clyu ti' ji'i ngu' ji'i cha' cuxi bi' li', nacui' ycu' Ni.

⁴¹ Nguscua jyo'o Isaías jua'a cha' cua ngua tii cha' tlyu tsa caca nu Cristo; cha' ji'i ycu' yu bi' nchcui' jyo'o Isaías li'.

⁴² Lo'o jua'a ngua, ndi'i xi ngu' nu laca cña nu jlya ti' ji'i Jesús; pana ntsii ngu' bi' ji'i ngu' fariseo, bi' cha' ná ntaja'a ngu' chcu' ngu' cha' ji'i Jesús ca slo ñati. Ntsii ngu' si cua'a ngu' fariseo ji'i ngu' cha' nga'aa ca tsa ngu' ne' laa ji'i tya'a ngu' judío. ⁴³ Ndiya la ti' ngu' bi' cha' tso'o ti chcu' ñati chalyuu cha' ji'i ycu' ngu'. Ná nti' ngu' cha' caca tso'o tyiquee ycu' Ndyosi ña'a Ni ji'i ngu'.

Tilaca laca nu sta qui'ya ji'i ñati chalyuu

⁴⁴ Li' cui' tsa nchcui' Jesús lo'o ngu':

—Nu lo'o ngusñi ñati cha' jna' ni, si' ji'i sca ti na' jlya ti' ngu' bi' li'; lo'o ji'i ycu' Ndyosi nu nda 'na lijyaa nde chalyuu xñi ngu' cha' li' —nacui—. ⁴⁵ Lo'o ña'a ñati jna', li' ña'a ngu' ji'i ycu' Ni nu nclyo cña jna'. ⁴⁶ Cua lijya na' chalyuu cha' caca na' ñi'ya laca sca xee nu tyu'ú ne' cresiya ji'i ñati. Lo'o xñi ñati cha' jna', li' nga'aa tyi' ngu' chalyuu ñi'ya laca si ná ntsu'u xee ne' cresiya ji'i ngu' xqui'ya cha' cuxi nu ndu'ni ngu'. ⁴⁷ Nda na' cha' lo'o ngu'; pana si cuna ngu' cha' bi', lo'o li' ná taquiya' ngu' ji'i cha' bi', si' na' nu sta qui'ya ji'i ngu' bi' li' —nacui Jesús—. Ná lijya na' cha' cua'ni cuayá' na' ji'i ñati chalyuu; cha' cua'ni lyaá na' ji'i ngu', bi' cha' lijya na'. ⁴⁸ Pana cua ndyuna ñati lo'o nchcui' na' lo'o ngu'; bi' laca cha' nu tyanu cuentya ji'i ngu', nu lo'o cua'ni cuayá' ycu' Ndyosi ji'i ngu' lo'o cua ndye chalyuu —nacui Jesús—. Ca li' cua'ni cuayá' Ni ji'i laca ñati nu ná ndaquiya' ji'i cha' nu nchcui' na', nu ná ntaja'a xñi cha' nu nchcui' na' lo'o ngu'. ⁴⁹ Si' chacuayá' ji'i ycu' ca ti na' nchcui' na' lo'o ñati; ycu' Ndyosi Sti na' nu cua nda jna' lijyaa chalyuu, bi' laca nu ngulo cña 'na ñi'ya cha' nu ta na', ñi'ya ña'a cha' nu chcu' na' lo'o ñati —nacui yu—. ⁵⁰ Jlo ti' na' cha' talo tsa laca cña nu nda Sti na' cha' cua'ni ma, ná nga'a cha' tye chalyuu ji'i ma si taquiya' ma ji'i cha' bi' —nacui Jesús ji'i ngu'—. Bi' cha' tsa ña'a cha' nu cua nchcui' Sti na' lo'o na', bi' laca cha' nu nchcui' na' lo'o ma juani.

13

Ngui' Jesús quiya' ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i

¹ Tyucuaa tsa tya lijyi cha' caca ta'a pascua bi'; jlo ti' Jesús cha' cua ngulala tyempo ji'i, cha' tyu'u yu chalyuu re tyaa yu ca slo ycu' Ndyosi Sti yu. Xcu' cua ntsu'u tsa tyiquee Jesús ña'a ji'i ñati chalyuu nu ngusñi cha' ji'i yu; lo'o ña'a ti tya ntsu'u tsa tyiquee yu ña'a yu ji'i ñati bi' li', ña'a cuayá' nu tye chalyuu ji'i.

² Laja li' cua ngua'ni nu xña'a cha' ngua'ya cha' hique Judas sñi' Simón Iscariote cha' kujui' cresiya ji'i Jesús ji'i ngu' cuxi. ³ Jlo ti' Jesús cha' laca cha' nu ntsu'u ji'i ycu' Ndyosi Sti yu cua nda Ni ji'i yu. Lo'o jua'a jlo ti' yu cha' cua ngutu'u yu ca slo ycu' Ndyosi yaa yu chalyuu, cha' cua tyaa ti yu ca slo ycu' Ndyosi chaca quiya'. Masi jlo ti' Jesús cha' bi', ⁴ pana ndatu Jesús to' mesa laja lo'o ndyacu ngu' sii, ngulo yu late' tyucui' nu lacu' yu, ndaya' yu chaca late' cha' sca' yu sii' yu; ⁵ li' ngujui' yu hitya ne' sca tsi' yu, ndyaa ngui' yu quiya' ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i, nguxquityi yu quiya' ngu' lo'o late' nu ndyaca' sii' yu.

⁶ Lo'o ndyalaa Jesús ca su ntucua Simón Pedro, li' nchcui' Pedro lo'o yu:

—¿Ha nu'u, cusu'? ¿Ha qui' nu'u quiya' na'? —nacui Pedro ji'i.

⁷ —Ná nchca cuayá' ti' nu'u juani ni cha' laca ndyu'ni na' jua'a —nacui Jesús ji'i—, pana ca tiya' la xi caca cuayá' ti' nu'u.

⁸ —Ná caja chacuayá' jinu'u qui' nu'u quiya' na' tsiya' ti —nacui Pedro li'.

Nguxtyacui Jesús cha' lo'o Pedro li':

—Ná caca tyu'u cha' jinu'u lo'o na' si ná qui' na' quiya' nu'u —nacui yu.

⁹ —Tso'o lacua, cusu' —nacui Simón Pedro li'—. Si' quiya' ti na' qui' nu'u lacua, lo'o ya' na' lo'o scua' que na' xcaata nu'u.

¹⁰ —Lubii tsa tyucui ña'a na si cua ndyaata na chcu —nacui Jesús li'—, nga'aa nti' na caata na chcu chaca quiya' li'. Pana quiya' ti na tyaati lo'o tyati na ni'i. Lo'o jua'a cu'ma, masi lubii tsa cresiya ji'i ma, tya ntsu'u chaca yu laja cu'ma nu ná lubii cresiya ji'i.

¹¹ Jua'a nacui Jesús: “Ntsu'u chaca yu laja cu'ma nu ná lubii cresiya ji'i”, nacui, cha' cua jlo ti' Jesús tilaca laca nu kujui' cresiya ji'i yu ji'i ngu' cuxi.

¹² Lo'o ndye ngui'i Jesús quiya' ngu', xa' ndyacu' ste' yu, xa' ndyaa tucua yu to' mesa. Li' nchcui' yu lo'o ngu':

—¿Ha ngua cuayá' ti' ma na laca nu ngua'ni na' lo'o ngui'i na' quiya' ma jua'a? —nacui yu—. ¹³ “Mstru”, ndu'ni ma 'na; “Xu'na ya”, ndu'ni ma 'na, lo'o chañi tsa cha' bi'. Jua'a laca na' cuentya ji'i ma —nacui yu—. ¹⁴ Na' nu laca Xu'na ma, na' nu laca Mstru ji'i ma ni, cua ngui'i na' quiya' ma; bi' cha' jua'a ntsu'u cha' qui'i ycu' ma quiya' tya'a ma —nacui yu—. ¹⁵ Ngua ti' na' cha' ña'a ma ñi'ya nu ngua'ni na', cha' ñi'ya ngua'ni na' lo'o nguxtyucua na' ji'i ma, jua'a ntsu'u cha' cua'ni ma cha' xtyucua ma ji'i tya'a ma —nacui Jesús ji'i ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i—. ¹⁶ Cha' liñi nchcui' na' lo'o cu'ma, cha' ñati nu laca xu'na ngu', bi' laca loo ji'i ngu', si'i msu nu laca loo; ñati nu nclyo cña ji'i nu tsaalquichí, bi' laca loo, si'i nu ndya'a lquichí ti. ¹⁷ Lo'o juani lo'o ngua cuayá' ti' ma lca ña'a cha' nu nda ca ti na' lo'o ma, tso'o tsa caca tyiquee ma li', si taquiya' ma ji'i cha' bi' —nacui—.

¹⁸ Ná nchcui' na' ji'i lca cu'ma. Jlo ti' na' ti ji'i ngusubi na' cha' caca tsa'a ngu' jna' —nacui Jesús—. Tya sa'ni nguscua ngu' sca cha' ji'i ycu' Ndyosi lo quityi ndi'ya: “La cui' ñati nu stu'ba ndyacu tyaja lo'o na', bi' laca nu xuu tya'a lo'o na' juani”; jlo ti' na' cha' nga'a cha' caca cha' bi' —nacui Jesús—. ¹⁹ Na nda ti na' sca cha' lo'o ma juani, nu lo'o tya lyiji caca cha' bi'; lo'o cua ngua jua'a, li' caca jlya ti' ma jna', cha' chañi cha' laca na' nu sca ti Sñi' ycu' Ndyosi nu lijya chalyuu, ñi'ya nu ni na' ji'i ma. ²⁰ Ta na' sca cha' liñi lo'o ma —nacui yu—. Nu lo'o taquiya' ma ji'i sca ñati nu ta na' cha' tya'a slo ma, li' stu'ba laca si taquiya' ma jna'; lo'o taquiya' ma jna', li' stu'ba laca si taquiya' ma ji'i ycu' Ndyosi Sti na' nu nda jna' lijyaa.

Ndacha' Jesús ji'i ngu' tilaca laca nu kujui' cresiya ji'i yu ji'i ngu' xña'a

²¹ Lo'o nchcui' Jesús jua'a, ti' tsa nti' cresiya ji'i yu nda yu cha' lo'o ngu' bi':

—Liñi tsa cha' nu ta na' lo'o ma juani, cha' ntsu'u sca ngu' tya'a ma nu kujui' cresiya na' ji'i ngu' cuxi —nacui Jesús li'.

²² Ndube tsa ti' ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i, nguxña'a ngu' ji'i tya'a ngu' li'; ná nda ngu' cuentya tsiya' ti ti ji'i cha' nu nchcui' yu. ²³ Pana ntsiya tsaca lo ngoca' cacua ti su ntucua Jesús; tyaca'a tsa nu qui'yu bi' ji'i Jesús, ²⁴ bi' cha' ngua'ni que ti Simón Pedro ji'i yu bi', nchcuane ji'i:

—¿Ti ji'i nchcui' nu cusu' lo'o nacui jua'a?

²⁵ Bi' cha' ngusni yane nu qui'yu bi' nde chu' ña'a ntsiya ti, cha' caca cacua la ji'i Jesús. Li' nchcui' lo'o Jesús:

—Xu'na, ¿tilaca laca nu bi'? —nacui.

²⁶ —Ndi'ya cua'ni na' —nacui Jesús ji'i li'—. Ta'a na' sa yu'be tyaja 'na ne' ca'ña scuaa re. Ñati nu ta na' yu'be tyaja bi' ji'i cha' cacu, nu bi' laca nu ni na' ji'i ma.

Li' nda'a Jesús sa yu'be tyaja ne' ca'ña, nda ji'i Judas, sñi' Simón Iscariote. ²⁷ Lo'o ngusñi Judas ji'i tyaja bi', la cui' hora bi' ndyati ycu' nu xña'a nu naa Satanás, ndyaa ne' cresiya ji'i nu Judas bi'. Li' nacui Jesús ji'i:

—Yaa clya nu'u lquichí cua hi.

²⁸ Ná tucui nu ntucua to' mesa ngua cuayá' ti' ni cha' laca nchcui' Jesús lo'o Judas jua'a. ²⁹ La cui' Judas laca nu laca loo ji'i kujui' cñi nu tsa tlyu ntsu'u cñi ji'i lca ngu' bi'; bi' cha' ntsu'u ngu' nu ngua ti' cha' cua ngulo Jesús cña ji'i cha' tsa cui'ya sca na nu cua'nijo'lo ji'i ngu' cha' caca ta'a; jua'a ngua ti' xa' la ngu' cha' ntsu'u cña ji'i Judas cha' tsa ta msta ji'i ngu' ti'i. ³⁰ Bi' cha' lo'o ndye ndyacu Judas tyaja bi', ngutu'u ndyaa ña'a talya ti li'.

Sca cña cucui cha' cua'ni na

³¹ Lo'o ngutu'u Judas ndyaa, li' nchcui' Jesús lo'o ñati nu ndyanu bi':

—Cua ndyu'ni ycu' Ndyosi cha' caca tlyu na', na' nu cua lijyaa chalyuu cha' caca na' ñati —nacui yu—. Lo'o ji'i ycu' Ni cua'ni tlyu ngu' xqui'ya na' —nacui—. ³² Nu lo'o ndu'ni na' cha' caca tlyu Sti na' xqui'ya cha' laca na' Sñi' ycu' Ni, la cui' jua'a cua'ni Ni cha' caca tlyu la na'; yala ti cua'ni Ni jua'a. ³³ Sñi' na' —nacui Jesús ji'i ngu' bi' li—, tya xi ca tsa tya tyi'i na' nde chalyuu lo'o ma. Ñi'ya nu ni na' ji'i ngu' judío tya tsubi', la cui' ti cha' ta na' lo'o ma juani: Tsaana ma jna', pana ná caja chacuayá' tsa ma ca su tsa'a —nacui yu—. ³⁴ Nde chcu' na' sca cña cucui lo'o ma cha' cua'ni ma: Nga'a cha' tso'o ti tyu'u tyiquee ma ña'a ma ji'i tya'a ñati ma; ñi'ya ntsu'u tsa tyiquee na' ña'a na' ji'i ma, la cui' jua'a nga'a cha' tyu'u tyiquee ma ña'a ma ji'i tya'a ñati ma. ³⁵ Li' caca cuayá' ti' lcaa ñati cha' ñati nu ndyaca tsa'a 'na laca ma, si tso'o ntsu'u tyiquee ma ña'a ma ji'i tya'a ñati ma —nacui Jesús.

Nacui Jesús cha' cua xtyanu ti Pedro ji'i

³⁶ Li' nchcu' Simón Pedro lo'o Jesús:

—Xu'na —nacui—, ¿macala tsa nu'u?

—Ná caja chacuayá' cha' tya'a nu'u lo'o na' ca su tsa'a —nacui Jesús—. Ca tiya' la tsa nu'u.

³⁷ Li' nchcuane Pedro ji'i yu:

—¿Ni cha' laca ná nti' nu'u cha' tya'a na' lo'o nu'u ca su tsa nu'u juani ti? —nacui—. Cajaa na' si caca clyaá ycu' nu'u.

³⁸ —¿Ha chañi hi cha' tyaja'a nu'u cajaa cha' clyaá na'? —nacui Jesús ji'i—. Liñi tsa cha' nu ta na' lo'o nu'u juani: Lo'o tya lyiji ti xi'ya ndye'e nde tya, sna quiya' xacu' nu'u cha' ji'i ngu' cha' ná nslo nu'u 'na.

14

Nclyu'u Jesús chaca tyucui cucui ji'na

¹ Ná quiña'a tsa cha' culacua ti' ma cuentya 'na —nacui Jesús ji'i ngu' li—. Cua ngusñi ma cha' ji'i ycu' Ndyosi, jua'a xñi tso'o ma cha' jna' li'. ² Quiña'a tsa su tso'o ntsu'u su tyi'i ma ca slo ycu' Ndyosi Sti na'. Tsa'a na' ca bi' cha' cua'ni cho'o na' su tyi'i ma. Ná nchcu' na' lo'o cu'ma jua'a, si si'i cha' liñi nu nchcu' na' lo'o ma —nacui Jesús—. ³ Lo'o jua'a tsa'a na' cha' cua'ni cho'o na' su tyi'i ma, li' caa na' lo yuu chaca quiya', caqui'ya na' ji'i ma cha' tyi'i ma lo'o na'. ⁴ Cua jlo ti' ma macala su tsa'a na', jlo ti' ma ñi'ya nu cua'ni na' cha' tsa'a ca jua.

⁵ —Cusu' —nacui Tomás—, ná jlo ti' ya macala tsa nu'u. ¿Ñi'ya cua'ni ya cha' quije tyucui bi' ji'i ya? —nacui ji'i Jesús.

⁶ —Na' laca nu nclyu'u tyucui —nacui Jesús li—, na' nclyu'u lcaa cha' nu liñi ca; na' nda chalyuu tso'o ji'i ngu', chalyuu nu ná nga'a cha' tye. Ná taca ji'i ngu' tyalaa ngu' ca slo ycu' Ndyosi si ná lo'o na' —nacui Jesús—. ⁷ Ndyuloo ma 'na, bi' cha' jua'a cua ndyuloo ma ji'i Sti na' li'; cua ndyuloo ma ji'i Ni juani, cha' cua na'a ma ji'i ycu' Ni nu lo'o cua na'a ma jna'.

⁸ Li' nchcuane Felipe ji'i Jesús:

—Cusu' —nacui—, culu'u nu'u ji'i Sti nu'u ji'i ya, tsa bi' ti cha' nti' ya.

⁹ —Felipe —nacui Jesús ji'i—, cua tyuu tsa tsa ndi'i na' lo'o cu'ma, ¿ha tya lyiji tyuloo ma jna'? —nacui—. Cua na'a ma 'na, bi' cha' jua'a ji'i Sti na' cua na'a ma li'. ¿Na laca nti' nu'u lo'o ndi'ya nchcu' nu'u lo'o na': Culu'u nu'u ji'i Sti nu'u ji'i ya? —nacui Jesús ji'i Felipe—. ¹⁰ ¿Ha ná jlya ti' ma cha' stu'ba ntsu'u cha' 'na lo'o ycu' Ndyosi Sti' na'? Lo'o jua'a lcaa hora ndi'i ycu' Ndyosi Sti na' lo'o na' —nacui—. Si'i cha' nu ngulo hique ti na' nu nchcu' na' lo'o ma; stu'ba ntsu'u cha' ji'i Sti na' lo'o na', lo'o ycu' Ni laca nu nclyo cña 'na, ñi'ya nu cua'ni na'. ¹¹ Xñi ma cha' jna' lacua, cha' nu nacui na' ji'i ma cha' stu'ba ntsu'u cha' 'na lo'o ycu' Ndyosi Sti na'. Si ná caca jlya ti' ma 'na jua'a, li' tso'o masi xqui'ya cña tonu nu ndu'ni na', bi' cha' jlya ti' ma jna' —nacui Jesús—. ¹² Liñi tsa cha' nu ta na' lo'o ma juani, cha' lcaa ñati nu xñi cha' jna', taca cua'ni ngu' la cui' ña'a

cña tonu nu ndu'ni ycu' na'; lo'o jua'a tlyu la cña caca cua'ni ngu' bi' li', cha' cua tya'a ti na' ca su ndi'i ycu' Ndyosi Sti na' —nacu' Jesús—. ¹³ Bi' cha' juani lcaa cha' nu jña mā ji'i ycu' Ndyosi chacuayá' jna', cua'ni na' cha' bi' —nacu'—. Jua'a ji'i ycu' Ndyosi Sti na' cua'ni tlyu ngu', nu lo'o cua'ni tlyu ngu' 'na nu laca Sñi' ycu' Ni. ¹⁴ Lcaa cha' nu jña mā ji'i Sti na' chacuayá' jna', cua'ni na' cha' bi' li'.

Caa Xtyi'i ycu' Ndyosi xtyucua Ni ji'na

¹⁵ 'Taquiya' mā ji'i lcaa cha' nu nchcui' na' lo'o mā, si chañi cha' ntsu'u tyiquee mā 'na —nacu' Jesús—. ¹⁶ Lo'o tya'a na', li' chcu' na' lo'o ycu' Ndyosi Sti na' cha' ta Ni chaca nu xtyucua ji'i mā; bi' laca Xtyi'i ycu' Ndyosi nu laca suu lcaa cha' liñi. Tyanu nu bi' lo'o mā ña'a cuayá' nu tye chalyuu —nacu'—. ¹⁷ Ná caca tyanu Xtyi'i ycu' Ndyosi ne' cresiya ji'i ñati cuxi, cha' ná nchca ña'a ngu' bi' ji'i Ni, ná nslo ngu' tilaca laca ycu' Ni. Nu cu'mā, nslo mā ji'i Ni xqui'ya cha' ndi'i nu bi' lo'o mā, lo'o jua'a cua tyanu ti Ni ne' cresiya ji'i mā —nacu' Jesús ji'i ngu'—. ¹⁸ Ná xtyanu na' ji'i mā ycu' ti mā, ñi'ya si laca mā ñati nu ná tucui ntsu'u ji'i mā —nacu'—, tya caa na' su ndi'i mā chaca quiya'. ¹⁹ Ca tiya' la xi, li' nga'aa ña'a ñati chalyuu jna'; pana cu'mā, tya ña'a mā jna'. Li' caca tso'o tyiquee mā, xqui'ya cha' lu'ú na'. ²⁰ Lo'o jua'a caca cuayá' ti' mā cha' stu'ba ntsu'u cha' jna' lo'o Sti na', cha' ntsu'u cha' ji'i mā lo'o na' —nacu' Jesús—, lo'o jua'a ntsu'u cha' jna' lo'o cu'mā. ²¹ Lcaa ñati nu chañi cha' ntsu'u tyiquee ngu' ña'a ngu' jna', bi' laca ñati nu cua'a jyaca ji'i lcaa cha' nu chcu' na' lo'o ngu'; taquiya' ngu' bi' ji'i cha' bi' —nacu'—. Lo'o ntsu'u tsa tyiquee ngu' ña'a ngu' jna', jua'a Sti na' ntsu'u tyiquee Ni ña'a Ni ji'i ngu' bi' li'. Lo'o na', tso'o tsa caca tyiquee na' ña'a na' ji'i ngu' bi', cuati culu'u na' ji'i ngu' bi' lcaa cha' ñi'ya nu laca ycu' Na'.

²² Li' nchcui' nu chaca Judas bi', si'i nu naa Judas Iscariote:

—Nu lo'o nacu' nu'u cha' culu'u nu'u ñi'ya nu laca ycu' ca nu'u ji'i cuare ti, ná lo'o ji'i xa' ñati, ¿ñi'ya ta nti' nu'u, Xu'na? —nacu' nu Judas bi' ji'i Jesús.

²³ —Ñati nu chañi cha' ntsu'u tsa tyiquee jna', taquiya' ngu' ji'i lcaa cha' nu nchcui' na' lo'o ngu' —nacu' Jesús—. Lo'o li' tso'o tsa caca tyiquee ycu' Ndyosi Sti na' ña'a Ni ji'i ngu' bi'. Cuati caa ya lo'o Sti na' cha' tyanu ya lo'o ngu' bi' —nacu' Jesús—. ²⁴ Pana ñati nu ná ntsu'u tyiquee jna', ná ndaquiya' ngu' tsiya' ti ji'i cha' nu nchcui' na' lo'o ngu'. Cua ndyuna cu'mā cha' nu nda Sti na' 'na cha' culu'u ji'i mā, cha' si'i sca cha' nu nda'ya hique ti na' laca cha' nu nda na' lo'o mā.

²⁵ 'Cua nchcui' na' lcaa cha' bi' lo'o tya ndi'i ti na' lo'o mā. ²⁶ Tiya' la li' caca cuayá' la ti' mā lcaa cha', nu lo'o culu'u Xtyi'i ycu' Ndyosi cha' bi' ji'i mā —nacu' Jesús—. Na cua ta ti ycu' Ndyosi Sti na' ji'i Xtyi'i ycu' Ni cha' caa Ni chalyuu cha' xtyucua Ni ji'i mā lcaa hora chacuayá' jna'. Lo'o jua'a cua'ni nu bi' cha' tyi'u ti' mā lcaa cha' nu cua nchcui' na' lo'o mā.

²⁷ 'Ndi'ya cua'ni na' lo'o mā cha' cua tya'a ti na': cua'ni na' cha' ti' tyi'i tyiquee mā. Ná nchca ji'i ñati chalyuu tyi'i ti' tyi' ngu', pana ycu' na' cua'ni na' cha' ti' tyi'i mā —nacu' Jesús—. Nga'aa culacua tsa ti' mā, nga'aa cutsii mā —nacu'—. ²⁸ Cua ndyuna mā lo'o nchcui' na' ndi'ya: “Tya'a na', pana ca tiya' la li' caa na' su ndi'i mā chaca quiya'”. Bi' cha' taca ca chaa ti' mā lo'o cuna mā cha' cua tya'a ti na' slo ycu' Ndyosi Sti na', si chañi cha' ntsu'u tyiquee mā ña'a mā jna'. Cua tlyu la cha' nu ntsu'u ji'i ycu' Ndyosi Sti na', sube la cha' jna' —nacu' Jesús—. ²⁹ Jua'a ni na' ji'i mā lo'o tya lyiji caca cha' bi'; pana lo'o cua ndya'a na', li' taca jlyu ti' mā cha' bi'.

³⁰ 'Nga'aa quiña'a tsa cha' chcu' na' lo'o mā juani —nacu' Jesús li'—. Cua lijya nu xña'a nu laca loo nde chalyuu, cua lijya nu bi' ca su ndi'i na re. Ná ntsu'u chacuayá' ji'i nu bi' cha' caca loo jna'. ³¹ Pana nga'a cha' caca cuayá' ti' ngu' cha' ntsu'u tsa tyiquee na' ña'a na' ji'i ycu' Ndyosi Sti na', bi' cha' ndu'ni na' lcaa cña nu nclyo ycu' Ni 'na —nacu' Jesús—. Pana juani tyatu clyu mā, ya'a clyu mā lo'o na'.

15

Yaca si'yu lo'o sta' yaca si'yu bi'

¹ 'Na' laca ñi'ya laca sca suu yaca nu nda si'yu tyixi, jua'a laca na' —nacui Jesús ji'i ngu'—. Lo'o ycu' Ndyosi Sti na' laca nu ca ji'i yaca bi'. ² Tso'o tsa ña'asij Sti na' ji'i laca sta' yaca bi', lo'o na' laca yaca bi'. Ca quiya' sta' yaca ns'yu Ni ji'i, nu lo'o ná nda si'yu lo tsiya' ti. Nsubii Ni xi lo yaca nu nda si'yu tso'o, cha' tya quiña'a la si'yu tyu'u lo bi'; ³ lo'o jua'a cu'ma ni —nacui Jesús—, cua laca ngusubii na' ji'i ma nu lo'o ngusñi ma cha' nu nchcui' na' lo'o ma. ⁴ Cua'ni stu'ba tyiquee ma lo'o na', cha' stu'ba ti nchca tyiquee na' lo'o ma. Ndi'ya laca ñi'ya si laca na' sca suu yaca, lo'o jua'a cu'ma laca ma sta' yaca bi' —nacui—. Pana sca sta' yaca si'yu ni, nga'aa ta sta' bi' si'yu si si'yu ngu' ji'i ca quiya' sta' bi'; sca ti si stu'ba ti caluu sta' bi' ñi'ya ntucua ti ji'i suu yaca, li' ta sta' bi' si'yu —nacui—. Jua'a lo'o cu'ma, ná taca tyu'u cha' tso'o ne' cresiya ji'i ma cha' xtyucua ma ji'i xa' ñati si ná stu'ba caca tyiquee ma lo'o na'.

⁵ Ñi'ya laca suu yaca nu nda si'yu tyixi ji'i, jua'a laca na' cuentya ji'i ma, cha' na' laca suu cha' tso'o nu ntsu'u ji'i ma —nacui Jesús ji'i ngu'—. Ñi'ya laca sta' yaca bi', jua'a laca cu'ma, si ngusñi ma cha' 'na. Stu'ba ti caca tyiquee ma lo'o na', li' caca quiña'a la cha' tso'o nu tyu'u ne' cresiya ji'i ma su ndi'i ma chalyuu, si laca na' suu cha' tso'o ji'i ma. Ni sca cha' ná caca ji'i ma si ná stu'ba caca tyiquee ma lo'o na' —nacui Jesús—. ⁶ Culaya' Sti na' ji'i ñati nu ná stu'ba nchca tyiquee ngu' lo'o na', ñi'ya lo'o nchcuaa ngu' sta' yaca nu cua ndyanaa; nxuti'i montón ngu' sta' yaca btyi bi', nsta ngu' ji'i lo quii' cha' tye tyaqui bi'.

⁷ 'Nu lo'o stu'ba ti ntsu'u tyiquee ma lo'o na' —nacui Jesús—, nu lo'o tyanu cha' nu nchcui' na' ne' cresiya ji'i ma, li' taca jña ma sca cha' ji'i Sti na', lo'o jua'a ta Ni cha' bi' ji'i ma. ⁸ Cua'ni tlyu ngu' ji'i ycu' Ndyosi Sti na', si ña'a ngu' cha' tso'o tsa ndu'ni ma lo'o xa' ñati. Li' caca cuayá' ti' xa' ñati cha' ñati nu ndyaca tsa'a 'na laca ma —nacui—. ⁹ Ñi'ya nu ntsu'u tyiquee Sti na' ña'a Ni jna', jua'a ntsu'u tsa tyiquee na' ña'a na' ji'i cu'ma. ¹⁰ Laca tsa tyi'u ti' ma su ndi'i ma cha' ntsu'u tsa tyiquee na' ña'a na' ji'i ma. Jua'a tso'o tsa caca tyiquee na' ña'a na' ji'i ma si taquiya' ma ji'i laca cha' nu nda na' lo'o ma. Lo'o jua'a na' —nacui Jesús— cua ngua'ni na' laca cña nu ngulo Sti na' 'na. Jlo ti' na' cha' ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni jna' tyucui su ndi'i na'.

¹¹ 'Nchcui' na' jua'a lo'o cu'ma, cha' lo'o ña'a ma cha' chaa ti' na' ndu'ni na' cña ji'i ycu' Ndyosi Sti na', la cui' jua'a cu'ma, ná nga'a cha' tye cha' caca chaa ti' ma. ¹² Nde laca cña nu ta na' ji'i ma —nacui Jesús—, cha' tso'o ti caca tyiquee ma ña'a ma ji'i tya'a ñati ma, ñi'ya ntsu'u tyiquee na' ña'a ji'i ma. ¹³ Si jua'a ntsu'u tyiquee na' ña'a na' ji'i tya'a tso'o na, li' cua'ni lyaá na' ji'i ngu' bi', masi cajaa ycu' na; nga'aa ntsu'u xa' cña tlyu la nu caca cua'ni na' cha' xtyucua na' ji'i tya'a tso'o na. ¹⁴ Tya'a tso'o na' laca cu'ma si taquiya' ma ji'i cha' nu nda na' lo'o ma —nacui Jesús—, ¹⁵ nga'aa ñacu' na' cha' msu jna' laca ma. Sca msu ti ni, ná jlo ti' yu laca cña nu ntsu'u ji'i xu'na yu. Ni na' cha' tya'a tso'o na' laca ma, cha' cua ngulu'u na' ji'i ma laca cha' nu cua ndyuna na' slo Sti na'. ¹⁶ Si' cu'ma nu ngusubi ma 'na cha' tya'a ma lo'o na' —nacui Jesús—, na' laca nu cua nchcui' na' lo'o ma clyo. Tya li' ngulo na' cña ji'i ma cha' xcui' cha' tso'o tyu'u ne' cresiya ji'i ma, cha' jua'a talo cña tso'o nu ndu'ni ma; li' cua'ni Sti na' laca cha' nu jña ma ji'i Ni chacuayá' 'na. ¹⁷ Bi' cha' juani ndulo tsa cña re ji'i ma cha' cua'ni ma: cha' tso'o tsa caca tyiquee ma ña'a ma ji'i tya'a ñati ma.

Na lya' ti' ñati chalyuu ji'i Jesús lo'o jua'a ji'i ñati ji'i

¹⁸ Tya nchcui' la Jesús lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i li':

—Chañi cha' ntsu'u quiya' liye' ti ti' tya'a ñati ma ji'i ma. Ná cube tsa ti' ma li', cua jlo ti' ma cha' tya clyo la jua'a ngua'ni liye' ti' ngu' jna' —nacui Jesús—. ¹⁹ Si cua'ni ma ñi'ya nu ndu'ni ñati cuxi nde chalyuu, li' chcui' tso'o ngu' lo'o ma, ñi'ya si laca ma tya'a ngu'. Pana juani nga'aa ntsu'u cha' ji'i ma lo'o cha' cuxi nu ntsu'u nde chalyuu, cha' cua ngusubi na' ji'i ma cha' caca ma ñati 'na; bi' cha' liye' tsa ti' ngu' ña'a ngu' ji'i ma

—nacui—. ²⁰ Tyi'u ti' mā cha' nu nchcui' na' lo'o mā tsubi': "Nu laca loo laca nu nclyo cña, si'i ngu' msu ti". Ñi'ya ndu'ni lya' ti' ngu' jna', jua'a cua'ni lya' ti' ngu' ji'i mā. Ná ndaquiya' ngu' ji'i cha' nu ngulu'u na' ji'i ngu', la cui' jua'a ná taquiya' ngu' ji'i cha' nu chcui' cu'mā lo'o ngu' bi'. ²¹ Jua'a cua'ni ngu' lo'o cu'mā xqui'ya na' —nacui Jesús—, cha' ná nslo ngu' tilaca laca nu nda 'na lijyaa nde chalyuu.

²² 'Ná ntsu'u qui'ya ji'i ngu' bi' lo'o bilya caa na' chcui' na' lo'o ngu'; pana juani ni, nga'aa cua'ni clyo ti' ycu' Ndyosi ji'i ngu' bi' ji'i cha' cuxi nu ndu'ni ngu'. ²³ Nu lo'o liye' ti' ngu' ña'a ngu' jna', jua'a ji'i ycu' Ndyosi Sti na' liye' ti' ngu' ña'a ngu' ji'i Ni —nacui Jesús—. ²⁴ Ná ntsu'u qui'ya ji'i ngu' bi' clyo, pana juani ni, cua nguti'i na' slo ngu' bi', cua ngua'ni na' cña nu ná caca ji'i xa' ñati' cua'ni; cua na'a ngu' lcaa ña'a cña tonu nu ngua'ni na', bi' cha' liye' ti' ngu' ña'a ngu' jna'. Lo'o jua'a ji'i Sti na' liye' ti' ngu' ña'a ngu' ji'i Ni, bi' cha' cua ndyanu yabe' hichu' ngu' bi' —nacui Jesús—. ²⁵ Nga'a cha' caca cha' jua'a, cha' nu nscua lo quityi cusu' ji'i ngu' bi'; ndi'ya nchcui' cha' bi': "Liye' ti' ngu' ña'a ngu' jna', masi ná ntsu'u suu cha' ji'i ngu' cha' cua'ni ngu' jua'a".

²⁶ 'Cua'ni na' cha' caa nu laca Xtyi'i ycu' Ni lo yuu, Xtyi'i nu ndu'u slo ycu' Ndyosi —nacui Jesús—. Bi' laca nu culu'u ji'i mā lcaa cha' nu liñi ca, bi' laca nu xtyucua ji'i mā lcaa tyempo chacuayá' 'na. Nu lo'o caa nu bi' lo yuu, li' culu'u Ni lcaa cha' liñi nu ntsu'u 'na ji'i mā —nacui Jesús—. ²⁷ Lo'o cu'mā ni, cua nguti'i mā lo'o na' tya clyo, bi' cha' taca ji'i mā chcui' liñi mā cha' jna' lo'o xa' ñati'.

16

¹ 'Yala la nchcui' na' lcaa cha' bi' lo'o mā, cha' ná xtyanu mā cha' jna' lo'o cua'ni lya' ti' ngu' ji'i mā, ² masi ná ta ngu' chacuayá' ji'i mā cha' tsa mā ne' laa ji'i ngu' li' —nacui Jesús—. Tyalaa sca tyempo nu culacua ti' ngu' cha' cña tacati cua'ni ngu' si cjuui ngu' ji'i ngu' tya'a mā. ³ Jua'a cua'ni ngu' bi', cha' ná nslo ngu' ji'i ycu' Ndyosi Sti na'; la cui' jua'a ná nslo ngu' jna' —nacui Jesús—. ⁴ Cua nchcui' na' lcaa cha' bi' lo'o mā juani, cha' nu lo'o tyalaa tyempo cuxi bi', li' taca tyi'u ti' mā ñi'ya nu cua nchcui' na' lo'o mā juani.

Cña nu ndu'ni Xtyi'i ycu' Ndyosi

'Tya clyo ná nda na' cha' bi' lo'o mā, cha' tya ndi'i na' lo'o mā —nacui Jesús—. ⁵ Pana juani cua tsa'a ti na' ca su ndi'i ycu' Ndyosi Sti na' nu nda 'na lijyaa, masi bilya xcuane mā jna' ma nde tsa'a. ⁶ Xñi'i tsa ti' mā xqui'ya cha' nu nda na' lo'o mā tsā. ⁷ Pana ná cube tsa ti' mā. Cha' liñi nda na' lo'o mā juani —nacui Jesús—, cha' tso'o la tyi'i mā si cua ndya'a na'. Ná caa Xtyi'i ycu' Ni nu xtyucua ji'i mā lcaa tsā si ná tya'a na', cha' nu lo'o tya'a na', li' ta na' ji'i nu bi' caa Ni. ⁸ Nu lo'o caa Xtyi'i ycu' Ndyosi lo yuu chalyuu —nacui Jesús—, cua'ni Ni cha' cube ti' lcaa ti tya'a ñati' chalyuu cha' ntsu'u qui'ya nu ngusta ycu' Ndyosi ji'i ngu'; jua'a cua'ni Ni cha' tyi'u ti' ñati' jna', cha' liñi tsa laca ycu' na'; jua'a cua'ni Ni cha' ca cuayá' ti' ñati' cha' ntsu'u cha' cua'ni cuayá' ycu' Ndyosi ji'i lcaa ñati' chalyuu —nacui—. ⁹ Cua'ni Xtyi'i ycu' Ni cha' cube ti' ngu' cha' ntsu'u qui'ya ji'i ngu' cuentya ji'i ycu' Ndyosi, xqui'ya cha' jlo ti' ngu' cha' ná ndaquiya' ngu' ji'i cha' nu nchcui' na' —nacui Jesús—. ¹⁰ Lo'o jua'a cua'ni Ni cha' tyi'u ti' ngu' jna' cha' liñi tsa ndu'ni na', cha' liñi tsa cha' nu nchcui' na'; pana cua tsa'a ti na' slo ycu' Ndyosi Sti na', lo'o li' nga'aa ña'a mā 'na —nacui—. ¹¹ Jua'a cua'ni Ni cha' ca cuayá' ti' ngu' cha' ntsu'u cha' cua'ni cuayá' ycu' Ndyosi ji'i lcaa ñati' chalyuu, xqui'ya cha' cua ngusta Ni yabe' hichu' nu xña'a nu laca loo ji'i ñati' chalyuu.

¹² 'Tya quiña'a la cha' ntsu'u cha' nti' na' chcui' na' lo'o mā nquicha' —nacui Jesús ji'i ñati' nu ndyaca tsa'a ji'i—, pana ná talo mā cua'a jyaca mā ji'i cha' bi' juani, cha' tucui tsa cha' bi'. ¹³ Nu lo'o caa Xtyi'i ycu' Ndyosi nu tyu'u nde slo ycu' Ni, li' culu'u nu bi' lcaa cha' nu liñi ca ji'i mā; li' chcui' liñi nu bi' lo'o mā lcaa cha' nu cuentya 'na —nacui—. Ná chcui' nu bi' chacuayá' ji'i ycu' ca Ni; tsa ña'a cha' nu cua ndyuna ti Ni ca slo ycu' Ndyosi, bi' ti cha' ta nu bi' lo'o mā —nacui Jesús—. Lo'o jua'a ta nu bi' cha' lo'o mā, lcaa cha' nu caca jna'. ¹⁴ Cua'ni tlyu Xtyi'i ycu' Ni jna'. Lcaa cha' nu culu'u nu bi' ji'i mā, cha' jna' laca bi'; na' lacā suu cha' bi' —nacui Jesús ji'i ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i—. ¹⁵ Lcaa cha'

nu ntsu'u ji'i ycu'i Ndyosi Sti na' cua nda Ni 'na; bi' cha' ni na' ji'i mā lacua, cha' lcaa cha' nu culu'u Xtyi'i ycu'i Ndyosi ji'i mā, cha' jna' laca bi'.

Caca chaa ti' na, masi xñi'i tsa ti' na ndi'i na

¹⁶ 'Ca tiya' la xi, nga'aa ña'a mā jna', xqui'ya cha' tya'a na' slo ycu'i Ndyosi Sti na'; pana tiya' la li' ña'a mā jna' chaca quiya' —nacu'i Jesús.

¹⁷ Lo'o li' ntsu'u xi ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i Jesús nu ndi'ya nchcui' ngu' lo'o tya'a ngu': —Nacu'i nu cusu' cha' ngulala ti cha' nga'aa ña'a na ji'i ycu'i yu —nacu'i ngu' bi'—. Lo'o li' nacu'i yu cha' tiya' la ña'a na ji'i yu chaca quiya'. Lo'o jua'a chaca cha' nacu'i nu cusu', cha' tsa'a yu ca slo ycu'i Ndyosi Sti yu. ¹⁸ ¿Ñi'ya ntsu'u ta cha' nu nchcui' nu cusu' jua cha' "tiya' la xi"? —nchcuane ngu' ji'i tya'a ngu'—. Ná jlo ti' na ni cha' laca nchcui' nu cusu' jua'a.

¹⁹ Cua jlo ti' Jesús lcaa ña'a cha' nu nti' ngu' xcuane ngu' ji'i, bi' cha' nguxtyacui yu cha' lo'o ngu' bi' li':

—Cua nacu'i na' ji'i mā cha' ca tiya' la xi nga'aa ña'a mā jna', lo'o jua'a ca tiya' la, li' ña'a mā jna' chaca quiya'. ¿Ha xqui'ya cha' bi' nchcui' tsa mā lo'o tya'a mā? ²⁰ Liñi tsa cha' nu ta na' lo'o mā juani —nacu'i Jesús ji'i ngu' bi' li'—, cha' chañi xi'ya mā, chañi cunaa mā nu lo'o cua ndya'a na', masi chaa ti' xa' la ñati chalyuu. Pana ná cube tsa ti' mā, masi xñi'i ti' mā; caca chaa ti' mā lo'o tyu'ú na' chaca quiya' li'. ²¹ Lo'o cua ndyalaa hora cha' cala sñi' sca nu cuna'a ni —nacu'i Jesús—, ti' tsa cña caca ji'i nu cuna'a bi'; pana lo'o ngula cubi' bi', li' cjlyaa ti' nu cuna'a bi' cha' ti' tsa cña bi' ji'i, tso'o tsa ntsu'u tyiquee cha' cua laca ngula sca ñati. ²² Lo'o jua'a cu'mā —nacu'i—, xti ti tyempo caca xñi'i ti' mā; pana caa na' caa na'a na' ji'i mā chaca quiya', lo'o li' caca chaa ti' mā chaca quiya'. Ná tucui taca cua'a ji'i mā cha' ná caca chaa ti' mā li'.

²³ 'Nu lo'o tyalaa tyempo bi', nga'aa si'i jna' jña mā sca cha' —nacu'i Jesús—. Liñi tsa cha' nu ta na' lo'o mā, cha' lcaa cha' nu jña mā ji'i ycu'i Ndyosi Sti na' chacuayá' 'na, ta Ni cha' bi' ji'i mā —nacu'i—. ²⁴ Si'i chacuayá' 'na ngüijña mā cha' ji'i ycu'i Ndyosi Sti na' sa'ni la; pana jua'a jña mā cha' ji'i Ni juani, cha' caja cha' bi' ji'i mā, cha' xcui' na caca chaa ti' mā su ndi'i mā li'.

Cua ntijiloo Jesús ji'i nu xña'a

²⁵ 'Xcui' cuii ti nda na' lo'o mā —nacu'i Jesús—, cha' caca cuayá' ti' mā scaa cha'; pana tyalaa sca tsa lo'o nga'aa si'i cuii ti chcui' na' lo'o mā li', liñi ti ta na' cha' lo'o mā cha' ji'i ycu'i Ndyosi Sti na'. ²⁶ Nu lo'o tyalaa tyempo bi' —nacu'i—, li' taca jña mā cha' ji'i ycu'i Ndyosi Sti na' chacuayá' 'na. Ná ni na' ji'i mā cha' chcui' na' lo'o Sti na' cuentya ji'i mā, cha' jua'a ta Ni lcaa cha' nu jña mā ji'i Ni; ²⁷ la cui' ycu'i Ndyosi Sti na' ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni ji'i mā. Ntsu'u tyiquee mā ña'a mā jna', jua'a jly'a ti' mā cha' ca slo ycu'i Ndyosi ngutu'u na', bi' cha' ntsu'u tyiquee Ni ña'a Ni ji'i mā —nacu'i—. ²⁸ Nde su ndi'i Sti na' ngutu'u na' lijya na' nde chalyuu; lo'o juani cua tyu'u ti na' chalyuu, tsa'a na' ca slo Sti na' chaca quiya'.

²⁹ Li' nchcui' ngu' nu ndyaca tsa'a bi' lo'o Jesús:

—Tso'o tsa nchca cuayá' ti' ya cha' nu nda nu'u lo'o ya juani —nacu'i ngu' ji'i—, nga'aa si'i ñi'ya nchcui' sca cuii ti nda nu'u cha', ³⁰ bi' cha' ná ntsu'u cha' xcuane ngu' ni tsaca cha' jinu'u. Juani tso'o tsa nchca cuayá' ti' ya cha' jlo ti' nu'u lcaa ca cha', bi' cha' jly'a ti' ya cha' ca slo ycu'i Ndyosi ngutu'u nu'u.

³¹ Li' nacu'i Jesús ji'i ngu':

—¿Ha jly'a ti' mā jna' juani? —nacu'i Jesús—. ³² Cua'a jyaca mā xi ji'i cha' nu chcui' na' re lacua: Cua ngulala ti hora, cua la cui' hora ndyaca juani cha' tyaa mā toni'i ji'i scaa mā. Li' tyanu na' ycu'i ti na' —nacu'i—, pana si'i sca ti na' tyanu na', cha' stu'ba ndi'i Sti na' lo'o na'. ³³ Cua nda na' lcaa cha' bi' lo'o mā cha' ti' ti tyi'i tyiquee mā xqui'ya na' —nacu'i—. Nde chalyuu ti' ti' ñati ña'a ji'i mā. Pana ná cube ti' mā, cua'ni tlyu tyiquee mā; na' laca loo nde chalyuu, cha' cua ntijiloo na' tsiya' ti' ji'i nu xña'a.

17

Nhcui' Jesús lo'o ycu' Ndyosi Sti yu cuentya ji'i ñati ji'i

¹ Lo'o ndye nhcui' Jesús cha' bi', li' ngxñ'a a yu nde cua, lo'o jua'a cuii tsa nhcui' yu lo'o ycu' Ndyosi Sti yu:

—Chcui' na' lo'o nu'u, cha' nu'u laca Sti na' —nacui—. Cua ndyalaa hora 'na cha' cajaa. Lo'o juani cua'ni nu'u cha' caca tlyu la na', cha' laca na' Sñi' nu'u, cha' li' taca cua'ni na' cha' caca tlyu la ycu' nu'u. ² Na cua nda nu'u chacuayá' jna' cha' caca na' loo ji'i lcaa ñati, cha' ta na' chaca chalyuu ji'i ñati nu nda nu'u 'na, chalyuu nu ná nga'a cha' tye —nacui Jesús ji'i ycu' Ndyosi Sti yu—. ³ Chalyuu nu ta na' ji'i ngu' laca cha' tyuloo ngu' jinu'u, nu'u nu laca sca ti ycu' Ndyosi nu ntucua nde cua; lo'o jua'a tyuloo ngu' jna', cha' laca na' Jesucristo nu nda nu'u lijyaa.

⁴ Nde lo yuu re su nguti'i na' cua ngua'ni na' cha' tlyu tsa laca nu'u —nacui Jesús—, jua'a cua ndye ngua'ni na' lcaa cña nu nda nu'u 'na cha' cua'ni na' ca nde. ⁵ Sti na' laca nu'u, bi' cha' cua'ni nu'u cha' caca tlyu la na', ñi'ya ngua nu lo'o nguti'i na' lo'o nu'u tya clyo lo'o tya lyiji xana chalyuu. Cua'ni nu'u cha' caca tlyu na', la cui' ñi'ya laca tlyu nu'u ca su ntucua nu'u.

⁶ Lcaa ca cha' ñi'ya laca ycu' nu'u ni, cua ndye nhcui' na' cha' bi' lo'o ñati chalyuu nu cua ngusubi nu'u ji'i cha' caca ñati jna', ña'a cuayá' nu ndyuloo tso'o ngu' jinu'u —nacui—. Ñati jinu'u laca ngu' bi', pana cua nda nu'u ngu' bi' jna'. Cua ndaquiya' ngu' lcaa cha' nu nda nu'u lo'o ngu'. ⁷ Lo'o jua'a ngua cuayá' ti' ngu' juani cha' nu'u laca nu nda lcaa cña nu ngua'ni na', cha' lcaa ca cha' nu ntsu'u jna', na cua nda nu'u jna'. ⁸ Lo'o jua'a cua ngulu'u na' ji'i ngu' lcaa cha' nu ngulu'u nu'u 'na —nacui Jesús—, ndaquiya' tsa ngu' cha' bi' juani. Jlo tsa ti' ngu' cha' ca slo nu'u ngutu'u na' lijyaa, jlya ti' ngu' cha' nu'u laca nu cua nda jna' lijyaa.

⁹ Sti na', chcui' na' lo'o nu'u juani —nacui Jesús—, cha' xtyucua nu'u ji'i ngu' bi'. Ná chcui' na' ji'i cua ña'a ca ñati chalyuu, sca ti ji'i ñati nu nda nu'u jna' chcui' na' cha' lo'o nu'u, cha' laca ngu' bi' ñati jinu'u. ¹⁰ Lcaa ngu' nu ngusñi cha' 'na, laca ngu' bi' ñati jinu'u —nacui—. La cui' ti cha', ñati jna' laca ngu', xqui'ya cha' laca ngu' ñati ji'i ycu' nu'u. Lo'o ña'a xa' ñati chalyuu ji'i ngu' bi', hora ti caca cuayá' ti' ngu' cha' tlyu tsa cha' tso'o ntsu'u jna'.

¹¹ Nga'aa tyi'i na' lo yuu chalyuu —nacui Jesús—, cha' cua tyaa ti na' nde su ntucua nu'u; pana ngu' bi', tya tyi'i la ngu' nde chalyuu. Lubii tsa laca nu'u, Sti na', bi' cha' ndijña na' cha' clyu ti' jinu'u cuentya ji'i ngu' nu cua nda nu'u 'na. Cua nti' na' cha' cua'a nu'u ji'i ngu' bi' lo'o juersa ji'i ycu' nu'u, cha' ná quiñu'u tyiquee ngu'. Ñi'ya nu stu'ba cha' jinu'u lo'o na' —nacui—, jua'a cua'ni nu'u lo'o ngu' bi', cha' caca stu'ba cresiya ji'i ngu' bi' lo'o tya'a ngu' nu ngusñi cha' jinu'u. ¹² Lo'o tya ndi'i na' lo'o ñati nu nda nu'u 'na —nacui Jesús—, li' ndaca'a na' ji'i ngu' bi' lo'o juersa ji'i ycu' nu'u. Ná nda na' chacuayá' tyacua cha' cuxi ji'i ngu'; ni tsaca ngu' bi', ná nguna' chalyuu ji'i ngu'. Sca ti nu ñati nu nguscua tya sa'ni la cha' chcuna' cha' ji'i, bi' laca nu ndye cha' ji'i tsiya' ti, cha' nga'a cha' caca lcaa cha' nu nguscua ngu' lo quityi cusu' cuentya jinu'u.

¹³ Bi' cha' juani tyaa na' su ntucua nu'u, Sti na' —nacui Jesús ji'i ycu' Ndyosi Sti yu—. Lo'o tya ndi'i na' nde chalyuu, li' nda na' cha' bi' lo'o ngu', cha' ñi'ya lo'o chaa ti' ycu' na' re, jua'a caca chaa ti' ngu' bi' tyucui tyiquee ngu'. ¹⁴ Lcaa cha' nu cua nhcui' nu'u lo'o na', cua nda na' cha' bi' lo'o ngu' bi' —nacui—. Lo'o juani, ñi'ya lo'o liye' ti' ñati chalyuu 'na, jua'a ca liye' ti' ñati ña'a ji'i ngu' bi', xqui'ya cha' ná ntsu'u cha' ji'i ya lo'o nu cuxi nu ntsu'u nde chalyuu. ¹⁵ Bi' cha' chcui' na' lo'o nu'u juani, Sti na' —nacui Jesús—, cha' nti' na' cha' ña'asij nu'u ji'i ngu' bi', cha' ná cua'ni lya' ti' nu xña'a ji'i ngu', masi si'i cha' caa caqui'ya nu'u ji'i ngu' bi' chcui' na' lo'o nu'u. ¹⁶ Jua'a na' lo'o ngu' bi', ná ntsu'u cha' ji'i ya lo'o nu cuxi nu ntsu'u nde chalyuu —nacui—. ¹⁷ Liñi tsa cha' nu nda nu'u, lo'o jua'a tya ta la nu'u cha' liñi bi' lo'o ngu' bi', cha' cha'a cresiya ji'i ngu'; nga'aa si'i cha' cuxi tyu'u tyiquee ngu' bi', ñi'ya lo'o ntsu'u tyiquee ngu' tya sa'ni la. ¹⁸ Ñi'ya nda nu'u

'na cha' lijyaa nde chalyuu —nacui Jesús ji'i ycu'i Ndyosi Sti yu—, jua'a cua nda na' ji'i ngu' bi', cha' tsa'a ngu' culu'u ngu' cha' jinu'u nde lo tyucui ña'a chalyuu. ¹⁹ Lo'o juani ta na' tyucui ña'a ycu'i ca na' cuentya ji'i ñati bi', cha' cua'ni na' lcaa cña nu nti' nu'u cha' cua'ni na' —nacui—. Lo'o jua'a lcaa ñati nu ngusñi cha' jinu'u ni, nti' na' cha' cha'a cresiya ji'i ngu', cha' ta nu'u cha' liñi nu tyanu ne' cresiya ji'i ngu' cuentya jinu'u.

²⁰ Si'i sca ti ji'i ngu' nu cua ngusñi cha' 'na chcu'i na' lo'o nu'u —nacui Jesús ji'i ycu'i Ndyosi Sti yu—, lo'o chcu'i na' cha' ji'i lcaa ñati nu xñi cha' jna' ca tiya' la, nu lo'o chcu'i ngu' lo'o ñati bi'; lo'o cha' ji'i ñati bi' chcu'i na' lo'o nu'u juani —nacui—. ²¹ Ndiña na' jinu'u cha' caca stu'ba cresiya ji'i ngu' bi' lo'o tya'a ngu'. Sti na', ñi'ya stu'ba ntsu'u cha' jinu'u lo'o na', ñi'ya stu'ba nchca tyiquee na' lo'o nu'u, jua'a cua'ni nu'u cha' caca stu'ba tyiquee ngu' bi' lo'o na; li' taca jlya ti' xa' ñati cha' nu'u nda 'na lijyaa —nacui Jesús—.

²² Cua ngua'ni nu'u cha' caca tlyu na' nde chalyuu, lo'o jua'a cua ngua'ni na' cha' caca ñati bi' ñi'ya laca ycu'i na'. Ñi'ya lo'o stu'ba tsa nchca tyiquee nu'u lo'o na', jua'a nti' na' cha' caca stu'ba tyiquee ngu' bi' lo'o tya'a ngu'. ²³ Nu lo'o stu'ba ti ntsu'u tyiquee na' lo'o ngu' bi', lo'o jua'a stu'ba ntsu'u tyiquee nu'u lo'o na' —nacui—, li' chañi cha' caca stu'ba cresiya ji'i ngu' lo'o tya'a ngu'. Lo'o li' caca cuayá' ti' xa' ñati chalyuu cha' cua nda nu'u 'na lijyaa lo yuu, cha' ñi'ya lo'o tyaca'a na' jinu'u, jua'a cua'ni tyaca'a nu'u ji'i ngu' nu ngusñi cha' 'na.

²⁴ Sti na' —nacui Jesús ji'i ycu'i Ndyosi Sti yu—, cua nti' na' cha' tyi'i ñati nu nda nu'u 'na ca su tyucua na'. Li' ña'a ngu' bi' 'na nde su tlyu la su nda nu'u 'na, cha' tyaca'a tsa na' jinu'u tya lo'o tya lyiji xana chalyuu. ²⁵ Sti na' —nacui Jesús—, xcui' cha' liñi ndu'ni nu'u. Nslo na' jinu'u, masi ná nslo ñati chalyuu jinu'u. Pana jlo ti' ñati nu ngusñi cha' jna' cha' nu'u laca nu nda 'na lijyaa nde chalyuu. ²⁶ Cua ngulu'u na' ji'i ngu' bi' lcaa cha' nu nda nu'u jna', lo'o jua'a tya cua'ni la na' cha' ca cuayá' tso'o ti' ngu' bi' tilaca laca nu'u. Bi' cha' taca caca tso'o tyiquee ngu' ña'a ngu' ji'i tya'a ñati ngu', ñi'ya ntsu'u tsa tyiquee nu'u ña'a nu'u 'na, lo'o li' tyanu Xtyi'i ycu'i na' ne' cresiya ji'i ngu'.

18

Ndyaa lo'o ngu' ji'i Jesús preso

¹ Ndyee nchcu'i Jesús cha' bi' lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i, li' ngutu'u Jesús ndyaa yu lo'o ngu'. Nteje tacui ngu' ndyaa ngu' ca chaca tsu' sta'a Cedrón, sca sta'a lati nu nscua to' quichi Jerusalén. Tacala' xi lo yuu nde bi' su ndi'i xi yaca cuiñi ji'i ngu', ca bi' ndyaa Jesús lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i. ² Lo'o nu Judas nu cua ndyujui' cresiya ji'i Jesús ji'i ngu' cuxi ni, lo'o Judas jlo ti' mala su ndyaa ngu', cha' cua tyuu quiya' ndyuu ti'i ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i lo'o Jesús ca bi'. ³ Bi' cha' ndyaa lo'o Judas ji'i sca taju sendaru lo'o policia nu nda ngu' tlyu ji'i ndyaa, la cui' sti jo'ó nu laca loo bi' lo'o ngu' fariseo. Lo'o xee lámpara, lo'o quii' quityee, lo'o chcu'a cusuu ntucua ya' ngu' ndyaa ngu'. Li' ndyaa lo'o Judas ji'i ngu' bi' ca su ndi'i yaca cuiñi bi'. ⁴ Jlo ti' Jesús lcaa cha' nu nga'a cha' cua'ni ngu' lo'o yu, bi' cha' ndyaa yu ndyaca tya'a yu lo'o ngu' xña'a bi' tyucuii su lijya ngu'. Li' nchcuane Jesús ji'i ngu':

—¿Ti ji'i lijya ma yaana ma? —nacui yu ji'i ngu' bi'.

⁵ —Ji'i Jesús, ngu' Nazaret, bi' laca nu nclyana ya ji'i —nacui ngu'.

—Na' laca bi' —nacui Jesús ji'i ngu' li'.

Lo'o jua'a stu'ba ti ndu Judas lo'o ngu', nu Judas nu cua ndyujui' cresiya ji'i Jesús ji'i nu ngu' xña'a bi'. ⁶ Lo'o cua nchcu'i Jesús cha': “Na' laca bi'”, nacui yu, hora ti nguta'achu' ngu' li', ndyaa stii ngu' lo yuu. ⁷ Chaca quiya' nchcuane Jesús ji'i ngu':

—¿Ti ji'i nclyana ma ndya'a ma? —nacui.

—Ji'i Jesús, ngu' Nazaret, yu bi' laca nu nti' ya —nacui ngu'.

⁸ —Cua ni na' ji'i ma tsá cha' na' laca bi' —nacui Jesús ji'i ngu' li'—. Si jna' ti nti' ma, ta ma chacuayá' tyaa laja ti nu xa' la ngu' tya'a ndya'a na' re.

⁹ Nchcu'i Jesús lo'o ngu' jua'a, cha' caca ñi'ya nu cua nchcu'i ca Jesús lo'o ycu'i Ndyosi Sti yu, nu lo'o cua nacui yu ndi'ya: “Ni tsaca ñati nu cua nda nu'u 'na, ná nguna' ngu' 'na”.

¹⁰ Li' ngulo Simón Pedro xlyu cusuu nu nga'a sii', ngujui'i Pedro xlyu ji'i ngu', ngusi'yu cu' jyaca la'a tsu' cui sca nu naa Malco; msu ji'i xu'na sti jo'ó laca bi'. ¹¹ Hora ti nchcui' Jesús lo'o Pedro:

—Xco'o clya xlyu cua hi ne' quiji. Na cua nda ycui' Ndyosi Sti na' chacuayá' ji'i ngu' cha' xcube' ngu' 'na. ¿Ha ná tso'o cha' jua'a caca 'na nti' nu'u?

Ndu Jesús nde loo xu'na sti jo'ó

¹² Cua ngua li', lo'o nu sendaru, lo'o xu'na sendaru, lo'o policia ji'i ngu' judío, ntejeja' ngu' ji'i Jesús, tachaa ngusca' ngu' ji'i yu li'. ¹³ Clyo ndyaa lo'o ngu' ji'i yu slo sca nu cusu' nu naa Anás, sti laa Caifás nu ngua xu'na sti jo'ó yija bi'. ¹⁴ La cui' Caifás ngua nu nda cha' lo'o ngu' judío tya tsubi' la cha' caca tso'o la xi ji'i ngu' quichi masi cajaa sca ñati, cha' ná ntsu'u cha' cajaa lcaa ñati li'.

Ndyutsij Pedro cha' tyuloo ji'i Jesús slo ñati

¹⁵ Ndyaa Simón Pedro lca'a ji'i Jesús tyijyu' ti. Lo'o jua'a chaca nu ndyaca tsa'a ji'i Jesús, lo'o nu qui'yu bi' lca'a ji'i Jesús. Ndyuloo tso'o nu bi' ji'i sti jo'ó Anás, bi' cha' ndyaa lca'a ji'i Jesús ca nde ni'i tlyu, nu laca to' tyi sti jo'ó bi'. ¹⁶ Pana ndyanu Pedro nde liya'; bi' cha' ndyaa nu chaca, ndyaa nchcui' lo'o sca nu cuna'a cua' nu ndu cua toni'i. Li' ndyaa lo'o ji'i Pedro nde ni'i. ¹⁷ Nacui' nu cuna'a cua' nu ndu toni'i bi' ji'i Pedro:

—¿Ha lo'o nu'u ndyaca tsa'a ji'i yu jua lacua? —nacui' nu cuna'a bi' ji'i.

—Si'i na' —nacui' Pedro.

¹⁸ Laja li' nu ngu' msu lo'o ngu' policia bi', cua nguxtyu'u ngu' quii' nchcubi' nde bi', cha' tlya' tsa; ndu ngu' to' lquii' bi', cha' caca chcatsu ngu'. Lo'o Pedro ndu lo'o ngu' bi' li', cha' lo'o nti' caca chcatsu ti' to' lquii'.

Nchcuane sti jo'ó nu laca loo ji'i Jesús

¹⁹ Nchcuane sti jo'ó nu laca loo ji'i Jesús li':

—¿Tilaca laca nu ndyaca tsa'a jinu'u? ¿Ñi'ya cha' laca nu nclu'u nu'u ji'i ngu'?

²⁰ Li' nguxacui' Jesús cha' ji'i sti jo'ó bi':

—Lcua ti se'i su ndyaa na', liñi nchcui' na' lo'o ngu' ña'a cuayá' nu cuna lcaa ñati —nacui' yu—. Masi ne' laa sube ti, masi ne' laa tlyu, lcaa su ndyu'u ti'i ngu' judío, ca bi' ngulu'u na' ji'i ngu'; ni sca quiya' ná nchcui' na' cuaana ti lo'o ngu'. ²¹ ¿Ni cha' laca nchcuane nu'u jna'? Cuacha' nu'u ji'i ñati nu cua ndyuna cha' nu nchcui' na' ni cha' nda na' lo'o ngu' bi'. Jlo ti' ngu' lcaa cha' nu ngulu'u na' ji'i ngu'.

²² Lo'o nchcui' Jesús jua'a, li' ngujui'i ya' sca policia tu'ba yu:

—Ná tso'o xacui' nu'u cha' jua'a ji'i sti jo'ó nu laca loo —nacui' policia li'.

²³ —Si cuxi ti nchcui' na' ngua ti' ma, cuacha' clya ma 'na ni cha' cuxi laca bi' —nacui' Jesús li'—. Pana cua nchcui' na' cha' liñi lo'o ma. ¿Ni cha' laca ngujui'i ya' ma tu'ba na' li'? —nacui' Jesús.

²⁴ Li' ngulo nu cusu' Anás cña ji'i ngu' cha' tyaa lo'o ngu' ji'i Jesús, ña'a ndyaca ti, slo Caifás, nu laca xu'na sti jo'ó bi'.

Tya chaca quiya' ná ntaja'a Pedro ta cha' liñi lo'o ngu'

²⁵ Laja li' ndu Pedro to' lquii' cha' caca chcatsu ti'. Nchcui' nu xa' ñati nu ndi'i nde bi' lo'o Pedro li':

—¿Ha lo'o nu'u ndyaca tsa'a ji'i yu jua?

Ná ntaja'a Pedro ta cha' liñi lo'o ngu'.

—Ná lo'o na' —nacui'.

²⁶ Lo'o nde bi' ndi'i sca msu ji'i xu'na sti jo'ó bi', la cui' tya'a lo'o nu ngusi'yu cu' Pedro jyaca bi'. Nchcui' msu bi' lo'o Pedro li':

—¿Ha ná cua na'a na' hi tsaca quiya' tsa lo'o ndyaa nu'u lo'o yu jua ne' yaca cuiñi bi'? —nacui' msu bi'.

²⁷ Xa' nchcui' Pedro cha' ná lo'o ndyaa, lo'o la cui' hora li' ngusi'ya ndye'e.

Ngua cuayá' ji'i Jesús slo Pilato

²⁸ Li' ngutu'u ngu' slo Caifás, ndyaa lo'o ngu' ji'i Jesús ca su ndi'i nu gobernador romano nu naa Pilato. Cua cuxee ti ndyaca li', bi' cha' ná ntaja'a nu ngu' judío bi' tyatí ngu' ne' ni'i ji'i gobernador; tacati tsa ndu'ni ngu' bi' xqui'ya ta'a. Ngua ti' ngu' cha' quiñu'u cha' ji'i ngu' si tyatí ngu' ne' ni'i ji'i ngu' xa' tsu', cha' ná ntsu'u chacuayá' cacu ngu' sii ta'a bi' li'; ²⁹ bi' cha' ngutu'u nu naa Pilato, nu laca gobernador bi', ndyaa slo ngu' judío cha' xcuane ji'i ngu' ndi'ya:

—¿Ni qui'ya ngusta mā hichu' yu re? —nacui Pilato ji'i ngu'.

³⁰ Li' nguxtyacui ngu' cha' lo'o Pilato:

—Si ná ntsu'u qui'ya ji'i yu, ná cāa lo'o ya ji'i yu slo nu'u, cusu' —nacui ngu' ji'i.

³¹ —Yaa lo'o mā ji'i yu re cha' cua'ni cuayá' mā ji'i yu cuentya ji'i cha' cusu' nu ntsu'u ji'i yucui' ca mā —nacui Pilato ji'i ngu' li'.

Nguxacui nu ngu' judío bi' cha' ji'i Pilato li':

—Ná ntsu'u chacuayá' ji'i ya cha' cujuui ya ji'i sca ñati jua'a, cha' ngu' judío laca ya —nacui ngu'.

³² Lo'o ngua'ni ngu' jua'a, li' ngutu'u tucua cha' nu cua nchcui' Jesús lo'o ngu', ñi'ya ña'a cajaa yucui' ca. ³³ Li' nguxtyuu Pilato ndyaa toni'i ji'i, ngusi'ya ji'i Jesús cha' tyaa slo:

—¿Ha nu'u laca rey nu laca loo ji'i ngu' judío? —nacui Pilato ji'i Jesús.

³⁴ Nchcui' Jesús lo'o nu cusu' bi' li':

—¿Ha cha' ngua'ya hique yucui' ca nu'u laca cha' cua? ¿Ha xa' ñati ndacha' jinu'u cha' jua'a laca na'? —nacui Jesús ji'i Pilato.

³⁵ —¿Ha ngu' judío laca na' nti' nu'u? —nacui Pilato li'—. Jlo ti' nu'u cha' ñati tya'a quichi tyi nu'u, lo'o jua'a sti jo'ó nu laca loo ji'i ngu', bi' ngu' laca nu cua yaa lo'o jinu'u cha' ca cuayá' jinu'u slo na'.

³⁶ —Si laca na' sca rey jua'a —nacui Jesús—, li' cua nxuu tya'a ngu' tya'a ndya'a na' lo'o ngu' judío jua cha' ná xñi ngu' 'na —nacui—. Pana si'i ñati chalyuu laca nu cua ngusta 'na cha' caca na' loo ji'i ngu'.

³⁷ —¿Ha laca nu'u rey lacua? —nacui Pilato.

Li' nguxtyacui Jesús cha' lo'o nu cusu' bi' chaca quiya':

—Nu'u nacui cha' laca na' rey. Cña nu ntsu'u 'na laca cha' chcui' liñi na' ji'i lcaa cha' nu ntsu'u slo yucui' Ndyosi lo'o ngu'; bi' cha' ngula na' chalyuu, bi' cha' lijya na' lo yuu cha' chcui' liñi na' lcaa cha' ji'i yucui' Ndyosi lo'o ñati. Cuna ngu' lcaa cha' nu nchcui' na' si ná ndyacu' hique ngu' ji'i cha' liñi bi'.

³⁸ Li' nchcui' Pilato lo'o Jesús:

—Ná jlo ti' na' si ntsu'u cha' liñi jua'a nde chalyuu —nacui.

Ngulo Pilato cña cha' cujuui ngu' ji'i Jesús

Li' ngutu'u Pilato nde liya', ndyaa nde su ndu nu ngu' judío bi' chaca quiya'.

—Cuentya jna', ná ntsu'u qui'ya ji'i yu jua, ná ntsu'u cha' xcube' na' ji'i yu —nacui Pilato ji'i ngu' judío—. ³⁹ Pana cua ngui'i mā cha' ndu'ni lyaá na' ji'i sca ngu' preso lcaa yija lo'o nchca tsā ta'a pascua —nacui Pilato li'—. ¿Ha cua nti' mā cha' cua'ni lyaá na' ji'i yu jua nu laca rey ji'i cu'mā ngu' judío?

⁴⁰ Cuii ngusi'ya lo'o ngu' ji'i chaca quiya':

—Si'i ji'i yu jua nti' ya. Ji'i Barrabás cua'ni lyaá nu'u —nacui ngu'.

Lo'o nu naa Barrabás ni, si'i ñati tso'o laca bi'; tyaala tsa Barrabás, la cui' ñati cuaana laca.

19

¹ Li' ngulo Pilato cña cha' tyaa lo'o ngu' ji'i Jesús, cha' ti'í tsa quiji'i ngu' ji'i yu lo'o juata. ² Ngüiñá ngu' sendaru sca sne' quiche' cha' sta ngu' hique Jesús, li' nda ngu' sca late' cuaa ña'a cha' cacu' yu, ñi'ya ña'a si laca yu rey. ³ Li' lu'ba ti, lu'ba ti ndyaa ngu' slo yu cha' chcuicha' ngu' ji'i yu; na cuiñi ti ngu' cha' ndyu'ni chi' ngu' loo yu.

—Tso'o ti tyi'i nu'u, cusu', cha' nu'u laca rey nu laca loo ji'i ngu' judío —ndu'ni ngu' ji'i Jesús li'.

Lo'o li' ngujui'i ya' ngu' loo Jesús.

⁴ Chaca quiya' ngutu'u Pilato ni'i ndyaa su ndi'i ngu' judío.

—Cua lijya yu jua —nacui Pilato—, lijya lo'o na' ji'i yu jua slo ma chaca quiya', cha' caca cuayá' ti' ma cha' ná ntsu'u qui'ya ji'i yu cuentya jna'.

⁵ Li' ngutu'u Jesús lo'o sne' quiche' ntucua hique yu, lo'o late' cuaa ña'a lacu' yu.

—Ña'a ma ji'i yu cua ña'a —nacui Pilato li'.

⁶ Lo'o sti jo'ó nu laca loo lo'o msu ji'i ngu' ni, cuii ngusi'ya lo'o ngu' ji'i Pilato lo'o na'a ngu' ji'i Jesús lijya.

—¡Cujuii clya ma ji'i yu! ¡Cujuii clya ma ji'i yu jua! —nacui ngu' ji'i.

Nhcui' Pilato lo'o ngu' li':

—Ycui' ca ma yaa lo'o ma ji'i yu cha' cujui'i ca'a ma ji'i lo crusi —nacui Pilato ji'i ngu'—. Cuentya jna' ná ntsu'u qui'ya ji'i yu.

⁷ Li' nguxacui ngu' judío cha' ji'i Pilato bi':

—Ntsu'u sca cha' ji'i cuare —nacui ngu'—. Cuentya ji'i ya ntsu'u qui'ya ji'i yu, cha' nacui yu cha' laca yu nu sca ti Sñi' ycui' Ndyosi; xqui'ya cha' bi' ntsu'u cha' cajaa yu.

⁸ Lo'o ndyuna Pilato cha' bi', ndyutsii tsa yu li'. ⁹ Xa' nguxtyuu Pilato ndyaa nde ni'i ji'i, nchcuane ji'i Jesús:

—¿Macala ngutu'u nu'u lijya?

Ná nguxacui Jesús cha' ji'i tsiya' ti li'.

¹⁰ —¿Ni cha' laca ná nti' nu'u chcu' lo'o na'? —nacui Pilato ji'i Jesús—. Cua jlo ti' nu'u cha' ntsu'u chacuayá' 'na cha' cua'ni lyaá na' jinu'u, lo'o jua'a ntsu'u chacuayá' 'na cha' cujuii na' jinu'u lo crusi.

¹¹ —Ná ntsu'u chacuayá' jinu'u tsiya' ti cha' caca nu'u loo jna' —nacui Jesús ji'i Pilato—. Ycui' Ndyosi nu laca loo la, bi' laca nu ta chacuayá' ji'na; bi' cha' tlyu la qui'ya ntsu'u ji'i yu nu cua ndyujui' cresiya 'na jinu'u.

¹² Li' nguxana ndyu'ni cña ti' Pilato, si caja ñi'ya nu cua'ni lyaá yu ji'i Jesús. Pana ña'a ti ndu'ni nu ngu' judío bi', cuii ngusi'ya lo'o ngu' ji'i Pilato:

—Si cua'ni lyaá nu'u ji'i nu qui'yu jua ni, li' nga'aa tso'o nu'u cuentya ji'i César nu laca xu'na cu'ma ngu' romano —nacui ngu'—. Cua nacui nu qui'yu jua cha' sca rey laca yu, bi' cha' tya'a cusuu yu ji'i César nu laca xu'na ma.

¹³ Lo'o ndyuna Pilato ñi'ya nacui ngu' judío bi', li' ndu'u yu ndyaa tucua yu ca su ndu'ni cuayá' yu ji'i ngu'. Li' ngulo yu cña cha' caa lo'o ngu' ji'i Jesús ca su ntucua yu, la cui' se'i su ntsiya quee cuaja' nu ngua naa Gabata cha'cña ji'i ngu' judío. ¹⁴ Nde hora ngua bi', tsa ta'a sii ji'i ta'a pascua. Lo'o li' nacui Pilato ji'i ngu' judío:

—Yu re laca rey nu laca loo ji'i ma.

¹⁵ Lye tsa nhcui' ngu' judío lo'o Pilato li':

—¡Yaa lo'o ma ji'i yu! ¡Yaa lo'o ma ji'i yu! Cujuii clya ma ji'i yu lo crusi.

—¿Ha nti' ma cha' cujuii ya ji'i rey nu laca loo ji'i ma? —nacui Pilato ji'i ngu'.

—Nga'aa ntsu'u chaca rey nu laca loo ji'na —nguxacui ngu' ji'i—. Sca ti César laca loo ji'na.

¹⁶ Bi' cha' jua'a ngua li'. Ngulo Pilato cña ji'i sendaru cha' cujuii ngu' ji'i Jesús, cha' cujui'i ca'a ngu' ji'i yu lo crusi li'.

Ngujui'i ca'a ngu' ji'i Jesús lo crusi

¹⁷ Li' ndaya' sendaru ji'i Jesús, ndyaa lo'o ngu' ji'i Jesús ca su cajaa yu. Ngüi'ya Jesús ji'i crusi nu ji'i ycui' ca yu, ndyaa yu li'. Ndyaa lo'o ngu' ji'i yu nde su naa Gólgota cha'cña ji'i ngu' judío, nu jua'a nti' tyu'u cha'cña bi': Su nscua tyijya hique jyo'o. ¹⁸ Ca bi' ngujui'i ca'a ngu' ji'i Jesús lo crusi, lo'o tya tyucuaa tya'a ñati tya'a ndyujuii ngu' ji'i lo'o Jesús; la'a tsu' cui nguxtyu ngu' crusi ji'i tsaca yu, la'a tsu' coca nguxtyu ngu' crusi ji'i chaca yu li'. Crusi ji'i Jesús nguxtyu ngu' cla'be la. ¹⁹ Li' ngulo Pilato cña cha' ndi'ya scua sca cha' hique crusi bi': “Nu nde laca Jesús Nazaret, rey ji'i ngu' judío”. Jua'a cha' nguscua bi'.

²⁰ Quiña'a tsa ngu' judío na'a ji'i cha' nu nscua hique crusi bi', cha' ná tyijyu', to' quichi

ti ngua su ndyujuii ngu' ji'i Jesús lo crusi. Sna lo cha'cña ji'i ngu' nscua cha' bi' hique crusi: cha'cña ji'i ngu' judío nscua bi', cha'cña ji'i ngu' latín nscua bi', lo'o cha'cña ji'i ngu' griego nscua bi'. ²¹ Bi' cha' ndyaa sti jo'ó nu laca loo ji'i ngu' judío, ndyaa cacha' ngu' ji'i Pilato:

—Ná tso'o cha' nguscua nu'u cha' rey laca yu bi', cha' laca yu loo ji'i cuare ngu' judío —nacui ngu'—. Tso'o la si scua nu'u cha' ycui' yu nacui yu cha' laca yu rey ji'i ngu' judío.

²² Li' nguxacui Pilato cha' ji'i ngu':

—Tyanu cha' bi' ñi'ya nu nscua ti, na cua nscua juani —nacui.

²³ Lo'o cua ngujui'i ca'a sendaru ji'i Jesús lo crusi, li' ndaya' sendaru bi' ste' yu. Ndi'i jacua tya'a sendaru ca bi' lo'o cua ngusa'be ngu' ste' Jesús cha' caja xi ndaca ji'i ca ta'a jacua ngu'. Lo'o late' tyucui ji'i Jesús ndaya' ngu' ji'i. Ña'a tsa cu' ti ngalya late' bi', ná ntsu'u su ngu'yacua late' bi'. ²⁴ Bi' cha' nacui ngu' ji'i tya'a ngu':

—Ná cusaa' na late' re. Quijya na lo'o tya'a na cha' quije cha' ji'na tilaca nu ca ji'i late' re.

Lo'o jua'a ngua cuayá' ti' na cha' chañi cha' nu nscua lo quityi cusu cua' sa'ni, nu nchcui' ndi'ya: “Cua ngusa'be ngu' ste' na' lo'o tya'a ngu', cua ngüijya ngu' lo'o tya'a ngu' cha' quije cha' ji'i ngu' tilaca nu ca ji'i late' bi'”. Jua'a nacui lo quityi bi', lo'o la cui' jua'a ngua'ni ngu' sendaru bi' li'.

²⁵ Laja li' ndu xtya'a Jesús cacua ti su ngujui'i ca'a ngu' ji'i yu lo crusi bi'. Ndu lo'o sca nu cuna'a tya'a ngula, lo'o María clyo'o Cleofas, lo'o María Magdalena. ²⁶ Na'a Jesús ji'i xtya'a yu, lo'o jua'a na'a yu ji'i sca nu qui'yu nu ndyaca tsa'a ji'i nu tyaca'a tsa ji'i Jesús bi', na'a yu cha' stu'ba ti ndu ngu' cacua ti slo crusi. Li' nacui Jesús ji'i xtya'a yu:

—Ma'a —nacui—, yu cua caca sñi' nu'u juani.

²⁷ Lo'o jua'a nchcui' Jesús lo'o nu qui'yu bi':

—Ma' cusu' cua caca xtya'a nu'u juani.

Li' ndyaa lo'o nu qui'yu bi' ji'i xtya'a Jesús, nda su tyi'i ma' ca toni'i ji'i li'.

Ngujuii Jesús

²⁸ Jua'a ngua lo'o cua ngua tii Jesús cha' cua ngua lcaa cha' nu ntsu'u cha' caca ji'i ycui' yu, li' nacui yu ñi'ya nu nacui sca cha' nu nscua lo quityi cusu':

—Nguityi tsa na' hitya —nacui yu.

²⁹ Nde jua ndu sca te'í vino tiye'. Li' ngujui'i ngu' sca quiche ne' te'í su ntsu'u vino bi', ña'a cuayá' nu ngutsa' tso'o ti; ngusta ngu' quiche bi' si' chcuā cha, ngusicuā ngu' ji'i quiche ña'a cuayá' nu tyalaa ca su ntucua tu'ba Jesús. ³⁰ Lo'o cua nguxcui Jesús vino bi', li' nacui yu:

—Cua ngua lcaa cha'.

Li' ngua'ya tacui hique yu, ngujuii yu li'.

Ndyojo' sendaru chcuā cha sii' Jesús

³¹ Ta'a sii' pascua ngua, lo'o jua'a ná nti' nu ngu' judío bi', cha' tyanu jyo'o lo crusi chaca tsa. Ndube tsa ti' ngu' cha' tacati tsa tsa ta'a bi'; bi' cha' ndyaa ngu' slo Pilato, ngüijña ngu' cha' ji'i nu cusu' cha' cula'a sendaru tyijya quiya' ngu' nu ndacui lo crusi, cha' cajaa clyo ngu' li'. Hasta li' caja ñi'ya nu caca ta'ya ngu' ji'i jyo'o bi' lo yuu. ³² Bi' cha' ndyaa sendaru ca su ndu crusi ji'i tya'a ngujuii Jesús; ngula'a ngu' quiya' su ndyaa ngu' clyo, li' ngula'a ngu' quiya' nu chaca. ³³ Pana lo'o ndyaa ngu' ca su ndu crusi ji'i Jesús, li' na'a ngu' cha' cua laca ngujuii yu, bi' cha' nga'aa ngula'a ngu' quiya' Jesús.

³⁴ Ña'a cuayá' nu ndyojo' sca sendaru chcuā cha sii' Jesús, li' tsiya' ca ndyalú tañi nguxa' lo'o hitya lubii. ³⁵ Lo'o na' nu nscua quityi re, Juan laca na', na'a na' cha' jua'a ña'a ngua cha' bi'. Chañi cha' jlo ti' na', bi' cha' nchcui' na' cha' liñi lo'o cu'ma, cha' lo'o ma' taca jlya ti' ma' cha' bi'. ³⁶ Cua ngua jua'a, ñi'ya nu nscua cha' lo quityi ji'i ycui' Ndyosi ndi'ya: “Ná catsa ni tsaca tyijya yu”. ³⁷ Lo'o ntsu'u chaca cha' nu nscua lo quityi bi' nu nchcui' ndi'ya: “Ndyojo' ñatī chcuā cha sii' yu, lo'o li' nguxña'a ngu' bi' ji'i nu quicha bi'”.

Nguatsi' jyo'o Jesús

³⁸ Nde ngusii la ndyaa tsaca yu nu naa José Arimatea slo nu Pilato bi'. La cui' ñati nu ngua tsa'a ji'i Jesús laca bi', masi cuaana ti ndyaca tsa'a nu José bi'. Ntsii yu si ca cuayá' ti' ngu' judío tya'a quichi' tyi yu cha' ndyaca tsa'a yu ji'i Jesús. Ndyaa yu ngüijña yu chacuayá' ji'i Pilato cha' tsa'a lo'o yu ji'i jyo'o Jesús cha' tyatsi', lo'o li' nda Pilato chacuayá' tyaa lo'o yu ji'i. Li' ndyaa José ca su ndu' crusi, ndyaa ndyiqui'ya ji'i jyo'o Jesús, cha' tsa'a lo'o yu ji'i ca to' cuaá. ³⁹ Lo'o Nicodemo nguxtyucua ji'i yu, la cui' Nicodemo nu ndyaa slo Jesús talya tya sa'ni xi bi'. Ndyaa lo'o Nicodemo sca yu'ba styi' yaca nu tyixi xtyi'i; mirra naa sca lo styi' yaca bi', nguxa' lo'o chaca nu naa áloes. Calaa tyii kilo cuayá' ti'i yu'ba bi'. ⁴⁰ Ngusta ngu' na tyixi xtyi'i bi' lo sca late' lati loo, li' ngüixii ngu' late' bi' tyucui ña'a hichu' jyo'o Jesús, ñi'ya nu ndu'ni ngu' judío nu lo'o nxatsi' ngu' ji'i jyo'o nu ndyijii ji'i ngu'. ⁴¹ Ca su ngujui' ca'a ngu' ji'i ngu' lo crusi, ca bi' ntsu'u sca lo'o su ndi'i yaca tyacala' ji'i ngu'. Ne' lo'o bi' ntsu'u sca tyuquee nu ngulu ca ti ngu' sii' cua'a cha' caca cuaá ji'i ngu'. Bilya tyatsi' ngu' ne' cuaá bi'. ⁴² Cacia ti ntucua tyuquee bi', bi' cha' ndacua ti nguxatsi' ngu' ji'i jyo'o Jesús li', cha' cua ca talya ti ta'a sii' pasqua, cuentya ji'i ngu' judío.

20

Ndyu'ú Jesús chaca quiya'

¹ Ndyu'u scua cuacha li', tsa' clyo ji'i semana; jua'a tya lyiji quixee tso'o ti, lo'o ngutu'u María Magdalena ndyaa to' cuaá. Na'a cha' cua laca ngutu'u tsu' quee tlyu nu ndyacu' to' cuaá bi', ² bi' cha' ngusna María ndyaa ca su nga'a Simón Pedro lo'o chaca nu qui'yu nu ndyaca tsa'a nu tyaca'a tsa' ji'i Jesús. Ndacha' María ji'i ngu' bi':

—Cua ngulo ngu' ji'i jyo'o Xu'na na su nguxatsi' ngu' ji'i ne' tyuquee —nacui María ji'i ngu'—. Ná jlo ti' ya mala ndyaa lo'o ngu' ji'i.

³ Li' ngutu'u Pedro lo'o nu chaca yu, ngusna ngu' ndyaa ngu' nde to' cuaá. ⁴ Tyucuaa ngu' ngusna ngu', pana lye la ngusna nu chaca yu, yala la ngulaa bi' to' cuaá. ⁵ Li' nguxña'a yu ne' tyuquee bi', na'a yu cha' tya ntsiya late' lati loo nu ngüixii ngu' chu' jyo'o, pana ná ndyaa yu ca ne' tyuquee bi'. ⁶ Li' ngulaa Simón Pedro to' cuaá lijya lca'a ji'i nu chaca yu bi'. Hora ti ndyatí Pedro ndyaa ne' tyuquee, na'a cha' ndi'i late' lati loo bi' tyuquee bi'. ⁷ Lo'o jua'a na'a Pedro late' nu ndyacu' loo jyo'o, nguxcu' ti late' bi', ntsiya chaca se'i; nga'aa ntsiya lo'o late' lati loo nu ngüixii chu' jyo'o, ycui' ti late' bi' ntsiya. ⁸ Li' lo'o nu chaca yu nu ngulaa yala la, lo'o yu bi' ndyatí yu ne' tyuquee, ndyaa na'a yu ñi'ya ña'a ne' cuaá. Ca li' jlya tso'o ti' yu; ⁹ li' ngua cuayá' ti' ngu' cha' ñi'ya nu nscua lo quityi cusu' cha' ntsu'u cha' tyu'ú Jesús chaca quiya' lo'o nguatsi', jua'a ngua cha' bi'. ¹⁰ Li' nguxtyuu ngu', tyucuaa ngu' nu ngua tsa'a ji'i Jesús bi', ndyaa ngu' su ndi'i ngu' tya'a ngua tsa'a ngu'.

Ngutu'u tu Jesús su ndu' María Magdalena

¹¹ Pana nu María bi' ni, ndyanu cho' to' tyuquee bi', ndyunaa tsa cho'. Laja lo'o ndyunaa ti cho', li' nguxña'a cho' nde ne' tyuquee bi', ¹² na'a ji'i tucua tya'a xca' ji'i ycu' Ndyosi nu ngutu'u yaa nde cua. Ngati tsa ña'a ste' ngu' nu ndu'u tucua nde bi'. Ca su nguscua jyo'o Jesús tya la ti ti, ca bi' ndyaa tucua ngu'; tsaca yu ndyaa tucua nde su nguscua hique jyo'o bi', chaca yu ndyaa tucua nde su nguscua quiya' yu. ¹³ Li' nchcuane xca' bi' ji'i María:

—¿Ni cha' laca lye tsa ndyunaa nu'u?

Li' nguxacu' María cha' ji'i xca' bi':

—Cua ngulo ngu' ji'i jyo'o Xu'na na' —nacui—, lo'o ná jlo ti' na' mala ndyaa lo'o ngu' ji'i ndyaa.

¹⁴ Lo'o ndye nchcu' María lo'o xca' bi', nguxña'a cho' nde chu' cho', lo'o li' na'a cho' cha' ndu' Jesús nde bi', pana ná ndyuloo María ji'i yu. ¹⁵ Li' nchcuane Jesús ji'i:

—¿Ni cha' laca lye tsa ndyunaa nu'u? —nacui yu ji'i nu Maria bi'—. ¿Ti ji'i ncllyana nu'u ndya'a?

Ngua ti' María cha' nu ca ji'i yaca tyacala' laca nu ndu bi', bi' cha' nchcui' lo'o yu li':

—Si nu'u laca nu ngulotsu' ji'i jyo'o nu nguatsi' re, cusu' —nacui ji'i yu—, cua'ni nu'u cha' tso'o cuacha' clya xi 'na mala ndyaa lo'o nu'u ji'i, cha' li' tsa lo'o na' ji'i jyo'o bi' chaca se'i su tso'o la.

¹⁶ —¡María! —nacui Jesús ji'i li'.

Lo'o li' nguxtyacui María na'a su ndu Jesús.

—¡Raboni! —nacui. (Sca cha' hebreo laca; La Mstru 'na, jua'a nti' ñacui cha' bi'.)

¹⁷ Li' nchcui' Jesús lo'o María:

—Ná cala' nu'u jna' cha' tya lyiji tya'a na' nde cua ca su ntucua Sti na' —nacui—. Nu juani, yaa clya nu'u su ndi'i nu xa' la ñati nu cua ngusñi cha' 'na, yaa cacha' nu'u ji'i ngu' bi', cha' cua tyacui' ti na' tya'a na' ca su ntucua ycu' Ndyosi Sti na', nu laca Sti ma. Tya'a na' ca su ntucua ycu' Ndyosi nu Xu'na na', nu bi' nu laca ycu' Ndyosi nu Xu'na ma.

¹⁸ Li' ndyaa María Magdalena su ndi'i ngu' nu ngua tsa'a ji'i, ndyaa cacha' ji'i ngu':

—Cua na'a na' ji'i ycu' nu Xu'na na tsa —nacui.

Lo'o li' nda nu cuna'a bi' cha' lo'o ngu', lcaa ña'a cha' nu cua nacui Jesús ji'i.

Xa' la tyempo lo'o ndu'u tucua Jesús slo ñati ji'i

¹⁹ La cui' talya tsa clyo ji'i semana bi', cua nga'a ya' ni'i su ndyu'u ti'i ngu' nu ngua tsa'a ji'i Jesús, cha' ntsii ngu' ji'i ngu' judío. Li' yaa Jesús, ndatu slo ngu' bi'.

—Ti ti tyi'i tyiquee ma, ná culacua tsa ti' ma —nacui yu ji'i ngu' bi'.

²⁰ Li' ngulu'u Jesús tyuu ya' yu ji'i ngu', ngulu'u yu sii' yu ji'i ngu', su ngua quicha yu. Lo'o na'a ngu' nu ngua tsa'a ji'i ycu' nu Xu'na ngu', tso'o tsa ntsu'u tyiquee ngu' li'.

²¹ Chaca quiya' nchcui' Jesús lo'o ngu' li':

—Ti ti tyi'i tyiquee ma, ná culacua tsa ti' ma —nacui yu ji'i ngu'—. Ñi'ya lo'o nda Sti na' 'na lijyaa chalyuu, jua'a ta na' ji'i ma cha' tsa ma tyucui ña'a chalyuu.

²² Ngulo tu'u Jesús lo ngu' bi' li'.

—Tyanu Xtyi'i ycu' Ndyosi ne' cresiya ji'i ma juani —nacui yu ji'i ngu' bi'—. ²³ Cua'ni clyu ti' ycu' Ndyosi ji'i qui'ya nu ntsu'u ji'i ñati lo'o chcui' ma lo'o ngu' cha' cua'ni clyu ti' Ni ji'i ngu', lo'o jua'a tyanu qui'ya nu ntsu'u ji'i ñati lo'o chcui' ma lo'o ngu' cha' ná cua'ni clyu ti' Ni ji'i ngu'.

Na'a Tomás ji'i ycu' Jesús

²⁴ Cua ntsu'u sca nu qui'yu tya'a nu tii tyucuaa tya'a ngu', nu naa Tomás nu Culaca'. Ná lo'o Tomás ndi'i lo'o nu xa' tya'a ngu' nu ngua tsa'a bi', nu lo'o ndyaa Jesús slo ngu'.

²⁵ Li' nacui ngu' tya'a ngua tsa'a ji'i Tomás:

—Cua na'a ya ji'i ycu' nu Xu'na na —nacui ngu'.

Li' nchcui' Tomás lo'o ngu':

—Lo'o cua na'a na' ca su ngujuo' ngu' clavo ya' ycu', li' jlya ti' na' cha' la cui' yu laca bi' —nacui—. Lo'o cua ndyojo' sne ya' na' cuityu su ngujuo' ngu' clavo ya' yu, lo'o cua ndyojo' ya' na' ca su ntucua cuityu sii' yu, ca li' jlya ti' na' —nacui Tomás.

²⁶ Li' cua ndu'u scua snu' tsa, ndyalaa ngu' nu ngua tsa'a ji'i Jesús toni'i chaca quiya'; lo'o Tomás ndi'i lo'o ngu' li'. Cua ndyacu' toni'i, li' ndyatí Jesús ni'i jua'a ti, ndyatú yu slo ngu' bi'. Li' nchcui' yu lo'o ngu':

—Ti ti tyi'i tyiquee ma.

²⁷ Li' nchcui' Jesús lo'o ycu' Tomás:

—Cuaa nu'u ca nde, cojo' sne ya' nu'u su ntucua cuityu ya' na' —nacui—. Ña'a tso'o nu'u su ntucua cuityu ya' na' re. Cuaa nu'u, cojo' ya' sii' na'. Nga'aa cua'ni nu'u cha' ná jlya ti' nu'u 'na, taca jlya tso'o ti' nu'u 'na juani —nacui Jesús.

²⁸ —Xu'na na' laca nu'u, cusu' —nacui Tomás ji'i Jesús—, lo'o jua'a Ndyosi jna' laca nu'u.

²⁹ —Jlya ti' nu'u juani cha' cua na'a nu'u jna' —nacui Jesús ji'i Tomás—, pana tso'o la caca tyiquee ñati nu jlya ti' 'na lo'o bilya ña'a ngu' 'na.

Ni cha' laca cua nscua quityi re

³⁰ Chañi cha' ngua'ni Jesús quiña'a la cha' tlyu cha' cube ti' ñati ji'i ycuí' Ndyosi Sti yu. Na'a ngu' nu ngua tsa'a ji'i cha' bi', masi ná nchcui' quityi re cha' ji'i laca cha' bi'. ³¹ Cha' nu nscua lo quityi re ni, nscua bi' cha' taca jlya ti' ma cha' Jesús laca Cristo nu cua nda ycuí' Ndyosi ji'i lijya chalyuu, cha' taca xñi ma cha' ji'i Jesús, cha' laca yu nu sca ti Sñi' ycuí' Ndyosi. Li' caja chalyuu tso'o nu ná nga'a cha' tye ji'i ma chacuayá' ji'i ycuí' Jesús.

21

Ngutu'u tucua Jesús su ndu ngu' to' tayu'

¹ Tiya' la xi xa' ngulu'u loo Jesús ji'i nu ngu' nu ngua tsa'a ji'i, nu lo'o ndyaa ngu' nde to' tayu' Tiberias. Ndi'ya ngua cha' bi': ² Tsa tlyu ti ndyaa Simón Pedro, lo'o Tomás nu Culaca', lo'o Natanael ngu' quichi' Cana, sca quichi' nu ndi'i nde loyuu su cuentya Galilea; lo'o sñi' Zebedeo, lo'o tya tyucuaa tya'a ngu' nu ngua tsa'a ji'i Jesús, ndyaa ngu' to' tayu' bi'. ³ Li' nacui Simón Pedro ji'i ngu' bi':

—Tsaa na cuta cualya —nacui.

—Tsa taju ti na tsaa na lacua —nacui ngu' ji'i tya'a ngu' li'.

Ndyatí ngu' ne' yaca ni'i ndyaa ngu' li', pana ná sca na ngujui ji'i ngu' ndyaa ngu' talya bi'. ⁴ Tsa cua cuxee ti chaca tsa, li' ndu Jesús to' tayu'. Tya ntsu'u ngu' lo hitya, pana ná jlo ti' ngu' nu ngua tsa'a ji'i yu si la cui' Jesús laca nu ndu to' tayu' bi'. ⁵ Li' ngusi'ya lo'o Jesús ji'i ngu':

—¿Ha ngujui xi na cacu ma, La?

—Ná sca na ngujui ji'i ya tsiya' ti —nacui ngu' ji'i yu li'.

⁶ Li' nchcui' Jesús lo'o ngu' nu ntsu'u lo hitya bi':

—Cu ma taraya ji'i ma nde la'a tsu' cui, tsu' bi' caja xi cualya ji'i ma —nacui yu.

Ngua'ni ngu' jua'a, lo'o nga'aa ngua ji'i ngu' tyojolaqui ngu' ji'i taraya tyaa nde ne' yaca ni'i bi'; quiña'a tsa cualya ndyatí ne' taraya ji'i ngu'. ⁷ Li' nchcui' nu qui'yu nu ngua tsa'a ji'i Jesús nu tyaca'a tsa ji'i yu, nacui ji'i Pedro:

—Nu ndu ca bi' laca ycuí' nu Xu'na na —nacui.

Nu lo'o ndyuna Pedro cha' bi', li' ndyacu' ste' cha' quichi' ti ndyu'ni cña, ngutacua Pedro ndyú lo hitya, ngutu'u to' tayu'. ⁸ Tiya' la ngutu'u nu xa' la ñati bi' lo'o yaca ni'i; ndyojolaqui ngu' ji'i taraya ngutsa'a ntsu'u cualya ne', ngutu'u ngu' to' hitya. Ná tyijyu' ntsu'u ngu' to' tayu' bi', cuayá' sca siyento metro ti ndyaa ngu' lo hitya bi'. ⁹ Lo'o ngua'ya ngu' to' hitya, ngutu'u ngu' ne' yaca ni'i bi', li' na'a ngu' cha' cua laca ndyu'u tu'u quii' nchcubi'; nscua cualya nchqui' lo quii', lo'o xi xlyá nscua. ¹⁰ Nchcui' Jesús lo'o ngu' li':

—Tyaa lo'o ma xi cualya nu ngujui ji'i ma ca nde —nacui yu ji'i ngu'.

¹¹ Li' ndyatí Pedro ne' yaca ni'i, ngujolaqui taraya ngutu'u ca lo yuu btyi; ngutsa'a ne' taraya bi' ntsu'u cualya tonu. Sca siyento cla'be ntucua sna tya'a cualya ndyatí ne' taraya ji'i ngu', ni ná ngutaa' taraya, masi quiña'a tsa cualya ndyatí ne'.

¹² —Tyaa ma cacu ma msaa —nacui Jesús ji'i ngu' bi' li'.

Pana ná tucui ngua ti' xcuane ji'i: ¿tilaca laca nu'u? Jlo ti' ngu' cha' la cui' Jesús nu Xu'na ngu' laca yu bi'. ¹³ Li' ndyaa Jesús slo ngu', ndaya' xlyá cha' ta yu cacu ngu' bi'; jua'a lo'o cualya nda yu ndyacu ngu'.

¹⁴ Cua ngua sna quiya' li' nu ngulu'u loo Jesús ji'i nu ngu' nu ngua tsa'a ji'i, tya lo'o ndyu'ú yu chaca quiya' lo'o ngujui yu.

Nchcui' Jesús lo'o Simón Pedro

¹⁵ Lo'o ndye ngua'ni ngu' msaa, li' nchcuane Jesús ji'i Simón Pedro:

—Simón, sñi' Juan —nacui Jesús ji'i—, ¿ha ntsu'u la tyiquee nu'u ña'a jna'? ¿Ha ntsu'u la tyiquee nu'u ña'a ji'i tya'a tso'o nu'u?

Li' nguxacui Pedro cha' ji'i Jesús:

—Cua jlo ti' nu'u, Xu'na, cha' ntsu'u tsa tyiquee na' ña'aa jinu'u —nacui Pedro ji'i.
 —Culu'u nu'u cha' 'na ji'i ñati nu ngusni ca ti cha' bi' lacua, ñi'ya lo'o ña'asii nu'u ji'i na'ni cuañi' scu' nu'u —nacui Jesús ji'i Pedro.

¹⁶ Xa' nchcui' Jesús lo'o chaca quiya':

—Simón, sñi' Juan —nacui—, ¿ha chañi cha' hi cha' ntsu'u tyiquee nu'u ña'a 'na?

—Xu'na, cua jlo ti' nu'u cha' ntsu'u tsa tyiquee na' ña'aa jinu'u —nacui Pedro ji'i Jesús.

—Ña'asii nu'u ji'i ñati 'na lacua —nacui Jesús ji'i li'.

¹⁷ Cua ngua sna quiya' nu nchcuane Jesús ji'i:

—¿Ha chañi hi cha' ntsu'u tyiquee nu'u ña'a 'na?

Cua xñi'i ti' Pedro cha' cua sna quiya' nchcuane Jesús ji'i si chañi cha' ntsu'u tyiquee ña'a ji'i yu, bi' cha' nchcui' ndi'ya:

—Lcaa ca cha' jlo ti' nu'u, Xu'na —nacui Pedro ji'i yu—. Cua jlo ti' nu'u cha' ntsu'u tsa tyiquee na' ña'a na' jinu'u.

—Culu'u nu'u cha' 'na ji'i ñati 'na lacua —nacui Jesús ji'i—. ¹⁸ Liñi tsa cha' nu ta na' lo'o nu'u juani, cha' nu lo'o ngua cuañi' nu'u ni —nacui Jesús—, li' ngua ji'i ycu' ca nu'u sca' nu'u juata ndi'i sii' nu'u, ngua jinu'u tsa macala su nti' nu'u tsa li'; pana lo'o casu' nu'u, li' xquiñi nu'u scu' cha' sca' tachaa ngu' xa' chalyuu jinu'u, li' tsa lo'o ngu' jinu'u macala su ná nti' nu'u tsa.

¹⁹ Nacui Jesús jua'a cha' caca cuayá' ti' Pedro ñi'ya ña'a cujuui ngu' ji'i ca tiya' la; xqui'ya cha' cajaa Pedro jua'a, bi' cha' lye la cua'ni tlyu xa' ñati ji'i ycu' Ndyosi li'.

—Tya'a nu'u lo'o na' lacua —nacui Jesús ji'i Pedro li'.

Nu qui'yu nu tyaca'a tsa ji'i Jesús

²⁰ Li' nguxña'a Pedro ca su ndi'i nu xa' la tya'a ngu', na'a cha' lca'a nu qui'yu nu ngua tsa'a ji'i Jesús, nu tyaca'a tsa ji'i yu, li'ya lca'a bi' ji'i ngu'. La cui' bi' laca nu tya tsubi' la nguxni yane nde chu' cha' caca cacua la slo Jesús su ndyacu ngu' sii, cha' nchcuane ji'i Jesús ndi'ya: “¿Xu'na, tilaca laca nu cuju' cresiya jinu'u ji'i ngu' cuxi?” nacui. ²¹ Na'a Pedro cha' lca'a nu qui'yu bi' ji'i ngu', bi' cha' nchcuane Pedro ji'i Jesús:

—¿Na ca caca ji'i yu bi' nde loo la? —nacui Pedro ji'i.

²² Nguxacu' Jesús cha' ji'i Pedro li':

—Ná culacua tsa ti' nu'u —nacui yu ji'i—. Si nti' na' cha' tyanu yu chalyuu re ni jacua' nu tyaa na' chaca quiya', ná ntsu'u cha' cube ti' nu'u ji'i cha' bi' —nacui Jesús—. Nu'u ni, tya'a nu'u lo'o na'.

²³ Lo'o ndyuna ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i Jesús cha' bi', nchcui' tsa ngu' lo'o tya'a ngu' cha' nga'aa nscua cha' cajaa nu qui'yu bi' ngua ti' ngu'. Pana liñi la cha', ná nacui Jesús cha' ná cajaa chca; tsa bi' ti cha' nacui yu: “Ná culacua tsa ti' nu'u. Si nti' na' cha' tyanu yu chalyuu re ni jacua' nu tyaa na' chaca quiya', ná ntsu'u cha' cube ti' nu'u”. Tsa bi' ti cha' nda Jesús lo'o ngu'.

²⁴ Lo'o na' laca nu qui'yu nu ngua tsa'a ji'i Jesús bi'. Na' nguscua cha' re lo quityi, lo'o jlo ti' na' cha' liñi tsa nchcui' na' lo'o ma. Jlo ti' na' cha' liñi laca lcaa cha' nu nscua na' re.

²⁵ Lo'o jua'a tya ntsu'u quiña'a la cha' nu ngua'ni Jesús; si lo quityi scua ngu' cha' ji'i lcaa ca cha' nu ngua'ni Jesús nu lo'o yaa yu nde chalyuu, ná tyu'u scua tyucui ña'a chalyuu cha' tyuco'o quityi bi', nti' na'. Tsa lo cua ti cha' nscua na' re.

Ndi'ya ngua'ni ñati tya clyo lo'o ngua tsa'a ngu' ji'i Jesús

Nhcui' Jesús cha' caa Xtyi'i ycu' Ni

¹ Tya tsubi' la cua nscua na' sca quityi nu ndyaa slo nu'u, Teófilo. Quityi bi' ndacha' ji'i' cua ña'a ca cña nu ngua'ni Jesús, cua ña'a ca cha' nu ngulu'u Jesús tya lo'o nguxana ndyu'ni yu cña, ² lcaa cha' nu ngua'ni yu lo'o nguti'i yu nde chalyuu. Bilya tyaa Jesús ca slo ycu' Ndyosi lo'o ngusubi yu ji'i' nu tii tyucuaa tya'a ngu' nu tsa chcu' cha' ji'i' ycu' yu nde chalyuu. Nguxtyucua Xtyi'i ycu' Ndyosi ji'i' Jesús lo'o ngulo yu cña ji'i' nu tii tyucuaa tya'a ngu' bi', ñi'ya ntsu'u cña nu cua'ni ngu' bi'. ³ Lo'o cua ngujuii Jesús, ndyu'ú yu chaca quiya', li' ndu'u tucua yu slo ngu' bi'. Tya tu'ba tsā ndya'a Jesús chalyuu, lo'o jua'a tyuu quiya' ndu'u tucua yu slo ngu' bi'; tso'o tsa ngulu'u yu ji'i' ngu' cha' chañi cha' cua ndyu'ú yu chaca quiya'. Lo'o jua'a ngulu'u yu ji'i' ngu' bi' ñi'ya nu caca ycu' Ndyosi loo ne' cresiya ji'i' ñati. ⁴ Bilya tyaa Jesús lo'o nhcui' yu lo'o ngu' bi', cha' tyanu ngu' quichi Jerusalén.

—Jatya mā ca quichi re —nacui Jesús ji'i' ngu'—, ña'a cuayá' nu caa Xtyi'i ycu' Ndyosi cha' tyanu Ni ne' cresiya ji'i' mā, ñi'ya nhcui' Sti na' tya sa'ni la; jua'a nda na' la cui' ti cha' lo'o mā tsubi' ti. ⁵ Clyo cua ntyucuatya Juan ji'i' ñati lo'o hitya ti; pana cua tyalaa ti tsā nu caa Xtyi'i ycu' Ndyosi cha' tyanu ne' cresiya ji'i' mā, jua'a tyucuatya ycu' Ndyosi ji'i' mā.

Ndyaa Jesús nde cuq

⁶ Li' lcaa tya'a ngu' cua ndyu'u ti'i ngu' se'i ti, nhcuane ngu' bi' ji'i' Jesús li':

—Xu'na —nacui ngu'—, ¿ha si'i juani nu cua'ni nu'u cha' tyanu cha' ji'i' cua, cha' caca ya loo ji'i' loyuu su cuentya quichi tyi ya chaca quiya', cha' la cui' ngu' Israel laca ya?

⁷ Nguxacui Jesús cha' ji'i' ngu' bi' li':

—Ná ndyi'ya mā chacuayá' cha' caca cuayá' ti' mā ni tsā caca, ni tyempo caca nu cua'ni ycu' Ndyosi cña. Sca ti ycu' Ndyosi Sti na' jlo ti' cha' bi', nguxtyanu tso'o Ni cha' ji'i'. ⁸ Juani xa' chcu' na' lo'o mā, cha' caca ñi'ya cua'ni mā nu lo'o tyanu Xtyi'i ycu' Ndyosi ne' cresiya ji'i' mā, cha' li' taca chcu' mā cha' tso'o lo'o lcaa ñati, nu cha' ji'i' ycu' na'. Chcu' mā lo'o ngu' nde quichi Jerusalén, jua'a lo'o ngu' loyuu su cuentya Judea, jua'a lo'o ngu' loyuu cacua ti nu naa Samaria bi'; chcu' mā lo'o ngu' lcaa quichi su ndi'i' ngu' chalyuu.

⁹ Lo'o cua ndye nhcui' Jesús cha' bi', laja lo'o na'a ngu' ji'i' ndyiqui'ya ycu' Ndyosi ji'i' yu ndyaa yu nde cua li'. Ndyacu' sca coo hichu' yu cha' nga'aa tyaca' ña'a ngu' ji'i' yu.

¹⁰ Hora nu ndyaa bi', li' nguxña'a ngu' nde cua. Lo'o ti ndu tucua tya'a ñati nu ngati ste'. Ndu ngu' slo ngu' bi' li', ¹¹ nhcui' ngu' lo'o ngu' bi':

—Cu'mā ngu' Galilea —nacui ngu'—, ¿ni cha' laca ndu mā ña'a mā nde cua? —nacui ngu'—. Jesús nu nguxtyanu ca ti ji'i' mā cua ndyaa nde cua, tya caa yu lo yuu chaca quiya'. Ñi'ya nu tyaca' lo'o ndyaa yu, jua'a tyaca' lo'o caa yu chaca quiya' —nacui ngu' nu ngati ste' bi' li'.

Ngusubi ngu' ji'i' Matías cha' cua'ni cña loo Judas

¹² Li' ndu'u ngu' nde lo cuati Olivos, nguxtyuu ngu' nde quichi Jerusalén. Cacua ti ndi'i' quichi; ná ntsu'u chacuayá' ji'i' ngu' judío cha' tsa ngu' tyijyu' la tsā ta'a, nu lo'o ndi'i' cña' ngu'. ¹³ Yala ti ndyalaa ngu' quichi bi', li' ndyaa ngu' ni'i' tucua ba'a su ndi'i' ngu': ndyaa Pedro, lo'o Jacobo, lo'o Juan, lo'o Andrés, lo'o Felipe, lo'o Tomás, lo'o Bartolomé, lo'o Mateo, lo'o chaca Jacobo sñi' Alfeo, lo'o Simón nu ngua sca ngu' ji'i' taju cananista, lo'o Judas tya'a Jacobo. ¹⁴ Stu'ba ti nclacua ti' ngu' bi', lu'ba ti nhcui' ngu' lo'o ycu' Ndyosi. Lo'o tya'a Jesús ndi'i' lo'o ngu' bi', lo'o María xtya'a Jesús, lo'o tyuu tya'a nu cuna'a nu ndya'a lo'o yu.

¹⁵ Ngua sca ts̄a ndyu'u ti'í lcaa ñati nu cua ngusñi cha' jilí Jesucristo ca quichi bi'; sca siyento ntucua calaa tya'a ñati ntsu'u nu ngutu'u ti'í ts̄a bi'. Li' ndatu Pedro cha' chcuí yu lo'o ngu' bi':

¹⁶ —Cu'ma tya'a ndilí na re —nacuí Pedro jilí ngu' bi'—, nu ngua sa'ni nguxtyucua Xtyi'i ycuí' Ndyosi jilí jyo'o cusu' David lo'o nguscua jyo'o bi' lo quityi ñi'ya caca cña nu cua'ni jyo'o Judas nde loo la. Ycuí' Judas ngulu'u tyucuí jilí ngu' xña'a lo'o ngusñi ngu' jilí Jesús preso; pana ñi'ya nu ndyanu cha' caca jilí yu, jua'a ngua cha' bi'. ¹⁷ Stu'ba ti nguta'a jyo'o Judas lo'o na, stu'ba ti ngua'ni yu cña lo'o na nquicha'. ¹⁸ Lo'o li' ndyaa jyo'o bi' ngüi'ya sca yuu lo'o caya' nu nda ngu' jilí yu cha' ngua'ni yu cha' cuxi, nu lo'o ndyujui' yu cresiya jilí Jesús jilí ngu' xña'a bi'. Ycuí' ca yu nguxtyú yu jilí yu lo yuu, ngutaa' ne' yu ndu'u tri se'í yu, ngujui yu li'. ¹⁹ Hora ti ngua cuayá' ti' lcaa ngu' quichi Jerusalén, bi' cha' nchcuí' ngu' cha'cña jilí ngu' cha' Acéldama naa yuu su nclyú yu; ndi'ya ndyu'u cha'cña bi': “Yuu su ndyalú tañi ñati”. ²⁰ Lo'o jua'a ngutu'u tucua cha' nu nguscua jyo'o cusu' lo quityi Salmos nu nchcuí' ndi'ya:

Laja ti tyanu tyi yu,

nga'aa tyanu ñati lu'ú cajua.

Lo'o xa' nchcuí' quityi bi' chaca quiya':

Cua'ni xa' ñati cña su ndu yu.

'Jua'a nchcuí' quityi bi' —nacuí Pedro jilí ngu'—, ²¹⁻²² bi' cha' juani tso'o si cua'ni xa' ñati tya'a na cña loo jyo'o Judas. Ñati bi' caca sca ngu' tya'a na nu ndya'a lo'o na lcaa ts̄a lo'o nguti'í Jesús lo'o na chalyuu re. Ndyaa yu lo'o na, masi clyo lo'o ntyucuatya jyo'o Juan jilí ñati, masi tsubi' ti lo'o ndu'u Jesús ndyaa nde cua. Ñati bi' cua na'a ñi'ya ngua lo'o ndyu'ú Jesús chaca quiya' lo'o cua ngujui, bi' cha' taca chcuí' yu lo'o xa' ñati cha' caca cuayá' ti' ngu' ñi'ya nu ngua cha' bi'.

²³ Li' ngusubi ngu' tucua tya'a nu qui'yu; sca yu nu naa José Barsabás nu nchcuí' ngu' cha' Justo naa yu, lo'o chaca yu nu naa Matías. ²⁴ Li' nchcuí' lcaa ngu' bi' lo'o ycuí' Ndyosi: —Ndyosi nu Xu'na ya —nacuí ngu'—, jlo ti' nu'u ñi'ya nu ntsu'u tyiquee lcaa ñati chalyuu. Culu'u nu'u jilí ya ti jilí nu tucua tya'a nu qui'yu re nu cua ngusubi ycuí' nu'u jilí, ²⁵ cha' taca tsa yu bi' xa' quichi, cha' chcuí' yu cha' jinu'u cña su ndu jyo'o Judas nquicha'. Na cua nguxtyanu jyo'o bi' cña cha' xña'a tsa bi', lo'o li' ndyaa ca su ndyanu cha' tsa.

²⁶ Li' ngua'ni ngu' sca cña cha' ngusubi ngu' jilí tsaca ngu', ti jilí tyanu cña bi'. Jua'a nquijeloo jilí ngu' cha' Matías caca ñati bi'. Li' stu'ba ti ndya'a yu bi' lo'o nu tii chaca tya'a ngu' cha' caca tya'a ngu' nu nda Ni cña jilí cha' chcuí' cha' jilí Jesucristo nde lo yuu chalyuu.

2

Ndyalaa Xtyi'i ycuí' Ndyosi

¹ Ngua ts̄a ta'a Pentecostés, sca ta'a jilí ngu' judío, li' ndyu'u ti'í lcaa ñati nu ngusñi cha' jilí Jesucristo ca bi' se'í ti. ² Hora ti nguañi nde ne' ni'í su nga'a ngu' ñi'ya laca lo'o lye tsa ndyaca cui'í. Lcaa ngu' bi' ndyuna ngu' lo'o nguañi bi'. ³ Li' ndu'u tucua tyuu tya'a na ñi'ya slu quii' ti ña'a, ngutacuí bi' lo xlya hique lcaa ngu' bi'; ⁴ jua'a ngua lo'o ndyanu Xtyi'i ycuí' Ndyosi ne' cresiya jilí lcaa ngu' bi'. Li' nguxana nchcuí' ngu' cha'cña jilí xa' ñati, cha' Xtyi'i ycuí' Ndyosi ngua'ni lo'o ngu' cha' ngua jilí ngu' li'.

⁵ Tyempo nu ndyaca ta'a bi' nde quichi Jerusalén ndi'í quiña'a tsa ngu' judío; ngutu'u ngu' lijya ngu' tyuu quichi loyuu tyijyu', cha' ndu'ni tlyu ngu' bi' jilí ycuí' Ndyosi. ⁶ Li' nguxana ndyu'u ti'í ngu' bi' ca su ndañi cha' bi'. Ná ngua cuayá' ti' ngu' bi' tsiya' ti ñi'ya nu ngua, cha' lcaa ngu' tyijyu' ndyuna ngu' cha' nchcuí' nu ñati jilí Jesucristo bi' cha'cña jilí ycuí' ca ngu' tyijyu' bi'. ⁷ Ndube tsa ti' ngu' tyijyu' bi' li', ngulacua tsa ti' ngu' bi':

—¿Ha si'í xcui' ngu' quichi su cuentya Galilea laca ngu' jua? —nacuí ngu' bi' lo'o tya'a ngu'—. ⁸ ¿Ni cha' laca ndyuna na nchcuí' ngu' jua cha'cña ji'na? —nacuí ngu'—. ⁹ Quiña'a tsa quichi ndu'u na: laca na ngu' Partia, ngu' Media, ngu' Elam, ngu'

Mesopotamia, ngu' Judea, ngu' Capadocia, ngu' Ponto, ngu' loyuu su cuentya Asia, ¹⁰ ngu' Frigia, ngu' Panfilia, ngu' Egipto, ngu' Africa nu ndi'i nde loo la ji'i quichi Cirene; lo'o jua'a ngu' romano, lo'o ndi'i ngu' bi' ca nde —nacu'i ngu' bi'—. Ntsu'u nu laca sñi' ngu' judío tya'a na, lo'o jua'a ntsu'u xa' ngu' romano nu stu'ba ti ndyu'ni tlyu ji'i ycu'i Ni lo'o na. ¹¹ Lo'o jua'a ndi'i ngu' Creta, ndi'i ngu' Arabia. Pana lcaa na lo'o tya'a na ndyuna na nchcui' ngu' cha'cña ji'na, stu'ba ti ndyuna na lcaa ña'a cha' tlyu nu ngua'ni ycu'i Ndyosi.

¹² Ndube tsa ti' lcaa ngu' bi'. Ná jlo ti' ngu' tsiya' ti na ca ngua. Tya nchcui' ngu' lo'o tya'a ngu' li':

—¿Na laca ndyaca re? —nacu'i ngu' bi'.

¹³ Lo'o jua'a nxyi' lo'o xa' la ñati' ji'i ñati' ji'i Jesucristo bi':

—Cu'bi tsa ngu' jua cha' nchcui' ngu' jua'a —nacu'i ngu'.

Cha' nu nchcui' Pedro lo'o ngu'

¹⁴ Lo'o li' ndu' Pedro lo'o nu tii chaca tya'a ñati' bi', cui' nchcui' yu lo'o nu ngu' quiña'a bi' li':

—Ngu' cusu' cu'ma, ngu' judío —nacu'i Pedro—, lo'o lcaa cu'ma nu ndi'i nde quichi Jerusalén juani —nacu'i yu—, cua'a jyaca ma' ji'i cha' nu chcui' na' lo'o ma' —nacu'i yu—.

¹⁵ Cu'bi cuare, nti' ma'; pana si'i na cu'bi cuare, cha' hora cua caa nde tlya ti laca juani.

¹⁶ Ndi'ya ndyaca cha' re: na cua ngua cha' tlyu bi', ñi'ya nu nchcui' cha' nu cua nguscua jyo'o cusu' Joel nu ngua sa'ni la. Ndi'ya nchcui' quityi bi':

¹⁷ Tyempo nde loo la lo'o cua tye ti chalyuu, nacui' ycu'i Ndyosi,

ta na' Xtyi'i ycu'i na' cha' tyanu ne' cresiya ji'i ñati' chalyuu, nacui' Ni.

Li' ta sñi' ma' cha' jna' lo'o ngu'.

Lo'o jua'a ña'a ngu' cuañi' cha' tlyu nu ndu'ni ycu'i Ni,

culu'u na' cha' tlyu bi' ji'i ngu';

lo'o jua'a chcui' xcalá ngu' cusu'.

¹⁸ Ta na' Xtyi'i ycu'i na' cha' tyanu ne' cresiya ji'i lcaa ñati' nu ndu'ni cña nu nclyo na' ji'i ngu' bi', nacui' Ni.

Li' chcui' ñati' bi' lcaa cha' nu ta na' lo'o ngu' cha' chcui' ngu'.

¹⁹ Cua'ni na' cha' tlyu nde cua,

lo'o jua'a cua'ni na' cha' tlyu nde lo yuu;

lye tyalú tañi li', tyaqui' quii' tonu, xcui' snii caca nde lo yuu, nacui' Ni.

²⁰ Na' laca ycu'i' nu Xu'na ma';

cua tyalaa ti tsa lo'o cua'ni cuayá' na' ji'i lcaa ñati' chalyuu.

Cua'ni na' cha' tyacu' lo xee cuichaa,

cha' nga'a ña'a caca co', ñi'ya tañi ña'a, nacui' Ni.

Sca tsa tlyu tsa caca bi', liñi caca cuayá' ti' lcaa ñati' chalyuu lo'o tyalaa tsa bi'.

²¹ Pana cua'ni lyaá na' ji'i lcaa ñati' nu ndijña cha' clyu ti' 'na.

Jua'a nchcui' ycu'i Ndyosi. Nguscua jyo'o Joel cha' bi' lo quityi —nacu'i Pedro—.

²² Cu'ma ngu' Israel —nacu'i yu—, cua'a jyaca ma' ji'i cha' nu chcui' na' lo'o ma' juani:

Ngu' Nazaret laca Jesús. Nguxtyucua ycu'i Ni ji'i yu lo'o ngua'ni yu xcui' cña tonu ca slo

ma'. Ngulacua tsa ti' ma' lo'o na'a ma' cña tonu bi', lo'o ngua cuayá' ti' ma' cha' xcui' cña

ji'i ycu'i Ndyosi ngua. ²³ Cua sa'ni la cua jlo ti' ycu'i Ndyosi, tya li' cua nchcui' Ni ñi'ya

nu caca ji'i Jesús. Ndacha' lo Ni ji'i ngu' cha' cujuui ñati' cuxi ji'i ycu'i Jesús. Jua'a ngua li';

tsubi' ti ngusñi ma' ji'i yu, ngujui' ca'a ma' ji'i yu lo crusi. Cua ndyujui ma' ji'i yu lo'o nda

ma' cña ji'i ñati' cuxi bi', cha' cua ngua'ni ngu' cña cuxi bi' cuentya ji'i ma', ñi'ya nu nacui'

Ni cha' caca. ²⁴ Pana ná nscua cha' tyanu Jesús ne' cuaá ña'a jyo'o ti yu, bi' cha' ngua'ni

ycui' Ndyosi Sti yu cha' ndyu'ú yu chaca quiya'. ²⁵ Cua ntsu'u chaca cha' nu nguscua jyo'o

cusu' David sa'ni la nu nchcui' cuentya ji'i Jesús ndi'ya:

Xu'na, nacui' yu, xcui' ndya'a nu'u lo'o na';

cacua tsa nga'a nu'u slo na', cha' caca tlyu tyiquee na' lo'o nxyucua nu'u jna';

²⁶ bi' cha' tso'o tsa ntsu'u tyiquee na', jua'a tso'o tsa nchcui' na' xqui'ya nu'u, cha' chaa tsa ti' na'.

Ti ti ndi'i tyucui ña'a na' xqui'ya cha' ndi'i nu'u cha' ña'asii nu'u jna'.

²⁷ Ná tyanu cresiya jna' su ndi'i jyo'o, xqui'ya cha' ná ta nu'u chacuayá' catsu' cuaña' na' jua'a ti, cha' ntsu'u tsa tyiquee nu'u ña'a nu'u jna';

²⁸ cua ngulu'u nu'u tyucuii su tsa'a na' cha' tyi'i na' ca slo nu'u.

Tso'o tsa ntsu'u tyiquee na' cha' stu'ba ti tyi'i na' lo'o nu'u li'.

Jua'a nguscua jyo'o David lo quityi.

²⁹ Pana jlo ti' cu'ma cha' chañi cha' ngujuii David, nu jyo'o cusu' ji'na —nacu'i Pedro—. Sa'ni tsa ngujuii bi'; nguxatsi' ngu' ji'i li', lo'o jua'a tya ntsiya cuaá ji'i jyo'o bi' juani.

³⁰ Tu'ba ji'i ycu'i Ndyosi ngua jyo'o David bi'; jlo ti' yu cha' nda Ni cha' liñi lo'o yu lo'o nchcui' Ni cha' sca ñati' tya'a nati' ji'i ycu'i yu cala nde loo la, bi' caca nu Cristo. Caca Cristo bi' rey, ñi'ya lo'o ngua ycu'i David rey. ³¹ Ngua cuayá' ti' yu tya sa'ni la cha' ntsu'u cha' tyu'ú nu Cristo bi' chaca quiya' lo'o cua ngujuii, bi' cha' nchcui' yu cha' ná tyanu cresiya ji'i Cristo su ndi'i jyo'o, ná catsu' cuaña' Cristo li'. ³² Cha' liñi laca cha' ngua'ni ycu'i Ndyosi cha' ndyu'ú Jesús chaca quiya' —nacu'i Pedro—. Liñi nda ya cha' lo'o cu'ma, cha' cua na'a ya ji'i yu chaca quiya' cha' lu'ú yu. ³³ Li' ñaa ycu'i Ndyosi yaqui'ya Ni ji'i Jesús cha' tya yu ca slo ycu'i Ni. Juani ndi'i Jesús nde la'a tsu' cui' su tlyu ca su ntucua ycu'i Ndyosi. Cua nda ycu'i Ndyosi Sti yu Xtyi'i ycu'i Ni ji'i Jesús, lo'o nu juani cua nda Jesús Xtyi'i ycu'i Ni cha' tyalaa nde chalyuu. Lcaa cha' nu cua ndyuna ma, lcaa cha' nu cua na'a ma tsá juani, bi' laca cña nu ngua'ni ycu'i Jesús. ³⁴ Ná ndyaa jyo'o David ña'a lu'ú ti ca slo ycu'i Ndyosi, bi' cha' jlo ti' na cha' si'i cha' ji'i ycu'i ca yu nchcui' cha' nu nguscua nu David bi' lo quityi, nu ndi'ya nchcui':

Cua nchcui' ycu'i Ndyosi lo'o nu Xu'na na':

“Tyucua nu'u la'a tsu' cui' jna'.

³⁵ Caca nu'u loo ji'i lcaa ñati' nu laca tya'a cusu' nu'u”, nacui' ycu'i Ndyosi ji'i.

Jua'a nguscua jyo'o David lo quityi —nacu'i Pedro—.

³⁶ Ntsu'u sca cha' ji'i ycu'i Jesús nu nga'a cha' ca cuayá' ti' lcaa na nu laca na ngu' Israel: La cui' Jesús nu ngujui'i ca'a na ji'i lo crusi cha' cujuui na ji'i, la cui' yu bi', cua nda ycu'i Ndyosi chacuayá' ji'i yu cha' caca yu Xu'na na, cha' laca yu nu Cristo.

³⁷ Lo'o ndyuna ngu' cha' nu nchcui' Pedro, ntyuju'u tsa ti' ngu' li'. Nchcuane ngu' ji'i Pedro lo'o ji'i lcaa ngu' nu ngua tsa'a ji'i Jesús tya clyo:

—¿Ñi'ya cua'ni ya juani? —nacu'i ngu' ji'i ngu' bi'.

³⁸ —Tso'o si caca tyuju'u ti' ma ji'i cha' cuxi, lcaa cha' cuxi nu ntsu'u tyiquee ma xtyanu ma ji'i li' —nacu'i Pedro ji'i ngu'—. Lo'o jua'a tyucuatya ngu' ji'i ma chacuayá' ji'i Jesús li'. Cuityi Ni lcaa qui'ya nu ntsu'u ji'i ma li', jua'a ta Ni Xtyi'i ycu'i Ni cha' tyanu Ni ne' cresiya ji'i ma. ³⁹ Liñi tsa cha' nu nda ycu'i Ndyosi lo'o ma lo'o nchcui' Ni cha' tyanu Xtyi'i ycu'i Ni ne' cresiya ji'i ma, lo'o ne' cresiya ji'i sñi' ma tyanu Xtyi'i ycu'i Ni, lo'o ne' cresiya ji'i ngu' nu ndi'i tyijyu' tyanu Ni; tyanu Ni ne' cresiya ji'i lcaa ñati' nu cua ngusubi ycu'i Ndyosi ji'i.

⁴⁰ Tya quiña'a la cha' nchcui' Pedro lo'o ngu' li'. Liñi tsa ngulo yu cña ji'i ngu':

—Xtyanu ma ji'i ñati' nu ndu'ni xcui' cha' cuxi —nacu'i yu ji'i ngu'.

⁴¹ Lcaa ngu' nu jlya ti' cha' nu nchcui' Pedro lo'o ngu', ndyaa ngu' bi' cha' tyucuatya ngu' ji'i ngu' bi' chacuayá' ji'i Jesús. La cui' tsá bi' nguxana sna mil tya'a ñati' ngusñi ngu' cha' ji'i Jesucristo. ⁴² Ndyuna tso'o lcaa ngu' bi' cha' nu ngulu'u ngu' nu ngua tsa'a ji'i Jesucristo tya clyo ji'i ngu'. Tso'o ntsu'u tyiquee ngu' bi', stu'ba ti ndi'i ngu', lu'ba ti nchcui' ngu' lo'o ycu'i Ndyosi; stu'ba ti ndacu ngu', stu'ba ti ndyu'ni tlyu lcaa ngu' bi' ji'i Jesucristo.

Ndi'ya ngua'ni ñati' ji'i Jesucristo clyo

⁴³ Ndube tsa ti' lcaa ngu' quichi' bi' ji'i cña nu ndyu'ni ycu'i Ndyosi, cha' cua quiña'a cña tonu ngua'ni ngu' nu ngua tsa'a ji'i Jesucristo tya clyo chacuayá' ji'i Ni. ⁴⁴ Lcaa ngu' stu'ba ti ndi'i ngu' lo'o tya'a ngu' nu ntsu'u cha' ji'i Jesucristo, nda ngu' cha' tso'o nu ntsu'u ji'i ngu' cha' tacha ngu' ji'i tya'a ngu'; ⁴⁵ ndyujui' ngu' lcaa na nu ntsu'u ji'i ngu', cha' caja

cñi nu tacha ngu' ji'i tya'a ngu' nu ná ntsu'u cha' tso'o ji'i tsiya' ti. ⁴⁶ Lcaa tsá ndyu'u ti'i ngu' bi' ne' laa tonu ji'i ngu' judío, jua'a stu'ba ti ndacu ngu' bi' to' tyi tya'a ngu'. Tso'o tsa ntsu'u tyiquee ngu' bi', tso'o ti nchcui' ngu' lo'o tya'a ngu', ⁴⁷ cha' ndu'ni tlyu ngu' bi' ji'i ycu' Ndyosi. Tso'o nchcui' lcaa ñati quichi ji'i ngu' bi', jua'a lcaa tsá quiña'a la ñati ngusni ngu' cha' ji'i Jesucristo; ndyu'ni lyaá Ni ji'i ngu' bi' li'. Bi' cha' quiña'a la ñati ndyatú nu ndyu'u ti'i lo'o taju ñati ji'i Jesucristo bi' li'.

3

Ngua'ni ngu' jo'o ji'i nu quicha quiya'

¹ Ngua sca tsá ndyaa Pedro lo'o Juan ne' laa tonu. Hora cua sna nde ngusii ngua, bi' hora laca nu nchcui' ngu' loyuu bi' lo'o ycu' Ndyosi. ² Nga'a sca nu quicha quiya' to' laa, ca ña'a quicha quiya' yu nu lo'o ngula yu. Lcaa tsá ndya'a lo'o tya'a nu quicha bi' ji'i yu to' laa tonu, nu to' laa nu nda'ya tsa ña'a ndu'ni ngu' quichi ji'i. Nga'a yu to' laa ndijña yu msta ji'i ngu' nu lo'o lijya ngu' to' laa li'. ³ Cua na'a nu quicha bi' ji'i Pedro lo'o ji'i Juan, lijya ngu' cha' tsa ngu' ne' laa, ngüijña yu msta ji'i ngu' bi' li'. ⁴ Ndyatú se'i ti Pedro lo'o Juan cha' ña'a tso'o ngu' ji'i nu quicha bi'. Li' ndacha' Pedro ji'i yu:

—Ña'a nu'u xi ji'i ya —nacui Pedro ji'i yu.

⁵ Ndyuna tso'o yu, ngua ti' yu cha' cua ta ti ngu' msta ji'i yu.

⁶ —Ná ntsu'u cñi jna' —nacui Pedro ji'i—, chaca lo cña ntsu'u jna' cha' cua'ni na' lo'o nu'u —nacui—. ¡Chacuayá' ji'i Jesucristo Nazaret ni!, tyatú nu'u cha' tya'a nu'u ycu' ti.

⁷ Li' ngusni Pedro ya' yu tsu' cui' cha' xatú ji'i yu li'. Hora ti ngua tso'o quiya' yu, lo'o yane quiya' yu ngua tso'o. ⁸ Tajua' tsa ndatú yu bi', nguxana yu ndya'a yu li'; ndyatí yu ndyaa yu ne' laa tonu lo'o ngu' bi' li', ndya'a yu ndyacuá yu cha' chaa tsa ti' yu, cha' ngua tso'o quiya' yu ndya'a yu. Ngua'ni tlyu yu ji'i ycu' Ndyosi cha' ngua'ni Ni cha' ngua tso'o quiya' yu. ⁹ Cua na'a lcaa ñati ji'i yu ne' laa, cha' tso'o ti nchca ndya'a yu, cha' ndyu'ni tlyu yu ji'i ycu' Ndyosi. ¹⁰ Nslo ngu' ji'i yu, cha' la cui' yu quicha quiya' nu cua nchca'a to' laa bi' ndijña yu msta ji'i ngu' lcaa tsá laca yu bi'. Ndube tsa ti' ngu' li', ngulacua tsa ti' ngu' cha' cua ngua tso'o quiya' yu.

Cha' nu nda Pedro lo'o quiña'a ñati

¹¹ Ndu Pedro lo'o Juan to' laa tonu su nacui ngu' “Corredor ji'i Salomón” li'. Lo'o nu qui'yu nu ngua tso'o quiya' bi' ni, ndu yu lo'o ngu'; ña'a ti nga'a yu ngusni yu ya' ngu' bi'. Li' quiña'a tsa ngu' quichi ngusna lijya slo ngu' bi', cha' ndube tsa ti' nu ngu' quiña'a bi' ñi'ya nu ngua, cha' ngua tso'o quiya' yu quicha bi' li'. ¹² Cua na'a Pedro ji'i ñati cha' quiña'a tsa ngu' ndyalaa ngu' slo. Li' nchcui' Pedro lo'o ngu' quiña'a bi' ñi'ya nu ngua ji'i nu quicha bi':

—Cu'ma ngu' Israel —nacui Pedro ji'i ngu'—, ¿ni cha' laca ndube tsa ti' ma? —nacui—. Na ndu ti ma nxña'a tsa ma ji'i ya —nacui—. Ndube tsa ti' ma ña'a ma na ca ndyaca ji'i nu qui'yu re. Nacui ma cha' nchca tsa ji'i ya; ngua'ni ya cha' ndyaca tso'o yu re xqui'ya cha' tso'o tsa cha' nu ndu'ni ya lcaa tsá, nti' ma. Si' i jua'a. Jesús laca nu ngua'ni cha' ndyaca tso'o quiya' yu re. ¹³ Ycu' Ndyosi Sti na ni, la cui' Ni laca nu ngua'ni tlyu jyo'o cusu' ji'na ji'i tya sa'ni la, masi jyo'o Abraham, masi jyo'o Isaac, masi jyo'o Jacob; lcaa jyo'o cusu' ji'na ngua'ni tlyu ngu' ji'i ycu' Ndyosi bi'. Ycu' Ndyosi laca nu cua nda chacuayá' ji'i Jesús Sñi' ycu' Ni cha' caca tlyu yu. Ntejeya' ma ji'i nu Jesús bi' tsubi' ti, ndyaa lo'o ma ji'i yu, ndyaa ma ngusta ma qui'ya ji'i yu slo ngu' nu laca loo; nu lo'o ngua ti' gobernador Pilato cha' tyu'u Jesús laja ti, ná ntaja'a ma li'. ¹⁴ Xcui' cha' tso'o ngua'ni nu Jesús bi', xcui' lubii cresiya ji'i yu, lo'o ná nda ma chacuayá' tyu'u yu laja ti li'. ¹⁵ Ngüijña ma chacuayá' ji'i gobernador bi', cha' tyu'u laja ti chaca nu laca preso, nu cua ndyujuii ji'i tyu'u tya'a ñati. ¹⁵ Lo'o li' ngüijña ma chacuayá' cujuui ngu' ji'i Jesús, masi ycu' Jesús laca nu nda chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'i ñati. Li' ngua'ni ycu' Ndyosi cha' ndyu'ú Jesús chaca quiya' lo'o cua ngujuii yu. Jlo ti' ya cha' chañi laca cha' cua ndyu'ú yu chaca quiya', cha' cua na'a ya ji'i yu ña'a lu'ú ti yu chaca quiya'.

¹⁶ Cua nslo mā jil'i nu qui'yu re nu ngua quicha yu nquicha' —nacuī Pedro jil'i ngu'—. Lo'o juani cua ngua'ni Jesús cha' ndyaca tso'o yu re, xqui'ya cha' jlya ti' ya jil'i Jesús. Nchca tsa jil'i nu Jesús bi' cua'ni cha' tyaca tso'o ñati; taca ña'a mā cha' chañi cha' bi', cha' ngua tso'o yu re juani.

¹⁷ Cu'mā ngu' tya'a quichi tyi na, jlo ti' na' cha' ná ngua tii mā tilaca ngua Jesús nu lo'o ngüijña mā chacuayá' cha' cujuui sendaru jil'i yu. Lo'o jua'a nu ngu' nu laca loo jil'i mā, ná ngua tii ngu' na laca nu ngua'ni ngu', si cha' tso'o, si cha' cuxi ngua'ni ngu' li'. ¹⁸ Cua laca cha' juani, la cui' cha' nu nda ycui' Ndyosi lo'o jyo'o cusu' ji'na sa'ni la, la cui' cha' nu nguscua ngu' lo quityi jil'i ycui' Ndyosi. Quityi bi' nchcui' cha' ti'í tsa cua'ni quicha ngu' jil'i Jesucristo; jua'a cujuui ngu' jil'i Jesús, la cui' Jesús nu nda ycui' Ndyosi jil'i yaa lo yuu chalyuu. ¹⁹ Bi' cha' ntsu'u cha' ca tyuju'u ti' mā jil'i lcaa cha' cuxi nu ntsu'u tyiquee mā jil'i, cuati jña mā cha' clyu ti' jil'i ycui' Ndyosi cha' cuityi Ni lcaa cha' cuxi nu ngua'ni mā. Cua'ni nu Xu'na na cha' taca ca tso'o cresiya jil'i mā chaca quiya' li'. ²⁰ Cuati culo ycui' Ndyosi cña jil'i Jesús cha' tyaa chaca quiya', la cui' Jesús nu ngusubi Ni jil'i cha' caca nu Xu'na na. ²¹ Ntsu'u cha' tyanu Jesús ca slo Ni nu juani ti; pana tiya' la, li' tyalaa sca tsā lo'o chaca quiya' cua'ni cucui ycui' Ndyosi jil'i lcaa na nu ntsu'u chalyuu, cha' li' tyaa Jesús. Jua'a laca cha' nu nda ycui' Ndyosi lo'o jyo'o cusu' ji'na, cha' nu nguscua ngu' lo quityi cua sa'ni la. ²² Tyempo bi' ndi'ya nguscua jyo'o Moisés bi': “Ñi'ya ngulo ycui' Ndyosi cña jna' cha' ta na' cha' jil'i Ni lo'o mā, jua'a culo nu Xu'na na cña jil'i sca nu cusu' tya'a quichi tyi na ca nde loo la. Taquiya' mā lcaa cha' nu chcui' nu cusu' bi' lo'o mā. ²³ Si ntsu'u sca ñati nu ná nti' taquiya' cha' nu ta nu cusu' bi', tye cha' jil'i ñati bi' li'; ná caca ñati bi' ñati jil'i ycui' Ndyosi.” Jua'a nscua cha' lo quityi bi'.

²⁴ La cui' jua'a nguscua lcaa jyo'o cusu' ji'na lo quityi jil'i ycui' Ndyosi sa'ni la; masi quityi nu nguscua jyo'o Samuel, masi quityi nu nguscua lcaa jyo'o cusu' bi', nguscua ngu' cha' caa Jesucristo lo yuu chalyuu. Lo'o juani cua ngua cha' nu nchcui' ngu' bi'. ²⁵ Lcaa na laca na tya'a ñati jil'i jyo'o cusu' nu nguscua quityi jil'i ycui' Ndyosi bi'; na cua ngüiñi cha' jil'i Ni lo'o jyo'o cusu' ji'na bi', lo'o jua'a ngua cha' ndyanu cha' bi' cuentya ji'na juani, cha' tya'a ñati jil'i jyo'o cusu' bi' laca na. Ndi'ya nchcui' ycui' Ndyosi lo'o Abraham, nu jyo'o cusu' ji'na bi': “Sca ñati tya'a nu'u nu tyi' chalyuu nde loo la”, nacui' Ni jil'i, “bi' laca nu cua'ni cho'o cresiya jil'i lcaa lo ñati chalyuu”. ²⁶ Ngua'ni ycui' Ndyosi cha' ndyu'ú nu sca ti Sñi' ycui' ca chaca quiya' lo'o ngujui yu, jua'a ngulo Ni cña jil'i yu cha' clyo caa yu ca slo na ca nde. Cua nti' Ni cha' ca lubii cresiya ji'na, bi' cha' cua ñaa Sñi' ycui' Ni cha' xtyucua ji'na, cha' caca culotsu' na jil'i lcaa cha' cuxi nu ntsu'u ji'na.

4

Ndyaa lo'o ngu' jil'i Pedro lo'o jil'i Juan

¹ Tya ndu Pedro lo'o Juan nchcui' lo'o ngu' ne' laa nu lo'o ngulaa sti jo'ó. Yaa ngu' lo'o xu'na ngu' policia nu ndi' cua ne' laa tonu, lo'o nu ngu' saduceo yaa. ² Ñasi' tsa ngu' bi', cha' nclyu'u Pedro lo'o Juan jil'i ñati; nclyu'u ngu' cha' ñi'ya lo'o ndyu'ú Jesucristo chaca quiya' lo'o ngujui yu, jua'a nga'a cha' tyu'ú lcaa jyo'o ñati chaca quiya' nde loo la. ³ Li' ngulo ngu' cña cha' xñi ngu' policia jil'i Pedro lo'o jil'i Juan, cha' su'ba ngu' jil'i ne' chcuā sca talya, cha' ngusii tsa lo'o ngujui ngu' bi' jil'i ngu'. ⁴ Tso'o tsa ndyuna quiña'a ñati cha' jil'i ycui' Ndyosi nu ngulu'u ngu' bi' jil'i ngu', hora ti ngusñi ngu' cha' bi'. Cua ntsu'u ca'yu mil tya'a nu qui'yu ti nu ngusñi cha' jil'i Jesucristo li'.

⁵ Ca chaca tsā ndyu'u ti' ngu' nu laca loo jil'i ngu' quichi Jerusalén, lo'o ngu' cusu' jil'i quichi, lo'o ñati nu nclu'u cha' jo'ó jil'i ngu' ne' laa. ⁶ Nga'a Anás nu ngua xu'na sti jo'ó, jua'a nga'a Caifás, lo'o Juan, lo'o Alejandro, nga'a lcaa tya'a sti jo'ó nu laca loo. ⁷ Ngulo ngu' jil'i Pedro lo'o jil'i Juan ne' chcuā, ñaa lo'o ngu' jil'i ngu' bi' ca slo ngu' nu laca loo. Li' nchcuane nu ngu' cusu' bi' jil'i ngu':

—¿Ni'ya ngua'ni mā cha' ndyaca tso'o yu quicha quiya' bi'? —nacui' ngu' jil'i ngu'—. ¿Tilaca laca nu nda chacuayá' cha' cua'ni mā jo'o jil'i yu?

⁸ Li' tso'o tsa ngxutyucua Xtyi'i ycu'i' Ndyosi ji'i Pedro, bi' cha' ngua ji'i yu ngxacui yu cha' ji'i ngu' nu laca loo, jua'a ji'i ngu' cusu' bi':

—Cu'ma ngu' cusu' nu laca loo ji'i ya —nacui Pedro ji'i ngu'—, ⁹ cua nchcuane ma ji'i ya ni cha' laca ngxutyucua ya ji'i yu re nu ngua quicha quiya' —nacui—, ni cha' ngua'ni ya jo'o ji'i yu re —nacui—. ¹⁰ Cua'a jyaca ma xi lacua. Ta na' sca cha' lo'o ma, lo'o lcaa ngu' loyuu re, cha' ycu'i' Jesucristo laca nu ngua'ni cha' ndyaca tso'o nu quicha re. La cui' Jesús Nazaret nu ndyujuii ma ji'i lo crusi, bi' laca nu cua ngua'ni ycu'i' Ndyosi cha' ndyu'ú chaca quiya' lo'o ngujuii. Ycu'i' Jesús bi' nda chacuayá' cha' ngua tso'o quiya' yu re, bi' cha' ndu yu ca nde tso'o ti yu juani. ¹¹ Ñi'ya laca sca cuityi ni'i nu nchcuaa sca quee tonu cha' ná tso'o nti' cuityi, masi stu'ba tsa ña'a loo, jua'a laca cu'ma cha' ná ntaja'a ma cuna ma cha' nu cua nchcui' Jesús lo'o ma; ñi'ya laca quee bi' nu cua nchcuaa ma ji'i, jua'a laca ycu'i' Jesús, cha' ná ndaquiya' ma ji'i yu tsiya' ti. Pana juani loo la laca nu Jesús bi', ¹² bi' cha' nchca ji'i cua'ni lyaá ji'na ji'i lcaa cha' cuxi nu ntsu'u ji'na; ná ntsu'u xa' ñati tyucui ña'a chalyuu nu nchca la ji'i, cha' sca ti ji'i Jesús cua nda ycu'i' Ndyosi chacuayá' cua'ni cña bi'.

¹³ Ndyuna ngu' cha' nu nchcui' Pedro, cuati ña'a tsa ngu' ji'i Pedro lo'o Juan:

—¿Ni cha' laca ná ntsii ngu' re nchcui' ngu' lo'o na? —nacui ngu'—. Si'i ñati tlyu laca ngu', si'i ñati nu ngua tsa'a quityi laca ngu' re.

Li' ngua tii ngu' cusu' cha' cua nguta'a ngu' lo'o Jesús. ¹⁴ Nga'aa ngujui la cha' nu chcui' ngu' cusu' lo'o ngu' bi', cha' stu'ba ti ndu ngu' lo'o yu nu ngua quicha bi'. ¹⁵ Li' ngulo ngu' cña cha' tyu'u nu ca ta'a sna ti ngu' bi' nde liya', cha' cuaana ti chcui' ngu' cusu' lo'o tya'a ti ngu':

¹⁶ —¿Ñi'ya cua'ni na lo'o ngu' jua? —nacui ngu' cusu'—. Cua ngua'ni ngu' sca cha' tlyu, lo'o jlo ti' lcaa ngu' quichi Jerusalén re cha' bi' —nacui ngu'—. Ná taca ñacui na cha' cha' cuiñi laca bi' —nacui ngu'—. ¹⁷ Pana ná tso'o si cuna xa' la ñati cha' ji'i Jesús; bi' cha' tso'o si xcutsii na ji'i ngu' jua, cha' ná culu'u ngu' ji'i xa' ñati tilaca laca Jesucristo.

¹⁸ Li' ngusi'ya ngu' cusu' ji'i ngu' bi', cha' tyaa ngu' nde ni'i chaca quiya'. Ngulo ngu' cusu' cña ji'i ngu' bi' li':

—Nga'aa chcui' ma tsiya' ti cha' ji'i Jesucristo lo'o xa' ñati —nacui ngu' cusu' ji'i ngu'.

¹⁹ Nguxacui Pedro lo'o Juan cha' ji'i nu ngu' cusu' bi' li':

—Ná cube tsa ti' cu'ma, ngu' cusu' —nacui ngu' ji'i ngu' bi'—. ¿Ha ntsu'u cha' cua'ni ya cña nu culo cu'ma ji'i ya? ¿Ha ná tso'o la nti' cu'ma cha' cua'ni ya cña nu ngulo ycu'i' Ndyosi ji'i ya? ²⁰ Tso'o la nti' ya cha' cua'ni ya cña nu ngulo ycu'i' Ndyosi ji'i ya; bi' cha' ná tye chca cha' chcui' ya lo'o ñati, lcaa cha' nu cua na'a ya ji'i Jesús, lo'o lcaa cha' nu cua ndyuna ya, cha' nu nchcui' yu lo'o ya.

²¹ Ngua ti' ngu' cusu' xcutsii ngu' ji'i Pedro lo'o Juan, bi' cha' chaca quiya' lye la nchcui' ngu' cusu' bi' lo'o ngu'. Lo'o li' nda ngu' cusu' chacuayá' cha' tyaa ngu' laja ti; ná ngua ji'i ngu' nu laca loo xcube' ngu' ji'i Pedro lo'o ji'i Juan, cha' ndyutsii ngu' cusu' bi' ji'i ngu' quichi, cha' nu ngu' quichi ni, lye tsa ndya xlya'be ngu' ji'i ycu'i' Ndyosi cha' ngua tso'o yu quicha quiya' bi'. ²² Cua nteje tacui tu'ba yija ntsu'u nu quicha bi' lo'o ngua'ni Ni cha' ndyaca tso'o yu.

Ca ta'a ñati ji'i Jesucristo nchcui' lo'o ycu'i' Ndyosi

²³ Nu lo'o nda ngu' cusu' chacuayá' cha' tyaa ngu' laja ti, li' hora ti ndu'u ngu' ndyaa ngu' ca slo nu ngu' tya'a ndya'a ngu'. Nda Pedro lo'o Juan cha' lo'o lcaa tya'a ngu', lcaa ña'a cha' nu nchcui' sti jo'ó, lcaa ña'a cha' nu nda ngu' cusu' bi' lo'o ngu'. ²⁴ Lo'o cua ndyuna tya'a ngu' cha' bi', stu'ba ti nchcui' lcaa ngu' lo'o ycu'i' Ndyosi li':

—Ndyosi Sti ya —nacui ngu'—, nu'u laca nu Xu'na ya, nu'u laca nu laca loo la —nacui ngu'—. Cua ngüiñá nu'u lcaa chalyuu, lo'o lcaa nde cua, lo'o lcaa tyujo'o; cua ngüiñá nu'u lcaa na nu ntsu'u chalyuu —nacui ngu'—. ²⁵ Nda nu'u Xtyi'i ycu'i' nu'u ji'i David jyo'o cusu' ji'i ya, nu lo'o nguscua yu cha' cuentya jinu'u lo quityi. Ndi'ya nscua cha' lo quityi bi':

¿Ni cha' laca tyaala tsa ngu' xa' loyuu?

Nclyacua tsa ti' ngu' bi', cha' cua'ni cuxi ngu'; pana ná nchca ji'ᵢ ngu' cua'ni ngu' cha' cuxi bi'.

²⁶ Cua ndyu'u ti'ᵢ lcaa nu laca xu'na chalyuu re lo'o nu laca loo ji'ᵢ lcaa quichi, cha' cua'ni cuxi ngu' lo'o ycui' Ndyosi nu Xu'na na, jua'a lo'o Cristo nu ngusubi ycui' Ndyosi ji'ᵢ.

²⁷⁻²⁸ Ñi'ya nu cua nchcui' quityi jinu'u nu nguscua jyo'o David sa'ni la bi' —nacui' ngu' ji'ᵢ ycui' Ndyosi Sti na—, jua'a cua ndyu'u ti'ᵢ ngu' nu laca loo ji'ᵢ quichi re cha' cua'ni cuxi ngu' lo'o Jesús Sñi' ycui' nu'u, masi xcui' lubii tsiya' ti' cresiya ji'ᵢ nu Jesús bi'; la cui' yu laca nu ngusubi nu'u ji'ᵢ —nacui' ngu'—. Ndyu'u ti'ᵢ Herodes lo'o Poncio Pilato, lo'o ngu' xa' loyuu, lo'o ngu' tya'a ya nde loyuu re. Li' ngua'ni ngu' lcaa cña nu nda nu'u chacuayá' ji'ᵢ ngu' bi' cha' cua'ni ngu'; ñi'ya nu nda nu'u cha' lo'o ngu' sa'ni, la cui' jua'a ngua cha' yija re —nacui' ngu' ji'ᵢ ycui' Ndyosi—. ²⁹ Xu'na ya, ña'a nu'u ca nde juani cha' tyaala tsa ngu' ña'a ngu' ji'ᵢ ya. Nti' ya cua'ni ya cña nu ngulo nu'u ji'ᵢ ya, bi' cha' xtyucua nu'u ji'ᵢ ya juani cha' caja juersa ji'ᵢ ya, cha' ná cutsii ya nu lo'o ta ya cha' jinu'u lo'o ñati re —nacui' ngu'—. ³⁰ Ta nu'u chacuayá' cha' tyaca tso'o ngu' quicha; cua'ni Jesús Sñi' nu'u nu xcui' lubii cresiya ji'ᵢ quiña'a tsa cña tonu, cha' jua'a cube tsa ti' ngu' jinu'u. Tsa lo cua ti cha' chcui' ya juani.

³¹ Lo'o cua ndye cha' nchcui' ngu' lo'o ycui' Ndyosi, li' ngüiña ni'ᵢ su nga'a ngu' bi'. La cui' hora jlo ti' ngu' cha' chañi cha' ndyanu Xtyi'ᵢ ycui' Ndyosi ne' cresiya ji'ᵢ lcaa ngu' bi' li', bi' cha' nga'aa ndyutsii ngu' lo'o nda ngu' cha' ji'ᵢ ycui' Ndyosi lo'o xa' ñati.

Lcaa na nu ntsu'u ji'ᵢ ngu' ngusa'be ngu' ji'ᵢ lo'o lcaa tya'a ngu'

³² Se'ᵢ ti ndi'ᵢ lcaa ngu' nu ngusñi cha' ji'ᵢ Jesucristo, stu'ba tsa ndu'ni lcaa ngu' bi' lo'o tya'a ngu', sca ti cha' ntsu'u tyiquee lcaa ngu'. Nda ngu' lcaa na nu ntsu'u ji'ᵢ ngu' cha' xtyucua ji'ᵢ lcaa ngu' lo'o tya'a ngu'. ³³ Lo'o nu ngu' nu ngua tsa'a ji'ᵢ Jesucristo tya clyo ni, tlyu tsa tyiquee ngu' nchcui' ngu' lo'o xa' ñati cha' cua na'a ycui' ca ngu' ji'ᵢ Jesús nu Xu'na na lo'o cua ndyu'u yu chaca quiya', nu lo'o ngujui yu. Lo'o jua'a nguxtyucua ycui' Ni ji'ᵢ lcaa ngu' bi', cha' tso'o ti cua'ni ngu' lo'o lcaa ñati. ³⁴ Tso'o tsa tyiquee lcaa ngu' nu ntsu'u cha' ji'ᵢ lo'o Jesucristo, bi' cha' ni sca tya'a ngu' nga'aa ntsu'u na nu lyiji ji'ᵢ ngu', cha' lcaa ngu' nu ntsu'u ni'ᵢ ji'ᵢ, lcaa nu ntsu'u xi yuu ji'ᵢ, ndyujui' ngu' na bi', cha' caja ñi'ya tyiji yu'u ji'ᵢ ngu' lo'o tya'a ngu'. ³⁵ Nda ngu' cñi bi' ji'ᵢ ngu' nu ngua tsa'a ji'ᵢ Jesucristo tya clyo cha' tacha ngu' cha' bi' ji'ᵢ tya'a ngu' li'. Ngu' bi' jlo ti' si ntsu'u na nu lyiji ji'ᵢ xa' tya'a ngu'. ³⁶ La cui' jua'a ngua'ni sca ngu' Chipre nu naa José. Ngu' Leví laca yu; ñi'ya ndu'ni xirta cña ne' laa, jua'a ndu'ni ngu' Leví bi' cña. Xa' xtañi ngusta nu tii tyucuaa tya'a ngu' bi' ji'ᵢ nu José bi'; Bernabé ngua xtañi yu li', cha' tso'o tsa nxaala' yu tyiquee tya'a ñati. ³⁷ Ntsu'u xi yuu ji'ᵢ yu bi'. Lo'o cua ndyujui' yu yuu bi' ji'ᵢ xa' ñati, li' ñaa nu Bernabé bi', nda yu lcaa cñi caya' lo yuu bi' ji'ᵢ ngu' nu ngua tsa'a ji'ᵢ Jesucristo tya clyo.

5

Ñilo'o Ananías lo'o Safira ji'ᵢ ycui' Ndyosi

¹ Lo'o jua'a ntsu'u chaca yu nu naa Ananías, lo'o clyo'o yu naa Safira. Ndyujui' ngu' xi yuu ji'ᵢ ngu' ji'ᵢ xa' ñati. ² Li' ndyaa nu qui'yu bi' slo nu tii tyucuaa tya'a ngu' nu ngua tsa'a ji'ᵢ Jesucristo tya clyo; pana tsa cla'be ti cñi nda yu ji'ᵢ ngu', cha' cuaana ti ngxuco'o yu nu chaca tya cla'be cñi bi' toni'ᵢ ji'ᵢ yu. Lo'o jua'a ngua cuayá' ti' clyo'o yu lcaa ña'a nu ngua'ni yu bi'. ³ Nchcui' Pedro lo'o yu li':

—Ananías —nacui'—, ¿na laca ngua hi'? ¿Ni cha' laca nda nu'u chacuayá' ji'ᵢ nu xña'a nu naa Satanás cha' caca loo ne' cresiya jinu'u? Bi' laca nu ngua'ni cha' nguñilo'o nu'u ji'ᵢ Xtyi'ᵢ ycui' Ndyosi —nacui' Pedro ji'ᵢ yu bi'—. Nacui' nu'u cha' nde laca lcaa cñi nu ngujui jinu'u lo yuu bi', lo'o si'ᵢ lcaa cñi laca re. ⁴ Yuu jinu'u laca bi' nquicha', lo'o jua'a cua ntsu'u chacuayá' jinu'u cua'ni na laca nu nti' nu'u cua'ni lo'o cñi bi'. ¿Ni cha' laca

nguñilo'o nu'u jil'i ya lacua? Ná liñi cha' nu ngua'ni nu'u, cha' nu cua nacui nu'u cha' lcaa cñi bi' laca re, lo'o si'i jua'a laca bi'. Si'i lo'o ñati ti nda nu'u cha' cuiñi bi', lo'o ycui' Ndyosi cua nda nu'u cha' cuiñi bi' —nacui Pedro jil'i nu qui'yu bi'.

⁵Lo'o ndyuna Ananías cha' bi', li' ncliyú yu lo yuu. Na ncliyú ti yu, ngujuii yu li'. Ndyutsij tsa lcaa ngu' nu ndi'i cacua ti li'. ⁶Yala ti lijya xi ngu' cuañi', nguixij ngu' late' chu' jyo'o bi', ngulo ngu' jil'i nde liya'. Li' ndyaa lo'o ngu' jil'i, ndyaa cha' tyatsi'.

⁷Cua nteje tacui sna hora lo'o ñaa clyo'o jyo'o bi' li', pana ná jlo ti' ma' na laca ngua jil'i jyo'o bi'. ⁸Li' nchcui' Pedro lo'o nu cuna'a bi':

—Cacha' nu'u jna' —nacui jil'i—, ¿ha tsa lo cua ti cñi nda ngu' jil'i ma' cha' ndyujui' ma' yuu bi' jil'i ngu'?

—Chañi —nacui nu cuna'a bi'—, la cui' tsa lo cua ti cñi nda ngu' jil'i ya.

⁹—¿Ni cha' laca ngua'ni ma' jua'a? —nacui Pedro li'—. Tyucuaa ma', cua ngua'ni stu'ba ma' cha' lo'o tya'a ma' cha' cua'ni cuayá' ma' jil'i Xtyi'i ycui' Ndyosi, si jlo ti' Ni, si ná jlo ti' Ni cha' cuiñi ma' —nacui—. Cua'a jyaca xi ñi'ya ndañi quiya' ngu' cuañi' nu lijya ndyaa nguxatsi' ngu' jil'i jyo'o clyo'o nu'u. La cui' jua'a tsa lo'o ngu' jinu'u juani.

¹⁰Hora ti ncliyú nu cuna'a bi' lo yuu; slo ti Pedro ncliyú, ngujuii ca li'. Li' ñaa ngu' cuañi' na'a ngu' cha' lo'o nu cuna'a bi' ngujuii. Hora ti ndy'i'ya ngu' jil'i jyo'o ma', ndyaa lo'o ngu' jil'i, ndyaa cha' tyatsi' sii' ti cuaá su nguatsi' jyo'o clyo'o; ca bi' nguxatsi' ngu' jil'i. ¹¹Ndyutsij tsa lcaa ngu' nu ngusñi cha' jil'i Jesucristo cha' jua'a ngua jil'i jyo'o Ananías lo'o clyo'o yu, lo'o jua'a ndyutsij tsa lcaa ñati nu ndyuna cha' bi'.

Ngua'ni ngu' tyuu tya'a cha' tlyu chacuayá' jil'i ycui' Ndyosi

¹²Quiña'a tsa chacuayá' nda ycui' Ndyosi jil'i ngu' nu ngua tsa'a jil'i Jesucristo tya clyo, bi' cha' ngua'ni ngu' quiña'a tsa cha' tlyu ca su ndi'i ngu' quichi. Ngulacua tsa ti' ngu' quichi xqui'ya cña tlyu bi'. Lcaa ngu' nu ngusñi cha' jil'i Jesucristo ni, ndyuu ti' ngu' ca su nacui ngu': “Corredor jil'i Salomón”, cha' stu'ba ti ntsu'u tyiquee lcaa ngu' bi'; ca to' laa tonu laca corredor bi'. ¹³Xa' la ngu' quichi ni, ndyutsij tsa ngu'; ná ndyaa' ngu' slo ngu' bi', masi tso'o tsa nchcui' ngu' jil'i lcaa ñati nu ntsu'u cha' jil'i lo'o Jesucristo. ¹⁴Li' ndyuna tyuu tya'a ñati cha' jil'i ycui' Jesucristo nu Xu'na na, jlyu ti' ngu' cha' bi' li'. Stu'ba ti ngusñi ngu' cha' bi', masi nu cuna'a, masi nu qui'yu, ngusñi ngu' cha' jil'i ycui' nu Xu'na na. ¹⁵Li' ndyaa ngu' quichi bi', ndyaa qui'ya ngu' jil'i ngu' quicha nu ntsiya slo ngu'. Li' ngusta ngu' jil'i ngu' quicha bi' lo jaa', masi lo qui'ña, cha' tsa lo'o ngu' jil'i ngu' quicha bi' ca to' calle su tyeje tacui Pedro. Ngua ti' ngu' masi cua'a ti tyacala' nu nda Pedro loo ngu' quicha bi', nu lo'o nteje tacui yu. Tyaca tso'o nu quicha bi' li'. ¹⁶Nguañi cha' bi' lcaa quichi cacua ti, lcaa su ndi'i ñati quicha; bi' cha' ñaa lo'o ngu' jil'i lcaa ngu' quicha nu ntsu'u slo ngu', lo'o jil'i ngu' nu cua ngusñi cui' cuxi jil'i. Ñaa lo'o ngu' jil'i ngu' quicha bi' nde quichi Jerusalén slo Pedro, lo'o jua'a ngua tso'o lcaa nu ngu' quicha bi' li'.

Nhcube' ngu' jil'i Pedro lo'o Juan

¹⁷Ñasi' tsa xu'na sti jo'ó ña'a jil'i ngu' nu ngua tsa'a jil'i Jesús tya clyo, xqui'ya cha' quiña'a tsa cña tlyu ndyuni ngu' cuentya jil'i Jesús. Lo'o jua'a ngu' saduceo nu tya'a ndyaa sti jo'ó ni, ti' ti' ngu' ña'a ngu' jil'i ngu' bi'. ¹⁸Bi' cha' ngulo ngu' cña cha' xñi ngu' jil'i ca ta'a nu tii tyucuaa tya'a ngu' bi', cha' tsa lo'o ngu' jil'i ngu' bi' ne' chcuá. ¹⁹Nu lo'o ngua talya, li' ndyalaa sca xca jil'i ycui' Ndyosi, ngusaala toni'i su ntsu'u ngu' ne' chcuá cha' tyu'u ngu' nde liya'. Lo'o cua ngutu'u ngu' nde liya', li' nchcui' xca bi' lo'o ngu':

²⁰—Yaa clyu ma' —nacui—, yaa ma' ne' laa tonu jua cha' culu'u ma' cha' jil'i Jesús jil'i tya'a ñati ma' —nacui—. Ta ma' cha' lo'o ngu' ñi'ya caca cucui cresiya jil'i ngu' xqui'ya Jesucristo.

²¹Ndaquiya' ngu' bi' jil'i cha' nu nchcui' xca bi' lo'o ngu'; bi' cha' lo'o nguxee, li' ndyatí ngu' bi' ndyaa ngu' ne' laa tonu cha' culu'u ngu' cha' bi' jil'i ñati nu ndi'i ca bi'.

Li' ndyaa xu'na sti jo'ó lo'o ngu' tya'a ndyaa' yu, ngulo yu cña cha' tyu'u ti' lcaa ngu' cusu', lcaa nu laca loo jil'i ngu' Israel. Cuati ngulo yu cña cha' tsa ngu', tsa culu' ngu' jil'i ngu' nu ntsu'u ne' chcuá bi', cha' tyaa ngu' bi' slo yu. ²²Ndyaa ngu' li'; pana nu lo'o

ndyalaa ngu' toni'i chcuā, nga'aa tucui ntsu'u ne' chcuā bi'. Hora ti nguxtyuu ngu' ñaa ngu' slo nu ngu' cusu' bi'.

²³ —Ndyalaa ya toni'i chcuā —nacui ngu' ji'i ngu' nu laca loo bi'—. Nga'a ya' toni'i chcuā bi', lo'o ña'a ti tya ndi'i ngu' cua —nacui—. Pana nu lo'o ngusaala ya toni'i chcuā, nga'aa tucui ndi'i ne' chcuā na'a ya li'.

²⁴ Ngulacua tsa ti' sti jo'ó lo'o nu laca loo ji'i ngu' policia nu nga'a cua, nu lo'o ndyuna ngu' cha' nga'aa ntsu'u preso bi'. ²⁵ Li' ndyalaa sca ñati slo ngu':

—¿Ha ná jlo ti' ma mala ndi'i ngu' nu ngusu'ba ma ji'i ne' chcuā la caa? —nacui yu ji'i nu ngu' cusu' bi'—. Cua ndi'i ngu' bi' ne' laa tonu nlyu'u ngu' ji'i ñati ca bi'.

²⁶ Hora ti ndu'u nu laca loo ji'i ngu' nu nga'a cua bi', ndyaa ndyiqui'ya ji'i preso bi'. Lo'o nu ngu' policia nu nga'a cua ni, ndyaa ngu' lo'o. Ná ngulo policia juersa ji'i ngu' lo'o ngusni ngu' bi' ji'i ngu', cha' ntsii policia ji'i ngu' quichi, ñi'ya si cu ngu' quee ji'i ycu' policia. ²⁷ Ñaa lo'o ngu' ji'i ngu' bi' slo ngu' cusu' cha' ca cuayá ji'i ngu' bi'. Li' nguxana sti jo'ó nu laca loo bi' nchcui' lo'o ngu':

²⁸ —Cua ngulo ya cña ji'i ma —nacui sti jo'ó ji'i ngu' preso—, cha' ná culu'u ma cha' ji'i jyo'o Jesús bi' ji'i ñati —nacui—. ¿Na laca ngua ji'i ma juani? ¿Ni cha' laca ná nduna ma? —nacui—. Nlyu'u ma cha' bi' ji'i lcaa ngu' quichi Jerusalén re, lo'o jua'a nti' ma sta ma qui'ya ji'i ya cha' ndyujuii ya ji'i Jesús.

²⁹ Nguxacui Pedro cha' ji'i sti jo'ó bi' li', cuentya ji'i lcaa ngu' nu ngua tsa'a ji'i Jesucristo tya clyo nchcui' yu:

—Ntsu'u cha' taquiya' ya ji'i cña nu ngulo ycu' Ndyosi ji'i ya, masi xa' cña culo ñati chalyuu ji'i ya —nacui Pedro ji'i ngu'—. ³⁰ Cua ndyujuii ma ji'i Jesús, ngujui' ca'a ma ji'i lo crusi. Lo'o juani ni, ycu' Ndyosi nu ngua ycu' Ndyosi ji'i lcaa jyo'o cusu' ji'na, bi' laca Ni nu ngua'ni cha' ndyu'ú Jesús chaca quiya'. ³¹ Nchca ji'i Jesús bi' cuityi yu cha' cuxi nu ntsu'u ji'i ñati chalyuu. Ycu' Jesús laca nu Xu'na na, bi' cha' la'a tsu' cui ca su ntucua Ni nda ycu' Ndyosi su tyi' Jesús. Ngua'ni Ni jua'a cha' caja ñi'ya caca tyuju'u ti' na nu laca na ngu' Israel ji'i qui'ya nu ntsu'u ji'na, lo'o jua'a cui'ya Ni cha' clyu ti' ji'na li'. ³² Cha' liñi nchcui' ya lo'o ma cha' cua na'a ya ji'i ycu' Jesús bi'. Cua nda ycu' Ndyosi Xtyi' ycu' Ni cha' tyanu ne' cresiya ji'i lcaa ñati nu ndu'ni cña nu ngulo Ni ji'i ngu'. Lo'o jua'a Xtyi' ycu' Ndyosi laca nu ndu'ni cha' taca ca jlo ti' ya cha' chañi laca cha' ji'i Jesucristo nu nlyu'u ya ji'i lcaa ñati.

³³ Lye tsa ngunasi' ngu' cusu' li', lo'o ndyuna ngu' cha' nu nchcui' Pedro lo'o ngu'; nti' tsa ngu' cuyui ngu' ji'i ngu' nu ngua tsa'a ji'i Jesucristo bi' li'. ³⁴ Pana hora ti ndatu sca nu cusu' slo ngu' li'. Gamaliel naa nu cusu' bi'. Ngu' fariseo laca nu Gamaliel bi', nu tso'o tsa nlyu'u cha' ji'i ycu' Ndyosi ji'i tya'a quichi tyi yu. Nlyu'u yu cha' nu nguscua jyo'o cusu' lo quityi sa'ni, lo'o jua'a ndiya tsa ti' lcaa ñati ña'a ngu' ji'i nu cusu' bi'. Juani nchcui' yu lo'o ngu' cha' tso'o la si tsa nu ngu' nu ngua tsa'a ji'i Jesucristo bi' nde liya' sca hora ti. ³⁵ Lo'o li' nchcui' nu Gamaliel bi' lo'o lcaa ngu' cusu' bi':

—Cu'ma, laca ma loo ji'i ngu' Israel —nacui yu ji'i ngu'—, tso'o la si cui'ya na cuentya ñi'ya cña nu cua'ni na lo'o ngu' nu ndu'nde liya' bi' —nacui—. ³⁶ Ntsu'u ti' na cha' tya tsubi' la ngulaa sca nu qui'yu nu tyaala tsa, nu naa Teudas; nguti' yu xi loyuu re. Jly tsa ti' ngu' cha' nu nchcui' yu bi', cha' nacui yu cha' ñati tlyu ngua yu. Li' ndya'a jacua siyento tya'a ñati lo'o yu; pana nu lo'o ndyujuii ñati ji'i yu, li' ngusna lyiji nu ñati tya'a ndya'a yu li'. Ndye cha' ji'i yu jua'a ti li'. ³⁷ Chaca quiya' ndyalaa sca ngu' Galilea tyempo lo'o nguscua ngu' nu laca cña xtañi ngu' quichi, jyo'o Judas ngua bi'. Ngusi'yana jyo'o Judas bi' ji'i tyuu tya'a ñati cha' tyu'u lca'a ngu' ji'i yu, cha' xuu tya'a ngu' lo'o ngu' sendaru. Lo'o li' ñi'ya nu ngua ji'i Teudas bi', jua'a ngua lo'o Judas bi', cha' ndyujuii ñati ji'i yu. Ndye cha' ji'i yu jua'a ti li', ngusna lcaa ngu' tya'a ndya'a yu. ³⁸ Bi' cha' juani, tso'o la si ná sca na cua'ni na lo'o ngu' nu ndu'nde liya' bi'; tso'o la si nga'aa cala' na ji'i ngu' bi'. Si ñati ti ngulo cña ji'i ngu' bi', tye cha' ji'i ngu' jua'a ti li'; ³⁹ si chañi cha' ycu' Ndyosi laca nu ngulo Ni cña ji'i ngu' bi', cu'ma ná nchca ji'i ma cua'ni tye ma cha' ji'i ngu' bi' li'. Na nxuu tya'a ma lo'o ycu' Ndyosi laca si cua'a ma ji'i ñati ji'i Ni.

⁴⁰ Ndyuna ngu' cusu' cha' nu nchcui' nu cusu' bi' lo'o ngu'. Li' ngusi'ya ngu' ji'i ngu' nu ndu nde liya' bi' cha' tyaa ngu' nde ni'i chaca quiya'. Ngulo ngu' cña ji'i xca cha' quiji'i ji'i preso bi'. Li' liñi tsa ngulo ngu' cusu' bi' cña ji'i preso bi', cha' nga'aa chcui' ngu' cha' ji'i Jesucristo lo'o xa' ñati. Lo'o cua ndye cha', li' ndyaa laja ti ngu' nu ngua tsa'a ji'i Jesucristo. ⁴¹ Ndu'u ngu', chaa tsa ti' ngu' li', masi cua nchcube' ngu' nu laca loo bi' ji'i ngu' xqui'ya cha' ngusñi ngu' cha' ji'i Jesús. ⁴² Lcaa tsã nclyu'u ngu' ji'i ñati ne' laa tonu, lo'o jua'a nde to' tyi ñati; xcui' nclyu'u ngu' cha' ji'i Jesucristo ji'i ngu', cha' Jesús laca ycui' nu Xu'na na, cha' bi' laca nu ntajatya tsa ngu' ji'i tya tsubi' la.

6

Nda ngu' cña ji'i nu cati tya'a ñati

¹ Tyempo bi' ngua quiña'a la ngu' tya'a ngu' judío nu cua ngusñi cha' ji'i Jesucristo, pana ná stu'ba ntsu'u tyiquee ngu' nu nchcui' cha' griego lo'o ngu' nu nchcui' cha'cña ji'i ngu' judío:

—Ná stu'ba ndacha ngu' na cacu nu cuna'a ti'i —nacui' ngu' nu nchcui' cha' griego—. Ná tso'o ndu'ni ngu', cha' nda ngu' ji'i nu cuna'a ti'i nu nchcui' cha'cña ji'i ngu' judío, lo'o jua'a ná nda ngu' ji'i nu cuna'a ti'i tya'a ya nu nchcui' cha' griego —nacui' ngu'.

² Bi' cha' nguane nu tii tyucuaa tya'a ngu' bi' ji'i ngu' cha' tyu'u ti'i lcaa ngu' nu laca ñati ji'i Jesucristo, cha' chcui' ngu' lo'o ñati bi':

—Ntsu'u cña ji'i ya cha' culu'u ya cha' ji'i ycu'i' Ndyosi ji'i lcaa ñati —nacui' ngu' nu ngua tsa'a ji'i Jesús bi'—, bi' cha' ná tso'o si xcui' ndya'a tyiquee ya ji'i na cacu ngu' re —nacui' ngu' bi'—. ³ Cu'mã ngu' tya'a na, tso'o la si subi mã tya chcati tya'a ngu' tya'a mã nu caca cña bi', cha' stu'ba ti xtyucua ngu' ji'i lcaa ngu' ti'i tya'a na. Nga'a cha' caca ngu' bi' ñati nu tso'o tsa nchcui' ngu' ji'i, ñati nu nclyacua tso'o ti', ñati nu ntsu'u Xtyi'i ycu'i' Ndyosi ne' cresiya ji'i cha' ta la juersa ji'i, cha' taca cña'asi tso'o ngu' lcaa na nu ntsu'u ji'na. Tso'o si jua'a laca ñati nu cua'a lo mã cña ji'i cha' caca ngu' cña bi'. ⁴ Li' caja la xi tyempo cha' chcui' ya lo'o ycu'i' Ndyosi, cha' culu'u ya cha' ji'i Jesucristo ji'i xa' ñati.

⁵ —Tso'o lacua —nacui' lcaa ngu'—, jua'a cua'ni ya.

Li' ngusubi ngu' ji'i Esteban, sca yu nu jlya tsa ti' ji'i Jesucristo; chañi cha' ntsu'u Xtyi'i ycu'i' Ndyosi ne' cresiya ji'i yu bi'. Lo'o jua'a ngusubi ngu' ji'i Felipe, lo'o ji'i Prócoro, lo'o ji'i Nicanor, lo'o ji'i Timón, lo'o ji'i Parmenas, lo'o ji'i Nicolás nu ngu' quichi Antioquía. Ñi'ya nu jlya ti' ngu' judío, jua'a jlya ti' Nicolás nu ngua tya clyo la. ⁶ Li' ndyaa lo'o lcaa ñati nu ndi'i bi' ji'i nu cati tya'a ngu' bi' slo nu tii tyucuaa tya'a ngu' nu ngua tsa'a ji'i Jesucristo tya clyo. Lo'o nu tii tyucuaa tya'a ngu' bi' ni, nchcui' ngu' lo'o ycu'i' Ndyosi cha' ji'i nu cati tya'a ngu' bi'. Cuati ngusta ya' ngu' hique nu cati tya'a ngu' bi' chacuayá' ji'i ycu'i' Ndyosi, cha' tyanu ngu' lo' cña bi'.

⁷ Lcaa tsã nda ngu' cha' ji'i ycu'i' Ndyosi lo'o quiña'a la ñati nu ntaja'a cua'a jyaca ji'i cha' bi'. Jua'a ngua quiña'a la ngu' nu ndyaca tsa'a cha' ji'i Jesucristo nde quichi Jerusalén, lo'o jua'a ngua tyuu tya'a sti jo'ó ji'i ngu' judío nu ngusñi cha' ji'i Jesucristo li'.

Ngusñi ngu' ji'i Esteban

⁸ Tso'o tsa ntsu'u tyiquee nu Esteban bi' xqui'ya Xtyi'i ycu'i' Ndyosi. Cua nda ycu'i' Ndyosi chacuayá' cha' ngua'ni yu tyuu tya'a cña tonu cha' cube tsa ti' xa' ñati. ⁹ Pana ntsu'u ñati nu lijya ngutu'u nde xa' loyuu nu naa Cirene, lo'o ngu' quichi Alejandría, lo'o ngu' Cilicia, lo'o ngu' Asia; ca ta'a ngu' ndya'a ngu' ne' laa ji'i ngu' libertades, su ndyu'u ti'i ngu' nu ngua preso ji'i ngu' tsubi' la. Li' nguxana ngu' bi' nxuu tya'a tsa ngu' lo'o Esteban. ¹⁰ Ná ngua ji'i ngu' cua'ni ngu' ngana ji'i Esteban, cha' cua nda Xtyi'i ycu'i' Ndyosi juersa ji'i yu cha' caja ñi'ya xtyacui yu cha' lo'o ngu' bi'. ¹¹ Li' nguane ngu' bi' ji'i xa' ñati cha' ta ngu' xi cha' cuiñi lo'o ngu' quichi. Nacu'i' ngu' cuiñi bi' cha' cua ndyuna ngu' cha' suba' nu nchcui' Esteban ji'i ycu'i' Ndyosi; lo'o jua'a ji'i jyo'o Moisés nchcui' yu cha' cuxi, nacui' ngu' cuiñi bi'. ¹² Nda ngu' cuiñi bi' cha' bi' lo'o lcaa ngu' quichi, masi lo'o ngu' cusu', masi lo'o ngu' nu nclyu'u cha' jo'ó ne' laa. Ndyuna ngu' cha' nu nchcui' nu

ngu' cuiñi bi' lo'o ngu', ngunasi' tsa ngu' jil'i Esteban li'. Ngusñi ngu' jil'i yu, ndyaa lo'o ngu' jil'i yu slo ngu' nu laca loo cha' caca cuayá' jil'i yu lo'o ngu'. ¹³ Lo'o jua'a ndacua nga'a ngu' nu nchcui' cha' cuiñi bi':

—Lcaa tsá chiya'a nchcui' nu qui'yu re —nacui' ngu' cuiñi bi'—. Nchcui' ca'a yu jil'i laa tonu re, lo'o jua'a nchcui' ca'a yu jil'i quityi nu nscua cña lo, la cui' cña nu ngulo ycuí' Ndyosi jina —nacui'. ¹⁴ Cua ndyuna ya lo'o nchcui' yu re cha' cua'ni ñu'u Jesús jil'i laa tonu re, la cui' Jesús Nazaret ni. Lo'o jua'a xa' la cha' ngulu'u yu jil'i ñati, nu ná stu'ba lo'o cha' nu nguscua jyo'o Moisés cua sa'ni la; pana cua nguscua liñi jyo'o Moisés lcaa ña'a cña jil'i ycuí' Ndyosi nu nga'a cha' cua'ni na —nacui' nu ngu' cuiñi bi' jil'i ngu'.

¹⁵ Ña'a tsa ngu' cusu' nu laca loo bi' jil'i Esteban li', cha' ñi'ya ña'a loo xca jil'i ycuí' Ndyosi, jua'a ña'a loo Esteban, cha' laca yu sca ñati nu lubii tsa cresiya jil'i.

7

Cha' nu nchcui' Esteban lo'o ngu' nu laca loo

¹ Li' nchcuane xu'na sti jo'ó jil'i Esteban:

—¿Ha cha' liñi laca cha' nu nchcui' ngu' re? —nacui'.

² Nguxacui' Esteban cha' jil'i li':

—Cu'ma ngu' cusu', cu'ma ngu' tya'a quichi' tyi na —nacui' yu—, cui'ya ma cha' clyu ti' 'na, chcui' na' xi lo'o ma —nacui' yu—. Tlyu tsa cha' ntsu'u jil'i ycuí' Ndyosi nu ndu'ni tlyu na jil'i Ni. Cua sa'ni ngulu'u loo Ni jil'i jyo'o cusu' jina nu ngua naa Abraham. Tya ndi' jyo'o cusu' bi' nde quichi' tyi yu, nde loyuu su cuentya Mesopotamia, cha' bilya tyalaa yu ca quichi' Harán nu ngua li'. ³ “Xtyanu nu'u jil'i loyuu quichi' tyi nu'u, tyu'utsu' nu'u jil'i ngu' tya'a nu'u”, nacui' ycuí' Ndyosi jil'i Abraham bi' li'. “Tsa nu'u ca chaca chalyuu ca su culu'u na' jinu'u cha' tyi' nu'u”, nacui' Ni. ⁴ Bi' cha' ngutu'u Abraham loyuu jil'i ngu' Caldea, ndyaa yu quichi' Harán, ndyanu yu ca quichi' bi' tyuu yija. Nu lo'o ngujui sti Abraham, li' ngulo ycuí' Ndyosi cña jil'i yu cha' tsa yu tyijyu' la ña'a cuayá' nu ndyalaa yu loyuu re su ndi' na juani. ⁵ Pana ná nda ycuí' Ndyosi chacuayá' caja yuu jil'i yu tsiya' ti, lo'o jua'a ni sca sñi' Abraham ná ntsu'u tyempo bi'. Li' nchcui' ycuí' Ndyosi lo'o yu: “Ta na' yuu re jinu'u, jua'a jil'i sñi' nu'u ca tiya' la, nu lo'o cua ntsu'u nu sube jinu'u”, nacui' ycuí' Ndyosi jil'i yu. ⁶ Lo'o li' nda ycuí' Ndyosi cha' lo'o Abraham chaca quiya': “Tsa sñi' ste' nu'u nde ca chaca chalyuu”, nacui' Ni. “Li' tyanu ñati jinu'u tyijyu' chaca tyajacua siyento yija, su xcube' ngu' ca tyi jil'i ñati jinu'u”, nacui' Ni. “Ntsu'u cha' cua'ni ngu' cña jil'i ngu' ca tyi bi' laja ti, ná lo'o caya”. ⁷ Li' xcube' na' jil'i ngu' bi' xqui'ya cha' ti' tsa xcube' ngu' jil'i ñati jinu'u. Tyu'u ñati jinu'u loyuu bi' li', tyaa ngu' ca nde chaca quiya', cua'ni tlyu ngu' bi' jna' li’.” ⁸ Ngüiñi cha' jil'i ycuí' Ndyosi lo'o jyo'o Abraham li'; bi' cha' ngulo Ni cña jil'i yu cha' xi'yu ngu' quiji lcaa nu qui'yu sñi' yu, cha' jua'a tyi'u ti' sñi' yu cha' cua ngüiñi cha' jil'i ycuí' Ndyosi lo'o sti ngu'. Jua'a ngua cha', ngusi'yu jyo'o Abraham quiji sñi' nu ntsu'u cua snu' ti tsá ngula; la cui' Isaac ngua naa sñi' yu. Nu lo'o cua ngusu' jyo'o Isaac bi', li' ngula sñi' yu, lo'o la cui' jua'a ngua'ni yu, cha' ngusi'yu quiji sñi' yu. Jacob ngua naa sñi' yu, lo'o li' tii tyucuaa tya'a sñi' ngula jil'i jyo'o Jacob bi'; jyo'o cusu' jil'i lcaa na laca ngu' bi'.

⁹ Tsaca sñi' Jacob ngua naa José. Ngua sca tsá ngua ñasi' tsa tya'a yu jil'i nu José bi', bi' cha' ndyujui' ngu' jil'i yu jil'i xa' ñati. Ngüi'ya ngu' jil'i nu José bi', ndyaa lo'o ngu' jil'i yu ca loyuu su cuentya Egipto. Pana ná ngulaya' ycuí' Ndyosi jil'i José, ¹⁰ ngua'ni Ni cha' nga'aa ngua'ni cuxi ngu' lo'o yu li'. Tyempo bi' ntsu'u rey jil'i ngu' Egipto nu ngua naa Faraón, lo'o li' ngua'ni ycuí' Ndyosi cha' ngua cuayá' ti' Faraón cha' ngu' tii ngua nu José bi'. Bi' cha' ndiya ti' rey Faraón jil'i yu, nda rey cña jil'i yu, cha' ngua nu José bi' loo jil'i lcaa ngu' Egipto, lo'o jua'a jil'i lcaa msu nu ntsu'u toni' jil'i rey Faraón bi'.

¹¹ Lo'o li' ndyalaa sca jbi'ña loyuu Egipto, lo'o jua'a ca loyuu su cuentya Canaán. Ti' tsa ña'a ndyanu ngu', nga'aa ngujui na cacu jyo'o cusu' jina. ¹² Li' ngujui cha' jil'i Jacob cha' tya ntsu'u na cacu ngu' ca loyuu Egipto, bi' cha' ngulo yu cña jil'i sñi' yu cha' tsa squi'ya ngu' nscua' cha' cacu ngu' lo'o tya'a ngu', la cui' sñi' yu bi' laca jyo'o cusu' jina.

Li' ndyaa ngu' bi' sca quiya'. ¹³ Lo'o ndyaa ngu' nu nchca tyucuaa quiya', li' ngua cha' ndyuloo ngu' ji'i jyo'o José, cha' la cui' tya'a ngu' laca yu. Ngua cuayá' ti' rey Faraón tilaca laca sti José, tilaca laca tya'a yu li'. ¹⁴ Lo'o li' nda José cha' ndyaa cacha' ji'i sti yu cha' tyaa nu cusu' ca su ndi'i yu lo'o lcaa tya'a yu. Cua ntsu'u snayala tyii nga'yu tya'a ngu' tya'a sti José tyempo bi'. ¹⁵ Ndyaa nu Jacob bi' nde loyuu su cuentya Egipto lo'o lcaa tya'a ngu' li', jua'a tya ndalo nu cusu' xi tyuu yija hasta ña'a cuayá' nu ngujuii yu. Li' ngujuii lcaa sñi' jyo'o Jacob, nu jyo'o cusu' ji'na bi' ni. ¹⁶ Pana ná ndyanu tyijya jyo'o cusu' ji'na ca loyuu su cuentya Egipto, cha' nu lo'o ndu'u ngu' ndyaa ngu', ndyaa lo'o ngu' ji'i tyijya jyo'o bi', cha' xatsi' ngu' ji'i tyijya chaca quiya' ne' tyuquee nde quichi Siquem; tyuquee bi' ngua nu ngüi'ya jyo'o Abraham ji'i ngu' Hamor nu ngua tya sa'ni la, cha' tsaa sñi' tsaa xatsi' ji'i ycu'i'.

¹⁷ Cua ndyatü la tya'a jyo'o cusu' ji'na ca loyuu su cuentya Egipto; li' ndyalaa tyempo nu nchcui' ycu'i' Ndyosi lo'o jyo'o Abraham nu ngua sa'ni la, tyempo cha' tyu'u ngu' tyaa ngu'. ¹⁸ Xa' rey ngua loo ji'i ngu' Egipto li', nu bilya cuna tilaca ngua jyo'o José bi'. ¹⁹ Nguñilo'o rey bi' ji'i jyo'o cusu' ji'na, nguxcube' rey bi' ji'i ngu'. Jua'a ngulo rey bi' cña cha' xcuaa ngu' ji'i lcaa cubi' qui'yu ji'i ngu', cha' cajaa cubi', cha' nga'aa catü la ngu' bi'. ²⁰ Tyempo bi' ngula jyo'o Moisés, lo'o jua'a tso'o tsa ntsu'u tyiquee ycu'i' Ndyosi ña'a ji'i nu piti bi'. Sna co' ti nguti'i yu lo'o xtya'a yu lo'o sti yu, cha' nguxcati' xtya'a yu ji'i yu. ²¹ Li' ndyalaa tyempo nu ntsu'u cha' xcuaa ngu' cusu' ji'i cubi' bi'. Pana sca nu cuna'a sñi' rey xña'a bi' nquije cubi' bi' ji'i, ndyi'ya ji'i ndyaa to' tyi li' cha' caca cubi' sñi' miña'a. ²² Nu lo'o cua ngusu' la nu Moisés bi', ngua tsa'a yu lcaa cha' nu jlo ti' ngu' tii nde loyuu su cuentya Egipto. Jlo tsa ti' nu Moisés bi' ña'a cha' nu chcui' yu lo'o ngu', cha' ngua tsa ji'i yu.

²³ Cua ntsu'u tu'ba yija Moisés, lo'o nti' tsa yu tsaa na'a yu ji'i ngu' Israel tya'a yu, si tso'o ndi'i ngu'. ²⁴ Li' na'a yu ji'i sca ngu' Egipto nu ti'í tsa nchcube' ji'i sca ngu' Israel. Nguxtyucua Moisés ji'i nu ngu' tya'a yu bi', ngujui'i yu ji'i nu ngu' Egipto bi' ña'a cuayá' nu ndyujuii yu ji'i bi'. ²⁵ Ndi'ya ngulacua ti' Moisés li': "Juani ngua cuayá' ti' tya'a na' cha' cua'ni lyaá Ni ji'i ngu' Israel tya'a na' xqui'ya na". Jua'a ngulacua ti' nu Moisés bi', pana si'i cha' bi' nti' ngu' Israel tya'a yu. ²⁶ Nguxee chaca tsá ndyalaa yu ca su ngusu'u tya'a tucua tya'a ngu' Israel. Ná ndiya ti' Moisés cha' nxuu tya'a ngu' bi': "¿Ni cha' laca nxuu tya'a ma?" nacui' yu ji'i ngu' li'. "La cui' ca ngu' tya'a na laca ma. Ná tso'o cha' nxuu tya'a ma." ²⁷ Li' ntejeya' chaca nu xña'a la bi' ji'i Moisés, nguxacui' cha' ji'i yu ndi'ya: "¿Tilaca laca nu nda chacuayá' jinu'u cha' caca nu'u loo ji'i cua?" nacui' ji'i nu Moisés bi', "¿Ha cua'ni cuayá' nu'u ji'i cua?" nacui'. ²⁸ "Ñi'ya nu ndyujuii nu'u ji'i nu ngu' Egipto bi' la caa, ¿ha jua'a cujuui nu'u jna' nti' nu'u juani?" ²⁹ Nu lo'o ndyuna Moisés cha' bi', li' ngusna yu, ndyaa yu ca chaca chalyuu su naa Madián. Ngu' xta laca nu Moisés bi', nu nguti'i yu loyuu bi'. Ngujui clyo'o yu li', lo'o jua'a ngujui tucua tya'a sñi' qui'yu yu.

³⁰ Cua nteje tacui tu'ba yija, li' ntsu'u sca tsá nga'a Moisés sca loyuu btyi su ná ntsu'u hitya nu co'o ngu'. Cacia ti sca ca'ya nu naa Sinaí, ca bi' ndya'a yu li'. Na'a yu sca yaca quiche' ndyaqui, pana laja quii' bi' ngulu'u loo sca xca ji'i ycu'i' Ndyosi ji'i yu. ³¹ Ndube tsa ti' Moisés li'. Ndyaa yu cacua la xi slo yaca quiche' bi', lo'o li' ndyuna yu cha' nu nchcui' ycu'i' Ndyosi nu Xu'na na lo'o yu: ³² "Ycu'i' Ndyosi laca na", nacui' nu Xu'na na. "La cui' na' laca, ngua'ni tlyu jyo'o cusu' jinu'u jna", nacui' Ni. "Lo'o jyo'o Abraham, lo'o jyo'o Isaac, lo'o jyo'o Jacob ngua'ni tlyu ngu' 'na." Ndyutsij tsa nu Moisés bi' li', hasta nchcua tya yu; nga'aa ngua ña'a cui'ya yu ji'i quii' tsiya' ti. ³³ Chaca quiya' nchcui' ycu'i' nu Xu'na na lo'o yu li': "Clyo clya nu'u caña nu nga'a quiya' nu'u", nacui' Ni, "cha' slo na' ndü nu'u. Tacati tsaa ca nde cha' ycu'i' Ndyosi laca na". ³⁴ Cua na'a na' ji'i lcaa ngu' Israel tya'a nu'u ca su ndi'i ngu' nde loyuu Egipto. Cua ngusubi na' ji'i lcaa cu'ma cha' caca ma ñati' na, pana juani lye tsa nchcube' ngu' cuxi bi' ji'i ñati' na. Ndyuna na' cha' xñi'i tsa ndañi nxi'ya ngu', bi' cha' ndyalaa na' cha' cua'ni lyaá na' ji'i ngu'. Juani culo na' cña jinu'u cha' xtyuu nu'u tyaa nu'u nde loyuu su cuentya Egipto chaca quiya'."

³⁵ 'Nu ngua sa'ni la ná ntaja'a ngu' Israel tya'a yu cha' caca nu Moisés bi' loo ji'i ngu': "¿Tilaca laca nu nda chacuayá' jinu'u cha' caca nu'u loo ji'i cua, cha' cua'ni cuayá' nu'u ji'i cua?" nacui ngu' ji'i yu sa'ni la. Pana la cui' Moisés bi' ni, cua ngusubi ycu' Ndyosi ji'i yu cha' caca yu loo ji'i ngu' Israel tya'a yu, cha' cua'ni lyaá Ni ji'i ngu' bi', cha' ti' tsa nchcube' ngu' bi'; bi' cha' ngulo ycu' Ndyosi cña ji'i Moisés nu lo'o na'a yu ji'i xca ji'i ycu' Ndyosi ndu laja yaca quiche' su ndyaqui bi'. ³⁶ Nda ycu' Ndyosi chacuayá' ji'i jyo'o Moisés cha' cua'ni yu cña tonu cha' cube ti' ngu' ca loyuu su cuentya Egipto. Xqui'ya cha' ngua ji'i yu ngua'ni yu cña tonu bi', bi' cha' ngua ji'i yu ngulo yu cña ji'i lcaa ngu' Israel tya'a yu, cha' ngutu'u ngu' loyuu su cuentya Egipto nguta'a lo'o Moisés ji'i ngu' bi'. Xa' ngua'ni yu cña tonu to' tyujo'o nu naa Tyujo'o Nga'a. Li' nguta'a yu lo'o ngu' nde sca loyuu btyi su ná ntsu'u hitya nu co'o ngu', lo'o jua'a chaca quiya' ngua'ni yu cña tonu cha' cube ti' ngu' ji'i ycu' Ndyosi. Cua tu'ba yija nguta'a nu Moisés bi' lo'o ngu'. ³⁷ La cui' Moisés ngua nu nchcui' lo'o ngu' bi' ndi'ya: "Cua ngulo ycu' Ndyosi cña jna' cha' ta na' cha' ji'i Ni lo'o ma, la cui' jua'a culo Ni cña ji'i chaca ngu' tya'a na nde loo la", nacui nu Moisés bi' ji'i ngu' nu ngua li'. ³⁸ La cui' Moisés bi' nga'a lo'o ngu' ca su ndyu'u ti'i ngu' cla'be loyuu btyi bi'. Li' nchcui' xca ji'i ycu' Ndyosi lo'o nu cusu' bi' ca lo xlya ca'ya su naa Sinaí. Lo'o jua'a nda Moisés cha' bi' lo'o lcaa ngu' bi', la cui' jyo'o cusu' ji'na laca ngu' bi'. Nu cha' nu cua nchcui' Moisés lo'o ngu' bi' li', ná nga'a cha' tye cha' bi' tsiya' ti; bi' cha' tya ntsu'u cha' nu nguscua jyo'o Moisés bi', cha' ca cuayá' ti' na ji'i juani.

³⁹ 'Pana ná ndyuna tso'o jyo'o cusu' ji'na cha' nu nda Moisés lo'o ngu', cha' ná nti' ngu' cua'a jyaca ngu' ji'i. Ndyi'u tsa ti' ngu' cha' ji'i loyuu su cuentya Egipto, bi' cha' ngua ti' ngu' xtyuu ngu' loyuu bi' chaca quiya'. ⁴⁰ Tya ntsu'u nu Moisés bi' lo ca'ya, lo'o li' ndi'ya nguane ngu' ji'i jyo'o Aarón nu ngua sca sti jo'ó: "¿Ha ná cuiñá nu'u sca jo'ó cuentya ji'na cha' cua'ni tlyu na ji'i, ñi'ya ndu'ni tlyu ngu' ji'i sca jo'ó?" nacui ngu' ji'i nu Aarón bi'. "Cua ngulu'u Moisés tyucui' ji'na su ngutu'u na loyuu su cuentya Egipto, pana juani nga'aa jlo ti' na na laca ngua ji'i yu bi'." ⁴¹ Li' ngüiñá ngu' sca toro cuañi' lo'o oro cha' caca bi' jo'ó ji'i ngu'. Ndyujuii ngu' bata ca slo jo'ó bi' ji'i ngu', cha' ta ngu' msta' ji'i jo'ó, cha' cua'ni tlyu ngu' ji'i jo'ó bi'. Chaa tsa ti' ngu' lo'o na'a ngu' ji'i jo'ó nu ngüiñá ycu' ca ngu' ji'i. ⁴² Xa' ña'a cha' ngulacua ti' ycu' Ndyosi ña'a Ni ji'i ngu': "Culaya' na' ji'i ngu' jua tsiya' ti cha' ndyu'ni ngu' cña cuxi bi' li'", nacui Ni. "Xcui' cha' xña'a nti' ngu' jua." Jua'a ngulacua ti' ycu' Ndyosi, bi' cha' nguxtyanu Ni ji'i ngu' cha' cua'ni tlyu ngu' bi' ji'i lcaa na nu ntsu'u nde cua; jo'ó laca cuichaa ngua ti' ngu' li', jo'ó laca co' ngua ti' ngu', lo'o cualya, lo'o cuii. Xcui' cha' cuxi ngua'ni ngu' li'. Cuentya ji'i cha' cuxi nu ngua'ni ngu', bi' laca cha' nu nguscua jyo'o cusu' lo quityi ji'i ycu' Ndyosi ndi'ya:

Ngu' Israel laca lcaa ma; nguta'a yu'u ma tu'ba yija lo nati' btyi, nacui ycu' Ndyosi.

¿Ni cha' laca ná ngua'ni tlyu ma 'na tyempo bi' lo'o ndyujuii ma na'ni bi'?

Si'i na tyucui tyiquee ma nda ma na'ni bi', cha' caca ni' msta' na.

⁴³ Ndyi'ya lo'o ma ji'i ni'i sube ji'i jo'ó Moloc,

ndyi'ya lo'o ma ji'i sca cuii nu laca jo'ó Renfán;

tucua tya'a jo'ó bi' ngüiñá ma cha' caca jo'ó bi' xu'na ma.

Bi' cha' cua'ni na' cha' tsa lo'o ngu' xa' tsu' ji'i ma nde chaca chalyuu nu tyijyu' la;

tsaa ma chaca tsu', nde quichi' Babilonia cha' chcube' ma cajua.

Jua'a nchcui' ycu' Ndyosi lo'o nguscua jyo'o cusu' cha' ji'i Ni lo quityi nu ngua sa'ni.

⁴⁴ 'Nguta'a yu'u jyo'o cusu' ji'na ca lo nati' btyi. Ntsu'u sca ni'i quiji na'ni ti ji'i ngu', nu ndy'ya lo'o ngu' ji'i ndya'a ngu', cha' ndyi'u ti' ngu' ji'i ycu' Ndyosi xqui'ya ni'i quiji bi'. Ycu' Ndyosi ngulu'u cña ji'i jyo'o Moisés bi' ñi'ya nu cuiñá ngu' ni'i bi'. ⁴⁵ Nu lo'o ngujuii nu Moisés bi', li' ngusubi Ni ji'i jyo'o Josué cha' caca yu loo ji'i jyo'o cusu' ji'na. Lo'o ni'i quiji bi', ñaa lo'o ngu' ji'i lo'o ndyalaa ngu' loyuu re. Li' ngulo'o ycu' Ndyosi ji'i xa' la ñati, ngulo'o Ni ji'i lcaa ngu' ca tyi bi', cha' tyanu yuu re laja ti. Nguxtyanu ngu' ji'i ni'i quiji bi' to' tyi sca ñati hasta ña'a cuayá' nu ndyalaa tyempo lo'o ngua jyo'o David loo ji'i ngu'. ⁴⁶ Tso'o tsa ntsu'u tyiquee ycu' Ndyosi ña'a Ni ji'i nu David bi'. Li' ngua ti' David cuiñá sca ni'i su caca tyi ycu' Ndyosi, cha' ycu' Ndyosi laca loo ji'i ñati ji'i Jacob.

⁴⁷ Pana ná tso'o nti' ycuí' Ndyosi cha' cua'ni David jua'a; nu lo'o cua nguluu sñi' jyo'o David nu ngua naa Salomón, li' nda ycuí' Ndyosi chacuayá' ji'í yu cuañi' bi', cha' cuiñá yu ni'í bi'. ⁴⁸ Lo'o ycuí' Ndyosi ni, ná ntaja'a Ni tyanu Ni ne' ni'í nu ngüiñá ñati ti, cha' laca ycuí' Ndyosi loo ji'í lcaa ca chalyuu. Ñi'ya nguscua sca jyo'o cusu' cha' cuentya ji'í ycuí' Ndyosi tya sa'ni la:

⁴⁹ Ntsu'u tyi na' nde cua, nacuí ycuí' Ndyosi nu Xu'na na. Sca ti na' ndyi'ya loo na' ji'í tyucuí ña'a chalyuu, nacuí Ni, bi' cha' ná ca cuiñá sca ñati chalyuu sca ni'í su tyi'í na', nacuí Ni, ná ntsu'u su xtyii cña' na'.

⁵⁰ Ycuí' na' ngüiñá na' lcaa na nu ntsu'u tyucuí ña'a chalyuu.

⁵¹ Tya nchcui' la Esteban lo'o ngu' cusu' li':

—Ná ntaja'a mā taquiya' mā cha' nu nchcui' ycuí' Ndyosi lo'o mā. Tacalya tsa hique mā, cha' ná nduna mā cha' ji'í ycuí' Ndyosi tsiya' ti; jua'a lcaa tsa chii nti' mā lo'o nclyacua ti' mā cha' ji'í Xtyi'í ycuí' Ndyosi. La cui' ñi'ya ngua'ni jyo'o cusu' ji'na cha' cuxi sa'ni, la cui' jua'a ndyu'ni mā juani. ⁵² Cua nguxcube' jyo'o cusu' ji'na ji'í lcaa jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji'í ycuí' Ndyosi cha' nchcui' Ni lo'o ñati cua sa'ni. Cua ndyujuii ngu' bi' ji'í jyo'o cusu' nu nguscua cha' ji'í ycuí' Ndyosi ndi'ya: “Tyalaa sca ñati nde chalyuu re; xcui' lubii tsa cresiya ji'í yu bi' caca”, nacuí jyo'o cusu' bi'. Lo'o jua'a tsubi' ti cua ndyalaa la cui' ñati nu nchcui' quityi cha' ji'í. Chiya'a tsa ngua'ni mā nu lo'o ndyujuii mā ji'í yu. ⁵³ Xca ji'í ycuí' Ndyosi laca nu nda cha' ji'í ycuí' Ndyosi lo'o mā sa'ni la, cña nu ngulo ycuí' Ni ji'í mā laca cha' bi'. Tya ntsu'u quityi bi' ji'í mā juani, pana ná ntaja'a mā taquiya' mā ji'í cha' nu nchcui' ycuí' Ndyosi lo'o mā lo quityi bi'.

Ndyujuii ngu' ji'í Esteban

⁵⁴ Nu lo'o ndyuna ngu' cha' nu nchcui' Esteban, ngua ñasi' tsa ngu' li', tyaala tsa ndi'í cloo ngu' cha' ñasi' ngu'. ⁵⁵ Nxña'a Esteban nde cua, li' na'a yu sca xee tlyu tsa nu ngua'ni Xtyi'í ycuí' Ndyosi cha' ña'a yu ji'í; xee ji'í ycuí' Ndyosi ngua bi'. Lo'o li' na'a yu ji'í ycuí' Jesús ndu la'a tsu' cui' ca su ntucua ycuí' Ndyosi.

⁵⁶ —Ña'a mā yi'a —nacuí Esteban ji'í ngu' li'—, cua ngusaala ycuí' Ndyosi nde cua —nacuí—. Cua na'a na' ji'í ycuí' nu nda Ni ji'í lijya cha' laca yu ñati, ndu yu la'a tsu' cui' ca su ntucua ycuí' Ndyosi.

⁵⁷ Cui' tsa ngusi'ya ngu' li', ndacu' ngu' jyaca ngu' cha' nga'aa nti' ngu' cuna ngu' cha' nu nchcui' Esteban. ⁵⁸ Ntejeya' ngu' ji'í nu Esteban bi', lo'o li' yala ntchaa ngutu'u ngu' ndyaa lo'o ngu' ji'í yu nde to' quichi. Li' ngu' quee ji'í yu cha' cujuui ngu' ji'í yu, pana ngusta ngu' bi' ste' ngu' ca su ndu sca yu cuañi' nu naa Saulo. ⁵⁹ Laja lo'o ngu' quee ji'í nu Esteban bi', nchcui' yu lo'o Jesús:

—Jesús Xu'na na' —nacuí Esteban—, cua'ni nu'u cha' tso'o qui'ya nu'u cresiya jna'.

⁶⁰ Li' ngucha sti' yu lo'o lye tsa nchcui' yu chaca quiya':

—Xu'na na' —nacuí yu—, ná sta nu'u qui'ya ji'í ñati re cha' ngu' quee jna' —nacuí Esteban ji'í Jesús.

Lo'o jua'a tsa tsiya' ca ngujuii yu li'.

8

Tyaala tsa Saulo ji'í ñati ji'í Jesucristo

¹ Tso'o tsa ngua ti' nu Saulo bi', cha' cua ndyujuii ngu' ji'í Esteban. La cui' tsa bi' nguxana yu, ti'í tsa nchcube' yu ji'í ngu' nu ntsu'u cha' ji'í lo'o Jesucristo ca quichi Jerusalén. Lya' tsa ti' yu ji'í ngu' bi'; bi' cha' ngusñi ngu' tyucuii, ndyaa ngu' xa' la quichi nde loyuu su cuentya Judea, lo'o jua'a loyuu su cuentya Samaria. Pana nu tii tyucuaa tya'a ngu' nu ngua tsa'a ji'í Jesucristo tya clyo ni, ndyanu ngu' bi' nde Jerusalén. ² Lo'o jua'a ntsu'u ngu' nu xñi'í tsa ti' xqui'ya cha' ngujuii Esteban. Tyuu tya'a ngu' bi', ngu' nu tyucuí tyiquee ngu' ndyu'ni tlyu ngu' ji'í ycuí' Ndyosi ni, ndyaa lo'o ngu' bi' ji'í jyo'o Esteban ca su nguatsi'; jua'a nxi'ya tsa ngu' nu ndyaa lo'o ji'í bi'. ³ Lo'o nu Saulo bi' ni,

ngua ti' yu cha' lye tsa xcube' yu ji'i lcaa ñati ji'i Jesucristo li'. Ndyatí yu ca ni'i ji'i ngu', ntejeya' yu ji'i ngu' qui'yu bi', ntejeya' yu ji'i ngu' cuna'a bi', cha' tyaa lo'o yu ji'i ngu' ne' chcuá.

Ndyalaa cha' ji'i Jesús loyuu su cuentya Samaria

⁴ Lo'o nu ngu' nu ndyaa xa' quichi bi' ni, nda ngu' cha' ji'i Cristo nu Xu'na na lo'o ngu' lcaa quichi ca su ndyaa ngu'. ⁵ La cui' jua'a ndya'a sca ñati nu naa Felipe, ndyaa yu nde loyuu su cuentya Samaria; li' ndyalaa yu sca quichi ca bi', nda yu cha' ji'i Jesucristo lo'o ngu' quichi bi'. ⁶ Tso'o tsa ndyuna lcaa ngu' quichi cha' bi', lo'o jua'a na'a ngu' cña tonu cuentya ji'i ycuí' Ndyosi nu ngua'ni Felipe slo ngu'. ⁷ Ngua'ni yu cha' ndyaca tso'o tyuu tya'a ngu' quicha, jua'a ngua'ni yu cha' ndyaca tso'o ngu' nu ngusñi cui'i cuxi ji'i. Cuii nxi'ya ngu' nu ntsu'u cui'i cuxi ji'i, cuati ndu'u nu cui'i cuxi nu ntsu'u ji'i ngu' bi' ndyaa. Lo'o jua'a ngua tso'o ngu' nu quicha quiya', ngua tso'o ngu' nu nchcu' tyijya. ⁸ Tso'o tsa ntsu'u tyiquee lcaa ngu' quichi bi' li'.

⁹ Quichi bi' ndi'i sca nu qui'yu nu naa Simón, ngu' cucha'a laca bi'. Nhcui' nu Simón bi' cha' ngu' tlyu laca ycuí' ca; lo'o jua'a ngusñi ngu' quichi cha' nu nhcui', jlya ti' ngu' cha' laca nu Simón bi' sca ñati tlyu. ¹⁰ Ndaquiya' ngu' culiya' ji'i; lo'o jua'a ngu' ti'i, lo'o ngu' nu laca loo ji'i quichi, lo'o nu sube, lcaa ngu' lo'o tya'a ngu' ndyuna tso'o ngu' lcaa cha' nu nhcui' nu Simón bi'.

—Cua nda ycuí' Ndyosi chacuayá' ji'i nu qui'yu re cha' cua'ni cua ña'a ca cña tonu nu nti' yu cua'ni yu —nacu' ngu' quichi bi' li'.

¹¹ Cua tyuu yija ngua'ni cucha'a nu Simón bi' ji'i lcaa ñati quicha, bi' cha' jlya ti' ngu' lcaa cha' nu nhcui' yu cucha'a bi', nu lo'o bilya tyalaa Felipe quichi bi'. ¹² Li' ndyalaa Felipe ca bi', nda yu cha' ji'i Jesucristo lo'o lcaa ngu' quichi; ndacha' yu ji'i ngu' ñi'ya caca si laca ycuí' Ni loo ne' cresiya ji'i ngu'. Ndyuna ngu' cha' nu nhcui' Felipe li', ngusñi ngu' cha' bi'; bi' cha' ntyucuatya yu ji'i lcaa ñati nu ngusñi cha' bi', masi ngu' qui'yu, masi ngu' cuna'a. ¹³ Lo'o ycuí' Simón ni, ngusñi cha' bi' li', jua'a ntyucuatya Felipe ji'i. Li' lcaa tsa ndya'a lca'a ji'i Felipe, cha' ndube tsa ti' Simón lo'o na'a lcaa cña tonu nu ngua'ni nu Felipe bi'.

¹⁴ Li' ndyuna ngu' nu ngua tsa'a ji'i Jesucristo nu ndyanu ca Jerusalén cha' lo'o ngu' Samaria bi', cua ngusñi ngu' cha' ji'i ycuí' Ndyosi. Cuati ngulo ngu' bi' cña ji'i Pedro lo'o Juan cha' tsa'a ngu' ca loyuu su cuentya Samaria bi'. ¹⁵ Ndyalaa ngu' ca bi', li' nhcui' ngu' lo'o ycuí' Ndyosi cuentya ji'i lcaa ngu' quichi nu cua ngusñi cha' ji'i Jesucristo ca bi', ngüijña ngu' ji'i ycuí' Ndyosi cha' ta Ni Xtyi'i ycuí' Ni, cha' tyanu Ni ne' cresiya ji'i ngu' bi'. ¹⁶ Bilya tyanu Xtyi'i ycuí' Ndyosi ne' cresiya ji'i ngu' bi', masi cua ntyucuatya Felipe ji'i ngu' nu lo'o ngua ti' ngu' caca ngu' ñati ji'i Jesucristo. ¹⁷ Ngusta ya' Pedro lo'o Juan hique ngu', li' ndyanu Xtyi'i ycuí' Ndyosi ne' cresiya ji'i ngu' bi'.

¹⁸⁻¹⁹ Na'a Simón cha' nu lo'o ngusta ya' ngu' nu ngua tsa'a ji'i Jesucristo hique ngu', ndyanu Xtyi'i ycuí' Ndyosi ne' cresiya ji'i ngu' li'. Nhcui' Simón lo'o ngu' bi' li':

—Ta na' cñi ji'i ma si xtyucua ma jna' cha' jua'a cua'ni na' xi cña jua —nacu' Simón—. Lo'o na' nta' cha' sta ya' na' hique ñati cha' tyanu Xtyi'i ycuí' Ndyosi ne' cresiya ji'i ngu' —nacu'.

²⁰ —Stu'ba ti cua'ni tye ycuí' Ndyosi jinu'u lo'o lcaa cñi jinu'u —nacu' Pedro ji'i Simón li'—. Nu cha' tso'o nu ntsu'u ji'i ycuí' Ndyosi, ná taca ca caya' bi' —nacu'—. ²¹ Ná ntsu'u cha' jinu'u lo'o ycuí' Ndyosi tsiya' ti, bi' cha' ná ta Ni chacuayá' jinu'u cha' cua'ni nu'u cña lo'o ya. ²² Culochu' nu'u ji'i cha' cuxi nu ntsu'u ne' cresiya jinu'u, cha' caca chcuí' nu'u lo'o ycuí' Ndyosi cha' cui'ya Ni cha' clyu ti' jinu'u ji'i lcaa cha' cuxi nu ngua'ni nu'u. ²³ Jlo ti' na' lcaa ña'a cha' cuxi nu ntsu'u ne' cresiya jinu'u, cha' tyaala tsa nu'u; ya' nu xña'a cua ntsu'u nu'u, bi' cha' ndacha' na' jinu'u juani cha' culochu' nu'u ji'i cha' cuxi nu ntsu'u jinu'u.

²⁴ Nguxacu' Simón cha' ji'i ngu' li':

—Cua'ni mā cha' tso'o chcu' mā lo'o ycu' nu Xu'na na cuentya jna' —nacui Simón ji'i ngu'—, cha' cui'ya Ni cha' clyu ti' 'na —nacui—, cha' nga'aa cua'ni ycu' Ndyosi ñi'ya nu nacui mā jna'.

²⁵ Quiña'a la cha' ji'i ycu' Ndyosi ngulu'u Pedro lo'o Juan ji'i ngu' li', nchcu' ngu' ñi'ya ngua lcaa cha' ji'i Jesús. Lo'o li' ndu'u ngu' yaa ngu' nde Jerusalén. Cla'be tyucui nteje tacui ngu' tyuu quichi loyuu su cuentya Samaria, ngulu'u ngu' ji'i ngu' lcaa quichi bi' ñi'ya nu ndu'ni lyaá Jesús ji'i ñati chalyuu.

Ndyacua tya'a Felipe lo'o sca ngu' Etiopía

²⁶ Lo'o li' nchcu' sca xca ji'i ycu' Ndyosi lo'o Felipe:

—Nslo nu'u tyucui nu ndu'u Jerusalén ndyaa nde quichi Gaza. Tsaa nu'u xi tyucui bi' —nacui xca bi' ji'i Felipe.

Nscua tyucui bi' nde sca nati' btyi su ná ntsu'u hitya. ²⁷ Li' ndu'u Felipe ndyaa tyucui bi', lo'o li' na'a ji'i sca nu qui'yu ngu' Etiopía. Sca ñati tlyu laca nu cusu' bi', cha' laca yu loo ji'i lcaa cñi nu ntsu'u ji'i reina nu laca loo ji'i loyuu Etiopía bi'; nu cuna'a reina bi' ngua naa Candace. Cua ndyaa nu qui'yu bi' Jerusalén cha' cua'ni tlyu yu ji'i ycu' Ndyosi.

²⁸ Li' nguxtyuu tyucui ñaa yu cha' tyaa quichi tyi yu. Ntucua yu ne' carreta nu ntojolaqui cuayu ji'i, nchcu' yu lo quityi nu nguscua jyo'o Isaías cuentya ji'i ycu' Ndyosi. ²⁹ Nchcu' ycu' Ndyosi lo'o Felipe li'; Xty'i ycu' Ni nu ndyanu ne' cresiya ji'i Felipe nchcu' ndi'ya:

—Yaa nu'u cha' jyacua ji'i carreta jua —nacui Ni ji'i Felipe.

³⁰ Ngusna tsa Felipe ndyaa lca'a ji'i carreta li'. Sii' ti carreta ndya'a xi, lo'o jua'a ndyuna cha' nu nchcu' nu cusu' bi' lo quityi laja lo'o ntucua ne' carreta; la cui' quityi nu nguscua jyo'o Isaías ngua bi'. Li' nguxana nchcu' Felipe lo'o nu cusu' bi':

—¿Tsaa xi la? —nacui Felipe ji'i.

—Tsa'a xi.

—¿Ha nchca cuayá' ti' nu'u cha' nu nchcu' nu'u lo quityi cua? —nacui Felipe ji'i.

³¹ —Ná nchca jna' cha' ná ntsu'u nu culu'u 'na —nacui nu cusu' bi' li'—. Tyacui nu'u ne' carreta re cha' tyaa na stu'ba ti.

Li' ndyaa tucua Felipe ne' carreta lo'o nu cusu' bi'. ³² Stu'ba ti nchcu' tyucuaa ngu' lo quityi ji'i ycu' Ndyosi nu ntsu'u ya' nu cusu' bi'; la cui' laca' quityi su na'a cui'ya nu cusu' bi', la cui' se'i bi' nchcu' tyucuaa ngu' li'. Ndi'ya nchcu' quityi bi':

Tsaa lo'o ngu' ji'i yu cha' cujuui ngu' ji'i, ñi'ya si laca yu sca xlya'.

Lo'o jua'a, ñi'ya ndu'ni xlya' nu ná nxi'ya lo'o nsi'yu ngu' quicha' hichu' ni', jua'a cua'ni yu nu cala nde loo la;

masi cujuui ngu' ji'i yu, ná sca cha' xacui yu ji'i ngu' bi' li'.

³³ Lye tsa xcube' ngu' ji'i yu bi', cha' ná liñi cua'ni cuayá' ngu' nu laca loo ji'i yu.

La cui' jua'a, ná caca chcu' na cha' tya caja sñi' yu,

xqui'ya cha' cua cujuui ti ngu' ji'i yu bi'; nga'aa tyiquee' tyi' yu nde chalyuu li'.

Jua'a nscua cha' lo quityi bi'.

³⁴ Li' nchcuane nu cusu' Etiopía bi' ji'i Felipe:

—Cua'ni nu'u cha' tso'o culu'u xi jna' lo quityi re —nacui yu ji'i—. ¿Ti ji'i cujuui ngu' nacui quityi re? —nacui yu—. ¿Ha nguscua ca jyo'o cusu' Isaías cha' ji'i ycu' ca ti? ¿Ha si'i cha' ji'i chaca nu qui'yu nguscua jyo'o cusu' bi'?

³⁵ Nguxacui Felipe cha' ji'i nu cusu' bi' li'; ngulu'u Felipe ñi'ya nu ndyu'u cha' nu nscua lo quityi bi' ji'i, lcaa cha' ji'i Jesucristo ngulu'u ji'i nu cusu' bi' li'. ³⁶ Nu lo'o ndyaa ngu' tyucui bi', li' ndyalaa ngu' ca su ntsu'u hitya. Li' nchcu' nu cusu' bi' lo'o Felipe:

—Nde nscua hitya —nacui yu—. ¿Ha ná cua'ni cha' tso'o ta chacuayá' tyucuatya nu'u jna'?

³⁷ —Tso'o —nacui Felipe ji'i—. Tso'o si chañi cha' tyucui tyiquee nu'u ngusñi nu'u cha' ji'i Jesucristo.

—Cua ngusñi na' cha' bi' tu'ni —nacui nu cusu' bi'—. Jlya ti' na' cha' sca ti Jesucristo laca Sñi' ycu' Ndyosi.

³⁸ Li' nchcui' nu cusu' bi' lo'o msu ji'i cha' tsatu carreta ji'i cha' ca'ya nu cusu' bi' loyuu lo'o Felipe. Ndyaa ngu' lo hitya, ntyucuatya Felipe ji'i nu cusu' bi' li'. ³⁹ Ndyee ntyucuatya ji'i, li' ndu'u ngu' lo hitya bi'. Hora ti ndyaa Felipe, ndyaa lo'o Xtyi'i ycu' Ndyosi ji'i cha' tsaa chaca se'i; nga'aa na'a nu cusu' bi' ji'i Felipe li'. Ndyaa nu cusu', nu ngu' Etiopía bi' ni, ndyaa yu ca loyuu quichi tyi yu li'; jua'a tso'o tsa ntsu'u tyiquee nu cusu' bi' li'. ⁴⁰ Nu lo'o ngua tii nu Felipe bi', cua ndyalaa quichi Azoto. Ndyaa nde su ndi'i tyuu tya'a quichi cha' culu'u cha' ji'i Jesucristo ji'i ñati bi'. Ca tiya' la, li' ndyalaa Felipe nde quichi Cesarea.

9

Nguxcutsa'a ycu' Ndyosi cresiya ji'i Saulo

¹ Ña'a ti ñasi' tsa Saulo ji'i lcaa ngu' nu ngusñi cha' ji'i ycu' nu Xu'na na. Nti' tsa Saulo xcube' yu ji'i ngu' bi', ña'a cuayá' nu cujuui yu ji'i ngu' nti' yu; bi' cha' ndyaa yu ca slo xu'na sti jo'ó ji'i ngu' judío, ² cha' nti' yu culo yu quityi chacuayá' ji'i cha' tsaa sca' yu ji'i ngu' nu ngusñi cha' ji'i Jesucristo. Nti' yu tsaa yu quichi Damasco cha' culu'u yu quityi chacuayá' bi' ji'i ngu' nu laca loo ne' laa bi', nu laa ji'i ngu' judío bi'. Li' nti' Saulo sca' ji'i ñati ji'i Jesucristo quichi bi', cha' xtyuu yu tyaa lo'o yu ji'i ngu' nde Jerusalén; masi ngu' qui'yu, masi ngu' cuna'a, lcaa ti ña'a ñati bi' tejeya' yu ji'i ngu', nti' yu. ³ Ngusñi yu tyucui' ndyaa yu ca quichi Damasco bi' li'. Cua tyalaa ti yu quichi bi', li' tsi tsiya' ca ngua'a sca xee tlyu ji'i ycu' Ndyosi slo yu; lcaa su ndu Saulo ntyiji'i xee bi' lo yuu. ⁴ Nclyú yu lo yuu lo'o ndyuna yu cha' nu nda ycu' Ndyosi lo'o yu:

—Saulo, Saulo —nacui Ni—, ¿ni cha' laca lye tsa nxuu tya'a nu'u lo'o na'?

⁵ —¿Tilaca laca nu'u, Cusu'? —nacui Saulo.

—Jesús laca na' —nacui Ni—. Na nxuu tya'a nu'u lo'o na' laca —nacui Ni—. La cui' ca nu'u ndu'ni cha' quicha ti' ycu' nu'u. Ñi'ya nu ndu'ni sca toro, jua'a ndu'ni nu'u; na ntyiji'i quiya' toro la cui' se'i su ndatu ngu' yaca cha siyu' ni', lo'o jua'a nu'u, ndu'ni ñu'u ji'i ycu' ca ti nu'u.

⁶ Lye tsa nchcuá Saulo cha' ndyutsii yu li'.

—¿Ñi'ya nu nti' nu'u cha' cua'ni na', Xu'na? —nacui Saulo li'.

—Tyatu nu'u ni —nacui Jesús ji'i— cha' tye tyalaa ca quichi Damasco jua. Ca ndacua ndi'i sca ñati nu culu'u jinu'u ñi'ya caca cña nu cua'ni nu'u cuentya jna'.

⁷ Ndyutsii tsa ngu' tya'a ndya'a Saulo, nga'aa ngua chcu' ngu' li'; cua ndyuna ngu' cha' nchcui' ycu' Ndyosi lo'o Saulo, masi ná na'a ngu' ji'i Ni, tilaca laca nu cua nchcui'. ⁸ Li' ndatu Saulo, ngusaala yu cloo yu; pana nga'aa ngua ña'a yu, ngua talya loo yu tsiya' ti. Li' ntejeya' chaca ñati ya' yu cha' nga'aa ngua ña'a yu, ndyaa lo'o ngu' ji'i yu nde quichi Damasco. ⁹ Sna tsá ndyanu yu sca ni'i ti; ná sca na ndyacu yu chu' sna tsá, ni xixi ca na, ná ndyo'o yu, lo'o xcui' talya ña'a xee cloo yu.

¹⁰ La cui' quichi Damasco ndi'i sca nu qui'yu nu naa Ananías, nu ngusñi cha' ji'i Jesucristo. Ñi'ya laca lo'o nchcui' xcalá na, jua'a nchcui' ycu' nu Xu'na na lo'o Ananías bi'.

—Ananías —nacui Ni.

—Nde ti nga'a na', Xu'na —nacui Ananías.

¹¹ —Yaa nu'u toni'i ji'i Judas nu ntucua to' calle liñi bi' —nacui nu Xu'na na—, yaa xcuane nu'u ji'i ngu' bi' si ndi'i Saulo nu ca tyi quichi Tarso ndacua. Nta' cha' tsaa nu'u ca slo yu bi', xqui'ya cha' nga'a yu nchcui' yu lo'o ycu' Ndyosi Sti na' juani. ¹² La cui' jua'a cua ngua'ni Ni cha' nchcui' xcalá yu; laja xcalá yu na'a yu jinu'u cha' ndyaa nu'u slo yu cha' cua'ni nu'u jo'o ji'i cloo yu, cha' sta ya' nu'u lo yu cha' tyaca tso'o cloo yu chaca quiya'.

¹³ —Xu'na —nacui Ananías—, tyuu quiya' cua ndañi cha' nu nchcui' ngu' ji'i nu Saulo bi', cha' tyaala tsa yu ji'i ñati jinu'u nu ndi'i nde quichi Jerusalén. ¹⁴ Lo'o juani cua ndyalaa yu quichi re, ndyi'ya lo'o yu ji'i quityi chacuayá' ji'i xu'na sti jo'ó cha' sca' ji'i cua, lcaa ngu' tya'a ya nu ngusñi ya cha' ji'i ycu' nu'u.

¹⁵ Nguxacui ycu' nu Xu'na na cha' ji'i Ananías li':

—Ntsu'u cha' tsaa nu'u ca slo nu Saulo bi' —nacui Ni ji'i—. Cua ngusubi na' ji'i yu cha' cua'ni yu cña jna' —nacui Ni—. Tsaa yu bi' ca slo ngu' xa' loyuu, tsaa yu ca slo nu laca xu'na loyuu tyijyu', lo'o jua'a tsaa yu ca slo tya'a ma, nu ngu' Israel bi'. Ta yu cha' jna' lo'o lcaa ñati ca su tya'a yu, bi' laca cña jna' nu cua'ni yu. ¹⁶ Culu'u na' ji'i yu ñi'ya cha' ti'i nu tyacua ji'i yu lo'o ta yu cha' jna' lo'o ñati.

¹⁷ Li' ndyaa Ananías slo Saulo ca to' tyi Judas bi'. Ndyatí Ananías ni'i, ngusta ya' yu lo Saulo, nchcui' yu lo'o nu Saulo bi' li':

—Saulo, tya'a na' —nacui yu—. La cui' Jesucristo nu laca Xu'na na cua ngulu'uloo Ni jinu'u tyucui su lijya nu'u ca quichi re. Lo'o nu juani cua ngulo nu Xu'na na cña 'na cha' caa na' slo nu'u cha' cua'ni na' jo'o ji'i cloo nu'u, cha' caca ña'a nu'u chaca quiya'; bi' cha' lijya na' slo nu'u juani, xqui'ya cha' nti' Xtyi'i ycui' Ndyosi tyanu ne' cresiya jinu'u.

¹⁸ Nu lo'o ndyaala cloo Saulo, ngua ti' yu cha' ngutu'u sca na cloo yu, ñi'ya si laca sa yu'be quiji. Hora ti ngua tso'o cloo yu li', ña'a tso'o yu chaca quiya'. Li' ntyucuatya Ananías ji'i yu. ¹⁹ Lo'o li' ndyacu Saulo cha' quije juersa ji'i yu chaca quiya', cha' ñi'ya ngua yu tya tsubi' la, jua'a ndyaca yu chaca quiya'. Li' stu'ba nguti'i yu xi lo'o ñati ji'i Jesucristo ca quichi Damasco bi'.

Nchcui' Saulo cha' ji'i Jesucristo lo'o ngu' quichi Damasco

²⁰ Hora ti nguxana Saulo ndya'a yu lcaa ne' laa ji'i ngu' judío quichi bi', ngulu'u yu ji'i ngu' cha' chañi cha' laca Jesús nu sca ti Sñi' ycui' Ndyosi. ²¹ Quiña'a tsaa ngulacua ti' ngu' lo'o ndyuna ngu' cha' bi'.

—¿Ha si'i Saulo jua laca nu lye tsa nchcube' ji'i ñati ji'i Jesucristo ca quichi Jerusalén? —nacui ngu' ji'i tya'a ngu'—. ¿Ha si'i nu jua laca nu ndyalaa nde quichi re cha' sca' ji'i ñati bi', cha' caca cuayá' ji'i ngu' ca slo xu'na sti jo'ó?

²² Lye la ngulu'u Saulo ji'i ngu' cha' chañi cha' Cristo laca ycui' Jesús, la cui' nu cua nda ycui' Ndyosi ji'i yaa chalyuu. Nga'aa ngujui la ñi'ya nu xacui' ngu' cha' ji'i nu Saulo bi' li', lcaa tya'a ngu' judío nu ndi'i quichi Damasco bi'.

Ngulaá Saulo ji'i ngu' judío

²³ Cua nteje tacui tyuu tsa, li' nguane ngu' judío ji'i tya'a ngu' cha' cujuui ngu' ji'i Saulo. ²⁴ Pana ngua tii Saulo cha' cua nti' ngu' cujuui ngu' ji'i. Ca to' quichi bi' ntsu'u sca lo'o tlyu, xcui' quee laca lo'o bi'; cua tsa lo'o bi', lo'o jua'a lcaa to' lo'o bi' nga'a ngu' cua cha' xñi ngu' ji'i Saulo. Ntsu'u ngu' cua to' lo'o tsa talya. ²⁵ Ngua sca talya, li' ndyalaa xi tya'a ñati ji'i Jesucristo; ndyacu' ngu' que lo'o bi', cha' culo ngu' ji'i Saulo ne' lo'o. Li' ndyatí Saulo ne' sca chcubi tlyu, lo'o li' nda'ya ngu' ji'i Saulo, ngua'ya yu chaca chu' lo'o lo'o reta; ndu'u yu ne' chcubi li', ngusñi yu tyucui' ndyaa yu.

Ndyalaa Saulo ca Jerusalén

²⁶ Ndyalaa Saulo ca quichi Jerusalén li', ndyalaa yu slo ñati ji'i Jesucristo ca quichi bi'. Pana ndyutsii ngu' bi' ji'i Saulo, cha' ná jlya ti' ngu' cha' chañi cha' cua ngusñi yu cha' ji'i Jesús. ²⁷ Li' ndyaa lo'o Bernabé ji'i yu slo ngu' nu ngua tsa'a ji'i Jesucristo tya clyo, cha' chcui' yu lo'o ngu':

—Cua na'a Saulo re ji'i ycui' nu Xu'na na —nacui Bernabé ji'i ngu'—. Cua na'a yu ji'i ycui' Jesús nu lo'o ndya'a yu nde quichi Damasco, nchcui' Ni lo'o yu li' —nacui—. Lo'o jua'a ná ndyutsii Saulo li', ngulu'u yu cha' ji'i Jesucristo ji'i ngu' quichi bi'.

²⁸ Li' jlya tso'o ti' ngu' cha' nu nchcui' Bernabé ji'i Saulo, bi' cha' ndyanu Saulo lo'o ngu' quichi Jerusalén cha' tya'a ndya'a ngu' cña laca yu. ²⁹ Lo'o jua'a ná ndyutsii yu, nda yu cha' ji'i ycui' Jesús lo'o ngu' quichi bi'. Pana ndi'i xi ngu' judío nu nchcui' cha' griego, nchcui' ngu' bi' lo'o Saulo li'; lye tsa nxuu tya'a ngu' lo'o yu li', hasta ngua ti' ngu' bi' cujuui ngu' ji'i yu. ³⁰ Ngua tii nu ngu' tya'a ndya'a lo'o Saulo cha' nti' ngu' bi' cujuui ngu' ji'i yu, bi' cha' ngutu'u ngu' ndyaa lo'o ngu' ji'i yu nde quichi Cesarea. Nchcui' ngu' lo'o Saulo li', cha' tso'o la si tyaa yu ca quichi Tarso.

³¹ Li' ndyaa ti'i ti ñati ji'i Jesucristo, masi ca loyuu Judea, masi ca loyuu Galilea, masi ca loyuu Samaria; lcaa tsá ndyaca tsa'a la ngu' cha' ji'i Jesucristo. Ndyu'ni tlyu ngu' ji'i Jesús, lo'o jua'a ndyu'ni ngu' lcaa cña nu nti' ycu' Ndyosi nu Xu'na na cha' cua'ni ngu'. Xtyi'i ycu' Ndyosi nda juersa ji'i ngu' bi', lo'o jua'a ndyatú la ngu' nu ngusñi cha' ji'i Jesús li'.

Ngua'ni Pedro jo'o ji'i Eneas

³² Lo'o nu Pedro bi' ni, ndya'a Pedro slo lcaa ngu' nu ntsu'u cha' ji'i lo'o Jesucristo, lcaa ti quichi su ndi'i ngu' bi'. Li' ndyalaa yu ca su ndi'i ñati ji'i Jesucristo bi' ca quichi Lida. ³³ Lo'o jua'a ndi'i sca nu qui'yu quicha nu naa Eneas quichi bi'; cua nchcu' tyucu' yu, cua snu' yija ntsiya yu lo qui'ña li'. ³⁴ Li' nchcu' Pedro lo'o yu quicha bi':

—Eneas —nacu'— cua ngua'ni Jesucristo cha' ndyaca tso'o nu'u juani —nacu'—. Bi' cha' tyatú nu'u, xcua tso'o late' lo qui'ña cua.

Hora ti ndatú Eneas li'. ³⁵ Lcaa ñati na'a ngu' ji'i nu Eneas bi', cha' ndyaca tso'o yu; na'a ngu' tya'a quichi tyi yu, lo'o jua'a ngu' quichi Sarón na'a ngu' ji'i yu. Li' ngusñi ngu' cha' ji'i ycu' Jesús nu Xu'na na, ngulochu' ngu' ji'i cha' cuxi nu ntsu'u ne' cresiya ji'i ngu'.

Ndyu'ú Dorcas chaca quiya'

³⁶ Cua ndi'i sca nu cuna'a nu naa Tabita nde quichi Jope, jua'a ñati ji'i Jesucristo laca ma' bi'. Dorcas nchcu' ngu' cha'cña ji'i ngu' griego ji'i ma'. Tso'o tsa tyiquee nu cuna'a bi', tso'o tsa nxyucua ma' ji'i lcaa ngu' ti'i. ³⁷ Pana la cui' tyempo nu lo'o ndi'i Pedro quichi Lida, ngusñi sca quicha ji'i ma', ngujui ma' li'. Nu lo'o cua nguxcaata ngu' ji'i jyo'o, li' ndyaa lo'o ngu' ji'i ngusta ngu' ji'i ca chaca ba'a ni'i bi' nde cua. ³⁸ Cua ngujui cha' ji'i ngu' cha' ndi'i Pedro quichi Lida, bi' cha' nguane nu ñati ji'i Jesucristo ji'i tucua tya'a ñati ji'i cha' tsa ngu' cuane ngu' ji'i Pedro cha' caa yu hora ti, cha' cacua ti quichi Jope ndi'i quichi Lida bi'. Ngulaa ngu' slo Pedro li', nchcu' ngu' lo'o yu:

—Cua'ni cha' tso'o caa nu'u nde quichi Jope lo'o ya hora ti —nacu' ngu' ji'i nu Pedro bi' li'.

³⁹ Hora ti ndu'u Pedro lijya lo'o ngu' li'. Nu lo'o ndyalaa ngu' ca toni'i, ngulu'u ngu' ji'i Pedro macala su nscua jyo'o bi'. Ndi'i lcaa nu cuna'a ti'i ca slo, nxi'ya tsa ngu' ndi'i ngu' cha' cua ngujui. Nda ngu' cha' lo'o Pedro cha' quiña'a tsa cha' tso'o ngua'ni nu jyo'o bi' lo'o ngu', jua'a ngulu'u ngu' ji'i yu lcaa late' nu cua ngujyacu' nu jyo'o bi' cha' ta xlyabe ti ji'i ngu'. ⁴⁰ Nchcu' Pedro lo'o ngu' li':

—Tyu'u ma' xi nde liya' —nacu' yu ji'i ngu'.

Nu lo'o ndye ndu'u ngu' nde liya', li' ndyatú sti' Pedro nchcu' yu lo'o ycu' Ndyosi. Nu lo'o ndye nchcu' yu lo'o ycu' Ndyosi, li' ndyaa yu nde su nscua jyo'o bi', nchcu' yu lo'o jyo'o bi' li':

—Tabita —nacu' yu—, tyatú nu'u juani.

Lo'o li' tsa tsiya' ca nguxuti'i Tabita bi' cloo; li' nguxña'a ji'i Pedro, hora ti ndaca'a li'. ⁴¹ Ngusñi Pedro ya' ma', nguxatú yu ji'i ma'; li' ngusi'ya yu ji'i ngu' nu ndi'i nde liya'. Hora ti ñaa nu ñati ji'i Jesucristo bi' nde ni'i lo'o lcaa nu cuna'a ti'i bi', na'a ngu' ji'i Tabita cha' cua ndyu'ú ma' chaca quiya'. ⁴² Lcaa ngu' quichi Jope ni, nu lo'o ndyuna ngu' ñi'ya ngua cha' ji'i nu cuna'a bi', ndube tsa ti' ngu' li'; quiña'a tsa ngu' bi' ngusñi ngu' cha' ji'i ycu' Jesús nu Xu'na na li'. ⁴³ Ndyanu Pedro tyuu tsá quichi Jope bi' li'; to' tyi Simón nu cuityi quiji, ca bi' ndyanu yu.

10

Nchcu' Pedro lo'o Cornelio

¹ Ndi'i sca nu qui'yu nu naa Cornelio ca quichi Cesarea; laca Cornelio capitán ji'i sca latya ngu' sendaru nu nacui' ngu' cha' latya Italiano laca ngu'. ² Ndyu'ni tlyu nu Cornelio bi' ji'i ycu' Ndyosi lo'o lcaa ngu' tya'a nga'a ti yu, masi ngu' xa' tsu' laca yu. Tso'o tsa tyiquee yu, nxyucua tsa yu ji'i ngu' ti'i. Lcaa tsá ntsu'u yu nchcu' yu lo'o ycu' Ndyosi. ³ Lo'o li' ntsu'u sca tsá ndyalaa sca xca' ji'i ycu' Ndyosi slo yu bi', hora cua sna nde ngusij

ndyalaa xca bi'. Ñi'ya ngua si nchcui' xcalá ti yu, jua'a ngua cha' bi'. Li' nchcui' xca bi' lo'o yu:

—Cornelio —nacui xca ji'i yu.

⁴ Ndyutsii tsa Cornelio lo'o na'a yu ji'i xca bi' li'.

—Xu'na —nacui yu—, ¿ñi'ya cha' laca nti' nu'u jna'?

—Cua ndyuna ycu' Ndyosi cha' nu cua nchcui' nu'u lo'o Ni —nacui xca bi'—. Lo'o jua'a cua na'a Ni cha' tso'o tsa ndu'ni nu'u lo'o ngu' ti'i, bi' cha' cua ndyi'u ti' ycu' Ndyosi jinu'u. ⁵ Juani culo nu'u cña ji'i ngu' cha' tsa ngu' quichi Jope. Quichi bi' ndi'i sca nu qui'yu nu naa Simón, lo'o xtañi yu laca Pedro. ⁶ Cua ndyalaa yu toni'i ji'i chaca Simón nu laca cuityi quiji nu ntucua tyi cacua ti to' tyujo'o. Ta nu Simón Pedro bi' sca cha' lo'o nu'u, ni cña ntsu'u cha' cua'ni nu'u.

⁷ Ndu'u xca ji'i ycu' Ndyosi bi', ndyaa li'. Lo'o li' ngusi'ya Cornelio ji'i tucua tya'a msu ji'i, lo'o ji'i sca sendaru nu ndu'ni cña ji'i; lo'o sendaru bi' ndyu'ni tlyu yu ji'i ycu' Ndyosi. ⁸ Li' nchcui' Cornelio lo'o nu ca ta'a sna ngu' lcaa ña'a cha' nu ngua ji'i ycu' tsa; li' ngulo yu cña ji'i ngu' cha' tsa ngu' tsaqui'ya ngu' ji'i Pedro ca quichi Jope bi'.

⁹ Nguxee chaca tsa ndya'a ngu' nde tyucui Jope. Lo'o ndyalaa nde hora, xi tya lyiji tyalaa ngu' quichi bi'. La cui' hora bi' ndyacu' Pedro ndyaa yu que ni'i cha' chcu' yu lo'o ycu' Ndyosi. Jlyacua tsa que ni'i bi'. ¹⁰ Li' ntucua Pedro ntyute' tsa yu, jña tsa ti' yu cacu yu li'; na cua nguxana ndyique' ngu' scuaa, pana tya lyiji xi caque'. Lo'o li' ngua'ya xcalá yu, nchcui' xcalá yu ña'a nu ntucua ti yu que ni'i bi'. ¹¹ Laca cha' nxña'a yu nde cua, na'a yu ngusaala ycu' Ndyosi nde cua; ngutacui ñi'ya nti' sca tasá tlyu tsa nu ndyaaca' juu ca ta'a jacua jyaca, lijya ndati'i tasá bi' lo yuu. Jua'a ña'a nti' yu. ¹² Tyuu tsa tya'a na'ni cuxi ntsu'u ne' tasá nu ndati'i nde lo yuu bi': ntsu'u na'ni nu ntucua quiya', ntsu'u na'ni lu'be, lo'o jua'a ntsu'u cuaña. ¹³ Li' ndyuna Pedro cha' nchcui' ycu' Ndyosi lo'o yu, ngua ti' yu:

—Pedro —nacui Ni ji'i yu—, cjuui clya nu'u ji'i na'ni cua cha' cacu nu'u ji'i.

¹⁴ —Ná nchca jna', Xu'na —nacui Pedro ji'i—. Ni sca quiya' bilya cacu na' cuaña' na'ni jua; na'ni cuxi laca jua cuentya ji'i cuare.

¹⁵ Xa' nchcui' ycu' Ndyosi lo'o yu li':

—Ná tso'o ñacu' nu'u cha' na'ni cuxi laca jua, si cua nacui ycu' Ndyosi cha' lubii ni'.

¹⁶ Sna quiya' nchcui' ycu' Ndyosi lo'o Pedro jua'a, li' ndyuc'o' tasá bi' ndyaa nde cua chaca quiya', ña'a ndacu' ti lo'o juu. ¹⁷ Laja lo'o ndube tsa ti' Pedro, cha' ná ngua cuayá' ti' yu ni cha' laca nchcui' xcalá jua'a, li' ndyalaa ngu' bi' to' ni'i; la cui' nu ca ta'a sna ngu' nu ngulo Cornelio cña ji'i cha' caa ngu' laca ngu' bi'. Cua nchcuane ngu' ji'i ngu' quichi mala ntucua tyi Simón nu laca cuityi quiji, jua'a ndyalaa ngu' to' ni'i. ¹⁸ Li' cu' ndacha' ngu' ji'i nu laca tyi si nga'a Simón Pedro. ¹⁹ Laja li' quiña'a tsa ngulacua ti' Pedro ni cha' nchcui' xcalá yu, lo'o li' nchcui' Xtyi'i ycu' Ndyosi lo'o yu:

—Cua ndyalaa sna tya'a ñati nclyana ngu' jinu'u —nacui Ni ji'i Pedro ña'a ntucua ti yu que ni'i—. ²⁰ Cua'ya nu'u yala ti cha' tsa nu'u lo'o ngu' re. Ná cube ti' nu'u cha' ji'i ngu', na' ngulu' cña ji'i ngu' cha' caa ngu' ca nde.

²¹ Li' hora ti ngua'ya Pedro cha' chcu' lo'o ngu' bi'.

—La cui' na' laca nu ndya'a ma nclyana ma —nacui Pedro ji'i ngu'—. ¿Ni cña cua'ni ta na' ji'i ma nti' ma?

²² —Cua ngulo nu cusu' Cornelio cña ji'i ya cha' caa ya ca nde —nacui ngu' ji'i Pedro—. Tso'o tsa tyiquee nu Cornelio bi', ndu'ni tlyu yu ji'i ycu' Ndyosi, lo'o jua'a tso'o tsa nchcui' lcaa ngu' judío tya'a nu'u ji'i nu cusu' bi'. Cua ndacha' xca ji'i ycu' Ndyosi ji'i Cornelio cha' ta yu ji'i ya caa ya ca nde, caqui'ya ya jinu'u cha' tsa na ca slo nu cusu' bi', ca quichi Cesarea. Ntsu'u cha' cuna ycu' Cornelio cua ña'a ca cha' nu chcu' nu'u lo'o.

²³ —Tyaa ma ni'i —nacui Pedro ji'i ngu'—. Ntsu'u su caja' ma ca nde. Ca la quee tsa na cajua.

Nguxee chaca tsa, li' ndu'u ngu' quichi Jope ndyaa ngu', ndyaa ngu' lo'o tucua sna tya'a ñati ji'i Jesucristo nu ca tyi quichi bi'.

²⁴ Tsa nchca tyucuaa ndyalaa ngu' quichi Cesarea. Nga'a Cornelio ntajatya ji'i ngu'; cua laca ndyu'u ti'i ngu' toni'i ji'i, lcaa ñati tya'a nu cusu' lo'o tya'a ndya'a ti ngu'. ²⁵ Nu lo'o ndyalaa Pedro to' tyi Cornelio, li' ndu'u nu cusu' ñaa nde liya', ndyatú sti' nde loo Pedro cha' cua'ni tlyu ji'i yu ngua ti' Cornelio, ñi'ya ndu'ni tlyu na ji'i ycuí Ndyosi. ²⁶ Hora ti ndaya' Pedro ya' Cornelio, nguxatu yu ji'i nu cusu' bi' li'.

—Tyatu nu'u, cusu' —nacui Pedro ji'i—, tyucuaa na laca na ñati chalyuu ti.

²⁷ Tya nchcui' la Pedro lo'o ngu' lo'o ndyatí ngu' ndyaa ngu' ni'i. Li' na'a Pedro cha' cua quiña'a ñati ndyu'u ti'i ni'i bi'. ²⁸ Nda Pedro cha' lo'o ngu' bi' li':

—Jlo ti' mā cha' ná ntsu'u chacuayá' ji'i cua nu laca ya ngu' judío, cha' tyu'u ti'i ya lo'o cu'mā ngu' xa' tsu' —nacui Pedro ji'i ngu'—. Ná ntsu'u chacuayá' tyatí ya ni'i ji'i ngu' xa' tsu' —nacui—. Pana cua ngulu'u ycuí Ndyosi jna' cha' ná tso'o chcui' na' ji'i xa' ñati cha' ñati cuxi laca ngu', cha' si'i ñati lubii laca ngu', masi ngu' xa' tsu' laca ngu'. ²⁹ Bi' cha' lijya na' ca nde juani. Nu lo'o ndyalaa ti msu jinu'u ca slo na', hora ti ndu'u na' lijya na' lo'o ngu' re; nga'aa nchcui' tsa na' lo'o msu bi'. Bi' cha' juani, ¿ni cña cua'ni ta na' ji'i cu'mā nti' mā?

³⁰ Nguxacui Cornelio cha' ji'i Pedro li':

—Cua ngua jacua tsá nchcui' na' lo'o ycuí Ndyosi su nga'a na' ni'i re —nacui ji'i Pedro—, lo'o hora ti ndyalaa sca ñati slo na' nu lacu' late' ngati, hasta ntyiji'i xee ndubi lo late' bi'. Hora cua sna nde ngusii ndyalaa yu bi', nu lo'o bilya cacu na' li'. ³¹ Nchcui' yu bi' lo'o na': “Cornelio”, nacui yu, “cua ndyuna ycuí Ndyosi cha' nu nchcui' nu'u lo'o Ni, jua'a cua na'a ycuí Ni cha' tso'o tsa ndu'ni nu'u lo'o ngu' ti'i; bi' cha' cua ndyi'u ti' ycuí Ndyosi jinu'u. ³² Juani culo nu'u cña ji'i ngu' cha' tsaa ngu' quichi Jope; quichi bi' ndyalaa sca nu qui'yu nu naa Simón, lo'o xtañi yu laca Pedro. Tsaa ngu', tsaa cacha' ngu' ji'i yu cha' cā yu ca nde. Cua ndi'i yu to' tyi chaca Simón nu laca cuityi quiji nu ntucua tyi cacua ti to' tyujo'o. Nu lo'o tyalaa yu ca nde, li' culu'u yu sca cha' nu tso'o tsa jinu'u.”

³³ Jua'a nacui ñati bi' jna' —nacui Cornelio—. Bi' cha' hora ti ngulo na' cña ji'i ngu' cha' tsaa ngu' ca su ndi'i nu'u. Tso'o tsa ntsu'u tyiquee na' cha' ndyalaa nu'u slo na' juani; bi' cha' cua ndyu'u ti'i lcaa tya'a ya se'i ti chacuayá' ji'i ycuí Ndyosi, cha' cuna ya lcaa cha' nu cua nda ycuí Ni lo'o nu'u cha' chcui' lo'o ya.

Cha' nu nchcui' Pedro lo'o ngu' slo Cornelio

³⁴ Li' nguxana Pedro ngulu'u yu ji'i ngu' bi':

—Juani cua ngua cuayá' ti' na' cha' stu'ba tsa ndu'ni ycuí Ndyosi lo'o lcaa ñati chalyuu —nacui—. ³⁵ Tso'o tsa ntsu'u tyiquee ycuí Ndyosi ña'a Ni ji'i lcaa ñati chalyuu nu chañi cha' ndu'ni tlyu ngu' ji'i ycuí Ni, ñati nu ndu'ni lcaa ña'a cha' nu nti' Ni. ³⁶ Cua nda ycuí Ndyosi cha' lo'o ya nu laca ya ngu' Israel, cha' ti' tyi'i cresiya ji'i ñati chalyuu xqui'ya Jesucristo, nu laca Xu'na lcaa ñati. ³⁷ Jlo tso'o ti' mā ña'a cha' nu nteje tacui tya tsubi' la loyuu re, su ca tyi ngu' judío. Clyo nda Juan cha' bi' lo'o ngu' nu lo'o ntyucuatya ji'i ngu', li' nda Jesús cha' bi' lo'o ngu' ca loyuu su cuentya Galilea. Tiya' la li' nda Jesús cha' bi' lo'o lcaa ngu' tya'a ngu' Israel. ³⁸ Jlo ti' mā ñi'ya nguti'i Jesús chalyuu, la cui' Jesús Nazaret. Cua ngusubi ycuí Ndyosi Sti yu ji'i Jesús, nda la Ni juersa ji'i nu Jesús bi' nu lo'o ndyalaa Xtyi'i ycuí Ni lo yu. Lcaa su nguta'a yu ngua'ni yu cha' tso'o lo'o ñati, lo'o jua'a ngua'ni yu cha' ndyaca tso'o ngu' nu quicha tsa, masi ñati nu ntsu'u tsa cha' ti' ji'i xqui'ya cha' ngusni cui'i cuxi ji'i ngu'. Ngua'ni Jesús cña jua'a, cha' nguxtyucua ycuí Ndyosi ji'i yu. ³⁹ Cua na'a ya lcaa cña nu ngua'ni Jesús ca quichi Jerusalén, lo'o jua'a cña nu ngua'ni yu lcaa quichi tyi ngu' judío tya'a ya. Na cua nguta'a ya lo'o yu, bi' cha' chañi cha' nu nchcui' ya lo'o mā. Li' ntejeya' ngu' ji'i Jesús, ngujui'i ca'a ngu' ji'i yu lo crusi; jua'a ngujuii yu li'. ⁴⁰ Pana nu lo'o ndya'a sna tsá, li' ngua'ni ycuí Ndyosi cha' ndyu'ú Jesús chaca quiya'. ⁴¹ Li' ndu'u tucua yu nde su ndi'i ya; ná na'a lcaa ngu' quichi bi' ji'i yu, cua laca ti ñati tya'a ya na'a ya ji'i yu. Cua ngusubi ycuí Ndyosi ji'i ya cha' culu'u ya cha' ji'i ycuí Ni ji'i xa' ñati, bi' cha' cua na'a ya ji'i Jesús lo'o ndyu'ú yu chaca quiya'. Stu'ba ti ndyacu ya lo'o ycuí yu li'. ⁴² Tya li' cua ngulo Jesús cña ji'i ya cha' ta ya cha' liñi ji'i ycuí lo'o ñati,

cha' cua nda ycuí' Ndyosi cña jí'í nu Jesús bi', cha' cua'ni cuayá' yu jí'í lcaa ñatí chalyuu, masi nu cua ngujui, masi nu tya lu'ú. ⁴³ Na cua nguscua jyo'o cusu' xi cha' lo quityi jí'í ycuí' Ndyosi nu ngua sa'ni; lcaa quityi bi' nchcui' cha' ntsu'u cha' caa sca ñatí tlyu lo yuu chalyuu tyempo nde loo la; bi' laca nu cuityi yabe' nu ntsu'u jí'í lcaa ñatí, si xñi ngu' cha' jí'í yu, nacuí cha' nu nscua lo quityi bi'. Na cua ndyalaa yu bi' lo yuu re juani, Jesús naa yu.

Ndyanu Xtyi'i ycuí' Ndyosi ne' cresiya jí'í ngu' xa' tsu'

⁴⁴ Tya ndu Pedro nchcui' lo'o ngu' bi', lo'o li' ndyalaa Xtyi'i ycuí' Ndyosi ne' cresiya jí'í lcaa ñatí nu ndyuna cha' nu nclyu'u Pedro jí'í ngu'. ⁴⁵ Ndube tsa ti' ñatí jí'í Jesucristo tya'a ndya'a Pedro. Ngu' judío laca ngu' bi', bi' cha' ndube tsa ti' ngu' cha' lo'o ngu' xa' tsu', cua nda ycuí' Ndyosi Xtyi'i ycuí' Ni cha' tyanu ne' cresiya jí'í ngu'. ⁴⁶ Li' jlo ti' nu ngu' judío bi', cha' chañi cha' cua nda ycuí' Ndyosi Xtyi'i ycuí' Ni jí'í Cornelio lo'o jí'í tya'a yu, nu lo'o ndyuna ngu' cha' nchcui' ngu' bi' cha'cña jí'í ngu' xa' quichi, masi bilya chcuí' ngu' jua'a nquicha'. Lo'o jua'a lye tsa ngua'ni tlyu ngu' bi' jí'í ycuí' Ndyosi. Li' nchcui' Pedro lo'o tya'a ndya'a yu:

⁴⁷ —Ñi'ya nu lo'o ndyanu Xtyi'i ycuí' Ndyosi ne' cresiya jí'í na, la cui' jua'a cua ndyanu Xtyi'i ycuí' Ndyosi ne' cresiya jí'í ngu' re juani —nacuí Pedro jí'í tya'a ndya'a yu—, bi' cha' tso'o la si tyucuatya na jí'í ngu' re.

⁴⁸ Li' nchcui' ngu' bi' lo'o ñatí tya'a Cornelio bi':

—Tso'o la si tyucuatya ya jí'í ma juani, cha' ca cuayá' ti' ngu' quichi re cha' ñatí jí'í Jesucristo laca ma.

Lo'o li' xa' nchcui' nu ngu' ca tyi lo'o Pedro cha' tyanu yu la xi lo'o ngu' bi'.

11

Nchcui' Pedro lo'o ñatí jí'í Jesucristo ca Jerusalén

¹ Cua ngujui cha' jí'í quiña'a ñatí nu ndi'í loyuu su cuentya Judea, cha' lo'o ngu' xa' tsu' cua ngusñi ngu' cha' jí'í Jesús; cua ngujui cha' jí'í ngu' nu ngua tsa'a jí'í Jesucristo tya clyo, lo'o jua'a cua ngujui cha' bi' jí'í lcaa ñatí jí'í Jesucristo nu ndi'í ca bi'. ² Bi' cha' lo'o nguxtyuu Pedro ñaa yu nde quichi Jerusalén, ndyacu tya'a yu lo'o xi ngu' judío nu ngusñi cha' jí'í Jesús, pana ña'a ti tya tiji' ti' ngu' jí'í cha' cusu'. ³ Li' nchcuane ngu' jí'í Pedro:

—¿Ni cha' laca ndyaa nu'u slo ngu' xa' tsu'? —nacuí ngu' jí'í Pedro—. ¿Ni cha' laca ndyacu nu'u stu'ba ti lo'o ngu' bi'?

⁴ Li' nchcui' Pedro lo'o ngu' ñi'ya nu ngua lo'o ndyaa yu slo ngu' bi':

⁵ —Ngua sca tsá nga'a na' ca quichi Jope —nacuí Pedro—. Laja lo'o nchcui' na' lo'o ycuí' Ndyosi, li' ñaa sca xcalá na'. Laja lo'o nchcui' xcalá, li' nguxña'a na' nde cua; ñi'ya sca tasá tlyu, jua'a ña'a na nu lijya ndati'í nde cua cha' ca'ya nde lo yuu. Ca ta'a jacua jyaca tasá bi' ntucua juu, jua'a tso'o ti lijya tasá bi' ndati'í lo yuu ca su nga'a na'. ⁶ Li' na'a tsa na' jí'í na nu ntsu'u ne' tasá bi', cha' na'a na' cha' ntsu'u tyuu tsa lo na'ni: ntsu'u na'ni nu ntucua quiya', ntsu'u na'ni tyaala, lo'o jua'a ntsu'u cuaña, ntsu'u na'ni lu'be. ⁷ Li' nchcui' ycuí' Ndyosi lo'o na': “Pedro”, nacuí Ni, “cujui clya nu'u jí'í na'ni cua cha' cacu nu'u jí'í”. ⁸ Lo'o li' nguxacuí na' cha' jí'í Ni: “Ná nchca 'na cacu na'ni nu ña'a jua'a, Xu'na”, nacuí na' jí'í Ni. “Ni sca quiya' bilya cacu na' jí'í na'ni cuxi jua, cha' nchcui' cuare cha' ná tso'o cacu ya na'ni nu ña'a jua'a.” ⁹ Li' xa' nguañi nchcui' ycuí' Ni nde cua: “Ná tso'o ñacuí nu'u cha' laca bi' na'ni cuxi, cha' na cua nacuí ycuí' Ndyosi cha' laca bi' na'ni lubii”. ¹⁰ Sna quiya' nteje tacuí cha' bi' su nga'a na', li' nguxtyacuí tasá bi' ndyaa nde cua chaca quiya'. ¹¹ Hora ti ndyalaa sna tya'a ñatí ca ni'í su nga'a na' li'. Cua ngulo sca ngu' quichi Cesarea cña jí'í ngu' bi', cha' caa ngu' su ndi'í na'. ¹² Nchcui' Xtyi'i ycuí' Ndyosi lo'o na' li', cha' ná culacua tsa ti' na', cha' tsa'a na' lo'o ngu' bi'. Ca ta'a scua ñatí re ndyaa ngu' lo'o na' slo ñatí bi' ca quichi Cesarea. ¹³ Li' nda nu cusu' bi' cha' lo'o ya ñi'ya ngua cha' bi'. Cua na'a yu sca xca jí'í ycuí' Ndyosi nu ndyatí lijya ni'í jí'í yu cha' ta sca cha' lo'o yu: “Culo nu'u cña jí'í msu jinu'u”, nacuí xca bi' jí'í nu cusu' bi', “cha' tsaa msu ca quichi

Jope, cha' tsaa cacha' jii' Simón Pedro cha' caa yu ca nde. ¹⁴ La cui' Simón bi' ta cha' lo'o nu'u, lo'o lcaa tya'a nu'u, cha' caja ñi'ya nu cua'ni lyaá ycu' Ndyosi jii' ma." Jua'a nacui xca' bi' jii' nu cusu' bi'. ¹⁵ Li' ndyalaa ya ca to' tyi ngu' bi'. Nguxana na' ngulu'u na' cha' jii' ngu', lo'o li' hora ti ngua'ya Xtyi'i ycu' Ndyosi lo ngu'. La cui' ñi'ya ndyanu Xtyi'i ycu' Ni ne' cresiya ji'na nu ngua tya clyo, la cui' jua'a ndyanu Xtyi'i Ni ne' cresiya jii' ngu' bi' li'. ¹⁶ Ntsu'u ti' na' li', cha' tya tsubi' la nchcui' ycu' nu Xu'na na lo'o na ndi'ya: "Tsubi' cua ntyucuatya Juan jii' ñati' lo'o hitya ti", nacui, "pana xa' ña'a cua'ni ycu' Ndyosi cha' caca lubii cresiya jii' ma nu lo'o tyanu Xtyi'i ycu' Ndyosi ne' cresiya jii' ma". ¹⁷ Na cua nda ycu' Ndyosi Xtyi'i ycu' Ni jii' ngu' xa' tsu' la cui' ñi'ya nu nda Ni Xtyi'i ycu' Ni ji'na, nu lo'o ngusñi na cha' jii' Jesucristo nu Xu'na na; bi' cha' ná tso'o si cua'a na cña nu ndu'ni ycu' Ndyosi lacua.

¹⁸ Nu lo'o ndyuna ngu' cha' nu nchcui' Pedro lo'o ngu', nga'aa ngua chcu' tyaala ngu' bi' lo'o Pedro. Li' ngua'ni tlyu ngu' bi' jii' ycu' Ndyosi. Ndi'ya nchcui' ngu' lo'o Ni li':

—Ndyosi Sti ya, tso'o tsa ndu'ni nu'u lo'o ngu' xa' tsu', masi si'i ngu' judío laca ngu' bi' —nacui ngu' jii' ycu' Ndyosi—. Ndu'ni nu'u cha' ca tyuju'u ti' ngu' jii' lcaa cha' cuxi nu ntsu'u jii' ngu', cha' caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye jii' ngu' bi'.

Ñati jii' Jesucristo nde quichi Antioquía

¹⁹ Cua sa'ni xi ngua lo'o ndyujui ngu' jii' Esteban, lo'o la cui' tyempo bi' ngua ti' ngu' xcube' ngu' jii' lcaa ngu' nu ntsu'u cha' jii' lo'o Jesús; bi' cha' tyuu tsa tya'a ngu' bi' ndatsu' ngu' ndyaa ngu' tyijyu'. Ntsu'u ngu' nu ndyaa ca loyuu su cuentya Fenicia, ntsu'u tya'a ngu' nu ndyaa ca loyuu su cuentya Chipre, lo'o jua'a ntsu'u tya'a ngu' nu ndyaa ca quichi Antioquía. Lcaa su ndyaa ngu' ngulu'u ngu' cha' tso'o jii' Jesucristo jii' tya'a ngu' judío ti, ná ngulu'u ngu' cha' bi' jii' xa' ñati. ²⁰ Tiya' la li', ndyaa xi xa' la ñati jii' Jesús ca quichi Antioquía; ngu' ca tyi loyuu su cuentya Chipre lo'o jua'a loyuu su cuentya Cirene laca ngu' bi'. Nchcui' ngu' bi' lo'o lcaa ngu' quichi, masi lo'o ngu' judío, masi lo'o xa' ñati; ngulu'u ngu' cha' tso'o jii' Jesucristo jii' lcaa ngu' quichi bi'. ²¹ Tlyu tsa chacuayá' ntsu'u jii' ngu' xqui'ya Jesús nu Xu'na na, bi' cha' ngusñi quiña'a ñati cha' jii' ycu' Ni, bi' cha' nguxtyanu ngu' cha' cuxi nu ntsu'u tsa tyiquee ngu' jii' clyo.

²² Li' ngujui cha' bi' jii' taju ñati jii' Jesucristo nu ndi'i nde Jerusalén, bi' cha' nchcui' ngu' lo'o Bernabé cha' tsaa yu ca quichi Antioquía. ²³ Li' ndu'u Bernabé ndyaa yu, ndyalaa yu ca quichi bi', na'a yu ñi'ya laca cha' tso'o nu ngua'ni ycu' Ndyosi lo'o ngu' bi'. Tso'o tsa ntsu'u tyiquee Bernabé li'. Nda yu sca cui' lo'o taju ñati jii' Jesucristo ca bi', cha' tyucui tyiquee ngu' cua'ni ngu' cña lcaa tsa, lcaa ña'a cña nu nti' ycu' nu Xu'na na cha' cua'ni na. ²⁴ Tso'o tsa tyiquee Bernabé; cua ndyanu Xtyi'i ycu' Ndyosi ne' cresiya jii' yu, lo'o jua'a tso'o tsa jlyu ti' yu jii' Jesucristo. Bi' cha' quiña'a la ñati cua ngusñi ngu' cha' jii' nu Xu'na na xqui'ya nu Bernabé bi' li'.

²⁵ Lo'o li' ndu'u yu bi' ndyaa yu nde quichi Tarso, ndyaana yu jii' Saulo. Lo'o nquiye yu jii', li' ngutu'u yu ñaa lo'o yu jii' Saulo ca quichi Antioquía chaca quiya'. ²⁶ Li' nguti'i' ngu' sca yija lo'o taju ñati jii' Jesucristo ca bi', nclu'u ngu' jii' quiña'a ñati. Quichi Antioquía bi' ngua su ngutu'u suu cha' nu nchcui' ngu' cha' ngu' cristiano laca ñati nu ngusñi cha' jii' Jesucristo.

²⁷ Tyempo bi' ndyalaa tucua sna la tya'a ñati nu ngua tu'ba jii' ycu' Ndyosi. Ndu'u ngu' quichi Jerusalén ndyalaa ngu' quichi Antioquía li'. ²⁸ Agabo naa tsaca ngu' bi'. Cua nda Xtyi'i ycu' Ndyosi sca cui' lo'o nu Agabo bi' cha' chcu' yu lo'o ngu'. Li' nchcui' Agabo lo'o ngu' cha' cua caa ti sca jbi'ña tlyu tsa tyucui ña'a chalyuu. Chañi cha' jua'a ngua cha' nu nda Agabo bi', pana nde loo la ngua cha' bi', nu lo'o ngua Claudio rey nu laca loo. ²⁹ Li' ngüñi cha' jii' ñati jii' Jesús lo'o tya'a ngu' cha' ta ngu' msta jii' tya'a ti'i ti ngu', ngu' nu ndi'i quichi su cuentya Judea. ³⁰ Jua'a ngua'ni ngu' li'. Nda ngu' msta bi' jii' Bernabé lo'o jii' Saulo cha' tsaa lo'o ngu' jii', cha' ta ngu' cñi bi' jii' ngu' cusu' ca bi'. Li' tacha ngu' cñi bi', caja xi ndaca ti jii' tya'a ti'i ti ngu'.

12

Ndyujuii ngu' ji'i Jacobo lo'o ngusu'ba ngu' ji'i Pedro ne' chcuá

¹ Nu ngua tyempo bi', rey nu ngua naa Herodes ni, nchcube' tsa ji'i ñati ji'i Jesucristo. ² Ngulo rey bi' cña ji'i msu ji'i cha' cujuui ngu' ji'i Jacobo lo'o maxtyi. (Jacobó bi' ngua tya'a ngula Juan.) ³ Chaa tsa ti' ngu' judío cha' ndyujuii rey ji'i Jacobo, bi' cha' lo'o ji'i Pedro ntejeya' nu rey bi' li'. La cui' tsá nu ngusñi rey ji'i yu, li' ngua sca ta'a ji'i ngu' judío, ta'a nu lo'o ndacu ngu' xlyá tiji nu ná lo'o scua tiye' ndya'. ⁴ Ntejeya' ngu' ji'i Pedro, li' ndyaa lo'o ngu' ji'i, ngusu'ba ngu' ji'i ne' chcuá. Li' ndyatú jacua latya sendaru cua ji'i, jacua tya'a sendaru ntsu'u ji'i sca latya ngu'; ndi'i ngu' bi' cua to' ni'i chcuá su ntsu'u Pedro. Nu lo'o tye tsá ta'a pascua, li' tyu'u ti'i lcaa ngu' quichí cha' cua'ni cuayá' nu Herodes bi' ji'i Pedro, nti' ycuí' rey bi'; ⁵ bi' cha' ntsu'u cha' ña'asii tso'o sendaru ji'i yu lo'o ntsu'u yu ne' chcuá. Pana laja li' lye tsa nchcui' tya'a ñati ji'i Jesucristo lo'o ycuí' Ndyosi cha' cua'ni lyaá Ni ji'i Pedro.

Ncloy ycuí' Ndyosi ji'i Pedro ne' chcuá

⁶ Cua ngua talya li'. Chaca tsá cua culo ti Herodes ji'i Pedro cha' ca cuayá' ji'i yu slo ngu' quichí bi'. Cua ngusca' ngu' ji'i Pedro lo'o tucua tya'a carena, sca carena ntsu'u ya' sca sendaru. Lo'o jua'a ndu xa' la sendaru cua toni'i chcuá nde liya'. Li' ngua'ya xcalá ti Pedro. ⁷ Laja lo'o laja' ti yu, hora ti ndu'u tucua sca xca ji'i ycuí' Ndyosi su nga'a yu. Tso'o tsa xee ngulane ne' ni'i chcuá li'. Nguxtyu'u xca bi' ji'i Pedro, nchcui' xca lo'o yu li':

—Tyatu clya nu'u —nacui xca bi' ji'i yu.

Hora ti ndyati' carena chcuá nu ndyaaca' ya' yu. ⁸ Xa' nchcui' xca lo'o yu li':

—Xca' nu'u sii' —nacui—. Xu'ba nu'u caña quiya'.

Ngua'ni Pedro jua'a, lo'o li' nchcui' xca lo'o yu chaca quiya':

—Quixii nu'u te' quicha' hichu'. Ya'a clya tyu'u lca'a nu'u jna' —nacui xca bi' ji'i.

⁹ Li' ndu'u lca'a Pedro ji'i xca bi', pana ná ngua tii yu cha' chañi cha' ndyalaa xca ji'i ycuí' Ndyosi slo yu; ngua ti' yu cha' laja xcalá ti yu ngua cha' bi'. ¹⁰ Nteje tacui ngu' slo sendaru nu nga'a cua ne' ni'i chcuá, lo'o jua'a nteje tacui ngu' slo xi xa' la sendaru nu nga'a cua. Li' ndyalaa ngu' ca toni'i chcuá tlyu, xcui' chcuá laca toni'i bi'. Lo'o li' ndyaala toni'i bi' ycuí' ti; jua'a ngua ngutu'u ngu' to' calle, ndyaa ngu' ndyalaa ngu' nde sca jyaca calle bi'. Lo'o li' ndu'u nu xca bi' ndyaa, chaca tya Pedro ndyanu calle bi'. ¹¹ Li' nda Pedro cuentya:

—Juani nchca cuayá' ti' na' cha' cua ngulo ycuí' nu Xu'na na' cña ji'i xca bi' ji'i Ni, cha' nu ñaa ngulo jna' ni'i chcuá jua —nacui yu—. Ngua ti' Herodes xcube' jna', cha' xña'a tsa ntsu'u tyiquee ngu' judío tya'a na' ña'a ngu' jna'; pana ná ngua ji'i cua'ni cña cuxi bi'.

¹² Ngulacua tsa ti' Pedro su ndu ycuí' ti yu. Nu lo'o ngua cuayá' ti' yu, li' ndyaa yu ca slo María xtya'a Juan Marcos. Ca ni'i bi' ndyuu ti' tyuu tya'a ñati ji'i Jesús, nchcui' ngu' lo'o ycuí' Ndyosi. ¹³ Ngujui'i ya' yu toni'i, lo'o li' sca nu cuna'a cuañi' nu naa Rode, bi' nu ndyaa na'a toni'i. Ña'a ndu ti nu cuna'a bi' toni'i nde ni'i ti. ¹⁴ Hora ti ndyuloo nu cuna'a bi' xtyi'i Pedro lo'o nchcui' yu. Chaa tsa ti' cho' li'. Ngusna cho' ndyaa chcuí' lo'o tya'a ndi'i cho' ni'i bi', pana ña'a ti tya ndu ycuí' Pedro nde liya' cha' bilya saala ngu' toni'i.

¹⁵ —Cua ngua tonto hique nu'u —nacui ngu' ji'i Rode li'.

Pana lye la nchcui' nu cuna'a bi' lo'o ngu' li', cha' chañi cha' Pedro laca nu ndu toni'i bi' nde liya'.

—Si'i —nacui ngu' li'—. ¿Ha si'i nu xca ji'i ycuí' Ndyosi nu ña'asii ji'i Pedro laca bi'? —nacui ngu' ji'i.

¹⁶ Ña'a ti tya ndu Pedro nde liya' ntyiji'i ya' yu toni'i. Li' ndyaa ngu' cha' saala ngu' toni'i. Lo'o na'a ngu' ji'i Pedro ndu, li' ndube tsa ti' ngu' cha' cua ndyalaa ycuí' yu. ¹⁷ Ngua'ni ya' yu ji'i ngu' li', cha' ca ti' ti ngu'. Ndacha' yu ji'i ngu' ñi'ya ngua lo'o ngua'ni ycuí' Ndyosi nu Xu'na na cha' tso'o cha' ngulo Ni ji'i yu ne' chcuá.

—Chcui' ma lo'o Jacobo lo'o lcaa ngu' tya'a ndya'a na —nacui Pedro ji'i ngu'—, ta ma cha' lo'o ngu' ñi'ya nu ngua'ni ycuí' Ni lo'o na' lo'o ngulo Ni 'na ne' chcuá.

Ndu'u yu ni'i ndyaa yu xa' se'i li'.

¹⁸ Nu lo'o nguxee chaca tsá quiña'a tsa ngulacua ti' sendaru bi', cha' nga'aa ngua cuayá' ti' ngu' macala ndyaa Pedro. ¹⁹ Li' ngulo rey Herodes cña ji'i sendaru cha' tsaá ngu' tsaana ngu' ji'i yu. Ndyaa ngu' li', pana nga'aa nquije yu ji'i sendaru bi'. Li' nchcuane Herodes ji'i sendaru nu nga'a cua ji'i Pedro ni'i chcuá, pana nga'a ndyiji ñi'ya nu xacui sendaru cha' ji'i rey, cha' ná jlo ti' ngu' ñi'ya ngua ji'i Pedro; bi' cha' ngulo Herodes cña ji'i xa' sendaru cha' cujuui ngu' ji'i lcaa sendaru nu ngua'a cua ji'i nu Pedro bi'. Li' ndu'u rey bi' loyuu su cuentya Judea, ndyaa ca quichi Cesarea, cha' ca bi' tyi'i xi ngua ti'.

Ngujuii Herodes

²⁰ Lo'o li' ngua ñasi' tsa nu Herodes bi' ji'i ngu' quichi Tiro, lo'o jua'a ji'i ngu' quichi Sidón. Nu ngua tya clyo la cua nda rey Herodes na cacu ngu' quichi bi', lo'o li' nga'aa nda rey na cacu ngu', cha' ñasi' tsa ti' rey ña'a ji'i ngu'. Stu'ba ti ntsu'u tyiquee lcaa ngu' quichi bi' lo'o tya'a ngu', cha' tsaá ngu' slo rey cha' chcu' ngu' lo'o. Li' tso'o tsa nchcu' ngu' quichi lo'o nu cusu' Blasto nu laca cña ji'i rey bi'; bi' cha' tso'o nchcu' nu Blasto bi' lo'o rey cuentya ji'i ngu' quichi bi', cha' tyaala' cha' ji'i rey lo'o ngu' bi'. ²¹ Li' ngusta Herodes sca tsá cha' tyu'u ti'i ngu' sca se'i ti. Ndyacu' Herodes lcaa late' tso'o nu ntsu'u ji'i cha' laca rey, ndyaa ntucua lo yaca xlya tso'o su ntyucua ycu' rey, cha' ta sca cuij lo'o ngu' nu lo'o ndyu'u ti'i ngu' slo. Li' nguxana rey nda cuij lo'o ngu' bi'. ²² Cuij tsaá ngusi'ya lo'o ngu' ji'i rey li':

—Ndyosi laca nu'u —nacui ngu' ji'i rey—. Si'i sca ñati chalyuu ti laca nu'u nu nchcu' lo'o cuare juani.

²³ Hora ti ndyalaa sca xca ji'i ycu' Ndyosi slo rey cha' ta sca quicha tlyu ji'i nu Herodes bi', ndyatí conu' ne' rey bi' li'. Ti'í tsa ne' rey li', cha' ndyacu conu' bi' ne'. Ngujuii rey li', cha' cua nda chacuayá' ji'i ngu' cha' ngua'ni tlyu ngu' ji'i rey ñi'ya nu ndu'ni tlyu na ji'i ycu' Ndyosi; masi sca ñati chalyuu ti ngua rey bi', pana nda chacuayá' cha' cua'ni tlyu ngu' ji'i.

²⁴ Li' quiña'a tsa ñati ndyuna cha' ji'i ycu' nu Xu'na na, ndyatu la ngu' nu ngusñi cha' ji'i Jesucristo li'.

²⁵ Nu lo'o cua ndye cña ji'i Bernabé lo'o Saulo ca quichi Jerusalén, li' nguxtyuu ngu' ñaa ngu' nde quichi Antioquía chaca quiya'. Ñaa lo'o ngu' ji'i Juan, la cui' nu naa Juan Marcos.

13

Nguxana Bernabé lo'o Saulo ngua'ni ngu' cña ji'i ycu' Ndyosi

¹ Nu taju ñati ji'i Jesucristo ca quichi Antioquía bi' ni, laja ngu' bi' ntsu'u xi ngu' nu laca tu'ba ji'i ycu' Ndyosi. La cui' jua'a laja ngu' bi' tya ntsu'u la xa' tya'a ngu' nu tso'o tsa nclyu'u cha' ji'i ycu' Ndyosi ji'i tya'a ngu'; ngu' nu nclyu'u ji'i tya'a ngu' ngua Bernabé, lo'o Simón nu ngata, lo'o Lucio Cirene, lo'o Saulo, lo'o Manaén. (Nu Manaén bi' ngua tya'a miña'a Herodes nu laca gobernador ji'i loyuu su cuentya Galilea.) ² Ngua sca tsá nu lo'o tyucui tsá ná ndyacu ngu' taju bi', xqui'ya cha' ngua'ni tlyu ngu' ji'i ycu' Ndyosi nu Xu'na na. Li' nchcu' Xtyi'i ycu' Ndyosi lo'o ngu' bi':

—Ta mā chacuayá' ji'i Bernabé lo'o jua'a ji'i Saulo, cha' tsaá ngu' xa' quichi cha' cua'ni ngu' cña nu ta na' ji'i ngu' cha' cua'ni ngu' —nacui ycu' Ndyosi ji'i ngu'.

³ Tyuu hora ná ndyacu ngu' li', cha' tsa cu' ti nchcu' ngu' lo'o ycu' Ndyosi. Li' ngusta ya' lcaa tya'a ñati ji'i Jesucristo bi' hique Bernabé, lo'o jua'a hique Saulo, cha' tso'o ti tsaá ngu' ca su cua'ni ngu' cña cuentya ji'i ycu' Ndyosi.

Nda ngu' cha' ji'i ycu' Ndyosi ca loyuu su cuentya Chipre

⁴ Li' ndyaa Bernabé lo'o Saulo ca quichi Seleucia cha' tyatí ngu' ne' yaca ni'i, cha' tsaá ngu' chaca tsu' tyujo'o ca loyuu su naa Chipre. Ca bi' cua'ni ngu' cña nu ngulo Xtyi'i ycu' Ndyosi ji'i ngu'. ⁵ Li' ndyaa ngu' ne' yaca ni'i ca quichi Salamina. Lo'o ndyalaa ngu' chaca tsu' bi', li' ndyatí ngu' ndyaa ngu' ne' laa ji'i ngu' judío quichi bi', cha' culu'u ngu' cha' ji'i

ycui' Ndyosi ji'i ñati nu ndi'i ne' laa bi'. Tyempo bi' tya ndya'a Juan lo'o ngu' cha' xtyucua ji'i ngu'. ⁶ Li' ndu'u ngu' ndyaa ngu' tyuu tya'a quichi nde Chipre bi', ndyaa ngu' ndyalaa ngu' ca quichi Pafos li'. Quichi bi' ndyacia tya'a ngu' lo'o sca nu qui'yu nu cucha'a tsa nu naa Barjesús. Ngu' judío laca nu qui'yu bi', lo'o jua'a nacui yu cha' laca yu tu'ba ji'i ycui' Ndyosi; pana si'i cha' liñi nda yu. ⁷ Ndi'i nu cucha'a bi' slo gobernador nu naa Sergio Paulo. Ngua tsa nu gobernador bi', lo'o jua'a nti' tsa cuna cha' ji'i ycui' Ndyosi; bi' cha' nguane gobernador ji'i Bernabé lo'o ji'i Saulo cha' caa ngu' ca slo, cha' culu'u ngu' cha' bi' ji'i. ⁸ Pana ná ndiya ti' nu cucha'a bi' nu lo'o ndyuna gobernador cha' ji'i ycui' Ndyosi. (Elimas naa nu cucha'a bi' cha'cña ji'i ngu' quichi Pafos bi'.) Lye tsa nxuu tya'a yu lo'o Saulo lo'o Bernabé, cha' cua nti' yu cua'a yu ji'i gobernador cha' nga'aa xñi nu cusu' bi' cha' ji'i ycui' Ndyosi nu nchcui' ngu' lo'o. ⁹ Li' na'a tsa Pablo ji'i nu cucha'a bi'. (Nu juani naa Pablo nu ngua naa Saulo clyo.) Xtyi'i ycui' Ndyosi laca nu nda juersa ji'i nu Pablo bi', ¹⁰ bi' cha' nchcui' lo'o nu cucha'a bi':

—Lye tsa ñilo'o nu'u ji'i ngu' —nacui Pablo ji'i nu cucha'a bi'—. Liye' tsa ti' nu'u ña'a nu'u ji'i ya, cha' msu ji'i nu xña'a laca nu'u —nacui—. Ndaca'a tsa nu'u ji'i ngu' cha' ná cua'ni ngu' sca cha' tso'o ti; bi' cha' juani culo na' cña jinu'u cha' nga'aa cua'a nu'u ji'i ngu' nu nti' xñi cha' ji'i ycui' Ndyosi nu Xu'na ya. ¹¹ Xcube' nu Xu'na ya jinu'u juani, cha' nga'aa caja ñi'ya ña'a nu'u xee cua; tyuu tsa tyanu cuityi' ti nu'u li'.

Hora ti ngua cuityi' yu cucha'a bi' li', nga'aa ngua ña'a yu tsiya' ti. Li' nclyana yu ji'i sca ñati nu xñi ya' yu cha' tsa lo'o ji'i yu nde liya'. ¹² Lo'o na'a gobernador cha' ngua cuityi' nu cucha'a bi', li' hora ti ngusñi nu cusu' bi' cha' ji'i Jesucristo. Jua'a ndube tsa ti' nu cusu' bi' ji'i cha' nu ngulu'u ngu' ji'i cuentya ji'i ycui' nu Xu'na na.

Ndyaa Pablo lo'o Bernabé ca quichi Antioquía Pisidia

¹³ Lo'o li' ndu'u Pablo lo'o tya'a ndya'a yu, ndu'u ngu' quichi Pafos ndyaa ngu'. Ndyati' ngu' ne' yaca ni'i ndyaa ngu' chaca tsu' tyujo'o, ndyalaa ngu' ca quichi Perge ca loyuu su cuentya Panfilia li'. Nga'aa ndya'a Juan lo'o ngu' li', na cua ndyaa yu quichi tyi yu. ¹⁴ Ndu'u ngu' quichi Perge ndyaa ngu' chaca quichi Antioquía ca loyuu su cuentya Pisidia. Nu ngua tsa ta'a nu ndi'i cña' ngu', li' ndyati' Pablo lo'o Bernabé ndyaa ngu' ne' laa ji'i ngu' judío. Ca bi' ndyaa tucua ngu' xi. ¹⁵ Li' nchcui' sca nu cusu' lo quityi ji'i ycui' Ndyosi cha' cuna laca ñati nu ndi'i ne' laa bi'; nchcui' lo quityi nu nscua cña nu ngulo Ni ji'i ngu', li' nchcui' nu cusu' bi' sca cha' nu nguscua jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji'i ycui' Ndyosi nu ngua sa'ni. Lo'o li' nchcuane nu cusu' nu laca loo ne' laa bi' ji'i Pablo lo'o Bernabé:

—¿Ha ntsu'u sca cui ji'i ma cha' ta ma lo'o ya juani? —nacui ji'i ngu'.

¹⁶ Li' ndyatü Pablo ngua'ni ya' yu ji'i ngu' cha' cua'a jyaca ngu' ji'i yu. Nchcui' Pablo lo'o ngu' li':

—Tyu'u cha' clyo ti' ji'i ma cua'a jyaca ma ji'i cha' nu chcui' na' lo'o ma juani —nacui Pablo ji'i ngu'—. Ngu' Israel laca na, lo'o jua'a ndu'ni tlyu na ji'i ycui' Ndyosi. ¹⁷ La cui' ycui' Ndyosi nu ndu'ni tlyu na ji'i, la cui' Ni laca nu ngusubi ji'i jyo'o cusu' ji'na cha' tyu'u tucua quiña'a ñati ji'i ngu' nde loo la. Tya ndi'i jyo'o cusu' ji'na ca loyuu Egipto lo'o ndyatü quiña'a tsa tya'a ngu', masi si'i quichi tyi ngu' ngua quichi bi'. Li' tlyu tsa cña ngua'ni ycui' Ndyosi, cha' ngulo Ni ji'i jyo'o cusu' ji'na ca loyuu Egipto bi'. Jua'a ngua cuayá' ti' xa' ñati chalyuu cha' tonu tsa cña nu ndu'ni ycui' Ndyosi nde chalyuu. ¹⁸ Nu lo'o nguta'a ngu' loyuu btyi bi' tya tu'ba yija, ndalo tsa tyiquee ycui' Ni ji'i jyo'o cusu' ji'na li', masi quiña'a tsa cha' cuxi ngua'ni ngu' bi'. ¹⁹ Li' ngua'ni tye Ni cha' ji'i cati tya'a nación ñati nu nguti'i loyuu su cuentya Canaán, la cui' ñati nu nguti'i loyuu bi' tya clyo la; nda Ni yuu bi' cha' caja su tyi'i jyo'o cusu' ji'na li'. ²⁰ Lo'o jua'a nda Ni ñati nu ngua loo ji'i jyo'o cusu' ji'na cuentya ji'i ycui' Ndyosi. Li' cua ndya'a jacua siyento cla'be yija, tya lo'o ndyalaa ngu' loyuu Canaán bi', ña'a cuayá' nu ngula jyo'o Samuel nu ngua tu'ba ji'i ycui' Ndyosi. ²¹ Li' ngüijña ngu' ji'i ycui' Ndyosi cha' ta Ni sca rey cha' caca loo ji'i ngu', bi' cha' nda Ni ji'i jyo'o Saúl sñi' Cis ji'i ngu'; ngua yu bi' loo ji'i ngu' tu'ba yija li'. Jyo'o Saúl bi' ngua tya'a ñati ji'i ngu' Benjamín. ²² Nu lo'o ndye tu'ba yija, li' nga'aa nda Ni

cña bi' jil'i yu bi', nda Ni jyo'o David cha' caca loo jil'i ngu' cña su ndu Saúl nquicha'. Cua nchcui' ycuil' Ndyosi cha' jil'i nu jyo'o David bi': "Ntsu'u tsa tyiquee na' ña'a na' jil'i David sñi' Isai", nacui' ycuil' Ndyosi. "Cua nda na' cuentya cha' laca yu bi' sca ñati nu tyaja'a cua'ni lcaa cña nu nti' na' cha' cua'ni yu." ²³ Cua sa'ni nda ycuil' Ndyosi cha' lo'o na cha' nde loo la cala sca ñati tya'a jil'i jyo'o David bi', nu cua'ni lyaá jil'i lcaa na nu laca na ngu' Israel; yu bi' laca Jesús. ²⁴ Nu lo'o bilya xana Jesús culu'u cha' jil'i ngu' tya'a quichi tyi na, nda jyo'o Juan cha' lo'o ngu' tya'a na, cha' ca tyuju'u ti' ngu' tya'a na jil'i qui'ya nu ntsu'u jil'i ngu' lo'o ycuil' Ndyosi. Lo'o li' ntyucuatya jyo'o Juan bi' jil'i ngu' nu ngusñi cha' bi'. ²⁵ Nu lo'o cua tye ti cña jil'i jyo'o Juan bi', li' nchcui' yu lo'o ngu' tya'a quichi tyi na ndi'ya: "Xa' ñati ntajatya ma jil'i", nacui' Juan jil'i ngu'; "si' na' laca", nacui' yu. "Ca nde loo la caa sca ñati nu tlyu la chacuayá' ntsu'u jil'i. Lo'o na', cua'ni tlyu na' jil'i ñati bi'; tso'o tsa caca tyiquee na' masi caña nu ntsu'u quiya' ñati bi' sati' na' juata ti." Jua'a nchcui' jyo'o Juan cuentya jil'i Jesús.

²⁶ 'Lcaa na nu laca na la cui' tya'a ñati jil'i jyo'o Abraham, lo'o jua'a lcaa ma nu ndaquiya' ma jil'i ycuil' Ndyosi, cuentya jil'i lcaa na laca cha' tso'o nu nda Ni lo'o na, cha' tso'o nu nchcui' ñi'ya ndu'ni lyaá Ni jil'i ñati chalyuu. ²⁷ Ná ngua cuayá' ti' ngu' quichi Jerusalén tilaca laca Jesús, lo'o jua'a ná ngua cuayá' ti' ngu' nu laca loo jil'i quichi bi' tilaca laca yu. Ná nda ngu' cuentya ñi'ya ndyu'u cha' nu nguscua jyo'o cusu' nu ngua tu'ba jil'i ycuil' Ndyosi sa'ni; masi ndyuna ngu' lo'o ndya'a nchcui' ngu' lo' quityi bi' ne' laa lcaa tsa nu ndi'i cña' ngu', ná nda ngu' cuentya si cha' jil'i ycuil' Jesús nchcui' quityi bi'. Bi' cha' cuxi tsa cña ngua'ni ngu' lo'o Jesús nu lo'o ngusta ngu' qui'ya jil'i yu. La cui' tya'a cña nu nguscua jyo'o cusu' lo' quityi cha' cua'ni ngu' lo'o yu, cua ngua'ni ngu' li'. ²⁸ Masi ná ntsu'u qui'ya jil'i Jesús tsiya' ti, ngüijña ngu' jil'i gobernador, la cui' nu Pilato bi', cha' culo cña jil'i ngu' cha' cujuui ngu' jil'i Jesús. ²⁹ Nu lo'o cua ndye ngua'ni ngu' lcaa cha' ñi'ya nchcui' lo' quityi bi' cha' caca jil'i Jesús, li' nda'ya ngu' jil'i jyo'o bi' su nga'a lo' crusi, nguxatsi' ngu' jil'i jyo'o bi' li'. ³⁰ Pana ngua'ni ycuil' Ndyosi cha' ndyu'ú yu chaca quiya' li'. ³¹ Tyuu tsa ndu'u tucua ycuil' ca Jesús su ndi'i ngu' tya'a ndya'a yu. La cui' ngu' nu cua ñaa lo'o yu tya lo'o ndu'u ngu' nde Galilea ñaa ngu' ca quichi Jerusalén, bi' ngu' laca nu nda cha' liñi jil'i Jesús lo'o ñati juani.

³² 'Lo'o juani cua lijya ya ca nde cha' culu'u ya cha' tso'o jil'i ycuil' Ndyosi bi' jil'i cu'ma. Tya sa'ni la cua ngüiñi cha' jil'i ycuil' Ndyosi lo'o jyo'o cusu' ji'na; ³³ lo'o nu juani cua ngua'ni Ni cha' bi' cuentya ji'na, nu lo'o cua ndyu'ú Jesús chaca quiya'. Ndi'ya nchcui' Salmo nu nchca tyucuaa cha' jil'i Jesús: "Sñi' na' laca nu'u", nacui' ycuil' Ni jil'i Jesús. "Juani cua ngua'ni na' cha' tyu'ú nu'u chalyuu." ³⁴ Chaca cha' nchcui' quityi cha' jil'i ycuil' Ndyosi cha' tyu'ú Jesús chaca quiya' lo'o ndyujuii ngu' jil'i, lo'o jua'a nchcui' quityi bi' cha' ná quiñu'u cuaña' Jesús ne' cuaá. "Ta na' lcaa cha' tso'o jil'i ma, la cui' ña'a cha' tso'o nu nchcui' na' lo'o David cha' caca jil'i ma", nacui' ycuil' Ni. ³⁵ Lo'o jua'a ntsu'u chaca Salmo, chaca jil'i ycuil' Ndyosi, nu nchcui' ñi'ya nu nacui' Jesús jil'i ycuil' Ni: "Jlo ti' na' cha' ná ta nu'u chacuayá' quiñu'u cuaña' na', cha' na' laca Sñi' ycuil' nu'u", nacui'. ³⁶ Ngua'ni jyo'o David cña jil'i ycuil' Ndyosi lcaa tyempo lo'o nguti'i nu cusu' bi' chalyuu. Lo'o ngujuii yu, li' nguxatsi' ngu' jil'i se'i ti lo'o xa' la jyo'o cusu' ji'na; ndye cuaña' yu ngutsu' li'. ³⁷ Pana Jesús ni, ná ngunu'u cuaña' Jesús lo'o nguatsi' yu, xqui'ya cha' ngua'ni ycuil' Ndyosi cha' ndyu'ú yu chaca quiya'. ³⁸ Bi' cha' ntsu'u cha' ca cuayá' ti' lcaa cu'ma, cha' xqui'ya Jesús cua'ni clyu ti' ycuil' Ndyosi jil'i lcaa cha' cuxi nu ngua'ni ma; ³⁹ taca tyu'u laja ti ma jil'i qui'ya nu ntsu'u jil'i ma si xñi ma cha' jil'i Jesús. Ná ndu'ni cha' masi tso'o tsa ndaquiya' ma jil'i lcaa cha' nu nguscua jyo'o Moisés sa'ni, ná nchca jil'i cha' bi' cuityi qui'ya nu ntsu'u jil'i ma. ⁴⁰ Tso'o la si cui'ya ma cuentya cha' ná tyacua cha' cuxi jil'i ma, la cui' cha' nu nguscua jyo'o cusu' sa'ni cuentya jil'i cu'ma nu nchcui' ndi'ya:

⁴¹ Clyacua tso'o ti' ma, lcaa cu'ma nu nti' ma xtyí lo'o ma jil'i ycuil' Ndyosi; cube xi ti' ma, tyaa ma cuaana ti li'.

Ycuil' Ndyosi laca na', nu tlyu tsa cña tonu cua'ni na' tyempo nu ndi'i ma chalyuu, nacui' Ni.

Ná caca jlyá ti' mā cha' ndu'ni na' cña bi' tsiya' ti,
masi tso'o tsa culu'u ñatī ñi'ya laca cha' bi' jī' mā.

Cua ndye nchcui' Pablo lo'o ngu' li'.

⁴² Na cua tyu'u ti ngu' ne' laa tsaá ngu', lo'o li' ngüijña tsa tyuu tya'a ñatī bi' jī' Pablo lo'o jī' Bernabé cha' culu'u la ngu' cha' jī' Jesús jī' ngu' chaca quiya' ca xnu' tsa. ⁴³ Jua'a lo'o ndye ndyu'u ti' ngu' ne' laa bi', li' ndyaa ngu' lo'o Pablo lo'o Bernabé. Tyuu tya'a ngu' judío ndyaa ngu' lo'o ngu' bi', lo'o jua'a xa' ñatī nu ndu'ni tlyu jī' ycuí' Ndyosi stu'ba ti lo'o nu ngu' judío bi', la cui' ti ndyaa ngu' lo'o ngu' bi' li'. Ngulu'u la ngu' bi' jī' nu quiña'a ngu' bi' li', cha' tso'o ti tyanu cha' jī' Jesús tyiquee ngu', cha' ca cuayá' tso'o ti' ngu' cha' ntsu'u tsa tyiquee ycuí' Ndyosi ña'a Ni jī' lcaa ñatī chalyuu.

⁴⁴ Nu lo'o ngua snu' tsa, li' ndyu'u ti' lcaa tya'a ngu' quichī ne' laa bi', cha' cuna ngu' cha' jī' ycuí' Ndyosi chaca quiya'. ⁴⁵ Ñasi' tsa nu ngu' judío bi' lo'o na'a ngu' jī' nu quiña'a tsa ñatī bi'. Nchcui' suba' ngu' judío lo'o Pablo li', nacui' ngu' cha' cuiñi tsa cha' nu nclu'u yu bi'. ⁴⁶ Pana ná ndyutsi' Pablo lo'o Bernabé cha' xacui' ngu' cha' jī' ngu' judío bi':

—Clyo ntsu'u cha' chcui' ya cha' jī' ycuí' Ndyosi lo'o mā nquicha', cha' ngu' judío tya'a na laca mā. Pana juani tsaá ya culu'u ya cha' bi' jī' ngu' xa' tsu', xqui'ya cha' ná ntaja'a mā cuna mā cha' nu nchcui' ya. Na cua ngüiñi cha' jī' mā lo'o tya'a mā, cha' ná nti' mā caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye jī' mā. ⁴⁷ Jua'a cña ngulo ycuí' nu Xu'na na jī' ya nu nchcui' quityi cusu' bi' ndi'ya:

Ñi'ya nti' sca xee ndubi nu nclyu'u xee tyijyu',
jua'a nga'a cha' ta mā cha' jna' lo'o ngu' xa' tsu', nacui' ycuí' Ndyosi,
cha' ca cuayá' ti' lcaa ñatī chalyuu tilaca laca nu cua'ni lyaá jī' ngu'.

⁴⁸ Ndyuna nu ngu' xa' tsu' cha' bi', lo'o li' tso'o tsa ntsu'u tyiquee ngu'. Tso'o tsa laca cha' jī' ycuí' Ndyosi nu Xu'na na, ngulacua ti' ngu' bi'; jua'a ngusñi ngu' cha' bi'. Jlyá ti' ngu' bi' cha' jī' Jesús, lcaa ngu' nu cua ngusubi ycuí' Ndyosi jī'; ngujui chalyuu nu ná nga'a cha' tye jī' ngu' bi' li'. ⁴⁹ Jua'a ngua, lo'o li' ndyaa ngu', ndya'a nchcui' ngu' cha' jī' nu Xu'na na lo'o lcaa ñatī lcaa quichī ca loyuu bi'. ⁵⁰ Hora ti nchcui' ngu' judío lo'o ngu' nu laca loo jī' quichī, jua'a lo'o ngu' cuna'a tlyu, cha' su'ba ñasi' jī' ngu' quichī lo'o ña'a ngu' jī' Pablo lo'o Bernabé. Ngua ti'í ti' ngu' jī' ngu' bi' li', ngulo'o ngu' jī' ngu' bi', cha' tsaá Pablo lo'o Bernabé xa' se'i. ⁵¹ Lo'o li' nu Pablo lo'o Bernabé bi' ni, ngusalú ngu' snii yuu nu ntsu'u quiya' ngu' to' quichī. Jua'a ngua'ni ngu' cha' ta ngu' quichī bi' cuentya cha' ná tso'o cña nu ngua'ni ngu', nu lo'o ngulo'o ngu' quichī jī' tyucuaa ngu' bi'. Ndu'u ngu' ndyaa ngu' ca quichī Iconio li'. ⁵² Lo'o nu ñatī jī' Jesucristo nu ndyanu quichī Antioquía bi' ni, chaa ti' ndyanu ngu' quichī tyi ngu' cha' cua ndyanu Xtyi'i ycuí' Ndyosi ne' cresiya jī' ngu'.

14

Ndi' Pablo lo'o Bernabé ca quichī Iconio

¹ Lo'o cua ndyalaa Pablo lo'o Bernabé ca quichī Iconio, ndyatī ngu' ndyaa ngu' ne' laa jī' ngu' judío tya'a ngu'. Ndejua ngulu'u ngu' cha' jī' Jesús; bi' cha' quiña'a tsa ngu' ngusñi ngu' cha' bi', masi ngu' judío, masi xa' ñatī. ² Li' hora ti ngunasī' xa' la tya'a ngu' judío, ngu' nu ná jlyá ti' cha' bi'. Su'ba ñasi' ngu' jī' xa' ñatī nti' ngu', cñilo'o ngu' jī' ngu' quichī nti' ngu', cha' ca ti'í ti' ngu' ña'a ngu' jī' ngu' nu ngusñi cha' bi'. ³ Tyiquee' xi ndyanu Pablo lo'o Bernabé quichī bi', cha' ná ndyutsi' ngu' culu'u ngu' cha' jī' nu Xu'na na jī' ngu' quichī bi'. Lo'o jua'a ngua'ni Pablo lo'o Bernabé cña tonu chacuayá' jī' ycuí' Ndyosi, bi' cha' ngua jī' ngu' quichī ta ngu' cuentya cha' xcui' cha' liñi nclyu'u ngu' bi' jī' ngu'. ⁴ Ná stu'ba cha' jī' ngu' quichī lo'o tya'a ngu' li'. Ntsu'u ngu' nu ndaquiya' tsa jī' tya'a ngu' judío, lo'o jua'a ntsu'u ngu' nu ndaquiya' jī' cha' nu nda ngu' nu ndya'a nchcui' cha' jī' Jesucristo bi'. ⁵ Li' ngüiñi cha' jī' ngu' judío bi' lo'o xa' ñatī tya'a quichī tyi ngu', lo'o nu laca loo jī' quichī, cha' cua'ni cuxi ngu' lo'o Pablo lo'o tya'a ndya'a yu; nti' ngu' cu ngu' quee jī' ngu' bi'. ⁶ Pana ngua cuayá' ti' Pablo lo'o tya'a ndya'a yu cha' bi', ngusna ngu' ndyaa ngu' ca xa' quichī loyuu su cuentya Licaonia li', ndyalaa ngu' ca

quichí Listra. Lo'o li' ndyaa lye la ngu' ca quichí Derbe lo'o lcaa quichí cacua ti. ⁷ Ngulu'u ngu' cha' bi' jilí ngu' lcaa quichí, cha' ndu'ni lyaá Jesús jilí ñatí chalyuu.

Ngu' ngu' quee jilí Pablo ca quichí Listra

⁸ Ndi'í sca nu qui'yu ca quichí Listra bi' nu ná nchca tya'a tsiya' ti, cha' quicha quiya'. Ni sca quiya' ná ngua jilí nu qui'yu bi' tyatu, xqui'ya cha' quicha quiya' tya lo'o ngula; xcui' na nchca'a ti nu quicha bi'. ⁹ Tso'o tsa ndyuna nu quicha bi' laja lo'o nclyu'u Pablo jilí ngu'; li' na'a yu jilí nu quicha bi', ngua cuayá' ti' yu cha' jlya ti' nu quicha cha' taca jilí ycuí' Ndyosi cua'ni cha' tyaca tso'o. ¹⁰ Li' nchcui' Pablo lo'o nu quicha bi':

—Tyatu liñi nu'u juani —nacui Pablo jilí.

Hora ti ndatu nu quicha bi', ngua jilí ndya'a li'. ¹¹ Quiña'a ñatí cua na'a ñi'ya nu ngua jilí nu quicha bi', bi' cha' ndube tsa ti' ngu'. Li' nxi'ya lo'o tsa ngu' jilí tya'a ngu':

—Cua ndyalaa tucua tya'a jo'ó ca slo na juani —nacui ngu'—. Ñi'ya ña'a ñatí, jua'a ña'a jo'ó re —nacui ngu' jilí tya'a ngu' cha'cña jilí ngu' Licaonia.

¹² Nchcui' ngu' cha' jo'ó Júpiter laca Bernabé, lo'o jo'ó Mercurio laca Pablo nacui ngu', xqui'ya cha' nda tsa Pablo cha' lo'o ngu'. ¹³ Ntsu'u sca laa jilí jo'ó Júpiter ca to' quichí bi', lo'o jua'a ndi'í sca sti jo'ó cuentya jilí laa bi'. Li' yala ti ndyalaa sti jo'ó bi' lo'o toro, lo'o jua'a ndi'í tyaaca' queé yani toro bi'. Ngua ti' lcaa ngu' bi' cujuui ngu' jilí toro bi' li', cha' cua'ni tlyu ngu' jilí nu tucua tya'a jo'ó nu ndyalaa ca ti slo ngu'. ¹⁴ Ñatí nu ndya'a tyijyu' nchcui' cha' jilí Jesucristo laca Pablo lo'o Bernabé ni, bi' cha' ngua xñi'í tsa ti' tyucuaa ngu' lo'o nda ngu' cuentya ñi'ya nu ndyu'ni ngu' quichí bi'. Li' ngusaa' ycuí' ca ngu' ste' ngu', cha' caca cuayá' ti' ngu' quichí cha' ná tso'o cña nu ndyu'ni ngu'. Li' ngusna Pablo lo'o Bernabé ndyaa ngu' lcaa laja ñatí quiña'a bi', cui' tsa ngusi'ya lo'o ngu' jilí ngu' quichí bi':

¹⁵ —Ngu' cusu' cu'ma —nacui Pablo lo'o Bernabé jilí ngu' quichí—. ¿Ni cha' laca ndyu'ni ma jua'a? —nacui ngu'—. Laca ya ñatí chalyuu ti, ñi'ya nu laca cu'ma; si'í ndyosi laca ya. Cua ndyalaa ya ca nde cha' ta ya cha' lo'o ma, cha' jilí ycuí' Ndyosi nu lu'ú ca. Ná tso'o cua'ni tlyu ma jilí xa' la jo'ó, sca ti jilí ycuí' Ndyosi nu lu'ú nga'a cha' tyu'u tyiquee ma jilí; bi' laca nu ngüiñá lcaa na nu ntsu'u lo yuu, lo'o lcaa na nu ntsu'u nde cua, lo'o lcaa tyujo'o, lo'o lcaa na nu ntsu'u ca bi'. ¹⁶ Cua sa'ni la ndalo tsa tyiquee ycuí' Ndyosi ña'a Ni jilí lcaa ñatí chalyuu, masi ngua'ni ngu' cua ña'a ca cha' cuxi nu nti' ngu' cha' cua'ni ngu'. ¹⁷ Lo'o jua'a nda Ni lcaa cha' tso'o nu ndyiji jilí na: nda Ni tyo nu nda'ya lo yuu cha' caluu tso'o si'yu nu ntyaa na, cha' tso'o caca clacua jilí na li'; ndyiji cha' bi' jilí na cha' cacu tso'o na, cha' jua'a tso'o tsa caca tyiquee na li'. Jua'a laca cha' nu nclyu'u ycuí' Ndyosi jilí na cha' caca cuayá' ti' na tilaca laca Ni.

¹⁸ Tyucuaa ngu' bi', lye tsa nchcui' ngu' lo'o ngu' quichí, pana lqui'ya tsa ngua cuayá' ti' ngu' quichí cha' ná tso'o tsiya' ti' si cujuui ngu' toro cha' cua'ni tlyu ngu' jilí ngu' bi'.

¹⁹ Lo'o li' ndyalaa la xi ngu' judío nu xña'a tsa tyiquee, ngu' nu ndu'u quichí Antioquía bi'; lo'o xa' la tya'a ngu' nu ndu'u quichí Iconio ndyalaa ngu'. Nchcui' ngu' bi' lo'o ngu' quichí cha' su'ba ñasi' ngu' jilí ngu' quichí bi' lo'o Pablo. Li' ngu' ngu' quichí quee jilí Pablo cha' ngua ti' ngu' cujuui ngu' jilí yu bi'. Lo'o ngua ti' ngu' cha' cua ngujuui yu, li' ngujolaqui ngu' jilí yu ndyaa lo'o ngu' jilí yu ca to' quichí. ²⁰ Pana ndyu'u ti'í ngu' nu ngusñi cha' jilí Jesucristo slo Pablo su ntsiya yu; li' ndaca'a yu, ndyaa yu nde quichí lo'o ngu' chaca quiya'. Ca chaca tsá ndu'u Pablo lo'o Bernabé ndyaa ngu' ca quichí Derbe.

²¹ Li' nda ngu' cha' lo'o ngu' quichí ñi'ya nu ndu'ni lyaá Jesús jilí ñatí chalyuu, bi' cha' quiña'a ngu' quichí bi' ntaja'a ngu' xñi' ngu' cha' jilí Jesús. Li' nguxtyuu Pablo lo'o Bernabé ñaa ngu' nde quichí Listra lo'o quichí Iconio lo'o quichí Antioquía bi' chaca quiya'. ²² Ca ta'a quichí su ndyaa ngu' bi', nchcui' ngu' lo'o ñatí jilí Jesucristo cha' tso'o la tyatí tyiquee ngu' lo cha' jilí Jesús, cha' tlyu cua'ni tyiquee ngu', cha' ná cutsii ngu' tsiya' ti.

—Cua'ni lya' ti' ngu' jilí na tu'ni —nacui Pablo lo'o Bernabé jilí ngu'—, lo'o jua'a xcube' ngu' jilí na; pana lo'o cua nteje tacui cha' bi', li' tsa na tyi'í na su laca ycuí' Ndyosi loo.

²³ Lo'o jua'a ngusubi Pablo lo'o Bernabé ji'i ñati cha' caca ngu' loo ji'i scaa taju ñati ji'i Jesucristo nu ndi'i scaa quichi tyi ngu'; ngua'ni Pablo lo'o Bernabé cña bi' lcaa quichi su ndyaa ngu'. Tyuu hora ná ndyacu ngu' tyaja tsa nu lo'o nchcui' ngu' lo'o ycu' Ndyosi cha' subi ngu' ji'i ñati nu caca loo ji'i taju tya'a ngu'. Ndiña ngu' ji'i ycu' nu Xu'na na cha' cua'a Ni ji'i ngu' bi', cha' ná caca cuxi ji'i ngu', cha' tso'o tsa ngusñi lcaa ñati bi' cha' ji'i ycu' Ni.

Nguxtyuu Pablo lo'o Bernabé ndyaa ngu' ca quichi Antioquía Siria

²⁴ Ndu'u nu Pablo lo'o Bernabé bi', ndyaa ngu' li', nteje tacui ngu' loyuu su cuentya Pisidia, ndyalaa ngu' loyuu su cuentya Panfilia li', ²⁵ cha' tsa ngu' ca quichi Perge. Ngulu'u ngu' ji'i ngu' quichi bi' ñi'ya laca cha' ji'i Jesucristo. Li' ndu'u ngu' ndyaa ngu' ca quichi Atalia, ²⁶ ndyatí ngu' ne' yaca ni'i ndyaa ngu' chaca tsu' tyujo'o bi' ca quichi Antioquía su nguti'i ngu' clyo. La cui' quichi bi' ndi'i ngu' nu lo'o ngusta ya' tya'a ngu' lo ngu' cuentya ji'i Jesucristo, nu lo'o cua tsa ti ngu' tyijyu' tya clyo. Cua ndye cña su ndyaa ngu' tyijyu' juani, ²⁷ bi' cha' ndyalaa ngu' chaca quiya' quichi Antioquía bi'. Li' ndyu'u ti'i lcaa ñati ji'i Jesucristo slo ngu'; ndu Pablo lo'o Bernabé nda ngu' cha' lo'o tya'a ngu', lcaa ña'a cha' nu cua ngua'ni ycu' Ndyosi lo'o ngu' ca su ndyaa ngu' tyijyu', cha' jua'a cua nda Ni chacuayá' cha' xñi ngu' xa' tsu' cha' ji'i Jesucristo. ²⁸ Tyiquee' ndyanu Pablo lo'o Bernabé quichi bi', stu'ba ti ndi'i ngu' lo'o tya'a ñati ji'i Jesucristo quichi bi'.

15

Ndyu'u ti'i ngu' ca quichi Jerusalén

¹ Ngua sca tsa ndyalaa xi ñati nu ndu'u nde loyuu su cuentya Judea, ndyalaa ngu' quichi Antioquía bi'. Li' nguxana nclyu'u ngu' ji'i ñati ji'i Jesucristo cha' ná chañi cha' cua'ni lyaá ycu' Ndyosi ji'i ngu', si bilya xi'yu ngu' quiji ngu' qui'yu bi', cha' culacua ngu'. Jua'a laca cña nu ngulo jyo'o Moisés ji'i ngu' sa'ni cha' cua'ni ngu', nacui ngu' bi'. ² Li' nguxana Pablo lo'o Bernabé nxlyú ngu' cha' hichu' ngu' bi'. Xqui'ya cha' ná nchca caca stu'ba cha' bi' lo'o ngu' tsiya' ti, bi' cha' nu ñati ji'i Jesucristo bi' ni, ngusubi ngu' ji'i Pablo, lo'o ji'i Bernabé, lo'o ji'i xi xa' la ñati, cha' tsa ngu' nde quichi Jerusalén. Tsa ngu' slo ngu' nu ngua tsa'a ji'i Jesucristo tya clyo, slo ngu' cusu' nu ji'i la cui' tya'a taju ngu', cha' chcu' tube ngu' ñi'ya caca cha' bi' ji'i ngu': si xi'yu ngu' quiji ngu', si ná xi'yu ngu' quiji ngu'.

³ Li' nchcui' salya' ngu' lo'o tya'a ngu', lcaa ngu' taju ñati ji'i Jesucristo quichi Antioquía ngusalya' lo'o Pablo, lo'o Bernabé, lo'o tya'a ndya'a ngu'. Li' ndu'u ngu' ndyaa ngu' tyucuii nu tsa nde Jerusalén. Nteje tacui ngu' loyuu su cuentya Fenicia, lo'o loyuu su cuentya Samaria, nchcui' ngu' lo'o lcaa taju ñati ji'i Jesucristo nu ndi'i quichi tyucuii su nteje tacui ngu'. Ndacha' ngu' ñi'ya nu ngua'ni ycu' Ndyosi, cha' nguxcutsa'a Ni cresiya ji'i ngu' xa' tsu', cha' juani cua ngusñi ngu' xa' tsu' cha' ji'i ycu' Ndyosi. Lo'o ndyuna ngu' quichi bi' cha' bi', tso'o tsa ntsu'u tyiquee ngu' li', cha' lo'o ñati xa' tsu' ngusñi ngu' cha' ji'i Jesucristo; nga'aa si'i ngu' judío ti nu ngusñi cha' bi'.

⁴ Ndyalaa Pablo lo'o Bernabé lo'o tya'a ndya'a ngu' ca quichi Jerusalén li'. Tso'o nchcui' ñati ji'i Jesucristo bi' lo'o ngu' li'; jua'a ndi'i ngu' nu ngua tsa'a ji'i Jesús tya clyo, ndi'i ngu' nu laca loo ji'i taju ñati quichi bi'. Lo'o li' nguxana Pablo lo'o Bernabé ndacha' ngu' ji'i ngu' bi' ñi'ya nu ngua'ni ycu' Ndyosi lo'o ñati xa' tsu' ca su ndyaa ngu'. ⁵ Pana lo'o xi ngu' fariseo nu ngusñi cha' ji'i Jesucristo nga'a lo'o ngu' bi'. Li' ndatu ngu' fariseo bi' cha' chcu' ngu':

—Nga'a cha' xi'yu ngu' quiji nu qui'yu ngu' xa' tsu' nu ngusñi cha' ji'i Jesús, cha' culacua ngu' —nacui ngu' fariseo bi'—. Ntsu'u cha' taquiya' ngu' bi' lcaa cha' nu nguscua jyo'o Moisés sa'ni —nacui ngu'.

⁶ Li' ndyu'u ti'i lcaa ngu' nu ngua tsa'a ji'i Jesucristo tya clyo lo'o lcaa ngu' nu laca loo ji'i taju ñati bi'; nda ngu' cha' lo'o tya'a ngu', si tso'o cha' culacua ngu' jua'a, si ná tso'o laca cha' culacua ngu'. ⁷ Lye tsa nchcui' tube ngu' cha' bi', lo'o li' ndatu Pedro nchcui' lo'o ngu':

—Cu'ma tya'a ngusni na cha' jil'i Jesucristo —nacui Pedro—. Jlo ti' ma tilaca laca na'. Cloyo ngusubi ycu' Ndyosi jna' nu lo'o tya nguti'i na' lo'o cu'ma, cha' tsa'a culu'u na' jil'i ngu' xa' tsu' ni'ya ndu'ni lyaá Jesús jil'i ñati chalyuu. Lo'o jua'a ngusni ngu' bi' cha' jil'i Jesús li'. ⁸ Cua na'a ycu' Ndyosi lcaa ña'a nu ntsu'u tyiquee ngu' bi', lo'o li' nda Ni Xtyi'i ycu' Ni cha' tyanu ne' cresiya jil'i ngu' bi', masi ngu' xa' tsu' laca ngu'. Ni'ya nu ngua'ni ycu' Ndyosi lo'o na, la cui' jua'a ngua'ni Ni lo'o ngu' xa' tsu' bi'; ⁹ stu'ba ngua'ni Ni, masi lo'o na, masi lo'o ngu' xa' tsu' bi'. Nu lo'o ngusni ngu' cha' jil'i Ni, li' ngua'ni lubii Ni cresiya jil'i ngu' bi'. ¹⁰ Lo'o nu juani, ná ndiya ti' ma cña nu ngua'ni ycu' Ni lo'o ngu' bi'; nti' ma cha' cua'ni ngu' bi' lcaa cña ni'ya nu nguxtyanu jyo'o Moisés jil'na. Pana tucui tsa cña bi', ná ngua jil'na tsiya' ti' cua'ni na lcaa cña bi'; ni lcaa jyo'o cusu' jil'na, ná ngua jil'i ngu' cua'ni ngu' cña tucui bi'. ¹¹ Ná tso'o cha' chcu' ma jua'a. Cua ngusni na cha' jil'i Ni, cha' ngua'ni lyaá ycu' Jesús jil'na jil'i qui'ya nu ntsu'u jil'na, xqui'ya cha' tso'o ti' nti' Ni ña'a Ni jil'na; la cui' jua'a ngua'ni Ni lo'o ngu' xa' tsu' nu ngusni cha' jil'i Ni.

¹² Cuaana ti' ndi'i lcaa ngu' li'. Tso'o ti' ndyuna ngu' lo'o nda Bernabé lo'o Pablo cha' lo'o ngu', lcaa ña'a cha' tlyu nu ngua'ni ycu' Ndyosi ca su nguta'a ngu' slo ñati xa' tsu'. ¹³ Lo'o ndye nda Bernabé lo'o Pablo cha' lo'o ngu', li' nchcu' Jacobo lo'o lcaa ngu' bi':

—Cu'ma tya'a ngusni na cha' jil'i Jesucristo —nacui Jacobo jil'i ngu'—, cua'a jyaca ma xi'na. ¹⁴ Cua nchcu' Simón Pedro lo'o na ni'ya nu ngua'ni ycu' Ndyosi tya cloyo, nu lo'o nguxana ndyuna ngu' xa' tsu' cha' jil'i Ni. Li' nguxana Ni ngusubi Ni jil'i tyuu tya'a ñati bi', cha' lo'o ngu' bi' caca ngu' ñati jil'i ycu' Ndyosi. ¹⁵ Cua sa'ni nguscua jyo'o cusu' nu ngua tu'ba jil'i ycu' Ndyosi la cui' tya'a cha', nu lo'o nchcu' quityi jil'i ycu' Ndyosi ndi'ya: ¹⁶ Tyaa na' chaca quiya', nacui ycu' Ni.

Ni'ya laca sca ni'i ngunu'u, jua'a nti' cu'ma, cha' cua ngujlyaa ti' ma jna', nacui Ni. Pana ni'ya lo'o ndu'ni tiji ngu' sca ni'i nu cua ngunu'u bi', la cui' jua'a xa' cua'ni na' cha' taquiya' ma jna'.

Li' taca taquiya' ma jna' ni'ya ndaquiya' jyo'o cusu' jil'i ma jna', nu lo'o tya lu'ú jyo'o cusu' David.

¹⁷ Na' laca nu Xu'na nu laca loo.

Jua'a cua'ni na' lo'o ma, cha' clyana cua ña'a ca ngu' xa' tsu' jna'; na cua ngusubi na' jil'i ñati bi' sa'ni, cha' caca ngu' ñati jna'.

¹⁸ Jua'a nacui ycu' Ndyosi lo'o nda Ni cha' lo'o jyo'o cusu' nu ngua sa'ni, cha' cua jlo ti' Ni lcaa ña'a cña nu cua'ni Ni nde loo la.

¹⁹ 'Bi' cha' nti' na' cha' ná tso'o si tatsaa na jil'i ngu' xa' tsu' nu ngusni cha' jil'i Jesús cha' taquiya' ngu' lcaa cha' cusu' jil'i ngu' judío tya'a na juani, nu lo'o nguxana ca ti' cha' nchcutsa'a Ni cresiya jil'i ngu' cha' caca ngu' ñati jil'i ycu' Ni —nacui Jacobo—. ²⁰ Tsa bi' ti' cha' cua'ni na, nti' na'; scua na xi' cha' tso'o cha' tsa slo ngu' bi' nu nacui ndi'ya: Ná tso'o si cacu ngu' msta jil'i jo'ó, xqui'ya cha' cua'ni nu'u msta bi' jil'i cresiya jil'na si cacu na jil'i; lo'o jua'a ná tso'o tsiya' ti' tyu'u cha' jil'i ngu' lo'o cloyo xa' ñati; ná tso'o cacu ngu' na'ni nu ná ndye ndyalú tañi jil'i ni', nu lo'o cua ndyujuii ngu' jil'i; ni ná tso'o cacu ngu' tañi. ²¹ Pana cuentya jil'i cha' nu nguscua jyo'o Moisés nu ngua sa'ni, tsa lo' cua ti' cha' scua na cha' tsa slo ngu' xa' tsu', cha' jua'a ntsu'u quityi nu nguscua jyo'o bi' ne' laa jil'i ngu' judío lcaa quichi. Ndyaa ngu' ne' laa tsa nu ndi'i cña' ngu', lcaa semana ña'a ngu' lo' quityi bi'.

Nga'aa nchcu' la Jacobo bi' li'.

²² Ngua stu'ba cha' jil'i ngu' lo'o tya'a ngu' li', lcaa ñati jil'i Jesucristo nde Jerusalén, lo'o ngu' nu ngua tsa'a jil'i Jesucristo tya cloyo, lo'o ngu' nu laca loo jil'i taju ngu'. Li' ngua ti' ngu' cha' subi ngu' xi' xa' la tya'a ngu' cha' tsa ngu' lo'o Pablo lo'o Bernabé ca quichi Antioquía; ngusubi ngu' jil'i Judas nu laca xtañi Barsabás, lo'o jil'i Silas, ñati nu ndaquiya' tsa ngu' bi' jil'i. ²³ Ndyaa lo'o ngu' jil'i quityi nu nguscua ngu' Jerusalén bi'.

“Xlyo ni'i jil'i lcaa ma”, nacui quityi bi', “lcaa cu'ma nu laca ma ñati jil'i Jesucristo tya'a na, masi ngu' xa' tsu' laca ma, masi ndi'i ma ca quichi Antioquía, masi ndi'i ma ca quichi loyuu su cuentya Siria, masi ndi'i ma ca quichi loyuu su cuentya Cilicia. Cuare nu nguta'a

ya lo'o Jesucristo tya clyo, lo'o ngu' cusu' ji'i taju tya'a na re, lo'o tyuu tya'a ñati ji'i Jesús ca nde, stu'ba ti nscua ya quityi re cha' caa ca slo mā. ²⁴ Cua ndyuna ya cha' cua ndyaa xi ngu' tya'a ya ca slo cu'mā, lo'o jua'a cua ngulu'u ngu' ji'i mā cha' ntsu'u cha' xi'yu mā qui'ji ngu' qui'yu tya'a mā; nacui ngu' bi' cha' ntsu'u cha' cua'ni mā lcaa cña nu nguscua jyo'o Moisés lo quityi nu ngua sa'ni. Pana ná ngulo ya cña ji'i ngu' bi', cha' tsa'a ngu' slo cu'mā; jlo ti' ya cha' xñi'i xi ti' mā ndi'i mā nu lo'o ná nchca cuayá' ti' mā si cha' liñi laca cha' bi'. ²⁵ Bi' cha' juani cua ngua stu'ba cha' ji'i ya lo'o tya'a cuare, ngusubi ya tucua tya'a ngu' tya'a ya, la cui' ñati ji'i Jesucristo tya'a na laca ngu'; tsa'a ngu' slo mā lo'o Bernabé lo'o Pablo tya'a na. Ntsu'u tsa tyiquee na ña'a na ji'i nu ngu' tya'a na bi', ²⁶ masi ntsu'u tyuu tya'a ñati nu ngua ti' cujuu ngu' ji'i tya'a na bi' xqui'ya cña nu ngulo Jesucristo nu Xu'na na ji'i ngu' tya'a na bi'. ²⁷ Judas lo'o Silas laca ngu' nu cua ngulo ya cña ji'i cha' tsa'a ngu' slo mā, cha' ta ngu' cha' liñi lo'o mā. ²⁸ Nguxtyucua Xtyi' y cui' Ndyosi ji'i cuare lo'o nchcui' ya lo'o tya'a ya, bi' cha' ndi'ya ti chcui' ya lo'o mā juani, cha' ná tso'o si culo ya xa' la cña tucui ji'i mā: ²⁹ Ná tso'o cacu mā cuaña' na'ni nu laca msta, nu cua nda ngu' ji'i jo'ó; ná tso'o cacu mā tañi; ná tso'o cacu mā na'ni nu ná ndye ndyalú tañi lo'o ndyujuii ngu' ji'i; la cui' ti cha' ná tso'o tsiya' ti si tyu'u cha' ji'i mā lo'o clyo'o xa' ñati. Si taquiya' mā ji'i lcaa cha' nu nscua re, tso'o ti tyi'i mā li'. Tsa lo cua ti cha' nscua ya."

³⁰ Li' ndu'u ngu' ndyaa ngu' lo'o quityi bi', ndyalaa ngu' ca quichi Antioquía. Ndyu'u ti'i lcaa ñati ji'i Jesucristo quichi bi' lo'o nda ngu' quityi ji'i ñati bi'. ³¹ Lo'o cua nchcui' ngu' bi' lo quityi, li' tso'o tsa ngua tyiquee ngu' xqui'ya cha' nu nchcui' quityi lo'o ngu'. ³² Tu'ba ji'i y cui' Ndyosi ngua nu Judas lo'o Silas bi', bi' cha' ngua ji'i ngu' ngulu'u ngu' xi ji'i ngu' quichi bi'; li' tlyu la ngua tyiquee lcaa ñati ji'i Jesucristo bi', xqui'ya cha' nu ngulu'u ngu' bi' ji'i ngu'. ³³ Tyiquee' xi nguti'i ngu' bi' quichi Antioquía, li' nchcui' salya' ñati ji'i Jesucristo lo'o ngu'. Nti' tya'a ngu' cha' xtyucua y cui' Ndyosi ji'i ngu' tyucuii su ñaa ngu' nde slo xa' la tya'a ngu'. ³⁴ Li' nacui Silas cha' nga'aa tyaa y cui' yu, tyanu yu lo'o ngu'. ³⁵ Lo'o jua'a ndyanu Pablo lo'o Bernabé quichi Antioquía bi'; ngulu'u la ngu' ji'i tya'a ngu', nda la ngu' cha' ji'i y cui' nu Xu'na na lo'o tya'a ngu'. Lo'o jua'a tya ntsu'u tya tyuu la tya'a ngu' nu ndi'i ndejua nu nchcui' cha' ji'i y cui' nu Xu'na na lo'o tya'a ngu'.

Ndyaa Pablo chaca quiya' cha' chcui' cha' ji'i Jesucristo nde xa' quichi

³⁶ Ngua sca tsā nchcui' Pablo lo'o Bernabé:

—Tyaa na —nacui—, tsa'a na chaca quiya' slo ñati nu tya'a ntsu'u cha' ji'na lo'o Jesucristo, ngu' nu ndi'i tyijyu' —nacui Pablo ji'i Bernabé—. Xa' tsa'a na lcaa quichi su ngulu'u na cha' ji'i Jesucristo tsubi', tsa'a na'a na si tso'o ti ndi'i tya'a na bi'.

³⁷ Ngua ti' Bernabé cha' lo'o Juan tsa'a Juan lo'o ngu', la cui' nu Juan Marcos bi'. ³⁸ Pana ná nti' Pablo tsa'a lo'o ji'i Juan, cha' lo'o ngulaa ngu' nde loyuu su cuentya Panfilia tya clyo, ndu'u Juan ndyaa li', cha' nga'aa ndalo Juan cha' cua'ni cña bi'. ³⁹ Ná stu'ba ntsu'u tyiquee Pablo lo'o Bernabé li', nga'aa ndya'a ngu' stu'ba ti; bi' cha' ndyaa Bernabé ndyatí ne' yaca ni'i cha' tsa'a ca loyuu Chipre chaca quiya'; lo'o nu Marcos bi' ndyaa lo'o Bernabé li'.

⁴⁰ Li' ngusubi Pablo ji'i Silas cha' tsa'a lo'o. Ndu'u ngu' ndyaa ngu' li', nu lo'o cua nchcui' tya'a ngu' lo'o y cui' Ndyosi nu Xu'na na cha' xtyucua Ni ji'i ngu' tyucuii. ⁴¹ Ndyaa ngu' ca loyuu su cuentya Siria, li' ndyaa la ngu' ca loyuu su cuentya Cilicia; nchcui' ngu' lo'o tya'a ñati ji'i Jesucristo nu ndyuu'u ti'i tsa tlyu ti ca bi', cha' tlyu cua'ni tyiquee ngu', cha' tyatí tachaa la cha' ji'i Jesús tyiquee ngu'.

16

Ndyaa Timoteo lo'o Pablo lo'o Silas

¹ Ndyalaa Pablo lo'o Silas ca quichi Derbe, li' ndyalaa ngu' ca quichi Listra. Quichi bi' ndyacua tya'a ngu' lo'o sca yu cuañi' tya'a ngusñi ngu' cha' ji'i Jesucristo nu naa Timoteo. Xtya'a yu laca sca nu cuna'a judío nu ntsu'u cha' ji'i lo'o Jesucristo, pana ngu' griego ngua sti yu. ² Nu ñati ji'i Jesús ca quichi Listra bi', tso'o tsa nchcui' ngu' cha' ji'i nu Timoteo bi',

lo'o jua'a tso'o nchcui' ngu' ji'i yu bi' ca quichi Iconia. ³ Ngua ti' Pablo cha' tsa Timoteo lo'o ngu' li', bi' cha' ngusi'yu Pablo quiji Timoteo cha' culacua yu. Ná ca ñasi' ngu' judío lcaa quichi su tya'a yu lo'o ngu' li', masi jlo ti' lcaa ngu' cha' ngu' griego ngua sti yu. ⁴ Nchcui' ngu' lo'o tya'a ñati' ji'i Jesús lcaa quichi su ndya'a ngu', cha' ca cuayá' ti' ngu' bi' lcaa ña'a cha' nu nguscua ngu' Jerusalén lo quityi bi'; nguscua ngu' nu ngua tsa'a ji'i Jesús tya clyo lo'o ngu' cusu' quityi bi', cha' ca cuayá' ti' ngu' xa' tsu' lcaa ña'a cña nu ntsu'u cha' cua'ni ngu' nu laca ñati' ji'i Jesucristo. ⁵ Lo'o ndyuna ngu' cha' bi', li' cua ngua tlyu la tyiquee ngu' cha' ji'i Jesucristo; nga'aa ndyutsii' ngu' li'. Lo'o jua'a ngua cha' lcaa tsa ndyatú la ñati' nu ntsu'u cha' ji'i lo'o Jesucristo.

Nchcui' sca ngu' Macedonia lo'o Pablo laja xcalá yu

⁶ Lo'o li' ná nda Xtyi'i ycu' Ndyosi chacuayá' ji'i ngu' cha' culu'u ngu' cha' ji'i Jesucristo ca quichi nde loyuu su cuentya Asia, bi' cha' nteje tacui ngu' loyuu su cuentya Frigia, lo'o jua'a loyuu su cuentya Galacia, ⁷ ndyalaa ngu' tyucuii' nu tsa ca loyuu su cuentya Misia li'. Ngulacua ti' ngu' cha' tya tsa la ngu' ca loyuu su cuentya Bitinia, pana ná nda Xtyi'i ycu' Jesús chacuayá' cha' tsa ngu' cajua; ⁸ bi' cha' nteje tacui ngu' loyuu su cuentya Misia ndyaa lye la ngu', ndyalaa ngu' quichi Troas ca to' tyujo'o li'. ⁹ Ngua sca talya laja lo'o ndi'i Pablo quichi bi', li' nchcui' xcalá yu. Cua na'a Pablo sca ngu' Macedonia nu ndacha' ji'i yu: “Tyeje tacui ma' chaca tsu' tyujo'o, caa ma' xa' tsu' ca nde Macedonia, loyuu quichi tyi na'”, nacui' nu qui'yu bi', “cha' xtyucua ma' ji'i cua”, nacui' ji'i Pablo laja xcalá. ¹⁰ Lo'o li' ngusni' ya tyucuii' cha' tsa ya chaca tsu' tyujo'o bi' ca loyuu Macedonia, xqui'ya cha' nchcui' xcalá Pablo. (Lo'o na' ndya'a na' lo'o ngu'. Lucas naa na', na' nu nscua quityi re.) Jlo ti' ya cha' ycu' Ndyosi laca nu ngulo cña ji'i ya cha' tsa ya ndejua, cha' ta ya cha' ji'i Jesucristo lo'o ñati' nu ndi'i ndejua.

Ndi'i Pablo lo'o Silas ca quichi Filipos

¹¹ Hora ti ndyaa ya ndyatí ya ne' yaca ni'i cha' tsa ya chaca tsu', ndu'u ya ndyaa ya li'. Cuati na'a ya ca su naa Samotracia, sca loyuu piti ti cla'be tyujo'o laca bi'. Ca chaca tsa ndyalaa ya chaca tsu' tyujo'o bi', ca quichi Neápolis. ¹² Ca bi' ngusni' ya tyucuii' ndyaa ya nde quichi Filipos, quichi nu laca loo ji'i lcaa quichi loyuu su cuentya Macedonia laca quichi Filipos bi'. (Lo'o nguxana ti quichi bi', ngüiñá ngu' romano ji'i.) Lo'o li' ndyanu ya tyuu tsa quichi bi'. ¹³ Lo'o nu ngua tsa nu ndi'i cña' ngu' judío, li' ndu'u ya quichi ndyaa ya ca to' sta'a su ndyu'u ti'i ngu' judío cha' chcu' ngu' lo'o ycu' Ndyosi tsa bi'; ngulu'u ya xi ji'i ngu' cuna'a nu ndyu'u ti'i ndacua ti. ¹⁴ Lidia naa sca nu cuna'a bi'; ngu' Tiatira laca, lo'o cña ji'i laca cha' ndujui' late' nde quichi Filipos bi', sca lo late' nu cuaa ña'a, nu tso'o xi ña'a. Ndu'ni tlyu ma' cusu' bi' ji'i ycu' Ndyosi, cha' tso'o ndyuna ma' cha' ji'i ycu' Ndyosi nu Xu'na na; jua'a nguxtyucua Ni ji'i ma' cha' cui'ya tso'o cuentya ñi'ya nu ndyu'u cha' nu ngulu'u Pablo ji'i ngu'. ¹⁵ Li' ntyucuatya ngu' ji'i Lidia lo'o ji'i lcaa tya'a ngu' nu ndi'i slo.

—Si chañi cha' ncyacua ti' ma' cha' laca na' ñati' ji'i Jesucristo —nacui' nu cuna'a bi' ji'i ya—, tyaa ma' to' tyi na', tyanu ma' xi slo cua lacua.

Tyuu quiya' nchcui' ma' lo'o ya cha' tsa ya, bi' cha' ndyaa ya lo'o ma' ca toni'i ji'i ma'.

¹⁶ Ngua sca tsa ndyaa ya su ndyu'u ti'i ngu' cha' chcu' ngu' lo'o ycu' Ndyosi, lo'o li' ndyacua tya'a ya lo'o sca nu cuna'a cuañi' tyucuii'. Quicha nu cuna'a bi', cha' cua sa'ni tsa ngusni' cui' ji'i. Cuentya ji'i cui' bi' nchca tii nu cuna'a bi' ñi'ya nu lijya tyempo ji'i ngu' ca nde loo la, bi' laca cha' nu nda cui' bi' lo'o nu cuna'a bi'. Msu nu ngüi'ya ti ngu' laca nu cuna'a bi', lo'o ná nda xu'na cho' caya' ji'i. Ngua'ni tsa xu'na cho' ngana, cha' nda ngu' quichi quiña'a tsa cñi' ji'i xu'na cho', cha' caja cha' ji'i ngu' ñi'ya nu caca ji'i ngu' nde loo la lo'o nchcui' nu cuna'a bi' lo'o ngu'. ¹⁷ Ndyaa lca'a cho' ji'i Pablo lo'o ji'i cuare. Cuii' tsa ngusi'ya nu cuna'a quicha bi' lijya:

—Msu ji'i ycu' Ndyosi nu laca loo laca ngu' re —nacui' nu quicha bi'—. Culu'u ngu' ji'i ma' ñi'ya nu cua'ni lyaá ycu' Ndyosi ji'i ma'.

¹⁸ Tyuu tsá lca'a nu cuna'a bi' ji'i ya, lo'o la cui' jua'a nxi'ya tsa. Li' nga'aa ndiya ti' Pablo cha' nxi'ya cho'. Nguxtyacui yu nde chu' yu tyucuii su ndyaa yu, nchcui' yu lo'o nu cuna'a quicha bi' cha' ji'i cui'i nu ngusni ji'i cho', cha' tyu'u cui'i bi' tyaa li':

—Chacuayá' ji'i Jesucristo nchcui' na' —nacui Pablo ji'i. —Tyu'u cui'i nu ntsu'u laja cuaña' nu'u juani, tyaa nde liya'.

Hora ti ngutu'u cui'i bi' ndyaa li'. Ngua tso'o nu cuna'a bi' li'.

¹⁹ Tyaaala tsa ngu' nu laca xu'na nu cuna'a bi'. Hora ti ngusni xu'na bi' ji'i Pablo lo'o ji'i Silas, ndyaa lo'o xu'na bi' ji'i ngu' slo ngu' nu laca loo ji'i quichi, cha' nda xu'na nu cuna'a bi' cuentya cha' nga'aa caca cua'ni ngu' ngana lo'o nu cuna'a bi' si nga'aa ntsu'u cui'i cuxi ji'i. ²⁰ Ngusta ngu' qui'ya ji'i Pablo lo'o Silas ca slo bese li':

—Ngu' judío laca ngu' re —nacui ngu' ji'i bese—. Cuxi tsa ndyu'ni ngu' re, bi' cha' ñasi' tsa ngu' quichi juani. ²¹ Xa' cha' nclu'u ngu' re ji'na nu ná ntsu'u chacuayá' ji'na cha' cua'ni na, cha' ngu' romano laca na.

²² Ñasi' tsa lcaa ngu' quichi li'. Ngulo bese cña cha' tyu'u ste' Pablo lo'o ste' Silas, cha' quiji'i ngu' ji'i ngu' bi' lo'o yaca. ²³ Quiña'a tsa quiya' ngujui'i yaca ngu' ji'i ngu' bi', li' ngusu'ba ngu' ji'i ngu' bi' ne' chcuá. Lo'o jua'a ngulo ngu' cña ji'i ngu' nu nga'a cua' to' ni'i chcuá cha' tso'o tsa ña'asi' ngu' ji'i ngu' bi'. ²⁴ Bi' cha' ngua'ni clya nu laca loo ji'i ni'i chcuá bi', ngusu'ba yu ji'i ngu' ne' cuarto cla'be ni'i chcuá bi', lo'o li' ngusca' yu quiya' ngu' lo'o yaca.

²⁵ Nu lo'o ngua cla'be talya nga'a Pablo lo'o Silas ne' chcuá bi'; nchcui' ngu' lo'o ycu'i' Ndyosi, ndyula tu'ba ngu' jii ji'i ycu'i' Ni. Lo'o jua'a ndyuna lcaa preso tya'a ntsu'u ngu' ne' chcuá. ²⁶ Tsi tsiya' ca ngulacui chalyuu li', lye tsa ngüiña ni'i chcuá; ndyaala lcaa toni'i chcuá bi' li', xqui'ya cha' ngulacui tsa chalyuu, lo'o jua'a ngusi'yu cu' juu chcuá su ndyaaca' ngu'. ²⁷ Hora ti ngue ti' nu laca loo ji'i ni'i chcuá bi', na'a yu cha' ntucua yaala toni'i. Ndyutsii tsa yu li', cha' ngulacua ti' yu cha' cua ngusna lcaa preso ji'i. Hora ti ngusni yu maxtyi ji'i cha' cujuui yu ji'i ycu'i' ca yu. ²⁸ Cuii ngusi'ya Pablo ji'i yu li':

—Ná ntsu'u cha' cua'ni nu'u jua'a —nacui Pablo ji'i yu—. Nde ti ndi'i lcaa cuare.

²⁹ Ngusi'ya nu laca loo cha' caa lo'o ngu' ji'i quii'. Li' ndyat' yu ni'i chcuá, lye tsa nchcuá yu lijya yu li', cha' ndyutsii tsa yu. Ndatu sti' yu slo Pablo lo'o Silas li'. ³⁰ Li' ngulo yu ji'i ngu' ne' chcuá.

—Cusu' —nacui yu ji'i Pablo lo'o Silas—, cuxi tsa ñati' laca na'. ¿Ni'ya cua'ni na' cha' cua'ni lyaá Ni jna'? —nacui nu laca loo bi'.

³¹ —Xni nu'u cha' ji'i ycu'i' Jesucristo nu Xu'na na —nacui Pablo ji'i yu—, bi' nu taca ji'i cua'ni lyaá ji'i lcaa ma, lo'o jinu'u, lo'o ji'i sñi' nu'u, lo'o ji'i lcaa ngu' nu ndi'i slo nu'u.

³² Nu Pablo lo'o Silas ni, ngulu'u ngu' cha' ji'i Jesús ji'i lcaa ngu' nu ndi'i ca slo nu laca loo ji'i ni'i chcuá bi' li'. ³³ Talya tsa ngua li', pana ngui'i nu laca loo bi' ji'i su ti'i ji'i Pablo lo'o ji'i Silas, su ngujui'i yaca ngu' ji'i ngu'. Li' ntyucuatya ngu' ji'i nu laca loo bi', lo'o ji'i lcaa ngu' nu ndi'i slo. ³⁴ Ndyaa lo'o yu ji'i Pablo lo'o Silas ni'i ji'i yu, cha' ta yu na cacu ngu'. Tso'o tsa tyiquee nu laca loo bi' juani, cha' cua ngusni yu cha' ji'i ycu'i' Ndyosi; la cui' ti tso'o ntsu'u tyiquee lcaa ngu' nu ndi'i slo yu.

³⁵ Nguxee chaca tsá, li' ngulo bese cña ji'i policía cha' tsa ngu' chcui' ngu' lo'o nu laca loo ji'i ni'i chcuá bi', cha' culaá ji'i ngu' bi'. ³⁶ Li' nchcui' nu laca loo bi' lo'o Pablo lo'o Silas:

—Cua ngulo bese cña jna' cha' culaá na' ji'i ma —nacui yu ji'i ngu'—, bi' cha' tso'o ti tyaa ma lacua.

³⁷ —Ná tso'o —nacui Pablo ji'i policía—. Cua na'a lcaa ngu' quichi re nu lo'o ngujui'i yaca ngu' ji'i ya, masi ngu' romano laca cuare. Bilya ca cuayá' ji'i ya lo'o ngusu'ba ngu' ji'i ya ne' chcuá re —nacui—. Lo'o juani nti' ngu' cha' culaá ngu' ji'i ya cuaana ti. Si'i jua'a nga'a cha' caca. Tso'o la caa ycu'i' ngu' cha' culaá ngu' ji'i ya.

³⁸ Ndyaa policía li', ndacha' ngu' ji'i bese lcaa ña'a cha' nu nchcui' Pablo lo'o ngu'. Nu lo'o ngua cuayá' ti' bese cha' ngu' romano laca Pablo lo'o Silas, ndyutsii tsa bese bi' li'.

³⁹ Hora ti ndyaa ycu'i' bese ca to' ni'i chcuá li':

—Cusu' —nacui bese bi' jil'i Pablo lo'o Silas—, cui'ya ma cha' clyu ti' jil'i ya —nacui. Ngulaá ngu' jil'i Pablo lo'o Silas li'.

—Cua'ni ma cha' tso'o tyaa ma chaca quichi —nacui ngu' jil'i Pablo lo'o Silas.

⁴⁰ Li' ndu'u Pablo lo'o Silas ni'i chcuá, ndyaa ngu' slo ma' Lidia chaca quiya'. Xa' nchcui' ngu' lo'o ñati jil'i Jesucristo bi', cha' caca tlyu tyiquee ngu' xqui'ya Jesús. Ndu'u ngu' ndyaa ngu' li'.

17

Ñasi' tsa ngu' Tesalónica

¹ Ndyaa Pablo lo'o Silas tyucuii nde Tesalónica. Clyu nteje tacui ngu' quichi Anfípolis, li' nteje tacui ngu' quichi Apolonia, lo'o li' ndyalaa ngu' nde quichi Tesalónica. Ntucua sca laa jil'i ngu' judío quichi bi', ² bi' cha' ndyaa Pablo ne' laa bi' ñi'ya nu ndya'a yu ne' laa jil'i ngu' judío lcaa quichi. Tsa nu ndi'i cña' ngu' judío ndyu'u ti'i ngu' quichi ne' laa, lo'o jua'a ndyatí Pablo ndyaa yu ne' laa tsa bi'. Cua ndyaa sna semana nchcui' yu lo'o ngu' ca bi'; ³ ngulu'u yu cha' jil'i ycuí' Ndyosi jil'i ngu', cha' nu nchcui' quityi cusu' jil'i Cristo ñi'ya nu ntsu'u cha' xcube' ngu' jil'i, lo'o li' ñi'ya tyu'ú nu Cristo bi' chaca quiya' lo'o cua ndyujuii ngu' jil'i.

—Nchcui' na' lo'o ma cha' jil'i Jesús —nacui Pablo jil'i ngu' li'—. Ñi'ya nu nchcui' quityi jil'i nu Cristo bi', la cui' jua'a ngua jil'i Jesús —nacui—. La cui' Cristo laca nu Jesús bi'.

⁴ Ngusñi tucua sna tya'a ti ngu' judío cha' bi', li' ndya'a ngu' bi' lo'o Pablo lo'o Silas; jua'a ngusñi tyuu tya'a ngu' griego nu ndu'ni tlyu jil'i ycuí' Ndyosi cha' bi'; jua'a tyuu tya'a nu cuna'a tlyu nu ndi'i quichi bi', ngusñi ngu' cha' bi' li'. ⁵ Pana ñasi' tsa ngu' judío nu ná jlyu ti' cha' bi'; tyaala tsa ngu' bi', bi' cha' nchcui' ngu' lo'o ñati xña'a nu xcui' ndya'a calle ti, ñati taja ti, cha' xtyucua ngu' xña'a bi' jil'i ngu'. Cuxi tsa ngua'ni ngu' bi' li', lo'o jua'a ngua ñasi' lcaa ngu' quichi. Ndyaa ngu' slo Jasón li', ndyatí ngu' ni'i jil'i yu Jasón bi', cha' nclyana ngu' jil'i Pablo lo'o Silas. Xñi ngu' jil'i ngu' bi' nti' ngu', cha' tsa lo'o ngu' jil'i Pablo lo'o Silas ca slo ngu' quichi. ⁶ Pana ná nquije Pablo lo'o Silas jil'i ngu', bi' cha' ngusñi ngu' jil'i ycuí' Jasón lo'o jil'i tya'a ndya'a yu, ndyaa lo'o ngu' jil'i ngu' bi' ca slo ngu' tisiya. Cuii nchcui' ngu' lo'o ngu' tisiya li', ngusta ngu' qui'ya jil'i Jasón lo'o jil'i tya'a ndya'a yu:

—Tyaala tsa ngu' bi' —nacui nu ngu' xña'a bi'—. Lcaa quichi su ndya'a ngu' bi' nga'aa si'i ti' ti' ndi'i ngu' quichi bi' xqui'ya cha' cuxi nu nchcui' ngu' bi' —nacui ngu'—. Lo'o juani cua ndyalaa ngu' xña'a bi' quichi tyi na, ⁷ ndi'i ngu' slo yu Jasón re. Ná ndaquiyá' ngu' bi' jil'i cña nu ngulo rey tlyu ji'na nu laca na ngu' romano, cha' nchcui' ngu' cha' ntsu'u chaca rey nu tlyu la nu naa Jesús; bi' laca nu taca culo cña ji'na, nacui ngu' bi'.

⁸ Lo'o ngua cuayá' ti' ngu' tisiya qui'ya nu ngusta ngu' jil'i ngu' bi', ñasi' tsa ngu' li', ñasi' lcaa ngu' quichi; ⁹ bi' cha' ngüijña ngu' tisiya cñi jil'i Jasón lo'o jil'i tya'a ndya'a yu xqui'ya Pablo, lo'o jua'a xqui'ya Silas. Nda ngu' cñi, lo'o ti ngutu'u ngu' laja ti li', nu Jasón lo'o tya'a ndya'a yu.

Ndyalaa Pablo lo'o Silas nde quichi Berea

¹⁰ Nu ngu' nu ntsu'u cha' jil'i lo'o Jesús ca bi', hora ti ngua'ni cho'o ngu' tyucuii jil'i Pablo lo'o Silas cha' tyaa ngu'; la cui' talya ndu'u ngu' ndyaa ngu' ca quichi Berea. Lo'o ndyalaa ngu' nde quichi bi', li' ndyatí ngu' ndyaa ngu' ne' laa jil'i ngu' judío. ¹¹ Tso'o la tyiquee ngu' quichi Berea bi'; si'i na cuxi tyiquee ngu' bi' ñi'ya laca tyiquee ngu' Tesalónica. Nti' tsa ngu' cuna ngu' cua ña'a ca cha' nu nda Pablo lo'o Silas lo'o ngu'. Lcaa tsa nclyana ngu' lo quityi jil'i ycuí' Ndyosi si cha' liñi laca nu nchcui' ngu' bi'; ¹² bi' cha' ngusñi tyuu tya'a ngu' quichi cha' bi', lo'o ngu' judío, lo'o jua'a ngu' griego, masi nu qui'yu, masi nu cuna'a tlyu, ngusñi ngu' cha' bi'. ¹³ Li' ngujui cha' jil'i ngu' judío nu ndi'i nde quichi Tesalónica cha' nclyu'u Pablo cha' jil'i ycuí' Ndyosi jil'i ngu' Berea. Ngua ñasi' tsa ngu' bi' li', yala ti ndyalaa ngu' ca quichi Berea bi' li'. Ndyaa ngu' nda ngu' sca cha' cuiñi lo'o ngu' quichi bi', cha' xuu tya'a ngu' lo'o Pablo. ¹⁴ Lo'o ngua tii ñati jil'i Jesucristo cha' jua'a nti' ngu'

judío bi', hora ti ngusalya' ngu' lo'o Pablo cha' tyaa yu tyucuii to' tyujo'o; pana ndyanu Silas lo'o Timoteo quichi' bi'. ¹⁵ Ndyaa xi ngu' Berea lo'o Pablo ña'a cuayá' nu ndyalaa ngu' ca quichi' Atenas. Hora ti ngxutyuu ngu' Berea nde quichi' tyi ngu' li', cha' ta ngu' cha' lo'o Silas lo'o Timoteo, cha' lo'o ngu' tsaa ngu' yala ti xi cha' tyacua tya'a ngu' lo'o Pablo ca quichi' Atenas bi'.

Ca quichi' Atenas

¹⁶ Ntajatya Pablo ji'i Silas lo'o Timoteo ña'a cuayá' nu tyalaa ngu' ca quichi' Atenas. Xñi'i tsa ti' Pablo lo'o na'a yu cha' quiña'a tsa jo'ó ntsu'u quichi' bi'; ¹⁷ bi' cha' nchcui' yu lo'o ngu' ca ne' laa ji'i ngu' judío bi', nchcui' yu lo'o ngu' judío, jua'a lo'o ngu' xa' tsu' nu ndu'ni tlyu ji'i ycu'i' Ndyosi cajua, lo'o jua'a nchcui' yu lo'o lcaa ngu' nu ndi'i lo caya'. Lcaa tsá nclyu'u yu ji'i ngu' quichi' bi'. ¹⁸ Cua ntsu'u sca taju ngu' nde quichi' bi', ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i cha' nu nclu'u ngu' epicúreo, lo'o jua'a ntsu'u chaca taju ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i cha' nu nclu'u ngu' estoico. Ndyacua tya'a nu ngu' nu ndyaca tsa'a tyucuaa lo cha' bi' lo'o Pablo li'. Nchcui' tsa ngu' cha' ji'i yu lo'o tya'a ngu':

—¿Ni cha' nda nu qui'yu re nu nchcui' tsa lo'o na? —nacui' ngu' ji'i tya'a ngu'.

—¿Ha si'i cha' ji'i xa' jo'ó nchcui' yu? —nacui' tya'a ngu' li'.

Pana cua ndyuna ngu' lo'o ngulu'u Pablo cha' ji'i Jesús, cha' ngulu'u yu ji'i ngu' ñi'ya ngua cha' ndyu'ú Jesús chaca quiya'. ¹⁹ Li' ngusñi ngu' ya' Pablo cha' tsaa lo'o ngu' ji'i ca su ndyu'u ti'i ngu' cusu' quichi' bi', sca yuu laja ti nu naa Areópago.

—Nti' ya cha' caca cuayá' ti' ya, ¿ñi'ya ndyu'u cha' nu nclyu'u nu'u ji'i ya? —nacui' ngu' ji'i Pablo—. Sca cha' cucui laca cha' nu nchcui' nu'u re; ²⁰ bilya cuna ya cha' bi', tya lyiji ta ya cuentya —nacui' ngu'—. Bi' cha' juani, ta nu'u cha' lo'o ya ¿ñi'ya ndyu'u cha' bi'?

²¹ Nu ngu' quichi' Atenas ni, xcui' nti' ngu' cuna ngu' cua ña'a ca cha' cucui nu caca chcui' ngu' lo'o tya'a ngu', sca cha' nu bilya cuna ngu'. La cui' jua'a ndu'ni lcaa ngu' xa' tsu' nu ndi'i quichi' bi', xcui' ca ndiya ti' ngu' chcui' ngu' ji'i sca cha' cucui.

²² Bi' cha' ndatu Pablo cla'be laja ñati' ca Areópago bi', nchcui' yu lo'o ngu' li':

—Cu'ma ngu' Atenas —nacui' Pablo ji'i ngu'—. Cua na'a na' cha' jlya tsa ti' ma' ji'i jo'ó nu ntsu'u ji'i ma' —nacui' yu—. ²³ Ndyaa na'a na' xi calle quichi' re, lo'o li' na'a na' lcaa jo'ó nu cuentya ji'i cu'ma. Li' na'a na' sca mesa nu ndu' laja ti su nscua sca cha'cña nde sii' mesa bi' nu ndi'ya nchcui': “Nde laca mesa ji'i jo'ó nu bilya tyuloo ya ji'i”. Cha' ji'i ycu'i' Ndyosi nu bilya slo ma' tilaca laca Ni, cha' ji'i nu ycu'i' Ndyosi bi' ta na' lo'o ma' juani —nacui' yu—.

²⁴ 'Cua ngüiñá ycu'i' Ndyosi tyucui ña'a chalyuu lo'o lcaa na nu ntsu'u chalyuu; laca ycu'i' Ndyosi nu Xu'na nu laca loo, masi nde cua, masi nde lo yuu chalyuu —nacui' Pablo ji'i ngu'—. Pana ná ndi'i Ni ne' sca laa nu ndi'ña ñati' ti. ²⁵ Ni sca cha' ná lyiji ji'i ycu'i' Ndyosi, ná nga'a cha' xñi Ni ni sca na nu nda ñati' ji'i Ni. Cua ngua'ni cu'ú Ni ji'i lcaa ñati, cua nda Ni xtyi'i ngu' cha' tyu'ú ne' cresiya ji'i scaa ngu', lo'o jua'a cua nda Ni lcaa cha' nu ntsu'u ji'i ñati' chalyuu.

²⁶ 'Cua ngüiñá ycu'i' Ndyosi ji'i lcaa ñati' chalyuu lo'o sca ti lo cuaña' ñati. Lo'o jua'a ngusta ycu'i' Ndyosi ni tyempo cala scaa ngu', ndu'ni Ni mala su caca quichi' tyi scaa ngu'. ²⁷ Na cua nda Ni ji'i ñati' lijya ngu' chalyuu cha' clyana ngu' ji'i ycu'i' Ni, cha' quije Ni ji'i ngu'. Pana ná tyijyu' ndi'i ycu'i' Ndyosi ji'na, cacua ti su ndi'i lcaa na ndi'i ycu'i' Ni. ²⁸ Chacuayá' ji'i Ni lu'ú na, chacuayá' ji'i Ni ndya'a na, lo'o jua'a chacuayá' ji'i Ni ndyu'ni na lcaa cña. Ntsu'u sca cha' nu nguscua jyo'o ngu' tii tya'a ma' lo quityi sa'ni, cha' nu ndi'ya nchcui': “Tya'a ycu'i' Ndyosi laca na”. Jua'a nacui' jyo'o cusu' bi' ji'i ma'. ²⁹ Si chañi cha' ycu'i' Ndyosi laca tya'a na —nacui' Pablo ji'i ngu'—, ná taca chcui' na cha' laca Ni sca lcu'i, masi lcu'i oro, masi lcu'i plata, masi lcu'i quee ndu. Na ndi'ña ti ñati' chalyuu lcu'i bi' ñi'ya nu nda'ya cha' hique ti ngu' cha' cuiñá ngu' ji'i. ³⁰ Cua ndalo tsa tyiquee ycu'i' Ndyosi ji'i ñati' chalyuu tyempo sa'ni lo'o bilya ca jlo ti' ngu' lcaa cha' bi', pana juani cua ngulo Ni cña ji'i lcaa ñati' chalyuu cha' culochu' ngu' lcaa cha' cuxi nu ntsu'u ji'i ngu'.

³¹ Cua ngusta Ni sca tsá cha' cua'ni cuayá' Ni ji'i lcaa ñati' chalyuu, lo'o jua'a cua ngusubi

Ni sca ñat̄i nu caca bese. Jesucristo laca bi'. Tso'o tsa ngua'ni Ni cha' tyanu tachaa cha' bi' ji'̄i ñat̄i chalyuu, nu lo'o ngua'ni Ni cha' ndyu'ú nu ñat̄i bi' chaca quiya' lo'o cua ndyujuii ngu' ji'̄i.

³² Nu lo'o ndyuna ngu' quich̄i cha' bi', cha' cua ndyu'ú sca ñat̄i chaca quiya' ca su ntsiya ngujuii, li' nxyt̄y lo'o tsa ngu' ji'̄i Pablo. Lo'o jua'a ntsu'u xi xa' la ngu' nu nchcui' lo'o yu: —Culu'u nu'̄u cha' bi' ji'̄i ya chaca quiya' chaca ts̄a —nacui' ngu' bi' ji'̄i yu.

³³ Li' ngutu'u Pablo ca Areópago su ntucua ngu'. ³⁴ Pana ndu'u lca'a xi ngu' ji'̄i yu li', xqui'ya cha' jlya ti' ngu' bi' cha' nu cua nchcui' yu lo'o ngu'. Sca nu qui'yu nu naa Dionisio ngusñi cha' bi', masi laca Dionisio sca ngu' cusu' nu ndya'a ca Areópago; jua'a sca nu cuna'a nu naa Dámaris ngusñi cha' bi', lo'o xi xa' la ñat̄i ngusñi cha' bi'.

18

Ca quich̄i Corinto

¹ Li' ndu'u Pablo quich̄i Atenas ndyaa yu ca quich̄i Corinto. ² Quich̄i bi' ndyacua tya'a yu lo'o sca ngu' judío nu naa Aquila, ngu' quich̄i Ponto laca nu Aquila bi'. Nguti'̄i ngu' nde Italia nquicha', nu Aquila bi' lo'o clyo'o nu naa Priscila; pana ndu'utsu' ngu' ndyalaa ngu' nde quich̄i Corinto, nu lo'o ngulo rey Claudio cña cha' culo'o ngu' ji'̄i lcaa ngu' judío nu nguti'̄i quich̄i Roma, quich̄i nu laca loo ji'̄i loyuu su cuentya Italia bi'. Toni'̄i ji'̄i nu Aquila bi' ndyalaa Pablo li'. ³ Stu'ba ti ngua'ni Pablo cña lo'o ngu' bi' li', cha' cuityi ni'̄i late' laca ngu'; bi' cha' ndyanu yu slo ngu' cha' cua'ni yu cña lo'o ngu'. ⁴ Ndyaa Pablo ne' laa ji'̄i ngu' judío lcaa ts̄a ta'a nu ndi'̄i cña' ngu', cha' culu'u yu cha' ji'̄i Jesús ji'̄i ngu' nu ndyu'u ti'̄i li', masi ji'̄i ngu' judío, masi ji'̄i ngu' xa' tsu'.

⁵ Cua ndu'u Silas lo'o Timoteo ca Macedonia, li' ndyalaa ngu' slo Pablo. Lo'o cua ndyalaa ngu' bi', li' lcaa ts̄a lcaa hora nclyu'u Pablo cha' ji'̄i Jesús ji'̄i ngu' judío. Nchcui' yu cha' laca Jesús ycui' Cristo, nu ntajaty tsa ngu' ji'̄i cha' caa nde chalyuu. ⁶ Pana ngunasi' tsa ngu' judío bi' ji'̄i Pablo li', suba' tsa nchcui' ngu' lo'o; bi' cha' nguscui' yu ste' yu slo ngu' cha' ca cuayá' ti' ngu' cha' cuxi tsa nchcui' ngu' lo'o yu.

—Nguna' tsa ndu'ni cu'ma —nacui' Pablo ji'̄i ngu'—. Xqui'ya ycui' ma laca; ná ntsu'u qui'ya 'na, cha' xcui' cha' liñi laca nu ngulu'u na' ji'̄i ma. Cua tya'a ti na' lacua. Juani tsa'a na' cha' ta na' cha' re lo'o ngu' xa' tsu', cha' ná nduna cu'ma, ngu' judío.

⁷ Li' ndu'u yu ne' laa bi', ndyaa yu ca slo sca ñat̄i nu naa Justo; cacua ti to' laa bi' ntucua tyi yu. Sca ñat̄i nu ndyu'ni tlyu ji'̄i ycui' Ndyosi laca nu Justo bi'. ⁸ Lo'o jua'a yu Crispo ngusñi cha' ji'̄i ycui' nu Xu'na na. Crispo laca sca nu cusu' nu laca loo ne' laa ji'̄i ngu' judío. Jlya ti' nu Crispo bi' ji'̄i ycui' nu Xu'na na, lo'o jua'a jlya ti' lcaa ngu' nu ndi'̄i slo. Quiña'a tya'a ngu' Corinto ngusñi ngu' cha' ji'̄i Jesús, bi' cha' ntyucuatya ngu' bi' li'. ⁹ Lo'o li' cua na'a Pablo ji'̄i Jesús nu Xu'na na, ñi'ya si na nchcui' xcalá yu ngua.

—Ná cuts̄i nu'̄u —nacui' Jesús ji'̄i yu—. Ná ca taja ti' nu'̄u cha' culu'u nu'̄u cha' jna' ji'̄i ñat̄i —nacui' Ni—. ¹⁰ Ndi'̄i na' lo'o nu'̄u cha' xtyucua na' jinu'u, bi' cha' nga'aa caca xñi ngu' jinu'u cha' xcube' ngu' hi'. Lo'o jua'a ntsu'u tsa ngu' quich̄i re nu taca xñi ngu' cha' jna' nde loo la, si ta nu'̄u cha' lo'o ngu'.

¹¹ Li' ndyanu Pablo sca yija cla'be ca quich̄i Corinto bi', xcui' cha' ji'̄i Jesús ngulu'u yu ji'̄i ngu' quich̄i bi'.

¹² Lo'o li' ngua Galión gobernador ji'̄i loyuu su cuentya Acaya bi'; tyempo bi' ndyu'u ti'̄i tyuu tya'a ngu' judío se'̄i ti cha' xūu tya'a ngu' lo'o Pablo, masi tya'a ngu' judío laca yu. Li' ngusñi ngu' bi' ji'̄i yu cha' tsa lo'o ngu' ji'̄i yu ca slo ngu' tisiya; ¹³ ngusta ngu' qui'ya ji'̄i yu ca slo nu gobernador bi' li'.

—Ndyaa nu qui'yu re laja quich̄i tyi na, pana ná tso'o cha' nu nclu'u yu ji'̄i ñat̄i —nacui' ngu' ji'̄i nu laca loo bi'—. Nclu'u yu ji'̄i ngu' cha' xa' ña'a cua'ni tlyu ngu' ji'̄i ycui' Ndyosi, masi ná nda gobierno chacuayá' cha' cua'ni ngu' jua'a.

¹⁴ Ngua ti' Pablo xacui' yu cha' ji'̄i ngu' li', pana clyo nchcui' nu cusu' Galión bi'.

—Ná tyiquee' taquiya' na' ji'̄i cha' nu nchcui' cu'ma ngu' judío, si ntsu'u sca cha' nu cuxi tsa —nacui' Galión bi' ji'̄i ngu'—. Pana si'i jua'a laca cha' re —nacui'—. ¹⁵ Cua ñasi'

ma xqui'ya cha' nclyu'u yu re xi xa' lo cha' ji'i ngu'. Sca cha' ji'i jo'ó cuentya ji'i cu'ma laca cha' re, cha' ná stu'ba cha' nu nchcui' yu lo'o cha' nu nchcui' cu'ma cuentya ji'i cha' cusu' nu ntsu'u ji'i ma; bi' cha' ná ndiya ti' ma cha' nclu'u yu cha' bi' ji'i ngu'. Cua'ni cuayá' ycu' ca ti ma ji'i cha' re lacua. Ná ndu'ni cha' caa lo'o cu'ma ji'i yu ca slo na'.

¹⁶ Lo'o li' ngulo gobernador cña cha' culo ngu' ji'i ngu' judío nde liya'. ¹⁷ Li' hora ti ndaya' lcaa ngu' quichi' bi' ji'i nu cusu' Sóstenes, cha' laca nu cusu' bi' loo ne' laa ji'i ngu' judío. Ti'í tsa ngujui' ngu' ji'i nu cusu' bi' ca slo gobernador Galión; pana nu Galión bi' ni, ná ndube ti' bi' tsiya' ti.

Ngua sna quiya' lo'o ndyaa Pablo ca chaca tsu'

¹⁸ Tya ndyanu Pablo quichi' bi' tya tyuu tsa; li' ngutu'u yu ndyaa yu lo'o Aquila lo'o Priscila bi', ndyaa ngu' ne' yaca ni'i ca quichi' Cencrea. Li' tsa ycu' Pablo ca loyuu su cuentya Siria. Ca quichi' Cencrea bi' ngusi' yu ngu' quicha' hique Pablo, cha' caca cuayá' ti' ngu' jua'a cha' ntsu'u sca cha' nu cua ngüiñi ji'i yu lo'o ycu' Ndyosi tya tsubi' la. ¹⁹ Ndu'u ngu' ndyaa ngu' ne' yaca ni'i, li' ndyalaa ngu' ca quichi' Efeso su tyanu Aquila lo'o Priscila. Ndyatí Pablo ycu' ti ne' laa cha' chcu' yu lo'o ca ta'a ngu' judío nu ndyu'u ti'i cajua. ²⁰ Ngua ti' ngu' quichi' bi' cha' tyanu Pablo nde quichi' tyi ngu', pana ná ntaja'a yu. ²¹ Ngusalya' yu lo'o ngu' bi' li':

—Ntsu'u cha' tsa'a na' ca Jerusalén cha' cua ngulala ta'a —nacui' Pablo ji'i ngu'—. Li' xtyuu na' chaca quiya' nde quichi' re, si jua'a nti' ycu' Ndyosi —nacui' yu.

Ndu'u Pablo quichi' Efeso ndyatí yu ne' yaca ni'i, ndyaa yu li'. ²² Lo'o cua ndyalaa yaca ni'i bi' ca quichi' Cesarea, li' ndu'u Pablo ndyaa yu ca quichi' Jerusalén. Tso'o ti nchcui' yu lo'o tya'a ñati' ji'i Jesucristo cajua, lo'o li' hora ti ndyaa yu ca quichi' Antioquía. ²³ Ndyanu yu sca tucua co' ca quichi' bi', li' ndu'u yu ndyaa yu chaca quiya' cha' tsa yu ca slo lcaa taju ñati' ji'i Jesucristo nu ndi'i ca loyuu su cuentya Galacia, su cuentya Frigia. Nchcui' yu lo'o ngu' cha' tyanu tachaa la cha' ji'i Jesucristo tyiquee ngu'.

Ndyalaa Apolos ca quichi' Efeso

²⁴ La cui' tyempo ndyalaa sca nu qui' yu ngu' judío nde quichi' Efeso. Apolos naa yu bi', lo'o Alejandría naa quichi' tyi yu. Jlo tsa ti' yu lcaa cha' ji'i ycu' Ndyosi nu nscua lo quityi tya sa'ni la, lo'o jua'a tso'o tsa nchcui' yu cha' ji'i ycu' Ndyosi lo'o ñati. ²⁵ Tya tsubi' la cua ngulu'u tso'o ngu' ji'i yu lcaa cha' nu cuentya ji'i ycu' nu Xu'na na; bi' cha' yala ti ti' yu, ná taja ti' yu tsiya' ti cha' chcu' yu cha' bi'. Tso'o tsa nclyu'u yu cha' ji'i Jesús lo'o ñati li'; jua'a ntyucuatya yu ji'i ngu' ñi'ya nu ntyucuatya jyo'o Juan, cha' bilya ca cuayá' ti' yu lcaa cha' ji'i Jesús. ²⁶ Ná ntsi' yu Apolos cha' culu'u yu ji'i ngu' ne' laa ji'i ngu' judío, pana nu lo'o ndyuna Priscila lo'o Aquila ñi'ya nu ngulu'u yu cha' ji'i ngu' ne' laa, li' nchcui' ngu' lo'o yu. Liñi la ngulu'u ngu' ji'i Apolos ñi'ya nu xñi ngu' tyucui' ji'i ycu' Ni li'. ²⁷ Ca tiya' la ngua ti' Apolos tsa yu ca loyuu su cuentya Acaya. Tso'o ntsu'u tyiquee tya'a ñati' ji'i Jesucristo cha' tsa yu cajua, bi' cha' nguscua ngu' sca quityi cha' tsa slo tya'a ñati' ji'i Jesucristo cajua, cha' tso'o ti chcu' ngu' lo'o yu nu lo'o tyalaa yu ca su ndi'i ngu'. Ndyaa yu li', ndyalaa yu ca loyuu su cuentya Acaya bi'. Li' nguxtyucua tsa yu ji'i ngu' nu ntsu'u cha' ji'i lo'o Jesucristo lcaa quichi' su ndyaa yu. Xqui'ya cha' tso'o tsa tyiquee ycu' Ndyosi ña'a Ni ji'i ngu', bi' cha' cua ngusñi ngu' cha' ji'i Ni. ²⁸ Ngulu'u nu Apolos bi' ji'i lcaa ngu' cha' cuiñi tsa laca cha' nu nda nu ngu' judío bi', masi ñati' tya'a yu laca ngu'; jua'a ngulu'u yu cha' ji'i ycu' Ndyosi nu nscua lo quityi tya sa'ni la, nu nchcui' cha' ji'i nu Cristo nu ntajaty tsa ngu' ji'i bi'. Cristo laca Jesús, nacui' yu. Tso'o tsa nchcui' yu, bi' cha' ná tucui ngua ji'i tacu' cha' ji'i yu.

19

Ndyalaa Pablo ca quichi' Efeso

¹ Laja lo'o ndi'i Apolos quichi' Corinto, la cui' tyempo bi' ndyaa Pablo nde ca'ya, ña'a cuayá' nu ndyalaa yu nde quichi' Efeso. Ca bi' ndyacua tya'a yu lo'o xi ñati' nu ndyu'ni tlyu ji'i ycu' Ndyosi.

² —¿Ha cua ndyanu Xtyi'i ycuí' Ndyosi ne' cresiya ji'i mā tya lo'o ngusñi mā cha' ji'i ycuí' Ni? —nacui Pablo ji'i ngu'.

—Ná ndyanu Ni —nacui ngu' ji'i Pablo—. Ná jlo ti' ya na laca nu naa Xtyi'i ycuí' Ndyosi.

³ —¿Ni cha' laca ntyucuatya ngu' ji'i mā lacua? —nacui Pablo ji'i ngu' li'.

—Cua ntyucuatya ngu' ji'i ya ñi'ya nu ngulu'u jyo'o Juan ji'i ngu' cha' caca —nacui ngu' ji'i yu.

⁴ —Cua ntyucuatya Juan ji'i ñati cha' caca cuayá' ti' xa' ñati cha' cua ngulochu' ngu' bi' laca cha' cuxi nu ntsu'u ne' cresiya ji'i ngu' —nacui Pablo ji'i ngu'—. Nchcui' Juan lo'o ngu' cha' cua caa ti chaca ñati nu laca Jesucristo, lo'o jua'a ntsu'u cha' xñi ngu' cha' ji'i yu bi' li'.

⁵ Ndyuna ngu' cha' nu ngulu'u Pablo ji'i ngu', bi' cha' chaca quiya' ntyucuatya ngu' cuentya ji'i ycuí' Jesús nu Xu'na na. ⁶ Li' ngusta ya' Pablo hique ngu'. Ndyanu Xtyi'i ycuí' Ndyosi ne' cresiya ji'i ngu' li'; hora ti nchcui' ngu' cha' cña ji'i xa' ñati, lo'o jua'a nchcui' ngu' ña'a cha' nu nda ycuí' Ni ji'i ngu' cha' chcui' ngu' lo'o tya'a ngu'. ⁷ Tii tyucuaa tya'a ngu' qui'yu ngua nu cua ntyucuatya li'.

⁸ Lo'o li' ndyaa Pablo ne' laa ji'i ngu' judío cha' chcui' yu cha' ji'i ycuí' Ndyosi lo'o ngu', cha' culu'u yu ji'i ngu' ñi'ya nclyo ycuí' Ni cña. Ndyaa sna co' nu ngua'ni yu jua'a. ⁹ Pana ntsu'u ngu' nu nchcui' cuxi ji'i cha' nu nclu'u Pablo bi', xqui'ya cha' liye' ti' ngu'; ná ntaja'a ngu' bi' xñi ngu' cha' ji'i Jesús. Li' ndu'u Pablo ndyaa lo'o yu ji'i ngu' nu cua ngusñi cha' bi', ndyaa ngu' nde ne' ni'i scuela ji'i sca nu cusu' nu naa Tiranno. Li' tya ngulu'u yu ji'i ngu' laca tsa. ¹⁰ Tucua yija ngua'ni yu jua'a, ña'a cuayá' nu ndyuna laca ngu' loyuu su cuentya Asia cha' ji'i Jesús. Nchcui' yu lo'o laca ngu' bi', masi lo'o ngu' judío, masi lo'o xa' la ngu'. ¹¹ Lo'o jua'a nda ycuí' Ndyosi chacuayá' ji'i Pablo cha' cua'ni yu tyuu tya'a cña tonu ca slo ngu', bi' cha' ngua'ni yu cha' ndyaca tso'o ngu' quicha. ¹² Lo'o jua'a ngusñi ngu' laca late' nu cua ndyala' Pablo ji'i, ndyaa lo'o ngu' ji'i late' bi' ca slo ngu' quicha tya'a ngu'. Ngua tso'o nu ngu' quicha bi' li', lo'o jua'a ngu' quicha nu ngusñi cui'i cuxi ji'i, ndu'utsu' cui'i ji'i ngu' bi' ndyaa li'.

¹³ Quichi' bi' ndi'i xi ngu' judío nu ná ntsu'u quichi' tyi, na ndya'a yu'u ti ngu' bi'. Nchcui' ngu' cha' nchca ji'i ngu' bi' culo ngu' cui'i cuxi nu ngusñi ji'i ngu' quicha. Lo'o li' ngua ti' ngu' cha' culo ngu' cui'i chacuayá' ji'i Jesús nu Xu'na na, masi ná ngusñi ngu' cha' ji'i ycuí' Jesús.

—Chacuayá' ji'i Jesús tyu'utsu' cui'i nu ngusñi ji'i mā —nacui ngu' ji'i ngu' quicha bi'—, la cui' Jesús nu nclu'u Pablo cha' ji'i —nacui ngu'.

¹⁴ Jua'a ngua'ni nu cati tya'a sñi' Esceva; lo'o nu cusu' Esceva ni, ngua bi' sca sti jo'ó nu laca loo cuentya ji'i ngu' judío. ¹⁵ Jua'a nchcui' sñi' Esceva bi' sca quiya', lo'o hora ti nguxacui' nu quicha bi' cha' ji'i ngu' bi' li'.

—Cua nslo na' ji'i Jesús —nacui cui'i bi'—, lo'o jua'a nslo na' ji'i Pablo, ti ñati laca bi' —nacui—. Pana nu cu'ma ni, ¿tilaca laca cu'ma?

¹⁶ Li' ntejeya' nu quicha bi' ji'i ca ta'a sñi' Esceva, ngua'ni lya' ti' ji'i ngu', ngujui'i tsa ji'i ngu'. Hora ti ngusna ngu' ña'a quichi' ti ngu', cha' ndye ste' ngu' ngutaa'. Ti' tsa ngua quicha ngu' bi' li'. ¹⁷ Lo'o li' ngujui cha' bi' ji'i laca ngu' quichi' Efeso, masi ngu' judío, masi xa' la ñati. Ndyutsii tsa ngu' li', lo'o jua'a ngua'ni tlyu ngu' ji'i ycuí' Jesús nu Xu'na na li'.

¹⁸ Lo'o li' yaa tyuu tya'a ngu' nu cua ngusñi cha' ji'i Jesús, nu ntyuju'u tsa ti' ji'i laca cha' cuxi nu ngua'ni ngu'; ¹⁹ jua'a ngu' nu ngua'ni cucha'a, yaa lo'o ngu' ji'i quityi cuxi bi' ji'i ngu', ndaquí ngu' quityi cucha'a bi' li'. Ngulacua ngu' ni tsa lo nga'a quityi nu ndaquí ngu' bi'; tu'ba tyi mil cñi plata, tsa lo cua ntsu'u lo quityi nu ndaquí ngu' bi' li'. ²⁰ Jua'a ngua cha' quiña'a la ñati ngua cuayá' ti' cha' ji'i ycuí' nu Xu'na na, ngua cuayá' ti' ngu' cha' tlyu tsa laca cha' ji'i ycuí' nu Xu'na na.

²¹ Lo'o li' ngua ti' Pablo cha' tsa yu ca loyuu su cuentya Macedonia, lo'o ca loyuu su cuentya Acaya, cha' tsa yu slo laca taju ñati ji'i Jesucristo nu ndi'i loyuu bi'. Nde loo la, li' tsa yu ca Jerusalén ngua ti' yu. Lo'o jua'a nchcui' Pablo cha' lo'o ntsu'u cha' tsa yu

ca nde quichí Roma ca tiya' la. ²² Pana clyo nchcui' yu lo'o Timoteo lo'o Erasto cha' tsaangu' ca Macedonia nde loo la jilí yu, tyanu la xi ycui' yu nde loyuu Asia, nti' yu.

Ñasi' tsa ngu' Efeso

²³ Li' nguxana ngunasi' ngu' quichí Efeso xqui'ya ñati nu ngusñi tyucui jilí ycui' nu Xu'na na. ²⁴ Ndi'ya ngua cha': Sca ñati nu naa Demetrio ngua suu cha' ñasi' ngu' bi'; cuityi plata laca Demetrio bi', ndiñá yu lcuí plata jilí ni' su ndya'a ngu' quichí ndu'ni tlyu ngu' jilí jo'ó xu'na quichí, nu jo'ó Diana bi'. Lo'o jua'a ndyiji tsa ngana jilí ngu' xqui'ya cña bi'. Ntsu'u tsa msu jilí Demetrio, cha' nxyucua msu bi' jilí yu lo'o cña bi' jilí. ²⁵ Li' ndyu'u tilí lcaa ñati jilí yu, lo'o jua'a lcaa cuityi plata nu ntsu'u quichí bi', ndyu'u tilí ngu' se'í ti.

—Cu'ma tya'a ndu'ni na cña —nacuí Demetrio jilí ngu'—, jlo ti' ma cha' ndyiji tsa ngana jilí na lo'o cña nu ntsu'u jilí na —nacuí yu—. ²⁶ Lo'o juani cua na'a ma cha' ndya'a nu Pablo bi' quichí tyi na re, lo'o jua'a ndya'a yu nde lcaa quichí loyuu su cuentya Asia re. Cua ndyuna ma cha' nu nlyu'u yu bi' jilí ngu', cha' ná tso'o cua'ni tlyu ngu' jilí jo'ó nu ndiñá ñati ti; si' i ycui' Ndyosi laca jo'ó bi', nacuí Pablo. Lo'o nu juani ntsu'u tsa ngu' quichí re nu ngusñi cha' nu nchcui' yu bi'. ²⁷ Cuxi tsa ndyu'u cha' bi', si nga'aa nti' ngu' cui'ya ngu' lcuí nu ndiñá na; nga'aa caja cña nu cua'ni na li'. Lo'o li' nga'aa tyaja'a ngu' cua'ni tlyu ngu' jilí xtya'a na jo'ó Diana nu laca loo tsiya' ti ne' laa jilí quichí tyi na re. Juani lcaa ñati loyuu su cuentya Asia ndyu'ni tlyu jilí jo'ó bi', lo'o jua'a lcaa ñati tyucui ña'a chalyuu ndyu'ni tlyu jilí. Ná tso'o si cua'ni tye ngu' cha' jilí jo'ó tlyu nu ntsu'u jilí na.

²⁸ Lo'o ndyuna ngu' nu ndiñá lcuí jo'ó cha' bi', ñasi' tsa ngu' li'. Cuií ngusi'ya lo'o ngu' jilí tya'a ngu' li':

—Tlyu tsa xtya'a na jo'ó Diana, bi' laca jo'ó jilí lcaa ngu' Efeso tya'a na —nacuí ngu'.

²⁹ Ná jlo ti' ngu' quichí na laca ngua jilí ngu' cha' nxi'ya tsa ngu' jua'a, pana ngusna lcaa ngu' ndyaa ngu' cha' ña'a cui'ya ngu' xi jilí. Li' ntejeya' ngu' jilí Gayo lo'o Aristarco xqui'ya cha' ndya'a ngu' lo'o Pablo, masi ngu' Macedonia laca ngu' bi', ndyaa lo'o ngu' bi' jilí ngu' ca su ndyu'u tilí ngu' quichí. ³⁰ Li' ngua ti' Pablo tsa su ndyu'u tilí ngu' cha' chcui' yu lo'o ngu' quichí bi', pana nu tya'a ñati jilí Jesús bi', ngua'a ngu' jilí yu cha' ná tsa yu. ³¹ Lo'o jua'a ntsu'u xi tya'a tso'o Pablo nu laca loo jilí loyuu su cuentya Asia bi', lo'o ngu' bi' nda ngu' cha' lo'o Pablo cha' ná tsa yu ycui' yu tsiya' ti ca su ndyu'u tilí ngu' quichí. ³² Quiña'a tsa ñati ndyu'u tilí se'í ti li'; pana sca cha' nchcui' tsaca ngu', xa' cha' nchcui' chaca ngu' li', cha' ná jlo ti' ngu' quichí ni cha' laca cha' ndyu'u tilí ngu'. ³³ Li' ndyojolaqui ngu' judío jilí sca nu qui'yu cha' tyu yu ca nde loo ngu' quichí bi', Alejandro naa yu bi'. Li' ngua'ni ya' yu cha' ca tilí lcaa ngu', cha' caja ñi'ya nu chcui' yu lo'o ngu'. ³⁴ Pana nu lo'o ngua tii ngu' cha' lo'o Alejandro laca ngu' judío, lye la nxi'ya lo'o ngu' li'. Ndye tucua hora nu xcui' ngusi'ya lo'o ti nu ngu' quiña'a bi' jilí tya'a ngu' ndi'ya:

—Tlyu tsa xtya'a na jo'ó Diana, bi' laca jo'ó jilí lcaa ngu' Efeso tya'a na —ndu'ni ngu'.

³⁵ Lo'o li' ngua'ni scaranu quichí bi' cha' ngua tilí nu ngu' quiña'a bi':

—Cu'ma ngu' Efeso —nacuí scaranu bi' jilí ngu' quichí—, jlo ti' lcaa ñati chalyuu cha' ngu' tya'a na laca nu ña'asii na jilí laa jilí xtya'a na jo'ó Diana —nacuí yu—, na ña'asii na jilí ycui' jo'ó Diana nu ndyú nde cua. ³⁶ Ná tucui taca ñacuí cha' si' i jua'a laca cha' bi'; bi' cha' cuaana ti ma lacua, culacua xi ti' ma na laca ndyu'ni ti ma juani. ³⁷ Cua ñaa lo'o ma jilí ngu' re, masi ni sca cha' cuxi ná ngua'ni ngu' ne' laa jilí ma, ni sca quiya' ná nchcui' suba' ngu' jilí jo'ó jilí ma. ³⁸ Lo'o Demetrio ni, lo'o tya'a ndu'ni Demetrio cña bi', si ntsu'u qui'ya cha' sta ngu' jilí ngu' re, ntsu'u cha' tsa ngu' ca tonilí cña; ca slo bese sta ngu' qui'ya jilí ngu', cha' ca cuayá' cha' bi' li'. ³⁹ Si ntsu'u xa' la cha' nu nti' ma chcui' ma jilí ngu', chcui' ma lo'o ngu' cusu' quichí re la cui' tsa lo'o tyu'u tilí ngu'. ⁴⁰ ¿Ñi'ya caca chcui' na lo'o gobierno? Si caa ngu' gobierno bi' sta ngu' qui'ya jilí quichí re cha' lye tsa ngusu tya'a na tsa juani, nga'aa ntsu'u cha' nu xacuí na jilí ngu' bi' li'. Ná tyiquee' culacua ti' ngu' bi' cha' na nxuu tya'a na lo'o ycui' gobierno li'.

⁴¹ Jua'a nchcui' scaranu lo'o ñati quiña'a, lo'o li' ngulo yu cña ji'i ngu' cha' tyaa ngu' to' tyi ngu'. Lo'o jua'a ngua cha' ngua ti' cha' bi', ndyaa ngu' li'.

20

Tsaa Pablo ca Macedonia lo'o ca Grecia

¹ Nu lo'o cua ndye cha' ngunasi' ngu' quichi, li' ngusi'ya Pablo ji'i lcaa ñati ji'i Jesucristo nu ndi'i quichi bi', cha' tyaa ngu' ca slo. Li' ngulu'u yu la xi ji'i ngu'; jua'a ngusalya' yu lo'o ngu', ndu'u yu ndyaa yu ca loyuu su cuentya Macedonia li'. ² Nguta'a yu ca slo lcaa taju ñati ji'i Jesucristo nu ndi'i loyuu bi', lo'o jua'a tlyu ngua'ni tyiquee ngu' xqui'ya lcaa cha' nu ngulu'u yu ji'i ngu' bi'. Lo'o li' ndyaa yu chaca loyuu su cuentya Grecia; ³ loyuu bi' ndyanu yu sna co'. Li' cua tsaa ti yu ne' yaca ni'i ca loyuu su cuentya Siria, lo'o li' ngua tii yu cha' ngua ti' tyaa ngu' judío cua'ni cuxi lo'o yu, bi' cha' xa' tyucuii ndyaa yu li'; ndyaa yu nguxtyuu yu tyucuii ndyaa nde Macedonia. ⁴ Ndyaa Sópater ngu' Berea lo'o ya, lo'o jua'a Aristarco lo'o Segundo ngu' Tesalónica, lo'o jua'a Gayo ngu' Derbe, lo'o Timoteo bi', lo'o jua'a Tíquico lo'o Trófimo ngu' Asia; ca ta'a ya ndyaa ya lo'o yu li'. ⁵ Lo'o li' lcaa ngu' tyaa ndyaa Pablo bi', ndyaa ngu' nde loo la ca quichi Troas; ⁶ ndyanu Pablo lo'o na' ti (la cui' Lucas laca na' nu nscua na' quityi re). Ndyanu ya nde quichi Filipos cha' tyeje tacui ta'a lo'o ndacu ngu' xlyá nu ná lo'o scua tiye' ndyaa'. Ndu'u ya ndyaa ya li', ndyatí ya ne' yaca ni'i cha' tsaa ya tyacua tyaa ya lo'o ngu' bi' ca quichi Troas. Ca'yu tsa nguti'i ya ne' yaca ni'i cha' tyaa ya chaca tsu' tyujo'o bi', lo'o li' cati tsa nguti'i lcaa ya quichi bi'.

Ndyalaa Pablo ca quichi Troas

⁷ Lo'o ngua tsa domingo, li' ndyu'u ti'i ngu' nu ntsu'u cha' ji'i lo'o Jesús cha' stu'ba ti cacu ngu' sii. Nclyu'u Pablo cha' ji'i ycu'i Ndyosi ji'i ngu' li'; hasta ca cla'be talya nclyu'u yu ji'i ngu', xqui'ya cha' chaca tsa cua tyaa ti ya li'. ⁸ Ndyu'u ti'i ya sca ba'a ni'i nde cua su nchca tyuna ba'a ni'i bi'. Quiña'a qui' ntsu'u ne' ni'i bi'. ⁹ Lo'o jua'a nga'a sca nu qui'yu cuañi' nu naa Eutico, nu ntucua nde tyuni'i ventana. Ndyu'u tsa xcalá yu cuañi' bi', cha' tyiquee' tsa nchcui' Pablo. Li' ngua'ya xcalá yu, ndyú yu lo' yuu nde liya'. Ndyaa ngu' cha' xatu ngu' ji'i yu, pana cua ngujuii yu. ¹⁰ Li' hora ti ngua'ya Pablo lo ndyia', ndyaa ngüiti Pablo ji'i yu nu ngujuii bi', lo'o ntejeya' Pablo ji'i yu bi' li'.

—Ná ca xñi'i ti' mā, na lu'ú yu re juani —nacui Pablo ji'i ngu' li'.

¹¹ Xa' ndyacu'i Pablo ndyaa lo ndyia', li' ngua'ni yu sii. Lo'o li' xa' nguxana ngulu'u yu ji'i ngu' ña'a cuayá' nguxee chaca tsa. Ndu'u ya ndyaa ya li'. ¹² Lo'o nu yu cuañi' nu ngua tso'o ca ti ni, ndyaa lo'o ngu' ji'i yu ca to' tyi yu. Tso'o tsa ntsu'u tyiquee ngu' cha' cua ndyu'ú yu chaca quia'.

Ndu'u ngu' quichi Troas, ndyaa ngu' ca Mileto

¹³ Lo'o li' ndu'u ya ndyaa ya nde loo la, ndyatí ya ne' yaca ni'i cha' tsaa ya ca quichi Asón, pana ndyanu ycu'i Pablo cha' tsaa yu xa' tyucuii nde lo' yuu btyi. ¹⁴ Xa' ndyacua tyaa yu lo'o ya ca quichi Asón bi', ndyatí yu ne' yaca ni'i lo'o ya, ndyaa ya ca quichi Mitilene li'. ¹⁵ Xa' ndu'u ya ndyaa ya li', nteje tacui ya loyuu su cuentya Quío; ca chaca tsa li' ndyalaa ya ca quichi Samos. Nde loo la ndyanu ya xi nde quichi Trogilio, lo'o jua'a ca chaca tsa ndyalaa ya ca quichi Mileto. ¹⁶ Ná ndyaa ya ca quichi Efeso, cha' ná ntaja'a Pablo tyanu yu tyiquee' ca loyuu su cuentya Asia bi'; ngua ti' yu tsaa clya yu ca Jerusalén cha' tyi'i yu quichi bi' lo'o caca tsa ta'a Pentecostés, si caca ji'i.

Ngulu'u Pablo ji'i ngu' cusu' ji'i taju ñati ji'i Jesucristo nu ndi'i quichi Efeso

¹⁷ Laja lo'o ndyanu ya ca Mileto bi', nda Pablo sca cha' ndyaa slo ngu' cusu' ji'i taju ñati ji'i Jesucristo ca quichi Efeso, si tyaa ngu' slo yu. ¹⁸ Nu lo'o ndyalaa ngu', li' ngulu'u Pablo xi ji'i ngu':

—Cua jlo ti' mā ñi'ya nu ngua'ni na' lcaa tsa lo'o nguti'i na' ca loyuu su cuentya Asia re, su ndi'i na' quichi tyi mā —nacui Pablo ji'i ngu'—. ¹⁹ Jlo ti' mā cha' lcaa tsa ngua'ni na' cña ji'i Jesús tyucui tyiquee na'; ná ngua'ni tyucuaa ti' na' lo'o mā. Lo'o jua'a ngusi'ya

tša na' xqui'ya ñati cuxi loyuu re. Ngua quicha ti' na' nu lo'o ngua ti' nu ngu' judío tya'a na' cua'ni cuxi ngu' lo'o na'. ²⁰ Jlo ti' mā cha' lcaa tsā tsa cu' ti nclu'u na' lcaa cha' tso'o bi' jil'i mā, cha' taca tyil'i tso'o la cresiya jil'i mā, masi ngulu'u na' jil'i mā nu lo'o ndyu'u ti' jil'i mā tsa tlyu ti, masi ngulu'u na' jil'i mā ca to' tyi scaa ti mā. ²¹ Sca ti cuaya' nchcui' na' lo'o lcaa ngu', masi lo'o ngu' judío tya'a na', masi lo'o xa' la ñati; sca ti cha' ngulu'u na' jil'i lcaa mā, cha' nga'a cha' culochu' mā jil'i lcaa cha' cuxi nu ntsu'u jil'i mā lo'o xñi mā cha' jil'i Jesucristo nu Xu'na na. ²² Lo'o nu juani tsa'a ca Jerusalén, cha' jua'a cua ndatsaa Xtyi'i ycuil' Ni 'na cha' tsa'a ca ndacua, masi ná nchca cuayá' ti' na' ñi'ya nu caca jna' lo'o tyalaa na' cajua. ²³ Tsa bi' ti cha' jlo ti' na' cha' lcaa quich'i su ndya'a na' nacui' ngu' cha' cua tejeya' ti ngu' jna', cha' su'ba ngu' jna' ne' chcuā; nacui' ngu' cha' lye tsa ca quicha ti' na' ca quich'i Jerusalén bi'. Tsa lo' cua ti cha' jlo ti' na', cha' jua'a laca cha' nu cua nda Xtyi'i ycuil' Ndyosi lo'o na'. ²⁴ Pana ná ntsij na' xqui'ya cha' nu nchcui' ngu' bi', ná ndu'ni cha' jna' masi cujuui ngu' jna'. Sca ti cha' nti' na', cha' tso'o ti tye cña nu nda ycuil' Jesús jna', cha' ta na' cha' tso'o jil'i ycuil' Ndyosi lo'o xa' ñati, cha' ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni jil'i ñati chalyuu.

²⁵ 'Cua nguta'a na' lo'o cu'mā, cua ngulu'u na' jil'i mā lcaa ña'a cña nu nclyo ycuil' Ni; pana juani chañi cha' nu nchcui' na' re, cha' nga'aa ña'a na' jil'i mā chaca quiya'. ²⁶ Bi' cha' nchcui' na' lo'o mā juani, cha' ná ndacui' na' qui'ya si chcuna' cresiya jil'i sca ñati tya'a cu'mā. ²⁷ Cua nda na' cha' lo'o mā, lcaa cha' nu' ngua ti' ycuil' Ndyosi cua'ni Ni lo'o mā; ni sca cha' ná ndyu'u cuaana ti tyiquee na'. ²⁸ Nu juani ntsu'u cha' ña'asii mā jil'i ycuil' ca mā, lo'o jua'a ña'asii mā jil'i ca ta'a ñati jil'i Jesucristo ca quich'i tyi mā, cha' cua nda Xtyi'i ycuil' Ndyosi cña jil'i mā cha' caca mā loo jil'i taju ñati bi'. Tlyu tsa cña nu ngua'ni ycuil' nu Xu'na na cha' ca ti qui'ya nu ntsu'u jil'i na' tya lo'o ngujuii yu lo' crusi, nu lo'o ndyalú tañi ycuil' ca yu. ²⁹ Jlo ti' na' cha' nu lo'o nga'aa ndya'a na' ca nde, li' caā ñati cuiñi cha' cua'ni ñu'u jil'i taju ñati tya'a mā; ñi'ya ndu'ni tyaala bo'o jil'i sca taju xlya', jua'a cua'ni ñu'u nu ngu' cuiñi bi' jil'i taju ñati tya'a ndya'a mā. ³⁰ Lo'o jua'a laja ycuil' ngu' tya'a mā tyu'u tucua xi ngu' cuiñi bi'; cha' cuiñi ti culu'u ngu' bi' jil'i lcaa tya'a ñati jil'i Jesucristo, cha' nga'aa tyi'u ti' ngu' ni sca cha' liñi nu cua nchcui' mā lo'o ngu'. ³¹ Cui'ya mā cuentya lacua. Tyi'u ti' mā cha' cua ndya'a sna yija ngulu'u na' jil'i mā tsā lo'o talya, lo'o jua'a ntsu'u quiya' ngusi'ya tsa na' xqui'ya cu'mā.

³² 'Xtyanu na' jil'i cu'mā ya' ycuil' Ndyosi cha' xtyucua Ni jil'i mā juani. Taquiya' mā jil'i lcaa cha' nu cua nda ycuil' Ndyosi lo'o mā, la cui' cha' laca nu ndu'ni cha' caca nguula ti' cresiya jil'i mā, cha' tlyu tsa laca cha' jil'i ycuil' Ndyosi. Jua'a caca cuayá' ti' mā cha' quiña'a tsa cha' tso'o tyacua jil'i mā stu'ba ti lo'o lcaa ñati nu ngusubi ycuil' Ndyosi jil'i. ³³ Ná ngua ti' na' xñi na' cñi jil'i ngu'; ni late' nu ta ngu' 'na, ná ntaja'a na' xñi na' jil'i. ³⁴ Jlo ti' mā cha' ycuil' na' ngua'ni na' cña lo'o ya' ti na' cha' caja cñi cha' tyiji yu'u jna' chalyuu. Lo'o jua'a tya nda na' xlya'be jil'i ngu' nu ndya'a lo'o na'. ³⁵ Ngua'ni na' jua'a cha' culu'u na' jil'i mā ñi'ya nu cua'ni mā lo'o ngu' nu ntsu'u tsa cha' nu lyiji jil'i. La cui' jua'a ntsu'u cha' tyi'u ti' na' jil'i cha' nu cua nchcui' ycuil' Jesús nu Xu'na na lo'o na ndi'ya: "Tso'o ntsu'u tyiquee mā si ta ngu' sca cha' xlya'be jil'i mā, pana tlyu la cha' tso'o laca si ta mā sca cha' xlya'be jil'i tya'a ñati mā", nacui' Jesús jil'na.

³⁶ Lo'o cua ndye nchcui' Pablo lo'o ngu', li' ngutu sti' ya cha' chcuil' ya lo'o ycuil' Ndyosi; stu'ba ti nchcui' lcaa ya lo'o ycuil' Ni li'. ³⁷ Lo'o jua'a nxi'ya tsa ngu' bi' laja lo'o ngüityi ngu' jil'i Pablo, nchcuicha' ngu' jil'i yu lo'o nchcui' salya' ngu' lo'o. ³⁸ Xñi'i tsa ti' ngu' cha' nchcui' Pablo cha' nga'aa ña'a ngu' bi' jil'i yu. Li' ndyaa lo'o latya ngu' bi' jil'i ya tyucuii cha' tyaa ya ne' yaca ni'i chaca quiya'.

21

Tsaa Pablo ca Jerusalén

¹ Nguxtyanu ya jil'i tya'a ya li'. Ndu'u ya ndyaa ya ne' yaca ni'i ca loyuu su cuentya Cos. Ca chaca tsā ndyalaa ya ca quich'i Rodas, lo'o li' ndyalaa ya ca quich'i Pátara. ² La cui' quich'i bi' ngujui chaca yaca ni'i jil'i ya nu cua tsaa ti nde loyuu su cuentya Fenicia.

Ndyatí ya ne' yaca ni'í bi', ndu'u ya ndyaa ya li'. ³ Cua nteje tacui ya cacua ti loyuu su cuentya Chipre, la'a tsu' coca ndyanu yuu btyi bi', cha' tsaa liñi ya ca loyuu su cuentya Siria. Ntsu'u cha' tsaa yaca ni'í ca quichi Tiro cha' tyanu yu'ba ji'í ndejua. Lo'o ndyalaa ya quichi bi' ndu'u ya ne' yaca ni'í bi', ⁴ ndyaa ya slo taju ñati ji'í Jesucristo nu ndi'í quichi bi'; ndyanu ya cati tsa lo'o ngu' bi' li'. Nhcui' ngu' bi' lo'o Pablo cha' ná tsaa yu ca quichi Jerusalén, cha' cua ngua'ni Xtyi'í ycuí' Ndyosi cha' ngua cuayá' ti' ngu' bi' ñi'ya nu caca ji'í Pablo ca quichi bi'. ⁵ Lo'o ndye cati tsa, li' ndu'u ya ndyaa ya. Nguxtyucua lcaa tya'a ngu' ji'í ya tyucui su ndyaa ya to' tyujo'o; lo'o jua'a lcaa nu cuna'a lo'o nu sube ji'í ngu', ndyaa ngu' lo'o ya. Li' ngutu sti' lcaa ya ca to' tyujo'o cha' stu'ba ti chcuí' ya lo'o ycuí' Ndyosi. ⁶ Ngusalya' ngu' lo'o ya, ngüityi ngu' ji'í ya, li' ndyatí ya ne' yaca ni'í; cuati nguxtyuu ngu' yaa ngu' nde toni'í ji'í ngu'.

⁷ Ndu'u ya quichi Tiro ndyaa ya ca quichi Tolemaida. Xa' ndu'u ya ne' yaca ni'í li'; nchcuicha' ya ji'í ñati ji'í Jesucristo tya'a na nu ndi'í quichi bi', jua'a ndyanu ya lo'o ngu' sca talya ti. ⁸ Ca chaca tsa ndu'u ya ndyaa ya tyucui ca quichi Cesarea; ndyalaa ya to' tyi Felipe li', la cui' Felipe nu nhcui' lo'o ngu' cha' ji'í Jesucristo nu Xu'na na. Nga'a Felipe ji'í nu cati tya'a ngu' nu laca cña ji'í ñati nu ngusñi cha' ji'í Jesús tya clyo. Ndyanu ya slo yu li'. ⁹ Ntsu'u jacua tya'a sñi' Felipe, xcui' cuna'a nu ntucua ycuí' ti laca sñi' yu. Cua nda ycuí' Ndyosi chacuayá' ji'í nu cuna'a bi', cha' chcuí' ngu' cua ña'a ca cha' nu nda ycuí' Ndyosi lo'o ngu' cha' chcuí' ngu' lo'o ñati. ¹⁰ Cua nguti'í ya slo ngu' tyuu tsa, lo'o li' ndyalaa sca nu qui'yu nu naa Agabo; ca loyuu su cuentya Judea ndu'u yu bi'. Sca nu laca tu'ba ji'í ycuí' Ndyosi laca yu bi', tii tsaa yu. ¹¹ Lo'o ndyalaa yu ca slo ya, li' ngulo yu juata nu ndyaaca' sii' Pablo, li' ya' yu lo'o quiya' yu ngusca' yu lo'o juata bi'.

—Cua nhcui' Xtyi'í ycuí' Ndyosi lo'o na' cha' ñi'ya nu ndyaaca' ycuí' na', jua'a sca' ngu' judío tya'a na ji'í ñati nu ca ji'í juata re ca Jerusalén —nacui' Agabo ji'í ya—. Tsaa lo'o ngu' ji'í ñati bi' slo ngu' xa' tsu' cha' xcube' ngu' ji'í yu —nacui'.

¹² Ndyuna ya cha' nu nhcui' Agabo, lo'o li' ca ta'a ya lo'o ngu' Cesarea tya'a na, tya'na nhcui' ya lo'o Pablo cha' ná tsaa yu ca Jerusalén.

¹³ —¿Ni cha' laca nxi'ya ma? —nacui' Pablo ji'í ya li'—. ¿Ni cha' laca ndyu'ni ma cha' ca xñi'í ti' na'? —nacui'—. Cua laca cha' tsa'a ca Jerusalén; tyaja'a na' tsa'a, masi lo'o sca' ngu' jna', masi lo'o cujuu ngu' jna' cajua xqui'ya Jesucristo nu Xu'na na.

¹⁴ Ngua cuayá' ti' ya li' cha' ná ngua ji'í ya cua'a ya ji'í yu.

—Tso'o si caca ñi'ya nu nacui' ycuí' Ndyosi cha' caca lacua —nacui' ya li'.

¹⁵ Lo'o ngua'ni cho'o ya ji'í ya, li' ndu'u ya ndyaa ya ca Jerusalén. ¹⁶ Tyuu tya'a ngu' tya'a na ndyaa lo'o ji'í ya cha' culu'u ngu' ji'í ya macala ndi'í chaca yu tya'a na nu naa Mnasón. Ngu' Chipre laca nu Mnasón bi'. Cua ngusñi yu cha' ji'í Jesús tya sa'ni la, lo'o nu juani ntucua tyi yu ca Jerusalén. Slo yu bi' ndyanu ya li'.

Ndyacua tya'a Pablo lo'o Jacobo

¹⁷ Tso'o ntsu'u tyiquee ñati ji'í Jesucristo tya'a na cha' cua ndyalaa ya ca Jerusalén.

¹⁸ Nguxee chaca tsa ndyaa Pablo lo'o ya ca slo Jacobo. Cajua ndyu'u ti'í lcaa ngu' cusu' ji'í ngu' tya'a ngusñi na cha' ji'í Jesucristo quichi bi'. ¹⁹ Nchcuicha' Pablo ji'í ngu' bi', li' nhcui' yu lo'o ngu', ndacha' yu lcaa ña'a cña nu ngua'ni ycuí' Ndyosi lo'o nguti'í ya slo ngu' xa' tsu'. ²⁰ Nu lo'o cua ndyuna ngu' cha' bi', li' ngua'ni tlyu ngu' ji'í ycuí' Ndyosi. Nhcui' ngu' lo'o Pablo li':

—Tso'o tsa lacua —nacui' ngu' ji'í yu—. Juani ni, jlo ti' nu'u cha' cua ntsu'u tyuu mil tya'a ngu' judío tya'a na nu ngusñi cha' ji'í Jesús tya tsubi' la. Nacuí' ngu' cha' ntsu'u cha' taquiya' lcaa na lo'o tya'a na cua ña'a ca cha' cusu' nu nguxtyanu jyo'o Moisés ji'na cua sa'ni la —nacui' ngu'—. ²¹ Lo'o jua'a cua nquijeloo cha' ji'í ngu' cha' ngulu'u nu'u ji'í ngu' judío tya'a na nu ndi'í xa' quichi, cha' nga'aa ntsu'u cha' taquiya' ngu' bi' ji'í cha' cusu' nu nguscua jyo'o Moisés bi', ni ná ntsu'u cha' xi'yu ngu' quiji sñi' ngu' cha' culacua ngu'; ngulu'u nu'u cha' ná nga'a cha' cua'ni ngu' bi' ñi'ya nu ndu'ni na cha' laca na ngu' judío, nacui' ngu'. ²² ¿Na laca cua'ni na lacua? Ná tyiquee' tyu'u ti'í lcaa ngu' judío tya'a na, lo'o

caja cha' ji'i ngu' cha' cua ndyalaa nu'u quichi re. ²³ Bi' cha' ta ya sca cuii lo'o nu'u ñi'ya nu cua'ni nu'u juani. Cua ndi'i jacua tya'a ngu' qui'yu re nu cua ngüiñi sca cha' ji'i ngu' lo'o ycu'i Ndyosi. ²⁴ Tsaa lo'o nu'u ji'i ngu' bi', cha' stu'ba ti cua'ni lyiji ma cha' nu cua ngüiñi ji'i ngu' bi' lo'o ycu'i Ndyosi. Nu'u cui'ya lcaa na nu nga'a cha' caca msta ji'i ngu' ne' laa. Li' taca xi'yu ngu' quicha' hique ngu' lo'o cua ndye cha' bi'. Caca cuayá' ti' lcaa ngu' li', cha' lo'o nu'u ndaquiya' nu'u ji'i lcaa cha' nu nguxtyanu jyo'o cusu' ji'na, cha' si'i cha' liñi nu cua nchcui' ñati jinu'u li'. ²⁵ Lo'o nu ngu' xa' tsu' nu cua ngusñi cha' ji'i Jesucristo ni, cua nguscua ya sca quityi cha' tsaa slo ngu' bi', cha' ca cuayá' ti' ngu' cha' ná ntsu'u cha' cua'ni ngu' lcaa lo cha' nu ntsu'u ji'i ngu' judío tya'a na. Nguscua ya cha' ndi'ya: ná tso'o cacu ngu' cuaña' na'ni nu cua nda ngu' cha' caca msta ji'i jo'ó, ni ná tso'o cacu ngu' tañi, ni ná tso'o cacu ngu' na'ni nu ná ndyalú tso'o tañi ni' lo'o ndyujuii ngu' ji'i, ni ná tso'o chca'a ngu' lo'o ñati nu si'i clyo'o ngu'.

Ngusñi ngu' ji'i Pablo preso to' laa tlyu

²⁶ Ca chaca tsa, li' ndyaa lo'o Pablo ji'i nu jacua tya'a ñati bi', ngua'ni lubii ngu' ji'i ycu'i ca ngu' cuentya ji'i ycu'i Ndyosi. Li' ndyaa ngu' ne' laa tlyu, cha' cacha' ngu' ji'i ngu' bi' ni tsá tye tyuco'o tsá ji'i ngu' lo'o tya'a ngu', cha' li' taca caa ngu' ne' laa jua, caa lo'o ngu' msta nu ta ngu' ji'i ycu'i Ndyosi li'.

²⁷ Cua tya'a ti cati tsá, cua tye ti cña ji'i ngu'. Pana cua ntsu'u xi ngu' judío nu laca tyi ca Asia, lo'o jua'a cua na'a ngu' bi' ji'i Pablo su ndya'a yu ne' laa tlyu bi'. Hora ti ngua'ni cuii ngu' bi' sca cuentyu lo'o ngu' quichi, cha' caca ñasi' ngu' ji'i Pablo li'. ²⁸ Ngusi'ya ngu' judío bi' ji'i ngu' quichi li':

—Cu'ma ngu' Israel tya'a na —nacui ngu'—, xtyucua ma ji'i ya —nacui ngu'—. Cua ngulu'u nu qui'yu re ji'i ngu' lcaa quichi su nguta'a yu cha' ná tso'o na nu laca na ngu' judío; ná tso'o cha' cua'ni tlyu na ji'i cha' nu nguscua jyo'o Moisés, lo'o jua'a ná tso'o laa tlyu re, nacui yu re. Lo'o chaca cha' ni, cua ndyaa lo'o yu re ji'i ngu' xa' tsu' ne' laa tlyu re cha' cua'ni ñu'u ngu' ji'i laa su ndu'ni tlyu na ji'i ycu'i Ndyosi.

²⁹ Nchcui' ngu' jua'a cha' cua na'a ngu' ji'i Pablo ndya'a lquichi lo'o Trófimo, sca ngu' Efeso. Ngua ti' ngu' li', cha' cua ndyaa lo'o yu ji'i ne' laa tlyu bi'.

³⁰ Nxna lijya lcaa ngu' quichi li', cha' tejeya' ngu' ji'i Pablo. Hora ti ngulo'o ngu' ji'i yu ne' laa, ndacu' ngu' to' laa li'. ³¹ Ngua ti' ngu' cujuui ngu' ji'i Pablo; pana ndyaa xi xa' la ngu' slo nu xu'na sendaru ngu' romano, ndyaa cacha' ngu' ji'i cha' lye tsa nxuu tya'a lcaa ngu' quichi. ³² Bi' cha' ngulo nu xu'na sendaru bi' cña ji'i capitán ji'i cha' tsaa lo'o ngu' ji'i ña'a latya sendaru, tsaa ngu' lo'o ycu'i xu'na ngu' bi' ca su ndi'i ngu' quichi. Ngusna ngu' ndyaa ngu' su ndyu'u ti'i lcaa ngu' quichi li'. Nga'aa ngujui'i ngu' quichi ji'i Pablo lo'o na'a ngu' ji'i sendaru lo'o xu'na sendaru bi' lijya. ³³ Li' ndyaa xu'na sendaru bi' cacua ti slo nu Pablo bi'; ngulo cña cha' tejeya' sendaru ji'i yu, cha' sca' ngu' ji'i yu lo'o tucua tya'a carena chcuá. Li' nchcuane xu'na sendaru bi' ji'i ngu' quichi, cha' caca cuayá' ti' ycu'i tilaca laca preso bi' ji'i, ñi'ya laca qui'ya nu ntsu'u ji'i yu. ³⁴ Pana nxi'ya tsa ngu' quichi ndi'i ngu' li'; nxi'ya tsaca ngu' lo'o nxi'ya chaca ngu', bi' cha' ná jlo ti' xu'na sendaru bi' na laca ngua ji'i ngu'. Li' ngulo cña cha' tsaa lo'o sendaru ji'i Pablo ca to' tyi sendaru. ³⁵ Lo'o cua ndyalaa sendaru su tyacu'i lo ndyiya' to' ni'i ji'i ngu', li' ngusñi sendaru ji'i Pablo, ngüi'ya cua ngu' ji'i yu cha' ñasi' tsa ngu' quichi ji'i yu. ³⁶ Tlyu tsa taju ñati nu ndyaa lca'a ji'i sendaru.

—Cujuii clya ma ji'i —nacui ngu' bi' ji'i sendaru bi'.

Nda Pablo cha' lo'o ngu' quichi ñi'ya ngua ji'i yu

³⁷ Cua tyatí ti ngu' toni'i ji'i sendaru, li' nchcui' Pablo lo'o xu'na sendaru bi':

—Cusu', cua'ni cha' tso'o ta nu'u chacuayá' hcui' na' xi —nacui Pablo ji'i.

—¿Ha nchca jinu'u hcui' cha' griego? —nacui xu'na sendaru ji'i Pablo li'.

—Nchca 'na —nacui Pablo.

³⁸ —¿Ha si'i nu'u laca nu ngu' Egipto nu ngua loo ji'i ngu' nu ngusuu tya'a lo'o gobierno tsubi'? —nacui ji'i Pablo—. ¿Ha si'i nu'u ndyaa lo'o ji'i jacua mil tya'a ñati cuxi ca lo nati' btyi?

³⁹ —Si'i na' —nacui Pablo—. Ngu' judío laca na'. Tarso naa quichi tyi na', la cui' sca quichi tlyu xi ca loyuu su cuentya Cilicia —nacui—. Cua'ni nu'u cha' tso'o ta nu'u chacuayá' jna' hcui' na' xi lo'o ngu' quichi re juani.

⁴⁰ Li' nda xu'na sendaru chacuayá' hcui' Pablo, bi' cha' ndatu yu lo ndyia' quee bi' li', ngutacui ya' yu cha' ca ti nu ngu' quiña'a bi'. Lo'o ngua ti ngu', li' cha' hebreo nchcui' Pablo lo'o ngu', cha' bi' laca cha'cña ji'i ngu' judío.

22

¹ —Cu'ma ngu' cusu', ngu' tya'a na' —nacui Pablo ji'i ngu'—, cua'a jyaca ma ji'i cha' nu hcui' na' lo'o ma —nacui—, si caca cua'ni lyaá na' ji'i ycu' ca na' lo'o hcui' na' lo'o ma.

² Ndyuna ngu' judío cha' nchcui' Pablo cha'cña ji'i ngu' lo'o ngu', bi' cha' ti ti ndi'i ngu' laja lo'o nchcui' yu:

³ —Tya'a cu'ma ngu' judío laca na' —nacui Pablo ji'i ngu'—. Quichi Tarso ngula na' ca loyuu su cuentya Cilicia; tiya' la ndyalaa na' quichi Jerusalén re, cha' ngua tsa'a na' slo mstru Gamaliel li'. Tso'o ngua tsa'a na' lcaa cha' nu nda ycu' Ndyosi lo'o jyo'o cusu' ji'na nu nscua lo quityi. Tyucui tyiquee na' ngua ti' na' taquiya' na' lcaa cha' ji'i ycu' Ndyosi, la cui' ñi'ya nu ndyuni ma tsa' juani. ⁴ Cua sa'ni la lo'o ycu' na' lca'a cusu' na' ji'i ngu' nu ntsu'u cha' ji'i lo'o Jesucristo, cha' cujuui na' ji'i ngu'. Ntejeya' na' ji'i ngu' bi', masi ngu' qui'yu, masi ngu' cuna'a, ngusu'ba na' ji'i ngu' ne' hcua. ⁵ Jlo ti' xu'na sti jo'ó, lo'o jua'a ngu' cusu' quichi re ni, jlo ti' ngu' cha' bi'; bi' cha' cua nda ngu' quityi jna' nu nguscua ngu' cha' tsa'a slo ngu' judío tya'a na ca quichi Damasco. Ndyaa na' ca bi' cha' clyana la na' ji'i ñati nu cua ngusni cha' ji'i Jesucristo, cha' tyaa lo'o na' ji'i ngu' bi' nde Jerusalén re, cha' xcube' ma ji'i ngu' bi'.

Nda Pablo cha' lo'o ngu' ñi'ya nguxcutsa'a Jesús cresiya ji'i yu

⁶ Ndyaa na' tyucui, cua tyalaa ti na' ca quichi Damasco bi'. Nde hora ngua, lo'o tsi tsiya' ca ndaca'a sca xee tlyu ji'i ycu' Ndyosi nde cua; tyucui ña'a lo yuu su ndu na' ngujui' xee bi'. ⁷ Nclyú na' tyucui li', ndyuna na' cha' nchcui' sca ñati lo'o na': “Saulo, Saulo”, nacui yu, “¿ni cha' laca nxuu tya'a nu'u lo'o na'?” ⁸ “¿Tilaca laca nu'u, cusu'?” nacui na' ji'i li'. “Jesús Nazaret laca na'”, nacui yu jna'. “Nxuu tya'a nu'u lo'o ycu' na', bi' cha' nchca quicha ti' na'.” ⁹ Cua na'a ngu' nu ndyaa lo'o na' xee bi'. Ndyutsi tsa ngu' li', masi ná ndyuna ngu' cha' nu nchcui' Jesús lo'o na'. ¹⁰ “¿Na laca nu nti' nu'u cha' cua'ni na', Xu'na?” nacui na' ji'i Jesús li'. “Tyatu nu'u”, nacui nu Xu'na na jna', “tsaa nu'u ca quichi Damasco. Ndejua ndi'i sca ñati nu culu'u jinu'u lcaa ña'a cña nu ntsu'u cha' cua'ni nu'u.” ¹¹ Ngua cuityi' na' xqui'ya xee tlyu bi' li', bi' cha' nu ngu' tya'a ndyaa na' bi', ngusni ngu' ya' na' cha' tsa'a la ya tyucui nde quichi Damasco bi'.

¹² Ndi'i sca nu cusu' nu naa Ananías quichi bi', nu ndaquiya' tsa ji'i lcaa cha' nu nguscua jyo'o Moisés lo quityi sa'ni. Lcaa ngu' judío tya'a na nu ndi'i quichi Damasco ni, nchcui' ngu' cha' tso'o tsa tyiquee nu Ananías bi'. ¹³ Ndyalaa nu cusu' bi' slo na' li': “Saulo tya'a na”, nacui yu jna', “cua'ni ycu' Ndyosi cha' tyaala cloo nu'u chaca quiya' juani”. Hora ti ndyaala cloo na' chaca quiya', na'a na' ji'i ycu' Ananías li'. ¹⁴ “Ycu' Ndyosi nu ngua'ni tlyu sti na ji'i, bi' laca nu ngusubi jinu'u cua sa'ni la”, nacui Ananías jna'. “Ngusubi ycu' Ni jinu'u cha' ca cuayá' ti' nu'u ña'a cha' nu nti' ycu' Ni, cha' ña'a nu'u ji'i ycu' nu li'ni ca, cha' cuna nu'u cha' nu hcui' Ni lo'o nu'u”, nacui jna'. ¹⁵ “Ntsu'u cha' tsa'a nu'u slo lcaa ñati cha' cacha' nu'u ji'i ngu' lcaa ña'a cha' nu cua na'a nu'u, lcaa ña'a cha' ji'i ycu' Ndyosi nu cua ndyuna nu'u. ¹⁶ Nga'aa ntsu'u cha' jatya la nu'u ca nde; tyatu clyana nu'u juani; cua ngüityi ycu' Ni qui'ya nu ntsu'u jinu'u, xqui'ya cha' ngusni nu'u cha' ji'i Jesús. Lo'o li' tyucuatya ngu' jinu'u.” Jua'a nchcui' Ananías lo'o na' li'.

Ndyaa Pablo slo ngu' xa' tsu'

¹⁷ Nu lo'o nguxtyuu na' nde Jerusalén, li' ndyaa na' ne' laa tlyu jua cha' chcu' na' lo'o ycu' Ndyosi. Ni'ya nti' si nchcu' sca xcalá na, ¹⁸ jua'a cua na'a na' ji' ycu' nu Xu'na na. “Tyaa cly nu'u”, nacui nu Xu'na na jna', “tyu'u nu'u quichi Jerusalén re; yaa cly nu'u”, nacui Ni, “cha' ná jly ti' ngu' nde lo'o chcu' nu'u cha' jna' lo'o ngu'.” ¹⁹ “Xu'na”, nacui na' ji' nu Xu'na na li', “jlo ti' ngu' quichi re cha' nguta'a na' ne' laa lcaa quichi, cha' ngusni na' ji' ngu' nu ntsu'u cha' ji' lo'o nu'u, ngusu'ba na' ji' ngu' bi' ne' chcu'a, ngujui' na' ji' ngu' bi'.” ²⁰ Nu lo'o ngu' quee ji' Esteban, ndyalú tañi yu; ndyujui ngu' ji' yu xqui'ya cha' liñi nchcu' yu cha' jinu'u lo'o ngu'. Lo'o na' ni, stu'ba ti ndu na' lo'o ngu' bi' li', nguna'asii na' ste' ngu' nu ndyujui ji' yu. Tso'o nti' na' tyempo bi', nu lo'o na'a na' cha' cua ngujui yu bi'.” Jua'a nchcu' na' lo'o ycu' Ndyosi ne' laa bi'. ²¹ “Tyaa nu'u juani”, nacui ycu' nu Xu'na na jna' li'. “Culo na' cña jinu'u cha' tsa nu'u xa' quichi tyijyu' la, cha' culu'u nu'u ji' xa' ñati; nga'aa si' ji' ngu' judío tya'a nu'u ti culu'u nu'u.”

Ntsu'u Pablo preso ji' xu'na sendaru

²² Lo'o ndyuna ngu' quichi cha' bi', nga'aa nti' ngu' cuna la ngu' cha' li'. Nxi'ya lo'o tsa ngu' ji' sendaru cha' ñasi' ngu':

—Cujui ma' ji' nu qui'yu re —nacui ngu'—. Nga'aa tso'o cha' tyi' yu chalyuu.

²³ Cui' ngusi'ya lo'o ngu' ji' Pablo li', ngusaa' ngu' ste' ycu' ca ngu', ngusni ngu' yuu ngu' nde cua' cha' ñasi' tsa ngu'. ²⁴ Bi' cha' ngulo xu'na sendaru cña cha' tsa lo'o sendaru ji' preso ni'i, cha' qui'ji' sendaru ji' yu lo'o juata nu ntsu'u chcu'a laja. Cua'ni ngu' jua'a ngua ti' xu'na sendaru, cha' li' tyaja'a yu cacha' yu ña'a cha' cuxi nu ngua'ni yu, cha' ngusi'ya tsa ngu' quichi xqui'ya cha' bi'. ²⁵ Cua ngusca' ngu' ji' yu cha' qui'ji' juata ngu' ji' yu, lo'o li' nchcu' Pablo lo'o nu capitán bi':

—¿Ha ntsu'u chacuayá' ji' ma' qui'ji' ma' ji' sca ngu' romano? —nacui Pablo ji' capitán—. ¿Ha si' na cua'ni cuayá' ngu' tisiya ji' ngu' romano clyo?

²⁶ Hora ti ngusna capitán ndyaa nda xi cha' lo'o xu'na sendaru li':

—Cui'ya nu'u cuentya ñi'ya ña'a cua'ni nu'u lo'o nu qui'yu jua —nacui capitán ji' xu'na—. Sca ngu' romano laca yu.

²⁷ Hora ti lijya nu xu'na sendaru bi' slo Pablo li'.

—¿Ha chañi cha' nu'u laca ngu' romano? —nacui ji' Pablo.

—Chañi —nacui Pablo ji'.

²⁸ —Quiña'a tsa caya' nda na' cha' laca na' ngu' romano —nacui xu'na sendaru li'.

—Ná lo'o caya' nda na', cha' ngu' romano laca sti na' —nacui Pablo ji'.

²⁹ Nu sendaru nu ndi' slo yu cha' qui'ji' ngu' ji' yu ni, hora ti ndatsu' ngu' lo'o ndyuna ngu' cha' nu nchcu' yu. Li' cua ndyutsii tsa xu'na sendaru cha' cua ngulo cña ji' ngu', cha' ngusca' ngu' ji' sca ngu' romano, masi ná lo'o chacuayá' ji' ycu' bese.

Ndu Pablo slo ngu' nu laca loo ji' ngu' judío

³⁰ Ca chaca tsá tya nti' xu'na sendaru ca cuayá' ti' ni qui'ya laca nu ngusta ngu' judío bi' ji' Pablo. Ngusatí' ngu' carena chcu'a nu ndyaaca' Pablo li'. Ngulo xu'na sendaru bi' cña ji' sti jo'ó tlyu lo'o ji' lcaa ngu' cusu' cha' tyu'u ti' ngu' se' ti. Li' ndyaa lo'o ji' Pablo ca slo ngu' bi'.

23

¹ Cua ndyu'u ti' lcaa ngu' cusu' bi'. Li' ña'a tsa Pablo ji' ngu' cusu' nu cua'ni cuayá' ji' yu.

—Cu'ma' ngu' cusu' tya'a na' —nacui Pablo ji' ngu' li'—, lcaa tsá tso'o ndi' na'. Lubii cresiya jna' cuentya ji' ycu' Ndyosi.

² Ananías naa nu laca xu'na sti jo'ó bi'; li' ngulo nu Ananías bi' cña ji' ngu' nu ndu cacua ti cha' qui'ji' ya' ngu' tu'ba Pablo.

³ —La cui' jua'a qui'ji' ycu' Ndyosi jinu'u tu'ni —nacui Pablo ji' xu'na sti jo'ó bi' li'—. Cuiñi nu'u. ¿Ha liñi tsa ndu'ni nu'u nti'? Nde ndyu'ni cuayá' ma' jna' cuentya

ji'i chacuayá' nu ntsu'u ji'na, pana cua ngulo nu'u cña cha' quiiji'ya' ngu' tu'ba na', masi ná ntsu'u chacuayá' cua'ni nu'u jua'a.

⁴ Nhcui' ngu' nu ndu cacua ti lo'o Pablo li':

—¿Ha nhcui' suba' nu'u lo'o xu'na sti jo'ó nu laca cña ji'i ycuí' Ndyosi? —nacui' ngu' ji'i Pablo.

⁵ —Cu'ma ngu' cusu' tya'a na' —nacui' Pablo—, ná jlo ti' na' si xu'na sti jo'ó laca jua. Ná tso'o cha' nu nhcui' na' si jua'a, cha' cua nscua sca cha' lo quityi ji'i ycuí' Ndyosi ndi'ya: “Ná hcui' cuxi ma ji'i xu'na ma”.

⁶ Pana ngua cuayá' ti' Pablo li' cha' nga'a ngu' fariseo, lo'o jua'a nga'a xi ngu' saduceo laja ngu' cusu' bi'. Cuii nhcui' Pablo chaca quiya' li':

—Cu'ma ngu' cusu' tya'a na' —nacui' yu ji'i ngu'—, ngu' fariseo laca na' —nacui' Pablo—, lo'o jua'a ngu' fariseo ngua sti na'. Ndyu'ni cuayá' ma jna' xqui'ya cha' jlya ti' na' cha' ntsu'u cha' tyu'ú laca jyo'o chaca quiya' ca nde loo la.

⁷ Nu lo'o ndyuna ngu' cha' bi', li' nguxlyú ngu' cha' hichu' tya'a ngu'; ngu' fariseo nxuu tya'a lo'o ngu' saduceo li'. ⁸ Ná jlya ti' ngu' saduceo cha' tya taca tyu'ú sca ñati chaca quiya' lo'o cua ngujui, ni ná jlya ti' ngu' cha' ntsu'u xca ji'i ycuí' Ndyosi, ni ná jlya ti' ngu' cha' ntsu'u cui'i; pana ngu' fariseo ni, jlya ti' ngu' laca cha' bi'. ⁹ Bi' cha' lye tsa nxuu tya'a ngu' bi'. Lo'o li' ndyatú xi ngu' fariseo nu nslo tso'o ji'i quityi ji'i ycuí' Ndyosi.

—Ná ngua'ni nu qui'yu re cha' cuxi —nacui' ngu' bi'—. Ná tso'o xuu tya'a na lo'o ycuí' Ndyosi si chañi cha' cua nhcui' sca cui'i tso'o lo'o yu re, si cua nhcui' sca xca ji'i ycuí' Ndyosi lo'o yu.

¹⁰ Lye la nxuu tya'a ngu' xqui'ya cha' bi' li'. Ngulacua tsa ti' xu'na sendaru si cujuui ngu' ji'i Pablo, bi' cha' ngulo cña ji'i sendaru cha' tejeja' ngu' ji'i Pablo, cha' xa' tsa lo'o ngu' ji'i yu ca to' tyi sendaru chaca quiya'.

¹¹ Lo'o ngua talya lye, li' ndyalaa ycuí' nu Xu'na na slo Pablo.

—Cua'ni tlyu tyiquee nu'u Pablo —nacui' Ni—. Ñi'ya cua nhcui' nu'u cha' jna' nde quichi' Jerusalén re, jua'a ntsu'u cha' hcui' nu'u cha' jna' ca quichi' Roma.

Ngua ti' ngu' cujuui ngu' ji'i Pablo

¹² Lo'o cua nguxee chaca tsa, li' ngüiñi cha' ji'i ngu' judío lo'o tya'a ngu' cha' cujuui ngu' ji'i Pablo. Ndi'ya ngua'ni ngu' jura li':

—Ña'a ycuí' Ndyosi ji'na cha' chañi ca cha' ná cacu na ná co'o na tsiya' ti ña'a cuayá' nu cua ndyujui na ji'i nu Pablo bi' —nacui' ngu' ji'i tya'a ngu'.

¹³ Cua ntsu'u tu'ba tya'a ñati nu ngua ti' cua'ni cña cuxi bi'. ¹⁴ Bi' cha' ndyaa ngu', nhcui' ngu' lo'o sti jo'ó nu laca loo lo'o ngu' cusu' quichi' bi':

—Cua ngüiñi cha' ji'i ya lo'o ycuí' Ndyosi —nacui' ngu' ji'i ngu' nu laca loo—. Nhcui' ya lo'o Ni cha' ná cacu ya tsiya' ti ña'a cuayá' nu cua ndyujui ya ji'i nu Pablo bi' —nacui' ngu'—. ¹⁵ Bi' cha' juani, laca cu'ma ngu' cusu' lo'o ngu' tisiya, jña ma ji'i xu'na sendaru bi' cha' caa lo'o ngu' ji'i Pablo ca slo ma chaca quiya'. Ta ma cha' lo'o ngu' cha' tya nti' ma cua'ni cuayá' ma la xi ji'i yu bi'. Li' tsa ya chca'a cuaana ya to' tyucui, cha' cujuui ya ji'i yu laja lo'o tyeje tacui ngu' lo'o yu li'.

¹⁶ Laja li' cua ngujui cha' ji'i sñi' tya'a Pablo, ña'a cha' nu nhcui' ngu' bi'. Yala ti ndyaa yu cuañi' bi' to' tyi sendaru cha' ta yu cha' lo'o chi tya'a yu. ¹⁷ Li' ngusi'ya Pablo ji'i sca capitán:

—Cua'ni cha' tso'o tsa lo'o ji'i yu cuañi' re ca slo xu'na ma —nacui' Pablo ji'i—. Ntsu'u sca cha' nu ta yu lo'o nu laca xu'na ma.

¹⁸ Ndyaa lo'o capitán ji'i yu cuañi' bi' slo xu'na ngu' li':

—Cua ngusi'ya Pablo jna' —nacui' capitán ji'i xu'na—, nu Pablo nu ntsu'u ne' hcua —nacui' capitán—. Nacui' yu 'na cha' caa lo'o na' ji'i yu cuañi' re slo nu'u, cha' ntsu'u sca cha' nu nti' hcui' lo'o nu'u.

¹⁹ Ntejeja' xu'na sendaru ya' yu cuañi' bi' li', ndyaa lo'o ji'i su ná cuna xa' ñati cha' nu hcui':

—¿Ha ntsu'u sca cha' nu nti' nu'u chcuí' lo'o na'? —nacuí xu'na sendaru jí'í yu cuañi' bi' li'.

²⁰—Cua ngüiñi cha' jí'í nu ngu' judío bi' lo'o tya'a ngu' cha' jña ngu' cha' clyu ti' jinu'u, cha' caa lo'o nu'u jí'í Pablo ca slo ngu' tisiya bi' la quee —nacuí yu cuañi' bi' jí'í xu'na sendaru li'—. Chcuí' ngu' lo'o nu'u cha' tya nti' la ngu' cua'ni cuayá' ngu' xi jí'í Pablo slo ngu'. ²¹ Cha' cuiñi laca bi'. Cua ntsu'u masi tu'ba tya'a ñati nu ntajatyá ngu' jí'í ma cuaana ti to' tyucui bi'; cua nchcuí' ngu' bi' lo'o ycui' Ndyosi cha' ná cacu ngu' ná co'o ngu' tsiya' ti, ña'a cuayá' nu cua ndyujui ngu' jí'í nu Pablo bi'. Lo'o jua'a cua laca ndi'í ngu' juani, ntajatyá ngu' cha' chcuí' ngu' lo'o nu'u.

²² Li' ngulo xu'na sendaru cña jí'í yu cuañi' bi', cha' ná cacha' jí'í xa' ñati cha' nu cua nda lo'o sendaru. Li' ngusalya' yu cuañi' bi' lo'o xu'na sendaru, ndu'u ndyaa.

Nda xu'na sendaru jí'í Pablo cha' tsaá yu ca slo Félix nu laca gobernador

²³ Lo'o li' ngusi'ya xu'na sendaru jí'í tucua tya'a capitán cha' caa ngu' slo. Ngulo cña jí'í capitán bi', cha' cua'ni cho'o ngu' jí'í ngu' cha' tsaá ngu' lo'o quiña'a tya'a sendaru ca quichi' Cesarea; nacuí cha' hora cua caa nde talya tsaá ngu'. Tsaá lo'o ngu' jí'í tucua siyento tya'a sendaru nu tya'a quiya' ti, lo'o jua'a tya xna yala tyi tya'a sendaru nu tyucua hichu' cuayu ti, lo'o jua'a tya tyucua siyento tya'a sendaru nu tya'a lo'o clyu chcuá, tsaá lo'o ngu' jí'í li'. ²⁴ Lo'o jua'a ngulo cña cha' cua'ni cho'o ngu' jí'í cuayu nu tyucua Pablo. Ntsu'u cha' cua'a tso'o sendaru jí'í Pablo tyucui ña'a cuayá' nu tyalaa tso'o ti yu ca slo gobernador Félix. ²⁵ Li' nguscua xu'na sendaru sca quityi cha' tsaá slo nu Félix bi'; ndi'ya nchcuí' quityi bi':

²⁶ “Claudio Lisias nscua quityi re cha' tsaá slo nu'u, gobernador Félix, cha' nu'u laca loo. Xlyo ni'í. ²⁷ Cua ntejeya' ngu' judío jí'í nu qui'yu re, cua cujuí ti ngu' jí'í yu lo'o ndyalaa na' lo'o sendaru. Ngua tii na' cha' ngu' romano laca yu re, bi' cha' ngulo na' jí'í yu ya' ngu' cuxi bi'. ²⁸ Lo'o li' ngua ti' na' ca cuayá' ti' na' ni qui'ya ntsu'u jí'í yu lo'o ngu', bi' cha' ndyaa lo'o na' jí'í yu ca slo ngu' nu laca loo jí'í ngu' judío. ²⁹ Li' ngua cuayá' ti' na' cha' cua ngusta ngu' qui'ya jí'í yu cuentya jí'í cha' cusu' nu ntsu'u jí'í tya'a ngu' judío ti, pana ná ntsu'u cha' cujuí ngu' jí'í yu, ná ntsu'u cha' su'ba ngu' jí'í yu ne' chcuá. ³⁰ Li' ngua tii na' cha' cuaana ti cua ngüiñi cha' jí'í tyu tya'a ngu' judío cha' cujuí ngu' jí'í yu re, bi' cha' nda na' jí'í yu lijya yu slo nu'u juani. Ngulo na' cña jí'í nu ngu' judío bi', cha' caa ngu' ca slo nu'u cha' sta ngu' qui'ya jí'í yu re, si ntsu'u sca qui'ya jí'í yu cuentya jí'í ngu'. Tsa lo cua ti cha' nscua na' juani.” Jua'a nguscua nu xu'na sendaru bi' lo quityi.

³¹ Ñi'ya nu ngulo xu'na sendaru cña jí'í ngu', jua'a ngua cha' bi' li'. Lo'o ngua talya, li' ndyaa ngu' ndyaa qui'ya ngu' jí'í Pablo, ndyaa lo'o ngu' jí'í yu ca quichi' Antípatris. ³² Ca chaca tsaá nguxtyu sendaru nu ndya'a quiya' ti, ñaa ngu' nde to' tyi ngu'. Tya ndyaa la ngu' nu ntucua hichu' cuayu bi', ndyaa lo'o ngu' jí'í Pablo tyucui. ³³ Ndyalaa ngu' ca quichi' Cesarea li', nda ngu' quityi jí'í gobernador, lo'o jua'a nguxtyanu ngu' jí'í preso slo nu cusu' bi' li'. ³⁴ Nchcuí' gobernador lo quityi bi', li' nchcuane jí'í Pablo ma ngu' laca. Nguxacuí Pablo cha' jí'í li':

—Loyuu su cuentya Cilicia ndi'í quichi' tyi na' —nacuí Pablo.

³⁵ —Ña'a na' ñi'ya caca cha' jinu'u lo'o caa ngu' bi' slo na' cha' sta ngu' qui'ya jinu'u —nacuí gobernador jí'í Pablo.

Lo'o li' ngulo nu gobernador bi' cña jí'í sendaru cha' tyi'í ngu' sendaru cua jí'í Pablo ca toni'í cña su ngutucua jyo'o rey Herodes cua sa'ni la.

24

Ndacha' Pablo jí'í Félix ñi'ya ngua jí'í yu

¹ Lo'o cua ndya'a ca'yu tsaá, li' ndyalaa Ananías nu xu'na sti jo'ó bi'; ndyalaa yu lo'o ngu' cusu' lo'o sca ñati nu laca tu'ba nu naa Tértulo. Li' ndyaa ngu' bi' slo gobernador cha' sta ngu' qui'ya jí'í Pablo, ² bi' cha' ngulo gobernador cña jí'í sendaru cha' caa lo'o ngu' jí'í Pablo ca slo. Li' nchcuí' Tértulo bi' lo'o Félix nu laca gobernador bi':

—Cha' clyu ti' tyu'u jinu'u, cusu', chcu' ya xi lo'o nu'u —nacui Tértulo—. Tso'o tsa ntsu'u tyiquee ya cha' xcui' cña tso'o ndu'ni nu'u lo'o laca nu'u loo loyuu chalyuu re. Tso'o ti ndi'i ya, cha' tso'o tsa jlo ti' nu'u ñi'ya culo nu'u cña ji'i ya —nacui—. ³ Bi' cha' tso'o ntsu'u tyiquee ya, nxñi ya cua ña'a ca cha' tso'o nu ndyu'ni nu'u lo'o ya, macala ndyu'ni nu'u cña. Lo'o nu juani ndyu'ni chi ya loo nu'u, cusu' —nacui—. ⁴ Cui'ya cha' clyu ti' ji'i ya, masi sca hora ti culo laja nu'u xi; cua'ni nu'u sna Ndyosi cuna xi lo'o chcu' na' sca cha' re lo'o nu'u. ⁵ Cua lijya ya ca nde cha' cacha' liñi ya jinu'u lcaa ña'a cña cuxi nu ngua'ni yu re. Nslo ya ji'i yu re cha' suba' tsa nchcu' yu, lya' tsa ti' yu. Nsu'ba yu cha' cusu' ji'i ñati lcaa quichi su ndya'a yu slo ngu' judío tya'a ya, cha' yu re laca loo ji'i taju ngu' nazareno. ⁶ Ngua ti' yu tsaa lo'o yu ji'i xi ngu' xa' tsu' ca ne' laa ji'i cuare, ca su ná ntsu'u chacuayá' cha' tsaa xa' ñati; bi' cha' ntejeya' ya ji'i yu, ndyaa lo'o ya ji'i yu cha' ca cuayá' ji'i yu lo'o ya xqui'ya cha' cusu' nu ntsu'u ji'i ya. ⁷ Li' ndyalaa Lisias nu xu'na sendaru quichi bi'. Tyaala tsa ngua bi' lo'o nguxlyá' ji'i nu Pablo bi' ya' ya, ndyaa lo'o ngu' ji'i yu li'. ⁸ Ngulo Lisias cña ji'i ya cha' caa ya slo nu'u cha' sta ya qui'ya ji'i yu ca nde. Tso'o la si xcuane nu'u ji'i yu si cha' liñi nchcu' ya ji'i yu.

⁹ Lo'o jua'a nchcu' nu ngu' judío nu ndu' lo'o Tértulo bi', cha' liñi tsa cha' nu nchcu' Tértulo cuentya ji'i Pablo. ¹⁰ Nda gobernador chacuayá' chcu' ycu' Pablo li':

—Tso'o ntsu'u tyiquee na' si caca cua'ni lyaá na' ji'i ycu' ca na' laja lo'o chcu' na' lo'o nu'u —nacui Pablo ji'i Félix bi'—. Cua jlo ti' na' cha' cua tyuu yija laca nu'u loo ji'i nación re —nacui—. ¹¹ Liñi cha' nu nchcu' na' re, taca ca cuayá' ti' nu'u cha' liñi tsa laca cha' bi'. Cua tii tyucuaa ti tsá ntsu'u lo'o ndyalaa na' nde quichi Jerusalén cha' cua'ni tlyu na' ji'i ycu' Ndyosi. ¹² Ná nguxlyú na' cha' hichu' ñati; ná ngua'ni cuxi na' lo'o ñati, masi ne' laa tonu, masi xa' ne' laa, masi laja quichi ti, ná nchcu' na' cha' cuxi lo'o ñati li'. ¹³ Qui'ya laja ti ngusta ngu' re 'na. Ná tucui ndu' nu taca chcu' cha' liñi laca cha' nu nchcu' ngu' re jna'. ¹⁴ Chañi laca cha' ndu'ni tlyu na' ji'i ycu' Ni, la cui' ycu' Ndyosi bi' laca nu ngua'ni tlyu jyo'o cusu' ji'i ya ji'i Ni. Lo'o jua'a cua ngusñi na' cha' cucui nu cua nda ycu' Ndyosi lo'o na nu ngua tsubi' ti, masi nchcu' ngu' re cha' cha' cuiñi laca bi'. Pana ña'a ti tya ndaquiya' na' ji'i lcaa cha' nu nguscua jyo'o Moises lo quityi sa'ni, lo'o jua'a ndaquiya' na' ji'i lcaa quityi nu nguscua jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji'i ycu' Ndyosi nu ngua sa'ni. ¹⁵ Ñi'ya nu jlya ti' ngu' judío re, jua'a jlya ti' na'. Chañi cha' cua'ni ycu' Ndyosi cha' tyu'ú lcaa jyo'o chaca quiya', masi ñati tso'o ngua jyo'o bi', masi ñati cuxi ngua ngu'; ¹⁶ bi' cha' nti' na' cua'ni na' xcui' cha' tso'o laja lo'o ndi'i na' chalyuu, cha' ná caja ñi'ya nu cutsii na' ca slo ycu' Ndyosi, lo'o jua'a ná cutsii na' slo ñati ti li'.

¹⁷ Tyuu yija ndya'a na' xa' quichi tyijyu' la, lo'o tsubi' ti nguxtyuu na' ndyalaa na' nde loyuu su ndi'i quichi tyi ya chaca quiya', cha' ta na' sca msta nu xtyucua xi ji'i ngu' ti' nde jua, la cui' msta nu cua nda ngu' tyijyu' cha' tsaa slo ngu' ti' bi'. Lo'o jua'a na', ngua ti' na' cha' ta na' sca msta ji'i ycu' Ndyosi. ¹⁸ Ñi'ya nu nscua cha' cua'ni ya cha' laca ya ngu' judío, jua'a ngua'ni lubii na' ji'i ycu' ca na' cha' tsa'a ne' laa. Nga'a na' ne' laa tonu li', nda na' msta bi'; ti' ti nguti'i na' ne' laa, ná ndi'i quiña'a ñati. Lo'o li' ndyalaa xi ngu' judío tya'a ya nu ca tyi loyuu su cuentya Asia, na'a ngu' bi' jna' li'. ¹⁹ ¿Ni cha' laca ná ñaa ngu' bi' ca nde cha' sta ngu' qui'ya jna' lacua, si chañi cha' ntsu'u qui'ya 'na lo'o ngu'? ²⁰ Masi ná ñaa ngu' bi', pana taca xcuane nu'u ji'i ngu' re ñi'ya laca qui'ya nu ntsu'u jna', nu nquijeloo ji'i ngu' tisiya nu lo'o ndu' na' slo ngu' nu laca loo bi'. ²¹ Ná jlo ti' na' si chcu' ngu' cha' cuxi ngua cha' bi', nu lo'o cui' nchcu' na' lo'o ngu' ndi'ya: “Ndyu'ni cuayá' ma jna' juani xqui'ya cha' jlya ti' na' cha' chañi, cua'ni ycu' Ndyosi cha' tyu'ú lcaa jyo'o chaca quiya'”, nacui na' ji'i ngu' li'.

²² Ndyuna Félix lcaa cha' nu nchcu' Pablo, lo'o li' ná ntaja'a yu cua'ni cuayá' yu ji'i Pablo la cui' tsá bi'; jlo ti' Félix ñi'ya nu nchca ji'i ñati nu ntsu'u cha' ji'i lo'o Jesucristo, bi' cha' ca tiya' la ngua ti' yu.

—Tso'o la si xa' chcu' ma lo'o na' chaca quiya' lo'o tyalaa Lisias, nu xu'na sendaru bi' —nacui Félix ji'i ngu'.

²³ Li' nchcui' Félix lo'o capitán ji' sendaru nu nga'a cua ji' Pablo, cha' ta chacuayá' ji' yu cha' cua'ni yu ñi'ya nu nti' ti yu, masi ña'a ti tya chca'a ngu' cua ji' yu; jua'a nda chacuayá' cha' caa ngu' tya'a ndya'a yu ca slo yu cha' ta ngu' na laca nu lyiji xi ji'. Ndu'u Félix ndyaa li'.

²⁴ Lo'o nteje tacui la xi tsa, li' ndyalaa Félix quichi' bi' chaca quiya'; stu'ba ti ndyalaa nu cusu' bi' lo'o clyo'o nu naa Drusila, ngu' judío laca nu cuna'a bi'. Li' ngulo Félix cña cha' caa lo'o ngu' ji' Pablo slo, cha' culu'u Pablo ñi'ya nu ntsu'u cha' cua'ni ngu' si xñi ngu' cha' ji' Jesucristo. ²⁵ Li' ngulu'u Pablo ji' ngu' cha' nti' ycu' Ndyosi cha' xcui' cha' liñi ti cua'ni ñati chalyuu, cha' cua'a ngu' ji' ycu' ca ngu' cha' nga'aa cua'ni ngu' cha' cuxi, bi' laca cña nu nti' ycu' Ndyosi; jua'a ngulu'u yu cha' ntsu'u cha' cua'ni cuayá' Ni ji' laca ñati nu lo'o cua ndye chalyuu. Ndyutsij xi Félix li'.

—Tyaa nu'u juani —nacui nu cusu' bi' ji' Pablo—. Xi'ya na' jinu'u chaca quiya' si ntsu'u sca hora nu laja xi jna'.

²⁶ Ndi'ya ngulacua ti' Félix: si tyiquee' tyanu Pablo ne' chcu'a, li' ta yu cñi cha' culaá Félix ji' yu; bi' cha' lu'ba ti nxi'ya Félix ji' yu cha' caa yu ca slo. ²⁷ Jua'a ti nteje tacui tucua yija. Li' ngutsa'a nu laca loo; nga'aa si' Félix laca gobernador li', Porcio Festo naa gobernador cui. Pana nguxtyanu Félix ji' Pablo ne' chcu'a cha' caca tso'o tyiquee ngu' judío ña'a ngu' ji' ycu' Félix, ngua ti' nu cusu' bi'.

25

Ndu Pablo slo Festo

¹ Lo'o li' ndyalaa Festo ca quichi' Cesarea cha' caca yu gobernador. Sna tsa ti nguti' yu quichi' bi', li' ndyaa clyo' yu ca quichi' Jerusalén. ² Nu lo'o ndyalaa yu quichi' bi', li' nu sti jo'ó nu laca loo lo'o ngu' cusu' ji' ngu' judío ni, nchcui' ngu' cha' ti' ji' Pablo ca slo Festo bi' li'; ³ jua'a ndijña ngu' ji' yu si cua'ni yu cha' tso'o cha' caa lo'o ji' Pablo ca Jerusalén. Ndi'ña ngu' jua'a cha' cuaana ti cua ngüiñi cha' ji' ngu' lo'o tya'a ngu' cha' cujuui ngu' ji' Pablo laja lo'o ñaa lo'o ngu' ji' tyucui. ⁴ Pana ná ntaja'a Festo tsiya' ti; nacui yu cha' ca quichi' Cesarea ntsu'u Pablo ne' chcu'a, lo'o jua'a yala ti xtyuu ycu' yu nde quichi' bi'.

⁵ —Tso'o la si stu'ba ti tsa ngu' nu laca loo ji' ma lo'o na' —nacui Festo ji' ngu'—. Tsa ma lo'o na' ca Cesarea cha' sta ma qui'ya ji' yu bi' cajua, si ntsu'u sca cha' cuxi nu ngua'ni yu lo'o ma.

⁶ Nguti' nu cusu' Festo snu' tsa, masi tii tsa nguti' yu ca Jerusalén, li' nguxtyuu yu ndyaa yu nde Cesarea chaca quiya'. Ca chaca tsa ntucua Festo lo yaca xlya tso'o ca su ntucua ycu' gobernador nu lo'o ndyu'u ti' ngu' cha' ca cuayá' ji' ngu'. Li' ngulo yu cña ji' ngu' cha' caa lo'o ngu' ji' Pablo ca slo yu. ⁷ Ñaa lo'o ngu' ji' Pablo li'. Lo'o jua'a ndi' nu ngu' nu laca loo ji' quichi' Jerusalén, cua ndyalaa ca ti ngu'. Cagua ti slo Pablo ndu ngu' bi', lo'o li' tlyu tsa qui'ya ngusta ngu' ji' nu Pablo bi'; pana ná tucui ndu nu hcui' si cha' liñi laca nu nchcui' ngu' bi' ji' Pablo. ⁸ Nchcui' ycu' Pablo lo'o ngu' bi' cha' tyu'u lubii cha' ji' ycu' lo'o ngu':

—Ni sca cha' cuxi ná ngua'ni na' —nacui Pablo—. Ná ngua'ni na' cha' cuxi cuentya ji' cha' cusu' nu ntsu'u ji' ngu' judío tya'a ya, ni ná ngua'ni cuxi na' ne' laa tonu, la cui' ti ná ngua'ni na' cha' cuxi cuentya ji' cña nu ngulo rey nu laca loo ji' ngu' romano; bi' cha' nti' na' cha' ná ntsu'u qui'ya 'na.

⁹ Pana nu Festo bi' ni, ngua ti' yu cha' cua'ni tya'a yu lo'o ngu' judío, bi' cha' nchcuane yu ji' Pablo ndi'ya:

—¿Ha nti' nu'u tsa ca Jerusalén? —nacui Festo ji' Pablo—, cha' ca cuayá' jinu'u lo'o na' ca ndacua.

¹⁰ —Ca nde laca su ndu'ni cuaya' ma ji' na cuentya ji' rey ji' ngu' romano nu laca loo la —nacui Pablo ji' nu cusu' bi'—, ca nde ca cuayá' jna' lo'o nu'u lacua —nacui—. Jlo tso'o ti' nu'u cha' ni sca cha' cuxi ná ngua'ni na' cuentya ji' ngu' judío tya'a na'. ¹¹ Si' ñati xña'a laca na'; lo'o tyalaa hora cha' cajaa na', ná cutsii na' cha' cajaa li'. Si ná laca na' ñati xña'a, ná ntsu'u cha' ta nu'u chacuayá' tsa na' slo ngu' bi' li'; bi' cha' jña na' chacuayá'

jinu'u juani cha' tsa'a ca slo ycu' rey ji'i ngu' romano nu laca loo la, cha' cua'ni cuayá' yu bi' jna' cajua.

¹² Nu lo'o cua ndyuna Festo cha' bi', li' nchcui' yu xi lo'o ngu' cusu' nu nxyucua ji'i yu. Li' nchcui' yu lo'o Pablo chaca quiya':

—Tso'o —nacu' Festo ji'i Pablo—. Cua ndijña nu'u cha' tsa'a slo rey ji'i ngu' romano nu laca loo la cha' caca cuayá' jinu'u ca quichi' bi', tsa'a nu'u ca bi' lacua.

Ndu Pablo slo rey Agripa

¹³ Nu lo'o cua nteje tacui xi tsa, li' ndyalaa rey Agripa ca quichi' Cesarea. Ndyalaa rey lo'o sca nu cuna'a tya'a nu naa Berenice, cha' ta ngu' xlyo ni'i ji'i nu cusu' Festo bi'.

¹⁴ Tyuu tsa ndyanu ngu' slo Festo. Laja li' nchcui' Festo cha' ji'i Pablo lo'o ngu':

—Ntsu'u sca ñati ca nde nu ngusu'ba Félix ji'i ne' chcu'a —nacu' Festo ji'i ngu'—. ¹⁵ Nu lo'o nguti'i na' nde Jerusalén, li' nu sti jo'ó nu laca loo lo'o ngu' cusu' ji'i quichi' bi' ni, nchcui' ngu' lo'o na', ngusta ngu' qui'ya ji'i yu bi'; ngua ti' ngu' cha' culo na' cña cha' cujuui ngu' ji'i yu li'. ¹⁶ Pana nguxacu' na' cha' ji'i ngu' cha' si'i jua'a ndu'ni ngu' romano; ná taca cua'ni cuayá' ya ji'i yu, nu lo'o bilya ta ya tyempo ji'i yu cha' tyu'u lubii cha' ji'i ycu' yu lo'o ngu' su ndu' ngu' nu ngusta qui'ya ji'i. ¹⁷ Ndyalaa ngu' ca nde slo na' li'. Lo'o ngua chaca tsa, hora ti ntucua na' lo yaca xlya tso'o ca su ntucua gobernador nu lo'o ndu'ni cuayá' na' ji'i ñati. Li' ngulo na' cña cha' caa lo'o ngu' ji'i nu qui'yu bi'. ¹⁸ Ngua ti' na' cha' cua ngua'ni yu sca cha' cuxi, pana si'i jua'a ngua qui'ya nu ngusta ngu' bi' hichu' yu; ¹⁹ cuentya ji'i cha' nu jlya tsa ti' ngu' judío ti, tsa bi' ti cha' ngua bi'. Lo'o jua'a nchcui' ngu' cha' ji'i sca ñati nu naa Jesús nu cua ngujui, nacui' ngu', pana nacui' nu Pablo bi' cha' xa' ndyu'ú nu Jesús bi' chaca quiya'. ²⁰ Ná jlo ti' na' ñi'ya quiñi cha' jna' lo'o ngu' bi'. Li' nchcuane na' ji'i Pablo si nti' yu tsa'a yu ca Jerusalén cha' ca cuayá' ji'i yu lo'o na' cajua; ²¹ pana cua ndijña Pablo chacuayá' jna' cha' ca cuayá' ji'i yu ca slo rey Augusto nu laca loo la. Bi' cha' ngulo na' cña cha' tyanu yu ne' chcu'a, cha' ta na' ji'i yu cha' tsa'a yu slo rey nu laca loo la bi'.

²² Nchcui' rey Agripa lo'o Festo li':

—Lo'o na' nta' cuna na' cha' nu nchcui' yu bi' —nacu' Agripa ji'i.

—La quee taca cuna nu'u ni cha' ta yu —nacu' Festo li'.

²³ Ca chaca tsa nu Agripa lo'o ma' Berenice bi', ndyacu' lcaa ste' ngu' nu tso'o tsa ña'a cha' cua'ni chi' ngu' quichi' loo. Li' ndyaa ngu' su ndyu'u ti'i ngu'; lo'o lcaa xu'na sendaru, lo'o ngu' nu laca loo ji'i quichi, ndya'a ngu' lo'o ngu' bi'. Li' ngusi'ya Festo ji'i sendaru cha' caa lo'o ngu' ji'i Pablo ca slo.

²⁴ —Ña'a nu'u yi'a, rey Agripa —nacu' Festo—, jua'a lcaa cu'ma nu ndyu'u ti'i ma ca nde, ña'a tso'o ma ji'i nu qui'yu re. Cua tyuu tya'a ngu' judío nchcui' cha' ji'i yu re lo'o na', masi ca Jerusalén, masi quichi' Cesarea re. Lcaa quiya' lo'o nchcui' ngu' lo'o na' nacui' ngu' cha' ntsu'u cha' cajaa yu, ²⁵ pana ná nchca cuayá' ti' na' ni cha' laca cha' ntsu'u cha' cajaa yu. Li' ngüijña yu 'na cha' ca cuayá' ji'i yu lo'o rey Augusto nu laca loo la, bi' cha' ngulacua ti' na' cha' ta na' ji'i yu cha' tsa'a yu ca slo rey bi'. ²⁶ Tsa bi' ti cha', ná jlo ti' na' ñi'ya nu scua na' quityi nu tsa'a slo xu'na na', nu rey nu laca loo la bi', cha' ta na' xi cha' cuentya ji'i yu re. Bi' cha' ngusi'ya na' ji'i yu cha' caa yu tyatu yu slo lcaa cu'ma, jua'a slo ycu' nu'u, rey Agripa. Juani taca xcuane nu'u ji'i yu na laca nu ngua'ni yu, li' caja ñi'ya scua na' cha' lo quityi bi'. ²⁷ Ná taca tsa'a yu preso cajua si ná lo'o quityi nu nscua ñi'ya laca qui'ya nu ntsu'u ji'i yu.

26

Nchcui' Pablo si caca cua'ni lyaá ji'i ycu'

¹ —Ta na' chacuayá' chcu' nu'u juani, si caca tyu'u lubii cha' jinu'u lo'o ngu' re —nacu' rey Agripa ji'i Pablo li'.

Ngua'ni ya' Pablo ji'i rey, li' nguxana nchcui' yu lo'o ngu':

² —Tso'lo ntsu'u tyiquee na', rey Agripa —nacui Pablo—, cha' slo nu'u ndu na' juani —nacui—, cha' ta na' sca cha' lo'o cu'ma, ñi'ya nu ngua cha' ngusta ngu' judío tya'a na qui'ya bi' jna'. ³ Jlo ti' na' cha' nchca cuayá' ti' nu'u lcaa cha' cusu' nu ntsu'u ji'i ngu' judío tya'a na; nu lo'o lye tsa nchcui' ngu' lo'o tya'a ngu', nchca cuayá' ti' nu'u li'. Bi' cha' cua'ni nu'u cha' tso'lo, talo tyiquee nu'u cua'a jyaca nu'u ji'i lcaa cha' nu chcui' na' lo'o nu'u juani.

Nu lo'o bilya culu'u loo Jesucristo ji'i Pablo

⁴ Jlo ti' lcaa ngu' judío tya'a na ñi'ya nu ngua'ni na' lcaa yija lo'o nguti'i na' ca quichi tyi na', masi lo'o nguti'i na' ca quichi Jerusalén; ⁵ jlo ti' ngu' cha' bi'. Si nti' ngu', taca chcui' ngu' lo'o ma cha' ngu' fariseo laca na' tya lo'o cuañi' na', lo'o jua'a liñi la ndaquiya' ngu' fariseo ji'i lcaa cha' cusu' nu ntsu'u ji'i ngu' judío. ⁶ Ñi'ya nu jlya ti' jyo'o cusu' ji'na cha' nu nchcui' ycu' Ndyosi lo'o ngu', jua'a jlya ti' na' juani; bi' cha' nchca cuayá' jna' lo'o ma juani. ⁷ Ca ta'a tii tyucuaa tya'a taju ngu' Israel nu laca ngu' tya'a na ni, ntajatyá ngu' ni jacua' cua'ni ycu' Ndyosi cha' tyu'ú lcaa jyo'o chaca quiya'; bi' cha' ndu'ni tlyu ngu' ji'i ycu' Ndyosi, lcaa tsá lo'o lcaa talya ndu'ni tlyu ngu' ji'i Ni. La cui' jua'a lo'o na', jlya ti' na' cha' bi', rey Agripa; bi' cha' laca ngusta ngu' judío tya'a na qui'ya jna'. ⁸ ¿Ni cha' laca ntsu'u ñati cu'ma nu ná jlya ti' cha' nchca ji'i ycu' Ndyosi cua'ni Ni cha' tyu'ú jyo'o chaca quiya'?

Ngua'ni lya' ti' Pablo ji'i nu ñati ji'i Jesucristo nu ngua sa'ni la

⁹ Cyo ngua ti' na' cha' lye tsa xcube' na' ji'i ñati nu cua ngusñi cha' ji'i Jesús Nazaret, ¹⁰ bi' cha' ngua'ni lya' ti' na' ji'i ngu' bi' ca quichi Jerusalén. Ngusñi na' ji'i tyu tya'a ñati ji'i Jesucristo li', ngusu'ba na' ji'i ngu' ne' chcuá xqui'ya chacuayá' nu cua nda sti jo'ó nu laca loo jna'; stu'ba ntsu'u tyiquee na' lo'o ngu' nu ndyujui ji'i ñati ji'i Jesucristo bi'. ¹¹ Chañi cha' lye tsa ngua'ni lya' ti' na' ji'i ñati bi', ngua tsa ti' na' cha' xtyanu ngu' tsiya' ti cha' ji'i Jesús. Jua'a ngua'ni na' lcaa ne' laa ji'i ngu' judío, masi quichi loyuu re, masi quichi tyijyu' la su ngusna ngu', cha' ñasi' tsa na' ji'i ngu' bi'.

Ngusñi Pablo cha' ji'i Jesucristo

¹² Lo'o li' ngua sca tsá ndya'a na' tyucui su tsa quichi Damasco. Ntsu'u quityi chacuayá' nu nda sti jo'ó nu laca loo la jna', cha' cua'ni na' la cui' cña cuxi bi' ca quichi bi'. ¹³ Nde hora ngua, rey Agripa, li' ndaca'a sca xee tlyu ji'i ycu' Ndyosi nde cua; lcaa su ndu cua lo'o tya'a ndya'a ya ngujui' xee bi' lo yuu. Jo'o la ngujui' xee cuichaa, lye la ngujui' xee bi'. ¹⁴ Lcaa ya nclýu ya tyucui bi', cha' ndyutsi tsa ya. Li' nchcui' Ni xi lo'o na'; cha'cña 'na, cha'cña ji'i ngu' judío nchcui' Ni lo'o na': “Saulo, Saulo”, nacui Ni jna', “¿ni cha' laca lye tsa nxuu tya'a nu'u lo'o na'?” nacui Ni. “La cui' ca nu'u ndu'ni cha' quicha ti' ycu' nu'u; ñi'ya ndu'ni sca toro, jua'a ndu'ni nu'u. Na ntyiji' quiya' toro la cui' se'i su ndatu ngu' yaca cha siyu' ni'; lo'o jua'a nu'u, ndu'ni ñu'u ji'i ycu' ca ti nu'u.” ¹⁵ “¿Tilaca laca nu'u, Xu'na?” ni na' ji'i Ni li'. “Jesús laca na”, nacui Ni. “Ji'i ycu' na' ndyu'ni nu'u cha' ca quicha ti' na”, nacui Ni. ¹⁶ “Tyatu nu'u juani. Cua ngulu'u loo na' jinu'u juani cha' cua'ni nu'u cña jna', cha' cacha' nu'u ji'i xa' ñati cha' cua na'a nu'u jna' tsá juani. Lo'o jua'a ntsu'u cha' ta nu'u cha' lo'o ngu', lcaa ña'a cha' nu culu'u na' jinu'u nde loo la. ¹⁷ Cua'ni lyaá na' jinu'u ya' ngu' judío tya'a cusu' nu'u, lo'o ji'i ngu' xa' tsu' si cua'ni tyaaala ngu'. Lo'o jua'a culo na' cña jinu'u cha' tsa nu'u slo ngu' xa' tsu', ¹⁸ cha' ñi'ya si ndya'a ngu' cuityi', jua'a ndya'a ñati bi' chalyuu; ñi'ya si talya tsa ña'a su ndya'a ngu', jua'a ndyu'ni ngu' bi'. Bi' cha' ntsu'u cha' culu'u nu'u cha' jna' ji'i ngu' bi', cha' xñi ngu' cha' jna'. Li' nga'aa tya'a ngu' su talya ña'a, ñi'ya si cuityi' ti ngu'; taca tya'a ngu' tyucui su xee cuentya ji'i ycu' Ndyosi, taca ña'a ngu' li'. Satanás laca nu nclýo cña ji'i ngu' bi' juani, pana ca li' caca ngu' ñati ji'i ycu' Ndyosi. Ntsu'u cha' xñi ngu' bi' cha' jna', cha' taca cui'ya ycu' Ni cha' clyu ti' ji'i cha' cuxi nu ntsu'u ji'i ngu' bi'. Li' caca stu'ba cha' ji'i ngu' bi' lo'o ñati nu cua lubii cresiya ji'i xqui'ya na”, nacui ycu' Jesús 'na li'.

Ndaquiya' Pablo ji'i cha' nu nchcui' ycu' Ndyosi lo'o yu

¹⁹ 'Cusu' rey Agripa, cua ngua'ni na' cña nu ngulo Jesús jna', nu lo'o ngulu'u loo Jesús jna'. ²⁰ Cloyo ngulu'u na' ji'i ngu' judío tya'a na nu ndi'i ca quichi Damasco, cha' culochu' ngu' ji'i lcaa cha' cuxi nu ntsu'u tsa tyiquee ngu' ji'i tya sa'ni la, cha' xñi ngu' cha' ji'i ycu' Ndyosi li'; lo'o jua'a xcui' cha' tso'o ntsu'u cha' cua'ni ngu' li', cha' ca cuayá' ti' xa' ñati cha' cua nguxcutsa'a Ni cresiya ji'i ngu' bi'. La cui' jua'a ngulu'u na' ji'i ngu' Jerusalén, lo'o ji'i ngu' lcaa quichi nu ndi'i loyuu su cuentya Judea re. Lo'o li' ngulu'u na' cha' bi' ji'i ngu' xa' tsu'. ²¹ Bi' cha' ntejeya' ngu' judío tya'a na jna' to' laa tlyu, cha' ngua ti' ngu' cha' kujuii ngu' jna'. ²² Ná sca nti' na' lo cña re, cha' nxyucua ycu' Ndyosi jna' lcaa tsa cha' culu'u na' cha' ji'i Ni ji'i lcaa ñati, masi ji'i ngu' tlyu, masi ji'i ngu' ti'i. La cui' ti cha' nclyu'u na' ji'i ngu' juani ñi'ya nu nguscua jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji'i ycu' Ndyosi nu ngua sa'ni la; cua nguscua ngu' lcaa cha' nu caca nde loo la, lo'o la cui' cha' bi' laca nu nguscua jyo'o Moisés. ²³ Cua nguscua ngu' cha' lye tsa xcube' ñati ji'i nu Cristo bi' nde loo la; ntsu'u cha' cajaa yu, lo'o li' Cristo laca nu cloyo nu tyu'ú chaca quiya' lo'o cua ngujuii yu. Cua nguscua ngu' cha' tyu'ú yu chaca quiya' cha' cua'ni lyaá Ni ji'i lcaa na, masi ngu' judío tya'a na, masi ngu' xa' tsu'. Jua'a nclyu'u na' ji'i ñati.

Ngua tsa ti' Pablo cha' xñi rey Agripa cha' ji'i Jesús

²⁴ Nu lo'o nchcui' Pablo jua'a lo'o ngu', li' lye nchcui' Festo lo'o:

—Na loco nu'u, Pablo —nacui' Festo ji'i—. Cha' lye tsa nchcui' nu'u lo quityi, bi' cha' cua ngüichi yaa hique nu'u —nacui'.

²⁵ Nguxacui' Pablo cha' ji'i nu cusu' bi' li':

—Si'i na loco na', cusu' —nacui' Pablo ji'i Festo—. Ná nguichi cha' nu nchcui' na', xcui' cha' liñi nda na' lo'o mā. ²⁶ Cua jlo ti' rey Agripa re, xqui'ya cha' nchca cuayá' ti' nu cusu' cha' bi'; bi' cha' tlyu tyiquee na' lo'o nchcui' na' lo'o nu cusu' re. Lo'o jua'a jlo ti' nu cusu' ñi'ya ngua cha' bi', cha' si'i na cuaana ti ngua cha' ji'i Jesús. ²⁷ Cusu' rey Agripa, ¿ha jlya ti' nu'u cha' nu nguscua jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji'i ycu' Ndyosi nu ngua sa'ni? Jlo ti' na' cha' lo'o nu'u jlya ti' cha' bi' —nacui' Pablo ji'i rey Agripa.

²⁸ —¿Ha yala ti nti' nu'u cha' caca na' ñati ji'i Jesucristo? —nacui' rey Agripa ji'i Pablo li'.

²⁹ —Masi yala ti, masi ca tiya' la —nacui' Pablo—, tso'o tsa si xñi lcaa tya'a mā cha' bi', lo'o nu'u, rey Agripa, lo'o lcaa cu'mā nu ndyuna mā cha' nu' nchcui' na' lo'o mā tsa juani; tso'o tsa si caca stu'ba cha' ji'i mā lo'o na' lo'o xñi mā cha' bi' li'. Sca ti cha' ná tso'o, si sca' ngu' ji'i mā lo'o carena chcuā ñi'ya nu ngusca' ngu' jna'.

³⁰ Cua ndye nchcui' Pablo lo'o ngu', li' ndatu rey, ndatu gobernador lo'o ma' Berenice, lo'o jua'a ndatu lcaa ngu' nu nga'a lo'o ngu' bi' li'. ³¹ Ndu'u ngu' liya' ngu' nde liya' li'. Nchcui' tsaca ngu' lo'o tya'a ngu':

—Ná ntsu'u cha' cuxi nu ngua'ni nu qui'yu jua —nacui' ngu' ji'i tya'a ngu'—. Ná ntsu'u cha' kujuii ngu' ji'i yu, ni ná ntsu'u cha' tyu'ú yu ne' chcuā.

³² Nchcui' Agripa lo'o Festo li':

—Taca culaá na ji'i yu re nquicha', si ná ngüijña ycu' yu cha' ca cuayá' ji'i yu ca slo rey nu laca loo la —nacui' Agripa ji'i Festo.

27

Nda ngu' ji'i Pablo ndyaa ca quichi Roma

¹ Lo'o li' ngua stu'ba cha' ji'i ngu' lo'o tya'a ngu' cha' ta ngu' ji'i Pablo tsa yu ca loyuu su cuentya Italia. Lo'o na' nu nscua quityi re, nguta'a na' lo'o ngu' li'. Ngulo ngu' cña ji'i sca capitán ji'i sendaru nu naa Julio cha' tsa lo'o ji'i Pablo lo'o xa' preso. Julio laca capitán ji'i taju sendaru nu cuentya ji'i Augusto. ² Lo'o jua'a ndyaa Aristarco ngu' Tesalónica lo'o ya. (Quichi Tesalónica ndi'i ca loyuu su cuentya Macedonia.) Ndyaa ya ndyatí ya ne' sca yaca ni'i nu cua tsa ti nde tyuu tya'a quichi nde loyuu su cuentya Asia. Lo'o jua'a quichi tyi xu'na yaca ni'i bi' naa Adramitio. ³ Ndu'u ya ndyaa ya li', ca chaca tsa ndyalaa ya ca quichi Sidón. Tso'o tsa tyiquee nu Julio bi', nda bi' chacuayá' ji'i Pablo cha' tsa yu slo

tya'a tso'o yu nu ndi'i quichi bi', cha' xtyucua xi tya'a yu ji'i yu. ⁴ Lo'o li' ndu'u ya ndyaa ya chaca quiya' lo'o yaca ni'i bi'. Cacia ti tu'ba yuu Chipre nteje tacui ya li'; la'a tsu' coca ndyanu loyuu btyi bi', cha' ná nda cui'i chacuayá' tsa'a ya chaca tsu' loyuu bi'. ⁵ Jua'a ngua cha' ndyaa ya tyucui lo tyujo'o nu nteje tacui cacia ti tu'ba yuu Cilicia lo'o Panfilia, ña'a cuayá' nu ndyalaa ya quichi Mira ca loyuu su cuentya Licia.

⁶ Ca quichi bi' ngujui chaca yaca ni'i ji'i capitán ji'i sendaru bi'. Quichi tyi xu'na yaca ni'i bi' naa Alejandría. Na cua tsa'a ti bi' ca loyuu su cuentya Italia, bi' cha' ngulo capitán bi' cña ji'i ya cha' tyatí ya ne' yaca ni'i bi', cha' tsa'a lo'o ji'i ya ndejua. ⁷ Tyuu tsa tsa nguta'a ya lo hitya li', cha' tiya' tsa ndya'a yaca ni'i bi'. Lqui'ya ti ndyalaa ya cacia ti quichi Gnido li', cha' lye tsa ngua'a cui'i ji'i yaca ni'i bi'. Li' nteje tacui ya cacia ti to' quichi Salmón cha' tsa'a ya cacia la to' yuu nu naa Creta nu ndi'i cla'be tyujo'o, cha' nga'aa ndyaca lye cui'i nde jua, ngua ti' ngu'. ⁸ Tiya' tsa ndya'a yaca ni'i bi', laja lo'o nteje tacui cacia ti to' loyuu bi'; li' ndyalaa ya su naa Buenos Puertos, nu ndi'i cacia ti quichi Lasea.

⁹ Cua quiña'a tsa tsa nguna' ji'i ya xqui'ya cui'i bi', cha' lqui'ya tsa cua nteje tacui yaca ni'i lo tyujo'o tyucui su lijya ya ca Buenos Puertos. Cua ndyatí co' tlya' nu lye tsa ndyaca cui'i tlya' li'; bi' cha' nchcui' Pablo lo'o ngu' nu laca loo li':

¹⁰ —Nga'aa tso'o cha' tsa'a la na juani, cusu' —nacui Pablo ji'i ngu'—. Cua ngua tii na' cha' quiñu'u yaca ni'i re, chcuna' lcaa yu'ba li' —nacui—, lo'o jua'a ntsu'u nu cajaa lo hitya li'.

¹¹ Pana ná ndyuna capitán ji'i sendaru cha' nu nchcui' Pablo lo'o; jlo la ti' ngu' nu ncly'a ya' yaca ni'i lo'o nu laca loo ji'i yaca ni'i bi', ngua ti' ngu'. ¹² Tyuu tya'a ngu', ngulacua ti' ngu' cha' tso'o la si tya tsa'a la yaca ni'i bi' ca quichi Fenice ca nde loo la xi; la cui' loyuu Creta bi' ndi'i quichi Fenice, pana nde loo la xi. Jlo ti' ngu' cha' nde quichi Fenice tso'o la tyanu yaca ni'i tyucui tyempo tlya', cha' ná ndyaca lye cui'i tlya' ndejua; bi' cha' ná tso'o tyanu yaca ni'i ca Buenos Puertos, ngua ti' ngu'.

Lye tsa ndyaca cui'i lo tyujo'o

¹³ Lo'o li' nguxana ndyaca sca cui'i tso'o, bi' cha' ngulacua ti' ngu' cha' tso'o la masi tsa'a cly'a ya ca quichi Fenice bi'. Ndu'u ya ndyaa ya lo'o yaca ni'i li'. Ndyanu ya cacia ti to' loyuu su cuentya Creta bi', ¹⁴ pana tiya' la ngutsa'a cui'i; chaca quiya' tyaala tsa ngua bi' li', cha' nde lo yuu btyi bi' lijya cui'i. Tyaala tsa cui'i nu naa Nordeste bi', ¹⁵ nducuni'i cui'i bi' ji'i yaca ni'i macala su nti' tsa'a lo'o ji'i ya li'. ¹⁶ Nteje tacui ya cacia ti su ndi'i sca yuu cla'be sube ti nu naa Claudia; jo'o la xi ngua cui'i sca hora ti li', bi' cha' sa cu' ti ntucua laqui ya ji'i canoa cha' tyu'u bi' lo hitya, cha' xco'o ya ji'i ne' yaca ni'i. Ntucua juu hique canoa bi', cha' tyucua laqui ya ji'i. ¹⁷ Nu lo'o cua ndyu'u co'o canoa bi', li' ngüixii ngu' reta tonu si' tyi'i ca chu' yaca ni'i bi', cha' ná cula'a clyoo' ji'i yaca ni'i. Ntsii tsa ngu' si tyacua ya su lati hitya cla'be tyujo'o, ca lo yusi nu naa Sirte, bi' cha' nda'ya ngu' tasá nu ngutacui lo yaca ni'i cha' nga'aa tucuni'i cui'i ji'i late' bi', cha' nga'aa xna lo'o lye cui'i ji'i yaca ni'i bi' li'. ¹⁸ Ca chaca tsa ña'a ti lye tsa ndyaca cui'i, lo'o jua'a lye tsa ntyiji'i clyoo' ji'i yaca ni'i, bi' cha' nguxana ngu' nchcuaa ngu' yu'ba nu ntsu'u ne' yaca ni'i lo hitya tyujo'o. ¹⁹ Tsa nchca tyuna, li' nchcuaa ya lcaa ya' xña nu ntucua ji'i yaca ni'i bi', nu ndu'ni ngu' cña lo'o nquicha'; lo'o ya' ycu'i ya nguxcuaa ya ya' xña bi' lo hitya. ²⁰ Tyuu tsa nga'aa na'a ya xee cuichaa li', nga'aa na'a ya cualya lo'o cuii nu nga'a nde cua, hasta lo'o nga'aa tyu'ú ya xqui'ya cui'i tyaala bi', ngulacua ti' ya.

²¹ Cua ngua tyuu tsa nu nga'aa ndyacu ya tsiya' ti, bi' cha' ndatu Pablo cha' chcu'i yu lo'o ngu' bi' li':

—Cu'ma ngu' tya'a ndya'a na —nacui Pablo ji'i ngu'—, tso'o la ngua si cua ngüi'ya ma cuentya ji'i cha' nu nchcui' na' lo'o ma tya clyo, cha' tyanu na ca loyuu su cuentya Creta bi'. Juani nguna' yu'ba ji'i ma, lo'o jua'a cua ngunu'u yaca ni'i re. ²² Pana cua'ni tlyu tyiquee ma juani, taca jlya ti' ma cha' ni sca ma ná nscua cha' cajaa ma, masi chcuna' yaca ni'i re. ²³ Jlo ti' ma cha' ycu'i Ndyosi laca nu Xu'na na', cha' cña ji'i ycu'i Ni ndyu'ni na'. Talya ti ngulu'u loo sca xca ji'i ycu'i Ndyosi 'na; ²⁴ ndi'ya nchcui' nu bi' lo'o na':

“Ná cutsii nu'u, Pablo”, nacui xca bi' jna'. “Na cua nscua cha' tyatu nu'u slo rey ji'i ngu' romano nu laca loo la”, nacui, “bi' cha' cua'ni lyaá ycu' Ndyosi ji'i lcaa ngu' tya'a ndya'a nu'u ne' yaca ni'i re xqui'ya nu'u, cha' nu'u laca tu'ba ji'i Ni.” ²⁵ Cua'ni tlyu tyiquee ma lacua. Jlya ti' na' cha' nu cua nchcui' ycu' Ndyosi lo'o na'; jlo ti' na' cha' caca cha' ji'na ñi'ya nu nacui xca ji'i ycu' Ndyosi jna', ²⁶ masi clyo ntsu'u cha' tsaa lo'o cui'i ji'na ca sca loyuu cla'be tyujo'o.

²⁷ Cua ndye tucua semana nu ndyaa lo'o cui'i ji'i ya jua'a ti, ca li' ndyalaa ya sca tyujo'o su nchcui' ngu' ji'i, tyujo'o Adria. Ngua cla'be talya nu lo'o ngua tii ngu' nu nclya' ya' yaca ni'i cha' ntsu'u yuu btyi cacua ti; ²⁸ bi' cha' ngusu'ba cuayá' ngu' ji'i hitya, ni tsa lo cuayá' clyaa hitya. Li' nqui'je cha' ji'i ngu' cha' calaa tyii ntucua scuá metro cuayá' clyaa hitya bi'. Ca nde loo la xi ngusu'ba cuayá' ngu' ji'i hitya chaca quiya', calaa ntucua cati ti metro cuayá' clyaa hitya li'. ²⁹ Ntsii ngu' si tya'ni ca'a siyu' yaca ni'i chu' quee tlyu, bi' cha' nguxlyu'u ngu' jacua tya'a chcuá ngratu lo juu nde siyu' yaca ni'i, cha' nga'aa tya'a la. Lo'o li' ndyutsii tya ngu' ndi'i ngu', ntajatya ngu' ña'a cuayá' nu quixee chaca tsá. ³⁰ Laja li' nu ngu' nu ndyala' ya' yaca ni'i bi' ni, cuaana ti nda'ya ngu' ji'i canoa lo hitya lo'o juu; cha' cui'ni ti nchcui' ngu' cha' cua tsaa ti ngu' xlyu'u ngu' xa' chcuá ngratu nde que yaca ni'i, cha' ngua ti' ngu' tyaa ngu' cuaana ti ne' canoa bi'. ³¹ Li' nchcui' Pablo lo'o sendaru, jua'a lo'o capitán ji'i ngu':

—Si ná tyanu ngu' nu ndyala' ya' yaca ni'i, cajaa lcaa ma ne' hitya —nacui Pablo ji'i sendaru.

³² Hora ti ngusi'yu sendaru juu nu ndyaaca' ji'i canoa li', ngxutyú ngu' ji'i jua'a ti lo hitya, ndyaa li'; ná lo'o ñati ndyaa.

³³ Cua quixee ti chaca tsá, li' nchcui' Pablo lo'o ngu' cha' cacu ngu' xi.

—Cua ndye tucua semana juani —nacui Pablo ji'i ngu'—, lo'o ná ndyacu ma tsiya' ti, ni ná ngujua' tso'o ma —nacui—. ³⁴ Tso'o la si cacu ma xi juani cha' caja juersa ji'i ma. Ni sca cu'ma ná nscua cha' cajaa ma, ni ná ca quicha ma.

³⁵ Lo'o ndye nchcui' Pablo lo'o ngu', li' ngusñi yu sca xlyá. Ndyu yu xlyabe ji'i ycu' Ndyosi slo lcaa ngu', ngusa'be yu xlyá bi', ndyacu yu li'. ³⁶ Tso'o la ngua tyiquee ngu' cha' na'a ngu' ñi'ya nu ngua'ni Pablo, bi' cha' ndyacu lcaa ngu' xi li'; ³⁷ tucua siyento ntucua snayala tyii ntucua scuá tya'a ñati, tsa lo cua tya'a ya ntsu'u ya ne' yaca ni'i bi'. ³⁸ Lcaa ngu' ndyacu ngu' ña'a cuayá' nu nguaala' ti' ngu'. Li' ngulo ngu' yu'ba ji'i, ndye nguxcuáa ngu' ji'i lcaa si'yu trigo bi' lo hitya, cha' ca lasa la xi yaca ni'i li'.

Ndyu cha' ji'i yaca ni'i

³⁹ Lo'o nguxee chaca tsá, li' na'a ya cha' cua ndyalaa ya sca to' yuu, pana ná ngüi'ya ngu' cuentya macala laca su ndyalaa ya. Na'a ngu' su nga'a xi yusi to' yuu btyi bi', lo'o jua'a ti ti nscua hitya ca bi'. Ngua ti' ngu' cha' tso'o la si xtyii yaca ni'i lo yusi bi', si caja ñi'ya nu tyeje tacui yaca ni'i cajua; ⁴⁰ bi' cha' ngusi'yu ngu' reta ji'i chcuá ngratu su ndyaaca' yaca ni'i nde siyu', ndyanu chcuá ngratu ne' hitya. Li' ngusatí' ngu' ya' yaca ni'i, ngutacui ngu' tasá lo yaca cha' tucuni'i cui'i ji'i yaca ni'i tsaa ca bi'. ⁴¹ Ndyaa ya li', ndyalaa yaca ni'i sca se'i su nxna tucua tya'a ya' hitya. Lati tsa hitya jua xqui'ya yusi, bi' cha' ndyaa scua hique yaca ni'i lo yusi bi' li', nguxana nclya'a clyoo' tonu ji'i siyu' yaca ni'i bi' li'. ⁴² Ngulacua ti' sendaru cha' si ntsu'u cha' xcuatya ngu' lo hitya, lo'o ti xna lcaa preso ji'i ngu'; bi' cha' ngulacua ti' ngu' cha' tso'o la cujuui ngu' ji'i lcaa preso yala ti. ⁴³ Pana ná nda capitán chacuayá' ji'i sendaru cha' cujuui ngu' ji'i preso, cha' ná nti' capitán bi' cujuui ji'i Pablo. Li' ngulo capitán cña ji'i lcaa ngu' nu nchca ji'i ngu' xcuatya ngu', cha' tsaa ngu' lo hitya cha' tyu'u tso'o ti ngu' ca loyuu btyi; ⁴⁴ ngu' nu ná nchca xcuatya ni, ntsu'u cha' xñi ngu' ngoca', masi xñi ngu' yu'be yaca ni'i ti bi'. Lo'o jua'a tso'o ti ndyalaa lcaa ya to' yuu btyi bi' li'.

¹ Cua ndu'u ya to' tyujo'o, lo'o li' nchcui' ngu' ca tyi lo'o ya cha' loyuu su ca tyi ngu' bi' naa Malta. ² Ngua'ni tya'na ti' ngu' ca tyi ji'i ya li'; ngxu'tyu'u ngu' sca quii' tlyu to' hitya, xqui'ya cha' nda'ya tyo, lo'o jua'a tlya' tsa ndyaca, li' nchcui' ngu' lo'o ya cha' tsa ya to' lquii' cha' ca chcatsu ya xi. ³ Ndyaa Pablo xi xaca, li' ngusta yu la xi yaca lo quii'; cha' tyique' tsa, hora ti ndyu'u tucua sca cuaña tyaala nu ndyacu ya' yu, li' ndyanu ndacui cuaña ya' yu. ⁴ Na'a ngu' ca tyi ji'i cuaña nu ndacui ya' Pablo, lo'o hora ti nchcui' ngu' lo'o tya'a ngu' li':

—Ñati nu cua ndyujui ji'i tya'a laca nu qui'yu cua —nacui ngu' ji'i tya'a ngu'—. Masi cua ngulaá yu ji'i tyujo'o, pana cajaa yu juani, cha' ñati xña'a laca yu.

⁵ Li' nchquiña Pablo ya' yu cha' xtyú ji'i cuaña lo quii', ngua ti' yu. Ná sca ngua ji'i yu li'. ⁶ Ntajatya ngu' ca tyi, ña'a tsa ngu' ji'i yu si tyacu' quii' ya' Pablo, si clyú yu lo yuu cha' cajaa yu, ngua ti' ngu'. Tyiquee' ntajatya ngu', li' na'a ngu' cha' ná sca ngua ji'i Pablo; xa' ngulacua ti' ngu' li', xa' cha' nchcui' ngu' lo'o tya'a ngu':

—Sca jo'ó laca nu qui'yu re —nacui ngu' ji'i tya'a ngu' li'.

⁷ Cacia ti su ndi'i ya cua nscua xi yuu ji'i sca nu cusu' nu naa Publio. Lo'o nu Publio ni, laca bi' loo ji'i yuu cla'be nu naa Malta bi'. Li' nchcui' ycui' nu cusu' bi' lo'o ya cha' tsa ya ca to' tyi ycui'. Ndyaa ya li'; sna tsá nguti'i ya lo'o nu cusu' bi', lo'o tso'o tsa ngua tyiquee nu cusu' bi' ña'a ji'i ya. ⁸ Ngua quicha sti Publio; ntsu'u tyique' ji'i, lo'o jua'a cutse' tañi ndyu'ni ji'i. Ndyaa na'a Pablo ji'i sti Publio bi' li'. Nchcui' yu lo'o ycui' Ndyosi cuentya ji'i nu quicha bi', ngusta ya' yu chu' nu quicha; hora ti ngua tso'o nu quicha bi' li'. ⁹ Lo'o li' ngujui cha' bi' ji'i lcaa ngu' quicha nu ndi'i loyuu bi', cuati ndyalaa ngu' slo ya cha' cua'ni Pablo jo'o ji'i ngu'; ndyaca tso'o ngu' bi' li'. ¹⁰ Quiña'a tsa cha' tso'o nda ngu' ji'i ya li', lo'o jua'a lye tsa ngua'ni chi' ngu' loo ya ña'a cuayá' nu ndu'u ya ndyaa ya. La cui' tsá bi', ñaa lo'o ngu' ji'i lcaa na nu lyiji ji'i ya, ngusu'ba ngu' ji'i ne' yaca ni'i cha' tsa ya lo'o.

Ndyalaa Pablo ca quichi Roma

¹¹ Sna co' nguti'i ya loyuu su cuentya Malta bi', li' ndyatí ya ne' sca yaca ni'i cha' tyaa ya; na cua ndyanu yaca ni'i bi' nde Malta tyucui tyempo tlya'. Alejandría naa quichi tyi xu'na yaca ni'i bi', lo'o jua'a cua ndu' lcuí jo'ó que yaca ni'i bi', la cui' lcuí jo'ó culaca' Cástor lo'o Pólux. (Jua'a naa jo'ó bi'.) Ndu'u ya ndyaa ya lo'o yaca ni'i bi' li'. ¹² Xti ti tsá ngua lo'o ndyalaa ya ca quichi Siracusa, lo'o li' sna tsá nguti'i ya quichi bi'. ¹³ Xa' ndu'u ya li', ndyaa yaca ni'i cacua ti to' yuu btyi cha' tyalaa ya ca quichi Regio. Ca chaca tsá tso'o tsa ndyaca cui'i, bi' cha' tsá nchca tyuna ndyalaa ya ca quichi Puteoli. ¹⁴ Ca bi' ndyacua tya'a ya lo'o tyuu tya'a ngu' nu laca tya'a ñati ji'i Jesucristo. Nchcui' ngu' lo'o ya cha' tyanu ya slo ngu', bi' cha' cati tsá nguti'i ya lo'o ngu' bi'. Li' ndu'u ya ndyaa ya tyucuii nu ndyaa quichi Roma. ¹⁵ Cua ngujui cha' ji'i tya'a ñati ji'i Jesucristo nu ca tyi nde Roma cha' cua lijya ya tyucuii, bi' cha' ndu'u ngu' to' tyi ngu' lijya ngu' cha' tyacua tya'a ngu' lo'o ya tyucuii. Ndyacua tya'a ya lo'o sca taju ngu' bi' ca quichi Foro de Apio, lo'o li' ndyacua tya'a ya lo'o chaca taju ngu' ca su naa Tres Tabernas; ndya tsa Pablo xlya'be ji'i ycui' Ndyosi lo'o na'a yu ji'i ca ta'a ngu' bi', ngua tlyu la tyiquee yu li'. ¹⁶ Ndyalaa ya ca quichi tlyu nu naa Roma li', ndyalaa lo'o capitán ji'i lcaa preso bi' slo xu'na chaca latya sendaru nu ndi'i cua cajua. Lo'o li' nda ngu' chacuayá' ji'i Pablo cha' tyi'i yu xa' ni'i, masi ña'a ti ndi'i sca sendaru cua ji'i yu lcaa hora.

Ngulu'u Pablo cha' ji'i ycui' nu Xu'na na ca Roma

¹⁷ Cua ngua sna tsá tya lo'o ndyalaa ya ca quichi Roma, li' nda Pablo cha' ndyaa slo ngu' cusu' ji'i taju tya'a ngu' judío nu ndi'i quichi bi'. Ndyu'u ti'i ngu' slo Pablo li':

—Cu'ma ngu' cusu' tya'a na —nacui Pablo ji'i ngu'—, ná sca cha' cuxi ngua'ni na' lo'o ngu' judío tya'a na; ná sca cha' cuxi ngua'ni na' cuentya ji'i cha' cusu' nu jlya ti' na, nu nda jyo'o cusu' ji'na lo'o na. Pana ntejeya' ngu' jna' ca Jerusalén, preso laca na' lo'o nda ngu' jna' ya' ngu' romano. ¹⁸ Ngua cuayá' jna' lo'o ngu' romano bi' li'; pana nacui ngu' bi' cha' ná ntsu'u qui'ya 'na xqui'ya bi' cujuui ngu' jna'. Ngua ti' ngu' bi' cua'ni lyaá ngu' jna' li'. ¹⁹ Ná ntaja'a nu laca loo ji'i ngu' judío tya'a na tsiya' ti. Su cua ndye, li' ngüijña

na' cha' ca cuayá' jna' lo'o rey ji'í ngu' romano nu laca loo la, nu ndi'í quichi re, masi ná nti' na' sta na' qui'ya ji'í ngu' tya'a quichi tyi na. ²⁰ Lo'o nu juani nti' na' ña'a na' ji'í ma cha' chcuí' na' lo'o ma, bi' cha' cua nda na' cha' lijya slo ma, cha' cua'ni ma cha' tso'o caa ma ca slo na'. Ca ta'a na laca na ngu' Israel; jua'a ntajaty tsa na ji'í ycuí' Ndyosi, ni jacua' cua'ni Ni lcaa cha' nu cua nchcuí' Ni lo'o jyo'o cusu' ji'na cua sa'ni la. Lo'o na', jlya ti' na' cha' bi' stu'ba ti lo'o cu'ma, bi' cha' ngusca' ngu' jna' lo'o carena chcuá re.

²¹ Nguxacuí ngu' cusu' cha' ji'í Pablo li':

—Bilya tyalaa ni sca quityi slo ya nu cua nguscua ngu' nu ndi'í loyuu su cuentya Judea cha' chcuí' cha' jinu'u lo'o ya —nacuí ngu' ji'í Pablo—. Bilya tyalaa xa' ngu' judío tya'a na nu nti' chcuí' cha' cuxi jinu'u lo'o ya —nacuí ngu'—. ²² Nti' ya cuna ya tyucuí ña'a cha' nu ntsu'u cha' ta nu'u lo'o ya cuentya ji'í tyucuí cucuí bi', cha' jlo ti' ya cha' lcaa quichi ntsu'u ngu' nu ñasi' tsa ji'í ngu' nu cua ngusñi tyucuí bi'.

²³ Li' ngüiñi cha' ji'í ngu' ni tsa tyu'u ti'í lcaa ngu' slo Pablo. Tsa bi' quiña'a tsa ñati ndyu'u ti'í slo yu. Tyucuí tsa ngulu'u yu ji'í ngu'; ngulu'u yu ñi'ya nu ncyo ycuí' Ndyosi cña, ñi'ya ngua cha' nu nguscua jyo'o Moisés cuentya ji'í Ni, ñi'ya ngua cha' nu nguscua jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji'í Ni lo quityi lo'o nchcuí' ngu' cha' ji'í Jesús. ²⁴ Ntsu'u ngu' nu jlya ti' cha' nu nchcuí' Pablo lo'o ngu' li', lo'o jua'a ntsu'u ngu' nu ná jlya ti' cha' bi' tsiya' ti; ²⁵ ná nchca ca stu'ba tyiquee ngu'. Li' ngua ti' ngu' tyaa ngu', pana xa' nchcuí' Pablo lo'o ngu':

—Liñi tsa cha' nu nda Xtyi'í ycuí' Ndyosi lo'o jyo'o Isaías nu ngua tu'ba ji'í ycuí' Ndyosi nu ngua sa'ni, cha' nu nchcuí' bi' lo'o jyo'o cusu' ji'na. Ndi'ya ntsu'u cha' bi':

²⁶ Tsa nu'u slo ngu' jua cha' chcuí' nu'u lo'o ngu' cua ña'a ca cha' nu ta na' lo'o nu'u, nacuí ycuí' Ndyosi.

Ndi'ya chcuí' nu'u lo'o ngu':

Ná tyiquee' cuna ma cha' jna', pana ná ca cuayá' ti' ma ñi'ya ndyu'u cha' nu cua ndyuna ma;

ná tyiquee' ña'a ma cha' jna', pana ná ta ma cuentya ni cha' nu cua na'a ma.

²⁷ Tacalya tsa cresiya ji'í ngu' tya'a ma, cha' ná nti' ngu' bi' taquiya' ngu' ji'í cha' nu nchcuí' na' tsiya' ti.

Ná nduna tso'o ngu' bi', xqui'ya cha' ná ntaja'a ngu' ca cuayá' ti' ngu' cha' jna';

ná nti' ngu' bi' ta ngu' cuentya, cha' ná nchca ji'í ngu' ña'a tso'o ngu';

ná ntaja'a ngu' bi' culochu' ngu' ji'í cha' cuxi nu ntsu'u ji'í ngu'.

Bi' cha' ná nchca cui'ya na' cha' clyu ti' ji'í ngu' xqui'ya cha' cuxi bi'.

Jua'a nacuí ycuí' Ndyosi ji'í ngu'. ²⁸ Taca ca cuayá' ti' ma juani cha' cua nguxana Ni nda Ni cha' ji'í ycuí' Ni ndyaa ca su ndi'í ngu' xa' tsu'; tyaja'a Ni cuityi Ni qui'ya nu ntsu'u ji'í ngu' bi', nu lo'o xñi ngu' cha' ji'í Ni. Lo'o jua'a nga'aa caca tye cha' bi' juani, chañi cha' cuna ngu' bi' cha' ji'í ycuí' Ndyosi.

²⁹ Lo'o ndye nchcuí' Pablo, li' ndu'u ca ta'a ngu' judío ndyaa ngu'; pana lye tsa ngxlyú ngu' cha' hichu' tya'a ngu'.

³⁰ Tucua yija ndyanu Pablo ca Roma ne' sca ni'í ngüijña ti. Tso'o ntsu'u tyiquee yu ña'a yu ji'í lcaa ngu' nu ndya'a slo yu, ³¹ ná ntsij yu culu'u yu ji'í ngu' ñi'ya caca ycuí' Ndyosi loo ne' cresiya ji'í ngu'. Lo'o jua'a ná ngua'a ngu' ji'í yu cha' ná ta yu lcaa cha' ji'í Jesucristo lo'o ngu'.

Quityi nu nguscua San Pablo ndyaa ca slo ñati j'i Jesucristo nde quichi Roma

¹ Pablo laca na' nu nscua quityi re cha' caa nde quichi Roma ca su ndi'i ma, cu'ma nu ngusni ma cha' j'i Jesucristo. Ndyu'ni na' cña j'i ycu' Ndyosi, cha' ycu' Ni ngusubi Ni jna' cha' tsa'a na' chcu' na' cha' tso'o j'i Ni lo'o ñati.

² Nu lo'o tya lyiji caa Jesucristo nde chalyuu, tya li' cua nchcu' liñi ycu' Ndyosi ñi'ya nu caca cha' bi' tyempo nu lijya nde loo la. Cua nda Ni cha' bi' lo'o xi ñati nu ngua tu'ba j'i ycu' Ni, cha' nchcu' Ni lo'o ñati nu ngua sa'ni la; nguscua ngu' cha' bi' lo quityi li'.

³ Cha' tso'o j'i Jesucristo nu Xu'na na, nu laca Sñi' ycu' Ndyosi, bi' laca cha' nu nscua lo quityi bi'. Ngula Jesús lo yuu ñi'ya nu nlya cua ña'a ca sñi' ñati, cha' la cui' tya'a ñati j'i jyo'o David laca Jesús; ⁴ lo'o jua'a laca Jesús nu sca ti Sñi' nu ntsu'u j'i ycu' Ndyosi. Ndi'ya caca cuayá' tso'o ti' na cha' bi': chacuayá' j'i ycu' Ndyosi Sti yu ndyu'ú Jesús chaca quiya' lo'o cua ngujui yu, tlyu tsa cha' ngua'ni Ni li'. Nu lo'o nda ycu' Ndyosi Xtyi' ycu' Ni j'i Jesús, nda Ni cha' lo'o na cha' Sñi' ycu' ca Ni laca nu Jesús bi'. ⁵ Tso'o tsa ngua'ni ycu' Ndyosi lo'o na' xqui'ya Jesucristo. Cua ngulo Ni cña jna' cha' tsa'a na' tyucui ña'a chalyuu mala su ndi'i ñati; chacuayá' j'i ycu' Ni tsa'a na' chcu' na' cha' tso'o j'i ycu' Ndyosi lo'o ñati. Nti' Ni cha' aja ñati j'i ycu' Ni lcu'a ti se'i, ñati nu xñi cha' j'i ycu' Ni, ñati nu taquiya' j'i cha' nu nchcu' Ni. ⁶ Lo'o cu'ma ni, cua ngusubi Ni j'i ma cha' caca ma ñati j'i Jesucristo.

⁷ Nscua na' quityi re cha' caa nde quichi Roma ca su ndi'i ma. Nda na' xlyo ni'i j'i ma cuentya j'i ycu' Ndyosi Sti na, cuentya j'i Jesucristo nu Xu'na na, cha' ntsu'u tsa tyiquee ycu' Ndyosi ña'a Ni j'i ma. Cua ngusubi Ni j'i ma cha' tyucui tyiquee ma taca caca ma ñati j'i Ni. Ndi'ya nti' na', cha' ña'a ti cua'ni ycu' Ndyosi Sti na cha' tso'o lo'o ma, cha' cua'ni Ni cha' ti tyi' tyiquee ma xqui'ya Jesucristo nu Xu'na na.

Nti' tsa Pablo tsa na'a xi j'i ngu' bi'

⁸ Su nguxana ti quityi re, ndyu'ni tlyu na' j'i ycu' Ndyosi xqui'ya Jesucristo. Tso'o tsa nti' na' cha' cua ngusni lcaa tya'a ma cha' j'i Jesús, ca lcaa quichi ndañi cha' jly'a ti' ma cha' bi'. ⁹ Lo'o na' ni, cua ngujui cña jna' cha' chcu' na' cha' tso'o j'i Jesucristo Sñi' ycu' Ndyosi lo'o xa' ñati; tyucui tyiquee na' ndyu'ni na' cña bi' cuentya j'i Ni. Jlo ti' ycu' Ndyosi cha' lu'ba ti ndy'u ti' na' j'i ma laja lo'o nchcu' na' lo'o ycu' Ni. ¹⁰ Lo'o jua'a lcaa tsa ndijña na' chacuayá' j'i Ni cha' tsa'a na' slo cu'ma, cha' tyi' na' xi lo'o ma, cua ña'a ca hora nu nti' ycu' Ni. ¹¹ Nti' tsa na' tyacua tya'a na' xi lo'o cu'ma, cha' cua nti' na' ta sca cui' lo'o ma; Xtyi' ycu' Ndyosi laca nu xtyucua 'na, cha' taca jly'a la ti' ma j'i Jesús. Li' tyatí la ti' tyiquee ma. ¹² Tso'o si caca cua'ni na cha' caca tyatí la ti' tyiquee tya'a na, cha' stu'ba ti xñi tso'o la na cha' j'i Jesús li'.

¹³ Cu'ma tya'a ngusni na cha' j'i Jesús, nti' na' cha' caca cuayá' ti' ma ñi'ya nu ntsu'u tyiquee na' ña'a na' j'i cu'ma. Tyuu quiya' ngua ti' na' caa na' ca su ndi'i ma, pana hasta juani bilya aja ñi'ya caca nu caa na'. Ñi'ya nu ngua'ni na' ca xa' loyuu chalyuu, jua'a cua nti' na' cha' caca su ndi'i cu'ma; nti' na' cha' taquiya' xa' la ñati cha' j'i Jesús, lo'o jua'a nti' na' cha' tya culu'u la na' cha' bi' j'i ma. ¹⁴ Cua ngulo Ni cña 'na cha' tsa'a chcu' lo'o ngu' xa' tsu', masi ndi'i ngu' bi' quichi tonu, masi ndi'i ngu' tyijyu' la ca ne' quixi'; ngulo Ni cña jna' cha' sca ti cha' chcu' na' lo'o ngu', masi lo'o ngu' nu nchca tsa j'i, masi lo'o ngu' nu ná ndy'ya cuentya tsiya' ti. ¹⁵ Bi' cha' nti' na' tsa'a cha' chcu' na' cha' tso'o j'i ycu' Ndyosi lo'o cu'ma ngu' Roma, ñi'ya lo'o cua nda na' cha' bi' lo'o xa' ñati.

Tlyu tsa cha' tso'o nu ntsu'u j'i cha' nu nda Jesús cha' chcu' na lo'o ñati

¹⁶ Ná ntyuju'u ti' na' tsiya' ti cha' culu'u na' cha' tso'o nu ntsu'u j'i Jesús j'i ñati. Lijya cha' bi' lo'o lcaa chacuayá' j'i ycu' Ndyosi, cha' cua'ni lyaá Ni j'i lcaa ñati nu xñi cha' j'i ycu' Ni. Tya clyo nda Ni cha' tso'o bi' lo'o ngu' judío ti, li' lo'o nda Ni cha' tso'o bi' lo'o

ngu' xa' tsu'. ¹⁷ Lo'o cuna na cha' tso'o jil'i Jesús bi', li' caca cuayá' ti' na ñi'ya ndu'ni ycuil' Ndyosi cha' ca tso'o cresiya jil'i ñati' cuxi; xqui'ya cha' nu jlya ti' na jil'i cña nu ngua'ni Jesús, bi' cha' taca caca tso'o cresiya jil'i ñati' cuxi na, sca ti si xñi na cha' jil'i ycuil' Ni. Ndi'ya ndyu'u sca cha' nu nscua lo quityi cusu': "Nu lo'o jlya ti' na jil'i ycuil' Ni cha' taca cua'ni Ni cha' caca tso'o cresiya jil'na, li' caja sca chalyuu nu ná nga'a cha' tye jil'na".

Yabe' nu ndyanu hichu' ñati' chalyuu

¹⁸ Lo'o cuna na cha' jil'i Jesús bi', li' ca cuayá' ti' na cha' ñasi' tsa ycuil' Ndyosi ca su ntucua Ni nde cua; xcube' tsa ycuil' Ni jil'i cua ña'a ca ñati' cuxi. Na ñasi' Ni jil'i ngu' bi', cha' cuxi tsa ndu'ni ngu'; cuxi tsa ngu' bi', lo'o jua'a ná nda ngu' chacuayá' cuna xa' ñati' lcaa ña'a cha' liñi nu cua nda ycuil' Ndyosi lo'o ñati' chalyuu. ¹⁹ Nchca cuayá' ti' ngu' cuxi bi' lcaa lo cha' nu caca cuayá' ti' ñati' nquicha', cha' jil'i ycuil' Ndyosi, cha' cua ngulu'u ycuil' Ni cha' bi' jil'i ngu'. ²⁰ Ycuil' Ndyosi ni, ná nchca jil'na ña'a na jil'i Ni ca su ntucua Ni nde cua, ni ná taca ca cuayá' ti' na ñi'ya laca cha' ná tye chca cha' tlyu nu ndu'ni Ni. Pana tya lo'o nguxana chalyuu tya clyo, tya li' taca tyuloo na jil'i ycuil' Ni; tya li' ngujui ñi'ya caca cuayá' ti' na tilaca laca ycuil' Ni, si clyana na jil'i Ni. Taca tyuloo ñati' jil'i Ni lo'o ña'a ngu' jil'i lcaa lo na nu ngüiñá Ni. Bi' cha' ná ntsu'u cha' clyo ti' jil'i ycuil' Ndyosi lo'o ñati' cuxi bi'. ²¹ Masi nslo ngu' cuxi bi' tilaca laca ycuil' Ni, ná ntaja'a ngu' bi' cua'ni tlyu ngu' jil'i Ni; masi ycuil' Ndyosi laca Ni, ná ndya ngu' bi' xlya'be jil'i Ni. Xcuil' cha' cuxi ti ntsu'u tyiquee ngu'. Ngüich'i yaa cha' hique ngu' cha' ná ntaja'a ngu' xñi ngu' cha' liñi bi'. ²² Nacu' ngu' cha' nchca tsa jil'i ycuil' ca ngu', pana lye tsa ndyu'ni tyucuaa ti' ngu' lo'o nchcuil' ngu' jua'a; ple tsa ngu' xqui'ya cha' cuxi nu ndu'ni ngu'. ²³ Ná nti' ngu' cua'ni tlyu ngu' jil'i ycuil' Ndyosi nu laca loo la, la cui' Ni laca nu ná tye chalyuu jil'i tsiya' ti; ndiya la ti' ngu' cua'ni tlyu ngu' jil'i lcu' ñati' nu ndyijii ti. Lo'o jua'a ndu'ni tlyu ngu' jil'i lcu' quiñi nu ndacui nde cua, lo'o jil'i lcu' na'ni nu ntucua quiya', lo'o jil'i lcu' na'ni nu nsube' ne' ni' lo yuu; bi' laca cha' nu ndu'ni tlyu ngu' jil'i.

²⁴ Bi' cha' cua ngulaya' Ni jil'i ngu' cuxi bi'; juani cua nda Ni tyempo jil'i ngu' cha' caca suba' ngu', cha' cua'ni suba' ngu' lo'o tya'a ngu', sca lo cha' cuxi nu ntyuju'u tsa ti' na cha' chcuil' na jil'i. ²⁵ Cua nguxtyanu ngu' bi' lcaa cha' liñi nu ngulu'u ycuil' Ndyosi jil'i ngu', ndiya la ti' ngu' cha' xñi ngu' lcu' ti lo cha' cuiñi; ndu'ni tlyu ngu' jil'i jo'ó cuiñi, ndaquiya' ngu' jil'i lcu' scaa na nu cua ngüiñá ti ycuil' Ndyosi, nga'aa si'i jil'i ycuil' Ni nu ngüiñá cha' bi' ndu'ni tlyu ngu'. La cui' ycuil' Ndyosi nu ntsu'u tsa tyiquee na ña'a na jil'i, cha' xcuil' tso'o ti ndu'ni Ni lo'o na laca Ni. Jua'a laca cha' tu'ni.

²⁶ Nguxtyanu Ni jil'i ngu' cuxi lacua, cha' cua'ni suba' ngu' lo'o tya'a ngu'; sca lo cha' cuxi nu ná nti' na chcuil' na jil'i lo'o ñati', bi' laca cha' cuxi nu ndu'ni ngu' bi'. La cui' ti nu ngu' cuna'a nga'aa ndi'i lo'o ngu' qui'yu ñi'ya nu ndi'i cua ña'a ca ñati' tso'o, xcuil' lo'o tya'a cuna'a ti ndu'ni ngu' cha' suba'; ²⁷ lo'o jua'a nu ngu' qui'yu nga'aa ndi'i lo'o ngu' cuna'a ñi'ya nu ndi'i ñati', ndacui tsa ti' ngu' jil'i xa' qui'yu, ndu'ni suba' ngu' lo'o tya'a qui'yu ngu'. Laja cuaña' ti ngu' nda ycuil' Ndyosi cha' ti' jil'i ngu', cha' cuxi tsa cña nu ndyu'ni ngu' bi'.

²⁸ Jua'a laca jil'i ngu', cha' ná nti' ngu' tyuloo ngu' jil'i ycuil' Ndyosi; bi' cha' nguxtyanu Ni jil'i ngu' cha' cua'ni ngu' cha' cuxi bi', nda Ni xi tyempo cua'ni ngu' ñi'ya nu nti' ti ngu' cua'ni ngu'. ²⁹ Ná tso'o tsiya' ti cña nu ndu'ni ngu' lo'o tya'a ñati' ngu': xcuil' cha' suba' ti ndu'ni ngu', cuxi tsa ndu'ni ngu'; ndacui tsa ti' ngu' jil'i scaa cha' tso'o nu ntsu'u jil'i tya'a ñati' ngu', ti' tsa ti' ngu' ña'a ngu' jil'i tya'a ngu'; nti' ngu' cha' tso'o la caca jil'i ycuil' ngu' que jil'i xa' la tya'a ngu', pana nxuu tya'a ngu' bi' hasta ndujuii ngu' jil'i tya'a ngu'; ndu'ni ngu' ngana jil'i tya'a ngu'; chiya'a tsa cha' ntsu'u tyiquee ngu' ña'a ngu' jil'i tya'a ñati' ngu', hasta nclo que ngu' cuentyu jil'i tya'a ngu', ³⁰ hasta nchcuil' ngu' cha' ti' jil'i tya'a ngu'; liye' ti' ngu' ña'a ngu' jil'i ycuil' Ndyosi, cha' suba' nchcuil' ngu'; tyixi ndu'ni ngu' lo'o tya'a ngu', ndu'ni tyucuaa tsa ti' ngu' lo'o tya'a ñati' ngu'. Lo'o jua'a tya nclyana la ngu' cha' cuxi nu cua'ni ngu', ni ná ndaquiya' ngu' jil'i sti ngu', jil'i xtya'a ngu'. ³¹ Ni sca cha' ná ndube ti' ngu' bi' tsiya' ti; ná ndu'ni ngu' ni sca cña nu cua nacui' ngu' cha'

cua'ni ngu'. Ná ntsu'u tyiquee ngu' ña'a ngu' ji'i tya'a ngu', ñi'ya ndu'ni ñati tso'o; la cui' ti ná ndu'ni tya'na ti' ngu' ji'i tya'a ngu'. ³² Nda ngu' bi' cuentya cha' nu cua nchcui' ycui' Ndyosi ji'i ngu', cha' ntsu'u cha' cajaa ngu' bi' xqui'ya cha' cuxi nu ndu'ni ngu'. Masi jlo ti' ngu' cha' bi', ná ndube ti' ngu' bi'; ña'a ti ndu'ni ngu' cha' cuxi bi' ji'i ngu'. Lo'o jua'a tso'o tsa ntsu'u tyiquee ngu' lo'o ña'a ngu' ji'i xa' ñati nu ndyu'ni la cui' tya'a cha' cuxi bi'.

2

Liñi tsa cua'ni cuayá' ycui' Ndyosi ji'i ñati chalyuu

¹ Lo'o cu'ma ni, nchcui' tsa ma ji'i sca cha' cuxi nu ndyu'ni ñati; pana ná caja ñi'ya nu cua'ni clyu ti' Ni ji'i ycui' ma, nu lo'o nclyotu ma qui'ya nu ntsu'u ji'i xa' ñati, lo'o jua'a ycui' ca ma ntsu'u qui'ya bi' ji'i ma. Ñi'ya ndu'ni cuayá' bese ji'i ñati cuxi, jua'a ndu'ni ma, nu lo'o nchcui' ma jua'a ji'i ñati; pana stu'ba ntsu'u qui'ya ji'i ma lo'o nu ñati cuxi bi'. ² Cua jlo ti' ma cha' liñi tsa ndu'ni ycui' Ndyosi lo'o nchcube' Ni ji'i ngu' nu ndu'ni lcaa lo cha' cuxi. ³ ¿Ni cha' laca nti' ma cha' ná caca ji'i cu'ma ñi'ya nu ndyaca ji'i nu ngu' cuxi bi'? Cha' cuiñi, ná clyaa ma ji'i ycui' Ndyosi nu lo'o cua'ni cuayá' Ni ji'i lcaa ñati; na nsta ma qui'ya ji'i ñati bi', masi ndu'ni ma la cui' tya'a cha' cuxi nu ndu'ni ngu' bi'. ⁴ ¿Ni cha' laca ná ndube ti' ma cha' tso'o tsa ntsu'u tyiquee ycui' Ndyosi ña'a Ni ji'na? Ntucua' Ni cña ji'na, ndalo tsa tyiquee Ni ji'na; tso'o tsa nti' ycui' Ndyosi ña'a Ni ji'na, cha' caja ñi'ya nu tya'achu' na ji'i cha' cuxi nu ndiya tsa ti' na ji'i. ⁵ Ná ntaja'a ma taquiya' ma ji'i cha' nu nchcui' ycui' Ndyosi lo'o ma, ná ntaja'a ma ca tyuju'u ti' ma tsiya' ti; bi' cha' ndyanu cha' xcube' Ni ji'i ma lo'o tyalaa tsa, nu lo'o ña'a ngu' cha' liñi tsa cua'ni cuayá' Ni ji'i ñati chalyuu. ⁶ Tsa bi' tya Ni ji'na tsa ña'a nu ngua'ni na lo'o nguti'i na chalyuu; ⁷ sca chalyuu tso'o nu ná nga'a cha' tye, bi' laca nu ta Ni ji'i ngu' tso'o, nu ná nchca taja ti' ndu'ni ngu' cña tso'o lo'o tya'a ngu'. Xcui' ndya'a cha' tyiquee ngu' bi' ji'i cha' tso'o nu ntsu'u ca slo ycui' Ndyosi, xcui' nti' ngu' cha' tyi'i tso'o ti ngu' cuentya ji'i Ni, xcui' ndube ti' ngu' ji'i chalyuu nu liya nde loo la. ⁸ Pana nu ñati cuxi ni, nu xcui' cha' ji'i ycui' ca ngu' ntsu'u tyiquee ngu', tlyu tsa cha' ti' ta Ni ji'i ngu' bi'; ñasi' tsa ycui' Ndyosi ji'i lcaa ngu' bi', cha' ná ntaja'a ngu' taquiya' ngu' tsiya' ti ji'i lcaa cha' liñi nu nclyu'u Ni ji'i ngu', cha' ndijña tsa ti' ngu' ji'i cua ña'a ca cha' cuxi nu ña'a ngu'. ⁹ Xcube' tsa Ni ji'i ngu' bi' li', tlyu tsa cha' ti' caca ji'i lcaa ñati chalyuu, cua ña'a ca ñati nu ndu'ni xcui' cha' cuxi. Clyo tyacua cha' ti' bi' ji'i ngu' judío, li' la cui' jua'a tyacua ji'i ngu' xa' tsu', nu si'i ngu' judío laca ngu'. ¹⁰ Pana lcaa ñati nu ndu'ni cha' tso'o ni, ta ycui' Ndyosi cha' tso'o nu ntsu'u ca slo Ni ji'i ngu' bi'; cua'ni chi' loo Ni ji'i ngu' bi' ca slo ycui' Ni li', cua'ni Ni cha' ti' tyi'i tyiquee ngu' li'. Clyo tyacua cha' tso'o bi' ji'i ngu' judío, lo'o li' la cui' jua'a tyacua ji'i ngu' xa' tsu'.

¹¹ Si'i cua laca ti ñati nu ndu'ni tyaca'a ycui' Ndyosi ji'i, sca ti cuayá' ndu'ni Ni lo'o cua ña'a ca ñati chalyuu. ¹² Ngu' xa' tsu' ni, masi bilya cuna ngu' lcaa cha' nu cua nda Moisés lo'o ngu' judío, pana tye cha' ji'i ngu' jua'a ti, si ntsu'u qui'ya ji'i ngu'. La cui' jua'a xcube' ycui' Ndyosi ji'i ngu' judío, nu cua ndyuna cha' liñi nu nda jyo'o Moisés lo'o ngu'; si ntsu'u qui'ya ji'i ngu', cua'ni cuayá' Ni ji'i ngu' cuentya ji'i cha' nu nchcui' Moisés bi' li'. Lo'o jua'a sca ti cuayá' cua'ni cuayá' Ni ji'i lcaa ñati nu ndu'ni cha' cuxi. ¹³ Ná caca tso'o cresiya ji'na cuentya ji'i ycui' Ndyosi lo'o ndyuna ti na cha' liñi nu nda Ni lo'o na; sca ti si taquiya' na ji'i cha' bi', si cua'ni na lcaa ña'a cña nu ngulo Ni ji'na, li' caca tso'o cresiya ji'na cuentya ji'i Ni. ¹⁴⁻¹⁵ Ntsu'u ngu' xa' tsu' ni, cua laca ndu'ni ngu' ñi'ya nu nscua lo quityi ji'i ycui' Ndyosi, masi bilya cuna ngu' cha' bi'. Jua'a jlo ti' na cha' nchca cuayá' ti' ngu' bi' ni cña laca nu nti' ycui' Ndyosi, xqui'ya cha' tyucui tyiquee ngu' ndu'ni ngu' tsa ña'a cha' nu nda ycui' Ndyosi lo'o ngu' judío sa'ni la, masi bilya ta Ni cha' lo'o ngu' xa' tsu' bi'; hique ti ngu' bi' nda'ya cha' tso'o nu ndu'ni ngu' lo'o tya'a ñati ngu'. Lo'o jua'a hora ti nda ngu' bi' cuentya cha' qui'ya laca lo'o ndyu'ni ngu' sca cha' cuxi, pana ná ntsu'u cha' culacua ti' ngu' lo'o ndu'ni ngu' sca cha' tso'o. ¹⁶ Jua'a caca lacua, nu lo'o tyu'u lubii lcaa cha' nu ntsu'u ne' cresiya ji'i ñati, tsá li' lo'o culo Ni cña ji'i Jesucristo cha'

cua'ni cuayá' Ni jilí lcaa ñati; la cui' tyempo bi' culotu Ni lcaa cha' nu ntsu'u cuaana ti ne' cresiya jilí ngu'. Jua'a laca cha' nu nchcui' na' lo'o ñati laja lo'o nclyu'u na' cha' tso'o jilí ycui' Ndyosi jilí ngu'.

Cña nu ngulo ycui' Ndyosi jilí jyo'o Moisés cha' cua'ni ngu' judío

¹⁷ Pana nu cu'ma ni, nacui ma cha' ngu' judío laca ma, bi' cha' jlya tsa ti' ma jilí lcaa cha' nu nda ycui' Ndyosi lo'o jyo'o Moisés nu ngua sa'ni. Lye tsa ndu'ni tyucuaa ti' ma lo'o xa' ñati, cha' nacui ma cha' sca ti cu'ma laca ma ñati jilí ycui' Ndyosi. ¹⁸ Na cua jlo ti' ma ñi'ya laca cña nu nti' ycui' Ndyosi cha' cua'ni ma, nti' ma; cua nguscua Moisés cha' bi' lo' quityi cuentya jilí ma, bi' cha' cua nda la ma xi cuentya ñi'ya laca sca cha' tso'o, ñi'ya laca sca cha' cuxi. ¹⁹ Lo'o jua'a nti' ma, cha' ycui' ma nchca jilí ma culu'u ma tyucui liñi jilí ñati nu ná jlo ti'; nti' ma cha' taca ta ma cha' lo'o ngu' nu ná ndyiji ñi'ya nu caca cuayá' ti' ngu' sca cha' liñi; ²⁰ nti' ma cha' taca culu'u qui'i ma jilí ñati nu ná nduna tso'o, cha' ple ti ngu' xi; nti' ma cha' caca ma mstru jilí ñati nu bilya caca tsa'a tsiya' ti. Nti' ma cha' caca ma jua'a, xqui'ya cha' jlya tsa ti' ma cha' nu nguscua jyo'o Moisés bi'; laja cha' bi' nscua lcaa cha' nu caca jlo ti' na, lcaa cha' liñi nu ntsu'u nde chalyuu, nti' ma. ²¹ Na nclyu'u ma jilí tya'a ñati ma tu'ni, ¿ni cha' laca ná nchca culu'u ma jilí ycui' ca ti ma? Nacui ma cha' ná tso'o cuaana ngu' na nu ntsu'u jilí xa' ñati. ¿Ha ná lo'o cu'ma tya ntucuaana ma ntsu'u quiya'? ²² Nacui ma cha' ná tso'o tyu'u cha' jilí ngu' lo'o clyo'o xa' ñati. ¿Ni cha' laca cha' lo'o cu'ma ndu'ni ma cha' cuxi bi' lacua? Si ná ndiya ti' ma tsiya' ti lo'o ndu'ni tlyu xa' ñati jilí jo'ó nu si'i ycui' Ndyosi laca, ¿ni cha' laca ndya'a ma ntucuaana ma cha' tso'o nu ntsu'u ne' laa jilí ngu' bi'? ²³ Nacui ma cha' tso'o la tsiya' ti laca cha' nu nda jyo'o Moisés lo'o ma, pana ndyu'ni tsa ma cha' cuxi lo'o ycui' Ndyosi nu lo'o ná ndaquiya' ma jilí cha' bi'. ²⁴ Na ndu'ni ti ma ñi'ya nu nacui quityi cusu', quityi jilí ycui' Ndyosi nu nchcui' ndi'ya: "Cuxi tsa nchcui' ngu' xa' tsu' jilí ycui' Ndyosi xqui'ya cu'ma". Jua'a cha' nscua lo quityi.

²⁵ Jlya tsa ti' ma cha' nu nacui cha' si'yu ma quiji ngu' qui'yu sñi' ma lo'o tya cuañi' ngu', cha' culacua ngu'. Tso'o tsa si lo'o taquiya' ma lcaa cha' nu nda ycui' Ndyosi lo'o jyo'o Moisés; pana si ná taquiya' ma lcaa cha' bi', cua laca ma ñi'ya si ná nsi'yu quiji ma tsiya' ti li'. ²⁶ Lo'o jua'a nu ngu' xa' tsu' nu ná nsi'yu quiji ngu' ni, si taquiya' ngu' bi' cha' nu nda Moisés lo'o na, li' stu'ba ti tucua' ycui' Ndyosi cha' jilí ngu' bi', ñi'ya ntucua' Ni cha' jilí ngu' judío tya'a na nu cua nsi'yu quiji ngu'. ²⁷ Chañi cha' ná ngua'a cuayá' lo quiji ngu' bi' jua'a; ná ntsu'u cha' bi' jilí ngu', cha' ngu' xa' tsu' laca ngu'. Pana si ndu'ni ngu' bi' lcaa cña nu nti' Ni cha' cua'ni ngu', ta ngu' cha' tyuju'u ti' jilí cu'ma ngu' judío, cha' ná ndaquiya' ma jilí cha' bi', masi cua ndyuna ma cha' liñi jilí ycui' Ndyosi, masi cua ngua'a cuayá' lo quiji ma. ²⁸ Si'i na tyucui tyiquee ngu' judío laca na lo'o tacati tsa ndyu'ni na jilí ycui' Ni cha' ña'a ti ngu' ji'na. Ná caca cña jua'a, masi ngua'a cuayá' lo quiji na; ²⁹ si'i jua'a laca na ngu' judío. Tyucui tyiquee ngu' judío laca na lo'o xñi tso'o na cha' jilí ycui' Ndyosi; liñi la tyu'u cha' ji'na lo'o Ni si chca'a cuayá' jilí ycui' Ndyosi ca ne' cresiya ji'na. Li' taca culo Ni cña ji'na lo'o Xtyi'i ycui' Ni, si'i lo'o sca cha' nu nscua lo quityi ti. Lo'o li' tso'o tsa cua'ni ycui' Ndyosi lo'o na, nga'aa si'i ñati chalyuu ti nu chcui' tso'o ji'na li'.

3

¹ Tso'o ti xi na cha' laca na ngu' judío lacua, tso'o xi cha' nsi'yu quiji na, cha' jua'a ngulacua na. ² Ndi'ya laca sca cha' tso'o nu ntsu'u ji'na cha' laca na ngu' judío: Sca ti lo'o ngu' judío tya'a na cua nda ycui' Ndyosi cha' jilí Ni tya clyo. ³ Masi ntsu'u xi ngu' judío nu nga'aa jlya ti' jilí ycui' Ndyosi, ná culaya' Ni jilí cua ña'a ca ngu' judío xqui'ya nu xti ti ñati bi'. ⁴ Ná nti' Ni cua'ni Ni jua'a. Xcui' cha' liñi ndu'ni ycui' Ndyosi lo'o ñati jilí Ni, masi cha' cuiñi laca nu ndu'ni lcau ti lo ñati chalyuu. Cua nscua sca cha' jilí ycui' Ndyosi lo quityi nu nchcui' ndi'ya:

Lo'o chcui' nu'u, li' caca cuayá' ti' ngu' cha' liñi tsa ndu'ni nu'u;

lo'o caca cuayá' jinu'u slo ñati, taca cua'ni lyaá nu'u jilí ycui' ca li'.

⁵ Cha' nu na ni, ntsu'u tsa cha' cuxi nu ndyu'ni na; lo'o nu cha' cuxi bi' ni, ndu'ni cha' taca ca cuayá' la ti' na cha' liñi tsa laca ycuí' Ndyosi. ¿Ñi'ya ta ñacui na li'? ¿Ha ná liñi ndu'ni Ni lo'o na? ¿Ha ná tso'o si xcube' Ni ji'na lo'o ndyu'ni na cha' cuxi? Ntsu'u ñati nu nchcui' jua'a. ⁶ Pana liñi tsa ndu'ni Ni. Ná caca xcube' Ni ji' ñati chalyuu xqui'ya qui'ya nu ntsu'u ji' ngu', si ná liñi ndu'ni cuayá' Ni ji' lcaa ñati.

⁷ Ná tyiquee' ñacui' ngu' cha' na cuiñi na'. Tso'o, cha' cuiñi nda na' lacua. Pana xqui'ya na', bi' cha' nchca cuayá' la ti' xa' ñati cha' liñi nu nda ycuí' Ndyosi lo'o na; jua'a ndyu'ni tlyu la ngu' ji' Ni xqui'ya na'. Ná ntsu'u cha' sta Ni qui'ya 'na lacua. ⁸ La cui' ti ná tso'o laca cha' cua'ni la na cha' cuxi cha' caca tso'o la cha' ji'na nde loo la; pana ntsu'u ngu' nu ñilo'o ji' tya'a ngu' lo'o nchcui' ngu' cha' jua'a laca cha' cuxi nu nchcui' ya. Liñi tsa cua'ni ycuí' Ndyosi lo'o xcube' Ni ji' ngu' nu nchcui' cha' cuiñi ji'na jua'a.

Lcaa ñati ntsu'u qui'ya ji' ngu' cuentya ji' ycuí' Ndyosi

⁹ Ndi'ya ñacui' na lacua: Ná caca chcuí' na cha' tso'o la na cha' laca na ngu' judío, cha' si'i cha' bi' tsiya' ti; cua ngua cuayá' ca ti' na cha' stu'ba ti ntsu'u cha' cuxi ji' ngu' judío lo'o ji' ngu' xa' tsu', cha' ntsu'u tsa cha' cuxi nu laca loo ji' lcaa ñati chalyuu. ¹⁰ La cui' cha' nscua lo quityi ji' ycuí' Ndyosi nu nchcui' ndi'ya:

Ni tsaca ngu' ná ntsu'u nu xcui' cha' tso'o ndu'ni;

¹¹ ná ntsu'u ñati nu nchca cuayá' ti' cha' ji' ycuí' Ndyosi, ná tucui ncyana ji' ycuí' Ni.

¹² Cua ndyu'utsu' lcaa ngu' ji' tyucui liñi, stu'ba ti ngua cuxi cresiya ji' lcaa ngu'; ná ntsu'u ni sca ñati nu xcui' cha' tso'o ndu'ni.

¹³ Ñi'ya nti' xtyi' tyucu nu ntsu'u to' cuaá nu tya lyiji tyacu' lo, jua'a laca ngu' bi', cha' xcui' cha' cuxi ndyu'u tu'ba ngu'.

Lye tsa ñilo'o ngu' ji' tya'a ngu' laja lo'o nchcui' ti ngu'.

Ñi'ya laca hitya tyaala nu ntsu'u tu'ba cuaña, jua'a laca ngu', cha' tyaala tsa nchcui' ngu'.

¹⁴ Ná nxutacui ngu' cha' nda ngu' qui'ya ji' tya'a ngu';

¹⁵ cujuui clya ngu' bi' ji' tya'a ngu', nti' ngu'.

¹⁶ Xcui' na cua ndu'ni ñu'u ngu' ji' tya'a ngu', ndu'ni ngu' cha' ca xñi' ti' xa' ñati macala su ndya'a ngu' bi'.

¹⁷ Ná nslo ngu' ji' tyucui liñi nu cua'ni cha' ti ti tyi' tyiquee ngu'.

¹⁸ Pana ná ntsi' ngu' tsiya' ti ña'a ngu' ji' ycuí' Ndyosi, nacui' ngu'.

Jua'a cha' nscua lo quityi bi'.

¹⁹ Cua jlo ti' na cha' cua nscua lcaa cha' cusu' bi', cha' cube ti' ngu' judío nu ntsu'u cha' ji' lo'o cha' bi'; jua'a nguscua jyo'o cusu', cha' cua nti' ycuí' Ndyosi cha' caca cuayá' ti' lcaa ñati tyucui ña'a chalyuu cha' ná caja ñi'ya nu cua'ni lyaá ngu' ji' ycuí' ca ngu' lo'o Ni, cha' nga'a cha' cua'ni cuayá' Ni ji' ngu'. ²⁰ Masi cua'ni na lcaa ca cha' nu nguscua ngu' lo quityi cusu' bi', ná caca ca tso'o tyiquee na cuentya ji' ycuí' Ndyosi lo'o ndyu'ni ti na jua'a; tsa bi' ti cña ndu'ni quityi bi', cha' caca cuayá' ti' na cha' ntsu'u tsa qui'ya ji'na cuentya ji' ycuí' Ndyosi.

Cua'ni lyaá ycuí' Ndyosi ji' ñati lo'o xñi ngu' cha' ji' Jesucristo

²¹ Lo'o juani cua ngutu'u tucua sca cha' cucui nde chalyuu, ná stu'ba tsiya' ti cha' bi' lo'o cha' cusu' bi'. Lo'o ncyu'u ycuí' Ndyosi cha' bi' ji'na, li' caca cuayá' ti' na ñi'ya caca ca tso'o cresiya ji'na cuentya ji' ycuí' Ni. Cua nscua xi cha' nu nchcui' ji' cha' bi' lo quityi cusu' bi', masi lo quityi nu nguscua jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji' ycuí' Ndyosi nchcui' Ni lo'o ñati sa'ni. ²² Nchcui' quityi cha' cua'ni ycuí' Ndyosi cha' caca tso'o cresiya ji'na cuentya ji' ycuí' Ni, si xñi na cha' ji' Jesucristo. Stu'ba ti cua'ni Ni lo'o ca ta'a na nu laca na ngu' judío; jua'a lo'o lcaa ñati nu cua ngusñi cha' ji' ycuí' Ndyosi ca chaca tsu' chalyuu, stu'ba ti cua'ni Ni lo'o lcaa ñati. ²³ Lcaa na ntsu'u qui'ya ji'na cuentya ji' ycuí' Ndyosi, cha' ná ngua'ni na tsiya' ti cña nu nti' Ni cha' cua'ni na. ²⁴ Pana cua'ni Ni cha' caca tso'o cresiya ji'na, cha' tso'o ti ntsu'u tyiquee Ni ña'a Ni ji'na; sca cha' tso'o nu ngua'ni ti Ni

cuentya ji'na laca, cha' tlyu tsa cña nu ngua'ni ycuí' Jesucristo cha' cati' qui'ya nu ntsu'u ji'na, nu lo'o ngujuii yu lo crusi cha' cua'ni lyaá yu ji'na. ²⁵ Nda ycuí' Ndyosi ji'í Jesús ñaa chalyuu cha' tyaja'a yu cajaa yu; masi ycuí' yu chcube' yu cña loo lcaa ñatí chalyuu, cha' qui'ya ycuí' yu yabe' nu ntsu'u ji'na. Caca cha' bi' ji'na si tyaja'a na xñi na cha' ji'í Jesús. Lo'o jua'a nti' Ni culu'u Ni ji'na cha' xcui' cha' liñi ndu'ni Ni lo'o na, masi ná ngua'ni cuentya Ni ji'í qui'ya nu ntsu'u ji'í jyo'o cusu' ji'na; pana ndalo tsa tyiquee Ni ji'í ngu' bi' li'. ²⁶ Nu juani ngulu'u Ni ji'na cha' liñi tsa ndu'ni ycuí' Ni; jua'a taca ji'í Ni cua'ni lubii cresiya ji'í scaa na, si tyaja'a na xñi na cha' ji'í Jesús.

²⁷ Cha' cuiñi nchcui' na si ñacui' na cha' nchca tsa ji'í ycuí' ca na ñatí chalyuu, cua'ni na cha' caca tso'o cresiya ji'na cuentya ji'í ycuí' Ndyosi. Ná taca. Lye tsa ndyu'ni tyucuaa ti' na lo'o Ni si jua'a nti' na. ¿Ñi'ya jua'a? Ná nchca ji'na cua'ni na cha' caca tso'o cresiya ji'na cuentya ji'í ycuí' Ndyosi lo'o taquiya' ti na lcaa cha' cusu', sca ti nu lo'o xñi na cha' ji'í Jesús caca tso'o cresiya ji'na. Pana nga'aa tso'o chcui' na cha' tyixi li', cha' si'í ycuí' na laca nu ndu'ni cha' ca tso'o cresiya ji'í ycuí' ca na. ²⁸ Bi' cha' ni na' ji'í mā cha' ntsu'u sca ti ña'a, ñi'ya nu caca ca tso'o cresiya ji'na cuentya ji'í ycuí' Ndyosi; ntsu'u cha' xñi na cha' ji'í Jesús, masi ná nchca ji'na cua'ni na lcaa lo cha' cusu' nu nguscua ngu' sa'ni.

²⁹ Si'í sca ti ji'í ngu' judío ti laca ycuí' Ndyosi loo, lo'o ji'í ngu' xa' tsu' laca Ni loo. ³⁰ Chañi tsa laca cha' bi', cha' sca ti ycuí' Ndyosi laca loo tyucui' ña'a chalyuu; ná ntsu'u chaca nu laca loo la. Cua'ni Ni cha' caca tso'o cresiya ji'í ngu' judío lo'o xñi ngu' cha' ji'í Ni; la cui' jua'a cua'ni Ni cha' caca tso'o cresiya ji'í ngu' xa' tsu', nu lo'o xñi ngu' bi' cha' ji'í Ni. ³¹ Tso'o lacua. Na jlya ti ti' na ji'í cña nu ngua'ni Jesús, tsa bi' ti cha' cua'ni na cha' clyaá na ji'í lcaa qui'ya nu ntsu'u ji'na. ¿Ha nga'aa ntsu'u cha' taquiya' na lcaa cha' nu nguscua jyo'o cusu' cha' cua'ni na lacua? Si'í cha' bi', masi tso'o la taquiya' na cha' cusu' bi' juani, nu lo'o ngusñi na cha' ji'í Jesús.

4

Ñi'ya ngua ji'í Abraham

¹ Juani ta na' sca cha' lo'o mā ñi'ya ngua ji'í Abraham, nu jyo'o cusu' ji'na nu ngua tya sa'ni. ² Ycuí' ca Abraham ni, ná ngua cua'ni yu cha' ca tso'o cresiya ji'í ycuí' ca yu cuentya ji'í ycuí' Ndyosi, ni ná ngua ji'í yu xacui' yu cha' ji'í ycuí' Ndyosi cha' ngua ji'í ycuí' yu. ³ Nde laca cha' nu nscua lo quityi ji'í ycuí' Ndyosi: “Ngusñi Abraham cha' nu nda ycuí' Ndyosi lo'o yu; bi' cha' ngüñi cha' ji'í Ni lo'o yu cha' caca tso'o cresiya ji'í yu, xqui'ya cha' jlya ti ti' yu ji'í Ni”. Jua'a nscua lo quityi bi'. ⁴ Lo'o ndya'a na ne' xña ji'í ñatí ni, nda ngu' xcaya' na li'; si'í na nda laja ti ngu' cñi ji'na, cñi nu ndacui' ngu' ji'na laca, cha' ngua'ni na cña. ⁵ Pana nu lo'o jlya ti ti' na ji'í Jesús cha' ngulotsu' yu yabe' nu ntsu'u ji'na, li' taca xquiñi Ni cha' ji'í Ni lo'o na cha' caca tso'o cresiya ji'na, masi ná sca na ndacui' Ni ji'na. ⁶ Tya sa'ni la nacui' jyo'o David cha' tso'o tsa ntsu'u tyiquee ñatí nu cua laca ngua'ni lubii ycuí' Ndyosi cresiya ji'í. Cua nacui' Ni cha' lubii cresiya ji'í ngu', masi ná sca cña ngua'ni ngu' cuentya ji'í Ni cha' caca lubii ycuí' ngu'. ⁷ Li' nacui' David ndi'ya: Tso'o ntsu'u tyiquee na lo'o cua'ni clyu ti' Ni ji'na ji'í qui'ya nu ntsu'u ji'na, lo'o culotsu' Ni yabe' nu ntsu'u ji'na, nacui'.

⁸ Tso'o ntsu'u tyiquee na si nga'aa cua'ni Ni cuentya ji'í lcaa cha' cuxi nu cua ngua'ni na. ⁹ Si'í xcui' ngu' judío ti nu tso'o ntsu'u tyiquee ngu' jua'a, taca ñacui' na cha' lo'o ngu' xa' tsu' caca tso'o tyiquee ngu' jua'a. Cua nchcui' ca ti na cha' ngusñi Abraham cha' nu nda ycuí' Ndyosi lo'o yu, bi' cha' cua nacui' Ni ji'í yu cha' ca tso'o cresiya ji'í yu cuentya ji'í ycuí' Ndyosi, xqui'ya cha' jlya ti ti' yu ji'í Ni. ¹⁰ ¿Ni jacua' ngua cha' bi'? ¿Ha cua laca cha' cua nsí'yu lo qui'í yu ñi'ya nu ndu'ni ngu' judío cha' clyacua ngu'? Si'í. Tya lyiji xi'yu ngu' qui'í yu tyempo bi'; ¹¹ ca tiya' la, li' ngulacua yu jua'a. Sca cuayá' ti ngua bi', cha' caca cuayá' ti' ngu' cha' ngua tso'o cresiya ji'í yu cuentya ji'í ycuí' Ndyosi, nu lo'o jlya ti ti' yu ji'í Ni. Yala la ngua cha' ngusñi yu cha' ji'í ycuí' Ndyosi, tiya' la ngulacua yu. Bi' cha' lcaa mā nu ntsu'u mā xa' tsu' nu ngusñi mā cha' ji'í Jesús, laca mā ñi'ya laca si Abraham laca jyo'o cusu' ji'í mā nu ya chalyuu tya clyo la. Lo'o xñi cua ña'a ca na cha'

ji'i Jesús, li' quiñi cha' ji'i ycu'i Ndyosi lo'o na cha' caca lubii cresiya ji'na. ¹² La cui' jua'a laca tyiquee ngu' judío tya'a na nu stu'ba ti ngusñi cha' ji'i Jesucristo lo'o na. Chañi cha' Abraham ngua jyo'o cusu' ji'i ngu'; pana tso'o la cha' jlya ti ti' ngu' ji'i ycu'i Ndyosi, ñi'ya jlya ti' nu jyo'o Abraham bi', masi tya lyiji clyacuá yu.

Ngüiñi cha' ji'i Ni lo'o ñati xqui'ya cha' jlya ti' ngu' ji'i cña nu ngua'ni Jesús

¹³ Lo'o jua'a ngua cha' ngüiñi cha' ji'i ycu'i Ndyosi lo'o jyo'o Abraham, lo'o ñati ji'i Abraham nu ñaa chalyuu ca tiya' la; nacui Ni cha' tyucui ña'a chalyuu caca ji'i ngu' bi' ca tiya' la. Pana bilya ta Ni cha' lo'o jyo'o Moisés nu ngua li', cha' bilya cala nu Moisés bi'; bi' cha' ná ndaquiya' jyo'o Abraham ji'i cña nu ngulo Moisés, cha' tya lyiji caja cha' bi' ji'i ngu'. Ngua tso'o cresiya ji'i ngu' bi' cuentya ji'i ycu'i Ndyosi xqui'ya cha' jlya ti' ngu' ji'i cha' nu nchcui' Ni, bi' cha' ngüiñi cha' ji'i Ni lo'o ngu'. ¹⁴ Ná nti' ycu'i Ndyosi cha' tsa lo cua ti ngu' caja chalyuu cucui ji'i ngu', ngu' nu taquiya' ji'i lcaa cha' nu nda jyo'o cusu' lo'o ngu'; tya nti' Ni cha' xñi cua ña'a ca ñati cha' ji'i Jesús, cha' jua'a ti taca quiñi cha' ji'i ycu'i Ndyosi lo'o ngu' li'. ¹⁵ Xcui' na xcube' ti Ni ji'na, nu lo'o caca cuayá' ji'na slo ycu'i Ndyosi cuentya ji'i cha' cusu' bi'; pana ná caja ñi'ya nu sta Ni qui'ya ji'na si ná nscua sca cha' nu ndaca'a ji'na jua'a.

¹⁶ Ngüiñi cha' ji'i Ni lo'o jyo'o Abraham lo'o ngusñi ti yu cha' ji'i Ni, cha' caca cuayá' ti' lcaa na cha' xcui' cha' tso'o ntsu'u tyiquee Ni; bi' cha' nda Ni cha' bi' lo'o na. Ndyanu cha' bi' ji'i lcaa ñati ji'i Abraham nu cala chalyuu ca nde loo la. Ni si' tsa lo cua ti ñati nu taquiya' ji'i cha' cusu' ti laca nu tyanu cha' tso'o bi' ji'i, la cui' jua'a tyanu cha' bi' ji'i lcaa ñati tya'a na nu xñi na cha' ji'i ycu'i Ndyosi ñi'ya ngusñi ycu'i Abraham cha' ji'i Ni; jua'a nti' na lo'o nacui' na cha' sti lcaa na ngua jyo'o Abraham bi' cuentya ji'i ycu'i Ndyosi. ¹⁷ Ndi'ya nchcui' cha' nu nda Ni lo'o Abraham, nu nscua lo quityi: “Cua nda na' chacuayá' cha' caca nu'u sti tyuu lo tya'a ñati nu catu chalyuu nde loo la”, nacui Ni ji'i Abraham. Cua ngüiñi cha' ji'i ycu'i Ndyosi lo'o jyo'o Abraham sa'ni, cha' ngusñi yu cha' nu cua nchcui' ycu'i Ndyosi lo'o yu, la cui' Ni nu ndyu'ni cha' tyu'ú jyo'o chaca quiya'. Lo'o jua'a ngulo Ni cña cha' tyu'u tucua lcaa cha' nde loo la, cha' nu cua nacui' Ni ji'i yu lo'o nchcui' Ni ñi'ya si cua laca ndi'i cha' bi' ji'i yu nu ngua li'.

¹⁸ Masi ngua ti' jyo'o Abraham cha' ná caja sñi', ná ndube ti' yu; jlya ti' yu ji'i ycu'i Ndyosi, ntajatya yu ni jacua' caja sñi' yu. Bi' cha' ngua jyo'o Abraham sti tyuu tya'a ñati nu ndyatü lo yuu ca nde loo la, ñi'ya nu cua nchcui' Ni lo'o yu: “Quiña'a tsa ñati tyu'u jinu'u tyempo nde loo la”, nacui Ni ji'i yu. ¹⁹ Ná ngujlyaa ti' Abraham cha' bi'; ña'a ti jlya ti' yu cha' nu cua nda ycu'i Ndyosi lo'o yu, masi ndube ti' yu cha' ngusu' tsa yu, cha' cua tyalaa ti sca siyento yija ntsu'u yu. Jlo ti' yu cha' cua ngulala ti cajaa tyucuaa ngu', lo'o ycu'i, lo'o ma' Sara clyo'o yu; nga'aa ntsu'u tyempo cha' caja sñi' Sara, ngua ti' yu. ²⁰ Pana ná nguta'achu' yu, ná ngujlyaa ti' yu cha' nu cua nchcui' Ni lo'o yu; jlya tso'o ti' yu cha' bi'. Ngua'ni tlyu yu ji'i ycu'i Ndyosi, ²¹ cha' jlo ti' yu cha' taca ji'i Ni cua'ni lyiji Ni ji'i cha' nu ngüiñi ji'i Ni lo'o yu. ²² Bi' cha' nda Ni chacuayá' cha' caca tso'o cresiya ji'i yu, xqui'ya cha' jlya tsa ti' yu ji'i Ni.

²³ Jua'a nscua lcaa cha' bi' lo quityi nu nchcui' cha' ngüiñi cha' ji'i Ni lo'o nu Abraham bi', cha' ngua tso'o cresiya ji'i yu lo'o ngusñi ti yu cha' ji'i ycu'i Ni. Si' cuentya ji'i jyo'o Abraham ti nscua cha' bi', ²⁴ masi lo'o cuentya ji'na nscua cha' caca jua'a; lo'o ji'na cua nchcui' ycu'i Ndyosi cha' caca tso'o cresiya ji'na cuentya ji'i ycu'i Ni si xñi na cha' ji'i Ni, la cui' Ni nu ngua'ni cha' ndyu'ú Jesús nu Xu'na na chaca quiya' lo'o ngujuii yu. ²⁵ Nda Ni chacuayá' cujuii ngu' ji'i Jesús, cha' cuityi qui'ya nu ntsu'u ji'na; lo'o li' ndyu'ú Jesús chaca quiya', cha' caca tso'o cresiya ji'na cuentya ji'i ycu'i Ndyosi.

5

Ñi'ya caca lo'o caca stu'ba cha' ji'i ngu' lo'o ycu'i Ndyosi

¹ Jua'a laca lacua; xqui'ya cha' ngusñi ti na cha' ji'i Jesús, bi' cha' cua ngua tso'o cresiya ji'na cuentya ji'i ycu'i Ndyosi. Lo'o li' ti' ti ndi'i tyiquee na, stu'ba ti ntsu'u cha' ji'na

lo'o ycuí Ndyosi xqui'ya Jesucristo nu Xu'na na. ² Tso'o tsa ndyu'ni ycuí Ndyosi lo'o na chacuayá' ji'í Cristo, nu lo'o ngusñi na cha' ji'í nu Cristo bi'. Ngua'ni Ni cha' ntsu'u cha' ji'na lo'o ycuí Ni, bi' cha' nga'aa ntsu'u cha' tya'achu' na ji'í Ni; tso'o tsa ntsu'u tyiquee na, cha' jlo ti' na cha' ca tiya' la caja sca se'í nu tso'o tsa su tyi'í na ca su ntucua ycuí Ndyosi, cha' jua'a tso'o ti ndu'ni Ni lo'o na. ³ Masi juani tso'o ntsu'u tyiquee na laja lo'o ndi'í na chalyuu; masi lya' tsa ti' ngu' ji'na, jlo ti' na cha' taca talo na lo'o nchcube' na jua'a. ⁴ Lo'o ngualoo cha' ti'í bi', cua jlo ti' na cha' cua ngua'ni cuayá' ti Ni ji'na. Lo'o li' si ña'a ti tya tso'o cresiya ji'na cuentya ji'í ycuí Ndyosi, li' cua ndu' ti' na cha' caca tso'o ji'na nde loo la. ⁵ Lo'o jua'a si'í sca cha' nu nda ti ti' na laca cha' bi', sca cha' chañi laca bi'; cua'ni Ni ji'í. Cua ngua'ni Ni cha' ca tii cresiya ji'na, cha' ntsu'u tsa tyiquee ycuí Ndyosi ña'a Ni ji'na; ngua'ni Ni jua'a nu lo'o nda Ni Xtyi'í ycuí Ni ji'na.

⁶ Jlo ti' na cha' ná caca cua'ni lyaá na ji'í ycuí ca ti na ji'í qui'ya nu ntsu'u ji'na; pana lo'o ndyalaa la cui' hora nu ngusta ycuí Ndyosi, li' ngujuui Jesús xqui'ya na, ñati' cuxi na. ⁷ Tlyu tsa cha' cua'ni na si tyaja'a na cajaa na cha' caja ñi'ya nu cua'ni lyaá na ji'í chaca ñati; masi sca ñati' nu xcui' cha' tso'o ndu'ni, ná nti' na cajaa na cuentya ji'í yu. Sca ti si sca ñati' nu tso'o tsa ndu'ni laca bi', tso'o tsa nchcui' lo'o tya'a, ná tyiquee' tyaja'a sca ngu' cajaa cuentya ji'í ñati' bi', si caca cua'ni lyaá ngu' ji'í nu ñati' bi' li'. ⁸ Pana jua'a ngua'ni ycuí Ndyosi lo'o na, cha' culu'u Ni ji'na cha' ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni ji'na; nda Ni ji'í Cristo cha' cajaa cuentya ji'na, masi tya ntsu'u tsa qui'ya ji'na. ⁹ Tso'o lacua. Cua laca ngua tso'o cresiya ji'na cuentya ji'í ycuí Ndyosi, xqui'ya cha' ndyalú tañi ycuí Cristo lo'o ngujuui yu lo crusi. La cui' jua'a cua lijya nclyaá na juani; xqui'ya Cristo nga'aa xcube' Ni ji'na lo'o tye chalyuu. ¹⁰ Tya'a cusuu ycuí Ndyosi ngua na; pana juani ngua stu'ba cha' ji'na lo'o Ni, nu lo'o ngujuui Sñi' ycuí Ni lo crusi. Bi' cha' juani ngua ti' cha' ji'na lo'o ycuí Ndyosi, lo'o jua'a cua'ni lyaá Ni ji'na xqui'ya cha' cua ndyu'ú nu Jesús bi' chaca quiya'. ¹¹ Ni si'í tsa lo cua ti cha', masi lo'o cha' tso'o tsa ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'í ycuí Ndyosi xqui'ya Jesucristo nu Xu'na na, cha' bi' laca nu ngua'ni cha' caca ca stu'ba cha' ji'na lo'o Ni.

Xqui'ya sca ti ñati' ngua cuxi chalyuu

¹² Cua ngua cha', xqui'ya cha' cuxi nu ngua'ni sca ti jyo'o cusu' nu naa Adán, bi' cha' nguxana cha' ntsu'u qui'ya ji'í ñati' chalyuu; bi' cha' ntsu'u cha' ndyijii ñati'. Lo'o jua'a tiya' la ntsu'u cha' cajaa lcaa na, cha' ntsu'u qui'ya ji'í lcaa na. ¹³ Jua'a ntsu'u qui'ya ji'í ñati' chalyuu nu ngua tya clyo, masi bilya culo ycuí Ndyosi cña cha' ná cua'ni ngu' cha' cuxi tyempo bi'. Tsa bi' ti cha', ná nacui' ngu' cha' qui'ya ngua, cha' ná jlo ti' ngu' cha' ná ndiya ti' Ni cña cuxi nu ndyu'ni ngu'. ¹⁴ Tya lo'o ngutu'ú nu Adán bi' chalyuu, hasta ca lo'o nda ycuí Ndyosi cha' lo'o jyo'o Moisés, xcui' ngujuui ñati' xqui'ya cha' ntsu'u tsa qui'ya ji'í ngu', masi ná stu'ba cha' cuxi nu ngua'ni ngu' bi' ñi'ya nu ngua'ni jyo'o Adán tya clyo, nu lo'o ná ndaquiya' yu sca cña nu ngulo ycuí Ndyosi ji'í yu. Sca lo ti cña ngua'ni jyo'o Adán, sca ti cha' cuxi ngua'ni yu; pana nu Jesucristo nu ñaa chalyuu tiya' la ni, chaca lo cña ngua'ni yu, cña tso'o ngua'ni.

¹⁵ Nu jyo'o Adán ni, nguxtyanu yu yabe' hichu' na xqui'ya cha' cuxi nu ngua'ni ycuí ca yu; xqui'ya sca ti nu qui'yu bi' ngua cuxi chalyuu tya li', bi' cha' quiña'a tsa ñati' ndyijii. Pana juani ni, xqui'ya sca ti ñati' nu naa Jesucristo, chaca lo cha' nda ycuí Ndyosi lo'o na, sca cha' tso'o tsa laca bi'; tlyu tsa cha' tso'o nu ngua'ni ycuí Ndyosi cuentya ji'na li'. Nacui' Ni cha' laja ti taca cua'ni lyaá Ni ji'na ji'í lcaa cha' cuxi nu ntsu'u ji'na. Lo'o jua'a quiña'a tsa ñati' laca nu ndyu'ni Ni cha' ndyaca lubii cresiya ji'í ngu'. ¹⁶ Ná stu'ba ndyu'u cha' ji'í cña nu ngua'ni jyo'o Adán lo'o cña nu ndyu'ni ycuí Ndyosi. Nu Adán bi' ni, sca ti cha' cuxi ngua'ni yu su clyo, lo'o li' ndyanu yabe' hichu' yu; lo'o jua'a ndyanu yabe' hichu' lcaa na lo'o tya'a na juani xqui'ya cha' cuxi bi'. Lo'o juani quiña'a tsa cha' cuxi ndu'ni na lacua. Pana Jesús ni, sca cña laja ti ngua'ni cuentya ji'na nu lo'o ngua'ni lyaá ji'na ji'í nu cuxi; ngua'ni Ni cha' caca tso'o cresiya ji'na cuentya ji'í ycuí Ndyosi li'. ¹⁷ Ntsu'u cha' cajaa na xqui'ya qui'ya nu ntsu'u ji'í nu sca ti Adán bi', masi sca ti cha' cuxi

ngua'ni yu; pana tlyu la cña ndyu'ni ycuí Ndyosi cuentya ji'na juani, nu lo'o ndyu'ni lubii Ni cresiya ji'na. Quiña'a tsa cha' xlya'be ngua'ni Ni lo'o na; jua'a caja chalyuu cucui ji'na juani xqui'ya Jesucristo, masi sca ti ñatí laca bi'.

¹⁸ Ndi'ya ngua li': lo'o ngua'ni jyo'o Adán cha' cuxi bi', la cui' jua'a ndyanu yabe' hichu' na, lo'o hichu' lcaa tya'a ñatí na. Pana ndi'ya ndyu'u cha' lo'o ngua'ni Jesucristo sca cha' tso'o: li' laja ti ngua'ni Ni cha' cuityi Ni yabe' nu ntsu'u hichu' na, cha' caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'na. ¹⁹ Tya clyo cua ntsu'u sca ñatí nu ná ndaquiya' ji'í cña nu ngulo ycuí Ndyosi ji'í yu, bi' cha' ndyanu qui'ya ji'í lcaa na lo'o tya'a na juani. Lo'o tiya' la li', yaa chaca ñatí nu ndaquiya' ji'í cña nu ngulo Ni ji'í; xqui'ya nu bi' ndyaca tso'o cresiya ji'í lcaa na cuentya ji'í ycuí Ndyosi juani.

²⁰ Nu lo'o cuna na ni cña laca nu nclyo ycuí Ndyosi ji'na, li' nchca cuayá' la ti' na ñi'ya laca qui'ya nu sta Ni ji'na. Masi ndube tsa ti' na cha' ntsu'u tsa cha' cuxi ji'na, la cui' jua'a jlo ti' na cha' ntaja'a Ni cua'ni lyaá Ni ji'na; jlo ti' na cha' nchca ji'í Ni, cha' tso'o tsa ndu'ni Ni lo'o na. ²¹ Nu cuxi laca loo ji'na, bi' cha' ndyijii na; pana juani nti' ycuí Ndyosi caca Ni loo ji'na, cha' tya'na tsa ti' Ni ji'na. Lo'o caca tso'o cresiya ji'na cuentya ji'í Ni, li' ta Ni sca chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'na xqui'ya Jesús nu Xu'na na.

6

Xqui'ya Cristo, bi' cha' taca caja chalyuu cucui ji'í ñatí

¹ Ndi'ya ñacuí na lacua: Ná tso'o si ña'a ti tya cua'ni na cha' cuxi, cha' li' tya quiña'a la cha' tso'o cua'ni ycuí Ndyosi lo'o na, nti' na. ² Ná tso'o tsiya' ti cua'ni na ñi'ya nu ngua'ni na sa'ni la. Juani laca na ñi'ya laca si cua ngujuii na lo'o Cristo, cha' xa' tyucuii tsa na juani; ná tso'o si ña'a ti tya cua'ni na cha' cuxi lacua. ³ Nu lo'o ntyucuatya ngu' ji'na lo'o nguxana ca ti cha' tyu'u cha' ji'na lo'o Jesucristo, li' ñi'ya si na cua ngujuii na stu'ba ti lo'o Jesús, jua'a ngua. ⁴ Lo'o ntyucuatya ngu' ji'na, ndyaa na ne' hitya li', ñi'ya laca si cua ndyaa na nguatsi' na stu'ba ti lo'o Cristo ne' cuaá. Ca bi' ntsiya jyo'o na, cha' taca tyu'ú na chaca quiya', ñi'ya lo'o ngutu'u na nde lo hitya, cha' jua'a tlyu tsa cha' nu ngua'ni ycuí Ndyosi Sti yu nu lo'o ndyu'ú Cristo chaca quiya'. Lo'o jua'a caja sca chalyuu cucui ji'na xqui'ya Cristo.

⁵ Jua'a ndyaca cha' cua laca ntsu'u cha' ji'na lo'o nu Cristo bi'. Ngujuii yu nu lo'o ngüityi yu qui'ya nu ntsu'u ji'na. Lo'o na ni, ñi'ya laca si na cua ngujuii na, jua'a laca na; pana lo'o tyu'ú na chaca quiya', li' caja chaca chalyuu cucui ji'na, ñi'ya lo'o ndyu'ú Jesús chaca quiya'. ⁶ Cuxi tsa ñatí ngua na; pana juani laca na ñi'ya laca si lo'o na ngujuii na lo sca crusi lo'o ngujuii ycuí Jesús, cha' ngüityi yu tsiya' ti cha' cuxi nu ntsu'u ne' cresiya ji'na li'. Bi' cha' juani nga'aa caca ji'í cha' cuxi bi' caca loo ji'na chaca quiya'. ⁷ Lo'o cua ngujuii sca ñatí ni, cua ndye cha' ji'í lo'o qui'ya nu ntsu'u ji'í nde chalyuu li'. ⁸ Lo'o na laca na jua'a, nu lo'o ntsu'u cha' ji'na lo'o Cristo, cha' laca na ñi'ya si cua ngujuii na lo'o Cristo; lo'o li' caca na ñi'ya laca si cua ndyu'ú na lo'o Cristo chaca quiya'. ⁹ Jlo ti' na cha' cua ngulo Ni ji'í Cristo ca su ntsiya nguatsi' yu; nga'aa cajaa yu chaca quiya', nga'aa caca tyatsi' yu chaca quiya'. ¹⁰ Cua ngujuii Cristo, cha' sca ti quiya' cua'ni tye Ni ji'í lcaa qui'ya nu ntsu'u ji'í ñatí chalyuu na; lo'o li' cua ndyu'ú yu chaca quiya', cha' tyucui tyempo tyi'í yu cuentya ji'í ycuí Ndyosi Sti yu. ¹¹ Lo'o jua'a cu'ma ni, ñi'ya si cua ngua'ni tye ma' tsiya' ti ji'í cha' cuxi nu ntsu'u ne' cresiya ji'í ma', jua'a culacua ti' ma'; ñi'ya si cua ndyu'ú ma' chaca quiya' cha' xcui' cua'ni ma' cña ji'í ycuí Ndyosi stu'ba ti lo'o Jesucristo nu Xu'na na, jua'a culacua ti' ma'.

¹² Bi' cha' juani nga'aa ta ma' chacuayá' cha' caca loo cha' cuxi bi' ji'í ma' lo'o ndi'í ma' nde chalyuu. Ná tso'o cha' taquiya' na ji'í lcaa lo cha' cuxi nu ña ti' na cha' cua'ni na ji'í, cha' laca na ñatí chalyuu ti. ¹³ Ni sca ti tsu' ya' ma', ni sca ti tsu' quiya' ma', ná ta ma' ji'í cha' ña nu xña'a, cha' ná caca ma' msu ji'í nu bi', cha' ná cua'ni ma' cha' cuxi lo'o. Xa' ña'a culacua ti' ma' juani; ta ma' tyucui ña'a ma' cha' caca ma' cuentya ji'í ycuí Ndyosi, ñi'ya laca si ngujuii ma' tsaca quiya', lo'o li' xa' ndyu'ú ma' chaca quiya'. Bi' cha' juani nga'a cha' ta ma' tyucui ña'a ma' cha' cua'ni ma' cña ji'í ycuí Ndyosi, laja lo'o ndu'ni ma' cha'

tso'o ca su ndi'i mā. ¹⁴ Nga'aa si'i nu cuxi nu ntsu'u chalyuu nu caca loo ji'i mā juani. Si'i xcui' cha' ntsii ti ti' mā tyi'i mā chalyuu, ñi'ya si lo'o nchcube' tsa cha' cusu' bi' ji'i mā; taca tyi'i tso'o ti mā chalyuu juani, cha' xcui' tlyu tsa cha' tso'o nu ndyu'ni Ni lo'o mā.

Nga'a cha' cui'ya ngu' cuentya tilaca laca nu laca loo ji'i ngu'

¹⁵ Ná tso'o ñacui na cha' juani nga'aa ntsu'u cha' taquiya' na ji'i cha' cusu' bi', cha' ndaquiya' na ji'i cha' nu nchcui' ycu' Ndyosi nu xcui' cha' xlya'be ti ndu'ni lo'o na. Ná tso'o laca si tya cua'ni la na cha' cuxi li', cha' nga'aa ntsu'u chacuayá' ji'na cha' cua'ni na jua'a. ¹⁶ Nu lo'o ndya'a na ne' xña ji'i sca ñati' ni, taquiya' na sca cña nu culo ñati' bi' ji'na li'; jlo ti' na cha' nu ñati' bi' laca xu'na na, lo'o jua'a nga'a cha' taquiya' na ji'i cha' nu nchcui' nu xu'na bi'. Lo'o nu cuxi nu ndyu'ni cha' caca na cuxi ni, si ndyu'ni cha' cuxi bi' cha' laca bi' loo ji'na, li' ntsu'u cha' cajaa na tsiya' ti; pana si ycu' Ndyosi laca loo ji'na, taquiya' na ji'i cha' nu nchcui' Ni li', caca tso'o cresiya ji'na li'. ¹⁷⁻¹⁸ Tso'o tsa nti' na' cha' tyucui tyiquee mā ndyu'ni mā cña ji'i ycu' Ndyosi, tsa ña'a cha' nu ngulu'u ngu' ji'i mā. Nu cha' cuxi, bi' laca nu ngua loo ji'i mā; pana lo'o cua ngulaá mā ji'i nu cuxi bi', li' nguxana mā ndu'ni mā cña cha' caja chaca chalyuu su caca lubii cresiya ji'i mā, cha' ycu' Ndyosi laca loo ji'i mā juani. ¹⁹ Jua'a laca cha' nu nda na' lo'o cu'mā, cha' caca cuayá' la ti' mā tilaca laca nu laca loo ji'i mā. Tya tsubi' la cua nda mā tyucui ña'a mā cha' cua'ni mā cha' suba', cha' cua'ni mā cha' cuxi, lo'o jua'a lye la ndyacua cha' cuxi ji'i mā li'; bi' cha' juani ta mā tyucui ña'a mā cha' xcui' cña tso'o cua'ni mā, cha' xcui' cuentya ji'i ycu' Ndyosi tyi'i mā chalyuu.

²⁰ Cua tsubi' la lo'o tya ndu'ni mā xcui' cha' cuxi, ná ngua ji'i mā cua'ni mā cña tso'o ñi'ya nu nti' ycu' Ndyosi cha' cua'ni na; ²¹ ni sca quiya' ná ngua tso'o cha' ji'i mā lo'o ngua'ni mā cha' cuxi nu ngua li'. Lo'o juani ntyuju'u tsa ti' mā xqui'ya cha' cuxi nu ngua'ni mā. Tsa bi' ti cña ndu'ni nu cha' cuxi bi', cha' cua'ni tye bi' ji'i ñati' si taquiya' ngu' ji'i; nga'aa caca tyu'u cha' ji'i ngu' lo'o ycu' Ndyosi si jua'a ndu'ni ngu'. ²² Pana juani ni, nga'aa caca ji'i nu cuxi bi' culo cña ji'i mā, cha' cua ndyatí mā lo cña ji'i ycu' Ndyosi. Chaa ti' mā ndyu'ni mā cña ji'i Ni juani, cha' xcui' na ndi'i mā chalyuu cuentya ji'i ycu' Ni; li' ná nga'a cha' tye chalyuu nu ta Ni ji'i mā lo'o cua ndye lcaa cha'. ²³ Tsa bi' ti caya' caja ji'na lo'o ndu'ni na cha' cuxi, cha' chcuna' lyiji cresiya ji'na lo'o; pana si stu'ba ntsu'u cha' ji'na lo'o Jesús nu Xu'na na, li' ta ycu' Ndyosi sca chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'na. Sca cha' xlya'be nu nda ti Ni ji'na laca.

7

Cua nscua sca cha' nu ndaca'a ji'i ñati' nu ntsu'u clyo'o

¹ Cu'mā ngu' tya'a na, ntsu'u ngu' tya'a mā nu tso'o tsa jlo ti' lcaa cña nu ngulo ycu' Ndyosi ji'na; cua jlo ti' mā cha' ndatsaa cha' bi' ji'na tyucui tyempo lo'o tya lu'ú ti na. ² Ñi'ya laca sca nu cuna'a nu ntsu'u clyo'o ni, cuentya ji'i cña nu ngulo Ni ji'i jyo'o cusu' ji'na bi', nga'a cha' tyi'i nu cuna'a bi' lo'o clyo'o tyucui tyempo lo'o tya lu'ú ti yu; sca ti nu lo'o cua ngujuii yu, li' nga'aa cua'a cha' bi' ji'i nu cuna'a bi', nga'aa ntsu'u nu cuentya ji'i li'. ³ Ndi'ya laca cha': si tyu'u cha' ji'i nu cuna'a bi' lo'o chaca nu qui'yu lo'o tya lu'ú ti clyo'o, cña cuxi laca nu cua'ni nu cuna'a bi' li'. Pana si cua ngujuii clyo'o nu cuna'a bi', nga'aa ndatsaa cha' bi' ji'i; taca caja clyo'o nu cuna'a bi' lo'o xa' nu qui'yu, cha' si' sca cña cuxi laca nu cua'ni li', nu lo'o nga'aa lu'ú clyo'o nu cuna'a bi'.

⁴ Ndi'ya laca na juani cuentya ji'i cha' cusu' nu ndaquiya' tsa na ji'i tya sa'ni la: ñi'ya laca sca nu cuna'a nu nga'aa ntsu'u clyo'o, jua'a laca lcaa tya'a na nu ntsu'u cha' ji'na lo'o Cristo. Na cua ngujuii Cristo lo crusi, bi' cha' juani nga'aa ntsu'u cha' ji'na lo'o nu cha' cusu' bi'. Cua ngua stu'ba cha' ji'na lo'o Cristo nu lo'o ndyu'ú yu chaca quiya' lo'o cua ngujuii yu, bi' cha' taca ji'na cua'ni na cña ji'i ycu' Ndyosi laja lo'o tya ndi'i ti na nde chalyuu. ⁵ Nu ngua cua tsubi' la, cuxi ti ndi'i na, cha' ñati' chalyuu laca na; ngua ti' na cua'ni na lcaa lo cha' cuxi nu ndiya ti' na ji'i, masi cua ndyuna na cha' cusu' nu nti' cua'a ji'na. Bi' cha' la cui' cha' cuxi bi' ngua'ni lo'o na cha' chcuna' lyiji chalyuu ji'na. ⁶ Pana

juani cua ndi'i laja ti na cuentya ji'i nu cha' cusu' bi', nga'aa caca ji'i cha' bi' culo cña ji'na. Cua ngua laja ji'na juani cha' cua'ni na cña nu nti' ycu' Ndyosi, xqui'ya cha' cua ngujui chaca chalyuu cucui nu nda Xtyi'i ycu' Ndyosi ji'na.

Loo laca nu cha' cuxi nu ntsu'u ne' cresiya ji'i ngu'

⁷ Ndi'ya ñacuj na lacua: Si'i la cui' cha' cusu' nu ndu'ni cha' caca cuxi. Nu lo'o bilya cuna na' cha' bi', bilya ca cuayá' ti' na' na ca laca sca cha' cuxi; ná ngua cuayá' ti' na' nquicha', masi cuxi tsa laca cha' tyacui ti' na' ji'i sca na nu ntsu'u ji'i tya'a na'. Pana lo'o cua ndyuna na' ni cña ngulo ycu' Ndyosi ji'na, cha' ná tyacui ti' na' ji'i cha' bi' tsiya' ti, li' ngua cuayá' ti' na' cha' ná tso'o laca cha' ndacui ti' na' ji'i sca na jua'a. ⁸ Pana ngua'ni nu cuxi ngana 'na li'. Masi jlo ti' na' cha' cuxi tsa cha' bi', ña'a ti ndiya ti' na' cua'ni na' lcaa lo cha' cuxi; si ná lo'o nscua sca cha' nu cua'a 'na, ná ta na' cuentya cha' cuxi laca sca cña nu ndyu'ni na'. ⁹ Ngua ti' na' cha' tso'o tsa nguti'i na', nu lo'o tya lyiji ca cuayá' ti' na' ni cha' nda cha' cusu' bi'; pana nu lo'o ngua cuayá' ti' na', li' ngua tii na' cha' ntsu'u tsa qui'ya jna'. Na cua chcuna' ti chalyuu 'na ngua li'. ¹⁰ Ngua ti' ycu' Ndyosi cha' caca chalyuu ji'na nquicha', nu lo'o taquiya' na' ji'i lcaa cña nu ngulo Ni nu ngua sa'ni. Pana si'i jua'a ngua lo'o na'; cua chcuna' ti chalyuu 'na li', cha' ngua tii na' cha' ntsu'u tsa qui'ya 'na li'. ¹¹ Cha' cuxi laca nu ngua'ni ngana 'na; bi' cha' tya ngua'ni la na' cha' cuxi, masi cua nchcui' cha' cusu' bi' lo'o na' cha' ná cua'ni na' jua'a. Na nchcube' tsa cha' cuxi bi' 'na, cua laca cha' 'na ñi'ya laca si cua ngujui na'.

¹² Chañi cha' sca cha' tso'o ji'i ycu' Ndyosi laca cha' cusu' bi'; lcaa cña nu ngulo Ni ji'na, ca slo ycu' Ni ngutu'u cha' bi'. Liñi tsa ndu'ni ycu' Ndyosi, tso'o tsa ndyu'u cha' nu nda Ni lo'o na; ¹³ bi' cha' ná taca ñacuj na' cha' cua chcuna' ti chalyuu 'na xqui'ya cha' bi'. Cha' cuxi nu ndyu'ni na', bi' laca nu ndu'ni ñu'u ji'i chalyuu 'na. Lo'o juani nchca cuayá' ti' na' ñi'ya laca sca cha' cuxi; laja lo'o ndyuna na' cha' tso'o tsa ndyu'u cha' cusu' bi', la cui' hora li' ndu'ni nu cha' cuxi bi' ngana 'na. Bi' cha' tso'o la nchca cuayá' ti' na' cha' lye tsa laca nu cha' cuxi nu ndu'ni na'.

¹⁴ Jlo ti' na' cha' cña nu ngulo ycu' Ndyosi laca nu cha' cusu' bi'; sca ti si lo'o Xtyi'i ycu' Ndyosi cua'ni cña ne' cresiya ji'na, li' taca ji'na taquiya' na' ji'i cña bi'. Pana nu na' ni, ñati chalyuu ti laca na', loo la laca nu cha' cuxi bi' ne' cresiya jna'. ¹⁵ Ná nchca ca cuayá' ti' na' ni cha' laca ndu'ni na' xcui' cha' cuxi. Nti' na' cua'ni na' sca cña tso'o nquicha', pana ná nchca 'na tsiya' ti; cha' cuxi nu ná ndiya ti' na' ji'i, bi' laca nu ndu'ni na'. ¹⁶ Cha' ná tso'o nti' na' lo'o ndu'ni na' cha' cuxi bi', bi' cha' jlo ti' na' cha' stu'ba ntsu'u cha' jna' lo'o nu cha' cusu' bi', masi ná ndaquiya' na' ji'i. ¹⁷ Bi' cha' lacua, si'i ycu' na' laca nu ndu'ni cha' cuxi bi'; masi nu cha' cuxi nu laca loo ne' cresiya jna', bi' laca nu ndatsaa 'na cha' cua'ni na' ji'i li'. ¹⁸ Cua jlo ti' na' cha' ná tso'o laca cha' nu ntsu'u ne' cresiya jna', cha' ñati chalyuu ti laca na'; masi nti' tsa na' cua'ni na' xcui' cha' tso'o nquicha', pana ná nchca jna' tsiya' ti. ¹⁹ Ná nchca jna' cua'ni na' cha' tso'o nu nti' na' cua'ni; ña'a ti ndu'ni na' cha' cuxi, masi nga'aa nti' na' cua'ni na' jua'a. ²⁰ Ndi'ya ndyu'u cha' lacua: lo'o ndyu'ni na' sca cha' nu ná tso'o nti' na', si'i ycu' na' nu ndu'ni cha' cuxi bi' li'; masi nu cha' cuxi nu laca loo ne' cresiya jna', bi' laca nu ndatsaa 'na cha' ndyu'ni na' ji'i.

²¹ Lo'o li' ndi'ya ndyaca cha' 'na lacua: Masi nti' tsa na' cua'ni na' sca cha' tso'o nquicha', nchca cuayá' ti' na' cha' xcui' cha' cuxi ntsu'u ne' cresiya jna'. ²² Tyucui tyiquee na' ndiya tsa ti' na' cua'ni na' lcaa cña nu ngulo ycu' Ndyosi ji'na nu ngua sa'ni; ²³ pana nchca cuayá' ti' na' cha' ndi'i chaca nu laca loo ji'i tyucui ña'a na'. Nxuu tya'a bi' lo'o lcaa cha' tso'o nu ntsu'u tyiquee na' ji'i; bi' laca cha' cuxi nu ntsu'u ne' cresiya jna', nu ndu'ni lo'o na' cha' cua'ni na' cña ji'i, ñi'ya nti' si cua laca na' sca preso.

²⁴ Xñi'i tsa ti' na' lacua. ¿Tilaca caca ji'i cua'ni lyaá ji'i tyucui ña'a na', cha' nga'aa cua'ni na' cha' cuxi jua'a? Cua chcuna' ti chalyuu 'na xqui'ya cha' cuxi nu ntsu'u ne' cresiya 'na. ²⁵ Sca ti ycu' Ndyosi Sti na taca ji'i Ni cua'ni lyaá Ni 'na, xqui'ya cña nu ngua'ni Jesucristo nu Xu'na na. ¿Bi' cha' quiña'a tsa xlya'be tya na' ji'i ycu' Ndyosi lacua! Pana tsa bi' ti cha' jlo ti' na', cha' nga'a cha' taquiya' na' ji'i cña nu ngulo ycu' Ndyosi; ná nchca jna' cua'ni

lyaa' na' ji'i ycuil' ca na' cha' ñati' chalyuu ti laca na', lo'o jua'a ña'a ti tya ndyu'ni ñati' chalyuu cha' cuxi.

8

Chalyuu cucui nu ntsu'u ji'i ngu' xqui'ya Xtyi'i ycuil' Ndyosi

¹ Pana juani ni, ndi'ya ngua'ni ycuil' Ndyosi: Nga'aa ndyanu yabe' hichu' na, si stu'ba ntsu'u cha' ji'na lo'o Jesucristo; nga'aa taca ji'i nu cuxi nu ntsu'u chalyuu cojolaqui ji'na juani, cha' Xtyi'i ycuil' Ndyosi laca loo ji'na lo'o ndi'i na nde chalyuu. ² Nu lo'o laca Xtyi'i ycuil' Ndyosi loo ji'na, li' caja chalyuu cucui ji'na xqui'ya Jesucristo, cha' stu'ba ntsu'u cha' ji'na lo'o Ni; na cua ngulo Ni ji'na ya' nu cuxi nu ndyu'ni cha' chcuna' chalyuu ji'na. ³ Cua ngua'ni Ni sca cha' tlyu nu ná ngua cua'ni nu cha' cusu' nu nda jyo'o Moisés lo'o ñati' nu ngua sa'ni. Ná ngua cña cha' bi', xqui'ya cha' cuxi tsa tyiquee ñati' chalyuu na; pana ngua ji'i ycuil' Ndyosi cua'ni cha' tlyu bi', nu lo'o nda Ni ji'i Sñi' ycuil' ca Ni yaa chalyuu re cha' ngua ñati'. Nda Ni ji'i nu Jesús bi' yaa, cha' caca yu sca msta' lu'ú; bi' laca msta' nu ngua ji'i cuityi' qui'ya nu ntsu'u ji'na. Ngua Jesús ñati'; stu'ba ti ngua yu ñi'ya laca cua ña'a ca ñati' chalyuu, cha' jua'a ngua ji'i yu cua'ni tye yu ji'i qui'ya nu ntsu'u ji'i ñati' cuxi na. Bi' cha' ngua Ni ñati'. ⁴ Lo'o nu juani taca cua'ni na cña nu ngulo Ni ji'na, la cui' cña laca nu nchcui' cha' cusu' bi' cha' cua'ni na; taca cua'ni na ji'i juani, xqui'ya cha' nga'aa caca cojolaqui nu cuxi nu ntsu'u chalyuu ji'na, cha' Xtyi'i ycuil' Ndyosi laca loo ji'na lo'o ndi'i na chalyuu juani.

⁵ Nu lo'o cua'ni na ñi'ya nu ndu'ni ñati' chalyuu ti, la cui' cha' cuxi nu ntsu'u ji'i ñati' bi', bi' laca loo ne' cresiya ji'na li'; pana si Xtyi'i ycuil' Ndyosi laca loo ji'na lo'o ndi'i na chalyuu, li' taca taquiya' na ji'i lcaa cha' nu nchcui' ycuil' Ndyosi. ⁶ Chcuna' chalyuu ji'na, si xcui' cua'ni na cha' cuxi nu ntsu'u nde chalyuu ti; pana caja chalyuu cucui ji'na cha' ti ti tyi'i tyiquee na, si taquiya' na ji'i lcaa cha' nu nchcui' ycuil' Ndyosi. ⁷ Tya'a cusuu ycuil' Ndyosi laca na, si ña'a ti ndu'ni na cha' cuxi ñi'ya nu ndu'ni ñati' chalyuu ti; ná nchca ji'na tsiya' ti taquiya' na ji'i cha' nu nda ycuil' Ni lo'o na, si ña'a ti tya nti' na cua'ni na cha' cuxi. ⁸ Bi' cha' ná taca ji'na cua'ni na cña nu nti' ycuil' Ni cha' cua'ni na, si tiji' tsa ti' na ji'i cha' cuxi nu ntsu'u chalyuu.

⁹ Nga'aa si'i jua'a ndi'i ma' juani, nga'aa nchca tiji' ti' ma' ji'i cha' cuxi nu ntsu'u nde chalyuu; stu'ba ntsu'u cha' ji'i ma' lo'o ycuil' Ndyosi juani, cha' cua'ni nda ycuil' Ndyosi Xtyi'i Ni cha' tyanu ne' cresiya ji'i ma'. Lo'o jua'a ná ntsu'u cha' ji'na lo'o Cristo tsiya' ti, si bilya tyanu Xtyi'i ycuil' Ni ne' cresiya ji'na, la cui' Xtyi'i nu ndyu'u ji'i Cristo. ¹⁰ Masi ngua'ni nu cuxi nu ntsu'u chalyuu cha' chcuna' chalyuu ji'i ma', pana tya lu'ú ma' juani, xqui'ya cha' lu'ú Xtyi'i ycuil' Ni ne' cresiya ji'i ma' si ntsu'u cha' ji'i ma' lo'o Cristo. Ndyanu Xtyi'i ycuil' Ni lo'o ma' nu lo'o ngua tso'o cresiya ji'i ma' cuentya ji'i ycuil' Ndyosi chacuayá' ji'i Jesús. ¹¹ La cui' Xtyi'i ycuil' Ndyosi laca bi', la cui' laca nu ngulo ji'i jyo'o Jesús ca su ntsiya nguatsi', ndyu'ú yu chaca quiya' li'. Lo'o jua'a cua'ni nda ycuil' Ndyosi Xtyi'i ycuil' Ni cha' tyanu ne' cresiya ji'i ma', cha' nu lo'o cajaa ma', li' cua'ni Ni cha' tyu'ú ma' chaca quiya' xqui'ya Xtyi'i ycuil' Ni.

¹² Cu'ma' ngu' tya'a ntsu'u cha' ji'na lo'o Cristo, juani nga'aa caca ji'i ñati' culo ngu' cña ji'na, cha' cua'ni na cha' cuxi ñi'ya ndu'ni ñati' chalyuu ti. ¹³ Chcuna' chalyuu ji'i ma' si xcui' culana ma' ji'i cha' cuxi lo'o ndi'i ma' chalyuu; pana chacuayá' ji'i Xtyi'i ycuil' Ni taca tyijiloo ma' ji'i cha' cuxi nu ntsu'u ji'i ma', cha' nga'aa cua'ni la ma' ji'i. Caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'i ma' li'.

¹⁴ Cua' ña'a ca na, cua' laca na sñi' ycuil' Ndyosi si ndu'ni na cua' ña'a ca cña nu nclyo Xtyi'i ycuil' Ndyosi ji'na. ¹⁵ Na cua' nda ycuil' Ndyosi Xtyi'i Ni ji'i ma', cha' ndu'ni Xtyi'i Ni cha' caca ma' sñi' ycuil' Ndyosi; ndu'ni bi' cha' ndi'ya taca chcuil' na lo'o ycuil' Ndyosi: “Sti ya”, ñacu' na ji'i Ni. Si'i cha' cuxi ndu'ni Xtyi'i Ni nu lo'o nclyo bi' cña ji'i ma', si'i cha' xcutsii ji'i ma' ñi'ya nu ntsii ma' cua sa'ni la, si'i jua'a cña ndu'ni nu bi'. ¹⁶ Cha' nu ntsu'u ne' cresiya ji'na ni, stu'ba nchcui' cha' bi' lo'o cha' nu nda Xtyi'i Ni lo'o na, cha' cua' laca na sñi' ycuil' Ni. ¹⁷ Nu lo'o cua' laca na sñi' ycuil' Ni, lo'o ji'na tyacua lcaa cha' tso'o nu ta

Ni li', lcaa ña'a cha' nu cua nda Ni ji'i Cristo; pana si cua nti' na cha' stu'ba ti tyi'i na lo'o Cristo ca su tlyu ca su ntucua Ni, li' ntsu'u cha' talo na lo'o ndyu'ni lya' ti' ngu' ji'na nde chalyuu ti, ñi'ya ndalo ycu'i Cristo lo'o ngua'ni lya' ti' ngu' ji'i yu.

¹⁸ Ntsu'u quiya' ndyiji xi cha' ti' ji'na laja lo'o ndi'i ti na nde chalyuu; pana xca ti cha' laca cha' bi', ná stu'ba laca cha' ti' bi' lo'o cha' tso'o nu caju ji'na ca nde loo la, nti' na'. Lo'o jua'a tya lyiji culu'u Ni lcaa cha' ji'na, ñi'ya caca cha' tso'o bi' nde loo la. ¹⁹ Lcaa ca na lu'ú nu cua ngüñá ycu'i Ndyosi nde chalyuu ni, ntajaty tsa na bi' ji'i ycu'i Ndyosi, ni jacua' culu'u Ni ji'i ñati chalyuu tilaca nu chañi cha' laca ngu' sñi' ycu'i Ni. ²⁰ Cua ngunu'u lcaa chalyuu; lcaa lo na nu ntsu'u nde chalyuu ni, ná lcaa na bi' ngua ñi'ya nu ngua ti' ycu'i Ndyosi cha' caca cha' bi' lo'o ngüñá Ni ji'i. Cua nguxtyanu Ni chalyuu cha' tyanu jua'a ti, masi si'i jua'a ndiya ti' lcaa lo na nu ntsu'u chalyuu bi'. Pana ná nga'a cha' tyanu cha' jua'a tyucui tyempo; ²¹ cua tyalaa ti sca tsá nu tye lcaa cha' cuxi nu ndu'ni cha' quiñu'u chalyuu, lcaa cha' cuxi nu laca loo ji'na. Lo'o li' tso'o tsa caca lcaa lo na nu ngüñá Ni nde chalyuu, cha' stu'ba ti cua'ni lyaá Ni ji'i nu na bi' lo'o ji'na nu laca na sñi' ycu'i Ni. ²² Tya lyiji caca cha' tlyu bi', pana jlo ti' na cha' ntsu'u tsa cha' ti'i, ntsu'u tsa cha' quicha ti' ji'i lcaa na nu ngüñá ycu'i Ndyosi nde chalyuu. Ñi'ya lo'o lijya ti' ji'i sca nu cuna'a cha' cua cala ti sñi', jua'a ntsu'u cha' ti' chalyuu juani. ²³ La cui' jua'a lo'o lcaa tya'a na nu ntsu'u Xtyi'i ycu'i Ndyosi ji'na, nxi'ya na ndi'i na cha' ntsu'u tsa cha' ti' ji'na juani. Na cua nda Ni Xtyi'i ycu'i Ni ji'na lo'o ndi'i na nde chalyuu, sca cha' tso'o nu nda Ni ji'na yala la laca. Laja li' ntajaty tsa na ji'i tsá tlyu bi', cha' cua'ni lyaá lyiji Ni ji'na, cha' xcutsa'a Ni ji'i tyucui ña'a na li'. Lo'o li' ta Ni su tyi'i na slo Ni, cha' cua laca na sñi' ycu'i Ni. ²⁴ Jly ti' na cha' ngua'ni lyaá Ni ji'na, masi nga'a cha' jatya na ji'i tsá tlyu bi', cha' cua'ni tye Ni cña nu ndyu'ni Ni. Sca na nu ntajaty na ji'i ni, lo'o cua na'a na ji'i, cha' ndu'u tucua cha' bi', nga'aa nti' cha' jatya la na ji'i li'; si'i na tya ntajaty na ji'i, na cua na'a na ji'i li'. ²⁵ Pana lo'o chañi cha' tya ntajaty na ji'i sca cha', li' ntsu'u cha' talo na ji'i, masi tya lyiji ña'a na ji'i, masi talo na tyiquee' ña'a cuayá' nu ña'a na ji'i cha' cua ndyu'u tucua.

²⁶ Bi' cha' laca cha' nxyucua Xtyi'i ycu'i Ndyosi ji'na, cha' ná nchca ji'na tsiya' ti. Ná jlo ti' na ñi'ya nu tso'o la chcu'i na lo'o ycu'i Ndyosi, pana Xtyi'i ycu'i Ni laca nu nclu'u ji'na ñi'ya nu chcu'i na lo'o Ni. Cua jlo ti' Xtyi'i ycu'i Ni cha' ti' tsa cha' nu ntsu'u tyiquee na, cha' ná ndyiji ñi'ya caca chcu'i na cha' bi' lo'o Ni; bi' cha' lo'o Xtyi'i ycu'i Ndyosi nchcu'i lo'o ycu'i Ndyosi Sti na cuentya ji'na li'. ²⁷ Nclyoty ycu'i Ndyosi lcaa ca cha' nu ntsu'u ne' cresiya ji'i ñati. Lo'o jua'a jlo ti' Ni lcaa cha' nu nti' Xtyi'i ycu'i Ni ta lo'o Ni, cha' nu lo'o ndijña nu bi' sca cha' ji'i ycu'i Ndyosi Sti na cuentya ji'na, stu'ba nti' Xtyi'i Ni lo'o lcaa cha' nu ncyacua ti' ycu'i Ndyosi Sti na.

Nga'aa ntsu'u nu cuxi nu caca cua'ni cha' culaya' ycu'i Ndyosi ji'i ñati ji'i Ni

²⁸ Jlo ti' na cha' cua nda ycu'i Ndyosi chacuayá' ñi'ya caca lcaa cha' nu ndyaca chalyuu, cha' caca tso'o chalyuu su ndi'i na si ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'i Ni. Na cua ngusubi Ni ji'na juani, cha' caca na ñi'ya nu ngua ti' Ni tya clyo cha' caca na. ²⁹ Masi tya lo'o nguxana chalyuu, tya li' jlo ti' ycu'i Ni tilaca laca nu tyaja'a xñi cha' ji'i Ni nde loo la. Ngua ti' Ni cha' caca na ñi'ya laca Jesús, Sñi' ycu'i ca Ni, ngua ti' Ni cha' caca Jesús tya'a na; quiña'a tsa tya'a sñi' ycu'i Ni caca na li', pana loo la laca Jesús. ³⁰ Jua'a ngua ti' Ni tya clyo la cha' caca na, bi' cha' ngusubi Ni ji'na. Nu lo'o cua ngusubi Ni ji'na, li' ngua'ni Ni cha' caca tso'o cresiya ji'na cuentya ji'i Ni; nu lo'o ndye caca tso'o cresiya ji'na, li' ta Ni su tyi'i na ca su tlyu ca su ntucua ycu'i Ni.

³¹ Lo'o cua ndyuna na lcaa cha' tso'o bi', li' taca ñacu'i na cha' ná ntsu'u nu caca xuy tya'a lo'o na, cha' ycu'i Ndyosi laca nu ndi'i lo'o na. ³² Ná nda ycu'i Ndyosi chacuayá' ji'i Jesús cha' tya'achu' yu ji'i cña ji'i Ni jua'a ti, masi nu sca ti Sñi' ycu'i Ni laca yu; nda Ni ji'i yu cha' cajaa lo crusi cuentya ji'i lcaa na lo'o tya'a na. Cua nda Ni lcaa cha' tso'o nu ji'i ycu'i ca Ni ji'i Jesús, la cui' nu laca nu sca ti Sñi' ycu'i Ni. Lo'o jua'a sca ti cuayá' nu ta Ni cha' bi' ji'na, ñi'ya lo'o nda Ni cha' bi' ji'i Sñi' ycu'i Ni. ³³ Ná tucui taca sta qui'ya

ji'na lacua, cha' cua laca ngusubi ycuí' Ndyosi ji'na; ycuí' Ndyosi laca nu cua ngulo yabe' ji'í laca qui'ya nu ntsu'u ji'na. ³⁴ Ná ntsu'u nu caca xcube' ji'na li', cha' xqui'ya na cua ngujuii Jesús, xqui'ya na cua ndyu'ú yu chaca quiya'. Lo'o juani ntucua Cristo la'a tsu' cui' ca su ntucua ycuí' Ndyosi, ndijña yu cha' clyu ti' ji'í ycuí' Ndyosi Sti yu cuentya ji'na. ³⁵ Ni sca cha' cuxi nu ntsu'u chalyuu ná taca cua'ni cha' culaya' Cristo ji'na juani, cha' ntsu'u tsa tyiquee nu Cristo bi' ña'a Ni ji'na. Ná sca caca ji'na, masi quicha tsa na, masi ti'í ti ndi'í na chalyuu, masi xcube' tsa ngu' ji'na, masi ndyiji jbi'ña ji'na, masi tye ste' na ngusu, masi ntsu'u tsa cha' cuxi su ndi'í ti na, masi cujuii ngu' ji'na; laca cha' bi' ná caca cua'ni cha' culaya' Cristo ji'na. ³⁶ Ndi'ya nchcui' sca cha' nu nscua lo quityi ji'í ycuí' Ndyosi:

Xqui'ya ycuí' Ndyosi, cua ña'a ca hora ndyujuii ngu' ji'na.

Ndyu'ni ngu' lo'o na ñi'ya si laca na xlya', la cui' xlya' nu ndya'a lo'o ngu' ji'í slo ñati nu ndujuii ji'í.

³⁷ Masi jua'a, lye tsa ntyijiloo na ji'í nu cuxi bi'; nga'aa nchca ji'í nu cuxi bi' culo cña ji'na tsiya' ti xqui'ya Jesús, cha' ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni ji'na. ³⁸ Bi' cha' jlo ti' na' juani cha' nga'aa ntsu'u ni sca na nu caca cua'ni cha' culaya' ycuí' Ndyosi ji'na, cha' ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni ji'na; masi cua ngujuii na, masi tya lu'ú na, ná culaya' Ni ji'na. Ni xca ji'í ycuí' Ndyosi nu ntucua nde cua, ni sca cui'í nu laca loo nde lo yuu, ná nchca ji'í tsiya' ti cua'ni cha' culaya' Ni ji'na. Masi chalyuu su ndi'í na juani, masi chalyuu nu caca nde loo la, ná culaya' Ni ji'na. Ná ntsu'u nu laca loo nde chalyuu nu nchca ji'í culo ji'na ya' nu Xu'na na; ³⁹ ná sca na nu ntsu'u nde cua, ná sca na nu ntsu'u nde qui'ñi ne' yuu, ná sca na tyucui ña'a chalyuu nu ngüiná ycuí' Ndyosi, ná caja ñi'ya nu culo ji'na ya' Jesucristo nu Xu'na na, cha' ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni ji'na.

9

Na cua ngusubi ycuí' Ndyosi ji'í ngu' judío cha' caca ngu' ñati ji'í Ni

¹ Ñati nu ntsu'u cha' ji'í lo'o Cristo laca na', bi' cha' xcui' cha' liñi ta na' lo'o cu'ma; si'í cha' cuiñi nchcui' na'. Xtyi'í ycuí' Ndyosi ngua'ni cha' ngua'ya cha' hique na', bi' cha' liñi tsa cha' nu ta na' lo'o ma juani. ² Xñi'í tsa ti' na', ti'í tsa ntsu'u tyiquee na' xqui'ya ngu' judío tya'a na'; ³ tyucui tyiquee na' tyaja'a na' cha' masi tyanu yabe' nu ntsu'u ji'í ngu' bi' hichu' ycuí' ca na', masi nga'aa ña'a Cristo jna' tsiya' ti nti' na', si jua'a ti taca cua'ni lyaá Ni ji'í ngu' tya'a quichi tyi na' bi'. ⁴ Laca ngu' bi' la cui' tya'a ñati ji'í jyo'o cusu' Israel, ñati ji'í nu yaa chalyuu nde loo la; sca ti tañi ntsu'u ji'í ngu' lo'o jyo'o bi', lo'o jua'a cua nda ycuí' Ndyosi chacuayá' cha' caca ngu' bi' ñati ji'í ycuí' Ni. Tlyu tsa cha' nu ngua'ni Ni, cha' ntaja'a ycuí' Ni tyi'í Ni lo'o ngu' bi'. Cua ngüiñi cha' ji'í ycuí' Ndyosi lo'o ngu' bi'; cua ngulo Ni cña ji'í Moisés, laca ña'a cña nu culo yu ji'í ngu' bi'; cua nda Ni cha' lo'o ngu' bi', ñi'ya nu caca lo'o cua'ni tlyu ngu' ji'í ycuí' Ni; lo'o jua'a yala la nda Ni cha' lo'o ngu' bi', ñi'ya nu caca ji'í Cristo nu ntsu'u cha' caa nde loo la. ⁵ Sñi' jyo'o cusu' ji'na laca ngu' bi'. Nu lo'o ngula Cristo chalyuu ngua Ni ñati, la cui' tya'a ngu' Israel ngua yu li'. La cui' jua'a laca Cristo ycuí' Ndyosi nu laca loo ji'í laca na tsiya' ti, bi' cha' laca tyempo ndu'ni tlyu ngu' ji'í Ni. Chañi tsa cha' bi'.

⁶ Si'í na ngujlyaa ti' ycuí' Ndyosi cha' nu nguxquiñi Ni lo'o ngu' Israel tya sa'ni la, cha' nu cua'ni lyaá Ni ji'í ngu'; pana nu tya'a ñati ji'í jyo'o Israel nu yaa chalyuu nde loo la ni, ná laca ngu' bi' ndaquiya' ngu' ji'í cha' nu nchcui' ycuí' Ndyosi, ñi'ya ndaquiya' ycuí' jyo'o Israel ji'í cha' bi' cua sa'ni la. ⁷ Lo'o jua'a si'í cua ña'a ca ñati tya'a ji'í jyo'o Abraham nu chañi ca laca ngu' judío. Ná stu'ba ngua'ni jyo'o Abraham lo'o laca sñi' yu, cha' cua nda ycuí' Ndyosi cha' lo'o yu tya tsubi' la ndi'ya: “Sca ti sñi' nu'u, nu Isaac ni, ji'í bi' tucua' na' cha' ji'í; jua'a tucua' na' cha' ji'í laca ñati nu tyu'ú ji'í yu tyempo nde loo la”, nacui' ycuí' Ndyosi ji'í Abraham. ⁸ Jua'a nchca cuayá' ti' na cha' ná caca ngu' sñi' ycuí' Ndyosi sca ti xqui'ya cha' tya'a ñati ji'í jyo'o Abraham lo'o ji'í jyo'o Israel laca ngu'; sca ti si tyucui tyiquee ngu' jlyu ti' ngu' cha' cua'ni Ni laca cña nu ngüiñi cha' ji'í Ni lo'o ngu' tya sa'ni la cha' cua'ni Ni, li' chañi cha' laca ngu' ñati ji'í ycuí' Ni. ⁹ Nde laca cña nu cua ngüiñi

cha' ji'i ycu'i Ndyosi lo'o jyo'o Abraham cua sa'ni li': "Chaca yija tyaa na", nacui Ni ji'i Abraham. "Hasta ca li' ta na' sca sñi' nu'u lo'o ma' Sara."

¹⁰ Cua nchcui' ycu'i Ndyosi cha' bi' lo'o nu Isaac bi'. Clyo'o jyo'o cusu' Isaac bi' ngua naa Rebeca. Lo'o li' ngula tucua tya'a sñi' nu Rebeca bi' lo'o sca ti sti ngu'. ¹¹⁻¹³ Masi tya lyiji cala nu sube bi', tya lyiji cuna ngu' ni sca cha' tso'o, ni sca cha' cuxi, li' ndacha' ycu'i Ndyosi ji'i Rebeca: "Nu cala clyo ni, bi' caca msu' ji'i nu cuañi' la", nacui Ni. Ndi'ya cha' nu nscua lo quityi lo'o nchcui' ycu'i Ndyosi ji'i tyucuaa nu sube bi': "Tyaca'a tsa Jacob 'na", nacui Ni, "pana nga'aa ndiya ti' na' ji'i Esaú tsiya' ti". Jua'a ndyanu cha', cha' ntsu'u chacuayá' ji'i ycu'i Ndyosi cha' subi Ni ji'i cua ña'a ca ñati' nu nti' ycu'i Ni; si'i xqui'ya cña nu ndyu'ni ti na caca na ñati' ji'i ycu'i Ndyosi lacua.

¹⁴ ¿Ha tso'o ñacui' na cha' ná liñi' ndu'ni ycu'i Ndyosi lacua? Ná taca chcu'i na jua'a. ¹⁵ Nde laca cha' nu nda Ni lo'o Moisés tya sa'ni la: "Cua ña'a ca ñati' nu nti' na' cua'ni tya'na ti' na' ji'i, bi' laca ñati' nu cua'ni tya'na ti' na' ji'i", nacui Ni. "Tso'o nti' na' ña'a na' ji'i cua ña'a ca ñati' nu ntsu'u tyiquee na' ña'aa ji'i." ¹⁶ Bi' cha' laca cha' si'i na ndu'ni clyu ti' ycu'i Ndyosi ji'na xqui'ya cha' nu ndiya ti' na' ji'i Ni, si'i na ndu'ni clyu ti' Ni ji'na xqui'ya cha' nguula tsa ndyu'ni na cña ji'i Ni; laca cha' tya'na ti' ni ña'a Ni ji'na, bi' cha' ngua'ni lyaá Ni ji'na. ¹⁷ Ntsu'u sca cha' nu nscua lo quityi cusu', la cui' cha' nu nda ycu'i Ndyosi lo'o jyo'o rey ji'i ngu' Egipto nu ngua li': "Cua nda na' chacuayá' jinu'u cha' caca nu'u rey", nacui Ni, "cha' caca cuayá' ti' nu'u cha' nguula tsa cña nu ndu'ni na' chalyuu. Lo'o jua'a caca cuayá' ti' ñati' tyucui ña'a chalyuu tilaca laca na", nacui Ni ji'i rey bi'. ¹⁸ Ca cuayá' ti' na li', cha' tya'na ti' ni ña'a Ni ji'i cua ña'a ca ñati' nu nti' Ni cua'ni tya'na ti' Ni ji'i; jua'a ndacu' Ni cha' ji'i cua ña'a ca ñati' nu nti' ti Ni tacu' Ni cha' ji'i, cha' nga'aa cuna ngu' cha' ji'i Ni.

¹⁹ ¿Ni cha' laca nsta ycu'i Ndyosi qui'ya ji'i ñati' chalyuu lacua, si jua'a ná nchca ji'na tsiya' ti' cua'ni na xi xa' la cha', si jua'a cua laca ngusubi ycu'i Ndyosi ji'i ña'a ñati' nu nti' ti Ni ji'i? ²⁰ Pana na nu laca na ñati' chalyuu ti, ná tso'o si xlyú na cha' jua'a hichu' ycu'i Ndyosi. Ñi'ya laca sca quityu' ni, ná nchca ji'i quityu' bi' xlyú cha' hichu' ñati' nu ngüiña ji'i lo'o yuu; ná nchca chcu'i quityu' bi' ndi'ya: "¿Ni cha' laca ngüiña nu'u jna' jua'a?" ²¹ Ntsu'u chacuayá' ji'i cuityi yuu cha' cuiña ma' na laca nu nti' ma' cuiña ma' lo'o yuu ji'i. Taca ji'i ma' cuiña ma' sca quityu' tso'o nu quiña'a nga'a, lo'o jua'a taca ji'i ma' cuiña ma' sca quityu' nu canta' ti ña'a, si jua'a nti' ma'; masi lo'o la cui' tya'a yuu ndya' nu tso'o bi', lo'o jua'a ndya' nu canta' ti bi'.

²² Ngua ti' ycu'i Ndyosi culu'u Ni ji'na ñi'ya ña'a xcube' Ni ji'i ñati' cuxi, cha' ca cuayá' ti' na cha' nguula tsa cña nu ndu'ni Ni. Ndalo tsa tyiquee Ni ji'i ñati' cuxi bi', masi cua ntsu'u tsa chacuayá' ji'i ycu'i Ndyosi cha' ca ñasi' Ni ji'i ngu', cha' jua'a cuityi Ni ji'i ngu' tsiya' ti. ²³ Pana ngua ti' Ni cha' caca cuayá' ti' na ñi'ya tlyu tsa cha' tso'o nu ndyu'ni Ni lo'o na, cha' tya'na tsa ti' ni ña'a Ni ji'na. Tya tsubi' la cua ngusubi ycu'i Ndyosi ji'na, cha' lo'o na caja cha' tso'o nu ntsu'u ji'i ycu'i Ndyosi ji'na. ²⁴ Ñati' ji'i ycu'i Ndyosi laca na; stu'ba ti ngusubi Ni ji'na, masi laca na ngu' judío, masi laca na ngu' xa' tsu'. ²⁵ Bi' laca cha' nu nguscua jyo'o Oseas lo quityi, nu lo'o nacui ycu'i Ndyosi ndi'ya:

Cusubi na' ji'i ñati' nu caca ñati' jna', masi si'i jua'a ngua ngu' nquicha';

la cui' ñati' nu ná ntsu'u tyiquee na' ña'a na' ji'i nquicha',

la cui' ngu' bi' tso'o tsa caca tyiquee na' ña'a na' ji'i ngu' juani, nacui Ni.

²⁶ Lcaa quichi' su nacui ji'i ngu' bi' tya tsubi' la: "Si'i ñati' ji'i ycu'i Ndyosi laca ma", ca bi' ñacu' ji'i ngu' juani: "Sñi' ycu'i Ndyosi nu lu'ú ca laca ma".

²⁷⁻²⁸ Lo'o jua'a ntsu'u chaca cha' nu nchcui' jyo'o Isaías ji'i ngu' Israel ndi'ya: "Ná ndu'ni cha' masi quiña'a tsa ñati' tyu'ú ji'i Israel nde loo la; masi ñi'ya laca yusi' nu ndi' ti' tyujo'o, tsa lo cua tya'a ñati' caca na. Cua nacui ycu'i Ndyosi nu Xu'na na cha' yala ti cuityi Ni ji'na nu lo'o xcube' Ni ji'na, pana tya tyanu xi tya ñati' tya'a na nu cua'ni lyaá Ni ji'na." ²⁹ La cui' jua'a nchcui' Isaías chaca cha' ndi'ya:

Tya sa'ni la ndye cha' tsiya' ti ji'i ngu' quichi' Sodoma lo'o ji'i ngu' quichi' Gomorra; la cui' jua'a taca cua'ni tye ycu'i nu Xu'na na ji'i lcaa ngu' Israel tya'a na.

Pana cua nda Ni chacuayá' clyaá tucua sna tya'a ti ngu' tya'a na, xqui'ya cha' tya'na tsa ti' Ni ña'a Ni ji'na.

Ná ntaja'a ngu' judío xñi ngu' cha' tso'o nu nda Jesucristo lo'o ngu'

³⁰ Ndi'ya ñacui na lacua: Cua ngua tso'o cresiya ji'i ngu' xa' tsu' cuentya ji'i ycui' Ndyosi, xqui'ya cha' ngusñi ngu' cha' ji'i Jesús, masi si'i ngu' judío laca ngu' bi'; ngua tso'o cresiya ji'i ngu' bi' xqui'ya cha' jlya ti' ngu' cha' nu nchcui' ycui' Ndyosi, si'i na ngua'ni tsa ngu' cña cha' caca tso'o cresiya ji'i ycui' ca ngu'. ³¹ Pana nu ngu' nu ngutu'ú ji'i jyo'o Israel ni, ná ngujui ñi'ya caca tso'o cresiya ji'i ngu' cuentya ji'i ycui' Ndyosi; cua ndyuna ngu' cha' nu nda Ni lo'o ngu' nquicha', pana ná ndaquiya' ngu' lcaa cha' bi'. ³² ¿Ni cha' laca ná ngua tso'o cresiya ji'i ngu' judío lacua? Laca cha' ná jlya ti' ngu' cha' taca ji'i Jesús cua'ni cho'o ji'i cresiya ji'i ñati. Nti' nu ngu' judío bi' cha' caca tso'o cresiya ji'i ngu' cuentya ji'i ycui' Ndyosi laja lo'o ndyu'ni ti ngu' cña nu ngulo jyo'o Moisés ji'i ngu'. Ngua cuxi cha' ji'i ngu' li', ñi'ya laca si cua nclýú ti'i ngu' chu' sca quee nu ntsiya cla'be tyucuii su ndya'a ngu'. ³³ Cha' ji'i quee bi' nscua sca cha' lo quityi cusu', nu nchcui' ndi'ya: Sta na' sca quee nu xtyii tyucuii su ndya'a ngu' Israel, ngu' quichi Sión bi', nacui ycui' Ndyosi.

Jesús laca ñi'ya laca quee bi', lo'o jua'a ta Jesús sca cha' tyuju'u ti' ji'i ngu' bi'; tyuu tya'a ngu' bi' ca tyuju'u ti' ngu' xqui'ya Jesús bi'. Pana ná ntsu'u cha' caca taja ti' ngu' ji'i Jesús, si cua ngusñi ngu' cha' ji'i.

10

¹ Cu'ma ngu' tya'a ntsu'u cha' ji'na lo'o Jesús, tyucui tyiquee na' lye tsa nchcui' tya'na na' lo'o ycui' Ndyosi, cha' cua'ni lyaá Ni ji'i ngu' judío tya'a na'. ² Liñi tsa cha' nu chcui' na' ji'i ngu' bi', cha' tso'o tsa ndu'ni tlyu ngu' ji'i ycui' Ndyosi nquicha', pana ná jlo tso'o ti' ngu' ñi'ya laca cña nu nti' Ni cha' cua'ni ngu'; ³ ná nchca cuayá' ti' ngu' bi' ñi'ya ndu'ni Ni cha' ca tso'o cresiya ji'i ñati cuentya ji'i ycui' Ni. Xa' ña'a nti' ngu' bi'; cha' ji'i ycui' ca ngu' nclýana ngu' ñi'ya caca tso'o cresiya ji'i ngu', cha' ná ntaja'a ngu' jlya ti' ngu' ji'i cña nu ndyu'ni ycui' Ndyosi. ⁴ Pana cua ñaa Jesús chalyuu juani, cua ngusñi na cha' ji'i yu, bi' cha' taca ca tso'o cresiya ji'na cuentya ji'i ycui' Ndyosi; nga'aa nti' cha' taquiya' tsa na cha' cusu' nu cua nda jyo'o Moisés bi', cha' si jua'a taca ca tso'o cresiya ji'na.

⁵ Ndi'ya laca cha' nu nguscua jyo'o Moisés lo quityi lo'o nchcui' yu ñi'ya caca tso'o cresiya ji'na, si taquiya' na lcaa cha' cusu' bi': "Tso'o ti tyi'i na chalyuu, si cua'ni na lcaa ca cña nu ngulo ycui' Ndyosi ji'na". Jua'a nchcui' quityi bi'. ⁶ Pana chaca cha' nscua lo quityi ñi'ya caca ca tso'o cresiya ji'na lo'o xñi ti na cha' ji'i Jesús; ndi'ya nchcui' quityi bi': "Ná nga'a cha' tsaana na tsaana na ji'i Cristo ca su ntucua ycui' Ndyosi nde cua", nacui quityi, "cha' tyaa lo'o na ji'i Cristo nde lo yuu. ⁷ Ná nga'a cha' tsaana na ji'i Cristo ca su ntsiya jyo'o", nacui quityi, "cha' tyaa lo'o na ji'i nde lo yuu chaca quiya'." ⁸ Ndi'ya ntsu'u cha' lo'o jlya ti' na ji'i Ni: "Cacua tsa ntsu'u cha' ji'i Jesús ji'na. Taca tyu'u cha' ji'i Cristo nde tu'ba na, taca tyu'u cha' bi' nde ne' cresiya ji'na." Bi' laca cha' tso'o nu ta na lo'o ngu', cha' taca cua'ni lyaá Ni ji'na ji'i nu cuxi, si chañi cha' xñi na cha' ji'i Jesús. ⁹ Tsa bi' ti cha' nti', cha' cacha' na ji'i ngu' cha' Jesús laca nu Xu'na na, lo'o jua'a tyucui tyiquee na jlya ti' na cha' ngua'ni ycui' Ndyosi cha' ndyu'ú Jesús chaca quiya' ca su nguatsi'. Li' taca ji'i Ni cua'ni lyaá Ni ji'na, ¹⁰ cha' nde ne' cresiya ji'na ntsu'u cha' ji'i Jesús nu cua ngusñi na, lo'o la cui' jua'a nde tu'ba na ntsu'u cha' ji'i Jesús nu nchcui' na lo'o ñati; li' taca ca tso'o cresiya ji'na cuentya ji'i ycui' Ndyosi, lo'o jua'a cua'ni lyaá Ni ji'na ji'i lcaa cha' cuxi nu ntsu'u chalyuu.

¹¹ Cua nscua chaca cha' lo quityi ji'i ycui' Ndyosi ndi'ya: "Ni tsaca na, tya'a ngusñi na cha' ji'i ycui' Ndyosi, ná ntsu'u cha' caca taja ti' na ji'i Ni li'". Jua'a nchcui' quityi. ¹² Sca ti cuayá' tyacua cha' bi' ji'i ngu' judío, la cui' jua'a tyacua cha' bi' ji'i ngu' xa' tsu', cha' sca ti ycui' Ndyosi nu Xu'na na laca loo ji'i lcaa ñati chalyuu; sca ti cuayá' tso'o tsa ndu'ni Ni lo'o lcaa ñati nu jña cha' clyu ti' ji'i ycui' Ni chacuayá' ji'i Jesús. ¹³ Ndi'ya ndyu'u cha' nu nscua lo quityi cusu': "Cua'ni lyaá Ni ji'i lcaa ñati nu jña cha' clyu ti' ji'i Ni chacuayá'

ji'i ycuil nu Xu'na na". ¹⁴ Pana ná caca chcuil ngu' lo'o ycuil Ndyosi chacuayá' ji'i Jesús si bilya xñi ngu' cha' ji'i yu; jua'a ná caca xñi ngu' cha' ji'i Jesús si bilya cuna ngu' cha' bi'; ni ná caca cuna ngu' cha' bi' si bilya caja ñati nu ta cha' bi' lo'o ngu'. ¹⁵ Pana ná tucui caca ji'i tsa cha' ta cha' bi' lo'o xa' la ngu' si ná culo Ni cña ji'i cha' tsa. Ndi'ya nchcuil quityi cusu': "Tso'o tsa nti' na lo'o tyalaa ngu' slo na cha' ta ngu' cha' tso'o ji'i ycuil Ndyosi lo'o na, cha' culu'u ngu' ñi'ya caca cha' ti ti tyi'i tyiquee na". Jua'a nchcuil quityi.

¹⁶ Ná ndyuna tso'o lcaa ñati cha' nu nda na lo'o ngu', nu lo'o ndacha' na ji'i ngu' ñi'ya cua'ni lyaá Ni ji'i ñati. La cui' jua'a ngua lo'o jyo'o Isaías cua sa'ni. "Ndyosi Xu'na ya, ná tucui ndu tsiya' ti nu ngusñi cha' jinu'u nu nchcuil ya lo'o ngu'", nacui jyo'o bi'. ¹⁷ Pana nu na ni, cua ngusñi na cha' ji'i Jesús nu ngua tya clyo, tya lo'o ndyuna na cha' tso'o nu cua nchcuil ngu' lo'o na cha' ji'i Cristo.

¹⁸ Nti' na' xcuane na' sca cha' ji'i cu'ma: ¿Ha bilya cuna ngu' judío cha' ji'i Cristo lacua? Cua ndyuna ngu', cha' cua nscua sca cha' lo quityi cusu' nu nchcuil ndi'ya:

Tyucui ña'a chalyuu nguañi cha' nu nda ngu' lo'o;

lcaa se'i ndyalaa cha' nu nchcuil ngu', masi ca su cua tyijyu' la cua ndyalaa cha' bi'.

Jua'a nchcuil quityi. ¹⁹ Chaca cha' xcuane na' ji'i ma li': ¿Ha ná nda ngu' judío cuentya ñi'ya ndyu'u cha' bi' lacua? Sa'ni tsa nguscua jyo'o Moisés cha' ji'i ngu' bi', ndi'ya nchcuil quityi bi':

Cua'ni na' cha' caca liye' ti' ma ña'a ma ji'i xa' ñati nu si'i ñati tso'o laca ngu' nti' ma, nacui Ni.

Nacui ma cha' ple tsa ngu'; ná nchca cuayá' ti' ngu', nti' ma.

Ta na' cha' ñasi' ti' ji'i ma, xqui'ya cha' cua ngusñi ñati bi' cha' jna'; masi cu'ma ni, ná nti' ma cuna ma cha' jna', nacui Ni.

²⁰ Lo'o jua'a liñi tsa cha' nu nda jyo'o Isaías nu ngua sa'ni cuentya ji'i ycuil Ndyosi:

La cui' ñati nu bilya clyana ngu' cha' 'na, cua ngujui cha' jna' ji'i ngu' juani, nacui Ni.

Masi bilya jña ngu' sca cha' tso'o jna', cua nlyu'uloo na' ji'i ngu' bi' juani.

²¹ Pana xa' ña'a nguscua jyo'o Isaías cha' ji'i ngu' Israel: "Tyucui tsa ngusi'yana na' ji'i ngu'", nacui Ni, "pana ná ndaquiya' ngu' bi' 'na tsiya' ti; xcuil na nxuu tya'a ti ngu' lo'o na". Jua'a nchcuil quityi.

11

Si'i lcaa ngu' judío nu nguxtyanu ngu' ji'i ycuil Ni

¹ Ná nti' ycuil Ndyosi tsiya' ti culaya' Ni ji'i ngu' judío, cha' laca ngu' ñati ji'i ycuil Ni. Lo'o jua'a ycuil na' laca na' ngu' judío, cha' sca ti lo tañi na' lo'o jyo'o Abraham; laca na' tya'a jyo'o cusu' Benjamín. ² Nu ngua sa'ni ngusubi ycuil Ndyosi ji'i ngu' Israel, cha' caca ngu' ñati ji'i Ni; juani nga'aa culaya' Ni ji'i ngu' bi'. ¿Ha ná ntsu'u ti' ma cha' nu nscua lo quityi cuentya ji'i nu Elías bi'? Sca jyo'o cusu' nu nda cha' ji'i ycuil Ndyosi lo'o ñati sa'ni ngua jyo'o Elías bi'; pana nu lo'o nchcuil Elías lo'o ycuil Ndyosi, ngusta yu qui'ya ji'i ngu' Israel ndi'ya: ³ "Ndyosi Xu'na na', cua ndyujui ngu' bi' ji'i lcaa ñati nu laca tu'ba jinu'u", nacui nu Elías bi'. "Cua ngüityi ngu' ji'i lcaa su tlyu su ndu'ni tlyu ya jinu'u nquicha'. Chaca tya na' ndyanu na' juani; lo'o jua'a na', cujuui ngu' jna' cua nti' ngu'", nacui yu ji'i ycuil Ndyosi. ⁴ Li' nguxacu Ni cha' ji'i yu bi': "Ná cube ti' nu'u. Tya ndu tya chcati mil tya'a ngu' qui'yu nu caca cña 'na, ñati nu bilya tyu sti' slo lcu'jo'ó Baal", nacui Ni ji'i Elías. ⁵ La cui' jua'a laca tyempo juani, si'i lcaa ngu' judío nu nguxtyanu ngu' ji'i ycuil Ndyosi; tya ndi'i xi ñati nu cua ngusubi Ni ji'i, xqui'ya cha' tso'o tsa ntsu'u tyiquee Ni ña'a Ni ji'i ñati bi'. ⁶ La cui' jua'a tya'na tsa ti' Ni ña'a Ni ji'na, bi' cha' tso'o tsa ndu'ni Ni lo'o na. Si'i na clyáa na' ji'i nu cuxi xqui'ya sca cña nu ngua'ni ycuil ca ti na, cha' ná ntsu'u cha' ñacu ni na cha' ycuil Ndyosi ngua'ni lyaá ji'na si cua ngua'ni lyaá na ji'i ycuil ca na, nti' na.

⁷ Ndi'ya ngua li': Ná lcaa ngu' Israel ngua ji'i ngu' cua'ni ngu' cha' ca tso'o cresiya ji'i ngu' cuentya ji'i ycuil Ndyosi, ñi'ya ngua ti' ngu' cha' cua'ni ngu'. Ñati nu ngusubi ycuil Ndyosi ji'i ni, ngujui ñi'ya caca cha' bi' ji'i ngu'; pana nu xa' la tya'a ngu' Israel bi', tsa tyempo ti ndyacu' jyaca ngu'. ⁸ Ndi'ya nchcuil quityi cusu' cha' ji'i ngu' bi': "Nga'aa nda

ycui' Ndyosi chacuayá' cha' ca cuayá' ti' ngu' bi'. Laca ngu' bi' ñi'ya si ntsu'u cloo ngu', pana ná sca na ña'a ngu' tsiya' ti; laca ngu' ñi'ya si ntucúa' jyaca ngu', pana ná nduna ngu' tsiya' ti. Lo'o jua'a ña'a ti ndu'ni ngu' bi' juani.” ⁹ La cui' tya'a cha' nda jyo'o rey David, lo'o nacui yu ndi'ya:

Quiña'a tsa cha' tso'o ngusta ycui' Ndyosi lo mesa ji'i ngu' Israel,
pana cua ngunu'u cresiya ji'i ngu' xqui'ya cha' tso'o bi';
bi' cha' nchcubel' Ni ji'i ngu', ñi'ya laca si na cua ndyú ngu' ne' sca lco'o,
ñi'ya laca si na cua nclýu ngu' cha' ntyucua quee quiya' ngu'.

¹⁰ Tso'o si caca cuityi' ti ngu', cha' nga'aa caca ña'a ngu';
tso'o si caja cña ti' ji'i ngu', cha' catsa hichu' ngu' tsiya' ti.
Jua'a nscua lo quityi' bi'.

Ñi'ya cua'ni lyaá Ni ji'i ngu' xa' tsu'

¹¹ Chaca cha' ñacui na' juani: Nu lo'o nclýu ngu' judío bi', si'i na ngua cuxi ji'i ngu' tsiya' ti; xqui'ya cha' ná ndaquiya' ngu' bi' tsiya' ti ji'i ycui' Ndyosi, bi' cha' ngu'juí la xi tyempo ji'i ngu' xa' tsu' cha' clyana ngu' ji'i ycui' Ndyosi, cha' cua'ni lyaá Ni ji'i ngu'. Cua nti' ycui' Ndyosi cha' ña'a ngu' judío ñi'ya ngusñi ngu' xa' tsu' cha' ji'i ycui' Ni, lo'o li' jña ngu' judío cha' clyu ti' ji'i ycui' Ni cha' cua'ni lyaá Ni ji'i ycui' ca ngu'. ¹² Jua'a ngua cha' tso'o la ndyuna ngu' tyucui ña'a chalyuu cha' ji'i ycui' Ndyosi, masi cha' cuxi ngua'ni ngu' judío bi'. La cui' jua'a ngua tso'o la cha' ji'i ngu' xa' tsu' cuentya ji'i ycui' Ndyosi, masi ngua cuxi la chalyuu ji'i ycui' ngu' judío. Bi' cha' tlyu tsa cha' tso'o caca, nu lo'o xcutsa'a Ni tyiquee cua ña'a ca ngu' judío lo'o xñi ngu' cha' tso'o nu ji'i Jesús.

¹³ Lo'o cu'ma ngu' xa' tsu' ni, nti' na' ta na' xi cha' lo'o ma. Ycui' Ndyosi laca nu ngusubi 'na, cha' tsa'a na' ta na' cha' ji'i Jesús lo'o cu'ma nu ndi'i ma xa' tsu'. Nchcui' na' lo'o cu'ma jua'a, xqui'ya cha' ndulo tsa cña nu nda Ni 'na. ¹⁴ Nti' tsa na' cha' lo'o xi ngu' judío tya'a na' jña ngu' ji'i ycui' Ndyosi, cha' ta Ni la cui' ti cha' tso'o nu ntsu'u ji'i ma ji'i ngu' judío bi', cha' caca cua'ni lyaá Ni ji'i ngu' bi'. ¹⁵ Nu lo'o ngulaya' Ni ji'i ngu' judío, li' ngua'ni Ni cha' caca stu'ba cha' ji'i ycui' Ni lo'o ngu' xa' tsu'. Tso'o la tsiya' ti caca cha' lo'o quiñi cha' ji'i Ni lo'o ngu' judío chaca quiya', cha' li' caca ji'i lcaa ñati ñi'ya laca si xa' ta Ni chalyuu ji'i ñati nu cua ngu'juí. ¹⁶ Cuentya ji'i ngu' judío ni, na ji'i ycui' Ndyosi laca sca xlyá nu ndya' tya clyo, lo'o li' si cua nda ngu' tsa lo cua ji'i Ni, na ji'i ycui' Ni laca ña'a tsaca ngulu' scua xlyá bi'. La cui' jua'a laca lo'o sca yaca nu ndyataa ngu' cha' caca cuentya ji'i ycui' Ndyosi; lo'o caluu yaca bi', lo'o cuentya ji'i ycui' Ni caca lcaa sta' yaca bi'. Ndi'ya ndyu'u tyucuaa cha' bi', cha' ñi'ya ngua jyo'o Abraham ñati ji'i ycui' Ndyosi cha' ngusñi yu cha' ji'i Ni, jua'a laca lcaa ñati chalyuu ñati ji'i ycui' Ndyosi, nu lo'o xñi ngu' cha' ji'i Ni.

¹⁷ Laca ngu' judío ñi'ya si laca ngu' sca yaca cuiñi, sca yaca olivo ni. Na cua ngusi'yu ycui' Ndyosi ji'i tyuu tya'a sta' yaca bi', ngulotsu' Ni ji'i sta' yaca bi' li'; pana juani la cui' ca su ngutucua sta' yaca bi' nquicha', ndacua ngusca' Ni tyuu tya'a sta' yaca quixi', cha' xñi ca'a sta' yaca quixi' bi' ji'i yaca cuiñi bi'. Ñi'ya laca sta' yaca quixi', jua'a laca cu'ma ngu' xa' tsu', cha' cua ngu'juí la cui' cha' tso'o ji'i ma, ña'a cha' tso'o nu ntsu'u ji'i ngu' judío. Laca ma ñi'ya laca si sca ti suu yaca laca ma lo'o ngu' judío, si sca ti si'ye laca ma lo'o ngu' bi'. ¹⁸ Bi' cha' ná tso'o laca si culacua ti' ma cha' tso'o la cu'ma, cuxi la ngu' judío, nu ngu' nu laca ñi'ya laca sta' ycui' yaca. Si jua'a nti' ma, tso'o la si tyi'u ti' ma cha' si'i cu'ma nu ndyu'ni cu'ú ma ji'i suu yaca bi', la cui' suu bi' laca nu nda cha' tso'o ji'i cu'ma.

¹⁹ Ná tyiquee' ñacui ma 'na: “Ca su ngusi'yu Ni ji'i sta' yaca bi', ca bi' ngu'juí su xñi ca'a ya ji'i yaca olivo bi'”, ñacui ma. ²⁰ Chañi cha' ji'i ma. Pana ndi'ya laca cha': cua ngulotsu' ycui' Ndyosi ji'i ngu' judío ji'i yaca bi', xqui'ya cha' ná ngusñi ngu' cha' ji'i Ni; pana cu'ma ni, xqui'ya cha' ngusñi ma cha' ji'i ycui' Ni, bi' ti cha' cua ngu'juí chacuayá' ji'i ma cha' xñi ca'a ma ji'i yaca bi' ca su ntucua ma juani. Bi' cha' ná ntsu'u cha' cua'ni tyucuaa ti' ma lo'o ngu' judío bi'. Culacua tso'o ti' ma xi. ²¹ Ná ngua'ni ycui' Ndyosi cha' clyu ti' ji'i

ngu' judío, ngu' nu laca sta' ycu' yaca bi'; ngusi'yu cu' Ni ji'i sta' bi'. Lo'o jua'a ná cui'ya Ni cha' clyu ti' ji'i cu'ma, si jua'a xtyanu ma ji'i ycu' Ni. ²² Cui'ya ma cuentya lacua, cha' taca ji'i Ni cua'ni tso'o Ni lo'o ñati, lo'o jua'a xa' tyempo taca ji'i Ni cua'ni tyaala Ni ji'i ñati, si jua'a nti' Ni. Tyaala tsa ngua'ni Ni lo'o ngu' bi', xqui'ya cha' ná ndaquiya' ngu' ji'i ycu' Ni; lo'o jua'a tso'o ti cua'ni Ni lo'o cu'ma, si ña'a ti taquiya' ma ji'i Ni nu ndyu'ni tsa cha' tso'o lo'o ma. Si nga'aa taquiya' ma ji'i cha' nu nchcui' Ni, la cui' jua'a culaya' Ni ji'i ma li'. ²³ Pana xa' quiñi cha' ji'i ycu' Ndyosi lo'o ngu' judío, si xcutsa'a ngu' bi' cha' nu ntsu'u ne' cresiya ji'i ngu', si taquiya' ngu' ji'i ycu' Ni chaca quiya'. Li' xñi ca'a ngu' ji'i suu yaca bi' chaca quiya', la cui' se'i bi' su ngutucua ngu'; taca ji'i ycu' Ndyosi sta tso'o Ni ji'i ngu' judío chaca quiya' ca la cui' su tso'o su ngutucua ngu' clyo. ²⁴ Ná stu'ba cha' ji'i ma lo'o ngu' judío cua sa'ni la. Na cua ngulotsu' ti Ni ji'i ma ca su ngutucua ma lo sca suu yaca quixi'; li' cua ngusca' Ni ji'i ma, cha' xñi ca'a ma ji'i suu yaca cuiñi bi'. Pana si'i jua'a ndyaluu yaca bi' clyo. Lo'o nu ngu' judío ni, ná tlyu cña masi xa' sca' Ni ji'i ngu' lo la cui' suu yaca su ngutucua ngu' tya clyo; yala ti xñi ca'a ngu' ji'i suu yaca bi' chaca quiya', cha' sta' ycu' yaca bi' laca ngu'.

Lo'o cua'ni lyaá Ni ji'i lcaa ngu' judío

²⁵ Cu'ma ngu' tya'a ntsu'u cha' ji'na lo'o Cristo, nti' na' cha' caca cuayá' ti' ma cha' tucui re, sca cha' ji'i ycu' Ndyosi nu ntsu'u cuatsi' ti nquicha'; lo'o caca cuayá' ti' ma cha' re, nga'aa chcu' ma cha' tyixi lo'o ngu' judío li'. Ndi'ya laca cha': Quiña'a tsa tya'a ngu' judío ntsu'u nu ndyacu' hique ngu' tsiya' ti, cha' ná caca cuna ngu' cha' ji'i Jesús; ña'a cuayá' nu tye cuna lcaa ngu' xa' tsu' nu nga'a cha' xñi cha' ji'i Jesús, ²⁶ li' cua'ni lyaá ycu' Ndyosi ji'i lcaa ngu' nu chañi ca tya'a ñati ji'i Israel. Ndi'ya nscua cha' lo quityi cusu':

Tya nu cua'ni lyaá ji'i ma, nde quichi' Sión bi' tyu'u yu caa yu.

Culotsu' yu bi' lcaa cha' cuxi nu ntsu'u ji'i ngu' Israel tya'a yu,

²⁷ lo'o li' cuityi na' lcaa qui'ya nu ntsu'u ji'i ngu' bi', nacui ycu' Ndyosi.

Li' tyu'u tucua cha' nu nguxquiñi na' lo'o ngu' bi' nu ngua sa'ni.

Jua'a nchcui' quityi.

²⁸ Tya'a cusuu ycu' Ndyosi laca ngu' judío juani, xqui'ya cha' ná jlya ti' ngu' cha' chañi cha' cua ngua'ni lyaá Ni ji'i ngu'; bi' cha' cua ngujui la xi tyempo ji'i cu'ma ngu' xa' tsu', cha' xñi ma cha' ji'i Jesucristo xqui'ya ngu' judío. Pana ña'a ti tya ntsu'u tsa tyiquee ycu' Ndyosi ña'a Ni ji'i ngu' bi', xqui'ya cha' cua ngusubi Ni ji'i jyo'o cusu' ji'i ngu' bi' tya clyo cha' caca ngu' ñati ji'i Ni. ²⁹ Ná tya'achu' ycu' Ni ji'i sca cha' nu cua nda Ni lo'o na, ná culaya' Ni ji'i sca ñati nu ntsu'u cha' ji'i lo'o ycu' Ni. ³⁰ Lo'o jua'a cu'ma, ná ndaquiya' ma cha' ji'i ycu' Ndyosi cua sa'ni la; pana tya'na ti' Ni ña'a Ni ji'i ma nu lo'o nga'aa jlya ti' ngu' judío ji'i Ni. ³¹ Masi ná ndaquiya' ngu' judío bi' ji'i ycu' Ndyosi juani, pana la cui' jua'a cua'ni tya'na ti' ycu' Ndyosi ji'i ngu' bi' ca nde loo la, ñi'ya nu ndu'ni tya'na ti' Ni ji'i ma. ³² Sca ti cuayá' nguxtyanu Ni ji'i lcaa ñati chalyuu cha' ná taquiya' ngu' ji'i ycu' Ni, si jua'a nti' ngu', cha' jua'a ná ntaja'a ngu' taquiya' ngu' ji'i Ni tsiya' ti. Pana tiya' la li' caca ji'i ycu' Ni cua'ni tya'na ti' Ni ji'i ngu' lo'o clyana ngu' ji'i Ni chaca quiya'.

³³ Tlyu tsa cha' tso'o ndyu'u ca slo ycu' Ndyosi; lcaa cha' nchca cuayá' ti' Ni, lcaa cha' jlo ti' ycu' Ni. Sca ti ycu' Ndyosi jlo ti' na ca laca nu lijya nde loo la, sca ti ycu' Ndyosi jlo ti' na laca nu ndu'ni ycu' Ni. Ndi'ya cha' nscua lo quityi cusu' cuentya ji'i cha' bi':

³⁴ “¿Tilaca caca cuayá' ti' ñi'ya laca cha' nu ca'ya hique ycu' Ni? ¿Ha ntsu'u ñati nu nchca ji'i ta sca cui' lo'o ycu' Ndyosi? ³⁵ Ná caja ñi'ya nu ta na sca na nu jña ycu' Ni, cha' tiya' la tya Ni caya' ji'i ji'na.” ³⁶ Lcaa na nu ntsu'u chalyuu, na ji'i ycu' Ndyosi laca bi', cha' cua ngüñá ycu' Ni lcaa na, cha' caca bi' cña ji'i Ni. Nga'aa caca tye cha' cua'ni tlyu na ji'i ycu' Ndyosi. Lo'o jua'a chañi tsa cha' bi'.

¹ Cu'ma ngu' tya'a ntsu'u cha' ji'na lo'o Cristo, xqui'ya cha' lye tsa ndu'ni tya'na ti' Ni ji'na, bi' cha' nchcui' na' lo'o ma juani. Ta ma tyucui ña'a ma ji'i ycu' Ndyosi, cha' cua'ni ma cua ña'a ca cña nu nti' Ni cha' cua'ni ma nde chalyuu; ta ma tyucui ña'a ma ji'i Ni cha' xcui' na tyi'i ma chalyuu cuentya ji'i ycu' Ni, cha' laca ma ñi'ya nti' sca msta lu'ú ti. La cui' jua'a nti' ycu' Ndyosi, cha' laca ma ñati ji'i Ni. Na cua laca ntsu'u cha' cua'ni ma jua'a. ² Nga'aa ta ma tyempo cha' tatsaa ngu' ji'i ma cha' cua'ni ma cha' cuxi; xa' ña'a tyi'i ma chalyuu juani, cha' cua nchcutsa'a Ni lcaa cha' nu ntsu'u ne' cresiya ji'i ma. Bi' cha' caca cuayá' ti' ma cua ña'a ca cña nu nti' ycu' Ndyosi cha' cua'ni ma: ña'a cña laca nu tso'o la cha' cua'ni ma, ña'a cña nu ndiya la ti' ycu' Ndyosi ji'i, ña'a cña nu tyu'u tso'o la ji'i ma su cua ndye cha' bi'; lcaa cha' bi' caca cuayá' ti' ma li'.

³ Tlyu tsa cha' tso'o nu ngua'ni ycu' Ndyosi lo'o na', nu lo'o nda Ni cña jna'; bi' cha' nchcui' tsa na' lo'o ma juani, cha' nga'aa cua'ni tyucuaa ti' ma lo'o xa' ñati. Nga'a cha' culacua ti' ma cha' lcaa cña nu cua nchca ji'i ma juani, Cristo ngua'ni cha' caca ji'i ma, nu lo'o ngusñi ma cha' ji'i Ni. ⁴ Tyuu tsa tya'a tyijya ntsu'u laja cuaña' scaa na, pana scaa cña ntsu'u ji'i scaa tyijya bi'. ⁵ Lo'o jua'a laca na, lcaa tya'a na nu ntsu'u cha' ji'na lo'o Cristo, cha' masi tyuu tsa ngu' tya'a na, pana sca ti taju ñati laca na lo'o tya'a na; sca ti ñati laca tsaca na, pana lcaa na stu'ba ti ntsu'u cha' ji'na lo'o tya'a na.

⁶ Xi xa' la cña nchca cua'ni sa scaa na, ña'a cña nu nda Ni chacuayá' cha' cua'ni scaa na, cha' tso'o tsa ntsu'u tyiquee Ni ña'a Ni ji'na. Nu lo'o ntsu'u ngu' tya'a ma nu nchca ji'i ngu' hcui' ngu' sca cha' nu nti' ycu' Ndyosi ta Ni lo'o ma, bi' cña cua'ni ngu' lacua. La cui' ñi'ya nduna ngu' bi' cha' nu nda ycu' Ndyosi, ñi'ya ngusñi ngu' cha' bi', la cui' jua'a ta ngu' cha' bi' lo'o ma. ⁷ Lo'o nchca ji'i tsaca ma xtyucua ma ji'i tya'a ma, tyucui tyiquee ma xtyucua ma ji'i ngu' bi' lacua. Lo'o nchca ji'i tsaca ma culu'u ma cha' liñi ji'i tya'a ma, tyucui tyiquee ma culu'u ma cha' bi' ji'i ngu' lacua. ⁸ Nu lo'o ta ma sca cui' cuentya ji'i ycu' Ndyosi lo'o ngu', tyucui tyiquee ma ta ma cha' bi' lacua. Nu lo'o ta ma cha' xlyabe ji'i ngu', tyucui tyiquee ma ta ma cha' tso'o ji'i ngu' lacua. Si laca ma loo ji'i ngu' tya'a ma, cui'ya ma cuentya cha' tso'o ti cua'ni ma lacua. Nu lo'o cua'ni tya'na ti' ma ji'i ngu', tso'o ti caca tyiquee ma laja lo'o cua'ni ma cña bi' cuentya ji'i ngu' li'.

Ñi'ya nu tso'o la tyi'i na chalyuu si ñati ji'i ycu' Ndyosi laca na

⁹ Cua'ni ma cha' tso'o tsa caca tyiquee ma ña'a ma ji'i xa' la ñati, cha' si' sca cha' nu nda ti ma laca bi', nu lo'o hcui' tso'o ma lo'o ngu', masi lo'o cua'ni ma cha' tso'o lo'o ngu'. Nga'aa taquiya' ma ji'i cha' cuxi, tyucui tyiquee ma clyana ma ji'i cha' tso'o. ¹⁰ Ndi'ya caca tyiquee ma ña'a ma ji'i ngu' tya'a ntsu'u cha' ji'i ma lo'o Cristo: caca ñi'ya si laca ngu' bi' tya'a ngula ma tsiya' ti; bi' cha' cua'ni chi ma loo tya'a ma, xti ti cha' tyu'u tyiquee ycu' ca ma li'.

¹¹ Ná cua'ni taja ma lo'o cua'ni ma cña ji'i ycu' Ndyosi; na cua ndyanu Xtyi'i ycu' Ndyosi ca ne' cresiya ji'i ma, bi' cha' caca tlyu tyiquee ma cha' cua'ni la ma cña bi'.

¹² Ndu'ni cha' tso'o tsa caca tyiquee ma lo'o jatya ma ji'i ycu' Ndyosi cha' caa Ni cua'ni lyaá Ni ji'i ma. Ná xtyanu ma ji'i cha' bi', masi ti' tsa xcube' ngu' ji'i ma su ndi'i ma chalyuu. Lcaa tsá hcui' ma lo'o ycu' Ndyosi Sti na.

¹³ Nu lo'o lyiji sca na ji'i sca ngu' tya'a ngusñi ma cha' ji'i Cristo, nga'a cha' tya'be cha' tso'o nu ntsu'u ji'i ycu' ca ma, cha' ta ma na ji'i ngu' bi', na laca nu lyiji ji'i ngu'. Lcaa tyempo ta ma to' tyi ma cha' tyi'i ñati nu lijya ti.

¹⁴ Hcui' ma lo'o ycu' Ndyosi cuentya ji'i ñati nu ndyu'ni lya' ti' ji'i ma; pana ná jña ma cha' tyanu yabe' ji'i ngu' bi', masi xcui' cha' tso'o ti jña ma cuentya ji'i ngu' bi'.

¹⁵ Cua'ni chaa ti' ma lo'o xa' ñati, nu lo'o ña'a ma ji'i ngu' cha' chaa ti' ngu' ndi'i ngu'; lo'o jua'a tso'o si caca xñi'i ti' ma lo'o ngu', nu lo'o ña'a ma cha' xñi'i ti' ngu' ndi'i ngu'. Cua'ni ma cha' caca stu'ba tyiquee ma lo'o xa' ñati.

¹⁶ Sca ti cha' hcui' ma lo'o lcaa ngu' tya'a ntsu'u cha' ji'i ma lo'o Jesucristo; ná cua'ni tyucuaa ti' ma lo'o ngu' ti' tya'a ma, tso'o ti hcui' ma lo'o ngu' bi'. Stu'ba ti tya'a ma lo'o ngu' bi', ná culacua ti' ma cha' nchca la ji'i ycu' ca ma.

¹⁷ Nu lo'o cuxi ti cua'ni ngu' lo'o ma, ná tya ma cha' cuxi ji'i ngu' chaca quiya'; clyana ma sca cña tso'o nu caca cua'ni ma cuentya ji'i ngu', cha' jua'a ña'a tsa ñati ji'na. ¹⁸ Cua'ni ma cha' cajá ñi'ya tyi'i tso'o ti ma lo'o lcaa ñati, cha' ná caja tya'a cusuu ma. ¹⁹ Cu'ma tya'a tso'o na', ni sca quiya' ná xtyacui ma cha' cuxi ji'i ngu' nu cua'ni lya' ti' ji'i ma, masi ta ma tyempo ji'i ycu' Ndyosi cha' xcube' Ni ji'i ngu' bi'. Tso'o la jua'a. La cui' jua'a ndyu'u cha' nu nscua lo quityi cusu' ndi'ya: "Cña 'na laca cha' caca ñasi' na' ji'i ngu', cha' ta na' nu ti' ji'i ngu', nacui Ni". Bi' laca cha' liñi nu nda ycu' nu Xu'na na lo'o na. ²⁰ Lo'o jua'a tya nda Ni xi xa' la cha': "Nu lo'o ngujui jbi'ña ji'i tya'a cusuu ma", nacui Ni, "tso'o la si ta ma na cacu ngu' bi'; nu lo'o nguityi tsa tya'a cusuu ma hitya, ta ma na co'o ngu' li'. Jua'a ta ma sca cha' tyuju'u ti' ji'i ngu'." Jua'a cha' nscua lo quityi. ²¹ Bi' cha' nga'aa ta ma tyempo ji'i nu cuxi cha' cua'ni bi' ngana ji'i ma. Juani taca tyijiloo ma ji'i nu cuxi, xqui'ya cha' xcui' cha' tso'o ndyu'ni ma.

13

¹ Lcaa cu'ma ngu' tya'a na, nga'a cha' taquiya' ma ji'i ngu' nu laca cña. Ycu' Ndyosi laca nu cua nda chacuayá' ji'i ngu' bi', cha' caca ngu' loo ji'na; ná ntsu'u chaca nu taca ta chacuayá' bi' ji'i ngu'. ² Bi' cha' lacua, nu lo'o xuu tya'a na lo'o ngu' nu laca cña, laca ñi'ya si nxuu na lo'o ycu' Ndyosi, cha' ycu' Ni ngusta Ni ji'i ngu' bi' cha' caca ngu' loo ji'na. Si jua'a xuu tya'a na lo'o ngu', caja ñi'ya nu xcube' ngu' ji'na li'; ³ pana ná caca xcutsii ngu' nu laca loo ji'na si cña tso'o ti ndyu'ni na, sca ti ji'i ngu' xña'a xcutsii ngu' bi'. Si chañi cha' nti' ma cha' ná cutsii ma ji'i ngu' nu laca cña, xcui' cha' tso'o ti cua'ni ma li'. Ná tyiquee' lo'o ngu' nu laca cña bi' cua'ni chi' ngu' loo ma, si jua'a xcui' cha' tso'o ti ndu'ni ma. ⁴ Chacuayá' ji'i ycu' Ndyosi laca ngu' bi' loo ji'na, cha' taca xtyucua ngu' ji'na; pana si cua'ni ma cha' cuxi, li' ntsu'u cha' cutsii ma, cha' ntsu'u chacuayá' xcube' ngu' bi' ji'i ma li'. Chacuayá' ji'i Ni laca ngu' bi' loo ji'na lacua, cuentya ji'i Ni nchcub' ngu' ji'i ngu' cuxi; ⁵ bi' cha' ntsu'u cha' taquiya' ma ji'i cha' nu nchcui' ngu' bi'. Xcub' ngu' bi' ji'na si ná taquiya' na ji'i ngu'. Lo'o jua'a jlo ti' na cha' nga'a cha' taquiya' na ji'i ngu' bi', xqui'ya cha' liñi nu ntsu'u hique scaa na. ⁶ La cui' jua'a sca cha' tso'o laca si tya ma lcaa cña cña loo nu jña ngu' bi' ji'i ma, cha' msu ji'i ycu' Ndyosi laca ngu' nu laca cña bi', cha' bi' laca cña nu nda Ni ji'i ngu' bi', cha' cua'ni ngu' nde chalyuu.

⁷ Tya ma ji'i ngu' laca cña lcaa na nu ntsu'u chacuayá' ji'i ngu' cha' jña ngu' ji'i ma. Ná tyacui ma cña cña loo, ni ná tyacui ma cña ji'i sca cña nu cua ngua'ni ngu'; tya ma caya' bi' ji'i ngu'. Lo'o jua'a cua'ni tlyu ma ji'i ngu' bi', cua'ni chi' ma loo ngu', tucua' ma cña ji'i ngu' bi'. ⁸ Nga'aa su'ba ma tane' hichu' ma. Sca lo ti cña lyiji cha' cua'ni ma lo'o xa' ñati, cha' tso'o tsa cua'ni ma ña'a ma ji'i ngu'; cua laca ndyu'ni ma lcaa cña nu ngulo ycu' Ndyosi ji'na, nu lo'o tso'o tsa ntsu'u tyiquee ma ña'a ma ji'i tya'a ñati ma. ⁹ Tyuu lo cña ngulo Ni ji'i ñati nu lo'o nda Ni cha' lo'o Moisés nu ngua sa'ni; ndi'ya nacui Ni: "Ná tyu'u cha' ji'i ma lo'o clyo'o xa' ñati", nacui Ni. "Ná cujuui ma ji'i tya'a ñati ma. Ná cuaana ma na nu ntsu'u ji'i tya'a ñati ma. Ná tyacui ti' ma na nu ntsu'u ji'i tya'a ñati ma", nacui Ni. Sca ti cuayá' ndyu'u lcaa cha' bi' lo'o chaca cha' nu nchcui' quityi re: "Ntsu'u cha' cua'ni tya'na ti' ma ji'i tya'a ñati ma, ñi'ya laca si ndu'ni tya'na ti' ma ji'i ycu' ca ma", nacui Ni. ¹⁰ Nu lo'o ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'i tya'a ñati na jua'a, ná taca cua'ni na cha' cuxi lo'o ngu' bi' li'. Bi' cha' na cua ndye ndyu'ni na lcaa cña nu ngulo ycu' Ndyosi ji'na, nu lo'o cua'ni tya'na ti' na ji'i tya'a ñati na, cha' ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'i ngu'.

¹¹ Cua'ni ma cha' tyi'u ti' ma lcaa cha' bi'. Cua jlo ti' ma cha' cua ndyalaa hora cha' clyana na ji'i ycu' Ndyosi; bi' cha' juani que ti' ma lacua, cha' tii ti' ma tyi'i ma chalyuu. Cua tyaa ti ycu' Jesús cha' cua'ni lyaá Ni ji'na, cha' caqui'ya Ni ji'na. Nu lo'o ngusñi na cha' ji'i Jesús tya clyo, li' ngua ti' na cha' tya lyiji tsa tyalaa tsá bi' cha' tyaa ycu' Jesús; pana juani cua ngulala ti tyalaa tsá bi'. ¹² Ñi'ya laca chalyuu talya, jua'a laca lo'o ndi'i na chalyuu, xqui'ya cha' cuxi nu ntsu'u ji'na. Pana juani cua tye ti talya bi', cua tyaa ti Cristo cha' culotsu' Ni cha' cuxi bi'. Li' caca chalyuu ji'na ñi'ya si cua nguxee tso'o, cha' lubii tsa xee caca li'. Bi' cha' nga'a cha' xtyanu na ji'i cha' cuxi nu ndu'ni ngu', cha' cuxi tsa

tyiquee ngu' nu ndya'a chalyuu talya bi'. Cua'ni cho'o na tyucui ña'a na, cha' nguula tsa cua'ni na cña cuentya ji'i Cristo nde chalyuu, ñi'ya si laca na sendaru ji'i Cristo. ¹³ Clyana na ñi'ya caca tyi'i tso'o ti na lo'o ñati, ñi'ya si laca na ñati nu xcui' ndya'a ndacuá ti su caca ña'a ñati ji'na. Li' ná tso'o laca si culiji na chalyuu ji'na jua'a ti lo'o ndya'a na cha' cu'bi na, masi xa' la juersa ji'na culiji na lo'o xcui' ndi'i ti na ta'a. Ná tso'o bi'. Lo'o jua'a ná ntsu'u cha' cua'ni suba' na lo'o xa' ñati, ná ntsu'u cha' clyana na xa' la cha' cuxi nu cua'ni na lo'o ñati; ni nga'aa clyana na cha' cusuu lo'o ngu', nga'aa cua'ni liye' ti' na ji'i ngu'. ¹⁴ Ta mā chacuayá' cha' caca loo ycui' Jesucristo nu Xu'na na ji'i tyucui ña'a mā; nga'aa taquiya' na ji'i lcaa lo cha' cuxi, cha' nu tiji' tsa ti' na ji'i xqui'ya cha' laca na ñati ti.

14

Ná chcu' ngu' cha' cuxi ji'i xa' la ñati tya'a ntsu'u cha' ji'i ngu' lo'o Cristo

¹ Tso'o ti chcu' mā lo'o sca ñati tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús, masi tya lyiji ca cuayá' tso'o ti' cha' bi'; ná xuu tya'a mā lo'o nu ñati bi' xqui'ya sca cha' nu ná nchca cuayá' tso'o ti'. ² Ntsu'u ñati nu jlya tsa ti' ji'i Cristo, bi' cha' ná ntsii ngu' cacu ngu' lcaa lo na. Xa' la ñati nu ná jlya tso'o ti' ji'i Cristo, ntsii ngu' bi' si cua'ni ngu' cha' cuxi xqui'ya sca na cacu ngu'; bi' cha' ná ntaja'a ngu' bi' cacu ngu' cuaña'. Ndacu ngu' si'yu, ndacu ngu' cuu, ndacu ngu' caatya, tsa bi' ti na ndacu ngu' bi'. ³ Pana nu ngu' nu ná ntsii ndacu cuaña' ni, ná tso'o si xtyí lo'o ngu' ji'i xa' la tya'a ngu' nu ntsii cacu bi'. La cui' ti cha', nu ngu' nu ntsii cacu cuaña' bi', ná tso'o si chcu' cuxi ngu' bi' ji'i ngu' nu ndacu lcaa lo na nu nda ycui' Ndyosi cha' cacu na, cha' cua nda Ni chacuayá' ji'i ngu' cha' caca ngu' sñi' ycui' Ni. ⁴ Ná tso'o si chcu' cuxi mā ji'i xa' la ñati tya'a ngusñi na cha' ji'i Ni. Ycui' Ndyosi laca Xu'na ngu', si'i cuentya ji'i cu'mā laca ngu' bi'; cuentya ji'i ycui' Ndyosi laca cña nu ndyu'ni ngu', si cha' tso'o ndyu'ni ngu', si cha' cuxi ndyu'ni ngu'. Lo'o jua'a ná tyacua cha' cuxi ji'i ngu' xqui'ya cha' bi', cha' lo'o ngu' bi' ngusñi ngu' cha' ji'i ycui' nu Xu'na na; jua'a xtyucua Ni ji'i ngu', cha' tyi'i tso'o ti ngu' chalyuu cuentya ji'i ycui' Ni.

⁵ Ntsu'u ngu' tya'a ntsu'u cha' ji'na lo'o Cristo nu ndu'ni tacati ji'i sca tsa, ná ntsu'u cha' ji'i xa' la tsa cuentya ji'i ngu' bi'; xa' la ñati nchcu' cha' na ji'i ycui' Ndyosi laca lcaa tsa. Ta mā chacuayá' cua'ni scaa ñati tsa ña'a nu nclyacua ti' ycui' ca ngu'. ⁶ Si tacati tsa sca tsa cuentya ji'i tsaca ngu', bi' laca tsa nu nga'a cha' cua'ni chi' ngu' bi' loo ycui' Ndyosi lacua; lo'o jua'a taca cua'ni chi' nu xa' la ñati loo ycui' Ndyosi, masi ná ntsu'u cha' tacati ji'i ngu' lo'o tsa bi'. La cui' jua'a ndyu'u cha' lo'o ñati nu ná ntsii cacu cuaña' bi'; xqui'ya cha' ngusñi ngu' cha' ji'i ycui' Ndyosi, bi' cha' ná ntsii ngu' bi'. Ndyu' ngu' xlya'be ji'i ycui' Ni lo'o ndacu ngu' ji'i. Lo'o nu ntsii cacu cuaña' bi' ni, la cui' ti xqui'ya ycui' Ndyosi ntsii ngu' cacu ngu' ji'i; lo'o ngu' bi' ndya ngu' xlya'be ji'i ycui' nu Xu'na na cha' nda Ni na cacu ngu'.

⁷ Ntsu'u cha' caca na cña ji'i Ni, masi tya lu'ú na, masi cajaa na. Si'i cha' ji'i ycui' ti na ndi'i na chalyuu, si'i cha' ji'i ycui' ti na cajaa na; ⁸ cha' caca na cña ji'i ycui' Ndyosi, bi' cha' ndi'i na lo yuu chalyuu. Nu lo'o ntsu'u cha' cajaa na, cha' ji'i Ni laca li', cha' na ji'i ycui' Ni laca na, masi tya lu'ú na, masi cua ngujuii na. ⁹ Cua ngujuii Cristo, lo'o jua'a cua ndyu'ú Cristo chaca quiya', cha' ca cuayá' ti' lcaa ngu' cha' ycui' Ndyosi laca Xu'na lcaa jyo'o nu ngusñi cha' ji'i Ni nu lo'o nguti'i ngu' chalyuu. Lo'o jua'a ycui' Ni laca Xu'na ñati nu jlya ti' ji'i Ni nde chalyuu juani.

¹⁰ Ñati ji'i Cristo laca cua ña'a ca ngu' tya'a ngusñi na cha' ji'i Ni, bi' cha' ná nga'a cha' chcu' cuxi mā ji'i cña nu ndu'ni scaa ngu' tya'a ntsu'u cha' ji'na lo'o Cristo. Ná chcu' cuxi mā ji'i ngu' bi', ñi'ya nu ngua'ni mā tya tsubi' la; ntsu'u cha' tyalaa tsa bi' lo'o tyaa lcaa tya'a na ca su ntucua ycui' Ndyosi. Nde loo ycui' Ni tsatu na li', cha' cua'ni cuayá' Ni ji'na. ¹¹ Ntsu'u sca cha' nu nscua lo quityi cusu' nu nacui' ycui' Ndyosi ndi'ya: Ycui' Ndyosi lu'ú laca na', nacui' Ni, nga'a cha' tyatu sti' lcaa ñati nde loo su ntucua na', cha' chcu' liñi ngu' lo'o tya'a ñati cha' laca na' ycui' Ndyosi Sti ngu'.

¹² Bi' cha' lacua, lcaa na lo'o tya'a na nga'a cha' xacui na cha' ji'i ycuil' Ndyosi lo'o tyalaa tsa bi', lcaa cha' ñi'ya nu ngua'ni scaa na lo'o ñaa na chalyuu.

Ná ta ngu' tyempo ji'i tya'a ngu' cha' tya'achu' ngu' ji'i Jesús

¹³ Nga'aa chcuil' cuxi ma ji'i cña nu ndyu'ni scaa ngu' tya'a ngusñi ma cha' ji'i Jesús lacua. Ndi'ya cua'ni ma juani: nga'aa ta ma tyempo ji'i ngu' tya'a ma cha' cua'ni ngu' cha' cuxi xqui'ya cu'ma. ¹⁴ Cua nchcuil' Cristo lo'o na', cua jlo ti' na' cha' ni sca na cuxi ná nda ycuil' Ndyosi cha' cacu ñati; lcaa na nu ndacu ñati chalyuu, na tso'o laca bi'. Pana ntsu'u ñati nu ná nchca cacu sca na, xqui'ya cha' nti' ti ngu' cha' na cuxi laca bi'; cuxi tsa laca na bi' cuentya ji'i ngu' bi' si cacu ngu' ji'i li'. ¹⁵ Lo'o ngu' tya'a ntsu'u cha' ji'i ma lo'o Jesús ni, si ña'a ngu' cha' ndyacu ma sca na nu ná ntsu'u chacuayá' cacu ycuil' ngu', nti' ngu', chiya'a culacua ti' ngu' bi' li'; ñi'ya laca si ná tso'o ntsu'u tyiquee ma ña'a ma ji'i ngu', bi' cha' ndyacu ma na bi' culacua ti' ngu'. Ná tso'o jua'a. Ná ntsu'u chacuayá' ji'i ma cacu ma na laca nu nti' ti ma, si jua'a cua'ni ma cha' xtyanu ngu' tya'a ma cha' ji'i Cristo xqui'ya cha' ndyacu ma na bi'. Lo'o ngu' bi', laca ngu' cuentya ji'i ycuil' Ndyosi; xqui'ya ngu' bi', bi' cha' ngujuii Cristo. ¹⁶ Masi ndi'i tso'o ti ma, ná nga'a cha' ta ma tyempo ji'i ngu' cha' chcuil' ngu' cha' cuxi ji'i cña nu ndyu'ni ma xqui'ya cha' ndyacu ma na bi'. ¹⁷ Nu lo'o laca ycuil' Ndyosi loo ji'na ni, ná ndulo tsa cha' ji'na cuentya ji'i sca na nu ndacu na, sca na nu co'o na; nu ndulo tsa ji'na laca cha' tyaa Xtyi'i ycuil' Ndyosi tyanu ne' cresiya ji'na, cha' ca tso'o cresiya ji'na xqui'ya Jesús. Bi' cha' ti' ti taca tyi'i tyiquee na chalyuu, taca ca cha' ti' na xqui'ya ycuil' Ndyosi; lcaa cha' bi' caca nu lo'o laca Ni loo ji'na. ¹⁸ Li' tso'o ntsu'u tyiquee Ni ña'a Ni ji'i ma, lo'o jua'a ñati chalyuu cua'ni chi' ngu' loo ma, si cua'ni ma lcaa ña'a cña nu ngulu'u Cristo ji'na.

¹⁹ Tso'o lacua. Lcaa tya'a na nga'a cha' clyana na cua ña'a ca cha' nu cua'ni cha' caca tyi'i tso'o na lo'o tya'a ñati na, ña'a cha' nu cua'ni cha' xtyucua na ji'i tya'a ñati na, cha' tso'o ti tyi'i na cuentya ji'i Cristo; ²⁰ ná cua'ni ñu'u ma ji'i cña nu ndyu'ni ycuil' Ndyosi xqui'ya sca na nu ndacu ma. Chañi cha' tso'o tsa laca lcaa na nu nda Ni cha' cacu ñati, pana caca cuxi na bi' cuentya ji'i ma, si ntsu'u ngu' nu xtyanu cha' ji'i Jesús xqui'ya cha' ndacu ma ji'i. ²¹ Tso'o la masi ná cacu ma cuaña' tsiya' ti, masi ná co'o ma lcui tsiya' ti, si nti' ma cha' cuxi laca na bi' cuentya ji'i tya'a ñati ma. Ni sca na ná cua'ni ma nu cua'ni cha' tya'achu' ngu' tya'a ma ji'i Jesús, cha' cua'ni ngu' cha' cuxi, cha' quiñu'u cresiya ji'i ngu'. ²² Nu lo'o nti' ma cha' tso'o tsa cuentya ji'i ycuil' Ndyosi laca sca cña nu ndu'ni ma, masi ntsu'u ñati nu ná ndiya ti' cha' ndu'ni ma jua'a, tsiya' ti cua'ni ma cña bi' li' ca su nga'a ycuil' ti ma, ca su ña'a sca ti ycuil' Ndyosi ji'i ma. Tso'o tsa ntsu'u tyiquee ñati nu ngui'i ndu'ni jua'a, ná ntsu'u cha' culacua tsa ti' ngu' bi'; cua jlo ti' ngu' bi' cha' si'i cha' cuxi nu ndu'ni ngu'. ²³ Pana ná tso'o ndyu'ni ñati lo'o ndyacu cuaña' si nti' ngu' cha' cuxi laca cha' bi' cuentya ji'i ycuil' Ni; qui'ya laca ji'i ngu' bi', cha' si'i na tyucui tyiquee ngu' ndyacu ngu' cuaña' bi' li'. Lcaa cña nu ndyu'ni na cha' siya' ti tyiquee na, qui'ya ji'na laca bi'.

15

Si'i xcuil' cña ji'i ycuil' ca na nu tyu'u tyiquee na

¹ Lcaa na nu nguula ti' tyiquee na xqui'ya cha' ngusñi na cha' ji'i Cristo, ntsu'u cha' talo tyiquee na ji'i tya'a ngusñi na cha' ji'i Cristo nu tya lyiji xñi tso'o cha' bi'; ntsu'u cha' xtyucua na ji'i ngu'. Si'i xcuil' cña ji'i ycuil' ca na nu nga'a cha' tyu'u tyiquee na ji'i; ² clyana na ñi'ya caca cha' caca tso'o ji'i ngu' tya'a na nu nga'a cacua ti slo na. Xtyucua na ji'i ngu' bi', cha' tyatí la ti' tyiquee ngu' lo'o jlya ti' ngu' ji'i Cristo; ³ ñi'ya nu ngua'ni ycuil' Cristo, ni sca cña ná ngua'ni yu cha' ji'i ti yu. Cua ntsu'u sca cha' nu nscua lo quityi cusu', sca cha' nu nda yu lo'o ycuil' Ndyosi Sti yu ndi'ya: "Lcaa cha' cuxi nu nchcuil' ngu' jinu'u, cua ndyanu cha' bi' hichu' na'; yabe' nu ngusta ngu' jinu'u laca bi'". ⁴ Lcaa quityi nu nguscua jyo'o cusu' tya sa'ni la ni, nclyu'u quityi bi' ji'na ñi'ya nu caca jatya na ji'i sca cha' nu lijya nde loo la; nda quityi cha' lo'o na ñi'ya xtyucua ycuil' Ndyosi ji'na cha' talo tsa tyiquee na laja lo'o ndu' ti' na ji'i Ni. ⁵ Lo'o jua'a cua nti' ya cha' xtyucua Ni ji'i cu'ma,

la cui' nu sca ti ycuí' Ndyosi nu nxyucua jí'í lcaa na cha' talo tyiquee na, nu ndu'ni cha' ca tlyu tyiquee na. Xtyucua Ni jí'í cu'ma, cha' jua'a talo tyiquee ma jí'í tya'a ntsu'u cha' jí'í ma lo'o Ni, cha' caca stu'ba tyiquee ma lo'o tya'a ma xqui'ya Jesucristo. ⁶ Lo'o ngua stu'ba cha' jí'í ma lo'o tya'a ma, li' sca ti cha' taca tyu'u tyiquee ma, sca ti cha' taca tyu'u tu'ba ma lo'o cua'ni tlyu ma jí'í ycuí' Ndyosi Sti na, nu laca Sti Jesucristo nu Xu'na na.

Nduna ngu' xa' tsu' cha' tso'o nu nda Jesús

⁷ Ñi'ya tso'o tsa nchcui' Cristo lo'o ma, jua'a nga'a cha' chcui' tso'o ma lo'o tya'a ñati ma, cha' caja ñi'ya cua'ni tlyu ngu' jí'í ycuí' Ndyosi lo'o ña'a ngu' jí'í ma. ⁸ Cua ñaa Cristo cha' cua'ni lyaá yu jí'í ngu' judío, ñi'ya nu ngüñi cha' jí'í ycuí' Ndyosi lo'o jyo'o cusu' jí'í ya sa'ni la; caca cuayá' ti' na jua'a cha' liñi tsa cha' nu nda Ni lo'o jyo'o cusu' bi'. ⁹ Ñaa nu Cristo bi', cha' jua'a caja ñi'ya nu cua'ni tlyu ngu' xa' tsu' ma jí'í ycuí' Ndyosi, cha' lo'o jí'í cu'ma cua'ni tya'na tsa ti' Ni, ñi'ya nu ndyu'u sca cha' nu nscua lo quityi cusu' nu ndi'ya nchcui':

Cua'ni tlyu na' jinu'u laja ngu' xa' tsu', xqui'ya cha' ngua'ni lyaá nu'u jí'í ngu'; cula tu'ba na' jii jinu'u, cha' cua'ni chi' na' loo nu'u, nacui' jyo'o David.

¹⁰ Ntsu'u chaca cha' nu nscua lo quityi cusu' nu nchcui' ndi'ya:

Cu'ma ngu' xa' tsu', stu'ba ti ca chaa ti' ma lo'o lcaa ñati nu ngusubi ycuí' Ndyosi jí'í, nacui' jyo'o Moisés.

¹¹ Lo'o jua'a tya ntsu'u chaca cha' nu nchcui' ndi'ya:

Cua'ni tlyu lcaa ngu' xa' tsu' jí'í ycuí' nu Xu'na na;

lcaa ngu' cula tu'ba ngu' jii nu chcui' cha' jí'í lcaa cha' tlyu nu ngua'ni ycuí' Ni, nacui' jyo'o David.

¹² Lo'o jyo'o Isafas nguscua sca cha' lo quityi cusu' nu nacui' ndi'ya:

Tyu'u tucua sca ñati tya'a ñati jí'í jyo'o Isaf,

caa yu bi' lo yuu cha' caca yu loo jí'í ngu' xa' tsu'.

Ndu' ti' ngu' xa' tsu' jí'í yu bi', cha' cua'ni lyaá yu jí'í ngu'.

Jua'a nchcui' quityi cusu' bi'.

¹³ Bi' cha' juani nti' na' cha' cua'ni Ni cha' xñi tso'o la ma cha' jí'í ycuí' Ni, cha' tso'o tsa caca tyiquee ma, cha' ti' ti taca tyi' tyiquee ma li'. Nu lo'o tyanu Xtyi' ycuí' Ndyosi ne' cresiya jí'í na, li' nga'aa caca taja ti' na lo'o ntajatya na jí'í ycuí' Ndyosi cha' caa Ni.

¹⁴ Cu'ma tya'a ntsu'u cha' jí'í na lo'o Cristo, nslo tsa na' jí'í ma cha' tso'o tsa tyiquee ma; tso'o tsa nchca cuayá' ti' ma cha' jí'í Cristo, lo'o jua'a nchca tsa jí'í ma ta ma cui' lo'o ngu' tya'a ma. ¹⁵ Cua nscua na' quityi re cha' caa ca su ndi'í ma; ná ntsii na' tsiya' ti cha' chcui' na' cha' bi' lo'o ma, cha' xñi tso'o la ma cha' bi'. Ntsu'u chacuayá' cha' chcui' na' lo'o ma, cha' ycuí' Ndyosi cua nda Ni cña bi' 'na, cha' tso'o tsa ndu'ni Ni lo'o na'. ¹⁶ Cua ngusubi ycuí' Ndyosi 'na cha' cua'ni na' cña jí'í Jesucristo; cña bi' laca cha' tsa'a na' ta na' cha' tso'o jí'í ycuí' Ndyosi lo'o ngu' xa' tsu', lcaa su ndi'í ngu'. Jua'a ndyu'ni na', cha' tyucui tyiquee ngu' caca ngu' bi' ñati jí'í ycuí' Ndyosi xqui'ya cña nu cua'ni Xtyi' ycuí' Ndyosi ne' cresiya jí'í ngu'. Li' tyaja'a Ni quiñi cha' jí'í Ni lo'o ngu' bi' xqui'ya na'.

¹⁷ Xqui'ya Jesucristo ntsu'u tsa cha' nu taca chcui' na' lo'o cu'ma nquicha'; taca chcui' na' jí'í cña nu cua ngua'ni na' cuentya jí'í ycuí' Ndyosi, ni si'í cha' cua'ni tyucuaa ti' na' lo'o ma laca si chcui' na' jua'a. ¹⁸ Pana tsa bi' ti cha' chcui' na' lo'o ma, cha' jí'í cña nu ngua'ni Jesús, cha' caja ñi'ya nu taquiya' ngu' xa' tsu' jí'í cha' nu nchcui' ycuí' Ndyosi. Si'í sca ti na' nu ngua'ni na' cña bi', pana Xtyi' ycuí' Ndyosi ngua'ni cña lo'o na' lo'o nchcui' na' lo'o ngu'. ¹⁹ Ngua'ni Ni cña tonu nu ná ca cua'ni ñati chalyuu, cha' cube ti' xa' ñati cha' ycuí' Ndyosi laca nu ndyu'ni cña bi'. Jua'a ngua cha' cua ndya'a na' ndi'í na' ca loyuu tyijyu' la. Nguxana na' nde quichi' Jerusalén, ña'a cuayá' ndyalaa na' loyuu su cuentya Ilírico. Lcaa quichi' su ndya'a na', quiña'a tsa cha' tso'o jí'í Cristo nda na' lo'o ngu' ña'a cuayá' nu ngua 'na. ²⁰ Lye tsa ndyu'ni cña ti' na', cha' tsa'a na' tsaana na' lcau ti quichi' su bilya cuna ngu' cha' jí'í Cristo. Bi' ti quichi' ndyanu na' nclu'u na' cha' tso'o bi' jí'í ngu',

cha' ná nti' na' tyatí yu'u na' lo'o cña nu ndyu'ni xa' tya'a ñati jilí Cristo. ²¹ Nti' na' cha' tyu'u tucua sca cha' nu nscua lo quityi cusu' nu nchcui' ndi'ya:

Ca quichí su bilya chcui' ngu' cha' jilí ycuí' Ndyosi lo'o ngu', ca bi' tyuloo tso'o ñati jilí ycuí' Ndyosi;

ca su bilya cuna ngu' cha' jilí ycuí' Ni, ca bi' ca cuayá' tso'o ti' ñati cha' jilí Ni.

Nti' tsa Pablo tsa ca quichí Roma

²² Tyijyu' tsa ndya'a na', bi' cha' bilya caja ñi'ya nu caa na' ca su ndi'i ma, ²³ masi cua ngua tyuu yija nu ngua ti' na' cha' caa na' chcuí' lo'o ma. Ca juani ngua laja 'na lijyaa, cha' nga'aa ntsu'u cña nu cua'ni na' ca nde; ²⁴ bi' cha' cua nti' na' cha' caa na' tyilí na' xi ca su ndi'i ma, tyucuii su tsa'a nde España. Li' taca ta na' xi cha' lo'o ma. Nu lo'o ngua chaa xi ti' na' lo'o tya'a na, li' taca chcuí' salya' ma lo'o na', cha' xtyucua ma jna' tyucuii su tsa'a nde loo la. ²⁵⁻²⁶ Pana clyo la ntsu'u cha' tsa'a na' nde quichí Jerusalén. Nu ngu' tya'a ntsu'u cha' jina lo'o Cristo nu ndi'i nde Macedonia, nu ndi'i nde Acaya ni, tso'o tsa tyiquee ngu' ña'a ngu' jilí xa' ñati; bi' cha' cua nguxuti'i ngu' tsa ycu' cñi nu caca msta, cha' cua nti' ngu' xtyucua ngu' jilí ngu' ti' tya'a na, nu ñati jilí Cristo nu ndi'i nde Jerusalén. Bi' cha' tsa'a na' tsa lo'o na' jilí cñi bi' ca slo ngu' ti' bi'. ²⁷ Chañi cha' tyucui tsa tyiquee ngu' bi' nda ngu' msta bi'. Taca ñacui na cha' ñi'ya laca si na ndacui ti ngu' bi' jilí tya'a ngu', jua'a laca cña nu ndyu'ni ngu' juani. Tya clyo ngu' judío laca nu cua nda cha' jilí Cristo lo'o ngu' xa' tsu'; xqui'ya cha' bi' ngua tso'o cresiya jilí ngu' cuentya jilí ycuí' Ndyosi, masi ngu' xa' tsu' laca ngu'. Bi' cha' juani lo'o ngua ti' nu ngu' judío bi', tso'o si xtyucua ngu' xa' tsu' jilí ngu' bi', cha' tya'a ñati jilí Cristo laca ngu'. ²⁸ Clyo cua'ni na' cha' xcua se'i ti cña bi', ña'a cuayá' nu cua nda na' cñi bi' jilí ngu'; li' xñi na' tyucuii tsa'a nde España. Pana laja tyucuii tyeje tacui na' ca su ndi'i cu'ma. ²⁹ Nu lo'o tyalaa na', li' jlo ti' na' cha' quiña'a tsa cha' tso'o jilí Cristo ntsu'u cha' chcuí' na' lo'o ma, cha' caja ñi'ya nu tyatí la ti' tyiquee ma li'.

³⁰ Cu'ma tya'a ngusñi na cha' jilí ycuí' Ndyosi, tyu'u cha' clyu ti' jilí ma lo'o na' xqui'ya Jesucristo nu Xu'na na, cha' jua'a ntsu'u tsa tyiquee ma ña'a ma jilí tya'a ñati ma, xqui'ya cña nu ndyu'ni Xtyi'i ycuí' Ni ne' cresiya jilí ma. Cua'ni ma cha' caca stu'ba tyiquee ma lo'o na', cha' lu'ba tsa chcuí' ma lo'o ycuí' Ndyosi cuentya jna'. ³¹ Jña ma cha' clyu ti' jilí ycuí' Ni, cha' clyaa na' jilí nu ngu' tyaala nu ná jlyu ti' tsiya' ti cha' jilí Cristo, nu ngu' nu ndi'i nde Judea ni. Lo'o jua'a jña ma cha' jilí Ni cuentya jilí ñati jilí ycuí' Ndyosi nu ndi'i nde Jerusalén, cha' tso'o ti tyu'u tyiquee ngu' tya'a na chcuí' ngu' lo'o na', nu lo'o xñi ngu' msta nu ta na' jilí ngu'. ³² Lo'o jua'a jña ma cha' jilí Ni, cha' tso'o ti caca tyiquee na' lo'o tyalaa na' ca su ndi'i ma, cha' xa' caca nguula ti' tyiquee na' nu lo'o tyilí na' lo'o ma, si jua'a nti' Ni cha' caca. ³³ Xtyucua Ni jilí lcaa cu'ma lacua, la cui' ycuí' Ndyosi nu ndu'ni cha' ti' tyilí tyiquee na nde chalyuu. Chañi tsa cha' caca jua'a.

16

Nchcuicha' Pablo jilí tyuu tya'a ñati jilí Cristo

¹⁻² Lo'o tyalaa ma' Febe slo ma, chcuí' tso'o ma lo'o ma' xqui'ya ycuí' nu Xu'na na, ñi'ya nu nga'a cha' cua'ni ma, cha' tya'a ngusñi na cha' jilí Cristo laca ma' bi'. Tya'a na laca ma' Febe, ndyu'ni ma' cña cuentya jilí taju ñati jilí Cristo nu ndi'i quichí Cencrea. Ta ma na nu lyiji jilí ma' cusu' bi', cha' cua nguxtyucua tsa ma' jilí quiña'a tsa ñati tya tsubi' la; lo'o jua'a na', cua nguxtyucua tsa ma' jna'.

³ Chcuicha' ma' jilí Priscila lo'o Aquila, tya'a ndyu'ni na' cña jilí Jesucristo. ⁴ Cua tsubi' la hasta cua cajaa ti ycuí' ngu' ngua cuentya jna', cha' ngua'ni lyaá ngu' jna' lo'o ntsu'u na' sca su cuxi tsa. Lo'o ycuí' na' ndya na' xlya'be jilí ngu' bi'; jua'a lcaa tya'a ngu' xa' tsu' nu ntsu'u cha' jilí lo'o Cristo nde quichí tyijyu' la, jua'a nti' ngu', cha' ta ngu' tsa xlya'be jilí ngu' bi'. ⁵ Cuati chcuicha' ma' jilí lcaa ñati jilí Cristo nu ndyu'u ti' ca toni' jilí nu Aquila bi'. Lo'o jua'a chcuicha' ma' jilí Epeneto tya'a tso'o na', ngu' Asia nu clyo ngusñi cha' jilí Cristo laca yu bi'. ⁶ Jua'a chcuicha' ma' jilí María, cha' ngua'ni tsa ma' cña

cuentya ji'i mā. ⁷ Lo'o jua'a chcuicha' mā ji'i Andrónico lo'o Junias tya'a quichi tyi na', tya'a ngutu'u na' ni'i chcuā. Tyucuaa ngu' bi' laca ngu' ñati nu cua nda Cristo ji'i ndyaa, cha' ta ngu' cha' ji'i ycu'i Ndyosi lo'o ngu' nu cua tyijyu' la; nguula tsa cña nu ngua'ni ngu' cuentya ji'i nu Xu'na na. Pana yala la ngusñi ngu' bi' cha' ji'i Jesús, lo'o li' tiya' la ngusñi na' cha' bi'.

⁸ Lo'o jua'a chcuicha' mā ji'i lcaa ngu' tya'a nscua xtañi ngu' lo quityi re: ji'i Amplias, cha' tyaca'a tsa yu 'na xqui'ya ycu'i nu Xu'na na; ⁹ lo'o jua'a ji'i Urbano, tya'a ndyu'ni na' cña ji'i Jesucristo; jua'a ji'i Estaquis, la cui' jua'a tyaca'a tsa yu 'na; ¹⁰ jua'a ji'i Apeles, cha' cua jlo ti' na cha' ngusñi tso'o yu cha' ji'i Cristo xqui'ya lcaa cña nu ngua'ni yu cuentya ji'i Cristo; jua'a ji'i lcaa ngu' tya'a Aristóbulo; ¹¹ jua'a ji'i Herodión tya'a quichi tyi na'; jua'a ji'i lcaa ngu' tya'a Narciso nu jlya ti' ji'i ycu'i nu Xu'na na; ¹² jua'a ji'i Trifena lo'o Trifosa, nu ndyu'ni tsa cña ji'i ycu'i nu Xu'na na; jua'a ji'i Pérsida tya'a tso'o na', cha' quiña'a tsa cña tso'o ji'i ycu'i nu Xu'na na ngua'ni ma' bi'; ¹³ lo'o jua'a chcuicha' mā ji'i Rufo, sca ñati ji'i Cristo nu tso'o tsa cha' nchcui' ngu' ji'i; lo'o jua'a ji'i xtya'a Rufo, nu nguna'asii tsa jna' ñi'ya si laca ma' xtya'a na'; ¹⁴ lo'o jua'a ji'i Asíncrito, ji'i Flegonte, ji'i Hermas, ji'i Patrobas, ji'i Hermes, lo'o jua'a ji'i lcaa tya'a ñati ji'i Cristo nu ndyu'u ti'i ca slo ngu' bi'; ¹⁵ lo'o jua'a chcuicha' mā ji'i Filólogo, ji'i Julia, ji'i Nereo, ji'i nu cuna'a tya'a ngula yu, ji'i Olimpas; lo'o jua'a ji'i lcaa tya'a ngu' nu stu'ba ntsu'u cha' ji'i ngu' lo'o Cristo. Nti' na' cha' chcuicha' mā ji'i lcaa ñati bi' cuentya jna'.

¹⁶ Nu lo'o chcuicha' mā ji'i tya'a mā, tyucui tyiquee mā quityi mā ji'i tya'a mā chacuayá' ji'i Cristo. Lcaa taju ñati nu ntsu'u cha' ji'i lo'o Cristo ca nde, cua nti' ngu' chcuicha' ngu' ji'i mā.

¹⁷ Cu'mā tya'a ntsu'u cha' ji'na lo'o Cristo, lye chcu'i na' lo'o mā juani, cha' tii ti ti' tyi'i mā xi, cha' ná tyu'u tucua ñati nu ta cha' cusuu ji'i mā lo'o tya'a mā, cha' ná tacu' loo ngu' bi' cha' liñi ji'i Cristo nu cua ndyuna mā. Ná xñi mā cha' ji'i ngu' bi', ¹⁸ cha' si'i cña ji'i Cristo laca bi', si xa' la cha' nchcui' ngu' lo'o mā. Ndu'ni ngu' bi' lcaa cha' cuxi nu nlyacua ti' ycu'i ngu' cha' cua'ni ngu'. Lo'o jua'a ndyu'ni ngu' cha' quichi yaa cha' hique ngu' ti'i, cha' tso'o tsa ndañi cha' nu nda ngu', cha' tajua' ti nchcui' ngu'. ¹⁹ Pana nu cu'mā ni, tso'o tsa nchcui' ñati cha' ji'i mā lcaa quichi, cha' tso'o tsa ndaquiya' mā cha' ji'i Cristo. Tso'o tsa nti' na' ña'a na' ji'i mā lo'o nduna na' cha' bi'; cua nti' na' cha' yala ti tyatí ti' mā cha' cua'ni mā cua ña'a ca cha' tso'o, cha' ná tyatí ti' mā tsiya' ti cha' cua'ni mā ni sca cha' cuxi. ²⁰ Ná tyuu tsā lyiji cha' cua'ni tye ycu'i Ndyosi ji'i nu xña'a, cha' nga'aa tyaca' cña cuxi nu ndu'ni nu xña'a bi' tsiya' ti. Cua'ni Ni cha' ti' tyi'i tyiquee mā, ñi'ya ntsu'u tyiquee ycu'i Ni; lo'o jua'a ña'a ti cua'ni Jesucristo nu Xu'na na cha' tso'o lo'o lcaa tya'a mā.

²¹ Lo'o Timoteo tya'a ndya'a na' cña, lo'o Lucio, lo'o Jasón, lo'o Sosípater ngu' tya'a quichi tyi na', cua nti' ngu' chcuicha' ngu' ji'i mā.

²² Cuati lo'o na', scaranu ji'i Pablo laca na' lo'o nscua ya quityi re, Tercio naa na'; lo'o na', nti' na' chcuicha' na' ji'i mā chacuayá' ji'i ycu'i nu Xu'na na.

²³ Lo'o yu Gayo nda yu cha' lo'o na' cha' chcuicha' na' ji'i mā; la cui' to' tyi yu nda yu su tyi'i na', jua'a nda yu toni'i ji'i yu su tyu'u ti'i ña'a taju ñati nu ntsu'u cha' ji'i lo'o Cristo re. Cuati lo'o Erasto nu laca loo ji'i cñi quichi re, nti' yu chcuicha' yu ji'i mā; la cui' ti cha' nti' Cuarto, yu tya'a na.

²⁴ Bi' cha' lacua, xtyucua ycu'i Jesucristo nu Xu'na na ji'i lcaa mā lo'o tya'a mā, ña'a ti cua'ni Ni cha' tso'o lo'o mā; jua'a nti' na' cha' caca.

Ngusalaya' Pablo lo'o ngu'

²⁵ Cua'ni tlyu na ji'i ycu'i Ndyosi lacua. Taca ji'i Ni ta Ni juersa ji'i mā, cha' tyi'i mā ñi'ya nu nga'a cha' tyi'i ti na chalyuu, si xñi tso'o na cha' ji'i Jesús. Cha' tso'o ji'i la cui' Jesucristo, bi' laca cha' nu nda na' lo'o ngu', masi tyuu tsa siyento yija ntsu'u cuatsi' ti cha' nu nchcui' ñi'ya nu cua'ni ycu'i Ndyosi nde loo la; ²⁶ pana juani cua ngulu'u tso'o Ni cha' bi' ji'na. Bi' cha' nga'a cha' cañi cha' ji'i Cristo tyucui ña'a lo yuu chalyuu su ndi'i

ñati ña'a cuayá' cuna lcaa ngu' xa' tsu', cha' taca xñi ngu' cha' ji'i sca ti ycui' Ndyosi, cha' taquiya' ngu' ji'i cha' nu nchcui' Ni. La cui' cha' bi' laca nu cua nscua lo quityi ji'i ycui' Ndyosi, nu nguscua jyo'o cusu' ñi'ya caca cha' nde loo la. Ngua ti' ycui' Ndyosi cha' caca cha' bi', bi' cha' jua'a ndyaca juani; ycui' Ndyosi laca nu ná nga'a cha' tye chalyuu ji'i Ni tsiya' ti.

²⁷ Sca ti ycui' Ndyosi jlo ti' lcaa cha', bi' cha' lcaa tyempo ná nga'a cha' tye cha' cua'ni tlyu na ji'i ycui' Ni chacuayá' ji'i Jesucristo. Jua'a nti' na cha' caca tu'ni.

Quityi nu nguscua San Pablo ndyaa ca slo ñati jil'i Jesucristo nde quichi Corinto

¹ Pablo laca na' nu nscua quityi re, lo'o jua'a stu'ba ti ntucua na' lo'o Sóstenes tya'a ndyu'ni na' cña. Chacuayá' jil'i ycuil' Ndyosi ndya'a na' nchcui' na' cha' jil'i Jesucristo lo'o lcaa ñati. ² Nscua na' quityi re cha' caa slo cu'ma, ngu' taju ñati jil'i Jesucristo nu ndil'i ma nde quichi Corinto. Xqui'ya Jesucristo cua ngusubi Ni jil'i ma, lo'o juani laca ma ñati jil'i ycuil' Ni; nga'a cha' tyi'u ti' ma jil'i Ni lcu'a ti lo cña nu ndu'ni ma su ndil'i ma chalyuu. Stu'ba cha' jil'i ma lo'o cua ña'a ca ñati nu ndu'ni tlyu jil'i Jesucristo nu Xu'na na tyucui ña'a chalyuu, cha' ñi'ya laca Ni Xu'na na, jua'a laca Ni Xu'na ngu' bi'. ³ Ndi'ya nti' na': cha' ña'a ti cua'ni ycuil' Ndyosi Sti na cha' tso'o lo'o ma, cha' cua'ni Ni cha' ti tyi'i tyiquee ma xqui'ya Jesucristo nu Xu'na na.

Lcaa cha' tso'o nu caja ji'na xqui'ya Cristo

⁴ Lcaa tsa nda na' xlya'be jil'i ycuil' Ndyosi xqui'ya cu'ma, cha' cua nda Ni cha' tso'o lo'o ma xqui'ya Jesucristo. ⁵ Ntsu'u tsa cha' nu cua nda ycuil' Ndyosi lo'o ma, cha' cua ngua stu'ba cha' jil'i ma lo'o Cristo; bi' laca cha' nu ntsu'u ne' cresiya jil'i ma juani. Bi' cha' cua jlo tso'o ti' ma lcaa cha' nu jil'i Jesús, lo'o jua'a nchca jil'i ma nchcui' ma cha' bi' lo'o ñati. ⁶ Jua'a nchca cuayá' ti' xa' ñati cha' liñi laca cha' nu ngusñi ma jil'i Jesús, cha' cua na'a ngu' lcaa cña nu ndu'ni ma su ndil'i ma chalyuu. ⁷ Ná sca cha' lyiji jil'i ma ne' cresiya jil'i ma; lcaa cña nchca jil'i ma tyempo juani, xqui'ya cha' ndu tsa ti' ma cha' caa Jesucristo nu Xu'na na chaca quiya'. ⁸ Ycuil' Jesús laca nu cua'ni cha' tyanu tachaa cha' ne' cresiya jil'i ma ña'a cuayá' nu tye chalyuu jil'i ma. Lo'o li' ná ntsu'u qui'ya nu sta ycuil' Ndyosi hichu' ma lo'o caa Jesucristo nu Xu'na na cha' cua'ni cuayá' Ni jil'i ñati chalyuu. ⁹ Ycuil' Ndyosi ndu'ni cña, lcaa cña nu cua nacui' Ni cha' cua'ni Ni; bi' laca nu ngusubi jil'i ma cha' caca stu'ba cha' jil'i ma lo'o Jesucristo nu Xu'na na, nu sca ti Sñi' ycuil' Ndyosi.

Tsa cla'be ti ngu' nchcui' ngu' tsaca cha'

¹⁰ Cu'ma tya'a ngusñi na cha' jil'i Cristo, chcuil' na' lo'o cu'ma juani chacuayá' jil'i ycuil' Jesucristo nu Xu'na na, cha' caca stu'ba cha' jil'i lcaa cu'ma lo'o tya'a ma, cha' ná chcuil' ma tucua lo cha'. Tso'o ti tyi'i ma lo'o tya'a ma, sca ti cha' culacua ti' ma, sca ti cha' tyu'u tyiquee ma. ¹¹ Tsubi' ti ngu'jai cha' jna', nu lo'o nacui' ngu' tya'a Cloé 'na cha' ntsu'u tsa cha' cusu jil'i ma lo'o tya'a ma, cha' ná stu'ba cha' jil'i ma lo'o tya'a ma; ¹² xa' ña'a nchcui' sa scaa ma. Ntsu'u sca taju jil'i ma nu nacui: “Jil'i Pablo ngusñi ya cha’”; chaca taju jil'i ma nacui: “Ñati jil'i Apolos laca ya’”; jua'a tya xa' la ngu' taju jil'i ma nacui ngu': “Ñati jil'i Pedro laca ya’”; jua'a tya xa' la ngu' nacui: “Ñati jil'i Cristo laca ya’”. ¹³ ¿Ha tyuu tya'a nu laca Cristo ntsu'u chalyuu cha' cua'ni lyaá jil'i ma lacua? ¿Ha jna' nu ngu'jai' ca'a ngu' 'na lo crusi cha' cajaa na' xqui'ya cu'ma? ¿Ha cuentya jna' cua ntyucuatya ma? ¹⁴ Ni tsaca ma ná ntyucuatya na' jil'i ma. Tso'o jua'a nti' na' cuentya jil'i ycuil' Ndyosi cha' si'i na' laca nu ngua'ni jil'i, masi ntsu'u tucua tya'a ti ngu' nu cua ntyucuatya na' jil'i, yu Crispo lo'o yu Gayo. ¹⁵ Ná ca ñacu' ngu' cha' cua ntyucuatya ma cuentya jna' lacua. ¹⁶ Tyu'u cha' clyu ti' jil'i ma, ndyi'u ti' na' cha' lo'o jil'i yu Estéfanos, lo'o jil'i ngu' tya'a ndil'i yu, cua ntyucuatya na' jil'i ngu' bi'; pana ná ntsu'u ti' na' si cua ntyucuatya na' jil'i xa' la ngu'. ¹⁷ Si'i cha' tyucuatya na' jil'i ñati nda ycuil' Ndyosi cña 'na lijyaa; cua ngulo Ni cña 'na cha' tsa'a chcuil' cha' tso'o nu ntsu'u jil'i Jesús lo'o ñati. Si'i na lijya na' lo'o quiña'a tsa cha' nu culo hique ti na', ñi'ya nchcui' ñati chalyuu nu nchca tsa jil'i; si jua'a, ná ca cuaya' ti' ñati ñi'ya ngua cha' tlyu nu ngua'ni Cristo lo'o ngu'jai yu lo crusi.

Cristo ntucua suu lcaa cha' nu cua nti' ycuil' Ndyosi cha' caca cuayá' ti' na jil'i

¹⁸ Ñati nu ngunu'u chalyuu jil'i xqui'ya cha' cu'xi nu ndu'ni ngu', ná nchca cuayá' ti' ngu' bi' tsiya' ti; na nxyi' lo'o ti ngu' ji'na si chcuil' na lo'o ngu' ñi'ya ntsu'u cha' jil'i Cristo, cha'

ngujuii yu lo crusi xqui'ya na cha' cuityi Ni qui'ya nu ntsu'u ji'na. Pana nu na ni, nu clyáa na ji'i qui'ya nu ntsu'u ji'na xqui'ya Cristo, tlyu tsa cña ngua'ni ycu'i Ndyosi, jua'a nti' na. ¹⁹ Ntsu'u sca cha' nu nscua lo quityi cusu' ji'i ycu'i Ndyosi nu nchcui' ndi'ya:

Cua'ni tye na' ji'i lcaa cha' nu nchcui' ñati nu nchca tsa ji'i, nacui' ycu'i Ndyosi.

Nga'aa taquiya' na' ji'i cha' nu nclyo hique ti ñati nu ngua tsa'a tso'o ti, nacui' Ni.

²⁰ ¿Ni cña tso'o cuentya ji'i ycu'i Ndyosi ndu'ni ñati nu nchca tsa ji'i lacua? ¿Ni cña ndu'ni ngu' nu ngua tsa'a tso'o ti? ¿Ni cña ndu'ni ngu' nu nchca tsa nchcui' lacua? Sca ti nde chalyuu cua'nijo'o cña bi' ji'i ngu'. Cua nacui' ycu'i Ndyosi ji'na cha' ná tso'o tsiya' ti sca cha' nu ngua tsa'a ñati chalyuu ti, cha' tonto laca bi'. ²¹ Ngua'ni Ni cha' ná caja ñi'ya tyuloo ñati chalyuu ji'i Ni cha' hique ti ngu'; jua'a tso'o la, ngua ti' ycu'i Ndyosi. Pana ndu'ni lyaá Ni ji'i ñati nu xñi cha' ji'i Ni; la cui' cha' nu ndacha' na ji'i ngu', masi cha' tonto nchcui' na, nacui' ngu' li'.

²² Cua nti' ngu' judío cha' cua'ni na sca cha' tlyu slo ngu', cha' jlya ti' ngu' cha' nu chcui' na lo'o li'; cuati nu ngu' xa' tsu' ni, cua nti' ngu' cha' tso'o tsa jlo ti' na lcaa cha' lo'o chcui' na lo'o ngu'. ²³ Pana nu na ni, ndacha' na ji'i ngu' cha' ji'i Cristo nu cua ngujuii lo crusi cha' cua'ni lyaá ji'na. Li' chiya'a nti' ngu' judío lo'o ndyuna ngu' cha' nu nchcui' na re; lo'o jua'a ngu' xa' tsu', cha' tonto nchcui' na nti' ngu' bi', si'i cha' bi' tsiya' ti nti' ngu' bi'. ²⁴ Pana xa' ña'a nti' lcaa tya'a na nu cua ngusubi ycu'i Ndyosi ji'na, masi laca na ngu' judío, masi laca na ngu' xa' tsu'. Sca ti cha' ji'i Cristo nchcui' na, cha' ji'i ycu'i Cristo ntsu'u lcaa chacuayá', lcaa cha' tso'o nu cua nti' ycu'i Ndyosi cha' caca cuayá' ti' na. ²⁵ Tso'o tsa ndyu'u cua ña'a ca cha' nu nchcui' ycu'i Ndyosi, masi ñacui' ñati chalyuu cha' tonto tsa laca cha' bi'; pana cuxi la ndyu'u lcaa cha' tlyu nu nda ñati chalyuu nu nchca tsa ji'i, nti' ngu'. La cui' jua'a nguula la cña ndyaca, cua ña'a ca cña nu ndu'ni ycu'i Ndyosi, masi ñacui' ngu' cha' ná nchca ji'i Ni; pana cuxi la cña ndyaca nu ndu'ni ycu'i ca ñati. ²⁶ Cu'ma tya'a ngusñi na cha' ji'i Cristo, tyi'u ti' ma juani ñi'ya ña'a ñati ngua ma tya clyo, nu lo'o ngusubi ca ti Ni ji'i ma: sca tucua ti ma nu nchca tsa ji'i ma; si'i ñati tlyu laca ma, si'i ñati culiya' laca ma su ndi'i ma chalyuu, sca tucua ti cu'ma nu tso'o laca xi ji'i ma. ²⁷ La cui' cu'ma nu nacui' ngu' cha' ná tso'o ma tsiya' ti, nu juani laca ma ñati nu nti' la ycu'i Ndyosi ji'i. Jua'a cua nti' ycu'i Ndyosi ta cha' tyuju'u ti' ji'i ñati nu nchca tsa chcui', nti' ycu'i ngu'; bi' cha' cua ngusubi Ni ji'i cu'ma, masi ñati ti' laca ma. Lo'o jua'a ndu'ni Ni cha' tyuju'u ti' ñati nu tlyu tsa cña nchca ji'i, nti' ycu'i ngu'; bi' cha' ngusubi Ni ji'i cu'ma nu ná nchca lye ji'i ma. ²⁸ Ndu'ni Ni cha' nga'aa nchca chcui' tsiya' ti nu ñati nu ndulo tsa ji'i ycu'i ca; bi' cha' nsubi Ni ji'i ngu' ti'i, nsubi Ni ji'i ngu' nu nxyi' lo'o ñati ji'i, nsubi Ni ji'i ngu' nu ná sca na ntsu'u ji'i tsiya' ti, bi' ngu' laca nu nsubi ycu'i Ndyosi ji'i cha' caca ngu' ñati ji'i. ²⁹ Jua'a ca cuayá' ti' lcaa na cha' ná tso'o si cua'ni tyucuaa ti' na ji'i tya'a ñati na, si ndube ti' na ji'i ycu'i Ndyosi. ³⁰ Ndi'ya laca cha': cua nacui' ycu'i Ndyosi cha' caca stu'ba cha' ji'na lo'o Jesucristo, lo'o jua'a cua nda Ni ji'i Jesucristo ji'na. Masi ná nchca ji'na, pana nu Jesucristo ni, lcaa cha' nchca ji'i ycu'i. Xqui'ya nu Jesús bi' nchca tso'o cresiya ji'na ñati cuxi na cuentya ji'i ycu'i Ndyosi; xqui'ya Jesús taca caca na ñati ji'i ycu'i Ndyosi, cha' Jesús laca nu ngua'ni lyaá ji'na ji'i nu cuxi. ³¹ Bi' cha' cua'ni na ndi'ya, ñi'ya nu nscua lo quityi cusu': "Si nti' na chcui' na lo'o xa' ñati cuentya ji'i sca cha' tlyu, li' tso'o la si chcui' na ji'i cha' tlyu nu ngua'ni ycu'i nu Xu'na na". Jua'a nacui' quityi bi'.

2

Ni cha' laca ngujui'i ca'a ngu' ji'i Cristo lo crusi

¹ Cu'ma tya'a ngusñi na cha' ji'i Cristo, tyi'u ti' ma ñi'ya ngua'ni na' tya clyo, lo'o ndyalaa na' su ndi'i ma cha' chcui' na' lo'o ma cha' tso'o nu cua nda ycu'i Ndyosi lo'o na, cha' ji'i Jesucristo bi'; ná quiña'a tsa cha' tucui nchcui' na' lo'o cu'ma li', si'i cha' nchca tsa na' nchcui' na' lo'o cu'ma li'. ² Laja lo'o nguti'i na' quichi tyi ma, ngüiñi ti' na' cha' ná ta na' xi xa' la cha' lo'o ma tsiya' ti; sca ti cha' ji'i ycu'i Jesucristo, la cui' Cristo nu ngujui'i ca'a ngu' ji'i lo crusi, tsa bi' ti cha' nchcui' na' lo'o ma li'. ³ Lo'o ndyalaa na'

su ndi'i mā, nguna'a tya ti' na' ndu na' li'; nchcuā tya na' cha' ngulacua tsa ti' na' ni cha' xacui mā 'na li'. ⁴ Lo'o nda na' cha' bi' lo'o mā, ná ngulana na' quiña'a tsa cha' nu tyu'u tu'ba na', ná ngua'ni na' ñi'ya nu ndu'ni ñati nu nchca tsa chcu'i'. Pana cua nda ycu'i' Ndyosi juersa jna'; cua nchcu'i' na' lo'o mā lcaa cha' nu cua nda Xtyi'i ycu'i' Ndyosi lo'o na', cha' caca cuayá' tso'o ti' mā. ⁵ Xqui'ya cña nu ngua'ni ycu'i' Ndyosi, bi' cha' ngusñi mā cha' ji'i Jesús li'; si'i xqui'ya sca cha' nu ngulo hique ti na' cha' nchca tsa jna'.

Sca cha' tso'o nu nti' ycu'i' Ndyosi chcu'i' Ni lo'o ñati

⁶ Masi jua'a, cua ntsu'u cha' tso'o nu nchcu'i' na lo'o ñati nu nduna tso'o cha' ji'i ycu'i' Ndyosi; cha' nu ngua'ya hique ycu'i' Ndyosi laca cha' bi', si'i sca cha' nu jlo ti' ñati chalyuu. La cui' ti ná jlo ti' nu laca loo chalyuu cha' bi', masi cua lijya tye cha' culo ngu' bi' cña. ⁷ Cua nda ycu'i' Ndyosi cha' tso'o bi' lo'o na cha' chcu'i' na lo'o ñati. Bilya caca cuayá' ti' ñati chalyuu ji'i cha' bi' tya sa'ni la, cha' ná nti' Ni cha' cuna ñati nu ngua li'. Pana tya lo'o bilya tya' chalyuu, tya li' ngulacua ti' Ni ñi'ya nu cua'ni Ni; ngua ti' ycu'i' Ndyosi cha' cua'ni lyaá Ni ji'na lo'o xñi na cha' ji'i Jesús. Tlyu tsa cha' tso'o caca ji'na li'. ⁸ Ni sca ñati nu laca loo chalyuu, ná ngua cuayá' ti' ngu' cha' bi'. Si ngua jlo ti' ngu' cha' bi', ñi'ya nu ngua ti' ycu'i' Ndyosi cha' cua'ni Ni, ná ngujui' ca'a ngu' bi' ji'i Jesús lo crusi li', ycu'i' Jesús nu Xu'na na nu tlyu tsa cha' tso'o ntsu'u ji'i. ⁹ Ñi'ya nu nscua cha' lo quityi cusu', jua'a laca cha' bi'. Ndi'ya nchcu'i' quityi bi':

Cua ngua'ni cho'o ycu'i' Ndyosi cha' tso'o nu tyacua ji'i ñati nu ntsu'u tyiquee ji'i ycu'i' Ni;
laca bi' cha' nu bilya ña'a ñati chalyuu ji'i, cha' nu bilya cuna ñati ji'i,
ni ná ngulacua ti' ngu' cha' caca cha' bi'.

¹⁰ Pana nu na, ngu' tya'a ngusñi na cha' ji'i Cristo, cua ngulu'u Ni ji'na ñi'ya caca cha' tso'o bi' xqui'ya Xtyi'i ycu'i' Ni nu cua nda Ni cha' tyanu ne' cresiya ji'na. Tso'o tsa ndacha' loo Xtyi'i ycu'i' Ni ji'na lcaa cha' nu ntsu'u tyiquee ycu'i' Ndyosi cha' cua'ni Ni nde chalyuu, tso'o tsa jlo ti' na cha' bi' xqui'ya Xtyi'i ycu'i' Ni.

¹¹ Nu ñati chalyuu na ni, hique ti na ntsu'u co'o lcaa cha' nu ntsu'u tyiquee na; sca ti ycu'i' na lo'o ycu'i' Ndyosi caca jlo ti' na lcaa cha' nu nclyacua ti' na. Lo'o jua'a laca ycu'i' Ndyosi, sca ti Xtyi'i ycu'i' Ni jlo ti' lcaa cha' nu ntsu'u tyiquee Ni. ¹² Si'i sca cui'i cuxi nu ntsu'u nde chalyuu ti laca Xtyi'i nu cua nda Ni cha' tyanu ne' cresiya ji'na juani; na cua nda Ni Xtyi'i ycu'i' Ni ji'na, cha' cua ngusñi na cha' ji'i Ni. Lo'o jua'a xqui'ya Xtyi'i ycu'i' Ni caca cuayá' ti' na lcaa cña tso'o nu ndu'ni Ni ne' cresiya ji'na. ¹³ Nu lo'o cacha' na cha' tso'o nu ji'i ycu'i' Ndyosi bi' ji'i ñati ji'i ycu'i' Ni, nu ngu' nu ntsu'u Xtyi'i ycu'i' Ni ne' cresiya ji'i, li' clyana na sca cha' nu chcu'i' na, sca cha' nu ta Xtyi'i ycu'i' Ni lo'o na; ná clyana na quiña'a tsa cha' chcu'i' na ñi'ya nu ndu'ni ñati nu nchca tsa ji'i ycu'i' ca ngu'.

¹⁴ Pana ñati nu ná stu'ba cha' ji'i lo'o ycu'i' Ndyosi ni, ná taca ca cuayá' ti' ngu' bi' ni sca cña nu ndu'ni ycu'i' Ndyosi cuentya ji'i Xtyi'i ycu'i' Ni; ná nchca ca cuayá' ti' ngu' bi' ji'i cha' bi' tsiya' ti. Sca ti si ntsu'u Xtyi'i ycu'i' Ndyosi ne' cresiya ji'na, li' caca cuayá' ti' na ni cha' laca bi', bi' cha' ná sca cha' laca nti' ngu' bi'. ¹⁵ Taca ca cuayá' ti' na ñi'ya ndyu'u lcaa cha' si cua ntsu'u Xtyi'i ycu'i' Ndyosi ne' cresiya ji'na, lo'o li' ná taca xacui ngu' xi xa' la cha' ji'na. ¹⁶ Ndi'ya nscua lo quityi ji'i ycu'i' Ndyosi: “¿Tilaca nchca cuayá' ti' ni cha' laca nu nda'ya hique ycu'i' Ndyosi? ¿Ha caca ji'na ta na sca cui' lo'o Ni?” nacui quityi. Pana nu na ni, xqui'ya Xtyi'i ycu'i' Ndyosi cua ngujui cha' ji'na ni cha' laca nu nclyacua ti' ycu'i' Cristo.

3

Sca ti cña ji'i ycu'i' Ndyosi ndu'ni ca ta'a ngu' nu ngulu'u cha' ji'i Jesús

¹ Cu'ma tya'a ngusñi na cha' ji'i ycu'i' Ndyosi, tyucui tyempo lo'o nguti' na' ca slo mā nu ngua tya li', ná ngua 'na chcu'i' na' lcaa cha' nu ngua ti' na' chcu'i' lo'o mā, cha' bilya xñi tso'o mā cha' ji'i Xtyi'i ycu'i' Ndyosi nu nda Ni ji'na. Xti ti cha' nchcu'i' na' lo'o mā li', cha' ña'a ti cuxi ti ngulacua ti' mā. Ñi'ya laca nu sube cuañi', jua'a ngua cu'ma, cha' bilya

xñi tso'o mā cha' jil'i ycuil' Ndyosi; ² bi' cha' tiya' ti ngulu'u na' scaa cha' jil'i mā. Ñi'ya laca lo'o sca cubi' cuañi', styi' xtya'a ti ntyi' cubi' bi', cha' ná nchca cacu tso'o; jua'a ngua cu'mā, cha' ná ngua cuna tso'o mā scaa cha'. Masi juani tya lyiji cua'ni yala mā cha' ca tsa'a tso'o mā, ³ cha' ña'a ti tya ndiya la ti' mā ña'a cha' cuxi nu ndyu'ni ñati' chalyuu. Nu lo'o liye' ti' mā jil'i tya'a ñati' mā, nu lo'o lye nxuu tya'a mā, tyaca' tyijyu' cha' ndiya la ti' mā cha' cuxi nu ntsu'u nde chalyuu. Tya ndu'ni mā ñi'ya nu ndu'ni ñati' cuxi. ⁴ Nu lo'o ñacui sca ngu' tya'a mā cha' ndi'ya: “Ñati' jil'i Pablo laca ya”, cuati ñacui xa' la ngu' tya'a mā cha' ndi'ya: “Ñati' jil'i Apolos laca ya”, ñi'ya ndu'ni ñati' cuxi, jua'a ndu'ni mā li'.

⁵ ¿Tilaca laca nu Apolos bi' lacua? ¿Tilaca laca na' lacua? ¿Ha si'i cña jil'i ycuil' Ndyosi ndyu'ni ca ta'a ya? ¿Ha si'i xqui'ya cha' nda ya cha' lo'o mā, bi' cha' ngusñi mā cha' jil'i Cristo li'? Cua laca cña ndyu'ni scaa ya, la cui' cña ñi'ya nu cua nda ycuil' nu Xu'na na cha' cua'ni ya. ⁶ Ñi'ya laca sca ñati' nu cataa sca si'yu, lo'o li' chaca laca nu su'ba hitya suu na cuiñii bi', jua'a laca cuare lo'o mā; na' laca nu yaa ndacha' na' cha' bi' jil'i mā su clyo, lo'o tiya' la li' ñaa Apolos nda la cha' bi' lo'o mā. Pana sca ti ycuil' Ndyosi laca nu ndu'ni cha' tyanu tso'o cha' bi' ne' cresiya jil'i mā; ⁷ ná ndu'ni cha' tilaca laca nu cua nda cha' bi' lo'o mā tya clyo la, ná ndu'ni cha' tilaca laca nu tya nda la cha' bi' lo'o mā ca tiya' la. Sca ti ycuil' Ndyosi laca nu ndulo tsa cha' jil'i, cha' ycuil' Ndyosi laca nu ndu'ni cha' tyanu tachaa cha' jil'i Ni ne' cresiya jil'i mā. ⁸ Sca ti cuayá' ndu'ni ya lo'o tya'a ya, masi nda ya cha' lo'o cu'mā su clyo, masi nclyu'u tso'o la ya cha' bi' jil'i mā ca tiya' la. Ycuil' Ndyosi ni, tya ta la Ni cha' tso'o jil'i ya, tsa ña'a nu ndyu'ni tso'o ya cña jil'i Ni. ⁹ Tya'a ndyu'ni ya cña jil'i ycuil' Ndyosi laca cuare; lo'o cu'mā ni, ndu'ni Ni cña ne' cresiya jil'i mā, cña jil'i ycuil' Ndyosi laca bi'.

Lo'o jua'a taca ta na' chaca cuji lo'o mā juani: ñi'ya si laca mā sca ni'i tonu, jua'a laca mā cuentya jil'i ycuil' Ndyosi; ¹⁰ lo'o na', ñi'ya nti' sca cuityi ni'i cuentya jil'i ycuil' Ndyosi, jua'a laca na' lo'o cu'mā, laja lo'o nclyu'u na' jil'i mā cha' jil'i ycuil' Ni. Ndi'ya ndyu'ni na' lo'o mā: ñi'ya nti' si cua ngusta tso'o na' quiya' sca ni'i, lo'o li' ndyalaa xa' la ngu' cuityi cha' cua'ni lyiji ngu' cha' tya' ni'i bi', bi' laca ñati' nu tya'a ndya'a na' cña nu cua ngulu'u tso'o la jil'i mā. Lcaa ngu' cuityi nga'a cha' culacua ti' clyo ñi'ya ña'a xana tya' ni'i; lo'o jua'a lcaa ya tya'a ndyu'ni ya cña, nga'a cha' cui'ya tso'o ya cuentya ñi'ya nu caca culu'u tso'o la ya cha' bi' jil'i ñati'. ¹¹ Jua'a laca cha' lacua: cua laca ngusta ycuil' Ndyosi jil'i Jesucristo, cha' sca ti yu bi' caca suu lcaa cha' bi', cha' ycuil' Jesús laca nu ntucua quiya' cha' nu cua ngusñi na jil'i ycuil' Ndyosi Sti na; nga'aa ntsu'u xa' la jo'ó xa' la ñati' nu laca suu cha' bi'. ¹² Ntsu'u ngu' tya'a na nu nclyu'u tso'o la jil'i lcaa tya'a na, ñi'ya nti' si cuiñá chca ngu' sca ni'i tso'o, ñi'ya laca si tya' ni'i bi' masi lo'o oro, masi lo'o plata, masi lo'o quee ndubi nu quiña'a tsa nga'a tya' ni'i bi'. Pana ntsu'u xa' la ngu' tya'a na nu cuxi la nclyu'u jil'i tya'a, ñi'ya laca si cuiñá chca ngu' sca ni'i yaca ti, nu canta' ti tya' lo'o quii lo'o quixii ti. ¹³ Tiya' la li' lo'o caa Jesucristo chaca quiya' cha' cua'ni cuayá' jil'i ñati' chalyuu, li' quijeloo cha' jil'i ycuil' Ndyosi ñi'ya ña'a cña nu ngua'ni scaa ngu'. Tsa bi' tsa cña nu ngua'ni scaa ñati' lo sca quii' tlyu, cha' cua'ni cuayá' Ni jil'i; si tyaqui cña bi', ná tso'o ngua cña bi' li'; si ná tyaqui, li' caca cuayá' ti' Ni cha' tso'o tsa cña bi' li'. ¹⁴ Nu lo'o talo cña nu ngua'ni sca ñati' lo'o cua ndyaa lo quii' bi', li' ta Ni cha' tso'o nu tyacua jil'i ñati' bi'. ¹⁵ Cuati ñati' nu tyaqui cña jil'i lo quii' bi', nga'aa ña'a ngu' jil'i li'; chcuna' cña bi' tsiya' ti. Pana tya culaá Ni jil'i ngu' bi', masi tya xi tya lyiji cha' tyaqui ycuil' ngu'.

¹⁶⁻¹⁷ Nu laa tlyu su ndu'ni tlyu ngu' judío jil'i ycuil' Ndyosi tyaca'a tsa jil'i Ni laca bi', cha' cuentya jil'i Ni ndya' ni'i bi'; tyaala tsa ycuil' Ni si cua'ni ñu'u ñati' jil'i laa bi'. Lo'o cu'mā ni, tyucui ña'a taju cu'mā nu ngusñi mā cha' jil'i Cristo, tyaca'a tsa mā cuentya jil'i ycuil' Ndyosi; na cua ndyanu Xtyi'i ycuil' Ndyosi ne' cresiya jil'i mā. Lo'o jua'a cua'ni tye ycuil' Ni jil'i cua ña'a ca ñati' nu cua'ni ñu'u tyucui jil'i sca ñati' nu tya'a ngusñi na cha' jil'i Jesús.

¹⁸ Cua ngusñi na cha' jil'i Cristo, bi' cha' tso'o la si ná cñilo'o na jil'i ycuil' ca na cha' ngua tsa jil'i na, ñi'ya ndu'ni ñati' chalyuu nu ngua tsa jil'i ngu'. Ná tso'o si jua'a nclyacua ti' na; nga'a cha' culacua ti' na cha' ná ngua jil'i na tsiya' ti, lo'o li' taca cua'ni ycuil' Ndyosi cha' ca'ya sca cha' liñi hique na. ¹⁹ Masi ndu'ni ñati' chalyuu cha' ngua tsa jil'i, cha' tso'o tsa

ncliyacua ti' ngu', si'i jua'a nti' ycu' Ndyosi ña'a Ni ji'i ngu' bi'; ná tso'o tsiya' ti cha' nu nchcui' ñati chalyuu nti' Ni. Cua nscua sca cha' lo quityi cusu' nu nchcui' ndi'ya: "Ndu'ni ycu' Ndyosi cha' quichi yaa cha' hique ñati chalyuu, masi tso'o tsa ndu'ni ngu' nti' ngu'", nacui lo quityi. ²⁰ Lo'o ndi'ya laca cha' nu nscua chaca se'i lo quityi bi': "Cua jlo ti' ycu' Ndyosi cha' ná tso'o tsiya' ti cha' nu nchcui' ñati chalyuu nu nchca tsa ji'i ndu'ni". ²¹ Bi' cha' nga'aa cua'ni tyixi ma lo'o tya'a ma, nga'aa tyu'u lca'a tsa ma ji'i sca ti ñati tya'a ya. Cuentya ji'i cu'ma laca cua ña'a ca tya'a ndyu'ni ya cña, ²² masi na', masi Apolos, masi Pedro; lo'o jua'a cuentya ji'i cu'ma laca cua ña'a ca cha' nu ndyaca nde chalyuu, masi lu'u na, masi cua ngujui na, masi sca cha' nu ndyaca juani, masi sca cha' nu caca tyempo nde loo la; cuentya ji'i cu'ma laca laca cha' nu ndyaca nde chalyuu lacua. ²³ Pana cu'ma ni, cuentya ji'i Cristo laca ma; lo'o nu Cristo bi', cuentya ji'i ycu' Ndyosi laca Ni.

4

Cristo laca nu nda cña bi' ji'i Pablo lo'o ji'i tya'a ndya'a yu cña

¹ Nga'a cha' tyi'u ti' ma cha' cña ji'i ycu' Cristo ndyu'ni ya. Na ndi'ya lo ya cña cha' culu'u ya ji'i ñati laca cha' nu cua ngulu'u ycu' Ndyosi ji'i ya; sca cha' nu bilya cuna ñati chalyuu tsiya' ti, bi' laca cha' nu culu'u ya ji'i ngu'. ² Lo'o ñati nu cui'ya loo sca cña ni, laca tsa nga'a cha' tyi'u ti' ngu' ji'i laca cña nu culo xu'na ngu' ji'i ngu'. ³ Cuentya jna', ná ntsii na' ji'i ma, ná ntsii na' ji'i cua ña'a ca cha' nu chcu' ma jna'; masi chcu' cua ña'a ca ñati chalyuu jna', ná ntsii na' ji'i ngu' tsiya' ti. Ná sca cha' cuxi ntsu'u jna' si nti' ngu' sta ngu' qui'ya 'na, nti' na'; ⁴ lo'o jua'a cuentya ji'i ycu' Ndyosi, ná ntsu'u cha' cuxi nu ngua'ni na', nti' na'. Pana ná ñacu' na' cha' ná ntsu'u cha' sta Ni qui'ya 'na tsiya' ti, sca ti ycu' Ndyosi nu Xu'na na taca cua'ni cuayá Ni jna' ca lo'o tye chalyuu. ⁵ Lo'o jua'a cu'ma, ná yala tsa clyacua ti' ma cha' sta ma qui'ya ji'i sca ñati; jatya ma ña'a cuayá caa ycu' nu Xu'na na, bi' laca nu cua'ni cuayá ji'i ca ta'a na. Li' culotu Ni ji'i laca cha' cuxi nu ntsu'u cuaana ti ne' cresiya ji'na, masi sca cha' nu ná nti' na cacha' na ji'i tya'a ñati chalyuu na. Jua'a cacha' Ni laca cha' nu ntsu'u ne' cresiya ji'i laca ñati chalyuu, lo'o li' ta Ni nu tso'o ji'na, cua ña'a ca cha' tso'o nu ñacu' Ni cha' tyacua ji'i scaa na.

⁶ Nchcui' na' cha' bi' lo'o cu'ma cha' taca tyi'i tso'o ti ma. Cua nchcui' tsa na' ji'i tyucuaa ya, na' lo'o Apolos, cha' taca culacua xi ti' ma ñi'ya ntsu'u cha' ji'i ya; jua'a caca cuayá ti' ma cha' ná tso'o xni ma xi xa' la cha', nu si' ñi'ya nu nscua lo quityi cha' ji'i ycu' Ndyosi. Ná tso'o cha' chcu' tso'o ma lo'o sca yu tya'a ya nu lca'a tsa ma ji'i, lo'o li' cua'ni xña'a ma lo'o chaca yu tya'a ya. ⁷ ¿Ni cha' laca cha' ndulo tsa cha' ji'i ycu' ma cuentya ji'i ma, pana ná ndube ti' ma ji'i xa' ñati? Ycu' Ndyosi cua nda laca na nu ntsu'u ji'i ma, laca cña nu nchca ji'i ma; bi' cha' lacua ná ntsu'u cha' cua'ni tyucuaa ti' ma ji'i tya'a ma. Si' xqui'ya cña nu ndyu'ni ycu' ma ngutsa'a chalyuu ji'i ma, xqui'ya ycu' Ndyosi cua laca ma ñi'ya nu laca ma juani.

⁸ Ndu'ni ma cha' ndulo tsa cha' ji'i ycu' ma, nga'aa ntsu'u na nu lyiji ji'i ma tsiya' ti, nti' ma; ndyu'ni ma ñi'ya nu ndu'ni ngu' culiya', ndi'i ma ñi'ya ndi'i nu laca loo chalyuu. Lo'o cuare ni, si' ñati tlyu laca ya, nti' ma. Pana si cha'ni cha' laca ma loo ji'i ya, ¿ha ná ta ma chacuayá masi caca stu'ba xi cha' ji'i ya lo'o ma li', cha' lo'o ya caca ya ñati tlyu li'? ⁹ Nti' na' cha' cua nguxtyanu ycu' Ndyosi ji'i cuare, masi clyo ngulo Ni cña ji'i ya cha' tsa ya tyijyu' cha' chcu' ya cha' ji'i Ni; pana nu juani tyanu chu' la ya ji'i laca ngu' tya'a na, ñi'ya laca preso nu tyiquee' ntajatya cha' cujuui ngu' ji'i. Cua laca ya sca cuxe', masi ña'a ñati chalyuu ji'i ya, masi xca nu ntsu'u ji'i ycu' Ndyosi nde cua ña'a ji'i ya. ¹⁰ ¿Xqui'ya ycu' Cristo tonto tsa ya tu'ni! Lo'o cu'ma ni, nti' ma cha' tso'o tsa jlo ti' ma cha' ji'i Cristo. ¿Xti la cña nchca ji'i cuare, nguula la cña nchca ji'i cu'ma nti' ma! ¿Chiya'a la ndu'ni ngu' lo'o cuare tu'ni; chi' la ndu'ni ngu' loo cu'ma! ¹¹ Masi la cui' tyempo juani ti ntsu'u quiya' lo'o ná ndyiji na cacu ya, ná ndyiji na co'o ya, masi late' cusu lacu' ya ntsu'u quiya'; ntyiji' ngu' ji'i ya, ni ná ntsu'u tyi cua, xcui' na ndya'a yu'u ti ya. ¹² Ti'i tsa cña nu ndu'ni ya cha' caca ñi'ya nu tyiji yu'u ji'i ya chalyuu. Nu lo'o ti' tsa cha' nu nda ngu' lo'o ya, ná nsacu' tu'ba ya ji'i ngu'; tso'o ti nchcui' ya lo'o ngu' li'. Lo'o ndu'ni lya'

ti' ngu' jil'i ya, ndalo ya li'; ná nsacui ya' ya jil'i ngu' tsiya' ti. ¹³ Masi chiya'a tsa nchcui' ngu' lo'o ya, ndalo tyiquee ya jil'i ngu' li', nxaala' ya cha' jil'i ngu'. Masi juani ña'a ti tya ndyu'ni cuxi ñati lo'o cua, ñi'ya si laca ya nana' nu ndyanu lo hitya yuu; ñi'ya nti' sca nguti nu nchcuaa ngu', jua'a laca ya cha' ná ntsu'u cuentya ya tsiya' ti, ndu'ni ngu' lo'o tya'a ngu'.

¹⁴ Lo'o nscua na' quityi re, ná nti' na' cha' ca tyuju'u ti' mā; tsa bi' ti cha' nti' na' cha' cua'a na' jil'i mā cha' ná cua'ni tyixi mā lo'o ya. Na tyaca'a cu'mā jna' ñi'ya si laca mā sñi' na'. ¹⁵ Ntsu'u tsa ngu' tya'a ntsu'u cha' jil'i na lo'o Cristo nu taca xtyucua ngu' jil'i mā, pana sca ti na' ndu'ni na' ñi'ya nu ndu'ni sti mā, cha' ndye ndacha' na' cha' tso'o nu cua nda Jesucristo lo'o na jil'i mā; xqui'ya na' ngusñi mā cha' jil'i Jesús. ¹⁶ Bi' cha' juani nchcui' tsa na' lo'o mā cha' cua'ni mā ñi'ya nu cua na'a mā cha' ndu'ni na'.

¹⁷ Juani nda na' jil'i yu Timoteo lijya yu ca su ndi'i mā, cha' laca nu Timoteo bi' ñi'ya laca sca sñi' na', cha' tyaca'a tsa yu 'na; jua'a tso'o tsa ngusñi yu cha' jil'i Jesucristo. Lcaa se'i su ndya'a na' slo taju ñati jil'i Jesús nu ndi'i sca quichi, ca bi' nclyu'u na' ña'a cha' tso'o nu nga'a cha' cua'ni na chalyuu nu lo'o cua ngusñi na cha' jil'i Jesucristo; jua'a ndu'ni na' tyucui tyempo xqui'ya Jesucristo. Lo'o Timoteo cacha' yu jil'i mā cha' jua'a ndu'ni na'.

¹⁸ ¿Ni cña ndu'ni xi ngu' tya'a mā nu lye tsa ndu'ni tyucuaa ti' jil'i tya'a mā? Ná caa na' ca quichi Corinto slo mā, nti' mā. ¹⁹ Pana ná cube ti' mā, caa na' yala ti ca su ndi'i mā chacuayá' jil'i ycu' Ndyosi nu Xu'na na. Lo'o li' quijeloo cha' jil'i mā jna', nu lo'o ña'a na' ñi'ya ndyu'ni nu ngu' tyixi bi'; si'i na ntucua' na' jil'i ngu' xqui'ya cha' nu nda ti ngu' bi' li'. ²⁰ Ná taca tyati' yu'u na cha' jil'i ycu' Ndyosi cha' laca Ni loo jil'i na si na nchcui' ti na cha' jil'i Ni; na cua nti' Ni cha' cua'ni na cña jil'i Ni, tsa ña'a cña nu ndu'ni ycu' Ni. ²¹ Cua jlo ti' na' cha' tso'o la caca jil'i mā si tso'o ti tyu'u tyiquee na' ña'a na' jil'i mā lo'o tyalaa na' ca slo mā; tso'o la si tso'o ti chcui' na' lo'o cu'mā li'. Ná tso'o ca ti' mā si ta na' cha' cusuu lo'o mā li'.

5

Nga'a cha' culo'o ngu' jil'i tya'a ngu' nu ngua'ni cha' cuxi

¹ Cua ngujui cha' 'na, cua ndyuna na' cha' suba' tsa ngua'ni sca ñati tya'a ngusñi mā cha' jil'i Jesucristo; ngua'ni yu sca cña nu cuxi tsa. Pana ni ngu' xa' tsu', ná ndu'ni ngu' tsa lo cua cha' cuxi, masi ná ndaquiya' ngu' jil'i ycu' Ndyosi tsiya' ti. Ndi'ya cña ngua'ni yu: ngua'a yu lo'o xtya'a miña'a yu. ² Lo'o ña'a ti tya ndu'ni tyucuaa ti' mā jil'i tya'a mā, masi nga'a cha' ca xñi'i tsa ti' mā xqui'ya cha' cuxi bi'. Nga'a tsa cha' culo'o mā jil'i ñati nu ngua'ni cha' cuxi bi', cha' nga'aa tya'a yu stu'ba ti lo'o cu'mā. ³ Sca ti cuayá' ndyu'u cha', masi ná ndi'i na' lo'o mā juani cha' cua'ni cuayá' na' jil'i yu bi'; pana cacua tsa slo cu'mā ndi'i na', nti' na', xqui'ya cha' ndy'u tsa ti' na' jil'i mā. Cua laca ngusta na' qui'ya jil'i ñati nu ngua'ni cha' cuxi bi'. ⁴ Bi' cha' lacua tyu'u ti' mā tsa tlyu ti mā chacuayá' jil'i Jesús nu Xu'na na, cha' cua'ni cuayá' mā jil'i yu bi' yala ti. Sca ti cha' ntsu'u tyiquee na' lo'o mā, lo'o jua'a cua nda ycu' Jesucristo chacuayá' cha' cua'ni mā jua'a. ⁵ Li' xtyanu mā jil'i yu bi' ya' nu xña'a. Masi quiñu'u ycu' yu li', quiñu'u cha' jil'i yu su ndi'i yu chalyuu, pana ca lo'o tye chalyuu, ca li' cua'ni lyaá ycu' nu Xu'na na jil'i yu, qui'ya Ni cresiya jil'i yu.

⁶ Si'i cha' tso'o ndu'ni mā cha' ndu'ni tyucuaa ti' mā jil'i tya'a mā. ¿Ha ná jlo ti' mā ñi'ya ndu'ni scua tiye'? Masi xti ti scua tiye' tyu'u jil'i catyá xlyá, cua'ni bi' cha' tyacui quiña'a scua li'. ⁷ La cui' jua'a laca cu'mā, cha' ntsu'u qui'ya bi' chu' mā. Laca qui'ya bi' jil'i mā ñi'ya laca scua tiye' nu nga'aa tso'o tsiya' ti; tso'o si xcuaa mā jil'i, chaca quiya' quixa' cucui scua bi'. Lo'o jua'a cu'mā, nga'a cha' culotsu' mā qui'ya nu ntsu'u jil'i mā, cha' xcutsa'a Ni cha' nu ntsu'u tyiquee mā, cha' caca lubii cresiya jil'i mā. Na cua laca lubii bi' jil'i mā xqui'ya Jesús. Lo'o caca ta'a pascua ni, li' tyi'u ti' na cha' ngua'ni tye ycu' Cristo jil'i qui'ya nu ntsu'u jil'i na. Xqui'ya lcaa na ngujui Ni lo crusi, ngua Cristo msta' lu'ú cuentya jil'i qui'ya nu ntsu'u jil'i na. ⁸ Bi' cha' tso'o la si tyi'u ti' na jil'i Cristo lcaa tsa, cha' xa' ña'a cua'ni na li'; tso'o ti cua'ni na lo'o ñati, xcui' cha' liñi chcui' na lo'o ñati. Laca na

ñi'ya laca xlyá cui nu ndya' chaca quiya' li'; nga'aa ntsu'u cha' cua'ni na ñi'ya nu ngua'ni na sa'ni lo'o ntsu'u cha' cuxi ji'na, lo'o ntsu'u cha' suba' ji'na, cha' ngua na ñi'ya ngua tsa ycu' xlyá nu ná tso'o tyempo bi'.

⁹ Lo quityi nu nda na' ndyaa slo mā tya clyo la, bi' nguscua na' cha' ná cua'ni tya'a mā lo'o ñati nu xcui' cha' suba' ndu'ni; ¹⁰ pana ná nguscua na' cha' nga'aa chcu' mā tsiya' ti lo'o ñati cuxi bi'. Ntsu'u tsa ñati chalyuu nu ná ndaquiya' ji'i ycu' Ndyosi, nu ndu'ni suba', nu ndacui ti', nu cuaana, nu ndu'ni tlyu ji'i lcu' jo'ó ti; lo'o jua'a ná caca tyu'utsu' na ji'i ngu' bi', sca ti si tyu'u na chalyuu tyaa na tsiya' ti. ¹¹ Pana ná tso'o cha' tyu'u cha' ji'i mā lo'o ñati nu ndu'ni jua'a, masi ndu'ni ngu' bi' lo'o mā cha' tya'a ñati ji'i Jesucristo laca ngu' bi'; bi' laca cha' nu ngua ti' na' chcu' lo'o mā. Ná caca stu'ba cha' ji'i mā lo'o ngu' si suba' ndu'ni ngu', si ndacui ti' ngu', si ndu'ni tlyu ngu' ji'i lcu' jo'ó ti, si cuxi tsa nchcu' ngu' lo'o ñati, si cu'bi ngu', si cuaana ngu'; ná caca xñi mā cha' ji'i ngu' nu ndu'ni jua'a. Masi nacui ñati bi' cha' stu'ba ti ntsu'u cha' ji'i ngu' lo'o Jesús, ná caca tyu'u cha' ji'i mā lo'o ngu'. La cui' ti cha', ni ná tso'o chca'a mā cacu mā tyaja lo'o ñati nu ndu'ni jua'a. ¹²⁻¹³ Si' cuentya jna' laca ñati nu ná ndaquiya' ji'i ycu' Ndyosi tsiya' ti, caca cuayá' ji'i ngu' bi' slo ycu' Ndyosi. Pana nu ngu' tya'a mā nu ntsu'u cha' ji'i lo'o Cristo, tso'o la si cua'ni cuayá' ycu' cu'mā ji'i ngu', nti' na'. Bi' cha' lacua culo'o mā ji'i nu cuxi, cha' ná cua'ni tya'a ngu' bi' lo'o mā tsiya' ti.

6

Nu lo'o ntsu'u cha' cusuu ji'na lo'o tya'a ñati na

¹ Cu'mā tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús, nu lo'o ndyaca sca cha' cusuu ji'i mā lo'o tya'a ñati mā, ¿ha tso'o la cha' ndya'a mā slo bese, nti' mā? ¿Ha tso'o nti' mā cha' ndya'a mā slo ñati nu ná ndaquiya' ji'i ycu' Ndyosi tsiya' ti? ¿Ha ná tso'o la si tsa mā slo ngu' tya'a ngusñi mā cha' ji'i Jesús? Jua'a taca ca ti cha' ji'i mā lo'o tya'a mā li'. ² Cua jlo ti' mā cha' cua nscua cha' ycu' na cua'ni cuayá' na ji'i lca ñati chalyuu lo'o cua tye ti cha', cha' cua ntsu'u cha' ji'na lo'o ycu' Ndyosi. Si jua'a caca cña nu cua'ni mā ca tiya' la, ¿ha ná caca ji'i mā cua'ni cuayá' mā ji'i sca cha' xca ti nde chalyuu juani? ³ Lo'o jua'a nu ngu' xca ji'i ycu' Ndyosi ca nde cua, nda mā cuentya cha' lo'o ngu' bi' nga'a cha' cua'ni cuayá' na ji'i; bi' cha' ycu' ca na taca xquiñi na sca cha' nu ndyaca ji'na lo'o tya'a na nde chalyuu. ⁴ Lo'o ndyaca sca cha' cusuu ji'i mā lo'o tya'a mā, ná tso'o tsa lo'o mā ji'i tya'a mā cha' caca cuayá' ji'i mā slo xa' ñati nu ná stu'ba cha' ji'i lo'o tya'a ngusñi mā cha' ji'i Jesús. ⁵ Nscua na' cha' re cha' caca tyuju'u ti' mā slo ycu' Ndyosi. ¿Ha ná ntsu'u ni tsaca ngu' tya'a mā nu nchca cuayá' ti' ñi'ya caca xquiñi cha' ji'i mā lo'o tya'a mā? ⁶ Pana xa' tsa ña'a ndu'ni mā ca jua. Masi ñati tya'a ngusñi mā cha' ji'i Jesús, ndya'a lo'o mā ji'i ca slo ngu' nu ná ndaquiya' ji'i ycu' Ndyosi tsiya' ti, cha' cua'ni cuayá' ngu' bi' ji'i ngu' tya'a mā.

⁷ Nu lo'o ntsu'u cha' cusuu ji'i mā lo'o tya'a mā, li' hora ti caca cuayá' ti' na cha' tya lyiji xñi tso'o mā cha' ji'i Jesús. ¿Ha ná tso'o la, masi ta mā chacuayá' cha' caca cha' cuxi bi' ji'i mā jua'a ti? ¿Ha ná tso'o la, masi cuaana ngu' cha' tso'o nu ntsu'u ji'i mā jua'a ti? ⁸ Pana si' na tso'o la ndu'ni mā; cha' cuxi ndyu'ni mā lo'o ycu' ngu' tya'a ngusñi mā cha' ji'i Jesús, hasta ntyucuaana mā na nu ntsu'u ji'i tya'a mā.

⁹ Jlo ti' na cha' ná lo'o ñati cuxi taca tsa ca su tlyu ca su laca ycu' Ndyosi loo. Tso'o si liñi tsa caca cuayá' ti' mā cha' ná tsa ngu' cuxi ca su tso'o bi': ñati nu suba' tsa ndu'ni lo'o tya'a, lo'o jua'a ñati nu ndu'ni tlyu ji'i lcu' jo'ó ti, lo'o jua'a ñati nu ntsu'u cha' ji'i lo'o clyo'o xa' ñati, jua'a nu ngu' qui'yu nu ndu'ni suba' lo'o tya'a qui'yu ti ngu', ¹⁰ lo'o jua'a nu cuaana, lo'o jua'a nu nxlyáa na nu ntsu'u ji'i tya'a ngu', lo'o jua'a nu cu'bi, lo'o jua'a nu nchcu' cha' cuxi ji'i tya'a ngu', lo'o jua'a nu cuxi ti ndu'ni ngana ji'i tya'a ngu', ná tsa chca ñati cuxi bi' ca su tso'o su ntucua ycu' Ndyosi. ¹¹ Lo'o jua'a ntsu'u xi cu'mā nu ngua'ni mā la cui' tya'a cha' cuxi bi' tya sa'ni la; pana cua xa' ña'a ndu'ni mā juani, cha' cua ngüityi Jesús lca qui'ya nu ntsu'u ji'i mā tya li', cua ndyatí mā cuentya ji'i

ycui' Ndyosi li'. Cua ngüiñi cha' ji'ḷi mā lo'o ycui' Ndyosi nu lo'o ngusñi mā cha' ji'ḷi ycui' Jesucristo nu Xu'na na, lo'o li' cua nda Ni Xtyi'i ycui' Ni cha' tyanu ne' cresiya ji'ḷi mā.

Ña'a tsaca tyucui ña'a na laca na ji'ḷi ycui' Ndyosi

¹² Ntsu'u quiya' nchcui' ñati: “Ntsu'u chacuayá' 'na cha' cua'ni na' cua ña'a ca cha', ñi'ya nu nti' na' cha' cua'ni na'”, nacui' ngu'. Chañi cha' ji'ḷi ngu', pana ntsu'u cha' nu cua'ni na nu ná ntsu'u su xtyucua ji'na. Lo'o na, taca ñacuḷi na cha' ntsu'u chacuayá' ji'na cha' cua'ni na ñi'ya nu nti' ti na cua'ni na; pana ná tso'o si qui'ḷi tsa na ji'ḷi sca cha' nu ndu'ni na ña'a cuayá' nu nga'aa caca xtyanu na ji'ḷi. ¹³ Ntsu'u chaca cha' nu nchcui' ñati: “Taca cacu na lcau ti lo na nu nti' na cacu na”, nacui' ngu', “bi' cha' ntsu'u quiji' ne' na cha' cua'ni cha'á na bi' lo'o na cacu na”, nacui' ngu'. Chañi cha' bi', pana sca ti cuayá' cua'ni tye ycui' Ndyosi ji'ḷi na ndacu na lo'o jua'a ji'ḷi cuaña' ycui' na. La cui' jua'a cua ngüiñá ycui' Ndyosi ji'ḷi tyucui' ña'a na lijya na chalyuu, pana si'i cha' culiji ti cuaña' na lo'o ndu'ni suba' na lo'o ñati, si'i xqui'ya cha' bi' ngüiñá Ni ji'na; cha' caca na ñati ji'ḷi ycui' Ni, cha' caca Ni nu Xu'na na, bi' cha' cua nda ycui' Ndyosi ji'na lijya na chalyuu. ¹⁴ Tlyu tsa cha' ngua'ni ycui' Ndyosi lo'o Jesús nu Xu'na na lo'o ngua'ni Ni cha' cua ndyu'ú yu chaca quiya', ngulo Ni ji'ḷi yu ca su ntsiya yu ngujuii. La cui' jua'a tlyu tsa cha' caca lo'o cua'ni Ni cha' tyu'ú na chaca quiya', qui'ya Ni ji'na tyaa lo'o Ni ji'na ca lo'o tye chalyuu.

¹⁵ Cristo ca ji'ḷi tyucui' ña'a tsaca mā lacua, stu'ba ti ntsu'u cha' ji'ḷi mā lo'o nu xa' la ñati tya'a ngusñi na cha' ji'ḷi Cristo. Lo'o laca na ñati ji'ḷi Cristo ni, ¿ha caca sa'a na ji'ḷi sca nu cuna'a calle ti? Ná tso'o cua'ni na jua'a tsiya' ti. ¹⁶ ¿Ha ná jlo ti' mā cha' stu'ba ti tyiquee na, sca ti tañi na lo'o ñati bi', si tyu'u cha' ji'na lo'o, masi sa'a ti na ji'ḷi? La cui' jua'a cha' nscua lo quityi cha' jo'ó nu ndi'ya nchcui': “Laca nu tyucuaa ngu' bi' ñi'ya si laca ngu' sca ti ñati”. Jua'a nchcui' quityi bi'. ¹⁷ La cui' jua'a caca ji'na lo'o tyu'u cha' ji'na lo'o Jesús nu Xu'na na; nchca stu'ba cha' ji'na lo'o Jesús li', cha' ntsu'u Xtyi'i ycui' Ni ne' cresiya ji'na.

¹⁸ Bi' cha' ná cua'ni suba' mā lo'o xa' ñati. Cua ña'a ca qui'ya nu ntsu'u ji'na, ná cua'ni ñu'u bi' ji'ḷi ycui' na; pana lo'o cala' na ji'ḷi xa' ñati nu si'i ñati ji'na, ycui' ca na cua'ni ñu'u na ji'na li'. ¹⁹⁻²⁰ ¿Ha ná nda mā cuentya cha' tyaca'a tsa mā ji'ḷi ycui' Ndyosi, xqui'ya cha' nda Ni Xtyi'i ycui' Ni nu ndyanu ne' cresiya ji'ḷi mā? Nga'aa si'i cuentya ji'ḷi ycui' ti mā ndya'a mā, cuentya ji'ḷi ycui' Ndyosi laca mā. Quiña'a tsa cha' tso'o ngua'ni Ni cuentya ji'na cha' ngulaá mā ji'ḷi nu cuxi, cha' laca mā ñati ji'ḷi ycui' Ni; bi' cha' cua'ni tlyu mā ji'ḷi ycui' Ndyosi lcaa su ndya'a mā, tyi'u ti' mā ji'ḷi Ni, lo'o jua'a tyucui tyiquee mā cua'ni mā lcaa cña nu culo ycui' Ni ji'ḷi mā.

7

¿Ha tso'o la si caja clyo'o na?

¹ Juani scua na' xi cha', cha' xacui' na' cha' ji'ḷi mā cuentya ji'ḷi quityi nu nguscua mā, nu ndyalaa slo na' tsubi' ti. Nu na ngu' qui'yu, tso'o la si ná caja clyo'o na; tyanu na jua'a ti, nti' na'. ² Pana nde chalyuu su ndi'ḷi na, ntsu'u tsa cha' suba' nu ndu'ni ngu' lo'o ngu' cuna'a; bi' cha' ni na' ji'ḷi mā cha' tso'o la si lcaa ñati caja clyo'o ngu', caja sca nu cuna'a ji'ḷi sca nu qui'yu, lo'o jua'a nu cuna'a caja qui'yu ji'ḷi. ³ Nga'a cha' tyi'ḷi tso'o nu qui'yu lo'o clyo'o yu, ñi'ya nu nga'a cha' caca; lo'o jua'a nu cuna'a ni, nga'a cha' tyi'ḷi tso'o lo'o clyo'o ñi'ya nu nga'a cha' caca. ⁴ Bi' cha' nga'aa culo sca nu cuna'a cña ji'ḷi ycui' ca si cua ngujui clyo'o, cha' nu qui'yu laca loo ji'ḷi; lo'o jua'a nu qui'yu, nga'aa si'i ycui' ca yu nu culo cña ji'ḷi yu lo'o cua ngujui clyo'o yu, cha' nu cuna'a laca loo ji'ḷi yu li'. ⁵ Ná tso'o si tyeje tacui tyuu tsa nu ná ndi'ḷi mā lo'o clyo'o mā; sca ti si tyu'utsu' mā xi ji'ḷi tya'a mā cha' caja xi tyempo chcui' mā lo'o ycui' Ndyosi Sti mā. Lo'o nteje tacui cha' bi', xa' tyi'ḷi mā lo'o clyo'o mā li', ñi'ya nu ndi'ḷi ti mā. Si ná cua'ni mā jua'a, ná tyiquee' quiñu'u cha' ji'ḷi mā lo'o clyo'o mā cha' ná nchca talo mā tyuu tsa. Lo'o li' cua'ni nu xña'a ngana ji'ḷi mā.

⁶ Ná ñacuḷi mā cha' nclyo na' cña ji'ḷi mā cha' caja clyo'o mā; nde laca sca cha' nu nda ti na' lo'o mā, ⁷ cha' cuentya jna' tso'o la si tyanu ngu' ycui' ti ngu' ñi'ya nu ndi'ḷi na', jua'a

nti' na'. Pana xi xa' ca ña'a ndu'ni ycu' Ndyosi lo'o scaa ñati, cha' cua nda ycu' Ndyosi chacuayá' ñi'ya tyi'i scaa na; tsaca lo ña'a ndi'i tsaca ñati, chaca lo ña'a ndi'i chaca ñati, tsa ña'a chacuayá' nu nda Ni ji'na.

⁸ Nde laca cha' nu ta na' lo'o cu'ma nu bilya caja clyo'o ma, cuati jua'a lo'o ngu' tya'a na nu ndyanu ti'i ti: tso'o la caca ji'i ma si tyi'i ma ñi'ya nu ndi'i ti na', nti' na'. ⁹ Sca ti si ná talo ma tyi'i ma jua'a ti, tso'o la si caja clyo'o ma li', cha' ná tso'o si quiñu'u ti' na cha' xcui' ndijña tyiquee na ji'i ñati nu caca clyo'o na.

¹⁰ Nu cu'ma nu ndi'i lo'o clyo'o ma ni, ndi'ya cña ntsu'u cha' cua'ni ma; ni si'i cuentya jna' ngulo na' cña re ji'i ma, ndi'ya cña nclyo ycu' Ndyosi nu Xu'na na ji'i ma: Ná xtyanu ti'i cu'ma ngu' cuna'a ji'i clyo'o ma. ¹¹ Si cua nguxtyanu ma ji'i nu qui'yu, nga'a cha' tyanu ma ycu' ti ma, sca ti si tyaja'a ma tyaa ma lo'o clyo'o ma chaca quiya'. Lo'o jua'a cu'ma ngu' qui'yu, ná ntsu'u chacuayá' ji'i ma cha' culo'o ma ji'i clyo'o ma.

¹² Nu juani ta na' sca cha' lo'o cu'ma ngu' qui'yu tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús, nu ntsu'u clyo'o ma nu tya lyiji xñi cha' ji'i Jesús; si tyaja'a bi' tyi'i bi' ñi'ya nu ndi'i ti lo'o ma, tso'o li'. Ná ntsu'u chacuayá' ji'i ma cha' culo'o ma ji'i nu cuna'a bi' cha' tyaa ngu'. Na' laca nu ngulo na' cña bi' ji'i ma; masi ná ndu ycu' Ndyosi lo'o na', pana sca ti cuayá' ndyu'u cha' bi'. ¹³ La cui' ti cha' ta na' lo'o cu'ma ngu' cuna'a tya'a na nu ntsu'u clyo'o ma nu bilya xñi cha' ji'i Jesús, tya'a cha' nu ngusñi ma: ná tso'o culo'o ma ji'i nu qui'yu clyo'o ma si tya ndi'i tso'o ti ngu' lo'o ma. ¹⁴ Ntucúa ycu' Ndyosi ji'i cha' nu nchcui' ngu' cuna'a bi' lo'o ycu' Ni cuentya ji'i clyo'o ngu', tso'o cha' bi' cuentya ji'i ycu' Ndyosi cha' clyo'o laca ngu'. Lo'o jua'a nu ngu' cuna'a nu tya lyiji xñi cha' ji'i Jesús, tya'a cha' nu cua ngusñi clyo'o, ntucúa ycu' Ndyosi ji'i cha' nu nchcui' nu qui'yu bi' lo'o ycu' Ni cuentya ji'i clyo'o ngu'; tso'o cha' bi' cuentya ji'i Ni cha' clyo'o laca ngu'. Nga'a cha' caca jua'a xqui'ya nu sube sñi' ma. Nga'aa laca ngu' sube bi' ñi'ya nu laca sñi' xa' ñati nu ná ndaquiya' ji'i ycu' Ndyosi tsiya' ti, cha' cua ngusñi Ni cuentya ji'i nu sube bi' xqui'ya cu'ma. ¹⁵ Sca ti cha' ji'i ñati nu ná ntaja'a xñi cha' ji'i Jesús bi', si cua nti' ngu' xtyanu ngu' ji'i clyo'o ngu', si lya' ti' ngu' ji'i clyo'o ngu' cha' ngusñi clyo'o ngu' cha' ji'i Jesús, li' ta ma chacuayá' cha' tyaa ngu' nu ná ngusñi cha' ji'i Jesús bi'. Nu ngu' tya'a na nu ngusñi cha' ji'i Jesús, masi qui'yu, masi cuna'a, cua ntsu'u chacuayá' ji'i ma cha' xtyanu ma ji'i clyo'o ma, sca ti si jua'a ti taca tyi'i ma ti ti chalyuu. Cua nti' ycu' Ndyosi cha' tyi'i tso'o na chalyuu. ¹⁶ Cu'ma ngu' cuna'a, ná tyiquee' xñi clyo'o ma cha' ji'i Jesús xqui'ya cu'ma cha' jlya ti' ma ji'i Jesús; clyaa' yu bi' ji'i nu xña'a li'. La cui' jua'a cu'ma ngu' qui'yu, ná tyiquee' xñi clyo'o ma cha' ji'i Jesús xqui'ya cha' jlya ti' ma ji'i Jesús; clyaa' cho' ji'i nu cuxi li'.

Ná ndulo tsa cha' ji'i ycu' Ndyosi na ca laca scaa na

¹⁷ Nu lo'o tya lyiji cusubi ycu' Ndyosi ji'na, tya li' cua laca nda Ni ji'na ñi'ya nu tyi'i scaa na chalyuu. Ycu' Ndyosi laca nu nda chalyuu ji'na tya clyo, lo'o jua'a ycu' Ni laca nu ngusubi ji'na cha' xñi na cha' ji'i Ni juani. Tya la cui' chalyuu bi' laca nu ntsu'u ji'na juani, la cui' ña'a chalyuu nu ngujui ji'na tya clyo; pana juani tyucui tyiquee na ndi'i na chalyuu. La cui' ti cha' nchcui' na' lo'o ngu' lcua ti quichi' su ndi'i ngu' nu ngusñi cha' ji'i Cristo. ¹⁸ Ñi'ya nti' ngu' judío ni, lo'o ngusñi ngu' cha' ji'i Jesús xqui'ya cha' ngusubi Ni ji'i ngu', ná tso'o si caca tyuju'u ti' ngu' cha' ngusi'yu ñati quiji' ngu' cha' laca ngu' judío; ntsu'u cha' tyanu ngu' ñi'ya nu ña'a ti ngu' lo'o ngua cuañi' ngu'. Ngu' xa' nasiyu ni, ná ntsu'u cha' ji'i ngu' cha' xi'yu quiji' ngu' jua'a, nu lo'o xñi ngu' bi' cha' ji'i Jesús; ná ntsu'u cha' cua'ni ngu' ñi'ya nu ndu'ni ngu' judío, tyanu ngu' ñi'ya nu ndi'i ti ngu' li'. ¹⁹ Ná ndu'ni cha' cuentya ji'i ycu' Ndyosi, masi ngulacua na jua'a, masi ná ngulacua na jua'a; nu ndu'ni cha' cuentya ji'i ycu' Ndyosi laca cha' cua'ni na cña nu nclyo Ni ji'na. ²⁰ Bi' cha' juani ña'a ti tya nga'a cha' tyi'i na chalyuu, ñi'ya ndi'i ti na tya lo'o ngusubi Ni ji'na cha' caca na ñati ji'i. ²¹ Ná ndu'ni cha' masi msu nu ngüi'ya ñati laca ma nu lo'o ngusubi Ni ji'i ma, pana tso'o laca si caja nu ta caya' cha' tyu'u ma laja ti. ²² Ñati nu jua'a tya ntsu'u xu'na ngu' nu lo'o cua ngusubi ycu' Ndyosi ji'i ngu', juani ndi'i tso'o ti ngu' bi', xqui'ya cha' cua ngusñi ngu' bi' cha' ji'i Jesús; masi ña'a ti tya laca ngu' ñati ji'i xu'na

ngu', taca taquiya' ngu' bi' ji'i cha' nu nchcui' ycu' Ndyosi juani. Lo'o jua'a nu ngu' msu nu ndi'i tso'o ti ni, lo'o cusubi Cristo ji'i ngu' bi', la cui' jua'a caca ngu' bi' msu ji'i ycu' Ndyosi. ²³ Quiña'a tsa cha' tso'o ngua'ni ycu' Ndyosi cuentya ji'na, cha' ngulaá ma ji'i nu xña'a; bi' cha' ná ta ma chacuayá' ji'i ñati chalyuu ti nu nti' cua'a ji'i ma cha' ná tyi'i tso'o ti ma. ²⁴ Cu'ma tya'a ngusñi na cha' ji'i Cristo, ndi'ya clyacua ti' scaa ma: nga'a cha' tyi'i ma chalyuu ñi'ya nu ndi'i ti ma nu lo'o ngusubi Jesús ji'i ma tya clyo, ña'a ti tya xñi tso'o ti ma cha' ji'i ycu' Ndyosi.

²⁵ Bilya ta ycu' nu Xu'na na cha' lo'o na' ñi'ya cua'ni ñati nu ntucua ycu' ti, si caja clyo'o ngu', si ná caja clyo'o ngu'; bi' cha' cuentya jna' ti, ta na' xi cha' lo'o ma. Taca xñi ma cha' jna', xqui'ya cha' lo'o na' ngua'ni tya'na ti' Ni 'na; bi' cha' ndyu'ni na' cña ji'i Ni. ²⁶ Lye tsa laca chalyuu juani, ndyacua tsa cha' ti' ji'na; bi' cha' tso'o la si tyanu na ñi'ya nu ndi'i ti na, nti' na'. ²⁷ Si ntsu'u clyo'o ma, tyi'i tso'o ma lo'o lacua, ná culo'o ma ji'i; si ndi'i ma ycu' ti ma, ná culana ma ji'i ñi'ya nu caca clyo'o ma, nti' na'. ²⁸ Pana la cui' ti cha', si' qui'ya laca masi caja clyo'o ma; lo'o jua'a sca nu cuna'a nu bilya caja clyo'o, si' qui'ya laca masi caja clyo'o bi'. Tsa bi' ti cha' ndube ti' na' ji'i ma, lcaa ña'a cha' ti' nu caca ji'i ma nde loo la su ndi'i ma chalyuu. Ná nti' na' cha' quiña'a tsa cha' ti' tyacua ji'i ma xqui'ya cha' ntsu'u clyo'o ma, xqui'ya cha' ndi'i sñi' ma li'.

²⁹ Cu'ma tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús, ndi'ya laca cha' nu ta na' lo'o ma: Tya xti tya tyempo tya lijya ji'na chalyuu. Bi' cha' cua'ni yala ma su ndi'i ma chalyuu; masi ntsu'u clyo'o ma, si' xcui' cha' ji'i clyo'o ma tyu'u tyiquee ma; ³⁰ masi nxi'ya ma, ná ñacui ma cha' xñi' ti' ma; masi nxyi' ma, ná ñacui ma cha' chaa tsa ti' ma; masi cui'ya ma sca yu'ba, ná culacua ti' ma cha' tsa cu' ti na ji'i ma laca bi'; ³¹ masi ntsu'u tsa cha' tso'o ji'i ma nde chalyuu, ná culiji tsa ma tyempo ji'i ma xqui'ya cha' tso'o bi'. Cua lijya ti tye tyucui ña'a chalyuu, lo'o jua'a lcaa na nu ntsu'u chalyuu nga'a cha' tye cha' bi'.

³² Cua nti' na' cha' ná caca xa' la cha' ji'i ma, cha' jua'a xqui'ya cha' bi' ná caca cua'ni tso'o ma cña. Cu'ma ngu' qui'yu nu bilya caja clyo'o ma, taca cua'ni ma tsa lo ti cña ji'i ycu' Ndyosi li'; cua'ni ma ñi'ya nu nti' ycu' nu Xu'na na cha' cua'ni na li'. ³³ Pana nu cu'ma nu ntsu'u clyo'o ma, cua ntsu'u tsa cña ji'i ma cha' caja ñi'ya nu tyiji yu'u ji'i ma chalyuu, cha' cua'ni ma ñi'ya nu tso'o la nti' clyo'o ma. Tucua lo cha' ntsu'u tyiquee ma li'. ³⁴ Lo'o jua'a cu'ma ngu' cuna'a nu ntucua ycu' ti, lo'o jua'a nu cuañi' nu bilya caja clyo'o, taca cua'ni ma tsa lo ti cña ji'i ycu' nu Xu'na na; jua'a caca ma ñati ji'i ycu' Ndyosi tyucui ña'a tsaca ma, tyucui tyiquee ma. Pana nu cu'ma nu cua ntsu'u clyo'o ma, cua ntsu'u tsa cha' ndube ti' ma cha' caja ñi'ya nu tyiji yu'u ji'i ma chalyuu, cha' cua'ni ma ñi'ya nu tso'o la nti' clyo'o ma.

³⁵ Nti' tsa na' cha' xtyucua na' ji'i cu'ma, bi' cha' nda na' cha' bi' lo'o ma. Si' na ndaca'a na' ji'i ma cha' ná caja clyo'o ma, cha' ntsu'u cha' cua'ni ma ñi'ya nu tso'o la cuentya ji'i sa scaa ma. Na cua nti' na' cha' tyucui tyiquee ma cua'ni ma cña ji'i ycu' Ndyosi, lo'o li' ná caja nu cua'ni ñu'u tyucui nu cua ngulu'u Jesús ji'i ma.

³⁶ Tso'o si ta sti nu cuna'a cuañi' chacuayá' caja clyo'o sñi', si' qui'ya laca bi'. Cua ndyalaa ti' cho', cua la cui' tyempo caja clyo'o. Nga'a cha' cua'ni sti nu cuna'a ñi'ya nu tso'o la nti' yu cuentya ji'i sñi'; ná ntsu'u qui'ya ji'i, masi caja clyo'o sñi'. ³⁷ Pana la cui' ti tso'o cua'ni xa' la ngu' tya'a ma, nu tso'o la nti' masi ná caja clyo'o sñi' tsiya' ti. Ná tso'o si tatsaa ngu' ji'i sca ñati cha' ta ji'i sñi' cha' caja clyo'o lo'o sñi' ngu'. Ntsu'u chacuayá' ji'i sca ñati cha' cua'ni ñi'ya nu tso'o la nti' yu cuentya ji'i sñi' yu. ³⁸ Jua'a laca cha' cuentya ji'i nu cuna'a cuañi' tya'a ma; tso'o si ta ma ji'i sñi' ma cha' caja clyo'o lo'o xa' ñati, lo'o jua'a sca ti cuayá' tso'o ndu'ni ñati nu ná nda ji'i, nti' na'.

³⁹ Cu'ma ngu' cuna'a nu cua ngujui clyo'o ma, ná ntsu'u chacuayá' caja clyo'o lo'o chaca ñati laja lo'o tya lu'ú clyo'o ma. Sca ti si cua ngujui nu qui'yu ji'i ma, ca li' ntsu'u chacuayá' caja clyo'o ma chaca quiya'. Taca caja clyo'o ma li' chaca quiya' lo'o cua ña'a ca nu qui'yu nu nti' ma, sca ti si lo'o yu bi' laca ñati tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús. ⁴⁰ Pana nti' na' cha' tso'o la tyu'u tyiquee ma si ná caja clyo'o ma, si tyanu ma ycu' ti ma. Jua'a nclyacua ti' na', cha' Xtyi' ycu' Ndyosi nacui' na cha' chcu' na' jua'a, nti' na'.

8

¿Ha cacu na sca na nu cua nscua slo jo'ó?

¹ Nde scua na' chaca cha' nu tsa slo ma, cha' ca cuayá' ti' ma ni cha' ndyu'ni ma lo'o ndacu ma msta nu cua ngusta ngu' slo jo'ó tya clyo. Ntsu'u cu'ma nu ñacui ma: "Cua jlo ti' ya, cua nda ya cuentya cha' ná ntsu'u cha' tacati ji'i jo'ó jua; taca cacu ya msta bi'", ñacui ma. Chañi tsa cha' bi'. Pana tyixi cua'ni na lo'o tya'a ñati na nu lo'o chcu' na jua'a. Sca ti si ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'i tya'a ñati na, si cube ti' na ji'i ngu' bi', ca li' taca xtyucua na ji'i ngu'. ² Nu lo'o ndu'ni na lo'o ngu' cha' cua jlo ti' na sca cha', cha' cua laca ngua tsa'a na sca cha', cha' tyixi nda na lo'o ngu' li'. Laca bi' ñi'ya si ná jlo ti' na tsiya' ti, si bilya ca tsa'a na tso'o ti sca cha' nu nga'a tsa cha' ca tsa'a na. ³ Pana si tso'o ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'i ycu' Ndyosi, tyuloo Ni ji'na li', tyu'u cha' ji'i Ni lo'o na li'.

⁴ Tso'o lacua. Ta na cha' lo'o tya'a na si tso'o cuentya ji'i ycu' Ndyosi cha' cacu na msta nu cua ngusta ngu' slo jo'ó tya clyo. Cua jlo ti' na ñi'ya nu laca sca lcu' jo'ó, lcu' ti laca bi'. Ná tyaca' ña'a na sca na nu lu'ú, ñi'ya nu ña'a lcu' jo'ó bi'. Sca ti ycu' Ndyosi Sti na ntsu'u chalyuu. ⁵ Chañi cha' quiña'a tsa jo'ó ntsu'u chalyuu, lo'o jua'a nde cua ntsu'u xa' la jo'ó, ntucua bi' cuentya ji'i ñati chalyuu. Ndu'ni ngu' ji'i jo'ó bi', cha' laca bi' jo'ó cuentya ji'i ngu'; ndu'ni ngu' cha' laca bi' xu'na ngu'. ⁶ Pana nu ñati tya'a ntsu'u cha' ji'na lo'o Jesús, sca ti ycu' Ndyosi Sti na jlya ti' na ji'i tsiya' ti; la cui' ti jua'a sca ti ycu' Jesucristo nu Xu'na na ngusñi na cha' ji'i. Ngüiñá Ni tyucui ña'a chalyuu, xqui'ya Jesús ndya' lcaa lo na; cuentya ji'i ycu' Jesús laca lcaa lo na nu ntsu'u chalyuu, lo'o jua'a xqui'ya ycu' Jesús ndi'i na chalyuu.

⁷ Pana ná lcaa ñati nchca cuayá' ti' cha' bi'. Ntsu'u ngu' tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús nu ná nchca cacu sca na nu cua nscua slo jo'ó tya clyo. Nu ngua tya sa'ni la, cua ngui' tsa ngu' bi' ji'i jo'ó bi'; lo'o juani ña'a ti tya ntsu'u ti' ngu' bi' cha' na cacu jo'ó laca na nu cacu ngu' bi'. Bi' cha' ná ndalo ngu' bi' tsiya' ti cha' cacu ngu' cuaña' nu ngua msta bi'; cha' cuxi laca cha' bi' cuentya ji'i ngu' bi'. ⁸ Masi jlo ti' na cha' sca na cacu na ni, si'i bi' laca nu ndu'ni cha' tso'o la na cuentya ji'i ycu' Ndyosi. Si'i na caca tso'o la na, masi cacu na ji'i; lo'o jua'a ná sca cha' caca ji'na, masi ná cacu na ji'i. ⁹ Bi' cha' cui'ya ma cuentya ñi'ya cua'ni ma slo ngu' nu tya nclyacua tsa ti' bi'. Ntsu'u chacuayá' ji'na cha' cacu na cua ña'a ca na tu'ni; pana ná tyiquee' tyu'utsu' ngu' bi' ji'i tyucui liñi si ná tso'o ti cua'ni ma slo ngu', si cacu ma msta nu nscua slo jo'ó tya clyo. ¹⁰ Ndi'ya cha' caca lo'o ñati nu tya quiña'a tsa nclyacua ti' ji'i na nu nscua slo jo'ó bi' li'. Nti' ngu' cha' cua jlo tso'o ti' ma lcaa cha' ji'i Jesús. Nu lo'o ña'a ngu' ji'i ma cha' nga'a ma slo jo'ó, ndacu ma na laca nu nscua slo jo'ó, lo'o ngu' cua'ni ngu' ñi'ya nu ndyu'ni ma nti' ngu' li', masi cha' cuxi laca bi' cuentya ji'i ngu'. ¹¹ Lo'o jua'a caca cuxi ji'i ngu' li', chcuna' tyucui ji'i ngu' xqui'ya cu'ma nu cua jlo ti' ma cha' liñi ji'i ycu' Ndyosi. Tso'o la tyi'u ti' ma cha' lo'o xqui'ya ngu' bi' ngujuii Cristo. ¹² Cha' cuxi ndyu'ni ma lo'o ycu' Cristo li', xqui'ya cha' ngua'ni ma cha' cuxi bi' lo'o ngu' tya'a ngusñi ma cha' ji'i Ni; na ndyu'ni ñu'u ma ji'i ycu' ngu' li', xqui'ya cha' tya nclyacua tsa ti' ngu' bi'. Ná talo ngu' bi' si ña'a ngu' cha' ndu'ni ma jua'a. ¹³ Lo'o jua'a na', tso'o la masi ná cacu na' cuaña' nu cua nscua slo jo'ó, cha' jua'a ná cua'ni ngu' tya'a na' cha' cuxi xqui'ya na' li'. Ná nti' na' cha' tyu'utsu' ngu' tya'a na' ji'i tyucui liñi.

9

Ntsu'u chacuayá' ji'i Pablo, cha' ycu' Ndyosi laca nu cua nda cña ji'i yu

¹ Cua ntsu'u chacuayá' 'na cha' cua'ni na' cua ña'a ca lo cha'. Cua ngua'a loo ycu' Ndyosi 'na cha' cua'ni na' cña ji'i Ni, nu lo'o na'a na' ji'i ycu' Jesús nu Xu'na na. Ngusñi ma cha' ji'i Jesús juani xqui'ya cha' ndu'ni na' cña ji'i Ni, ² masi nti' xa' ñati cha' si'i cña ji'i Ni laca na'; pana cu'ma ngu' Corinto cua nslo ma 'na, cha' cua nda na' cha' ji'i Jesús lo'o ma tya clyo. Chañi cha' bi'. Taca jlo ti' ngu' cha' jua'a laca cña nu ndyu'ni na', lo'o ña'a ngu' ñi'ya ndyaca cha' bi' lo'o ma.

³ Ndi'ya nxacui na' cha' jil'i ngu' nu lo'o nchcui' chu' ti ngu' 'na: ⁴ Ntsu'u chacuayá' 'na cha' xñi na' xi na cacu na' lo'o na co'o na' caya' lo cña nu ndyu'ni na', ni na' jil'i ngu' bi'. ⁵ Lo'o jua'a taca caja clyo'o na' lo'o sca nu cuna'a nu tya'a ngusñi na' cha' jil'i Jesús, cha' tya'a lo'o na' jil'i tyucuii lcaa su ndya'a na' tyijyu', ni na' jil'i ngu' bi'. Jua'a ndu'ni tya'a ndya'a na' cña, masi tya'a ycu' nu Xu'na na, masi Pedro, ntsu'u clyo'o ngu' bi'. ⁶ Si'i sca ti na' lo'o Bernabé nu nga'a cha' cua'ni lye ya cña cha' caja na cacu ya, laja lo'o nclyu'u ya cha' jil'i ycu' Ndyosi jil'i ngu'. ⁷ ¿Ha ná jlo ti' mā ñi'ya ndu'ni ñati chalyuu cha' tyiji yu'u jil'i ngu' chalyuu? Ñi'ya nti' ngu' sendaru ni, ná ndya'a bi' cusuu laja ti, ntsu'u nu nda caya' jil'i ngu'. Lo'o jua'a ñati nu ntsu'u cña ne' quixi' ni, ndyiji na cacu ngu' lo na nu ntyaa ngu'; nu ngu' nu ndya'a lo'o scu' ñati ni, ndyi'yu ngu' styi' nu ndyu'u jil'i scu' ngu'. Bi' cha' ntsu'u chacuayá' jil'i ya cha' caja na nu tyiji yu'u jil'i ya chalyuu. Jua'a ni na' jil'i ngu' bi'. ⁸ Nchcui' na' re ñi'ya nu laca cha' jil'i ñati chalyuu, ñi'ya nu ndyiji na ndacu ngu'; pana la cui' jua'a nchcui' cha' nu nscua lo quityi jil'i ycu' Ndyosi, cha' jo'ó nu nguscua Moisés tya sa'ni. ⁹ Ndi'ya nchcui' lo quityi bi': "Ná xca' mā tu'ba toro lo'o nxatá ni' nguata trigo cha' tyu'u si'yu bi'". Jua'a cha' nchcui' lo quityi bi'. Ni si'i cha' jil'i toro ti nchcui' ycu' Ndyosi, cha' tya'na ti' Ni jil'i ni' cha' caja xi tyempo cacu ni'; ¹⁰ lo'o cha' jil'i ya nchcui' Ni, jil'i cuare nu ndya'a ya tyijyu' cha' chcu' ya cha' jil'i ycu' Ndyosi lo'o ñati. Ñi'ya nu laca jil'i ngu' nu nclya'a yuu lo'o toro, ñi'ya nu laca jil'i ngu' nu ndu'ni clacua, jua'a laca jil'i ya; lo'o cuare ntsu'u chacuayá' jil'i ya cha' jña ya xi cha' tso'o nu ntsu'u jil'i ngu' nu lo'o cua ndye cña jil'i ya. ¹¹ Nu cña nu ndyu'ni ya cuentya jil'i mā ni, si'i sca cña nu taca ña'a mā jil'i laca bi', ne' cresiya jil'i mā ndyaca cña bi'; pana taca tyi'u ti' mā jil'i ya, na laca nu lyiji jil'i ya cha' tyiji yu'u jil'i ya nde chalyuu. ¹² Xa' la tya'a ndyu'ni ya cña ndyiji na laca nu lyiji jil'i ngu' nu lo'o nda mā xi xcaya' ngu' bi'. ¿Ha ná tso'o si la cui' ti cha' caja jil'i ya, ñi'ya nu ndyiji jil'i ngu' bi'?

Tsa bi' ti cha', ná ndijña ya cha' tso'o bi' jil'i mā tsiya' ti. Ndalo tsa ya jil'i cua ña'a ca cha' ti'í nu ndyacia jil'i ya, cha' ná nti' ya tsiya' ti tacu' ya jil'i cha' tso'o jil'i Cristo nu nchcui' ya lo'o mā, cha' ná cuna ñati jil'i cha' bi'. ¹³ Ná tyiquee' cua jlo ti' mā ñi'ya nu ndyaca jil'i nu laca cña ne' laa tlyu jil'i ngu' judío. ¿Ha si'i la cui' ti ne' laa bi' ndyiji na ndacu ngu' bi'? Ndyiji na cacu sti jo'ó ne' laa bi' nu tsa cu' ti nxñi msta nu ndya'a lo'o ngu' ne' laa, cha' taqu' lyiji ngu' jil'i lo mesa jil'i ycu' Ndyosi; sa yu'be ti msta bi' caja jil'i sti jo'ó bi' cha' cacu ngu'. ¹⁴ Lo'o cuare, lo'o ncliji chalyuu jil'i ya su ndya'a ya tyijyu' cha' nchcui' ya cha' tso'o nu jil'i ycu' Ndyosi lo'o ñati, tso'o si ta ngu' xi na tyiji yu'u jil'i ya chalyuu. ¹⁵ Pana ná ngüijña na' na cacu na' jil'i ngu' tsiya' ti lcaa se'i su ndya'a na'. La cui' jua'a ná nscua na' quityi re cha' jña na' na cacu na' jil'i cu'mā, cha' ná xñi na' na nu ta ngu' 'na masi cajaa ycu' na'; tso'o la nti' na' cha' ndu'ni na' cña re jua'a ti, ná lo'o caya'.

¹⁶ Ná tso'o si tyucuaa ti' na' jil'i mā xqui'ya cha' ndya'a na' nchcui' na' cha' tso'o nu jil'i Jesús lo'o ñati, na cua ngua'a loo Ni 'na cha' cua'ni na' cña bi'. Tlyu tsa cha' ti'í caca 'na si ná chcu' na' cha' jil'i Jesús lo'o ñati. ¹⁷ Nu lo'o cua'ni na' sca cña cuentya 'na ti, ndu' ti' na' cha' caja xcaya' na' li'. Pana xa' ña'a cña laca cña nu nda Ni 'na; na cua ndyanu cña bi' 'na cha' bi' ti cña cua'ni na', cha' cua ndatsaa Ni 'na cha' cua'ni na' jil'i. Bi' cha' ndyu'ni na' cña bi'. ¹⁸ ¿Ha ná caja xcaya' na' li'? Chañi cha' caja bi' 'na, pana xa' lo na laca bi' li'; laca cha' tso'o tsa ntsu'u tyiquee' na' nu lo'o nchcui' na' cha' tso'o jil'i Jesús lo'o ñati. Bi' cha' tso'o tsa nti' na', masi ná nda ngu' xcaya' na'. Ná nti' na' jña na' xcaya' na' jil'i mā, masi ntsu'u chacuayá' cha' jña na' cha' bi' jil'i mā, laja lo'o ndyu'ni na' cña jil'i ycu' Ni.

¹⁹ Ntsu'u chacuayá' cua'ni na' ni cña laca nu nti' na' cua'ni na'. Ná tucui ndatsaa 'na cha' cua'ni na' cña jil'i ngu' nquicha'; pana nti' na' cha' quiña'a la ñati xñi ngu' cha' jil'i Cristo, bi' cha' nda na' chacuayá' jil'i cua ña'a ca ngu' cha' tatsaa ngu' 'na. ²⁰ Nu lo'o nga'a na' slo ngu' judío, li' ndyu'ni na' ñi'ya nu ndu'ni lcaa ngu' judío, cha' xñi la ngu' judío cha' jil'i Cristo. Nchcui' na' cha' jil'i Jesús lo'o ngu' bi', bi' cha' ñi'ya nu ndu'ni ngu' judío lo'o tya'a ngu', jua'a ndu'ni na' slo ngu', masi nga'aa ntsu'u cha' taquiya' na' jil'i cha' cusu' jil'i ngu' bi', nu cña nu nguscua jyo'o Moisés lo quityi cha' cua'ni ngu' bi' tya sa'ni la. Pana laca cha' cua nti' na' cha' quiña'a la ñati bi' xñi ngu' cha' jil'i Cristo. ²¹ Ngu' xa' tsu' ni,

ná nga'a cha' taquiya' ngu' ji'i cha' nu laca ji'i ngu' judío. Bi' cha' ñi'ya si laca na' ñati tya'a ngu', jua'a ndi'i na' lo'o ngu' xa' tsu' li', cha' tso'o la xñi ngu' bi' cha' ji'i Cristo. Laja li' ndaquiya' na' lcaa cha' nu nda ycu'i Ndyosi Sti na lo'o na, cha' jua'a nga'a cha' caca si taquiya' na ji'i Cristo. ²² Lo'o li', lo'o ndi'i na' lo'o ngu' tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús nu tya lyiji jlya tso'o ti' ngu' cha' ji'i Jesús, ñi'ya si stu'ba ti cha' laca 'na lo'o ngu', jua'a ndi'i na' lo'o ngu' li', cha' cuna la ngu' bi' cha' ji'i Cristo. Lcua ti lo cña cua'ni na' cha' tyaja'a la ñati xñi ngu' cha' ji'i Cristo. ²³ Jua'a ndu'ni na' lcua ti se'i su ndya'a na', cha' nchcui' na' lo'o ngu' cha' tso'o ji'i Jesús. Cua nti' na' cha' ñi'ya ndyaca tso'o ne' cresiya 'na xqui'ya cha' bi', la cui' jua'a caca tso'o ne' cresiya ji'i lcaa ñati.

²⁴ Ndi'ya laca cña nu nda Ni 'na, ñi'ya ndyaca lo'o cua'ni ngu' sca posta lo'o nxna ngu'. Tyuu tya'a ngu' xna ngu' stu'ba ti li', masi sca ti yu tyijiloo ji'i ca ta'a ngu' su tye cha' bi'. La cui' jua'a caca lo'o na, nga'a cha' tsa cu' ti cua'ni na cña ña'a cuayá' nu tye chalyuu ji'na. ²⁵ Lo'o cua xna ti ngu' sca posta ni, ná taquiya' ngu' ji'i sca cha' nu cua'a ji'i ngu' cha' ná xna tso'o ngu'; talo ngu' ña'a cuayá' nu tyijiloo ngu' ji'i tya'a ngu', cha' cua'ni ngu' ngana. Su cua ndye, li' caja xi cha' tso'o ji'i ngu' nu ngua'ni ngana bi', masi xti ti tyempo talo cha' bi', pana xa' ña'a cha' ndyaca lo'o na. Lye tsa ndyu'ni cña ti' na lcaa hora, ña'a cuayá' ta Ni sca cha' tso'o ji'na, sca cha' nu ná nga'a cha' tye tsiya' ti. ²⁶ Lo'o na', ñi'ya laca sca ñati nu nxna posta, jua'a ndu'ni na' nde chalyuu; liñi tsa nxna na' ña'a cuayá' tyalaa na' su ndye tyucuii. La cui' ñi'ya laca si nxuu tya'a na' lo'o ndacu' ti na', ná nducu' na' ndacu' na' lo cui'i ti. ²⁷ Nchcubé' na' ji'i ycu'i ca na', cha' talo chalyuu 'na, cha' ná xtyanu ti'i Ni 'na tsiya' ti. Quiña'a tsa cha' cua ngulu'u na' ji'i xa' ñati cuentya ji'i ycu'i Ni, lo'o jua'a ntsu'u cha' taquiya' ycu'i na' ji'i cha' bi'.

10

Ná cua'ni tlyu na ji'i cua ña'a ca lcui jo'ó

¹ Cu'ma tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús, tya nti' na' cacha' na' ji'i ma chaca quiya' ñi'ya ngua ji'i jyo'o cusu' ji'na, nu lo'o nguta'a ngu' lo'o jyo'o Moisés nu ngua sa'ni. Ndacui sca coo nde cua su nguta'a ngu' bi', cha' ná ña'a ngu' xña'a bi' ji'i ngu'. Tso'o ti nteje tacui ngu' bi' cla'be lo hitya su naa Tyujo'o Nga'a, ngutu'u ngu' chaca tsu' li'. ² Coo nu ndacui bi', lo'o jua'a hitya tyujo'o bi', bi' laca nu ngua'ni cha' ngusñi ngu' cha' ji'i Moisés; bi' cha' ngutu'u lca'a ngu' ji'i, ñi'ya laca cha' lo'o tyucuatya na cuentya ji'i Jesús. ³ Ycu'i Ndyosi laca nu nda na ndyacu ca ta'a ngu' bi'; ⁴ la cui' jua'a ngujui na ndyi'o lcaa ngu' bi', cha' ycu'i Ndyosi laca nu cua nda lcaa na bi' ji'i ngu'. Sca quee tlyu nu nga'a ca sii' cua'a, ca quiya' quee bi' ngutu'u hitya nu ndyi'o ngu'. Ycu'i Ndyosi laca nu nda hitya nu ndyi'o ngu' bi', cha' masi tya li' nguta'a ycu'i Cristo lo'o ngu' bi', nguna'asii Ni ji'i ngu' su nguta'a ngu'. ⁵ Masi jua'a ngua'ni ycu'i Ndyosi, ná ntaja'a ngu' bi' taquiya' ngu' cha' ji'i Ni tsiya' ti. Bi' cha' ngua taja ti' Ni ji'i ngu' li', nguxtyanu ti'i Ni ji'i ngu'; ca lo nati' btyi bi' ngujuii ngu' li', ndyanu tyijya ngu' bi' to' tyucuii bi'.

⁶ Lo'o jua'a na, taca tyi'u ti' na ñi'ya nu ngua'ni jyo'o cusu' bi' nu ngua sa'ni. Ná tso'o si xcui' na tyu'u tyiquee na ji'i cha' cuxi, cha' la cui' jua'a ngua'ni ngu' bi' tya li'. ⁷ La cui' ti ná tso'o cha' cua'ni tlyu na ji'i lcui jo'ó, ñi'ya nu ngua'ni ngu' bi'. Ndi'ya nchcui' cha' nu nscua lo quityi cusu' cha' ji'i ñati bi': "Tsa cu' ti ndya'a ngu' jii. Na ndi'i ti ngu' ndyacu ngu' ndyi'o ngu' lo'o tya'a ngu', li' ndatu ti ngu' cha' quijya ngu' lo'o tya'a ngu'", nacui lo quityi bi'. ⁸ La cui' ti ná tso'o cha' cua'ni suba' na lo'o xa' cuna'a, ñi'ya nu ngua'ni ngu' bi' li'. ¿Ñi'ya ngua li'? Sca ti tsa ngujuii calaa ntucua sna mil tya'a ñati bi' xqui'ya cha' cuxi bi'. ⁹ Jua'a ná tso'o cha' xtyí lo'o ti na ji'i ycu'i Ndyosi nu Xu'na na, cha' quiña'a tsa cha' clyu ti' ngüi'ya Ni ji'na. Jua'a ngua'ni ngu' bi' nu ngua sa'ni, li' ngusu'ba Ni cuaña lijya cha' ndyujuii ni' ji'i ngu' bi'. ¹⁰ La cui' ti cha' ná ntsu'u cha' chcu'i cuxi na ji'i ycu'i Ndyosi. Cua ntsu'u xi jyo'o cusu' bi' nu ngua'ni ngu' jua'a, lo'o li' ndye ngu' ndyujuii Ni ji'i ngu' bi', cha' nda Ni sca xca lijya nu ndyujuii ji'i ngu' bi'.

¹¹ Lcaa cha' tlyu bi' ngua ji'i jyo'o cusu' bi' nu ngua sa'ni, cha' caja ñi'ya tyi'u ti' xa' ñati nde loo la na laca nu ngua ji'i jyo'o cusu' bi', ni cha' laca ngua ji'i ngu' bi' jua'a. Lo'o jua'a

tya nscua cha' bi' lo quityi cha' cube ti' na ji'i cha' bi'. Cua ngulala ti tye chalyuu su ndi'i na juani; ¹² bi' cha' tso'o si cube ti' ma cha' na tyu'utsu' ma ji'i tyucuii nu liñi ca, si nti' ma cha' tso'o ti tyi'i cresiya ji'i ma, cha' na tyacua sca cha' cuxi ji'i ma tsiya' ti. ¹³ Lcaa quiya' lo'o tyacua sca cha' cuxi ji'i ma, na cube ti' ma li', la cui' jua'a ndyaca ji'i cua ña'a ca ñati chalyuu. Pana na cube ti' ma, ña'a ycu' Ndyosi ji'na; lcaa cña nu nacui Ni cha' cua'ni Ni cuentya ji'na, ndu'ni Ni cña bi'. Na ta Ni chacuayá' cha' tyijiloo sca cha' cuxi ji'i ma ña'a cuayá' nu nga'aa caca xtyanu ma ji'i; pana la cui' hora lo'o cua cñilo'o ti cha' cuxi bi' ji'i ma, li' xtyucua Ni ji'i ma cha' na cua'ni ma ji'i, lo'o li' taca clyaa ma ji'i cha' cuxi bi'.

¹⁴ Cu'ma tya'a tso'o na, ntsu'u tsa tyiquee na' ña'a na' ji'i ma, bi' cha' nchcui' tsa na' lo'o ma juani cha' na cua'ni tlyu ma tsiya' ti ji'i lcu'jo'ó ji'i ngu', nga'aa tsa ma su ntucua bi'. ¹⁵ Nti' na' cha' nduna tso'o ma, cua laca ncyacua tso'o ti' ma nti' na', bi' cha' nchcui' na' lo'o ma jua'a. Taca cui'ya ma cuentya cha' chañi laca cha' nu nda na' lo'o ma juani. ¹⁶ Lo'o ndyu'u ti'i na stu'ba ti lo'o ngu' tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús ndy'yu na, lo'o jua'a ndacu na li'; jua'a ndu'ni na xqui'ya cha' ngulacua Jesús ji'i cha' bi' tya clyo. Bi' cha' clyo nda na tsa xly'be ji'i ycu' Ndyosi xqui'ya cña nu ngua'ni Jesús bi'. Lo'o ndy'yu na vino bi', li' stu'ba ntsu'u cha' ji'na lo'o ycu' Jesús lo'o lcaa ngu' tya'a na, nu lo'o ntsu'u ti' na cha' cua ndyalu tañi ycu' Jesús lo'o ngujui Ni lo crusi xqui'ya na. Lo'o ndacu na xlyá bi', la cui' jua'a li', stu'ba ntsu'u cha' ji'na lo'o Jesús lo'o lcaa ngu' tya'a na, nu lo'o ntsu'u ti' na cha' nda Jesús ji'i tyucui ña'a ycu' ca cha' ngujui Ni lo crusi xqui'ya na. ¹⁷ Sca ti ycu' xlyá nscua lo mesa su ndacu na stu'ba ti; lo'o ndya'be xlyá bi', li' ndyiji na cacu ca ta'a na, masi tyuu tsa tya'a na. Tsa tlyu ti ndi'i na cha' stu'ba ti laca na ñati ji'i Jesús.

¹⁸ Cui'ya ma xi cuentya ñi'ya nu ndu'ni ngu' judío. Ndy'a'a lo'o ngu' ji'i msta cha' sta ngu' ji'i lo mesa su ndu'ni tlyu ngu' ji'i ycu' Ndyosi. Lo'o li' ntsu'u nu laca cña ne' laa bi', nu ndacu na nu ngua msta bi'. Ntsu'u cha' ji'i nu ndyacu msta bi' lo'o ycu' Ndyosi, cha' xqui'ya Ni ntucua mesa bi'. ¹⁹ Xa' ña'a ndu'ni ngu' xa' tsu' lo'o lcu'jo'ó ji'i ngu'. Lo'o ngu' bi' nsta ngu' cuaña' lo mesa cha' caca msta ji'i jo'ó ji'i ngu'. ¿Ha tso'o la chacuayá' ntsu'u ji'i lcu'jo'ó bi' lacua? Na ntsu'u cha' ji'i bi' tsiya' ti. Stu'ba ti ña'a cuaña' msta bi' lo'o xa' la cuaña'. ²⁰ Ndi'ya laca cha' lo'o ndu'ni tlyu ngu' ji'i jo'ó bi': Si'i ji'i ycu' Ndyosi ndu'ni tlyu ngu' bi', ji'i tyuu lo cui'i xña'a ndu'ni tlyu ngu' lo'o ndu'ni ngu' jua'a. Lo'o cu'ma ni, na tso'o cua'ni tya'a ma lo'o cui'i xña'a bi'. ²¹ Na tso'o co'o ma cuentya ji'i cui'i xña'a bi', lo'o li' co'o ma na nu cua nda Jesús nu Xu'na na cha' co'o na. Na tso'o tsiya' ti cha' bi'; ni na tso'o cacu ma cuentya ji'i cui'i xña'a bi', li' nde loo la cacu ma cuentya ji'i Jesús nu Xu'na na. ²² ¿Ha nti' na cha' ca chi' ti' ycu' Ndyosi nu Xu'na na ña'a Ni ji'na? ¿Ha nchca la ji'na que ycu' Ndyosi lacua, nti' na?

Cube ti' na ji'i xa' ñati, si'i xcui' cha' ji'i ycu' ca na cube ti' na

²³ Chañi tsa cha' nu nchcui' ñati: “Ntsu'u chacuayá' cua'ni na cua ña'a ca cha' nu nti' ti na cua'ni na”, nacui' ngu'. Pana ntsu'u xi cha' nu ndu'ni na nu na taca xtyucua ji'na tsiya' ti. Chañi cha' taca cua'ni na ñi'ya nu nti' ti na, pana si'i lcaa cha' bi' ndu'ni cha' xñi tso'o na cha' ji'i ycu' Ndyosi. ²⁴ Nga'a cha' culacua ti' na ñi'ya nu caca tso'o la cha' ji'i xa' ñati, si'i xcui' na cuentya ji'na ti culacua ti' na.

²⁵ Taca cacu ma lcaa na ndacu nu nchca caya' ni'i lcaya'; na sca culacua ti' ma na ca laca bi', si tso'o, si na tso'o laca bi' cuentya ji'i ma. ²⁶ Ycu' Ndyosi Sti na ca ji'i tyucui ña'a chalyuu, lo'o jua'a la cui' Ni ngüiñá Ni lcaa lo na nu ntsu'u chalyuu.

²⁷ Na cube ti' ma si chcui' sca ñati lo'o ma cha' cacu ma xi slo ngu', masi sca ñati nu na ntsu'u cha' ji'i lo'o ycu' Ndyosi laca bi'. Tso'o si tsa ma slo ngu' bi' si nti' ma lacua. Lo'o li' cacu ma ji'i na laca nu ta ngu' ji'i ma; na ntsu'u cha' cube ti' ma ji'i na bi', si tso'o, si na tso'o laca bi' cuentya ji'i ma. ²⁸ Sca ti si cacha' sca ñati tya'a ndyacu ma cha' msta nu nscua slo jo'ó laca nu cuaña' nu ndyacu ma bi', li' na tso'o cha' cacu ma ji'i. Tso'o la si cui'ya ngu' bi' cuentya cha' cuxi laca na bi' cuentya ji'i ma, cha' caca jlo ti' ngu' cha' na ntsu'u cha' cacu ma na bi' lo'o ngusñi ma cha' ji'i Jesús. ²⁹ Cu'ma cua jlo ti' ma cha'

bi'. Chaca yu bi' tya lyiji caca cuayá' tso'o ti' yu, bi' cha' ná nti' na cha' tyu'utsu' yu ji'ly tyucuii liñi si ña'a yu cha' ndyacu ma na bi'.

Ná tyiquee' ñacui ma 'na li': "¿Ni cha' laca xcui' cuentya ji'ly xa' ñati culacua ti' na? Ntsu'u chacuayá' cua'ni na' ñi'ya nu nti' na' cua'ni na'.³⁰ Si nda tsa na' xlya'be ji'ly ycuil' Ndyosi cuentya ji'ly na ndacu na', ¿ni cha' laca chcuil' ñati cha' cuxi 'na lo'o ndacu na' ji'ly lacua?" ñacui ma 'na.³¹ Tso'o lacua masi cacu ma, masi co'o ma, masi cua'ni ma lcau ti lo cña nu ndyu'ni ma, pana tyi'u ti' ma ji'ly ycuil' Ndyosi laja lo'o cua'ni ma lcaa cña bi', cha' caca cuayá' ti' ngu' li' cha' tso'o tsa laca cha' ji'ly ycuil' Ndyosi, la cui' cha' nu cua ngusñi ma.³² Ná ta ma chacuayá' tyu'utsu' ni tsaca ngu' ji'ly tyucuii liñi ji'ly Cristo; ni ngu' judío, ni ngu' xa' tsu' nu si'ly ngu' judío laca, ni tsaca ñati tya'a ngusñi ma cha' ji'ly ycuil' Ndyosi, ná tso'o tsiya' ti' si tyú ngu' ya' nu xña'a.³³ Lcaa su ndyu'ni na' cña ndube ti' na' ji'ly xa' ñati, si caca tso'o cresiya ji'ly ngu' lo'o cua'ni na' cña bi'. Si'ly na tyacua cha' tso'o ji'ly ycuil' ca na', nti' na' cha' caca tso'o cresiya ji'ly cua ña'a ca ñati, cha' caya ñi'ya clyaá ngu' ji'ly nu cuxi li'.

11

¹ Bi' cha' cui'ya tso'o ma cuentya ña'a cña nu ndu'ni na', lo'o la cui' jua'a cua'ni ma li', cha' ñi'ya laca cña nu ngua'ni Cristo, jua'a laca cña nu ndu'ni na'.

Ñi'ya cua'ni nu ngu' cuna'a lo'o ndyu'u ti'ly ngu' lo'o na

² Cu'ma tya'a ngusñi na cha' ji'ly Cristo, tso'o tsa ntsu'u tyiquee na' ña'aa ji'ly ma, cha' xcui' ndyi'u ti' ma 'na, lo'o jua'a ndu'ni ma lcaa lo cha' nu ngulu'u na' ji'ly ma.³ Ndi'ya nti' na' cha' caca cuayá' ti' ma: Ycuil' Ndyosi laca loo ji'ly Cristo, lo'o jua'a Cristo laca loo ji'ly lcaa ñati; la cui' jua'a nu qui'yu laca loo ji'ly nu cuna'a.⁴ Bi' cha' ná tyucua smalyu scua' que ngu' qui'yu ne' laa su ndyu'u ti'ly ma; masi chcuil' yu lo'o ycuil' Ndyosi, masi cacha' yu sca cha' ji'ly Ni ji'ly ñati, ná tyucua smalyu hique yu. Loo laca Cristo ji'ly yu, bi' cha' ná cua'ni tyucuaa ti' yu ji'ly Ni ñi'ya si tyucua smalyu hique yu.⁵⁻⁶ Pana nu ngu' cuna'a ni, tso'o si sta ngu' payu hique ngu' lo'o ndyu'u ti'ly lcaa ngu' ne' laa; masi chcuil' ngu' lo'o ycuil' Ndyosi, masi cacha' ngu' sca cha' ji'ly ycuil' Ndyosi ji'ly ñati, sta ngu' payu hique ngu', cha' ná cua'ni tyucuaa ti' ngu' cuna'a ji'ly clyo'o ngu' ca su ndyu'u ti'ly ngu' li', cha' loo la laca nu qui'yu ji'ly nu cuna'a. Nclyá cu'ma quicha' hique nu cuna'a nu ngua sa'a ji'ly ngu', cha' ca tyuju'u ti'; la cui' jua'a stu'ba ti laca nu cuna'a nu ná sta payu hique ne' laa. Bi' cha' cu'ma ngu' cuna'a, si ná nti' ma cua'ni tyucuaa ti' ma ji'ly nu ngu' qui'yu su ndyu'u ti'ly ma lo'o ngu', tso'o la si tacu' ma hique ma li'; ná ntsu'u cha' ca tyuju'u ti' ma li'.⁷ Ná ntsu'u cha' tacu' ngu' qui'yu hique ngu', cha' ycuil' Ndyosi ngüiñá ji'ly sca nu qui'yu tya clyo; ñi'ya nu ña'a ycuil' Ni, jua'a ña'a ngüiñá Ni ji'ly nu qui'yu bi'. Pana xa' cha' laca ji'ly nu cuna'a, tso'o tsa ña'a nu cuna'a xqui'ya nu qui'yu.⁸ Clyo ngüiñá ycuil' Ndyosi ji'ly nu qui'yu, tiya' la li' ngüiñá Ni ji'ly nu cuna'a. Tyijya sii' nu qui'yu ngulo Ni cha' ngüiñá Ni ji'ly nu cuna'a, si'ly tyijya nu cuna'a ngulo ycuil' Ndyosi lo'o ndya' nu qui'yu;⁹ bi' cha' xqui'ya nu qui'yu ndya' nu cuna'a nu ngua clyo, si'ly xqui'ya nu cuna'a ndya' nu qui'yu.¹⁰ Tso'o la tyacu' hique nu cuna'a lacua, cha' caca cuayá' ti' ngu' cha' ntsu'u nu laca loo ji'ly ngu'. Hasta nu xca ji'ly ycuil' Ndyosi nde cua' nu ndya'a lo yuu su ndyu'u ti'ly ma, lo'o bi' caca cuayá' ti' cha' bi' li', lo'o ña'a ngu' ji'ly ngu' cuna'a.¹¹ Pana juani stu'ba ti ngusñi na cha' ji'ly Jesús, masi qui'yu na, masi cuna'a na. Ná caya ñi'ya tyi'ly nu qui'yu chalyuu si ná lo'o nu cuna'a; jua'a nu cuna'a ni, ná caya ñi'ya tyi'ly chalyuu si ná lo'o nu qui'yu.¹² Chañi cha' xqui'ya nu qui'yu ndya' nu cuna'a tya clyo, pana la cui' jua'a chañi cha' nu cuna'a laca nu ndu'ni cala ji'ly nu qui'yu juani; lo'o jua'a ycuil' Ndyosi laca nu ndu'ni cha' tyu'ú tyucuaa lo ngu' bi' chalyuu.

¹³ Ycuil' ca ma cacha' liñi ma 'na si tso'o nti' ma cha' chcuil' sca nu cuna'a lo'o ycuil' Ndyosi lo'o ntucua yaala ti hique nu cuna'a bi'.¹⁴ Nu na ñati chalyuu na, cua jlo ti' na ñi'ya ña'a quicha' hique na. Jua'a laca cha' ji'ly na, ntyuju'u tsa ti' na si tonu tsa quicha' hique nu qui'yu.¹⁵ Si'ly jua'a nti' na lo'o nu cuna'a, tso'o tsa nti' na si tyucui quicha' hique nu cuna'a. Cua'nijo'o quicha' hique ngu' ji'ly ngu', cha' ná ca tyuju'u ti' ngu'.¹⁶ Si

chcui' cuxi ngu' xqui'ya cha' ndyacu' hique ngu', tso'o si caca cuayá' ti' ngu' bi', cha' sca ti cuayá' ndu'ni ya ñi'ya nu ndu'ni lcaa ñati' jii' Jesucristo lcau ti quichi' tyi ngu'.

Cha' cuxi nu ndyaca nu lo'o ndyacu ngu' sii nu ngulu'u Jesús ji'na cha' cua'ni na

¹⁷ Chaca cha' nscua na' re, cha' caca cuayá' ti' mā cha' ná ndiya ti' na' cña nu ndyu'ni mā lo'o ndyu'u ti'i mā cha' cacu mā sii nu ngulu'u Jesús ji'na cha' cua'ni na. Cua nscua cha' caca tso'o cresiya jii' mā li', nu lo'o cacu mā sii bi'; pana xa' ña'a ndyu'ni bi' lo'o mā, ndyu'ni ñu'u bi' jii' cresiya jii' mā juani. ¹⁸ Nacui' ngu' cha' ná tso'o ndu'ni mā su ndyu'u ti'i mā cha' cacu mā sii bi'. Xi xa' ca ña'a ndu'ni sa scaa mā, nacui' ngu'. Cua jlo ti' na' cha' la cui' jua'a ndyaca lo'o cu'mā si nti'. ¹⁹ Si jua'a ná stu'ba ntsu'u cha' jii' mā lo'o tya'a mā, chañi tiya' la li' taca ca cuayá' ti' na tilaca nu chañi ca ndaquiya' cha' jii' Jesús. ²⁰ Pana ná tso'o cha' nga'aa ndu'ni mā sii ñi'ya tya'a sii nu ngulu'u ycuil' Jesús ji'na, cha' cua'ni na nu lo'o ndyu'u ti'i mā lo'o tya'a mā li'. ²¹ Lo'o ndyalaa hora cacu mā, li' yala ti ndacu mā sii jii' ycuil' ti mā, ná nda mā tyempo tsiya' ti cacu xa' la tya'a mā; bi' cha' ntsu'u ngu' tya'a mā nu ná ndyiji cacu tso'o, lo'o jua'a ntsu'u xa' la ngu' nu hasta nchca cu'bi ngu', cha' quiña'a tsa na ngusñi ngu' ndyi'o ngu'. ²² Taca cacu mā co'o mā to' tyi mā si ntyute' tsa mā. Pana ñi'ya nu ndu'ni mā juani, na ndu'ni ñu'u mā jii' tya'a ndi'i mā, tya'a ngusñi mā cha' jii' ycuil' Ndyosi, ña'a cuayá' nda mā cha' tyuju'u ti' jii' ngu' ti'i tya'a ngusñi mā cha' jii' Jesús. Ná tyiquee' cua ngua cuayá' ti' mā na laca nu nti' na' chcui' lo'o mā juani, cha' nga'aa ntsu'u cha' tso'o nu caca chcui' lo'o mā tsiya' ti cuentya jii' cha' bi'.

Sii nu ngulu'u Jesús nu Xu'na na cha' cacu na

²³ Ndi'ya cha' nclyu'u na' jii' mā, la cui' cha' nu ndyuna na' lo'o nchcui' ñati' nu ngua tsa'a jii' ycuil' nu Xu'na na tya clyo: La cui' talya nu lo'o ndyujui' ngu' cresiya jii' Jesús, laja lo'o tya ndi'i ñati' bi' lo'o Jesús, li' ndaya' Jesús jii' xlyá, ²⁴ ndya yu xlya'be jii' ycuil' Ndyosi Sti na, lo'o li' ngusa'be yu xlyá bi'; li' nacui' Jesús jii' tya'a ndya'a yu: “Jacu mā xlyá re; ñi'ya nti' cuaña' na', jua'a nti' xlyá re. Cuentya jii' mā laca cha' nu chcube' na' lo crusi, bi' cha' tyi'u ti' mā 'na lo'o cacu mā xlyá re”, nacui' Jesús jii' ngu' bi'. ²⁵ Tiya' la li' lo'o cua ndye ngua'ni ngu' sii, li' ndaya' Jesús jii' vaso; ndi'ya nacui' yu jii' ngu' li': “Lo'o co'o mā na nu ntsu'u ne' vaso re, li' tyi'u ti' mā cha' tyalú tañi na' xqui'ya qui'ya nu ntsu'u jii' lcaa ñati', cha' jua'a quiñi cha' jii' ycuil' Ndyosi Sti na' lo'o ngu'. Lo'o co'o mā na re, tyi'u ti' mā 'na li'”, nacui' Jesús jii' ngu'. ²⁶ Bi' cha' lcaa quiya' lo'o cacu mā xlyá bi', lo'o co'o mā na nu ntsu'u ne' vaso bi', ña'a cuayá' nu caa Jesús chaca quiya', liñi culu'u mā jii' ñati' cha' ngujuii Jesús lo crusi xqui'ya na.

Ñi'ya nu nga'a cha' cacu na sii bi'

²⁷ Ndi'ya ndyaca li': ntsu'u qui'ya ji'na lo'o ycuil' Ndyosi, si ná tyucui tyiquee na cacu na co'o na sii jii' ycuil' Ni; na ndu'ni cuxi na jii' ycuil' nu Xu'na na li', cha' ná ndyi'u tso'o ti' na cha' nda Jesús jii' tyucui ña'a ycuil' ca yu ngujui' ca'a ngu' jii' yu lo crusi, cuati ndyalú tañi yu lo crusi lo'o ngujuii yu jua'a xqui'ya na. ²⁸ Bi' cha' ntsu'u cha' culacua tso'o ti' na lo'o cacu na sii bi'; li' tyucui tyiquee na cacu na xlyá bi', co'o na na nu ntsu'u ne' vaso bi'. ²⁹ Si ná culacua tso'o ti' na ni cha' laca nu ndacu na jii', ni cha' laca nu ndyi'yu na jii', li' ntsu'u qui'ya ji'na lo'o ycuil' Ndyosi, cha' ná ndyi'u ti' na jii' ycuil' Jesús, lo'o jua'a ná ntsu'u ti' na jii' tya'a na nu stu'ba ndyu'ni tlyu na jii' Ni. ³⁰ Bi' cha' quiña'a tsa cu'mā nchca quicha mā, lo'o jua'a nchca ñu'u ti' mā, lo'o jua'a ntsu'u cu'mā nu ndyiji tsiya' ti; ³¹ pana si culacua tso'o ti' na tya clyo lo'o cacu na sii bi', ná ntsu'u cha' ca tyaala Ni ji'na jua'a li'. ³² Nchca tyaala Ni ji'na juani, lo'o jua'a nchcube' Ni ji'na xqui'ya cha' cuxi nu ndyu'ni na, cha' tiya' la lo'o cua ndye chalyuu ná tsa na ca bilyaa lo'o ñati' nu ná ndaquiya' jii' Ni tsiya' ti.

³³ Cu'mā tya'a ngusñi na cha' jii' Jesús, tyi'u ti' mā cha' bi' lo'o tyu'u ti'i mā cha' cua'ni mā sii bi'; jatya mā xi jii' tya'a mā cha' stu'ba ti xana cacu mā lo'o lcaa tya'a mā. ³⁴ Si ntsu'u mā nu ntyute' mā, jacu mā tyaja to' tyi ti mā clyo. Lo'o li' nga'aa cua'ni cuxi mā

lo'o tyu'u ti'í mā, li' ná ntsu'u cha' caca tyaala Ni ji'í mā. Lo'o caa na', taca quiñi nu xa' la cha' bi' ji'na lo'o cu'mā li'.

12

Cña nu ndu'ni Xtyi'i ycu'i' Ndyosi cha' caca cua'ni sa scaa na

¹ Cu'mā tya'a ngusñi na cha' ji'í Jesús, ntsu'u sca cha' nu nti' na' cha' caca cuayá' ti' mā cuentya ji'í cña nu caca ji'í sa scaa na xqui'ya Xtyi'i ycu'i' Ndyosi.

² Cua jlo ti' mā ñi'ya nu ngua'ni mā tya sa'ni la, nu lo'o bilya cuna mā cha' ji'í Jesús; na nguñilo'o lcu'i jo'ó ji'í mā, jo'ó nu cu'u ti, cha' jlya ti' mā lcu'a ti lo cha' nu ntsu'u ji'í jo'ó bi'. ³ Bi' cha' nti' tsa na' cha' caca cuayá' ti' mā cha' re. Si'í Xtyi'i ycu'i' Ndyosi ndu'ni cha' ñacu'i ngu': "Cuiñaja laca nu Jesús bi'". Ná taca ñacu'i ngu' jua'a xqui'ya Xtyi'i ycu'i' Ndyosi. Lo'o ñacu'i ngu': "Xu'na na laca Jesús", Xtyi'i ycu'i' Ndyosi laca nu ndu'ni cha' ñacu'i ngu' jua'a li'.

⁴ Tyuu lo cha' nda ycu'i' Ndyosi ji'na cha' caca cua'ni na sca cña ji'í Ni, pana sca ti Xtyi'i ycu'i' Ndyosi ndu'ni cha' taca cua'ni na cña bi'. ⁵ Lo'o jua'a xa' ña'a cña ndyu'ni sa scaa na, pana cuentya ji'í ycu'i' Ndyosi ndyu'ni lcaa na cña bi'. ⁶ Masi ná stu'ba ndyu'ni lcaa na, pana sca ti ycu'i' Ndyosi ndu'ni cha' taca cua'ni na cña bi', ca ta'a na. ⁷ Ndu'ni Xtyi'i ycu'i' Ndyosi lo'o na cha' taca cua'ni lcaa na sca cña cuentya ji'í ycu'i' Ni, ca ta'a na nu ntsu'u cha' ji'na lo'o Jesús; bi' laca sca lo cña nu xtyucua ji'í ca ta'a na, lo'o jua'a xqui'ya cha' bi' cua jlo ti' na cha' cua ntsu'u Xtyi'i ycu'i' Ndyosi ne' cresiya ji'na. ⁸ Ndi'ya laca cña nu taca cua'ni na xqui'ya Xtyi'i ycu'i' Ndyosi: ntsu'u ngu' nu ndacha' liñi ñi'ya nu ngua ji'í Jesús; lo'o jua'a ntsu'u ngu' nu tso'o tsa nclyu'u tyucuii cha' xñi na cha' ji'í ycu'i' Ndyosi; ⁹ lo'o jua'a ntsu'u ngu' nu tso'o tsa jlya ti' ji'í ycu'i' Ndyosi; lo'o jua'a ntsu'u ngu' nu nchca ji'í cua'ni cha' tyaca tso'o nu quicha chacuayá' ji'í Jesús; ¹⁰ lo'o jua'a ntsu'u ngu' nu nchca ji'í ndu'ni xa' la cha' tlyu chacuayá' ji'í ycu'i' Ndyosi, cña nu ná nchca cua'ni ñati nquicha'; cuati ntsu'u xa' la ngu' nu nchca ji'í ndacha' ji'í ñati sca cha' nu nda ycu'i' Ndyosi lo'o ngu' bi'; cuati jua'a ntsu'u ngu' nu nchca tii ni cña ndu'ni sa scaa ngu', si cuentya ji'í Xtyi'i ycu'i' Ndyosi ndu'ni ngu' cña, si si'í cuentya ji'í ycu'i' Ndyosi ndu'ni ngu' cña; lo'o jua'a ntsu'u ngu' nu nchca ji'í nchcui' cha'cña ji'í xa' la ñati; jua'a tya ntsu'u xa' la ngu' nu nchca ji'í xtyacui cha' bi', cha' caca cuayá' ti' lcaa ñati ni cha' nda ngu' bi' li'. ¹¹ Sca ti Xtyi'i ycu'i' Ndyosi ndu'ni cha' nchca ji'í ñati cua'ni lcaa cña bi'; bi' laca nu nda sca lo cña cua'ni sa scaa na, ñi'ya nu ntsu'u tyiquee Ni cha' caca ji'na.

Sca ti ñati laca na lo'o lcaa ñati tya'a ngusñi na cha' ji'í Jesús

¹² Nu ycu'i' na ni, sca ti ñati laca sca na, masi tyuu tsa tya'a tyijya ntsu'u laja cuaña' scaa na. La cui' jua'a laca lo'o ña'a taju tya'a ngusñi na cha' ji'í Cristo; sca ti taju ñati laca na, masi xa' ca ña'a ndu'ni sa scaa na. ¹³ Ca ta'a na, masi ngu' judfo, masi ngu' xa' tsu' laca na, masi msu nu ngüi'ya ñati, masi msu nu ndi'í tso'o ti laca na, na cua ntyucuatya na chacuayá' ji'í Xtyi'i ycu'i' Ndyosi; cua ndyanu Xtyi'i ycu'i' Ndyosi bi' ne' cresiya ji'í sa scaa na, cha' stu'ba ntsu'u tyiquee na lo'o lcu'a ti tya'a ñati nu ngusñi cha' ji'í Cristo.

¹⁴ Tyuu tsa tya'a tyijya ntsu'u laja cuaña' na nu nxyucua ji'na nu lo'o ndyu'ni na cña nde chalyuu, si'í sca ti tyijya nu ndulo la ji'na. ¹⁵ Si ndi'ya chcu'i' quiya' na lo'o na: "Si'í ya' nu'u laca na', bi' cha' ná ntsu'u cha' jna' lo'o nu'u", ñacu'i bi'. ¿Ñi'ya ñacu'i ta na? Pana ná nchca xuu bi', ca ña'a ngalya bi' ji'í tyucui ña'a na. ¹⁶ Lo'o li' si ndi'ya ñacu'i jyaca na ji'na: "Si'í cloo nu'u laca na', bi' cha' ná ntsu'u cha' jna' lo'o nu'u", ñacu'i bi'. ¿Ñi'ya ñacu'i ta na? Pana ná nchca xuu bi', na ca ña'a ngalya bi' ji'í tyucui ña'a na. ¹⁷ Ná ntsu'u su cuna na li', si xcui' cloo na laca tyucui ña'a na. ¿Ñi'ya caca cui' na sca na si xcui' jyaca na laca tyucui ña'a na? ¹⁸ Na cua ngusta se'í ti ycu'i' Ndyosi scaa tyijya laja cuaña' na, cha' ñi'ya nu ndiya ti' Ni, jua'a ngüiñá Ni ji'na. ¹⁹ Ná laca na sca ñati si sa yu'be ti na; ²⁰ pana jua'a laca cha' ji'na cha' sca ti ñati laca sca na, masi tyuu tsa tya'a tyijya ntsu'u laja cuaña' na.

²¹ Ná ca ñacu'i cloo na ji'í ya' na: "Ná cua'nijo'o nu'u 'na". Lo'o jua'a ná ca ñacu'i scua' hique na ji'í quiya' na: "Ná ntsu'u su cua'nijo'o nu'u 'na". ²² Masi nti' na cha' xti la cña

ndu'ni sca lo tyijya na, bi' laca nu lye la ndulo ji'na; ²³ lo'o jua'a lacu' na ste' cha' nti' na cha' ná tso'o ña'a xa' la se'i laja cuaña' na. Sca se'i su tacati ji'na, nu ntyuju'u ti' na si ña'a ngu' ji'i, lcaa hora ndyacu' late' lo se'i bi'; ²⁴ pana xa' la se'i laja cuaña' na, nda na chacuayá' masi ná tacu' late' lo bi'. Jua'a ngüiñá ycu' Ndyosi ji'i tyucui ña'a na, cha' la cui' se'i laja cuaña' na nu ná ña'a ngu' ji'i, bi' laca nu tacati la cuentya ji'na. ²⁵ Pana stu'ba ti ndu'ni lcaa tyijya laja cuaña' na cña, stu'ba ti cha' ji'i sca tyijya na su ngalya lo'o xi xa' la tyijya na. ²⁶ Lo'o quicha xi sca tyijya na, tyucui ña'a na ti'í li'; lo'o ndaca'a na ji'i sca tyijya na, tyucui ña'a na tso'o nti' na li'. (La cui' jua'a laca ma, tyucui ña'a tsaca taju cu'ma nu cua ngusñi cha' ji'i Cristo).

²⁷ Ca ta'a cu'ma lacua, stu'ba cha' ji'i ma lo'o lcaa ñati tya'a ngusñi na cha' ji'i Cristo scaa quichi; lo'o jua'a sa scaa ma laca ma ñati ji'i Cristo. ²⁸ Tso'o tsa ngusubi ycu' Ndyosi ji'i ñati nu caca cña ji'i laja lcaa tya'a ñati nu cua ngusñi cha' ji'i Cristo scaa quichi; clyo ngusubi Ni ji'i ñati nu ndya'a xa' quichi tyijyu' la cha' chcu' ngu' cha' ji'i Jesús lo'o ngu' quichi bi'; li' ngusubi Ni ji'i ñati nu ndacha' ji'i tya'a ngu' sca cha' nu cua nda ycu' Ndyosi lo'o ngu'; lo'o jua'a ntsu'u ñati nu liñi tsa nclyu' cha' ji'i Jesús ji'i tya'a ngu'; lo'o jua'a ntsu'u ñati nu ndu'ni cha' tlyu chacuayá' ji'i ycu' Ndyosi, cña nu ná nchca cua'ni ñati nquicha'; lo'o jua'a ntsu'u ñati nu nchca ji'i cua'ni cha' tyaca tso'o nu quicha chacuayá' ji'i Jesús; lo'o jua'a ntsu'u ñati nu nchca ji'i xtyucua ji'i tya'a ngu' lo'o cua ña'a ca lo cña; lo'o jua'a ntsu'u ñati nu laca cña cuentya ji'i tya'a ngu', ntsu'u ñati nu nchca chcu' cha'cña ji'i xa' la ñati. Laja ñati ji'i Ni, nsubi ycu' Ndyosi ji'i ngu' nu caca lcaa lo cña bi'. ²⁹ Pana ná lcaa na ndya'a na tyijyu' cha' chcu' na cha' ji'i Jesús lo'o xa' ñati, ni ná lcaa na nchca ji'na cacha' na sca cha' nu nda ycu' Ndyosi lo'o ñati; jua'a cua laca ti na taca culu'u liñi na cha' ji'i Jesús ji'i ñati, cua laca ti na nchca cua'ni na cha' tlyu cuentya ji'i ycu' Ndyosi; ³⁰ jua'a ná lcaa na nda Jesús chacuayá' ji'na cha' cua'ni na cha' tyaca tso'o nu quicha; la cui' jua'a ná lcaa na nchcu' na cha'cña ji'i xa' la ñati, ni ná lcaa na nchca xtyacui na cha' bi', cha' caca cuayá' ti' xa' ñati ni cha' nda ngu' tya'a na lo'o ngu' li'. ³¹ Bi' cha' nga'a cha' ña ma chacuayá' ji'i ycu' Ndyosi cha' caca cua'ni la ma cña, cha' caca xtyucua ma ji'i xa' la ngu' tya'a ma. Lo'o jua'a tya ntsu'u chaca cha' nu ndulo la ji'i ma, nu bilya culu'u na' ji'i ma; bi' laca cha' nu culu'u na' ji'i ma juani.

13

Tso'o si ntsu'u tsa tyiquee na ña'a na ji'i tya'a ñati na

¹ Ná ndu'ni cha' masi nchca tsa chcu' na lcaa lo cha'cña ji'i ñati chalyuu, masi cha'cña ji'i xca nu ntucua ca slo ycu' Ndyosi nde cua chcu' na; si ná ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'i xa' la ñati, ná sca cha' tso'o ntsu'u tyiquee na li'. Laca na ñi'ya nti' sca sniquiji nu ntyiji' na ji'i jua'a ti, jua'a laca na ñi'ya laca sca cui'chcu' nu lye tsa ncliyatu'u na ji'i; ná ntsu'u cha' taquiya' ngu' ji'na li'. ² Ná ndu'ni cha' masi cacha' na lcaa cha' nu nda ycu' Ndyosi lo'o ñati, si ná ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'i ngu'. Ná ndu'ni cha' masi jlo ti' na lcaa cha' ji'i ycu' Ndyosi, masi tso'o tsa nchca cuayá' ti' na sca cha' nu ná ngujui ñi'ya nu caca cuayá' ti' ñati nu ngua sa'ni la; ná sca na laca na cuentya ji'i ycu' Ndyosi si ná ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'i ñati. La cui' ti masi jlya tsa ti' na ji'i ycu' Ndyosi ñi'ya nti' si caca cuityi na ji'i sca ca'ya cua, pana si ná ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'i ñati, ná sca na laca na li'. ³ La cui' ti ná sca na laca na masi tacha na lcaa cha' tso'o nu ntsu'u ji'na ji'i ñati, si ná ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'i ngu' bi' li'. Ná ndu'ni cha' masi cua'ni lya' ti' ngu' ji'na, masi su'ba ngu' ji'na lo quii' cha' cajaa na xqui'ya cha' ngusñi na cha' ji'i Jesús, si la cui' tyempo bi' ná ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'i tya'a ñati na, ná sca cha' laca na. Si'i na tso'o la na si ná ndu'ni na jua'a.

⁴ Si chañi cha' ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'i ñati, talo tyiquee na ji'i ngu' li', cua'ni tya'na ti' na ji'i ngu' li'; si'i na tyiji ti' na cha' ji'i ngu' li', si'i na chcu' tyucuaa ti' na lo'o ngu', ni si'i na cua'ni tyixi na lo'o ngu' li'. ⁵ Si chañi cha' bi', ná cua'ni suba' na lo'o ngu', si'i xcu' cha' ji'na ti tya'a tyiquee na, ni ná ca ñasi' na ji'i ngu' lu'ba ti. Ntsu'u cha' clyu ti' ji'na lo'o ngu', si chañi cha' ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'i ngu'. ⁶ La cui' jua'a si'i na

chaa ti' na lo'o ndyacua sca qui'ya ji'i ngu', tso'o la nti' na si xñi ngu' bi' sca cha' liñi.
⁷ Si ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'i ñati, talo tyiquee na ji'i ngu', masi cua ña'a ca cha' cuxi
 cua'ni ñati bi'; jlya ti' na cua ña'a ca cha' tso'o, ndu ti' na cha' tso'o la caca cha' nde loo
 la, masi ná jlo ti' na; jua'a tyiquee' talo na lo'o cua ña'a ca cha' nu ndyaca ji'na.

⁸ Nde loo la ná ntsu'u cha' tye cha' ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'i ñati. Nde loo la tyalaa
 tyempo nu lo'o nga'aa ndu'ni cha' tya chcu' la ycu' Ndyosi lo'o na nde chalyuu, nga'aa
 ndu'ni cha' chcu' la na cha' cña ji'i xa' ñati, ni nga'aa ndu'ni cha' caca cuayá' ti' na lcaa
 cha' ji'i ycu' Ndyosi ca lo'o caca tyempo bi'; pana ná tye chca cha' ntsu'u tyiquee na ña'a
 na ji'i ñati. ⁹ Juani bilya caca cuayá' ti' na lcaa cha' ji'i Ni, ná caja ñi'ya chcu' na lcaa ca
 cha' nu ntsu'u tyiquee Ni; ¹⁰ pana nde loo la li', lo'o cua'ni ycu' Ndyosi cha' caca cuayá'
 ti' na lcaa cha', li' nga'aa tyi'u ti' na nu xca ti' cha' nu nchca cuayá' ti' na juani.

¹¹ Lo'o tya sube na ni, xcui' cña nu ndu'ni nu sube ngua'ni na; ñi'ya nu nclacua ti' sca
 nu sube, jua'a nchcu' na li', jua'a ngua'ya cha' hique na, jua'a ngulacua ti' na. Pana lo'o
 nguluu na, li' nga'aa nclacua ti' na ñi'ya nu nclacua ti' nu sube. ¹² Jua'a laca cha' ji'na su
 ndi'i na chalyuu; juani nguxa' ti' ndyiji sca cha' ji'i ycu' Ndyosi ji'na, si'i tsa liñi ti' nduna
 na cha' bi'. Ñi'ya nti' si ña'a na ji'i ycu' ca na lo sca cuanaa, tsa lyiji ti' ña'a na ji'na; pana
 nde loo la, li' caca cuayá' tso'o ti' na lcaa cha' bi'. Cua laca ti' cha' jlo ti' na juani, pana
 nde loo la ta na cuentya ji'i lcaa lo cha'; li' tyuloo na ji'i ycu' Ndyosi ñi'ya ndyuloo Ni
 ji'na. ¹³ Bi' cha' lacua, lcaa tyempo ndu'ni cha' tyi'u ti' na ji'i ycu' Ndyosi, lcaa tyempo
 ndu'ni cha' tu ti' na cha' caca tso'o la ji'na ca nde loo la, lo'o jua'a tyucui tyempo ndu'ni
 cha' tyu'u tyiquee na ña'a na ji'i tya'a ñati na. Bi' laca cña nu ndulo la cha' cua'ni na, cha'
 tyu'u tyiquee na ña'a na ji'i tya'a ñati na.

14

¿Ha chcu' na cha'cña ji'i xa' ñati laja lo'o ndyu'ni tlyu na ji'i ycu' Ndyosi?

¹ Cua'ni ma cha' xcui' tso'o tyu'u tyiquee ma ña'a ma ji'i tya'a ñati ma lacua. Lo'o jua'a
 jña ma chacuayá' ji'i ycu' Ndyosi cha' taca cua'ni ma la cui' cña nu nda Xtyi'i ycu' Ni
 ji'na. Pana lo'o chaca cña ntsu'u nu ndulo tsa ji'i ma, cha' ca tsa'a ma ta ma cha' lo'o
 ñati, lcaa ña'a cha' nu cua nti' ycu' Ndyosi cha' ta Ni lo'o ngu' bi'. ² Sca ñati nu nchcu'
 cha'cña ji'i xa' ñati laja lo'o ndyu'u ti'i ti ma ni, si'i lo'o cu'ma nchcu' yu, cha' ná nchca
 cuayá' ti' ma ni cha' nda yu; sca ti lo'o ycu' Ndyosi nchcu' yu bi', cha' Xtyi'i ycu' Ndyosi
 ndu'ni cha' ta yu sca cha' nu ná nga'a cha' cuna ngu' tya'a ma. ³ Xa' la ñati nu ndacha'
 liñi sca cha' nu nda Ni lo'o ngu', lo'o cu'ma nchcu' ñati bi'. Taca xtyucua ngu' bi' ji'i ma
 cha' taquiya' tso'o la ma cha' ji'i Ni, taca cua'ni ngu' cha' tyatí la tyiquee ma ji'i cha' bi';
 jua'a taca cua'ni ngu' cha' tyi'i ti' tyiquee ma li'. ⁴ Tso'o tsa cuentya ji'i ycu' ca ngu' nu
 nchca nchcu' cha'cña ji'i xa' ñati, cha' ndyatí la ti' tyiquee ycu' ca ngu' ji'i ycu' Ndyosi;
 pana tso'o la ndu'ni ñati nu ndacha' liñi sca cha' nu cua nda ycu' Ndyosi lo'o ñati bi' ji'i
 tya'a ngu', cha' ndu'ni ngu' cha' tyatí la ti' tyiquee lcaa ngu' tya'a ndu'ni tlyu ma ji'i ycu'
 Ndyosi.

⁵ Jua'a na', tso'o nti' na' si lcaa cu'ma caca chcu' ma cha'cña ji'i xa' ñati; pana cña nu
 ndulo la cha' ji'i ma laca si ta ma cha' lo'o tya'a ma, la cui' cha' nu cua nti' ycu' Ndyosi
 chcu' Ni lo'o ma. Tso'o la si jua'a taca ta ma cha' lo'o tya'a ma; ná ntsu'u cha' chcu' ma
 cha'cña ji'i xa' ñati li', sca ti ca si ntsu'u chaca ngu' nu taca ji'i xtyacui cha' bi' cha' caca
 cuayá' ti' tya'a ndyu'u ti'i ma. Li' tso'o la tyatí ti' tyiquee ngu' tya'a ma. ⁶ Lo'o tyalaa na'
 su ndi'i ma, si'i na xtyucua na' ji'i ma si xcui' cha'cña ji'i xa' ñati chcu' na' lo'o ma; taca
 xtyucua na' ji'i ma sca ti si caja sca cha' 'na, sca cha' nu cua nti' ycu' Ndyosi ta Ni lo'o
 ma. Sca ti si culu'u liñi na' ji'i ma cha' ca tsa'a tso'o la ma cha' ji'i Ni, jua'a taca xtyucua
 na' ji'i ma li'.

⁷ Cua ña'a ca chcu' musca, masi cui'chcu', masi rube, nga'a cha' cula'á tso'o na ji'i cha'
 cuna tso'o ngu' ni jii laca nu ndañi bi'. ⁸ Jua'a sendaru ni, ná tsa'a ngu' cusuu si ná cañi
 cui' cula'á cui'chcu' nu xi'yane ji'i ngu'. ⁹ La cui' jua'a laca lo'o cu'ma, ná caca cuayá' ti'
 ngu' ni cha' nti' ma ta ma lo'o ngu' si ná liñi chcu' ma cha'cña ji'i ngu' lo'o ngu'; lo'o cui'i

ti nchcui' mā si ná nchcui' mā cha'cña jua'a. ¹⁰ Chañi cha' quiña'a tsa lo cha'cña nchcui' ñati chalyuu, lo'o jua'a ntsu'u scaa lo ñati nu nduna sca lo cha'cña. ¹¹ Pana si ná nduna na sca cha' nu nchcui' sca ñati slo na, li' culacua ti' na cha' ngu' xta laca yu; ná ntsu'u cha' ji'na lo'o yu bi' li', masi tya'a quichi tyi na laca yu. ¹² Cua jlo ti' na' cha' nti' tsa mā cha' caca cua'ni mā cua ña'a ca cña nu nda Xtyi'i ycui' Ndyosi ji'na; bi' cha' jña la mā chacuayá' ji'i ycui' Ndyosi cha' taca ji'i mā cua'ni mā lcaa lo cña tso'o, cua ña'a ca cña nu xtyucua ji'i ngu' tya'a ngusñi mā cha' ji'i Jesús ca bi', cha' tyati la ti' tyiquee ngu'.

¹³ Tso'o lacua, si nchca chcui' na cha'cña ji'i xa' la ñati, pana tso'o la si jña na chacuayá' ji'i ycui' Ndyosi cha' caca cuayá' ti' na ni cha' nda na lo'o ngu'. ¹⁴ Ndi'ya ndyaca si cha'cña ji'i xa' ñati chcui' na nu lo'o ndu'ni tlyu na ji'i ycui' Ndyosi: Chañi cha' ne' cresiya ji'na nchcui' na lo'o Ni tu'ni, pana ni ycui' na, ná nchca cuayá' ti' na ni cha' nda na. ¹⁵ Ndi'ya cua'ni na lo'o cua'ni tlyu na ji'i Ni lacua: Taca chcui' na lo'o Ni cha' ji'na ti, sca cha' nu ntsu'u ne' cresiya ji'na, pana nga'a cha' caca cuayá' ti' na ni cha' nda na slo ngu' tya'a na; la cui' jua'a nu lo'o cula tu'ba na jii ji'i ycui' Ndyosi, cula tu'ba na cha' ji'na ti tu'ni, pana lo'o ndu'ni cha' caca cuayá' ti' na ñi'ya ndyu'u cha' nu nchcui' jii bi'. ¹⁶ Si ná cua'ni na jua'a, li' ná caja ñi'ya ñacu' ngu' cha': "Jua'a caca cha' lacua", lo'o ndye nchcui' na li'. Cua ña'a ca ñati nu ndi'i slo na ni, si cha' ji'na ti laca cha' nu chcui' na lo'o ndu'ni tlyu na ji'i ycui' Ndyosi, nga'aa caja ñi'ya chcui' ngu' li', cha' ná nchca cuayá' ti' ngu' ni cha' nda na, masi tso'o tsa ta na xlya'be ji'i ycui' Ndyosi. ¹⁷ Ná tyiquee' tso'o tsa nchcui' na lo'o Ni, pana cha' nu nchcui' na bi' ná xtyucua ji'i xa' la ngu' tya'a na tsiya' ti. ¹⁸ Tso'o tsa nti' na' ña'aa ji'i ycui' Ndyosi cha' nchca 'na nchcui' na' cha'cña ji'i xa' la ñati; nchca la jna', xti la cha' nchca ji'i cu'ma, nti' na'. ¹⁹ Pana nu lo'o ndyu'u ti'i na cha' cua'ni tlyu na ji'i ycui' Ndyosi, nti' na' cha' tso'o la si chcui' na' lo'o mā sca tucua ti si'yu cha' nu nchca cuayá' ti' mā cha' ca tsa'a la mā li'; ná ndulo cha' ji'i mā masi chcui' na' tii mil tya'a si'yu cha' nu nchcui' xa' ñati nu ná nduna mā ji'i tsiya' ti, ná sca cha' laca bi'.

²⁰ Cu'ma tya'a ngusñi na cha' ji'i Cristo, tso'o la si ná jlo ti' mā tsiya' ti na ca laca sca cha' cuxi; ñi'ya laca nu sube, jua'a caca mā cha' ná jlo ti' ngu' sube cha' bi'. Pana nga'aa culacua ti' mā ñi'ya nu nclacua ti' nu sube; juani culacua tso'o ti' mā, ñi'ya nclacua ti' ngu' cusu'. ²¹ Ndi'ya cha' nda quityi cusu': "Chcui' na' lo'o ñati re", nacui ycui' Ndyosi, "ta na' ji'i xa' ñati ca xa' nasiyu tyijyu' la cha' caa ngu' chcui' lo'o ngu' re; pana masi cua'ni na' jua'a, ná xñi ngu' re cha' 'na". Jua'a nacui ycui' Ndyosi nu Xu'na na. ²² Ntsu'u quiya' nu ndu'ni Ni cha' caca chcui' ngu' cha'cña ji'i xa' ñati cha' cube ti' ñati nu bilya xñi cha' ji'i Ni. Ná ntsu'u cha' caca jua'a xqui'ya ngu' nu cua ngusñi cha' ji'i ycui' Ni; pana lo'o ta na sca cha' nu cua nda Ni lo'o ñati, bi' laca cuentya ji'i ngu' tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús, si'i cuentya ji'i ñati nu bilya xñi cha' bi'. ²³ Ná tyiquee' tyalaa xi xa' la ñati ca su ndyu'u ti'i mā, ngu' nu bilya xñi cha' ji'i Jesús, jua'a ngu' nu si'i tya'a ndyu'ni tlyu mā ji'i ycui' Ndyosi laca ngu'. Si tyalaa ngu' bi' su ndyu'u ti'i mā tsa tlyu ti, lo'o li' ña'a ngu' ji'i mā cha' xcui' cha'cña ji'i xa' ñati nchcui' mā, li' ñacu' ngu' bi' cha' cua ngua loco mā. ²⁴ Xa' ña'a caca si xcui' cha' nu cua nda ycui' Ndyosi lo'o mā laca cha' nu chcui' mā lo'o tya'a mā; nu lo'o tyalaa ngu' su ndyu'u ti'i mā, si ngu' nu bilya xñi cha' ji'i Jesús, nu si'i tya'a ndyu'ni tlyu mā ji'i ycui' Ndyosi laca ngu', li' ca tyuju'u ti' ngu' bi' ji'i qui'ya nu ntsu'u ji'i ngu', nu lo'o cuna ngu' cha' nu nchcui' mā. Li' caca cuayá' ti' ngu' cha' cuxi tsa laca ycui' ngu', ²⁵ ycui' ca ti ngu' caca cuayá' ti' lcaa cha' cuxi nu ntsu'u yacu' ti ne' cresiya ji'i ngu'. Lo'o jua'a tyatu sti' ngu' li' cha' cua'ni tlyu ngu' ji'i ycui' Ndyosi, ñacu' ngu' cha' chañi cha' ndi'i Xtyi'i ycui' Ndyosi lo'o cu'ma.

Tso'o ti cua'ni na lo'o tya'a na lo'o tyu'u ti'i na cha' cua'ni tlyu na ji'i ycui' Ndyosi

²⁶ Cu'ma tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús, ndi'ya cua'ni mā nu lo'o tyu'u ti'i mā lo'o tya'a mā: Tyatu tsaca mā cha' cacha' ni jii caca nu cula tu'ba mā cuentya ji'i ycui' Ndyosi; cuati tyatu chaca nu culu'u cha' ji'i ycui' Ni ji'i tya'a mā; lo'o li' chcui' tsaca ngu' sca cha' nu nti' Ni ta Ni lo'o mā; lo'o jua'a taca ta mā xi cha' lo'o cha'cña ji'i xa' ñati, si lo'o nchca ji'i mā xtyacui mā cha' bi', cha' caca cuayá' ti' lcaa ñati nu nga'a ca ndacua. Lcaa ña'a nu

cua'ni mā ntsu'u cha' tyatí la ti' tyiquee lcaa ñatí tya'a ndyu'u ti'í mā. ²⁷ Nu lo'o chcuí' mā cha'cña jí'í xa' ñatí ni, li' tso'o masi tucua sna tya'a ti mā chcuí' mā, sa scaa ti mā chcuí' mā li'. Cuayá' tsa jua ti ngu'. Lo'o jua'a nga'a cha' caja sca nu xtyacui cha' bi', cha' caca cuayá' ti' lcaa mā; ²⁸ pana si ná caja sca nu xtyacui cha' bi', li' tso'o la masi ná chcuí' mā cha'cña jí'í xa' ñatí laja lo'o ndyu'u ti'í mā. Sca ti tso'o si chcuí' mā cha'cña bi' ca su ntucua mā ycuí' ti mā. Sca ti ycuí' Ndyosi caca cuayá' ti' cha' bi' li'. ²⁹ Lo'o chcuí' mā sca cha' nu cua nti' Ni ta Ni lo'o ngu' tya'a mā ni, li' chcuí' tucua sna tya'a ti mā; nu xa' la ñatí tya'a ndi'í mā ca ndacua, culacua ti' mā si líñi ca ndyu'u cha' nu nchcuí' tya'a mā. ³⁰ Lo'o li' si ta Ni sca cha' lo'o chaca ñatí nu nga'a lo'o mā ca ndacua, tso'o la si cua'a mā jí'í nu nchcuí' clyo, cha' xutacui cha' nu nchcuí' yu. ³¹ Lcaa tya'a mā nu cua ngujui sca cha' jí'í mā, sca cha' nu cua nti' Ni ta Ni lo'o mā, tso'o si chcuí' sa scaa mā li' lacua, cha' ca tsa'a mā ca ta'a mā cha' bi', lo'o li' caca tlyu la tyiquee mā. ³² Cu'mā nu nchcuí' lo'o ngu' sca cha' nu cua nda ycuí' Ndyosi lo'o mā, ycuí' ca mā nga'a cha' cua'a mā jí'í ycuí' mā, cha' ná tyeje tacui mā chacuayá' jí'í scaa mā. ³³ Nti' Ni cha' tso'o ti cua'ni na lo'o tya'a na lo'o tyu'u ti'í na, ná tso'o nti' Ni si lye tsa nguixa' nu ndu'ni na.

Ndi'ya ndu'ni ca ta'a ngu' tya'a ngusñi na cha' jí'í Jesús scaa quichi, nu lo'o ndyu'u ti'í ngu': ³⁴ Ná nda ngu' chacuayá' chcuí' ngu' cuna'a ca su ndyu'ni tlyu ngu' jí'í ycuí' Ndyosi; nga'a cha' tucua nu cuna'a cha' nu nchcuí' nu qui'yu, cha' jua'a cña ngulo Ni jí'í ngu' cha' cua'ni ngu'. ³⁵ Ca toni'í taca xcuane nu cuna'a jí'í clyo'o si ntsu'u sca cha' nu nti' ngu' cha' caca cuayá' ti' ngu'. Si'í cha' tso'o laca si chcuí' sca nu cuna'a laja su ndyu'u ti'í ngu'.

³⁶ Nga'a cha' tyi'u ti' mā cha' si'í cu'mā laca nu yaa nchcuí' cha' jí'í ycuí' Ndyosi nu ngua su clyo, ni si'í ngu' tya'a quichi tyi ti mā nu cua ndyuna cha' bi' tya clyo. ³⁷ ¿Ha ntsu'u chacuayá' jí'í mā cha' chcuí' mā cha' nu cua nda ycuí' Ndyosi lo'o ngu' nti' mā? ¿Ha jí'í cu'mā ti cua nda Ni Xtyi'í ycuí' Ni cha' cua'ni mā cña jí'í Ni? Cua'a jyaca mā lacua; cña nu nclyo na' jí'í mā lo'o nscua na' quityi re, chacuayá' jí'í ycuí' Ndyosi laca cña bi', ³⁸ bi' cha' ná tucua mā cha' jí'í ñatí nu ná ntaja'a taquiya' jí'í cha' re.

³⁹ Jua'a caca lacua, cu'mā tya'a ngusñi na cha' jí'í Jesús, jña mā chacuayá' jí'í ycuí' Ndyosi cha' caca chcuí' mā lcaa cha' jí'í Ni nu cua nti' Ni cha' ta Ni lo'o ñatí. La cui' jua'a tso'o laca si ná cua'a mā jí'í ñatí nu nchcuí' cha'cña jí'í xa' ñatí. ⁴⁰ Tsa bi' ti cha', xcuí' tso'o ti cua'ni mā lo'o tyu'u ti'í mā lo'o tya'a mā; líñi ti cua'ni mā, ñi'ya nu nga'a cha' caca.

15

Cua ndyu'ú Jesucristo chaca quiya'

¹ Cu'mā tya'a ngusñi na cha' jí'í Jesús, cua nti' na' cha' tyi'u ti' mā jí'í cha' nu cua ndacha' na' jí'í mā tya clyo, cha' ndu'ni lyaá ycuí' Jesús jí'í na jí'í nu cuxi; bi' laca cha' nu cua ndyuna mā tya clyo, lo'o juani cua ndyanu tso'o ti cha' bi' ne' cresiya jí'í mā. ² Xqui'ya cha' cua nchcuí' na' cha' jí'í Jesús lo'o mā, bi' cha' ngulaá mā jí'í nu cuxi; lo'o juani tya nga'a cha' taquiya' tso'o mā jí'í cha' bi', cha' ná ngusñi mā jí'í cha' bi' cha' culiji yu'u cha' bi' jua'a ti.

³ Tya clyo cua ndacha' na' jí'í mā lcaa cha' jí'í Jesucristo nu cua ngulu'u ngu' 'na. Ndi'ya ngulu'u na' jí'í mā, cha' ngujui Cristo lo crusi cha' cuityi Ni qui'ya nu ntsu'u jí'í na; la cui' ñi'ya nu cua nscua lo quityi cusu' cha' caca jí'í Cristo, jua'a ngua. ⁴ Li' nguxatsi' ngu' jí'í jyo'o bi' ne' cuaá; pana lo'o ndu'u scua sna tsa, li' ndyu'ú yu chaca quiya'. Cua ndacha' líñi quityi cusu' tya clyo la cha' jua'a caca jí'í nu Cristo bi'. ⁵ Lo'o li' ngulu'u loo Jesús jí'í Pedro, lo'o jua'a jí'í ca ta'a tii chaca ngu' nu ngua tsa'a jí'í tya clyo. ⁶ Tiya' la li' ngulu'u loo Jesús jí'í tyuu tsa tya'a ñatí, nteje tacui ca'yu siyento tya'a ñatí nu ndi'í se'í ti li'. Lo'o ña'a ti tya tyuu tya'a ngu' bi' tya lu'ú ngu', masi ntsu'u xi ngu' bi' nu cua ngujui. ⁷ Lo'o li' ngulu'u loo Jesús jí'í Jacobo, lo'o jua'a jí'í lcaa tya'a ngu' nu ndya'a nchcuí' cha' jí'í Jesús lo'o ñatí tyijyu' la.

⁸ Su cua ndye li', lo'o 'na ngulu'u loo Ni 'na, masi ná ntsu'u cha' cua'ni Ni lo'o na' jua'a. Laca na' ñi'ya si laca sca cubi' nu ngula cuañi' ti, cha' ná lo'o na' nguta'a na' lo'o ñatí nu

ngua tsa'a tya clyo. ⁹ Ná tso'o na' tsiya' ti nti' na', masi ngusubi Ni 'na cha' sañi na' cha' ji'i Jesús ca xa' quichi tyijyu', cha' ntsu'u xa' la ngu' tya'a ya nu nchca la ji'i ngu' cua'ni ngu' cña bi'. Ná stu'ba na' lo'o ngu' bi', cha' tya tsubi' la lya' tsa ti' na' ji'i lcaa ñati ji'i Jesucristo. ¹⁰ Pana tya'na ti' ycu'i Ndyosi, bi' cha' tso'o ti ntsu'u tyiquee Ni ña'a Ni jna'; jua'a ngua'ni Ni cha' ndya'a na' cña ji'i Ni li'. Ni si'i na nguliji yu'u cha' bi' jua'a ti lo'o ngua'ni Ni cha' tso'o lo'o na'; masi lo'o nu xa' la ngu' tya'a ya ndyu'ni ngu' la cui' cña nu ndyu'ni na', pana tlyu la cña ntsu'u jna' que ngu' bi'. Si'i na nchca tsa 'na, pana ycu'i Ndyosi laca nu ndu'ni lo'o na' cha' caca chcu'i na' lo'o ñati, cha' tso'o ti ntsu'u tyiquee Ni ña'a Ni 'na. ¹¹ Lo'o juani ná ndu'ni cha' jna' tilaca laca nu nchcu'i lo'o ma, masi nchcu'i na', masi nchcu'i xa' la ñati; sca ti cuayá' nchcu'i lcaa ya lo'o nchcu'i ya cha' bi' lo'o ñati, la cui' ti cha' nu cua ngusñi ma.

Tyu'ú ñati chaca quiya' lo'o cua ngujuii ngu'

¹² Chañi laca cha' nu nda ya lo'o cu'ma, cha' cua ndyu'ú Cristo chaca quiya' lo'o ngujuii yu. ¿Ni cha' laca lacua nchcu'i xi ñati tya'a cu'ma cha' nga'aa ntsu'u cha' tyu'ú ñati chaca quiya' lo'o cua ngujuii ngu'? ¹³ Si chañi laca cha' nga'aa ntsu'u cha' tyu'ú ñati chaca quiya' lo'o cua ngujuii ngu', ni ycu'i Cristo ná ndyu'ú yu lo'o cua ngujuii yu lacua. ¹⁴ Na ñilo'o ngu' ji'na si jua'a, ni ná caja cha' nu ta ya lo'o ma li', si cha' cuiñi laca cha' ndyu'ú Cristo chaca quiya'. Jua'a ná caja cha' ji'i Jesús nu xñi ma si chañi cha' nga'aa ndyu'ú yu bi'. ¹⁵ La cui' ti ngu' cuiñi laca ya cuentya ji'i ycu'i Ndyosi si ná ngua jua'a. Cua nchcu'i ya tya clyo cha' cua ndyu'ú Cristo chaca quiya' chacuayá' ji'i ycu'i Ndyosi; pana ná ngua cua'ni ycu'i Ndyosi jua'a lo'o Jesús, si nga'aa caca tyu'ú ñati chaca quiya' lo'o cua ngujuii ngu'. ¹⁶ Ná chañi cha' ndyu'ú Cristo chaca quiya' lo'o cua ngujuii yu si nga'aa caca tyu'ú ñati chaca quiya'. ¹⁷ La cui' ti ná ntsu'u cha' xñi ma cha' ji'i Jesús si jua'a ngua, cha' ná ndyu'ú yu chaca quiya' li', ña'a ti tya ntsu'u qui'ya chu' ma lacua. ¹⁸ Lo'o jua'a lcaa jyo'o cusu' nu ngusñi cha' ji'i Cristo tya tsubi' la, cua nguna' cha' ji'i ngu' bi' si jua'a. ¹⁹ Tso'o tsa cha' si'i sca ti nde chalyuu su ndu ti' na ji'i Cristo cha' ña'a na ji'i. Si nde chalyuu ti xtyucua Cristo ji'na, xñi'i tsa ti' na caca na su ndi'i na li'; xñi'i la ti' na caca na que lcaa ngu', nti' na'. Pana ná ndyaca jua'a lo'o na, cha' cua ndyu'ú Cristo chaca quiya'.

²⁰ Chañi tsa cha' cua ndyu'ú Cristo chaca quiya' lacua. Lo'o ca tiya' la, li' tyu'ú quiña'a la ñati chaca quiya', lcaa ñati nu ntsu'u cha' ji'i ngu' lo'o Cristo; tyu'ú jyo'o su ntsiya nguatsi' nquicha', xa' tyu'ú ngu' chaca quiya', li' tsa ngu' tyi'i ngu' lo'o Cristo. Pana juani cua yala la ndyu'ú Cristo chaca quiya' cha' ta na cuentya ñi'ya caca cha' bi'. ²¹ Xqui'ya qui'ya nu ntsu'u ji'i sca ti ñati, bi' cha' ntsu'u cha' ndyijii na; la cui' jua'a sca ñati ngua nu ngua'ni cha' tyu'ú na chaca quiya', masi cua ngujuii na. ²² Adán naa ñati nu ngutu'u tucua chalyuu clyo, lo'o lcaa na laca na ñati nu ngutu'ú ji'i jyo'o Adán tiya' la, bi' cha' ntsu'u cha' ndyijii na nde chalyuu. Cristo laca nu ñati nu ndyu'ú chaca quiya' bi', xqui'ya bi' taca tyu'ú na chaca quiya' si ntsu'u cha' ji'na lo'o nu Cristo bi'. ²³ Ntsu'u ñi'ya caca cha' re: tya clyo cua ndyu'ú ycu'i Cristo chaca quiya'; tiya' la lo'o tyalaa tsa nu caa Cristo chaca quiya', li' tyu'ú na, lcaa na nu ntsu'u cha' ji'na lo'o ycu'i Ni; ²⁴ li' tye chalyuu. Cua'ni tye Cristo ji'i lcaa nu laca loo, ji'i lcaa ngu' tisiya, ji'i lcaa ti ña'a ñati nu nxuu tya'a lo'o ycu'i Ndyosi. Li' chaca quiya' tya Jesús lcaa chacuayá' nu cua nda ycu'i Ndyosi ji'i tya clyo, cha' caca Ni loo ji'i lcaa ti lo ñati li'. ²⁵ Ndi'ya ndyaca cha': Juani tya ntsu'u chacuayá' culo Jesús cña ji'i lcaa ñati, ña'a cuayá' cua'ni tye ycu'i Ndyosi ji'i lcaa ñati nu nxuu tya'a lo'o Jesús. ²⁶ Lo'o cua ndye lcaa cha', li' cua'ni tye Ni cha' ndyijii ñati. ²⁷ Pana juani ti cua nda ycu'i Ndyosi Sti yu lcaa chacuayá' ji'i Sñi' Ni, cha' caca Cristo loo ji'i lcaa lo na nu ntsu'u chalyuu. Nu lo'o nacui' quityi cha' lcaa na tsiya' ti caca cuentya ji'i Cristo, cua jlo ti' na cha' ná lo'o ji'i ycu'i Ndyosi Sti yu culo Cristo cña, cha' ycu'i Ni laca nu cua nda chacuayá' ji'i Sñi' Ni tya clyo; ná nchcu'i Ni cha' ji'i ycu'i ca Ni li'. ²⁸ Tiya' la li', nu lo'o cua ndaquiya' lcaa lo na nu ntsu'u chalyuu ji'i Cristo, li' tsa Jesús ca su ntucua ycu'i Ndyosi Sti yu, lo'o li' xa' tya Jesús lcaa cña cuentya ji'i ycu'i Ndyosi Sti yu chaca quiya'. Bi' laca nu cua nda

chacuayá' ji'í Cristo tya clyo, cha' laca yu Sñi' ycuí' Ni. Lo'o li' sca ti ycuí' Ndyosi caca loo ji'í laca ca na nu ntsu'u chalyuu, jua'a lo'o laca ca na nu ntsu'u nde cua.

²⁹ Ntsu'u xi ngu' tya'a ma nu ntyucuatya ngu', masi si'i cuentya ji'í ycuí' ca ngu' ntyucuatya ngu' bi', cuentya ji'í jyo'o tya'a ngu' ntyucuatya ngu'. Cua jlyá ti' jyo'o ngu' ji'í Jesús lo'o tya lu'ú ngu' chalyuu, pana ná ngulala ji'í jyo'o ntyucuatya li'. ¿Ni cha' laca ntyucuatya ngu' bi' si nga'aa tyu'ú ñati' chaca quiya' lo'o cua ngujuii ngu'?

³⁰ Lo'o cuare, quiña'a tsa cha' cuxi ndyacia ji'í ya ca su ndya'a ya tyijyu'; ná tsa ya tsiya' ti si ná jlo ti' ya cha' cua ndyu'ú Jesús chaca quiya'. ³¹ Lo'o na', cua ña'a ca tsa cua cajaa ti na' xqui'ya Cristo; pana ná talo na' cua'ni na' cña bi' si ná ndyu'ú Jesús chaca quiya'. Lo'o juani tso'o tsa ntsu'u tyiquee na' cha' ngusñi ma cha' ji'í Jesucristo nu Xu'na na, tyuu tya'a cu'ma ca quichi' Corinto bi'. ³² Lo'o nguta'a na' ca quichi' Efeso, lye tsa ngua'ni lya' ti' ngu' quichi' bi' 'na; tyaala tsa ngua'ni ngu' 'na, hasta ngusuu tya'a ngu' lo'o na' ñi'ya ndu'ni na'ni tyaala. ¿Ni cha' laca ndya'a na' cajua si ná jlo ti' na' cha' cua ndyu'ú Jesús chaca quiya'? Si'i ngana ndya'a na' cajua. Ntsu'u ñati' nu nchcui' ndi'ya: "Cacu na tyaja, co'o na lcuí, cha' la quee ti cajaa na", ndu'ni ngu' lo'o na. Jua'a cua'ni na' si ná jlo ti' na' cha' lu'ú Jesús.

³³ Chañi tsa laca cha' nu nchcui' ñati' ndi'ya: "Si xcui' lo'o ñati' cuxi ndya'a na, xtyanu na ji'í cha' tso'o nu ndu'ni na li'". Ná tucua' ma cha' ji'í ñati' nu ñacu' cha' ná caca cuxi tyiquee na lo'o ndu'ni na cha' cuxi. ³⁴ Nga'a cha' xtyanu ma ji'í cha' cuxi nu ndyu'ni ma, xana culacua tso'o ti' ma li'; tso'o ti cua'ni ma lo'o tya'a ma. Nti' na' cha' ntsu'u xi cu'ma nu bilya ca cuayá' tso'o ti' ma cha' ji'í ycuí' Ndyosi, bi' cha' nchcui' na' lo'o ma jua'a cha' caca tyuju'u ti' ma.

Ñi'ya ña'a ngu' lo'o tyu'ú ngu' chaca quiya'

³⁵ Ná tyiquee' xcuané ma 'na ndi'ya: "¿Ñi'ya caca tyu'ú ñati' nu cua ngujuii? ¿Ñi'ya ña'a tyucui ña'a ngu' bi', nu lo'o tyu'ú ngu' chaca quiya'?" ³⁶ Ná tso'o ndyu'u cha' si chcui' ma jua'a. Lo'o cataa na sca si'yu ni, catsu' scua' si'yu bi' ñi'ya laca si na cua ngujuii, cha' tyucua bi' li'. ³⁷ Si'i na cua laca ntyucua si'yu lo'o ndyataa na ji'í; si'yu ti ndyataa na, masi si'yu trigo, masi xi xa' la si'yu. ³⁸ Tiya' la li' ndu'ni ycuí' Ndyosi cha' caluu na cuiñii bi' li', ndyaluu ñi'ya nu nga'a cha' caluu bi', cha' sca si'yu caca sca lo na cuiñii. Xqui'ya cha' bi' caca cuayá' ti' na cha' ntsu'u sa scaa ca ña'a sca lo na lu'ú bi', ³⁹ ná stu'ba ña'a laca lo na bi': tsaca lo ña'a ñati' chalyuu, xa' lo ña'a na'ni, xi xa' lo ña'a na'ni lu'be, chaca lo ña'a cualya; ntsu'u sa scaa ca ña'a sca lo na nu ntsu'u chalyuu. ⁴⁰ Ntsu'u na nu nga'a nde cua, cuati jua'a xa' lo na ntsu'u chalyuu. Pana xa' ña'a laca sca na nu nga'a nde cua, chaca lo ña'a na nu ntsu'u nde lo yuu chalyuu: ⁴¹ xa' ña'a xee cuichaa, lo'o jua'a xa' ña'a xee coo', xa' ña'a xee cuii nu nga'a nde cua. Jua'a nu cuii bi', si' sca ti cuayá' ña'a xee bi'. ⁴² La cui' jua'a caca na lo'o tyu'ú na chaca quiya'. Lo'o cua ndyaa jyo'o ne' yuu, catsu' bi' li'; pana lo'o tyu'ú bi' chaca quiya', nga'aa quiñu'u bi' tsiya' ti li'. ⁴³ Chiya'a ña'a jyo'o lo'o tyatsi', pana lubii tsa ña'a caca lo'o tyu'ú chaca quiya'; sca na nu xcui' quicha ti ti' laca jyo'o nu tyatsi', pana nguula ti' bi' lo'o tyu'ú chaca quiya'; ⁴⁴ cuaña' tya na laca nu tyatsi', pana xa' ña'a caca tyucui ña'a na nu lo'o tyu'ú na chaca quiya'. Nde chalyuu ti cua'nijo'o cuaña' na, ñi'ya nu laca na juani; pana cha'a tyucui ña'a na cha' caca tyi' na lo'o ycuí' Ndyosi chalyuu nde loo la.

⁴⁵ Ndi'ya nscua lo quityi ji'í ycuí' Ndyosi: "Ñati' lu'ú ngua Adán nu ñati' nu nguti' chalyuu clyo, lo'o jua'a ycuí' Ndyosi laca nu cua nda cresiya ji'í yu". Jua'a cha' nda quityi cusu'. Tiya' la li' nda Ni ji'í chaca ñati' nu ya chalyuu; ngua bi' ñati', la cui' ñi'ya nu ngua Adán ñati'. Pana tso'o la ña'a ñati' ngua nu Jesús bi'; cua nda ycuí' yu chaca cresiya nu tso'o la ji'í ñati', cha' caca stu'ba cha' ji'í yu lo'o ycuí' Ndyosi. ⁴⁶ Lo'o ngula na chalyuu tya lyiji caca tso'o tyucui ña'a na cha' caja chalyuu cucui ji'na, cha' tya clyo ndya' na ñi'ya nu laca cuaña' ti na; tiya' la li' ntsu'u cha' caca tso'o tyucui ña'a na cha' taca tsa tyi' na lo'o ycuí' Ndyosi. ⁴⁷ Lo'o yuu ti ngüñá Ni ji'í Adán nu nguti' chalyuu clyo. Pana ca slo ycuí' Ndyosi ngutu'u nu chaca ñati' nu ya chalyuu ca tiya' la, la cui' Jesucristo nu Xu'na

na. ⁴⁸ Ñi'ya laca ñati nu ndya' lo'o yuu ti bi', jua'a laca lcaa na cha' laca na ñati chalyuu; ñi'ya laca Cristo nu ngutu'u yaa nde cua, jua'a taca caca na si xñi na cha' ji'i yu. ⁴⁹ Lo'o ndi'i na chalyuu, xti ti tyempo talo tyucui ña'a na; pana lo'o tsaa na tyi'i na slo yucui' Ni, li' xa' ña'a caca na. Ñi'ya nu laca yucui' Cristo, jua'a caca na li'.

⁵⁰ Cu'ma tya'a ngusni na cha' ji'i Cristo, ntsu'u sca cha' nu nti' na' chcu' na' lo'o ma: Ñi'ya nu ña'a ti cuaña' na juani, ná caca tyu'u cha' ji'na lo'o yucui' Ndyosi lo'o culo Ni cña lo'o cua ndye chalyuu; ná caca tsaa na ñi'ya nu quicha ti ti' na ca chalyuu cucui nu caca nde loo la, su ná ntsu'u quicha tsiya' ti. ⁵¹ Nti' na' cha' caca cuayá' ti' ma sca cha' nu bilya cuna ñati: Ná lcaa na cajaa na; ntsu'u na nu ña'a lu'ú ti na caca na lo'o qui'ya Ni ji'na, nu lo'o cua tye ti chalyuu. Pana lcaa na tsi tsiya' ca cha'a tyucui ña'a na ⁵² laja lo'o nchquiña ti quiji cloo na. Li' cañi cula'á cui'chcua ji'i yucui' Ndyosi. Lo'o cañi cui'chcua bi', li' tyu'ú lcaa jyo'o nu ngusni cha' ji'i yucui' Ndyosi lo'o yaa ngu' chalyuu; tyu'ú ngu' chaca quiya' cha' nga'aa ntsu'u cha' cajaa ngu' bi' tsiya' ti. Li' xcutsa'a Ni ji'i tyucui ña'a tsaca na. ⁵³ Nde chu' la lo'o tya ndi'i na chalyuu, ná tso'o yucui' na tsiya' ti, cha' xcui' na quiñu'u ti na; pana nde loo la, tso'o tsa caca tyucui ña'a na, nga'aa ntsu'u cha' quiñu'u na, nga'aa ntsu'u cha' tye na tsiya' ti. ⁵⁴ Lo'o cua ngua nguxcutsa'a Ni ji'i tyucui ña'a na cha' nga'aa quiñu'u na tsiya' ti li', nga'aa caca na ñi'ya nu ngua na tyempo nu nteje tacui; xcutsa'a Ni lcaa cha' ji'na. Li' tyu'u scua sca cha' nu nscua lo quityi cusu' nu nchcu' ndi'ya: “Cua ngua'ni tye Ni cha' ndyiji ñati chalyuu, cua ntijiloo yucui' Ndyosi ji'i lcaa tya'a ngusu Ni; ⁵⁵ nga'aa caca cua'ni nu xña'a ngana ji'na cha' cajaa na, nga'aa caca cua'ni lya' ti' cha' ti'í bi' ji'na juani”, nacui quityi bi'. ⁵⁶ Ti'í tsa cha' nchca ji'na lo'o ndyiji na xqui'ya cha' ntsu'u tsa qui'ya ji'na. Jlo ti' na cha' ntsu'u qui'ya ji'na, xqui'ya cha' ná ndaquiya' na cña nu ngulo yucui' Ndyosi ji'na tya clyo cha' cua'ni na. ⁵⁷ Pana cua xa' ña'a laca juani, cua nda Ni chacuayá' cha' tyijiloo na ji'i nu xña'a xqui'ya cña nu ngua'ni Jesús nu lo'o ndyu'ú yu chaca quiya', bi' cha' quiña'a tsa xlya'be ta na ji'i yucui' Ndyosi lacua.

⁵⁸ Cu'ma tya'a ngusni na cha' ji'i Jesús, ntsu'u tsa tyiquee na' ña'aa ji'i cu'ma. Ndi'ya ñacu' na' ji'i ma, cha' ña'a ti xñi tso'o ma cha' ji'i yucui' Ndyosi, lcaa tsa jlya ti' ma ji'i Ni; xcui' lye tsa cua'ni ma cña ji'i yucui' nu Xu'na na, ná ca taja ti' ma lo'o cua'ni ma cña bi'. Cua jlo ti' ma cha' ná culiji jua'a ti sca cña nu ndyu'ni ma cuentya ji'i yucui' Ndyosi.

16

Msta cha' xtyucua ji'i tya'a ti'i ti ngu' ca Jerusalén

¹ Cua nda na' cha' nu ndyaa slo ca ta'a ngu' nu ndyu'u ti'i cha' cua'ni tlyu ngu' ji'i yucui' Ndyosi ca lcaa quichi ca loyuu su cuentya Galacia; cua nchcu' na' ñi'ya cua'ni ngu' lo'o xti'i ngu' msta. La cui' jua'a cua'ni cu'ma nu lo'o xti'i ma msta bi', cha' xtyucua ma ji'i ngu' ti'i tya'a ngusni na cha' ji'i Jesús nu ndi'i ca loyuu su cuentya Judea. ² Tsa clyo nu nxana sca semana, li' tso'o si lcaa ma xñi ma xi xcaya' ma, caya' nu cua ngujui ji'i ma semana nu ndye. Tyuco'o bi' li', lo'o li' ná ntsu'u cha' xti'i ma msta bi' yala ntchaa ti nu lo'o tyalaa na'. ³ Lo'o cua ngulaa na', li' ta na xi ñati nu tsaa ca quichi Jerusalén, cua ña'a ca ngu' nu cuane ma ji'i cha' tsaa ngu', ñati nu cua ndyuloo tso'o ma ji'i. Ta na xi quityi cui'ya ngu' tsaa ngu', quityi bi' cacha' ñi'ya laca cña nu ndya'a ngu'. Li' tsaa lo'o ngu' bi' ji'i msta nu ta ma ji'i ngu' ti'i tya'a ngusni na cha' ji'i Jesús ca Jerusalén bi'. ⁴ Ca li' ñacu' na' si tsa'a, si ná tsa'a lo'o ngu' bi'. Ná jlo ti' na' ñi'ya caca cña re 'na, si ta chacuayá' tsa'a.

Tyucui su tsa Pablo

⁵ Ntsu'u cña tsa'a tyuu quichi ca loyuu su cuentya Macedonia; lo'o tye cña bi', li' tyalaa na' ca quichi tyi ma ca ndacua, ⁶ tyanu na' xi lo'o ma li'. Ná tyiquee' tyanu na' lo'o ma tyucui tyempo tlya'. Laja lo'o tyi'i na' lo'o cu'ma, li' taca xtyucua ma xi 'na cha' quiñi la tyucui 'na cha' tsa'a tyijyu' la, macala su ntsu'u cha' tsa'a. ⁷ Ná nti' na' cha' tyeje tacui na' jua'a ti slo ma; na cua nti' na' tyanu na' xi tyempo lo'o ma, chacuayá' ji'i yucui' nu Xu'na na. ⁸ Juani ti tyanu na' ca quichi Efeso re ña'a cuayá' tyalaa tsa ta'a Pentecostés. ⁹ Tso'o

tsa ndyaca 'na su ndi'i na' quichi re, cha' ntsu'u tsa ngu' quichi nu tso'o tsa ndaca'a jyaca lo'o nchcui' na' lo'o ngu', masi ña'a ti ntsu'u tsa ñati nu nxuu tya'a lo'o na'.

¹⁰ Si tyalaa Timoteo cajua, chcui' tso'o ma lo'o yu, cha' ná ca xñi'i ti' yu laja lo'o tyi'i yu lo'o ma. Cuentya ji'i ycu' nu Xu'na na ndya'a yu, la cui' tya'a cña nu ndya'a na'. ¹¹ Ni tsaca ma, ná cña'a ti'í ma ji'i yu; tso'o la si xtyucua ma ji'i yu cha' quiñi tyucuii ji'i yu cha' tyalaa yu ca slo na'. Ntajatya tsa ya ji'i yu, na' lo'o lcaa tya'a ngusñi na cha' ji'i Cristo ca nde.

¹² Cua nchcui' tsa na' lo'o Apolos tya'a tso'o ma, cha' caa na'a yu xi ji'i ma; caa yu lo'o xa' la ngu' tya'a na re. Pana ná ntaja'a yu caa yu yala ti; ca lo'o laja ji'i yu, ca li' caa yu su ndi'i ma.

Cha' nu nguscua Pablo su cua tye quityi

¹³ Tii ti ti' ma tyi'i ma chalyuu. Xñi tso'o ma cha' ji'i Jesús. Cua'ni tlyu tyiquee ma, ná cutsii ma. ¹⁴ Xcui' tso'o ti tyu'u tyiquee ma ña'a ma ji'i ñati lcu'a ti se'i su ndyu'ni ma cña.

¹⁵ Cu'ma tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús, cua jlo ti' ma cha' lcaa ngu' tya'a Estéfanos ngusñi ngu' cha' ji'i Jesús clyo; clyo ca ngua ngu' bi' ji'i lcaa cu'ma ngu' quichi nu ndi'i cacua ti nde Acaya. Lcaa tsa ntaja'a ngu' bi' xtyucua ngu' ji'i ñati tya'a ngusñi na cha' ji'i ycu' Ndyosi. ¹⁶ Nti' na' cha' taquiya' ma ji'i ngu' bi'; la cui' jua'a taquiya' ma ji'i lcaa ngu' nu cua'ni cña stu'ba ti lo'o ngu' bi', lo'o jua'a ji'i lcaa ñati nu tso'o tsa cua'ni cña ñi'ya nu ndyu'ni ngu' bi'. ¹⁷ Tso'o tsa ntsu'u tyiquee na' cha' cua ndyalaa Estéfanos lo'o Fortunato lo'o Acaico slo na' ca nde. Ná ndu'ni cha' masi ná ndi'i ma lo'o na' juani, cha' nu ngu' bi' ni, nxyucua tsa ngu' 'na; ¹⁸ cua ngua'ni ngu' bi' cha' nguula la ti' tyiquee na', la cui' ñi'ya nu ngua'ni ngu' bi' lo'o cu'ma. Nga'a cha' taquiya' ma ji'i lcaa ñati nu ndyu'ni cña jua'a.

¹⁹ Lcaa quichi ca loyuu su cuentya Asia su ntsu'u ñati nu ndyu'u ti'i cuentya ji'i Jesús, nda ngu' xlyo ni'i ji'i ma. Lo'o jua'a Aquila lo'o Priscila, cuati jua'a lcaa ñati nu ndyu'u ti'i to' tyi ngu' bi', nda ngu' xlyo ni'i ji'i ma cuentya ji'i ycu' nu Xu'na na. ²⁰ Lcaa ngu' tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús, cua nti' ngu' chcuicha' ngu' ji'i ma; tyucui tyiquee ma quityi ma ji'i tya'a ma chacuayá' ji'i Cristo.

²¹ Lo'o ycu' na' nda na' xlyo ni'i ji'i ma, nu nscua na' xtañi na' lo quityi re, Pablo.

²² Chaca tya cha' chcui' na' lo'o ma juani: Si ntsu'u ngu' tya'a ndyu'u ti'i ma nu ná liñi cha' tso'o ntsu'u tyiquee ngu' ña'a ngu' ji'i ycu' nu Xu'na na, xtyanu ti'i ma ji'i ngu' li', cha' xcube' ycu' Ndyosi ji'i. ¡Tyaa nu'u, Xu'na, ca su ndi'i ya!

²³ Xtyucua Jesucristo nu Xu'na na ji'i ma. ²⁴ Tyi'u ti' ma 'na, cha' ntsu'u tsa tyiquee na' ña'a na' ji'i ma xqui'ya Jesucristo. Jua'a caca cha' lacua.

Quityi nchca tyucuaa nu nguscua San Pablo ndyaa ca slo ñati jil'i Jesucristo nde quichi Corinto

¹ Pablo laca na'. Se'i ti ndi'i na' ca nde lo'o Timoteo tya'a ngusñi na cha' jil'i Cristo. Nscua ya quityi re cha' caa slo lcaa cu'ma ca quichi Corinto nu tsa tlyu ti ndyu'ni tlyu ma jil'i ycu'i Ndyosi, lo'o jua'a tya quityi re slo lcaa ñati nu ntsu'u cha' jil'i lo'o ycu'i Ndyosi tyucui ña'a loyuu su cuentya Acaya. Cua nda ycu'i Ndyosi cña 'na cha' tsa'a na' chcu'i na' lo'o ngu' xa' quichi ca tyijyu' la, lcaa cha' nu jil'i Jesucristo. ² Cua nti' tsa ya cha' ña'a ti cua'ni ycu'i Ndyosi Sti na cha' tso'o lo'o ma, cha' cua'ni Ni cha' ti ti tyi'i tyiquee ma xqui'ya Jesucristo nu Xu'na na.

Nxtyucua tsa ycu'i Ndyosi jil'na lo'o quiña'a tsa cha' ti' ndyacua jil'na

³ Cua'ni tlyu na jil'i ycu'i Ndyosi nu laca Sti Jesucristo nu Xu'na na, xqui'ya cha' tya'na ti' Ni ña'a Ni jil'na, lo'o jua'a nxtyucua tsa Ni jil'na lo'o ndyacua cua ña'a ca cha' ti' jil'na. ⁴ Nu nxtyucua Ni jil'na ni, jua'a ndu'ni Ni cha' tiya' la taca xtyucua na jil'i xa' ñati, nu lo'o tyacua cua ña'a ca cha' ti' jil'i ngu'; ñi'ya lo'o ngxtyucua ycu'i Ndyosi jil'na, la cui' jua'a taca xtyucua na jil'i xa' ñati li'. ⁵ Ni'ya lo'o ngua'ni lya' ti' ñati jil'i Cristo tya sa'ni la, jua'a nda ngu' quiña'a tsa cha' ti' jil'na juani, nu lo'o nchcu'i na cha' jil'i Cristo; pana ña'a ti nxtyucua tsa Cristo jil'na, la cui' hora lo'o nchcube' na. ⁶ Masi tyacua cha' ti' jil'i ya, masi lya' ti' ngu' jil'i ya, xqui'ya cu'ma laca cha' ti' bi', cha' taca xtyucua la ycu'i Ndyosi jil'i ma cha' caja ñi'ya clyaa ma jil'i nu cuxi li'. Nu lo'o xtyucua Ni jil'i ya ni, xqui'ya cu'ma ndu'ni Ni jua'a li', cha' caja ñi'ya xtyucua ya jil'i ma; jua'a ta Ni juersa jil'i ma cha' lo'o cu'ma talo ma jil'i cha' ti', la cui' ña'a cha' ti' nu ndyaca jil'i ya. ⁷ Ndyi'u tsa ti' ya jil'i cu'ma. Jlo ti' ya cha' ñi'ya ndyu'ni lya' ti' ngu' jil'i ya, jua'a cua'ni lya' ti' ngu' jil'i ma; pana ñi'ya nxtyucua Ni jil'i ya, jua'a xtyucua Ni jil'i cu'ma.

⁸ Cu'ma tya'a ngusñi na cha' jil'i Cristo, cua nti' ya cha' caca cuayá' ti' ma ñi'ya ngua lo'o ngujui cha' ti' jil'i ya ca quichi su ndyaa ya ca loyuu su cuentya Asia, cha' tlyu tsa cha' cuxi nu ndyacua jil'i ya nu ngua li'. Ná jlo ti' ya tsiya' ti' ñi'ya caca cha' tyijiloo ya jil'i cha' cuxi bi' nquicha'; ngua ti' ya cha' nga'aa tyu'ú ya, ⁹ cha' cua ndyalaa tyempo nu cua cajaa ti ya. Pana jua'a ngua cha' tso'o la jlyu ti' ya jil'i sca ti ycu'i Ndyosi, cha' nchca jil'i Ni cua'ni Ni cha' tyu'ú ñati chaca quiya' masi cua ngujui ngu'; bi' cha' nchca jil'i Ni cua'ni lyaá Ni jil'na, si'i na culacua ti' na cha' ycu'i ca ti na ntsu'u cha' cua'ni na cha' clyaa na laja cha' cuxi bi'. ¹⁰ Cua ngua'ni lyaá ycu'i Ndyosi jil'i ya tyempo bi', cha' ná ngujuii ya, masi cuxi tsa ngua cha' ca bi'; lo'o jua'a tya cua'ni lyaá la Ni jil'i ya ca nde loo la. Cua ngusñi ya cha' jil'i ycu'i Ndyosi, bi' cha' jlyu ti' ya jil'i ycu'i Ni, cha' ña'a ti tya cua'ni lyaá Ni jil'i ya. ¹¹ Lo'o jua'a taca xtyucua ma jil'i ya nu lo'o chcu'i ma lo'o ycu'i Ndyosi cuentya jil'i cuare. Tucuá Ni cha' nu chcu'i ma lo'o Ni, cha' tyuu tya'a ma; li' cua'ni Ni cha' caca tso'o jil'i ya. Lo'o li' tyuu tya'a ma taca tya ma xlyabe jil'i ycu'i Ndyosi cuentya jil'i ya, nu lo'o cua ngulaá ya jil'i nu cuxi.

Ná ngua jil'i Pablo tsaa nde Corinto

¹² Tso'o tsa nti' ya cha' xcu'i ngua'ni tyucui tyiquee ya lo'o ma, xcu'i nda ya cha' liñi lo'o ma, ñi'ya nu ngua'ni ya lo'o xa' ñati; jua'a nti' ya. Ngua jil'i ya cua'ni ya jua'a lo'o ma xqui'ya cha' lye tsa ngua'ni tya'na ti' ycu'i Ndyosi jil'na laja ti; si'i cha' nda'ya cha' hique ti ya, bi' cha' ndu'ni ya jua'a. ¹³⁻¹⁴ Tsa lo cua ti cha' nguscua ya lo quityi nu caa slo ma, sca cha' nu taca chcu'i cu'ma, sca cha' nu taca ca cuayá' ti' ma. Masi juani cua ngua cuayá' ti' ma xi, pana cua nti' ya cha' tya caca cuayá' tso'o la ti' ma cha' bi'. Lo'o tyalaa tsá bi', nu lo'o caa Jesús nu Xu'na na chaca quiya', li' caca tso'o tyiquee ma ña'a ma jil'i ya; jua'a cuare tso'o ca ti' ya ña'a ya jil'i ma ca li'.

¹⁵ Jua'a ngua ti' na', bi' cha' ngulacua ti' na' tsa'a na' slo cu'ma tya clyo. Ná tyiquee' tsaa na'a na' jil'i cu'ma tucua quiya' ngua ti' na' nquicha', cha' ca tso'o cresiya jil'i ma.

¹⁶ Clyo ngua ti' na' tyeje tacui na' nde su ndi'i mā tyucuii lo'o ndya'a na' ca Macedonia. Nu lo'o ngxutyuu na' ndya'a na' ca Macedonia bi', tyaa na' ca su ndi'i mā chaca quiya', cha' caca xtyucua cu'ma jna' tsa'a na' nde tyucuii Judea, ngua ti' na'. ¹⁷ Pana lo'o ná yaa na' slo cu'ma ni, li' ngua ti' mā cha' ná ngulacua tso'o ti' na'. Ná tso'o cha' hcui' mā cha' laca na' sca ñati nu nchcui' tucua ti cha'; nu lo'o ngüiñi tyucuii 'na tya clyo, ná nñilo'o na' ji'i ni sca ñati. ¹⁸ Cua jlo ti' ycu' Ndyosi cha' ná nchcui' ya tucua cha' lo'o cu'ma, ñi'ya si nacui' ya cha' jua'a laca, lo'o li' nacui' ya cha' si'i jua'a. Ná ndu'ni ya jua'a, ¹⁹ cha' nu Jesucristo bi', nu sca ti Sñi' ycu' Ndyosi ni, si'i tucua cha' ntsu'u tyiquee Ni. Cua nchcui' ya cha' ji'i Ni su ndi'i cu'ma, lo'o na', lo'o Silvano, lo'o Timoteo, nchcui' cua cha' ji'i Ni. Ná hcui' Ni cha' si'i jua'a laca sca cha' si' cua nchcui' Ni tsaca quiya' cha' jua'a laca cha' bi'. Sca ti Cristo laca nu chañi cha' nchcui' Ni cha' liñi, ²⁰ sca ti nu Cristo bi' nu ndu'ni cha' chañi cha' tyu'u tucua laca cha' nu nda ycu' Ndyosi lo'o na; bi' cha' xqui'ya Jesucristo taca hcui' na: “Amén, jua'a caca cha' lacua”. Jua'a ñacu' na laja lo'o ndu'ni tlyu na ji'i ycu' Ndyosi. ²¹ Ycu' Ndyosi laca nu ngua'ni lo'o ya cha' ngusñi tso'o ya cha' ji'i Cristo, lo'o jua'a ngua'ni Ni lo'o cu'ma; na cua ngua'ni ycu' Ndyosi cha' laca na ñati ji'i Ni. ²² Ndi'ya laca ñi'ya si ngusta ycu' Ni sca cuayá' nu ji'i Ni hichu' na, nu lo'o nda Ni Xtyi' ycu' Ni nu ndyanu ne' cresiya ji'na. Xtyi' ycu' Ndyosi laca nu nda ycu' Ndyosi ji'na yala la, cha' caca cuayá' ti' na cha' chañi cha' cua'ni Ni lo'o na laca ña'a cha' nu nacui' Ni cha' cua'ni Ni.

²³ Ná nguta'a na' quichi' tyi mā tu'ni, cha' ná nti' na' cha' caca ñasi' na' ji'i cu'ma. Chañi cha' xqui'ya cha' bi' ti, bi' cha' ná ndya'a na' ca slo mā li'. Cua jlo ti' ycu' Ndyosi cha' bi'. Qui'ya ycu' Ndyosi cresiya 'na si ná chañi cha' nu nchcui' na' re. ²⁴ Pana tso'o la masi si'i xqui'ya cuare ti taquiya' mā cha' ji'i ycu' Ndyosi, cha' ne' tyiquee ycu' ca mā cua ngusñi tso'o mā cha' ji'i Jesús. Na cua nti' ya xtyucua ya ji'i mā cha' ca chaa la ti' mā laja lo'o ndyu'ni tlyu ycu' ca mā ji'i Jesús.

2

¹ Bi' cha' ngulacua ti' na' cha' nga'aa su'ba na' cha' xñi'i ti' tyiquee mā lo'o tsa'a slo mā chaca quiya'. ² Ndi'ya laca cha': tso'o tsa nti' na' lo'o ña'a na' ñi'ya nu ndyu'ni cu'ma; cua nda na' cha' xñi'i ti' ji'i mā tsaca quiya', bi' cha' ná tso'o si jua'a cua'ni na' chaca quiya', ³ cha' jua'a ngua cha' nu nguscua na' lo' quityi bi' tya tsubi' la. Ná nti' na' tsa'a na' slo cu'ma nquicha'; ná tyiquee' cua'ni mā cha' ca xñi'i ti' na', ngua ti' na'. Pana tso'o la si tso'o ti caca tyiquee na', cha' jua'a si tso'o ntsu'u tyiquee na', lo'o cu'ma tso'o ti caca tyiquee mā li', ngua ti' na'. ⁴ Nu lo'o nguscua na' quityi bi', quiña'a tsa ngulacua ti' na' li'; xñi'i tsa ti' na' ngua li', hasta ndyunaa na' xqui'ya cu'ma. Pana si'i cha' ca xñi'i ti' cu'ma nguscua na' quityi bi'; ngua ti' na' cha' ca cuayá' ti' cu'ma cha' ntsu'u tsa tyiquee na' ña'a na' ji'i cu'ma, bi' cha' nguscua na' quityi bi'.

Tyu'u cha' clyu ti' ji'i cu'ma lo'o ngu' cuxi bi'

⁵ Cua ngua xñi'i ti' mā xqui'ya cha' cuxi nu ngua'ni nu ñati bi'. Lo'o ngua'ni yu jua'a ni, si'i sca ti na' ngua xñi'i ti' na' li'; lo'o laca cu'ma ngua xñi'i xi ti' tyiquee mā xqui'ya cha' cuxi bi'. Pana juani nga'aa ntsu'u cha' cuxi bi', bi' cha' nga'aa nti' na' cua'ni tyaala na' ji'i cu'ma. ⁶ Cuayá' tsa cha' nu ngua'ni cu'ma lo'o yu bi', cha' cati xqui'ya yu bi', nu lo'o ndyu'u ti'i mā tsa tlyu ti nu ngua li'. ⁷ Bi' cha' juani cui'ya cu'ma cha' clyu ti' ji'i yu bi', xaala' mā cresiya ji'i mā lo'o yu, cha' ná hcuna' chalyuu ji'i yu bi' xqui'ya cha' xñi'i tsa ti' yu. ⁸ Ndiña ya cha' clyu ti' ji'i mā juani cha' xtyucua mā xi ji'i yu bi', cha' ca cuayá' ti' yu cha' ña'a ti tya ntsu'u tyiquee mā ña'a mā ji'i yu. ⁹ Cua laca nguscua na' quityi bi', cha' lijya slo cu'ma, cha' ngua ti' na' quijeloo cha' 'na si chañi cha' ji'i mā cha' cua'ni cu'ma ñi'ya nu ni na' ji'i mā li'; ná jlo ti' na' nquicha', si tyaja'a cu'ma cua'ni mā jua'a. ¹⁰ Lo'o na', cui'ya na' cha' clyu ti' ji'i yu bi', si cua ngua'ni clyu ti' cu'ma ji'i yu. Lo'o cu'ma cua ngua'ni yu cha' cuxi bi', pana na' ngüi'ya cha' clyu ti' ji'i yu bi' cuentya ji'i mā, masi tyijyu' ndi'i na', masi sca ti Cristo ndu' lo'o na'. Bi' cha' jua'a culacua tso'o ti' mā lacua,

¹¹ cha' ná caca tyijiloo nu xña'a nu naa Satanás ji'na; cua jlo tsa ti' na cha' tajua' tsa nu xña'a bi'.

Ngulacua tsa ti' Pablo nga'a yu ca quichi Troas

¹² Ndyaa na' ca quichi Troas tya tsubi' la, ndyaa cacha' na' cha' ji'i Jesús ji'i ngu' quichi bi'. Lo'o jua'a ngua li', cha' tso'o tsa ndyuna ngu' quichi bi' cha' ji'i ycu' Ndyosi, xqui'ya cha' cua nda ycu' nu Xu'na na chacuayá' 'na cha' cua'ni na' cña ji'i Ni ca ndacua. ¹³ Pana ná ndalo na' ca bi', cha' ngulacua tsa ti' na' ni cha' laca bilya tyalaa Tito tya'a ndya'a ya cña slo na'; bi' cha' yala ti ngusalya' na' lo'o ngu' quichi bi'. Li' tya ndyaa la na' nde loyuu su cuentya Macedonia.

Ntijiloo na ji'i nu cuxi xqui'ya Cristo

¹⁴⁻¹⁵ Ndyaa tsa na' xlya'be ji'i ycu' Ndyosi cha' stu'ba cha' ji'na lo'o Cristo. Laca cha' ñi'ya si ndya'a lo'o ycu' Ndyosi ji'na ndya'a qui' ti na calle, cha' ndyu'ni chi' Ni loo Jesucristo cha' cua ntijiloo yu ji'i nu cuxi. Jua'a ji'na ta Ni su tya'a na laja ñati' bi', cha' lo'o na nsañi na cha' ji'i ycu' Cristo ca slo lcaa ñati; ndacha' na cha' ji'i ycu' Ndyosi ca slo ñati, masi nchcui' na lo'o ñati nu nti' clyaá ji'i nu cuxi, masi nchcui' na lo'o xa' ñati nu ná nti' cuna cha' tso'o bi'. Pana ñi'ya laca sca na tyixi xtyi' nu nda xtyi' ntyucua lcaa se'i, jua'a laca cña nu ndu'ni na cuentya ji'i ycu' Ndyosi. Ndiya tsa ti' ycu' Ndyosi ji'i, la cui' jua'a ndiya ti' Ni cña nu ndyu'ni Cristo nde chalyuu xqui'ya na. ¹⁶ Ñati nu chiya'a tsa ndu'ni ni, ná ndiya' ti' ngu' cha' nu nchcui' na tsiya' ti; na ndacane la cha' bi' ji'i ngu' cha' cua chcuna' ti chalyuu ji'i ngu' xqui'ya cha' cuxi nu ndyu'ni ngu'. Pana ñati nu nti' clyaá ji'i nu cuxi ni, xa' ña'a ndu'ni ngu' bi'; cua jlo ti' ngu' cha' ntsu'u chaca chalyuu tso'o la nu caja ji'i ngu'. Ntsu'u tsa ñati nu ná caca cua'ni cña bi'; pana cuare ni, taca cua'ni ya ji'i chacuayá' ji'i ycu' Ndyosi. ¹⁷ Si' ngana ndyu'ni ya lo'o cha' ji'i ycu' Ndyosi bi', si' na nchcutsa'a ya ji'i lo'o xa' la cha'; tyucui' ti' tyiquee ya nchcui' ya lo'o ñati ñi'ya laca si na ndi' ycu' Ndyosi slo ya, xqui'ya cha' ycu' Ndyosi laca nu ngua'a loo ji'i ya cha' cua'ni ya cña bi' cuentya ji'i Cristo.

3

Nde laca sca cha' nu cua nguxana ca ti

¹ Ná nchcui' tyucuaa ti' ya lo'o cu'ma. Ná nti' ya cha' chcui' ma cha' tlyu tsa ñati laca ya. Lo'o ndya'a ya slo ma, ná ntsu'u cha' qui'ya ya sca quityi nu ñacu' cha' tso'o ti ndyu'ni ya cña; jua'a lo'o ndyaa ya chaca se'i, ná ntsu'u cha' jña ya sca quityi jua'a ji'i ma. ² Ná ntsu'u cha' tyu'ú quityi ji'i ya jua'a, cha' taca ña'a ngu' ji'i cu'ma. Cua jlo ti' ngu' cha' xqui'ya cuare tso'o tsa ndyuna ma cha' ji'i Jesús, jlo ti' ngu' cha' ntsu'u tsa tyiquee ya ña'a ya ji'i cu'ma. ³ Cristo ngua'ni cña bi' ne' cresiya ji'i cu'ma, nu lo'o nda Ni ji'i cua cha' ndyaa ya ca su ndi' ma; bi' laca sca cña ji'i Xtyi' ycu' Ndyosi nu lu'ú ca, nu ngua'ni Ni ne' cresiya ji'i cu'ma ñati chalyuu, ni si' cha' nscua sca cha' chu' quee cuaja' ti.

⁴ Taca chcui' na jua'a, cha' tlyu tsa ndyaca tyiquee na xqui'ya cha' jlya ti' na ji'i ycu' Ndyosi, cha' cua ngusñi na cha' ji'i Jesús. ⁵ Cuentya ji'na, ná nchca ji'na cua'ni na cña ji'i ycu' Ndyosi tsiya' ti; pana ycu' Ni ndu'ni Ni lo'o na cha' taca ji'na cua'ni na lcaa lo cña ji'i Ni nu ndyu'ni na. ⁶ Laca bi' sca cha' nu cua nguxana ca ti, sca cña nu ndyu'ni Xtyi' ycu' Ndyosi laca. Ná laca bi' ñi'ya laca sca cña nu ndacane ti quityi cusu' ji'na cha' cua'ni na. Ndyijii na xqui'ya yabe' nu ntsu'u ji'na xqui'ya cña nu nlyo quityi cusu' bi' ji'na, pana juani ndyiji chalyuu cucui' ji'na xqui'ya Xtyi' ycu' Ndyosi.

⁷ Cña nu ngulo Moisés ji'i ngu' bi' cuentya ji'i ycu' Ndyosi ni, chu' quee cuaja' nscua cha' bi'; nguscua Ni letra hichu' quee cuaja' bi', cha' chcui' ngu' lo. Ndubi tsa ña'a xee ji'i ycu' Ndyosi ngua, nu lo'o nda ca ti Ni cha' cusu' bi'; hasta tyucui' ña'a loo nu cusu' Moisés ndubi tsa ña'a ngua, ni nga'aa ngua ña'a tya'a ngu' Israel ji'i loo nu cusu' bi'. Pana yala ti nteje tacui cha' bi', xtyi' ti nguliji xee bi' loo yu li'. Lo'o xee ndubi ndyalaa cha' cusu' bi' lacua, masi xcui' jua'a ndyijii ñati lo'o yabe' nu ntsu'u ji'i ngu' xqui'ya cña nu nlyo cha' cusu' bi'; ⁸ pana juani tlyu la cha' ndyaca nu lo'o nda na cha' ji'i Jesús lo'o ñati,

lo'o li' ndu'ni Xtyi'i ycu'i Ni cña ne' cresiya ji'i ngu' bi'. ⁹ Cña nu nclyo cha' cusu' ni, bi' ndu'ni cha' quijeloo qui'ya nu ntsu'u ji'i ñati; ntsu'u cha' chcube' ngu' li', masi ndubi tsa ña'a xee nu ngua ca su ntucua quiya' cha' cusu' bi'. Bi' cha' juani tlyu la cha' laca cha' ji'i ycu'i Jesús bi', cha' jua'a ndyaca lubii cresiya ji'na cuentya ji'i ycu'i Ndyosi xqui'ya Jesús bi'. ¹⁰ Juani tlyu la cha' tso'o ndyaca ca su ndi'na, bi' cha' nga'aa ña'a na ji'i cha' tso'o nu ngua ji'i cha' cusu' bi', masi tso'o tsa ña'a ngua cha' bi' tya clyo la. ¹¹ Xti ti tyempo ndalo nu cha' cusu' bi', masi tlyu xi xee ngua lo'o tya lyiji calo cha' bi'. Pana tyucui tyempo nu lijya nde loo la, ná nga'a cha' tye cha' nu nguxana ca ti bi' juani; tlyu la cha' laca bi' tsiya' ti.

¹² Lo'o juani nga'aa ntsii na hcui' na lo'o ñati, cha' jlo ti' na cha' tso'o tsa laca cha' ji'i Jesús nu nhcui' na re. ¹³ Nga'aa nti' cha' tyacu' sca late' loo na ñi'ya nu ngua'ni jyo'o Moisés nu ngua sa'ni bi', cha' ná ña'a ngu' Israel loo yu lo'o nguliji xee bi' jua'a ti. ¹⁴⁻¹⁵ Ndyacu' tsa cha' hique ngu' Israel nu ngua li', cha' ná ngua cuayá' ti' ngu' cha' ji'i ycu'i Ndyosi tsiya' ti. Masi chalyuu juani, jua'a laca lo'o quityi cha' jo'ó nu nguscua jyo'o Moisés, la cui' cña nu ngulo ycu'i Ndyosi ji'i ñati nu ngua sa'ni bi'; nu lo'o hcui' ti ngu' judío lo quityi cha' jo'ó bi', ña'a ti ná nchca ca'ya cha' bi' hique ngu' bi'. Tsiya' ti taca ca'ya cha' bi' hique ngu' lo'o xñi ngu' bi' cha' ji'i Jesús; li' saala Ni hique ngu' cha' cuna tso'o ngu' cha' ji'i Ni. ¹⁶ Pana lo'o xñi na cha' ji'i ycu'i nu Xu'na na, li' tye cha' nu ndyacu' hique na. ¹⁷ Lo'o nhcui' ca ti quityi re cha' ji'i nu "Xu'na na", bi' nti' ñacu' cha' Xtyi'i ycu'i Ndyosi laca nu bi'. Lo'o jua'a nu lo'o laca Xtyi'i ycu'i Ndyosi nu Xu'na na loo ji'na, nga'aa tucui caca ji'i tatsaa ji'na cha' cua'ni na cua ña'a ca cña cuxi li'. ¹⁸ Jua'a laca cha' ji'na, laca na lo'o tya'a na nu ntsu'u cha' ji'na lo'o Jesús, tyaca' tyijyu' cha' cua nda nu Xu'na na xee nu tyu'u loo na. Pana ná nga'a cha' tyacu' sca late' loo na, cha' la cui' cha' tlyu bi' laca nu ña'a ti tya lye la ndyu'ni cña lo'o na cha' cha'a tyucui ña'a na, cha' caca na ñi'ya laca ycu'i Ndyosi nu Xu'na na tsiya' ti. Ca slo ycu'i nu Xu'na na nu laca Xtyi'i bi', ca bi' ndyu'u nu cha' tlyu bi'.

4

¹ Bi' cha' ná nchca taja ti' ya ji'i cña nu ndyu'ni ya. La cui' ycu'i Ndyosi laca nu cua nda cña bi' ji'i ya, xqui'ya cha' tya'na ti' Ni ña'a Ni ji'i ya. ² Cua ngxu'tyanu ya ji'i laca cha' cuxi nu ndyu'ni ngu' cuaana ti, laca cha' nu ntyuju'u tsa ti' ngu' cua'ni ngu' ji'i. Si'i na ñi'lo'o ya ji'i ngu', la cui' jua'a ná nchcutsa'a ya cha' ji'i ycu'i Ndyosi lo'o xi xa' la cha', nu lo'o nhcui' ya cha' bi' lo'o ngu'; tso'o ti nclyo'u ya tyucui cha' ji'i Jesús ji'i ngu'. Lo'o jua'a cha'ni tsa laca cha' bi', cha' jua'a caca cuayá' ti' laca ñati cha' tyucui tyiquee ya ndu'ni ya cña ji'i ycu'i Ndyosi; jua'a nti' ycu'i Ni ña'a Ni ji'i ya. ³ Lo'o li' si ntsu'u ñati nu ñacu' cha' tucui tsa ndyu'u cha' tso'o ji'i Jesús nu nhcui' ya lo'o ngu', li'ni la ñacu' na li' cha' ñati bi' laca nu nguna' ndu'ni, bi' cha' ná nchca cua'a jyaca ñati bi' ji'i cha' bi'. ⁴ Ná ntaja'a ngu' bi' xñi ngu' cha' bi' xqui'ya nu xña'a nu ñi'lo'o ji'i ñati chalyuu. Ndacu' nu cuxi bi' cha' ji'i ngu' cha' ná cuna ngu' cha' tso'o nu cuentya ji'i Cristo, bi' cha' ná nchca tyanu xee lubii ji'i Cristo ne' cresiya ji'i ngu' bi'. Tlyu tsa cha' laca ji'i Cristo; laca cha' nu ntsu'u ji'i Ni, stu'ba ntsu'u cha' ji'i Ni lo'o ycu'i Ndyosi Sti Ni ca su ntucua Ni juani. ⁵ Nu cha' nu nda ya lo'o ngu' ni, si'i cha' ji'i ycu'i ca ya nhcui' ya. Ndi'ya laca cha' nu nhcui' ya lo'o ngu': Jesucristo laca Xu'na tyucui ña'a nde cua, lo'o la cui' Ni laca Ni loo ji'i tyucui ña'a nde chalyuu. Bi' cha' ñacu' ya cha' xqui'ya Jesús nu Xu'na na ndyu'ni ya cña cuentya ji'i ma. ⁶ La cui' ycu'i Ndyosi laca nu nda xee lubii ji'i Ni cha' tyanu ne' cresiya ji'na; bi' cha' caca cuayá' ti' na laca cha' tlyu nu tso'o tsa nu ntsu'u ji'i ycu'i Ndyosi, la cui' ti cha' nu nchca tii na cha' ndyu'ni Ni cña ne' cresiya ji'na nu lo'o xñi na cha' ji'i Cristo. Ycu'i Ni ngulo Ni cña cha' tyucua xee ca su ngua chalyuu talya nu ngua tya sa'ni la.

Ndi'ya tyi'i na nde chalyuu lo'o ngusñi na cha' ji'i ycu'i Ndyosi

⁷ Masi tlyu tsa cha' tso'o nu ntsu'u ne' cresiya ji'na xqui'ya Cristo, pana ñati chalyuu ti laca na, si'i na nguula tsa ti' na ycu'i ca na. Ñi'ya laca sca quityu' nu ndya' lo'o yuu ti nu xtyi'i ti ncla'a, jua'a ti laca na. Tso'o la jua'a, cha' li' taca ca cuayá' ti' na cha' sca ti

ycui' Ndyosi laca nu lcaa cña nchca jil'i Ni; nga'aa si'i ycu' ca na nu nchca jil'na. ⁸ Lcua ti se'i su ndya'a ya, tlyu tsa cña ndyacua jil'i ya, pana ná nchca tyijiloo nu cuxi jil'i ya. Lu'ba ti nclyacua tsa ti' ya, pana ná nchca taja ti' ya lo'o xñi'i ti' ya. ⁹ Ntsu'u tsa tya'a cusuu ya, pana la cui' ti cha' ná lyiji tya'a tso'o ya. Masi ntsu'u ngu' nu ndyu'ni cha' quicha ya, pana ná nchca cua'ni tye ngu' jil'i ya. ¹⁰ Macala su ndya'a ya nde chalyuu, lu'ba ti nchca quicha ya, ntsu'u tsa cha' ti' nu ndyu'ni ngu' lo'o ya, tsa ña'a nu ngua jil'i Cristo lo'o yaa yu nde chalyuu, nu lo'o ndyujui ngu' jil'i yu. Pana li' ca jlo ti' xa' ñati cha' ña'a ti tya lu'ú ycu' Cristo, nu lo'o ña'a ngu' bi' cha' ña'a ti tya lu'ú ya. ¹¹ Cua ña'a ca hora lo'o ndi'i ya chalyuu ntsu'u tsa cha' cuxi nu taca kujui jil'i ya, cha' quiña'a tsa cha' cuxi ndyacua jil'i ya lcaa se'i su ndya'a ya xqui'ya Jesús. Pana jua'a taca ña'a ngu' cha' tya ndi'i Jesús lo'o ya; bi' cha' laca tya ntsu'u chalyuu jil'i ya, masi quicha ti' ya ndya'a ya. ¹² Jua'a laca cha' jil'i cuare, na ncliji tyucui ña'a ya xqui'ya cha' ti' nu ndyacua jil'i ya nde chalyuu; pana cu'ma ni, cua ngujui chalyuu nu ná nga'a cha' tye jil'i ma xqui'ya cña nu ngua'ni ya.

¹³ Ntsu'u sca cha' nu nscua lo quityi cusu' su nchcui' ngu' ndi'ya: "Jlya ti' na' cha' chañi laca cha' bi', bi' cha' nchcui' na' cha' liñi bi' lo'o xa' ñati", nacui jyo'o cusu' bi'. Lo'o jua'a cuare, nchcui' ya cha' jil'i Jesús cha' cua ndyatí tyiquee ya jil'i yu, xqui'ya cha' ngusñi ya cha' jil'i yu. ¹⁴ Chañi jlya ti' ya cha' ngulo ycu' Ndyosi jil'i Jesús nu Xu'na na ca su ntsiya yu nguatsi' yu, lo'o la cui' jua'a caqui'ya Ni jil'na, cha' stu'ba ti tyalaa na ca su ntucua ycu' Ni. ¹⁵ Ndalo ya jil'i lcaa cha' ti' nu ndyacua jil'i ya xqui'ya cu'ma; tiya' la li' tyatu quiña'a la tya'a ñati ma nu taca tya xlya'be jil'i ycu' Ndyosi cuentya jil'i ya, cha' jua'a quiña'a tsa tya'a ñati ma ntsu'u nu cua ngujui xlya'be nu ta ycu' Ndyosi jil'i ma. Lo'o li' stu'ba ti taca cua'ni chi na loo ycu' Ndyosi.

¹⁶ Bi' cha' ná nchca taja ti' na jil'i cña nu ndyu'ni na cuentya jil'i ycu' Ndyosi, masi ncliji tyucui ña'a cuaña' na jua'a ti; pana ña'a ti lu'ba ti ndu'ni ycu' Ndyosi cha' ca tso'o la cresiya jil'na. ¹⁷ Si'i na tlyu tsa cha' ti' nu ndyacua jil'na chalyuu re juani, xti ti tyempo talo cha' ti' bi'; pana tiya' la ni, tlyu tsa cha' tso'o nga'a cha' tyacua jil'na ca slo ycu' Ndyosi, lo'o ná nga'a cha' tye bi' tsiya' ti. Ná stu'ba cha' ti' re lo'o cha' tso'o nu nga'a cha' tyacua jil'na nde loo la. ¹⁸ Ná ntsu'u tyiquee na jil'i sca na nu tso'o ña'a ti, cha' ná talo lcaa na nu tso'o ña'a bi' tsiya' ti; na ncliyana na jil'i sca cha' nu ná nchca ña'a na jil'i juani ti, pana nde loo la tyu'u tucua cha' bi', ña'a na jil'i li'. Bi' laca nu ná nga'a cha' tye cha' jil'i.

5

¹ Jlo ti' na cha' ñi'ya nti' sca ni'i canta' ti, jua'a nti' cuaña' na, cha' si cua ngujui na ni, cua ndye cuaña' na nguti. Pana cua ngua'ni cho'o ycu' Ndyosi chaca ni'i nu tyacua jil'na, chaca cha' laca bi'; ycu' Ndyosi xcutsa'a tyucui ña'a na, lo'o ná nga'a cha' tye cha' jil'na tsiya' ti li'. Ca su ntucua ycu' Ndyosi laca cha' bi', si'i ñati nu cuiña' ni'i bi'. ² Ná tso'o nti' na ndi'i na nde chalyuu, cha' xcui' quicha tsa ti' na. Chañi cha' cua nti' na tyu'utsu' na nde chalyuu, tyaa clya na ca slo ycu' Ndyosi, cha' yala la caja ni'i cucui bi' jil'na li'. ³ Ni'i bi' laca nu tacu' lo tyucui ña'a na, cha' caja su tyi'i cresiya jil'na, cha' ná tyi'i na jua'a ti. ⁴ Nchca taja ti' na su ndi'i na nde chalyuu, cha' ndyacua tsa cha' ti' jil'na. Si'i na nti' na cha' cajaa na yala ti, pana nti' tsa na cha' caca cucui tyucui ña'a na; bi' laca nu cua'ni ycu' Ndyosi lo'o tyalaa na ca su ntucua Ni. Lo'o li' tye cha' cuxi jil'na, tye tyucui ña'a cuaña' na nu nscua cha' cajaa, cha' li' taca quije chaca chalyuu nu tso'o la jil'na, nu ná nga'a cha' tye tsiya' ti. ⁵ Na cua ngua'ni cho'o ycu' Ndyosi cha' jua'a caca jil'na ca li'; cua nda Ni Xtyi'i ycu' Ni cha' tyanu ne' cresiya jil'na juani. Laca bi' sca cha' nu nda Ni jil'na yala ti, cha' tyi'u ti' na lcaa cha' nu cua'ni Ni cuentya jil'na ca nde loo la.

⁶ Bi' cha' nchca tlyu tyiquee na, cha' ndu' ti' na cha' jua'a cua'ni ycu' Ndyosi. Nu lo'o tya lu'ú na chalyuu, jlo ti' na cha' tyijyu' tsa to' tyi na ca slo ycu' Ndyosi, cha' tya lyiji tyalaa na ca su ntucua ycu' nu Xu'na na. ⁷ Ndalo na ndi'i na chalyuu xqui'ya cha' jlya ti' na cha' nu nda Ni lo'o na, si'i na cua na'a na ñi'ya caca cha' nde loo la. ⁸ Cha' nu tlyu nchca tyiquee na, bi' cha' cua nti' tsa na cha' xtyanu na jil'i chalyuu re su quicha ti' na ndi'i na, cha' tsa na tyi'i na ca slo ycu' nu Xu'na na; ⁹ ndyu'ni cña ti' na cha' cua'ni na

lcaa ña'a cña nu ndiya' la ti' nu Xu'na na, masi tya lu'ú na, masi cua ngujui na. ¹⁰ Lcaa na lo'o tya'a na nga'a cha' tyalaa na ca su ntucua ycuí' Cristo cha' cua'ni cuayá' Ni ji'na. Lo'o li' tyacua cha' ji'i scaa na, ña'a cha' nu nga'a cha' tyacua ji'na xqui'ya cña nu cua ngua'ni scaa na nde chalyuu, si cha' tso'o ngua'ni na, si cha' cuxi ngua'ni na.

Chcui' na sca cha', ñi'ya nu caca cati qui'ya ji'na lo'o ycuí' Ndyosi

¹¹ Xqui'ya cha' ndube tsa ti' ya cha' ña'a ycuí' Ndyosi ji'i ya, bi' cha' nchcui' tsa ya cha' ji'i Jesús lo'o xa' ñati. Tso'o tsa nslo ycuí' Ndyosi ji'i ya, ñi'ya ndu'ni sa scaa ya. Lo'o jua'a cu'ma, nti' ya cha' liñi tsa ndyuloo ma ji'i ya, ¹² si' cha' tyixi ti' ya nchcui' tso'o ti' ya cha' ji'i ycuí' ca ti' ya. Ndi'ya nti' ya: caja ñi'ya xtyacui ma cha' lo'o ngu' cuentya ji'i ya, si tso'o ti' nti' ma ña'a ma ji'i ya. Ntsu'u ñati ca bi' nu ná ndube ti' ñi'ya ndu'ni ngu' lo'o tya'a ngu', pana ndube la ti' ngu' bi' ñi'ya ndu'ni chi' ngu' loo ycuí' ca ngu'. ¹³ Ná ndu'ni cha' masi ñacui' ngu' bi' cha' tonto tsa ya; jua'a laca ya tu'ni, xqui'ya cha' ndyu'ni ya cña ji'i ycuí' Ndyosi. Masi jua'a laca ya nti' ngu' bi', pana tyucui tyiquee ya taca xtyucua ya ji'i cu'ma li'. ¹⁴ Cua jlo ti' na cha' sca ti' ycuí' Cristo ngujui lo crusi cuentya ji'i lcaa ñati chalyuu; ñi'ya nti' si cua ngujui lcaa ñati chalyuu xqui'ya qui'ya nu ntsu'u ji'i ngu', jua'a laca cha', xqui'ya cha' ngujui yu lo crusi bi'. Lo'o juani jlo ti' na cha' ntsu'u tsa tyiquee Cristo ña'a Ni ji'i lcaa ñati chalyuu, bi' cha' nga'a cha' chcui' na cha' ji'i Jesús lo'o xa' ñati. ¹⁵ Xqui'ya lcaa ñati, bi' cha' ntaja'a Cristo ngujui yu lo crusi. Cua nti' yu cha' nga'aa tyi'i ñati chalyuu cha' ji'i ycuí' ti' ngu'; tyi'i ngu' ni, pana xcui' cuentya ji'i Cristo, cha' bi' laca nu cua ngujui cuentya ji'i ngu', bi' laca nu cua ndyu'ú chaca quiya' cuentya ji'i ngu'. ¹⁶ Bi' cha' juani nga'aa chcui' tyucuaa ti' na lo'o xa' ñati si ná ndiya ti' na ñi'ya ndu'ni ngu' bi' nde chalyuu. Nu ngua tya sa'ni la, la cui' ti' cha' ná ndiya ti' ya cña nu ngua'ni ycuí' Cristo; si' ñati nguula, si' ñati tlyu laca yu ngua ti' ya tya li'. Pana juani nga'aa si' jua'a ncyacua ti' ya ña'a ya ji'i Cristo. ¹⁷ Lo'o juani nu lo'o cua ngusñi sca ñati cha' ji'i Cristo, li' cua nguxcutsa'a Ni cha' ji'i ñati bi'; cua ndye cha' ji'i yu lo'o cha' cuxi nu ngua'ni yu nu ngua tya tsubi' la. Chaca chalyuu cucui, bi' laca nu cua ngujui ji'i yu juani. ¹⁸ Ycuí' Ndyosi laca nu ndu'ni lcaa cha' bi', cha' cua ndyaca stu'ba cha' ji'na lo'o Ni xqui'ya Cristo. Lo'o juani cua nda Ni cña ji'na cha' chcui' na lo'o ngu' ñi'ya caca stu'ba cha' ji'i ngu' lo'o ycuí' Ni. ¹⁹ Xqui'ya Cristo ndu'ni Ni cha' cati qui'ya nu ntsu'u ji'i ñati chalyuu lo'o Ni, nga'aa culotu Ni ji'i cha' cuxi nu cua ngua'ni ñati. Lo'o li' cua ngua'a lo Ni ji'na, cha' cua'ni na cña cuentya ji'i Ni, cha' chcui' na lo'o ñati ñi'ya taca ca stu'ba cha' ji'i ngu' lo'o ycuí' Ndyosi; ²⁰ bi' cha' laca ndya'a ya ca slo ma chacuayá' ji'i ycuí' Cristo. Ndi'ya laca lo'o nchcui' ya lo'o ma, ñi'ya laca si ycuí' Ndyosi nchcuane Ni ji'i ma cha' cua'a jyaca ma ji'i cha' nu nchcui' Cristo. Nchcui' ya lo'o cu'ma chacuayá' ji'i Cristo lacua, cha' cua'ni ma cha' caca stu'ba cha' ji'i ma lo'o ycuí' Ndyosi. ²¹ Masi ná ntsu'u qui'ya ji'i Cristo tsiya' ti, pana ycuí' Ndyosi ngua'ni cha' ndyanu qui'ya nu ntsu'u ji'na hichu' Cristo. Si cua ngua stu'ba cha' ji'na lo'o Cristo, li' caca lubii cresiya ji'na ñi'ya nu nti' ycuí' Ndyosi cha' caca na.

6

¹ Ngu' tya'a ndyu'ni na cña ji'i ycuí' Ndyosi laca ma; bi' cha' nchcui' tsa ya lo'o cu'ma, cha' ná culiji ma cha' tso'o jua'a ti, cha' tso'o nu cua nda Ni cha' tyanu ne' cresiya ji'i ma. Na cua ngusñi ma cha' bi' tsaca quiya', bi' cha' ña'a ti taquiya' ma ji'i cha' bi' juani. ² Ndi'ya nchcui' sca cha' nu nscua lo quityi ji'i ycuí' Ndyosi sa'ni la: Cua nti' tsa na' cha' cua'ni cho'o na' cresiya ji'i ma, nacui' ycuí' Ndyosi, bi' cha' ntucua na' cha' ji'i ma lo'o nchcui' ma lo'u. Cua nti' na' cha' cua'ni lyaá na' ji'i ma, bi' cha' nguxtyucua tsa na' ji'i ma. Jua'a nacui' ycuí' Ndyosi. Lo'o nu juani cua laca tyempo cha' cua'ni cho'o Ni cresiya ji'i ma, juani cua laca la cui' tyempo cha' cua'ni lyaá ycuí' Ndyosi ji'i ma ji'i nu cuxi. ³ Ná nti' ya cha' xtyí lo'o ngu' ji'i ya xqui'ya cña nu ndyu'ni ya, cha' lo'o ji'i ycuí' Ndyosi xtyí lo'o ngu' bi' li'; bi' cha' ná ta ya chacuayá' cha' tyu'u tucua sca cha' cuxi, nu xqui'ya bi' taca chcui' ngu' ji'i ya. ⁴ Tso'o la nti' ya si caca cuayá' ti' ngu' cha' ndya'a ya lo cña

ji'i ycu'i Ndyosi, nu lo'o ña'a ngu' cña nu ndyu'ni ya cuentya ji'i Ni. Ndalo tsa ya ji'i cha' ti'í nu ndu'ni ngu' lo'o ya, masi ntsu'u tsa na nu lyiji ji'i ya, masi ntsu'u tsa cha' tucui nu ndyaca ji'i ya. ⁵ Cua ngujui' juata ngu' ji'i ya, jua'a cua ngusu'ba ngu' ji'i ya ne' chcu; cua ndyu'u ti'i tsa tlyu ti ñati ca slo ya cha' cua'ni lya' ti' ngu' ji'i ya; lo'o jua'a ntsu'u quiya' nteje tacui ya cuayá' cña nu ndyu'ni ya, ntsu'u quiya' ná nchca caja' ya, ntsu'u quiya' nu lye tsa ntyute' ya. ⁶ Pana ndi'ya ca cuayá' ti' ngu' cha' cña ji'i ycu'i Ndyosi laca nu ndya'a ya lo'o: na cua ngua lubii cresiya ji'i ya cuentya ji'i ycu'i Ni; liñi tsa nchca cuayá' ti' ya cha' ji'i Ni; ndalo tsa tyiquee ya ña'a ya ji'i ngu', cha' ndyanu Xtyi'i ycu'i Ndyosi ne' cresiya ji'i ya, lo'o jua'a chañi cha' ntsu'u tsa tyiquee ya ña'a ya ji'i tya'a ñati ya; ⁷ liñi tsa cha' ji'i ycu'i Ndyosi nu nchcui' ya lo'o ñati, lo'o jua'a tyucui chacuayá' ji'i ycu'i Ndyosi nda Ni nu ndya'a lo'o ya. Bi' cha' nu lo'o ña'a ngu' lcaa cha' nu ndyaca ji'i ya, li' taca ca cuayá' ti' ngu' cha' cña ji'i ycu'i Ndyosi laca nu ndya'a ya lo'o. Na cua ngua tso'o cresiya ji'i ya juani cuentya ji'i ycu'i Ni, bi' cha' cua ngujui juersa ji'i ya cha' taca xuu tya'a ya lo'o nu xña'a; jua'a taca cua'a ya ji'i nu bi', cha' ná cua'ni ñu'u nu bi' ji'i ya. ⁸ Ntsu'u quiya' nu ndu'ni chi' ngu' loo ya; xa' la tyempo, li' nchcui' ngu' cha' ti'í ji'i ya. Nchcui' ngu' cha' tso'o ji'i ya, lo'o jua'a nchcui' ngu' cha' cuxi ji'i ya. Nchcui' ngu' cha' nu cuiñi tsa ya; xa' la tyempo, li' nchcui' ngu' cha' liñi tsa cha' nu nchcui' ya. ⁹ Ntsu'u quiya' ndu'ni ngu' cha' ndyuloo ngu' ji'i ya; xa' la quiya', li' ndu'ni ngu' cha' ná nslo ngu' ji'i ya tsiya' ti. Ntsu'u quiya' ndya'a ya su cua cajaa ti ya nchca, pana ña'a ti tya lu'ú ya; nchcube' tsa ngu' ji'i ya, pana ná nchca cjuui ngu' ji'i ya. ¹⁰ Masi xñi' tsa ti' ya xqui'ya cha' ti'í nu ndyaca ji'i ya tu'ni, pana ña'a ti chaa ti' ya; ti' tsa ya tu'ni, pana ndyiji juersa ji'i ya cha' xtyucua ya ji'i tyuu tya'a ñati. Masi ná sca na ntsu'u ji'i ya tsiya' ti lo'o ndi'i ya nde chalyuu; pana ycu'i Ndyosi nxyucua ji'i ya, lcaa na ntsu'u ji'i ya li'.

¹¹ Cu'ma ngu' tya'a na, ngu' Corinto, ntsu'u tsa tyiquee ya ña'a ya ji'i ma, bi' cha' cua liñi tsa nchcui' ya lo'o cu'ma lcaa cha' nu ntsu'u tyiquee ya. ¹² Si'i na nga'aa nti' ya xtyucua ya ji'i ma, la cui' cu'ma laca nu lqui'ya tsa ntaja'a ma xtyucua ma ji'i ya; ¹³ bi' cha' juani tya'na tsa nchcui' na' lo'o cu'ma. Ndi'ya nti' na' chcui' na' lo'o cu'ma, ñi'ya nchcui' ngu' lo'o sñi' ngu': Cui'ya ma cha' clyu ti' ji'i ya, tyucui tyiquee ma cua'ni cho'o ma tyiquee ma ña'a ma ji'i ya.

Tyaca'a tsa na ji'i ycu'i Ndyosi nu lu'ú ca

¹⁴ Ná clyana ma ñi'ya caca quiñi cha' ji'i ma lo'o ñati nu ná ntsu'u cha' ji'i lo'o ycu'i Ndyosi, ná cua'ni tya'a ma lo'o ñati bi' tsiya' ti. Ná taca ca stu'ba cha' ji'i ma lo'o ngu' bi', cha' nu ñati nu cua ngua lubii cresiya ji'i cuentya ji'i ycu'i Ndyosi ni, ná taca cua'ni tya'a ngu' lo'o ñati nu ná ndaquiya' ji'i Ni tsiya' ti; lo'o jua'a ñati nu ntsu'u xee ji'i ycu'i Ndyosi ne' cresiya ji'i, ná taca ca stu'ba cha' ji'i ngu' bi' lo'o ñati nu ndiya la ti' chalyuu talya. ¹⁵ Ná taca tsiya' ti ca stu'ba cha' ji'i Cristo lo'o Satanás; lo'o jua'a ñati nu cua ngusñi cha' ji'i Cristo ni, ná taca cua'ni tya'a ngu' lo'o ñati nu ná ntaja'a xñi cha' bi' tsiya' ti. ¹⁶ Ñi'ya nti' cu'ma nu tyaca'a tsa ma ji'i ycu'i Ndyosi ni, ná taca cua'ni tya'a ma lo'o xa' ñati nu ngusñi cha' ji'i cua ña'a ca jo'ó; tyaca'a tsa na ji'i ycu'i Ndyosi nu lu'ú ca xqui'ya cha' ndyanu Xtyi'i ycu'i Ndyosi ne' cresiya ji'na. Ndi'ya nacui ycu'i Ndyosi:

Tyi'í na' ca slo ñati bi', lo'o jua'a tya'a na' lo'o ñati bi';

caca na' ycu'i Ndyosi cuentya ji'i ngu' bi',

bi' cha' taca caca ngu' bi' ñati 'na.

Jua'a nacui Ni. ¹⁷ Lo'o jua'a nchcui' ycu'i nu Xu'na na chaca quiya' lo'o na, nu ngusñi na cha' ji'i Ni. Ndi'ya nacui Ni:

Tyu'utsu' ma nde su ndi'i ngu' cuxi; ná cua'ni tya'a ma lo'o nu ngu' cuxi bi',

cha' ná tyatí cha' ji'i ma lo'o cha' cuxi nu ndyu'ni ngu' bi'.

Li' quiñi cha' 'na lo'o ma,

¹⁸ caca na' Sti ma;

jua'a cu'ma caca ma sñi' na', masi nu cuna'a, masi nu qui'yu.

Jua'a nacui ycu'i Ndyosi nu Xu'na ma, nu lcaa tsiya' ti cña nchca ji'i Ni.

7

¹ Cu'ma ngu' tya'a na, nu ntsu'u tsa tyiquee na' ña'a na' ji'i ma, jua'a laca cha' nu cua nda ycu' Ndyosi lo'o na, cha' nu caca ji'na nde loo la. Bi' cha' lacua, ntsu'u cha' cua'ni tye na ji'i laca cha' cuxi nu nti' cua'ni ñu'u ji'i cresiya ji'na, ji'i tyucui ña'a na. Lo'o jua'a lye tsa cua'ni na cña cha' caca na ñati ji'i ycu' Ni; na laca nu cua'ni na nde chalyuu, cua'ni na ji'i ñi'ya nti' si cua ndu ycu' Ndyosi ña'a Ni ji'na.

Nguxtyanu ngu' cha' cuxi nu cua ngua'ni ngu'

² Cua'ni cho'o tyiquee ma ña'a ma ji'i ya lacua. Ni sca quiya' ná ngua'ni ya cha' cuxi lo'o cu'ma, ni sca cu'ma ná ngua'ni ñu'u ya chalyuu ji'i ma; ná ntsu'u mala su nñilo'o ya ji'i ma, ni sca tya'a ma. ³ Ná nti' na' sta na' qui'ya hichu' ma. Ndi'ya nti' na' chcu' na' lo'o ma, ñi'ya nu nacui na' ji'i ma tsubi': laca tyempo ntsu'u tsa tyiquee na' ña'a na' ji'i cu'ma; masi cua ngujui na, masi ña'a ti tya tyiquee' tyi'i na chalyuu, pana ña'a ti stu'ba ntsu'u tyiquee na' lo'o cu'ma. ⁴ Tso'o tsa nti' na' lo'o ndy'u ti' na' ji'i cu'ma, la cui' jua'a nti' na' lo'o nchcu' na' cha' ji'i ma lo'o xa' ñati. Ña'a ti ndyaca tlyu tyiquee na', ña'a ti chaa ti ti' na' ndi'i, masi cua ngua laca cha' ti' bi' ji'i ya.

⁵ Tya lo'o ndyalaa ya ca loyuu su cuentya Macedonia re, nga'aa ngujui tyempo cha' chca'a cña' ya tsiya' ti, cha' lcau ti se'i tucui tsa cña ndyaca ji'i ya. Laca se'i su ndya'a ya nda tsa ngu' cha' cusuu lo'o ya, lo'o jua'a hasta ca ne' cresiya ji'i ya ndyat' cha' ntsii ya. ⁶ Pana ycu' Ndyosi ni, nda la Ni juersa ji'i ñati nu xñi'i ti ti' nga'a; bi' cha' xa' juersa nda Ni ji'i ya cha' caca nguula la tyiquee ya, xqui'ya cha' cua ndyalaa Tito ca nde. ⁷ Lo'o jua'a tso'o tsa cha' nu nda yu lo'o ya cuentya ji'i cña nu ndy'u ni cu'ma; nacui yu cha' cua nti' tsa cu'ma ña'a loo ma ji'i ya chaca quiya', lo'o jua'a nacui yu cha' ntyuju'u ti ti' ma ndi'i ma xqui'ya cha' cuxi nu ngua ji'i ma tya li', nacui yu cha' nga'aa ndiya ti' ma cha' cuxi nu nchcu' ngu' 'na tsubi' la. Xqui'ya laca cha' bi', chaa la ti' na' ndi'i na' juani.

⁸ Chañi cha' ndube ti' na' cha' ngua xñi'i xi ti' ma xqui'ya quityi nu nguscua na' tya li', pana ná ntyuju'u ti' na'; ná tya'achu' na' ji'i cha' nu cua nguscua na' li', masi ntsu'u tsa nu ntyuju'u ti' na' cha' nguscua na' cha' bi'. Jlo ti' na' cha' ngua xñi'i ti' ma nquicha', pana xtyi'i ti ngualo cha' bi'. ⁹ Nu juani tso'o tsa ntsu'u tyiquee na' cha' cua ndaquiya' ma cha' bi', cha' cua ngua xñi'i xi ti' ma, lo'o li' nguxtyanu ma cha' cuxi nu ngua'ni ma tya li'. Ngua xñi'i ti' ma tu'ni, pana ngua ti' ycu' Ndyosi cha' caca tso'o ji'i ma lo'o cua ndye cha', bi' cha' si'i na cua ngunu'u tyiquee ma juani xqui'ya cha' ngua tyaala na' ji'i ma li'. ¹⁰ Nu lo'o ndube ti' na' ji'i ycu' Ndyosi laja lo'o nga'a na xñi'i ti' na, li' caja ñi'ya xtyanu na' ji'i cha' cuxi nu ndy'u ni na; clyaa na' ji'i nu cuxi li', nga'aa ntsu'u cha' culacua tsa ti' na li'. Pana ñati nu xñi'i xi ti', nu ná ndube ti' ji'i ycu' Ndyosi ni, ná ntaja'a ñati bi' ca tyuju'u ti' ji'i qui'ya nu ntsu'u ji'i; chcuna' chalyuu ji'i ngu' bi' jua'a ti li'. ¹¹ Culacua xi ti' ma ñi'ya ndyaca ji'i ma juani, tya lo'o ngua'ni na' cha' ngua xñi'i ti' ma nu ngua li': tyucui tyiquee ma ncyaca ti' ma juani, cha' cua nti' tsa ma juani cha' tyu'u lubii ma ji'i cha' bi'; tsa cla'be ngua ñasi' ma, tsa cla'be ti ndyutsii ma, pana ndy'u tsa ti' ma jna' li', ña'a cuayá' nu lye tsa ngua ti' ma cha' ña'a loo ma 'na chaca quiya'; yala ti ngua ti' ma chcube' ma ji'i yu nu ngua'ni cha' cuxi bi'. Jua'a nchca cuayá' ti' ya cha' nga'aa ndyanu yabe' ji'i ma xqui'ya cha' cuxi bi'. ¹² Bi' cha' laca nguscua na' nu quityi bi'; si'i na ngulacua tsa ti' na' xqui'ya yu nu ngua'ni cha' cuxi bi', ni si'i na ngulacua tsa ti' na' xqui'ya ngu' nu ngua cuxi ji'i. Ngua ti' na' cha' culacua tso'o ti' ma ji'i cha' nu cua nchcu' ya lo'o ma, ñi'ya laca si ndu ycu' Ndyosi ña'a Ni ji'na; bi' cha' nguscua na' quityi nu ndyaa slo ma bi'. ¹³ Lo'o nu juani tso'o la nti' ya cuentya ji'i cu'ma.

Tso'o ti nti' ycu' ya lacua; lo'o jua'a lye la chaa ti' ya juani cha' cua na'a ya ji'i Tito, cha' tso'o tsa ngua ti' yu. Ca ta'a cu'ma ngua'ni ma cha' ti' ti cresiya ji'i yu ndyalaa yu juani. ¹⁴ Lo'o tya ndi'i yu ca slo na', cua ni na' ji'i yu cha' tso'o tsa ngusñi ma cha' ji'i Jesús, lo'o jua'a chañi tsa cha' bi'. La cui' jua'a laca quiya' lo'o nchcu' ya, chañi tsa laca cha' ji'i Jesús nu nchcu' ya lo'o ma; lo'o jua'a chañi ngua cha' nu ni na' ji'i Tito, cha' tso'o ti nti' ycu' ya ña'a ya ji'i ma. ¹⁵ Tya cuayá' nu tso'o la ntsu'u tyiquee Tito ña'a yu ji'i ma

juani, nu lo'o ndyi'u ti' yu ji'i lcaa cu'ma cha' cua ndaquiya' tsa ma ji'i lcaa cha' nu cua nacui yu ji'i ma; na'a yu cha' ndube tsa ti' ma xqui'ya cha' nu cua nda yu lo'o ma, lo'o jua'a na' ngxutyacui ma xi xa' la cha' lo'o yu li'. ¹⁶ Lo'o jua'a na', tso'o tsa nti' na' juani cha' taca tyi'u ti' na' ji'i cu'ma jua'a.

8

Nda ngu' cñi cha' caca msta cuentya ji'i Cristo

¹⁻² Cu'ma tya'a ngusñi na cha' ji'i Cristo, juani ta na' sca cha' lo'o ma cuentya ji'i la cui' ngu' tya'a na, nu ñati ji'i Cristo nu ndi'i ca loyuu Macedonia. Tso'o tsa ngua ti' ca ta'a ngu' nu ndi'i tyuu quichi su cuentya Macedonia bi'; cua tlyu tsa msta nu nguxti'i ngu' bi', ñi'ya laca si na culiya' tsa ngu'. Masi lye tsa ngua ti' ngu' bi' xqui'ya cha' ti' nu cua ndyacua ji'i ngu', pana ña'a ti' tso'o tsa ntsu'u tyiquee ngu' li'. Lo'o jua'a ngua ji'i ngu' nda ngu' msta bi' xqui'ya cha' quiña'a tsa cha' tso'o ngua'ni ycu' Ndyosi lo'o ngu' jua'a ti, jua'a ngulacua ti' ngu' bi'. ³ Chañi tsa cha' nu ta na' lo'o ma cuentya ji'i ngu' bi': Cha' tso'o ti tyiquee ngu' bi' ni, cua nda ngu' lcaa ña'a nu ngujui ti xi ji'i ngu'; lo'o jua'a tya quiña'a la cñi nda ngu', masi ná ndyu'u scua cñi nu ndyanu ji'i ngu'. ⁴ Hasta ngüijña ngu' chacuayá ji'i ya cha' ta ngu' msta bi', cha' xtyucua ngu' ji'i xa' la tya'a ñati, ngu' nu cua ngusñi cha' ji'i Jesús ca xa' quichi su ntsu'u tsa na nu lyiji ji'i ngu'. ⁵ Ni ná ngulacua ti' ya cha' ta ngu' jua'a. Tya clyo ntaja'a ngu' tyucui tyiquee ngu' cha' cua'ni ngu' ñi'ya nu nti' ycu' Ndyosi; lo'o li' nacui ngu' cha' cua'ni ngu' ñi'ya nu nti' ya cha' cua'ni ngu' chacuayá ji'i ycu' Ndyosi. ⁶ Bi' cha' cua nchcui' ya lo'o yu Tito bi', cha' cua'ni lyiji yu cha' xti'i yu msta nu nda cu'ma cha' tso'o ntsu'u tyiquee ma, cha' tya tsubi' la cua nguxana nxti'i yu msta bi'. ⁷ Nu cu'ma ni, tso'o tsa jlyu ti' ma ji'i ycu' Ndyosi, tso'o tsa nchca ji'i ma culu'u ma cha' ji'i ycu' Ndyosi ji'i xa' ñati, tso'o tsa nchca cuayá ti' ma ñi'ya ndyu'u sca cha'; na cua nti' tsa ma xtyucua ma ji'i ngu', la cui' jua'a ntsu'u tsa tyiquee ma ña'a ma ji'i ya. Nchca tsa ji'i ma cuentya ji'i lcaa cña, nti' ya; bi' cha' nclyacua ti' ya cha' ná tyiquee' yala tsa cua'ni ma cha' xti'i ma cñi bi'.

⁸ Si'i na nclyo na' cña ji'i ma re; nu lo'o ña'a ma ji'i xa' la ngu' tya'a na, cha' nti' tsa ngu' xtyucua ngu' ji'i tya'a ñati ji'i Cristo, li' taca cua'ni cuayá ma ji'i ycu' ca ma si chañi ca cha' ntsu'u tyiquee ma ña'a ma ji'i la cui' ngu' tya'a ma. ⁹ Cua jlo ti' ma ñi'ya ndu'ni Jesucristo nu Xu'na na, cha' xcui' tso'o tsa ndu'ni Ni lo'o ñati. Lcaa na cua ntsu'u ji'i Ni, pana cua ntaja'a Ni ngua Ni sca ñati ti, ñi'ya nti' sca ñati ti'i nu ná sca na ntsu'u ji'i tsiya' ti. Xqui'ya cu'ma, bi' cha' ngua'ni Ni jua'a, cha' tiya' la li' taca caja lcaa na nu ntsu'u ji'i ycu' Ni ji'i ma.

¹⁰ Ndi'ya nti' na', tso'o la si cua'ni ma cha' xcua se'i cña bi' lacua, cha' tya yija na ndyu'ni ma ji'i. Si'i la xña cua'ni ti ma ji'i; pana xqui'ya cha' ndiya ti' ma ndu'ni ma jua'a, bi' cha' ta ma msta bi'. ¹¹ La cui' jua'a cua'ni ma cña bi', ña'a cuayá nu xcua se'i cña bi'. Tso'o tsa ngua ti' ma nu lo'o nguxana cña bi', lo'o jua'a tso'o si tyucui tyiquee ma cua'ni lyiji ma ji'i, tsa ña'a cuayá cha' tso'o nu ntsu'u ji'i scaa ma ta ma msta bi'. ¹² Si chañi cha' ntsu'u tyiquee ngu' ta ngu' tsa ña'a nu ntsu'u xi ji'i ngu', tso'o ti xñi ycu' Ndyosi msta bi' ji'i ngu', ñi'ya nu nchca ti ji'i ngu' li'; ná nti' Ni cha' ta ngu' msta si ná sca na ntsu'u ji'i ngu'.

¹³ Ná nti' na' cha' lyiji tsa na ji'i ma laja lo'o ta ma cñi, cha' caja na nu lyiji ji'i ngu' ti' tya'a na. ¹⁴ Laca cha' cua ngujui xi cha' tso'o ji'i ma juani ti, bi' cha' ntsu'u ñi'ya nu taca xtyucua ma ji'i xa' la ngu' tya'a na nu lyiji tsa cha' ji'i. Nde loo la li', si lyiji ñi'ya nu tyiji yu'u ji'i ma chalyuu, ná tyiquee' lo'o ngu' bi' taca xtyucua ngu' ji'i cu'ma li', cha' jua'a caca stu'ba cha' ji'i ma lo'o xa' la ngu' tya'a ngusñi na cha' ji'i ycu' Ndyosi. ¹⁵ La cui' jua'a nscua lo quityi ji'i ycu' Ndyosi. Ndi'ya nacui: "Masi nteje tacui cuayá nguxuti'i ngu' na cacu ngu', nga'aa ntyucua la ji'i ngu' tsiya' ti li'; lo'o nu ngu' nu nguxuti'i xti ti cha' bi', nga'aa lyiji ji'i ngu' tsiya' ti lo'o cua ndye cha' li'".

Sca cha' cuentya ji'i Tito lo'o tya'a ndya'a yu

¹⁶ Tso'o tsa nti' ya lo'o nchcui' ya lo'o ycuil' Ndyosi, cha' nu Tito, tya'a ndya'a ya cña bi' ni, nti' tsa yu xtyucua yu jil'i mā. Stu'ba ti nti' yu lo'o na' cha' xtyucua ya jil'i cu'mā.

¹⁷ Tso'o tsa ntsu'u tyiquee yu ngua'ni yu cña nu cua ni na' jil'i yu; lo'o juani nti' tsa yu xtyucua yu jil'i mā, bi' cha' tsa yu tsa na'a yu jil'i cu'mā chaca quiya', cha' jil'i ti yu.

¹⁸ Lo'o yu ta ya chaca yu tya'a ntsu'u cha' jil'i na lo'o Cristo, cha' caa lo'o Tito jil'i yu ca slo mā. Cua laca ndyuloo mā jil'i yu bi', cha' tso'o tsa nchcui' ngu' jil'i yu macala su ndyu'u ti'l' ngu' cuentya jil'i Cristo, cha' tso'o tsa nda yu cha' jil'i Cristo lo'o ngu'. ¹⁹ La cui' jua'a nu ñat'i jil'i Cristo nu ndyu'u ti'l' lcaa quich'i cua ngusubi ngu' jil'i yu tya'a na bi', cha' tya'a yu lo'o ya, cha' xtyucua yu jil'i ya lo'o ndyu'ni ya cña cha' xti'i ya msta nu nda ngu'. Ndyu'ni ya cña bi' cuentya jil'i nu Xu'na na, cha' jua'a taca cua'ni ch'i ya loo Ni; lo'o jua'a nti' ya cha' yala ti cua'ni mā cña bi', xqui'ya cha' ndiya ti' mā ndu'ni mā jua'a. ²⁰ Li' ná taca chcui' ngu' jil'i ya xqui'ya cha' cua nxti'l' ya cña nu nda mā cha' xlya'be ti bi'. ²¹ Ndube ti' ya jil'i ycuil' nu Xu'na na, lo'o jua'a ndube ti' ya ñi'ya nu chcui' ñat'i; bi' cha' nti' ya cha' xcui' lubii ti cua'ni ya lcaa cña bi'.

²² Lo'o jua'a tya nda ya chaca yu tya'a ntsu'u cha' jil'i na lo'o Cristo cha' stu'ba ti caa yu lo'o nu xa' ñat'i ngu' tya'a na bi'. Quiña'a tsa cña cua ngua'ni yu cuentya jil'i nu Xu'na na, bi' cha' jlo ti ya cha' ndiya ti' yu cua'ni yu cña lo'o na. Masi juani tyaca' tyijyu' cha' ndyi'u tsa ti' yu jil'i mā. ²³ Bi' cha' juani si xcua'ne ngu' jil'i mā ni cña laca ndya'a Tito, ndi'ya ñacui' mā jil'i ngu': Tya'a ndya'a na cña laca yu re. Lo'o jua'a xacui' mā cha' jil'i ngu' cha' stu'ba ndyu'ni yu cña lo'o cua cuentya jil'i cu'mā. La cui' jua'a si xcua'ne ngu' jil'i mā, ni cña laca nu ndya'a xa' la tya'a ndya'a Tito bi', ndi'ya xacui' mā cha' jil'i ngu' li': Ndy'a'a ngu' bi' cuentya jil'i lcaa latya ngu' xa' quich'i nu ndyu'ni tlyu jil'i Cristo, cha' ndu'ni ch'i ngu' loo Cristo. ²⁴ Bi' cha' chcui' tso'o mā lo'o ngu' bi' lacua, cha' ca cuayá' ti' xa' la ngu' tya'a na cha' chañi cha' ntsu'u tyiquee mā ña'a mā jil'i Tito lo'o tya'a ndya'a yu. Lo'o jua'a tso'o tsa nti' ya lo'o ña'a ya ñi'ya nu ndyu'ni mā lo'o ngu' bi'. Ca tiya' la li' caja cha' bi' jil'i lcaa taju ñat'i nu cuentya jil'i Cristo bi'.

9

Msta nu nda mā cha' xtyucua jil'i tya'a ñat'i mā

¹ Nga'aa nti' cha' chcui' la na' lo'o cu'mā cuentya jil'i msta nu nxti'l' mā cha' xtyucua jil'i ngu' tya'a mā nu ntsu'u cha' jil'i lo'o Cristo, ² cha' cua jlo ti' na' cha' tso'o ti nti' mā ña'a mā jil'i ngu'. Lu'ba ti nchcui' na' lo'o ngu' ca tyi re, ca loyuu su cuentya Macedonia re, cha' tso'o tsa ndyu'ni mā, cu'mā ngu' ca tyi nde loyuu su cuentya Acaya bi'; ni na' jil'i ngu' cha' yala tsa ti' cu'mā, cha' tya yija na ngua'ni cña ti' mā cha' xti'i mā msta bi'. Lo'o nu ngu' Macedonia re ni, cua ngua' cha' la ti' tyiquee ngu' lo'o na'a ngu' cha' yala tsa ndyu'ni mā cña. ³ Masi jua'a ña'a ti tya ta na' jil'i ngu' tya'a na bi', cha' caa ngu' ca slo mā. Li' taca cua'ni mā tsa ña'a nu cua nacui' na' jil'i ngu' cha' ndu'ni mā, si' cha' laja ti nchcui' na' jil'i mā lacua. Bi' cha' cua'ni mā cha' xti'i mā msta bi', cha' cua laca ti nguscua se'i cha' bi' nu lo'o caa na'. ⁴ Ná jlo ti' na' si lo'o xi tya'a na nu laca ngu' Macedonia re caa na' li'. ¿Ñi'ya cua'ni na li', si ña'a ngu' cha' ná ngua'ni yala mā? Ca tyuju'u tsa ti' ya li', cha' cua nchcui' ya lo'o ngu' cha' tso'o tsa ndu'ni mā; jua'a cu'mā caca tyuju'u ti' mā li'. ⁵ Bi' cha' cua nchcui' na' lo'o ngu' tya'a na re, cha' tsa ngu' nde loo la que na', cha' xtyucua ngu' jil'i mā cha' cua'ni cho'o mā msta, ñi'ya nu nacui' mā 'na cha' ta mā; cua laca nscua se'i ti cha' bi' lo'o caa na' li'. Jua'a laca bi' sca cña tso'o nu ngua'ni mā xqui'ya cha' ndiya ti' mā ndu'ni mā jil'i, si' sca cña nu ndatsa tsa ya jil'i mā laca nu ngua'ni mā li'.

⁶ Tyi'u ti' mā ñi'ya ndyaca lo'o ntyaa na na cuiñii. Si xti ti si'yu na cuiñii bi' cataa na, xti ti cha' tso'o tyu'u jil'i na li'; pana si quiña'a si'yu cataa na, quiña'a la cha' tso'o tyu'u li'. ⁷ La cui' jua'a lo'o ta na cña xlya'be ti, nga'a cha' quiñi ti' na ni tsa lo ta scaa na. Ná tso'o si cha' cuiñi ti na ta na jil'i, la cui' ti ná tso'o si cha' juersa ti ta na jil'i; ndiya la ti' ycuil' Ndyosi si tso'o ntsu'u tyiquee na ta na jil'i. ⁸ Taca xtyucua ycuil' Ndyosi jil'i mā lo'o quiña'a tsa cha', lo'o li' tyu'u scua jil'i mā lcaa cha' nu lyiji jil'i mā; lo'o jua'a tya caja la

ñi'ya xtyucua mā ji'ī xa' ñati lo'o cua ña'a ca cña tso'o. ⁹ Ndi'ya nchcui' cha' nu nscua lo quityi cusu':

Sca ñati nu ndaquiya' tso'o ji'ī ycuī' Ndyosi, quiña'a tsa cha' xlya'be nda yu ji'ī ngu' ti' tya'a yu;

bi' cha' lcaa tyempo tyi'u ti' ngu' ji'ī cña tso'o nu ndu'ni yu.

¹⁰ Nda ycuī' Ndyosi na cuiñii cataa na, jua'a nda Ni na cacu na; la cui' jua'a ta Ni lcaa na nu lyiji ji'ī mā cha' cua'ni mā sca cña tso'o lo'o ñati chalyuu. Lo'o jua'a xtyucua Ni ji'ī mā cha' tyu'u scua cha' tso'o nu ndyu'ni mā, cha' xqui'ya bi' caca tso'o tyiquee ñati. ¹¹ Bi' cha' jua'a ndyaca, cha' cua ndyiji lcaa na ji'ī mā, ña'a cuayá' taca ta mā cha' xlya'be ji'ī xa' ñati. Lo'o cua ndye, li' tso'o tsa tya ngu' xlya'be ji'ī ycuī' Ndyosi xqui'ya msta nu cua nda mā, nu tsa lo'o ya ji'ī cha' tyalaa ca su ndi'ī ngu' ti' bi'. ¹² Nu lo'o nda mā na nu xtyucua ji'ī ngu' tya'a na ni, li' caja na nu lyiji cha' tyiji yu'u ji'ī ngu' bi' chalyuu; jua'a tso'o tsa caca tyiquee ngu' bi'. Lo'o chcuī' ngu' lo'o ycuī' Ndyosi, ¹³ cua'ni tlyu ngu' ji'ī ycuī' Ndyosi li'. Taca ña'a ngu' bi' ji'ī mā, cha' chañi cha' ndaquiya' mā ji'ī cha' tso'o nu cua nda Cristo lo'o mā; ca cuayá' ti' ngu' cha' bi' lo'o ña'a ngu' cña nu cua ngua'ni mā cha' caja xlya'be ji'ī ngu' bi'. Cua'ni chi' ngu' loo ycuī' Ndyosi li', xqui'ya cha' tso'o tsa nda mā msta ji'ī ngu' bi', la cui' ñi'ya nu nda mā ji'ī lcaa ñati. ¹⁴ Li' chcuī' ngu' bi' lo'o ycuī' Ndyosi cuentya ji'ī mā, cha' tso'o tsa ntsu'u tyiquee ngu' ña'a ngu' ji'ī mā; tyi'u ti' ngu' cha' quiña'a tsa cha' tso'o ndu'ni ycuī' Ndyosi lo'o ñati xqui'ya msta nu cua nda mā ji'ī ngu' bi'. ¹⁵ Tso'o tsa laca si tya na xlya'be ji'ī ycuī' Ndyosi lacua, cha' tlyu tsa cha' tso'o laca nu cua nda Ni ji'na, ni nga'aa nchca ca cuayá' ti' na cha' bi'.

10

Ycuī' Ndyosi nda chacuayá' macala su cua'ni Pablo cña

¹ Pablo laca na' nu nchcui' na' lo'o cu'mā juani; tyu'u cha' clyu ti' ji'ī mā, masi chcuī' liñi na' lo'o mā. Nacuī' ngu' cha' ntsii na' lo'o nchcui' na' lo'o mā nu lo'o ndi'ī na' slo mā, pana tyaala tsa ndu'ni na' lo'o mā nu lo'o nga'a na' tyijyu'; jua'a cha' nda ngu'. Tyi'u ti' mā lacua, cha' xcui' tso'o ti nti' Cristo lo'o ña'a Ni ji'na. ² Nu juani tya'na nchcui' na' lo'o mā, cha' ná cua'ni lye mā lo'o na', cha' jua'a ná cua'ni tyaala na' lo'o mā chaca quiya' lo'o tyalaa na' ca su ndi'ī mā. Taca cua'ni tyaala na' lo'o ñati tu'ni, ñati nu cua nñilo'o ji'ī mā cha' cuxi tsa cña ndyu'ni ya. ³ Chañi tsa cha' laca na ñati chalyuu, pana ná ndyu'ni na ngana ji'ī ngu' ñi'ya nu ndu'ni xa' ñati; ⁴ si'i na nxuu tya'a na lo'o ngu' cuxi ñi'ya nu nxuu tya'a sca ñati chalyuu. Ycuī' Ndyosi ni, nchca tsa ji'ī Ni, bi' laca nu stu'ba ti ndu'ni cña lo'o na cha' taca tyijiloo na ji'ī lcaa cha' cuxi nu nxuu lo'o na. ⁵ Ntsu'u cha' tyijiloo na ji'ī lcaa cha' cuiñi nu nchcui' ngu' ji'ī Cristo; jua'a ntsu'u cha' tyijiloo na ji'ī lcaa cha' cuxi nu tiji' tsa ti' ngu' ji'ī, nu ndaca'a tsa ji'ī ngu' cha' ná xñi ngu' cha' ji'ī ycuī' Ndyosi. Nu lo'o cua ngxu'tyanu ngu' ji'ī lcaa cha' cuxi bi', li' taca cua'ni na cha' taquiya' ngu' ji'ī cha' nu ntsu'u ji'ī Cristo. ⁶ Bi' cha' lo'o cu'mā ni, nga'a cha' taquiya' lyiji mā lcaa cha' nu ntsu'u ji'ī Cristo, cha' tiya' la li' taca culo'o ya ji'ī nu xa' la ñati nu ná ntaja'a taquiya' ji'ī cha' bi' tsiya' ti.

⁷ Na la xña nchcui' ti mā ji'ī ya. Pana tso'o la si culacua xi ti' mā ñi'ya ndyu'u scaa cha' nu liñi ca; nu ñati nu nti' cha' cuentya ji'ī Cristo laca ngu' bi' ni, ndu'ni cha' culacua tso'o la xi ti' ngu' bi', cha' caca cuayá' ti' ngu' li', cha' lo'o cuare laca ya cuentya ji'ī Cristo. ⁸ Cua nchcui' tsa na' lo'o mā cha' cua nda ycuī' nu Xu'na na chacuayá' ji'ī ya, nu lo'o ndya'a ya slo cu'mā; lo'o jua'a ná nchca tyuju'u ti' na' masi nchcui' na' jua'a lo'o mā. Cua lo'o chacuayá' ji'ī ycuī' Ndyosi ndya'a ya, cha' taca tyatí la ti' tyiquee mā cha' ji'ī Ni; si'i na cua'ni ñu'u lyiji ya ji'ī mā. ⁹ Ná nti' na' cha' ñacuī mā cha' na nchcutsii ti na' ji'ī mā lo'o quityi nu nscua na' cha' yaa slo mā. ¹⁰ Nacuī' ngu': Tonu tsa cha' nu nda nu Pablo bi', tyaala tsa ndu'ni yu lo'o na, nu lo'o ndi'ī yu tyijyu'. Nda yu cha' nu lijya ca slo na, nacui' ngu' ji'ī mā, pana ná nchca culo tso'o yu cña ji'na nu lo'o ndi'ī yu slo na; ná nduna na tsiya' ti cha' nu nda yu li', nacui' ngu' bi' li'. ¹¹ Tso'o si caca cuayá' ti' ngu' bi' lacua, cha'

sca ti cuayá' ndyu'u cha' nu nscua ya lo quityi nu lo'o nga'a ya tyijyu', la cui' ñi'ya nu cua'ni ya lo'o mā nu lo'o tyi'i ya ca slo mā.

¹² Si'i na caca stu'ba cha' ji'i ya lo'o ñati bi', nti' ya; tyixi tsa ndu'ni ngu' bi' lo'o tya'a ngu', tonto tsa ngu' bi'. Na ña'a cuayá' ngu' bi' ji'i ycu' ca ngu', bi' cha' nti' ngu' cha' tso'o tsa ndyu'ni ycu' ngu'. ¹³ Pana nu cuare ni, ná nti' ya cha' chcu' tso'o ti ngu' ji'i ya cuentya ji'i sca cña nu cua ngua'ni xa' ñati; tso'o masi chcu' ngu' ji'i cña nu ndyu'ni ycu' ca ya, cha' ycu' Ndyosi laca nu nda chacuayá' macala su nga'a cha' cua'ni scaa ya cña. Lo'o jua'a nda Ni chacuayá' cha' ndyalaa ya ca slo cu'mā, ngu' Corinto. ¹⁴ Bi' cha' lacua, cua lo'o chacuayá' ji'i ycu' Ndyosi ndyaa ya ca slo mā tya clyo, cha' nchcu' ya cha' tso'o nu ntsu'u ji'i Cristo lo'o mā; si'i na ntyijiloo ya ji'i chacuayá' nu nda Ni ji'i ya bi'. ¹⁵ Ná ntsu'u cha' chcu' ya ji'i cña nu ndyu'ni xa' ñati cuentya ji'i ycu' Ndyosi, chcu' ya ji'i tsa bi' ti cña nu nda Ni chacuayá' cha' cua'ni ycu' ca ya ca slo mā. Na cua nti' ya cha' xñi tso'o la mā cha' ji'i ycu' Ndyosi nde loo la, cha' li' quiña'a la cña taca cua'ni ya laja ngu' tya'a mā, ñi'ya nu cua nda Ni chacuayá' cha' cua'ni ya. ¹⁶ Lo'o li' xqui'ya cu'mā caja ñi'ya chcu' ya cha' tso'o nu ntsu'u ji'i Cristo lo'o ngu' xa' quichi nu ndi'i tyijyu' la, nde loo la ca su ndi'i cu'mā. Bi' cha' lacua, ná ndu'ni cha' chcu' ya cha' ji'i cña nu cua ngua'ni xa' ñati cuentya ji'i Cristo.

¹⁷ Si nga'a cha' chcu' na ji'i sca cha', tso'o la chcu' na ji'i sca cña nu ndyu'ni ycu' Ndyosi lacua. ¹⁸ Si'i na taquiya' tso'o la Ni ji'i ñati nu nchcu' tsa ji'i cña nu ndyu'ni ycu' ca ngu'; nu lo'o tso'o ti nti' Ni ña'a Ni ji'i ñati, li' taquiya' Ni ji'i cña nu ndyu'ni ngu' bi'.

11

Nu ngu' nu cuiñi ti nclyu'u cha' ji'i Jesús

¹ Lo'o juani tyu'u cha' clyu ti' ji'i mā lo'o na', talo tyiquee mā xi jna', masi cha' tonto ti na' nchcu' tsa na' cha' ji'i ycu' ca ti na'. ² Na tiji' tsa ti' na' ña'a na' ji'i cu'mā. Ni tyiquee' la cui' jua'a nti' ycu' Ndyosi ña'a Ni ji'i cu'mā. Na cua ngüiñi cha' 'na lo'o ycu' Ndyosi cha' ta na' ji'i mā cha' caca mā ñati ji'i Cristo, ñati nu lubii tyiquee, la cui' ñi'ya laca lo'o sca nu cuna'a cuañi' nu caja clyo'o lo'o sca ti nu qui'yu ji'i; ³ ndube tsa ti' na' si quiñu'u chca cresiya ji'i mā. Tya sa'ni ni, cua nguñilo'o nu cuaña ji'i Eva, cha' tajua' tsa nchcu' nu xña'a bi'. Pana ná nti' na' cha' quiñu'u cha' ji'i mā lo'o Cristo jua'a, ná nti' na' cha' ñilo'o nu xña'a ji'i mā xqui'ya xa' ñati; juani tso'o tsa cha' tyucui tyiquee mā cua ngusñi mā cha' ji'i ycu' Cristo. ⁴ Ngujui cha' jna' cha' ndi'ya ndu'ni mā: tso'o tsa nchcu' mā lo'o cua ña'a ca ñati nu lijya ca slo mā, masi xa' ña'a cha' nu nda ngu' cuentya ji'i Jesús, masi ná stu'ba cha' nu nda ngu' bi' lo'o cha' nu cua nda ya lo'o mā tya clyo la. La cui' jua'a nduna mā chaca cha', pana si'i cha' tso'o ji'i Jesús nu ndu'ni lyaá ji'na ji'i nu cuxi nu cua nchcu' ya lo'o mā laca bi'. Bi' cha' laca cha' chaca xtyi'i ndyu'ú ne' cresiya ji'i mā juani, nga'aa si'i Xtyi'i ycu' Ndyosi laca bi'. ⁵ Ni si'i na cuxi la laca cha' nu nchcu' na', si'i na tso'o la cha' nu nchcu' nu xa' ñati bi'; nti' mā jua'a, masi cua nguñilo'o ngu' ji'i mā lo'o nchcu' ngu' cha' laca ngu' cña ji'i Cristo. ⁶ Masi ná nchca 'na chcu' liñi na' lo'o ñati, nti' mā, pana ndye cha' ngua tsa'a tso'o na' cha' ji'i Jesús bi'; lo'o jua'a jlo ti' mā cha' chañi tsa cha' nu nchcu' na' re, cha' tyuu quiya' cua na'a mā 'na, lcaa ca cha' nu cua ngua 'na.

⁷ Ná ngusñi na' caya' ji'i mā tsiya' ti nu lo'o ndi'i na' ngulu'u na' cha' tso'o ji'i ycu' Ndyosi ji'i mā. Cua ntaja'a na' li' cha' caca ti'í la na' xqui'ya cu'mā, cha' caja ñi'ya caca tso'o la tyiquee ycu' cu'mā. ¿Ha ná tso'o cha' ngua'ni na' jua'a, nti' cu'mā? ⁸ Ca ta'a taju ngu' tya'a na nu ngusñi cha' ji'i Jesucristo xa' quichi ni, bi' laca ngu' nu nxyucua 'na lo'o cñi tyucui tyempo lo'o ngua'ni na' cña ca su ndi'i cu'mā; ná ngusñi ti na' caya' ji'i ngu' bi', cha' jua'a ngua nxyucua na' ji'i mā li'. ⁹ Tyucui tyempo nu lo'o nguti'i na' lo'o cu'mā, nu lo'o lyiji cñi 'na, li' ná ngüijña na' ji'i mā cha' xtyucua mā xi 'na; nu ngu' ca tyi Macedonia, tya'a ngusñi na cha' ji'i Cristo, cua yaa yalo'o ngu' bi' lcaa na nu nguliji ti xi 'na. Jua'a ngua'ni na' nu ngua li', cha' ná ta na' quiña'a tsa cña ji'i cu'mā, ngua ti' na'. La cui' jua'a tya cua'ni la na' tyempo nde loo la, nti' na'. ¹⁰ Tso'o la nti' na' cha' ndyaca jna' jua'a. Bi' cha' juani macala su tya'a na' tyucui loyuu su cuentya Grecia, nga'aa nti'

na' cha' ta ngu' caya' 'na; cua jlo ti' mā cha' chañi tsa cha' nu nchcui' na' re, xqui'ya cha' laca na' ñati' jii' Cristo. ¹¹ Si'i xqui'ya cha' ná ntsu'u tyiquee na' ña'a na' jii' mā, bi' cha' nchcui' na' jua'a; cua jlo ti' ycu' Ndyosi cha' tso'o tsa nti' na' ña'a na' jii' cu'ma.

¹² Lo'o jua'a tya cua'ni la na' ña'a nu ndu'ni ti na' juani, cha' jua'a ná caca chcu' lye nu xa' ñati' bi' jii' ya, lo'o ñacu' ngu' cha' ndyu'ni ya cña ñi'ya nu ndu'ni ycu' ngu'. ¹³ Ná chañi cha' ndyu'ni ngu' bi' cña jii' Cristo; na cuiñi ti ngu' bi', quiña'a tsa cha' cuiñi nda ngu' bi' lo'o ñati' macala su ndya'a ngu'. Xa' ña'a xi ndu'ni loo ngu' bi', cha' ñilo'o ngu' jii' xa' ñati' cha' laca ngu' bi' ñati' tso'o, cha' ñati' nu ndyu'ni cña jii' Cristo laca ngu' bi'. ¹⁴ Ná tlyu cña laca cha' ndu'ni ngu' bi' jua'a, cha' lo'o nu xña'a nu naa Satanás taca jii' ñilo'o jii' ñati, nu lo'o xa' ña'a cua'ni loo yu ña'a cuayá' nu ca ti' ngu' cha' laca yu sca xca nu ndyu'u tucua lo'o xee jii' ycu' Ndyosi; pana ná chañi laca cha' bi'. ¹⁵ La cui' jua'a lo'o ngu' nu ndyu'ni cña cuentya jii' nu xña'a bi'; ná tlyu cña cha' cua'ni ngu' cha' xa' ña'a loo ngu', ña'a cuayá' nu ñilo'o ngu' bi' jii' xa' la ñati' cha' cña jii' ycu' Ndyosi laca nu ndyu'ni ngu' bi'. Pana nu lo'o tyalaa hora cha' caca cuayá' jii' ngu' lo'o ycu' Ndyosi, li' chcube' ngu' bi' ñi'ya nu nga'a cha' tyacua jii' ngu' xqui'ya cña cuxi nu cua ngua'ni ngu' lo'o yaa ngu' chalyuu.

Cha' ti'í nu cua ngujui jii' Pablo lcaa su nguta'a yu

¹⁶ Chaca quiya' chcu' na' lo'o mā, cha' ná nga'a cha' chcu' mā cha' nu tonto ti laca na'. Masi jua'a nti' mā, cha' tonto laca na', pana ta mā xi chacuayá' 'na chcu' na' xi jii' lcaa cha' nu cua ngua' na. ¹⁷ Ná ndiya ti' na' cha' nchcui' na' jii' cha' bi', cha' si'i cha' nu cua nda ycu' Ndyosi cha' chcu' na' lo'o ñati' laca cha' bi', nti' na'. Chañi cha' tonto tsa na', nti' na', si lye tsa chcu' na' cha' jii' ycu' ca na'. ¹⁸ Pana ná ndube ti' na', chcu' na' xi juani, cha' ntsu'u tsa ngu' nu jua'a nchcui' tsa ngu' cha' caca chi' la loo ycu' ca ngu', nti' ngu'; bi' cha' lo'o na' ntsu'u chacuayá' chcu' na' xi, nti' na'. ¹⁹ ¡Nu cu'ma nchca tsa jii' mā! Bi' cha' tso'o tsa ndalo tyiquee mā jii' ngu' nu tonto ti ndu'ni. ²⁰ Na ndalo tsa tyiquee mā jii' lcaa ngu' tonto bi', masi lye tsa nlyo ngu' cña jii' mā, masi ndyu'ni ngu' ngana jii' mā, masi ndatsaa tsa ngu' jii' mā cha' cua'ni mā cha' cuxi, masi ndu'ni tyucuaa tsa ti' ngu' lo'o mā, masi lu'ba ti ntyjii' ngu' saca' mā; cua ndalo tsa tyiquee mā jii' ngu' bi'. ²¹ Lo'o li' nacui' mā cha' ná ngulo tso'o ya cña jii' mā. ¡Chañi cha' ná ngua'ni tyalaa ya jii' cu'ma ñi'ya nu ndyu'ni nu ñati' bi'!

Tso'o lacua, chcu' na' xi cha' jii' ycu' ca ti na', masi cha' tonto ti ndyu'ni na' jua'a; si'i ngu' bi' ti nu ntsu'u chacuayá' chcu' ngu' jii' ycu' ca ngu'. ²² Laca na' ngu' hebreo stu'ba ti lo'o ngu' bi'; jua'a laca na' ngu' Israel stu'ba ti lo'o ngu' bi', cha' jua'a ndyu'u cha' jna' lo'o jyo'o Abraham stu'ba ti lo'o ngu' bi'. ²³ Nacu' ngu' bi', cha' cña jii' Cristo ndyu'ni ngu'; la cui' cña bi' ndyu'ni na'. Masi tonto ti nchcui' na', pana tso'o la cña nu ndyu'ni na' que cña nu ndyu'ni ngu' bi'; lye la ngua'ni na' cña, lu'ba la ngusu'ba ngu' 'na ne' chcu', tyuu tsa quiya' cua ngujui' ngu' juata hichu' na', lu'ba ti ndyaca cha' cua cajaa ti na' xqui'ya Cristo. ²⁴ Calaa tyii ntucua caa quiya' ndya'ni ngu' cuxi cuentya jii' ngu' judío ni, lo'o jua'a ca'yu quiya' ngujui' ngu' judío 'na tsa lo cua quiya'; ²⁵ jua'a sna quiya' ngujui' ngu' romano yaca hichu' na', lo'o jua'a tsaca quiya' ngu' quee 'na cha' ngua ti' ngu' cujuu' ngu' na. Sna quiya' ngua cuxi jii' yaca ni' su ndya'a na', ngüilyu'u bi' nde ne' hitya; lo'o jua'a sna quiya' ngua cha' ndyanu na' nchcuatya ti na' lo hitya sca tsa lo'o sca talya. ²⁶ Quiña'a tsa se'i ndya'a na' tyucui' su caca cuxi 'na nquicha': ntsu'u hora ndyaca na' cla'be sta'a lo'o ndyaluu bi'; la cui' jua'a ntsu'u tsa ñati' cuaana tyucui'; masi ngu' judío tya'a na', masi ngu' xa' tsu', ngua ti' ngu' cua'ni cuxi ngu' lo'o na'; la cui' jua'a masi ndya'a na' nde quichi' tonu, masi ndya'a na' nde ne' quixi', masi ndya'a na' nde lo tyujo'o, ntsu'u tsa cha' cuxi nu ndyaca 'na; lo'o jua'a ntsu'u ngu' nu stu'ba ndya'a lo'o ñati' jii' Jesucristo, pana cha' cuiñi ndyu'ni ngu' bi', cuxi ti ngulacua ti' ngu' ña'a ngu' na. ²⁷ Tucui' tsa cña nu ndyaca 'na, ti'í tsa cña ndyaca 'na ca su ndya'a na', ña'a cuaya' tyuu tsa quiya' ná ngua' caja' na'; ntsu'u quiya' ntyute' na', jua'a ntsu'u quiya' nguityi na'

hitya, lo'o jua'a ntsu'u tsā nu ná ngujui tsiya' ti na cacu na', ntsu'u tsā lo'o lye tsa nchca tlya' na', la cui' jua'a ná ngujui late' cacu' na'. Lcaa cha' bi' ndyacua 'na ca su ndya'a na'.

²⁸ Lo'o jua'a tya ntsu'u la xi xa' la cha' 'na; lcaa tsā ndube tsa ti' na' ñi'ya ndyaca ji'i lcaa taju ñati nu cuentya ji'i Cristo ca xa' quichi, lye tsa ncliyacua ti' na' ne' cresiya jna' lo'o ndyi'u ti' na' ji'i ngu' bi'. ²⁹ Lo'o ná ndyiji juersa ji'i scaa ngu' bi', li' caca ñu'u ti' na' cuentya ji'i ngu' bi'; lo'o ndyacua qui'ya ji'i scaa ngu' bi', la cui' jua'a na', xñi'i tsa ti' na' li'. ³⁰ Laja lo'o nchcui' ti na', tso'o si chcui' na' ji'i lcaa cha' nu ná nda chacuayá' cha' caja juersa jna' su ntucua ycu' ti na'. ³¹ Ycu' Ndyosi Sti Jesucristo nu Xu'na na ni, tyucui tyempo nga'a cha' cua'ni tlyu na ji'i Ni: la cui' Ni jlo ti' Ni cha' si'i cha' cuiñi laca nu nda na' lo'o cu'mā. ³² Ndi'ya cha' ngua 'na lo'o nguti'i na' ca quichi Damasco: Nu laca xu'na quichi ca jua, cuentya ji'i rey Aretas laca yu cña; lo'o jua'a ngulo yu bi' cña ji'i ngu' policia cha' tsatu ngu' to' lo'o quichi bi' cha' tejeya' ngu' 'na, cha' tyaa lo'o ngu' 'na nde ne' chcuā li'. ³³ Pana xa' tyucuii ngusñi na' nguta'a na' li'; yaa lo'o ngu' tya'a na sca chcubi, cha' chca'a na' nde ne' chcubi bi', lo'o li' ngusu'ba ngu' 'na toni'i ventana cha' ngua'ya ti'i na' nde chu' lo'o quichi bi' nde liya'. Jua'a ngua, bi' cha' laca cha' ngulaá na' ji'i xu'na quichi bi'.

12

Ngulu'uloo ycu' Ndyosi ji'i Pablo laja xcalá yu

¹ Tya nti' cha' chcui' na' la xi cha' ji'i ycu' ca ti na', masi ná tso'o chcui' na' jua'a lo'o xa' ñati. Juani ta na' sca cha' lo'o mā ñi'ya nu cua nchcui' xcalá na' tsaca quiya'. Laja xcalá ti na', li' ngulu'uloo ycu' nu Xu'na na 'na, lo'o jua'a nda Ni sca cha' lo'o na' li'. ² Sca ñati nu cua ngusñi cha' ji'i Cristo laca na'; nu juani cua ntsu'u tii jlyacua yija tya lo'o ngua ti' na' cha' yaa ycu' Ndyosi yaqui'ya Ni 'na, cha' li' ndya'aa ca chaca chalyuu nde cuā la, ca su ntucua ycu' Ndyosi. Nga'aa jlo ti' na' si chañi cha' ndya'a na' ca ndacua, si laja xcalá ti na' ngulu'uloo ti cha' bi' 'na; sca ti ycu' Ndyosi jlo ti'. ³ Chaca quiya' chcui' na' lo'o cu'mā cha' ná jlo ti' na' si chañi cha' ndyaa lo'o lye ycu' Ndyosi 'na ca chalyuu bi' su tso'o tsa ña'a lcaa na, si na nchcuilo'o ti 'na cha' ndya'a na' ca bi'; sca ti ycu' Ndyosi jlo ti'. ⁴ Ca bi' cua ndyuna na' quiña'a tsa cha'; cua ntsu'u tsa cha' nu ná nchca chcui' na' ji'i, jua'a ná caja ñi'ya chcui' ñati chalyuu ji'i cha' bi' tsiya' ti. ⁵ Pana tso'o si chcui' na' xi lo'o mā, cha' jua'a ngua 'na tya li'; ná tso'o chcui' na' xa' la cha' cuentya ji'i ycu' ca na', sca ti si chcui' la na' xi ji'i scaa cha' nu ná nda chacuayá' 'na cha' caja juersa 'na su ntucua na' ycu' ti na'. ⁶ Ni si'i na tonto laca na' cha' nchcui' tsa na' ji'i ycu' ca ti na' jua'a, cha' liñi laca nu nda na' lo'o mā juani. Pana nga'aa nti' na' chcui' na' quiña'a la cha' lo'o mā juani, cha' ná nti' na' cha' cua'ni chi ngu' loo na' si bilya ña'a ngu' ñi'ya ndyu'ni na', si bilya cuna ngu' cha' nu nda na'; tsa ña'a cuayá' nu ndyuloo ti ngu' 'na, jua'a ti taca cua'ni chi ngu' loo na' nti' na'.

⁷ Lo'o li' nda ycu' Ndyosi chacuayá' cha' caja xi cha' chcube' na', cha' ná lye tsa caca tyucuaa ti' na' lo'o ñati xqui'ya cha' tlyu ca nde cuā nu cua na'a na' laja xcalá; nda Ni sca lo quicha 'na nu ti'í tsa ndyu'ni lo'o na'. Lo'o jua'a laca bi' ñi'ya laca lo'o ntsu'u na ya' nu xña'a nchcube' ji'na, cha' ti'í tsa ndyu'ni quicha bi' lo'o na', cha' ná caca tyucuaa ti' na' lo'o xa' ñati. ⁸ Cua ndya'a sna quiya' nchcui' na' lo'o ycu' Ndyosi; tya'na tsa nchcui' na' lo'o Ni cuentya ji'i quicha bi' cha' tyu'utsu' bi' jna'. ⁹ Pana ndi'ya nacui Ni 'na li': "Tsa bi' ti cha' nga'a cha' tyi'u ti' nu'u, cha' xcui' cha' tso'o ndu'ni na' lo'o nu'u jua'a ti. Lye la caca cua'ni na' cña xqui'ya nu'u, nu lo'o ná quiña'a tsa juersa ntsu'u ji'i ycu' ca nu'u", nacui Ni jna'. Bi' cha' juani tso'o tsa nti' na' masi ná ndyiji juersa 'na, cha' li' taca tyanu juersa ji'i ycu' Cristo ne' cresiya 'na. ¹⁰ Tso'o nti' na' lacua, masi ná ntsu'u juersa 'na tsiya' ti, masi quiña'a tsa cha' ti'í nchcui' ngu' jna', masi ti'í tsa na', masi lya' tsa ti' ngu' 'na, masi tucui tsa laca cña su ndya'a na' cuentya ji'i Cristo; la cui' tyempo lo'o ná nchca 'na tsiya' ti, la cui' hora bi' tso'o tsa ndyiji juersa 'na xqui'ya Cristo.

Ndube tsa ti' Pablo ñi'ya ndyaca ji'i ngu' Corinto nu ngusñi cha' ji'i Cristo

¹¹ Cu'ma ngua'ni ma lo'o na' cha' nchcui' na' cha' tonto re, pana cu'ma laca nu nga'a cha' chcui' tso'o ma 'na nquicha'. Masi na sca cha' ndyaca 'na tsiya' ti, si'i na xti la cña nchca 'na lo'o quiña'a la cña nchca ji'i nu ngu' cuiñi bi', masi tyaca'a tsa ndyu'ni ma ji'i ngu'; si'i jua'a ndyu'u cha'. ¹² Cua ndalo tsa na' laja lcaa cha' cuxi nu ngua 'na, cha' ndyu'ni na' cña nu cua nda nu Xu'na na 'na, cha' ndu na' nchcui' na' lo'o cu'ma. Cua jlo ti' ma cha' ycu' Ndyosi laca nu cua nda cña bi' 'na nu lo'o cua na'a ma cha' tlyu nu cua ngua'ni Ni ca slo ma xqui'ya na', cha' jua'a cube la ti' ma ji'i ycu' Ndyosi. Na nchca cua'ni ñati chalyuu cña bi' jua'a ti. ¹³ Tsa bi' ti cha', na ngüijña na' ji'i cu'ma cha' xtyucua ma 'na, bi' cha' nti' ma cha' chi' nti' na' ña'a na' ji'i cu'ma; tso'o la ndu'ni na' lo'o ngu' xa' quichi, nti' ma. Tyu'u xi cha' clyu ti' ji'i ma lo'o na' lacua, cha' na ndijña na' cha' bi' ji'i cu'ma.

¹⁴ Cua tyaa ti na' ca su ndi'i ma chaca quiya'. Cua tya'a ti sna quiya' cha' caa na' slo ma juani, lo'o ña'a ti na' lijya na' cha' culo na' sca cña tlyu ji'i cu'ma. Sca ti nti' na' cha' caca ma ñati ji'i ycu' Ndyosi, na nti' na' cha' jña na' cñi ji'i ma. Ni'ya nti' na ni, si ntsu'u sñi' na, ycu' ti na ta na caya' lo na laca nu lyiji ji'i sñi' na; si'i sñi' na nu ta caya' lo ycu' na. ¹⁵ Lo'o jua'a na', tso'o tsa nti' na' masi culiji na' lcaa na nu ntsu'u xi 'na, masi tye juersa ji'i ycu' na' tsiya' ti, cha' caya ñi'ya xtyucua na' xi ji'i cu'ma. Bi' cha' na tso'o laca si xti ti ntsu'u tyiquee ma ña'a ma 'na, masi tso'o la ntsu'u tyiquee na' ña'aa ji'i cu'ma.

¹⁶ Na quiña'a tsa cñi nguliji ma lo na' li'; pana ña'a ti tya ntsu'u xi ngu' tya'a ma nu nchcui' cha' cua nguñilo'o na' ji'i ma cha' cua'ni na' ngana ji'i ma. ¹⁷ ¿Ni'ya jua'a? Na nda na' ñati lijya ca slo ma cha' cua'ni ngu' ngana ji'i ma cuentya 'na, si'i jua'a nti' na'. ¹⁸ Chañi cha' nchcui' na' lo'o yu Tito bi', cha' tsubi' ti tsa yu ca su ndi'i ma; ndyaa yu lo'o chaca yu tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús bi' li'. Pana si'i Tito laca nu ngua'ni ngana ji'i ma; sca ti cuayá' ndyu'ni yu cña ñi'ya nu ndyu'ni na' cña, sca ti cha' ntsu'u tyiquee tyucuaa ya.

¹⁹ Ni si'i xcu' na cua nti' ya cha' tyu'u lubii cha' ji'i ya lo'o cu'ma; laca cha' ndube ti' ya cha' ña'a ycu' Ndyosi ji'i ya, bi' cha' tsa lo cua ti cha' nchcui' ya, tsa ña'a cha' nu nti' ycu' Cristo cha' chcui' ya lo'o cu'ma. La cui' jua'a lcaa cña nu ndyu'ni ya, na xtyucua ya ji'i ma laca cña bi', cha' ntsu'u tsa tyiquee ya ña'a ya ji'i cu'ma tya'a tso'o na. ²⁰ Quiña'a xi nlyacua ti' na' xqui'ya cu'ma juani. Lo'o tyalaa na' ca su ndi'i ma, si quije cha' 'na lo'o ma cha' xa' ña'a ndu'ni ma, nga'aa si'i ñi'ya nu ngulu'u na' ji'i ma tya clyo, ¿ñi'ya cua'ni ta na' lo'o ma li'? Ca cuayá' ti' ma cha' taca cua'ni tyaala na' xi lo'o ma li', masi na ndiya ti' ma cha' cua'ni na' jua'a. Ndube ti' na' cha' tya ntsu'u xi ngu' tya'a ma nu ña'a ti nxuu tya'a ngu', nu ti' tsa ti' ngu' ña'a ji'i tya'a ngu', nu ñasi' tsa ngu' ña'a ji'i tya'a ngu', nu sca ti ji'i ycu' ca ngu' ndube ti' ngu'; lo'o jua'a nchcui' ca'a ti ngu' ji'i tya'a ngu', cuentyu tsa ti' ngu' lo'o tya'a ngu', ntyucuaa tsa ti' ngu' ndyu'ni ngu' lo'o tya'a ngu'. Lcaa lo cha' cuxi bi' ndyu'ni ngu' cha' na ndube ti' ngu' tsiya' ti. ²¹ Nu lo'o tyalaa na' chaca quiya' ca slo ma juani ti, si quije cha' jna' cha' jua'a ndu'ni ma, na tyiquee' quiña'a tsa cha' tyuju'u ti' caca 'na cuentya ji'i ycu' Ndyosi nu laca Xu'na na', nu lo'o ña'a na' ji'i cu'ma. Xi'ya tsa na' li', ña'a cuayá' xñi hitya cloo na'; xi'ya na' xqui'ya ngu' nu ngua'ni cha' cuxi bi' tya tsubi' la, cha' bilya ca tyuju'u ti' ngu' bi' ji'i cha' suba' nu ngua'ni ngu', cha' ntsu'u tsa cha' cuxi nu ndyu'ni ngu' lo'o tya'a ngu', cha' na lubii cresiya ji'i ngu' bi' tsiya' ti.

13

Liñi nchcui' Pablo lo'o ngu' lo'o ndye nguscua yu quityi

¹ Cua tya'a ti sna quiya' juani cha' caa na'a na' ji'i cu'ma. Ndi'ya cua'ni na juani: Xcu' nga'a cha' cua'ni cuayá' na ji'i ñati cuxi lo'o tucua sna tya'a ñati nu cua na'a ji'i cha' cuxi bi'. ² Bi' laca cha' nu nchcui' na' lo'o lcaa cu'ma ngu' Corinto nu cua ngusñi cha' ji'i Jesucristo, lo'o jua'a nchcui' na' lo'o cu'ma ngu' taju ji'i Jesús ca ndacua nu ngua'ni cha' cuxi tya tsubi' la. Nu lo'o ñaa na' nu ndyaca tyucuaa quiya' ni, cua laca nda na' cha' re lo'o cu'ma li', pana juani lo'o ndi'i na' tyijyu', tya chaca quiya' chcui' na' cha' bi' lo'o ma, cha' ni sca ñati nu ndu'ni cha' cuxi na' nga'a cha' clyaa ngu' lo'o caa na' chaca quiya';

cua'ni cuayá' na' jil'i lcaa ngu' bi'. ³ Ca li' caca cuayá' ti' mā cha' ycui' Cristo laca nu nda cha' nu nchcui' na'; lo'o jua'a si'i na xti ti cña nchca jil'i Cristo lo'o xcube' Ni jil'i mā, masi lye tsa cua'ni Ni cña cha' chcube' mā li'. ⁴ Chañi tsa cha' ndye juersa jil'i Cristo nu lo'o ndyujuii ngu' jil'i, lo'o ngujui'i ca'a ngu' jil'i lo crusi; pana tlyu tsa cña ngua'ni ycui' Ndyosi cuentya jil'i yu, bi' cha' laca cha' ña'a ti tya lu'ú yu juani. Ñi'ya nti' Cristo, cha' ná nguxlyú cha' hichu' ñati nu ndyujuii jil'i, la cui' jua'a cuare, si'i na lye tsa nclyo ya cña jil'i cu'mā nquicha'; pana juani caca cuayá' ti' mā cha' ña'a ti tya lu'ú ya xi, cha' la cui' chacuayá' jil'i ycui' Ndyosi ndya'a lo'o ya lijya ya, la cui' tya'a chacuayá' nu ntsu'u jil'i Cristo.

⁵ Cua'ni cuayá' mā jil'i ycui' ca mā lacua, cha' ca cuayá' ti' mā si chañi cha' tya ndyanu tyucui cha' jil'i Jesucristo ne' cresiya jil'i mā. Nga'a cha' tyi'u ti' mā cha' ndyanu Xtyi'i Jesucristo ne' cresiya jil'i sa scaa mā; sca ti si cua ngunu'u cresiya jil'i mā lo'o ycui' Ndyosi tsiya' ti, nga'aa tyanu Ni lo'o mā li'. ⁶ Lo'o jua'a nti' na' cha' caca cuayá' ti' mā cha' jil'i cuare, cha' si'i na ngunu'u cresiya jil'i ya lo'o Ni. ⁷ Lu'ba ti ndijña ya cha' jil'i ycui' Ndyosi, cha' ná ta Ni chacuayá' cha' cua'ni mā xa' la cha' cuxi; na cua nti' ya cha' xtyucua Ni jil'i mā cha' tso'o ti caca tyiquee mā. Ná ndube ti' ya, masi ñacui' ngu' cha' ná nchca jil'i ya tsiya' ti. ⁸ Ná ntsu'u cha' cua'ni tyaala ya lo'o mā si ña'a ti tya ndyanu tso'o cha' ne' cresiya jil'i mā, nu cha' jil'i Jesús nu cua ngusñi mā; pana si ndyu'ni ñu'u ca mā jil'i nu cha' jil'i Jesús bi', li' cua'ni tyaala ya lo'o mā. ⁹ Si tso'o tsa ndyanu tachaa cha' jil'i ycui' Ndyosi ne' cresiya jil'i mā, tso'o tsa nti' ya li', masi xti ti cha' nchca jil'i ycui' ya; bi' cha' ndijña ya cha' jil'i ycui' Ndyosi cuentya jil'i cu'mā lacua, cha' jua'a caca tyucui la ti' tyiquee mā ña'a mā jil'i ycui' Ndyosi. ¹⁰ Lo'o jua'a nscua na' quityi re, masi tyijyu' tsa ndi'i na' cuentya jil'i cu'mā, cha' ná caca tyaala na' lo'o cu'mā nu lo'o cua ndyalaa na' ca quichi tyi mā. Chañi cha' cua nda ycui' nu Xu'na na chacuayá' 'na, pana ndi'ya ndyu'u cha' bi': cua'ni na' cha' caja ñi'ya tyanu tachaa la cha' bi' ne' cresiya jil'i mā; ná ntsu'u chacuayá' 'na cha' cua'ni ñu'u lyiji na' jil'i cu'mā.

¹¹ Cu'mā tya'a ngusñi na cha' jil'i Jesucristo, chcui' salya' na' lo'o mā juani, nu lo'o cua tye ti xcua se'i cha' nu nscua na' lo' quityi re. Cua'ni lyiji mā ñi'ya nu nga'a cha' cua'ni mā cha' laca mā ñati jil'i ycui' Ndyosi. Cua'a jyaca mā jil'i lcaa cha' nu nda na' lo' quityi re. Cua'ni mā cha' caca stu'ba tyiquee mā lo'o xa' ñati tya'a mā. Tso'o ti tyi'i mā lo'o lcaa ñati. Lo'o li' la cui' ycui' Ndyosi laca nu tyi'i lo'o mā lcaa tsa; ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni jil'na, lo'o jua'a ndu'ni Ni cha' ti' ti tyi'i tyiquee na. ¹² Chcuicha' mā jil'i tya'a mā tyucui tyiquee mā, quityi mā jil'i tya'a mā chacuayá' jil'i Cristo. ¹³ Lcaa ngu' tya'a ngusñi na cha' jil'i ycui' Ndyosi ca nde, cua nti' ngu' ta ngu' xlyo ni'i jil'i lcaa ngu' tya'a mā nu ndi'i cajua.

¹⁴ Lo'o juani nti' tsa na' cha' ná tye cha' stu'ba cha' jil'i lcaa cu'mā cajua lo'o Jesucristo nu Xu'na na, la cui' Ni laca nu quiña'a tsa cha' tso'o ndu'ni lo'o na lcaa tsa. Jua'a nti' na' cha' lcaa tsa caca stu'ba cha' jil'i mā lo'o ycui' Ndyosi, la cui' Ni laca nu ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni jil'na. Jua'a nti' na' cha' tyanu Xtyi'i ycui' Ndyosi ne' cresiya jil'i mā, la cui' Ni laca nu ndu'ni cha' stu'ba ntsu'u cha' jil'na lo'o Ni, jua'a lo'o xa' la ngu' tya'a ngusñi na cha' jil'i ycui' Ndyosi. Jua'a caca cha' lacua.

Quityi nu nguscua San Pablo ndyaa ca slo ñati j'i Jesucristo nde Galacia

¹ Pablo laca na' nu nscua quityi re. Cña 'na laca cha' tsa'a na' hcui' na' cha' j'i Jesucristo lo'o lcaa ñati. Si'i ñati chalyuu ti laca nu cua nda cña bi' 'na, si'i ñati laca nu nguane 'na cha' cua'ni na' cña bi'; Jesucristo lo'o ycui' Ndyosi Sti Jesús, bi' laca nu cua nda cña bi' 'na. Ycui' Ndyosi ni, bi' laca nu ngua'ni cha' ndyu'ú Jesús chaca quiya' lo'o ngujuui yu. ² Lo'o na', lo'o lcaa tya'a ndi'i na' ca nde nu ntsu'u cha' j'i ngu' lo'o Jesús, nscua ya quityi re cha' tsa lcaa quichi tyi cu'ma ngu' gálatas, lcaa quichi su ntsu'u cu'ma taju ñati j'i Jesucristo. ³ Nti' tsa na' cha' ña'a ti tya cua'ni ycui' Ndyosi Sti na cha' tso'o lo'o ma, cha' cua'ni Ni cha' ti tyi'i cresiya j'i ma xqui'ya Jesucristo nu Xu'na na. ⁴ La cui' Jesús laca nu nda j'i ycui' ca lo'o ngujuui yu cha' cuityi qui'ya nu ntsu'u j'i'na, cha' jua'a cua'ni lyaá Ni j'i'na nde chalyuu su ngunu'u tsa tyiquee ñati xqui'ya cha' cuxi; ngulo ycui' Ndyosi Sti na cña j'i Jesús, li' ngua'ni yu cña bi' cuentya j'i'na. ⁵ Bi' cha' ná nga'a cha' tye tsa nu cua'ni tlyu na j'i ycui' Ndyosi. Jua'a caca cha' bi' lacua.

Nga'aa ntsu'u xa' la cha' nu taca cua'ni lyaá j'i ñati j'i nu cuxi

⁶ Ndube tsa ti' na' cha' yala ti nguta'achu' ma j'i ycui' Ndyosi, masi ngusubi Ni j'i ma xqui'ya cha' ntsu'u tsa tyiquee Cristo ña'a j'i'na; ndube ti' na' cha' nduna ma chaca cha' nu si'i cha' j'i ycui' Ndyosi laca, nu nacui ngu' cha' taca cua'ni lyaá j'i'na j'i nu cuxi. ⁷ Pana liñi la ñacui na cha' nga'aa ntsu'u xa' la cha' tso'o j'i Jesucristo nu taca cua'ni lyaá j'i'na. Ndi'ya ndyaca cha': Ntsu'u xi ñati nu ndyu'ni cha' quichi yaa cha' hique ma; cua nti' tsa ngu' bi', cha' xcutsa'a ngu' ñi'ya ntsu'u cha' j'i Cristo. ⁸ Pana tlyu tsa qui'ya sta Ni j'i ñati nu hcui' sca cha' cuiñi lo'o ma ñi'ya nu caca clyaá ma j'i cha' cuxi, nu culu'u j'i ma sca cha' nu si'i la cui' cha' liñi laca, nu si'i cha' nu cua nhcui' ya lo'o ma tya clyo. Lo'o cuare, sta ycui' Ndyosi qui'ya j'i ya si xcutsa'a ya cha' nu cua nda ya lo'o ma; masi sca xca nu ngutu'u ca slo ycui' Ndyosi laca nu hcui' cha' cuiñi jua'a, xcube' Ni j'i, cha' tlyu tsa qui'ya laca bi'. ⁹ Jua'a ni na' j'i ma tya tsubi' la, lo'o la cui' cha' laca nu ta na' lo'o ma chaca quiya' juani: Tlyu tsa cha' ti' tyacua j'i ñati si ta ngu' xa' la cha' lo'o ma, ñi'ya nu cua'ni ma cha' clyaá ma j'i nu cuxi, nu si'i la cui' cha' nu cua ndyuna ma tya clyo.

¹⁰ Lo'o nacui na' jua'a, si'i cha' ndyu'ni cña tsa ti' na' cha' caca ñati 'na nu cua'ni chi loo na'. Tsa bi' ti cha' tso'o nti' na', si ycui' Ndyosi cua'ni chi Ni loo na'; si'i na cua nti' na' cha' tso'o ti hcui' ñati jna'. Nga'aa caca cua'ni na' cña j'i Cristo, si xcui' cha' cua'ni tya'a na' lo'o ñati ntsu'u tyiquee na'.

Ñi'ya ngua cha' nguui cña j'i Pablo

¹¹ Cua nti' na' cha' caca cuayá' tso'o ti' ma cha' bi', cha' si'i sca cha' nu ngua'ya hique ti ñati laca cha' nu cua nda na' lo'o ma; cha' j'i Jesús laca bi', cha' nu nhcui' ñi'ya taca clyaá ma j'i nu cuxi. ¹² Si'i ñati laca nu nda cha' bi' lo'o na' tya clyo, ni sca ñati chalyuu ná ngulu'u cha' bi' 'na; ycui' Jesucristo ngulu'u loo yu 'na, ycui' bi' laca nu cua nda cha' bi' lo'o na' li'.

¹³ Cua jlo ti' ma ñi'ya nu ngua'ni na' nde chalyuu tya sa'ni la, ñi'ya ndaquiya' tsa na' j'i lcaa cña tacati nu ndu'ni ngu' judío tya'a ya. Cua jlo ti' ma cha' ti' tsa nguxcube' na' j'i lcaa ñati nu ntsu'u cha' j'i lo'o Jesucristo nu ngua li'; ngua ti' na' cua'ni tye na' j'i ñati bi' tsiya' ti. ¹⁴ Lye la ngua'ni na' lcaa cña tacati nu ndu'ni ngu' judío tya'a ya nu lo'o ndu'ni tlyu ya j'i ycui' Ndyosi. Xa' ngu' quichi tyi na' nu tya'a stu'ba ti na' lo'o, ná stu'ba ngua'ni ngu' ñi'ya nu ngua'ni na'; lye la ndaquiya' na' j'i lcaa lo cha' nu ntsu'u j'i ya, nu cua nda jyo'o cusu' lo'o ngu' judío tya'a ya tya sa'ni la. ¹⁵ Pana yala la ngua'ni ycui' Ndyosi; masi bilya cala na' cua ngusubi Ni 'na cha' caca na' ñati j'i Ni, xqui'ya cha' jua'a ngua ti' ycui' Ni; na cua ngusubi Ni 'na xqui'ya cha' ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni 'na. ¹⁶⁻¹⁷ Lo'o jua'a ngua'ni Ni cha' ndyuloo na' j'i Jesús, nu sca ti Sñi' ycui' Ni, cha' li' nchca

'na ta na' cha' ji'i Ni lo'o lcaa cu'ma, ñati nu ndi'i xa' tsu'. Li' ndacha' na' ji'i lcaa ma cha' xqui'ya Jesús taca clyaá ma ji'i cha' cuxi nu ntsu'u ji'i ma. Nu lo'o ngusñi ca ti na' cha' bi', li' hora ti ndu'u na' nguta'a na' nde loyuu su naa Arabia; ca bi' nguti'i na' ycu'i ti na'. Ná nguta'a na' ndyaana na' sca cuii nu ta sca ñati lo'o na'; la cui' ti jua'a ná nguta'a na' nde quichi Jerusalén cha' hcui' na' lo'o ngu' tya'a ndyu'ni na' cña nu ndi'i nde jua, masi cua nda ngu' bi' cha' ji'i Jesús lo'o ñati clyo la, nu lo'o tya lyiji cuna na' cha' bi'. Pana nguta'a na' nde Arabia, lo'o tiya' la li' nguxtyuu na' nguta'a na' nde quichi Damasco.

¹⁸ Nga'aa ndya'a na' nde Jerusalén li'; pana ca lo'o ndu'u scua sna yija, li' nguta'a na' nde jua. Lo'o li' ndyuloo na' ji'i Pedro, nguti'i na' ti'ñu tsa lo'o yu li'. ¹⁹ Ná na'a na' ji'i xa' tya'a ngu' nu ngua tsa'a ji'i Cristo tya clyo ca bi'; sca ti yu Jacobo tya'a Jesús nu Xu'na na, bi' nu cua na'a na' ji'i. ²⁰ Chacuayá' ji'i ycu'i' Ndyosi, liñi tsa cha' nu nscua na' lo quityi re; ni sca cha' cuiñi ná nscua na' tsiya' ti re.

²¹ Tiya' la li' nguta'a na' nde loyuu su cuentya Siria, jua'a nde loyuu su cuentya Cilicia. ²² Pana nu xa' la taju ñati tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesucristo nu ndi'i quichi su cuentya Judea, tya lyiji tyuloo ngu' bi' 'na nu ngua li'. ²³ Pana cua ndyuna ngu' cha' 'na lo'o nchcui' ñati 'na ndi'ya: “Nu ñati nu ngua ti' cua'ni tye ji'na bi', juani cua nguxcutsa'a Ni cresiya ji'i yu, cha' cua ntsu'u cha' ji'i yu lo'o Jesús”, nacui' ngu' ji'i tya'a ngu'. “Juani ndya'a yu nda yu cha' lo'o xa' la ñati, cha' lo'o ñati bi' caca xñi ngu' cha' ji'i Jesús”, nacui' ngu'. ²⁴ Lo'o li' nguxana ngua'ni tlyu ngu' ji'i ycu'i' Ndyosi xqui'ya na'.

2

Nu xa' la tya'a ñati nde Jerusalén ntucua' ngu' cha' nu nchcui' Pablo

¹ Cua ndya'a tii jlyacua yija, li' xa' ndya'a nde Jerusalén chaca quiya'; lo'o Bernabé ndya'a, lo'o jua'a ndyaa lo'o ya ji'i Tito. ² Ndyaa ya Jerusalén, xqui'ya cha' cua ngua'ni ycu'i' Ndyosi cha' ngua'ya sca cha' hique na' cha' tyaa ya; bi' cha' lo'o cua ndyalaa ya quichi bi', li' ndya'a ca su ntucua ngu' ycu'i' ti ngu', nchcui' na' lo'o ngu' nu laca loo la ji'i taju tya'a ñati ji'i Cristo quichi bi'. Li' ndacha' na' ji'i ngu' bi', nchcui' na' ni cha' nu nda na' lo'o ngu' xa' tsu' cuentya ji'i Cristo, cha' ngua'ni lyaá Cristo ji'na ji'i nu cuxi. Jua'a nchcui' na' lo'o ngu' bi', xqui'ya cha' ná nti' na' cha' culacua cuxi ti' ngu' bi' ña'a ngu' jna'; ná nti' na' cha' hcui' ngu' cha' ná tso'o laca cha' nu nda na' lo'o cu'ma ngu' xa' tsu' tya tsubi' la, masi hcui' ngu' cha' ná tso'o ndu'ni na' juani. ³ Lo'o jua'a yu Tito tya'a ndya'a na' ni, ná nchcui' ngu' lo'o yu cha' si'yu quiji yu cha' culacua yu ñi'ya ndu'ni ngu' judío, masi ngu' xa' tsu' laca yu. ⁴ Pana ngulaa xi xa' la ñati slo ya li', ngu' nu cuiñi ti nchcui' cha' ntsu'u cha' ji'i ngu' lo'o Cristo; na ndu'ni ti ngu' cha' tya'a na laca ngu' bi'. Cuaana ti nguti'i ngu' bi' laja lcaa tya'a na cha' ña'a cuayá' ngu' bi' ji'i ya, si culacua ngu' nu ndya'a lo'o ya, si ná culacua ngu'. Ngua ti' ngu' bi' tacu' cha' tso'o ji'i Jesús lo'o na, cha' ná ndiya ti' ngu' cha' tso'o ndi'i tyiquee na chalyuu xqui'ya Jesús; ngua ti' ngu' bi' tatsaa ngu' ji'na cha' cua'ni na lcaa lo cña nu ngulo jyo'o cusu' ji'i ngu' judío tya'a ya. ⁵ Pana ná ndaquiya' ya ji'i cha' nu nchcui' ngu' bi' tsiya' ti. Ngua ti' ya cha' ná hcuna' tsiya' ti ni sca cha' liñi nu cua nda Cristo lo'o na, nu lo'o cua ngua'ni lyaá yu ji'na; ngua ti' ya cha' tyanu tso'o lcaa cha' bi' ne' cresiya ji'i ma.

⁶ Ná ndube ti' na' masi nacui' ngu' cha' tlyu tsa ñati laca nu ngu' nu laca loo ji'na bi'; jlo ti' na' cha' sca ti cuayá' laca lcaa na cuentya ji'i ycu'i' Ndyosi. Pana masi loo laca ngu' bi', ná ngulo ngu' bi' cña jna' cha' culu'u na' xa' la cha' ji'i cu'ma ngu' xa' tsu'. ⁷ Ndi'ya ngua: ngutucua' ngu' bi' ji'i cha' nu nchcui' na' lo'o ngu'; cua ngüiñi cha' ji'i ngu' bi' lo'o na' li'; cua ngua cuayá' ti' ngu' cha' cua nda ycu'i' Ndyosi cña 'na cha' tsa'a ta na' cha' ji'i Ni lo'o cu'ma ngu' xa' tsu', ñi'ya taca clyaá ma ji'i nu cuxi. Lo'o jua'a nacui' ngu' cha' cua nda Ni la cui' cña ji'i nu Pedro bi', cha' hcui' yu cha' tso'o bi' lo'o ngu' judío. ⁸ La cui' ycu'i' Ndyosi nu nda ji'i Pedro ndyaa nclyu'u yu cha' ji'i Ni ji'i ngu' judío, la cui' ycu'i' Ndyosi bi' laca nu cua nda Ni 'na ndya'a na' nclyu'u na' cha' tso'o bi' ji'i ngu' xa' tsu'.

⁹ Bi' cha' ngutucua' ngu' cña 'na, nu Jacobo lo'o Pedro lo'o Juan bi', la cui' ngu' nu laca loo ji'i ngu' tya'a ngusñi na cha' ji'i Cristo. Stu'ba ti nchcui' ngu' bi', cha' tso'o tsa ngua'ni

ycui' Ndyosi lo'o na' nu lo'o nda Ni cña bi' 'na. Li' ngusñi ya' tya'a ya lo'o ngu' bi', na' lo'o Bernabé, cha' caca cuayá' ti' ya cha' tso'o ti nti' ngu' ña'a ngu' ji'i ya, cha' stu'ba ntsu'u cha' ji'i ngu' lo'o ya, cha' tya tsaa la ya quichi tyi ngu' xa' tsu'. Tyanu ycu' ngu' bi' ca su ndi'i tya'a ya, nu ngu' judío bi' li'. ¹⁰ Tsa bi' ti cha' nchcui' ngu' lo'o ya, nu ngüijña ngu' ji'i ya cha' lcaa tyempo tyi'u ti' na na laca nu lyiji ji'i nu ngu' ti'i tya'a na nu ndyanu nde Judea. Bi' laca nu ndyu'ni cña ti' na' cha' cua'ni na'.

Lye xi nchcui' Pablo lo'o Pedro nde quichi Antioquía

¹¹ Lo'o li' ndyalaa Pedro nde quichi Antioquía, ca su ndi'i na'. Tiya' la li' ndya'a na' slo yu, ngua'a na' ji'i yu xqui'ya cha' cua ntsu'u sca cha' cuxi nu ndyu'ni yu. ¹² Ndi'ya ngua cha' bi': Nu lo'o ndyalaa ca ti yu, ná ngua tyuju'u ti' yu; ndyacu yu lo'o ngu' tya'a na ca bi', masi ngu' xa' tsu' laca ngu'. Pana nu lo'o ndyalaa xi xa' la tya'a ngu' judío nu nda Jacobo ji'i lijya, li' nguta'achu' yu; nga'aa ntaja'a cacu yu lo'o ngu' xa' tsu' bi' li'. Cua ndyutsii yu si ña'a ngu' judío tya'a yu ji'i yu cha' ndyacu yu lo'o ngu' xa' tsu' bi', cha' ná ntsu'u chacuayá' ji'i ngu' judío cha' cacu ngu' lo'o ngu' xa' tsu', xqui'ya cha' ná lubii ngu' xa' tsu' tsiya' ti ngua ti' ngu' judío. ¹³ Lo'o li' la cui' jua'a ngua'ni xa' la ngu' judío tya'a ntsu'u cha' ji'na lo'o Cristo, sca ti cuayá' siya' tyiquee ngu' lo'o Pedro; lo'o ycu' Bernabé ngua ti' yu cua'ni yu ñi'ya nu ngua'ni ngu' bi', cha' siya' tsa tyiquee ngu'. ¹⁴ Pana nu lo'o ngua cuayá' ti' na' cha' ná ndyu'ni ngu' ñi'ya nu ndyu'u cha' tso'o nu ngulu'u Cristo ji'na cha' clyáa na ji'i nu cuxi, li' nchcui' na' lo'o Pedro slo lcaa ngu' nu ngusñi cha' ji'i Cristo quichi bi'. Ndi'ya ni na' ji'i yu li': “Ngu' judío laca nu'u”, nacui na' ji'i Pedro bi'. “Tya lo'o ndyalaa nu'u ca nde, cua ngua'ni nu'u ñi'ya nu ndu'ni ngu' xa' tsu' re, cha' tya'a na laca ngu' cuentya ji'i Cristo; ná ngua'ni nu'u ñi'ya nu ndu'ni ngu' judío tya'a quichi tyi na. Bi' cha' lacua, ná tso'o si juani nti' nu'u cha' tatsaa nu'u ji'i ngu' xa' tsu' re, cha' cua'ni ngu' ñi'ya nu ndu'ni ngu' judío.” Jua'a nacui na' ji'i yu.

Stu'ba cha' laca ji'i ngu' judío lo'o lcaa ñati chalyuu

¹⁵ Nu cuare ni, ngu' judío laca ya tya lo'o ngula ya chalyuu nu ndaquiya' ji'i lcaa cha' nu nda ycu' Ndyosi lo'o ya; si'i na ndaquiya' ya ji'i cua ña'a ca cha' cuxi ñi'ya ndu'ni ngu' xa' tsu'. ¹⁶ Pana jlo ti' ya cha' ná taca ca tso'o cresiya ji'i ya cuentya ji'i ycu' Ndyosi, masi ndu'ni ti ya cua ña'a ca cña nu nda jyo'o Moisés cha' cua'ni ya; sca ti si jlya ti' ya ji'i cña nu ngua'ni Jesucristo cuentya ji'na, li' taca ca tso'o cresiya ji'i ya. Bi' cha' lo'o cuare cua ngusñi ya cha' ji'i Jesucristo, cha' taca ca tso'o cresiya ji'i ya cuentya ji'i ycu' Ni, cha' nu jlya ti ti' ya ji'i Jesús, nga'aa si'i xqui'ya cña nu ndyu'ni ya nu nda jyo'o Moisés ji'i ya. Ni sca na ná taca ji'na ca tso'o cresiya ji'na cuentya ji'i ycu' Ndyosi xqui'ya cha' ndaquiya' ti na sca cha' nu nda jyo'o cusu' lo'o na.

¹⁷ Tso'o lacua. Masi ngu' judío laca ya, cua jlo ti' ya cha' xqui'ya cña nu cua ngua'ni Cristo cuentya ji'na, bi' cha' taca caca lubii cresiya ji'i ya cuentya ji'i ycu' Ndyosi. La cui' ti cha', nga'a cha' chcui' ya ji'i ycu' ca ya cha' lo'o lcaa ngu' judío tya'a ya ntsu'u qui'ya ji'i ya, ñi'ya lo'o nacui ya cha' ntsu'u qui'ya ji'i ngu' xa' tsu'. Pana si'i Cristo laca nu ngua'ni cha' laca ya ñati cuxi. ¹⁸ Bi' cha' nga'aa ndaquiya' ya ji'i cha' cusu' nu jlya tsa ti' ya ji'i nquicha'; lo'o juani si xa' taquiya' ya ji'i cha' cusu' nu ntsu'u ji'i ya, li' ntsu'u qui'ya ji'i ya lo'o ycu' Ndyosi chaca quiya' xqui'ya cha' si'i na tyucui tyiquee ya ngusñi ya cha' ji'i Jesucristo. ¹⁹ Lo'o na' ni, ná nchca cua'ni na' lcaa cha' cusu' bi', bi' cha' cua ndye cha' jna' lo'o cha' bi'; juani xcui' ndi'i na' chalyuu cha' cua'ni na' lcaa ña'a cña nu nti' ycu' Ndyosi cha' cua'ni na'. ²⁰ Cuentya ji'i cha' cusu' bi' laca na' ñi'ya laca si cua ngujuii na', ñi'ya laca si stu'ba ti nga'a na' lo crusi lo'o Jesús; juani nga'aa si'i ycu' ca ti na' laca na' loo ne' cresiya 'na, cha' Cristo laca nu laca loo ne' cresiya 'na juani. Ndi'i tso'o ti na' chalyuu juani sca ti xqui'ya cha' jlya ti' na' ji'i cña nu cua ngua'ni ycu' Jesús, nu sca ti Sñi' ycu' Ndyosi; bi' laca nu ntsu'u tsa tyiquee ña'a jna', bi' laca nu cua nda chacuayá' ji'i ngu' cha' cujuui ngu' ji'i ycu' yu cuentya jna'. ²¹ Si'i cha' ná ndube ti' na' ji'i lcaa cha' tso'o nu ngua'ni ycu' Ndyosi lo'o ngu' judío tya'a ya; laca cha' ndube tsa ti' na' cha' ná taca ca tso'o cresiya ji'na cuentya ji'i ycu' Ndyosi, masi tso'o tsa ndaquiya' na ji'i cña nu

nclyo cha' cusu' bi' ji'na. Ndube tsa ti' na' cha' ná ngujuui Jesús jua'a ti; ntsu'u cña nu ngua'ni yu lo'o ngujuui yu lo crusi bi', na cua ngua'ni tso'o yu ji'i cresiya ji'na cuentya ji'i ycuu' Ndyosi nu ngua li'.

3

Sca ti lo'o xñi na cha' ji'i Cristo, li' caca quiñi tso'o cha' ji'na lo'o ycuu' Ndyosi

¹ Na tonto tsa ma, cu'ma ngu' gálatas, cha' nduna ma cha' nu nda nu ngu' cuiñi bi'; laca ma ñi'ya si ntsu'u nu ngua'ni cucha'a ji'i ma. Bi' cha' juani nga'aa nti' ma xñi la ma cha' liñi nu cua nda Cristo lo'o na. Pana lo'o nda ya cha' ji'i Cristo lo'o ma tya clyo, li' ngulu'u tsa ya ji'i ma ñi'ya ngua lo'o ngujuui Jesucristo lo crusi xqui'ya na; jua'a ngulu'u ya ji'i ma ña'a cuayá' nu ngua cuayá' tso'o ti' ma cha' bi'. ² Xacui ma cha' 'na lacua: ¿Ha cua ndyanu Xtyi'i ycuu' Ndyosi ne' cresiya ji'i ma juani? ¿Ñi'ya ngua ji'i ma cha' ngujuui Xtyi'i ycuu' Ndyosi ji'i ma lacua? ¿Ha ngujuui Xtyi'i Ni ji'i ma xqui'ya cha' cua ngua'ni ma cña nu nscua lo cha' cusu' bi' cha' cua'ni ma? Si'i. Cua jlo ti' ma cha' ngujuui Xtyi'i ycuu' Ni ji'i ma lo'o ngusñi ma cha' liñi nu cua nda ya lo'o ma, cha' ji'i ycuu' Cristo. ³ ¿Ni cha' laca tonto tsa nclyacua ti' ma juani? Xqui'ya cña nu ndyu'ni Xtyi'i ycuu' Ndyosi lo'o ma, bi' cha' nguxana ca ti ma cha' ntsu'u cha' ji'i ma lo'o ycuu' Ndyosi nquicha'; pana nu juani ni, xqui'ya cha' lye tsa cua'ni cña ti' ycuu' ca ma, jua'a nti' ma cha' caca ji'i ycuu' ca ma quiñi tso'o cha' ji'i ma lo'o ycuu' Ni. ⁴ Masi ngua'ni Ni quiña'a cha' tlyu ca slo ma tya tsubi' la, ntsu'u quiya' nclyacua ti' na' cha' ná ngua tso'o cresiya ji'i ma tsiya' ti, nu lo'o ña'a na' ñi'ya nu ndyu'ni ma. Pana jlo ti' na' cha' ngua tso'o la xi cresiya ji'i ma xqui'ya cha' tlyu bi'. ⁵ Na cua nda ycuu' Ndyosi Xtyi'i ycuu' Ni cha' tyanu ne' cresiya ji'i ma, lo'o xqui'ya nu bi' cua ngujuui ñi'ya caca tyuu lo cha' tlyu nu ndyu'ni ycuu' Ndyosi nde su ndi'i cu'ma. Lo'o ndu'ni Ni jua'a, si'i xqui'ya cha' ndaquiya' ma ji'i cha' cusu' bi'; pana ndu'ni Ni jua'a, xqui'ya cha' jlya ti' ma lo'o ndyuna ma cha' tso'o ji'i cña nu cua ngua'ni Jesús cuentya ji'na.

⁶ Nu jyo'o cusu' ji'i ya, nu Abraham bi' ni, cua jlya tsa ti' nu cusu' bi' lcaa cha' nu cua nda ycuu' Ndyosi lo'o yu. Xqui'ya cha' cua jlya ti' yu cha' bi', li' ntucua' Ni cha' ji'i yu ñi'ya si ngua yu sca ñati nu ndu'ni xcui' cha' tso'o. ⁷ Lo'o jua'a nga'a cha' ca cuayá' ti' ma cha' cua ña'a ca ñati nu ngusñi cha' ji'i Cristo, chañi cha' laca ñati bi' ñi'ya laca ngu' judío, cha' ndyu'ni ngu' bi' la cui' ñi'ya nu ngua'ni jyo'o Abraham, masi tyempo juani. ⁸ Cua nscua lo quityi cusu' cha' ndi'ya nchcui' ycuu' Ndyosi lo'o nu Abraham bi' nu ngua sa'ni: “Caca tso'o cresiya ji'i lcaa ñati nu ndi'i xa' tsu' xqui'ya nu'u”, nacui Ni ji'i Abraham. Ycuu' Ndyosi laca nu cua nda cha' bi' lo'o jyo'o bi' yala la, cha' jua'a lo'o cu'ma ngu' xa' tsu' caca tso'o cresiya ji'i ma cuentya ji'i ycuu' Ndyosi nde loo la, nu lo'o xñi ma cha' ji'i ycuu' Ni. ⁹ Tso'o ti nti' Ni ña'a Ni ji'i Abraham nu ngua sa'ni, xqui'ya cha' ngusñi nu cusu' bi' cha' nu nchcui' ycuu' Ni lo'o yu; bi' cha' caca cuayá' ti' na cha' tso'o nti' Ni ña'a Ni ji'na, cua ña'a ca na nu xñi na cha' ji'i Cristo.

¹⁰ Pana cua ña'a ca ñati nu tsa bi' ti cña nti' cha' taquiya' ji'i cha' cusu' nu nguscua jyo'o Moisés, tyanu yabe' hichu' ñati bi', cha' ndi'ya nchcui' quityi ji'i ycuu' Ndyosi: “Tyanu yabe' hichu' lcaa ñati si ná taquiya' ngu' ji'i lcaa ca cha' nu nscua lo quityi bi'”. ¹¹ Bi' cha' caca jlo ti' na cha' ná nchca ca lubii cresiya ji'na cuentya ji'i ycuu' Ndyosi lo'o ndaquiya' ti na ji'i cña nu nda cha' cusu' bi', cha' ná nchca tyi'u ti' na lcaa ca cha' bi'. Chaca cha' nchcui' quityi bi': “Caca tso'o cresiya ji'na cuentya ji'i ycuu' Ndyosi xqui'ya cha' ngusñi na cha' ji'i ycuu' Ni; li' taca caja sca chalyuu nu ná nga'a cha' tye tsiya' ti ji'na”. ¹² Pana lo'o xcui' ndaquiya' na ji'i cha' cusu' bi', li' ná ntsu'u sca cha' ji'i Cristo nu nga'a cha' xñi na hasta ca ne' cresiya ji'na, cha' ndi'ya nchcui' cha' cusu' bi' lo'o na: “Sca ti si cua'ni na lcaa ca cña nu culo ycuu' Ndyosi ji'na, caca tyi'i tso'o ti na chalyuu li'”, nacui quityi bi'.

¹³ Cua ngulo Cristo ji'na ji'i yabe' nu ngusta ycuu' Ndyosi hichu' na xqui'ya cha' ná ndaquiya' na ji'i lcaa cha' tsiya' ti nu nda Ni lo'o na; yabe' nu ntsu'u ji'na bi' cua ndyanu hichu' ycuu' Jesús li'. Ndi'ya nscua cha' lo quityi ji'i ycuu' Ndyosi: “Si tlyu tsa yabe' ntsu'u ji'i sca ñati, ntsu'u cha' cujuu'i ca'a ngu' ji'i ña'a lu'ú ti lo sca yaca ndu cha' cajaa yu”.

¹⁴ Jua'a ngua cha' lo'o ngu' xa' tsu' caja cha' tso'o ji'i ngu' xqui'ya Jesucristo, cha' tso'o nu cua ngüiñi ji'i ycu' Ndyosi lo'o nu jyo'o Abraham bi' nu ngua sa'ni. Li' caca ji'i ngu' xa' tsu' ñi'ya nu nchcui' ycu' Ndyosi lo'o Abraham, cha' caja Xtyi'i ycu' Ni ji'i lcaa na nu lo'o xñi na cha' ji'i Cristo.

Sa'ni la cua ngüiñi cha' ji'i ycu' Ndyosi lo'o Abraham

¹⁵ Cu'ma tya'a ntsu'u cha' ji'na lo'o Cristo, ta na' sca cuii lo'o ma juani cuentya ji'i sca ñati nu nti' quiñi sca cha' ji'i yu lo'o tya'a yu. Cyo culo ngu' sca quityi. Lo'o cua ndye ngua stu'ba cha' bi' ji'i ngu', li' nga'aa caca ji'i xa' ñati tacu' ngu' ji'i cha' bi'; nga'aa caca xcutsa'a la ngu' cha' bi'. ¹⁶ Jua'a ngua'ni ycu' Ndyosi lo'o nu Abraham bi'; cua ngüiñi cha' ji'i Ni lo'o jyo'o cusu' bi', jua'a lo'o sca ñati nu tyu'u ji'i jyo'o cusu' bi' tyempo nde loo la. Ná nacui quityi ji'i ycu' Ndyosi cha' quiñi cha' ji'i Ni lo'o tyu'u tya'a ñati bi'. “Na cua ngüiñi cha' ji'i ycu' Ndyosi lo'o sca ti ñati nu tyu'u ji'i Abraham nde loo la”, nacui quityi. Lo'o nu sca ti ñati bi' ni, Cristo laca bi'. ¹⁷ Ndi'ya cha' nti' na' chcu' na' lo'o ma: Cua ngua stu'ba cha' ji'i ycu' Ndyosi lo'o Abraham nu ngua li'; cua ndya'a jacua siyento ntucua calaa tyii yija tya lo'o cua ngüiñi cha' ji'i ycu' Ni lo'o nu cusu' bi', lo'o li' nda ycu' Ndyosi cha' lo'o Moisés cha' culo yu cña ji'i ngu' cuentya ji'i Ni. Bi' cha' ná ngua ji'i cha' nu nda Moisés bi' tacu' lo cha' nu cua ngüiñi ji'i ycu' Ndyosi lo'o Abraham nu ngua sa'ni la, cha' ná taca cua'a ngu' ji'i cha' bi' tsiya' ti. ¹⁸ Si ntsu'u cha' taquiya' na ji'i lcaa cña nu ngulo Moisés ji'na, cha' jua'a clyaá na ji'i nu cuxi, li' nga'aa nti' cha' jlya ti' na cha' nu cua ngüiñi ji'i ycu' Ndyosi lo'o na cha' cua'ni lyaá Ni ji'na. Pana cha' liñi laca cha' cua ngüiñi cha' ji'i ycu' Ni lo'o Abraham, cha' cua'ni Ni sca cha' xlya'be lo'o na nu lo'o cua'ni lyaá Ni ji'na.

¹⁹ ¿Ni cha' laca ngulo ycu' Ndyosi cña ji'i nu jyo'o Moisés bi', cha' nguscua yu cña bi' lo quityi cuentya ji'i Ni lacua? Tiya' la ngua cha' nda Ni cha' bi' lo'o Moisés, cha' caca cuayá' ti' na ñi'ya nu nacui ycu' Ndyosi cha' laca scaa cha' cuxi. Pana xti ti tyempo ndalo cha' bi' ña'a cuayá' nu ndyalaa Cristo, la cui' tya'a ñati ji'i jyo'o Abraham; na cua nchcui' ycu' Ndyosi cha' ji'i nu Cristo bi' nu lo'o cua ngüiñi cha' ji'i ycu' Ni lo'o jyo'o cusu' Abraham bi' tya cyo. Nu lo'o nda Ni cha' bi' lo'o nu jyo'o Moisés bi' ni, lo'o xca ji'i ycu' Ni ndu lo xlya ca'ya bi' cuentya ji'i ycu' Ndyosi, cha' chcu' lo'o nu cusu' Moisés bi'. Cla'be la bi' ngutu jyo'o Moisés bi' cha' chcu' yu lo'o ñati, cha' tu'ba ji'i ycu' Ndyosi ngua nu cusu' bi'. ²⁰ Pana juani ná ndu'ni cha' caja sca ñati chalyuu nu caca tu'ba ji'i ycu' Ndyosi cha' chcu' Ni lo'o na. Cua ngüiñi cha' ji'i Ni lo'o na nu ngua sa'ni si jlya ti' na ji'i cha' bi', la cui' cha' nu cua ngua'ni Jesús cuentya ji'na juani.

Nde laca cña nu ngua'ni cha' cusu' bi'

²¹ Tso'o si cua'ni na cña nu nscua lo quityi cusu' cha' cua'ni na lacua. Lo'o jua'a ndu'ni tsa cha' xñi na lcaa cha' nu nda ycu' Ndyosi lo'o ñati. Pana masi taquiya' na ji'i lcaa cha' cusu' bi', ná taca caja chalyuu cucui bi' ji'na jua'a ti; ná taca ca tso'o cresiya ji'na cuentya ji'i ycu' Ni xqui'ya cha' ndyu'ni ti na lcaa cña nu nscua lo quityi cusu' bi' cha' cua'ni na; ná caca jua'a tsiya' ti. ²² Cua nchcui' quityi ji'i ycu' Ndyosi cha' nu cuxi laca loo la ji'i lcaa ñati chalyuu, ñi'ya si na cua laca na preso ji'i. Si jlo ti' na cha' nu cuxi laca loo ji'na, li' taca ji'i Ni cua'ni lyaá Ni ji'na; ta Ni chalyuu cucui ji'na li', nu lo'o xñi na cha' ji'i ycu' Jesucristo. Bi' laca nu cha' tso'o nu cua ngüiñi ji'i ycu' Ni lo'o na.

²³ Lo'o tya lyiji caa Jesucristo ni, tya lyiji caja ñi'ya jlya tso'o ti' na cha' ji'i ycu' Ni; bi' cha' ngua cha' cusu' bi' loo ji'na, ña'a cuayá' caca jlya tso'o ti' na ji'i Ni xqui'ya Cristo. ²⁴ Laca cha' cusu' bi' loo ji'na ñi'ya nti' si laca na sca nu sube; ngulu'u cha' cusu' bi' xi cha' liñi ji'na ña'a cuayá' nu ñaa ycu' Cristo. Pana juani cua'ni Cristo cha' caca tso'o cresiya ji'na cuentya ji'i ycu' Ndyosi, ñi'ya nu nti' ycu' Ni cha' caca na nu lo'o jlya ti' na ji'i nu Cristo bi'. ²⁵ Lo'o juani taca jlya tso'o ti' na ji'i ycu' Ndyosi xqui'ya Jesucristo, nga'aa si'i cha' cusu' nu laca loo ji'na.

²⁶ Sñi' ycu' Ndyosi laca lcaa cu'ma juani lo'o ngusñi ma cha' ji'i Jesucristo, xqui'ya cha' cua ntsu'u cha' ji'i ma lo'o Ni. ²⁷ Lo'o ngua stu'ba cha' ji'na lo'o Ni, li' cua ntyucuatya ngu'

ji'i lcaa na chacuayá' ji'i Cristo, cha' jua'a cua ndyanu lcaa cha' ji'i Cristo ne' cresiya ji'na, ñi'ya nti' si cua laca cha' bi' sca late' nu quixii chu' na. ²⁸ Nu lo'o cua ngua stu'ba cha' ji'na lo'o Jesucristo, la cui' tyempo bi' ngua stu'ba cha' ji'na lo'o tya'a ñati' na; bi' cha' nga'aa chcu' na cha' ngu' judío laca ya, cha' ngu' xa' tsu' laca ma; nga'aa chcu' na cha' msu nu ngüi'ya ñati' laca ma, cha' ñati' nu ndi'i tso'o ti laca na; nga'aa chcu' na cha' qui'yu laca na, cha' cuna'a laca ma. Lcaa na, stu'ba cha' ji'na lo'o tya'a na juani. ²⁹ Nu lo'o ngusñi na cha' ji'i ycu' Cristo, li' la cui' jua'a laca na ñati' nu ndyu'u ji'i jyo'o Abraham, masi tiya' la ñaa na chalyuu. Su cua ndye, li' tyanu cha' ji'na, lcaa ña'a cha' nu cua ngüiñi ji'i ycu' Ndyosi lo'o nu Abraham bi' cua sa'ni la cha' tyacua ji'na.

4

¹ Ndi'ya cha' nti' na' ta na' lo'o ma: Sca nu sube ni, masi nguxtyanu jyo'o sti lcaa cha' tso'o ji'i lo'o nguju' sti, cha' tya cuañi' nu sube bi', stu'ba nti' lo'o msu nu ngüi'ya ti sti; na ji'i nu sube bi' laca lcaa cha' tso'o bi', pana tya lyiji casu' yu. ² Ni jacua' tyalaa tsa nu caja cha' nu nguxtyanu jyo'o sti nu sube bi' ji'i, xa' ñati' laca loo ji'i nu sube bi', xa' ñati' laca nu ndyi'ya loo cña ji'i nu sube bi'. ³ La cui' jua'a laca ji'na lo'o Jesús. Lo'o tya lyiji cuna na cha' ji'i Jesús, caca ñacu' na cha' tya sube na, xqui'ya cha' tya ndu'ni na cña nu ndatsaa cua ña'a ca jo'ó ji'na, ñi'ya nu ndu'ni ti xa' ñati'. ⁴ Pana lo'o cua ndyalaa tsa nu ndu'u scua cha' nu ngüiñi ji'i Ni lo'o na, li' cua nda ycu' Ndyosi ji'i Sñi' ycu' ca Ni ñaa chalyuu; sñi' sca nu cuna'a ngu' judío ngua nu Jesús bi', lo'o jua'a ndaquiya' tsa yu ji'i lcaa cha' cusu' nu jlya ti' ngu' judío. ⁵ Jua'a ñaa Jesús nde chalyuu cha' cua'ni lyaá yu ji'na ji'i yabe' nu ntsu'u ji'na xqui'ya cha' cusu' bi'. Lo'o jua'a ta Ni chacuayá' juani cha' cua cusu' la na, cha' tyanu cha' ji'na ñi'ya nu nscua cha' tyacua ji'na, xqui'ya cha' laca na sñi' ycu' Ni.

⁶ Bi' cha' laca cua nda ycu' Ndyosi Xtyi' ycu' Ni nu tyanu ne' cresiya ji'i ma, cha' culu'u Ni ji'i ma cha' cua laca ma sñi' ycu' Ni. Xtyi' ycu' Ni ndu'ni cha' taca chcu' na lo'o ycu' Ndyosi chañi ca: “¡Papá! ¡Sti na!” ñacu' na. ⁷ Nga'aa laca ma ñi'ya laca sca msu nu ngüi'ya ti ñati, na cua laca ma sñi' ycu' Ndyosi; bi' cha' juani ta Ni lcaa cha' nu ndyanu cha' tyacua ji'i ma chacuayá' ji'i Cristo, cha' laca ma sñi' ycu' Ni.

Ndube tsa ti' Pablo ñi'ya nu nguñilo'o ngu' ji'i ngu' gálatas

⁸ Sa'ni la lo'o tya lyiji caca cuayá' tso'o ti' ma cha' ji'i ycu' Ndyosi, xa' la jo'ó ndatsaa ji'i ma cha' cua'ni ma cña ji'i, jo'ó nu si' jo'ó nu chañi ca. ⁹ Lo'o juani cua nslo ma ji'i ycu' Ndyosi; hasta tso'o la ñacu' na, cua ndyuloo ycu' Ni ji'i ma. ¿Ni cha' laca nti' ma tya'achu' ma ji'i cha' ji'i ycu' Ndyosi lacua? Xa' cua'ni ma cña nu ndatsaa cua ña'a ca jo'ó nu cuxi ti bi' ji'i ma li', jo'ó nu ntsu'u ji'i ñati' ti; pana ná ndyu'u tso'o cha' bi' tsiya' ti, ná caca cua'ni lyaá jo'ó bi' ji'na. ¹⁰ Lo'o juani caca tso'o cresiya ji'i ma cuentya ji'i ycu' Ndyosi si taquiya' ma ji'i tsa tacati ji'i ngu' judío, nti' ma, masi ta'a nu ndacui snu' tsa, masi ta'a lo'o cuañi' co', masi ta'a nu ndu'ni ngu' ndacui sca yija; ¹¹ bi' cha' quiña'a tsa cha' nlyacua ti' na' si ná ngua'nijo'o tsiya' ti lcaa cha' nu ngulu'u na' ji'i ma, si xlya'be ti ngulu'u na' cha' bi' ji'i ma.

¹² Cu'ma tya'a ntsu'u cha' ji'na lo'o Jesucristo, tya'na chcu' na' lo'o ma juani, cha' cua nti' na' cha' caca ma ñi'ya nu laca na' tsiya' ti. Nga'aa nchca tatsaa ngu' 'na juani lo'o cha' cusu' bi', masi ngu' judío laca na'; stu'ba ti laca na' lo'o cu'ma juani, cha' cua ngulaá na' ji'i nu cha' cusu' nu ndatsaa tsa 'na. Tya lo'o ñaa na' ca slo ma tya clyo, ná sca cha' cuxi ngua'ni ma lo'o na'. ¹³ Cua jlo ti' ma ñi'ya ngua 'na nu lo'o nda na' cha' lo'o ma tya clyo, cha' taca cua'ni lyaá Cristo ji'na; quicha tsa na' nu ngua li', bi' cha' ngua laja 'na cha' ta na' cha' bi' lo'o ma. ¹⁴ Lo'o jua'a ná nchcu' cuxi ma 'na li', ná ngulo'o ma 'na, masi tya xi tya ndalo ma 'na cha' quicha tsa na'; xa' ña'a ngua'ni ma lo'o na' li', ntucuá ma cha' jna' ñi'ya si cua laca na' sca xca ji'i ycu' Ndyosi, ñi'ya si cua laca na' ycu' Jesucristo. ¹⁵ Tso'o tsa ntsu'u tyiquee ma ña'a ma 'na nu ngua tyempo bi'; hasta culo ma la cui' ca si'yu cloo ma cha' ta ma 'na ngua ti' ma nquicha', cha' cua nti' tsa ma xtyucua ma jna'. Lo'o juani

ni, ¿na laca ngua jilí mā juani? ¹⁶ ¿Ha nti' mā cha' tya'a cusu mā laca na' xqui'ya cha' liñi nu nda na' lo'o mā?

¹⁷ Chañi cha' nti' tsa nu ngu' cuiñi bi', cha' taquiya' mā jilí cha' nu nchcui' ngu' bi' lo'o mā. Pana si'i cha' tso'o tyiquee ngu' ndyu'ni ngu' jua'a; na cua nti' ngu' bi', cha' nga'aa taquiya' mā jilí cha' nu nchcui' ya lo'o mā, cha' taquiya' la mā jilí ycuí' ca ngu' bi'. ¹⁸ Tso'o tsa si lo'o xa' la ñatí culu'u ngu' la xi cha' liñi jilí mā, si ntsu'u cha' tso'o tyiquee ngu' ña'a ngu' jilí mā. Tso'o si jua'a caca tyucui tyempo, masi ndi'i na' lo'o mā, masi ná ndi'i na'. ¹⁹ Chaca quiya' ti'í tsa ntsu'u tyiquee na' ña'a na' jilí mā, cha' ñi'ya laca sñi' na', jua'a laca mā; ña'a na' jilí mā ñi'ya si laca na' sca nu cuna'a nu ti'í tsa nchcubé' jilí cha' cua cala ti sñi'. Talo cha' ti'í bi' 'na ña'a cuayá' nu tyu'u xcui' cha' jilí Cristo tyiquee mā. ²⁰ Pana ná jlo ti' na' tsiya' ti ñi'ya scua na' quityi re nu tsa slo mā juani; tso'o la si caja ñi'ya nu tsa'a na' slo mā cha' chcui' na' xi lo'o mā, cha' ná tyiquee' xa' ña'a cha' chcui' na li'.

Ñi'ya ngua cha' jilí Agar lo'o jilí Sara

²¹ Cu'mā, cua nti' mā taquiya' mā jilí cha' cusu' bi' ti. Tso'o lacua. ¿Ha bilya cuna mā cha' re, nu nchcui' cha' jilí Abraham? ²² Nacuí quityi cha' ngula tucua tya'a sñi' jyo'o Abraham bi': nu clyo ngua sñi' nu cuna'a cua', sca nu cuna'a nu cua ngüi'ya yu cha' cua'ni cña jilí yu; nu chaca bi' ngua sñi' ycuí' clyo'o yu, sca nu cuna'a nu ndi'i tso'o ti. ²³ Sñi' nu cuna'a cua' bi' ni, ngula bi' jua'a ti, ñi'ya nu nclya lcaa nu sube chalyuu; pana sñi' ycuí' clyo'o yu ni, ngula bi' xqui'ya sca cha' nu cua nda ycuí' Ndyosi lo'o sti, xtya'a sa'ni la, nu lo'o nacuí Ni cha' cala sñi' ngu'. ²⁴ Sca cui' nu nda na' lo'o mā laca cha' bi': tucua tya'a ngu' cuna'a ngua bi', nu jua'a nti' ñacuí cha' ntsu'u tucua lo cha' nu nda ycuí' Ndyosi lo'o ñatí chalyuu. Lo xlya ca'ya Sinaí nu nscua nde Arabia, ca bi' nguxana tsaca cha'; stu'ba nti' cha' bi' lo'o Agar, nu cuna'a nu ngüi'ya ti jyo'o Abraham. Natí nu jlya tsa ti' jilí cha' bi', laca ngu' ñi'ya laca sca msu nu ngüi'ya ti ñatí. ²⁵ Stu'ba ña'a naa Agar bi' lo'o ca'ya Sinaí bi', cha' jua'a ndyu'u cha' bi' cha'cña jilí ngu' Arabia; la cui' ca'ya bi' laca su nda ycuí' Ndyosi cha' lo'o ngu' judío tya clyo. Hasta juani tlyu tsa cña nga'a cha' cua'ni lcaa ngu' judío cuentya jilí cha' cusu' bi', tsa lo cña ñi'ya nu ngua'ni jyo'o Agar cuentya jilí jyo'o Abraham nu ngua sa'ni la. Lo'o nu ngu' judío nu ndi'i quichi' Jerusalén ni, cua nti' ngu' bi' tatsaa ngu' jilí na juani cha' taquiya' na jilí lcaa cña bi'. ²⁶ Pana cua ngujui chaca cha' jilí na, xqui'ya chaca nu cuna'a bi' nu ngua clyo'o Abraham, nu cuna'a nu ndi'i tso'o ti bi'. Chaca lo Jerusalén cucuí laca loo jilí na, bi' laca ñi'ya si laca quichi' tyi lcaa na nu jlya ti' na jilí Jesucristo; taca tyilí tso'o ti na ca bi'. ²⁷ Ntsu'u sca cha' nu nscua lo quityi cusu' nu nchcui' ndi'ya:

Cua'ni chaa ti' nu'u, ma' cusu' nu ná ndyiji sñi', masi ná tucuí ntsu'u jinu'u.

Chaa ti' xi'ya nu'u, ma' cusu', masi bilya jlo ti' nu'u ñi'ya ndyaa cha' nclya nu sube.

Ntsu'u quiña'a la sñi' nu cuna'a nu ná ngujui sñi' tya clyo;

ndi'i xti la sñi' nu cuna'a nu ntsu'u qui'yu jilí.

Jua'a nscua lo quityi jilí ycuí' Ndyosi.

²⁸ Isaac sñi' ycuí' clyo'o Abraham ngula xqui'ya sca cha' nu cua nda ycuí' Ndyosi lo'o ngu' cusu' jilí, cha' caca jua'a. Lo'o cu'mā, tya'a ngusñi na cha' jilí Jesús ni, lo'o cu'mā lo'o na' laca na sñi' ycuí' Ndyosi juani, xqui'ya sca cha' nu cua nda Ni lo'o na. ²⁹ Nu lo'o nguti' jyo'o Abraham bi' chalyuu, nu sñi' nu ngula jua'a ti ni, bi' laca nu ngua'ni lya' ti' jilí Isaac, sñi' ycuí' clyo'o yu, masi ngula nu Isaac bi' xqui'ya sca cha' nu nda Xtyi' ycuí' Ndyosi lo'o ngu'. La cui' jua'a laca juani, cha' nxu'u tya'a ngu' bi' lo'o na, cha' si'i sñi' ycuí' Ndyosi laca ngu' bi'. ³⁰ Lo'o jua'a ntsu'u chaca cha' nu nchcui' quityi cusu' bi', cha' ndi'ya nacuí clyo'o Abraham bi': “Culo'o jilí nu cuna'a nu ngüi'ya ti nu'u cha' tya cho', tyaalo'o jilí sñi' bi'. Ná taca tyanu cha' tso'o nu ntsu'u jinu'u lo'o tyucuaa sñi' nu'u. Ná nchca ca stu'ba cha' jilí sñi' nu cuna'a cua' bi' lo'o sñi' na', cha' sca nu cuna'a nu ndi'i tso'o ti laca na”, nacuí clyo'o Abraham bi'. ³¹ Lo'o lcaa na tya'a ngusñi na cha' jilí Cristo ni, si'i sñi' nu cuna'a nu ndi'i ndyu'ni cña msu ti laca na; na ndi'i tso'o ti na ñi'ya nguti'i Isaac, sñi' nu cuna'a nu ndi'i tso'o ti bi'.

5

Ña'a ti tya tyi'i tso'o ti na chalyuu lacua

¹ Cua ngua'ni lyaá Cristo ji'na, cha' taca tyi'i tso'o ti na chalyuu. Bi' cha' ña'a ti tya tyi'i tso'o ti ma chalyuu lacua; nga'aa ta ma tyempo cha' caca loo xa' ñati ji'i ma, ñi'ya si cua ngüi'ya ngu' ji'i ma cha' cua'ni ma cña ji'i ngu'.

² Cua'a jyaca ma ji'i cha' nu nchcui' na' lo'o ma. Pablo laca na' nu nda na' cha' re lo'o ma. Ndi'ya nacui' na' ji'i ma: Nga'aa caca xtyucua Cristo ji'i ma si ta ma chacuayá' cha' si'yu ngu' quiji ma ñi'ya nu ndu'ni ngu' judío cha' culacua ngu'. ³ Tya chcui' na' cha' bi' lo'o ma chaca quiya': Lo'o ngulacua ma ñi'ya si laca ma ngu' judío, li' ntsu'u cha' cua'ni ma lcaa ña'a cha' nu nscua lo quityi cusu' cuentya ji'i ngu' judío bi'. ⁴ Nu cu'ma nu jlya tsa ti' ma cha' caca tso'o cresiya ji'i ma cuentya ji'i ycu' Ndyosi si ndu'ni tacati ma ji'i cha' cusu' bi', na cua ngulochu' ma ji'i Cristo; nga'aa ndube ti' ma cha' ntsu'u tsa tyiquee ycu' Ndyosi ña'a Ni ji'i ma si jua'a ndu'ni ma. ⁵ Pana nu na ni, tso'o tsa ntsu'u tyiquee na ndu' ti' na cha' cua'ni Ni cha' ca tso'o lijyi cresiya ji'na cuentya ji'i ycu' Ni, nu lo'o tsa na tsa tyi'i na lo'o Ni. Bi' laca cña nu ndu'ni Xtyi'i ycu' Ni ne' cresiya ji'na, xqui'ya cha' ngusñi na cha' ji'i Cristo. ⁶ Lo'o jua'a si chañi cha' stu'ba ntsu'u cha' ji'na lo'o Jesucristo, li' ná ndu'ni cha' masi ngulacua na, masi ná ngulacua na. Sca ti cha' ndulo tsa ji'na cha' cua'ni na, cha' xñi tso'o la na cha' ji'i ycu' Ni; lo'o li' caca cua'ni na cha' tso'o ti tyu'u tyiquee na ña'a na ji'i tya'a ñati na.

⁷ Tso'o tsa ndyuni ma nquicha'. ¿Tilaca laca nu ndacu' cha' ji'i ma, cha' nga'aa taquiya' la ma ji'i cha' liñi nu cua nda Cristo lo'o ma? ⁸ Ycu' Ndyosi ngusubi ji'i ma tya clyo, pana si' ycu' Ni laca nu ngua'ni cha' nñilo'o ngu' ji'i ma juani. ⁹ Culacua xi ti' ma ni cña cua'ni xi ca ti scua tiye', nu lo'o su'ba ngu' ji'i lo quiña'a catyá xlyá; la cui' jua'a cña nu cua'ni cha' cuxi nu nda ngu' bi' lo'o ma. ¹⁰ Cuentya jna', ndyi'u tsa ti' na' ji'i ma xqui'ya ycu' nu Xu'na na, cha' jlya ti' na' cha' stu'ba ti ntsu'u tyiquee ma lo'o cha' nu cua nchcui' ca na'. Ná ndu'ni cha' tilaca laca nu ndya'a nchcui' cha' cuiñi lo'o ma cha' xcutsii ji'i ma, xcube' tsa ycu' Ndyosi ji'i ñati bi'.

¹¹ Cu'ma tya'a ngusñi na cha' ji'i Cristo, jlo ti' ma cha' nga'aa cua'ni lya' ti' ngu' judío 'na si cacha' na' ji'i ma cha' culacua ma ñi'ya ndu'ni ngu' bi'; pana ña'a ti ti' ti' ngu' bi' jna', xqui'ya cha' ná nda na' cha' bi' lo'o ma, cha' sca ti nchcui' na' lo'o cu'ma ñi'ya ndyuu' cha' lo'o ngujuii Jesús lo crusi. ¹² Nu ngu' nu ndya'a ndatsa ji'i ma cha' culacua ma cuentya ji'i ngu', tso'o la masi tye cuaña' ycu' ca ngu' si'yu ngu', si jua'a nti' ngu'.

¹³ Cua ngusubi ycu' Ndyosi ji'i ma cha' caca tyi'i tso'o ti ma chalyuu. Tsa bi' ti cha', tii ti ti' ma tyi'i ma chalyuu; ná clyana ma cha' cuxi nu cua'ni ma laja lo'o ndi'i tso'o ti ma, cha' si' na ndi'i tso'o ti na cha' culiji na na nu ntsu'u ji'na jua'a ti. Ntsu'u cha' xtyucua na ji'i tya'a ñati na xqui'ya cha' ntsu'u tsa tyiquee na ña'a na ji'i ngu', bi' cha' ndi'i tso'o ti na. ¹⁴ Li' taca cua'ni na lcaa cña nu nti' ycu' Ndyosi cha' cua'ni na, si taquiya' na ji'i sca ti cha'cña nu nchcui' ndi'ya: “Nga'a cha' tso'o ti tyu'u tyiquee na ña'a na ji'i xa' la ñati, ñi'ya nu tso'o tsa ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'i ycu' ca ti na”. ¹⁵ Pana si xcu' cha' cusuu ntsu'u ji'i ma lo'o tya'a ma, si xcu' na cua'ni ñu'u ma ji'i tya'a ma nti' ma, ná tyiquee' tye cha' ji'i ma lo'o tya'a ma tsiya' ti. Nga'a cha' cui'ya ma cuentya cha' ná cua'ni ma jua'a.

Tso'o la si cube ti' na ji'i cha' nu nda Xtyi'i ycu' Ndyosi cha' tyanu ne' cresiya ji'na

¹⁶ Ndi'ya cha' ta na' lo'o ma: Ta ma chacuayá' cha' caca Xtyi'i ycu' Ndyosi loo ne' cresiya ji'i ma ca su ndi'i ma; li' nga'aa jña ti' tyiquee ma cha' cua'ni ma cua ña'a ca cha' cuxi nu ndiya ti' ma, cha' laca ma ñati chalyuu. ¹⁷ Nu cha' cuxi nu ndiya ti' na ni, nxuu tya'a cha' bi' lo'o cha' nu nda Xtyi'i ycu' Ndyosi cha' tyanu ne' cresiya ji'na. Lo'o jua'a Xtyi'i ycu' Ndyosi ni, bi' laca nu nxuu tya'a lo'o cha' cuxi nu ndiya ti' na cha' cua'ni na, cha' laca na ñati chalyuu. Ná stu'ba cha' bi' tsiya' ti; bi' cha' nga'aa caca cua'ni ma cua ña'a ca cha' cuxi nu ndiya ti' ma, nu ngua'ni ma cua tsubi' la. ¹⁸ Lo'o taquiya' ma ji'i cha' nu nda Xtyi'i ycu' Ndyosi cha' tyanu ne' cresiya ji'i ma, li' nga'aa si' cha' cusu' nu nda ñati ti nu caca loo ji'i ma li'.

¹⁹ Ndi'ya laca cha' cuxi nu ndiya ti' ñati chalyuu, si ná ta ngu' chacuayá' cha' caca Xtyi'i ycu'i Ndyosi loo ne' cresiya ji'i ngu': xcui' na ñilo'o ti ngu' ji'i nu cuna'a, xcui' na ndu'ni suba' ngu' lo'o ñati, cuxi tsa ndu'ni ngu' lo'o tya'a ñati ngu'; ²⁰ jua'a ndu'ni tlyu ngu' ji'i lcu'i jo'ó; jua'a ndu'ni cucha'a ngu' bi' ji'i tya'a ñati ngu', lo'o jua'a liye' ti' ngu' ña'a ngu' ji'i tya'a ñati ngu', lye tsa nxuu tya'a ngu'; jua'a ndacui tsa ti' ngu' ji'i cha' tso'o nu ntsu'u ji'i tya'a ñati ngu', cha' xi ndaca tsa nchca ñasi' ngu'; ná ntaja'a ngu' tsiya' ti tya'a tyiquee ngu' cha' ji'i tya'a ñati ngu', tsa cu' ti ndya'a tyiquee ngu' cha' ji'i ycu'i ca ngu'; jua'a nlyana tsa ngu' cha' cusuu lo'o tya'a ñati ngu', ndatsaa ngu' ji'i tya'a ñati ngu' cha' ná cua'ni stu'ba cha' ji'i ngu' lo'o xa' la tya'a ngu'; ²¹ la cui' jua'a xcui' na nxlyaa' ti ngu' na nu ntsu'u ji'i tya'a ñati ngu', ndujuii ngu' ji'i tya'a ngu'; xcui' na cu'bi ti ngu', lo'o jua'a ntsu'u ngu' nu chcu' tsa ndacu, cha' quiña'a tsa na nti' ngu' bi' cacu ngu'; lo'o jua'a tya ntsu'u xa' la cha' cuxi nu ndu'ni ngu'. Liñi tsa cha' nu ta na' lo'o ma' juani ñi'ya nu ni na' ji'i ma' tya tsubi' la, cha' ná caca tyu'u cha' ji'na lo'o ycu'i Ndyosi nu lo'o caca ycu'i Ni loo ca nde loo la, si tsa cu' ti cua'ni na cha' cuxi jua'a.

²² Xa' ña'a cña ndu'ni Xtyi'i ycu'i Ndyosi ne' cresiya ji'na: ndu'ni Ni cha' tyu'u tyiquee na ña'a na ji'i tya'a ñati na; jua'a ndu'ni Ni cha' chaa ti' na cuentya ji'i Ni, cha' ti' ti tyi'i tyiquee na, cha' talo tyiquee na ji'i tya'a ñati na; jua'a ndu'ni Ni cha' ca tya'na ti' na ña'a na ji'i ñati, cha' xcui' tso'o ti cua'ni na lo'o ñati, cha' liñi ti cua'ni na lo'o ñati; ²³ jua'a ndu'ni Xtyi'i ycu'i Ndyosi lo'o na cha' ná quiña'a cha' ntsu'u tyiquee na cuentya ji'i ycu'i ca na, ndu'ni Ni cha' taca ji'na cua'a na ji'i ycu'i ca na li'. Nga'aa ntsu'u cha' sta ycu'i Ndyosi qui'ya ji'na, si cua'ni na jua'a. ²⁴ Cua' ngujuii Cristo lo' crusi cha' cati' qui'ya nu ntsu'u ji'na; bi' cha' cua' ngua'ni tye na ji'i lcaa cha' cuxi nu ntsu'u ne' cresiya ji'na tya tsubi' la, lcaa na nu ndacui ti' na ji'i nquicha', ngua'ni tye na ji'i xqui'ya cha' ntsu'u cha' ji'na lo'o ycu'i Cristo. Lo'o jua'a lcaa cha' nu tiji' ti' na ji'i, cua' nguxtyanu na ji'i cha' cuxi bi' juani. ²⁵ Tya lo'o ngusñi na cha' bi' clyo, li' ngujui chalyuu tso'o ji'na xqui'ya Xtyi'i ycu'i Ndyosi. Juani tso'o la si taquiya' na cha' nu nda Xtyi'i ycu'i Ndyosi lo'o na cha' tyanu ne' cresiya ji'na lcaa se'i su ndi'i na.

²⁶ La cui' ti ná tso'o si chcu' tyucuaa ti' na lo'o ñati, cha' jua'a caja quiña'a tsa cha' cusuu ji'na lo'o tya'a ñati na li', cha' tyixi tyiquee na. Lo'o jua'a ná tso'o si ña'a ti' na ji'i tya'a na.

6

Xtyucua na ji'i ñati tya'a ntsu'u cha' ji'na lo'o Cristo

¹ Cu'ma' ngu' tya'a na, ndi'ya nga'a cha' cua'ni ma' lo'o ña'a ma' cha' ngua cuxi cresiya ji'i sca ngu' tya'a ngusñi ma' cha' ji'i ycu'i Ndyosi, xqui'ya cha' ngua'ni yu sca cha' cuxi: nga'a cha' xtyucua ma' xi ji'i yu bi', cha' cati' qui'ya nu ntsu'u ji'i yu, cha' tucua' yu cña ji'i Cristo chaca quiya', cha' tya'a ntsu'u cha' ji'i ma' lo'o Xtyi'i ycu'i Ndyosi laca yu. Tsa tso'o ti chcu' ma' lo'o yu bi'. Lo'o jua'a tii ti ti' ma' tyi'i ycu'i ca ma' cha' ná cua'ni ma' la cui' cha' cuxi ñi'ya nu ngua'ni yu bi'. ² Cua'ni ma' cha' stu'ba ti caca tyiquee ma' lo'o tya'a ma', cha' caca xtyucua ma' ji'i ngu' lo'o sca cha' nu ntsu'u ji'i ngu', cha' ná cua'ni ngu' sca cha' cuxi. Jua'a taca taquiya' tso'o na lcaa cña nu nda Cristo cha' cua'ni na.

³ Na ñilo'o ti na ji'i ycu'i ca na si culacua ti' na cha' tso'o tsa laca na cuentya ji'i ycu'i Ndyosi; tso'o la si ta na cuentya cha' ná sca na laca na cuentya ji'i ycu'i Ni. ⁴ Ntsu'u cha' cui'ya na cuentya ñi'ya nu ndi'i scaa na chalyuu. Si chañi cha' tso'o tsa ndu'ni na, cha' ji'i ycu'i na laca cha' bi'; ná ntsu'u cha' cua'ni tyucuaa ti' na lo'o xa' la ñati. ⁵ Nga'a cha' talo na ji'i cña ji'na, lcaa cha' nu ndyacia ji'na chalyuu.

⁶ Lcaa tya'a na nu ndyaca tsa'a na cha' tso'o nu cua' nda Cristo bi', ntsu'u cha' ta na xi cha' tso'o nu ntsu'u ji'na cha' caja cua' ña'a ca na nu tyiji yu'u ji'i mstru nu ngulu'u cha' tso'o bi' ji'na.

⁷ Ná culacua ti' ma' cha' caca cñilo'o na ji'i ycu'i Ndyosi. Ná tucui caca ji'i cua'ni jua'a, cha' ñi'ya nu ndyu'ni sa scaa na chalyuu, jua'a tyacua cha' ji'na tiya' la nde slo ycu'i Ndyosi. Ñi'ya nti' lo'o cataa na sca si'yu ni, cha' la cui' si'yu nu ndyataa na, nde loo la la

cui' bi' tyu'u lo na nu ndyataa na, si'i xa' lo si'yu; ⁸ jua'a laca ñati na lo'o ndi'i na chalyuu, cha' lo'o cua'ni na cua ña'a ca cha' cuxi nu ndiya ti' na cha' cua'ni na, ná sca cha' tso'o tyacua ji'na nu lo'o cua ndye chalyuu. Tsa lo cua ti cha', ntsu'u cha' cajaa na, lo'o jua'a ti culiji yu'u ti lcaa cha' tso'o nu ntsu'u ji'na. Pana si cua'ni na lcaa ña'a cña nu nti' Xtyi'i ycu'i Ndyosi cha' cua'ni na, tso'o tsa tyu'u cha' ji'na li'; caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'na. Talo ycu'i ca na li', ná tye cña ji'na jua'a ti. ⁹ Bi' cha' ná tso'o si ca taja ti' na cha' cua'ni na cha' tso'o laja lo'o ndi'i na chalyuu. Lo'o tyalaa hora bi', li' tyu'u tucua cha' tso'o nu nacui Ni cha' tyacua ji'na nde loo la, la cui' cha' nu tyiquee' tsa ngujuatya na ji'i; pana ntsu'u cha' talo na, cha' ná ca taja ti' na ndu'ni na cña tso'o. ¹⁰ Bi' cha' tso'o si lcaa quiya' lo'o ña'a na ñi'ya caca xtyucua na ji'i cua ña'a ca ñati, li' cua'ni clya na cha' xtyucua na ji'i ngu' bi'. Clyo ndu'ni cha' xtyucua na ji'i tya'a na, nu ngu' nu ntsu'u cha' ji'i lo'o Cristo.

Cha' nu nscua Pablo su cua tye ti quityi

¹¹ Lo'o juani scua ycu'i ca ti na' tucua sna tya si'yu cha' lo quityi re. Tyaca' cha' tonu letra nscua na'. ¹² Nu ñati nu ndatsaa tsa ji'i ma cha' si'yu quiji ma ñi'ya nu ndu'ni ngu' judío cha' culacua ngu' ni, ndu'ni ngu' jua'a cha' nti' ngu' cha' caca stu'ba cha' ji'i ycu'i ngu' lo'o tya'a ngu' judío; li' ná cua'ni lya' ti' tya'a ngu' judío ji'i ngu' bi' si ngusñi ngu' cha' ji'i Jesucristo nu ngujuui lo crusi, nti' ngu'. ¹³ Lo'o ycu'i ngu' nu cua ngulacua ngu' jua'a ni, ná ndaquiya' ngu' ji'i lcaa ca cña nu nscua lo cha' cusu' cha' cua'ni na bi'. Tsa bi' ti cha' nti' ngu', cha' caja ñi'ya nu hcui' ngu' cha' tyixi lo'o tya'a ngu': Cua ngulacua ngu' jua xqui'ya ycu'i ya, ñacu'i ngu' ji'i tya'a ngu' li'. ¹⁴ Pana nu na' ni, sca ti cha' tso'o ntsu'u chalyuu nti' na', cha' nu ngujuui ycu'i Jesucristo nu Xu'na na lo crusi cuentya ji'na; bi' cha' nga'aa nti' na' ta na' xa' la cha' lo'o ñati. Lo'o jua'a xqui'ya cha' ngujuui ycu'i Cristo, nga'aa caca tatsaa nu cuxi nu ntsu'u chalyuu jna', cha' nga'aa ntsu'u cha' jna' lo'o cha' cuxi nu ntsu'u chalyuu juani. ¹⁵ Nu lo'o stu'ba ntsu'u cha' ji'na lo'o Jesucristo, ná ndu'ni cha' masi ngulacua na, masi ná ngulacua na, sca ti cuayá' laca na. Sca ti cha' nu ndulo la ji'na juani, cha' xcutsa'a Ni tsiya' ti lcaa cha' nu ndu'ni na lo'o ndi'i na chalyuu, cha' xcui' cha' tso'o cua'ni na li'. ¹⁶ Lcaa ñati nu ndu'ni jua'a xqui'ya Jesús laja lo'o ndi'i ngu' chalyuu, taca tyi'i tyiquee ngu' ti ti li', lo'o jua'a cua'ni tya'na ti' ycu'i Ndyosi ji'i ngu' bi' li'; jua'a cua'ni Ni lo'o lcaa na nu chañi cha' laca na ñati ji'i Ni.

¹⁷ Tya tsubi' la, tlyu tsa cña nda ma 'na, cha' ná ndaquiya' ma ji'i cha' nu nhcui' na' lo'o ma; bi' cha' juani nga'aa cua'ni ma cha' cusu' lo'o na' chaca quiya'. Cua ntsu'u cuayá' nu nscua lo cuaña' na', bi' laca cuayá' su nguxcube' ngu' 'na xqui'ya cha' ndyu'ni na' cña ji'i Jesús.

¹⁸ Cu'ma tya'a ngusñi na cha' ji'i ycu'i Ndyosi, lcaa hora tyi'u ti' ma ji'i ycu'i Jesucristo nu Xu'na na, cha' xcui' tso'o ti ndu'ni Ni lo'o ma. Lo'o jua'a chañi tsa cha' caca cha' bi'.

Quityi nu nguscua San Pablo ndyaa ca slo ñati j'i Jesucristo nde quichi Efeso

¹ Pablo laca na' nu nscua na' quityi re. Ngulo ycu'i Ndyosi cña 'na, bi' cha' ndya'a na' nchcui' na' cha' j'i' Jesucristo lo'o ngu' xa' quichi tyijyu' la. Lo'o nu juani nscua na' quityi re cha' caa ca slo cu'ma ngu' Efeso, cha' laca ma ñati j'i' ycu'i Ndyosi, cha' tso'o tsa ngusñi ma cha' j'i' Jesucristo. ² Ndi'ya nti' na', cha' ña'a ti cua'ni Ni cha' tso'o lo'o ma, cha' cua'ni ycu'i Ndyosi Sti na cha' ti ti tyi' tyiquee ma si xñi ma cha' j'i' Jesucristo nu Xu'na na.

Lcaa cha' tso'o nu tyacua j'i'na xqui'ya Cristo

³ Lye tsa tya na xlya'be j'i' ycu'i Ndyosi Sti na, nu laca Sti Jesucristo nu Xu'na na. Cua ndyaca stu'ba cha' j'i'na lo'o Cristo; bi' cha' lo'o ycu'i Ndyosi, tso'o tsa nti' Ni ña'a Ni j'i'na. Lcaa lo cha' tso'o nu tyacua j'i'na cha' ngusñi na cha' j'i' Jesucristo, cua ngua'ni Ni cha' bi' lo'o na xqui'ya Cristo. ⁴ Lo'o tya lyiji tya' chalyuu, tya li' cua ngusubi ycu'i Ndyosi j'i'na cha' caca na ñati j'i' ycu'i Ni, nu lo'o caca stu'ba cha' j'i'na lo'o Cristo. Ngua ti' Ni cha' tyu'utsu' na j'i' lcaa lo cha' cuxi, cha' jua'a nga'aa nti' cha' sta Ni qui'ya j'i'na tsiya' ti. ⁵ Ntsu'u tsa tyiquee ycu'i Ndyosi ña'a Ni j'i'na, bi' cha' tya li', ngua ti' Ni cha' tyat' cha' j'i'na lo'o Ni, ñi'ya si laca na sñi' Ni xqui'ya Jesucristo. ⁶ Lo'o juani ntsu'u cha' cua'ni tlyu na j'i' ycu'i Ndyosi, cha' jua'a tlyu tsa cha' tso'o nu ngua'ni Ni lo'o na. Xlya'be tsa nti' Ni ña'a Ni j'i'na, cha' cua nda Ni j'i' Sñi' ycu'i ca Ni lijya, nu tyaca'a tsa j'i' Ni, cha' jua'a caca stu'ba cha' j'i'na lo'o Ni. ⁷ Cua ngulaa na j'i' nu cuxi nu ntsu'u j'i'na, xqui'ya cha' cua ngujui Sñi' ycu'i Ni lo crusi cuentya j'i'na, cha' cua ngüi'ya Ni cha' clyu ti' j'i'na j'i' qui'ya nu ntsu'u j'i'na li'; tlyu tsa cha' tso'o nu cua ngua'ni ycu'i Ndyosi lo'o na laca bi'. ⁸ Ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni j'i'na, bi' cha' ngua'ni Ni jua'a. Ndu'ni Ni cha' ca jlo ti' na lcaa cha' j'i' Ni, cha' ca cuayá' ti' na ñi'ya caca cha' bi'. ⁹ Ñi'ya nu ngua'ya cha' hique Ni tya sa'ni, jua'a ngua'ni Ni li'; masi ná ndacha' Ni j'i' ñati chalyuu nu ngua sa'ni ñi'ya caca cha' bi', tya li' ngua ti' Ni cha' cua'ni Ni cha' cala Cristo nde chalyuu. Hasta juani cua ngua cuayá' tso'o ti' na ñi'ya ngua ti' ycu'i Ndyosi cha' cua'ni Ni xqui'ya Cristo; ¹⁰ ngua ti' Ni cha' caca stu'ba lcaa lo na nu ntsu'u nde chalyuu, lo'o sca ti Cristo nu Xu'na na caca loo la li'. Lo'o tyalaa tyempo bi', li' xuti' Ni lcaa na nu ntsu'u loyuu chalyuu, lo'o jua'a lcaa na nu ntsu'u nde cua; li' sca ti Cristo caca loo j'i' lcaa na bi'.

¹¹ Lcaa cha' nu ndyaca nde chalyuu, ndyaca bi' xqui'ya cha' nti' Ni cha' caca jua'a. Lo'o jua'a na ni, tya clyo cua ngusubi Ni j'i'na cha' caca na ñati j'i' Ni, cha' caca stu'ba cha' j'i'na lo'o Cristo, xqui'ya cha' jua'a nti' ycu'i Ndyosi cha' caca. ¹² Jua'a ngua cha' nu ngua'ni Ni, cha' taca chcu'i ñati cha' tlyu tsa laca Ni, nu lo'o ña'a ngu' j'i' ya laja lo'o ndi' ya nde chalyuu; cha' nu cuare ni, cua ngusñi ya cha' j'i' Cristo nde loo la j'i' xa' ñati. ¹³ Lo'o li' la cui' jua'a ndyaca lo'o cu'ma. Clyo ndyuna ma cha' liñi bi' j'i' Cristo; tso'o tsa ngua ti' ma lo'o ndacha' ngu' cha' bi' j'i' ma, cha' cua ngua'ni lyaá Ni j'i' ma ya' nu cuxi. Ngusñi ma cha' j'i' Cristo li', lo'o li' nda Ni Xtyi' ycu'i Ni cha' tyanu ne' cresiya j'i' ma, ñi'ya si na cua ngusta Ni cuayá' nu j'i' ycu'i ca Ni hichu' ma cha' laca ma ñati j'i' Ni; la cui' cña nu nacui' Ni cha' cua'ni Ni, cua laca ngua'ni Ni li'. ¹⁴ Xtyi' ycu'i Ndyosi ni, bi' laca nu nda Ni j'i'na yala la, cha' caca cuayá' ti' na cha' chañi cha' cua'ni Ni lo'o na ñi'ya nu nacui' Ni cha' cua'ni Ni lo'o lcaa ñati j'i' Ni; ndyu'ni Xtyi' ycu'i Ni cha' taca ca cuayá' ti' na cha' tye cua'ni lyaá lyiji Ni j'i' lcaa na nu ngusñi na cha' j'i' Ni. ¡Bi' cha' ntsu'u cha' cua'ni tlyu na j'i' ycu'i Ni, cha' tlyu tsa cha' tso'o nu ndyu'ni Ni lo'o na!

Cua nti' Pablo cha' tso'o la caca cuayá' ti' ngu' cha' j'i' Cristo

¹⁵ Cua ndyuna na' ñi'ya nu ndyu'ni ma tya lo'o ngusñi tso'o ma cha' j'i' Jesús nu Xu'na na; nacui' ngu' cha' ntsu'u tsa tyiquee ma ña'a ma j'i' ñati tya'a ngusñi ma cha' j'i' ycu'i Ndyosi. ¹⁶ Bi' cha' juani, tsa cu' ti ndya na' xlya'be j'i' ycu'i Ndyosi xqui'ya cu'ma; ndy'u ti' na' j'i' ma laja lo'o nga'a na' ndyu'ni tlyu na' j'i' ycu'i Ndyosi. ¹⁷ Tlyu tsa cha' tso'o

ntsu'u ji'i ycu'i Ndyosi Sti na, la cui' ycu'i Ndyosi nu laca Sti Jesucristo nu Xu'na na. Nhcui' na' lo'o Ni cha' ta Ni Xtyi'i ycu'i Ni ji'i ma, cha' jua'a ca cuayá' ti' ma lcaa cha' li'; culu'u Xtyi'i ycu'i Ni ji'i ma ñi'ya laca ycu'i Ni, lo'o li' taca tyuloo tso'o la ma ji'i ycu'i Ndyosi. ¹⁸ Lo'o jua'a nhcui' na' lo'o Ni cha' saala Ni hique ma, cha' ca cuayá' tso'o ti' ma ña'a cha' tso'o nu tyacua ji'i ma juani, cha' cua ngusubi Ni ji'i ma; tlyu tsa cha' tso'o cua nacui Ni cha' tyacua ji'i ma, lo'o ji'i lcaa ñati nu ngusñi cha' ji'i Ni. ¹⁹ Nhcui' na' lo'o Ni cha' ca cuayá' tso'o ti' ma lcaa cha' nu nhcui' na' re, cha' ndu'ni tsa Ni cña ne' cresiya ji'na, lcaa na nu ngusñi na cha' ji'i Ni. Cña nu ndu'ni Ni lo'o na cha' caca na ñati ji'i Ni, ²⁰ la cui' tya'a cña tonu laca, ñi'ya nu ngua'ni Ni nu lo'o nda Ni xtyi'i ñaa ne' cresiya ji'i Cristo chaca quiya', cha' tyu'ú yu nu lo'o ngujui yu; tiya' la li' ndyalo'o Ni ji'i yu cha' ndyaa tucua yu la'a tsu' cui' ca su ntucua ycu'i Ndyosi, ca chaca chalyuu tso'o la hasta ca nde cua. ²¹ Ca bi' laca Cristo loo la ji'i lcaa ñati; nga'aa ntsu'u nu tlyu la que Cristo ca bi', nga'aa ntsu'u nu culo cña ji'i yu. Ná ntsu'u chaca xu'na ñati nde chalyuu nu taca tyijiloo ji'i Cristo; la cui' ti ca chaca chalyuu ca nde cua ni, ná ntsu'u cui' cuxi, ni ná ntsu'u ñati cuentya ji'i ycu'i Ndyosi nu taca tyijiloo ji'i Cristo. ²² Cua nda Ni lcaa na tsiya' ti ji'i Cristo cha' culo yu cña ji'i. Lo'o li' xqui'ya cha' laca yu Xu'na lcaa ca chalyuu, bi' cha' ngusta Ni ji'i Cristo cha' caca yu loo ji'i lcaa taju ñati nu ngusñi cha' ji'i Cristo cua ña'a ca quichi su ndi' ngu'. ²³ Ca ta'a na nu ngusñi na cha' ji'i Cristo scaa quichi, tsa tlyu ti na ntsu'u cha' ji'na lo'o Cristo. Ndi'ya laca na cuentya ji'i Cristo: ñi'ya nti' si laca na sca tsu' ya' Cristo, cha' cua'ni na cña nu ntsu'u ji'i Ni chalyuu. La cui' jua'a, lcaa ca na nu ña'a na nu ntsu'u nde chalyuu ni, cua ntsu'u bi' xqui'ya Cristo.

2

Ngua'ni lyaá Cristo ji'na jua'a ti, cha' ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni ji'na

¹ Cua nda ycu'i Ndyosi chalyuu ji'i ma chaca quiya' xqui'ya cha' cua ndyu'ú Cristo chaca quiya'. Nu ngua tsubi' la, ñi'ya laca si na cua ndye chalyuu ji'i ma, jua'a ngua ma xqui'ya qui'ya nu ntsu'u ji'i ma lo'o ycu'i Ndyosi, cha' ná ndaquiya' ma tsiya' ti ji'i cha' nu nhcui' ycu'i Ndyosi. ² Nu ngua tyempo bi', ndya'a tsa ma ndu'ni ma cua ña'a ca cha' cuxi nu ndu'ni ñati chalyuu; ndaquiya' tsa ma ji'i nu ña'a nu laca loo ji'i lcaa cui' cuxi nu ndya'a nde chalyuu, la cui' nu cuxi bi' laca nu ndatsaa ji'i ñati chalyuu cha' ná taquiya' ngu' ji'i ycu'i Ndyosi. ³ Ca ta'a na ni, chañi cha' ñi'ya nu ndaquiya' ngu' bi' ji'i nu cuxi, jua'a ngua'ni na tya tsubi' la; ngua'ni na cua ña'a ca cha' cuxi nu ndijña ti' cresiya ji'na. Na laca nu ngua ti' ycu'i ca na cha' cua'ni na, ngua'ni na ji'i li'; cua ña'a ca cha' cuxi nu ngua'ya hique ti na, ngua'ni na cha' bi'. Bi' cha' ndyanu cha' xcube' ycu'i Ndyosi ji'na, cha' ñasi' tsa Ni xqui'ya cha' cuxi nu ngua'ni na lo'o Ni; stu'ba ti xcube' Ni ji'na lo'o cua ña'a ca ñati chalyuu li'.

⁴ Pana ndy'i'ya tsa ycu'i Ndyosi cha' clyu ti' ji'na, cha' ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni ji'na; ⁵ bi' cha' nda ycu'i Ndyosi chalyuu ji'na chaca quiya', xqui'ya cha' cua ndyu'ú Cristo chaca quiya'. Cua ndye chalyuu ji'na ngua ti' na nquicha', xqui'ya cha' ná ndaquiya' na ji'i cha' nu nhcui' ycu'i Ndyosi; pana xqui'ya cha' xcui' tya'na tsa ti' Ni ña'a Ni ji'na, bi' cha' cua ngulaá na ji'i nu cuxi, cha' cua ngüityi Ni qui'ya nu ntsu'u ji'na. ⁶ Cua chcuna' ti cresiya ji'na nquicha', lo'o li' cua ngua'ni lyaá Ni ji'na, cha' cua ngua stu'ba cha' ji'na lo'o Jesús. Ñi'ya lo'o nda Ni xtyi'i ñaa ne' cresiya ji'i Jesucristo chaca quiya', cha' tyu'ú yu nu lo'o ngujui yu, jua'a ngua'ni Ni lo'o na, cha' clyaá na ji'i nu cuxi. Cua nti' Ni cha' caca stu'ba cha' ji'na lo'o Jesús, masi chalyuu juani, masi ca chaca chalyuu tso'o la nde cua ca su laca ycu'i Ni loo. ⁷ Sca ti quiya' ngua'ni Ni lcaa cha' bi', cha' ca cuayá' ti' lcaa ñati nu caa chalyuu nde loo la cha' ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni ji'i ñati chalyuu. Xqui'ya cha' ntsu'u tsa tyiquee Jesucristo ña'a Ni ji'na, bi' cha' ca cuayá' ti' na cha' ná ntsu'u su tye cha' ndu'ni tso'o ycu'i Ndyosi lo'o na; ⁸ na cua ngulaá na ji'i nu cuxi, xqui'ya cha' jua'a ti ndu'ni Ni cha' tso'o lo'o na lo'o ngusñi na cha' ji'i Cristo. Ni si'i sca cña nu ngua'ni ycu'i ca na laca bi', sca cha' tso'o nu ngua'ni ycu'i Ndyosi cuentya ji'na jua'a ti laca bi'. ⁹ Ná caca hcui' tyucuaa ti' ma lo'o xa' ñati lacua, cha' si'i cu'ma nu ngua'ni cha' tlyu bi',

cha' jua'a ndyaca ji'i mā juani. ¹⁰ Na cua ngüiñá Ni ji'i ca ta'a na, cua ngua'ni stu'ba Ni cha' ji'na lo'o Jesucristo; juani cua nti' Ni cha' xcui' cha' tso'o ti cua'ni na lo'o ndi'i na chalyuu, cha' cua laca nda Ni cña tso'o nu taca cua'ni sa scaa na nde chalyuu.

Ngua'ni Jesús cha' sca ti ñati laca na

¹¹ Cu'ma tya'a ngusñi na cha' ji'i Cristo, tyi'u ti' mā ñi'ya ngua ji'i mā tya tsubi' la; xa' lo ñati laca mā tyempo bi', xa' quichi tyijyu' la ngula mā, ná stu'ba tsiya' ti cha' ji'i mā lo'o ngu' judío tya'a na' nu ngua li'. Ndu'ni ngu' judío ji'i mā cha' laca mā ñati nu ná ngulacua Ni ji'i; pana ycu' ngu' judío ni, cua ngulacua Ni ji'i ngu', nacui' ngu'. Nu ngulacua ngu' bi' ni, bi' laca sca cuayá' su nsi'yu ngu' judío quiji' ngu' qui'yu sñi' ngu'. ¹² Ñati nu ndi'i xa' chalyuu laca cu'ma, bi' cha' ná stu'ba cha' ji'i mā lo'o ngu' judío, nu ngu' nu cua ngusubi ycu' Ndyosi ji'i nu ngua sa'ni, cha' caca ngu' bi' ñati ji'i Ni. Ni sca quiya' sa'ni la ná nda Ni cha' lo'o cu'ma ngu' xa' tsu'; ná ntsu'u cha' tso'o nu caca ji'i mā nde loo la, cha' ná jlo ti' mā ni sca cha' ji'i ycu' Ndyosi tsiya' ti chalyuu bi' ca su ndi'i mā. Ná ntsu'u cha' ji'i cu'ma lo'o Cristo tsiya' ti nu ngua tsubi'.

¹³ Pana juani xa' ña'a cha' ndyaca ji'i mā, tya lo'o ngua stu'ba cha' ji'i mā lo'o Jesucristo. Nu ngua sa'ni la, ná nslo mā ji'i ycu' Ndyosi tsiya' ti; tyijyu' tsa ntucua ycu' Ndyosi ca su ndi'i mā, ngua ti' mā. Pana juani cacua tsa ntucua ycu' Ndyosi ji'i mā; cua nguije Ni ji'i mā, xqui'ya cha' ngujui nu Cristo bi' lo crusi. ¹⁴ Cristo laca nu ngua'ni cha' ngua ti cha' ji'na lo'o ycu' Ndyosi, lo'o jua'a ngua'ni Cristo cha' nguaala' cha' ji'i ngu' judío tya'a na' lo'o ngu' xa' tsu' tya'a mā; bi' cha' juani cua ndyaca na sca ti ñati. Sa'ni la cua ntsu'u sca cha' nu ndaca'a ji'na; ndatsaa tsa cha' bi' ji'na cha' ná cua'ni tya'a ngu' judío tya'a na' lo'o xa' ñati tsiya' ti, cha' ná nchca tyaala' cha' ji'i ya lo'o ngu' xa' tsu'. ¹⁵ La cui' cha' cusu' nu jlya tsa ti' nu ngu' judío tya'a na' ji'i, bi' laca nu ñi'lo'o ji'i ya cha' ná ca ti cha', cha' ntsu'u tsa su ndatsaa cha' bi' ji'i ya. Pana cua ngua'ni tye Jesús ji'i cha' cusu' bi', nu lo'o ngujui yu lo crusi; bi' cha' tyucuaa lo ñati na, cua ndyaca na chaca tya ñati juani, xqui'ya cha' cua ngua stu'ba cha' ji'na lo'o ycu' Ndyosi. Lo'o jua'a ndu'ni Ni cha' caca ñi'ya caca tyi'i ti ti na lo'o Ni, jua'a lo'o tya'a ñati na. ¹⁶ Lo'o jua'a ngua cha' ngua'ni tye Cristo ji'i cha' cusu' nu ntsu'u ji'i ya lo'o cu'ma ngu' xa' tsu', nu lo'o ngujui yu lo crusi; juani ngua ti cha' ji'i tyucuaa lo ñati na lo'o ycu' Ndyosi xqui'ya Cristo, cha' ngua'ni Cristo cha' ndyaca na sca ti ñati.

¹⁷ Cua ñaa Cristo ni, nda yu sca cui' nu tso'o tsa lo'o ngu' tya'a na, cha' ti ti tyi'i na lo'o ycu' Ndyosi, jua'a lo'o tya'a ñati na; cua nchcui' Cristo lo'o cu'ma ngu' nu ndi'i tyijyu', lo'o jua'a cua nchcui' yu lo'o ngu' judío tya'a na' nu ndi'i cacua ti. ¹⁸ Lo'o juani ná ndu'ni cha' masi ngu' judío laca ya, masi xa' ñati laca mā, sca ti lo ñati laca na lo'o lcaa tya'a na xqui'ya Cristo, sca ti Xtyi' ycu' Ndyosi ndu'ni cha' tyuloo na ji'i Ni; ¹⁹ bi' cha' juani nga'aa tyijyu' ycu' Ndyosi ji'i cu'ma. Cuentya ji'i ycu' Ndyosi ni, ná laca mā ñi'ya si laca mā ngu' xta nu ndi'i sca chalyuu tyijyu' nu si'i quichi tyi mā; lcaa chacuayá' nu ntsu'u ji'i ycu' Ni cua nda ycu' Ndyosi ji'i mā juani, cha' laca mā ñati ji'i Ni. Stu'ba ntsu'u cha' ji'i mā lo'o lcaa ñati nu ngusñi cha' ji'i ycu' Ndyosi xa' quichi, bi' cha' laca mā ñi'ya nti' si stu'ba ti ndi'i mā lo'o ycu' Ndyosi. ²⁰⁻²¹ Lcaa cu'ma nu ngusñi mā cha' ji'i Cristo, cua laca mā tya'a na; sca ti Cristo laca nu ndulo tsa cha' ji'i cuentya ji'na. Xqui'ya Cristo, bi' cha' cua ndyanu tso'o cha' ji'i mā lo'o ycu' Ndyosi; xqui'ya Cristo, bi' cha' cua ngujui cña nu cua'ni scaa mā, cha' caca mā cña ji'i Ni, cha' cua ngua stu'ba cha' ji'i mā lo'o Ni. Ñi'ya nti' sca ni'i nu tso'o tsa ndya', jua'a nti' mā. Tachaa tsa ntsu'u quiya' ni'i bi', cha' ntsu'u sca quee tlyu nu cui'ya ji'i, nu ta juersa ji'i ni'i bi'; chu' bi' lijya ndya' ña'a tsaca ni'i li'. Nu ngu' nu ngua tsa'a ji'i Jesús tya clyo, lo'o jua'a jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji'i ycu' Ndyosi nchcui' Ni lo'o ñati nu ngua sa'ni la, ngu' bi' laca nu ngusta suu cha', cha' ngusñi mā cha' ji'i ycu' Ndyosi; pana sca ti Cristo laca nu ndulo la cha' ji'i cuentya ji'i mā. ²² Cua ngua stu'ba cha' ji'i mā lo'o Cristo; bi' cha' juani lo'o cu'ma, lo'o lcaa xa' ñati nu ngusñi cha' ji'i ycu' Ndyosi, stu'ba ti taca ca stu'ba cha' ji'i mā lo'o ycu' Ndyosi. Lo'o li' taca tyi'i ycu' Ndyosi lo'o mā, xqui'ya Xtyi' ycu' Ni nu cua nda Ni ji'i mā.

3

Tyijyu' ndya'a Pablo, cha' nchcui' yu cha' ji'i Cristo lo'o ngu' xa' tsu'

¹ Xqui'ya cha' nu cua nchcui' ca na', bi' cha' nchcui' tsa na' lo'o Cristo cuentya ji'i cu'ma. La cui' Pablo laca na'; ntsu'u na' ne' chcu'a juani xqui'ya cha' cua nchcui' na' cha' ji'i Jesucristo lo'o ñati, cha' nguxtyucua na' ji'i cu'ma nu si'i ngu' judío laca ma. ² Cua ngua cuayá' ti' ma cha' ycu'i Ndyosi laca nu nda cña bi' 'na, cha' xtyucua na' ji'i ma, xqui'ya cha' ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni ji'na. ³ Cua ndacha' Ni jna' ñi'ya nu nti' Ni cua'ni Ni nde chalyuu. Masi ná ndacha' Ni ji'i ñati sa'ni la ñi'ya cua'ni Ni nde chalyuu, hasta juani ndacha' Ni cha' bi' jna', la cui' ti cha' nu cua nscua tya sa'ni nu caca tyempo juani; cua laca nscua na' xi' cha' bi' lo quityi re nu cua caa ti slo cu'ma. ⁴ Lo'o chcu'i ma lo quityi re, li' caca cuayá' ti' ma cha' nu nda na' lo'o ma cuentya ji'i cña nu nti' Cristo cua'ni nde chalyuu; ⁵ ni sca ñati ná ngujui ñi'ya caca cuayá' ti' ngu' cha' bi' tyempo nu cua nteje tacui. Pana juani xqui'ya Xtyi'i ycu'i Ni cua ngulu'u Ni cha' bi' ji'i ngu' nu laca cña ji'i ycu'i Ndyosi, nu ngu' nu ngua tsa'a ji'i Jesús tya clyo bi'. La cui' jua'a ngulu'u Ni cha' bi' ji'i ngu' nu tya nda la cha' ji'i ycu'i Ndyosi lo'o ñati juani. ⁶ Bilya cuna ñati chalyuu cha' nu ndacha' Ni 'na. Pana ndi'ya ndyu'u cha' bi': Ngu' nu si'i ngu' judío laca ngu' ni, caca ngu' bi' la cui' ñi'ya laca ngu' judío nu ntsu'u cha' ji'i lo'o ycu'i Ndyosi, nu lo'o ca cuayá' ti' ngu' cha' ji'i Cristo; si xñi ngu' bi' cha' ji'i Jesucristo, lo'o ngu' bi' caca tso'o cresiya ji'i ngu' cuentya ji'i ycu'i Ndyosi li'. Caca stu'ba cha' ji'i tyucuaa lo ngu' li', cha' tsa tlyu ti tya'a ngusñi ngu' cha' ji'i Cristo caca ngu'. Lo'o ji'i ngu' nu si'i ngu' judío laca ngu' bi', tyacua lcaa cha' nu cua nacui Ni cha' tyacua ji'i ngu' xqui'ya Jesucristo.

⁷ Cua nda ycu'i Ndyosi cña bi' jna' cha' tsa'a chcu'i na' lo'o ñati, masi tyijyu' ntsu'u ngu', xqui'ya cha' tso'o ti nti' ycu'i Ndyosi ña'a Ni 'na. Tlyu tsa cña ngua'ni Ni lo'o na' cha' caca na' cña bi'. ⁸ Ná tso'o la na' tsiya' ti que cua ña'a ca ñati nu ngusñi cha' ji'i ycu'i Ndyosi, tso'o la ngu' bi' que na'; pana nda Ni chacuayá' cha' tsa'a slo ñati nu ndi'i xa' tsu'. Tso'o tsa cña nda Ni 'na, cha' cacha' na' cha' tso'o bi' ji'i ngu', masi tya lyiji tsa cha' tye ca cuayá' ti' ycu'i na' lcaa cha' tso'o nu ndu'ni Cristo lo'o ñati. ⁹ Cua nchcui' Ni lo'o na' lacua. Ycu'i Ndyosi nu ngüiñá Ni lcaa na nu ntsu'u chalyuu, nti' Ni cha' culu'u na' cha' bi' ji'i lcaa ñati, cha' li' caca cuayá' ti' ngu' ñi'ya laca cña nu nti' Ni cha' cua'ni ngu'. Nu ngua tya sa'ni la, bilya cuna ñati cha' nu ngua ti' ycu'i Ndyosi cua'ni Ni xqui'ya Cristo; ¹⁰ pana juani caca cuayá' ti' lcaa cui'i nu laca loo nde cua, nu lo'o ña'a cui'i bi' ji'i ñati chalyuu nu tsa tlyu ti ndyu'ni tlyu ji'i Cristo. Lo'o jua'a cui'i nu ngua ti' tyijiloo ji'i ycu'i Ndyosi sa'ni la ni, caca cuayá' ti' cui'i bi' cha' nchca la ji'i ycu'i Ndyosi que cua ña'a ca na nu ngüiñá ycu'i Ni. ¹¹ Ngua'ni Ni cha' tlyu bi', nu lo'o nda Ni ji'i Jesucristo nu Xu'na na ñaa chalyuu, ñi'ya nu ngua ti' Ni cua'ni Ni tya lo'o bilya tya' chalyuu. ¹² Lo'o juani cua ntsu'u chacuayá' ji'na cha' tyu'u cha' ji'na lo'o ycu'i Ndyosi xqui'ya la cui' Jesucristo bi'; tyucui tyiquee na taca chcu'i na lo'o ycu'i Ndyosi xqui'ya cha' ngusñi na cha' ji'i Jesucristo Sñi' ycu'i Ni. Lo'o jua'a nga'aa ntsu'u cha' cutsii na lo'o chcu'i na lo'o ycu'i Ndyosi. ¹³ Bi' cha' juani chcu'i na' lo'o ma cha' ná ca taja ti' ma, cha' ná tya'achu' ma ji'i ycu'i Ndyosi, masi nchcube' na' xi ca su ndi'i na' re cuentya ji'i cu'ma; sca cha' tso'o cuentya ji'i cu'ma laca cha' bi'.

Ntsu'u tsa tyiquee Cristo ña'a yu ji'i ñati

¹⁴ Ndyu sti' na' lo'o nchcui' na' lo'o ycu'i Ndyosi Sti Jesucristo nu Xu'na na lacua. ¹⁵ Lcaa na lo'o tya'a na ndyu'u tsa na ji'i ycu'i Ndyosi ni, cha' ngüiñá Ni lcaa lo ñati, masi nde cua, masi nde loyuu chalyuu. Lo'o jua'a nda Ni xtañi lcaa na. ¹⁶ Juani chcu'i na' lo'o ycu'i Ndyosi Sti na cuentya ji'i cu'ma; quiña'a tsa cha' tso'o ntsu'u ji'i Ni, bi' cha' taca xtyucua Ni ji'i ma. Ndiñña na' ji'i Ni cha' ta Ni juersa nu tyanu ne' cresiya ji'i ma, cha' caca tlyu tyiquee ma nu lo'o ta Ni Xtyi'i ycu'i Ni cha' tyi'i bi' lo'o ma; ¹⁷ ndiñña na' ji'i Ni cha' ca cuayá' ti' ma cha' ngua'ni Ni cha' cua ndyanu Xtyi'i ycu'i Jesús ne' cresiya ji'i ma, nu lo'o ngusñi tso'o ma cha' ji'i ycu'i Ndyosi; ndiñña na' ji'i Ni cha' tsa cu' ti tyu'u tyiquee ma ña'a ma ji'i tya'a ñati ma, xqui'ya cha' tso'o tsa ngusñi suu cha' bi' ne' cresiya ji'i ma; ¹⁸ ndiñña

na' ji'i Ni cha' taca ca cuayá' ti' mā ñi'ya nu ndu'ni ycu' Cristo lo'o na, cha' ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni ji'na. Nu ntsu'u tyiquee Cristo ña'a Ni ji'i ñati'ni, jyacua Ni ji'i cua ña'a ca ñati, ta Ni cha' bi' lo'o ngu', masi ñati' tlyu laca ngu', masi laca ngu' ñati' jua'a ti. ¹⁹ Bi' cha' nti' tsa na' cha' ca cuayá' tso'o ti' mā cha' ntsu'u tsa tyiquee Cristo ña'a Ni ji'na, masi sca cha' tlyu tsa nu ná nchca ca cuayá' tso'o ti' na ji'i laca cha' bi'. Lo'o jua'a nti' na' cha' tyi'i ycu' Ndyosi lo'o lcaa mā, cha' ná tyu'u tyiquee mā ji'i xa' la cha' tsiya' ti.

²⁰ Tso'o lacua. Chcu' na cha' tlyu tsa laca ycu' Ndyosi. Nchca tsa ji'i Ni, hasta nde loo la ndu'ni Ni cuentya ji'i lcaa cha' nu ndijña na ji'i Ni; ná nchca ca cuayá' ti' na ñi'ya ndu'ni Ni lcaa cha' bi'. La cui' ycu' Ndyosi ndu'ni cña laja na, hasta nde ne' cresiya ji'na, cha' cua'ni Ni cña nu nti' Ni cua'ni Ni lo'o na. ²¹ Cua'ni tlyu na ji'i ycu' Ndyosi, lcaa na nu tsa tlyu ti ndyu'ni tlyu na ji'i Ni; la cui' ti tlyu tsa laca Ni cuentya ji'i Jesucristo. Jua'a caca ji'i Ni tyucui tyempo nde chalyuu, la cui' ti ná ntsu'u tsá nu tye cha' ji'i Ni tsiya' ti. Jua'a caca cha' tu'ni.

4

Sca ti cha' ntsu'u ji'i ca ta'a na nu cua ngusñi na cha' ji'i Cristo

¹ Preso laca na' juani xqui'ya cha' nda na' cha' ji'i nu Xu'na na lo'o ñati. Pana nchcu' na' lo'o mā cha' tso'o ti cua'ni mā lo'o xa' ñati; ñi'ya nu nchcu' cha' ji'i ycu' Ndyosi nu ngua tsa'a mā tya lo'o ngusubi Ni ji'i mā tya clyo, la cui' jua'a cua'ni mā lo'o xa' ñati.

² Ná cua'ni tyucuaa ti' mā lo'o tya'a ñati mā, tso'o ti chcu' mā lo'o lcaa ngu', talo tyiquee mā ji'i ngu'; jua'a xtyucua mā ji'i ngu' cha' ca cuayá' ti' xa' ñati cha' chañi cha' ntsu'u tyiquee mā ña'a mā ji'i tya'a ñati mā. ³ Cua'ni cña ti' mā lacua, lo'o jua'a xtyucua Xtyi'i ycu' Ndyosi ji'i mā, cha' sca ti cha' taca tyu'u tyiquee mā lo'o ngu' tya'a ntsu'u cha' ji'i mā lo'o Cristo lcaa tsá. Lo'o jua'a cua'ni stu'ba cha' ji'i mā lo'o tya'a mā cha' taca tyi'i tso'o ti mā lo'o ngu'. ⁴ Lcaa na nu ngusñi na cha' ji'i Cristo, sca ti ñati laca na, sca ti Xtyi'i ycu' Ndyosi ndi'i lo'o na; ndu' ti' na cha' stu'ba ti tyacua cha' ji'na chalyuu ca nde loo la, bi' cha' cua ngusubi Ni ji'na. ⁵ Sca ti Xu'na na ntsu'u ji'i ca ta'a na, sca ti cha' jlyu ti' na cuentya ji'i Cristo, sca ti cuayá' ntyucuatya na cuentya ji'i Cristo, ⁶ cha' sca ti ycu' Ndyosi ntsu'u; la cui' Sti lcaa na laca bi', lo'o jua'a la cui' bi' laca loo ji'i lcaa na. Ndu'ni Ni cña laja lcaa ñati nu cua ngusñi cha' ji'i Ni, lo'o jua'a ndi'i Ni lo'o lcaa ñati ji'i Ni.

⁷ Pana cua nda Ni sca cña cha' cua'ni scaa na cuentya ji'i Ni; tsa ña'a juersa nu nda Cristo ji'i scaa na, jua'a taca cua'ni na cña bi'. ⁸ Ndi'ya nscua lo quityi cusu' bi': Nu lo'o ngutu'u Ni ndyacu' Ni ndyaa Ni nde cua, ndyalo'o Ni ji'i quiña'a tsa ñati nu ngua preso nde chalyuu.

Lo'o li' nda tsa Ni tyuu lo cha' tso'o ji'i ñati chalyuu nu ngusñi cha' ji'i Ni. Jua'a nscua lo quityi bi'.

⁹ ¿Ni cha' laca nacui quityi cha' cua ndyaa Ni nde cua? Na cua ngua'ya ti'i Ni clyo, ñaa Ni loyuu chalyuu ca su ndi'i ñati cuxi tya'a na. ¹⁰ La cui' Jesús nu ngua'ya nde loyuu ni, bi' laca nu ndyacu' ndyaa ca su tlyu la, ca su ntucua ycu' Ni ca nde cua. Lo'o juani cua ntsu'u Xtyi'i ycu' Jesús tyucui ña'a loyuu chalyuu, lo'o jua'a ntsu'u Xtyi'i ycu' Jesús lcaa se'i nde cua. ¹¹ Xqui'ya cha' tyuu lo cha' tso'o nda Jesús lo'o ñati chalyuu, bi' cha' taca cua'ni ñati cña nu nda Ni ji'i ngu' cha' cua'ni ngu': clyo cua ngua'alo Cristo cña ji'i la cui' ñati nu ngua tsa'a ji'i yu; lo'o jua'a cua nda Ni cña ji'i ngu' cha' caca chcu' ngu' na laca nu cua cua'ni ti ycu' Ndyosi chalyuu; lo'o xa' la ñati ji'i Ni ntsu'u cña ji'i cha' cacha' liñi ji'i ñati ñi'ya caca clyaa ngu' ji'i nu cuxi; lo'o jua'a ngua'alo Ni cña ji'i ñati nu caca loo ji'i tya'a, cha' caca ngu' bi' mstru, cha' culu'u ngu' bi' cha' ji'i ycu' Ndyosi ji'i tya'a ngu'. ¹² Jua'a ndu'ni cho'o Ni ji'na, ñati nu ntsu'u cha' ji'i lo'o Ni, cha' taca cua'ni na cña ji'i Ni, cha' tachaa la tyanu cha' ne' cresiya ji'na nu tsa tlyu ti ngusñi na cha' ji'i Cristo. ¹³ Lo'o jua'a lcaa na lo'o tya'a na, sca ti cuayá' taca xñi na cha' ji'i Cristo, sca ti cuayá' taca tyuloo na ji'i Jesús nu sca ti Sñi' ycu' Ndyosi. Li' caca na ñati tyucui tyiquee, taca caca na ñi'ya nu nti' Cristo cha' caca na. ¹⁴ Li' nga'aa cua'ni na ñi'ya ndu'ni nu sube nu lu'ba ti ncha'a cña ji'i, cha' nu ndijya ngu'; ni ná ta na chacuayá' cojolaqui ngu' ji'na xa' tyucui, nu lo'o

chcui' ngu' lo'o na cua ña'a ca cha' nu bilya cuna na ji'i. Ntsu'u tsa cha' cuiñi nu nda ñati nu tajua' tsa nchcui' lo'o na, ñati nu nti' tsa cha' tsalo'o ji'na nde tyucui' cuxi. ¹⁵ Pana xa' ña'a cua'ni na. Chcui' na lo'o ngu' ji'i lcaa cha' liñi nu ntsu'u ji'i ycui' Ndyosi; culu'u na ji'i ngu' cha' ntsu'u tsa tyiquee na ña'a na ji'i lcaa tya'a ñati na, cha' nga'a cha' xñi tso'o na lcaa cha' ji'i Cristo cha' caca stu'ba cha' ji'na lo'o ycui' Ni. Nu Cristo bi' ni, la cui' bi' laca loo ji'i lcaa tya'a na nu tsa tlyu ti ngusñi na cha' ji'i Ni; ¹⁶ xqui'ya Cristo, bi' cha' ndyaca na sca ti ñati cuentya ji'i ycui' Ndyosi. Ntsu'u cña cha' cua'ni sa scaa na lo'o tya'a na; nga'a cha' cua'a na ji'i tya'a na cha' ná xñi na tyucui' cuxi, cha' jua'a stu'ba ti ntsu'u tyiquee na lo'o tya'a na. Si tso'o ti ndi'i na lo'o tya'a na, li' tsa tlyu ti xtyucua na ji'i tya'a na, cha' tachaa la tyanu cha' ji'i Jesús ne' cresiya ji'i scaa na, xqui'ya cha' ntsu'u tsa tyiquee na ña'a na ji'i tya'a na.

Chalyuu cucui nu ngujui ji'na xqui'ya Cristo

¹⁷ Chacuayá' ji'i ycui' nu Xu'na na chcui' na' xi lo'o cu'ma juani: Nti' tsa na' culo na' cña ji'i cu'ma cha' nga'aa cua'ni ma ñi'ya nu ndu'ni ngu' nu ná nslo ji'i ycui' Ndyosi tsiya' ti; cua ña'a ca cha' cuxi nu nda'ya hique ngu', xcui' jua'a ndu'ni ngu' bi' chalyuu. Sca cha' tonto tsa ndu'ni ngu' bi', ¹⁸ talya tsiya' ti chalyuu nu ntsu'u ji'i ngu' bi'; bi' cha' ná nchca ca cuayá' ti' ngu' tsiya' ti. Ná ntsu'u cha' ji'i ngu' bi' lo'o chalyuu cucui nu cua nda ycui' Ndyosi ji'na cha' tyi'i tso'o ti na, xqui'ya cha' ná jlo ti' ngu' bi' tsiya' ti, cha' ná ntaja'a ngu' bi' xñi tyiquee ngu' sca cha' liñi. ¹⁹ Nga'aa nchca ca tyuju'u ti' ngu' bi', bi' cha' quiña'a la cha' cuxi ndyu'ni ngu', ña'a cuayá' nda ngu' chacuayá' ji'i cua ña'a ca cha' cuxi cha' caca bi' loo ji'i ngu'. Ná tucui caca cua'a ji'i ngu' bi' lo'o ndu'ni ngu' cua ña'a ca cha' suba' lo'o tya'a ngu'. ²⁰ Pana nu cu'ma ni, si'i na ngua tsa'a ma ji'i Cristo cha' cua'ni ma cha' cuxi bi'. ²¹ Chañi cha' cua ndyuna ma cha' ji'i Cristo, cua ngua tsa'a tso'o ma cha' liñi ji'i Jesús nu ngulu'u ngu' ji'i ma; ²² bi' cha' cua'ni tye ma ji'i cha' cuxi nu ngua'ni ma tya sa'ni la. Quiña'a tsa cha' ndatsaa cha' cuxi bi' ji'i ma nu ngua li', ndacui tsa ti' ma ji'i cha' cuxi bi', ña'a cuayá' nu chcuna' tsiya' ti chalyuu ji'i ma xqui'ya cha' cuxi bi'. ²³ Juani nga'a cha' cua'ni cucui ma ji'i lcaa cha' nu ntsu'u ne' cresiya ji'i ma, jua'a lcaa cha' nu ca'ya hique ma; ²⁴ nga'a cha' xñi tso'o ma cha' ji'i ycui' Ndyosi cha' xa' ña'a cua'ni ma su ndi'i ma chalyuu, cha' taca cua'ni ma ñi'ya nu nti' ycui' Ndyosi cha' cua'ni ma. Bi' cha' xcui' cha' tso'o cua'ni ma chalyuu, xcui' cha' lubii cua'ni ma, si chañi cha' laca ma ñati ji'i ycui' Ndyosi.

²⁵ Juani nga'aa chcui' ma cha' cuiñi lo'o tya'a ñati ma lacua; xcui' cha' liñi chcui' scaa ma lo'o tya'a ma, cha' sca ti ñati laca na, sca ti cha' ntsu'u ji'na lo'o tya'a na.

²⁶ Lo'o ntsu'u quiya' ñasi' ma xi, cui'ya ma cuentya cha' ná tyanu qui'ya ji'i ma li'; ná tso'o si caca ñasi' ti' ma tyucui tsa, tsa tyeje tacui ti cha' cua'ni ma ji'i. ²⁷ Ná ta ma tyempo tsiya' ti ji'i nu xña'a cha' caca bi' loo ji'i ma.

²⁸ Cu'ma nu nguaana ma na nu ntsu'u ji'i ñati tya tsubi' la, nga'a cha' xtyanu ma cña bi' ji'i ma, clyana ma cña tso'o la nu cua'ni ycui' ma; tso'o la si cua'ni ma cña lo'o ya' ycui' ma, cha' jua'a caja xi ñi'ya nu xtyucua ma ji'i tya'a ma nu lyiji tsa ji'i.

²⁹ Ná chcui' ma cha' ti' lo'o tya'a ñati ma; clyana ma cha' tso'o nu chcui' ma lo'o tya'a ma; clyana ma ñi'ya nu caca xtyucua ma ji'i ngu' cha' tyat' la ti' ngu' ji'i ycui' Ndyosi, cha' tyanu sca cha' tso'o ne' cresiya ji'i ngu' nu lo'o cuna ngu' cha' nu chcui' ma. ³⁰ Ná cua'ni ma cha' ca xñi' ti' Xtyi' ycui' Ndyosi; nu Xtyi' ycui' Ndyosi ni, ñi'ya laca si cua ngusta Ni cuayá' nu ji'i ycui' ca Ni hichu' na, cha' laca na ñati ji'i Ni, jua'a laca bi'. Tyanu bi' lo'o na ña'a cuayá' nu tye chalyuu ji'na, ña'a cuayá' nu tyalaa tsa nu cua'ni lyaá Ni ji'na.

³¹ Cua'ni tye ma ji'i lcaa cha' su chii nti' ma ña'a ma ji'i tya'a ñati ma lacua; jua'a cha' liye' ti' ma, jua'a cha' ñasi' ti' ma, cua'ni tye ma ji'i lcaa cha' bi'. Nga'aa xi'ya cui' ma cha' suba' ji'i tya'a ma, nga'aa chcui' ma cuentyu ji'i tya'a ma, nga'aa ntsu'u cha' chcui' cuxi ma ji'i tya'a ma tsiya' ti. ³² Xa' ña'a cua'ni ma juani. Xcui' tso'o ti cua'ni ma lo'o tya'a ñati ma, tyu'u tsa cha' clyu ti' ji'i ma lo'o tya'a ma; cua'ni clyu ti' ma ji'i qui'ya nu ntsu'u ji'i ngu', cha' jua'a cua ngua'ni clyu ti' ycui' Ndyosi ji'na xqui'ya Cristo.

5

Nga'a cha' cua'ni na cha' tso'o lo'o ndi'i na chalyuu, si laca na sñi' ycu' Ndyosi

¹ Ntsu'u tsa tyiquee ycu' Ndyosi ña'a Ni ji'i ma, xqui'ya cha' laca ma sñi' ycu' Ni; bi' cha' cua'ni ma cha' caca ma ñi'ya nu laca ycu' Ndyosi tsiya' ti. ² Tso'o ti tyu'u tyiquee ma ña'a ma ji'i ñati, cha' la cui' jua'a ntsu'u tsa tyiquee Cristo ña'a Ni ji'na. Nu lo'o ñaa Jesús chalyuu ni, cua ntaja'a Jesús nda yu tyucui ña'a ycu' ca yu cha' caca sca msta ji'i ycu' Ndyosi cuentya ji'na. Tso'o tsa ngua ti' ycu' Ndyosi li'.

³ Nu juani cha' laca ma ñati ji'i ycu' Ndyosi, ná tso'o si xcui' cha' ji'i nu cuna'a ntsu'u tyiquee ma; ná cua'ni ma cha' suba' lo'o ñati, ni ná hcui' ma tsiya' ti ji'i lcaa cha' bi' lo'o tya'a ñati ma; ná tyacui ti' ma ji'i cha' tso'o nu ntsu'u ji'i ñati. ⁴ Nga'aa ntsu'u cha' tyu'u cha' suba' tu'ba ma. La cui' ti ná hcui' ma cha' tonto, ná hcui' ma sca cha' nguna' ti lo'o tya'a ñati ma. Tso'o la si tya ma xlya'be ji'i ycu' Ndyosi. ⁵ Sca cha' chañi tsa laca re: Ñati nu jua'a xcui' cha' cuxi ndu'ni ni, ná caja chacuayá' tyaa ngu' bi' ca su ntucua ycu' Ndyosi lo'o Cristo ca tiya' la, nu lo'o caca Ni loo; ñati nu xcui' cha' ji'i nu cuna'a ntsu'u tyiquee ngu', ñati nu ndu'ni suba', ñati nu ndacui ti', ná caja chacuayá' tyaa ngu' bi' ca su ntucua Ni. Nu ndacui ti' na ji'i sca cha' ni, laca cha' ntsu'u tsa tyiquee na ji'i cha' bi', ñi'ya lo'o ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'i sca jo'ó. ⁶ Ná ta ma chacuayá' cha' ñilo'o ngu' ji'i ma lo'o sca cha' tonto ti. Xqui'ya cha' cuxi bi' ñasi' tsa ycu' Ndyosi ji'i ñati chalyuu nu ná ndaquiya' ji'i cha' nu nchcui' Ni; xcube' tsa Ni ji'i ngu' bi' lo'o tye chalyuu. ⁷ Bi' cha' nchcui' na' lo'o ma, cha' ná tyu'u cha' ji'i ma lo'o ñati nu ndu'ni jua'a.

⁸ Nu ngua sa'ni la, talya tsiya' ti chalyuu ji'i ma; pana juani cua ngua xee chalyuu ji'i ma, tya lo'o ngusni ma cha' ji'i ycu' nu Xu'na na. Ñi'ya ndu'ni ñati nu cua ntsu'u lo xee ji'i Cristo, jua'a nga'a cha' cua'ni ma su ndi'i ma chalyuu juani. ⁹ Na cua ntsu'u nu xee lubii ji'i ycu' Ndyosi ne' cresiya ji'i ma, bi' laca nu ndu'ni lo'o ma cha' cua'ni ma cha' tso'o; ndu'ni bi' cha' tso'o ti tyu'u tyiquee ma ña'a ma ji'i xa' ñati, cha' xcui' cha' liñi hcui' ma. ¹⁰ Clyana ma cua ña'a ca cha' tso'o nu nti' ycu' nu Xu'na na cha' cua'ni ma, lo'o li' cua'ni cha'a ma cha' tso'o bi'. ¹¹ Ná tyu'u cha' ji'i ma lo'o ñati nu xcui' cha' cuijya ti, nu xcui' cha' tonto ti ndu'ni ngu', xqui'ya cha' talya chalyuu nu ntsu'u ji'i ngu'; ta ma sca cui' lo'o ngu' bi', cha' ca cuayá' ti' ngu' cha' cuxi ti ndyuni ngu'. ¹² Pana ntsu'u cha' cuxi nu ndu'ni ngu' cuaana ti, nu tyuju'u tsa ti' na si hcui' na ji'i cha' bi'. ¹³ Nu lo'o quijeloo cha' ji'i tya'a quichi tyi ngu' ñi'ya ngua cha' cuxi bi', li' ca cuayá' liñi ti' lcaa ngu' cua ña'a ca cha' cuxi nu ngua'ni ngu'. Liñi tsa sca cha' nu cua ndu'u lubii. ¹⁴ Bi' cha' ndi'ya nchcui' quityi cusu':

Quee ti' cu'ma, cha' ñi'ya laca si na laja' ma, si na ngujuii ma, jua'a laca ma xqui'ya qui'ya nu ntsu'u ji'i ma.

Nga'aa tyu'u cha' ji'i ma lo'o cha' cuxi,
cha' li' taca ta Cristo xee nu tyu'ú ne' cresiya ji'i ma.
Jua'a nscua lo quityi.

¹⁵ Tso'o lacua, culacua tso'o ti' ma ñi'ya nu cua'ni ma laja lo'o ndi'i ma chalyuu; ná cua'ni ma ñi'ya nu ndu'ni ñati nu ná nduna tsiya' ti, cua'ni ma ñi'ya nu ndu'ni ñati nu nclyacua tso'o ti'. ¹⁶ Clyana ma cha' tso'o nu cua'ni ma laja lo'o ndi'i ma chalyuu, cha' ná tyu'u cha' ji'i ma lo'o cha' cuxi nu ndyuni xa' ñati tyempo juani; ¹⁷ ná caca ma tonto lacua, cua'ni cha'a ma lcaa ña'a cha' nu nti' ycu' nu Xu'na na cha' cua'ni ma chalyuu. ¹⁸ Ná ca cu'bi ma; ndu'ni ñu'u tsa nu xña'a ji'i ñati cha' hcuna' chalyuu ji'i ngu', xqui'ya cha' cu'bi ngu'. Xa' ña'a cua'ni ma, cha' xtyucua Xtyi'i ycu' Ndyosi ji'i ma lo'o cua ña'a ca cña nu cua'ni ma chalyuu. ¹⁹ Cula tu'ba ma lcaa lo jii ji'i ycu' Ndyosi nu lo'o tyu'u ti'i ma lo'o tya'a ma cha' cua'ni tlyu ma ji'i Ni, masi jii salmo nu nscua lo quityi tya sa'ni, masi cua ña'a ca jii nu nchcui' cha' ji'i ycu' Ndyosi nu ca'ya hique ma; tyucui tyiquee ma cua'ni tlyu ma ji'i ycu' Ndyosi lo'o jii bi'. ²⁰ Lo'o jua'a cua ña'a ca hora tso'o tya ma xlya'be ji'i ycu' Ndyosi Sti na chacuayá' ji'i Jesucristo nu Xu'na na; tya ma xlya'be ji'i Ni cuentya ji'i lcaa cha' nu ndyaca ji'i ma, masi ná tso'o cha' bi', masi ná tso'o cha' bi'.

Nu lo'o tyucuaa ngu' lo'o clyo'o ngu' ngusñi ngu' cha' ji'i ycu' Ndyosi

²¹ Taquiya' tso'o ma ji'i clyo'o ma xqui'ya ycu' Ndyosi.

²² Cu'ma ngu' cuna'a ni, taquiya' ma cha' nu nchcui' clyo'o ma ñi'ya lo'o ndaquiya' na cha' nu nchcui' ycu' nu Xu'na na. ²³ Loo laca sca nu qui'yu ji'i clyo'o yu. La cui' jua'a Cristo laca loo ji'i lcaa ñati nu tsa tlyu ti ndyu'ni tlyu ji'i ycu' Ni; Cristo laca nu ndaca'a ji'i lcaa ñati ji'i yu, cha' ná cua'ni ñu'u nu cuxi ji'i ngu' lo'o tya'a ngu'. ²⁴ Cu'ma ngu' cuna'a tya'a ngusñi na cha' ji'i Cristo, nga'a cha' cua'ni chi ma loo clyo'o ma; tucua ma lcaa cña nu culo clyo'o ma ji'i ma, ñi'ya nu ndyaca lo'o lcaa ngu' tya'a ma nu tsa tlyu ti ndyu'ni tlyu ma ji'i Cristo, ntucua ma cña ji'i Cristo.

²⁵ Nu cu'ma ngu' qui'yu ni, tyu'u tso'o tyiquee ma ña'a ma ji'i clyo'o ma, cha' la cui' jua'a tso'o tsa ntsu'u tyiquee Cristo ña'a yu ji'i ñati ji'i yu nde chalyuu; bi' cha' ntaja'a yu ngua'a yu lo crusi xqui'ya ñati nu xñi cha' ji'i yu ca tiya' la. ²⁶ Ngujui yu cha' caja ñi'ya cua'ni lubii yu ji'i ñati nu xñi cha' ji'i yu; ngua ti' Jesús cha' cuna ngu' lcaa cha' ji'i ycu' yu, cha' taca cuityi Ni qui'ya nu ntsu'u ji'i ngu', cha' ta Ni chalyuu cucui ji'i ngu'. Jua'a ngua'ni Ni cha' sca ti quiya' laca ngu' bi' ñati ji'i Ni. Lo'o li' taca tyucuatya ngu' ji'i ngu' bi' cuentya ji'i Jesús. ²⁷ Ngua ti' Cristo cha' tyi'i ñati ji'i yu ca slo ycu' Ndyosi lo'o tye chalyuu; tlyu tsa cha' tso'o caca nu lo'o tyi'i na ñati ji'i Ni ca slo Ni tsa tlyu ti, nu lo'o lubii tyiquee na, nu lo'o nga'aa ntsu'u qui'ya ji'na, nu ná lo'o yabe' ji'na, nu ná lo'o chaca cha' cuxi, cha' ná talo ycu' Ndyosi ña'a Ni ji'i ni sca cha' cuxi. ²⁸ Cu'ma ngu' qui'yu nu ntsu'u clyo'o ma ni, nga'a cha' cua'ni tyaca'a ma ji'i clyo'o ma, ñi'ya ndu'ni tyaca'a ma ji'i ycu' ca ma. Si tyaca'a clyo'o na ji'na, laca cha' ndu'ni na sca cha' tso'o ji'i ycu' ca na, ²⁹ cha' ni sca na, ni sca quiya' ná nchca cuxi tyiquee na ña'a na ji'i ycu' ca na. Na ndacu tso'o na, na ña'asi tso'o na ji'i ycu' ca na; la cui' jua'a ndu'ni tyaca'a Cristo ji'i ñati ji'i, ³⁰ cha' sca ti taju laca ca ta'a na cuentya ji'i Cristo, cha' ntsu'u cña nu ndu'ni scaa na cuentya ji'i Ni. ³¹ Ndi'ya laca cha' nu nscua lo quityi cusu': "Xtyanu sca nu qui'yu ji'i sti yu ji'i xtya'a yu su ndi'i ngu', cha' tsa tyi'i yu lo'o clyo'o yu; lo'o li' nu tyucuaa ngu' bi' caca ngu' sca ti ñati tsiya' ti cuentya ji'i ycu' Ndyosi", nacui quityi bi'. ³² Tlyu tsa cha' nu nscua lo quityi cusu' bi'. Nti' na' cha' cuentya ji'i Cristo nchcui' quityi bi', lo'o jua'a cuentya ji'i ca ta'a na nu ndu'ni tlyu na ji'i Ni tsa tlyu ti, bi' laca cha' nu nchcui' ycu' Ndyosi lo quityi bi'. ³³ Pana la cui' jua'a nchcui' quityi bi' cuentya ji'i lcaa cu'ma, cha' cua'ni tyaca'a cu'ma ngu' qui'yu ma ji'i clyo'o ma ñi'ya nu ndu'ni tyaca'a ma ji'i ycu' ca ma. La cui' jua'a nga'a cha' cua'ni chi ngu' cuna'a ma loo clyo'o ma.

6

¹ Cu'ma ngu' cuañi' ni, tucua ma cña nu culo ngu' cusu' ji'i ma, cha' cua nti' tsa ycu' Ndyosi nu Xu'na na cha' cua'ni ma jua'a. ² Sca cha' nu nda ycu' Ndyosi lo'o ñati tya clyo, ndi'ya nscua cha' bi': "Cua'ni chi ma loo sti ma, loo xtya'a ma". Lo'o li' nda ycu' Ndyosi chaca cha' lo'o na si cua'ni na jua'a: ³ "Cha' jua'a caca tso'o tyiquee ma; lo'o li' quiña'a yija talo ma tyi'i ma chalyuu", nacui ycu' Ndyosi.

⁴ Cu'ma nu laca ma sti nu sube ni, ná su'ba ñasi' ma ji'i sñi' ma. Laja lo'o ndyu'ni cu'ú ma ji'i sñi' ma, tya'ni ngu' xi si chañi cha' cuxi ndyu'ni ngu'; culu'u tso'o ma ji'i ngu' cha' taca taquiya' ngu' cha' ji'i ycu' nu Xu'na na.

⁵ Cu'ma ngu' msu nu ngüi'ya ñati ji'i ma cha' cua'ni ma cña ji'i ngu' laja ti, cua'ni ma lcaa cña nu culo xu'na ma ji'i ma nde loyuu chalyuu. Cube xi ti' ma ñi'ya nu cua'ni ma cña ji'i ngu', cha' tyucui tyiquee ma cua'ni ma cña bi'; cua'ni ma cña bi' ñi'ya laca si cña ji'i Cristo laca cña nu ndyu'ni ma.

⁶ Cua'ni ma cña ji'i ngu' lacua; si'i na cua'ni ti ma jua'a cha' tyanu tso'o ma lo'o ngu', nu lo'o ndu' ti ngu' ndyi'ya ngu' cuentya ji'i ma si ndyu'ni ma cña. Tso'o la si tyi'u ti' ma cha' la cui' msu ji'i Cristo laca ma, bi' cha' tyucui tyiquee ma cua'ni ma lcaa ña'a cña nu nti' ycu' Ndyosi cha' cua'ni na. ⁷ Tso'o ti cua'ni ma lcaa cña lacua, tyi'u ti' ma cha' cña ji'i ycu' nu Xu'na na laca nu ndyu'ni ma, si'i cña ji'i ñati chalyuu ti. ⁸ Ná ndu'ni cha' masi

msu nu ngüi'ya ti ñati laca ma, masi msu nu ndi'i tso'o ti laca ma; cua jlo ti' na cha' ycuil' nu Xu'na na tya cha' tso'o ji'i lcaa ñati nu ndu'ni cña tso'o cuentya ji'i Ni.

⁹ Nu cu'ma ngu' xu'na msu bi' ni, la cui' jua'a nga'a cha' cña'asii tso'o ma ji'i msu ji'i ma. Ná xcutsii ma ji'i ngu', ni ná cua'ni tyaala ma lo'o ngu' bi'; tyi'u ti' ma cha' sca ti nu Xu'na na laca loo ji'i cu'ma lo'o ji'i ngu' bi', lo'o jua'a sca ti cuayá' ndu'ni Ni lo'o cua ña'a ca ñati.

Ya' xña nu cua'nijo'o ji'i ngu' nu ngusñi cha' ji'i Cristo, cha' xuu tya'a ngu' lo'o nu xña'a

¹⁰ Juani ni, cua'ni ma cha' caca nguula ti' tyiquee ma, cha' stu'ba ti ndu'ni ma cña lo'o ycuil' nu Xu'na na, lo'o jua'a nguula tsa juersa ntsu'u ji'i ycuil' Ni. ¹¹ Lcaa tyempo tyi'u ti' ma lcaa cha' nu cua nda ycuil' Ndyosi lo'o ma, cha' taca cua'a ma ji'i ycuil' ca ma, cha' ná cñilo'o nu xña'a ji'i ma. ¹² Si'i na nxuu tya'a na lo'o ñati chalyuu ti, siya' la juersa ntsu'u ji'i ngu' bi'; tya'a cusuu na laca lcaa cui'i cuxi nu ntsu'u nde cua. Nguula tsa nu bi', hasta ngua ti' bi' tyijiloo ji'i ycuil' Ndyosi; pana ná ngua ji'i. La cui' laca nu ngua ti' caca xu'na chalyuu, lo'o jua'a nclyo bi' cña ji'i ñati cha' cua'ni ngu' lcaa lo cha' cuxi nde chalyuu juani. ¹³ Pana cha' nu cua nchcui' ycuil' Ndyosi lo'o na ni, ñi'ya laca ste' sendaru nu ndya'a cusuu, jua'a laca cha' bi'; xcui' chcuá laca ste' sendaru cha' cua'a ji'i ycuil' ca ngu'. Taquiya' ma ji'i cha' bi', xñi tso'o ma ji'i cha' bi' juani; lo'o tyalaa tyempo cuxi bi', li' taca talo ma cha' xuu tya'a ma lo'o nu xña'a, cha' ngusñi ma cha' tso'o bi', masi tya'a cusuu na laca nu xña'a bi'. Si jua'a cua'ni ma, nu lo'o tye cha' cusuu bi', li' tya tyu ma ñi'ya nu ndu ti ma. ¹⁴ Bi' cha' cua'ni tajua' ma lacua; ñi'ya lo'o ndyaaca' ne' sendaru lo'o juata cha' xñi ca'a tso'o ste' ngu', jua'a cu'ma, xñi tso'o ma cha' nu nchcui' Ni bi'. Xcui' cha' liñi chcui' ma, cha' li' taca xuu tya'a ma lo'o nu cuxi. Sca sendaru ni, ndyacu' chcuá lo tyiquee yu lo'o nde chu' yu, cha' cua'a yu ji'i tyiquee yu. Lo'o jua'a cu'ma, ná taca sta ngu' qui'ya ji'i ma si xcui' cha' liñi ndu'ni ma. ¹⁵ Ndyu'u xapatu quiya' sendaru. Lo'o jua'a cu'ma ni, quiñi ti' ma cha' tsaa chcui' ma cha' ji'i ycuil' Ndyosi lo'o ñati; chcui' ma cha' taca cua'ni lyaá Ni ji'i ngu' bi' cha' taca cua'ni Ni cha' ti ti tyi'i tyiquee ngu'. ¹⁶ Lo'o jua'a ndacui sca chcuá cuaja' ya' sendaru; nu lo'o cu' tya'a cusuu yu clya nu nga'a quii' lo ji'i yu, li' cua'a yu ji'i ycuil' ca yu lo'o chcuá cuaja' bi'. Jua'a caca ji'i ma si chañi cha' ngusñi ma cha' ji'i ycuil' Ndyosi, taca cua'a ma ji'i ycuil' ca ma lcaa hora cha' ná cua'ni lya' ti' nu cuxi ji'i ma. ¹⁷ Smalyu chcuá ntucua hique ngu' sendaru cha' cua'a ji'i hique ngu'. Lo'o jua'a cu'ma, cua ngua'ni lyaá Ni ji'i ma, bi' cha' ntsu'u nu ña'asii ji'i ma li'. Xñi ma lcaa cha' nu nda Xtyi'i ycuil' Ndyosi lo'o ma cha' caja ñi'ya nu chcui' ma lo'o sca ñati, ñi'ya laca si cua ngusñi ma sca maxtyi cusuu ji'i sendaru. ¹⁸ Chcui' ma lo'o ycuil' Ndyosi nu lo'o nxuu tya'a ma lo'o nu cuxi, cha' jña ma chcuayá' ji'i Ni; lcaa tyempo xtyucua Xtyi'i ycuil' Ndyosi ji'i ma cha' taca chcui' ma lo'o Ni. Lo'o jua'a chcui' ma lo'o Ni cuentya ji'i lcaa ñati nu cua ngusñi cha' ji'i Ni. Bi' cha' lacua, tii ti ti' ma chcui' ma lo'o Ni, cha' ná ca taja ti' ma. ¹⁹ La cui' jua'a tso'o si chcui' ma lo'o ycuil' Ndyosi Sti na cuentya jna', cha' tya ta la Ni cha' nu chcui' na' lo'o ñati, cha' caca tlyu la tyiquee na' chcui' na' lo'o ñati ña'a cuayá' nu ca cuayá' ti' ngu' cha' taca cua'ni lyaá Cristo ji'i ngu' ya' nu cuxi; sca cha' nu bilya cuna ngu' laca bi'. ²⁰ Cua ngusubi Ni 'na cha' tsa'a tyijyu', cha' ta na' cha' bi' lo'o ñati; bi' cha' laca na' preso juani. Chcui' ma lo'o ycuil' Ndyosi cuentya jna' lacua, cha' taca chcui' liñi na' cha' bi' lo'o ñati, ñi'ya nu nga'a cha' chcui' na'.

Ngusalya' Pablo lo'o ngu'

²¹ Cua nda na' ji'i yu Tíquico cha' caa slo ma. Tso'o tsa ntsu'u tyiquee ya cha' stu'ba tsa ndu'ni ya cña ji'i ycuil' nu Xu'na na lo'o yu. Cacha' lyiji yu ji'i ma lcaa cha' ñi'ya nu ndyaca 'na ca nde, ñi'ya cña nu ndyu'ni na'. ²² Bi' cha' cua nda na' ji'i yu lijya yu slo cu'ma, cha' tso'o la tyanu tyiquee ma lo'o cuna ma ñi'ya nu ndyaca cha' ji'i cuare.

²³ Chcui' na' lo'o ycuil' Ndyosi Sti na, lo'o jua'a lo'o Jesucristo nu Xu'na na cuentya ji'i cu'ma tya'a ngusñi na cha' ji'i Cristo; cua'ni Ni cha' ti ti tyi'i tyiquee ma, cha' tso'o ti tyu'u tyiquee ma ña'a ma ji'i tya'a na, cha' lcaa tyempo jlya ti' ma ji'i ycuil' Ndyosi. ²⁴ Lo'o jua'a

nti' na' cha' ña'a ti cua'ni Ni cha' tso'o lo'o lcaa cu'ma nu ntsu'u tyiquee ma ji'i Jesucristo
nu Xu'na na, cu'ma nu nga'aa nti' tya'achu' ma ji'i Cristo. Chañi cha' jua'a caca cha' bi'.

Quityi nu nguscua San Pablo ndyaa slo ñati ji'i Jesucristo nde quichi Filipos

¹ Pablo lo'o Timoteo laca cuare. Tyucuaa ya ndyu'ni ya cña ji'i Jesucristo, bi' cha' nscua ya quityi re cha' caa ca slo cu'ma, cha' tya'a ñati ji'i ycu' Ndyosi laca na. Cua ngusñi na cha' ji'i Jesucristo, bi' cha' laca na ñati ji'i ycu' Ndyosi. La cui' jua'a lo'o quityi re chcu' ya xi lo'o lcaa ngu' cusu' nu laca loo ji'i ña'a taju cu'ma, jua'a chcu' ya xi lo'o xa' la ngu' nu laca cña, nu ntsu'u cha' xtyucua ji'i ma. ² Ndi'ya nti' na', cha' ña'a ti cua'ni ycu' Ndyosi Sti na cha' tso'o lo'o ma, cha' ti ti tyi'i tyiquee ma xqui'ya Jesucristo nu Xu'na na.

Nchcu' Pablo lo'o ycu' Ndyosi cuentya ji'i ngu' Filipos bi'

³ Lcaa quiya' lo'o ndyi'u ti' na' ji'i cu'ma, li' tso'o tsa ntsu'u tyiquee na'; ndya na' xlya'be ji'i ycu' Ndyosi cuentya ji'i lcaa ma li'. ⁴ Lo'o nchcu' na' lo'o Ni cuentya ji'i ma, chaa ti ti' na' nchcu' na' lo'o Ni li'. ⁵ Tya lo'o ndyuna ma cha' tso'o ji'i Cristo tya clyo, ña'a ti tsa cu' ti nxyucua ma 'na cha' chcu' na' cha' bi' lo'o xa' la ñati; ⁶ bi' cha' cua jlo ti' na' juani cha' ña'a ti tya cua'ni ycu' Ndyosi cña ne' cresiya ji'i ma, ña'a cuayá' nu tyu'u scua cña bi', nu lo'o tyaa Jesucristo chaca quiya', cha' la cui' ycu' Ni laca nu nguxana ngua'ni cña ne' cresiya ji'i ma tya clyo. ⁷ Tso'o si culacua xi ti' na' jua'a cuentya ji'i cu'ma, xqui'ya cha' lcaa tsa ntsu'u tsa tyiquee na' ña'a na' ji'i cu'ma; stu'ba ti ndyaca cha' ji'i cu'ma lo'o na', tso'o tsa ndyu'ni Ni lo'o na cha' ndyu'ni na cña ji'i Jesucristo. Nguxtyucua ma jna' tsubi' lo'o nguta'a na' slo ngu' nu laca loo cha' nxacu' na' cha' ji'i ngu' bi'; nacui' na' ji'i ngu' cha' tso'o tsa laca cha' nu cua nda ycu' Ndyosi lo'o na, lo'o jua'a ndacha' liñi na' ji'i ngu' ñi'ya laca cha' liñi bi'. Lo'o juani tya nxyucua ma 'na, masi ntsu'u na' ne' chcu' xqui'ya cha' nchcu' na' cha' ji'i Jesús lo'o ñati. ⁸ Cua jlo ti' ycu' Ndyosi cha' ñi'ya ntsu'u tyiquee ycu' Jesucristo ña'a Ni ji'i lcaa cu'ma, la cui' jua'a ntsu'u tsa tyiquee na' ña'a na' ji'i cu'ma. ⁹ Ndi'ya laca cha' nu nchcu' na' lo'o ycu' Ndyosi cuentya ji'i ma: ndijña na' chacuayá' ji'i Ni cha' ña'a ti tso'o la tyu'u tyiquee ma ña'a ma ji'i tya'a ñati ma, cha' jua'a taca ca cuayá' la ti' ma lcaa cha', cha' jua'a taca culacua tso'o la ti' ma; ¹⁰ ndijña na' cha' lcaa tyempo taca ca'ya cha' hique ma ñi'ya nu tso'o la cha' cua'ni ma. Jua'a nga'aa tyaja'a ma cua'ni la ma cha' cuxi, nga'aa tyanu yabe' hichu' ma nu lo'o tyalaa tsa cha' caa Cristo chaca quiya'. ¹¹ Quiña'a tsa cha' tso'o taca cua'ni ma lcaa su ndi'i ma chalyuu xqui'ya Jesucristo, cha' ndyu'ni Cristo cña ne' cresiya ji'i ma; bi' cha' taca cua'ni tlyu ma ji'i ycu' Ndyosi, taca cua'ni chi ma loo Ni.

Sca ti cha' nti' Pablo nde chalyuu, cha' caca yu cña ji'i Cristo

¹² Cu'ma ngu' tya'a ngusñi na cha' ji'i Cristo, nti' na' cha' caca cuayá' tso'o ti' ma cha' cua lijya ngañi la cha' tso'o ji'i Jesús laja ngu' quichi re, xqui'ya cha' cuxi nu ndyaca 'na re. ¹³ Nga'a na' ne' chcu' juani, bi' cha' jlo ti' lcaa ñati nu ndi'i ni'i tlyu ji'i gobierno re, cha' cua ngusu'ba ngu' 'na ne' chcu' xqui'ya cha' ndya'a na' lo cña ji'i Cristo; masi lcaa sendaru nu ndi'i ca nde, masi xa' la ñati, cua jlo ti' ngu'. ¹⁴ Lo'o jua'a cua ña'a ca ngu' tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús, tsa ndu' cua tso'o la jlya ti' ngu' cha' ji'i nu Xu'na na juani, cua tlyu la xi tyiquee ngu' juani; nga'aa ntsii ngu' chcu' ngu' cha' ji'i ycu' Ndyosi lo'o xa' ñati, xqui'ya cha' ná ntsii na' lo'o ntsu'u na' ne' chcu' re.

¹⁵ Chañi cha' ntsu'u ñati nu nchcu' cha' ji'i Cristo lo'o tya'a xqui'ya cha' chii ti nti' ñati bi', na cua nti' tsa ñati bi' xuu tya'a lo'o ya; pana tya ntsu'u la xi xa' la ngu' nu nchcu' cha' bi' xqui'ya cha' tso'o ti tyiquee ngu'. ¹⁶⁻¹⁷ Ntsu'u tsa tyiquee ngu' bi' ña'a ngu' ji'i ycu' Ndyosi, lo'o jua'a jlo ti' ngu' cha' cua nda Ni cña 'na cha' xacu' na' cha' ji'i ñati nu xuu tya'a lo'o na xqui'ya cha' tso'o ji'i Cristo. Nu ñati nu chii nti' ni, si'i na tyucui tyiquee ñati bi' nchcu' ngu' cha' ji'i Cristo; laca cha' cua nti' ngu' tyijiloo ngu' ji'i tya'a ngu'. Lo'o jua'a cua nti' tsa ngu' cha' ta la ngu' cha' ti'i 'na laja lo'o ndi'i na' ne' chcu'. ¹⁸ Ná ndube ti' na' ñi'ya ndyu'ni ngu' bi', masi tyucui tyiquee chcu' ngu' cha' ji'i Cristo lo'o ñati, masi

cha' cuiñi ti ntsu'u tyiquee ngu' nu lo'o nchcui' ngu' cha' bi'; pana tso'o tsa nti' na' si ña'a ti tya cañi la cha' ji'i Cristo bi'.

Lo'o jua'a tya caca chaa la ti' na' tyempo nde loo la. ¹⁹ Ndu ti' na' cha' yala ti caca tso'o la cha' jna' re, cha' cua jlo ti' na' ñi'ya ndijña tsa ma ji'i ycu' Ndyosi cha' tyu'u na' ne' chcu' re, cha' tyu'u na' nde liya'; jlo ti' na' cha' nxyucua tsa la cui' Xtyi'i ycu' Jesucristo 'na. ²⁰ Ndi'ya nti' na' cua'ni na': nti' tsa na' cha' ná caca tyuju'u ti' na' lo'o chcu' na' cha' ji'i Jesús lo'o ñati; masi tyempo nu lijya nde loo la, masi tyempo juani, tlyu caca tyiquee na' lo'o chcu' na' cha' ji'i Jesús. Jua'a nti' na' cua'ni na', cha' ña'a ti cua'ni tlyu na' ji'i Cristo, masi tya lu'ú ti na', masi cua ngujui na'. ²¹ Sca ti cha' nti' na' cua'ni na' nde chalyuu, cha' caca na' cña ji'i Cristo. Tso'o la masi cajaa na', nti' na', cha' li' taca ña'a na' ji'i ycu' Ni; ²² pana ná jlo ti' na' na laca nu tso'o la cha' cua'ni na', cha' ná tyiquee' tya taca cua'ni na' tya quiña'a la xi cña ji'i nu Xu'na na, si tya tyi'i la na' xi chalyuu. ²³ Tyucuaa lo cha' nti' na' cha' caca 'na lacua: Nti' tsa na' cha' xtyanu na' ji'i chalyuu re, cha' li' taca tyi'i na' lo'o Cristo, cha' bi' nu tso'o la nti' na'; ²⁴ pana juani ni, ndulo la cha' ji'i cu'ma si tya tyi'i la na' xi chalyuu. ²⁵ Nda ti' na' cha' jua'a caca 'na, cha' tya tyi'i la na' xi chalyuu. Li' taca xtyucua la na' ji'i lcaa cu'ma, cha' xñi tso'o la ma cha' ji'i Cristo; jua'a caca chaa la ti' ma lo'o jlya tso'o ti' ma ji'i Ni. ²⁶ Lo'o caa na' cha' tyi'i na' slo ma chaca quiya', li' tso'o tsa caca tyiquee ma cuentya ji'i Jesucristo xqui'ya na'.

²⁷ Bi' cha' juani, cui'ya ma cuentya ñi'ya nga'a cha' cua'ni ma chalyuu cuentya ji'i cha' ji'i Cristo nu cua ngusñi ma. Si jua'a ndu'ni ma, li' ná ndu'ni cha' masi caa na' ca quichi tyi ma, masi ná caca caa na'. Ná tyiquee' caja cha' 'na cha' sca ti cha' ntsu'u tyiquee ma lo'o tya'a ma, cha' ndalo tsa tyiquee ma ji'i tya'a cusuu ma ca bi'; ná tyiquee' stu'ba ti culacua ti' ma lo'o tya'a ma laja lo'o tyiquee' tsa nchcui' ma lo'o ngu' cha' xñi ngu' cha' tso'o bi' ji'i Cristo. ²⁸ Lo'o ndu'ni ma jua'a, li' nga'aa ntsu'u cha' cutsii ma ji'i ngu' tya'a cusuu ma, cha' taca ca cuayá' ti' ngu' cha' cua nscua cha' cuityi ycu' Ndyosi ji'i lcaa ñati cuxi. Pana cu'ma ni, cua ngulaá ma ji'i nu cuxi bi'; ycu' Ndyosi ndu'ni cha' taca tyijiloo ma ji'i ñati cuxi bi'. ²⁹ Tso'o tsa laca cha' nda ycu' Ndyosi chacuayá' cha' ngusñi ma cha' ji'i Cristo; pana cua nscua cha' caja xi cha' ti'i ji'i ma, nu lo'o cua ngusñi ma cha' ji'i Cristo bi'. ³⁰ Stu'ba ti ndyaca cha' ji'i cu'ma lo'o na', ti'i tsa cña nu cua ngujui ji'na. Pana cua na'a ma ñi'ya ngua'ni na' cña tya tsubi' la, cha' lye tsa nxuu tya'a na' lo'o nu cuxi; lo'o ña'a ti taca ca cuayá' ti' ma cha' lye tsa ndyu'ni na' cña juani.

2

Ngua Jesús sca ngu' ti'i lo'o yaa yu chalyuu, cha' tiya' la li' tlyu tsa chacuayá' nda ycu' Ndyosi ji'i yu

¹ Ná tyiquee' cua nguula la ti' tyiquee ma juani, xqui'ya cha' cua ngusñi ma cha' ji'i Cristo; cua tso'o la nti' ma cha' ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni ji'i ma. La cui' ti cha' xqui'ya nu Xtyi'i ycu' Ndyosi stu'ba ti ntsu'u cha' ji'i ma lo'o tya'a ma, jua'a lo'o ycu' Ni, ña'a cuayá' nu nchca tya'na ti' ma ña'a ma ji'i tya'a ma, ña'a cuayá' nu tso'o ntsu'u tyiquee ma ña'a ma ji'i tya'a ma. ² Bi' cha' lacua, si chañi cha' jua'a nti' ma, li' cua'ni ma cha' caca tso'o tyiquee na'; jua'a caca nu lo'o ña'a na' cha' stu'ba tsa ntsu'u cha' ji'i ma lo'o tya'a ma, cha' sca ti cha' ntsu'u tyiquee ma, cha' sca ti cha' nclyacua ti' ma, cha' sca ti cuayá' tso'o ti nti' ma ña'a ma ji'i tya'a ma. ³ Cua'ni ma cha' ná quiña'a cha' tyu'u tyiquee ma lo'o cua'ni ma sca cña; si'i xcu' cha' ji'i ycu' ca ma culacua ti' ma, ni si'i na cua'ni tyucuaa ti' ma lo'o tya'a ma. Tso'o la si culacua ti' ma cha' tso'o la laca nu xa' la ngu' tya'a ma, pana ná tso'o ycu' ca ma; ⁴ cube la ti' ma ñi'ya caca cha' ca tso'o cha' ji'i xa' la ngu' tya'a ma, si'i xcu' cha' ji'i ycu' ca ma nu nga'a cha' cube ti' ma.

⁵ Tso'o si culacua ti' ma ñi'ya nclyacua ti' ycu' Jesucristo. Ndi'ya ngua cha' ji'i yu: ⁶ Tyucui tyempo ycu' Ndyosi tsiya' ti laca Jesucristo, ná ntsu'u tyempo nu ná laca yu ycu' Ndyosi; pana lo'o yaa yu lo yuu chalyuu, ná ngulacua ti' Jesús cha' calo'o yu lcaa chacuayá' ji'i ycu' Ndyosi, masi ntsu'u tsa chacuayá' ji'i yu slo Ni nquicha', cha' stu'ba ti ntsu'u cha' ji'i yu lo'o ycu' Ndyosi Sti yu. ⁷ Pana nguxtyanu yu chacuayá' nu ntsu'u ji'i

yu ca slo ycuí' Ndyosi Sti yu, cha' tso'o la ngua ti' yu lo'o ngua'ni yu jua'a. Lo'o li' ntaja'a yu ngua yu ñati, cha' caja ñi'ya xtyucua yu ji'na; ñi'ya nclya lcaa ñati, jua'a ngula yu nde chalyuu, ñati tsiya' ti ngua yu. ⁸ Ngua yu sca ñati ti'i, lo'o jua'a tso'o tsa ndaquiya' yu cña nu cua nda ycuí' Ndyosi Sti yu ji'i yu; ngujuii yu, hasta ngujuii yu lo crusi, masi jua'a ndujuii ngu' ji'i ngu' nu xña'a tsa nu ngua li'. ⁹ Bi' cha' juani cua ndyaa lo'o Ni ji'i yu cha' stu'ba ti tyi'i yu ca su tlyu la ca su ntucua ycuí' Ni; juani tlyu tsa chacuayá' cua nda Ni ji'i Jesús. Tyucui ña'a chalyuu nga'aa ntsu'u la xa' chacuayá' nu tlyu la, ¹⁰ cha' jua'a tyu sti' lcaa na lu'ú nde loo Jesús, masi ñati, masi cui'i. Ná ntsu'u su tye cha' cua'ni chi' ngu' loo yu xqui'ya chacuayá' nu cua nda Ni ji'i yu, masi nu ndi'i ca nde cua, masi nu ndi'i nde lo yuu chalyuu, masi ngu' nu cua nguatsi', lo'o jyo'o bi' cua'ni chi' ngu' loo yu. ¹¹ Cuii tsa chcuí' lcaa ñati cha' Jesucristo laca Xu'na lcaa ca chalyuu, jua'a tso'o tsa cua'ni tlyu ngu' ji'i ycuí' Ndyosi Sti na.

Ñi'ya nu ntyiji'i xee cuii nde talya, jua'a cua'ni na lo'o ndi'i na chalyuu

¹² Cu'ma ngu' tya'a na nu tyaca'a tsa ma' na, cua ndaquiya' tsa ma' ji'i cha' nu nchcuí' na' lcaa tsá lo'o nguti'i na' lo'o ma; ña'a ti tya ndulo tsa cha' ji'i ma' cha' taquiya' la ma' ji'i cha' nu nchcuí' na', masi tyijyu' tsa nga'a na' ca su ndi'i ma' juani. Ña'a ti cua'ni cña ti' ma' cha' caca lyiji lcaa cha' nu ngua ti' ycuí' Ndyosi cua'ni Ni ne' cresiya ji'i ma' lo'o ngua'ni lyaá Jesucristo ji'i ma'. Xti ti cha' tyu'u tyiquee ma' cuentya ji'i ycuí' ma', pana cube la ti' ma' ji'i ycuí' Ndyosi. ¹³ Tyi'u ti' ma' cha' lcaa tsá ndu'ni ycuí' Ndyosi cña laja ne' cresiya ji'i ma', cha' taca cua'ni ma' cña ji'i Ni; jua'a ndu'ni Ni cha' tyaja'a ma' cua'ni ma' lcaa ña'a nu nti' ycuí' Ndyosi cha' cua'ni ma'.

¹⁴ Lcaa lo cña nu cua'ni ma' ni, ná caca chii nti' ma' ña'a ma' ji'i ngu' lo'o ndyu'ni ma' cña bi', ná xlyú ma' cha' hichu' ngu', ¹⁵ cha' ná caca ñacui' ngu' cha' ntsu'u qui'ya ji'i ma' li', lo'o jua'a ná caja su lyiji cua'ni ma' sca cha' li'. Tso'o la si caca cuayá' ti' ngu' cha' chañi cha' laca ma' sñi' ycuí' Ndyosi tyucui tyiquee ma', masi xcui' ndi'i ti ma' chalyuu laja ñati cuxi, laja ñati nu chii nti' ngu' ña'a ji'i tya'a ngu'. Xqui'ya cu'ma' nga'a cha' cañi cha' ji'i Jesús lcaa su ndi'i ñati bi'; ñi'ya nu ntyiji'i xee cuii nde talya, jua'a caca ma' xee nde chalyuu, ¹⁶ nu lo'o ta ma' cha' lo'o ngu', si chcuí' ma' cha' tso'o ji'i Cristo nu taca ta chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'i ngu'. Si jua'a cua'ni ma', tso'o tsa caca tyiquee na' ña'a na' ji'i ma' lo'o tyalaa tsá nu cua'ni cuayá' Cristo ji'i lcaa ñati. Li' taca ca cuayá' ti' na' cha' tso'o ti ngutu'u scua cña bi' 'na, si'i na nguliji yu'u cña bi' jua'a ti. ¹⁷⁻¹⁸ Jlo ti' na' cha' si'i cha' xca ti laca nu ngua'ni ma' lo'o ngusñi ma' cha' ji'i ycuí' Ndyosi; quiña'a tsa na nguxtyanu ma', tyuu quiya' cua nda ma' tyucui ña'a ma' cha' caca ma' cña ji'i Cristo, xqui'ya cha' cua ngusñi ma' cha' ji'i Ni. Lo'o juani lo'o na' ni, cujuui ngu' 'na, nti' na'; chcuna' chalyuu 'na jua'a ti cuentya ji'i cu'ma'. Pana ná ntsii na'; masi jua'a caca 'na, chaa tsa ti' na' ndi'ii. Lo'o jua'a nti' na' cha' ca chaa ti' cu'ma, cha' stu'ba ti ca chaa ti' na' lo'o cu'ma.

Nchcuí' Pablo cha' ji'i Timoteo lo'o ji'i Epafrodito

¹⁹ Chacuayá' ji'i Jesús nu Xu'na na, ná tyiquee' ta na' ji'i yu Timoteo cha' tsa yu ca su ndi'i ma' yala ti, cha' quije xi cha' 'na ñi'ya nu ndi'i ca ma; tso'o tsa caca tyiquee na' lo'o cuna na' cha' bi'. ²⁰ Sca ti yu bi' laca nu chañi cha' stu'ba ti nti' yu lo'o na', nu chañi cha' ntsu'u tyiquee yu ña'a yu ji'i cu'ma; ²¹ ná ndi'i xa' la ngu' tya'a na ca nde nu ndube ti' ñi'ya ndyaca cña ji'i Jesucristo ca su ndi'i ma, xcui' na ntsu'u la tyiquee ngu' ji'i cña ji'i ycuí' ca ngu'. ²² Lo'o cu'ma, cua jlo ti' ma' cha' lubii tsa cña nu ndyu'ni yu Timoteo bi'. Stu'ba ti ndyu'ni yu cña lo'o na' ñi'ya nti' si cua laca yu sñi' na', stu'ba ti ndya'a ya nchcuí' ya cha' tso'o ji'i Jesús lo'o xa' ñati. ²³ Lo'o tye caca cuayá' jna', li' ta na' ji'i yu cha' hora ti tsa yu ca su ndi'i ma, ²⁴ masi nda ti' na' cha' lo'o ycuí' na' taca caa na' yala ti ca su ndi'i ma' chacuayá' ji'i ycuí' nu Xu'na na.

²⁵ Lo'o jua'a ndu'ni tsa cha' caa chaca yu ca slo ma, nti' na'; Epafrodito laca yu bi'. La cui' yu tya'a ndya'a ya cña laca yu, lo'o jua'a nguula tsa cña ngua'ni yu lo'o ya lo'o nguxacuí' ya cha' ji'i ngu' cuxi. La cui' yu bi' laca nu nda ma' yaa ca slo na' tya tsubi' la, cha' xtyucua yu 'na lo'o na laca nu lyiji xi 'na cha' tyiji yu'u 'na chalyuu. ²⁶ Tijj' tsa ti' yu

ji'i cu'ma, bi' cha' nti' yu caa na'a yu ji'i ma chaca quiya'; ngulacua tsa ti' yu lo'o ngujui cha' ji'i yu cha' cua ndyuna ma cha' quicha tsa yu. ²⁷ Chañi tsa cha' quicha tsa yu nu ngua li', cua cajaa ti yu ngua; pana ycu' Ndyosi ngua'ni tya'na ti' Ni ji'i yu. La cui' jua'a ngua tya'na ti' Ni ña'a Ni 'na, cha' cua laca ngujui tsa cha' xñi'i ti' 'na ca nde; lo'o li' lye la ngua xñi'i ti' na' si cua ngujui yu, pana ndyaca tso'o yu li'. ²⁸ Bi' cha' tso'o tsa nti' na' juani si yala ti caa yu ca slo cu'ma, cha' lo'o cu'ma caca chaa tsa ti' ma, nu lo'o ña'a ma ji'i yu chaca quiya'. Nga'aa culacua tsa ti' na' cuentya ji'i cu'ma li'. ²⁹ Caca chaa ti' ma lo'o yu lacua; tso'o tsa chcu' ma lo'o yu lo'o tyalaa yu ca slo ma, cha' laca yu tya'a ngusñi ma cha' ji'i nu Xu'na na. Lo'o jua'a cua'ni chi ma loo cua ña'a ca ñati nu cua'ni ñi'ya nu ngua'ni yu bi'; ³⁰ ná ndyutsi yu, masi cua cajaa ti yu laja lo'o nguxtyucua yu ji'i ya lo'o cña ji'i Cristo re tya tsubi'. Masi ná ngua caa cu'ma ca nde, pana cua nda ma ji'i ycu' yu lija yu cha' cua'ni yu la cui' cña nu ná ngua cua'ni cu'ma, nu nxyucua tsa ji'i ya li'.

3

Ñi'ya nu chañi ca cha' ca ti qui'ya nu ntsu'u ji'na cuentya ji'i ycu' Ndyosi

¹ Cu'ma tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús, juani cua nti' tsa na' cha' ca chaa ti' ma xqui'ya ycu' nu Xu'na na. Ná ndu'ni cha' 'na, masi tya chaca quiya' chcu' na' la cui' tya'a cha' nu nguscua na' tya clyo; ná tyiquee' xtyucua na' xi ji'i ma, si chcu' na' chaca quiya'. ² Tii ti ti' ma, cui'ya tso'o ma cuentya ji'i nu ngu' cuxi bi', cha' ñi'ya ndu'ni xne' taja, jua'a ndyu'ni ngu' bi'. Xqui'ya cha' cusu' nu jlya tsa ti' ngu' bi' ji'i, bi' cha' ndatsaa ngu' ji'i xa' ñati cha' xi'yu ngu' quiji ngu', masi sca cña nu cua'ni ñu'u ji'i ngu' laca; si'i sca cha' tso'o laca bi'. ³ Pana nu na ni, chañi laca cha' ngulacua ycu' Ndyosi ji'na, masi xa' ña'a nchcu' nu ngu' bi'. Cua ndu'ni tlyu na ji'i ycu' Ndyosi xqui'ya Xtyi'i ycu' Ni; chaa tsa ti' na ndi'i na chalyuu nu lo'o cua ngujui chalyuu ji'na xqui'ya Jesucristo, cha' nga'aa jlya ti' na ji'i sca cha' nu ndatsaa ñati chalyuu ji'na cha' cua'ni na ji'i. ⁴ Lo'o na', jlya tsa ti' na' ji'i nu cha' cusu' bi'. Tya tsubi' la ni, ná nyacua xa' la ñati 'na, lye la ndaquiya' na' lcaa cha' cusu' nu ntsu'u ji'i ngu' judío tya'a ya. ⁵ Cua snu' ti tsa ntsu'u na' lo'o ngusi'yu ngu' quiji na' cha' ngulacua ngu' 'na; ngu' judío laca na' tya lo'o ngula na', tañi ngu' hebreo laca tañi na'. Jua'a la cui' tya'a ñati ji'i ngu' Benjamín ngua ngu' cusu' 'na. Ngu' fariseo laca na', bi' cha' ndaquiya' tsa na' lcaa ca cña nu ntsu'u cha' cua'ni ya cuentya ji'i cha' cusu' ji'i ngu' judío; ⁶ cha' jlya tsa ti' na' ji'i nu cha' cusu' bi', bi' cha' nguxcube' tsa na' ji'i lcaa ñati nu ngusñi cha' ji'i Jesucristo, lya' tsa ti' na' ji'i ngu' bi'. Lo'o jua'a ná ntsu'u qui'ya 'na lo'o ngu' judío cuentya ji'i cha' cusu' bi', cha' cua ndaquiya' tsa na' lcaa nu cha' cusu' bi'; tya sa'ni cua ngua lubii cresiya jna', si chañi cha' caca tso'o cresiya ji'na cuentya ji'i ycu' Ndyosi jua'a ti. ⁷ Sa'ni la ngua ti' na' cha' tso'o tsa ñati laca na' xqui'ya cha' cusu' bi', pana juani nga'aa ncyacua ti' na' ji'i cha' bi' xqui'ya Cristo. ⁸ Lo'o jua'a, masi tucuna' na' lcaa cha' nu ndiya tsa ti' na' nde chalyuu, ná cube ti' na'; tlyu la tsiya' ti laca cha' tso'o nu cua ngujui 'na juani, laja lo'o ndyuloo na' ji'i Jesucristo nu Xu'na na'. Xqui'ya Cristo, bi' cha' cua nguxtyanu na' ji'i lcaa cha' cusu' bi'; nga'aa tso'o cha' cusu' bi' tsiya' ti, nti' na', hasta xcuaa na' ji'i, nti' na'. Tsa bi' ti cha' nti' na', cha' xñi tso'o na' cha' ji'i Cristo, ⁹ cha' stu'ba ti tyu'u tyiquee na' lo'o Ni. Ná ngüityi ycu' Ndyosi qui'ya 'na nu lo'o ndaquiya' tsa na' ji'i nu cha' cusu' bi'; laca cha' cua ngüityi ycu' Ni qui'ya 'na lo'o jlya ti ti' na' ji'i cña nu ngua'ni Cristo, tsa bi' ti cha'. Bi' cha' ngua'ni Ni cha' caca tso'o cresiya jna'. ¹⁰ Lo'o juani ni, tsa bi' ti cha' nti' na', cha' tyuloo lyiji na' ji'i Cristo, cha' ca tii na' cha' tya ndyu'ni ycu' Ndyosi cña lo'o na' lo'o la cui' tya'a juersa nu cua ntsu'u ji'i Ni lo'o ngua'ni Ni cha' ndyu'ú Jesús chaca quiya'. Ná ndu'ni cha' masi jua'a chcube' na' ñi'ya nu cua nchcube' ycu' Jesús, masi chcuna' chalyuu 'na tsiya' ti ñi'ya lo'o cua ngujui ycu' Cristo lo crusi. ¹¹ Lo'o juani ndu' ti' na' cha' caja chaca chalyuu 'na tiya' la, sca chalyuu nu ná nga'a cha' tye, masi cua ngujui na'.

Cua'ni cña ti' na cha' jyacua na ji'i cha' tlyu nu caja ji'na nde loo la

¹² Ná nacui na' cha' cua ndye ngua tso'o cresiya jna' cuentya jil'i ycu' Ndyosi sca ti quiya', lo'o juani nga'aa ntsu'u qui'ya 'na; ná ni na' jua'a. Na cua laca nacui Jesucristo cha' laca na' ñati jil'i ycu' Ni, bi' cha' lye tsa ndyu'ni cña ti' na' cha' ca tso'o lyiji cresiya 'na. ¹³ Cu'ma ngu' tya'a ngusñi na cha' jil'i Cristo, cua jlo ti' na' cha' tya lyiji caca jua'a lo'o na'. Tsa bi' ti cha' ndulo tsa cuentya 'na, cha' cua'ni yala na' juani cha' jyacua na' jil'i cha' tlyu nu cua lijya nde loo la, cha' ca tso'o lyiji cresiya 'na lo'o ycu' Ndyosi, masi nga'aa tyi'u ti' na' lcaa ña'a cha' nu ngua 'na nu ngua tya sa'ni la. ¹⁴ Bi' cha' lacua, liñi tyucui nxñi na' cha' jyacua na' jil'i nu cha' tlyu bi', cha' bi' laca nu cua ngua'ni cho'o ycu' Ndyosi cuentya ji'na ca su ntucua ycu' Ni. Taca caja cha' bi' ji'na ca li', xqui'ya cha' cua ngua stu'ba cha' ji'na lo'o Jesucristo.

¹⁵ Tso'o tsa si la cui' jua'a culacua ti' ca ta'a na nu cua ngusñi tso'o na cha' jil'i Jesús; ycu' Ndyosi laca nu culu'u liñi la jil'i ma li', si ntsu'u ngu' tya'a ma nu nclacua ti' xi xa' la cha'. ¹⁶ Tso'o lacua, tya cua'ni la na la cui' tya'a cha', ñi'ya nu ngua cuayá' tso'o ti' na tya clyo.

¹⁷ Cu'ma ngu' tya'a ngusñi na cha' jil'i Jesús, tso'o si cua'ni ma tsa ña'a cha' nu cua na'a ma 'na cha' ndu'ni na'. La cui' jua'a cui'ya tso'o ma cuentya ñi'ya nu ndyu'ni xa' la ngu' tya'a na, nu ndu'ni ñi'ya nu ndu'ni ti cuare, cha' jua'a cua'ni ma. ¹⁸ Cua tyuu tsa quiya' cua nda ya la cui' cha' re lo'o cu'ma, lo'o juani chcu' na' chaca quiya' lo'o ma, masi xñi'i tsa ti' na' chcu' na' ndi'ya: Ntsu'u tsa ngu' tya'a cusuu Cristo, masi cua ngujui yu lo crusi cuentya jil'i ngu'; tya'a cusuu Cristo laca ngu' bi', cha' ntsu'u tsa cha' cuxi nu ndu'ni ngu' lcaa se'i su ndya'a ngu'. ¹⁹ Nga'a cha' tyaa ngu' bi' ca chalyuu talya nu lo'o cajaa ngu', xqui'ya cha' sca ndyosi cuiñi ntsu'u jil'i ngu' bi'; cua ña'a ca na nu ndacui tsa ti' ngu' jil'i cha' caja jil'i ngu' nde chalyuu, bi' laca ndyosi jil'i ngu' bi'. Lo'o jua'a tyixi tsa ndu'ni ngu' lo'o tya'a ngu', masi nga'a cha' ca tyuju'u tsa ti' ngu'; xcui' ntsu'u tyiquee ngu' jil'i cua ña'a ca na nu ntsu'u nde chalyuu. ²⁰ Pana nu na ni, ca su ntucua ycu' Ndyosi tsiya' ti, ca ndacua ntsu'u quichi tyi na nu chañi ca. Lo'o juani chaa tsa ti' na ntajatya na jil'i Jesucristo nu Xu'na na, ni jacua' tyu'u Ni nde cua su ntsu'u quichi nu ca tyi na, cha' caqui'ya Ni ji'na nde chalyuu, cha' cua'ni lyaá lyiji Ni ji'na. ²¹ Xcutsa'a Ni jil'i tyucui ña'a na li', cha' caca na ñi'ya laca ycu' Ni. Quicha ti' tyucui ña'a na juani, pana ycu' Ndyosi ni, tso'o tsa ña'a tyucui ña'a Ni; la cui' jua'a caca tyucui ña'a na nde loo la li'. Taca jil'i Ni culo Ni cña jil'i lcaa lo na nu ntsu'u chalyuu, lo'o jua'a taca jil'i Ni xcutsa'a Ni jil'i tyucui ña'a na tsiya' ti.

4

Lcaa tsá caca chaa ti' na xqui'ya ycu' nu Xu'na na

¹ Cu'ma tya'a ngusñi na cha' jil'i Jesús, tyaca'a tsa cu'ma 'na; ñati nu cua nda ycu' Ndyosi jna' laca cu'ma, xqui'ya cha' ndyu'ni na' cña jil'i Ni. Tso'o tsa ntsu'u tyiquee na' xqui'ya cu'ma, lo'o jua'a xñi'i xi ti' na' lo'o ná ndi'i na' ca slo cu'ma. Nga'a cha' cua'ni ma cha' tyanu tso'o cha' jil'i ycu' nu Xu'na na ne' cresiya jil'i ma.

² Lo'o cu'ma ma' Evodia lo'o ma' Síntique ni, cui'ya ma cha' clyu ti' 'na, cua'ni ma cha' stu'ba ti tyu'u tyiquee ma lo'o tya'a ma. Ngu' tya'a na laca ma xqui'ya nu Xu'na na, bi' cha' cua'ni ma cha' cati cha' cusuu nu ntsu'u jil'i ma lo'o tya'a ma. ³ Lo'o nu'u nu tso'o tsa tya'a ndya'a na cña, cua nti' na' cha' xtyucua nu'u jil'i tyucuaa ma' cusu' bi', cha' taca ca tso'o tyiquee ngu' bi' lo'o tya'a ngu'. Tyucuaa ma' cusu' bi' cua ngua'ni tsa ngu' cña cha' cañi la cha' tso'o jil'i Jesús nquicha'; stu'ba ti ngua'ni ngu' bi' cña lo'o na', lo'o Clemente, lo'o xa' la ngu' tya'a ndya'a ya cña. Cua nscua xtañi lcaa ngu' bi' lo' quityi jil'i ycu' Ndyosi, nu nscua xtañi ñati nu caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye jil'i.

⁴ Nti' na' cha' lcaa tsá caca chaa ti' ma xqui'ya ycu' nu Xu'na na; masi tucua quiya' chcu' na' cha' bi' lo'o ma: Nti' na' cha' caca chaa ti' ma. ⁵ Xcui' cua'ni tya'na tsa ti' ma lo'o lcaa ñati, cha' ca cuayá' ti' ñati cha' jua'a ndu'ni ma. Cua ngulala ti caa ycu' nu Xu'na na chaca quiya'.

⁶ Ni sca cha' ná culacua tsa ti' mā ji'i, pana jña mā cha' ji'i ycu'i Ndyosi cuentya ji'i cua ña'a ca cha' nu tyacua xi ji'i mā. Lo'o jua'a ta mā xlya'be ji'i ycu'i Ndyosi cha' jua'a ndyaca cha' ji'i mā, nu lo'o chcu'i mā lo'o ycu'i Ni. ⁷ Lo'o li' cua'ni Ni cha' ti' ti tyi'i tyiquee mā, masi ná caca cuayá' ti' ñati chalyuu ni cha' laca mā jua'a. Nga'aa ca'ya cha' cuxi hique mā li', nga'aa caca cuxi cresiya ji'i mā li', xqui'ya cha' cua ngua stu'ba cha' ji'i mā lo'o Jesucristo.

Tyu'u tyiquee na ji'i cua ña'a ca cha' nu tso'o laca

⁸ Cu'mā tya'a ngusñi na cha' ji'i Cristo, ndi'ya ti culacua ti' mā tyucui tyempo nu ndi'i mā chalyuu: Cua ña'a ca cha' nu chañi tsa cha' jua'a laca, bi' laca nu nga'a cha' tyu'u tyiquee mā ji'i; jua'a laca cha' nu cua'ni chi'ngu' loo, laca cha' nu liñi ca, laca cha' su lubii ntsu'u tyiquee na, laca cha' nu tso'o tsa ña'a, laca cha' nu tso'o tsa nti' ngu' ña'a ngu' ji'i, masi laca cha' tso'o bi', nu jua'a tso'o tsa nchcu'i ngu' ji'i, bi' laca nu nga'a cha' tyu'u tyiquee mā ji'i. ⁹ Cua'ni mā cha' tyi'u ti' mā ji'i laca cha' nu cua ngua tsa'a mā 'na, masi sca cha' nu cua ndyuna mā tya lo'o nda na' cha' lo'o mā, masi sca cha' nu cua na'a mā cha' ndyu'ni na'; bi' laca cha' nu nga'a cha' cua'ni mā, lo'o li' cua'ni ycu'i Ndyosi cha' ti' ti tyi'i tyiquee mā.

Tso'o tsa ntsu'u tyiquee Pablo cha' cua yaa lo'o ngu' msta cha' xtyucua ji'i

¹⁰ Tso'o tsa ntsu'u tyiquee na' lo'o na'a na' cha' cua ndyalaa msta nu nda cu'mā lijya slo na'. Tso'o nti' na' cha' cua ndyi'u ti' mā 'na chaca quiya', lo'o jua'a tso'o tsa nti' na' cha' cua nda mā msta bi' 'na xqui'ya ycu'i nu Xu'na na. Jlo ti' na' cha' si'i na ngujlyaa ti' mā 'na, laca cha' nga'aa ngujui ñi'ya nu xtyucua mā 'na tya tsubi' la. ¹¹ Ná nacui na' cha' lyiji tsa cha' tso'o 'na, cha' tso'o tsa ndyaala' ti' na' lo'o na laca nu ndyiji ti xi 'na. ¹² Ntsu'u quiya' lyiji tsa cha' 'na, lo'o jua'a ntsu'u quiya' quiña'a tsa cha' tso'o ndyiji 'na; jua'a ti ngui'i na', cha' cua ngui'i na' cha' tyaala' ti' na' laca su tya'a na' lo' cña re. Ná ndu'ni cha' masi tso'o tsa ndyiji na cacu, masi ntyute' ti na'; masi quiña'a tsa na ntsu'u 'na, masi xti ti cha', ná ndulo cha' bi' na. ¹³ Cua nda ycu'i Cristo juersa 'na cha' talo na' ji'i cua ña'a ca cha', na laca nu tyacua ti xi 'na. ¹⁴ Masi jua'a, tso'o tsa nti' na' cha' cua nguxtyucua mā 'na laja lo'o ndyaca cha' cuxi 'na ca nde.

¹⁵ Cu'mā ngu' Filipos, cua jlo ti' mā ñi'ya ngua lo'o ngutu'u na' nde loyuu su cuentya Macedonia, ndya'a na' nchcu'i na' cha' ji'i Jesús lo'o ngu' bi'; li' sca ti taju cu'mā nu ndyu'ni tlyu mā ji'i ycu'i Ndyosi ca jua, cua ndya mā msta cha' caca sca xlya'be 'na, xqui'ya cha' tso'o tsa ngua tsa'a mā cha' ji'i Jesús laja lo'o nguti'i na' lo'o mā. ¹⁶ Lo'o jua'a tyuu quiya' cua nda mā sca xlya'be 'na nu lo'o nguliji xi cha' tyiji yu'u 'na ca quichi Tesalónica. ¹⁷ Ni si'i cha' caca sca cha' xlya'be ti 'na nlyacua ti' na', tso'o la nti' na' si tyanu tso'o cha' ji'i ycu'i Ndyosi ne' cresiya ji'i mā. ¹⁸ Ndi'ya xacui na' cha' ji'i mā juani: Cua quiña'a tsa na nda mā 'na, bi' cha' cua nti' tsa na' tya na' tsa xlya'be ji'i mā; nga'aa ntsu'u chaca na nu lyiji 'na tsiya' ti juani, tya lo'o yaa yu Epafrodito, yalo'o yu laca cha' tso'o nu cua nda mā 'na. Ñi'ya laca sca msta nu ndiya tsa ti' ycu'i Ndyosi ji'i, cha' tyixi tsa xtyi'i nda bi' nu ndacui laca ti se'i, jua'a laca cha' tso'o nu nda mā 'na cuentya ji'i ycu'i Ndyosi. ¹⁹ Tlyu tsa cha' tso'o ntsu'u ji'i ycu'i Ni, bi' cha' ta Ni laca na nu lyiji cha' tyiji yu'u ji'i mā chalyuu; cua jlo ti' na' cha' jua'a ndu'ni ycu'i nu Xu'na na' lo'o ñati xqui'ya Jesucristo. ²⁰ Tso'o si tyucui tyempo cua'ni tlyu na ji'i ycu'i Ndyosi Sti na lacua. Jua'a caca tu'ni.

Ngusalya' yu lo'o ngu'

²¹ Chacuayá' ji'i Jesucristo nda na' xlyo ni'ji'i laca tya'a mā, ñati ji'i ycu'i Ndyosi cajua; la cui' jua'a nti' laca ngu' tya'a ndya'a ya ca nde. ²² Lo'o laca ngu' nu ngusñi cha' ji'i ycu'i Ndyosi ca quichi re, jua'a ngu' nu ndi'i ndyu'ni cña ca ni'i tlyu cuentya ji'i nu xu'na tlyu nu laca emperador, cua nti' tsa ngu' chcuicha' ngu' ji'i mā.

²³ Cua nti' tsa na' cha' ña'a ti tya cua'ni la Jesucristo nu Xu'na na cha' tso'o lo'o mā tyucui tyempo nu lijya nde loo la. Jua'a caca tu'ni.

Quityi nu nguscua San Pablo ndyaa ca slo ñati jii Jesucristo nde quichi Colosas

¹ Pablo laca na' nu nscua na' quityi re. Ycui' Ndyosi ngulo cña 'na, bi' cha' ndya'a na' nchcui' na' cha' jii' Jesucristo lo'o ngu' xa' quichi ca tyijyu' la. Stu'ba ti ndi' na' ca nde lo'o yu Timoteo tya'a ngusni na cha' jii' Cristo. ² Nda na' quityi re cha' caa ca slo cu'ma ca quichi Colosas jua, cu'ma ngu' nu ntsu'u cha' jii' ma lo'o ycui' Ndyosi, cu'ma nu laca ma ngu' tya'a na xqui'ya cha' cua ngusni tso'o ma cha' jii' Cristo.

Ndi'ya nti' na', cha' ña'a ti cua'ni ycui' Ndyosi Sti na cha' tso'o lo'o ma, cha' cua'ni Ni cha' ti ti tyi' tyiquee ma, ca su ndi' ma ca jua.

Nhcui' Pablo lo'o ycui' Ndyosi cuentya jii' ngu' bi'

³ Nu lo'o nchcui' ya lo'o ycui' Ndyosi Sti Jesucristo nu Xu'na na cuentya jii' cu'ma, lu'ba ti ndya ya xlya'be jii' ycui' Ndyosi xqui'ya cu'ma. ⁴ Cua ngujui cha' jii' ya cha' tso'o tsa ngusni ma cha' jii' Jesucristo, lo'o jua'a nacui' ngu' cha' ntsu'u tsa tyiquee ma ña'a ma jii' lcaa ngu' tya'a ngusni ma cha' jii' ycui' Ndyosi. ⁵ Tya clyo lo'o ndyuna ma cha' tso'o bi', cha' nu nchcui' jii' ycui' Ndyosi nu chañi ca, li' ngua cuayá' ti' ma cha' tya ntsu'u chaca cha' nu cua tlyu la nu nga'a cha' tyacua ji'na tyempo nde loo la lo'o tyalaa na ca su ntucua ycui' Ndyosi. Ca bi' ntsu'u co'o cha' bi' cuentya jii' ma; bi' laca cha' nu tyacua jii' ma ca tiya' la xqui'ya cha' ngusni ma cha' jii' Cristo, lo'o jua'a tso'o tsa ntsu'u tyiquee ma ña'a ma jii' xa' la tya'a ñati ma. ⁶ Cua lijya ngañi la cha' tso'o jii' Jesús bi' tyucui ña'a chalyuu, lo'o jua'a lijya ndyaca tso'o la cresiya jii' ñati macala su nduna ngu' cha' bi'. La cui' jua'a ndyaca tya lo'o ndyuna ma cha' bi' tya clyo; tya li' cua ndyuna ma cha' ndu'ni tsa ycui' Ndyosi cha' xlya'be lo'o ñati, li' ngua cuayá' ti' ma cha' chañi tsa laca cha' bi'. ⁷ Cua ngujui cha' bi' jii' ma lo'o ngulu'u yu Epafras jii' ma; tso'o tsa tya'a ndya'a ya cña laca yu bi'. Jlo ti' ya cha' tso'o tsa nchcui' yu cha' jii' Cristo lo'o ngu' lcaa su ndya'a yu cuentya jii' ya. ⁸ La cui' yu bi' laca nu nacui' jii' ya cha' ndu'ni Xtyi' ycui' Ndyosi cha' ntsu'u tsa tyiquee ma ña'a ma jii' xa' la ñati.

⁹ Bi' cha' juani lu'ba ti nchcui' ya lo'o ycui' Ndyosi cuentya jii' cu'ma; tya lo'o ngujui cha' jii' ya cha' cua ngusni ma cha' bi', ndijña ya cha' jii' ycui' Ndyosi cha' ta Ni chacuayá' cha' caca cuayá' lyiji ti' ma lcaa cha' ñi'ya nu nti' Ni cha' cua'ni ma, cha' jua'a taca culacua tso'o ti' ma, taca ca'ya cha' tso'o hique ma xqui'ya Xtyi' ycui' Ndyosi li'. ¹⁰ Lo'o li' lcaa tsa lo'o ndya'a ma chalyuu taca cua'ni ma cña, cua ña'a ca cña nu nti' ycui' Ndyosi cha' cua'ni ma; taca cua'ni ma lcaa lo cña tso'o cuentya jii' ycui' Ndyosi li', lo'o jua'a taca ca cuayá' la ti' ma ñi'ya ndyu'u lcaa cha' jii' Ni. ¹¹ Nguula tsa cña ndu'ni ycui' Ndyosi ca su tlyu ca su ntucua ycui' Ni; bi' cha' cua ndijña na' jii' Ni cha' ta Ni la cui' juersa bi' jii' ma, cha' caca tso'o ti tyiquee ma talo ma jii' cua ña'a ca cha' cuxi nu tyacua jii' ma. ¹² Lo'o jua'a tya ma xlya'be jii' ycui' Ndyosi Sti ma nu cua nda chacuayá' cha' tyacua cha' tso'o jii' ma, la cui' ti cha' nu cua nchco'o Ni cha' tyacua jii' ñati jii' ycui' Ni, nu lo'o tyalaa ngu' ca su xee tsa ca su ntucua ycui' Ni. ¹³ Na cua ngua'ni lyaá Ni ji'na, cua ngua'ni tye Ni jii' chalyuu talya su nguta'a na, lo'o jua'a cua ngulu'u Ni chaca tyucui ji'na nu tsa ca chalyuu tso'o su laca Cristo loo ji'na. Sñi' ycui' Ndyosi laca Cristo, lo'o jua'a tyaca'a tsa yu jii' ycui' Ni; ¹⁴ xqui'ya Cristo cua ngulaá na jii' nu cuxi, xqui'ya Cristo cua ngüi'ya Ni cha' clyu ti' ji'na jii' qui'ya nu ntsu'u ji'na lo'o Ni.

Cua nguaala' cha' jii' ycui' Ndyosi lo'o ñati chalyuu

¹⁵ Ná nchca ña'a na jii' ycui' Ndyosi tsiya' ti; pana nu lo'o yaa Cristo Sñi' ycui' Ni chalyuu, li' ngujui ñi'ya nu ña'a na jii' ycui' Ni. La cui' yu bi' laca nu nguti' tya clyo la lo'o ycui' Ndyosi, la cui' jua'a laca yu loo jii' lcaa lo na nu ngüi' Ni chalyuu. ¹⁶ Stu'ba ti ndu yu bi' lo'o ycui' Ndyosi Sti yu lo'o ntucua quiya' ndya' chalyuu, masi lo'o ndya' tyucui ña'a nde cua, masi lo'o ndya' tyucui ña'a nde lo yuu. Cua ngüi' Ni lcaa na nu

nchca ña'a na ji'i nde lo yuu chalyuu; lo'o jua'a cua ngüiñá Ni lcaa na nu ná nchca ña'a na ji'i, ñi'ya nti' lcaa cui'i nu laca loo nde cua; jua'a cua ngüiñá Ni lcaa lo xu'na nu culo cña ji'i ngu', masi nde lo yuu chalyuu, masi nde cua. Stu'ba ti ndu Cristo lo'o ycu'i Ndyosi Sti yu nu lo'o ngüiñá Ni tyucui ña'a chalyuu; la cui' jua'a xqui'ya yu bi', bi' cha' ndya' lcaa lo na. ¹⁷ Cua laca ntucua yu bi' lo'o tya lyiji tya' chalyuu, lo'o jua'a lcaa tsa ndu'ni yu cña cha' tyi'i tso'o ti lcaa na nu ntsu'u lo yuu chalyuu. ¹⁸ Ycu'i yu laca yu loo ji'i lcaa taju ñati nu ndyu'ni tlyu ji'i ycu'i Ndyosi tsa tlyu ti, ycu'i laca nu nda chalyuu ji'i ngu' bi'. Tya clyo la cua ndyu'ú ycu'i yu chaca quiya' lo'o cua ngujui yu, cha' li' taca ji'i yu tyucua yu ca su laca yu loo ji'i lcaa lo cha'. ¹⁹ Cua nacui ycu'i Ndyosi cha' caca Sñi' Ni ñi'ya laca ycu'i Ni tsiya' ti, ²⁰ cha' jua'a ngua ti' Ni cua'ni Ni, cha' chaca quiya' caca Ni loo ji'i tyucui ña'a chalyuu xqui'ya yu bi'. Cua nguaala' cha' ji'i ycu'i Ndyosi lo'o ñati chalyuu lo'o ngujuii Cristo lo crusi xqui'ya na; jua'a ngua'ni yu cha' xa' caca tyucui ña'a chalyuu cuentya ji'i ycu'i Ndyosi chaca quiya', masi nde lo yuu chalyuu, masi nde cua.

²¹ Nu ngua cua tsubi' la, tyijyu' tsa nguta'a ma ji'i ycu'i Ndyosi; tya'a cusuu ma ji'i ycu'i Ndyosi ngua ma tyempo bi' xqui'ya cha' cuxi nu cua ngulacua ti' ma, xqui'ya cha' cuxi nu cua ngua'ni ma. Pana juani cua ngua'ni Ni cha' taca cati qui'ya nu ntsu'u ji'i ma lo'o ycu'i Ni, ²² xqui'ya cha' tyucui ña'a ycu'i Cristo Sñi' Ni, nchcube' tsa yu lo'o ndyujuii ngu' ji'i lo crusi. Jua'a ngua'ni Ni tya li' cha' taca caca ma ñati ji'i ycu'i Ni, ñati nu nga'aa ntsu'u yabe' hichu' ma tsiya' ti, cha' nga'aa caca sta ngu' qui'ya ji'i ma lo'o Ni, nu lo'o caa Ni caqui'ya Ni ji'na cha' tsalo'o Ni ji'na ca su ntucua Ni. ²³ Pana juani ña'a ti ndulo tsa cha' ji'i ma cha' tyanu tachaa la cha' ji'i Cristo ne' cresiya ji'i ma, cha' ycu'i yu bi' laca suu lcaa cha' bi'. Ná ta ma chacuayá' cha' cñilo'o ngu' ji'i ma, cha' si jua'a, nga'aa culacua ti' ma ji'i cha' tso'o nu tyacua ji'i ma nde loo la, la cui' cha' nu cua ndyuna ma ji'i tya clyo. Xqui'ya cha' tso'o ji'i Cristo bi', bi' cha' ndya'a ngu' tyucui ña'a chalyuu nchcui' ngu' cha' bi' lo'o ñati. Lo'o jua'a na', Pablo, ndya'a tsa na' lo cña bi'.

Ndyu'ni Pablo cña cuentya ji'i ñati nu ngusñi cha' ji'i ycu'i Ni ca lcaa quichi

²⁴ Tso'o nti' na' masi cua ngujui xi cha' ti'í 'na cuentya ji'i cu'ma; tso'o nti' na' cha' cuentya ji'i ca ta'a taju ñati nu ngusñi cha' ji'i Cristo lcaa quichi, bi' cha' ndyacua cha' ti'í bi' 'na. Nchcube' tsa Cristo nde chalyuu xqui'ya na, cha' laca na ñati ji'i ycu'i yu; jua'a ndyacua cha' ti'í 'na, cha' cua lijya caca stu'ba la cha' ji'na lo'o ycu'i Cristo lo'o cha' ti'í nu ndyaca ji'na nde chalyuu cha' ngusñi na cha' ji'i Cristo. ²⁵ Ycu'i Ndyosi laca nu cua nda cña bi' 'na, cha' caca na' cña ji'i ca ta'a ñati nu ngusñi cha' ji'i Ni lcaa quichi, cha' nguula la caca tyiquee ma. Nga'a cha' ña'a ti tya ta la na' cha' ji'i Cristo lo'o xa' ñati ña'a cuayá' nu tye cuna ngu' cha' bi'. ²⁶ Tyucui tyempo nu ngua sa'ni la, ná ngujui ñi'ya nu caca cuayá' ti' ngu' cha' bi'; cua ntsu'u yacu' ti cha'. Pana juani cua ngulu'u ycu'i Ndyosi cha' bi' ji'i lcaa ñati nu ntsu'u cuentya ji'i Ni. ²⁷ Sca cha' tlyu nu tso'o tsa laca cha' bi', sca cha' nu caja ji'i lcaa lo ñati chalyuu laca cha' ji'i ycu'i Ndyosi bi'; pana ná ngujui chacuayá' cha' caca cuayá' ti' ñati ji'i ycu'i Ndyosi cha' bi' nu ngua cua sa'ni la. Ndi'ya ndyu'u cha' bi', cha' nu bilya cuna ngu': Taca tyi'i Cristo lo'o na nde chalyuu, masi juani ti; lo'o jua'a tiya' la li' taca tyu'u cha' ji'na lo'o ycu'i Ndyosi ca su tlyu su xee tsa ca su ntucua ycu'i Ni.

²⁸ Bi' cha' lye tsa nchcui' ya cha' ji'i Cristo lo'o lcaa ñati; tso'o ti, qui'i ti nclyu'u ya cha' bi' ji'i ngu', ndacane ya ji'i ngu' cha' nga'aa cua'ni ngu' cha' cuxi. Cua nti' tsa ya cha' tso'o tsa caca tyucui ti' tyiquee scaa ngu' cuentya ji'i Cristo nu lo'o tyalaa ngu' ca slo ycu'i Ni. ²⁹ Bi' cha' lye tsa ndyu'ni na' cña cuentya ji'i cha' bi'; nguula tsa cña ndyu'ni na', lo'o jua'a tlyu tsa juersa nda ycu'i Cristo 'na cha' tyu'ú ne' cresiya 'na, cha' talo na' cua'ni na' cña bi'.

2

¹ Ta na' sca cha' lo'o ma, cha' caca cuayá' ti' ma cha' lye tsa ngua'ni na' cña cuentya ji'i ma, lo'o jua'a cuentya ji'i ngu' quichi Laodicea, lo'o jua'a cuentya ji'i tyuu tya'a ngu', masi tya lyiji tyuloo ngu' 'na. ² Jua'a ndyu'ni na' cña, cha' caca tyucui ti' tyiquee ngu', cha' stu'ba ti caca tyiquee ngu' lo'o xa' la tya'a ngu'. Nga'aa cutsii ngu' nu lo'o chcui'

ngu' cha' jil'i Cristo li', xqui'ya cha' tso'o tsa nchca cuayá' ti' ngu' jil'i cha' bi'. Jua'a li' quijeloo cha' jil'i ngu', cha' ycui' Cristo laca cha' bi', la cui' cha' jil'i ycui' Ndyosi nu bilya caca cuayá' ti' ngu' jil'i cua sa'ni la. ³ Xqui'ya cha' ngusñi na cha' jil'i Cristo, bi' cha' taca quijeloo cha' jil'i na macala su ntucua quiya' laca cha' nu ntsu'u tyiquee ycui' Ndyosi, masi laca cha' nu nda'ya hique Ni cha' cua'ni Ni nde chalyuu. ⁴ Cua nti' tsa na' cha' ná tucui cñilo'o jil'i mā, masi nti' mā cha' tso'o tsa nchcui' ngu' bi'; bi' cha' laca nchcui' na' lo'o cu'mā jua'a. ⁵ Masi juani ti ná ndi'i na' ca su ndi'i mā, pana lu'ba ti ndyi'u ti' na' jil'i cu'mā. Tso'o tsa nti' na' lo'o ndyuna na' cha' tso'o tsa ngusñi mā cha' jil'i Cristo. Lo'o jua'a tso'o tsa nti' na' cha' tso'o ti ndi'i mā lo'o xa' la ngu' tya'a ngusñi mā cha' jil'i ycui' Ndyosi.

⁶ Na cua ngüñi ti' mā lo'o Jesucristo cha' caca Ni nu Xu'na mā, bi' cha' cui'ya mā cuentya cha' stu'ba ti caca tyiquee mā lo'o Ni laca tsā lo'o tyi'i mā chalyuu. ⁷ Jua'a xñi tso'o mā cha' jil'i Jesús, cha' ca cuayá' ti' mā laca cha' nu laca suu cha' bi'; cha' nu Jesús ni, bi' laca suu laca cha' nu cua ngusñi na, la cui' ti cha' nu cua ngulu'u ngu' jil'i mā tya tsubi' la. Lo'o jua'a laca tsā tya mā xlya'be jil'i nu Cristo bi' li'.

Xqui'ya Cristo cua ngulacua ngu'

⁸ Cui'ya tso'o mā cuentya lacua, cha' ná tucui taca cñilo'o jil'i mā lo'o cua ña'a ca cha' cuiñi nu chcui' ngu' lo'o mā, masi tajua' tsa chcui' ngu' bi'. Si'i ycui' Cristo nu ntucua quiya' cha' jil'i ngu' lo'o nchcui' ngu' jua'a; bi' laca cña cua ti, bi' laca cha' cuiñi nu nchcui' ñatī chalyuu ti, masi nchcui' ngu' cha' jil'i sca jo'ó, masi nchcui' ngu' cha' jil'i sca cui'i nu ntsu'u nde chalyuu ti.

⁹ Pana nu Cristo bi' ni, ñi'ya laca tyucui ña'a ycui' Ndyosi, jua'a laca yu lo'o yaa yu nde chalyuu. ¹⁰ Ycui' Cristo laca loo jil'i laca nu laca xu'na na, jua'a jil'i laca cui'i nu laca loo; lo'o cu'mā ni, xqui'ya cha' cua ntsu'u cha' jil'i mā lo'o Cristo, bi' cha' cua ngua tyucui ti' tyiquee mā, cua ngujui tyucui chalyuu jil'i mā. ¹¹ La cui' jua'a xqui'ya Cristo cua ngulacua Ni jil'i mā; ni si'i na ngusi'yu lo quiji mā lo'o ngulacua mā ñi'ya nu ndu'ni ngu' judío lo'o sñi' ngu', ycui' Cristo ngulacua jil'i mā lo'o cua ngua'ni lyaá Ni jil'i mā jil'i qui'ya nu ntsu'u jil'i mā nde chalyuu. ¹² Lo'o cua ntyucuatya mā ni, ñi'ya laca si cua nguatsi' mā ne' cuaá lo'o Cristo, jua'a laca mā lo'o Cristo; lo'o li' ñi'ya si cua ndyu'ú mā stu'ba ti lo'o Cristo chaca quiya', jua'a laca cha' bi' li'. Ycui' Ndyosi laca nu ndu'ni cha' tyu'ú mā, xqui'ya cha' ntsu'u cha' jil'i mā lo'o Ni. ¹³ Ñi'ya laca si cua ngujui mā, jua'a ngua cu'mā, xqui'ya cha' cua ntsu'u tsa qui'ya jil'i mā lo'o ycui' Ndyosi. Lo'o jua'a ná ngujui ñi'ya nu culacua ycui' Ndyosi jil'i mā li', xqui'ya cha' ná ntsu'u cha' jil'i mā tsiya' ti lo'o Ni nu ngua tyempo bi'. Pana juani cua ngua'ni Ni cha' tyu'ú mā chaca quiya' ñi'ya nu ndyu'ú ycui' Cristo. Cua ngüi'ya Ni cha' clyu ti' jil'i na jil'i laca qui'ya nu ntsu'u jil'i na lo'o Ni. ¹⁴ Cua ngua'ni tye Ni cha' jil'i quityi bi' su nscua laca cña nu nga'a cha' cua'ni na cuentya jil'i ycui' Ndyosi. Na cua ndyanu yabe' chu' na xqui'ya quityi bi'; pana tya lo'o ngujui' ca'a ngu' jil'i Cristo lo crusi, tya li' cua ngüiti' Ni qui'ya bi' jil'i na tsiya' ti. ¹⁵ La cui' ti lo crusi bi' cua ntijiloo Cristo jil'i laca nu laca xu'na na, jua'a jil'i laca cui'i nu laca loo jil'i na. Lo'o ngua'ni chi' Ni loo Cristo xqui'ya cha' cua ntijiloo yu jil'i laca xu'na na bi', li' ndyalo'o Cristo jil'i xu'na bi' laja ñatī nu lijya qui'i ti, cha' ña'a cui'ya laca ñatī cha' cua ntijiloo Cristo jil'i laca xu'na bi'.

Tso'o tsa laca cua ña'a ca cha' tso'o nu ndyu'u ca slo ycui' Ndyosi

¹⁶ Nga'aa ta mā chacuayá' cha' culo xa' ñatī cña jil'i mā lacua, na laca nu cacu mā, na laca nu co'o mā cha' cua'ni tacati mā lo'o ycui' Ndyosi. La cui' jua'a ná tso'o laca si ñacui' ngu' jil'i mā ni tsā laca nu cua'ni mā ta'a; masi ta'a lo'o ndi'i cña' na nu ndacui' snu' tsā ti, masi ta'a lo'o cuañi' co', masi chaca ta'a nu ndu'ni ngu' nu ndacui' yija ti, ná ntsu'u cha' cua'a jyaca mā jil'i ngu' bi' tsiya' ti, nti' na'. ¹⁷ Sa'ni la xcui' ntsu'u ta'a bi' nde chalyuu, cha' taca ca cuayá' ti' ngu' scaa cha' nu ngua ti' ycui' Ndyosi chcui' lo'o ngu' nu ngua tya li'; pana juani ni, cua ñaa ycui' Cristo chalyuu, bi' cha' nga'aa nti' na cha' cusu' bi'. Cua na'a na jil'i ycui' Cristo, bi' laca nu chañi ca. ¹⁸ Ná cube ti' mā jil'i cua ña'a ca ñatī nu cua'ni tyucuaa ti' lo'o mā, ngu' nu tacati la ndu'ni ycui' ngu', nti' ngu', cha' ndyu'ni tlyu ngu'

ji'i sca xca nu ntsu'u ji'i ycu'i Ndyosi ca nde cua; si'i ji'i ycu'i Ndyosi ndyu'ni tlyu ngu' bi'. Nati nu ndu'ni jua'a ni, nti' ngu' cha' xa' la cha' ji'i ycu'i Ndyosi cua ngulu'uloo ji'i ngu'. Lye tsa ndu'ni tyucuaa ti' ngu' bi' lo'o tya'a ngu', masi na ntsu'u cha' cua'ni ngu' bi' jua'a, cha' na'a ti tya ntsu'u cha' cuxi ne' cresiya ji'i ngu' bi'; ¹⁹ nga'aa ndaquiya' ngu' bi' ji'i Cristo nu laca loo la ji'na. Cristo laca loo ji'i lcaa taju nati nu ndu'ni tlyu ji'i ycu'i Ndyosi tsa tlyu ti; bi' cha' tso'o tsa stu'ba cha' ji'na lo'o xa' la tya'a nati na, bi' cha' tso'o la ndyanu tachaa cha' ji'na lo'o Ni, cha' qui'na'a la cna ndyu'ni Cristo ne' cresiya ji'i nati ji'i Ni, tsa na'a nu nti' ycu'i Ndyosi cha' caca.

²⁰ Pana cu'ma ni, cua nguxtyanu ma ji'i xa' la jo'o nu ngua xu'na ma cua tsubi' la, cua nguxtyanu ma ji'i lcaa cha' nu jlya tsa ti' nati chalyuu ji'i. Tya lo'o ngujui Cristo lo crusi cha' cua'ni tye ji'i cha' bi', tya li' cua nguxtyanu ma ji'i cha' bi'. Nga'aa nti' cha' tya cua'ni ma ni'ya nu ndu'ni xa' la nati chalyuu; nga'aa nti' cha' taquiya' ma ji'i lcaa xa' la cna nu nlyo ngu' ji'i ma, ²¹ nu lo'o nacui ngu' ndi'ya: "Tacati tsa nu cua. Na cala' ma ji'i, na cacu ma ji'i", nacui ngu'. ²² Lcaa na bi' ni, na culiji ti laca na bi'; ya' nu cua nguliji bi', nga'aa na'a na ji'i li'. Nu lo'o nchcui' ngu' jua'a, sca cna nu ndyu'ni nati chalyuu ti laca bi'. ²³ Chani laca cha' tso'o tsa ndyu'u cha' bi' ngua ti' na nquicha', ndatsaa tsa cha' bi' ji'na cha' cua'ni tlyu na ji'i jo'o bi'; lo'o jua'a bi' laca nu ndu'ni tsa cha' caca tacati na, cha' xcube' na ji'i tyucui na'a na. Jua'a ndu'ni cha' bi' tu'ni; pana si'i jua'a nga'a cha' caca, nu cati cha' cua'ni na cha' cuxi nu tiji' tsa ti' na ji'i.

3

¹ Pana cu'ma ni, cua ngujui chaca chalyuu cucui ji'i ma xqui'ya cha' cua ngua stu'ba cha' ji'i ma lo'o Cristo; bi' cha' lacua, xcui' na tyu'u tyiquee ma ji'i cua na'a ca cha' tso'o nu ndyu'u ji'i Cristo lijya, cha' ntucua Cristo nde la'a tsu' cui' su tlyu su ntucua ycu'i Ndyosi. ² Cua'ni cha' tyanu tachaa cha' bi' tyiquee ma, nga'aa tyaala' ti' ma lo'o cua na'a ca cha' cuxi nu ntsu'u nde chalyuu. ³ Nu juani ni, nga'aa ntsu'u cha' ji'i ma lo'o cha' cuxi nu ndyaca nde chalyuu; cua ndyanu tso'o cha' ji'i ma lo'o ycu'i Ndyosi xqui'ya Cristo. ⁴ Nu chaca chalyuu cucui nu ngujui ji'i ma xqui'ya Cristo, bi' laca cha' nu ndulo la cha' ji'i ma juani. Stu'ba ti tyatu na lo'o Cristo tsa bi', nu lo'o tyu'u tucua yu lijya yu chaca quiya'; li' taca caca stu'ba cha' ji'i ma lo'o nu Cristo bi' ca su caca tlyu la ycu'i yu, ca su ntucua ycu'i Ndyosi.

Cua nguxtyanu ngu' chalyuu cusu' ji'i ngu' cha' jua'a ngujui chaca chalyuu cucui ji'i ngu'

⁵ Cua'ni tye ma lcaa cha' cuxi nu ndiya tsa ti' ma ji'i lacua: nga'aa cua'ni cuxi ma lo'o clyo'o xa' nati, nga'aa cua'ni ma cha' suba' lo'o tya'a nati ma, nga'aa tyacui' ti' ma na'a ma ji'i tya'a nati ma, cua'ni tye ma ji'i lcaa lo cha' cuxi nu ndijna tsa ti' tyiquee ma cha' cua'ni ma ji'i, nga'aa tyacui' ti' ma ji'i scaa cha' tso'o nu ntsu'u chalyuu. Sca na nu ndacui' ti' na ji'i ni, stu'ba ti cuxi laca cha' bi' ni'ya nti' si' cua'ni tlyu na ji'i sca lcu' jo'o ti; ⁶ nchca nasi' tsa ycu'i Ndyosi lo'o nati nu ndu'ni cha' cuxi jua'a. ⁷ La cui' tya'a cha' cuxi bi' cua ngua'ni ma lcaa su ndya'a ma nu ngua cua tsubi' la, ⁸ pana juani nga'a cha' xtyanu ma ji'i lcaa cha' cuxi bi'; masi nchca nasi' tsa ma cua sa'ni la, masi lu'ba ti nxu'ba nasi' ma ji'i ycu'i' ca ma tya li', masi liye' ti' ma ji'i tya'a nati ma tya tsubi' la, pana nga'aa cua'ni ma jua'a juani. La cui' jua'a nga'aa chcui' ma cuentyu ji'i tya'a nati ma, nga'aa chcui' suba' ma lo'o ngu', ⁹ nga'aa ta ma cha' cui'ni lo'o tya'a ma; na cua nguxtyanu ma ji'i chalyuu cusu' ji'i ma, jua'a cua nguxtyanu ma ji'i lcaa cha' cuxi nu ngua'ni ma tya tsubi' la, ¹⁰ cha' juani cua ngujui chaca chalyuu cucui ji'i ma. Chaca lo nati cua laca ma juani; cua nguxcutsa'a ycu'i Ndyosi lcaa cha' nu ntsu'u ne' cresiya ji'i ma juani, cha' jua'a caca ma ni'ya nu laca ycu'i Ni, nu lo'o ndyaca tsa'a lyiji ma lcaa cha' nu ntsu'u ji'i ycu'i Ni. ¹¹ Bi' cha' juani nga'aa ndulo tsa cha' ji'na lo'o tya'a na, masi la cui' ngu' judio laca na, masi si'i ngu' judio laca ma; nga'aa ndu'ni cha' masi cua ngulacua na, masi na ngulacua na; nga'aa ndu'ni cha' si' ngu' xa' tsu' laca na, masi ngu' tyaala laca na, masi ngu' nu ndi'i tso'o ti laca na, masi msu nu ngui'ya ti nati laca ma cha' cua'ni ma cna ji'i nati laja ti. Nga'aa ndulo tsa cha'

bi' ji'na juani, cha' sca ti Cristo laca nu ndulo tsa cha' ji'i cuentya ji'na. Ndi'i Cristo lo'o lcaa ñati ji'i Ni, ñi'ya nu laca ngu', macala su ndi'i ngu'.

¹² Ñati ji'i ycu'i Ndyosi laca cu'ma lacua; na cua ngusubi Ni ji'i ma, xqui'ya cha' ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni ji'i ma. Bi' cha' ntsu'u cha' cua'ni tya'na ti' ma ji'i xa' ñati; tso'o ti cua'ni ma lo'o ngu', ni ná cua'ni tyucuaa ti' ma lo'o ngu', masi tiya' ti chcu'i ma lo'o ngu', jua'a talo tsa tyiquee ma ji'i ngu'. ¹³ Talo tyiquee ma ji'i xa' la tya'a ñati ma lacua, ña'a cuayá' nu cui'ya ma cha' clyu ti' ji'i ngu' lo'o ntsu'u qui'ya ji'i ngu' lo'o ma. Tsa ña'a nu ndyi'ya nu Xu'na na cha' clyu ti' ji'i ma, jua'a nga'a cha' cua'ni clyu ti' ma ji'i tya'a ñati ma. ¹⁴ La cui' jua'a tso'o tsa caca tyiquee ma ña'a ma ji'i xa' la tya'a ñati ma, cha' jua'a stu'ba tsa caca cha' ji'i ma lo'o ngu' li'. ¹⁵ Ti' ti tyi'i tyiquee ma lacua, xqui'ya cha' ycu'i Ndyosi laca loo ji'i ma; cua ngusubi Ni ji'i ma, jua'a ji'i xa' la tya'a ñati ma, cha' caca ma sca ti taju ñati cuentya ji'i ycu'i Ni. Tso'o si lcaa hora tya ma xlya'be ji'i ycu'i Ni xqui'ya lcaa lo cha'.

¹⁶ Nga'a cha' tyanu tyucui cha' ji'i Cristo ca ne' cresiya ji'i ma. Tso'o tsa ndyu'u cha' bi', bi' cha' tso'o ti culu'u ma cha' bi' ji'i tya'a ma ña'a cuayá' nu cuna tso'o lcaa ngu'. La cui' jua'a cula tu'ba ma lcaa lo jii nu ntsu'u ji'i ycu'i Ndyosi, masi jii salmo nu nscua lo quityi nu ngua sa'ni, masi cua ña'a ca jii nu ca'ya hique ma nu nchcu'i cha' ji'i ycu'i Ndyosi; cula tu'ba ma jii cha' cuna ycu'i Ndyosi, xqui'ya cha' tso'o tsa ntsu'u tyiquee ma ña'a ma ji'i ycu'i Ni. ¹⁷ Lcaa ña'a cña nu nti' ma cha' cua'ni ma, lcaa ña'a cha' nu nti' ma chcu'i ma lo'o ñati, chacuayá' ji'i Jesús nu Xu'na na cua'ni ma ji'i lacua. Lo'o jua'a la cui' hora bi' tya ma xlya'be ji'i ycu'i Ndyosi Sti na xqui'ya Jesús.

Cha' tso'o nu cua'ni na lo'o laca Cristo loo ji'na

¹⁸ Cu'ma ngu' cuna'a ni, taquiya' ma ji'i clyo'o ma. Ndulo tsa cha' ji'i ma cha' cua'ni ma jua'a, cha' cua'ni ntsu'u cha' ji'i ma lo'o Cristo nu Xu'na na. ¹⁹ Cu'ma ngu' qui'yu ni, caca tso'o tyiquee ma ña'a ma ji'i clyo'o ma; ná cua'ni tyaala ma ji'i clyo'o ma. ²⁰ Cu'ma ngu' cuañi' ni, nga'a cha' taquiya' ma cña nu culo ngu' cusu' ji'i ma, cha' tso'o tsa nti' nu Xu'na na lo'o ndu'ni ma jua'a. ²¹ Cu'ma ngu' cusu' nu ntsu'u sñi' ma ni, ná su'ba ñasi' ma ji'i sñi' ma, cha' ná tso'o si caca taja ti' ngu' bi' xqui'ya ma. ²² Cu'ma ngu' msu nu ndyu'ni cña ji'i ngu' laja ti, taquiya' ma lcaa cña nu culo ñati nu laca loo ji'i ma nde chalyuu. Si'i na cua'ni ti ma jua'a cha' tyanu tso'o cha' ji'i ma lo'o ngu' lo'o ndu' ti ngu' slo ma, cha' ndyi'ya ngu' cuentya ji'i ma si ndu'ni ma cña; pana tyucui tyiquee ma cua'ni ma cña bi', xqui'ya cha' lcaa hora ndube ti' ma ji'i ycu'i nu Xu'na na. ²³ Cua ña'a ca cña nu cua'ni ma, lubii tsa cña cua'ni ma li'. Ndi'ya culacua ti' ma: ñi'ya laca si cña ji'i ycu'i Ndyosi nu Xu'na na laca nu ndyu'ni ma, nga'aa si'i cña ji'i ñati chalyuu ti. ²⁴ Cua jlo ti' ma cha' ycu'i nu Xu'na na laca nu nguxco'o cha' tso'o nu tyacua ji'i scaa ma lo'o cua tye ti cha'. Cristo laca nu Xu'na ma nu chañi ca; cuentya ji'i ycu'i Cristo bi', bi' cha' ndyu'ni ma cña. ²⁵ Pana xcube' ycu'i Ndyosi ji'i cua ña'a ca ñati nu ndu'ni cha' cuxi; stu'ba ti ndu'ni cuayá' Ni ji'i lcaa ti ña'a ñati, masi ñati tonu, masi ñati sube.

4

¹ Cu'ma ngu' xu'na msu, lcaa cha' nu ndyaca ji'i ma lo'o ngu' msu ji'i ma, cua'ni liñi ma cha' bi'; tso'o ti cua'ni ma lo'o ngu' bi'. Tyi'u ti' ma cha' lo'o cu'ma, ntsu'u nu laca loo la ji'i ma, ntucua nu bi' ca su tlyu ca su ntucua ycu'i Ndyosi.

² Lcaa cu'ma, ná ca taja ti' ma, lcaa tsā chcu'i ma lo'o ycu'i Ndyosi. Lo'o jua'a tii ti ma tyi'i ma lo'o chcu'i ma lo'o Ni, jua'a ta ma xlya'be ji'i Ni lo'o chcu'i ma lo'o Ni. ³ La cui' tyempo bi' jña ma cha' clyu ti' ji'i ycu'i Ndyosi cuentya ji'i ya cha' caja la juersa ji'i ya, cha' chcu'i ya cha' tso'o ji'i Cristo lo'o xa' la ñati, cha' cuna ngu' cha' bi' masi bilya caja ñi'ya nu cuna ngu' cha' bi' yala la; xqui'ya cha' cua nchcu'i tsa na' lo'o ngu' jua'a, bi' cha' ntsu'u na' ne' chcu'a juani. ⁴ Pana chcu'i ma lo'o ycu'i Ndyosi lacua, cha' xtyucua Ni 'na cha' tya chcu'i liñi na' ji'i lcaa cha' bi', ñi'ya nu nga'a cha' chcu'i na' ji'i.

⁵ Tii ti ti' ma tyi'i ma slo xa' ñati nu bilya xñi cha' ji'i Jesucristo; ná cua'ni ma cha' tonto slo ngu' bi', cha' jua'a lcaa quiya' lo'o ta ngu' tyempo cha' chcu'i ma lo'o ngu', li' tso'o tsa

ta mā cha' ji'í Jesús lo'o ngu'. ⁶ Laja lo'o nchcui' mā lo'o ngu' ni, tso'o ti chcui' mā ña'a cuayá' nu cua'a jyaca ngu' ji'í cha' nu nchcui' mā; tso'o si caja ñi'ya nu xacui mā cha' ji'í lcaa ngu'.

Cha' nu nchcui' Pablo su cua tye ti quityi re

⁷ Yu Tíquico tya'a na ni, ta yu cha' lo'o mā, lcaa cha' ñi'ya nu ndyaca jna' ca nde. Ntsu'u tsa tyiquee na ña'a na ji'í yu bi', lo'o la cui' jua'a tya'a ndyu'ni ya cña ji'í nu Xu'na na laca yu; lcaa tsā ndyu'ni yu cña bi', ná nchca taja ti' yu ji'í. ⁸ Bi' cha' nda na' ji'í yu cha' caa yu ca su ndi'í mā, cha' ca chaa ti' mā chaca quiya' lo'o ña'a mā ji'í yu; nti' na' cha' cacha' yu ji'í mā ñi'ya nu ndyaca ji'í lcaa tya'a ya su ndi'í ya ca nde. ⁹ Stu'ba ti caa yu lo'o Onésimo tya'a quichi tyi mā; na tyaca'a tsa nu Onésimo bi' ji'í ya, xqui'ya cha' ná nchca taja ti' yu nchcui' yu cha' ji'í nu Xu'na na. Tyucuaa ngu' bi', ta ngu' cha' lo'o mā ñi'ya nu ndyaca lcaa cha' ca su ndi'í ya ca nde.

¹⁰ Aristarco tya'a ntsu'u na' ne' chcuā, lo'o yu nda yu xlyo ni'í ji'í mā; la cui' jua'a cha' nda Marcos tya'a Bernabé. (Tya tsubi' la cua nda na' sca cha' nu ndyaa ca slo cu'mā cuentya ji'í nu Marcos bi', cha' tso'o ti chcui' mā lo'o yu nu lo'o tyalaa yu slo mā). ¹¹ Lo'o jua'a Jesús nu laca xtañi Justo, cua nti' yu chcuicha' yu ji'í mā. Tyuu tya'a ngu' judío cua ngusñi cha' ji'í Cristo nquicha'; pana nu sna tya'a ti ngu' bi' ni, Aristarco lo'o Marcos lo'o Justo, tsa bi' ti ngu' ntaja'a tya'a lo'o na' ca su ndya'a na' nchcui' na' lo'o xa' la ñati ñi'ya caca cha' lo'o caca ycu'í Ndyosi loo ne' cresiya ji'í ñati. Lo'o jua'a cua nxyucua tsa ngu' bi' 'na. ¹² Lo'o yu Epafras tya'a quichi tyi mā, nda yu xlyo ni'í ji'í mā; stu'ba ti ndya'a yu lo cña ji'í Jesucristo lo'o ya. Lcaa tsā ndijña tsa yu cha' clyu ti' ji'í ycu'í Ndyosi cuentya ji'í cu'mā, ndijña yu chacuayá' ji'í ycu'í Ni cha' ná tya'achu' mā tsiya' ti cha' ji'í Ni. Ndi'ya nti' yu, cha' tyucui tyiquee mā tsiya' ti cua'ni mā na laca nu nti' Ni cha' cua'ni mā nde lo yuu chalyuu. ¹³ Jlo ti' na' cha' lye tsa ngua'ni yu cña cha' xtyucua yu ji'í cu'mā, jua'a ji'í ngu' quichi Laodicea, jua'a ji'í ngu' quichi Hierápolis tya'a ngusñi na cha' ji'í Cristo. ¹⁴ Lo'o Lucas tya'a tso'o na nu ndyu'ni jo'o ji'í ngu', lo'o jua'a Demas, nda ngu' xlyo ni'í ji'í mā.

¹⁵ Lo'o jua'a ta mā xlyo ni'í ji'í ngu' tya'a ngusñi na cha' ji'í Cristo nde quichi Laodicea, lo'o jua'a ji'í ma' Ninfas lo'o lcaa ngu' tya'a na nu ndyu'u ti'í ca slo ma' cusu' bi'. ¹⁶ Chcui' mā lo quityi re clyo, lo'o li' tya ta mā quityi re tsaa ca slo ngu' Laodicea tya'a ndu'ni tlyu na ji'í ycu'í Ndyosi. La cui' jua'a ndulo tsa cha' ji'í mā cha' chcui' mā lo chaca quityi nu nda na' cha' ndyalaa slo ngu' Laodicea bi'. ¹⁷ Ndi'ya chcui' mā lo'o yu Arquipo tya'a na: “Cua ngua'a lo ycu'í nu Xu'na na jinu'u cha' cua'ni nu'u cña bi' cuentya ji'í ycu'í Ni”, ñacu'í mā ji'í yu, “bi' cha' juani cua'ni cña ti' nu'u cha' caca tso'o cña bi'”.

¹⁸ Su cua ndye quityi re, nde laca sca cha' nu cua nscua na' lo'o ya' ycu'í ti na': Pablo laca na', nda na' xlyo ni'í ji'í mā; tyi'u ti' mā jna' cha' ntsu'u na' ne' chcuā juani. Lo'o jua'a tya cua'ni la ycu'í Ndyosi cha' xlya'be lo'o mā tyucui tyempo nu lijya nde loo la. Jua'a caca cha' lacua.

Quityi nu nguscua San Pablo ndyaa ca slo ñati_i ji_i Jesucristo nde quichi_i Tesalónica

¹ Pablo laca na'. Lo'o Silvano lo'o Timoteo ndi_i ngu' ca nde lo'o na'. Nscua ya quityi re cha' tsa slo cu'ma, ña'a taju ti ma ngu' quichi_i Tesalónica nu ntsu'u cha' ji_i ma lo'o ycu' Ndyosi Sti na, jua'a ntsu'u cha' ji_i ma lo'o Jesucristo nu Xu'na na. Nti' tsa ya cha' ña'a ti cua'ni ycu' Ndyosi cha' tso'o lo'o ma, cha' cua'ni Ni cha' ti ti tyi_i tyiquee ma.

Tso'o tsa ngusñi ngu' bi' cha' ji_i ycu' Ndyosi

² Lcaa quiya' lo'o nchcui' ya lo'o ycu' Ndyosi cuentya ji_i cu'ma, ndya ya xlya'be ji_i ycu' Ni li'. ³ Ntsu'u ti' ya cha' ntsu'u tsa cha' tso'o nu ndyu'ni ma, cha' ntsu'u tsa tyiquee ma ña'a ma ji_i tya'a ma, xqui'ya cha' ngusñi ma cha' ji_i Jesucristo. Ndalo tsa tyiquee ma xqui'ya cha' jlo ti' ma cha' ntucua Jesucristo nu Xu'na na ca slo ycu' Ndyosi Sti na; bi' cha' xcui' cha' tso'o ndyu'ni ma, masi tlyu tsa cña. ⁴ Lo'o jua'a ntsu'u tsa tyiquee ycu' Ndyosi ña'a Ni ji_i ma. Cu'ma ngu' tya'a ngusñi na cha' ji_i Jesús, jlo ti' ya cha' cua ngusubi Ni ji_i ma, ⁵ xqui'ya cha' ngusñi ma cha' tso'o nu cua nchcui' ya lo'o ma, la cui' cha' tlyu nu nda Xtyi' ycu' Ni cha' chcui' ya lo'o ma; Xtyi' ycu' Ndyosi ngua'ni cña laja lo'o nchcui' ya lo'o ma, bi' cha' ngusñi ma cha' bi'. Lo'o jua'a jlo ti' ma ñi'ya ngua cña nu ngua'ni ya lo'o nguti_i ya ca slo cu'ma.

⁶ Bi' cha' juani ndyu'ni ma cña nu ndyu'ni ya, la cui' tya'a cña nu ndyu'ni ycu' nu Xu'na na. Cua ngusñi ma cha' ji_i ycu' Ni, masi ti' tsa ti' ngu' ña'a ngu' ji_i ma; pana tso'o tsa ntsu'u tyiquee ma xqui'ya Xtyi' ycu' Ndyosi. ⁷ Lo'o li' na'a xa' la ñati_i ji_i Jesucristo ñi'ya ndyu'ni ma; bi' cha' juani ndyu'ni ngu' ñi'ya nu ndyu'ni cu'ma, masi ca ta'a ngu' Macedonia nu ngusñi cha' ji_i ycu' nu Xu'na na, masi ca ta'a ngu' Acaya nu ngusñi cha' bi'. ⁸ Cua ngañi cha' ji_i ycu' nu Xu'na na nde lcaa quichi_i xqui'ya cu'ma. Si'i ngu' Macedonia ti, ni si'i ngu' Acaya ti, masi ca ta'a ñati_i ji_i Jesucristo, cua ndyuna ngu' cha' bi' tyucui ña'a chalyuu; nga'aa ntsu'u cha' ta ya cha' lo'o ngu' bi' cuentya ji_i ma, cha' ngusñi ma cha' ji_i ycu' Ndyosi, cha' cua jlo ti' ngu' cha' bi'. ⁹ La cui' ngu' bi' nda ngu' cha' lo'o ya ñi'ya ngua lo'o ndyalaa ya slo ma tya clyo, cha' li' nguxtyanu ma ji_i lcuati lo'jo'ó nu ntsu'u ji_i ma tya sa'ni la, cha' cua'ni ma cña ji_i ycu' Ndyosi nu lu'ú ca, nu sca ti Ndyosi nu chañi ca. ¹⁰ Lo'o jua'a nchcui' ngu' cha' juani ndu ti' ma ni jacua' tyaa Jesús nu sca ti Sñi' ycu' Ndyosi, nu cua tyu'u ca su ntucua ycu' Ndyosi cha' caa nde chalyuu chaca quiya'. La cui' Jesús nu ngujuui, lo'o li' ngua'ni ycu' Ndyosi Sti yu cha' ndyu'ú yu chaca quiya', bi' laca nu ngua'ni lya'a ji'na cha' nga'aa xcube' ycu' Ndyosi ji'na, nga'aa caca ñasi' Ni ji'na lo'o tyalaa tsa bi'.

2

Cña nu ngua'ni Pablo lo'o nguti_i yu quichi_i Tesalónica

¹ Cu'ma ngu' tya'a ngusñi na cha' ji_i Jesús, jlo ti' ma cha' ná nguna' cña nu ngua'ni ya lo'o nguti_i ya slo cu'ma. ² Cua ngua'ni ycu' Ndyosi cha' tlyu tyiquee ya, cha' ngulu'u ya cha' tso'o nu ntsu'u ji_i ycu' Ndyosi ji_i ma lo'o ngulaa ya slo cu'ma, masi lya' tsa ti' ngu' ji_i ya tya tsubi' la ca quichi_i Filipos. Jlo ti' ma cha' cuxi tsa ngua'ni ngu' bi' lo'o ya li', lo'o jua'a ntsu'u ngu' quichi_i tyi ma nu cuxi nti' ña'a ngu' ji_i ya. ³ Si'i cha' cuiñi ngulu'u ya ji_i ma nu ngua li', si'i na cuxi tyiquee ya ña'a ya ji_i ma, ni si'i na ñi'lo'o ya ji_i ma. ⁴ Cua nda ycu' Ni cha' bi' lo'o ya cha' culu'u ya ji_i ñati, bi' cha' liñi nchcui' ya lo'o ngu' nde lcaa quichi. Si'i ñati chalyuu laca nu Xu'na na, ycu' Ndyosi laca nu Xu'na na; bi' cha' cuentya ji_i ycu' Ni nclu'u ya cha' tso'o bi' ji_i Ni ji_i lcaa ma, cha' jlo ti' Ni lcaa cha' nu ntsu'u ne' cresiya ji_i ya. ⁵ Si'i na tso'o tsa ndyu'ni ya lo'o ma cha' cua'ni ya ngana ji_i ma, ni si'i na tso'o tsa nchcui' ya lo'o ma cha' caja cha' tso'o nu ntsu'u ji_i ma ji_i ya. Jlo ti' ycu' Ndyosi cha' xcui' cha' liñi nchcui' ya; lo'o jua'a cu'ma, cua ndyuna ma cha' bi'. ⁶ Ná

nti' ya cha' cua'ni *chī mā* loo ya, masi *chacuayá' jī'ī ycuī'* Jesucristo ndyalaa ya slo *cu'mā*; si'i na *nchcui'* tyucuaa ti' ya lo'o *mā*, cha' loo laca ya *jī'ī mā*, ni si'i na tyixi ya cha' loo laca ya *jī'ī xa' ñati*. ⁷ Pana *ñi'ya* nu *ña'asii sca* nu *cuna'a jī'ī sñi'*, *jua'a nguna'asii* ya *jī'ī mā*, nu lo'o *nguti'ī* ya ca slo *mā* nu *ngua li'*. ⁸ Ntsu'u tsa tyiquee ya *ña'a* ya *jī'ī mā*, cha' cua nda ya cha' tso'o *jī'ī ycuī'* Ndyosi lo'o *mā*; lye tsa *nclyacua ti'* ya *cuentya jī'ī mā*, hasta tso'o ntsu'u tyiquee ya masi *cujuii ngu' jī'ī* ya *xqui'ya cu'mā*. ⁹ *Cu'mā ngu' tya'a na*, *tyi'u ti' mā* cha' lye tsa *ngua'ni* ya *cña cha' caja ñi'ya tyijī yu'u* ya *chalyuu*; *tśa lo'o talya ngua'ni* ya *cña lo'o ya' ti* ya, cha' *ná culiji mā cñi jī'ī mā* lo ya *laja lo'o ngulu'u* ya cha' tso'o *bi' jī'ī mā*.

¹⁰ Cua *na'a mā*, lo'o *jua'a* cua *na'a ycuī'* Ndyosi, cha' tso'o ti *nguti'ī* ya slo *cu'mā* nu ntsu'u cha' *jī'ī mā* lo'o Ni. *Ñati* *lubii laca* ya, *ná ntsu'u cha' jña ngu' qui'ya jī'ī* ya *li'*. ¹¹ *Ñi'ya* *ndu'ni sca ñati lo'o sñi'*, *jua'a ngulu'u* ya *jī'ī mā* *li'*: nu lo'o *ngua'ni mā* cha' tso'o, *li' ngxutyucua* ya *jī'ī mā*; nu lo'o *ngua'ni mā* cha' *cuxi*, *li' nda* ya *sca cui' lo'o mā*. ¹² *Nguxtyucua* ya *jī'ī mā* cha' tyucui tyiquee *mā* *cua'ni mā ña'a* cha' tso'o nu nti' *ycuī'* Ndyosi cha' *cua'ni* na *nde chalyuu*, cha' *jua'a xñi mā* cha' *jī'ī ycuī'* Ndyosi cha' *tśaa mā* ca su *tlyu su xee tsa su laca Ni* loo.

¹³ Lo'o *jua'a lcaa hora* ndya ya *xlya'be jī'ī ycuī'* Ndyosi *cuentya jī'ī mā*, *xqui'ya cha' nu lo'o ndyuna mā* cha' tso'o *jī'ī ycuī'* Ndyosi, la *cui' cha' nu cua nda* ya lo'o *mā*, *li' jlya ti' mā* cha' *bi'*. *Ngua cuayá' ti' mā* cha' laca cha' *bi' nu cha' liñi jī'ī ycuī'* Ndyosi, si'i cha' *ngua'ya hique sca ñati ti*; *ngusñi mā* cha' *bi' li'*, *bi' cha' ndyu'ni ycuī'* Ndyosi *cña ne' cresiya jī'ī mā*. ¹⁴ *Ñi'ya* nu *ngua tya tsubi' la*, cha' *ngua'ni lya' ti' ngu' judío jī'ī ña'a taju ñati tya'a* ntsu'u cha' *ji'na lo'o Jesucristo ca loyuu su* *cuentya Judea*, *jua'a ngua'ni lya' ti' ngu' tya'a quichi tyi mā jī'ī cu'mā* *li'*. *Cu'mā ngu' tya'a na*, la *cui' tya'a cha' ti'í* *ngua jī'ī mā ñi'ya* nu *ngua jī'ī ngu' judío tya'a na bi'*. ¹⁵ *Ñi'ya* lo'o *ndyujuii ngu' judío* *cuxi nu nguti'ī* nu *ngua sa'ni la jī'ī jyo'o* nu *ngua tu'ba jī'ī ycuī'* Ndyosi, la *cui' jua'a* *cua ndyujuii nu ngu' judío* *cuxi bi' jī'ī ycuī'* Jesús nu *Xu'na na* *cua tsubi'*. Ca *tiya' la li' lo'o jī'ī* *cuare ngulo'o* nu *ngu' judío bi'*. *Ná ndiya ti' ycuī'* Ndyosi cha' *ndyu'ni ngu' bi' jua'a*, cha' *nxuu tya'a ngu' bi' lo'o lcaa ñati*. ¹⁶ *Ná nda ngu' judío* *cuxi bi' chacuayá' jī'ī* ya cha' *chcui' ya cha' jī'ī* Jesucristo lo'o *ngu' xa' tsu'*, cha' *cua'ni lyaá Ni jī'ī* *ngu' xa' tsu' bi' li'*; *bi' cha' jua'a nchca tlyu* la *qui'ya nu ntsu'u jī'ī* *ngu' judío* *cuxi bi'*, *ña'a cuayá' nchca ñasi' tsa ycuī'* Ndyosi *jī'ī* *ngu' bi'*. Ntsu'u cha' *xcube' tsa Ni jī'ī* *ngu' bi' nde loo la*.

Nti' tsa Pablo tśaa na'a jī'ī ngu' chaca quiya'

¹⁷ Masi *xa' quichi ndi'ī* ya *juani*, nti' ya *xtyuu* ya slo *cu'mā* *tya'a ngusñi na* cha' *jī'ī* Jesús; *ndyi'u tsa ti' ya jī'ī mā*, masi *ná nchca ña'a* ya *jī'ī mā*, *bi' cha' nti' ya tyaa* ya *tyaa na'a* ya *jī'ī mā* *chaca quiya'*. ¹⁸ *Tyuu quiya'* *ngua ti' ya caa* ya *nquicha'*. Lo'o *na' ni*, la *cui' Pablo laca na'*, nti' tsa *na' caa na'*; *pana lcaa quiya' ngua'a Satanás* cha' *jī'ī* ya cha' *ná caa* ya. ¹⁹ Tso'o tsa ntsu'u tyiquee ya *xqui'ya cu'mā*, cha' lo'o *cu'mā nscua* cha' *tyatu mā* lo'o ya slo Jesucristo nu *Xu'na na lo'o tyaa* Jesús *nde chalyuu chaca quiya'*. *Li' tso'o tsa caca tyiquee Ni ña'a Ni jī'ī* ya, *xqui'ya cha' tso'o tsa ngusñi mā* cha' *jī'ī Ni* nu *cua nchcui'* ya lo'o *mā*. ²⁰ *Nchcui' tsa* ya lo'o *xa' ñati* cha' tso'o tsa *ndu'ni mā*, cha' tso'o tsa ntsu'u tyiquee ya *xqui'ya cu'mā*.

3

¹⁻² Lo'o *li' nga'aa ndalo* ya, *xñi'ī tsa ti' ya cha' tyijyu' tsa ndi'ī mā*; *bi' cha' nda na' jī'ī* Timoteo *ndyaa yu slo mā*. Tso'o la *tyanu na' quichi Atenas* *ngua ti' na'*, masi *ná lo'o tya'a ndya'a na'*. *Tya'a na laca* nu Timoteo *bi' ni*, la *cui' cña jī'ī ycuī'* Ndyosi *ndyu'ni ya*; *tya'a ndyu'ni* ya *cña laca yu lo'o nda* ya cha' tso'o *jī'ī* Jesucristo lo'o *ñati*. *Li' ndyaa nu Timoteo bi' nde slo mā* cha' *xñi la ti' tyiquee mā*, cha' *caca tlyu la tyiquee mā lo'o ngusñi mā* cha' tso'o *bi'*. ³ *Ná nti' ya cha' ca taja ti' ni tsaca ngu' tya'a mā*, masi lye tsa *ndyu'ni lya' ti' ngu' jī'ī mā*; *jlo ti' mā* cha' *jua'a ndyu'ni ngu' lo'o ñati jī'ī* Jesucristo *lcua ti lo quichi*. ⁴ Lo'o *tya nguti'ī* ya slo *mā*, *li' tyuu quiya' nda* ya cha' lo'o *mā ndi'ya*: “*Cua'ni lya' ti' ngu' ji'na*”, *nacui' ya*. Lo'o *chañi lya' tsa ti' ngu' jī'ī mā* *juani*. ⁵ Lo'o *ngua cuayá' ti' na' cha' bi'*, *nga'aa*

ndalo na' li'; xñi' tsa ti' na' cha' ná jlo ta' ñi'ya ndyaca cha' ji' ma. Bi' cha' nda na' ji' yu tya'a na ñaa yu slo ma, cha' ca cuayá' ta' si ña'a ti nxñi tso'o ma cha' tso'o ji' ycu' Ndyosi, si tyijiloo ma ji' nu xña'a nu nti' cha' cua'ni ma cha' cuxi. Cua nguna' cña ji' ya lo'o ma si ná caca tyijiloo ma ji' nu xña'a bi'.

⁶ Lo'o juani tso'o tsa ntsu'u tyiquee ya xqui'ya cu'ma. Cua ndyalaa Timoteo ca nde chaca quiya'; cua ndacha' yu ji' ya ñi'ya ndyu'ni ma, cha' tya ngusñi ma cha' tso'o ji' ycu' Ni, cha' ntsu'u tsa tyiquee ma ña'a ma ji' tya'a ma xqui'ya ycu' nu Xu'na na. Nacu' yu cha' ndube tsa ti' ma ji' ya, ndu tsa ti' ma ni jacua' tyacua tya'a na chaca quiya'. Stu'ba ti ntsu'u tyiquee na, ¿ni jacua' tyacua tya'a na lacua? ⁷ Lo'o cua ndyuna ya cha' jua'a ndyaca cha' bi' ji' ma, ngua chaa la ti' ya li', masi lya' tsa ti' ngu' ji' ya ca nde, masi ndyiji tsa cha' ti' ji' ya. Ngusñi tso'o ma cha' bi', ⁸ bi' cha' chaa la ti' ya; nguula la ti' ya xqui'ya cu'ma, cha' tlyu tyiquee ma cuentya ji' ycu' nu Xu'na na. ⁹ Ná nchca tye cha' tya ya xlya'be ji' ycu' Ndyosi Sti na xqui'ya cu'ma, cha' tso'o tsa ntsu'u tyiquee ya xqui'ya cu'ma. ¹⁰ Nchcui' ya lo'o ycu' Ndyosi nde tsa lo'o nde talya. Tya'na tsa nchcui' ya lo'o Ni cha' ta Ni chacuayá' ji' ya cha' tyacua tya'a na chaca quiya', cha' bilya tye culu'u ya ji' ma lcaa cha' tso'o nu nga'a cha' caca cuayá' ti' ma, cha' jua'a xñi tso'o ma cha' ji' Jesús.

¹¹ Ntajatya ya ji' ycu' Ndyosi Sti na lo'o ji' Jesús nu Xu'na na ni jacua' ta Ni chacuayá' tsa ya ca slo cu'ma. ¹² Lo'o jua'a ndijña ya ji' nu Xu'na na cha' cua'ni Ni cha' tso'o la tyu'u tyiquee ma ña'a ma ji' tya'a ma, lo'o jua'a ji' lcaa ñati, cha' ntsu'u tsa tyiquee ya ña'a ya ji' cu'ma xqui'ya ycu' Ndyosi; ¹³ ndijña ya cha' cua'ni Ni cha' caca lubii cresiya ji' ma, cha' tyanu tso'o cha' ji' ycu' Ndyosi ne' cresiya ji' ma. Li' nga'aa ntsu'u cha' sta ycu' Ndyosi Sti na qui'ya ji' ma tsa bi', nu lo'o caa Jesús nu Xu'na na nde chalyuu chaca quiya'. Caa ycu' nu Xu'na na lo'o lcaa ñati ji' Ni tsa bi'.

4

Cha' tso'o nu nti' ycu' Ndyosi cha' cua'ni na nde chalyuu

¹ Cu'ma ngu' tya'a na, juani ndijña ya ji' ma chacuayá' ji' Jesús nu Xu'na na, cha' ña'a ti cua'ni ma lcaa ña'a cha' tso'o nu nti' ycu' Ndyosi cha' cua'ni ma laja lo'o tyi' ma chalyuu. Li' tso'o la caca cua'ni ma cña ji' ycu' Ndyosi. Chañi cha' tso'o tsa ndyu'ni ma, pana cua nti' ya cha' ña'a ti tya cua'ni la ma la cui' cña nu cua ngulu'u ya ji' ma tya tsubi' la cuentya ji' ycu' Ndyosi.

² Tyi'u ti' ma ji' cña nu ngulo ya ji' ma cuentya ji' Jesús nu Xu'na na, ³ cha' ndi'ya nti' ycu' Ndyosi: caca lubii cresiya ji' ma, ná cua'ni suba' ma lo'o ñati; ⁴ lcaa cu'ma, tso'o caja clyo'o ma, pana nga'aa ña'a ma ji' xa' nu cuna'a li'. Lo'o jua'a tso'o ti tyi' ma lo'o clyo'o ma; tyu'u tyiquee ma ña'a ma ji' clyo'o ma, ⁵ cha' ná nti' ycu' Ndyosi cha' cua'ni suba' ma lo'o clyo'o ma, ñi'ya nu ndu'ni ngu' nu ná ndaquiya' ji' ycu' Ni tsiya' ti. ⁶ Nga'aa xlya'a ma ji' nu cuna'a ji' ngu' tya'a ma, masi ji' clyo'o ngu', masi ji' sñi' ngu'. Cua nchcui' tsa ya lo'o ma cha' lcaa cha' ña'a ycu' nu Xu'na na; jlo ti' ycu' Ndyosi, lo'o jua'a ntsu'u cha' xcube' Ni ji' lcaa ñati nu ná taquiya' ji' cha' bi', ⁷ cha' cua ngusubi ycu' Ndyosi ji' na cha' caca na ñati nu lubii cresiya ji', si' cha' caca na ñati nu ndyu'ni suba'. ⁸ Si' sca cha' nu nchcui' ñati chalyuu ti laca cha' nu nchcui' na' lo'o ma juani, cha' liñi nu cua nda ycu' Ndyosi lo'o na laca cha' bi'; bi' cha' si ná taquiya' ma ji' cha' bi', na cua nguxtyanu ma ji' ycu' Ndyosi nu nda Xtyi' ycu' Ni cha' tyanu Ni ne' cresiya ji' na.

⁹ Ná nga'a cha' scua la na' lo quityi re cha' tso'o ti tyu'u tyiquee ma ña'a ma ji' ñati tya'a ngusñi ma cha' ji' ycu' Ni; cua laca ntsu'u tsa tyiquee ma ña'a ma ji' ngu' bi', xqui'ya cha' cua ngulu'u ycu' Ndyosi ji' ma ñi'ya nu cua'ni ma lo'o tya'a ma. ¹⁰ Ni si' sca ti ji' ngu' tya'a quichi' tyi ti ma ntsu'u tyiquee ma, lo'o jua'a ntsu'u tsa tyiquee ma ña'a ma ji' lcaa ngu' tya'a ntsu'u cha' ji' ma lo'o ycu' Ndyosi nde lcaa lo quichi' loyuu su cuentya Macedonia. Tya'a na laca ngu' bi', bi' cha' nchcui' ya lo'o ma cha' tya cua'ni la ma cha' tso'o bi'. ¹¹ Tso'o ti cua'ni ma lo'o tya'a ma cha' ti ti tyi' tyiquee ma li'. Ná tso'o si culo ma cña ji' taju ñati tya'a ma, lo'o li' taja ycu' ma; cua'ni ma cña cha' caja xi

na cacu mā ñi'ya nu cua nchcui' ya lo'o mā, ¹² cha' caca chcui' ngu' ji'i mā cha' tso'o tsa ndyu'ni mā cña. Ná ntsu'u na laca nu lyiji ji'i mā li'.

Tya cãã Jesús nu Xu'na na chaca quiya'

¹³ Cu'mā tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús, juani ta ya xi cha' lo'o mā cuentya ji'i ngu' tya'a na nu cua ngujuii, cha' ca cuayá' ti' mā cha' ñi'ya laca si na laja' ti ngu', jua'a laca jyo'o bi'. Ná ca xñi'i ti' mā cuentya ji'i jyo'o tya'a mā lacua, cha' ná stu'ba laca na lo'o ñati nu bilya xñi cha' ji'i Jesucristo. ¹⁴ Jlo ti' na cha' ngujuii Jesús, lo'o li' ndyu'ú yu chaca quiya'; bi' cha' caca cuayá' ti' na cha' lo'o cãã ycu'i' Jesús nde chalyuu chaca quiya', li' cua'ni ycu'i' Ndyosi cha' chaca quiya' tyu'ú lcaa jyo'o nu ngusñi cha' ji'i Jesucristo tya clyo la, cha' stu'ba ti cãã ngu' lo'o Jesús li'.

¹⁵ Cua nchcui' ycu'i' nu Xu'na na ñi'ya caca ji'i lcaa na tsã bi', nu lo'o cãã ycu'i' nu Xu'na na chaca quiya': Lcaa na nu tya lu'ú na ni, ná tyijiloo na ji'i ngu' tya'a na nu cua ngujuii. ¹⁶ Ndi'ya caca cha' lo'o tyalaa tsã bi': Nde cãã cãã ycu'i' nu Xu'na na, ca'ya Ni lo yuu; li' stu'ba ti cañi Xtyi'i ycu'i' Ni lo'o xtyi'i xca ji'i Ni nu laca loo, jua'a cañi cui'chcua ji'i ycu'i' Ndyosi li'. Clyo tyacu'i' lcaa jyo'o ñati ji'i Jesucristo tyaa ngu' nde cua; ¹⁷ li' tyacu'i' lcaa ngu' tya'a na ña'a lu'ú ti na, cha' tyalo'o ycu'i' Ni ji'na. Ca laja coo nde cua tyacua tya'a na lo'o jyo'o tya'a na li', cha' lcaa na, stu'ba ti tyacua tya'a na lo'o ycu'i' nu Xu'na na ca bi'. Tsa cu' ti tyi'i na lo'o ycu'i' Ndyosi li'. ¹⁸ Bi' cha' lacua, ta mā cha' bi' lo'o ngu' tya'a mā, cha' tso'o ti caca tyiquee lcaa mā.

5

¹ Cu'mā tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús, ná ntsu'u cha' scua ya sca quityi cha' cacha' ya ji'i mā ni jacua' tyalaa tsã lo'o cãã Jesús chaca quiya', ni jacua' tyalaa tyempo bi'; ² cua laca ngua cuayá' ti' mā cha' ni sca ñati chalyuu, ná jlo ti' ngu' ni tsã cãã ycu'i' nu Xu'na na. Ñi'ya ndyalaa sca nu cuaana to' ni'i ji'i ngu' talya, jua'a cuaana ti cãã Jesús. ³ “Ti ti ndi'i chalyuu, tso'o ti ndi'i na”, ñacui' ngu'; pana la cui' hora bi' tye cha' ji'i lcaa ñati chalyuu, nga'aa caja mala xna ngu' li'. Ñi'ya laca sca nu cuna'a tana, cha' ná jlo ti' ni hora caca nu cala sñi', ni hora cãã nu ti'i ji'i; jua'a caca lo'o cua tyalaa ti hora bi' li', cha' ná jlo ti' na ni tsã caca. ⁴ Pana nu cu'mā ni, ná ntsu'u cha' xcutsii tsã bi' ji'i mā, masi jlo ti' mā cha' cuaana ca ti tyalaa tsã bi'; si'i na ndya'a mā su talya ña'a xqui'ya cha' cuxi, ñi'ya ndya'a xa' la ñati. ⁵ Cua ntsu'u xee nu nda ycu'i' Ndyosi ne' cresiya ji'i mā; bi' cha' ñati nu ndya'a su xee laca mā, ñati nu lubii cresiya ji'i laca mā. Ná laca na ñati nu ndya'a su talya ña'a, cha' si'i ñati nu nguna' chalyuu ji'i xqui'ya cha' cuxi laca na. ⁶ Bi' cha' tii ti ti' na tyi'i na chalyuu; si'i ñi'ya nti' si xcu'i' na laja' ti na tyi'i na chalyuu, masi jua'a ndu'ni xa' la ñati nu ná ndaquiya' ji'i Jesucristo tsiya' ti. Lo'o jua'a ña'asii na ji'i ycu'i' ca na cha' ná caca cu'bi na. ⁷ Xcu'i' na ndyija' ti ñati ñi'ya si talya laca, xqui'ya cha' ná ndube ti' ngu'; xcu'i' na cu'bi ti ngu' bi', cha' ná ndube ti' ngu' tsiya' ti. ⁸ Pana nu na ni, ntsu'u xee ji'i ycu'i' Ndyosi ne' cresiya' ji'na, bi' cha' tii ti ti' na tyi'i na chalyuu; cua ngusñi na cha' ji'i ycu'i' Ni, na cua ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'i tya'a ñati na xqui'ya Ni, lo'o jua'a nga'a cha' cua'a na ji'i ycu'i' ca na cha' ná cua'ni na cha' cuxi nu nti' cua'ni ñu'u ji'i cresiya ji'na. Na ndu ti' na ji'i ycu'i' Ndyosi, ni jacua' tye cuityi Ni ji'i lcaa cha' cuxi nu ntsu'u ji'na, bi' cha' nga'a cha' ña'asii na ji'i ycu'i' ca na. ⁹ Ná ngusubi ycu'i' Ni ji'na cha' xcube' Ni ji'na; cua ngusubi Ni ji'na cha' cua'ni lyaá Ni ji'na xqui'ya Jesucristo nu Xu'na na, ¹⁰ la cui' nu ngujuii cha' cuityi qui'ya nu ntsu'u ji'na. Bi' cha' taca tyi'i na slo ycu'i' Ndyosi li', masi ña'a ti tya lu'ú na chalyuu lo'o cãã Jesús, masi cua ngujuii na li'; stu'ba ti tyi'i na ca slo Ni li'. ¹¹ Laja lo'o ndu ti' na ji'i Jesús, tya culu'u mā cha' bi' ji'i nu xa' la ngu' tya'a mā, cha' caca tlyu la tyiquee mā li'. Jlo ti' na' cha' jua'a ndu'ni mā tu'ni.

Xa' la cui' nu nda Pablo lo'o ngu'

¹² Cu'mā tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús, ndijña ya ji'i mā cha' cui'ya mā cuentya ji'i lcaa ña'a cha' tso'o nu ndyu'ni ngu' nu laca cña ji'i mā. Cua nda ycu'i' nu Xu'na na cña ji'i ngu' bi' cha' caca ngu' loo, cha' culu'u ngu' bi' ji'i mā cua ña'a ca cha' tso'o nu caca cua'ni

mā cuentya jī'ī ycuī' Ndyosi. ¹³ Tso'o ti cua'ni mā lo'o ngu' bi' lacua, cha' tso'o tsa cña ndyu'ni ngu' bi' cuentya jī'ī ycuī' Ndyosi; tso'o ti tyu'u tyiquee mā ña'a mā jī'ī ngu' bi'. La cui' jua'a tso'o ti tyu'u tyiquee mā ña'a mā jī'ī lcaa tya'a mā, cha' nga'aa tyu'u cha' cusuu jī'ī mā lo'o tya'a mā li'.

¹⁴ Cu'mā tya'a ngusñi na cha' jī'ī Jesús, ndi'ya chcuī' ya lo'o mā: Culo mā cña jī'ī ngu' tya'a mā nu ná nti' cua'ni cña, nu xcui' na taja ti nti' ngu'; cua'ni mā cha' caca tlyu la tyiquee ngu' tya'a mā nu xñi'ī ti ti', cha' xñi' tso'o la ngu' cha' jī'ī Jesús; xtyucua mā jī'ī ngu' tya'a mā nu ná ndyiji juersa jī'ī cha' xuu tya'a ngu' lo'o nu cuxi, jua'a talo tyiquee mā jī'ī cua ña'a ca ngu' tya'a mā.

¹⁵ Si cua'ni xña'a ñati lo'o mā, ná chcuī' mā cha' ti'ī jī'ī ngu' bi' li'; xtyucua mā jī'ī ngu' tya'a mā cha' talo mā jī'ī ngu' xña'a, cha' xcui' tso'o ti cua'ni mā lo'o lcaa ñati, masi lo'o tya'a mā, masi lo'o xa' ñati.

¹⁶ Tso'o ti caca tyiquee mā lcaa tsa. ¹⁷ Tyucui tyempo chcuī' mā lo'o ycuī' Ndyosi. ¹⁸ Lo'o jua'a tya mā xlya'be jī'ī ycuī' Ndyosi cuentya jī'ī cua ña'a ca cha' nu ndyaca jī'ī mā. Nti' Ni cha' cua'ni mā jua'a si chañi cha' ngusñi mā cha' jī'ī Jesucristo.

¹⁹ Ñi'ya nti' sca xee, jua'a laca Xtyi'ī ycuī' Ndyosi; ná xubi' mā jī'ī xee bi'. ²⁰ Ná xtyi' lo'o mā jī'ī tya'a mā lo'o chcuī' ngu' sca cha' jī'ī ycuī' Ndyosi lo'o mā; ²¹ pana cua'ni cuayá' mā jī'ī cua ña'a ca cha' nu nchcuī' ngu' bi', si tso'o ndyu'u cha', si ná tso'o. Li' xñi mā cha' tso'o bi', ²² pana culochu' mā jī'ī lcaa cha' cuxi li'.

²³ Ndu'ni ycuī' Ndyosi cha' ti' ti tyi'ī tyiquee na. Bi' cha' juani cua'ni Ni cha' caca mā ñati liñi tsiya' ti; caca tso'o tyiquee mā, caca lubii cresiya jī'ī mā, caca mā ñati nu tyucui tyiquee tsiya' ti. Si lubii cresiya jī'ī mā lo'o caa ycuī' Jesucristo nu Xu'na na chaca quiya', li' nga'aa ntsu'u cha' sta Ni qui'ya jī'ī mā; ²⁴ cua ngusubi ycuī' Ndyosi jī'ī mā cha' caca mā ñati jī'ī Ni tsiya' ti. Si'ī sca cha' cuiñi nu nda Ni lo'o nchcuī' Ni lo'o mā jua'a, chañi cha' cua'ni Ni cha' caca mā ñati nu lubii cresiya jī'ī cuentya jī'ī ycuī' Ndyosi.

Ngusalya' Pablo lo'o ngu'

²⁵ Cu'mā ngu' tya'a na, ña'a ti tya chcuī' mā lo'o ycuī' Ndyosi cuentya jī'ī ya.

²⁶ Xlyo ni'ī jī'ī lcaa cu'mā ngu' tya'a na.

²⁷ Nde cña nu culo na' jī'ī mā cha' cua'ni mā cuentya jī'ī ycuī' nu Xu'na na, cha' chcuī' mā lcaa cha' nu nscua lo quityi re ña'a cuayá' cuna lcaa ngu' tya'a na.

²⁸ Ndi'ya nti' ya cha' ña'a ti cua'ni ycuī' Jesucristo nu Xu'na na cha' tso'o lo'o mā. Jua'a caca cha' lacua.

Nguscua San Pablo chaca quityi ndyaa ca slo ñatī ji'ī Jesucristo nde quichī Tesalónica

¹ Pablo, Silvano, Timoteo naa ya. Nscua ya quityi re cha' tsa ca slo ña'a taju cu'ma ngu' quichī Tesalónica nu ngusñi cha' ji'ī ycuī' Ndyosi Sti na, cu'ma nu cua ngusñi cha' ji'ī Jesucristo nu Xu'na na. ² Ndi'ya nti' ya, cha' ña'a ti cua'ni ycuī' Ndyosi Sti na cha' tso'o lo'o ma, cha' cua'ni Ni cha' ti ti tyi'ī tyiquee ma xqui'ya Jesucristo nu Xu'na na laja lo'o ndi'ī ma chalyuu.

Xcube' ycuī' Ndyosi ji'ī ñatī nu ná nti' taquiya' ji'ī cha' nu nchcui' Ni

³ Cu'ma tya'a ngusñi na cha' ji'ī Jesús, ntsu'u cha' tya ya xlya'be ji'ī ycuī' Ndyosi lcaa quiya' lo'o chcuī' ya lo'o Ni cuentya ji'ī cu'ma; ndu'ni tsa cha' cua'ni ya jua'a, xqui'ya cha' lcaa tsa tachaa la ndyanu cha' ji'ī Jesús ne' cresiya ji'ī ma, lcaa tsa ntsu'u la tyiquee ma ña'a ma ji'ī tya'a ñatī ma. ⁴ Tso'o tsa li'. Tso'o tsa ntsu'u tyiquee ya xqui'ya cu'ma, bi' cha' nda ya cha' ji'ī ma lo'o lcaa taju ngu' tya'a ntsu'u cha' ji'na lo'o ycuī' Ndyosi. Nacuī ya ji'ī ngu' cha' tso'o tsa ndyu'ni ma, cha' tlyu tsa tyiquee ma xqui'ya ycuī' Ndyosi, masi ndyiji tsa cha' ti'ī ji'ī ma, masi lye tsa ndyu'ni lya' ti' ngu' ji'ī ma. Tso'o tsa cha' ndalo tyiquee ma ji'ī ngu', masi cuxi tsa ndyu'ni ngu' bi' lo'o ma jua'a. ⁵ Liñi tsa ndu'ni cuayá' ycuī' Ndyosi ji'ī ñatī; bi' cha' caju su tyi'ī ma ca su laca ycuī' Ndyosi loo ca nde loo la, masi xña'a tsa ngu' lo'o ma juani xqui'ya cha' ji'ī ycuī' Ndyosi nu cua ngusñi ma.

⁶ Liñi tsa ndu'ni ycuī' Ndyosi, lo'o jua'a chañi cha' ca tiya' la xcube' Ni ji'ī lcaa ñatī nu nchcube' ji'ī cu'ma juani. ⁷ Nga'aa cua'ni lya' ti' ngu' ji'na tsiya' ti lo'o tyu'u tucua ycuī' Jesús nu Xu'na na nde cua. Laja xee tlyu tya Jesús li'; stu'ba ti caa Ni lo'o quiña'a tsa ngu' xca ji'ī Ni, cha' tlyu tsa cña nchca ji'ī xca bi' nu ndu'ni ngu' cuentya ji'ī ycuī' Ndyosi. ⁸ Li' xcube' ycuī' Ndyosi ji'ī cua ña'a ca ñatī nu ná ntaja'a taquiya' ji'ī Ni, lo'o jua'a xcube' Ni ji'ī ñatī nu ná ntaja'a xñi cha' tso'o ji'ī ycuī' Jesús nu Xu'na na. ⁹ Chañi cha' xcube' Ni ji'ī ngu' bi'; nga'aa ña'a ngu' bi' ji'ī ycuī' nu Xu'na na tsiya' ti, nga'a cha' tsa ngu' ca su ná nga'a cha' tye cha' chcube' ngu'. Nga'aa ña'a ngu' bi' xee ndubi ji'ī ycuī' Ni li', nga'aa ña'a ngu' ji'ī ycuī' Ndyosi nu nchca ji'ī ndu'ni lcaa cña tsiya' ti. ¹⁰ Jua'a xcube' Ni ji'ī ngu' bi' tsa lo'o tya Jesús chaca quiya'. Pana si ntsu'u cha' ji'na lo'o Ni, li' cua'ni tlyu na ji'ī Ni tsa bi'; la cui' jua'a cua'ni chī na loo ycuī' Ndyosi lo'o tya'a na lo'o tyalaa tsa bi', si cua ngusñi na cha' ji'ī Ni. Lo'o cu'ma, stu'ba ti tyu'u ti'ī ma lo'o ya slo Jesús tsa bi', cha' ngusñi ma cha' ji'ī Jesús lo'o ngulu'u ya cha' bi' ji'ī ma nu ngua tya clyo la.

¹¹ Bi' cha' lcaa tsa nchcui' ya lo'o ycuī' Ndyosi Sti na cha' cua'ni Ni cña ne' cresiya ji'ī ma, cha' tso'o ti cua'ni ma cña nu nda Ni ji'ī ma tya lo'o ngusubi Ni ji'ī ma. Nchcui' ya lo'o Ni cha' xtyucua Ni ji'ī ma, cha' jua'a cua'ni lyiji ma lcaa cha' tso'o nu nclyacua ti' ma cha' cua'ni ma cuentya ji'ī ycuī' Ni, lcaa lo cha' tso'o nu ndyu'ni ma xqui'ya cha' ngusñi ma cha' ji'ī ycuī' Ndyosi. ¹² Jua'a ndu'ni tlyu ma ji'ī Jesucristo nu Xu'na na, nu lo'o ndu'ni ma cña ji'ī Ni; jua'a ca cuayá' ti' ngu' li' cha' ndyanu Xtyi'ī ycuī' Ni ne' cresiya ji'ī ma. Lo'o li' caca cuayá' ti' ngu' cha' tso'o tsa ndu'ni ycuī' Ndyosi lo'o ma, cha' stu'ba ti ndu'ni ycuī' Ndyosi Sti na cña lo'o Jesucristo nu Xu'na na.

2

Caa sca nu xña'a chalyuu

¹ Cu'ma tya'a ngusñi na cha' ji'ī Jesús, jlo ti' na cha' tya caa Jesucristo nu Xu'na na chaca quiya', cha' tsalo'o Ni ji'na cha' tyacua tya'a na lo'o Ni ca bi'; bi' cha' liñi nchcui' ya lo'o ma juani, ² cha' ná tya'achu' ma ji'ī cha' tso'o bi'. Ná cutsij ma si nti' ngu' xcutsij ngu' ji'ī ma: masi chcuī' ngu' cuentya ji'ī Xtyi'ī ycuī' Ndyosi, nacui' ngu'; masi culu'u ngu' cha' liñi ji'ī ma, nacui' ngu'; masi chcuī' ngu' lo quityi nu nda ya lijya slo ma, nacui' ngu'. Cha' cuiñi laca si ñacuī' ngu' cha' nde tsa laca nu caa ycuī' nu Xu'na na, cha' ná jlo ti' ngu'

tsiya' ti. ³ Ná taquiya' mā jil'i ngu' cuiñi nu chcuil' jua'a. Nu lo'o tya lyiji tyalaa tsā bi', lye tsa xuu tya'a ñatī chalyuu lo'o ycuil' Ndyosi; li' caā sca ñatī nu ndu'ni cña jil'i nu xña'a nde chalyuu, nu ntsu'u cha' tsa ca bilyaa lo'o tye chalyuu. ⁴ Bi' laca nu nti' cua'a jil'i lcaā lo jo'ó cha' ná cua'ni tlyu ngu' jil'i; ni ná cua'ni tlyu ngu' jil'i ycuil' Ndyosi, nti' yu, cha' nti' nu yu xña'a bi' cha' cua'ni tlyu ngu' jil'i ycuil' ca yu. Tyatī yu ne' laa tonu, tsaā tucua yu ca bi'; li' chcuil' yu lo'o lcaā ñatī cha' cua'ni tlyu ngu' jil'i ycuil' ca yu, cha' ycuil' Ndyosi laca ycuil' yu, ñacuī yu.

⁵ Cua jlo ti' mā cha' tyuu quiya' ngulu'u na' la cui' ti cha' jil'i yu xña'a bi' jil'i mā, nu lo'o tya ndi'i na' lo'o cu'ma; ⁶ jlo ti' mā ñi'ya ndaca'a Ni jil'i yu xña'a bi' juani, cha' ná caca bi' loo ña'a cuayá' tyu'u tucua tsā jil'i yu bi' ca nde loo la. ⁷ Na cua nguxana cña cuxi bi' laja ñatī chalyuu, masi juani ti tya ndaca'a Ni jil'i yu xña'a bi'; pana lo'o nga'aa ndaca'a Ni jil'i yu bi', cha' cua ndyaa Ni, ⁸ li' caca yu xña'a bi' loo. Ca tiya' la caā Jesús nu Xu'na na, lo'o li' cujuui Jesús jil'i yu xña'a bi' nu lo'o culutu'u ti Jesús jil'i yu bi' lo'o cui'i nu ntsu'u tu'ba Ni; tye cha' jil'i yu xña'a bi' lo'o caā Jesús, cha' ná talo yu ña'a yu jil'i xee ndubi jil'i ycuil' nu Xu'na na. ⁹ Pana lo'o caā yu xña'a bi', caā yu lo'o chacuayá' jil'i ycuil' Satanás bi', bi' cha' nchca tsa jil'i yu bi' cua'ni yu cha' tlyu cha' cñilo'o ti yu jil'i ñatī chalyuu, cha' culacua ti' ngu' cha' tlyu tsa laca ycuil' yu xña'a bi'. ¹⁰ Tucua cha' ntsu'u tyiquee yu bi', pana ca jlya ti' ñatī chalyuu jil'i lcaā cha' cuiñi nu chcuil' yu bi', jlya ti' ngu' xqui'ya cha' cua tsaā ti ngu' ca bilyaa; ná nti' ngu' bi' xñi ngu' cha' tso'o nu caca cua'ni lyaá jil'i ngu', ¹¹ bi' cha' culaya' ycuil' Ndyosi jil'i ngu', xqui'ya cha' jlya la ti' ngu' jil'i nu cha' cuiñi bi'. ¹² Chañi cha' tsaā ngu' bi' ca su ná nga'a cha' tye chcube' ngu', lcaā ngu' nu ná jlya ti' cha' tso'o jil'i ycuil' Ndyosi, ngu' nu ndiya la ti' cua'ni cua ña'a ca lo cha' cuxi.

Ngusubi Ni ji'na cha' clyáa na jil'i nu cuxi

¹³ Cu'ma tya'a ngusñi na cha' jil'i Jesús, ntsu'u tsa tyiquee ycuil' nu Xu'na na ña'a Ni jil'i mā. Lo'o jua'a ntsu'u cha' tya ya xlya'be jil'i ycuil' Ndyosi xqui'ya cu'ma, cha' ngusubi Ni jil'i mā tya lo'o nguxana ti chalyuu cha' cua'ni lyaá Ni jil'i mā; bi' cha' ngua'ni Xtyi'i ycuil' Ni cha' ngua lubii cresiya jil'i mā lo'o ngusñi mā cha' tso'o jil'i ycuil' Ndyosi. ¹⁴ Cua ngusubi Ni jil'i mā, bi' cha' ndyuna mā cha' tso'o jil'i Jesucristo nu ngulu'u ya jil'i mā; nti' Ni cha' stu'ba ti tyil'i mā lo'o Jesucristo nu Xu'na na ca su tlyu su xee tsa su ndi'i ycuil'.

¹⁵ Cu'ma ngu' tya'a na, juani tyi'u tso'o ti' mā lcaā cha' nu ngulu'u ya jil'i mā; cua'ni mā cha' caca cuayá' tso'o ti' mā lcaā cha' nu cua nchcuil' ya lo'o mā, lcaā cha' nu cua nguscua ya lo quityi cha' caā ca slo mā. ¹⁶⁻¹⁷ Ndi'ya nti' na' cha' cua'ni Ni lo'o mā, masi Jesucristo nu Xu'na na, masi ycuil' Ndyosi Sti na: cua'ni Ni cha' caca nguula ti' tyiquee mā, cha' caja juersa jil'i mā, cha' taca cua'ni mā cua ña'a ca cha' tso'o, cha' xcui' cha' tso'o chcuil' mā lo'o tya'a mā. Ntsu'u tsa tyiquee ycuil' Ni ña'a Ni ji'na, bi' cha' tso'o tsa ndu'ni Ni lo'o na, cha' ti ti tyil'i tyiquee na lcaā hora laja lo'o ntajatya na jil'i ycuil' Jesús cha' caā Ni.

3

Chcuil' mā lo'o ycuil' Ndyosi cuentya jil'i ya

¹ Cu'ma tya'a ngusñi na cha' jil'i Jesús, chcuil' mā lo'o ycuil' Ndyosi cuentya jil'i ya, cha' xtyucua Ni jil'i ya laja lo'o nclyu'u ya cha' jil'i ycuil' nu Xu'na na jil'i ngu', cha' ná tacu' ngu' lo cua ña'a ca cha' nu nclyu'u ya jil'i ngu'. Ñi'ya lo'o ngusñi mā cha' bi' juani, jua'a nti' ya cha' yala ti xñi tya quiña'a la ñatī cha' bi', nde lcaā quichi su nchcuil' ya cha' bi'. ² Chcuil' mā lo'o ycuil' Ndyosi cha' cua'a Ni jil'i ya cha' ná tyijiloo ngu' cuxi jil'i ya, masi ngu' nu cuxi tsa tyiquee ngu'; ntsu'u tsa ñatī chalyuu nu ná jlya tso'o ti' jil'i ycuil' Ndyosi. ³ Chañi cha' ndu'ni nu Xu'na na lcaā cha' nu ñacuī Ni ji'na, cua'ni Ni cha' caca tlyu tyiquee mā, cua'a Ni jil'i mā cha' ná cala' nu xña'a jil'i mā. ⁴ Jlo ti' ycuil' nu Xu'na na cha' ndyu'ni mā cña nu ngulo ya jil'i mā, cha' tya cua'ni la mā cña bi'. ⁵ Lo'o jua'a cua'ni ycuil' nu Xu'na na cña ne' cresiya jil'i mā, cha' tyi'u ti' mā cha' ntsu'u tsa tyiquee ycuil' Ndyosi ña'a Ni jil'i mā; li' talo tyiquee mā ñi'ya lo'o ndalo tyiquee ycuil' Cristo lo'o nguta'a yu lo'o ñatī tya clyo.

Nga'q cha' cua'ni na cña

⁶ Cu'ma tya'a ngusni na cha' ji'i Jesús, chaca quiya' culo ya cña ji'i ma chacuayá' ji'i Jesucristo nu Xu'na na: ná tya'a ma stu'ba ti lo'o xa' la ngu' tya'a ngusni ma cha' bi' nu ná ntaja'a cua'ni cña, la cui' ngu' tya'a ma nu ná ntaja'a taquiya' ji'i cha' nu cua nda ya lo'o ma. ⁷ Si'i na taja ya lo'o nguti'i ya lo'o cu'ma nu ngua li', bi' cha' tso'o si tyaja'a ma cua'ni ma cña ñi'ya ngua'ni ya lo'o ya' ti ya. ⁸ Ná ndyacu laja ti ya slo cu'ma nu ngua li'; nda ya caya' cha' nguxacu ma ji'i ya, cha' ngua'ni ya cña cha' cajá ñi'ya nu tyiji yu'u ji'i ya. Tsa lo'o talya ngua'ni ya cña lo'o ya' ti ya, cha' si'i cu'ma nu ngüi'ya ma na nu ndyacu ya li'. ⁹ Pana tso'o si ta ma xi caya' ji'i ngu' nu culu'u ji'i ma; masi cuare ni, taca xtyucua ma xi ji'i ya si nti' ma. Pana ná ngusni ya caya' nu ngua li', xqui'ya cha' ngua ti' ya culu'u ya ji'i ma cha' ná ca taja ma, cha' cua'ni ma cña cha' caja na nu lyiji cha' tyiji yu'u ji'i ma chalyuu. ¹⁰ Lo'o tya ndi'i ya slo cu'ma, tya li' ngulo ya cña ji'i ma ndi'ya: ná ta ma na cacu ñati nu ná nti' cua'ni cña. ¹¹ Pana juani cua ngujui cha' ji'i ya cha' ntsu'u xi ngu' tya'a ma nu ná tso'o ndu'ni; nga'aa ndyu'ni ngu' bi' cña, ndya'a ngu' nchcui' ngu' cha' cui'ni ti lo'o tya'a ngu', xqui'ya cha' taja ngu'. ¹² Bi' cha' juani nclyo ya cña ji'i ngu' bi' chacuayá' ji'i Jesucristo nu Xu'na na, cha' ntsu'u cha' cua'ni ngu' bi' cña; jua'a caja ñi'ya cacu ngu' cuentya ji'i scaa ngu'.

¹³ Cu'ma ngu' tya'a na, ná ca taja ti' ma cha' cua'ni ma cha' tso'o lo'o ñati. ¹⁴ Ñati nu ná ntaja'a taquiya' ji'i lcaa cha' nu nscua ya lo quityi re ni, cui'ya ma cuentya tilaca laca ngu' bi'; li' nga'aa tya'a ma stu'ba ti lo'o ngu' bi', cha' jua'a caca tyuju'u ti' ngu'. ¹⁵ Pana si'i tya'a cusuu ma laca ngu' bi', tya'a ma laca ngu'; bi' cha' ntsu'u cha' ta ma sca cui' lo'o ngu', ñi'ya laca lo'o nchcui' ma lo'o sca ngu' tya'a ma.

Ngusalya' Pablo lo'o ngu'

¹⁶ Cua'ni ycu' nu Xu'na na lo'o ma cha' ti ti tyi'i tyiquee ma lcaa tsa, masi tsa tso'o ji'i ma, masi tsa cuxi ji'i ma, xqui'ya cha' lcaa hora ti ti ndi'i tyiquee ycu' Ni. Lo'o jua'a tyanu ycu' nu Xu'na na lo'o ma li'.

¹⁷ Xlyo ni'i ji'i ma. Pablo laca na' lo'o ycu' na' nscua na' letra juani, cha' caca cuayá' ti' ma cha' chañi cha' quityi nu nguscua na' liya slo ma laca quityi re. ¹⁸ Nti' ya cha' ña'a ti cua'ni Jesucristo nu Xu'na na cha' tso'o lo'o lcaa cu'ma. Jua'a caca cha' lacua.

Quityi nu nguscua San Pablo tya clyo cha' ndyaa ca slo Timoteo

¹ Pablo laca na'. Sca ñati nu ndya'a nchcui' cha' ji'i Jesucristo nde xa' quichi laca na', cha' ycu' Ndyosi nu ndu'ni lyaá ji'i ñati ngulo cña jna' cha' cua'ni na' cña bi'; ngulo Jesucristo cña jna', la cui' nu Cristo nu ndu' ti' na ji'i cha' tyaa Ni chaca quiya'. ² Nscua na' quityi re cha' caa slo nu'u, Timoteo, cha' ñi'ya si laca nu'u sñi' na', jua'a nti' na' ña'a na' jinu'u, cha' ngusñi nu'u cha' ji'i Jesucristo tya lo'o ngulu'u na' cha' bi' jinu'u. Ndi'ya nti' na', cha' ña'a ti cua'ni ycu' Ndyosi Sti na cha' tso'o lo'o nu'u, cha' cua'ni tya'na ti' Ni jinu'u, cha' jua'a cua'ni Ni cha' ti' ti tyi'i cresiya jinu'u xqui'ya Jesucristo nu Xu'na na.

Ná tso'o cha' jlyo ti' ngu' cuentyu ti

³ Lo'o cua tsa'a ti na' ca Macedonia, li' cua nchcui' na' lo'o nu'u cha' tyanu nu'u nde quichi Efeso; chaca quiya' chcui' na' lo'o nu'u juani, cha' tyanu nu'u ca quichi bi'. Ntsu'u ngu' quichi Efeso nu nclu'u xa' lo cha' ji'i ngu' tya'a na; nga'a cha' culo nu'u cña ji'i ngu' bi', cha' nga'aa culu'u tsa ngu' xa' la cha' ji'i tya'a ngu'. ⁴ Lo'o jua'a culo nu'u cña cha' nga'aa ca tsa'a ngu' cuentyu cusu', nga'aa cua'a jyaca ngu' ji'i cña cua nu ndyanu ji'i jyo'o cusu' ji'i ngu' sa'ni. Nguichi tsa cha' bi', lo'o jua'a ná tye chca cha' bi' tsiya' ti. Ná xtyucua cha' bi' ji'na cha' cua'ni na cña ji'i ycu' Ndyosi; sca ti si xñi na cha' ji'i ycu' Jesús, li' caca cua'ni na cña ji'i Ni.

⁵ Culo nu'u cña ji'i ngu' cha' tso'o tsa tyu'u tyiquee ngu' ña'a ngu' ji'i tya'a ngu', cha' bi' laca cña nu ndu'ni ñati nu ngua lubii cresiya ji'i cuentya ji'i ycu' Ndyosi; jlo ti' ñati bi' ñi'ya laca cña tso'o, lo'o jua'a ndyu'ni ngu' bi' cña tso'o bi' li'. Chañi cha' ngusñi ngu' bi' cha' ji'i ycu' Ndyosi si ntsu'u tyiquee ngu' ña'a ngu' ji'i tya'a ngu'. ⁶ Pana ntsu'u xi xa' la ñati nu ná ntaja'a ngu' cuna ngu' cha' bi'; xa' tyucui ngusñi ngu' bi', cha' nchcui' tsa ngu' cuentyu. ⁷ Mstru caca ngu' bi', nti' ngu', ngu' nu nclu'u ñi'ya cña nu ngulo ycu' Ndyosi ji'i ñati, nu nguscua jyo'o Moisés; pana ná nda ngu' bi' cuentya ñi'ya ndyu'u cha' nu nchcui' ycu' ca ngu', ñi'ya ndyu'u cha' nu nda cha' cusu' bi', masi lye tsa nclu'u ngu' cha' bi' ji'i tya'a ñati ngu'.

⁸ Jlo ti' na cha' tso'o tsa cha' cusu' nu nguscua jyo'o Moisés bi', si taquiya' na ji'i. ⁹ Pana si'i xqui'ya ñati nu tso'o tyiquee nda ycu' Ndyosi cha' cusu' bi'; na cua nda Ni cha' bi' xqui'ya ñati nu ná nti' cua'ni cha' tso'o, xqui'ya ñati nu ná ntaja'a taquiya' ji'i cha' bi', xqui'ya ñati nu ná ntsu'u cha' ji'i lo'o ycu' Ndyosi, xqui'ya ñati nu ntsu'u qui'ya ji'i, xqui'ya ñati nu cuxi tyiquee, xqui'ya ñati nu nchcui' suba' ji'i ycu' Ndyosi, xqui'ya ñati nu ndujui ji'i sti ngu', ji'i xtya'a ngu', xqui'ya ñati nu ndujui ji'i tya'a ñati, ¹⁰ xqui'ya ñati nu ndu'ni suba' lo'o nu cuna'a, xqui'ya nu cuna'a nu ndu'ni suba' lo'o nu qui'yu, xqui'ya nu qui'yu nu ndu'ni suba' lo'o tya'a qui'yu ti, xqui'ya ñati nu ntucuaana ji'i tya'a ñati cha' tsalo'o ji'i ngu' jua'a ti, xqui'ya nu cuiñi, xqui'ya ñati nu nchcui' cha' cuiñi slo ngu' tisiya. Nda ycu' Ndyosi cha' cusu' bi', cha' jua'a ca cuayá' ti' lcaa ñati nu ná nti' taquiya' ji'i cua ña'a ca cha' nu liñi ca nu nclu'u na cuentya ji'i ycu' Ndyosi. ¹¹ La cui' cha' tso'o bi' nclu'u na' chacuayá' ji'i ycu' Ndyosi juani, lo'o nclu'u na' cha' tlyu tsa laca ycu' Ndyosi, cha' tso'o tsa ntsu'u tyiquee Ni ña'a Ni ji'na.

Tso'o tsa ndu'ni ycu' Ndyosi lo'o na

¹² Ndyo tsa na' xlya'be ji'i Jesucristo nu Xu'na na cha' ngua'ni Ni cha' caca cua'ni na' cña ji'i Ni; ndya na' xlya'be ji'i Ni cha' ngusubi Ni jna' cha' cua'ni na' cña ji'i Ni, cha' jlo ti' Ni cha' ndaquiya' na' ji'i Ni. ¹³ Ngusubi Ni jna', masi suba' tsa nchcui' na' ji'i Ni cua sa'ni la, tyempo lo'o nguxcube' na' ji'i ñati ji'i Jesucristo; tyaala tsa na' nu ngua li'. Pana ná jlo ti' na' tyempo bi', cha' bilya xñi na' cha' tso'o ji'i ycu' Ndyosi, bi' cha' ngua tya'na tsa ti' Ni jna'. ¹⁴ Ntsu'u tsa tyiquee nu Xu'na na ña'a Ni 'na, bi' cha' ngusñi na' cha' ji'i ycu'

Jesucristo li'; lo'o nu juani ntsu'u tyiquee na' ña'a na' ji'i Jesús, lo'o jua'a ntsu'u tyiquee na' ña'a na' ji'i tya'a ñati na'.

¹⁵Taca xñi tso'o ngu' cha' nu nchcui' ndi'ya: Cua yaa Jesucristo nde chalyuu cha' cua'ni lyaá Ni ji'i ñati chalyuu nu ntsu'u qui'ya ji'i. Lo'o na', tlyu la xqui'ya na' que xa' la ñati, cha' cuxi tsa cña nu ngua'ni na' lo'o ñati ji'i Jesucristo nu ngua sa'ni la. ¹⁶Ngüi'ya tsa Jesucristo cha' clyu ti' 'na lo'o ngüityi Ni qui'ya nu ntsu'u 'na, cha' culu'u ycu' Ndyosi ji'i xa' la ñati ñi'ya caca xñi ngu' cha' ji'i Ni. Ñi'ya lo'o tya'na ti' Jesús jna' tya clyo, jua'a ca tya'na ti' Ni ji'i lcaa ñati nu xñi cha' ji'i Jesús ca nde loo la, cha' si jlya ti' ngu' ji'i Ni, ná nga'a cha' tye chalyuu ji'i ngu' li'. ¹⁷Bi' cha' cua'ni tlyu na ji'i ycu' Ndyosi juani, cua'ni ch'i na loo Ni, cha' ná tye tsá nu laca Ni loo tyucui ña'a chalyuu; ná tye cha' ji'i ycu' Ndyosi, cha' ná ntsu'u cha' cajaa Ni. Ná nchca ji'na ña'a na ji'i Ni cha' laca na ñati chalyuu ti, pana sca ti ycu' Ni laca ycu' Ndyosi. Jua'a laca cha' ji'i Ni tu'ni.

¹⁸Culo na' cña jinu'u juani, Timoteo, cha' ñi'ya nti' na' ña'a na' ji'i sca sñi' na', jua'a nti' na' ña'a na' jinu'u: Tya cua'ni la nu'u cña ji'i ycu' Ndyosi ñi'ya nu cua nacui' ngu' nu laca tu'ba ji'i ycu' Ni cha' cua'ni nu'u; tyi'u ti' nu'u cha' nu cua nchcui' ngu' bi' jinu'u tya tsubi' la, cha' caca nguula la ti' tyiquee nu'u. Li' ñi'ya caca ji'i sca sendaru tso'o, jua'a taca jinu'u xu'u tya'a lo'o nu cuxi nu ntsu'u chalyuu; ¹⁹taca xu'u tya'a nu'u lo'o nu cuxi bi' si xñi tso'o nu'u cha' ji'i Jesucristo, si xcui' cha' tso'o cua'ni nu'u lo'o ñati. Ntsu'u ngu' nu ngua jlo ti' ñi'ya laca sca cha' liñi, pana nga'aa ndyu'ni ngu' cha' liñi bi' juani; cua ndya'achu' ngu' bi' ji'i ycu' Ndyosi, cha' nguxtyanu ngu' cha' tso'o bi'. ²⁰Ñi'ya nti' yu Himeneo lo'o yu Alejandro ni, nga'aa ndaquiya' ngu' ji'i cha' liñi, bi' cha' cua nguxtyanu na' ji'i ngu' bi' ya' nu xña'a, cha' ca cuayá' ti' ngu' cha' tlyu tsa cha' cuxi laca lo'o nchcui' ngu' cha' suba' ji'i ycu' Ndyosi.

2

Ndi'ya cua'ni na lo'o chcui' na lo'o ycu' Ndyosi

¹Nga'a cha' chcui' na lo'o ycu' Ndyosi cuentya ji'i lcaa ñati chalyuu, nu lo'o jña na cha' ji'i Ni, lcaa cha' nu lyiji ji'i ñati; chcui' na cuentya ji'i xa' ñati lo'o nchcui' na lo'o ycu' nu Xu'na na, jua'a lo'o tya na xlya'be ji'i ycu' Ndyosi cuentya ji'i ñati. ²Nga'a cha' chcui' na lo'o ycu' Ndyosi cuentya ji'i lcaa ngu' nu laca loo, cuentya ji'i lcaa ngu' nu laca cña; jña ma cha' cua'ni Ni cha' ti' tyi'i tyiquee na, cha' ná xu'u tya'a ngu' laca loo bi' lo'o na, cha' ta ngu' bi' chacuayá' cha' cua'ni na lcaa lo cha' tso'o, ñi'ya nu nti' ycu' Ndyosi cha' cua'ni na. ³Jua'a nti' ycu' Ndyosi nu ndu'ni lyaá ji'na; tso'o nti' Ni si jua'a chcui' na lo'o Ni, ⁴cha' nti' Ni cha' cua'ni lyaá Ni ji'i lcaa ñati chalyuu, nti' Ni cha' ca cuayá' ti' lcaa ñati ñi'ya nu ntsu'u cha' liñi ji'i ycu' Ndyosi. ⁵Sca ti ycu' Ndyosi ntsu'u tsiya' ti, lo'o jua'a ntsu'u sca ti ñati nu ndi'i slo ycu' Ni nu nchcui' lo'o Ni cuentya ji'i ñati chalyuu; la cui' Jesucristo laca nu ñati bi'. ⁶Nda Jesucristo chacuayá' cha' ndyujuii ngu' ji'i yu cua tsubi' la; jua'a nda yu caya' lo qui'ya nu ntsu'u ji'i ñati chalyuu, nu lo'o ngujuii yu lo crusi. Ngua'ni ycu' Ndyosi cña bi' la cui' hora lo'o ngua ti' Ni cha' cua'ni Ni ji'i. ⁷Ngusubi Ni 'na cha' ndya'a na' nda na' cha' tso'o bi' lo'o ñati cuentya ji'i ycu' Ni, cha' lo'o ngu' xa' tsu' ndyuna ngu' cha' tso'o bi' li'; ndya'a na' ngulu'u na' ji'i ngu' ñi'ya caca xñi ngu' cha' ji'i ycu' Ndyosi. Cha' liñi nscua na' nde, si'i cha' cuiñi nchcui' na'.

⁸Bi' cha' lacua, lcaa se'i su ndyu'u ti'i ngu' nu ntsu'u cha' ji'i lo'o Jesucristo tsa tlyu ti, nti' na' cha' chcui' ngu' lo'o ycu' Ndyosi. Tso'o ti tyiquee ngu' ta ngu' cha' lo'o ycu' Ndyosi li', cha' ná tso'o chcui' ngu' lo'o Ni si ñasi' ngu', ni ná tso'o chcui' ngu' lo'o Ni laja lo'o nxu'u tya'a ngu'. ⁹Lo'o nu ngu' cuna'a ni, cacu' ngu' ste' tso'o ti, si'i late' nu quiña'a tsa nga'a; ná talya' lye ngu' quicha' hique ngu', ná cacu' lye ngu' oro ni quee ndubi nu quiña'a tsa nga'a, cha' ná tso'o cha' cua'ni tyixi tsa ngu' ji'i ycu' ca ngu' cha' xña'a xa' nu qui'yu ji'i ngu' li'; ¹⁰tso'o la ña'a nu cuna'a nu xcui' cha' tso'o ndu'ni cuentya ji'i ycu' Ndyosi. ¹¹Nga'a cha' tyi'i ti' ti ngu' cuna'a lo'o culu'u ngu' cha' ji'i ycu' Ndyosi laja lo'o ndyu'u ti'i ngu', cha' lo'o ngu' cuna'a bi' ca tsa'a lo'o ngu', cha' lo'o ngu' cuna'a taquiya' ji'i cha' bi'. ¹²Ná ta na' chacuayá' ji'i sca nu cuna'a cha' culu'u cha' ji'i ycu' Ndyosi ji'i

tya'a ngu' lo'o ndyu'u ti'li ngu' tsa tlyu ti, cha' ná tso'o si culo nu cuna'a cña ji'li nu qui'yu jua'a. Ti' ti tyi'li ngu' cuna'a tso'o la. ¹³ Nu ngua tya clyo ni, ngüiñá ycuí' Ndyosi ji'li nu qui'yu Adán; tiya' la xi, li' ngüiñá Ni ji'li sca nu cuna'a nu ngua naa Eva. ¹⁴ Lo'o jua'a si'li ji'li jyo'o Adán bi' ngua'ni nu xña'a ngana tyempo bi'; ji'li nu cuna'a ji'li yu ngua'ni bi' ngana, nu lo'o ngua'ni jyo'o Eva bi' cha' cuxi. ¹⁵ Bi' cha' tlyu tsa cña ntsu'u ji'li ngu' cuna'a lo'o cala sñi' ngu' juani; pana cua'ni lyaá ycuí' Ndyosi ji'li ngu' cuna'a si xñi tso'o ngu' cha' ji'li Ni, si ntsu'u tyiquee ngu' ña'a ngu' ji'li tya'a ngu'. Cua'ni Ni cha' ca lubii cresiya ji'li ngu' cuna'a bi', si talo ngu' cua'ni ngu' cha' tso'o bi', si nchca ji'li ngu' cuna'a bi' cua'a ji'li ycuí' ca ngu' cha' ná ca tyucuaa ti' ngu' ji'li ñati.

3

Ñati nu caca loo ji'li tya'a ngusñi na cha' ji'li Jesús

¹ Nga'a cha' jlyu tso'o ti' mā cha' liñi nu nchcui' ndi'ya: Tso'o tsa si tyaja'a sca ngu' tya'a mā caca loo ji'li ña'a taju ti mā nu ngusñi mā cha' ji'li ycuí' Ndyosi, cha' tso'o tsa cuentya ji'li ycuí' Ndyosi si nti' sca ñati' cua'ni cña bi'. ² Si laca sca ñati' loo ji'li ña'a taju tya'a ñati' ji'li Jesucristo, li' ntsu'u cha' cua'ni yu xcuí' cha' tso'o lo'o ñati', cha' ná caja ñi'ya jña ngu' qui'ya ji'li yu li'. Caja clyo'o yu bi' lo'o sca ti nu cuna'a; jua'a ntsu'u cha' culacua tso'o ti' yu, cha' cua'a yu ji'li cha' cuxi nu ntsu'u tyiquee ycuí' ca yu, cha' tso'o ti tyi'li yu lo'o tya'a ñati'. Ntsu'u cha' ta yu ni'li ji'li yu lo'o jña ñati' nu lijya tyijyu', jua'a ntsu'u cha' ta yu na cacu ngu' bi'. Ntsu'u cha' culu'u yu cha' ji'li ycuí' Ndyosi ji'li ñati', bi' cha' ná tso'o si ná nchca ji'li yu. ³ Ná caca yu cña bi' si cu'bi yu, si xuu tya'a yu lo'o ñati'; nga'a cha' talo tyiquee yu ji'li tya'a ñati' yu, cha' ná caja tya'a cusuu yu. Ná tso'o cha' jña yu cñi ji'li tya'a ñati', cha' caca culiya' tsa ycuí' ca yu. ⁴ Ntsu'u cha' culo tso'o yu bi' cña ji'li ngu' tya'a ndi'li ti yu, cha' jua'a taquiya' sñi' yu cña nu nclyo yu ji'li ngu', cha' cua'ni chi' sñi' yu loo yu. ⁵ Ná caca ji'li sca ñati' caca loo ji'li taju tya'a ñati' ji'li ycuí' Ndyosi si ná lo'o culo tso'o yu bi' cña to' tyi yu; ⁶ bi' cha' ná tso'o caca loo sca ñati' nu ngusñi ca ti cha' ji'li ycuí' Ndyosi, cha' tya lyiji ca tsa'a tso'o yu. Ná tyiquee' lye tsa cua'ni tyucuaa ti' yu ji'li tya'a yu, lo'o li' ntsu'u cha' xcube' ycuí' Ndyosi ji'li yu ñi'ya lo'o xcube' Ni ji'li nu xña'a. ⁷ Nu ñati' nu caca loo bi' ni, tso'o si caca yu sca ñati' nu nchcui' ngu' quichi' ji'li yu cha' tso'o ti ndu'ni yu, masi ngu' nu ná ndaquiya' cha' ji'li Jesucristo tsiya' ti chcuí' ngu' jua'a ji'li yu. Lo'o li' ná caca chcuí' ngu' cuentyu ji'li yu bi', ná caca cojolaqui nu xña'a ji'li yu bi', cha' cua'ni yu cha' cuxi.

Ñati nu laca cña ji'li ngu' tya'a ngusñi na cha' ji'li Jesús

⁸ Lo'o jua'a ñati' nu laca cña ji'li ngu' tya'a ngusñi na cha' ji'li Jesús ni, lo'o ngu' bi' ntsu'u cha' cua'ni ngu' xcuí' cha' tso'o. Ná tso'o si tucua cha' ntsu'u tyiquee ngu' bi' lo'o ndu'ni ngu' cña bi'; ná tso'o si cu'bi ngu' bi', ni ná tso'o si jña ngu' bi' cñi ji'li tya'a ñati' cha' caca culiya' tsa ycuí' ca ngu'. ⁹ Ntsu'u cha' xñi tso'o ngu' bi' lcaa cha' liñi ji'li ycuí' Ndyosi, tya'a cha' nu ngusñi lcaa na, cha' jua'a tyucui tyiquee ngu' cua'ni ngu' xcuí' cha' tso'o. ¹⁰ Lo'o jua'a ntsu'u cha' cua'ni cuayá' mā ji'li ñati' bi', cha' ña'a mā si xcuí' cha' tso'o ndu'ni ngu'. Ñati' nu ndu'ni tso'o ni, taca caca ngu' cña ji'li tya'a ngu' cha' xtyucua ngu' ji'li ña'a taju ngu' nu ngusñi cha' ji'li Jesús, cha' cuentya ji'li ycuí' Ndyosi cua'ni ngu' bi' cña li'. ¹¹ Lo'o nu ngu' cuna'a ni, ntsu'u cha' cua'ni ngu' xcuí' cha' tso'o nu lo'o caca ngu' cña cha' xtyucua ngu' ji'li ña'a taju ngu' nu ngusñi cha' ji'li Jesús; ná tso'o cha' chcuí' nu cuna'a bi' cuentyu ji'li tya'a ngu' lo'o xa' ñati'. Nga'a cha' culacua tso'o ti' nu cuna'a bi', cha' talo ji'li cña nu nda ngu' ji'li. ¹² Ñati' nu laca cña ji'li ña'a taju ngu' nu ngusñi cha' ji'li Jesús ni, caca clyo'o ñati' bi' lo'o sca ti nu cuna'a; nga'a cha' culo tso'o ñati' bi' cña ji'li sñi' ngu', cha' taquiya' tso'o lcaa ñati' nu ndi'li to' tyi ngu' cha' nu chcuí' ngu' bi'. ¹³ Lo'o jua'a tso'o tsa chcuí' cua' ña'a ca ñati' ji'li ngu' bi' si tso'o ndu'ni ngu' cha' laca ngu' cña, cha' nxyucua ngu' ji'li ngu' tya'a na; li' tyatí la ti' ngu' ji'li Jesucristo, lo'o jua'a caca tlyu tyiquee ngu' cha' culu'u ngu' cha' liñi ji'li xa' ñati.

Ñi'ya laca cha' ji'li Jesús nu cua ngusñi na

¹⁴⁻¹⁵ Yala ti caa na' slo nu'u, nti' na'. Jua'a ntá', pana ná jlo ti' na' ni jacua' caca 'na, si ntsu'u nu tacu' tyucuii jna'; bi' cha' juani nscua na' quityi re cha' caca cuayá' la ti' nu'u ñi'ya nga'a cha' cua'ni ñati' jil'i Jesucristo lo'o tya'a ngu', ñi'ya nu ntsu'u cha' cua'ni ngu' lo'o ndyu'u ti'i ngu' tsa tlyu ti. Ndu'ni tlyu na jil'i ycu' Ndyosi nu lu'ú ca, lcaa taju na lo'o tya'a na, lo'o jua'a nclu'u lcaa ngu' tya'a na cha' liñi jil'i ycu' nu Xu'na na jil'i xa' ñati. Ná tye cha' liñi bi' tsiya' ti nde chalyuu xqui'ya lcaa taju ngu' tya'a na li'. ¹⁶ Chañi cha' tlyu tsa cha' tso'o jil'i Jesucristo nu ngusñi na. Ndi'ya nchcui' cha' bi':

Nu ngua sa'ni la ni, ni sca ñati' ná ngua cuayá' ti' ñi'ya cua'ni lyaá ycu' Ndyosi jil'i ngu'; pana nu juani jlo ti' na, xqui'ya cha' ngula Jesucristo chalyuu, cha' ngua ycu' Ni sca ñati. Lo'o jua'a nchcui' Xtyi'i ycu' Ni cha' jil'i yu, cha' sca ñati' nu lubii tsa laca yu; cua na'a xca jil'i ycu' Ndyosi jil'i Jesús, nu ñati' lubii bi'.

Li' nclyu'u ngu' cha' jil'i Jesucristo bi' jil'i ñati' ca quiña'a tsa quichi' tyucui ña'a chalyuu; ngusñi ñati' lcaa quichi' cha' nu nchcui' ngu' jil'i Ni li'.

Cua ndyaa Jesús ca slo ycu' Ndyosi Sti na nde cua, lo'o juani tlyu tsa laca Jesús cajua.

4

Tya'achu' ngu' jil'i cha' liñi jil'i ycu' Ndyosi ca tiya' la

¹ Xqui'ya Xtyi'i ycu' Ndyosi nchca cuayá' ti' na ñi'ya caca tyempo nde loo la, cha' ntsu'u ñati' nu cua ngusñi tyucuii jil'i Jesucristo nquicha', lo'o li' tyu'utsu' ngu' bi' tyucuii jil'i ycu' nu Xu'na na. Xtyanu ñati' bi' jil'i Ni li', cha' cñilo'o cui'i cuxi nu ndu'ni cña cuentya jil'i nu xña'a jil'i ngu'; tyijiloo cui'i cuxi bi' jil'i ngu' bi' li'. ² Ntsu'u ngu' nu nchcui' tucua lo cha', nu nga'aa ntyuju'u ti' cha' ngusñi ngu' cha' cuiñi nu nchcui' nu xña'a; jil'i ngu' cuiñi bi' cuna xi ngu' tya'a na, tyu'utsu' ngu' jil'i tyucuii tso'o li'. ³ Nclu'u ngu' cuiñi bi' cha' ná tso'o caja clyo'o na; nclu'u ngu' cha' ntsu'u tsa na ndacu na nu ná tso'o cacu na, nacui' ngu' bi'. Tlyu tsa cha' cuiñi nu nda ngu' bi'. Pana ngüiñá ycu' Ndyosi lcaa na nu ndacu na cha' tso'o ti cacu na jil'i, lcaa tya'a na nu ntsu'u cha' jil'i na lo'o Jesucristo; bi' cha' tya na xlya'be jil'i ycu' Ndyosi lo'o cua cacu ti na, cha' jlo ti' na cha' tso'o jil'i ycu' Ni. ⁴ Tso'o tsa cña ngua'ni Ni, tso'o ngüiñá Ni lcaa lo na; bi' cha' ná tso'o si xcuaa na sca cha' tso'o nu ngüiñá Ni. Xñi na lcaa cha' tso'o bi', lo'o li' ndi'ya chcu' na lo'o ycu' Ndyosi: "Tsa xlya'be jinu'u, Ndyosi Sti ya", ñacu' na. ⁵ Jua'a chcu' na lo'o ycu' Ndyosi cha' nda Ni lcaa na nu tso'o cha' cacu na; culacua Ni jil'i lcaa na nu ndacu na li', cha' chacuayá' jil'i ycu' Ndyosi ndacu na jil'i.

Ña'a ti cua'ni tso'o nu'u cña jil'i ycu' Ndyosi

⁶ Culu'u nu'u lcaa cha' nu nscua na' lo quityi re jil'i ca ta'a ñati' jil'i Jesucristo cajua, cha' caca nu'u sca ñati' nu tso'o tsa ndu'ni cña jil'i Jesucristo, Timoteo. Tyi'u tso'o ti' nu'u lcaa cha' liñi nu cua ngusñi nu'u, cha' jil'i ycu' Ni; ña'a ti xñi tso'o nu'u tyucuii jil'i ycu' nu Xu'na na li', ñi'ya nu ndyu'ni ti nu'u. ⁷ Ná taquiya' nu'u jil'i cuentyu nu ná nchcui' cha' liñi jil'i ycu' Ndyosi, cha' cuxi tsa laca cha' bi'. Pana nu'u ni, ntsu'u cha' qui'i nu'u cha' cua'ni nu'u xcu' cña nu ndiya ti' ycu' Ndyosi. ⁸ Tso'o xi cha' ngui'i quiya' na cha' tya'a na, ngui'i ya' na cha' cua'ni na cña; pana tso'o la si qui'i tyiquee na cha' taquiya' na jil'i ycu' Ndyosi lcaa tyempo. Tso'o ti tyi'i na nde chalyuu, nu lo'o cua'ni na cua ña'a ca cña nu nti' nu Xu'na na cha' cua'ni na; la cui' tso'o ti tyi'i na ca slo ycu' Ndyosi, si cua'ni na ñi'ya nu nti' Ni cha' cua'ni na. ⁹ Chañi tsa cha' nu nscua na' nde, jua'a ntsu'u cha' xñi tso'o na cha' bi'. ¹⁰ Jlya ti' na jil'i ycu' Ndyosi nu lu'ú ca; bi' cha' lye cua'ni na cña jil'i Ni, masi lya' tsa ti' ngu' jil'i na. Lo'o ycu' Ndyosi ni, cua'ni lyaá Ni jil'i lcaa ñati' si taquiya' ngu' jil'i Ni. Lo'o xñi na cha' jil'i Ni, li' ca cuayá' tso'o la ti' na cha' bi'.

¹¹ Culo nu'u cña nu nguscua na' re jil'i lcaa ngu' tya'a ma, culu'u tso'o nu'u cha' bi' jil'i ngu'. ¹² Ná ta nu'u chacuayá' xtyí lo'o ngu' jinu'u cha' tya cuañi' nu'u, nti' ngu'. Cua'ni nu'u xcu' cña tso'o cha' ña'a lcaa tya'a ñati' jil'i Jesucristo; xcu' cha' tso'o chcu' nu'u, xcu' cha' tso'o cua'ni nu'u, lo'o jua'a tso'o tsa tyu'u tyiquee nu'u ña'a nu'u jil'i xa' la ñati. Li' ca cuayá' ti' ngu' cha' tso'o tsa ngusñi nu'u cha' jil'i Jesucristo, xqui'ya cha' xcu' lubii

ti cresiya jinu'u ndyu'ni nu'u cña. ¹³ Laja lo'o tya lyiji ti tyalaa na' slo nu'u, ña'a ti tya chcu' nu'u lcaa cha' nu nscua lo quityi ji'i ycu' Ndyosi lo'o ngu'; tya chcu' la nu'u ñi'ya laca cha' liñi bi', tya culu'u la nu'u cha' tso'o bi' ji'i ngu' tsa tlyu ti lo'o tyu'u ti'i ngu'. ¹⁴ Na cua nda ycu' Ndyosi tyucui chacuayá' ji'i Ni jinu'u lo'o ngusta ya' ngu' cusu' hique nu'u, cha' cua'ni nu'u cña cuentya ji'i ycu' nu Xu'na na. Cua nchcu' ngu' cuentya ji'i Xtyi'i ycu' Ndyosi cha' cua'ni nu'u cña bi'; bi' cha' cui'ya tso'o nu'u cuentya ji'i cha' tso'o nu cua nda ycu' Ndyosi jinu'u tsa bi', cha' talo nu'u ji'i cña nu ntsu'u jinu'u.

¹⁵ Lo'o ycu' nu'u ni, cui'ya tso'o nu'u cuentya ji'i lcaa cha' nu nguscua na' nde; li' ña'a ngu' cha' cua ndyaca tsa'a tso'o nu'u cha' caca nu'u loo ji'i ngu'. ¹⁶ Talo nu'u ji'i cña bi'. Cua'a nu'u ji'i ycu' ca cha' xcui' cha' tso'o ti cua'ni nu'u. Tso'o ti culu'u nu'u ji'i ngu' tya'a na, cha' jua'a cuna tso'o ngu' cha' nu nclu'u nu'u ji'i ngu', cha' cua'ni lyaá ycu' Ndyosi ji'i ngu' bi' li'. Lo'o jua'a cua'ni lyaá Ni jinu'u li'.

5

Tso'o ti cua'ni na lo'o tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús

¹ Ná cua'ni tyaala nu'u ji'i sca ngu' cusu' si ngua'ni cuxi yu; ta nu'u sca cui' lo'o yu ñi'ya lo'o nchcu' na lo'o sti na. La cui' ti cha' lo'o nu ngu' qui'yu cuañi' ni, ta sca cui' lo'o ngu' ñi'ya lo'o nclu'u na ji'i tya'a na. ² Lo'o sca ma' cusu' ni, ta sca cui' lo'o ma' ñi'ya lo'o nchcu' na lo'o xtya'a na; la cui' ti cha' lo'o nu ngu' cuna'a cuañi' ni, ta sca cui' lo'o ngu' ñi'ya lo'o nclu'u na ji'i sca nu cuna'a tya'a na. Pana xcui' lubii ti cresiya jinu'u ña'a nu'u ji'i ngu' bi'.

³ Ntsu'u cha' ña'asii ngu' ji'i lcaa ngu' cuna'a ti'i si cua ngujui nu laca clyo'o ngu', si ndyanu ycu' ti ngu'. ⁴ Si ntsu'u sñi' nu cuna'a ti'i, masi sca sñi' ste', ntsu'u cha' ña'asii ngu' bi' ji'i xtya'a ngu' li'; nga'a cha' ca tsa'a sñi' ngu' cha' ña'asii ngu' ji'i ngu' cusu' ji'i, ñi'ya lo'o nguna'asii ngu' cusu' bi' ji'i sñi' ngu' lo'o ngua cuañi' ngu'. Bi' laca cña nu ndacui ji'i ngu' cuañi' cha' cua'ni ngu' cuentya ji'i ngu' cusu' ji'i, cha' tso'o ntsu'u tyiquee ycu' Ndyosi lo'o ña'a Ni ji'i ngu' cuañi' nu ña'asii tso'o ji'i ngu' cusu' ji'i. ⁵ Sca ti ji'i ycu' Ndyosi ndu' ti' ngu' cuna'a ti'i nu chañi cha' ndyanu ycu' ti ngu'; sca ti ycu' Ni xtyucua Ni ji'i ngu' nti' ngu', bi' cha' nchcu' ngu' lo'o ycu' Ndyosi tsa lo'o talya, ndijña ngu' ji'i Ni na ca nu lyiji ji'i ngu'. ⁶ Si' i jua'a ndu'ni nu cuna'a ti'i nu ndyu'ni cua ña'a ca cha', ñi'ya nu nti' ti cresiya ji'i ycu' ngu'; nti' ngu' cha' tso'o ti ndi'i ngu' chalyuu, pana cua tye ti cha' ji'i ngu' bi' cuentya ji'i ycu' Ndyosi. ⁷ Ntsu'u cha' culo nu'u cña ji'i lcaa ngu' bi', cha' ná caca sta xa' la ñati qui'ya ji'i cu'ma ñati ji'i Jesucristo xqui'ya ngu' cuna'a ti'i bi'. ⁸ Ná tso'o ndu'ni ñati nu ná ndube ti' ji'i tya'a, masi ji'i sti ngu', masi ji'i xtya'a ngu', masi ji'i sñi' ngu'; cha' cuiñi nchcu' ngu' lo'o nacui ngu' cha' ngusñi ngu' cha' ji'i Jesucristo si ná ña'asii ngu' ji'i tya'a ngu', cha' tso'o la ndyu'ni xa' ñati nu ná ndaquiya' cha' ji'i Jesucristo tsiya' ti.

⁹ Tso'o la scua ngu' cusu' xtañi lcaa nu cuna'a ti'i nu cua ndye snayala yija ji'i, ma' cusu' nu sca ti quiya' ngujui clyo'o, nu sca ti lo'o clyo'o ma' nguti'i ma' chalyuu. ¹⁰ Scua ngu' xtañi ma' cusu' nu nchcu' ngu' ji'i cha' tso'o tsa cña ndu'ni ma' cusu' bi': si cua ngua'ni cu'ú tso'o ma' ji'i nu sube; si cua nda ma' su tyi'i ñati nu lijya tyijyu'; si cua nguxtyucua ma' ji'i tya'a ñati ji'i Jesucristo, masi tlyu cña ntsu'u cha' cua'ni ma'; si ngua tya'na ti' ma' ji'i ñati nu quicha ti'. Si jua'a xcui' cña tso'o ndu'ni ma' cusu' bi', scua ngu' xtañi ma' lo quityi bi' lacua.

¹¹⁻¹² Ná scua ngu' xtañi nu cuna'a cuañi' la nu ndyanu ti'i, cha' ntsu'u quiya' ná talo nu ngu' cuañi' bi'. Pana nu cuna'a nu nscua xtañi lo quityi ni, sca ti cua'ni ngu' cña ji'i Jesucristo nti' ngu', bi' cha' ngüñi cha' ji'i ngu' lo'o ycu' Ndyosi li'. Ñi'ya caca si tiya' la xa' caja clyo'o nu cuna'a cuañi' bi', lo'o li' nga'aa cua'ni ngu' ñi'ya nu nacui ngu' cha' cua'ni ngu' cuentya ji'i Jesucristo li', jua'a ntsu'u qui'ya ji'i nu cuna'a bi' li'. ¹³ Bi' cha' tso'o la si ná scua ngu' tsiya' ti xtañi nu cuna'a cuañi' nu ndyanu ti'i. Ná tyiquee' xcui' paseya ti tya'a ngu' cuañi' bi' slo ñati; pana si jua'a cua'ni ngu', caca taja ngu' cuna'a bi', chcu' tsa ngu' cuentyu ji'i xa' ñati li', masi ji'i tya'a ngu', masi ji'i xa' la ñati. Ni si' sca ti

cha' taja nu cuna'a ti'i nu ndu'ni jua'a, masi lo'o chcu' tsa ngu' cuna'a bi' lo'o tya'a ngu' lcu'a ti lo cha' nu ná tso'o cha' chcu' na. ¹⁴ Bi' cha' tso'o la si xa' caja clyo'o nu cuna'a cuañi' nu ndyanu ti'i, nti' na'; caja sñi' ngu' li', ña'asi' ngu' to' tyi ycu' ngu', cha' ná caja ñi'ya nu sta ngu' qui'ya ji'na xqui'ya nu cuna'a bi'. ¹⁵ Jua'a nta' cha' cua'ni ma, cha' cua ntsu'u xi ngu' cuna'a cuañi' nu ndyanu ti'i nu cua ngulochu' ji'i cha' ji'i ycu' Ndyosi, cha' cua ngusñi ngu' tyucui ji'i Satanás nu xña'a li'.

¹⁶ Culo nu'u cña ji'i ca ta'a ñati ji'i Jesucristo jua, masi ji'i ngu' qui'yu, masi ji'i ngu' cuna'a, cha' ña'asi' ngu' ji'i nu cuna'a ti'i tya'a ngu'; ná xtyanu ngu' ji'i nu cuna'a ti'i tya'a ngu' cha' caca bi' cuentya ji'i taju ñati ji'i Jesucristo. Li' caca xtyucua tyucui taju ngu' bi' ji'i nu cuna'a nu chañi cha' ti'i ngu', nu ngu' cuna'a ti'i nu ná ntsu'u ni sca ñati ji'i cha' xtyucua ji'i.

¹⁷ Cua'ni chi ma loo ngu' cusu' nu laca loo ji'i taju ji'i ma si tso'o ti ndu'ni ngu' lo'o ma. Lye la cua'ni chi ma loo ngu' cusu' nu nchcu' cha' ji'i ycu' Ndyosi lo'o ma, ngu' cusu' nu nclu'u cha' bi' ji'i ma. Ta ma caya' ji'i ngu' cusu' bi'. ¹⁸ La cui' ti cha' nscua lo quityi ji'i ycu' Ndyosi nu nchcu' ndi'ya: "Ná sca' ma tu'ba toro laja lo'o nxatá ni' ji'i trigo cha' tyu'u si'yu; cacu ni' xi, tso'o la li'", nacui quityi. Xa' nchcu' lo quityi bi' ndi'ya: "Liñi ndyu'u cha' xñi ngu' caya' lo cña nu ngua'ni ngu'", nacui quityi.

¹⁹ Ná tucua' nu'u cha' ji'i ngu' si sta sca ñati qui'ya ji'i sca ngu' cusu' bi'; sca ti si stu'ba ti sta tucua sna tya'a ñati qui'ya bi' ji'i ngu' cusu' bi', li' nga'a cha' tucua' nu'u cha' ji'i ngu'. ²⁰ Si chañi cha' ndyu'ni ngu' cusu' bi' cha' cuxi, li' chcu' nu'u lo'o nu cusu' bi' slo tyucui taju ñati ji'i Jesucristo bi', cha' cube ti' lcaa ngu', cha' ná cua'ni cuxi ngu' jua'a. ²¹ Nclyo na' cña bi' jinu'u, Timoteo, cha' cua'ni nu'u lcaa cña nu nguscua na' lo quityi re; lo'o jua'a jlo ti' ycu' Ndyosi cha' nu nguscua na' re, jlo ti' Jesucristo, jlo ti' xca' nu ngusubi ycu' Ndyosi ji'i. Nu lo'o ntsu'u cha' cua'ni cuayá' nu'u ji'i sca ngu' tya'a ma ni, jatya nu'u xi cha' ca cuayá' tso'o ti' nu'u lcaa lo cha' ji'i ngu' bi', cha' sca ti cuayá' liñi tyu'u cha' ji'i ngu' bi', masi tya'a tso'o nu'u, masi chaca tya'a ngu'. ²² Ná yala tsa cua'ni nu'u cha' sta ya' nu'u hichu' sca ñati, cha' caca yu loo ji'i sca taju ñati ji'i Jesucristo; jatya xi cha' ña'a si chañi cha' ñati nu xcui' ndu'ni cha' tso'o laca yu, si chañi cha' tso'o tsa cña ndyu'ni yu, cha' ná tyanu qui'ya yu hichu' nu'u si ntsu'u cha' cuxi ne' cresiya ji'i yu bi'. Lo'o nu'u ni, xcui' lubii ti cresiya jinu'u cua'ni nu'u cña.

²³ Jlo ti' na' cha' quicha xi ti' nu'u; bi' cha' nga'aa co'o nu'u xcui' hitya ti, tso'o co'o nu'u xi vino nu ndyu'u lo si'yu losu' cha' caca jo'o ne' nu'u.

²⁴ Ntsu'u ñati nu ntsu'u qui'ya ji'i, pana jlo ti' xa' ñati ni cha' cuxi ndyu'ni ngu' bi', masi bilya caca cuayá' ji'i ngu' bi'. Lo'o jua'a ntsu'u ñati nu cuxi tyiquee ngu', pana ná jlo ti' xa' ñati ni cha' cuxi ndyu'ni ngu' bi'; lo'o caca cuayá' ji'i ngu' bi', hasta li' ca cuayá' ti' xa' ñati ñi'ya laca qui'ya nu ntsu'u ji'i ngu' bi'. ²⁵ La cui' jua'a lo'o ñati nu tso'o tsa tyiquee, jlo ti' xa' ñati ni cha' tso'o nu ndyu'ni ngu' bi'. Pana si ntsu'u ñati nu tso'o tyiquee, nu ná jlo ti' xa' ñati ji'i, ca nde loo la tyu'u tucua cha', ca cuayá' ti' ngu' ji'i cha' tso'o nu ngua'ni ngu' bi' li'.

6

¹ Lcaa ñati ji'i Jesucristo nu laca msu nu ngüi'ya ñati ntsu'u cha' cua'ni chi ngu' loo xu'na ngu', masi ti'i tsa cña nu nda xu'na ji'i. Li' ná caca chcu' cuxi ngu' ji'i ycu' Ndyosi xqui'ya msu bi', ni ná caca chcu' cuxi ngu' ji'i cha' ji'i Jesucristo nu nclu'u na. ² Ñati nu laca msu nu cua ngüi'ya tya'a ñati ji'i Jesucristo sa'ni la ni, ná tso'o si cua'ni tyixi msu bi' lo'o xu'na ngu', cha' stu'ba ntsu'u tyiquee ngu' lo'o Jesucristo; ntsu'u cha' lye la cua'ni chi msu bi' loo xu'na ngu', tso'o la cua'ni msu bi' cña ji'i xu'na ngu', cha' nu tya'a ngusñi ngu' cha' ji'i Jesús laca ngu' juani, lo'o jua'a ntsu'u tyiquee ngu' ña'a ngu' ji'i tya'a ngu'. Stu'ba ti ngusñi ngu' cha' ji'i Jesucristo, bi' cha' culu'u nu'u cha' bi' ji'i ngu', lo'o jua'a culo nu'u cña ji'i ngu' cha' cua'ni ngu' lcaa lo cha' nu nscua lo quityi re.

Ná culacua tsa ti' na cha' ji'i cñi

³ Liñi tsa cha' jil'i ycuil' Jesucristo nu Xu'na na; cua ña'a ca ñati nu nclu'u xi xa' la cha' jil'i ma, ná liñi ndyu'ni nu ñati bi', ná ntaja'a ngu' tsiya' ti taquiya' ngu' jil'i cha' liñi bi'.
⁴ Na nclu'u ngu' bi' xa' la cha' xqui'ya cha' ná jlo ti' ngu' bi' tsiya' ti, cha' tyixi tsa tyiquee ngu'. Ná tso'o tyiquee ngu' bi', cha' xcui' na ndiya tsa ti' ngu' xuu tya'a ngu' cuentya jil'i scaa cha' nu nchcui' ngu'; ná tso'o cña nu ndu'ni ngu' bi', cha' jua'a caca liye' ti' ngu' jil'i tya'a ngu', lo'o jua'a xuu tya'a ngu' bi' li', cha' xcui' cuentyu chcui' ngu' jil'i tya'a ngu', lo'o jua'a sta ngu' qui'ya laja ti jil'i tya'a ngu' li'.
⁵ Lye tsa nchcui' ngu' bi', xqui'ya cha' ná ngusñi tso'o ngu' cha' liñi jil'i ycuil' Ndyosi, jua'a nga'aa ncliyacua tso'o ti' ngu' bi'; cha' cuiñi ti ndu'ni tlyu ngu' bi' jil'i ycuil' Ndyosi cha' caja cñi jil'i ngu', nti' ngu'. Ná tya'a nu'u stu'ba ti lo'o ngu' bi'.
⁶ Chañi cha' ntsu'u xi cha' tso'o nu tyacua jil'na xqui'ya ycuil' Ndyosi, si cua'ni tlyu na jil'i Ni tyucui tyiquee na; pana sca ti si nguaala' ti' na lo'o lcaa cha' tso'o nu ntsu'u jil'na nde chalyuu.
⁷ Ná sca na lo'o jil'na nu lo'o ngula na chalyuu, lo'o jua'a ná sca na tyalo'o na lo'o cajaa na.
⁸ Cuayá' jil'na nde chalyuu si ntsu'u na cacu na, si ntsu'u ste' na;
⁹ pana ntsu'u ñati nu nti' tsa cha' caca culiya' ngu'. Ná tso'o cha' bi', cha' li' cua'ni cuayá' nu xña'a jil'i ngu' si caca tyu'u cha' cuxi tyiquee ngu'; tye chalyuu jil'i ngu' li', chcuna' cresiya jil'i ngu'.
¹⁰ Lo'o ntsu'u tsa tyiquee ñati jil'i cñi, bi' laca suu quiña'a tsa cha' cuxi. Ntsu'u ñati nu tiji' tsa ti' jil'i cñi, bi' cha' cua ngulochu' ngu' cha' jil'i nu Xu'na na, cha' nga'aa taquiya' ngu' bi' cha' jil'i Ni. Xñi' tsa ti' ndi' ngu' bi' li', cha' nchcube' ngu' jil'i ycuil' ca ngu'.

Tya nda Pablo xi cha' lo'o yu Timoteo

¹¹ Lo'o nu'u Timoteo, ñati jil'i ycuil' Ndyosi laca nu'u, bi' cha' xtyanu nu'u jil'i lcaa cha' cuxi bi'; xcui' cha' liñi cua'ni nu'u, cua ña'a ca lo cha' tso'o nu nti' ycuil' Ndyosi cha' cua'ni na. Tya nxñi tso'o nu'u cha' jil'i ycuil' Ndyosi, jua'a cua'ni nu'u cha' tso'o tsa ntsu'u tyiquee nu'u ña'a nu'u jil'i lcaa ñati; talo nu'u masi xcube' ngu' jinu'u, jua'a cua'ni tya'na ti' nu'u jil'i ñati.
¹² Tyucui tyiquee nu'u cua'ni nu'u cña jil'i ycuil' nu Xu'na na, xqui'ya cha' ngusñi tso'o nu'u cha' jil'i Ni. Cua jlo ti' nu'u cha' ná nga'a cha' tye chalyuu jinu'u, cha' ngusubi ycuil' Ndyosi jinu'u, lo'o li' cua nda nu'u cha' lo'o tyuu tya'a ñati ñi'ya ngua lo'o ngusñi nu'u cha' jil'i Jesucristo; si' sca cha' cuaana ti ngua bi'.
¹³ Culo na' cña jinu'u juani chacuayá' jil'i ycuil' Ndyosi nu ndu'ni cu'ú jil'i lcaa na lu'ú nu ntsu'u chalyuu; la cui' jua'a culo na' cña jinu'u chacuayá' jil'i Jesucristo nu tso'o tsa nguxacui' cha' jil'i Poncio Pilato nu laca loo nu lo'o ngua cuayá' jil'i Jesús. Ná ntsii yu nguxacui' yu cha' cuentya jil'i cña nu ndyaca jil'i yu cha' nu sca ti Sñi' ycuil' Ndyosi laca yu.
¹⁴ Culo na' cña jinu'u cha' xcui' tso'o ti cua'ni nu'u, cha' cua'ni lyiji nu'u lcaa cha' nu nguscua na' lo quityi re, lo'o jua'a ná ta nu'u tyempo nu caja ñi'ya sta ngu' qui'ya jinu'u. Na ntajatya na jil'i Jesucristo nu Xu'na na ña'a cuayá' tyaa Ni chaca quiya',
¹⁵ cha' tsa nu nti' ycuil' Ndyosi cha' caa Jesús, li' tyu'u tucua Ni chaca quiya'. Nu ycuil' Ndyosi ni, tso'o ntsu'u tyiquee Ni tyucui tyempo, lo'o jua'a ycuil' Ni laca loo tsiya' ti; laca Ni rey nu tlyu la, nu Xu'na nu laca loo la.
¹⁶ Ná ntsu'u cha' cajaa ycuil' Ndyosi tsiya' ti, ná tye cha' jil'i Ni. Ndubi tsa ña'a xee ca su ntucua ycuil' Ndyosi, ni ná ntsu'u ñati nu caca tsa ca slo Ni jua'a ti xqui'ya xee tlyu bi'. La cui' jua'a ná ntsu'u ñati nu cua na'a jil'i ycuil' Ndyosi, cha' ná nchca ña'a ñati jil'i Ni nde chalyuu. Bi' cha' cua'ni chi' na loo ycuil' Ndyosi lacua, cha' laca Ni nu tlyu la. Jua'a laca cha' tu'ni.

¹⁷ Lo'o jua'a ntsu'u cha' culo nu'u cña jil'i ngu' culiya' tya'a ngusñi ma cha' jil'i Jesús, cha' ná cua'ni tyucuaa ti' ngu' bi' lo'o tya'a ngu'. Ná tso'o si xcui' culacua tsa ti' ngu' bi' jil'i cñi jil'i ngu'; la cui' ti ná culacua tsa ti' ngu' jil'i lcaa cha' tso'o nu ntsu'u jil'i ngu', cha' yala ti ndye cñi jil'na. Tso'o la si cube ti' ngu' bi' jil'i ycuil' Ndyosi nu lu'ú ca, cha' cua nda Ni lcaa lo na nu ntsu'u jil'na cha' caca tso'o tyiquee na nde chalyuu.
¹⁸ Culo nu'u cña jil'i ngu' culiya' bi' ndi'ya: Xcui' cha' tso'o cua'ni ngu'; cua'ni tya'na ti' ngu' jil'i xa' ñati, lo'o jua'a tyi'u ti' ngu' jil'i ngu' ti'i, cha' ta ngu' na nu lyiji jil'i ngu' ti'i bi'.
¹⁹ Jua'a ti caca culiya' ngu' slo ycuil' Ndyosi xqui'ya cha' tso'o nu ngua'ni ngu' ca nde, xqui'ya cha' ngusñi ngu' cha' tso'o jil'i ycuil' Ni. Ná nga'a cha' tye chalyuu jil'i ngu' bi' li'.

Chaca tya cña nclyo Pablo jil'i yu

²⁰ Lo'o nu'u Timoteo, cua'ni tyaca'a nu'u ji'i cha' nu ntsu'u cha' culu'u nu'u ji'i ñati cuentya ji'i ycui' Ndyosi. Ná taquiya' nu'u tsiya' ti ji'i cha' cuxi nu nchcui' nu ngu' cuiñi bi'. Jlo tsa ti' ycui' ca ngu', jua'a nti' nu ngu' cuiñi bi'; pana ná nda ngu' bi' cuentya tsiya' ti ñi'ya laca sca cha' liñi. ²¹ Ntsu'u ngu' nu jlya ti' cha' cuiñi nu nchcui' ngu' cuiñi bi', pana juani nga'aa ndya'a stu'ba ngu' bi' lo'o ngu' tya'a ngusñi na cha' ji'i ycui' Ndyosi.

Ña'a ti cua'ni ycui' Ndyosi cha' tso'o lo'o nu'u. Jua'a caca cha' lacua.

Nguscua San Pablo chaca quityi nu ndyaa ca slo Timoteo

¹ Pablo laca na'. Cua nda ycuí' Ndyosi cña 'na cha' lijya na' tyijyu' ca nde quichi tyi ma, cha' ta na' cha' jii' Jesucristo lo'o ma. Nacui' Ni cha' ná nga'a cha' tye chalyuu jii' ñati nu xñi cha' jii' Jesucristo. ² Nscua na' quityi re cha' caa slo nu'u, Timoteo, cha' sñi' na' laca nu'u nti' na', jua'a ntsu'u tsa tyiquee na' ña'a na' jinu'u. Ndi'ya nti' na', cha' ña'a ti cua'ni ycuí' Ndyosi cha' tso'o lo'o nu'u, cha' cua'ni tya'na ti' Ni jinu'u, cha' jua'a cua'ni Ni cha' ti' tyi' cresiya jinu'u xqui'ya Jesucristo nu Xu'na na.

Nhcui' Pablo jii' cha' tlyu nu ndyu'ni ycuí' Ndyosi lo'o ñati

³ Ñi'ya nu tyucui tyiquee jyo'o cusu' jii'na ngua'ni ngu' cña jii' ycuí' Ndyosi nu ngua sa'ni la, jua'a tyucui tyiquee na' ndyu'ni na' cña jii' ycuí' Ndyosi juani. Ndyaa na' xlya'be jii' ycuí' Ni lo'o nhcui' na' lo'o Ni cuentya jinu'u, cha' tsa lo'o talya nhcui' na' lo'o Ni. ⁴ Ntsu'u ti' na' cha' ngusi'ya nu'u lo'o ndu'u na' ndyaa na', bi' cha' nti' tsa na' ña'a na' jinu'u chaca quiya' cha' ca chaa ti' na. ⁵ Ntsu'u ti' na' cha' chañi cha' ngusñi nu'u cha' jii' Jesús. Xtya'a cusu' nu'u, nu ma' Loida ni, bi' laca nu cua ngusñi cha' bi' tya clyo; lo'o li' ma' Eunice xtya'a nu'u cua ngusñi cha' bi'; la cui' jua'a nu'u, tso'o tsa ngusñi nu'u cha' jii' Jesús.

⁶ Ta na' sca cui' lo'o nu'u juani: Cua'ni tyaca'a nu'u jii' cha' tso'o nu cua nda ycuí' Ndyosi jinu'u tya lo'o ngusta ya' na' hique nu'u, cha' taca cua'ni nu'u cña cuentya jii' ycuí' nu Xu'na na. ⁷ Ná nti' ycuí' Ndyosi cha' cutsii na; bi' cha' nda Ni Xtyi'i ycuí' Ni cha' tyanu ne' cresiya jii'na, cha' ca tlyu tyiquee na, cha' tso'o ti tyu'u tyiquee na ña'a na jii' tya'a ñati na, cha' taca cua'ni na ñi'ya nu nti' ycuí' Ndyosi cha' cua'ni na lcaa tsa. ⁸ Ná ca tyuju'u ti' nu'u; ta nu'u cha' lo'o ngu', ñi'ya nu ngusñi nu'u cha' jii' ycuí' nu Xu'na na. La cui' ti ná ca tyuju'u ti' nu'u cha' ntsu'u na' ne' chcuá. Nhcube' ngu' jna' xqui'ya cha' nhcui' na' cha' jii' ycuí' nu Xu'na na, bi' cha' ná quiña'a tsa culacua ti' nu'u si lo'o jinu'u xcube' ngu' cha' nhcui' nu'u cha' tso'o jii' Jesucristo lo'o ngu'. Ta ycuí' Ndyosi juersa jii'na cha' talo na, ⁹ cha' ycuí' Ndyosi laca nu ngua'ni lyaá jii'na; cua ngusubi Ni jii'na cha' cua'ni na cña nu nti' Ni cha' cua'ni na. Ntaja'a Ni cua'ni lyaá Ni jii'na cha' tso'o tyiquee ti Ni, masi si' xqui'ya cha' tso'o nu ngua'ni ycuí' ca na. Ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni jii'na; jua'a laca cha' nu ngulu'u Jesucristo jii'na, cha' ngua ti' ycuí' Ndyosi cua'ni Ni cha' tso'o lo'o na nu lo'o tya lyiji cuiña Ni chalyuu. ¹⁰ Cua nhca cuayá' ti' na cha' bi' juani, xqui'ya cha' cua yaa Jesucristo chalyuu, cha' bi' laca nu ngua'ni lyaá jii'na; ntijiloo Jesús tsiya' ti jii' nu xña'a nu lo'o ndyu'u yu chaca quiya' lo'o cua ngujui yu, bi' cha' ná nga'a cha' tye chalyuu jii' lcaa na nu xñi na cha' jii' Ni, cha' ngua'ni lyaá Jesús jii'na.

¹¹ Cha' jii' Jesucristo, bi' laca cha' nu nhcui' na' lo'o ñati. Cua ngusubi ycuí' Ndyosi 'na cha' ndyaa na' nlyu'u na' cha' bi' jii' ngu' xa' tsu' cuentya jii' ycuí' Ni, ¹² bi' cha' ndyiji cha' ti' 'na juani. Pana ná tyuju'u ti' na', cha' cua jlo ti' na' tilaca laca nu ngusñi na' cha' jii' Ni. Jlo ti' na' cha' nhca jii' Ni ña'asii Ni 'na; nhca jii' Ni xtyucua Ni 'na lo'o ndyu'ni na' cña nu nda Ni 'na, cha' taca tyu'u tso'o cña 'na tsa bi' lo'o tyaa Jesús nde chalyuu chaca quiya'.

¹³ Ña'a ti tya tyi'u ti' nu'u lcaa cha' nu cua ngulu'u na' jinu'u lacua. Cha' liñi laca bi', jua'a tso'o tsa si xñi tso'o nu'u cha' bi'. Tso'o ti tyu'u tyiquee nu'u ña'a nu'u jii' ñati, xqui'ya cha' ntsu'u cha' jinu'u lo'o Jesucristo. ¹⁴ Cua'ni tyaca'a nu'u jii' cha' tso'o nu nda ycuí' Ndyosi lo'o na; xtyucua Xtyi'i ycuí' Ni jinu'u cha' cua'ni nu'u cña bi', bi' cha' ndyanu Xtyi'i ycuí' Ni ne' cresiya jii'na.

¹⁵ Jlo ti' nu'u cha' quiña'a ñati jii' Jesucristo cua nguxtyanu ngu' 'na; masi cua ña'a ca ngu' nde loyuu su cuentya Asia, lo'o yu Figelo, lo'o yu Hermógenes, cua nguxtyanu ngu' bi' 'na. ¹⁶ Sca ti yu Onesíforo ni, nguxtyucua tsa yu bi' 'na; ná ngua tyuju'u ti' yu cha' ntsu'u na' ne' chcuá, pana ndyaa yu ndyaa na'a yu 'na ca bi'. Bi' cha' nti' na' cha' cua'ni

tya'na ti' ycuí' Ndyosi jí'í yu, lo'o jua'a jí'í lcaa ngu' nu ndi'í slo yu bi'. ¹⁷ Nu lo'o ndyalaa yu nde quichí Roma re, li' ngulana tsa yu 'na cha' caa yu ca slo na'. ¹⁸ Nti' na' cha' cua'ni tya'na ti' ycuí' nu Xu'na na jí'í yu bi', nu lo'o tyalaa tsa nu cua'ni cuayá' Ni jí'í lcaa ñati. Lo'o jua'a cua' jlo tso'o ti' nu'ú lcaa ña'a cña tso'o nu ngua'ni yu lo'o na ca quichí Efeso.

2

Tlyu cua'ni tyiquee Timoteo, nti' Pablo

¹ Sñi' na', nti' na' cha' ta na' chaca cuij lo'o nu'ú juani: Caca tlyu tyiquee nu'ú xqui'ya Jesucristo nu xcui' cha' tso'o ndu'ni lo'o na. ² Cua ndyuna nu'ú lcaa cha' nu ngulu'u na' jí'í tyuu tya'a ñati; nu juani la cui' ñi'ya nu ngulu'u na', jua'a culu'u nu'ú jí'í ñati nu tyucui tyiquee nti' ngu' culu'u ngu' cha' bi' jí'í xi xa' la ñati, cha' ca tsa'a tso'o nu xa' la ngu' bi' cha' jí'í ycuí' Ndyosi.

³ Ñi'ya ndalo sca sendaru lo'o ndya'a yu cusuu, jua'a talo nu'ú si cajá cha' ti'í jinu'ú lo'o ndyu'ni lya' ti' ngu' jinu'ú, cha' sendaru jí'í Jesucristo laca nu'ú juani. ⁴ Sca ti cña sendaru caca cua'ni sendaru; ná caca cua'ni yu xi xa' lo cña, si nti' yu cha' ca tso'o tyiquee xu'na yu lo'o yu, cha' bi' laca nu cua ngusubi jí'í yu cha' caca yu sendaru. ⁵ Jua'a si ntsu'u sca cha' cuijya jí'í ngu' lo'o tya'a ngu' ni, cua laca nscua cha' ñi'ya nu tso'o la quijya ngu', cha' taca cua'ni tsaca yu ngana jí'í tya'a yu. Si ná taquiya' ngu' jí'í cha' nu cua nscua bi', li' ná caja cha' xlya'be jí'í ñati nu cua ngua'ni ngana jí'í tya'a yu lo'o cua ndye cha' cuijya jí'í ngu' li'. ⁶ Chaca cha' ni, sca ñati nu tlyu tsa cña ngua'ni lo xtya jí'í yu, clyo cacu ycuí' yu na nu ndyu'u lo xtya bi'. ⁷ Culacua xi ti' nu'ú jí'í cha' nu ngulu'u ca ti na' jinu'ú, lo'o jua'a xtyucua ycuí' nu Xu'na na jinu'ú cha' ca cuayá' ti' nu'ú lcaa cha' bi'.

⁸ Tyi'u ti' nu'ú jí'í Jesucristo, cha' ycuí' laca nu ndyu'ú chaca quiya' lo'o ngujuii yu. Tya'a ñati jí'í jyo'o David laca yu bi'. La cui' cha' tso'o jí'í Jesús nu lu'ú ca nda na' lo'o ñati, ⁹ bi' cha' ndu'ni lya' ti' ngu' 'na juani. Ñi'ya nu nchcube' ngu' jí'í sca ñati cuxi, jua'a ngusca' ngu' jna' ne' chcuá juani. Ngusu'ba ngu' jna' ne' chcuá tu'ni, pana ná nchca jí'í ngu' su'ba yacu' ngu' jí'í cha' tso'o jí'í ycuí' Ndyosi jua'a; ¹⁰ bi' cha' talo tyiquee na' jí'í ngu', masi nchcube' tsa ngu' jna'. Talo na' jí'í cha' cuxi bi' cuentya jí'í ca ta'a ñati nu ngusubi ycuí' Ndyosi jí'í, cha' lo'o ñati bi' ngua'ni lyaá Jesucristo jí'í, cha' caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye jí'í ñati bi'. Caca tyi'í ngu' bi' ca slo ycuí' Ndyosi su tso'o tsa ña'a lcaa cha'.

¹¹ Nga'a cha' xñi tso'o ma cha' liñi nu ndi'ya nchcui':

Si cajaa na cha' laca na ñati jí'í Jesucristo, lo'o ti tyaa na tyi'í na lo'o ycuí' Ndyosi li'.

¹² Si talo na lo'o xcube' ngu' ji'na xqui'ya cha' jí'í Ni, li' caja su tyi'í na lo'o ycuí' Jesús ca su laca Ni loo ca bi'.

Si ñacuí na cha' ná ntsu'u cha' ji'na lo'o Jesucristo, jua'a ycuí' Ni, ñacuí Ni cha' ná ntsu'u cha' jí'í Ni lo'o na.

¹³ Masi tya'achu' na jí'í ycuí' Ni, ña'a ti tya tso'o tsa ndu'ni Jesucristo lo'o na;

ná ncha'a cha' jí'í Jesús, ña'a ti tya cua'ni Ni ñi'ya nu cua nacuí ycuí' Ni cha' cua'ni Ni.

Ñati nu tso'o tsa cña ndyu'ni

¹⁴ Lu'ba ti chcuí' nu'ú lo'o ngu' cha' taquiya' ngu' lcaa cha' nu nscua na' re. Cua jlo ti' ycuí' nu Xu'na na lcaa ña'a nu ndyu'ni scaa ngu', bi' cha' culo nu'ú cña cha' nga'aa xtyacui ngu' cha' lo'o tya'a ngu' cuentya jí'í cua ña'a ca cuentyu nu nchcui' ñati. Ná tso'o tsiya' ti jua'a, cha' lye tsa quichí cha' hique ngu' nu ndyuna cha' bi'. ¹⁵ Lye tsa cua'ni nu'ú cña nu cua nda ycuí' Ndyosi jinu'ú, cha' ná ca tyuju'u ti' nu'ú xqui'ya cña nu ngua'ni nu'ú nu lo'o tsa nu'ú tyi'í ca slo Ni. Chañi tsa laca cha' jí'í ycuí' Ndyosi, bi' cha' tya culu'u la nu'ú cha' liñi bi' jí'í ngu' lacua; tso'o ti caca tyiquee Ni ña'a Ni jinu'ú li'. ¹⁶ Ná cua'a jyaca nu'ú tsiya' ti jí'í cha' cuxi nu nchcui' nu ngu' cuiñi bi', cha' tyijyu' tsa ndya'achu' ngu' bi' jí'í ycuí' Ndyosi; nga'aa ndya'a ngu' bi' tyucui jí'í ycuí' Ndyosi tsiya' ti. ¹⁷ Cha' cuxi laca nu nclu'u ngu' bi', lo'o jua'a tlyu la caca cha' cuxi bi' nde loo la. Ñi'ya ndyaluu sca quichu' tyaala nu nga'a lo cuaña' na, ña'a cuayá' cua'ni ñu'ú jí'í ña'a tsaca cuaña' na, la

cui' jua'a laca cha' cuiñi nu nclyu'u yu Himeneo lo'o yu Fileto bi'. ¹⁸ Nguxytanu ngu' bi' cha' liñi ji'i ycu' Ndyosi, lo'o nu juani nacui ngu' bi' cha' nga'aa tyu'ú na chaca quiya': "Na cua ndyu'ú ngu' chaca quiya', lcaa ngu' nu ntsu'u cha' tyu'ú", nacui ngu' cuiñi bi'. Pana ntsu'u xi ngu' tya'a na nu cua ngusñi cha' nu nchcui' ngu' bi', lo'o juani nga'aa jlo tso'o ti' ngu' ni cha' nu jlya ti' ngu' tya clyo. ¹⁹ Liñi tsa laca cha' nu nchcui' ycu' Ndyosi; cua'ni Ni cha' ná xtyanu na cha' bi', si jlya ti' na cha' nu nchcui' ycu' Ndyosi ndi'ya: "Cua nslo ycu' nu Xu'na na tilaca laca ñati ji'i Ni". Lo'o chaca cha' nchcui' ndi'ya: "Cua ña'a ca ñati nu ntsu'u cha' ji'i lo'o Cristo ni, ntsu'u cha' xtyanu ngu' bi' lcaa cha' cuxi". Jua'a nacui quityi ji'i ycu' Ndyosi.

²⁰ Ntsu'u tsa ya' xña ne' cosiña ji'i sca ni'i tlyu: ntsu'u na oro, jua'a ntsu'u na plata, jua'a ntsu'u na yaca, lo'o jua'a ntsu'u na yuu. Xcui' cña tso'o ti ndu'ni ngu' lo'o ca'ña oro, lo'o ca'ña plata; pana ná ndube ti' ngu' ji'i ca'ña yaca, ji'i ca'ña yuu, cha' tsa'ña ti nga'a bi'. ²¹ Ñi'ya nti' ya' xña nu ntsu'u ne' cosiña, jua'a laca ñati ji'i Jesucristo; nti' na cha' cua'ni ycu' nu Xu'na na cha' tso'o lo'o na, cha' cube ti' Ni ji'na ñi'ya lo'o ndube ti' xu'na ni'i ji'i ca'ña ji'i, nu quiña'a tsa nga'a. Ná caca cua'ni na cha' tso'o bi' si ná lubii cresiya ji'na; bi' cha' ndu'ni cha' xtyanu na lcaa cha' cuxi cha' caca lubii cresiya ji'na, cha' sca ti cña nu nda ycu' Ndyosi ji'na cua'ni na li'.

²² Ngu' cuañi' laca nu'u, lo'o jua'a ntsu'u tsa cha' cuxi nu ndiya ti' ngu' cuañi'; pana nga'aa cua'ni nu'u cha' bi'. Ña'a ti tya cua'ni nu'u cha' tso'o ndi'ya: xñi tso'o nu'u cha' liñi bi', tso'o ti tyu'u tyiquee nu'u ña'a nu'u ji'i ñati; tso'o ti tyi'i nu'u lo'o tya'a ma nu cua ngua lubii cresiya ji'i ngu', la cui' tya'a ntsu'u cha' ji'i ma lo'o ycu' nu Xu'na na. ²³ Nga'aa xacui nu'u cha' ji'i ñati nu ná jlo ti' tsiya' ti ñi'ya laca sca cha' liñi; ná sca cha' jlo ti' ngu' bi', pana nti' ngu' xu'u tya'a ngu' lo'o nu'u xqui'ya sca cha' laja ti. ²⁴ Nu ñati nu ndyu'ni cña ji'i ycu' nu Xu'na na ni, ná tso'o si xcui' nxuu ti ngu' ndi'i ngu' lo'o tya'a ngu'; ntsu'u cha' chcui' tso'o ti ngu' bi' lo'o lcaa ñati. Tso'o si nchca ji'i ngu' bi' culu'u ngu' cha' ji'i ycu' Ndyosi ji'i xa' ñati; jua'a ntsu'u cha' talo tyiquee ngu' bi' ji'i ñati nu cua'ni lya' ti' ji'i ngu', ²⁵ jua'a ji'i ñati nu ñasi' ji'i ngu'. Tso'o ti chcui' ngu' bi' lo'o ñati nu ñasi', cha' jua'a taca cua'ni ycu' nu Xu'na na cña ne' cresiya ji'i ñati nu ñasi' bi', cha' taca culu'u Ni ji'i ngu' ñi'ya laca lo'o cha' liñi bi'. Tso'o tsa si culochu' ñati nu ñasi' bi' lcaa cha' cuxi nu ndyu'ni ngu', ²⁶ cha' li' taca culo Ni ji'i ngu' ya' nu xña'a. Na cua ngusñi nu xña'a ji'i ñati nu ñasi' bi' tya tsubi' la cha' cua'ni ngu' cña cuxi cuentya ji'i.

3

Tyempo cuxi nu caca lo'o cua tye ti chalyuu

¹ Culacua tso'o xi ti' nu'u, Timoteo; nu lo'o cua tye ti chalyuu, li' lye tsa caca cha' ji'i ngu' xqui'ya quiña'a tsa cha' cuxi. ² Tyempo nde loo la, li' tyi'i tsa ngu' cuxi: masi ngu' nu sca ti cña ji'i ycu' ca ngu' cube ti', masi ngu' nu tyaca'a tsa cñi ji'i, masi ngu' nu tyixi tsa cua'ni lo'o tya'a ngu', masi ngu' nu nti' cha' tlyu tsa ycu' ca ngu', masi ngu' nu suba' tsa chcui' ji'i ycu' Ndyosi, masi ngu' nu ná taquiya' ji'i sti ngu', ni ji'i xtya'a ngu', masi ngu' nu ná tya xlya'be ji'i ycu' Ndyosi, ni ji'i tya'a ñati ngu', masi ngu' nu ná tyaja'a cua'ni chi ngu' loo ycu' Ndyosi tsiya' ti, ³ masi ngu' nu ná ntsu'u tyiquee ña'a ngu' ji'i tya'a ngu', masi ngu' nu ná cui'ya cha' clyu ti' ji'i tya'a ngu', masi ngu' nu lye tsa chcui' cuentyu ji'i tya'a ngu' lo'o xa' ñati, masi ngu' nu ná tyaja'a cua'a ji'i ycu' ca ngu' cha' nti' ngu' cua'ni ngu' lcaa cha' cuxi nu ndiya ti' ngu' cua'ni ngu', masi ngu' nu tyaala tsa cua'ni, masi ngu' nu ná ndiya ti' tsiya' ti ni sca cha' tso'o, ⁴ masi ngu' nu nñilo'o ji'i tya'a tso'o ti ngu', masi ngu' nu ná cube ti' tsiya' ti' si lye tsa ndyu'ni tyucuaa ti' ji'i tya'a ngu'; cua'ni ngu' cua ña'a ca cha' cuxi nu jña cresiya ji'i ycu' ca ngu', cha' nga'aa nti' ngu' bi' taquiya' ngu' ji'i ycu' Ndyosi. ⁵ Na cuiñi ti lcaa ngu' bi' lo'o cua'ni tlyu ngu' ji'i ycu' Ndyosi, cha' ná ndaquiya' ngu' bi' ji'i cha' ji'i Ni tsiya' ti.

Xtyanu nu'u ji'i lcaa ngu' bi'. ⁶ Lo'o jua'a ntsu'u xi ngu' cuxi bi' nu nñilo'o ji'i ñati, nu ndya'a ne' ni'i ji'i ñati cha' culu'u ngu' cha' cuiñi ti ji'i ngu' cuna'a nu ná nclyacua tso'o ti'. Na tonto tsa ngu' cuna'a bi', cha' ntsu'u tsa qui'ya ji'i ngu', cha' nti' tsa ngu' xñi ngu'

ji'i cua ña'a ca cha' cuxi. ⁷ Nti' tsa nu ngu' cuna'a bi' ca tsa'a ngu' sca cha', pana ná nchca ca cuayá' ti' ngu' ni sca cha' liñi. ⁸ Ñi'ya ngua ti' jyo'o Janes lo'o jyo'o Jambres, nu ngu' cucha'a nu ngusuu tya'a lo'o jyo'o Moisés nu ngua sa'ni, jua'a nti' nu ngu' cuxi bi'; bi' cha' nxuu tya'a ngu' lo'o lcaa cha' liñi. Nga'aa nchca culacua tso'o ti' ngu', cha' ná jlya ti' ngu' bi' ji'i Jesús tsiya' ti. ⁹ Pana ná talo tyiquee ñati tyuu tsa ji'i cha' cuxi nu ndyu'ni nu ngu' cuxi bi'. Ñi'ya lo'o ngua cuayá' ti' ngu' sa'ni cha' cuiñi tsa jyo'o Janes lo'o jyo'o Jambres nu ngua li', la cui' jua'a ca cuayá' ti' lcaa ñati cha' xcui' na nñilo'o ti ngu' cuxi bi' ji'i ñati chalyuu juani.

Chaca quiya' nlyo Pablo cña ji'i Timoteo

¹⁰ Lo'o nu'u ni, Timoteo, jlo ti' na' cha' ná ndu'ni nu'u ñi'ya nu ndu'ni nu ngu' cuxi bi'. Stu'ba ti nti' nu'u lo'o na', bi' cha' ndu'ni nu'u ñi'ya nu ngulu'u na' jinu'u; ndyu'ni nu'u cña ñi'ya nu ndyu'ni na' cña, cha' jlya ti' nu'u cha' ji'i Jesús ñi'ya jlya ti' na' ji'i. Cua na'a nu'u cha' ndalo tyiquee na' ji'i ñati, cha' ntsu'u tyiquee na' ña'a na' ji'i ñati, cha' ndalo na', ¹¹ masi lye tsa ndyu'ni lya' ti' ngu' 'na, masi quicha ti' na'. Cua jlo ti' nu'u ñi'ya ndalo na' ca quichi Antioquía, ca quichi Iconio, ca quichi Listra, nu lo'o ngua'ni lya' ti' ngu' 'na ca bi'; pana cua ngulo ycu' nu Xu'na na 'na ji'i lcaa cha' cuxi bi'. ¹² Chañi cha' xcube' ñati ji'i lcaa tya'a na nu nti' na cha' caca lubii cresiya ji'na cuentya ji'i Jesucristo. ¹³ Pana ngu' nu ndu'ni cha' cuxi ni, cua nscua cha' tya cuxi la cua'ni ngu' bi'; ngu' cuiñi ni, cua nscua cha' tya cuiñi la cua'ni ngu', jua'a ña'a ti tya jlya la ti' ycu' ca ngu' cha' cuiñi li'.

¹⁴ Pana nu'u ni, ña'a ti xñi tso'o nu'u lcaa cha' nu ngua tsa'a nu'u; na cua ngua cuayá' ti' nu'u ji'i cha' bi', cha' liñi laca bi'. Cua jlo ti' nu'u tilaca laca nu ngulu'u cha' bi' jinu'u tya clyo. ¹⁵ Tya cuañi' tsa nu'u lo'o nguxana nu'u ndyaca tsa'a nu'u lo quityi ji'i ycu' Ndyosi; quityi bi' laca nu culu'u liñi ji'na ñi'ya taca clyaá na ji'i nu cuxi, si xñi tso'o na cha' ji'i Jesucristo. ¹⁶ Ycu' Ndyosi ngua'ni cha' ngua'ya cha' hique ñati chalyuu, cha' xcua ngu' tyucui cha' ji'i Ni lo quityi bi', bi' cha' tso'o tsa si tya culu'u la na cha' nu nscua lo quityi bi' ji'i ñati, cha' ca cuayá' ti' ngu' tyucui cha' ji'i ycu' Ndyosi, cha' cua'a ji'i ngu' lo'o ndyu'ni ngu' cha' cuxi. Culu'u quityi bi' ji'na ñi'ya caca xñi tso'o na cha' ji'i Ni chaca quiya', ñi'ya caca ca tsa'a na cha' cua'ni na xcui' cha' tso'o. ¹⁷ La cui' quityi bi' laca nu culu'u ji'i lcaa tya'a na nu laca na ñati ji'i ycu' Ndyosi, ñi'ya taca cua'ni tso'o na lcaa cña nu nda Ni ji'na cha' cua'ni na nde chalyuu.

4

Cua ngulala ti tye chalyuu ji'i Pablo

¹ Culo na' cña jinu'u chacuayá' ji'i ycu' Ndyosi, jua'a chacuayá' ji'i Jesucristo nu cua'ni cuayá' ji'i lcaa ñati lu'ú lo'o ji'i lcaa ñati nu cua ngujuii. Caa Jesucristo chaca quiya' cha' caca Ni loo ji'i lcaa ñati. ² Culo na' cña jinu'u cha' culu'u nu'u cha' ji'i ycu' Ndyosi ji'i ñati; ña'a ti tya culu'u nu'u cha' bi' ji'i lcaa ñati, masi nti' ngu' cuna ngu' cha' bi', masi ná nti' ngu' cuna ngu' cha' bi'. Tyucui tyiquee nu'u culu'u nu'u ji'i ngu', cha' ta ngu' cuentya ji'i lcaa cha' cuxi nu ntsu'u ne' cresiya ji'i ngu'; jua'a xtyucua nu'u ji'i ngu' cha' culochu' ngu' cha' cuxi bi'. Talo tyiquee nu'u ji'i ngu' cha' tso'o ti culu'u nu'u cha' tso'o bi' ji'i ngu', ³ cha' ca nde loo la nga'aa tyaja'a ngu' cuna ngu' cha' tso'o bi' li'; culana ngu' ji'i quiña'a xa' la ñati nu culu'u ji'i ngu' lcu'a ti cha' cuxi nu ndiya la ti' ngu' bi' cuna ngu'. ⁴ Li' culochu' ngu' ji'i lcaa cha' liñi nu cua ndyuna ngu' nquicha', cha' nga'aa nti' ngu' cuna ngu' cha' liñi bi'; pana xñi tso'o ngu' cua ña'a ca cha' cuiñi, lcaa cuentyu li'. ⁵ Lo'o nu'u ni, culacua xi ti' nu'u na laca nu tso'o la cha' cua'ni nu'u, cha' talo tyiquee nu'u lo'o lya' tsa ti' ngu' jinu'u, cha' ña'a ti hcui' nu'u cha' tso'o ji'i ycu' Ndyosi lo'o ñati, cha' tya cua'ni la nu'u lcaa cña nu ntsu'u cha' cua'ni nu'u cuentya ji'i ycu' Ndyosi.

⁶ Lo'o na' ni, cua tye ti cña jna' nde chalyuu cuentya ji'i cha' tso'o ji'i ycu' Ndyosi; cua ngulala ti cajaa na', nti' na'. ⁷ Cua ngusuu tya'a na' lo'o nu cuxi; cua ndye nguta'a na' tyucui ji'i Jesucristo, bi' cha' cua tyalaa ti na' ca slo ycu' Ndyosi. Nu cha' tso'o nu cua ngusñi na' ni, cua ndyanu tso'o cha' bi' ne' cresiya 'na, ⁸ bi' cha' jlo ti' na' cha' ntsu'u

sca cha' tso'o nu tyacua 'na; ta ycu' nu Xu'na na cha' tso'o bi' jna' nu lo'o tyalaa tsá lo'o cua'ni cuayá' Ni ji' lcaa ñati, cha' liñi tsa ndu'ni cuayá' ycu' Ndyosi. Ta Ni cha' tso'o bi' ji' lcaa ñati nu ntajatya tsa ji' Cristo ni jacua' caa Ni chaca quiya', xqui'ya cha' ntsu'u tsa tyiquee ngu' ña'a ngu' ji' Ni; si' jna' ti ta Ni cha' bi'.

Cha' nu nda Pablo lo'o ndye quityi

⁹ Quiñi clya tyucui jinu'u cha' caa ca nde slo na' yala ti. ¹⁰ Cua nguxtyanu Demas 'na xqui'ya cha' ndiya la ti' yu ji' cha' cuxi nu ntsu'u chalyuu, ndyaa yu ca quichi Tesalónica. Nda na' ji' Crescente ndyaa ca Galacia, jua'a nda na' ji' Tito ndyaa ca Dalmacia; ¹¹ sca ti Lucas tya ndi' ca nde lo'o na'. Tsaana nu' ji' Marcos cha' calo'o ji' yu ca nde, cha' nchca ji' yu xtyucua yu xi 'na lo'o cña re. ¹² Ngulo na' cña ji' Tíquico cha' tsa yu ca quichi Efeso. ¹³ Nu lo'o caa nu' ca nde, calo'o ji' capa jna' nu nguxtyanu na' to' tyi Carpo ca quichi Troas, lo'o jua'a lcaa quityi 'na calo'o nu' ji', cha' tiji' tsa ti' na' ji' quityi nu nguscua na' lo.

¹⁴ Alejandro, nu cuityi chcuá bi' ni, lye tsa ngua'ni lya' ti' yu 'na; cuxi tsa cña ngua'ni yu lo'o na'. Cua jlo ti' ycu' nu Xu'na na lcaa cha' bi', jua'a tya ta Ni cha' cuxi ji' yu bi'. ¹⁵ Pana tii ti' nu' cha' ná tacu' nu Alejandro bi' cha' jinu'u, nu lo'o ta nu' cha' tso'o ji' ycu' Ndyosi lo'o ñati.

¹⁶ Lo'o nguta'a na' slo ngu' tisiya clyo, ni sca ñati ná nguxtyucua ngu' 'na li', cha' ngusna ngu'; bi' cha' ndijña na' ji' ycu' Ndyosi cha' cui'ya Ni cha' clyu ti' ji' ngu' bi'. ¹⁷ Nguxtyucua ycu' nu Xu'na na jna' li', cua nda Ni juersa 'na cha' tya ngulu'u la na' cha' tso'o ji' Jesucristo ña'a cuayá' ndyuna lcaa ñati xa' tsu' nu ndi' ca nde. Cua ngua'a ycu' Ni 'na ji' cuichi tyaala bi'. ¹⁸ Lo'o jua'a tya cua'a Ni jna' ji' lcaa lo cha' cuxi nu tyacua na' ji'; jlo ti' na' cha' ña'a ti tya ña'asii Ni jna', cha' tso'o ti tyalaa na' su nclyo ycu' Ndyosi cña. Nga'aa tye tsá cha' cua'ni tlyu na ji' ycu' Ndyosi ca bi'. Jua'a caca cha' tu'ni.

Ngusalya' Pablo lo'o ngu'

¹⁹ Ta nu' xlyo ni' ji' Prisca, lo'o ji' Aquila, lo'o ji' lcaa ngu' ca to' tyi Onesíforo cuentya jna'. ²⁰ Ndyanu Erasto ca quichi Corinto, lo'o jua'a cua nguxtyanu na' ji' Trófimo ca quichi Mileto cha' quicha ti' yu. ²¹ Quiñi clya tyucui jinu'u cha' tyalaa nu' ca nde lo'o bilya xana tyempo tlya'. Lcaa ngu' re nda ngu' xlyo ni' jinu'u, lo'o Eubulo, lo'o Pudente, lo'o Lino, lo'o Claudia, lo'o lcaa tya'a ñati ji' Jesucristo quichi re.

²² Tyanu Xtyi' ycu' Jesucristo lo'o nu', cha' taca caca nguula la ti' tyiquee nu'. Ña'a ti cua'ni ycu' Ndyosi cha' tso'o lo'o lcaa cu'ma. Jua'a caca cha' lacua.

Nguscua San Pablo quityi ndyaa ca slo Tito

¹ Pablo laca na'. Ndyaa' a na' lo cña jil'i ycuil' Ndyosi, lo'o jua'a' ngua'a' lo Jesucristo cña 'na cha' tsa'a' chcuil' na' cha' tso'o jil'i Jesús lo'o xa' ñati; nga'a' cha' chcuil' na' lo'o ñati nu cua laca ngusubi ycuil' Ndyosi jil'i cha' caca ngu' ñati jil'i ycuil' Ni, cha' jlya tso'o la ti' ngu' bi' jil'i Ni li'. Cua nda Jesucristo 'na lijyaa' cha' ca cuayá' ti' ngu' lcaa cha' liñi jil'i Ni, cha' taca cua'ni tlyu lcaa na jil'i ycuil' Ndyosi, ² lo'o jua'a' taca jatya na jil'i chalyuu nu ná nga'a' cha' tye jil'i na li'. Ná cuiñi ycuil' Ndyosi. Sa'ni tsa nchcuil' Ni cha' caja chalyuu bi' jil'i na, tya lo'o ngüiñá Ni chalyuu; tya li' nda Ni cha' lo'o ñati jil'i Ni nde chalyuu cha' taca tyil'i ngu' slo Ni. ³ Lo'o juani cua nti' Ni cha' tso'o tsa tyempo cha' cañi tyijyu' cha' jil'i ycuil' Ndyosi nu ndyu'ni lyaá jil'i na, lo'o jua'a' cua ngulo Ni cña jna' cha' culu'u na' cha' tso'o bi' jil'i xa' ñati. ⁴ Nscua na' quityi re cha' caa' slo nu'u, Tito, cha' ñi'ya si laca nu'u sñi' na', jua'a' nti' na' ña'a' na' jinu'u, cha' stu'ba ti ngusñi na cha' jil'i ycuil' Ndyosi. Ndi'ya nti' na' cha' ña'a' ti cua'ni ycuil' Ndyosi Sti na cha' tso'o lo'o nu'u, jua'a' Jesucristo nu ngua'ni lyaá jil'i na; cua'ni Ni cha' ti ti tyil'i tyiquee nu'u li'.

Cña nu ndyu'ni Tito ca loyuu Creta

⁵ Nguxtyanu na' jinu'u ca loyuu Creta bi', cha' cua'ni lyiji nu'u cña nu nga'a' cha' cua'ni nu'u, cha' subi nu'u jil'i ngu' cusu' nu caca loo jil'i taju ñati tya'a ngusñi na cha' jil'i Jesús lcaa quichi cajua; subi nu'u jil'i ngu' cusu' bi' ñi'ya nu nacui na' jinu'u tya tsubi' la. ⁶ Xcuil' tso'o ti nga'a' cha' cua'ni ngu' cusu' bi', cha' ná taca sta ñati qui'ya jil'i ngu'. Caja clyo'o ngu' bi' lo'o sca ti nu cuna'a, ni ná tso'o tyu'u cha' jil'i ngu' bi' lo'o xa' nu cuna'a. Ntsu'u cha' xñi sñi' ngu' cusu' bi' cha' jil'i Jesucristo, lo'o jua'a' ná cua'ni suba' sñi' ngu' lo'o xa' ñati; ntsu'u cha' taquiya' sñi' ngu' jil'i cha' nu nchcuil' ngu' cusu'. ⁷ Lo'o jua'a' ngu' nu caca loo jil'i taju ñati tya'a na ni, ná tso'o si ntsu'u cha' sta ñati qui'ya jil'i ngu' bi', cha' cña jil'i ycuil' Ndyosi ndyu'ni ngu' bi'. Bi' cha' clyana nu'u jil'i ngu' nu ná ndu'ni tyucuaa ti' jil'i tya'a ngu', ngu' nu ná ñasi', ngu' nu ná cu'bi, ngu' nu ná ntsu'u cha' cusu' lo'o tya'a ñati, ngu' nu ná ndacui tsa ti' jil'i cñi; ⁸ clyana nu'u jil'i ngu' nu nda su tyil'i ñati nu lijya tyijyu', ngu' nu ndiya ti' cua'ni xcuil' cha' tso'o, ngu' nu tso'o ti nchcuil' lo'o ñati, ngu' nu sca ti cha' jil'i Jesús ntsu'u tyiquee ngu', nu ndu'ni cua' ña'a' ca cha' nu nti' ycuil' Ndyosi cha' cua'ni na, ngu' nu nchca jil'i cua'a jil'i ycuil' ca ngu'. ⁹ Tso'o tsa ñati nu cua nguil'i tsa jil'i cha' liñi nu ngulu'u na jil'i, ñati nu nchca jil'i culu'u cha' liñi bi' jil'i tya'a ñati, ñati nu nchca jil'i tacu' tsiya' ti cha' jil'i ngu' cuiñi.

¹⁰ Cua ntsu'u tyuu tya'a ngu' nu ná ntaja'a taquiya' ngu' jil'i cha' nu nchcuil' ngu' nu laca loo, ntsu'u quiña'a tsa ngu' judío nu ndyu'ni jua'a; cuiñi tsa cha' nu nchcuil' ngu' bi', cha' jua'a' cñilo'o ngu' jil'i tya'a ngu'. ¹¹ Nga'a' cha' tacu' ma' tu'ba ngu' cuiñi bi', cha' ná tacu' ngu' cha' jil'i quiña'a ñati, ña'a' tya'a nga'a' ni' ti ngu' nu cua ngusñi cha' liñi bi'. Nclyu'u ngu' cuiñi bi' cha' jil'i tya'a na; pana na cuiñi ngu' bi', cha' cua nti' ngu' caja cñi jil'i ngu'.

¹² Cha' liñi nchcuil' sca jyo'o cusu' tya'a quichi tyi ngu' Creta su ndi'i nu'u, nu ngua tu'ba jil'i jo'ó jil'i ngu' cua sa'ni. Ndi'ya nchcuil' bi': "Cuiñi tsa lcaa ngu' Creta tya'a na', xña'a' tsa ngu'. Lo'o jua'a' ndacu tsa ngu', pana ná ntaja'a' ngu' cua'ni ngu' cña tsiya' ti", nacui jyo'o cusu' bi'. ¹³ Chañi cha' nu nchcuil' jyo'o bi'; bi' cha' lye chcuil' nu'u lo'o ngu' bi', cha' tso'o ti xñi ngu' lcaa cha' jil'i Jesús nu nchcuil' na lo'o ngu', ¹⁴ cha' nga'aa' cua'a' jyaca' ngu' jil'i cuentyu nu nchcuil' ngu' judío, cha' nga'aa' taquiya' ngu' jil'i cha' nu nchcuil' ñati chalyuu ti nu cua ngulochu' jil'i lcaa cha' liñi.

¹⁵ Lubii tsa laca lcaa lo na, jua'a' nti' sca ngu' nu lubii cresiya jil'i cuentya jil'i ycuil' Ndyosi; pana ná ntsu'u na lubii tsiya' ti nti' ngu' nu cuxi tyiquee, cha' ná jlya ti' ngu' bi' jil'i cha' liñi. Lo'o cua'ni ngu' nu cuxi tyiquee cha' cuxi, li' nga'aa' nda ngu' bi' cuentya cha' xcuil' cha' cuxi laca nu ndu'ni ngu'. ¹⁶ Ñati jil'i ycuil' Ndyosi laca ngu' bi', nacui ycuil' ngu', pana

ná ndyu'ni ngu' tsiya' ti ñi'ya nu nti' ycuí' Ndyosi; bi' cha' caca cuayá' ti' na cha' cuiñi ngu' bi'. Cuxi tsa ndyu'ni ngu' bi', cha' ná ntaja'a ngu' taquiya' ngu' ji'i cha' nu liñi ca; ni sca cha' tso'o ná ca cua'ni ngu' bi' tsiya' ti.

2

Cha' liñi culu'u Tito ji'i ñati cha' caca tso'o tyiquee ngu' lo'o tya'a ngu'

¹ Lo'o nu'u ni, Tito, xcui' cha' liñi culu'u nu'u ji'i ñati. ² Culu'u nu'u ji'i ngu' nu cusu' la cha' ná caca cu'bi ngu', cha' xcui' cha' liñi jlya ti' ngu', cha' cua'a ngu' ji'i ycuí' ca ngu', cha' xcui' cha' tso'o cua'ni ngu' li'; culu'u nu'u ji'i ngu' bi' cha' jlya tso'o ti' ngu' lcaa cha' liñi, cha' tyu'u tyiquee ngu' ña'a ngu' ji'i tya'a ñati ngu', cha' talo tyiquee ngu' lo'o ndyu'ni lya' ti' ñati ji'i ngu'. ³ Lo'o jua'a culu'u nu'u ji'i ma' cusu' ñi'ya nu nga'a cha' tyi'i ma' cha' cua'ni chi' ma' loo ycuí' Ndyosi, cha' ná chcuí' ma' cuentyu ji'i ñati, cha' ná ca cu'bi ma', cha' culu'u ma' xcui' cha' tso'o ji'i tya'a ñati ma'. ⁴ Li' lo'o ña'a nu cuna'a cuañi' la ji'i ma' cusu', jua'a ca tsa'a ngu' cha' tso'o tsa tyu'u tyiquee ngu' ña'a ngu' ji'i clyo'o ngu', ña'a ngu' ji'i sñi' ngu'; ⁵ ca tsa'a nu cuna'a cuañi' la cha' cua'a ngu' ji'i ycuí' ca ngu', cha' xcui' cha' tso'o cua'ni ngu', ñi'ya nu nga'a cha' cua'ni ngu' nu cua ngua lubii cresiya ji'i cuentya ji'i ycuí' Ndyosi; ca tsa'a ngu' ñi'ya nu tso'o ti cua'ni ngu' cña to' tyi ngu', ñi'ya caca tya'na ti' ngu' ji'i tya'a ñati ngu', ñi'ya nu taquiya' ngu' ji'i clyo'o ngu'. Si xcui' tso'o ti ndu'ni nu cuna'a cuañi' ni, li' ná ntsu'u cha' chcuí' cuxi xa' ñati ji'i ycuí' Ndyosi xqui'ya ngu' bi' li'.

⁶ La cui' jua'a, ta nu'u cui' lo'o nu ngu' qui'yu cuañi' cha' cua'a ngu' ji'i ycuí' ca ngu', cha' xcui' cha' tso'o cua'ni ngu'. ⁷ Xcui' tso'o ti cua'ni nu'u, cha' jua'a ca tsa'a nu ngu' cuañi' bi' lcaa cha' tso'o lo'o ña'a ngu' cua ña'a ca cha' nu ndyu'ni nu'u; lcaa cha' liñi culu'u tso'o nu'u ji'i ngu' bi', si'i cha' laja ti chcuí' nu'u lo'o ngu'. ⁸ Xcui' cha' liñi culu'u nu'u ji'i ngu', cha' ná tucui taca ñacuí' cha' cuiñi nu'u. Ca tyuju'u ti' ngu' nu cuxi tyiquee li', cha' ná caja ñi'ya chcuí' ngu' cha' cuxi ji'na li'.

⁹ Chcuí' nu'u lo'o ngu' nu laca msu nu ngüi'ya ñati cha' taquiya' ngu' ji'i lcaa cha' nu nchcuí' xu'na ngu', cha' tso'o ti cua'ni ngu' lcaa cña ji'i ngu', cha' ná xlyú ngu' cha' hichu' nu laca xu'na ngu'. ¹⁰ Ná tso'o si cuaana ngu' msu na nu ntsu'u ji'i xu'na ngu', masi xtyi ti cha'; xcui' cha' liñi cua'ni ngu' msu lacua. Cua'ni chi' ngu' loo xu'na ngu', cha' ca cuayá' ti' xa' ñati cha' tso'o tsa laca cha' ji'i ycuí' Ndyosi nu ndyu'ni lyaá ji'na.

¹¹ Tso'o tsa ndu'ni ycuí' Ndyosi lo'o ñati chalyuu cha' cua nti' Ni cha' clyaá ngu' ji'i nu cuxi; ¹² jua'a cua ngulu'u Ni ji'na ñi'ya taca tyi'i tso'o ti na nde chalyuu. Nti' Ni cha' cua'a na ji'i ycuí' ca na, cha' tso'o ti cua'ni na lo'o tya'a ñati na. Taca cua'ni tlyu na ji'i ycuí' Ndyosi nu lo'o cua ngulochu' na ji'i lcaa cha' cuxi nu ná ndiya ti' Ni ji'i, nu lo'o nga'aa ndu'ni na lcaa cha' suba' nu ndiya ti' ñati chalyuu ti. ¹³ Jua'a ti ngulu'u Ni ji'na, cha' taca ca tso'o tyiquee na laja lo'o ntajatya na ji'i ycuí' Ndyosi nu tlyu tsa cha' nu ntsu'u ji'i Ni, ni jacua' caa Ni chaca quiya'. Ndubi tsa xee ntsu'u ji'i Ni li', nu lo'o tyu'u tucua Jesucristo nu ngua'ni lyaá ji'na. ¹⁴ Nu lo'o nda Jesús chacuayá' cha' ndyujuii ngu' ji'i, nda yu tyucui ña'a ycuí' ca yu cha' taca clyaá na ji'i nu cuxi. Ngua'ni lubii Ni ji'i cresiya ji'na li' cha' caca na ñati ji'i Ni, cha' tyaja'a na cua'ni na xcui' cha' tso'o li'.

¹⁵ Jua'a laca cha' nu nga'a cha' ta nu'u lo'o ngu', pana lye chcuí' nu'u lcaa cha' bi' lo'o ngu'. Culo nu'u cña ji'i ngu', lcaa lo cha' tso'o nu cua'ni ngu', lcaa lo cha' nu ná tso'o cha' cua'ni ngu', cha' nu'u laca loo; ná ta nu'u chacuayá' ji'i ngu' cha' chcuí' ngu' cha' cuxi jinu'u.

3

Ñi'ya nu nga'a cha' cua'ni na si laca na ñati ji'i Jesús

¹ Culu'u nu'u ji'i ngu' cha' taquiya' ngu' ji'i lcaa ngu' nu laca loo, ji'i lcaa ngu' tisiya; nga'a cha' cua'ni ngu' lcaa lo cña tso'o nu culo ngu' bi' ji'i ngu' cha' cua'ni ngu'. ² Ná tso'o chcuí' ngu' cuentyu ji'i xa' ñati, ni ná tso'o xu'u tya'a ngu' lo'o ñati; ntsu'u cha' cube ti' ngu' ji'i xa' ñati, cha' tso'o ti chcuí' ngu' lo'o lcaa ñati.

³ Cua sa'ni la ná nda na cuentya tsiya' ti ñi'ya ntsu'u cha' ji'i ycuí' Ndyosi; ná ndaquiya' na ji'i Ni li', cha' cua ngüiñilo'o nu xña'a ji'na cha' cua'ni na lcaa cha' cuxi nu ndijña cresiya ji'na cha' cua'ni na. Ngua chaa ti' na lo'o ndyu'ni na cha' cuxi bi' li', masi ngua'ni lya' ti' na ji'i ñati, masi ngua liye' ti' na ña'a na ji'i ngu', masi ngua ti'í ti' na ña'a na ji'i tya'a na; lo'o jua'a ngu' tya'a na, ngua ti'í ti' ngu' ña'a ngu' ji'na. ⁴ Lo'o li' ngua tsa'a na cha' nti' tsa ycuí' Ndyosi cua'ni lyaá Ni ji'na, cha' ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni ji'na, ñati chalyuu na. ⁵ Lo'o li' ngua'ni lyaá Ni ji'na cha' tya'na tsa ti' Ni ña'a Ni ji'na; pana si'i cha' ngua'ni na sca cha' tso'o, sca cña tacati, lo'o li' xqui'ya bi' ngua'ni tya'na ti' Ni ji'na. Si'i jua'a. Na cua ngua'ni lubii Ni ji'i cresiya ji'na, bi' cha' caca chcuí' na cha' cua ngula na chaca quiya'; cua ngua cucui cresiya ji'na xqui'ya cña nu cua ngua'ni Xtyi'i ycuí' Ndyosi lo'o na. ⁶ Tso'o tsa nda Ni Xtyi'i ycuí' Ni cha' tyanu ne' cresiya ji'na chacuayá' ji'i Jesucristo nu ngua'ni lyaá ji'na; ⁷ tlyu tsa cha' tso'o nu ngua'ni ycuí' Ndyosi lo'o na jua'a, cha' caca na ñi'ya si laca na sñi' ycuí' Ni, nu ndü ti' na cha' caca chalyuu cucui nu ná nga'a cha' tye ji'na.

⁸ Nga'a cha' jlya tso'o ti' ma cha' liñi nu nscua na' re, bi' cha' lye chcuí' nu'u cha' bi' lo'o lcaa ñati nu ngusñi cha' ji'i ycuí' Ndyosi ca bi', cha' xcui' cha' tso'o cua'ni ma li'. Tso'o tsa laca cha' liñi, taca xtyucua cha' bi' ji'i cua ña'a ca ñati; ⁹ pana ná tso'o chcuí' ma cha' laja ti, jua'a ná tso'o si xlyú ma cha' hichu' tya'a ma xqui'ya jyo'o cusu' ji'na, masi xqui'ya sca cha' nu nguscua jyo'o Moisés nu ngua sa'ni la. Ná sca cha' tso'o ná taca cua'ni ma jua'a. Chcuna' tyempo ji'i ma jua'a, cha' xcui' cha' nu ndacui lo cui'i ti nchcuí' ma li'.

¹⁰ Tucua quiya' chcuí' nu'u lo'o ngu' cha' cua'a nu'u ji'i ngu' nu nti' xu'ba cha' cusuu laja cu'ma nu laca ma ñati ji'i Jesucristo. Si ná cuna ngu' bi', li' xtyanu ma ji'i ngu' bi'. ¹¹ Cua ngunu'u tsiya' ti cha' nu ntsu'u hique ngu', lo'o jua'a ntsu'u qui'ya ji'i ngu' bi'; hasta ycuí' ngu' bi' jlo ti' ngu' cha' ntsu'u qui'ya ji'i ngu'.

Ngusalya' Pablo lo'o Tito

¹² Nu lo'o tyalaa ti masi Artemas, masi Tíquico, nu cua nda na' ji'i cha' caa slo nu'u, li' yala ti tsa nu'u ca quichi Nicópolis si caca jinu'u; tyacua tya'a na cajua li', cha' tyi'i na' ca quichi bi' tyempo tlya' nta'. ¹³ Xtyucua nu'u ji'i Zenas, nu yu nu laca tu'ba bi', lo'o ji'i Apolos. Li' cui'ya nu'u cuentya cha' nga'aa ntsu'u na nu lyiji ji'i ngu' lo'o tya tsa la ngu' tyucui. ¹⁴ Ntsu'u cha' ca tsa'a ca ta'a ñati ji'i Jesucristo tya'a na cha' cua'ni ngu' lcaa lo cha' tso'o, cha' taca xtyucua ngu' ji'i tya'a ñati ngu' nu lyiji xi ji'i; ná tso'o si taja ti ndi'i ngu' chalyuu.

¹⁵ Lcaa ngu' ca nde lo'o na' nchcuí' ya xlyo ni'i jinu'u. Tso'o ti chcuí' nu'u lo'o lcaa ngu' nu tso'o ti ntsu'u tyiquee ña'a ngu' ji'i cua cha' laca ngu' tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús. Ña'a ti cua'ni ycuí' Ndyosi cha' tso'o lo'o lcaa cu'ma. Jua'a caca cha' lacua.

Nguscua San Pablo quityi ndyaa ca slo Filemón

¹ Pablo laca na', lo'o juani ntsu'u na' ne' chcuā cuentya ji'í Jesucristo. Nscua na' quityi re lo'o Timoteo tya'a na, cha' ta ya cha' lo'o nu'ü, Filemón, cha' tso'o tsa tya'a tso'o na laca nu'ü, cha' la cui' tya'a cña ndyu'ni na. ² Lo'o jua'a nscua ya quityi re cha' taca cuna lcaa ngu' nu ndyu'u ti'í ca slo nu'ü cha' nu nchcui' ya re, lo'o ma' Apia tya'a na, lo'o Arquipo nu stu'ba ti lo'o cuare nxuü tya'a lo'o nu cuxi cuentya ji'í ycuí' Ndyosi. ³ Ndi'ya nti' na' cha' ña'a ti cua'ni ycuí' Ndyosi Sti na cha' tso'o lo'o ma, cha' cua'ni Ni cha' ti ti tyi'í tyiquee ma xqui'ya Jesucristo nu Xu'na na.

Ña'a ti ntsu'u tsa cha' ji'í Filemón lo'o Jesucristo, cha' ngusñi tso'o yu cha' ji'í ycuí' Ndyosi

⁴ Ndyaa na' xlya'be ji'í ycuí' Ndyosi cuentya jinu'ü, Filemón, lcaa quiya' lo'o nchcui' na' lo'o ycuí' Ndyosi. ⁵ Hasta ca su ndi'í na' re, cua ndañi cha' tso'o tsa ngusñi nu'ü cha' ji'í Jesús nu Xu'na na, jua'a ntsu'u tsa tyiquee nu'ü ña'a nu'ü ji'í Jesús lo'o ji'í lcaa ñati ji'í Cristo cajua. Lcaa cha' bi' cua ndyuna na' ji'í; ⁶ bi' cha' ndijña na' cha' clyu ti' ji'í ycuí' Ndyosi, cha' ca cuayá' tso'o ti' lcaa ngu' nu ndyuna cha' nu nchcui' nu'ü lo'o ngu' cuentya ji'í Jesucristo, cha' lo'o ña'a ngu' jinu'ü, li' ca cuayá' tso'o ti' ngu' cha' xcuí' tso'o tsa ndyu'ni Cristo lo'o na. ⁷ Tso'o tsa tyiquee na' juani, tlyu tyiquee na' xqui'ya nu'ü, lo'o ngujui cha' 'na cha' ntsu'u tsa tyiquee nu'ü ña'a nu'ü ji'í ngu' tya'a na, cha' nxyucua tsa nu'ü ji'í ngu' tya'a na cha' talo tyiquee ngu'. Chañi cha' tya'a na cuentya ji'í Jesucristo laca nu'ü.

Ndijña Pablo sca cha' tso'o cuentya ji'í Onésimo

⁸⁻⁹ Lo'o juani ndijña na' sca cha' clyu ti' jinu'ü. Jlo ti' na' ñi'ya ntsu'u tsa tyiquee nu'ü ña'a nu'ü ji'í ñati, bi' cha' si' sca cña nu culo na' jinu'ü laca re, masi ntsu'u chacuayá' jna' cha' chcuí' na' jua'a. Pablo laca na', cua ngusu' na' juani, lo'o jua'a ntsu'u na' ne' chcuā juani xqui'ya cha' nchcui' na' cha' ji'í Jesucristo lo'o ñati. ¹⁰ Pana chcuí' na' sca cha' lo'o nu'ü cuentya ji'í yu Onésimo, cha' ñi'ya nti' na' ña'a na' ji'í sca sñi' na', jua'a nti' na' ña'a na' ji'í yu bi' juani, cha' ne' chcuā re ngusñi yu cha' ji'í ycuí' Ndyosi xqui'ya na'.

¹¹ Nu Onésimo bi' ni, ná tso'o ca ngua'nijo'o yu jinu'ü nu ngua tya sa'ni la. Pana juani xa' ña'a cua'ni yu; masi cuentya jinu'ü, masi cuentya jna', tso'o tsa ndu'ni yu cña juani. ¹² Cua ngulo na' cña ji'í yu cha' xtyuü yu tyaa yu ca slo nu'ü chaca quiya', masi ñi'ya laca si la cui' cresiya 'na cua nda na' ndyaa ca slo nu'ü. ¹³ Jlo ti' nu'ü cha' ntsu'u na' ne' chcuā nde xqui'ya cha' cua nchcui' na' cha' tso'o ji'í Jesucristo lo'o ñati, lo'o jua'a tso'o tsa ntsu'u tyiquee na' si ndyanu yu ca nde lo'o na', cha' xtyucua yu jna' ñi'ya laca si na cua ndi'í ycuí' nu'ü ca nde. ¹⁴ Pana nti' na' quiñi cha' 'na lo'o nu'ü clyo, Filemón. Tso'o tsa tyiquee nu'ü, lo'o nti' na' cha' cua'ni nu'ü lo'o yu ñi'ya nu nti' ycuí' nu'ü; ná nti' na' culo na' cña jinu'ü cha' tyanu yu lo'o na'. ¹⁵ Ná tyiquee' ngusna yu xi jinu'ü cha' tya ta la ycuí' Ndyosi ji'í yu cha' tyalaa yu ca slo nu'ü chaca quiya', cha' juani tyanu yu slo nu'ü tyucui tyempo nu tyi'í yu chalyuu. ¹⁶ Nga'aa si' msu jua'a ti caca yu juani, tya'a na laca yu; tya'a na' laca yu nu tso'o tsa ntsu'u tyiquee na' ña'a na' ji'í. Lo'o jua'a tya'a nu'ü nu tso'o la laca yu juani; msu tso'o jinu'ü caca yu juani, cha' la cui' tya'a ñati ji'í Jesucristo laca ma.

¹⁷ Bi' cha' chcuí' tso'o nu'ü lo'o yu lo'o tyalaa yu ca slo nu'ü, ñi'ya nchcui' tso'o nu'ü lo'o na' lo'o ndyalaa na' ca slo nu'ü, xqui'ya cha' stu'ba ti ngusñi na cha' ji'í ycuí' Ndyosi. ¹⁸ Si ntsu'u cuentya nu ndacui yu jinu'ü xqui'ya cha' cuxi nu ngua'ni yu cua sa'ni la, sta nu'ü tane' bi' cuentya 'na; ¹⁹ tya na' cñi bi' jinu'ü, bi' cha' nscua na' xtañi na' ca nde ndi'ya: Pablo. Ná chcuí' na' ji'í cha' nu ndacui nu'ü jna', masi sca tane' tlyu laca bi', cha' ngujui chalyuu nu ná nga'a cha' tye jinu'ü xqui'ya na'. ²⁰ Tya'a na laca yu chacuayá' ji'í Jesucristo, bi' cha' ñi'ya nu ngüijña na' jinu'ü tsa cha' tso'o ti chcuí' nu'ü lo'o yu, jua'a cua'ni nu'ü lo'o yu, cha' jua'a taca xtyucua nu'ü 'na cha' talo na' ca nde.

²¹Jlo ti' na' cha' taquiya' nu'u jil'i cha' nu nchcui' na' lo'o nu'u, bi' cha' nscua na' quityi re cha' caa slo nu'u; jlo ti' na' cha' tya quiña'a la cha' tso'o tya cua'ni la nu'u. ²²Lo'o chaca cha' ni, nduna ycui' Ndyosi cha' lu'ba ti ndijña ma sca cha' cuentya jna', bi' cha' tso'o si cua'ni cho'o ma sca se'i su tyi'i na'; ndu ti' na' cha' laja ti tyu'u na' ne' chcuã nde, caa na' ca slo cu'ma li'.

Nhcui' salya' lo'o ngu'

²³Lo'o yu Epafra's tya'a ntsu'u na' ne' chcuã re xqui'ya Jesucristo, lo'o yu bi' nda yu xlyo ni'i jil'i ma. ²⁴Lo'o jua'a Marcos, lo'o Aristarco, lo'o Demas, lo'o Lucas, ca ta'a ngu' ndyi'u ti' ngu' jinu'u. Nxyucua tsa ngu' bi' 'na lo'o cña jil'i ycui' Ndyosi ca nde.

²⁵Ña'a ti cua'ni Jesucristo nu Xu'na na cha' tso'o lo'o lcaa cu'ma lacua. Jua'a caca cha' lacua.

Quityi nu ndyaa ca slo ngu' judío tya'a ngusñi na cha' ji'í Cristo

Xqui'ya Cristo, bi' cha' cua nchcui' ycuí' Ndyosi lo'o ñatí chalyuu

¹ Nu ngua tya sa'ni la, tyuu tsa quiya' cua nchcui' ycuí' Ndyosi lo'o jyo'o cusu' ji'na, quiña'a xi cha' nda Ni lo'o jyo'o bi'; cua nda ycuí' Ndyosi cha' lo'o jyo'o bi', cha' chcuí' ngu' lo'o lcaa tya'a quichi tyi ngu'. ² Pana nu juani lo'o cua tye ti chalyuu, cua nchcui' Ni lo'o na, xqui'ya cha' cua ñaa Jesús nde chalyuu ca su ndi'í na, la cui' Jesús nu laca sca ti Sñi' ycuí' Ni. Cua nguti'í nu Jesús bi' lo'o ycuí' Ndyosi Sti yu nu lo'o ngüiñá Ni chalyuu tya clyo; tya lo'o ngüiñá Ni lcaa lo na nu ntsu'u nde cua lo'o lcaa lo na nu ntsu'u lo yuu chalyuu, cua laca ndu Jesús lo'o ycuí' Ndyosi Sti Jesús li'. Lo'o jua'a cua nda Ni chacuayá' ji'í cha' caca ycuí' Jesús loo ji'í lcaa na bi'. ³ Lcaa xee lubii nu ntsu'u ca slo ycuí' Ndyosi, cua ndyanu xee bi' lo Jesús Sñi' Ni lo'o ñaa Jesús nguti'í yu chalyuu. Ñi'ya nu laca ycuí' Ndyosi, la cui' jua'a laca nu Jesús bi'; liñi tsa nclyo Jesús cña ji'í lcaa na nu ntsu'u chalyuu tsiya' ti, bi' cha' laca ndi'í tso'o ti lcaa na bi'. Nu lo'o ndye ngua'ni Jesús cña nu ntsu'u ji'í yu nde chalyuu, cha' ngüityi yu yabe' nu ntsu'u ji'í ñatí, li' nguxtyuu yu ndyaa yu ca slo ycuí' Ndyosi Sti yu, ndyaa tucua yu nde la'a tsu' cui' su tlyu ca su ntucua ycuí' Ni.

Ná caca stu'ba cha' ji'í xca' ji'í ycuí' Ni lo'o Jesús

⁴ Tlyu la chacuayá' ntsu'u ji'í Jesús nu sca ti Sñi' ycuí' Ndyosi que xca' ji'í ycuí' Ni nu ntsu'u nde cua, xqui'ya cña nu cua ngua'ni yu cuentya ji'í Sti yu; quiña'a tsa chacuayá' nguxtyanu Ni ji'í Jesús, xqui'ya cha' stu'ba cha' ji'í yu lo'o ycuí' Ndyosi Sti yu. ⁵ Nde laca sca cha' nu cua nchcui' ycuí' Ndyosi cuentya ji'í Jesús nu laca Sñi' ycuí' ca Ni: Sñi' na' laca nu'u; cua nda na' chalyuu jinu'u cha' laca nu'u Sñi' na'.

Lo'o jua'a cua nchcui' ycuí' Ndyosi chaca cha' cuentya ji'í Jesús:

Na' caca Sti yu; caca yu Sñi' na' lacua.

Si'í cha' ji'í sca xca' nu ntsu'u nde cua nchcui' Ni cha' bi', cuentya ji'í Jesús nda Ni cha' bi'.

⁶ Tya clyo lo'o cua ta ti ycuí' Ndyosi ji'í Sñi' ycuí' ca Ni cha' caa yu chalyuu, li' nacui' Ni: Lcaa xca' nu ntsu'u cuentya jna' nde cua, nga'a cha' cua'ni tlyu ngu' xca' bi' ji'í Sñi' na'.

⁷ Jua'a nchcui' ycuí' Ndyosi ji'í Sñi' Ni; pana nu laca xca' ji'í ycuí' Ndyosi bi' ni, ndi'ya nchcui' Ni cuentya ji'í xca' bi':

Laca bi' ñi'ya laca cui'í ti, masi cui'í nu tso'o tsa ndu'ni.

Ñi'ya ndyatú sca quii' tlyu, cha' tyijyu' tsa ntyiji'í xee, jua'a laca xca' bi' ji'í ycuí' Ndyosi lo'o ndu'ni bi' cña.

⁸ Xa' ña'a nchcui' ycuí' Ndyosi cuentya ji'í Jesús nu laca Sñi' ycuí' ca:

Ná nga'a cha' tye cha' caca nu'u loo, cha' ycuí' Ndyosi laca nu'u, nacui' Ni,

liñi ti ndu'ni nu'u lo'o ñatí ca su laca nu'u loo.

⁹ Ndiya tsa ti' nu'u lcaa cha' liñi nu ndu'ni ñatí; ñasi' tsa nu'u lo'o ndyu'ni ñatí cha' cuxi lo'o ycuí' Ndyosi Sti nu'u.

Bi' cha' ngusubi na' jinu'u cha' tya'a nu'u lo cña jna', nacui' ycuí' Ndyosi.

Jua'a tso'o tsa nti' nu'u juani, cha' tlyu la chacuayá' cua nda na' jinu'u que ji'í xa' la ñatí, nacui' ycuí' Ndyosi.

¹⁰ Tya chaca cha' cua nchcui' ycuí' Ndyosi lo'o Jesús nu laca Sñi' ycuí' ca Ni:

Nu'u laca Xu'na tyucui' ña'a chalyuu, nacui' ycuí' Ndyosi.

Tya clyo ngüiñá nu'u lcaa na nu ntsu'u chalyuu, lo'o jua'a ngüiñá nu'u lcaa na nu ntsu'u nde cua.

¹¹ Tiya' la li' culiji lcaa cha' bi' jua'a ti; pana ná sca caca jinu'u tsiya' ti, masi casu chalyuu, masi casu lcaa na nu ntsu'u nde cua ñi'ya laca lo'o ndyasu sca ste' na.

¹² Xco'o nu'u cha' bi', ñi'ya laca lo'o nchco'o na sca late' nu nga'aa cua'nijo'o ji'na; nchcutsa'a na ji'í cha' caja xa' nu cucui.

Pana ña'a ti tya ndi'i ycuí' nu'u;

ná ntsu'u cha' casu' nu'u tsiya' ti, nacuí ycuí' Ndyosi ji'i Jesús Sñi' ycuí' ca Ni.

¹³ Nde ntsu'u chaca cha' nu nscua lo quityi cusu' cuentya ji'i Jesús:

Cuaa clya nu'u ca nde, tyucua nu'u ca su ntucua na' re;

ña'a cuayá' tyijiloo na' ji'i lcaa tya'a cusuu nu'u tyucua nu'u, cha' caca nu'u loo ji'i ngu' bi' tsiya' ti.

Ni sca quiya' bilya chcui' ycuí' Ndyosi jua'a cuentya ji'i xca' ji'i Ni nde cua, sca ti lo'o Jesús cua nchcui' Ni jua'a. ¹⁴ Lcaa nu laca xca' ji'i ycuí' Ndyosi nde cua ni, lcaa tsá ndu'ni bi' cña nu nclyo ycuí' Ndyosi ji'i; cui'i nu tso'o tsa laca nu ngu' xca' bi'. Nda Ni ji'i ngu' xca' bi' caa nde chalyuu, cha' xtyucua ngu' ji'i ca ta'a ñati' nu cua clyaá ti ji'i nu cuxi xqui'ya Jesús, cha' cua ngulala ti tye chalyuu.

2

Tlyu tsa cha' laca cha' cua ngulaá na ji'i nu cuxi

¹ Tlyu tsa cha' laca ji'i Jesús juani lacua, bi' cha' nga'a cha' xñi tso'o na lcaa cha' nu cua nchcui' Jesús lo'o na, cha' ná tyu'utsu' na ji'i tyucui' liñi nu ngusñi na. ² Tyempo sa'ni la nchcui' xca' bi' lo'o ñati' cuentya ji'i ycuí' Ndyosi. Liñi tsa nchcui' xca' bi' lo'o ngu', cha' tyempo bi' lye tsa nguxcube' Ni ji'i lcaa ñati' nu ngua'ni cha' cuxi; la cui' jua'a nguxcube' Ni ji'i ñati' nu nga'aa ndaquiya' ji'i cha' nu nchcui' Ni. ³ La cui' ti cha' caca ji'na juani, si ná taquiya' na ji'i cha' nu cua ndyuna na bi', cha' clyaá na ji'i nu cuxi; ná caja ñi'ya clyaá na ji'i ycuí' Ndyosi lo'o cua ndye chalyuu, nu lo'o cua'ni cuayá' Ni ji'i lcaa ñati'. Clio ndacha' ycuí' Jesús nu Xu'na na cha' bi' ji'i ñati' nu ngua tsa'a ji'i yu, jua'a ndyuna ngu' bi' cha' nu nchcui' yu; tiya' la li', lo'o ji'na ndacha' ngu' bi' cha' bi'. Bi' cha' jlo ti' na cha' chañi laca cha' bi'. ⁴ Lo'o jua'a ngua'ni ycuí' Ndyosi cña cha' ca cuayá' ti' na cha' chañi tsa laca cha' nu nchcui' ngu', ngua'ni Ni quiña'a tsa cha' tlyu slo na cha' ña'a na ji'i. Tyuu tsa cha' nu ná nchca cua'ni ñati' chalyuu ngua'ni Ni, cha' cube tsa ti' na ji'i ycuí' Ni lo'o ña'a na cha' tlyu bi'. Lo'o li' cua nda Ni Xtyi' ycuí' Ni cha' tyanu ne' cresiya ji'i ñati' chalyuu, tsa ña'a nu ntsu'u tyiquee ycuí' Ni nda Ni ji'i ngu'; bi' cha' nchca ji'na cua'ni na tyuu lo cña cuentya ji'i ycuí' Ndyosi, nu ná nchca ji'i ñati' cua'ni ycuí' ca ngu'.

Tya'a na laca Jesús xqui'ya cha' ngua Ni ñati

⁵ Cha' ji'i chalyuu cucui' bi' nchcui' na juani, pana si'i nu ngu' xca' ji'i ycuí' Ndyosi laca nu cua ngujui chacuayá' ji'i cha' caca ngu' loo ji'i chalyuu cucui; sca ti ycuí' Ndyosi culo cña li'. ⁶ Ntsu'u sca cha' nu nscua lo quityi cusu'; ndi'ya nchcui' cha' bi':

Ndyosi Xu'na ya, ná sca na tsiya' ti laca ñati' chalyuu, ná nga'a cha' cube ti' nu'u ji'i ngu'; ná nga'a cha' cua'ni tya'na ti' nu'u ji'i ngu', cha' laca ngu' ñati' ti, nacuí jyo'o cusu'.

⁷ Masi sube tsa ñati' laca ngu' cuentya jinu'u, pana cua nda nu'u sca ñati' nu lijya chalyuu; jua'a cua laca ti tyempo nda nu'u chacuayá' cha' caca xca' jinu'u loo ji'i yu bi'.

Ca tiya' la, li' ta nu'u sca su tso'o tsa su tyucua yu lo'o nu'u, ñi'ya laca su ntucua tlyu sca xu'na ñati', sca se'i su caca chi' loo.

⁸ Lo'o jua'a cua nda nu'u chacuayá' cha' caca yu loo ji'i lcaa na.

Jua'a nacuí quityi bi'. Cuentya ji'i lcaa ca na tsiya' ti nchcui' quityi bi', nu lo'o nacuí quityi cha' cua nda Ni chacuayá' cha' caca yu loo ji'i lcaa na, masi juani ti bilya ña'a na cha' laca yu loo ji'i lcaa na bi'. ⁹ Pana cua jlo ti' na ñi'ya ngua ji'i Jesús nu ngua li', cha' xti ti tyempo ngua lcaa xca' ji'i ycuí' Ndyosi loo la ji'i ycuí' Jesús. Ngujui yu lo crusi cuentya ji'i lcaa ñati' chalyuu, xqui'ya cha' xcui' tso'o tsa ndu'ni ycuí' Ndyosi lo'o na. Lo'o jua'a ndube tsa ti' na ñi'ya ndyaca ji'i yu juani, cha' tso'o tsa ndyu'ni chi' ngu' loo yu; ndyu'ni tlyu ngu' ji'i yu xqui'ya cha' cua ngujui yu, xqui'ya cha' ti' tsa ngua ti' yu cuentya ji'na.

¹⁰ Clio ngüiñá ycuí' Ndyosi lcaa ca na nu ntsu'u chalyuu, jua'a tya ña'asi' Ni lcaa na; lo'o jua'a nti' Ni cha' tyalaa ca ta'a na nu laca na sñi' Ni ca su tso'o tsa ca su ntucua ycuí' Ni. Bi' cha' clyo ndulo tsa cha' ji'i Ni cha' tye lcaa cña nu ngua'ni Jesucristo; lo'o nu juani cua ngulaá na ji'i nu cuxi xqui'ya Jesús, masi ti' tsa ngua ti' yu lo'o ngua'ni yu cña bi'.

¹¹ Na cua ngua'ni lubii Jesús ji'í cresiya ji'í ñati chalyuu, bi' cha' juani laca ycuí' Ndyosi Sti na; lcaa na nu cua ngua lubii cresiya ji'na xqui'ya Jesús ni, ntsu'u sca ti Sti na lo'o ycuí' Jesús, cha' laca ycuí' Ndyosi Sti na juani. Lo'o jua'a ná ndube ti' Jesús, nchcui' yu cha' tya'a ycuí' yu laca na. ¹² Cua nscua tsaca cha' nu cua nacui' yu ndi'ya:

Ndyosi Sti na', tso'o ti chcui' na' cha' jinu'u su ndi'í na' lo'o ngu' tya'a na'; cula tu'ba na' jii lo'o cua'ni tlyu na' jinu'u ca su ndyu'u ti'í lcaa ñati.

¹³ Lo'o jua'a chaca cha' nacui' yu ndi'ya:

Lo'o na' xñi na' cha' ji'í ycuí' Ndyosi Sti na', nacui.

Lo'o li' nchcui' yu chaca quiya' ndi'ya:

Nde ti ndi'í ya, cha' stu'ba ti ndi'í na' lo'o sñi' na' nu cua nda ycuí' Ndyosi 'na.

Jua'a nchcui' cha' nu cua nscua lo quityi cusu' bi'.

¹⁴ Nu na, ñati chalyuu na ni, sca ti cuaña' na, sca ti tañi na lo'o ngu' cusu' ji'na, jua'a lo'o ngu' tya'a na. Ca ta'a na nu cua ngusñi na cha' ji'í Jesús laca na ñati chalyuu; bi' cha' lo'o nu Jesús bi' ngua yu ñati, cha' li' ngua ji'í yu ngujuii yu cuentya ji'na. Sca ti jua'a ngujui ñi'ya tyijiloo yu ji'í nu xña'a nu nclyo cña nde ca bilyaa, su nti' nu xña'a bi' cha' tsa cresiya ji'í lcaa ñati. ¹⁵ Lo'o jua'a ngua'ni lyaá yu ji'í ñati nu ntsii tsa cha' cajaa ngu'; lcaa tsa lo'o ñaa ngu' bi' chalyuu, cuxi ti ndi'í ngu' bi', ti'í tsa cña nti' ngu', xqui'ya cha' xcui' na ntsii tsa ngu' si cajaa ngu'. Ngua'ni tye Jesús cha' ntsii ngu' jua'a, ndu'ni yu cha' tso'o ti tyi'í ngu' bi' juani. ¹⁶ Ná yaa Jesús chalyuu cha' xtyucua yu ji'í ngu' xca ji'í Ni nde cua; cuentya ji'na ñati chalyuu na yaa Jesús, cha' xtyucua yu ji'na ngua ti' yu, cha' ca ta'a na laca na tya'a ñati ji'í jyo'o Abraham, masi cua lijya na chalyuu tiya' la xi. ¹⁷ Bi' cha' lacua, stu'ba ti ntsu'u cha' ji'í Jesús lo'o ñati ji'í ycuí' nde chalyuu. Ngujuii yu lo crusi cuentya ji'na, lo'o juani ntucua yu ca slo ycuí' Ndyosi cha' chcui' yu lo'o Ni, cha' cuityi Ni qui'ya nu ntsu'u ji'na. Juani laca Jesús ñi'ya laca sca sti jo'ó nu laca loo la nu ndy'u tsa ti' ji'na, nu jua'a tso'o tsa ndu'ni tya'na ti' ji'na. ¹⁸ Juani taca cua'ni lyaá Jesús ji'í ñati lo'o ndyojolaqui nu cuxi ji'í; nchca ji'í yu cua'ni jua'a, xqui'ya cha' lo'o ji'í ycuí' yu ngua ti' nu cuxi cua'ni ngana ji'í, cha' lo'o ycuí' yu ngua tii yu ji'í cha' ti'í lo'o yaa yu nde chalyuu.

3

Ná stu'ba Moisés lo'o Jesús

¹ Cu'ma tya'a ngusñi na cha' ji'í Cristo, cu'ma nu cua ngusubi ycuí' Ndyosi ji'í ma, culacua tso'o ti' ma tilaca laca Jesucristo. Cua nda ycuí' Ndyosi Sti yu ji'í yu cha' yaa yu nde chalyuu, lo'o nu juani laca yu ñi'ya laca sti jo'ó nu laca loo la cuentya ji'na, cha' ngusñi na cha' ji'í ycuí'. ² Ndaquiya' Jesús lcaa cña nu ngulo ycuí' Ndyosi Sti yu ji'í yu, ndy'u ti' yu ji'í ycuí' Ni nu nguane ji'í yu cha' caa yu nde chalyuu tya clyo. La cui' jua'a ndaquiya' jyo'o Moisés ji'í cña nu ngulo ycuí' Ndyosi ji'í nu ngua sa'ni bi'. ³ Pana juani lye la ndu'ni tlyu na ji'í Jesús, cha' ná stu'ba jyo'o Moisés lo'o yu bi'. Ñi'ya laca lo'o ndye ndya' sca ni'í ni, tso'o tsa nchcui' ngu' cha' ji'í cuityi nu ngüiñá ji'í ni'í bi', masi ná nchcui' lye ngu' cha' ji'í ycuí' ni'í; la cui' jua'a laca lo'o Jesús ni, lye la ndy'u ti' ngu' ji'í ycuí' Jesús, masi nga'aa lye ndy'u ti' ngu' ji'í nu Moisés bi'. ⁴ Cua ña'a ca ni'í nu ndiñá ñati ni, cua ntsu'u xu'na ni'í bi'; pana ycuí' Ndyosi ngüiñá lcaa ca na, lo'o lcaa ca chalyuu, lo'o lcaa ñati nu ndi'í chalyuu. ⁵ Tso'o tsa cña nu ngua'ni nu Moisés bi' lo'o ngua yu cña sa'ni, cha' cuentya ji'í ñati ji'í ycuí' Ndyosi nde chalyuu ngua yu cña; nchcui' tsa jyo'o bi' lcaa cha' nu ngua ti' ycuí' Ndyosi cha' chcui' Ni lo'o ngu' bi'. ⁶ Pana nu Cristo bi' ni, tso'o la cña ndu'ni yu, xqui'ya cha' laca yu Sñi' ycuí' Ndyosi, lo'o jua'a laca yu loo ji'í lcaa ñati nu ntsu'u cuentya ji'í Ni. La cui' ñati ji'í ycuí' Ni laca na, si ña'a ti ná ntsii na ña'a cuayá' tye chalyuu ji'na, si ña'a ti tya tso'o ntsu'u tyiquee na laja lo'o ndu' ti' na ji'í Cristo cha' cua'ni lyaá lyiji yu ji'na.

Caja ñi'ya nu tso'o ti tyi'í tyiquee na, si taquiya' na ji'í cha' nu nchcui' ycuí' Ndyosi

⁷ Lo quityi cua nscua sca cha' nu nda Xtyi'í ycuí' Ndyosi lo'o ñati sa'ni. Ndi'ya nchcui' Ni lo'o ngu' tya li':

Juani ti cua'a jyaca mā jil'i cha' nu nda na' lo'o mā:

⁸ Nga'aa tyu'u cha' cuxi tyiquee mā ña'a mā 'na chaca quiya', ni nga'aa cua'ni mā ñi'ya nu ngua'ni jyo'o cusu' jil'i mā tsaca quiya' nu ngua sa'ni la. Nu ngua li' lye tsa ngusuu tya'a ngu' lo'o na' ca ne' quixi' su nguta'a yu'u ti ngu', nacui Ni.

Nu ngua li' ngua ti' ngu' cua'ni cuayá' ngu' 'na, si cua'ni tyaala na' jil'i ngu'.

⁹ Ngua ti' jyo'o cusu' jil'i mā cha' cua'ni cuxi ngu' lo'o na' nu ngua li'; cua nxyí' lo'o ti ngu' 'na tyucui tu'ba yija, masi na'a ngu' lcaa cha' tlyu nu cua ngua'ni na' cuentya jil'i ngu' lcaa yija bi', nacui Ni.

¹⁰ Bi' cha' ngua ñasi' tsa na' jil'i ngu' bi' li'.

Ni na' li': "Xcui' cuxi ti ncyacua ti' ngu' bi', ná ntaja'a ngu' tsiya' ti cha' tyanu cha' jna' ne' cresiya jil'i ngu';

ná ntaja'a ngu' cua'ni ngu' ñi'ya nu ni na' jil'i ngu' cha' cua'ni ngu'", nacui na' li'.

¹¹ Ngua ñasi' tsa na' jil'i ngu' bi' li', ña'a cuayá' lye tsa nchcui' na' lo'o ngu' bi' li':

"Nga'aa tyalaa mā ca slo na' cha' tyi'i tso'o ti mā lo'o na'".

Jua'a ntsu'u cha' nu nda ycuí' Ndyosi lo'o ngu' tya li'.

¹² Cu'mā tya'a ngusñi na cha' jil'i Jesús, ña'asij mā jil'i ycuí' ca mā, cha' ni tsaca mā ná tya'achu' mā jil'i cha' jil'i ycuí' Ndyosi nu lu'ú ca, cha' ná caca cuxi cresiya jil'i mā, ñi'ya si nga'aa taquiya' mā cha' jil'i Ni. ¹³ Ná tso'o si cñilo'o nu cuxi jil'i mā, lo'o li' xana caca cuxi cresiya jil'i mā. Bi' cha' lcaa tsā nga'a cha' xtyucua mā jil'i tya'a mā, cha' tyanu tachaa la cha' jil'i Jesús ne' cresiya jil'i ngu' tya'a mā, cha' ná cñilo'o nu cuxi jil'i mā tyucui lo'o tya ndi'i ti mā chalyuu. ¹⁴ Lcaa na lo'o tya'a na, tya ntsu'u cha' jil'i na lo'o Cristo si ña'a ti xñi na cha' jil'i Ni ña'a cuayá' nu tye chalyuu jil'i na, la cui' ñi'ya lo'o jlyu ti' na jil'i yu nu ngua tya clyo.

¹⁵ Ndi'ya nchcui' ycuí' Ndyosi cha' nu nscua lo quityi bi':

Juani ti cua'a jyaca mā jil'i cha' nu ta na' lo'o mā:

Nga'aa tyu'u cha' cuxi tyiquee mā ña'a mā 'na chaca quiya', nga'aa cua'ni mā ñi'ya ngua'ni jyo'o cusu' jil'i mā tsaca quiya' tya sa'ni la; nu ngua li' lye tsa ngusuu tya'a ngu' lo'o na'.

¹⁶ Lcaa ñati' nu cua ndyalo'o Moisés jil'i nu lo'o ngutu'u ngu' ca loyuu Egipto ni, bi' ñati' ngua nu cua ndyuna cha' nu nchcui' ycuí' Ndyosi lo'o ngu' nu ngua li', pana lye tsa ngusuu tya'a ngu' lo'o Ni li'; ¹⁷ bi' cha' ngua ñasi' tsa ycuí' Ndyosi jil'i ñati' bi' tyucui tyempo lo'o ngutu'u scua tu'ba yija, bi' cha' ndyanu tyijya jyo'o bi' jua'a ti to' tyucui ca ne' quixi' ca su nguta'a yu'u ti ngu'. ¹⁸ Cua lye tsa nchcui' Ni cha' jil'i ngu' nu ngusuu tya'a lo'o Ni: "Nga'aa tyalaa ngu' bi' ca slo na', cha' tyi'i tso'o ti ngu' ca nde", nacui Ni li'.

¹⁹ Nchca cuayá' ti' na lacua, cha' nga'aa ndyalaa ngu' bi' ca su nacui Ni jil'i ngu' cha' tsaa ngu', xqui'ya cha' nga'aa ndaquiya' ngu' cha' jil'i ycuí' Ndyosi.

4

¹ Cha' nu laca juani, cua nguxtyanu Ni sca cha' lo'o na, cha' taca tyalaa na ca slo Ni, cha' tyi'i tso'o ti na ca bi'. Tso'o si cube ti' na jil'i lcaa ngu' tya'a na, cha' ná tyu'utsu' ni tsaca ngu' jil'i tyucui liñi nu tsa ca su tyi'i na lo'o ycuí' Ndyosi. ² Ñi'ya lo'o ndyuna jyo'o cusu' bi' cha' tso'o nu nchcui' ycuí' Ndyosi lo'o ngu' cha' clyá' ngu', la cui' jua'a cua ndyuna na cha' tso'o nu nchcui' Jesús. Pana nu jyo'o bi' ni, ná ngua tso'o cresiya jil'i ngu', masi cua ndyuna ngu' cha' bi', xqui'ya cha' ná jlyu ti' ngu' cha' bi', ná ngusñi tso'o ngu' cha' bi'. ³ Nu lo'o ngusñi na cha' jil'i Ni, li' taca tyalaa na slo ycuí' Ndyosi cha' tyi'i tso'o ti na ca bi'. Pana ñi'ya nu nscua lo quityi re, jua'a ngua cha' jil'i jyo'o bi', cha' nchcui' ycuí' Ndyosi ndi'ya:

Ngua ñasi' na' li', nacui Ni. Lye nchcui' na' jil'i ngu' bi',

cha' ná tyalaa ngu' bi' ca slo na', cha' ná tyi'i tso'o ti ngu' ca nde.

Nacui ycuí' Ndyosi jua'a, masi cua ndye lcaa cña jil'i ycuí' Ni tya lo'o ndya' chalyuu. ⁴ Cua nscua sca cha' lo quityi cusu' nu nchcui' cha' jil'i tsā nchca cati, tsā ndi'i cña' ti na. Ndi'ya nacui quityi:

Nguti'ĩ cña' ycuí' Ni ts̄a nu nchca cati li', cha' ná ngua'ni Ni cña ts̄a bi' li'.

⁵ Pana ndi'ya nchcui' lo quityi nu nscua jyo'o bi':

Nga'aa tyalaa ngu' bi' ca slo na' cha' tyi'ĩ tso'o ti ngu' ca nde.

⁶ Bi' ñatĩ laca nu clyo ndyuna cha' tso'o nu cua nchcui' Ni lo'o ngu', cha' clyaá ngu' ji'ĩ nu cuxi, lo'o li' ná ngua tyalaa ngu' bi' ca slo ycuí' Ndyosi, ná ngua tyi'ĩ tso'o ti ngu' ca su nacui' Ni cha' tyi'ĩ ngu', xqui'ya cha' ná ntaja'a ngu' bi' taquiya' ngu' cha' bi'. Pana tya lyiji xi cha' tyu'u ti'ĩ lcaa ñatĩ nu nscua cha' tyi'ĩ tso'o ti ca slo ycuí' Ndyosi; ⁷ tya nda la Ni xi tyempo ji'na, cha' juani ti tya taca cuna na cha' bi'. Cua ngua tyu'u yija tya lo'o ngujuui jyo'o Moisés bi', nu lo'o nchcui' ycuí' Ndyosi lo'o David. Ndi'ya nacui' Ni:

Juani ti cua'a jyaca mā ji'ĩ cha' nu nda na' lo'o mā,
ná tyu'u cha' cuxi tyiquee mā ña'a mā jna'.

⁸ Nu ngua cua sa'ni bi', ná ngua ji'ĩ jyo'o Josué tyalo'o yu ji'ĩ ñatĩ bi' sca ti quiya' ca su ndi'ĩ ycuí' Ndyosi; bi' cha' tiya' la tya nda la Ni xi tyempo cha' cuna na cha' bi'. ⁹ Lo'o juani ni, si ña'a ti tya xñi tso'o na cha' ji'ĩ ycuí' Ndyosi, tya taca tyi'ĩ tso'o ti na lo'o Ni li', ñi'ya lo'o ngua'a cña' ycuí' Ni ts̄a nchca cati bi'. ¹⁰ Masi tye cña ji'na nde chalyuu, tsa na ca slo ycuí' Ndyosi, li' taca tyi'ĩ tso'o ti na lo'o Ni ca bi', ñi'ya nu nguti'ĩ ycuí' Ndyosi lo'o ngua'ni tye Ni cña ji'ĩ Ni lo'o ngua ts̄a nchca cati bi'. ¹¹ Lcaa ts̄a cua'ni cña ti' na lacua, cha' ña'a ti tyu'u cha' ji'na lo'o ycuí' Ni, cha' taca tyi'ĩ tso'o ti na. Ná cua'ni na ñi'ya nu ngua'ni jyo'o cusu' bi', nu ná ndaquiya' tsiya' ti ji'ĩ ycuí' Ndyosi, cha' li' ná ngua tyalaa ngu' bi' ca su nacui' Ni cha' tsa ngu'.

¹² Lcaa cha' nu nchcui' ycuí' Ndyosi lo'o ñatĩ ni, ñi'ya nti' sca na lu'ú, jua'a laca cha' bi'. Lcaa tyempo ndu'ni bi' cña ne' cresiya ji'ĩ ñatĩ nu cuna cha' bi'. Laca cha' bi' ñi'ya si laca sca xlyu nu cha tsa tu'ba tyucuaa chu'; ndu'ni bi' cha' saala cuaña' na ña'a cuayá' nu tyalaa ca su ntsu'u tyijya na, ña'a cuayá' tyaca' ycuia nu ntsu'u ne' tyijya na. La cui' jua'a laca lo'o cuna na cha' ji'ĩ ycuí' Ndyosi bi', na nchcui' ca'a ti cha' bi' ji'ĩ tyucui' ña'a na, jua'a lo'o cresiya ji'na. Lo'o nduna na sca cha' nu nchcui' ycuí' Ndyosi lo'o ñatĩ, liñi tsa quijeloo cha' ji'ĩ Ni, lcaa cha' nu ntsu'u tyiquee na cha' caja ji'na, lcaa cha' nu nclyacua ti' scaa na. ¹³ Ná taca tyu'u cuaana ti cha' tyiquee na, ni tsaca cha' nu ntsu'u ji'na, cha' ná ca cuayá' ti' ycuí' Ndyosi ji'ĩ cha' bi'. Ná taca. Ña'a Ni ji'ĩ lcaa ñatĩ nu cua ngüiñá Ni, nu cua ngusta Ni chalyuu; nchca tii Ni lcaa cha' nu ntsu'u ji'na. Ná taca cua'ni na ni sca cña ca slo ycuí' Ndyosi cha' tyu'u cuatsi' ti sca cha', cha' nga'a cha' xacui' na cha' ji'ĩ ycuí' Ni cuentya ji'ĩ lcaa cña nu ngua'ni scaa na nde chalyuu, nu lo'o tye chalyuu ji'na.

Sti jo'ó cuentya ji'na ca slo ycuí' Ndyosi laca Jesús

¹⁴ Lo'o cua ngusñi na cha' ji'ĩ Jesús, li' nga'a cha' cua'ni na cha' tso'o ti tyanu cha' bi' ne' cresiya ji'na. Cua laca ntsu'u sca sti jo'ó nu laca loo la nu ndu cuentya ji'na; Jesús laca bi', nu sca ti Sñi' ycuí' Ndyosi laca yu. Cua ndyaa Jesús ca su ndi'ĩ ycuí' Ndyosi Sti yu; juani ndu Jesús slo Ni, nchcui' cha' ji'na lo'o Ni. ¹⁵ Laca Jesús sti jo'ó nu laca loo la cuentya ji'na, lo'o jua'a tya'na tsa ti' Jesús ña'a yu ji'na. Cua jlo ti' yu cha' ntsu'u tsa quiya' lo'o cua cua'ni ti nu cuxi ngana ji'na, cha' nu lo'o tya ndi'ĩ Jesús lo yuu chalyuu, la cui' jua'a lye tsa ngua'ni cuayá' nu xña'a ji'ĩ yu, si cua'ni yu cha' cuxi. Pana nu Jesús bi' ni, ni sca cha' cuxi ná ngua'ni yu, bi' cha' taca caca yu sti jo'ó nu laca loo la cuentya ji'na, cha' jlo ti' Jesús ñi'ya nñilo'o tsa nu xña'a ji'na. ¹⁶ Ná cutsji na tsiya' ti lacua, tyucui tyiquee na jña na sca cha' ji'ĩ ycuí' Ndyosi ca su tlyu ca su laca Ni loo; chcui' na lo'o ycuí' Ndyosi nu xcui' tso'o tsa ndu'ni lo'o ñatĩ, cha' cui'ya Ni cha' clyu ti' ji'na, cha' xtyucua Ni ji'na, masi la cui' ca hora nu lyiji tsa cha' ji'na.

5

¹ Xa' la xu'na sti jo'ó nu ndi'ĩ nde chalyuu ni, nsubi ngu' ji'ĩ tya'a ngu' tilaca caca xu'na sti jo'ó, cha' caca yu bi' cña ji'ĩ ycuí' Ndyosi cuentya ji'ĩ ñatĩ. Nsta sti jo'ó bi' msta nu lijya lo'o xa' ñatĩ ji'ĩ lo mesa ji'ĩ ycuí' Ndyosi, jua'a ndijña tsa yu cha' clyu ti' ji'ĩ Ni xqui'ya qui'ya nu ntsu'u ji'ĩ ñatĩ bi' li'. ² Ñatĩ chalyuu ti laca sti jo'ó bi'; lo'o ycuí' yu ntsu'u cha' cuxi nu ndyu'ni yu, bi' cha' tso'o ti nchcui' yu lo'o ñatĩ nu ná nduna tsiya' ti, nu ndyu'ni

tsa cha' cuxi. ³ La cui' tyempo lo'o ndyu'ni yu bi' cña cuentya ji'i xa' ñati, la cui' jua'a cuentya ji'i ycu' ca yu nga'a cha' ña yu cha' clyu ti' ji'i ycu' Ndyosi, xqui'ya qui'ya nu ntsu'u ji'i ycu' yu.

⁴ Ni sca ñati ná ntsu'u chacuayá' cha' caca yu xu'na sti jo'ó hora nu nti' ti yu cha' caca yu cña bi'; ycu' Ndyosi laca nu nsubi tilaca nu tso'o cha' caca xu'na sti jo'ó cuentya ji'i Ni, ñi'ya ngusubi Ni ji'i jyo'o Aarón cha' ngua yu xu'na sti jo'ó. ⁵ Lo'o Cristo ni, laca Ni sti jo'ó nu laca loo la cuentya ji'na; si'i cha' ji'i ycu' ti Ni ndu'ni Ni jua'a, cha' ná ngüijña Ni cha' ji'i ycu' Ndyosi Sti Ni cha' caca tlyu la Ni. Ycu' Ndyosi laca nu cua nchcui' lo'o Sñi' Ni tya clyo:

Sñi' na' laca nu'u; ycu' na' cua nda na' chalyuu jinu'u, cha' laca nu'u Sñi' na'.

Jua'a cha' nda Ni lo'o Cristo. ⁶ Lo'o li' cua nchcui' ycu' Ni chaca cha' ndi'ya:

Lcaa ca tyempo caca nu'u sti jo'ó;

la cui' ñi'ya nu ngua'ni jyo'o Melquisedec nu ngua cua sa'ni la, jua'a cua'ni nu'u cuentya ji'i ñati juani.

⁷ Nu lo'o tya ndi'i Jesús lo yuu chalyuu, tyuu tsa quiya' ngusi'ya tsa yu lo'o nchcui' yu lo'o ycu' Ndyosi Sti yu; lye tsa ngua ti' cresiya ji'i yu lo'o ngüijña yu cha' ji'i Ni, cha' nchca tsa ji'i ycu' Ndyosi. Ngua ji'i Ni cua'a ji'i ñati cha' ná cjuui ngu' ji'i Jesús nquicha'; pana ndyuna Ni cha' nu nchcui' Jesús lo'o Ni, cha' ntaja'a yu cua'ni yu lcaa cña nu nti' ycu' Ndyosi Sti yu. ⁸ Bi' cha' ndaquiya' Jesús lcaa cña nu nti' ycu' Ni cha' cua'ni yu. Nchcube' tsa yu lo'o nguti'i yu nde chalyuu; masi nu sca ti Sñi' ycu' Ndyosi laca yu, pana tya ngua tsa'a la yu cua ña'a ca cña nu cua'ni yu cuentya ji'i Ni. ⁹ Tiya' la li', lo'o cua ngua lcaa cha' ji'i Jesús cha' cua ngua'ni yu cña nu cua nda ycu' Ndyosi ji'i yu cha' cua'ni yu, tya li' ntucua quiya' cha' cua'ni lyaá Jesús ji'i cua ña'a ca ñati chalyuu nu tyaja'a cua'a jyaca ji'i cha' nu cua nchcui' yu lo'o; ná tye tsiya' ti cha' cua'ni lyaá Ni ji'na ji'i cha' cuxi nu ntsu'u ji'na. ¹⁰ Bi' cha' cua nacui' Ni cha' laca Jesús sti jo'ó nu laca loo la; la cui' ñi'ya nu ngua'ni jyo'o Melquisedec nu ngua cua sa'ni la, jua'a cua'ni Jesús cuentya ji'na juani.

Caca cuxi cha' ji'na si tya'achu' na ji'i Jesús

¹¹ Cua quiña'a tsa cha' nti' ya chcu' ya lo'o ma cha' ji'i Cristo, cha' quiña'a tsa cha' tya lyiji ca cuayá' ti' ma. Pana ná nchca culu'u tso'o ya lcaa cha' bi' ji'i ma; tlyu tsa cña caca, xqui'ya cha' ycu' cu'ma ná ndyu'ni yala ma cha' ca cuayá' ti' ma cha' bi'. ¹² Tya sa'ni tsa ngua lo'o ndyuna ma cha' ji'i Cristo tya clyo; cua nteje tacui tyuu tsa tyempo, ña'a cuayá' taca caca ma mstru cuentya ji'i Cristo nquicha', pana ña'a ti ndi'i ma juani. Tya nti' cha' culu'u la ngu' ji'i ma tya chaca quiya' ñi'ya ntucua quiya' cha' ji'i ycu' Ndyosi, la cui' cha' nu ngua ti' Ni cha' cacha' Ni ji'i ñati chalyuu. Ñi'ya ndu'ni sca cubi' nu tya ntyi', cha' bilya cacu bi' tyaja, jua'a ndyu'ni ma, cha' ná nchca ca cuayá' ti' ma cha' ji'i ycu' Ndyosi bi'. ¹³ Tya cuañi' tsa ngu' nu tya ntyi'; la cui' jua'a laca cu'ma, cha' ná jlo ti' ma tsiya' ti ñi'ya nga'a cha' cua'ni ma lo'o ngua tso'o cresiya ji'i ma cuentya ji'i Jesús, masi ntsu'u cha' tso'o nu nga'a cha' cua'ni ma juani. ¹⁴ Ñati nu cua nguluu xi laca nu ndacu tyaja; lo'o cu'ma caca jua'a, si qui'i ma cha' culacua tso'o ti' ma ñi'ya laca sca cha', si cha' tso'o laca, si cha' cuxi laca.

6

¹ Cua'ni yala na lacua, cha' cuna tso'o na lcaa cha' nu ntsu'u ji'i Cristo; cua'ni na cha' caca na ñati nu nclacua tso'o ti ti', cha' ná tso'o si xcui' na nchcui' na ji'i cha' nu ngua tsa'a na tya clyo ti. Juani cua jlo tso'o ti' na macala ntucua quiya' cha' ji'i Cristo: cua nchcui' na ñi'ya caca tyu'utsu' na ji'i cha' cuxi nu ngua'ni na tya sa'ni la, ñi'ya caca xñi na cha' ji'i Cristo; ² jua'a cua nchcui' na ñi'ya caca tyucuatya na chacuayá' ji'i Cristo, ñi'ya caca sta ya' ngu' hique na chacuayá' ji'i Cristo; cua nchcui' na cha' tya tyu'ú na chaca quiya' nde loo la, masi cua ngujui na, cha' li' ntsu'u cha' cua'ni cuayá' Ni ji'i lcaa na lo'o tya'a na. ³ Lo'o nu juani ni, nga'a cha' cua'ni yala ti na cha' taquiya' na lcaa cha' ji'i Jesús nu tya lyiji xñi tso'o na; jua'a cua'ni na lacua, si tya ta la ycu' Ndyosi xi chalyuu ji'na.

⁴ Ná caja ñi'ya cua'ni na lo'o ñati nu nguxtyanu tsiya' ti ji'i cha' bi'. Cua jlo ti' ngu' ñi'ya laca lo'o cua ndyaala hique ngu' cha' ngulacua tso'o ti' ngu', jua'a cua jlo ti' ngu' cha' tso'o tsa cua ña'a ca cha' nu nda ycu' Ndyosi yaa slo ngu'. Lo'o ngu' bi', cua ngua'ni Xtyi' ycu' Ndyosi cña ne' cresiya ji'i ngu' xqui'ya Jesús nquicha'. ⁵ Cua jlo ti' ngu' bi', cha' cua na'a ngu' cha' tso'o tsa lcaa cha' nu nacui Ni ji'na cha' cua'ni Ni lo'o na; cua na'a ngu' bi', cha' tlyu tsa cha' nu ndyaca lo'o cua nguxana tyalaa chalyuu cucui ji'i ycu' Ndyosi ca su ndi'i ngu'. ⁶ Lo'o li' cua ndya'achu' ngu' bi' ji'i Jesús. Nga'aa caca cua'ni na cha' chaca quiya' xñi tso'o ngu' bi' cha' ji'i Jesús; xcui' na nda ngu' bi' cha' ti' ji'i Jesús nu sca ti Sñi' ycu' Ndyosi, cha' ndyu'ni ngu' ñi'ya laca si ntyiji' ca'a ngu' ji'i Jesús lo crusi chaca quiya', cha' xa' xtyi' lo'o ti ñati chalyuu ji'i yu. ⁷ Ñi'ya nti' sca yuu tso'o su ndyu'ni ngu' cña ni, lu'ba ti nda'ya tyo ndyalú lo yuu bi'; ndy'yu yuu hitya tyo bi' li', cha' jua'a nxyucua ycu' Ndyosi ji'i yuu cha' tyucua na cuiñi nu cua ndyataa lo yuu, cha' cua'nijo'o ji'i ngu' nu ndyu'ni cña bi'. ⁸ Pana ná tso'o yuu tsiya' ti si tyucua xcui' quixi', xcui' yaca quiche'; xtyanu ngu' ji'i yuu nu ndu'ni jua'a, cha' ñi'ya laca si cua ngusta ycu' Ndyosi yabe' ji'i yuu bi', jua'a ndyu' cha'. Nga'a cha' cua'a ngu' quii' lo yuu bi', cha' tye tyaqui lcaa na cuxi nu ntsu'u ca ndacua. Ñi'ya nu caca ji'i yuu nu ná tso'o tsiya' ti bi', jua'a caca cuxi ji'na si xtyanu na cha' ji'i Jesús.

Ña'a ti tya xñi tso'o na cha' ji'i ycu' Ndyosi, cha' ná xtyanu chca Ni ji'na

⁹ Cu'ma tya'a tso'o na, nu ntsu'u tsa tyiquee ya ña'a ya ji'i ma, nga'aa ntsu'u cha' culacua ti' ya cha' ji'i ma jua'a, masi nchcui' ya ñi'ya nu cua nchcui' ca ti ya. Cua jlo ti' ya cha' tso'o ti ndyaca ji'i ma juani, tya lo'o ngua'ni lyaá Jesús ji'i ma ji'i nu cuxi. ¹⁰ Lo'o jua'a liñi tsa ndu'ni ycu' Ndyosi lo'o na. Ná clyaa ti' Ni lcaa cha' tso'o nu cua ndyu'ni ma, nu lo'o nxyucua ma ji'i ngu' tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús, cha' cua quiña'a xi cña ndyu'ni ma cuentya ji'i ngu' bi'. Xqui'ya cha' ndyu'ni ma jua'a, bi' cha' jlo ti' xa' ñati cha' ntsu'u tsa tyiquee ma ji'i Jesús, cha' ña'a ti tya ndyu'ni ma cha' tso'o lo'o ngu' juani. ¹¹ Tso'o si ña'a ti tya cua'ni ma tyucui tyempo nde loo la nti' ya, cha' ndu' ti' ma ji'i ycu' Ndyosi ña'a cuayá' tyu'u tucua lcaa cha' nu cua nchcui' Ni lo'o ma. ¹² Ná nti' ya cha' caca taja ma; na cua nti' ya cha' cua'ni ma ñi'ya nu ngua'ni xa' la tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús tya clyo la, nu cua ndalo tsa tyiquee cha' ndu' ti' ngu' ji'i ycu' Ndyosi. Bi' cha' cua ngujui lcaa cha' ji'i ngu', ñi'ya nu nacui Ni cha' tyacua ji'i ngu'.

¹³ Nu ngua sa'ni la lo'o ngüñi cha' ji'i ycu' Ndyosi lo'o jyo'o Abraham, li' ngulotu Ni xtañi ycu' Ni lo'o nacui Ni ndi'ya ji'i nu cusu' bi': “Chacuayá' ji'i ycu' ca ti na' cua'ni na' cña bi' cuentya jinu'u”, nacui Ni. Nga'aa ntsu'u la xa' ñati nu tlyu la cha' ji'i que ycu' Ndyosi, bi' cha' ngulotu Ni xtañi ycu' Ni, cha' quiñi cha' ji'i Ni lo'o Abraham bi'. ¹⁴ Xa' nchcui' Ni lo'o jyo'o bi' li': “Chañi cha' nu chcui' na' lo'o nu'u, cha' tso'o tsa cua'ni na' lo'o nu'u, cha' quiña'a tsa ñati jinu'u tyatu nde lo yuu tyempo ca nde loo la”. Jua'a nacui Ni nu ngua li'. ¹⁵ Ndalo tsa tyiquee Abraham bi' li', cha' ndu' ti' yu ji'i cha' nu nda ycu' Ndyosi lo'o yu; bi' cha' ngutu'u tucua lcaa cha' ji'i yu, ñi'ya nu cua nacui Ni ji'i yu cha' caca ji'i. ¹⁶ Ndi'ya ndu'ni ñati chalyuu: Si nti' ngu' cha' tyanu tachaa sca cha' nu cua quiñi ti ji'i ngu' lo'o tya'a ngu', li' ncloty ngu' tañi sca jo'ó, masi xtañi sca ñati tlyu laja lo'o nda ngu' cha'; ná caja ñi'ya xuu tya'a ngu' cuentya ji'i cha' bi' li'. ¹⁷ La cui' jua'a ngua'ni ycu' Ndyosi. Ngua ti' Ni cacha' liñi Ni ji'i ngu' ñi'ya nu caca cha' bi' ji'i ngu' bi' ca nde loo la, cha' ca cuayá' ti' ngu' cha' nga'aa tya'achu' Ni tsiya' ti ji'i sca cha' nu cua nacui Ni tsaca quiya'; bi' cha' xtañi ycu' Ni ngulotu Ni clyo, cha' jua'a ngüñi cha' ji'i Ni lo'o jyo'o bi'. ¹⁸ Xqui'ya lcaa cha' bi' cua jlo ti' na cha' ná nga'a cha' cha'a tsiya' ti sca cha' nu cua nacui ycu' Ndyosi cha' caca, cha' ná nti' Ni cñilo'o Ni ji'na tsiya' ti. Tso'o ti ndi'i tyiquee na juani, cha' ni sca cha' cuxi ná taca xcutsii ji'na, xqui'ya cha' jlya ti' na cha' nu nda ycu' Ndyosi lo'o na; cua ngua'ni Ni cha' ndyaca tlyu la tyiquee na, cha' xñi tso'o na lcaa cha' nu cua nchcui' Ni lo'o na ña'a cuayá' nu tyu'u tucua cha' bi'. ¹⁹ Ñi'ya nti' chcuá ngratu nu nsalú ngu' nde siyu' yaca ni'i, cha' tachaa ti xñi ca'a chcuá bi' ji'i quee nde siyu' hitya, cha' tyacui se'i ti yaca ni'i bi' lo hitya, cha' ná caca tyu'utsu' yaca ni'i bi'

tsiya' ti li'; la cui' jua'a ndu'ni Jesús lo'o na, cha' ndu'ni yu cha' tyanu tachaa cha' ji'i ycuil' Ni ne' cresiya ji'na, cha' ná tya'achu' na ji'i Ni tsiya' ti. Cua ndyalaa Jesús nde cua, ñi'ya laca si cua nteje tacui yu tasá tlyu nu ndacui cla'be ne' laa tonu; juani cua ndyaa tucua yu la cui' ca su ntucua ycuil' Ndyosi. ²⁰ Cuentya ji'na, cua ndyaa Jesús ca bi' nde loo la, cha' taca xtyucua yu ji'na. Ná nga'a cha' tye cha' laca Jesús sti jo'ó nu laca loo la cuentya ji'na; la cui' ñi'ya nu ngua'ni jyo'o Melquisedec nu ngua sa'ni, jua'a cua'ni Jesús cuentya ji'na juani.

7

Ñi'ya ngua Melquisedec sti jo'ó, jua'a laca Jesús cuentya ji'na juani

¹ Nu jyo'o Melquisedec bi' ni, xu'na quichi Salem ngua nu cusu' bi'; cuentya ji'i ycuil' Ndyosi nu laca loo la ngua'ni yu cña cha' ngua yu sti jo'ó. Nu ngua tyempo bi' cua ndyaa lca'a jyo'o Abraham ji'i tyuu tya'a rey xña'a, cha' ngusuu tya'a yu lo'o ngu' bi', ndyujuii yu ji'i nu ngu' xña'a bi' li'. Tyucuii lo'o ñaa yu, li' ngutu'u nu Melquisedec bi' ndyaa to' tyucuii cha' tyacua tya'a lo'o nu Abraham bi'; ngulacua ji'i yu chacuayá' ji'i ycuil' Ndyosi li'. ² Bi' cha' ngusa'be Abraham lcaa yu'ba nu nquije ji'i yu chaca quiya', nu nguaana nu ngu' xña'a bi'; tii tya'a yu'be ngusa'be yu lcaa cha' bi', lo'o li' nda yu ña'a tsaca yu'be ji'i nu cusu' Melquisedec bi'. Ndi'ya ndyu'u xtañi nu cusu' bi': "xu'na quichi nu liñi ca ndu'ni", jua'a ndyu'u cha' bi' cha' cña ji'na; lo'o jua'a cha' xu'na quichi Salem ngua nu cusu' bi', bi' cha' taca hcui' na: "ti ti ndi'i cresiya ji'i ngu' xqui'ya nu xu'na ngu'", cha' jua'a ndyu'u xquicha' Salem cha'cña ji'na. ³ Ná nchcui' quityi ñi'ya naa sti xtya'a nu Melquisedec bi', jua'a ni sca cha' ná nscua lo quityi cuentya ji'i jyo'o cusu' ji'i nu cusu' bi'; ná nchcui' ni jacua' ngula, ni jacua' ngujuii. Ñi'ya ngua Melquisedec, jua'a laca Jesús, cha' lcaa tyempo laca yu sti jo'ó cuentya ji'na; pana Jesús ni, laca yu nu sca ti Sñi' ycuil' Ndyosi.

⁴ Culacua xi ti' mā lacua, ni cha' ngua nu cusu' bi' tlyu la que Abraham. Ji'i nu cusu' Melquisedec bi' cua nda jyo'o cusu' ji'na ña'a tsaca yu'be yu'ba, la cui' yu'ba nu cua nquije ji'i yu chaca quiya', nu nguaana nu ngu' xña'a bi'. ⁵ Chalyuu nu ngua sa'ni bi', sca ti nu ñati tya'a ji'i jyo'o Leví laca sti jo'ó; bi' ti ngu' nu nda ycuil' Ndyosi chacuayá' ji'i cha' xñi ngu' msta nu nda cua ña'a ca ngu' Israel ji'i ycuil' Ndyosi. Msta bi' laca sa yu'be lcaa cha' tso'o nu ntsu'u ji'i ngu'. Lo'o jua'a laca sti jo'ó bi' la cui' tya'a ñati lo'o tya'a quichi tyi ngu' nu cuentya ji'i Abraham. ⁶ Pana nu cusu' Melquisedec bi' ni, si'i tya'a ngu' Leví ngua Melquisedec bi' tsiya' ti, masi ngusñi yu msta nu cua nda Abraham ji'i ycuil' Ndyosi; li' ngulacua nu cusu' bi' ji'i Abraham, xqui'ya cha' cua ngüñi cha' ji'i ycuil' Ndyosi lo'o Abraham tya clyo la. ⁷ Bi' cha' cua jlo ti' na cha' tlyu la ngua jyo'o Melquisedec bi' que jyo'o Abraham; na cua ngulacua nu cusu' bi' ji'i jyo'o Abraham nu ngua li', bi' cha' tlyu la chacuayá' ntsu'u ji'i ycuil' nu cusu' bi' que Abraham. ⁸ Xcui' na ndyjii sti jo'ó nu nxñi msta nu nda ñati chalyuu ti ji'i ycuil' Ndyosi, tsa yu'be ti cha' tso'o nu ntsu'u ji'i scaa ngu' nda ngu' bi'; pana ná nscua lo quityi cusu' ni jacua' ngujuii nu Melquisedec bi', la cui' nu cusu' nu cua ngusñi msta nu nda Abraham nu ngua li'. ⁹ Taca ñacui' na cha' lo'o ycuil' jyo'o Leví cua nda msta ji'i nu Melquisedec bi' nu ngua tsá bi', masi tiya' la yaa nu Leví bi' chalyuu; la cui' jyo'o Leví nu ngua jyo'o cusu' ji'i lcaa tya'a ngu' Leví nu ngua'ni ngu' cña sti jo'ó, cha' ngusñi ngu' msta nu nda ñati chalyuu ji'i ycuil' Ndyosi. ¹⁰ Nu lo'o ndyacua tya'a Melquisedec lo'o Abraham, ñi'ya laca si lo'o Leví nda msta, jua'a ngua li', masi tya lyiji cala Leví chalyuu, xqui'ya cha' Abraham ngua jyo'o cusu' ji'i yu, cha' sñi' ste' Abraham ngua sti Leví bi'.

¹¹ Nu sti jo'ó nu yaa chalyuu tiya' la bi', la cui' jua'a tya'a ñati ji'i jyo'o Leví, nclyu'u qui'i ngu' bi' ji'i ngu' Israel cha' cua'ni ngu' lcaa cña nu ngulo ycuil' Ndyosi ji'i ngu'. Pana ná ndalo sti jo'ó bi' cua'ni tyucui cña bi', bi' cha' juani ngutu'u tucua chaca nu laca sti jo'ó nu cuentya ji'na. Ná laca yu sti jo'ó ñi'ya ngua Aarón lo'o tya'a Aarón sti jo'ó, masi laca yu sca sti jo'ó nu ñi'ya ngua'ni jyo'o Melquisedec nu ngua sa'ni la, la cui' jua'a cua'ni yu cuentya ji'na juani. ¹² Nu lo'o ncha'a cha' ji'i sti jo'ó ni, la cui' jua'a ncha'a cña nu nga'a cha' cua'ni na cuentya ji'i ycuil' Ndyosi. ¹³ Cha' ji'i Jesús nu Xu'na na nchcui' cha'

nu nscua lo quityi cusu' bi'; pana ycuí' Jesús ni, xa' ñatí laca bi', si' tya'a ñatí jilí Leví laca yu. Ni sca ñatí tya'a xtañi Jesús ná ngua ngu' sti jo'ó nde chu' la. ¹⁴ Cua jlo ti' ngu' cha' Judá ngua xtañi Jesús tya lo'o ngula yu; pana nu lo'o nchcui' jyo'o Moisés tilaca nu caca sti jo'ó, ná nchcui' tsiya' ti jilí ngu' tya'a xtañi Judá bi'.

¹⁵ Lo'o nu juani laca Jesús sti jo'ó nu xa' ña'a cua'ni; ñi'ya ngua'ni jyo'o Melquisedec, jua'a cua'ni Ni cña jilí sti jo'ó. Bi' cha' tso'o la nchca cuayá' ti' na juani cha' cua ntyeje tacui cha' jilí cha' cusu' bi', cha' cua ngutu'u tucua Jesús nu sti jo'ó cucui jilí. ¹⁶ Cua nda ycuí' Ndyosi cña jilí Jesús cha' caca Ni sti jo'ó, xqui'ya cha' ná ngua jilí ñatí chalyuu cujuíi ngu' jilí yu sca ti quiya'; cua ndyu'ú Jesús chaca quiya' lo'o cua ngujuii yu. Juani ná nga'a cha' tye chalyuu jilí Ni; bi' cha' laca Jesús sti jo'ó cuentya jilí na juani, si' cha' cua'ni Ni lcaa cña nu ndyu'ni ngu' tya'a Leví nu laca ñatí chalyuu ti. ¹⁷ Cua nscua lo quityi cusu' cha' ndi'ya nchcui' ycuí' Ndyosi lo'o Ni:

Lcaa ca tyempo caca nu'u sti jo'ó;

ñi'ya nu ngua'ni jyo'o Melquisedec nu ngua sa'ni, la cui' jua'a cua'ni nu'u cuentya jilí ñatí juani.

¹⁸ Bi' cha' cua ngulotsu' ycuí' Ndyosi jilí cha' cusu' nu lye tsa ngulo cña jilí na, cha' ná caca xtyucua cha' cusu' bi' jilí na; ná nchca catí qui'ya nu ntsu'u jilí na lo'o ycuí' Ndyosi jua'a.

¹⁹ Tya lyiji tsa cha' ca tso'o cresiya jilí na cuentya jilí ycuí' Ndyosi, masi cua ngua'ni na lcaa cña nu ngulo jyo'o Moisés jilí ngu' tya'a na nu ngua li', cha' ná ngua cua'ni lyaá cha' cusu' bi' jilí na jilí nu cuxi; pana juani taca xñi na cha' jilí ycuí' Ndyosi. Cagua tsa laca ycuí' Ni jilí na juani xqui'ya Jesús, cha' tso'o la tsiya' ti laca cha' nu yalo'o Jesús cha' chcuí' Ni lo'o na.

²⁰ Tso'o la laca Jesús, xqui'ya cha' cua ngüñi tso'o cha' jilí ycuí' Ndyosi lo'o Sñi ndi'ya: “Chacuayá' jilí ycuí' ca na' caca nu'u sti jo'ó”, nacui ycuí' Ndyosi jilí Jesús. ²¹ Ná nchcui' Ni jua'a lo'o sti jo'ó tya'a ngu' Leví. Pana ndi'ya nchcui' ycuí' Ni lo'o Jesús tya lo'o nguxana cha' caca Jesús sti jo'ó:

Liñi tsa nda na' cha' cuentya jinu'u, nacui ycuí' Ndyosi,

nga'aa tya'achu' na' tsiya' ti jilí cha' nu cua nacui na' bi':

“Lcaa ca tyempo caca nu'u sti jo'ó.

Ñi'ya nu ngua'ni jyo'o Melquisedec nu ngua sa'ni, la cui' jua'a cua'ni nu'u cuentya jilí ñatí juani.”

²² Bi' cha' cua tso'o la ngüñi cha' jilí ycuí' Ni lo'o na juani, xqui'ya cña nu ngua'ni Jesús cuentya jilí na. ²³ Pana nu sti jo'ó tya'a ngu' Leví bi' ni, xcui' na ndyijii ngu' bi', lo'o li' xa' la tya'a ngu' ndyatí lo cña sti jo'ó bi'; bi' cha' ngua quiña'a tsa sti jo'ó chu' tyuu yija li'.

²⁴ Lo'o nu Jesús bi' ni, ña'a ti lu'ú yu; ná nscua cha' cajaa Ni, bi' cha' ná nga'a cha' tye cha' caca Ni sti jo'ó cuentya jilí na, cha' ná ntsu'u cha' cua'ni xa' ñatí cña jilí. ²⁵ Lcaa ca tyempo, masi juani, masi nde loo la, taca jilí Ni cua'ni lyaá Ni jilí cua ña'a ca ñatí nu xñi cha' jilí ycuí' Ndyosi xqui'ya Jesús. Tyucui tyempo ndi' Jesús ca slo ycuí' Ndyosi, cha' chcuí' Ni lo'o ycuí' Sti Ni cuentya jilí na.

²⁶ Xñi na cha' jilí Jesús lacua; bi' laca sti jo'ó nu laca loo la, nu chañi cha' taca xtyucua jilí na. Ñatí lubii tsiya' ti laca Ni, cha' ná ntsu'u cha' cuxi, ná ntsu'u qui'ya jilí Ni. Xa' ña'a laca Jesús, nu ná nda ycuí' Ndyosi chacuayá' cha' tyanu yu slo ñatí chalyuu nu ndu'ni tsa cha' cuxi; cua nda Sti yu su tyucua yu la cui' su tlyu ca su ntucua ycuí' Ndyosi Sti yu.

²⁷ Ndulo la tsiya' ti cha' nu ntsu'u jilí Jesús que cha' nu ntsu'u jilí xa' la sti jo'ó nu ndi' chalyuu. Lcaa tsa nsta ngu' bi' msta lo mesa tacati, cha' jua'a catí la qui'ya nu ntsu'u jilí ngu' lo'o ycuí' Ndyosi; clyo ndu'ni ngu' cha' catí qui'ya jilí ycuí' ca ngu', lo'o li' ndu'ni ngu' cha' catí qui'ya nu ntsu'u jilí lcaa ngu' quichí bi'. Pana nu Jesús bi' ni, sca ti quiya' ngusta yu msta lo'o nguti' yu chalyuu cha' catí qui'ya nu ntsu'u jilí ñatí; tyucui ña'a ycuí' yu ngua msta bi', nu lo'o ngujui' ca'a ngu' jilí yu lo crusi. ²⁸ Ñatí chalyuu ti laca sti jo'ó nu ndu'ni cña nu cua nacui jyo'o Moisés cha' caca, ñatí nu tya ntsu'u qui'ya jilí laca ngu' bi'; pana nu sca ti Sñi' ycuí' Ndyosi ni, lubii tsiya' ti cresiya jilí Ni. Cua tyeje tacui ti tyempo cusu' lo'o ndaquiya' tsa ngu' jilí cña nu ngulo jyo'o Moisés. Bi' cha' nguane ycuí' Ndyosi

ji'i Sñi' ycui' ca, nu Jesús bi' ni, cha' caca Ni sti jo'ó cuentya ji'na. Cua nchcui' Sti Ni lo'o Ni: "Chacuayá' ji'i ycui' ca na' caca nu'u sti jo'ó", nacui' ycui' Ndyosi ji'i Jesús.

8

Jesús laca nu ndi'i ca slo ycui' Ndyosi, cha' chcui' lo'o Ni cuentya ji'na

¹ Ndi'ya ndyu'u cha' nu nti' na' chcui' lo'o ma juani: Ca cua ntucua Jesús, nde la'a tsu' cui' ca su ntucua ycui' Ndyosi, cha' nclyo Ni cña tyucui ña'a chalyuu; ca bi' ntucua Jesús cha' laca Ni sti jo'ó nu laca loo la cuentya ji'na. ² Ndu'ni Ni cña ca sca se'i su tacati tsa nu ngüiñá ycui' Ndyosi; si'i ñati chalyuu ti nu ngüiñá ji'i, cha' laca bi' ñi'ya nu ngua ti' ycui' Ndyosi cha' caca. ³ Lcaa xu'na sti jo'ó nde chalyuu ni, ntsu'u cha' sta ngu' msta ca slo ycui' Ndyosi, ntsu'u cha' taqui' ngu' xa' la msta lo mesa quii', cha' bi' laca cña ji'i ngu'; lo'o jua'a Jesús ni, ntsu'u msta nu nda Ni ca slo ycui' Ndyosi cuentya ji'na, ⁴ masi ná ngua Jesús sti jo'ó lo'o nguti'i yu nde chalyuu. Ná nda ngu' cña bi' ji'i, cha' cua laca ndi'i xa' la sti jo'ó nu nsta msta nu ntsu'u cha' ta ngu' quichi' chacuayá' ji'i jyo'o Moisés. ⁵ Pana nu xa' la sti jo'ó bi' ni, ñati nu cajaa ti laca ngu' bi'; cua laca ti cña ndu'ni ngu'. Xqui'ya ngu' bi' nchca cuayá' ti' na cha' tso'o la tsiya' ti sti jo'ó laca Jesús, nu ntucua ca slo ycui' Ndyosi. Lo'o jua'a nu hcua'ya late' nu ngüiñá jyo'o Moisés su ngua'ni tlyu jyo'o cusu' ji'na ji'i ycui' Ndyosi nu ngua li', ndi'ya nchcui' Ni lo'o nu cusu' bi' cuentya ji'i hcua'ya bi': "Cui'ya nu'u cuentya cha' cuiñá ma ni'i bi' ñi'ya nu ngulu'u na' ji'i ma cha' cuiñá ma ji'i, nu lo'o ngutu' nu'u nchcui' nu'u lo'o na' lo xlya ca'ya cua bi'", nacui' Ni. Pana sca na nu culiji yu'u ti ngua bi', tso'o la tsiya' ti su ntucua Ni nde cua. ⁶ Bi' cha' cua nchca cuayá' ti' na cha' tso'o la tsiya' ti cña nu ndu'ni Jesús cuentya ji'na, siya' la cña nu ndyu'ni nu xa' la sti jo'ó nde chalyuu. Lo'o juani ndulo tsa cha' ji'na, la cui' cha' nu cua ngüiñi ji'i ycui' Ndyosi lo'o na xqui'ya Jesús, cha' xcui' cha' liñi tsiya' ti nchcui' ycui' Ndyosi lo'o na.

⁷ Ntsu'u tsa cha' nu lyiji ji'i cha' cusu' nu ngua tya clyo, nu cua ngüiñi ji'i Ni lo'o ñati tyempo bi', bi' cha' nda ycui' Ndyosi chaca cha' lo'o ñati. Ná ndyu'u scua cha' cusu' bi', cha' taca ca tso'o cresiya ji'i ñati cuentya ji'i ycui' Ndyosi, ⁸ cha' ná tso'o ngua'ni ñati bi' li'. Ndi'ya nscua lo quityi ji'i ycui' Ndyosi cuentya ji'i cha' bi':

Cua ngulala ti tyalaa tsa cha' quiñi cha' 'na lo'o tya'a ngu' Israel chaca quiya', la cui' jua'a lo'o tya'a ngu' Judá, nacui' ycui' Ndyosi nu Xu'na na.

⁹ Si'i la cui' cha' ñi'ya nu cua ngüiñi 'na lo'o jyo'o cusu' ji'i ngu' bi' nu ngua sa'ni, nacui' Ni.

Nu ngua li' ntejeya' na' ji'i ngu' cha' ngutu'u ngu' ca quichi' tyi ngu' Egipto, ndyaa ngu'.

Pana ná ndaquiya' ngu' ji'i cha' nu cua ngüiñi 'na lo'o ngu';

ña'a ti ngua'ni tsa ngu' cha' cuxi, bi' cha' nga'aa ntucua' na' cha' ji'i ngu', nacui' ycui' Ndyosi nu Xu'na na.

¹⁰ Lo'o juani nde laca cha' cucui nu cua quiñi ti 'na lo'o ngu' Israel juani, nacui' Ni.

Nu lo'o tyalaa tyempo, li' cua'ni na' cha' tyanu tso'o lcaa cha' ne' cresiya ji'i ngu', ñi'ya nu hcui' na' lo'o ngu' li'.

Tyucui ti' tyiquee ngu' cua'ni ngu' cña 'na li';

caca na' ycui' Ndyosi nu Xu'na ngu' li', lo'o jua'a caca ngu' bi' ñati jna'.

¹¹ Taca jlo ti' ngu' tilaca laca na' li',

lcaa ngu' lo'o tya'a ngu', masi nu sube, masi ñati cusu'.

Lo'o li' nga'aa ntsu'u cha' cacha' ngu' ji'i tya'a ngu' tilaca laca na';

nga'aa nti' cha' culu'u ngu' ji'i tya'a quichi' tyi ngu' cha' laca na' ycui' Ndyosi nu Xu'na ngu' li'.

¹² Cua'ni clyu ti' na' ji'i ngu' ji'i qui'ya nu ntsu'u ji'i ngu' li'; nga'aa culotu na' qui'ya ji'i ngu' li'.

Jua'a nchcui' quityi ji'i ycui' Ndyosi bi'. ¹³ Na cua culiji yu'u ti cha' cusu' nu ngua tya clyo; jua'a ndyu'u cha' bi' li', nu lo'o nchcui' ycui' Ndyosi ji'i chaca cha' cucui nu cua quiñi ti ji'i Ni lo'o na. Sa'ni tsa nguxana cha' cusu' bi'; cua jyo'o ti cha' bi' juani, cua culiji ti cha' jua'a ti.

9

Cristo laca nu cua ngusaala tyucuij ji'na cha' caa na slo ycu' Ndyosi

¹ Nu cha' cusu' nu cua nda Ni lo'o ngu' Israel nu ngua li', nchcui' bi' ñi'ya cua'ni ngu' lo'o ngua'ni tlyu ngu' ji'i ycu' Ndyosi. Lo'o jua'a cua ntsu'u sca ni'i nu tacati ji'i ngu', su ngua'ni tlyu ngu' bi' ji'i Ni, masi ñati ti ngua ngu' nu ngüiñá ni'i bi'; ² sca chcu'ya late' ngüiñá ngu' bi' nu nscua cla'be ne' lo'o su ndya'a sti jo'ó ti. Nde ne' chcu'ya bi' cua ntucua candyeru chcu' su ndyaqui quii' lcaa hora; jua'a ntucua sca mesa su nscua xlyá lo, nu caca msta ji'i ycu' Ndyosi. Lcaa tsá ngusta sti jo'ó msta bi'. ³ Ca ne' tasá nu ndacui cla'be ne' chcu'ya bi', ca bi' ntsu'u chaca cuarto nu tacati tsa ji'i ngu'. ⁴ Nde ne' cuarto bi' ntucua mesa oro su ndaqui sti jo'ó yana jo'ó lo; la cui' ca bi' ntucua cñá' tacati, nu ngüixii tyi'i ca chu' yaca lo'o chcu' oro. Ne' cñá' bi' cua ntsu'u co'o tsa yu'be ti na nu ñi'ya ña'a scua ña'a, nu nda ycu' Ndyosi cha' ndyacu ngu' Israel ca lo nati' btyi su nguta'a yu'u ngu' nu ngua sa'ni; ne' sca caatyá oro ntsu'u co'o na nu ndyacu ngu' bi'. Lo'o jua'a ca ne' cñá' bi' ntsu'u co'o yaca xca ji'i jyo'o Aarón, yaca nu ntyucua sati chu' jua'a ti; jua'a ntsu'u tyucuaa quee cuaja', nu nscua nu tii tya'a cha' bi' lo, nu ndacha' ni cña nu cua ngulo ycu' Ndyosi ji'i ngu' cha' cua'ni ngu'. Ca ta'a na bi' ntsu'u co'o ne' cñá' tacati bi'. ⁵ Chu' cñá' bi' ntucua lcu' ji'i tucua tya'a xca ji'i ycu' Ndyosi nu ndubi tsa ña'a; ngatya'a ti lo lu'be xca ndubi bi' chu' cñá', cha' tyi'u ti' ñati cha' ca bi' lijya ycu' Ndyosi cha' cati qui'ya nu ntsu'u ji'i ngu'. Xca ndubi bi' cua ntucua cha' ca cuayá' ti' ngu' Israel cha' lcaa tsá nga'a ycu' Ndyosi laja su ndi'i ngu'. Pana ná caja tyempo chcu' na ji'i lcaa cha' bi' juani.

⁶ Jua'a ngua cha' ntucua lcaa yaca bi' ne' chcu'ya late' bi' su ngua'ni tlyu ngu' ji'i ycu' Ndyosi, cha' lcaa tsá ndyatí sti jo'ó ndyaa ne' chcu'ya bi', ngua'ni cña ji'i ycu' Ndyosi ca jua; ⁷ pana sca ti sti jo'ó nu laca loo nguta'a ca ne' cuarto nu tacati tsa bi' ji'i ngu', sca ti quiya' nguta'a nu cusu' bi' sca yija. Lo'o tañi na'ni ndyaa nu cusu' bi' li', cha' scui ji'i slo ycu' Ndyosi ca ne' cuarto tacati bi', cha' jua'a cuityi Ni qui'ya nu ntsu'u ji'i ycu' nu cusu' bi', lo'o jua'a cuityi Ni lcaa qui'ya nu ntsu'u ji'i lcaa ngu' quichi, masi qui'ya nu ná nda ngu' cuentya si cha' cuxi ngua'ni ngu' nquicha', cha' cuentya ji'i ycu' Ndyosi ngua'ni nu cusu' cña bi'. ⁸ Laja lo'o nchcui' na ji'i chcu'ya late' bi' ndu'ni Xtyi'i ycu' Ndyosi cha' ca cuayá' ti' na, cha' tya lyiji xñi tso'o na tyucui cha' caa na slo ycu' Ndyosi si ña'a ti tya ndu ni'i cusu' bi', si tya ndu'ni tlyu na ji'i ycu' Ndyosi ñi'ya nu ngua'ni ngu' tya sa'ni bi'; tya lyiji caja ñi'ya nu caa na slo ycu' Ndyosi nu lubii tsiya' ti cha' ji'i Ni li', si jua'a. ⁹ Xqui'ya lcaa cha' bi' tso'o la ca cuayá' ti' na cha' nu ndyaca juani; ná caja ñi'ya nu ca tso'o cresiya ji'na cuentya ji'i ycu' Ndyosi laja lo'o ndyu'ni tlyu ti na ji'i Ni ñi'ya nu ngua'ni ngu' bi', masi quiña'a tsa msta ta na ji'i Ni, masi taqui tsa na na'ni lo mesa cha' cati qui'ya nu ntsu'u ji'na. ¹⁰ Xcui' cha' nu nchcui' ñati chalyuu ti laca, masi ñacui ngu' cha' ná tso'o cacu na co'o na sca lo na, masi ñacui ngu' ñi'ya cua'ni na cha' caca lubii cresiya ji'na; cña nu ndatsaa ti ñati chalyuu ji'na cha' cua'ni na, jua'a laca cha' bi'. Xti ti tyempo talo cha' bi' ña'a cuayá' xcutsa'a ycu' Ndyosi lcaa cha'.

¹¹ Lo'o juani cua yaa Cristo, nu laca chaca lo sti jo'ó nu laca loo; cua laca nguxana ndyaca tso'o chalyuu xqui'ya Ni. Ná ndyaa Ni ngua'ni Ni cña ne' sca ni'i tlyu nu ngüiñá ñati ti, cha' ná ndu'ni cha' tyu'u cha' ji'i Ni lo'o sca cha' nu ntsu'u nde chalyuu. ¹² Ndi'ya ña'a cña nu ngua'ni Cristo cuentya ji'na, nu lo'o ndyaa Ni la cui' ca su tacati tsa ca su ntucua ycu' Ndyosi: ná nguta'a Ni lo'o tañi chivo lo'o tañi chqueru, cha' scui Ni tañi bi' nde slo ycu' Ndyosi cha' cati qui'ya nu ntsu'u ji'na; pana ngujuii Cristo lo crusi, ndye tañi ycu' yu ndyalú cuentya ji'i qui'ya nu ntsu'u ji'na. Bi' cha' sca ti quiya' tsiya' ti ngua'ni lyaá Cristo ji'na, lo'o jua'a ná nga'a cha' tye cha' ngulaá na ji'i nu cuxi, xqui'ya cña nu ngua'ni Ni cuentya ji'na. ¹³ Nu ngua sa'ni la ni, si ntsu'u sca cha' nu ngua'ni cha' nga'aa lubii sca ñati, li' nguscui sti jo'ó tañi chivo tañi toro lo ngu', cha' caca lubii ngu' hichu' ti ngu' cuentya ji'i ycu' Ndyosi; jua'a nguscui sti jo'ó jii lo ngu', jii ji'i chqueru msta nu cua ndyaqui cuentya ji'i ngu'. ¹⁴ Masi jua'a ngua'ni ngu' cña nu ngua li', pana tlyu la cña

nu ngua'ni Cristo juani, cha' ndyalú tañi ycuí' yu lo'o ngujuii yu lo crusi cuentya ji'na. Xqui'ya Xtyi'i ycuí' Ni, bi' cha' ngua ji'i Cristo ta yu tyucui ña'a ycuí' ca yu, cha' sca ti quiya' cati qui'ya nu ntsu'u ji'na lo'o ycuí' Ndyosi; nu ycuí' Cristo ni, ná ntsu'u qui'ya ji'i yu tsiya' ti, bi' cha' taca cua'ni lubii Ni cresiya ji'na, nu lo'o tyi'u ti' na ñi'ya nu ngua'ni Ni lo'o ndyalú tañi ycuí' Ni. Li' cuityi Ni lcaa cha' cuxi nu ndyu'ni ñu'u tsa ji'na, jua'a taca ji'na cua'ni na cña ji'i ycuí' Ndyosi nu lu'ú ca nde chalyuu li'.

¹⁵ Bi' cha' lacua, Cristo laca nu ngüiñi sca cha' cucui ji'i ycuí' Ndyosi lo'o ñati chalyuu, masi lo'o cua ña'a ca ñati nu cua ngusubi ycuí' Ndyosi ji'i. Jua'a ngua'ni Cristo, nu lo'o ngujuii yu, cha' jua'a ngulaá na ji'i lcaa cha' cuxi nu ngua'ni na lo'o tya ndaquiya' tsa na ji'i cha' cusu' bi'. Nu juani taca tyacua lcaa cha' nu cua nacui ycuí' Ndyosi Sti na ji'na cha' tyacua ji'i lcaa ngu' nu ngusubi Ni ji'i; ná nga'a cha' culiji yu'u cha' bi' ji'na tsiya' ti. ¹⁶ Sca quityi nu nclyo ñati cha' tyanu xi cha' tso'o ji'i tya'a ngu' lo'o cua ngujuii ngu' ni, ndi'ya ndyaca cha' ji'i quityi bi': ná caja cha' tso'o bi' ji'i tya'a ngu', si bilya cajaa nu ca ji'i cha' tso'o bi'; ¹⁷ ná cua'nijo'o quityi bi', si tya lu'ú nu ca ji'i cha' tso'o bi'. Sca ti si cua ngujuii yu bi', li' cua'nijo'o quityi bi' ji'i ngu'. ¹⁸ Lo'o jua'a nu cha' cusu' nu ngua clyo bi' ni, ngua'ni cha' bi' cña cuentya ji'i ngu', xqui'ya cha' ndyujuii ngu' sca na'ni nu ngua msta cha' cati qui'ya nu ntsu'u ji'i ngu'. ¹⁹ Nu ngua tya clyo ndacha' jyo'o Moisés lcaa cha' cusu' bi' ji'i lcaa ngu' quichi, ndacha' yu lcaa cña nu cua ngulo ycuí' Ndyosi ji'i ngu' cha' cua'ni ngu'. Li' ngusñi yu xi tañi chqueru lo'o tañi chivo nu ndyujuii ca ngu', nguxiya' yu tañi bi' lo'o xi hitya lubii. Li' ntejeya' yu ji'i sca sta' yaca nu ntsu'u quicha' xlya' nu nga'a ña'a chu'; lo'o quicha' xlya' bi' nguscui yu tañi bi' lo' ngu' quichi bi', jua'a lo cha' cusu' bi' nu nscua lo quee cuaja'. ²⁰ Lo'o li' nchcui' yu lo'o ngu' bi': "Lo'o tañi re ndatsaa ycuí' Ndyosi ji'i ma, cha' cua'ni ma lcaa lo cña nu cua ngulo Ni ji'i ma cha' cua'ni ma, nu lo'o ngüiñi cha' ji'i Ni lo'o ma", nacui Moisés ji'i ngu' bi' li'. ²¹ La cui' jua'a nguscui Moisés tañi lo chcuaya bi', jua'a lo lcaa na nu ntucua ca su ndu'ni tlyu ngu' ji'i ycuí' Ndyosi. ²² Cuentya ji'i cha' cusu' bi', xcui' lo'o tañi sca na'ni nu cua ndyujuii ngu', jua'a ngua lubii lcaa na; lo'o jua'a juani, sca ti ndyiji cha' clyo ti' ji'na lo'o ycuí' Ndyosi, cha' nu cua ngujuii Cristo cuentya ji'na.

Ngüityi Cristo qui'ya nu ntsu'u ji'i ñati nu lo'o ngujuii yu lo crusi

²³ Ngua'ni jyo'o cusu' ji'na jua'a lo'o ngua'ni tlyu ngu' ji'i ycuí' Ndyosi ne' laa nu ngua li', cha' caca lubii lcaa na nu cua'nijo'o ji'i ngu'; nde chalyuu ti ntucua lcaa na bi', masi ndi'i bi' cuentya ji'i ycuí' Ndyosi. Pana tlyu la cña laca cati qui'ya nu ntsu'u ji'i ñati chalyuu ca slo ycuí' Ndyosi, tso'o la cña laca nu cua'ni lyaá Ni ji'i ñati ji'i cha' cuxi bi'. ²⁴ Bi' cha' nga'aa ndyaa Cristo nde ne' laa nu ngüiñá ñati nde chalyuu ti, masi ntucua bi' cuentya ji'i ycuí' Ndyosi; na cua ndyaa liñi Ni ca slo ycuí' Ndyosi ca nde cua. Ca bi' ntucua Ni juani, cha' chcuí' lo'o ycuí' Ndyosi cuentya ji'na. ²⁵ Cuentya ji'i cha' cusu' ni, sca ti quiya' sca yija ndya'a sti jo'ó nu laca loo ji'i tya'a ngu' judío ne' cuarto nu tacati tsa cuentya ji'i ngu' bi'; ndya'a lo'o nu cusu' ji'i tañi na'ni nu cua ndyujuii ca ti ngu' ji'i cha' caca msta, cha' cuityi qui'ya nu ntsu'u ji'i ngu' quichi. Pana si'i tyuu quiya' ndyaa Cristo ca slo ycuí' Ndyosi nde cua. ²⁶ Si jua'a ngua, ná tyiquee' cua tyuu tsa quiya' cua ngujui'i ca'a ngu' ji'i Cristo lo crusi tya lo'o ndya' chalyuu; pana si'i jua'a ngua cha' bi', sca ti quiya' cua yaa yu chalyuu nu ngua sa'ni xi lo'o cua tye ti chalyuu cusu', cha' cuityi yu qui'ya nu ntsu'u ji'i lcaa ñati lo'o ngujuii yu lo crusi. ²⁷ Cua ña'a ca na ndyiji na sca ti quiya', lo'o li' ndu'ni cuayá' ycuí' Ndyosi ji'na; ²⁸ lo'o jua'a Cristo, sca ti quiya' ngujuii yu lo crusi, cha' jua'a ngüityi yu qui'ya nu ntsu'u ji'i quiña'a tsa ñati. Tya caa Cristo chaca quiya' ca tiya' la; pana nga'aa si'i cha' cuityi Ni qui'ya nu ntsu'u ji'i ñati caa Ni li', cha' cua ndye ngua'ni Ni cña bi'. Li' cua'ni lyaá lyiji Ni ji'i lcaa ñati nu ntajatya tsa ji'i Ni, ña'a cuayá' nu caa Ni chaca quiya'.

10

¹ Nu lo'o nduna na xcui' cha' cusu' nu nda jyo'o Moisés lo'o jyo'o cusu' ji'na, ná nchca ca cuayá' ti' na ñi'ya tyacua cha' tso'o ji'na nde loo la xqui'ya Jesús, cha' ná nchcui' cha'

cusu' bi' ji'na ñi'ya caca lcaa cha' bi'; xti tsa cha' ndacha' cha' cusu' bi' ji'na, ñi'ya nti' sca cuityi nu sta cuayá' ti ñi'ya caca sca cña lo yuu. Nu ngu' judío tya'a na, lcaa yija ndu'ni ngu' la cui' ca ti cha'; lcaa yija ndya'a lo'o ngu' ji'i la cui' ca msta cha' cati qui'ya nu ntsu'u ji'i ngu' lo'o ycui' Ndyosi chaca quiya', xqui'ya cha' ná ntsu'u su tye cña tacati nu ndyu'ni ngu', cha' ná nchca cua'ni lubii msta nu ndya'a lo'o ngu' ne' laa ji'i cresiya ji'i ñati bi' cuentya ji'i ycui' Ndyosi. ² Ná ndyiji ñi'ya nu cua'ni lubii cha' cusu' bi' ji'i cresiya ji'i ngu' bi', nu lo'o ndya'a ngu' ndu'ni tlyu ngu' ji'i Ni. Si ngua lubii cresiya ji'i ngu', nga'aa ngua tii ngu' yabe' nu ntsu'u ji'i ngu' li'; nga'aa nti' cha' tyalo'o ngu' ji'i msta ji'i ngu' chaca quiya' li'. ³ Pana tsa bi' ti cña ndu'ni msta bi' cuentya ji'i ngu': lcaa yija tsiya' ti ndu'ni cha' ndyi'u ti' ngu' cha' tya ntsu'u qui'ya ji'i ngu' lo'o ycui' Ndyosi; ⁴ ná nchca cati qui'ya nu ntsu'u ji'i ñati, masi nscui sti jo'ó tañi toro, masi nscui tañi chivo lo ngu'.

⁵⁻⁶ Nu lo'o tya lyiji caa Cristo lo yuu chalyuu, li' nchcui' Ni lo'o ycui' Ndyosi Sti Ni. Ndi'ya nacui Ni:

Nga'aa nti' nu'u cha' calo'o ngu' ji'i na'ni nu tyaqui cha' caca msta, nacui Cristo ji'i ycui' Ndyosi.

Ná tso'o nti' nu'u ña'a nu'u ji'i ngu' su ndaqui ngu' na'ni lo mesa quii', cha' caca bi' msta; masi xa' ña'a msta sta ngu' cha' cuityi qui'ya nu ntsu'u ji'i ngu', nga'aa ndiya ti' nu'u cha' bi'.

Pana cua ta ti nu'u cuaña' 'na, cha' caja ñi'ya caa na' nde lo yuu chalyuu, nacui Cristo.

⁷ Bi' cha' cua lijya na' ca nde juani, Ndyosi Sti na',

cha' cua'ni na' cua ña'a ca cña nu nti' nu'u cha' cua'ni na', ñi'ya nchcui' cha' nu nscua lo quityi cusu' cuentya jna'.

Jua'a ngua cha' nu nda Cristo nu ngua li'. ⁸ Lo quityi bi' ni, clyo nacui Cristo cha' ná nti' ycui' Ndyosi msta; la cui' jua'a nacui Ni cha' ná ndiya ti' ycui' Ndyosi cha' xcui' ndya'a lo'o ngu' ji'i msta, masi msta jua'a ti, masi na'ni lu'ú nu caca msta nu tyaqui lo mesa quii' cha' cati qui'ya nu ntsu'u ji'i ngu' lo'o ycui' Ndyosi. Jua'a nacui Ni, pana cuentya ji'i cha' cusu' ji'i ngu' nga'a cha' cua'ni ngu' bi' jua'a. ⁹ Lo'o li' nacui Ni: “Cua lijya na' ca nde, Ndyosi Sti na', cha' cua'ni na' cua ña'a ca cña nu nti' nu'u cha' cua'ni na'”. Jua'a ngua cha' nguxtyanu ycui' Ndyosi cha' cusu' bi', cha' nu nscua ñi'ya caca msta nu tsalo'o ngu' scaa quiya'; li' chaca cha' cucui ngua'ni ycui' Ndyosi, nu lo'o nda Ni ji'i Cristo lijya nde chalyuu cuentya ji'na. ¹⁰ Ngua'ni Jesucristo lcaa cña nu ngua ti' ycui' Ndyosi Sti yu cha' cua'ni yu, cha' nda yu ji'i tyucui ña'a yu cha' ngujui' ca'a ngu' ji'i lo crusi; sca ti quiya' tsiya' ti ngua ycui' ca yu msta, la cui' msta nu ngua ti' ycui' Ndyosi Sti yu ngua bi'. Bi' cha' cua ngua lubii cresiya ji'na cuentya ji'i ycui' Ndyosi juani, cua ndye yabe' nu ntsu'u ji'na.

¹¹ Nu ngu' sti jo'ó ji'i ngu' judío ni, lcaa tsa ndu ngu' bi' ndu'ni ngu' cña cha' sta ngu' la cui' tya'a msta slo ycui' Ndyosi, masi tyuu quiya' sca yija; ná ntsu'u su tye cha' sta ngu' msta bi', jua'a ni sca quiya' ná ngua cati qui'ya nu ntsu'u ji'i ñati lo'o msta bi'. ¹² Pana nu Jesucristo bi' ni, sca ti quiya' ngujui yu lo crusi cha' cati qui'ya nu ntsu'u ji'i ñati, lo'o ña'a ti tya ndyu'u scua cña nu ngua'ni yu masi chalyuu juani. Li' ngutu'u Jesús ndyaa Ni, ndyaa tucua Ni nde la'a tsu' cui' su tlyu ca su ntucua ycui' Ndyosi. ¹³ Ca bi' ntucua Ni juani, ntajatya Ni ña'a cuayá' nu tyijiloo lyiji ycui' Ndyosi ji'i lcaa tya'a cusuu Ni. ¹⁴ Sca ti quiya' cua ndyaa Jesús lo crusi lacua, ngua'ni lubii yu ji'i cresiya ji'i ñati cuentya ji'i ycui' Ndyosi; jua'a ngua tyucui ti' tyiquee ñati chaca quiya'. ¹⁵ Sca ti xqui'ya Xtyi'i ycui' Ndyosi nchca cuayá' ti' na ni cña laca nu ngua'ni Cristo nu ngua li', bi' cha' ngua'ni Xtyi'i ycui' Ni cha' nscua cha' lo quityi nu nchcui' ndi'ya:

¹⁶ Nde laca cha' cucui nu cua quiñi ti 'na lo'o ngu' chaca quiya', nacui nu Xu'na na:

Lo'o tyalaa tyempo bi', li' cua'ni na' cha' tyanu tso'o cha' ne' cresiya ji'i ñati 'na, lcaa cha' ñi'ya nu chcui' na' lo'o ngu' li';

tyucui tyiquee ngu' cua'ni ngu' cña 'na li'.

¹⁷ Chaca cha' nacui Ni li':

Li' nga'aa tyi'u ti' na' cha' cuxi nu cua ngua'ni ngu',
 nga'aa culotu na' qui'ya nu ntsu'u ji'i ngu' lo'o na'.
 Jua'a nchcui' ycu' Ndyosi. ¹⁸ Bi' cha' juani, nga'aa ntsu'u cha' tsalo'o ngu' ji'i msta cha'
 cati qui'ya nu ntsu'u ji'i ngu', cha' cua laca ngua'ni clyu ti' ycu' Ndyosi ji'na ji'i qui'ya nu
 ntsu'u ji'na.

Cua'ni na cha' caca stu'ba cha' ji'na lo'o ycu' Ndyosi

¹⁹ Cu'ma ngu' tya'a ngusni na cha' ji'i Cristo, tyucui chacuaya' ji'i Ni cua ntsu'u ji'na
 juani, cha' caa na slo ycu' Ndyosi nu lubii tsiya' ti cha' ji'i Ni. Jesús laca nu nda chacuaya'
 bi' ji'na, xqui'ya cha' ndyalu' tañi ycu' yu lo'o ngujui yu lo crusi, cha' cuityi Ni qui'ya nu
 ntsu'u ji'na. ²⁰ Nu lo'o nda yu tyucui ña'a yu cha' ngujui yu xqui'ya na, cua ngusaala
 yu chaca tyucui cucui cuentya ji'na li', cha' caja ñi'ya caa na cacua ti slo ycu' Ndyosi;
 xqui'ya ycu' Jesús, bi' cha' taca xni na tyucui nu lijya ca slo ycu' Ndyosi juani. ²¹ Cua
 ntsu'u cha' ji'na lo'o nu Jesús bi', nu sti jo'ó nu laca loo la, cha' ycu' laca nu ndi'ya cña
 loo ji'i lcaa na cuentya ji'i ycu' Ndyosi Sti yu. ²² Tyaa na ca slo ycu' Ndyosi lacua; tyucui
 tyiquee na cua'ni na cha' caca stu'ba cha' ji'na lo'o ycu' Ndyosi Sti na, cha' taca xni tso'o
 na cha' ji'i Ni li'. Cua ngüityi Ni lcaa cha' cuxi nu ngua'ni cha' ngua tyuju'u ti' na tya
 tsubi' la; cua ngua lubii cresiya ji'na juani, ñi'ya laca lo'o cua ndyaata na chcu lo'o hitya
 lubii ti. ²³ Cua'ni na cha' jlya tso'o ti' na cha' nu cua ngusni na tya clyo lacua, ná tya'achu'
 na ji'i cha' bi' tsiya' ti. Taca jlya ti' na ji'i ycu' Ndyosi, cha' chañi cha' cua'ni Ni lcaa cha'
 nu cua nacui Ni ji'na. ²⁴ Culacua tso'o ti' na, cha' caja ñi'ya xtyucua na ji'i xa' la ngu' tya'a
 ngusni na cha' ji'i Jesús; xtyucua na ji'i ngu' bi', cha' xcui' cha' tso'o ti' cua'ni ngu' lo'o
 tya'a ngu', cha' jua'a caca tso'o tyiquee ngu' ña'a ngu' ji'i tya'a ngu'. ²⁵ Ntsu'u ngu' tya'a
 na nu nga'aa ndya'a slo ngu' tya'a ngusni na cha' ji'i Jesús, nu nga'aa ndyu'u ti'i lo'o tya'a
 na. Pana ná tso'o cua'ni na jua'a; tso'o la ña'a ti tsa na tyu'u ti'i na lo'o tya'a na, cha'
 tyanu tachaa la cha' ji'i ycu' Ndyosi ne' cresiya ji'na, lcaa na lo'o tya'a ngusni na cha' ji'i
 Ni. Nti' na cha' cua tyaa ti nu Xu'na na chaca quiya', bi' cha' lu'ba ti tyu'u ti'i na juani
 lo'o ngu' tya'a na.

²⁶ Nga'aa ntsu'u xa' la msta nu ta na, nga'aa ntsu'u xa' la cha' nu cua'ni na, cha' cati
 qui'ya nu ntsu'u ji'na, si ña'a ti tya cua'ni na cha' cuxi li'; cua ngua cuaya' ti' na cha' chañi
 tsa cha' ji'i Jesús bi', lo'o jua'a nga'aa cui'ya ycu' Ndyosi cha' clyu ti' ji'na si xtyanu na ji'i
 cha' bi'. ²⁷ Jua'a ti caca na li', cutsii tsa na ji'i ycu' Ndyosi lo'o tyalaa hora nu cua'ni cuaya'
 Ni ji'i lcaa ñati tya'a ngusu lo'o Ni. Lo'o li' cua'ni tye Ni ji'i lcaa ngu' bi', tsa ngu' nde lo
 quii' tlyu nu ná nga'a cha' tye tyaqui. ²⁸ Nu ngua sa'ni ni, lo'o ntsu'u ñati nu ná ndaquiya'
 tsiya' ti ji'i cña nu ngulo ycu' Ndyosi, ndyujui ngu' ji'i ñati bi' li'. Ngua'ni cuaya' ngu'
 ji'i ñati bi' clyo cuentya ji'i jyo'o Moisés lo'o tucua sna tya'a xa' ñati nu ndacha' liñi ñi'ya
 ngua cha' bi'; li' ngusta ngu' yabe' hichu' ñati bi', ndyujui ngu' ji'i li', cha' nga'aa ngujui
 ñi'ya jña ngu' cha' clyu ti' ji'i ycu' Ndyosi cuentya ji'i nu cuxi bi' li'. Jua'a ngua tya sa'ni
 la. ²⁹ Lo'o juani ni, tlyu la cha' ti' tyacua ji'i tya'a ñati na nu chii tsa nti' ña'a ngu' ji'i
 Jesús, nu sca ti Sni' ycu' Ndyosi bi', ngu' nu lye tsa chcu' lo ji'i cña nu ngua'ni nu Jesús
 bi'; sca ti xqui'ya cha' ngujui yu lo crusi, bi' cha' cua ndyaca lubii cresiya ji'na. Lo'o jua'a
 si chcu' suba' na ji'i Xtyi' ycu' Ndyosi, li' lye la cha' nchcube' tyacua ji'na, cha' xcui'
 tso'o tsa ndu'ni Ni lo'o na xqui'ya Xtyi' ycu' Ni. ³⁰ Cua jlo ti' na cha' ndi'ya nchcu' ycu'
 Ndyosi tya sa'ni la: “Na' laca nu xcubi' ji'i ñati chalyuu”, nacui Ni. “Ta na' cha' ti' ji'i
 ñati, nu lo'o ntsu'u cha' chcube' ngu’.” Lo'o jua'a cua nchcu' Ni chaca cha' lo'o ngu' li':
 “Cua'ni cuaya' na' ji'i ñati 'na, cha' na' laca Xu'na ngu’”, nacui Ni. ³¹ Tlyu tsa cha' laca, si
 taya' ycu' Ndyosi nu lu'ú ca ji'na cha' xcube' Ni ji'na.

³² Tyi'u ti' ma lacua, ñi'ya nu ndyaca ji'i cu'ma nu ngua tya tsubi' la, cua ndyaala hique
 ma cha' ndyuna tso'o ma cha' ji'i ycu' Ndyosi, lo'o li' cua quiña'a tsa cha' nchcube' cua
 ndyacua ji'i ma nde chalyuu. Pana ndalo tsa tyiquee ma li'; ná ngua ji'i nu ngu' xña'a bi'
 tyijiloo ji'i ma, ³³ masi tyuu quiya' nchcu' tsa ngu' cha' ti' ji'i ma, masi ngua'ni lya' ti'
 ngu' ji'i ma su ndu ma laja ñati nu ngua li'. Lo'o jua'a cua ntaja'a ma tyanu ma slo ngu'

tya'a mā laja lo'o ngua'ni ti'í ti' ngu' jil'i ngu' bi', masi si'i jil'i ycuil' ca mā ndyu'ni lya' ti' ngu' tyempo bi'. ³⁴ Lo'o jua'a ndyaa na'a mā jil'i ngu' tya'a mā nu lo'o ntsu'u ngu' bi' ne' chcuā, nguxtyucua mā jil'i ngu' bi' li'; masi nguaana xa' ñatī lcaa cha' tso'o nu ntsu'u jil'i mā, ndalo tsa tyiquee mā li'. Tso'o ntsu'u tyiquee mā, cha' cua jlo ti' mā cha' tso'o la tsiya' ti laca nu cha' jil'i Jesús nu cua ngusñi mā bi'; jlo ti' mā cha' ná tye chca cha' bi', cha' nu cua ndyuna mā cuentya jil'i Jesús. ³⁵ Ná tya'achu' mā jil'i cha' jil'i Jesús lacua. Ña'a ti tya cua'ni tlyu tyiquee mā, cha' tso'o tsa cha' nu tyacua jil'i mā ca tiya' la cuentya jil'i ycuil' Ndyosi, si ña'a ti xñi tso'o mā cha' bi'. ³⁶ Nga'a cha' talo tyiquee mā masi tyiquee', si tya nti' mā cua'ni mā lcaa ña'a cña nu nti' ycuil' Ndyosi, si tya nti' mā ña'a mā cha' nu cua nacui Ni cha' caca nde loo la. ³⁷ Cua nscua lo quityi cusu' cha' ndi'ya nchcui' ycuil' Ndyosi:

Tya xi tya tyempo tya lyiji cha' tyalaa ycuil' yu nu nga'a cha' tyaa chaca quiya'; nga'aa tiya' lye cha' caa yu bi', nacui Ni.

³⁸ Lo'o ñatī nu caca lubii cresiya jil'i xqui'ya na' ni, nu lo'o xñi ngu' bi' cha' 'na, li' caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye jil'i ngu' bi', nacui Ni.

Pana ná tso'o nti' na' ña'a na' jil'i ñatī nu tya'achu' jil'i cha' 'na.

³⁹ Nu na ni, ná taca tya'achu' na jil'i cha' jil'i Jesús; si tya'achu' na jil'i yu, chcuna' na tyucui ña'a na, ña'a lo'o cresiya jil'i na li'. Pana laca na ñatī nu tsa cu' ti xñi na cha' jil'i Ni, bi' cha' ndu'ni lyaá Ni jil'i na jil'i nu cuxi.

11

Ñatī nu tyucui tyiquee ngu' jlyā ti' ngu' cha' jil'i ycuil' Ndyosi

¹ Na jlyā ti' na jil'i sca cha' lo'o ndū ti' na cha' caca cha' bi', nu lo'o jlo ti' na cha' caca cha' bi' jil'i na, masi bilya ña'a na jil'i. ² Jlyā ti' jyo'o cusu' jil'i na nu ngua'ni tlyu jil'i ycuil' Ndyosi nu ngua sa'ni la, bi' cha' ñatī tso'o ngua ngu', lo'o jua'a ntucua Ni cha' jil'i ngu' bi'.

³ Jlyā ti' na jil'i ycuil' Ndyosi, bi' cha' cua ngua cuayá' ti' na cha' clyo nda ycuil' Ndyosi cha', lo'o li' ndya' chalyuu nu ña'a na juani; ná na'a na ñi'ya ngua cha' ndya' bi', tsa bi' ti cha' jlyā ti' na cha' ngüiñá Ni lcaa cha' nu ña'a na lo yuu chalyuu juani.

⁴ Jlyā ti' jyo'o Abel jil'i ycuil' Ndyosi, bi' cha' tso'o la ngua'ni yu que jyo'o Caín tya'a yu, nu lo'o ngusta ngu' msta' slo ycuil' Ndyosi. Ntucua Ni cha' nu nchcui' nu Abel bi', xqui'ya cha' jlyā ti' yu; lubii tsa cresiya jil'i yu ngua ti' ycuil' Ndyosi, nu lo'o na'a Ni jil'i yu lo'o ngusta yu msta'. Lo'o jua'a juani tya nchca cuayá' ti' na cha' ngusñi jyo'o Abel cha' jil'i ycuil' Ndyosi, masi sa'ni tsa ngujuii yu.

⁵ Jlyā ti' jyo'o Enoc jil'i ycuil' Ndyosi, bi' cha' ná ngujuii yu. Jua'a ti ndyalo'o ycuil' Ndyosi jil'i yu ca slo ycuil' Ni; ná nquiye yu jil'i ñatī li', xqui'ya cha' cua yaa Ni yaqui'ya Ni jil'i yu. Pana nchcui' quityi cha' cua ndiya ti' Ni ñi'ya nu ngua'ni nu Enoc bi' laja lo'o nguti'i yu chalyuu. ⁶ Ni sca na, ná taca cua'ni na cha' caca tyaala' ti' tyiquee ycuil' Ndyosi, si ná chañi cha' jlyā ti' na jil'i Ni. Si nti' na cha' jyacua na jil'i Ni cha' chcuil' na lo'o Ni, li' nga'a cha' jlyā ti' na cha' lu'ú ycuil' Ndyosi; nga'a cha' jlyā ti' na cha' taca xtyucua Ni jil'i na lo'o jña na sca cha' jil'i Ni.

⁷ Jlyā ti' jyo'o Noé jil'i ycuil' Ndyosi, bi' cha' ndyuna yu cha' nu nchcui' Ni lo'o yu, nu lo'o nacui Ni ñi'ya ña'a cha' cuxi nu lijya caca nde loo la, masi ycuil' yu ná ngua tii yu ñi'ya caca cha' bi'. Ngusñi yu cha' jil'i ycuil' Ndyosi, li' ngüiñá yu sca yaca ni'i su tyi'i yu lo'o lcaa tya'a ndi'i yu; jua'a ngua cha' ngulaá ngu' jil'i tyo clyaa bi'. Jlo ti' na juani cha' cuxi tsa ngua chalyuu cusu' bi', cha' sca ti Noé jlyā ti' yu cha' nu nchcui' Ni lo'o; ngua'ni ycuil' Ndyosi cha' ngua tso'o cresiya jil'i yu li'.

⁸ Jlyā ti' jyo'o Abraham jil'i ycuil' Ndyosi, bi' cha' ngusñi yu cha' jil'i Ni, nu lo'o nguane Ni jil'i yu cha' tsa yu sca loyuu tyijyu' tsa, su nacui Ni jil'i yu cha' cajua caca quichi' tyi yu. Ngutu'u yu loyuu su nguti'i yu tya clyo, ndyaa yu li', masi ná jlo ti' yu macala su tsa yu.

⁹ Xqui'ya cha' jlyā ti' yu jil'i Ni, bi' cha' ndyanu yu ca loyuu su nacui Ni jil'i yu cha' cajua caca quichi' tyi yu. Ca bi' nguti'i yu ñi'ya ndu'ni ñatī nu ndya'a xtyi'i ti; chcu'ya late' ti ngüiñá yu cha' nguti'i yu, lo'o la cui' jua'a ngua'ni jyo'o Isaac sñi' yu lo'o jyo'o Jacob sñi'

ste' yu nde loo la. Tyucuaa jyo'o cusu' bi' jlya ti' ji'i la cui' tya'a cha' nu cua nacui Ni ji'i jyo'o Abraham sti ngu' bi'. ¹⁰ Jlya ti' Abraham cha' nde loo la cua'ni cho'o ycui' Ndyosi chaca se'i su tso'o la tyi'i yu, nu ná culiji tsiya' ti; cuiñá ycui' Ndyosi ña'a tsaca quichi' bi'.

¹¹ Lo'o ycui' Sara clyo'o yu ni, jlya ti' ma' ji'i ycui' Ndyosi, bi' cha' ngua tana ma', masi cusu' tsa ma', masi bilya caja sñi' ma' tsiya' ti. Ngujui sñi' ma' lacua, xqui'ya cha' jlya ti' ma' ji'i ycui' Ndyosi, cha' chañi cua'ni Ni lcaa ña'a cha' nu cua nacui Ni ji'i ma'. ¹² Lo'o jua'a ngua cha' quiña'a tsa ñati ndyatū ji'i sca ti nu cusu' Abraham nde loo la, masi cua tye ti cha' ji'i yu cha' cusu' tsa yu; tsa ña'a cuii nu ntsu'u nde cua, tsa lo cua tya'a ñati ndyatū ji'i nde loo la. Lo'o juani ná caca culacua na ji'i ngu' bi', ñi'ya laca cha' ná caca culacua na ni tsa lo tya'a satya yusi ndi'i to' tyujo'o.

¹³ Ña'a ti jlya ti' lcaa jyo'o bi' ji'i ycui' Ndyosi lo'o ngujui ngu', masi nga'aa na'a ngu' lo'o ndyu'u tucua lcaa cha' nu nacui Ni cha' caca; pana tso'o tsa ngua tyiquee ngu' bi', cha' nu jlo ti' ngu' cha' cua ngulala ti caca cha' bi', ñi'ya si tsa lyiji ti na'a ngu' ji'i. Jlo ti' ngu' cha' tyijyu' ngutu'u ycui' ca ngu' lijya ngu', lo'o ná ntsu'u tyi ngu' lo yuu bi'. ¹⁴ Jlya ti' ngu' cha' ntsu'u sca se'i tso'o la su tyalaa ngu' ca nde loo la, bi' cha' ngua ti' ngu' jua'a. ¹⁵ Nga'aa ndyi'u tsa ti' Abraham lo'o tya'a yu ji'i quichi' tyi ngu' ca loyuu tyijyu' su ngutu'u ngu'; cua nguxtyuu ngu' ca bi' hora ti, si jua'a ngulacua ti' ngu'. ¹⁶ Pana si'i jua'a ngua ti' ngu', xqui'ya cha' jlya ti' ngu' cha' ta ycui' Ndyosi sca se'i su tso'o la tsiya' ti su tyi'i ngu'; ngua ti' ngu' tyalaa ngu' la cui' ca su ntucua ycui' Ni. Bi' cha' ná tyuju'u ti' Ni lo'o nacui ngu' cha' ycui' Ndyosi nu Xu'na ngu' laca Ni; na cua ngua'ni cho'o Ni sca se'i su tyi'i ngu' ca slo ycui' Ni.

¹⁷⁻¹⁸ Jlya ti' jyo'o Abraham cha' nu cua nda ycui' Ndyosi lo'o, bi' cha' ndyalo'o yu ji'i Isaac sñi' yu, cha' ycui' nu piti caca msta cha' xcua lo mesa quee ji'i ycui' Ndyosi li'; jua'a ngua cha' ngua'ni cuayá' Ni ji'i yu. Na cua ngüiñi cha' ji'i ycui' Ni lo'o nu Abraham bi' tya sa'ni la cha' cala sñi' clyo'o yu; tya li' cua nacui Ni ji'i yu: “Xqui'ya Isaac catū quiña'a tsa ñati jinu'u nde loo la”. Pana ña'a ti ntaja'a Abraham ndyalo'o yu ji'i nu piti Isaac bi', nu sca ti sñi' yu lo'o clyo'o yu, cha' caca nu piti bi' msta. ¹⁹ Taca ji'i ycui' Ndyosi cua'ni cha' tyu'u Isaac chaca quiya' si cua ngujui, ngua ti' Abraham; bi' cha' ntaja'a yu ngua'ni yu jua'a lo'o sñi' yu. Pana nu lo'o cua nscua Isaac lo mesa cha' cajaa, li' xa' ndya Ni ji'i nu piti bi' ji'i Abraham sti yu chaca quiya'; ná ngujui nu piti bi'.

²⁰ Jlya ti' jyo'o Isaac cha' nu nda ycui' Ndyosi lo'o, bi' cha' nchcui' nu cusu' bi' lo'o tyucuaa sñi' yu, nu Jacob lo'o Esaú bi', cha' tso'o tsa caca ji'i ñati nu catū ji'i ngu' tyempo nde loo la. ²¹ Jlya ti' jyo'o Jacob cha' nu nda ycui' Ndyosi lo'o, bi' cha' ngusta ya' nu cusu' bi' hique tyucuaa sñi' ste' yu nu ngua sñi' José bi', nu lo'o cua cajaa ti nu cusu' bi'; nchcuicha' nu cusu' ji'i nu ngu' cuañi' bi' li'. Lo'o li' ngua'ni tlyu yu ji'i ycui' Ndyosi, laja lo'o ndū yu nguatū yu yaca xca ji'i yu lyuu. ²² Jlya ti' jyo'o José ji'i ycui' Ndyosi, bi' cha' lo'o cua cajaa ti yu, li' nda yu sca cha' lo'o ngu' tya'a yu, cha' chañi cha' tyu'u lcaa tya'a ngu' Israel loyuu Egipto bi' ca tiya' la, tyaa ngu' laja ti li'. Lo'o jua'a nacui nu cusu' macala tyatsi' jyo'o ycui' yu chaca quiya' ca tiya' la, nu lo'o cua ngutu'u ngu' ndyaa ngu'.

²³ Jlya ti' sti xtya'a jyo'o Moisés ji'i ycui' Ndyosi, bi' cha' lo'o ngula sñi' ngu', ngusu'ba cuatsi' ngu' ji'i yu ni'i sna co', cha' na'a ngu' cha' tso'o tsa ña'a cubi' cuañi' bi'. Nga'aa ndyutsii ngu' bi' ji'i rey xña'a, masi ná ndaquiya' ngu' ji'i cña cuxi nu ngulo rey bi'. ²⁴ Lo'o ngua tlyu la nu Moisés bi' li', ná ndiya ti' yu cha' ñacui ngu' ji'i cha' laca yu sñi' nu cuna'a sñi' rey nu laca loo ji'i ngu' Egipto, xqui'ya cha' jlya ti' yu ji'i ycui' Ndyosi nu Xu'na ngu' Israel; ²⁵ tso'o la cha' stu'ba ti caja cha' ti' ji'i yu lo'o lcaa tya'a ñati ji'i ycui' Ndyosi, ngua ti' yu. Ná ngua ti' yu tya'a yu xcui' cha' paseya ti, ni ná ngua ti' yu cua'ni yu xi cha' cuxi cha' sca hora ti ca chaa ti' ycui' ti yu; ²⁶ tso'o la stu'ba ti tyi'i yu lo'o ngu' tya'a yu, masi chij nti' xa' ñati ña'a ji'i yu, ngua ti' yu. Ñi'ya nchcube' ycui' Cristo nde loo la, jua'a nchcube' Moisés nu ngua li'; pana ná ndube ti' yu cha' culiya' ngu', nguxtyanu yu lcaa cha' tso'o nu ntsu'u ji'i ngu' Egipto, cha' jlya ti' yu cha' tso'o la caca ji'i ñati ji'i yu nde loo la xqui'ya ycui' Ndyosi. ²⁷ Jlya ti' jyo'o Moisés bi' ji'i ycui' Ndyosi, bi' cha' ngutu'u yu loyuu Egipto bi'; ná ndyutsii yu masi ngunasi' tsa rey xña'a bi' li', ni ná nguta'achu'

Moisés tsiya' ti. Ndyalo'o yu ji'i ngu' Israel tyucuii tyijyu', ñi'ya si ndyaa lca'a yu ji'i ycuil' Ndyosi, masi ná nchca ña'a na ji'i ycuil' Ni.

²⁸ Xqui'ya cha' jlya ti' Moisés cha' nu nda ycuil' Ndyosi lo'o, bi' cha' nacui yu cha' clyo cua'ni ngu' ta'a pascua la cui' talya lo'o cua tyeje tacui ti sca xca tyaala su ndi'i ngu'; cuentya ji'i ycuil' Ndyosi caa xca tyaala bi', cha' xcube' ji'i ngu' Egipto. Li' ngulo Moisés cña cha' ta'a ngu' tañi na'ni chu' yaca nu ndu to' tyuu ni'i ji'i lcaa ngu', cha' nu lo'o ña'a xca tyaala bi' tañi, ná cujuui ji'i sñi' ngu' Israel li'; pana cua ndyujuii xca bi' ji'i sñi' nu ngula clyo ji'i lcaa ngu' ca tyi. ²⁹ Xqui'ya cha' jlya ti' Moisés ji'i ycuil' Ndyosi, bi' cha' ndyaala sca tyucuii btyi ti cla'be laja Tyujo'o Nga'a, cha' tyu'u ngu' chaca tsu'. Pana nu lo'o ngua ti' ngu' Egipto tyu'u lca'a ji'i ngu' Israel, nga'aa ngua ji'i ngu' li', cha' ndyanu ngu' ne' hitya bi'; ndye ngu' Egipto, ngujuui ngu' bi' li'.

³⁰ Jlya ti' ngu' Israel cha' ji'i ycuil' Ndyosi, bi' cha' nguta'a ngu' nguxtyi'i ngu' tyi'i ca chu' lo'o quee nu ndu to' quichi Jericó. Cati tsa nguta'a ngu' tsa cu' ti, lo'o li' ndye lo'o bi' nguti. ³¹ Pana jyo'o Rahab, sca nu cuna'a calle nu nguti'i ca quichi bi', jlya ti' cho' ji'i ycuil' Ndyosi; bi' cha' nchcui' tso'o cho' lo'o nu tucua tya'a ngu' Israel nu cuaana ti ndyaa, ndyaa na'a ngu' lo quichi bi' clyo. Nda cho' su tyi'i ngu', bi' cha' ná ngujuui cho' lo'o ngujuui xa' la ñati tya'a quichi tyi cho' nu ná ndaquiya' ji'i ycuil' Ndyosi tsiya' ti.

³² Tya ntsu'u quiña'a tsa cha' nu taca chcuil' na' lo'o ma cuentya ji'i cha' tlyu nu ngua'ni jyo'o cusu' ji'na, ngu' nu chañi cha' jlya ti' ji'i ycuil' Ndyosi: taca chcuil' na' ji'i Gedeón, lo'o ji'i Barac, lo'o ji'i Sansón, lo'o ji'i Jefté, lo'o ji'i David, lo'o ji'i Samuel, lo'o ji'i ca ta'a jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji'i ycuil' Ndyosi tya sa'ni la. ³³ Jlya ti' lcaa ngu' bi' ji'i ycuil' Ndyosi, bi' cha' ngusu' tya'a ngu' lo'o ñati cuxi nde xa' chalyuu, ntijiloo ngu' ji'i lcaa ñati nu nguti'i ca bi' li'; tso'o tsa cña ngua'ni ngu' bi', bi' cha' ngua'ni Ni cua ña'a ca cha' nu nacui Ni cha' cua'ni Ni cuentya ji'i ngu' bi'. Ngua ji'i ngu' bi' cua'a ji'i cuichi tyaala cha' ná ndyacu ji'i ngu'; ³⁴ jua'a cua ndalo ngu' bi', masi ngusu'ba ngu' xña'a ji'i ngu' lo quii' tonu cha' tyaqui ngu'; ná sca ngua ji'i ngu' bi', masi ngulo ñati chcu' cha' cujuui ji'i ngu'. Ná ndalo ngu' bi' tsiya' ti tya clyo, cha' xti ti juersa ntsu'u ji'i ngu'; pana ca tiya' la, li' nguula tsa ti' ngu' bi', cha' tlyu tsa juersa ngujui ji'i ngu', nu lo'o nxuu tya'a ngu' lo'o ñati xa' chalyuu nu tsa tlyu ti ñaa cha' tyijiloo ji'i ngu'. ³⁵ Lo'o jua'a nu ngu' cuna'a ni, xa' ndyalaa nu qui'yu ji'i ngu' ña'a lu'ú ti ngu', xqui'ya cha' jlya ti' ngu' cha' caca ji'i ycuil' Ndyosi cua'ni lyaá Ni ji'i ngu', masi cua ngujuii ngu' tsaca quiya'.

Ti'í tsa ngujui'i ngu' cuxi ji'i xa' la tya'a ngu' bi'. Si cua nguta'achu' ngu' bi' ji'i ycuil' Ndyosi, cua ngulaá ngu' ji'i ngu' cuxi bi' li', cha' nga'aa ngujui'i ngu' cuxi ji'i ngu' bi'; pana ná ntaja'a ngu' bi' tya'achu' ngu' ji'i Ni, cha' tyu'u laja ti ngu' jua'a. Ndu ti' ngu' bi' ni jacua' caa Ni caqui'ya Ni ji'i ngu', cha' ta chaca chalyuu tso'o la ji'i ngu'. ³⁶ Xa' la tya'a ngu' bi' ni, ti'í tsa nchcui' ngu' ji'i ngu' bi' laja lo'o ngujui'i ngu' cuxi ji'i ngu' bi', masi ngusca' ngu' cuxi ji'i ngu' bi' lo'o carena, masi ngusu'ba ngu' ji'i ngu' bi' ne' chcu'. ³⁷ Ntsu'u ngu' bi' nu ngujuii li', cha' ti'í tsa ngujui'i quee hichu' ngu' lo'o ngu' quee ji'i ngu' bi', hasta ngusa'be ngu' ji'i xa' la ngu' bi' lo'o chcu'; jua'a xa' la ngu' bi' ngujuii xqui'ya maxtyi ji'i ngu' cuxi. Lo'o jua'a ntsu'u ngu' bi' nu ná ngujui late' ji'i, bi' cha' lacu' ngu' quiji xlya' ti li', masi quiji chivo; ntsu'u ngu' ti'í, ntsu'u ngu' quicha, cha' lya' tsa ti' ngu' cuxi ji'i ngu' bi', cha' ti'í ti' ngu' cuxi ña'a ngu' ji'i ngu' bi'. ³⁸ Cuxi tsa chalyuu re lo'o ngua jua'a. Ná jlo ti' ñati chalyuu cha' tso'o la nu ngu' bi' que ycuil' ngu', masi xcui' nguta'a yu'u ti ngu' bi', masi ndyu'u cuatsi' ngu' ca ne' quixi', ca nde sii' ca'ya, xqui'ya cha' lya' tsa ti' ñati chalyuu ji'i ngu'; nguti'i ngu' bi' tyuquee, lo'o jua'a hasta ngulu ngu' tyuu su nguti'i ngu'. ³⁹ Lo'o nu juani tya ndyi'u ti' na ji'i ngu' bi', ñati nu jua'a jlya tsa ti' ji'i ycuil' Ndyosi nu ngua sa'ni; pana ná na'a ngu' bi' lcaa cha' nu cua nacui Ni cha' caca nde loo la, ⁴⁰ xqui'ya cha' tso'o la cha' nu ngua'ya hique ycuil' Ni ñi'ya cua'ni Ni lo'o lcaa tya'a na juani, cha' lo'o cuentya ji'na ngulacua ti' Ni. Ngua ti' Ni cha' caca na ñati nu tyucui tyiquee na stu'ba ti lo'o ngu' bi', lcaa na lo'o jyo'o cusu' bi' caca na ñi'ya nu ngua ti' Ni cha' caca na li'.

12

Culacua ti' na ñi'ya nu ngua'ni Jesús cha' ntijiloo yu ji'i tya'a cusuu yu

¹ Lo'o juani, ¿ñi'ya cua'ni na lacua? Ndi'ya cua'ni na nde chalyuu: Ñi'ya si tya ndi'i jyo'o cusu' bi' tsa tlyu ti lo'o na, jua'a cua'ni na, cha' jua'a tyi'u tso'o ti' na lcaa ña'a cha' tlyu nu ngua'ni ngu' bi' tya sa'ni la, xqui'ya cha' jlyu ti' ngu' ji'i ycu'i Ndyosi. Ndu'ni cha' xtyanu na lcaa cha' nu ndaca'a ji'na cha' ná xñi tso'o na cha' ji'i Jesús; xtyanu na lcaa cha' cuxi nu tiji' tsa ti' na ji'i, culochu' na cha' bi'. Lo'o li' nguula ti' tyiquee na cua'ni na cha' tso'o nde chalyuu, tsa lo cua tyempo nu tya ta ti Ni ji'na. ² Xcui' culacua ti' na ñi'ya ngua'ni Jesús; lcaa cha' nu jlyu ti' na ni, Jesús laca suu lcaa cha' bi'; si jua'a, taca jlyu ti' na ji'i Ni ña'a cuayá' nu tye chalyuu. Nu ycu'i Jesús ni, ná nguta'achu' yu ji'i cña nu nga'a cha' cua'ni yu, masi cua jlo ti' yu cha' cua cajaa ti yu lo crusi. Pana tiya' la li', nu lo'o cua ntijiloo yu ji'i nu cuxi, tso'o tsa ntsu'u tyiquee yu li'; bi' cha' ná ngua tyuju'u ti' yu tsiya' ti, masi nguxcube' ngu' ji'i yu lo crusi. Lo'o juani cua ndyaa tucua Jesús nde la'a tsu' cui su tlyu ca su ntucua ycu'i Ndyosi Sti na.

³ Culacua tso'o ti' ma ji'i lcaa cha' cuxi nu ngua ji'i Jesús tyempo bi'. Ndalo tsa tyiquee yu ji'i cha' cuxi bi' li', masi liye' tsa ti' ngu' cuxi ña'a ngu' ji'i yu. Bi' cha' lo'o cu'ma ni, ná ntsu'u cha' ca ñu'u ti' ma xqui'ya Jesús, ná ntsu'u cha' ca taja ti' ma ji'i Ni. ⁴ Masi lye tsa nxuu tya'a ma lo'o lcaa cha' cuxi, ni tsaca ma bilya cujuui ngu' ji'i ma xqui'ya Jesús. ⁵ Ná nga'a cha' cjlyaa ti' ma cha' bi', cha' tso'o tsa nchcui' ycu'i Ndyosi lo'o ma ñi'ya si laca ma sñi' ycu'i Ni. Ndi'ya nacui Ni:

Sñi', nacui ycu'i Ndyosi, taquiya' tso'o ma 'na, masi xcube' na' ji'i ma;

ná ca taja ti' ma 'na, masi cua'a na' ji'i ma cha' ná cua'ni ma sca cha' cuxi.

⁶ Cha' na' laca nu Xu'na ma, cha' ntsu'u tsa tyiquee na' ña'a na' ji'i cu'ma, bi' cha' xcube' na' xi ji'i ma, nacui ycu'i Ndyosi.

Ntsu'u quiya' nda na' xi cha' ti' ji'i ñati 'na, cha' sñi' na' laca ngu'.

Jua'a nchcui' ycu'i Ndyosi lo'o na, ⁷ bi' cha' talo ma tyiquee' lo'o chcube' ma chacuayá' ji'i ycu'i Ndyosi Sti ma lacua. Cua nchcube' ma xi juani, bi' cha' caca cuayá' ti' ma cha' laca ma sñi' ycu'i Ni, si jua'a ndu'ni ycu'i Ni lo'o ma. Lcaa ñati nu ntsu'u sñi', ntsu'u quiya' ndyu'ni tyaala ji'i sñi'; lo'o ná ndaquiya' nu sube bi' ji'i cha' nu nchcui' sti ngu', nchcube' sti ji'i sñi' li'. La cui' jua'a ndu'ni Ni lo'o na. ⁸ Nga'a cha' xcube' Ni ji'i ma ñi'ya nchcube' Ni ji'i cua ña'a ca sñi' Ni, cha' taca ca cuayá' ti' ma cha' chañi cha' cua laca ma sñi' ycu'i Ndyosi li'; ná laca ma sñi' nu ngujui ji'i ñati nde calle ti. ⁹ Nde chalyuu nchcube' sti na ji'na, bi' cha' ndaquiya' na ji'i cha' nu nchcui' ngu' cusu' ji'na lo'o na. ¿Ha ná tso'o si ta na chacuayá' cha' xcube' ycu'i Ndyosi Sti na ji'na, cha' tso'o la tyi'i tyiquee na nde loo la lacua? ¹⁰ Cua laca ti tyempo nu nchcube' sti na ji'na nde chalyuu, tsa ña'a nu tso'o cuentya ji'na ndu'ni ngu', cha' ca tsa'a na nti' ngu'; la cui' ti cha' nti' ycu'i Ndyosi cha' caca tso'o ji'na, bi' cha' nchcube' Ni ji'na jua'a. Nu lo'o cati qui'ya nu ntsu'u ji'na, li' taca ca stu'ba cha' ji'na lo'o ycu'i Ndyosi Sti na, nu ná ntsu'u cha' cuxi ji'i Ni tsiya' ti. ¹¹ Ca xñi' ti' na hora bi' lo'o nchcube' na, si' na chaa ti' na li'; pana tiya' la li' taca cua'ni la na cha' tso'o, cha' ti' taca tyi'i tyiquee na nde chalyuu li', xqui'ya cha' cua ngusñi tso'o la na cha' ji'i ycu'i Ndyosi nu lo'o cua nchcube' na.

Tlyu tsa cha' laca si tya'achu' na ji'i ycu'i Ndyosi

¹² Xa' ta ma juersa ji'i tyucui ña'a ma lacua, masi ngua cña' tsa ma; xa' cua'ni cha' nguula ti' tyiquee ma, masi ngua taja ti' ma tsubi'. ¹³ Clyana la ma tyucui liñi su tsa ma, cha' ná quiñu'u la tyucui ji'i xa' la ñati tya'a ma nu siya' la tyiquee ngu'; cua'ni ma cha' tyatí la ti' tyiquee ñati bi', cha' si' na caca ñu'u la ti' ngu'.

¹⁴ Cua'ni cña ti' ma cha' tso'o ti tyi'i ma lo'o lcaa ñati, cua'ni ma cha' caca lubii cresiya ji'i ma; ni tsaca na, ná caca ña'a na ji'i ycu'i Ndyosi si tya lyiji caca lubii cresiya ji'na.

¹⁵ Cui'ya ma cuentya cha' ni tsaca ngu' tya'a ma ná xtyanu jua'a ti lcaa cha' tso'o nu ndu'ni ycu'i Ndyosi lo'o na. Lo'o jua'a cui'ya ma cuentya cha' ná cua'ni ñu'u ma ji'i tyiquee xa' la ngu' tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús. Ñi'ya laca sca quixi' tyaala nu cua'ni ñu'u ji'i ñati lo'o

co'lo ngu' hitya bi', jua'a caca na ji'i tya'a na lo'o ntsu'u sca cha' cuxi ji'na. ¹⁶ Cui'ya ma cuentya cha' ni tsaca ma ná caca ma ñi'ya ngua jyo'o Esaú; ngua'ni lya' ti' yu bi' ji'i ñati ji'i yu, lo'o jua'a ná ndube ti' yu ji'i ycu' Ndyosi. Sñi' clyo ngua yu, pana ndye ndyujui' yu lcaa chacuayá' nu caja ji'i yu nquicha', xqui'ya cha' ngua ti' yu cacu yu masi sca ti ca'ña scuaa; nguñilo'o tya'a ngula yu ji'i yu li'. ¹⁷ Cua jlo ti' ma ñi'ya ngua ca tiya' la: nu lo'o ngua ti' yu cha' culacua sti yu ji'i yu, li' nga'aa ndaquiya' sti yu ji'i cha' nu nda yu lo'o; nga'aa ngujui ñi'ya nu tya'achu' yu ji'i cha' nu cua ngua'ni yu, masi ngusi'ya tsa yu lo'o ngüijña yu cha' bi' ji'i sti yu.

¹⁸ Lo'o ndyuna ma cha' ji'i ycu' Ndyosi juani, ná ndyaca ji'i ma ñi'ya nu ngua ji'i ngu' Israel nu ngua sa'ni la, nu lo'o ngutu' ngu' bi' quiya' ca'ya Sinaí. Ná nchca tii ma juani, ñi'ya nu ngua ti' ngu' bi' lo'o lye tsa ndyaqui' sii' ca'ya Sinaí bi' nu ngua li'; talya tsa ña'a ngua li', ná ngua ña'a ngu' tsiya' ti, jua'a lye tsa ngua cui'i. ¹⁹ La cui' jua'a ná ndyuna ma lo'o cui' tsa nguañi ngula'a cui'chcua ji'i ycu' Ndyosi li', nguañi nchcui' Ni lo'o ñati bi' li'. Nu lo'o ndyuna ngu' nchcui' ycu' Ndyosi lo'o ngu', li' lye tsa ngüijña ngu' ji'i Ni, cha' nga'aa chcui' ycu' Ni lo'o ngu' bi' tsiya' ti. ²⁰ Ndyutsii' tsa ngu' li', cha' nga'aa ndalo jyaca ngu' cuna ngu' cha' nu nda jyo'o Moisés lo'o ngu' cuentya ji'i ycu' Ndyosi; ndi'ya nacui' Ni: “Ná caa ma nde sii' ca'ya re tsiya' ti; masi caa sca na'ni ji'i ma nde sii' ca'ya re, nga'a cha' cuju' cly a ma ji'i lo'o quee”. ²¹ Lye tsa ña'a ngua cha' bi', hasta ycu' Moisés nacui' ndi'ya: “Lye tsa nchcua na' cha' ndyutsii' na”.

²² Pana nga'aa si'i jua'a ndyaca ji'i ma juani, cha' chaca chalyuu tsa ma juani; la cui' ca su ntucua tyi ycu' Ndyosi ca nde cua, ndacua tsa ma juani. Ca bi' ndi'i ycu' Ndyosi lo'o tyuu tsa mil tya'a xca ji'i Ni. Tso'o tsa ña'a ca bi'; ñi'ya si cua nscua chaca ca'ya Sión nde cua, ñi'ya si ca bi' ntucua chaca quichi' Jerusalén nu tso'o la ña'a, jua'a laca bi'. ²³ Lo'o jua'a ntsu'u cha' tsa ma slo lcaa tya'a sñi' ycu' Ndyosi nu cua ndyalo'o Ni ji'i ndejua tya sa'ni la, cha' cua nscua xtañi jyo'o bi' lo' quityi ji'i ycu' Ndyosi nde cua. Tso'o tsa ntsu'u tyiquee ngu' bi' ca su ndyu'u ti'i ngu'. Na cua tsa ti ma la cui' slo ycu' Ndyosi nu ndu'ni cuayá' ji'i lcaa ñati, ca su ndi'i lcaa ñati jyo'o nu lubii cresiya ji'i xqui'ya Jesús, cha' cua ndyaca cucui tyucui ña'a ngu'. ²⁴ Lo'o jua'a ca bi' ndi'i Jesús, nu ngüiñi chaca cha' nu tso'o la ji'i ycu' Ni lo'o na; tso'o tsa ngua cha' ndyalú tañi ycu' Jesús, cha' xqui'ya nu Jesús bi' ni, bi' cha' cua nguti' cha' cuxi nu ntsu'u ji'na. Pana nu lo'o ndyalú tañi jyo'o Abel nu ngua sa'ni, li' ntsu'u cha' cajaa chaca yu nu cua ndyujui ji'i tya'a; xcu' cha' cuxi ndyu'u ji'i cha' bi' li'.

²⁵ Cui'ya ma cuentya lacua, cha' cua'a jyaca ma ji'i lcaa cha' nu cua nda Cristo lo'o ma. Nguxcube' tsa ycu' Ndyosi ji'i jyo'o cusu' ji'na, nu lo'o ná ntaja'a ngu' cua'a jyaca ngu' ji'i cha' nu nchcui' jyo'o Moisés lo'o ngu' nde chalyuu chacuayá' ji'i ycu' Ndyosi; ná ngua xna ngu' bi' ji'i ycu' Ndyosi. La cui' jua'a tlyu la cha' caca ji'na juani, si ná taquiya' na ji'i Cristo nu ngutu'u ca slo ycu' Ndyosi yaa nde lo yuu chalyuu, lo'o jua'a cua xa' ndyaa tucua Ni ca slo ycu' Ndyosi chaca quiya' juani. ²⁶ Laja lo'o nchcui' ycu' Ndyosi lo'o ñati sa'ni, la cui' hora bi' ngulacui' chalyuu; pana juani cua nchcui' Ni chaca quiya' ndi'ya: “Chaca tya quiya' cua'ni na' cha' quiña lcaa lo yuu chalyuu, la cui' hora nu quiña lcaa chalyuu nu ntsu'u nde cua”, nacui' Ni. ²⁷ Lo'o nacui' Ni: “chaca tya quiya'”, jua'a ca cuayá' ti' na cha' ntsu'u cha' xquiña Ni tyucui' ña'a lcaa chalyuu nu cua ngüiñá Ni, culotsu' Ni ji'i cha' bi' li'. Tsa ña'a ti na nu ntsu'u ji'i ycu' Ndyosi, bi' ti na nu tyanu li', xqui'ya cha' ná nchca clyiji na bi' tsiya' ti. ²⁸ Lo'o jua'a ná taca cha'a chalyuu cucui nu ngujui ji'na xqui'ya Cristo, ná clyiji tsiya' ti bi'; bi' cha' tso'o tyu'u tyiquee na ña'a na ji'i ycu' Ndyosi lacua. Cua'ni chi' na loo ycu' Ndyosi, cha' jua'a nti' Ni cha' cua'ni na; tyi'u ti' na cha' lcaa tsa cua'ni tlyu na ji'i ycu' Ni, cha' cube tsa ti' na ji'i Ni. ²⁹ La cui' Ndyosi nu ndu'ni tlyu na ji'i Ni, chañi cha' taca ji'i Ni cuityi' Ni ji'na tsi tsiya' ca lo'o sca quii' tlyu, si jua'a nti' Ni.

¹ Ña'a ti tyu'u tso'o tyiquee mā ña'a mā jil'i ngu' tya'a ngusñi mā cha' jil'i Cristo, cua'ni mā cha' tso'o lo'o ngu' bi'. ² Tyi'u ti' mā cha' chcu' tso'o mā lo'o cua ña'a ca ngu' xta, ngu' xa' quichi, si tyalaa ngu' toni'i jil'i mā; ta mā su tyi'i ngu' bi', cha' jua'a ngua'ni xi jyo'o cusu' jil'i mā nu ngua sa'ni la, lo'o tiya' la li' nquijeloo jil'i ngu' cha' xca' jil'i ycu' Ndyosi nu ntsu'u nde cua laca ñati nu ngulaa toni'i jil'i ngu' bi'.

³ Culacua ti' mā ñi'ya caca xtyucua mā jil'i ngu' tya'a ngusñi na cha' jil'i ycu' Ndyosi, nu lo'o cua ngusu'ba ngu' jil'i tya'a na bi' ne' chcu'. Lo'o jua'a xtyucua mā jil'i ngu' tya'a na nu quicha ti', xqui'ya cha' lya' ti' ngu' jil'i ngu' bi'. Tyi'u ti' mā cha' xtyucua mā jil'i ngu' bi', ñi'ya si ycu' ca mā nchcube' mā lo'o ngu'.

⁴ Lcaa mā lo'o tya'a mā nga'a cha' cua'ni tyaca'a mā jil'i clyo'o mā; ná cua'ni cuxi mā lo'o clyo'o mā, ñi'ya nti' si tyu'u cha' jil'i mā lo'o xa' ñati laja ti. Xcube' ycu' Ndyosi jil'i cua ña'a ca ñati nu cua'ni cha' suba' jua'a, jua'a xcube' Ni jil'i ñati nu tyat' yu'u lo'o clyo'o xa' ñati.

⁵ Ná tyu'u tyiquee mā xcui' cha' jil'i cñi, pana tso'o si tyaala' jil'i mā lo'o tsa ña'a nu ndyiji ti xi jil'i mā. Na cua nchcu' Ni lo'o na ndi'ya: “Ná culati'i na' jil'i mā”, nacui Ni, “ná xtyanu na' jil'i mā jua'a ti”. ⁶ Bi' cha' ndi'ya culacua ti' na cha' nguula ti' tyiquee na: Ycu' nu Xu'na na laca nu nxyucua 'na.

Ná ntsu'u cha' cutsii na' lacua, cha' ná caca cua'ni cuxi ñati lo'o na'.

⁷ Tyi'u ti' mā jil'i ngu' jyo'o tya'a mā nu ngua loo jil'i mā chacuayá' jil'i Jesucristo; ngu' bi' laca nu cua nchcu' cha' jil'i ycu' Ndyosi lo'o mā tya clyo, bi' cha' culacua tso'o ti' mā jil'i cña tso'o nu ngua'ni ngu' bi' nde chalyuu. Cua'ni mā ñi'ya nu ngua'ni ngu' bi' lo'o ngusñi ngu' cha' jil'i ycu' Ndyosi.

⁸ Ná ncha'a Jesucristo: ñi'ya ngua Ni tyempo sa'ni, la cui' jua'a laca Ni juani, lo'o la cui' jua'a caca Ni tyempo nde loo la. ⁹ Ná ta mā chacuayá' culu'u ñati xi xa' la cha' jil'i mā, sca cha' nu ná stu'ba nchcu' lo'o cha' bi', cha' ná xtyanu mā jua'a jil'i tyucui' liñi. Tso'o la si tyanu tso'o lcaa cha' jil'i ycu' Ndyosi ne' cresiya ji'na, si cube ti' na jil'i lcaa cha' tso'o nu ndu'ni Ni lo'o na lcaa hora; pana ná taca tyanu tso'o cha' jil'i ycu' Ndyosi ne' cresiya ji'na lo'o taquiya' na jil'i cua ña'a ca cña nu tatsaa ngu' ji'na, ñi'ya nti' si nacui' ngu' cha' ná tso'o cacu na sca lo na nu ndacu ngu'. Masi cua ndaquiya' tsa na jil'i cña bi' tya tsubi' la, si'i na tso'o la ngua ti' na lo'o ngua'ni na jua'a.

¹⁰ Xa' ña'a cña ngua'ni Cristo lo'o ndyaa yu lo crusi, cha' ngua yu msta' cha' cati qui'ya nu ntsu'u ji'na lo'o ycu' Ndyosi. Pana lcaa ñati nu tya ndy'u tsa ti' jil'i msta' nu nsta sti jo'ó cuentya jil'i ngu', ná caca tyi'i tso'o tyiquee ngu' bi' lo'o Cristo. ¹¹ Masi xu'na sti jo'ó nu cuentya jil'i ngu' judío ni, xcui' lo'o tañi na'ni ti ñalo'o sti jo'ó bi' nde cuarto su tacati tsa ne' laa bi', cha' cati qui'ya nu ntsu'u jil'i ngu' lo'o bi'. Nu lo'o ndye ngua cña bi', li' ndyalo'o ngu' jil'i ña'a tsaca cuaña' na'ni nu laca msta' bi' ca to' quichi; ca bi' ndaqui' ngu' cuaña' bi'. ¹² La cui' ti ca to' quichi nchcube' Jesús, cha' caja ñi'ya nu cati cha' cuxi nu ntsu'u jil'i ñati, nu lo'o ndyalú tañi ycu' ca yu lo'o ngujuu yu lo crusi ca bi'. ¹³ Lo'o jua'a na, tso'o si ná cutsii na, masi tsalo'o ngu' ji'na cha' xcube' ngu' ji'na cuentya jil'i Jesús; stu'ba ti caca ji'na nde chalyuu, ñi'ya nu ngua jil'i Jesús lo'o lya' tsa ti' ngu' jil'i yu. ¹⁴ Nde lo yuu chalyuu ná ntsu'u se'i tso'o su tyanu na; xcui' na ndu ti' na cha' tyalaa na chaca se'i su tso'o la tsiya' ti, su tsa na lo'o cua ndye chalyuu re. ¹⁵ Bi' cha' lcaa tsa' cua'ni chi na loo ycu' Ndyosi xqui'ya Jesús, cha' ñi'ya laca si ta na msta' jil'i Ni, jua'a laca nu lo'o tyucui tyiquee na cua'ni tlyu na jil'i Ni. Lo'o jua'a tso'o tsa si lcaa tsa' chcu' na cha' tlyu tsa cha' nu ntsu'u jil'i ycu' Ni. ¹⁶ La cui' jua'a ná ca taja ti' mā cua'ni mā lcaa cha' tso'o, jua'a xtyucua mā jil'i tya'a ñati mā; bi' laca cña nu ndiya ti' Ni cha' cua'ni na cuentya jil'i ycu' Ni.

¹⁷ Taquiya' mā jil'i ñati nu laca cña cuentya jil'i ña'a taju ngu' tya'a mā; cua'ni mā lcaa cña nu ndijña ngu' bi' jil'i mā cha' cua'ni mā. Tlyu tsa cña nu ntsu'u jil'i ngu' bi', cha' xcui' ndube ti' ngu' ñi'ya nu ndyu'ni sa scaa mā; nga'a cha' xacu' ngu' cha' jil'i ycu' Ndyosi si chañi cha' ña'a ti tya tso'o ndyu'ni mā, xqui'ya cha' ngusñi mā cha' jil'i Ni. Pana tso'o la nti' ngu' bi', si ña'a ti tso'o ntsu'u tyiquee mā cua'ni mā ñi'ya nu nacui' ngu' jil'i mā cha'

cua'ni mā. Si ná cua'ni mā jua'a, caca xñi'i ti' ngu' bi' li', cha' nga'aa caca xtyucua ngu' ji'i mā li'.

¹⁸ Ña'a ti chcu'i mā lo'o ycui' Ndyosi cuentya ji'i cuare. Tyucui tyiquee ya jlo ti' ya cha' ni sca cha' cuxi ná ntsu'u ji'i ya nu caca tyuju'u ti' ya ji'i. Lcaa tyempo nti' ya cua'ni ya cua ña'a ca cha' nu tso'o la cuentya ji'i ycui' Ndyosi. ¹⁹ Bi' cha' xa' ndijña tsa na' ji'i mā, cha' lu'ba ti chcu'i mā lo'o ycui' Ndyosi cuentya jna'. Ná tyiquee' cua'ni Ni cha' xtyuu na' caa na' yala la ca su ndi'i mā.

Ngusalya' yu lo'o ngu'

²⁰ Ycui' Ndyosi laca nu ngua'ni cña cha' ndyu'ú Jesucristo nu Xu'na na chaca quiya' lo'o ngujuii. Lo'o juani laca Jesús loo, cha' ña'asij Ni ji'na nu laca na ñati ji'i Ni, xqui'ya cha' ngujuii Ni cuentya ji'na. Nu lo'o ngujuii Jesús, li' ngüiñi cha' ji'i Ni lo'o lcaa ñati ji'i Ni, sca cha' cucui nu ná nga'a cha' tye tsiya' ti. ²¹ Ycui' Ndyosi ndu'ni cha' ti' ti tyi'i tyiquee na, lo'o juani nti' na' cha' xtyucua Ni ji'i mā lo'o cua ña'a ca cha' nu lyiji ji'i mā, cha' taca cua'ni mā lcaa cña, ñi'ya nu nti' Ni cha' cua'ni mā; nti' na' cha' cuentya ji'i mā cua'ni Ni na laca nu tso'o la nti' Ni, chacuayá' ji'i Jesucristo. Lo'o jua'a ná nga'a cha' tye cha' cua'ni tlyu Ni ji'i Cristo. ¡Jua'a caca cha' lacua!

²² Cu'mā tya'a ngusñi na cha' ji'i Cristo, cua'ni clyu ti' mā 'na, talo tyiquee mā xi 'na cha' cuna mā cha' nu nchcu'i na' re. Ná quiña'a tsa cha' nscua na' lo quityi re, pana cua nti' na' cha' tyanu tachaa la cha' bi' ne' cresiya ji'i mā. ²³ Chaca cha' nti' na' chcu'i lo'o mā: Cua ngulaá ngu' ji'i Timoteo, tya'a ndya'a na cña, ca su ngutu'ú yu ne' chcu'a; nu lo'o caa na', calo'o na' ji'i yu li', si yala ti tyalaa yu slo na'.

²⁴ Chcuicha' na' ji'i lcaa ngu' nu laca loo cuentya ji'i mā, jua'a chcuicha' na' ji'i lcaa ti tya'a mā nu ngusñi mā cha' ji'i ycui' Ndyosi. Ca ta'a ngu' nu ntsu'u cha' ji'i lo'o ycui' Ndyosi, nu ndi'i nde Italia re, lo'o lcaa ngu' bi' nti' ngu' chcuicha' ngu' ji'i mā.

²⁵ Cua nti' na' cha' tyi'u ti' mā lcaa tyempo cha' xcui' tso'o ti ndu'ni ycui' Ndyosi lo'o lcaa na.

Quityi nu nguscua Santiago

¹ Santiago laca na' nu nscua quityi re cha' caa ca su ndi'i cu'ma, ñati ji'i ycu'i Ndyosi nu ndyaa ma tyucui ña'a chalyuu. Cña laca na' cuentya ji'i ycu'i Ndyosi, la cui' jua'a laca na' cña ji'i Jesucristo nu Xu'na na. Cua nti' na' chcu'i na' xlyo ni'i lo'o lcaa ma lo'o tya'a ma.

Nu lo'o ta ycu'i Ndyosi sca cha' nu ca'ya tso'o hique scaa na

² Cu'ma tya'a ngusñi na cha' ji'i Cristo, si lye tsa nti' ma xqui'ya cua ña'a ca lo cha' ti'i nu ndyacia ji'i ma, ná xñi'i tsa culacua ti' ma li'; pana tso'o tsa caca tyiquee ma li', ³ cha' nu lo'o ngualo cha' ti'i bi' ji'i ma xqui'ya cha' ngusñi tso'o ma cha' ji'i Jesús, li' taca jlo ti' ma cha' cua nchca la ji'i ma talo ma nde chalyuu. ⁴ Pana cui'ya ma cuentya cha' talo ma tyucui tyempo lo'o ndi'i ma chalyuu, ña'a cuayá' nu tye cha' ti'i ji'i ma, cha' caca ma ñati nu tyucui tyiquee, ñati nu ná sca na lyiji ji'i cha' ngusñi ma cha' ji'i Jesús.

⁵ Si ntsu'u quiya' nu lo'o ná jlo ti' ma tsiya' ti ñi'ya nu cua'ni ma, li' tso'o chcu'i ma lo'o ycu'i Ndyosi, cha' ta Ni sca cha' nu ca'ya hique ma ñi'ya nu cua'ni ma li'. Tso'o tsa cha' xlyabe nda Ni ji'i lcaa ñati, cuati ná ndu'ni tyaala Ni ji'na lo'o nda Ni sca cha' tso'o ji'na. ⁶ Tsa bi' ti cha', nu lo'o jña ma sca cha' ji'i ycu'i Ndyosi, li' nga'a cha' jlyo ti' ma cha' nchca ji'i Ni cua'ni Ni jua'a; ná tso'o si tya'achu' ma ji'i cha' bi', ñi'ya si ñacu' ma cha' ná nchca ji'i Ni cua'ni Ni jua'a. Ñati nu jua'a ñacu' cha' ná nchca ji'i ycu'i Ni, laca ngu' bi' ñi'ya laca sca clyoo' nu ndya'a lo tyujo'o; ndyatú clyoo' ndyaa macala su nducuni'i cui' ji'i cha' tsa. ⁷ Ná ca tu ti' ngu' bi' ji'i ni sca na, cha' ta ycu'i nu Xu'na na ji'i ngu' li', ⁸ cha' tucua cha' ntsu'u tyiquee ngu' bi'; ná sca cha' caja ji'i ngu' cha' xcui' na ncha'a ti tyiquee ngu'. Sca ti cha' chcu'i ngu' sca tsa, chaca tsa xa' cha' chcu'i ngu' bi' li'.

⁹ Tso'o ti caca tyiquee ngu' ti'i tya'a ngusñi na cha' ji'i ycu'i Ndyosi; xtyucua Ni ji'i ngu' bi', cha' tso'o la tyi'i ngu' nde loo la, masi nchcube' tsa ngu' su ndi'i ngu' juani ti. ¹⁰ Lo'o jua'a ndu'ni cha' tso'o ti caca tyiquee ngu' culiya' tya'a ngusñi na cha' ji'i Ni, masi tye cha' culiya' ngu'; culiji yu'u lcaa cha' tso'o nu ntsu'u ji'i cua ña'a ca ngu' culiya', ñi'ya ndye cha' ji'i sca queé nu tso'o ña'a nu ntsu'u ca ne' quixi'. ¹¹ Lo'o ndyaa cuichaa nde cua, ca tyique' tsa cua li', ndyanaa yaca queé, ndyalú lcaa cucu' queé, ndye cha' tso'o ña'a ji'i li'. La cui' jua'a tye cha' ji'i ngu' culiya'; laja lo'o ndyu'ni cña ti' ngu' cha' tya caja la cha' tso'o ji'i ngu', tye cha' tso'o bi' ji'i ngu' li'.

Nu lo'o ndojolaqui nu xña'a ji'na cha' cua'ni na cha' cuxi

¹² Tso'o caca tyiquee ñati nu ña'a ti xñi cha' ji'i Jesús, masi tyacua cua ña'a ca cha' ti'i ji'i ngu'. Tso'o si talo ngu' tyiquee', ña'a cuayá' tye cha' ti'i bi' ji'i ngu', cha' caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'i ngu' bi' li'; bi' laca cha' tso'o nu cua nacui Ni cha' ta Ni ji'i ñati nu ntsu'u tsa tyiquee ña'a ji'i ycu'i Ni. ¹³ Nu lo'o cojolaqui sca cha' cuxi ji'na ni, ná tso'o si ñacu' na ndi'ya: "Ycu'i Ndyosi ndyu'ni cha' nñilo'o cha' cuxi re 'na". Ná ntsu'u cha' cuxi tsiya' ti nu caca ji'i cñilo'o ji'i ycu'i Ndyosi, lo'o jua'a ná nñilo'o Ni ji'i ñati lo'o sca cha' cuxi. ¹⁴ Nu lo'o ndojolaqui cha' cuxi ji'na, bi' hora laca nu ná ndaquiya' na ji'i sca cha' ji'i ycu'i Ni; li' la cui' cha' cuxi nu ntsu'u ne' cresiya ji'i ycu'i ca na, bi' laca nu ndatsaa ji'na cha' tya cua'ni la na cha' cuxi. ¹⁵ Tso'o la nti' na cha' cua'ni na cha' cuxi bi', masi caca tlyu la qui'ya ji'na; nu lo'o ngui'i na ji'i qui'ya bi' ji'na ña'a cuayá' nu nga'aa caca xtyanu na ji'i, li' xana na xtyanu na chalyuu tso'o nu cua ngujui ji'na.

¹⁶ Cu'ma tya'a ngusñi na cha' ji'i ycu'i Ndyosi, tyaca'a tsa ma 'na; ná ta ma chacuayá' cha' cñilo'o nu xña'a ji'i ma. ¹⁷ Lcaa cha' xlyabe nu ndyiji ji'na ni, lcaa cha' nu chañi cha' xcui' cha' tso'o laca bi', ca su ntucua ycu'i Ndyosi tsiya' ti, ca bi' ngutu'u lcaa cha' bi', la cui' ycu'i Ndyosi nu ngüiná lcaa xee tlyu nu nga'a nde cua. Sca ti cuayá' ña'a loo ycu'i Ndyosi ña'a Ni ji'na; ná xcutsa'a Ni cha' nu ntsu'u tyiquee Ni ña'a Ni ji'na, cha' ná ntsu'u cha' tya'achu' Ni ji'i sca cha' nu cua nchcu'i Ni lo'o ñati. ¹⁸ Lcaa cha' nu liñi ca cuentya ji'i ycu'i Ndyosi, cua ngulu'u Ni cha' bi' ji'na cha' caca na ñati ji'i ycu'i Ni, cha' jua'a nti'

Ni cha' caca; cua nti' Ni cha' caca na loo ji' lca ca lo na nu cua ngüiñá ycuí' Ni, jua'a nti' Ni.

Cha' tacati nu nga'a cha' cua'ni na cuentya ji' ycuí' Ndyosi

¹⁹ Cu'ma tya'a ngusñi na cha' ji' ycuí' Ndyosi, nu tso'o tsa ntsu'u tyiquee na' ña'aa ji' ma, tso'o si cui'ya ma cuentya ji' cha' nu chcuí' na' re. Ntsu'u cña ji' lcaa na cha' yala ti cua'a jyaca na ji' cha' nu chcuí' ñati lo'o na; pana tiya' ti xacuí' na cha' ji' ngu', jua'a tiya' tsa caca ñasi' na ji' ngu'. ²⁰ Nu lo'o nchca ñasi' na ni, ná taca cua'ni na cha' liñi nu nti' ycuí' Ndyosi cha' cua'ni na nde chalyuu. ²¹ Lo'o jua'a nga'a cha' culochu' na lcaa cha' suba', lcaa cha' cuxi nu tya ntsu'u ne' cresiya ji'na; tucua' na cha' ji' ycuí' Ndyosi lacua, xñi tso'o na lcaa cha' nu nda Ni cha' tyanu ne' cresiya ji'na, cha' bi' laca cha' nu taca cua'ni lyaá ji'na ji' nu cuxi nu ntsu'u ji'na.

²² Tsa bi' ti cha', nga'a cha' taquiya' na lcaa cha' nu nclyu'u Ni ji'na, si'i na cua'a jyaca ti na ji' cha' bi'; na cñilo'o ti na ji' ycuí' ca na, si xcuí' na cua'a jyaca ti na ji' cha' bi', lo'o ná ndaquiya' na cha' bi'. ²³ Cua ña'a ca ñati nu nti' cuna ti cha' nu nda Ni lo'o na, lo'o li' ná ntaja'a cua'ni cha' bi', laca ñati bi' ñi'ya laca ñati nu ña'a cui'ya xi ji' ycuí' ca lo sca cuanaa; ²⁴ yala ntchaa ti ña'a ngu' ji' ycuí' ca ngu' lo cuanaa, pana lo'o cua ndyaa ngu', li' hora ti cjlyaa ti' ngu' ñi'ya ña'a ycuí' ca ngu'. ²⁵ Xtyucua ycuí' Ndyosi ji' cua ña'a ca ñati nu chañi cha' cua'a jyaca ji' cha' tso'o nu nda Ni cha' tyanu ne' cresiya ji'na; bi' laca cha' nu xtyucua ji'na cha' taca tyi' tyiquee na tso'o ti. Si tso'o ti cua'ni na nde chalyuu, si cua'ni na lcaa cña nu nclyu'u ycuí' Ndyosi ji'na lcaa tsa lo'o tyi' na chalyuu, tso'o tsa caca ji'na li'. Si'i na nduna ti na cha' bi', lo'o li' xtyanu na ji'.

²⁶ Ná tyiquee' ntsu'u xi ngu' tya'a ma nu nti' cha' tacati tsa ndu'ni ycuí' ca ngu'. Pana laja ti ndu'ni ngu' cha' tacati ngu', si ná ndube ti' ngu' ñi'ya nchcuí' ngu' lo'o ñati; na ñilo'o ngu' ji' ycuí' ca ngu' cha' tacati ngu' li'. ²⁷ Si tyucui tyiquee na tsiya' ti ndu'ni na cha' tacati cuentya ji' Ni, si si'i na tucua cha' ntsu'u tyiquee na, ndi'ya nti' ycuí' Ndyosi Sti na cha' cua'ni na li': nga'a cha' xtyucua na ji' nu sube ti'i, jua'a nga'a cha' xtyucua na ji' nu cuna'a nu ndyanu ti'i ti, nu lo'o nchcube' tsa ngu' ndi' ngu' chalyuu; pana ná tso'o tyatí yu'u na lo'o cha' cuxi nu ntsu'u nde chalyuu.

2

Sca ti cuayá' cua'ni tso'o na lo'o cua ña'a ca ñati nu lijya slo na

¹ Cu'ma tya'a ngusñi na cha' ji' Jesucristo nu Xu'na na, nu ntucua Ni ca su tso'o tsa ña'a nde cua, ná tso'o si xa' ña'a ntsu'u tyiquee ma ña'a ma ji' xi scaa ñati; stu'ba ti cua'ni ma lo'o cua ña'a ca ñati, tso'o la. ² Ná tyiquee' ca tyuu lo ñati ca su ndyu'u ti' ma, masi ngu' culiya' nu ntsu'u cui' oro sne ya' ngu', cuati tso'o tsa ña'a ste' ngu', masi ngu' ti' nu ngusu tsa ste' ngu'. ³ Ná tso'o si lye tsa cua'ni chi' ma loo sca ñati nu nchcu' late' nu tso'o tsa ña'a. Ná tso'o ñacuí' ma ji' nu culiya' bi': “Tyucua xi lo yaca xlya tso'o re, cusu”, si ñacuí' ma ji' sca ngu' ti' ndi'ya: “Ndacua ti tyu nu'u. Cua'a xi, masi lo yuu ti cua”. ⁴ Ntsu'u qui'ya ji' ma li', xqui'ya cha' xa' ña'a ntsu'u tyiquee ma ña'a ma ji' xi scaa ñati, lo'o jua'a cuxi ti ntsu'u tyiquee ma ña'a ma ji' nu xa' ñati bi' li'.

⁵ Cu'ma ngu' tya'a na nu tyaca'a tsa ma 'na, cui'ya ma cuentya ji' cha' re: Cua ngusubi ycuí' Ndyosi ji' ñati ti' cha' taca xñi tso'o ngu' cha' ji' ycuí' Ni; ta Ni chalyuu tso'o ji' ngu' bi' li', la cui' chalyuu nu nacuí' Ni cha' caja ji' ñati nu ntsu'u tsa tyiquee ña'a ji' ycuí' Ni. Masi ti' tsa ñati bi' nde chalyuu, pana culiya' ngu' cuentya ji' ycuí' Ndyosi. ⁶ Ná tso'o ndyu'ni cu'ma, cha' ti' ti' ma ña'a ma ji' ngu' ti'. Xcuane na' sca cha' ji' ma lacua: ¿Ha si'i nu culiya' laca nu ti' ti' ji' ma? ¿Ha si'i nu culiya' laca nu ndya'alo'o ji' ma ca slo ngu' tisiya? ⁷ La cui' ngu' bi' laca nu nchcuí' tsa cha' cuxi ji' ycuí' Jesús nu ntsu'u tsa cha' ji'na lo'o.

⁸ Tso'o tsa si chañi cha' ndaquiya' ma cha' cusu' nu nscua tya clyo la; ndi'ya nchcuí' cha' bi': “Ntsu'u cha' cua'ni tya'na ti' na ji' tya'a ñati na, ñi'ya laca si ndu'ni tya'na ti' na ji' ycuí' ca na”, nacuí' quityi. ⁹ Si xa' ca ña'a ndu'ni ma lo'o xi scaa ñati, cuxi ndu'ni ma li', ntsu'u qui'ya ji' ma cuentya ji' ycuí' Ndyosi li'; la cui' jua'a ndyu'u cha' nu nscua

lo quityi cusu' bi'. ¹⁰ Ñati nu ndaquiya' lcaa cña nu ngulo ycu' Ndyosi ji'na cha' cua'ni na, lo'o li' ntsu'u masi sca ti cha' cuxi nu ndyu'ni ngu' bi', sca ti cuayá' ntsu'u qui'ya ji'i ngu', ñi'ya laca si ná ndaquiya' ngu' tsiya' ti ji'i lcaa cña nu cua ngulo ycu' Ni ji'na. ¹¹ Ycu' Ndyosi laca nu cua nacui tyucuaa lo cha' ndi'ya: “Ná tyu'u cha' ji'i ma lo'o clyo'o xa' ñati”, nacui Ni; lo'o jua'a: “Ná cujuui ma ji'i tya'a ñati ma”, nacui Ni. Si cujuui ma ji'i tya'a ñati ma, ntsu'u qui'ya ji'i ma lacua, masi ná ntsu'u cha' ji'i ma lo'o clyo'o xa' ñati; sca ti cuayá' cua ndya'achu' ma ji'i cha' nu cua nchcui' ycu' Ndyosi lo'o na li'. ¹² Cua nda Jesús sca cha' tso'o cha' tyanu ne' cresiya ji'na, cha' xtyucua ji'na cha' taca tyi'i tyiquee na tso'o ti. Nga'a cha' chcui' tso'o na, jua'a ntsu'u cha' cua'ni na cha' tso'o lo'o ndi'i na chalyuu, cha' cua tyalaa ti tsa nu lo'o cua'ni cuayá' Ni ji'i lcaa ñati chalyuu. ¹³ Lo'o li' si ná ngua'ni tya'na ti' na ji'i tya'a ñati na, ná taca cua'ni tya'na ti' Ni ji'na lo'o cua'ni cuayá' Ni ji'na; pana ñati nu ngua'ni tya'na ti' ji'i tya'a ñati ni, bi' ñati laca nu tso'o la caca cha' ji'i hora lo'o cua'ni cuayá' Ni ji'i ñati.

Ntsu'u cña tso'o cha' cua'ni na lo'o ngusñi na cha' ji'i ycu' Ni

¹⁴ Cu'ma tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús, ná taca ñacu' na cha' ntsu'u cha' ji'na lo'o Jesús, si ná lo'o ndu'ni na cha' tso'o nu xtyucua ji'i tya'a ñati na. Sca ti ngusñi tso'o na cha' ji'i Jesús, si cua'ni na cha' tso'o jua'a; li' tyaja'a Ni cua'ni lyaá Ni ji'na. ¹⁵ Ná tyiquee' ntsu'u ngu' tya'a ndyu'u ti'i ma nu lyiji tsa ste' ngu', nu lyiji tsa na cacu ngu', masi qui'yu, masi cuna'a. ¹⁶ Si chcui' ma lo'o ngu' bi' ndi'ya: “Xtyucua Ni ji'i ma”, ñacu' ma ji'i ngu', “cacu' ma ste' ma cha' caca chcatsu ma, cacu tso'o ma tyaja”, ñacu' ma ji'i ngu', pana ná nda ma na nu lyiji ji'i ngu' bi' li', ¿ha tso'o nti' ma cha' nchcui' ma lo'o ngu' jua'a? Ná tso'o chcui' ma jua'a, cha' cua ngujlyaa ti' ma cha' ji'i ycu' Ndyosi si chcui' ma jua'a; ¹⁷ ná taca ñacu' na ji'i ngu' cha' cua ngusñi na cha' ji'i ycu' Ndyosi, si ná lo'o cua'ni na cha' tso'o nu xtyucua ji'i tya'a ñati na.

¹⁸ Ná tyiquee' ñacu' sca ñati ji'na: “Tso'o tsa ngusñi ma cha' ji'i ycu' Ndyosi tu'ni. Pana nu na' ni, nti' na' cha' cuayá' tsa cuentya ji'i ycu' Ndyosi masi cua'ni na' xi cha' tso'o lo'o ñati”, ñacu' ngu'. Tso'o lacua. Ndi'ya chcui' na' lo'o ngu' bi' li': “Cacha' ma 'na lacua cha' cua ngusñi ma cha' ji'i ycu' Ni, masi ndyu'ni ma cha' tso'o lo'o ñati; pana laja lo'o ndyu'ni tso'o na' lo'o ñati, li' ca cuayá' ti' ma cha' chañi cha' ngusñi na' cha' ji'i ycu' Ni”, ñacu' na' ji'i ngu' bi'. ¹⁹ Jly ti' ma cha' sca ti ycu' Ndyosi ntsu'u chalyuu. Tso'o tsa, pana cua ña'a ca cui'i xña'a jly ti' cha' bi'; lo'o jua'a lye tsa nchcua cui'i xña'a bi', cha' ntsii cui'i ji'i ycu' Ni. ²⁰ Nga'a cha' ca cuayá' ti' ma, cha' ná chañi cha' ngusñi na cha' ji'i ycu' Ndyosi si ná lo'o cua'ni na cha' tso'o cha' xtyucua na ji'i tya'a ñati na. ²¹ Ndi'ya ngua cha' ngua cuayá' ti' ycu' Ndyosi cha' ngua tso'o cresiya ji'i Abraham, jyo'o cusu' ji'na: na'a Ni cha' ntaja'a nu cusu' ta ji'i sñi' ycu' ca, nu Isaac bi', cha' caca yu sca msta. ²² Ntsu'u sca cña nu ngua'ni Abraham lacua. Xqui'ya bi' ngua cuayá' ti' ycu' Ndyosi cha' cua ngusñi Abraham cha' nu nchcui' Ni lo'o; jly tsa ti' nu cusu' cha' bi', bi' cha' ntaja'a yu ngua'ni yu cña bi'. ²³ Bi' laca cha' nu nscua lo quityi cusu' ndi'ya: “Ngusñi Abraham cha' ji'i ycu' Ndyosi, bi' cha' ntucá Ni cha' ji'i Abraham cha' caca yu sca ñati nu lubii tsa cresiya ji'i”. Tya'a tso'o ycu' Ndyosi ngua Abraham li', nacui quityi.

²⁴ Jua'a ca cuayá' ti' cu'ma lacua, cha' ntaja'a ycu' Ndyosi tucá Ni cha' ji'i ñati lo'o ndyu'ni ngu' cha' tso'o, si'i xqui'ya cha' nacui ti' ngu' cha' jly ti' ngu' ji'i Ni. ²⁵ La cui' jua'a ntucá Ni cha' ji'i nu cuna'a calle nu ngua naa Rahab; ntucá Ni cha' nu nchcui' ma' bi', ñi'ya laca si ngua ma' sca ñati tso'o, xqui'ya cha' tso'o tsa cña nu ngua'ni ma' cuentya ji'i ycu' Ndyosi. Cua nda ma' su nguti' ngu' nu ndyaa na'a ji'i quichi tyi ma' cuaana ti; li' ngulu'u ma' chaca tyucui ji'i ngu' su tyaa tso'o ti ngu' bi', cha' xna ngu' ji'i ngu' xña'a li'. ²⁶ Lo'o jua'a nu na ni, si ñacu' na cha' cua ngusñi na cha' ji'i ycu' Ndyosi, pana ná ndu'ni na cha' tso'o nu xtyucua ji'i tya'a ñati na, li' laca na ñi'ya laca ñati nu ndyaa cresiya ji'i cha' cua ngujui' ngu'.

3

Cua'a na xi ji'i cha' nu chcu'i na

¹ Cu'ma tya'a ngusñi na cha' ji'i Cristo, ná tso'o si tyuu tsa tya'a ma culu'u ma ji'i tya'a ñati ma; cuayá' xti ti na caca na mstru nu culu'u cha' ji'i ycu'i Ndyosi ji'i ngu' tya'a na. Cua jlo ti' ma cha' lye tsa ndi'i loo ngu' ña'a ngu' ji'na, bi' cha' yala tsa chcu'i ngu' ji'na si xñi na cña cha' culu'u na ji'i ngu' tya'a na. ² Chañi laca cha' ntsu'u quiya' lcaa na ndyu'u tsa tu'ba na lo'o nchcu'i na lo'o tya'a ñati na; ná ntsu'u ni sca ñati nu bilya tyu'u tsa tu'ba tsiya' ti, nu lo'o nchcu'i ngu' lo'o tya'a ñati ngu'. Si ntsu'u ñati nu nchca ji'i cua'a ji'i cha' nu nchcu'i ycu'i ca ngu', ñati nu tyucui tyiquee tsiya' ti laca ngu' bi'. Ná tyiquee' taca cua'a ngu' bi' ji'i ña'a tsaca ngu', si jua'a; pana tucui tsa laca cha' cua'a na ji'i ycu'i ca na, cha' ná chcu'i na cha' cuxi. ³ Ndi'ya ndu'ni na lo'o sca cuayu: nsta na chcu'a tyu tu'ba ni', cha' li' taca culo na cña ji'i ni', cha' tsa ni' lo'o na macala su nti' na cha' tsa na. ⁴ Xa' ña'a ndu'ni ngu' lo'o nclya' ngu' sca yaca ni'i; nu ñati nu laca loo ji'i yaca ni'i ni, lo'o cala' ngu' sca ya' piti nu ntucua nde siyu' yaca ni'i bi', taca ji'i ngu' tsalo'o ngu' ji'i macala su nti' ngu' cha' tsa ngu' lo'o. Masi tonu tsa yaca ni'i bi', masi lye tsa ndyaca cui'i nu ndyalo'o ji'i, taca ji'i ngu' tsalo'o ngu' ji'i macala su nti' ngu' tsa ngu'. ⁵ La cui' jua'a laca lo'o sca cha' nu nchcu'i na; masi xca ti cha' laca bi' nti' na, pana quiña'a tsa cha' tlyu nchcu'i na ntsu'u quiya'. Tucui tsa laca cha' cua'a na ji'i tu'ba na, cha' ná chcu'i na cha' cuxi jua'a. Lo'o jua'a quiña'a tsa cha' cuxi taca cua'ni sca cha' nu chcu'i na; ñi'ya laca cha' xti ti quii' nti' cha' chca'a quii' ji'i quixi' tonu, quiña'a tsa su tyaqui quixi' li'. ⁶ Ñi'ya laca sca quii', jua'a laca sca cha' nu chcu'i na; xqui'ya bi' taca xana chaca chalyuu nu cuxi tsa ji'na, nu lo'o cua ndyatí nu cha' cuxi bi' ndyaa nde ne' cresiya ji'na. Xana cañi cha' cuxi bi' tyucui ña'a na li'. Xqui'ya sca cha' nu chcu'i ti na, ndyaca'a quii' li'; lo'o nu quii' bi' ni, nde ca bilyaa tsiya' ti ndyu'u bi' lijya cañi lcaa su ndi'i na. ⁷ Taca ji'i ñati chalyuu cua'ni masu ji'i lcaa lo na'ni tyaala, masi na'ni nu ndya'a quiya' ti, masi na'ni nu ndyacu'i cua, masi na'ni nu sube' ne' ni' lo yuu, masi na'ni nu ntsu'u lo tyujo'o; na cua ndyu'ni masu ñati ji'i lcaa lo na'ni bi'. ⁸ Pana cha' nu nchcu'i na ni, ná caja ñi'ya nu cua'ni masu na ji'i, cha' nga'aa chcu'i na cha' cuxi lo'o ñati. Cuxi tsa laca tu'ba na, ná nchca ji'na cua'a na ji'i ycu'i ca na. Ñi'ya laca hitya tyaala nu ntsu'u tu'ba cuaña tyaala, jua'a nti' tu'ba na, cha' ntsu'u tsa cha' cuxi nu nchcu'i na. ⁹ Tucua lo cha' nchcu'i na, cha' ndyu'ni tlyu na ji'i ycu'i nu Xu'na na, la cui' Ndyosi Sti na; lo'o jua'a nsta na qui'ya ji'i tya'a ñati na, masi ngüiñá ycu'i Ndyosi ji'i lcaa ñati chalyuu na cha' laca na ñi'ya ña'a ycu'i Ni. ¹⁰ La cui' tyuu tu'ba na ndyu'u lcaa cha' nu nchcu'i na, masi cha' tso'o nu nchcu'i na lo'o ycu'i Ndyosi, masi cha' cuxi nu nchcu'i na lo'o tya'a ñati na. Cu'ma tya'a ngusñi na cha' ji'i Cristo, ná tso'o cha' ndyaca jua'a. ¹¹ Si' sca ti tyuu pilya ntyucua hitya tso'o stu'ba ti lo'o ntyucua hitya cñi'. ¹² Jua'a lo'o yaca si'yu ni; ná taca tyu'u ntsati ji'i yaca quixuu, ni ná taca tyu'u quixuu ji'i yaca ja'ba, cha' ná ca quixa' cha'. Ná caja hitya nu tso'o co'o na ca su ntyucua hitya cñi'.

Nu lo'o chañi cha' tso'o tsa nchca cuayá' ti' na scaa cha'

¹³ Nu lo'o nti' ma cha' tso'o tsa nchca ji'i ma nchcu'i ma, cha' tso'o tsa nduna ma scaa cha' nu nda ñati lo'o ma, li' xcui' cha' tso'o ti cua'ni ma laja lo'o ndi'i ma chalyuu, cha' taca cui'ya xa' la ñati cuentya ji'i ma cha' ñati tso'o laca ma. Ná quiña'a cha' tyu'u tyiquee ma ña'a ma ji'i ngu', pana tso'o ti chcu'i ma lo'o ngu'. ¹⁴ Ná taca ña'a ngu' cha' ñati tso'o laca ma si liye' ti' ma, si chiya'a tsa ntsu'u tyiquee ma ña'a ma ji'i ñati, si xcui' cña ji'i ycu'i ca ma ntsu'u tyiquee ma; na nñilo'o ma ji'i tya'a ma si jua'a ndu'ni ma, hasta ndacu' ma cha' liñi nu cua nda ycu'i Ndyosi lijya chalyuu. ¹⁵ Si' nde su ntucua ycu'i Ndyosi ndyu'u cha' cuxi nu nchcu'i ma, sca cha' cuxi nu ntsu'u chalyuu laca bi'; sca cha' nu cua nda ycu'i nu xña'a laca cha' nu nchcu'i ma bi'. ¹⁶ Si liye' ti' na ji'i tya'a na, si xcui' cña ji'i ycu'i ca na ntsu'u tyiquee na, ná caca stu'ba cha' ji'na lo'o tya'a na li'; lcaa lo cha' cuxi caca cua'ni na li'. ¹⁷ Pana lcaa cha' nu nda ycu'i Ndyosi cha' chcu'i na lo'o ñati, xcui' cha' tso'o laca bi'; ná nguxa' cha' tso'o bi' lo'o cha' cuxi, ná ntsu'u cha' xuu tya'a na lo'o tya'a ñati na. Cha'

tso'o ti laca nu nda Ni cha' chcuil na lo'o ñati, cha' xcui' na tso'o ti cua'ni na lo'o ñati li'. Lo'o jua'a ndu'ni cha' bi', cha' cua'ni tya'na ti' na ji'i ñati, ña'a cuayá' nu cua'ni na cha' tso'o cha' xtyucua na ji'i ngu'; ndu'ni cha' sca ti cha' liñi chcuil na lo'o ñati, si'i cha' cuiñi chcuil na lo'o ngu'. ¹⁸Tso'o tsa ndyu'ni ñati nu ná ncllyana cha' cusuu lo'o tya'a ñati, ñati nu tso'o tsa ntsu'u tyiquee nchcuil lo'o tya'a ñati. Tiya' la li' tyu'u tucua quiña'a la cha' tso'o nu cua nti' ycuil Ndyosi cha' caca nde chalyuu, xqui'ya cha' ncllyacua tso'o ti' ngu' bi'.

4

Ná cua'ni tya'a na lo'o ñati cuxi nu ntsu'u chalyuu

¹ ¿Ni cha' laca lye tsa nxuu tya'a ma? ¿Ni cha' laca lya' tsa ti' ma ji'i tya'a ñati ma? ¿Ha si'i na ndacui tsa ti' ma ji'i scaa na nu ntsu'u ji'i tya'a ñati ma? Ná nchca ji'i ma cha' ti' ti tyi'i tyiquee ma lo'o tya'a ma xqui'ya lcaa lo cha' cuxi nu ndiya tsa ti' ma ji'i. ² Si ntsu'u sca cha' nu tiji' tsa ti' ma ji'i, lo'o ná ntsu'u chacuayá' cha' caja cha' bi' ji'i ma, li' nti' ma cujuui ma ji'i ñati, cha' jua'a taca caja cha' bi' ji'i ma, nti' ma. La cui' jua'a si ndacui tsa ti' ma ji'i sca na nu ná nchca caja ji'i ma, li' nchcuil ma cha' ti' ji'i nu ca ji'i na bi', nxuu tya'a ma lo'o ngu' bi' li'. Pana ná ndyiji na nu nti' ma caja ji'i ma, xqui'ya cha' ná ndijña ma cha' bi' ji'i ycuil Ndyosi su clyo; ³ masi ndijña ma sca cha' ji'i ycuil Ndyosi, pana cuxi tsa tyiquee ma, bi' cha' ná ndyiji cha' bi' ji'i ma li'. Tsa nde ti cha' ntsu'u tyiquee ma: cua nti' ma cha' caja ji'i ma cua ña'a ca cha' nu tyaala' tyiquee ycuil ca ma, pana ná tso'o cha' ndyu'ni ma jua'a; ⁴ cua nguxtyanu ma ji'i ycuil Ndyosi, cua ntsu'u cha' ji'i ma lo'o sca cha' nu cuxi tsa, si jua'a ndyu'ni ma. ¿Ha ná nchca cuayá' ti' ma cha' tya'a cusuu ycuil Ndyosi laca na, si xcui' cha' ji'i ycuil ca ti na ntsu'u tyiquee na? Na nxuu tya'a na lo'o ycuil Ndyosi, si cua'ni tya'a na lo'o nu cuxi nu ntsu'u nde chalyuu. ⁵ Ndi'ya nscua cha' lo quityi ji'i ycuil Ndyosi, lo'o jua'a si'i cha' laja ti nda Ni: “Nu Xtyi'i ycuil Ndyosi nu nda Ni cha' tyanu ne' cresiya ji'na, ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni ji'na; pana yala tsa caca chii' ti' Ni ji'na, si lo'o ntsu'u sca cha' cuxi loo”. Jua'a nacui quityi. ⁶ Tlyu la tsiya' ti cha' tso'o nu ndu'ni ycuil Ndyosi lo'o na, cha' xtyucua Ni ji'na. Ndi'ya nscua chaca cha' lo quityi ji'i ycuil Ndyosi: “Ná sca na ta ycuil Ni ji'i ñati nu xcui' tyijiloo ji'i tya'a ñati ngu', nti' ngu'; pana quiña'a tsa cha' tso'o ndu'ni Ni lo'o ñati nu tso'o ti ndi'i chalyuu, nu ná ndyu'ni tyucuaa ti' lo'o xa' ñati”, nacui quityi bi'. ⁷ Taquiya' ma cha' ji'i ycuil Ndyosi lacua. Xuu tya'a ma lo'o nu xña'a, lo'o li' xna nu cuxi bi', tyu'u clyo bi' su ndi'i ma li'. ⁸ Tso'o tsa xñi ma cha' ji'i ycuil Ndyosi, lo'o li' tucua Ni cha' ji'i ma. Si ntsu'u tsa qui'ya ji'i ma, nga'a cha' xtyanu ma lcaa cha' cuxi nu ntsu'u cha' ji'i ma lo'o; jua'a cua'ni tye ma ji'i lcaa cha' cuiñi nu ntsu'u ne' cresiya ji'i ma. ⁹ Ntsu'u cha' ca xñi' ti' ma xqui'ya nu quiña'a tsa cha' cuxi nu ntsu'u ne' cresiya ji'i ma, bi' cha' ndu'ni cha' xi'ya ma, ndu'ni cha' cunaa ma xqui'ya cha' cuxi bi'. Xi'ya ca ma juani, masi nxyi' tsa ma nquicha'; ca xñi' tsa ti' ma juani, masi chaa tsa ti' ma nquicha'. ¹⁰ Cua'ni ma cha' ca tyuju'u ti' ma nde loo ycuil Ndyosi ji'i qui'ya nu ntsu'u ji'i ma, lo'o li' ta Ni sca se'i tso'o la su tyi'i ma ca su ntucua ycuil Ni.

Ná chcuil na cha' ti'i ji'i ngu' tya'a na

¹¹ Cu'ma tya'a ngusñi ma cha' ji'i Cristo, ná chcuil ma ji'i ngu' tya'a ma. Si chcuil cuxi na ji'i ngu' tya'a na ni, si sta na qui'ya ji'i ngu' bi', laca cha' nchcuil cuxi na ji'i lcaa cha' nu nda ycuil Ndyosi Sti na lo'o ñati tya clyo la; na ndacu' na ji'i cha' bi'. Jua'a ndyu'u cha' si chcuil na cha' ti'i ji'i ngu' tya'a na. Si ná ndaquiya' na ji'i lcaa cha' nu cua nda ycuil Ndyosi lo'o na, si chcuil cuxi na ji'i cha' bi', na ndacu' na ji'i cha' nu cua nda Ni lo'o na; jua'a ndyu'u cha' li'. ¹² Lo'o ycuil Ndyosi ni, sca ti ycuil Ni laca nu cua nda cha' bi' lo'o ñati tya clyo; sca ti ycuil Ni cua'ni cuayá' Ni ji'i lcaa ñati cuentya ji'i cha' bi' nde loo la; sca ti ycuil Ni taca ji'i Ni cua'ni lyaá Ni ji'i ñati, nu lo'o cuityi Ni qui'ya nu ntsu'u ji'i ngu'; jua'a ycuil Ndyosi laca nu taca cua'ni tye Ni ji'i ñati tsiya' ti, nu lo'o nti' ti Ni. Ná stu'ba laca ma lo'o ycuil Ndyosi, bi' cha' ná ntsu'u chacuayá' ji'i ma cha' cua'ni cuayá' ma ji'i tya'a ñati ma.

Ná chcuí' na quiña'a tsa cha' tonu lo'o tya'a ñati na

¹³ Nga'a cha' chcuí' na' sca cha' lo'o cu'ma, cha' ntsu'u cu'ma nu nchcuí' ma ndi'ya: “La quee, ca bcha la tsa ya ca quichi tyijyu' bi'”, nacuí' ma. “Ca bi' tyanu ya tyucuí' sca yija, cha' quiña'a tsa ngana cua'ni ya ca bi'”, nacuí' ma. ¹⁴ Pana ná sca cha' jlo ti' ma tsiya' ti ñi'ya ña'a chalyuu nu caja ji'i ma quee bcha la. Chalyuu su ndi'i na juani, ñi'ya laca sca cuichi coo, jua'a laca bi'; tsiya' ca ndyu'u tucua cuichi coo, lo'o jua'a yala ti ncliji yu'u bi'. ¹⁵ Tso'o la si ndi'ya ti cha' ta ma lo'o ñati: “Nde ti tyi'i ya”, ñacuí' ma, “nde cña cua'ni ya; masi cña bi' cua'ni ya, sca ti si ta ycuí' Ndyosi chacuayá' cua'ni ya jua'a”, ñacuí' ma. ¹⁶ Pana si'i jua'a nchcuí' ma juani, cha' tyixi tsa ndyu'ni ma lo'o tya'a ñati ma; lye tsa nchcuí' tyucuaa ti' ma lo'o ngu' tya'a ma. Lcaa quiya' lo'o nchcuí' ma jua'a, cha' cuxi laca bi'. ¹⁷ Lo'o li' ntsu'u qui'ya ji'i ma, cha' ná ntaja'a ma cua'ni ma sca cña tso'o nu ngulo ycuí' Ni ji'i ma cha' cua'ni ma.

5

Sca cha' nu nchcuí' yu lo'o ngu' culiya'

¹ Juani ni, cua'a jyaca ma xi 'na laja lo'o ta na' sca cha' lo'o cu'ma, nu laca ma ngu' culiya'. Tso'o la si xi'ya ma juani, cunaa ma li' xqui'ya cha' ti'i nu cua lijya cha' tyacua ji'i ma, ² cha' cua nguliji yu'u cha' culiya' ji'i ma jua'a ti. Cua ngunu'u lyiji lcaa late' tso'o ji'i ma, cha' cua ndyacu cuixu' ji'i. ³ Lo'o jua'a cua ntyucua cuayaa' chu' lcaa chcuá oro ji'i ma, lcaa chcuá plata ji'i ma. Nu lo'o ña'a ngu' ñi'ya ndyaca ji'i yu'ba bi' ji'i ma, li' ca cuayá' ti' ngu' cha' ñi'ya lo'o ngunu'u chcuá oro chcuá plata nu ntsu'u ji'i ma, jua'a cua ndye cha' ji'i lcaa ma; ñi'ya laca si ndyaquí lyiji ma lo quii', cua ndye cha' ji'i ma li'. Quiña'a tsa cha' tso'o cua nguxco'o ma nquicha', cha' cua'nijo'o ji'i ma nde chalyuu, pana cua ngulala ti tye lcaa cha' nde lo yuu chalyuu. ⁴ Lo'o jua'a ná nda ma xcaya' msu nu ndyaa ne' xña ji'i ma, bi' cha' juani cua'a jyaca ma xi ji'i cha' nu nxlyú msu bi' hichu' ma; ca su ntucua ycuí' Ndyosi nu laca Xu'na lcaa chalyuu, ca bi' ndañi nchcuí' nu ngu' nu ngua'ni clacua ji'i ma. ⁵ Xcuí' tso'o tsa laca su ndi'i ma chalyuu; pana bata chcu' laca cu'ma, cha' xcuí' ncliyana ma lcaa ña'a cha' tso'o nu caca tyaala' tyiquee ma. Lo'o nu juani cua ngulala ti tyalaa tsa cha' cajaa ma, cha' li' cua'ni cuayá' ycuí' Ni ji'i ma. ⁶ Laja lo'o tya ndi'i ma nde chalyuu nsta ma qui'ya ji'i ngu' ti'i nu ná ntsu'u cha' cuxi nu ngua'ni bi'; ndyujuii ma ji'i ngu' bi', masi ná nchca ji'i ngu' bi' cua'ni lyaá ngu' ji'i ycuí' ca ngu'.

Talo na tyiquee' cha' xacu' ycuí' Ni sca cha' ji'na nu ngüijña na ji'i

⁷ Cu'ma tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús, talo ma tyiquee' cha' ntajatya ma ji'i ycuí' nu Xu'na na, ni jacua' caa Ni chaca quiya' nde chalyuu. Ñati nu cua ndyataa xtya ji'i ni, ndalo tsa tyiquee ngu' ntajatya ngu' ni jacua' tyu'u si'yu nu ndulo tsa cha' caja ji'i ngu'; ndu ti' ngu' bi' cha' ca'ya tyo, masi tyo nu ca'ya yala la, masi tyo nu ca'ya tiya' la. ⁸ Lo'o jua'a cu'ma ni, nga'a cha' talo ma tyiquee'; cua'ni nguula ti' tyiquee ma, cha' ná tya'achu' ma ji'i ycuí' Ndyosi, cha' cua ngulala ti caa ycuí' nu Xu'na na chaca quiya' nde chalyuu. ⁹ Cu'ma tya'a ngusñi na cha' ji'i ycuí' Ni, ná chcuí' ma cha' ti'i ji'i ngu' tya'a ma, cha' ná sta Ni qui'ya ji'i ma li'. Cua ngulala ti tyalaa ycuí' nu Bese nu laca loo ca su ndi'i na. ¹⁰ Cu'ma ngu' tya'a na, tyi'u ti' ma ñi'ya ngua ji'i jyo'o cusu' ji'i ma nu ngua tu'ba ji'i ycuí' Ndyosi cua sa'ni la; tyiquee' tsa ndalo ñati bi', masi lye tsa nchcube' ycuí' ngu'. ¹¹ Nacu' na cha' tso'o tsa ntsu'u tyiquee jyo'o bi', cha' cua ndalo tsa tyiquee ngu' lo'o nguxcube' ñati ji'i ngu' tyempo bi'. Cua ndyuna ma ñi'ya ngua cha' tyiquee' tsa ndalo jyo'o Job, nu lo'o quiña'a tsa cha' cuxi ngua ji'i yu. Lo'o li' su cua ndye cha', xa' ndya Ni lcaa cha' tso'o ji'i yu chaca quiya'. La cui' jua'a, xcuí' na tya'na ti' Ni ji'na, xcuí' tso'o ntsu'u tyiquee Ni ña'a Ni ji'na.

¹² Nde laca sca cña nu ná nga'a cha' cua'ni na tsiya' ti, cu'ma tya'a ngusñi na cha' ji'i ycuí' Ndyosi: Ná cua'ni ma jura laja ti lo'o xtañi ycuí' Ni lo'o cua quiñi ti sca cha' ji'i ma lo'o xa' ñati; ná ñacuí' ma: “Chacuayá' ji'i ycuí' Ndyosi nu ntucua nde cua”, ni ná ñacuí' ma: “Chacuayá' ji'i ndyosi nde lo yuu”. Ná culotu ma ni sca xtañi Ni tsiya' ti, cha' caja

ñi'ya nu tyanu tachaa cha' ji'i ma lo'o ñati. Tsa bi' ti cha' ñacui ma ji'i ñati: "Cua'ni na", ñacui ma, si taca cua'ni ma ji'i; lo'o jua'a "Ná cua'ni na", ñacui ma, si ná nchca cua'ni ma ji'i. Ná caja ñi'ya sta Ni qui'ya ji'i ma li'.

¹³ Nu lo'o lye tsa nchcube' scaa ma, xqui'ya cha' ngusñi ma cha' ji'i Jesús, tso'o si chcu' ma lo'o ycu' Ndyosi la cui' hora bi'. Lo'o jua'a si ntsu'u scaa ma nu chaa tsa ti' ma, tso'o tsa si cula tu'ba ma sca jii ji'i ycu' Ndyosi li'. ¹⁴ Lo'o ntsiya sca ngu' tya'a ma nu quicha, li' tso'o cuane ma ji'i ngu' cusu' tya'a ngusñi ma cha' ji'i ycu' Ni, cha' caa ngu' cua'ni ngu' jo'o ji'i nu quicha bi'. Lo'o li' jña ngu' bi' cha' clyu ti' ji'i ycu' Ndyosi, cha' cua'ni Ni cha' tyaca tso'o nu quicha bi'; cuati salú ngu' setye nu ntsu'u taná lo hichu' yu quicha bi' chacuayá' ji'i ycu' nu Xu'na na. ¹⁵ Tyaca tso'o nu ñati quicha bi' li', xqui'ya cha' jlya ti' ma cha' nu cua nchcu' ma lo'o ycu' Ndyosi; tya ta Ni chalyuu ji'i nu quicha bi' chaca quiya', lo'o jua'a cui'ya Ni cha' clyu ti' ji'i yu ji'i qui'ya nu ntsu'u ji'i yu. ¹⁶ Bi' cha' lacua, ñii ma ji'i ngu' tya'a ma si ntsu'u qui'ya ji'i ma, cuati jña ma cha' clyu ti' ji'i ngu' tya'a ma lo'o ycu' Ndyosi, cha' ca tso'o tyucui ña'a ma chaca quiya'. Quiña'a tsa cña caca ji'i sca ñati nu lubii cresiya ji'i cuentya ji'i ycu' Ndyosi, nu lo'o jña yu sca cha' ji'i Ni. ¹⁷ Ñati chalyuu ti ngua jyo'o Elías; ñi'ya laca na ñati chalyuu, la cui' jua'a ngua yu ñati. Pana ngua sca quiya' nu tya'na tsa nchcu' yu lo'o ycu' Ndyosi cha' ná ca'ya tyo chalyuu bi'; lo'o li' chu' sna yija cla'be ná ngua'ya tyo tsiya' ti. ¹⁸ Ña'a cuayá' nu nchcu' yu lo'o Ni chaca quiya', li' xa' ngua'ya tyo tso'o ti; lo'o li' ngua tso'o lcaa na cuiñii ji'i ngu'.

¹⁹ Cu'ma tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús, nu lo'o ntsu'u sca ngu' tya'a ma nu cua tya'achu' ti ji'i cha' tso'o ji'i Jesús bi', tso'o tsa caca cha' si caca ji'i scaa ma chcu' tso'o ma lo'o yu, cha' xñi yu cha' ji'i ycu' Ndyosi chaca quiya'. ²⁰ Si ntsu'u cu'ma nu caca ji'i ma cua'a ma ji'i tya'a ñati ma cha' ná cua'ni ngu' cha' cuxi, cha' culu'u ma cha' ji'i ycu' Ndyosi ji'i ngu' bi' chaca quiya', tso'o tsa cña cua'ni ma li'; taca cua'ni lyaá ma ji'i ngu' bi' li', cha' ná chcuna' chalyuu ji'i ngu'. Lo'o jua'a caja ñi'ya nu cui'ya ycu' Ndyosi cha' clyu ti' ji'i ngu' ji'i lcaa qui'ya nu ntsu'u ji'i ngu' bi'.

Quityi nu nguscua San Pedro ndyaa ca slo ñati_i ji_i Jesucristo nu ndi_i tyijyu'

¹ Pedro laca na' nu nscua na' quityi re cha' caa slo lcaa cu'ma nu ngusñi ma cha' ji_i Jesús, cu'ma ngu' nu ndi_i tyijyu'. Ntsu'u cu'ma nu ndyalaa ma nde loyuu su cuentya Ponto; xi xa' la tya'a cu'ma ndyalaa ma nde loyuu su cuentya Galacia, jua'a loyuu su cuentya Capadocia, jua'a loyuu su cuentya Asia, jua'a loyuu su cuentya Bitinia cua lye tsa ngañi ma. Cña nu nda ycuí' Jesucristo 'na, bi' laca cha' tsa'a na' chcuí' na' cha' ji_i Ni lo'o xa' la ñati. ² Tya clyo la cua jlo ti' ycuí' Ndyosi Sti na lcaa ña'a cha' nu caca nde loo la, bi' cha' ngusubi ycuí' Ni ji_i ma. Lo'o juani ndyu'ni Xtyi'i ycuí' Ndyosi cña cha' tyanu lubii cresiya ji_i ma, cha' taquiya' ma ji_i ycuí' Jesucristo; na cua ngujui yu lo crusi xqui'ya cu'ma, ndyalú tañi yu cha' caja ñi'ya caca lubii cresiya ji_i ma. Lo'o juani nti' na' cha' ña'a ti tya cua'ni ycuí' Ndyosi cha' tso'o lo'o ma, cha' jua'a ti ti tyi'i tyiquee ma lcaa hora.

Ndu ti' na cha' caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'na

³ Cua'ni tlyu na ji_i ycuí' Ndyosi, la cui' bi' laca nu ndu'ni tlyu Jesucristo nu Xu'na na ji_i, la cui' Sti Jesucristo nu Xu'na na laca bi'. Tya'na tsa ti' ycuí' Ni ña'a Ni ji'na, bi' cha' ngua'ni cucui Ni cresiya ji'na; ntsu'u chalyuu cucui ji'na juani, xqui'ya cha' ndyu'ú ycuí' Jesucristo chaca quiya' nu lo'o ngujui yu. Lo'o nu juani cua ndu ti' na cha' caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'na, ⁴ xqui'ya cha' cua ngua'ni lyaá Jesús ji'na. Ná ntsu'u ni sca cha', ni sca ñati nu taca cua'ni ñu'u ji_i cha' nu cua ngujui ji'na; ni sca na tsiya' ti, ná ca cua'ni tye na bi' ji_i cha' tso'o nu tyacua ji'na ca slo ycuí' Ndyosi lo'o cua tye ti cha', ná ntsu'u na nu taca cua'ni cuxi ji_i cha' bi'. ⁵ Cua ngusñi ma cha' ji_i ycuí' Ndyosi, bi' cha' ndu Ni cua ji_i ma juani cha' ña'asi Ni ji_i ma. Ná ntsu'u ni sca na nu nguula la juersa ji_i, nu taca ji_i tyijiloo ji_i ycuí' Ndyosi; cua'a Ni ji_i ma ji_i nu cuxi, cha' cua'ni lyaá Ni ji_i ma lo'o tye chalyuu re, cha' cua ndyaa Ni ngua'ni cho'o Ni su tyi'i ma ca slo ycuí' Ndyosi.

⁶ Bi' cha' caca chaa ti' ma juani, cha' tso'o tsa ntsu'u tyiquee ma, masi ntsu'u quiya' xñi'i ti' ma xqui'ya lcaa lo cha' ti' nu ndyacua ji_i ma; pana xti ti tyempo nu ca xñi'i ti' ma. ⁷ Ndyacua cha' ti' ji_i ma jua'a, cha' taca cua'ni cuayá' Ni ji_i ma, si chañi cha' ngusñi ma cha' ji_i ycuí' Ni. Jlo ti' ma cha' quiña'a tsa nga'a chcuá oro; pana hora ti ndu'ni cuayá' ngu' ji_i oro bi' lo'o quii' cha' tyalá bi', cha' ña'a ngu' si chañi cha' xcui' oro laca bi'. Nde loo la quiñu'u chcuá oro, tye cha' ji_i, masi quiña'a tsa cña ngua'ni ngu' cha' tyubii oro bi' tya clyo; pana nu cha' ji_i Jesús nu cua ngusñi ma ni, ndulo tsa cha' bi' cuentya ji_i ycuí' Ndyosi. Masi quiña'a tsa chcuá oro caja ji'na, ná stu'ba tsiya' ti cha' ji_i bi' lo'o ycuí' Jesús. Lo'o ndye ndalo ma ji_i lcaa cha' ti' nu ndyacua ji_i ma xqui'ya cha' ngusñi ma cha' ji_i Ni, li' tso'o tsa cha' nu caja ji_i ma lo'o tyu'u tucua ycuí' Jesucristo caa chaca quiya'; ta Ni sca su tso'o cha' tyi'i ma slo ycuí' Ni laja xee nu ndubi tsa ca su ntucua ycuí' Ni.

⁸ Ntsu'u tsa tyiquee ma ña'a ma ji_i Jesús, masi bilya ña'a ma ji_i Ni; hasta juani tya lyiji ña'a ma ji_i, pana jlya ti' ma cha' lu'ú Ni. Chañi cha' tso'o tsa ntsu'u tyiquee ma juani xqui'ya Jesús, ni ná tye chca cha' chcuí' ma lcaa cha' tso'o nu ntsu'u tyiquee ma cuentya ji_i ycuí' Jesús lo'o xa' ñati. ⁹ Cua ngusñi ma cha' ji_i Ni, bi' cha' taca ca cuayá' ti' ma cha' chañi laca cha' cua'ni lyaá Ni ji_i ma lo'o cua ndye chalyuu.

¹⁰ Nu jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji_i ycuí' Ndyosi sa'ni la ni, nchcuí' tsa jyo'o cusu' bi' ji_i cha' tso'o nu cua'ni ycuí' Ndyosi nde loo la, cha' cua'ni lyaá Ni ji_i ñati tya'a ndi_i na chalyuu; xcui' cuentya ji_i ycuí' Ndyosi nchcuí' ngu' cha' bi', pana ná ngua cuayá' tso'o ti' ycuí' ca ngu' bi' ñi'ya nu cua'ni ycuí' Ndyosi cha' caca nde loo la, ni jacua' cua'ni Ni cha' bi'. ¹¹ Xtyi'i ycuí' Cristo ngulu'u lcaa cha' ji_i ngu' bi', ñi'ya nu caca ji_i ycuí' Cristo nde loo la, ñi'ya nu chcube' yu nde loyuu chalyuu, ñi'ya nu tlyu tsa cha' tso'o nu caca ji_i yu lo'o tyaa yu ca slo ycuí' Ndyosi chaca quiya'. Lo'o li' ngulana tsa nu ngu' jyo'o bi', cha'

quije cha' jil'i ngu' tilaca caca nu Cristo bi', ni tsá tyu'u tucua yu nde chalyuu. ¹² Pana ná nquije cha' bi' jil'i ngu' bi' li'; sca ti cha' nchcui' ycui' Ni lo'o ngu' bi', cha' si'i ycui' ngu' bi' laca nu ca cuayá' tso'o ti' ñi'ya caca cha' bi' tyempo nde loo la. Pana cu'ma ni, nu lijya chalyuu nde loo la jil'i ngu' jyo'o bi', nchca cuayá' ti' ma juani, xqui'ya cha' cua ndyuna ma lcaa cha' tlyu nu ngua'ni Jesucristo. Cua ndacha' liñi ya cha' bi' jil'i ma; chacuayá' jil'i Xtyi'i ycui' Ndyosi ngulu'u ya cha' bi' jil'i ma, cha' cua nda ycui' Ndyosi Xtyi'i ycui' Ni lijya lo ya nde chalyuu. Lo'o jua'a lcaa xca jil'i ycui' Ni nu ndi'i slo Ni, lcaa ngu' bi' nti' tsa ngu' ca cuayá' ti' ngu' lcaa cha' nu ngua jil'i Cristo lo'o ñaa yu nde chalyuu.

Nti' ycui' Ndyosi cha' caca lubii cresiya ji'na lcaa tsá lo'o tya ndi'i na chalyuu

¹³ Bi' cha' culacua xi ti' ma, tii ti' ma tyi'i ma chalyuu, cha' lcaa tsá jatya ma jil'i cha' tso'o nu cua tlyu xi, nu cua'ni Ni lo'o ma lo'o cua'ni lyaá lyiji Ni jil'i ma; jua'a caca nu lo'o tyu'u tucua Jesucristo chaca quiya'. ¹⁴ Taquiya' tso'o ma jil'i cha' nu nchcui' ycui' Ndyosi cha' caca ma sñi' Ni nu tso'o tsa ndu'ni; nga'aa cua'ni ma cua ña'a ca cha' cuxi nu ndiya ti' ma ñi'ya nu ngua'ni ma tya sa'ni la, nu lo'o bilya ca cuayá' ti' ma cha' tso'o jil'i ycui' Ndyosi. ¹⁵ Xcui' na lubii tsiya' ti laca ycui' Ndyosi, xcui' liñi tsa cha' nu ndu'ni Ni, lo'o jua'a laca Ni nu Xu'na na juani. Bi' cha' nti' Ni cha' xcui' lubii tsa caca cresiya jil'i ma, xcui' cha' liñi cua'ni ma. ¹⁶ Ndi'ya nscua cha' lo quityi jil'i ycui' Ndyosi: “Cua'ni ma cha' caca lubii cresiya jil'i ma lcaa hora, cha' xcui' lubii tsa laca na' tsiya' ti”, nacui' ycui' Ndyosi.

¹⁷ Xcui' liñi ti ndu'ni cuayá' Ni jil'i ñati, ñi'ya laca cha' tso'o nu ngua'ni scaa ngu', ñi'ya laca cha' cuxi nu ngua'ni scaa ngu' laja lo'o ndi'i ngu' chalyuu. Bi' cha' ntsu'u cha' cutsij ma xi lo'o chcui' ma lo'o ycui' Ndyosi ndi'ya: “Sti ya”, ñacui' ma jil'i Ni. Ntsu'u cha' taquiya' ma jil'i ycui' Ndyosi Sti na lcaa tsá lo'o tyi'i ma chalyuu, cha' xcui' cha' tso'o cua'ni ma cuentya jil'i Ni. ¹⁸ Cua ngua'ni lyaá Ni jil'i ma jil'i lcaa cha' cuxi nu ntsu'u jil'i ma, bi' cha' nga'aa ntsu'u cha' cube ti' ma jil'i lcaa cha' nu nguxtyanu jyo'o cusu' ji'na cha' cua'ni na. Nda jyo'o cusu' bi' cha' bi' lo'o na, masi jlo ti' ngu' bi' cha' ná caja ñi'ya nu clyaa na jil'i qui'ya nu ntsu'u ji'na lo'o cha' bi'. Pana cua nda ycui' Ndyosi caya' cha' tyu'ú na su lubii juani; si'i cñi plata laca cha' bi', ni si'i cñi oro laca nu nda Ni, cha' si cñi laca bi' ni, quiñu'u bi' masi chalyuu juani ti. ¹⁹ Nu lo'o ngujuui Cristo lo crusi lo'o ndyalú tañi ycui', li' nda Ni caya' loo qui'ya nu ntsu'u ji'na, cha' ngua Cristo ñi'ya nti' sca msta lu'ú nu xcui' na tso'o, nu xcui' na lubii; lo'o nu tañi ycui' Cristo bi' ni, bi' laca caya' nu ngua'ni lyaá ji'na.

²⁰ Tya clyo lo'o bilya cuiñá Ni chalyuu, cua jlo ti' ycui' Ndyosi cha' ntsu'u cha' cua'ni Cristo cña tonu bi'; pana ngujuatya ycui' Ni ni jacua' nu tyalaa tyempo bi'. Li' ñaa Cristo, ngua'ni yu cña bi' cuentya ji'na, cha' tyacua cha' tso'o bi' ji'na. ²¹ Xqui'ya Cristo, bi' cha' jlya ti' ma jil'i ycui' Ndyosi, cha' cua ngua'ni ycui' Ni cha' ndyu'ú Cristo chaca quiya' lo'o cua ngujuui yu. Lo'o li' nda ycui' Ndyosi sca su tso'o su tyi'i Cristo, ca su tlyu su ntucua ycui' Ni. Ngua'ni Cristo cña tonu bi', cha' taca xñi ma cha' jil'i ycui' Ndyosi, lo'o li' taca tyu ti' ma cha' caca lcaa ña'a cha' nu nacui' Ni cha' caca.

²² Xqui'ya cha' nxyucua Xtyi'i ycui' Ndyosi jil'i ma, na cua ndaquiya' ma jil'i cha' liñi nu nda ycui' Ndyosi lo'o na, bi' cha' ngua lubii cresiya jil'i ma; juani taca caca tso'o tyiquee ma ña'a ma jil'i tya'a ñati ma. Pana tyucui tyiquee ma ntsu'u cha' caca tso'o tyiquee ma ña'a ma jil'i tya'a ñati ma, si'i ñi'ya ndu'ni ngu' nu ntsu'u tucua cha' tyiquee ngu' cua'ni cu'ma. ²³ Laca ma ñi'ya si cua ngula ma chaca quiya', pana si'i ñi'ya nu ngula ti ma jil'i xtya'a ma; cua ngua cucui cresiya jil'i ma xqui'ya cha' nduna ma cha' nu nchcui' ycui' Ndyosi nu lu'ú ca, ycui' Ndyosi nu ná nscua cha' cajaa Ni tsiya' ti. ²⁴ Ndi'ya nscua cha' lo quityi jil'i ycui' Ndyosi:

Ñi'ya laca quixi', jua'a laca ñati chalyuu.

Lcaa na nu tso'o ña'a nu ntsu'u jil'i ñati laca ñi'ya nti' sca queé nu ndyu'ú ne' quixi' ti; ndyanaa quixi' bi', li' ndye queé bi', ngüityi tsiya' ti.

Lo'o jua'a laca lo'o ñati lo'o lcaa cha' tso'o nu ntsu'u jil'i ngu' nde chalyuu, tye cha' tso'o bi' jil'i ngu' stu'ba ti lo'o ycui' ngu'.

²⁵ Pana scaa cha' nu nchcui' ycui' Ndyosi ni, tyanu cha' bi'; ná quiñu'u cha' bi' tsiya' ti.

Jua'a nacui' quityi bi'. Lo'o jua'a nu cha' tso'o ji'i ycui' Ndyosi nu ngulu'u ya ji'i ma, la cui' cha' bi' laca nu ná quiñu'u tsiya' ti.

2

¹ Lo'o cu'ma ni, nga'a cha' xtyanu ma ji'i lcaa cha' cuxi nu ntsu'u tyiquee ma ña'a ma ji'i tya'a ñati ma: nga'aa cñilo'o ma ji'i tya'a ma, nga'aa si'i tucua cha' tyu'u tyiquee ma, nga'aa tyacui' ti' ma ji'i sca na nu ntsu'u ji'i tya'a ñati ma, nga'aa chcui' ma cuentyu ji'i tya'a ñati ma. ² Ñi'ya laca sca cubi' cuañi' nu ngula ca ti, jua'a laca cu'ma cuentya ji'i ycui' Ndyosi, cha' tsubi' ti ngusñi ma cha' ji'i ycui' Ni. Lu'ba ti ntyi' cubi' cuañi' cha' ntyute' tsa; si ná cati' lu'ba ti, ná caluu cubi' tsiya' ti. Lo'o jua'a cu'ma ni, tso'o la si cua'ni cña ti' ma cha' ca tsa'a la ma cha' ji'i ycui' Ndyosi, cha' ñi'ya nti' styi', jua'a laca cha' ji'i ycui' Ndyosi cuentya ji'i ma. Cua'ni bi' cha' caca nguula la ti' tyiquee ma cuentya ji'i ycui' Ndyosi, cha' taca clyaá ma ji'i cha' cuxi. ³ Cua ndyo'o cuayá' ma xi styi' bi', bi' cha' ngua cuayá' ti' ma cha' tso'o tsa ntsu'u tyiquee nu Xu'na na ña'a Ni ji'na.

Laca Cristo ñi'ya nti' sca quee nu ntucua quiya' ni'i

⁴ Ycui' Cristo nu Xu'na na ni, ñi'ya nti' sca quee nu ntucua quiya' ni'i, jua'a laca yu, masi na lu'ú ycui'. Nacui' ñati chalyuu nu nti' cuiñá ni'i cha' ná tso'o quee bi'; ná ca cua'ni ngu' cña tso'o lo'o bi', nacui' ngu'. Pana la cui' Jesús laca nu cua ngusubi ycui' Ndyosi ji'i cha' caca cña ji'i Ni, cha' tyucua yu ca su ntucua quiya' cha', lcaa cha' nu ntsu'u ji'i ycui' Ndyosi.

Bi' cha' nga'a cha' tyati' tso'o tyiquee ma cha' ji'i Cristo bi', ⁵ cha' lo'o cu'ma caca ma ñi'ya si laca ma tyuu cha' tya' sca ni'i ji'i ycui' Ndyosi, masi ña'a lu'ú ti ma. Li' xñi ycui' Ni tyuu bi', cha' cuiñá Ni sca ni'i nu tacati tsa cuentya ji'i ycui' Ni. Chaca cha' ni, ñi'ya nti' sti jo'ó nu lubii cresiya ji'i tsiya' ti, jua'a caca lcaa cu'ma, cha' taca ji'i ma sta ma msta slo ycui' Ndyosi juani xqui'ya Jesucristo; nu msta bi' laca ycui' ca ma, si chañi cha' tyucui tyiquee ma nti' ma taquiya' ma ji'i cha' nu nchcui' ycui' Ndyosi. ⁶ Ndi'ya nscua cha' lo quityi ji'i ycui' Ndyosi:

Ña'a ma yi'a. Cua ngusubi na' ji'i sca ñati nu ndulo tsa cha' ji'i, ñi'ya nti' sca quee tonu nu quiña'a tsa nga'a, nacui' ycui' Ndyosi.

Sta na' ji'i ñati bi' cha' caca quee nu nscua quiya' ni'i 'na nde quichi Sión.

Lcaa ngu' nu xñi cha' nu nchcui' nu ñati bi', caca tso'o tyiquee ngu' li';

cha' liñi tsiya' ti laca cha' nu nchcui' ñati bi'.

Jua'a laca cha' nu nscua lo quityi bi'.

⁷ Lo'o cu'ma ni, ndulo tsa cha' ji'i quee bi' cuentya ji'i ma, cu'ma nu ngusñi ma cha' ji'i ycui' Ndyosi; pana cuxi tsa cha' caca ji'i ñati nu ná jlya ti' ji'i ycui' Ndyosi tsiya' ti. Ndi'ya nscua cha' lo quityi cha' ji'i quee bi':

Cua ngxucuaa cuityi ni'i quee tonu bi' clyo, cha' ná tso'o ña'a quee bi' ngua ti' ngu';

pana juani cua ngujui cña nu cua'ni quee bi', cha' ndu su ndulo la cha' ji'i cuentya ji'i ycui' Ndyosi.

⁸ Ndi'ya nscua chaca cha' nu nchcui' ji'i quee bi' chaca se'i lo quityi:

Tyeje sna quiya' ngu' chu' quee bi', clyú ngu' tyucuii su lijya ngu' lo'o tyucua quee bi' quiya' ngu'.

Jua'a nscua cha' lo quityi bi'; na nclýu ngu' tyucuii cha' ná ndaquiya' ngu' ji'i cha' nu nchcui' ycui' Ndyosi. Ngua'ni ycui' Ndyosi jua'a cha' ná taca tya'a ngu' tyucuii ji'i Ni si ná xñi ngu' cha' ji'i ycui' Ni.

Ñati nu ntsu'u cha' ji'i lo'o ycui' Ndyosi

⁹ Pana cu'ma ni, cua ngusubi ycui' Ndyosi ji'i cu'ma cha' caca ma ña'a tsaca taju ñati nu ndyu'ni tlyu ji'i ycui' Ni. Laca ma ñi'ya laca sca latya sti jo'ó nu cuentya ji'i ycui' Ndyosi nu laca loo tsiya' ti; ñi'ya tsaca taju ñati lubii laca ma cha' cua'ni tlyu ma ji'i ycui' Ndyosi

lcaa tsa. Ndu'ni Ni lo'o ma: “Ñati 'na laca ma”, nacui Ni. Bi' cha' nti' tsa Ni cha' chcu' ma lo'o lcaa ñati lcaa ña'a cha' tso'o nu ngua'ni ycu' Ndyosi lo'o ma; cua ngulo Ni ji'i ma ji'i chalyuu cuxi su talya tsa ña'a, cha' tya'a ma ca su ndubi tsa xee ji'i ycu' Ni. ¹⁰ Nu juani laca ma ñati ji'i ycu' Ndyosi, masi nu ngua tya tsubi' la ná ntsu'u cha' ji'i ma lo'o ycu' Ndyosi tsiya' ti. Lo'o jua'a cua nchca cuayá' ti' ma juani cha' ndyu'ni tya'na tsa ti' Ni ji'i ma, masi tya tsubi' la ná nchca cuayá' ti' ma cha' ji'i ycu' Ndyosi tsiya' ti.

Ndi'i na chalyuu cha' cua'ni na cua ña'a ca cña ñi'ya nu nti' ycu' Ndyosi cha' cua'ni na

¹¹ Cu'ma ngu' tya'a tso'o na, cua nscua cha' tyi'i na ca slo ycu' Ni tyempo ca nde loo la, bi' cha' nga'a cha' tyi'i na chalyuu juani ñi'ya si laca na ngu' tyijyu' nu ná ntsu'u tyi ngu'. Lye tsa chcu' na' lo'o ma juani cha' nga'aa cua'ni ma cua ña'a ca cha' cuxi nu ndijña tyiquee ma cha' cua'ni ma; nga'aa taquiya' ma ji'i cha' cuxi bi', cha' jua'a nga'aa caca ji'i nu cha' cuxi bi' cua'ni ñu'u ji'i ma. ¹² Xcu' cha' liñi cua'ni ma lacua; xcu' cha' tso'o cua'ni ma, xqui'ya nu ñati nu ná jlya ti' ji'i ycu' Ndyosi tsiya' ti, cha' lo'o ngu' bi' taca ca cuayá' ti' ngu' cha' ñati tso'o laca ma. Nu juani nti' ngu' bi' cha' cuxi tsa ñati laca ma, bi' cha' tso'o la si cua'ni ma xcu' cha' tso'o ti cha' ña'a ñati bi' ji'i ma; li' ta ngu' bi' cuentya cha' chañi cha' ñati tso'o laca ma. Lo'o ñati bi' cua'ni tlyu ji'i ycu' Ndyosi tsa nu cua'ni cuayá' Ni ji'i ñati li'.

¹³ Xqui'ya Jesucristo nu Xu'na na tucua ma cha' ji'i lcaa ngu' nu laca loo, masi rey nu laca loo tsiya' ti ji'i nasiyu re, ¹⁴ masi ngu' gobernador nu laca cña cuentya ji'i rey bi'. Ngu' nu laca gobernador ni, nchcube' ngu' ji'i ñati nu ndyu'ni cha' cuxi, lo'o jua'a ndu'ni chi' ngu' loo cua ña'a ca ñati nu ndyu'ni cña tso'o. ¹⁵ Pana nti' ycu' Ndyosi cha' cua'ni ma xcu' cña tso'o, nga'aa caca chcu' ngu' cha' cuxi ji'i ma li'; masi nu ngu' nu ná nti' ca cuayá' ti', masi nu ngu' nu ná jlo ti' tsiya' ti, ni sca quiya' ná ntsu'u cha' sta ngu' bi' qui'ya ji'i ma li'. ¹⁶ Ñati nu ndi'i tso'o ti laca ma juani, pana ná tso'o si ná taquiya' ma ji'i ngu' nu laca loo lo yuu chalyuu; msu ji'i ycu' Ndyosi laca ma juani, bi' cha' tso'o la si cua'ni ma cña nu cuentya ji'i ycu' Ni lacua, cha' ña'a xa' ñati cha' ntsu'u cha' ji'i ma lo'o Ni. ¹⁷ Tso'o si tucua ma cha' nu nchcu' lcaa ñati. Lo'o jua'a cua'ni ma cha' tso'o ti caca tyiquee ma ña'a ma ji'i lcaa ñati ji'i Cristo, cha' tya'a ma laca ngu' bi'. Ndu'ni cha' cutsji ma xi ji'i ycu' Ndyosi, lo'o jua'a ndu'ni cha' cua'ni chi' ma loo rey nu laca loo tsiya' ti chalyuu.

Ñi'ya nu nga'a cha' cua'ni ngu' msu lo'o xu'na ngu'

¹⁸ Cu'ma nu laca ma msu ji'i ñati ni, taquiya' tso'o ma cña ji'i xu'na ma, masi ndube ti' xu'na ma ji'i ma xqui'ya cha' tso'o tyiquee ngu' ña'a ngu' ji'i ma, masi xña'a tyiquee ngu' ña'a ngu' ji'i ma. ¹⁹ Tso'o tsa ndyu'ni sca msu nu laca ñati ji'i ycu' Ndyosi, nu lo'o ndalo tyiquee msu bi' ji'i xu'na yu, masi xña'a tsa xu'na yu, masi cha' laja ti xcube' xu'na yu ji'i yu. ²⁰ Si quiji' xu'na msu ji'i sca msu ji'i xqui'ya cha' ngua'ni msu bi' sca cha' cuxi, ná sca cha' laca li'; nga'a cha' chcube' msu bi'. Pana cuentya ji'i ycu' Ndyosi, tso'o tsa ndu'ni sca msu si talo tyiquee msu bi' lo'o xcube' xu'na yu ji'i yu laja ti, nu lo'o tso'o tsa ndaquiya' msu bi' ji'i cña ji'i xu'na yu. ²¹ Tya lo'o ngusubi Ni ji'i ma, tya li' jlo ti' Ni cha' jua'a xcube' ngu' ji'i ma, cha' la cui' jua'a nguxcube' ngu' ji'i ycu' Cristo tya clyo la cuentya ji'i cu'ma. Jua'a ngua cha' ngulu'u Cristo ji'i ma ñi'ya caca talo tyiquee ma lo'o xcube' ngu' ji'i ma. ²² Ná ntsu'u ni sca qui'ya ji'i nu Cristo bi', ni sca cha' cuiñi ná nchcu' yu; ²³ masi nchcu' ngu' cha' suba' lo'o yu, ni sca cha' tyaala ná nguxacu' yu ji'i ngu'; nguxcube' tsa ngu' ji'i yu, pana ná ngua ñasi' yu ji'i ngu' li'. Sca ti lo'o ycu' Ndyosi Sti yu nchcu' yu ji'i cha' cuxi nu ndyu'ni ngu' lo'o, cha' sca ti ycu' Ni laca nu xcu' liñi ndu'ni cuaya' ji'i ñati. ²⁴ Ycu' Cristo laca nu sca ti quiya' ngujui' ca'a ngu' ji'i lo crusi cha' taca cuityi Ni qui'ya nu ntsu'u ji'i lcaa na, cha' clyaa na ji'i qui'ya nu ntsu'u ji'na; bi' cha' cuentya ji'i Cristo taca tyi'i na chalyuu juani, cha' jua'a tyaja'a na cua'ni na xcu' cha' tso'o nu nti' ycu' nu Xu'na na cha' cua'ni na. Xqui'ya cha' nchcube' ycu' Cristo, bi' cha' ngua ti cha' cuxi nu ntsu'u tyiquee na, ñi'ya nti' lo'o ngua ti cha' quicha na lo'o ndyaca

tso'o na. ²⁵ Lo'o juani nga'aa ndya'a yu'u ti ma, ñi'ya ndya'a yu'u xlya'; na cua ngxu'tyuu ma ñaa ma ca su nga'a ycu'i nu Xu'na ma nu ña'asi j'i' cresiya j'i' ma.

3

Ñi'ya ntsu'u cha' tyi'i ñati lo'o clyo'o

¹ Lo'o jua'a cu'ma ngu' cuna'a ni, ntsu'u cha' taquiya' ma j'i' cha' nu nchcui' clyo'o ma, cha' nu qui'yu laca loo j'i' nu cuna'a, masi tya lyiji taquiya' nu qui'yu bi' j'i' ycu'i Ni. Pana lo'o ña'a nu ngu' qui'yu clyo'o ma lcaa cha' tso'o nu ndu'ni ma, li' xñi ngu' cha' j'i' ycu'i Ni, masi bilya chcu'i ma lo'o ngu' j'i' cha' bi'; ² lo'o ña'a clyo'o ma cha' nduna ma cha' nu nchcui' ycu'i ngu' lo'o ma, cha' lubii cresiya j'i' ma, ná tyiquee' taquiya' ngu' bi' j'i' cha' liñi j'i' ycu'i Ndyosi li'. ³ Lcaa cu'ma ngu' cuna'a ni, tso'o si ña'asi ma j'i' quicha' hique ma; pana ná nti' cha' culiji quiña'a tsa hora j'i' ma, ni ná nti' cha' culiji quiña'a tsa cñi j'i' ma, cha' cua'ni cho'o ma quicha' hique ma. Ná ntsu'u cha' tyacui chcu'a jyaca ma nu quiña'a tsa ntsu'u loo, ni ná ntsu'u cha' cacu' ma late' nu quiña'a tsa nga'a. Si'i na cacu' nu cuna'a nu cua'ni cha' ndiya la ti' ngu' j'i'. ⁴ Pana ycu'i Ndyosi ndiya la ti' j'i' nu cuna'a nu tso'o tsa cha' ntsu'u tyiquee ngu'; si ná liye' ti' ngu', si ná tyaala ngu', bi' laca ngu' cuna'a nu ndiya ti' ycu'i Ndyosi ña'a Ni j'i'. Ñi'ya laca sca na nu tso'o tsa ña'a, nu quiña'a tsa nga'a, jua'a laca ngu' cuna'a nu ná cuxi tyiquee tsiya' ti cuentya j'i' ycu'i Ni. ⁵ Ná cuxi tyiquee tsiya' ti jyo'o ma' cusu' nu ntsu'u cha' j'i' lo'o ycu'i Ndyosi nu ngua cua sa'ni. Tso'o tsa ña'a ma' cusu' bi', cha' ngua'ni tlyu ma' j'i' ycu'i Ni, lo'o jua'a ndaquiya' ma' j'i' cha' nu nchcui' clyo'o ma'. ⁶ Jyo'o ma' Sara ngua'ni ma' jua'a, cha' ndaquiya' ma' bi' j'i' jyo'o Abraham nu ngua clyo'o ma'; “xu'na na”, nacui ma' bi' j'i'. Lo'o cu'ma ni, ñi'ya si laca ma sñi' ma' Sara bi', jua'a laca cu'ma ngu' cuna'a juani, si xcui' cha' tso'o ndu'ni ma. Nga'aa ntsu'u cha' cutsii ma, nga'aa ntsu'u cha' culacua tsa ti' ma li'.

⁷ Lo'o jua'a cu'ma ngu' qui'yu ni, tso'o ti tyi'i ma lo'o clyo'o ma, cua'ni tyaca'a ma j'i' clyo'o ma; masi xtyi la juersa ntsu'u j'i' nu cuna'a, pana stu'ba ti laca tyucuaa ma cuentya j'i' ycu'i Ndyosi, cha' cua nda Ni chalyuu nu ná nga'a cha' tye j'i' tyucuaa ma. Si cua'ni ma tso'o jua'a, tso'o ti tyi'i ma to' tyi ma; li' ná caja sca cha' cuxi nu cua'a j'i' ma, nu cua'ni cha' ná chcu'i ma lo'o ycu'i Ndyosi.

Ñi'ya nu chcube' ngu', masi xcui' cha' tso'o ndu'ni ngu'

⁸ Lcaa cu'ma ni, nga'a cha' caca stu'ba tyiquee ma lo'o tya'a ma, cha' tya'a ngusñi ma cha' j'i' Cristo laca ma; nga'a cha' cube ti' ma j'i' tya'a ma, nga'a cha' cua'ni tyaca'a ma j'i' lcaa tya'a ma. Lo'o jua'a cua'ni tya'na ti' ma j'i' tya'a ma, ná cua'ni liye' ti' ma ña'a ma j'i' ngu' bi'. ⁹ Ná cua'ni cuxi ma lo'o tya'a ñati ma, masi ngua'ni cuxi ngu' lo'o ma; lo'o jua'a ná chcu'i tyaala ma lo'o tya'a ñati ma, masi tyaala tsa nchcui' ngu' lo'o ma. Na cua ngusubi ycu'i Ni j'i' ma cha' xtyucua Ni j'i' cu'ma, bi' cha' tso'o la si chcu'i ma lo'o ycu'i Ndyosi cha' xtyucua Ni j'i' ngu' tyaala bi'. ¹⁰ Ndi'ya nscua cha' lo' quityi j'i' ycu'i Ndyosi: Lcaa ngu' nu nti' caja chalyuu tso'o j'i' ngu', cha' ca chaa ti' ngu', nga'a cha' cua'a ngu' bi' j'i' ycu'i ca ngu' cha' ná chcu'i ngu' cha' cuxi; la cui' jua'a ná tso'o si tyu'u cha' cuiñi tu'ba ngu' bi'.

¹¹ Ntsu'u cha' tyaatsu' ngu' bi' j'i' lcaa cha' cuxi nu ntsu'u j'i' ngu', cha' nga'aa cua'ni ngu' cha' cuxi bi'.

Xcui' cha' tso'o ntsu'u cha' cua'ni ngu' bi'.

Lo'o li' ntsu'u cha' xtyucua ngu' bi' j'i' tya'a ñati ngu' lcaa tsa,

xqui'ya cha' tso'o ntsu'u tyiquee ngu' bi' ña'a ngu' j'i' tya'a ñati ngu'; jua'a nga'aa xuu tya'a ngu' bi' li'.

¹² Tso'o la si jua'a cua'ni ngu'; cua'ni tyaca'a ycu'i nu Xu'na na j'i' nu ñati nu tso'o tyiquee bi' li',

cuna Ni lo'o chcu'i ngu' bi' lo'o Ni.

Pana lye tyi'i loo Ni ña'a Ni j'i' ñati nu xña'a tyiquee.

Jua'a nchcui' lo' quityi bi'.

¹³ Ná ntsu'u cha' cua'ni cuxi ngu' lo'o mā, si xcui' cha' tso'o ti cua'ni mā. ¹⁴ Pana si ntsu'u quiya' nu cua'ni lya' ti' ngu' ji'i mā xqui'ya sca cha' tso'o nu ndyu'ni mā, tso'o la si ná caca xñi'i ti' tyiquee mā li'; ná cube ti' mā, ná cutsii mā ji'i ngu' bi'. ¹⁵ Tyucui tyiquee mā cua'ni tlyu mā ji'i Cristo, cha' chañi cha' laca Ni nu Xu'na na. Lo'o jua'a culacua xi ti' mā ñi'ya caca xacui mā cha' ji'i ngu' lo'o xcuane ngu' ji'i mā ndi'ya: ¿Ni cha' laca ndu ti' mā ji'i nu Cristo bi'? Tso'o ti xacui mā cha' ji'i ngu' bi', ná cua'ni tyixi mā lo'o ngu' bi'. ¹⁶ Xcui' cha' tso'o cua'ni mā lo'o ngu' lacua, cha' taca tyanu lubii cresiya ji'i mā; li' caca tyuju'u ti' nu ngu' cuiñi bi', ngu' nu nchcui' cuentyu ji'i mā xqui'ya cha' tso'o nu ndyu'ni mā cuentya ji'i Cristo. ¹⁷ Si ntsu'u cha' chcube' na, tso'o la xcube' ngu' ji'na xqui'ya sca cha' tso'o nu ndyu'ni na, si ta ycu' Ndyosi chacuayá' ji'i ngu'; pana si ngua'ni na sca cha' cuxi, liñi tsa ndyu'u cha' si xcube' ngu' ji'na li'.

¹⁸ Ycui' Cristo ngujuii xqui'ya qui'ya nu ntsu'u ji'na, masi lubii tsiya' ti cresiya ji'i yu; nchcube' yu cuentya ji'na, cha' cuxi tsa tyiquee na. Lo'o juani taca tyalaa na slo ycu' Ndyosi xqui'ya nu Cristo bi'. Sca ti quiya' ngua cha' ti' bi' ji'i Cristo, ndye cña ji'i yu nde loyuu chalyuu li'. Ndyujuii ngu' ji'i nu ñati nu naa Jesucristo bi', pana ngua'ni Xtyi'i ycu' Ndyosi cha' ndyu'ú yu chaca quiya'. ¹⁹ Xtyi'i ycu' Cristo ngua nu ndyaa ne' ni'i chcuá su ntsu'u ngu' jyo'o ca bilyaa, cha' chcu' Ni lo'o ngu' jyo'o bi'. ²⁰ Ná ntaja'a ngu', ná ndaquiya' ngu' jyo'o bi' ji'i ycu' Ndyosi cua sa'ni la lo'o nguti'i ngu' chalyuu. Ntsu'u xi ngu' jyo'o bi' nu nguti'i tyempo lo'o ngüiñá jyo'o Noé yaca ni'i bi'. Ngjuatya ycu' Ndyosi ji'i ngu' bi', ngua ti' Ni cha' taquiya' ngu' bi' ji'i Ni, lo'o ná ntaja'a ngu' bi' tsiya' ti; bi' cha' snu' tya'a ti ñati ngulaá ne' yaca ni'i bi' lo'o ngua'ya tyo clyaa tyempo bi'. ²¹ Ñi'ya nu ngua'ni lyaá Ni ji'i ngu' nu nguta'a ne' yaca ni'i bi' lo' hitya nu ngua sa'ni la, cha' ndaquiya' ngu' bi' ji'i cha' nu nchcui' ycu' Ni; jua'a clyaa mā juani, cha' cua ndaquiya' mā ji'i cha' nu nchcui' Ni. Cua ndyaa mā lo' hitya cha' tyucuatya mā li'. Si'i na caata ti na chcu laca cha' bi', si'i cha' cuu' cuaña' na, bi' cha' tyucuatya na li'; ndi'ya laca cha': na cua ndijña na ji'i ycu' Ndyosi cha' cua'ni lubii Ni ji'i cresiya ji'na xqui'ya cha' cua ndyu'ú Jesucristo chaca quiya', bi' cha' ntyucuatya na. ²² Na cua ndyaa Jesucristo nde cua, lo'o juani ndi'i yu la'a tsu' cui ca su ntucua ycu' Ndyosi. Nu Jesucristo bi' ni, laca yu loo ji'i lcaa xcá ji'i ycu' Ndyosi, ji'i lcaa ngu' nu laca cña, ji'i lcaa cui'i tso'o nu nchca xi ji'i; laca yu loo tsiya' ti.

4

Cua'ni na cua ña'a ca cña ji'i ycu' Ndyosi nu nchca ji'na

¹ Lo'o ndyi'u ti' mā cha' nchcube' Cristo nde chalyuu, li' caca nguula la ti' mā cha' talo tyiquee mā lo'o chcube' cu'mā; ñi'ya nu ndalo tyiquee ycu' Cristo, jua'a taca talo tyiquee mā lo'o chcube' mā li'. Nga'aa caca cua'ni cha' cuxi ngana ji'i mā si lo'o cu'mā chcube' mā jua'a. ² Lo'o li' nu cha' cuxi nu ndiya ti' ñati chalyuu ni, nga'aa si'i cha' bi' nu caca loo ji'i mā lcaa tsá lo'o ndi'i mā chalyuu; xcui' cña nu ndiya ti' ycu' Ndyosi cha' cua'ni mā, bi' laca cña nu cua'ni mā, cha' sca ti ycu' Ndyosi caca loo ji'i mā li'. ³ Tyempo nu nteje tacui, cua ngua'ni mā lcaa cha' cuxi ñi'ya nu ndiya ti' ñati nu ná ntsu'u cha' ji'i lo'o ycu' Ndyosi tsiya' ti. Cuayá' tsa lo' cua ti cha' cuxi: bi' cha' nga'aa cua'ni suba' mā lo'o tya'a ñati mā juani, nga'aa cua'ni mā lcaa lo' cha' cuxi nu ndiya ti' mā cua sa'ni la; nga'aa caca cu'bi mā, nga'aa tyeje tacui mā cuayá' cacu mā, co'o mā, ñi'ya nu ndyu'ni ngu' nu ná ndube ti' lo'o ndya'a ngu' bi' ta'a; nga'aa cua'ni tlyu mā ji'i lcu'i jo'ó, cha' suba' tsa cha' bi' cuentya ji'i ycu' Ndyosi. ⁴ Ngua'ni mā cha' cuxi jua'a cua tsubi' la; lo'o juani nu ñati nu ngua tya'a tso'o mā nquicha', ndube tsa ti' ngu' cha' nga'aa nti' mā cua'ni mā cua ña'a ca cha' cuxi nu ngua'ni mā cua tsubi' la. Ná nchca cuayá' ti' ñati bi' ni cha' laca nga'aa ndu'ni mā jua'a, bi' cha' nchcui' ngu' bi' cuentyu ji'i mā juani. ⁵ Pana ná cube ti' mā, ntsu'u cha' xacui ngu' bi' cha' ji'i ycu' Ndyosi cuentya ji'i cha' cuxi nu ndu'ni ngu' chalyuu. Cua ngulala ti tyalaa tsá nu cua'ni cuayá' Ni ji'i lcaa ñati, masi ngu' jyo'o, masi ngu' nu tya ndi'i chalyuu. ⁶ Lo'o jua'a ngu' nu cua ngujuii, nu cua ndyuna cha' tso'o ji'i Jesucristo, ñati chalyuu ti ngua ngu' bi', bi' cha' ngujuii ngu', ñi'ya nu nscua cha' cajaa lcaa ñati;

pana cua'ni Xtyi'i ycu'i Ndyosi cha' tyu'ú ngu' bi' chaca quiya', cha' caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'i ngu' bi', cha' cua ngusñi ngu' cha' ji'i Jesús.

⁷ Cua tye ti cha' ji'i lcaa na nu ntsu'u chalyuu; bi' cha' tso'o la si cua'a ma ji'i ycu'i ca ma, tii ti ti' ma tyi'i ma chalyuu cha' taca cua'ni ma cña tso'o, cha' lu'ba ti taca chcu'i ma lo'o ycu'i Ndyosi. ⁸ Nu cha' nu ndulo tsa cha' cua'ni ma ni, bi' laca cha' xcui' tso'o caca tyiquee ma ña'a ma ji'i tya'a ñati ma. Lo'o si jua'a nti' na ña'a na ji'i tya'a na, ndyu'ni clyu ti' na ji'i qui'ya nu ntsu'u ji'i tya'a na li'. ⁹ Ta ma xi to' tyi ma su tyi'i tya'a ma, lo'o jua'a ta ma na cacu ngu' lo'o tyalaa ngu' bi' slo ma; ná chcu'i ma cha' ti' ji'i tya'a ma xqui'ya cha' ndyalaa ngu' slo ma. ¹⁰ Nda xlya'be ti ycu'i Ndyosi ñi'ya taca cua'ni scaa ma sca cña tso'o, lcaa ma nu ngusñi ma cha' ji'i Jesús. Ñi'ya lo'o nxyucua ycu'i Ndyosi ji'na cha' caca tya'na ti' na ji'i tya'a ñati na, la cui' jua'a nga'a cha' xtyucua na ji'i ngu' lo'o cua'ni na cña nu nda Ni cha' cua'ni sa scaa na. ¹¹ Culu'u ma cha' ji'i ñati, si bi' laca cña nu cua nda Ni ji'i ma cha' cua'ni ma; culu'u ma tsa ña'a cha' nu nti' ycu'i Ndyosi chcu'i Ni lo'o ngu'. Lo'o jua'a xtyucua ma ji'i tya'a ñati ma lo'o tyucui juersa nu nda ycu'i Ndyosi ji'i ma, si bi' laca cña nu cua nda Ni ji'i ma cha' cua'ni ma. Nu lo'o ña'a ngu' cña tso'o nu ndyu'ni ma bi', li' cua'ni tlyu ngu' ji'i ycu'i Ndyosi xqui'ya Jesucristo. Lo'o li' ná nga'a cha' tye cha' cua'ni tlyu ngu' ji'i Cristo bi', cha' laca Cristo loo tsiya' ti. Jua'a caca cha' tu'ni.

Ntsu'u cha' tyacua cha' ti' ji'i ñati nu ntsu'u cha' ji'i lo'o Jesucristo

¹² Cu'ma tya'a tso'o na, masi lye tsa cua'ni lya' ti' ñati ji'i ma, ñi'ya nti' si ntsu'u ma ndyaqui ma lo quii', ná ntsu'u cha' cube tsa ti' ma; ná tso'o si culacua tsa ti' ma li', ñi'ya si ná tso'o tyacua cha' cuxi ji'i ma, nti' ma. Jua'a li' nchca cuayá' ti' Ni si chañi cha' ntsu'u cha' ji'i ma lo'o Ni, si ná chañi cha' bi'. ¹³ Nga'a cha' caca tso'o tyiquee ma lo'o tyi'u ti' ma cha' ñi'ya ngua lya' ti' ngu' ji'i ycu'i Cristo, jua'a ca lya' ti' ngu' ji'i cu'ma juani. Tlyu tsa laca Cristo cuentya ji'i ycu'i Ndyosi, lye tsa quiji'i xee ji'i Ni lo'o caa ycu'i Cristo chaca quiya' nde loo la; li' ca chaa la ti' ma, ca tso'o la tyiquee ma. ¹⁴ Nu lo'o nchcu'i ngu' cha' ti' ji'i ma xqui'ya Cristo, ca tso'o tyiquee ma cha' ndi'i Xtyi'i ycu'i Ndyosi lo'o ma, lo'o jua'a tlyu tsa cha' tso'o ntsu'u ji'i ycu'i Ni. Nchcu'i ngu' bi' cha' cuxi ji'i ycu'i Ndyosi; pana cu'ma ni, tso'o tsa si tya cua'ni tlyu ma ji'i Ni. ¹⁵ Ná tso'o tsiya' ti si cua'ni ma cha' cuxi. Liñi tsa laca si chcube' ngu' nu lo'o cua'ni ngu' cha' cuxi; masi cujuui ngu' ji'i tya'a ñati, masi cuaana ngu' na nu ntsu'u ji'i tya'a ñati, masi cua'ni ngu' xa' lo cha' cuxi nu ná ntsu'u chacuayá' cua'ni ngu', masi xuu tya'a ngu' lo'o ngu' nu laca loo, liñi tsa si chcube' ngu' bi'. ¹⁶ Pana ná ntsu'u cha' ca tyuju'u ti' ma si xcube' ngu' ji'i ma cha' laca ma ñati ji'i Jesucristo; cua'ni tlyu ma ji'i ycu'i Ndyosi cha' jua'a ndyaca ji'i ma li'.

¹⁷ Cua ndyalaa hora cha' xana cua'ni cuayá' Ni ji'i lcaa ñati, pana clyo nguxana Ni lo'o ñati nu ji'i ycu'i Ni; bi' cha' laca si ntsu'u xi cha' ti' ji'na juani lo'o nguxana ca ti Ni ndyu'ni cuayá' Ni ji'i ñati, caca cuayá' ti' na cha' tlyu la cha' caca lo'o chcube' ngu' cuxi nde loo la. Li' chcube' ñati nu ná ntaja'a taquiya' ji'i cha' tso'o nu ji'i ycu'i Ndyosi. ¹⁸ Tucui tsa cha' laca cha' clyaá ñati nu ndu'ni cha' tso'o ti; pana nu ñati xña'a, lo'o jua'a ñati nu ntsu'u cha' cuxi ji'i ni, tye cha' ji'i ngu' bi' tsiya' ti. ¹⁹ Ndyiji xi cha' ti' ji'i ma juani chacuayá' ji'i ycu'i Ndyosi. Cua jlo ti' Ni cha' bi', pana ná culati'i Ni ji'na si jua'a. Ntsu'u cha' tya cua'ni na xcui' cha' tso'o, cha' ña'a ti xñi na cha' ji'i ycu'i Ni nu ngüiñá lcaa lo na, masi nchcube' na; chañi cha' cña'asii Ni ji'na li'.

5

Cuii nu nda Pedro lo'o ñati tya'a ngusñi cha' ji'i Jesucristo

¹ Sca ngu' cusu' nu laca loo laca na', lo'o juani nti' na' ta na' sca cuii lo'o cu'ma tya'a cusu' na. Lo'o na', cua na'a na' ji'i Cristo lo'o nguxcube' ngu' ji'i yu, bi' cha' jlo ti' na' cha' stu'ba ti tyi'i lcaa tya'a na ca slo ycu'i Ndyosi; ña'a na cha' tlyu nu caca li'. ² Ntsu'u cha' ña'asii tso'o ma ji'i lcaa ngu' tya'a ma, ña'a taju ngu' tya'a ma ca su laca ma loo ji'i ngu'. Ñi'ya nti' xlya', jua'a laca ngu' bi'; ñi'ya nti' ñati nu ña'asii ji'i xlya', jua'a laca na,

ngu' cusu' tya'a na. Nga'a cha' xtyucua na ji'i ngu' tya'a na cha' tyanu tachaa la cha' ji'i Cristo tyiquee ngu'. Tyucui tyiquee ma' cua'ni ma' cña bi', cha' jua'a nti' ycu' Ndyosi cha' cua'ni na; ná tso'o si ntsu'u cha' tatsaa ngu' tya'a ma' ji'i ma' cha' cua'ni ma' cña bi'. Lo'o jua'a ná tso'o si quiña'a tsa caya' xñi ma' ji'i ngu' cha' cua'ni ma' cña bi', pana tso'o la si tyucui tyiquee ma' cua'ni ma' cña bi' cuentya ji'i ycu' Ndyosi. ³ Ná laca ma' xu'na ngu' tya'a ma', bi' cha' tso'o ti cua'ni ma' slo ngu', cha' taca ca cuayá' ti' xa' la ngu' tya'a ma' ñi'ya nu ntsu'u cha' cua'ni ngu'. ⁴ Nu lo'o tyu'u tucua ycu' nu Xu'na na, li' ta Ni na tso'o nu tyacua ji'i ma'. Ná nga'a cha' tye tsiya' ti na nu ta Ni ji'i lcaa na nu ntsu'u cña ji'na cha' ña'asi na ji'i taju ñati ji'i Ni; si'i ñi'ya nti' ngana nu caja ji'na lo'o ndyu'ni na cña nde chalyuu nu yala ti tye bi'.

⁵ Lo'o jua'a cu'ma' ngu' cuañi' ni, ta na' sca cui' lo'o ma'. Taquiya' ma' ji'i cha' nu nchcui' ngu' cusu' nu laca loo ji'i ma'. Lo'o jua'a ntsu'u cha' xtyucua ma' ji'i tya'a ñati ma', cha' ná cua'ni tyucuaa ti' ma' ji'i ngu' bi'. Ndi'ya nscua cha' lo quityi ji'i ycu' Ndyosi: Xu'u tya'a ycu' Ndyosi lo'o ñati nu ndu'ni tyucuaa ti' ji'i tya'a ñati, pana xtyucua tsa Ni ji'i ñati nu xti ti cha' ntsu'u tyiquee ngu' cuentya ji'i ycu' ca ngu'.

⁶ Bi' cha' taquiya' ma' ji'i cha' nu nchcui' ycu' Ndyosi nu laca loo tsiya' ti, cha' ná cua'ni tyucuaa ti' ma' ji'i tya'a ñati ma'; cua' jlo ti' ycu' Ni ni tsa laca nu lo'o cua'ni Ni cha' caca ma' ñati tlyu la. ⁷ Cacha' ma' ji'i ycu' Ni lcaa cha' nu nclyacua tsa ti' ma' ji'i, lo'o li' cua'ni Ni cha' nga'aa cube ti' ma' ji'i cha' bi'. Chañi cha' ndube ti' ycu' Ni ña'a Ni ji'i cu'ma'.

⁸ ¡Tii ti ti' ma' tyi'i ma' chalyuu! Ná caja' ma', cha' tya'a cusuu ma' laca ycu' nu xña'a, lo'o jua'a cacua tsa ndu' bi' slo ma'. Ñi'ya nti' sca cuichi nu tyaala tsa nu ncl yana ji'i sca ñati cha' cacu ni', jua'a nti' ndya'a yu'u nu xña'a bi' chalyuu. ⁹ Xñi tso'o ma' cha' ji'i ycu' Ndyosi cha' caca nguula ti' tyiquee ma'; li' ná ta ma' chacuayá' tyijiloo nu xña'a bi' ji'i ma'. Jlo ti' na cha' sca ti cuayá' ndyacua cha' ti' ji'i lcaa tya'a na tyucui ña'a chalyuu. ¹⁰ Pana xti ti tsa tyacua cha' ti' ji'i ma'. Lo'o tye tsa nu nchcube' ma', li' cua'ni ycu' Ndyosi cha' caca tso'o ma', cua'ni Ni cha' caca nguula ti' tyiquee ma' chaca quiya'; ta Ni juersa ji'i ma', cha' xcui' tso'o tsa ndu'ni ycu' Ni lo'o na. Xqui'ya Cristo cua ngusubi Ni ji'na cha' taca tyi'i na ca su tlyu su ntucua ycu' Ni. ¹¹ Ná nga'a cha' tye tsa nu cua'ni tlyu na ji'i ycu' Ndyosi li', cha' laca Ni loo tsiya' ti. Jua'a caca cha' tu'ni.

Nchcui' salya' Pedro lo'o ngu'

¹² Jlo ti' na' cha' tso'o tsa ngusñi Silvano tya'a na cha' ji'i ycu' nu Xu'na na; yu bi' laca nu nguxtyucua tsa 'na lo'o nguscua ya quityi sube re cha' caa slo cu'ma'. Nti' na' cha' caca nguula ti' tyiquee ma', cha' chañi cha' tlyu tsa cha' tso'o ndu'ni ycu' Ni lo'o na. Jlo ti' na' cha' bi', lo'o jua'a tso'o tsa si lo'o cu'ma' tyi'u ti' ma' cha' bi', ñi'ya laca lo'o nxyucua tsa ycu' Ni ji'na lcaa tsa.

¹³ Ña'a tsaca taju ñati ji'i Jesucristo nde Babilonia re nda ngu' xlyo ni'i ji'i ma'. Ngu' tya'a na laca ngu' bi', cha' lo'o tyucui taju ngu' bi', ngusubi ycu' Ndyosi ji'i ngu' cha' caca ngu' ñati ji'i Ni. "Xlyo ni'i", nacui Marcos ji'i cu'ma', nu Marcos nu laca ñi'ya nti' sca sñi' na'. ¹⁴ Chcuicha' ma' ji'i lcaa ngu' tya'a ma'; quityi ma' ji'i tya'a ma' cuentya jna', cha' chañi cha' tso'o ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'i tya'a na.

Cua'ni Ni cha' ti' ti tyi'i cresiya ji'i lcaa cu'ma' nu ntsu'u cha' ji'i ma' lo'o Cristo.

Chaca quityi nu nguscua San Pedro, nu ndyaa ca slo ñati ji'i Jesucristo nu ndi'i tyijyu'

¹ Simón Pedro laca na'; ndyu'ni na' cña ji'i Jesucristo, cha' cua ngusubi Ni 'na cha' tsa'a na' ta na' cha' tso'o ji'i Cristo lo'o ngu' xa' quichi. Lo'o nu juani nscua na' quityi re cha' tsa'a slo lcaa ñati nu ngusñi cha' ji'i ycu'i Ndyosi ñi'ya nu ngusñi na ji'i. Xcui' cha' liñi ndu'ni ycu'i Ndyosi nu Xu'na na, la cui' Jesucristo nu ndyu'ni lyaá ji'na ji'i nu cuxi laca bi'; bi' cha' stu'ba ti laca lcaa na cuentya ji'i ycu'i Ndyosi, tso'o tsa ndyaca ji'i lcaa na cuentya ji'i Ni.

² Cua nchca cuayá' tso'o ti' mā cha' ji'i ycu'i Ndyosi, lo'o jua'a nchca cuayá' ti' mā cha' ji'i Jesús nu Xu'na na; bi' cha' ndi'ya nti' na': ña'a ti cua'ni Ni cha' tso'o lo'o mā lcaa tsā, lo'o jua'a cua'ni Ni cha' ti' ti tyi'i tyiquee mā lcaa hora.

Ñi'ya ntsu'u cha' caca sca ñati ji'i Jesucristo

³ Cua nda Ni chacuayá' ji'na cha' caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'na, jua'a cua nda Ni chacuayá' ji'na cha' tyi'i na chalyuu ñi'ya nu nti' Ni cha' tyi'i ñati ji'i Ni; bi' cha' nchca ji'na, cha' nxyucua Ni ji'na. Cua ngusubi Ni ji'na, cua nda Ni chacuayá' ji'na cha' tyuloo na ji'i ycu'i Ni; lo'o jua'a cua ngua cuayá' ti' na cha' nga'aa ntsu'u chaca nu tlyu la, nga'aa ntsu'u chaca nu nchca la ji'i. ⁴ Tlyu tsa ycu'i Ndyosi, lo'o jua'a nchca ji'i Ni cua'ni Ni lcaa lo cña; jua'a nchca cuayá' ti' na cha' xcui' cha' liñi laca nu nchcui' ycu'i Ndyosi. Lo'o jua'a ndu' ti' na cha' caja cha' tlyu bi' ji'na nu cua nchcui' Ni lo'o na cha' tyacua ji'na. Cua ngua'ni lyaá Ni ji'na ji'i nu cuxi nu ntsu'u ji'na, cha' nga'aa caca cua'ni cha' cuxi bi' ngana ji'na; lcaa cha' cuxi nu ndiya tsa ti' na ji'i, bi' laca nu ndu'ni ñu'u ji'na nde chalyuu. Pana juani ndu'ni Ni cha' tyaja'a tyiquee na cua'ni na lcaa cha' tso'o, ñi'ya nu nti' ycu'i Ndyosi cha' cua'ni na. ⁵ Bi' cha' tyucui tyiquee mā, lo'o tyucui juersa ji'i mā, cua'ni mā xcui' cha' tso'o bi', cha' culu'u mā ji'i xa' ñati cha' chañi cha' cua ngusñi mā cha' ji'i Jesucristo. Lo'o jua'a ntsu'u cha' caca cuayá' la ti' mā lcaa cha', ña'a cha' nu ndiya la ti' ycu'i Ni. ⁶ Ntsu'u cha' ca cuayá' la ti' mā ñi'ya ntsu'u cha' ji'i ycu'i Ndyosi; li' taca cua'a tso'o mā ji'i ycu'i ca mā, cha' nga'aa cua'ni nu cuxi ngana ji'i mā. Si taca cua'a tso'o mā ji'i ycu'i ca mā, li' talo tsa mā ji'i nu cuxi. Nu lo'o taca talo mā ji'i lcaa cha' cuxi, li' taca tyi'i mā ñi'ya nti' ycu'i Ni cha' tyi'i mā nde chalyuu. ⁷ Si jua'a nti' mā cha' tyi'i mā chalyuu, li' nga'a cha' cua'ni tyaca'a mā ji'i tya'a ñati mā; ntsu'u cha' tso'o ti caca tyiquee mā ña'a mā ji'i lcaa ñati.

⁸ Si ndu'ni mā lcaa lo cña bi', si jua'a ti ndu'ni mā lo'o ndi'i mā chalyuu, li' caca cuayá' la ti' mā ñi'ya ntsu'u lcaa cha' ji'i Jesucristo nu Xu'na na. Ná ca taja ti' mā, cha' tso'o tsa cua'nijo'o mā ji'i ycu'i Ndyosi li'. ⁹ Pana si ná ndu'ni mā lcaa lo cha' bi', si ná ndi'i tso'o mā jua'a, laca mā ñi'ya laca sca nu cuityi' nu ndacu' ycu'i ca ti yu cloo yu. Nga'aa nti' yu cuityi' bi' tyi'u ti' yu ñi'ya ngua'ni lubii ycu'i Ndyosi ne' cresiya ji'i yu, nu lo'o ngüityi' Ni cha' cuxi nu ntsu'u ne' cresiya ji'i yu. ¹⁰ Bi' cha' ña'a ti tya cua'ni la mā lcaa cha' tso'o bi', ñi'ya nu nguscua na' tya clyo; jua'a tyi'u la ti' mā cha' cua ngusubi ycu'i Ndyosi ji'i mā, cha' caca mā ñati ji'i ycu'i Ni. Lo'o li' ná nga'a cha' chcuna' mā, si jua'a cua'ni mā lcaa lo cha' tso'o bi'; ¹¹ ndya'a mā lo tyucui ji'i ycu'i Ndyosi li'. Jua'a caca ycu'i Jesucristo nu Xu'na na loo ji'i mā, bi' laca nu ndyu'ni lyaá ji'na; ná nga'a cha' tye tsā cha' laca ycu'i Ni loo, lo'o li' tso'o ti tyati' na ca su ntucua ycu'i Ni.

¹² Tya tyuu quiya' nti' na' chcui' na' lo'o mā cuentya ji'i lcaa cha' liñi ji'i ycu'i Ndyosi, masi cua jlo ti' mā cha' bi'. Lo'o jua'a jlo ti' na' cha' ngusñi tso'o mā lcaa cha' nu nscua na' bi'; ¹³ pana laja lo'o tya lu'ú na', cua'ni na' cha' ná cjlyaa ti' mā ji'i cha' liñi bi'. Tso'o la si cua'ni na' jua'a, nti' na', ¹⁴ cha' cua jlo ti' na' cha' cua tye ti cha' jna' nde chalyuu; cua ndacha' Jesucristo nu Xu'na na 'na cha' cua ngulala ti cajaa na'. ¹⁵ Pana cua'ni na'

cha' tyanu cha' bi' lo'o mā, cha' taca tyi'u ti' mā cha' tso'o ji'i Jesucristo bi' lcaa tsa, masi cua ngujui na'.

Nu ngu' nu cua na'a cha' tlyu tsa cha' ntsu'u ji'i ycu' Jesucristo

¹⁶ Si'i cña cua nu ngua'ya hique ti ya ngua cha' nu nchcui' ya lo'o mā, nu lo'o ndacha' ya ji'i mā cha' tlyu tsa cha' caca ji'i ycu' Jesucristo nu Xu'na na nu lo'o caa yu chaca quiya'. Ycu' cuare cua na'a ya ji'i Jesús lo'o tlyu tsa cha' ntsu'u ji'i yu; ¹⁷ ngua'ni tlyu ycu' Ndyosi Sti Jesús ji'i yu, ndubi tsa ña'a ngua tyucui ña'a loo Jesús lo'o xee ji'i ycu' Ni li'. Masi ná na'a ya ji'i ycu' Ndyosi nu laca loo ji'i lcaa xu'na chalyuu, pana jlo ti' ya cha' nguti'i Ni cacua ti tsa bi', cha' li' ndyuna ya lo'o nchcui' Ni lo'o ngu'. Ndi'ya nacui Ni: “Nu nde laca Sñi' na' nu tyaca'a tsa 'na. Tso'o tsa ntsu'u tyiquee na' ña'a na' ji'i yu”, nacui Ni. ¹⁸ Ycu' cuare cua ndyuna ya cha' nu nchcui' Xtyi'i Ni nu ntucua nde cua, cha' lo'o cuare nguti'i ya lo xlya ca'ya bi' nu ngua tsa bi'.

¹⁹ Jua'a ngua cha' taca ca cuayá' ti' na cha' liñi tsa laca lcaa cha' nu cua nchcui' jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji'i ycu' Ndyosi cua sa'ni la. Tso'o si taquiya' na ji'i cha' bi', cha' ñi'ya laca sca xee ndubi nu tso'o tsa ntyiji'i xee su talya ña'a, jua'a laca cha' ji'i Jesús bi'. Culu'u bi' tyucui tso'o su nga'a cha' tsa na ña'a cuayá' nu quixee tsa bi'. Li' tyu'u tucua sca cui tlyu nu ntyucua nde nguxee; bi' laca ñi'ya laca Cristo, cha' nda yu xee nu tyu'u ne' cresiya ji'na. ²⁰ Ntsu'u cha' ca cuayá' ti' mā cha' ná tucui caca culu'u ji'i ñati ñi'ya nu ndyu'u sca cha' nu nguscua jyo'o cusu' ji'na lo quityi ji'i ycu' Ndyosi sa'ni la. Sca ti si xtyucua Xtyi'i ycu' Ndyosi ji'i ngu' cha' caca cuayá' tso'o ti' ngu', li' taca culu'u ngu' cha' bi' ji'i xa' ñati cuentya ji'i ycu' Ni. ²¹ Lcaa ñati nu ngua tu'ba ji'i ycu' Ndyosi sa'ni la ni, ná nchcui' ngu' cua ña'a ca cha' nu ndiya ti ti' ngu', nu lo'o nchcui' ngu' cuentya ji'i ycu' Ndyosi; xcu' cha' nu nda Xtyi'i ycu' Ndyosi lo'o ngu' bi', bi' laca cha' nu nchcui' ngu' cuentya ji'i ycu' Ni.

2

Ñati nu nclu'u cha' cuiñi ji'i ngu'

¹ Cua ntsu'u xi ngu' cuiñi nu nguti'i laja ngu' Israel sa'ni la; tu'ba ji'i ycu' Ndyosi ngua ngu', nacui ycu' ngu' cuiñi bi'. La cui' jua'a tyu'u tucua ñati cuiñi laja cu'ma nde loo la; li' culu'u ngu' cuiñi bi' ji'i mā, culu'u ngu' cua ña'a ca cha' nu ca'ya hique ycu' ca ngu'. Lo'o li' ñacui ngu' bi' cha' cuentya ji'i ycu' Ndyosi nchcui' ngu'. Si cuna mā cha' nu chcui' ngu' bi', li' xana cha' cusuu ji'i mā lo'o tya'a mā ña'a cuayá' nu tya'be tya'a mā. Li' caca mā tucua latya mā xqui'ya cha' cuiñi bi'. Tlyu tsa cña nu ngua'ni ycu' nu Xu'na na cha' cua'ni lyaá Ni ji'i lcaa na lo'o ji'i ngu' bi', pana ná nti' nu ngu' cuiñi bi' cha' caca ycu' Ndyosi Xu'na ngu' bi' tsiya' ti; ná ntsu'u cha' tsiya' ti ji'i ngu' bi' lo'o ycu' Ndyosi, bi' cha' yala ti tye cha' ji'i nu ngu' cuiñi bi'. ² Lo'o jua'a cua nscua cha' taquiya' tyuu tya'a ngu' tya'a na ji'i cha' nu nchcui' nu ngu' cuiñi bi'; lo'o ngu' tya'a na bi' cua'ni ngu' cha' suba' lo'o tya'a ngu' li', ñi'ya nu culu'u ngu' cuiñi bi' ji'i ngu' cha' cua'ni ngu'. Ná tso'o jua'a. Nu ngu' nu ná ngusñi cha' ji'i ycu' Ndyosi tsiya' ti ni, quiña'a tsa cha' cuxi chcui' ngu' bi' ji'na li'. ³ Lo'o jua'a ndacui tsa ti' ngu' cuiñi bi' ji'i na nu ntsu'u ji'i mā; nti' tsa ngu' cua'ni ngu' ngana ji'i mā, bi' cha' tajua' ti chcui' ngu' cha' cuiñi ti lo'o mā. Pana ntsu'u cha' xcube' Ni ji'i ngu' cuiñi bi', cha' cua sa'ni cua nchcui' Ni cha' ná tso'o cua'ni ngu' cha' cuxi jua'a. Si'i na laja' ycu' Ni; jlo ti' Ni ñi'ya ndu'ni ngu' cuiñi bi', lo'o jua'a cua'ni tye Ni ji'i ngu' bi' yala ti.

⁴ Nu cua sa'ni ni, ná ngua'ni clyu ti' ycu' Ndyosi ji'i nu ngu' xca ji'i Ni nu ntsu'u qui'ya ji'i; nguxcua Ni ji'i ngu' xca nu xña'a bi', ndyaa ngu' nde ca bilyaa, ca su talya ña'a tsiya' ti. Ndyaca' ngu' xca bi' lo'o juu chcu, cha' ca bi' tyanu ngu' ña'a cuayá' nu cua'ni cuayá' Ni ji'i lcaa ñati chalyuu, lo'o ji'i ngu' xca bi'. ⁵ Lcaa ñati chalyuu nu ngua tya sa'ni la nu ná ndaquiya' ji'i ycu' Ndyosi ni, ná ngua'ni clyu ti' Ni ji'i ngu' bi'; ngua'ni Ni cha' ngua'ya tyo clyaa, ñi'ya ndacha' Ni ji'i ngu' bi' cha' caca. Cua nchcui' jyo'o Noé cha' ji'i ycu' Ndyosi lo'o lcaa ñati, pana ná nduna ngu' bi'. Ngujui lcaa ngu' bi' li'; sca ti nu Noé bi' lo'o cati

tya'a ñati ji'i, ngua'ni lyaá Ni ji'i ngu' bi', cha' ngua'a jyaca ngu' bi' ji'i cha' nu nchcui' Ni lo'o ngu'. ⁶ La cui' ti cha' ngua cuxi ji'i ngu' quichi Sodoma lo'o ji'i ngu' quichi Gomorra, cha' cuxi tsa ngua'ni ngu' bi'; ngua'ni ñu'u Ni tsiya' ti ji'i tyucuaa quichi bi'. Lo'o ndye ndyaqui quichi bi', jii lo'o nchcubi' tya ndyanu su nscua quichi bi' nquicha'. Jua'a ngua'ni ycuí' Ndyosi nu ngua li', cha' ca cuayá' ti' lcaa ñati nu ndiya ti' ndu'ni lcaa lo cha' cuxi, masi juani ti, masi nde loo la; xcube' Ni ji'i ngu' bi' ña'a cuayá' nu tye cha' ji'i ngu' bi' tsiya' ti. ⁷ Sca ti jyo'o Lot, ngulo Ni ji'i yu cha' ngutu'u yu quichi Sodoma bi'; bi' cha' sca ti nu cusu' Lot bi' ná ngujui yu lo'o ndye cha' ji'i quichi Sodoma bi'. Ñati tso'o ngua Lot; bi' cha' ngulacua tsa ti' yu, lye tsa ngua xñi'i ti' yu, xqui'ya lcaa cha' suba', lcaa cha' cuxi nu ngua'ni lcaa ñati quichi bi'. ⁸ Tso'o tyiquee ycuí' Lot bi', lcaa tsa lye tsa ndube ti' yu lo'o na'a yu lcaa cha' cuxi bi'; quiña'a tsa ngulacua ti' yu lo'o ndyuna yu lcaa cha' suba' nu nchcui' ngu' quichi bi'. ⁹ Jua'a caca cuayá' ti' na cha' nchca ji'i ycuí' nu Xu'na na cua'ni lyaá Ni ji'i ñati nu tso'o cresiya ji'i, cha' ná tyijiloo nu cuxi ji'i ngu' bi'. Nu lo'o cua'ni cuayá' Ni ji'i lcaa ñati ni, jlo ti' Ni ti ji'i xcube' Ni. Cua jlo ti' Ni tilaca laca nu ntsu'u cha' cuxi tyiquee.

¹⁰ Lo'o ñati nu xcuí' cha' suba' ndu'ni ni, lye la xcube' Ni ji'i ngu' bi', cha' ná ndaquiya' ngu' bi' tsiya' ti ji'i ngu' nu laca loo ji'i ngu'; ná ndube ti' ngu' bi' tsiya' ti, cha' tyixi tsa tyiquee ngu'. Ná ntsii ngu' bi', masi chcuí' ca'a ngu' ji'i ngu' xca ji'i ycuí' Ndyosi. ¹¹ Pana nu ngu' xca ji'i ycuí' Ndyosi ni, nguula la ngu' xca bi', nchca la ji'i ngu' xca que ñati chalyuu ti; ni ná nchcui' ngu' xca cha' suba' ji'i ñati chalyuu, ná nsta bi' qui'ya hichu' nu ngu' cuxi slo ycuí' nu Xu'na na.

¹² Ñi'ya laca na'ni quixi' nu ná nchca culacua ti', jua'a laca nu ñati cuxi bi', cha' xcuí' cha' suba' nchcui' ngu' bi' ji'i lcaa cha' nu ná nchca cuayá' ti' ngu' ji'i. Nxñi na ji'i na'ni tyaala nu ntsu'u ne' quixi', ndyujui na ji'i ni' li'. Lo'o jua'a nu ngu' cuxi bi', tyaala ngu' cha' nti' ngu' cua'ni ñu'u ngu' ji'i lcaa lo na tso'o; pana tye cha' ji'i ngu' bi' tsiya' ti nde loo la, ¹³ chcube' ngu' bi' ñi'ya nu nguxcube' ycuí' ngu' ji'i xa' ñati. Tsa lo'o talya ndu'ni suba' ngu' cuxi bi', cha' ná nchca taja ti' ngu' bi' ndu'ni ngu' cha' cuxi bi'; ná nchca tyuju'u ti' ngu' bi' tsiya' ti, masi cuxi tsa cña nu ndyu'ni ngu'. Lo'o jua'a stu'ba ti ndyu'u ti'i ngu' bi' lo'o ma lo'o ndyu'ni ma ta'a, ñi'ya si chañi cha' tya'a na laca ngu' bi'.

¹⁴ Xcuí' cha' suba' nda'ya hique ngu' cuxi bi' lo'o ña'a ngu' ji'i sca nu cuna'a, cha' ná tye cha' nti' ngu' bi' cua'ni suba' ngu' lo'o. Lo'o jua'a hora ti culu'u ngu' bi' cha' cuxi ji'i xa' ñati nu bilya ca cuayá' tso'o ti' cha' ji'i Jesucristo. Lye tsa ngua tsa'a ngu' cuiñi bi' ji'i lcaa lo cha' cuxi, bi' cha' lye tsa ndacui ti' ngu' bi'; ná nga'a cha' tyaala' ji'i ngu' bi' tsiya' ti. Pana cua nda ycuí' Ndyosi yabe' ji'i ngu' cuiñi bi'; ¹⁵ cua nguxtyanu ngu' bi' tyucuii su tsa na ca slo ycuí' Ndyosi, xa' tyucuii ngusñi ngu' bi'. Lo'o jua'a nguna' tsa ndya'a ngu' bi' juani, cha' la cui' tyucuii su nguta'a jyo'o cusu' Balaam sñi' Beor ndya'a ngu' bi' juani. Nu Balaam bi' ngua tiji' tsa ti' ji'i cñi, bi' cha' ngua'ni yu cña cuxi, cha' caja la cñi ji'i yu ngua ti' yu. ¹⁶ Tu'ba ji'i ycuí' Ndyosi ngua nu Balaam bi' nquicha'; bi' cha' ngua'ni ycuí' Ni cha' nchcui' huru ji'i yu lo'o yu bi', cha' xcutsii ni' ji'i yu bi', cha' nga'aa cua'ni la yu cña cuxi bi'.

¹⁷ Taca chcuí' na cha' laca nu ngu' cuiñi bi' ñi'ya laca sca pilya nu ngüityi tsiya' ti, nu nga'aa ntsu'u hitya ne'. La cui' jua'a laca ngu' bi' ñi'ya laca sca coo ngati ti, nu nxna tsa xqui'ya cui'i, pana ná ndu'ni bi' cha' ca'ya tyo; na ndya'a ti bi' nde cua. Lo'o nu ngu' cuiñi bi' ni, ná ntsu'u cha' tso'o tyiquee ngu' tsiya' ti, bi' cha' ntsu'u cha' tsa ngu' bi' ca su talya tsa ña'a; ca jua cua ngüiña ycuí' Ndyosi sca se'i nu cuxi tsa ña'a, su tsa ngu' nu ndu'ni jua'a. ¹⁸ Jlo tsa ti' nu ngu' cuiñi bi' ñi'ya chcuí' ngu' sca cha' tso'o, pana tucua lo cha' ntsu'u tyiquee ngu' bi'; na cñilo'o ngu' bi' ji'i ngu' nu ngusñi ca ti cha' tso'o ji'i Jesucristo, cha' lo'o ngu' cua'ni suba' ngu' chaca quiya' nti' nu ngu' cuiñi bi'. Ñi'ya ngua'ni ngu' cha' cuxi tya tsubi' la, nu lo'o bilya cuna ngu' cha' tso'o ji'i ycuí' Ndyosi, jua'a nti' ngu' cuiñi bi' cha' cua'ni ngu' chaca quiya'. ¹⁹ Nchcui' nu ngu' cuiñi bi' lo'o xa' la ngu' cha' ná ntsu'u cha' taquiya' ngu' ji'i lcu'a ti cña nu culo ycuí' Ndyosi ji'i ngu', cha' cua ngulaá ngu' ji'i cha' bi', nacui' ngu' cuiñi bi'; pana bilya ca cuayá' ti' nu ngu' cuiñi bi', cha' ycuí' ca ngu'

laca ngu' msu ji'i lcaa cha' cuxi nu ndu'ni ngu'. Cua ña'a ca ñati nu ta chacuayá' ji'i nu cuxi cha' tyijiloo ji'i, la cui' hora bi' laca nu cuxi xu'na ñati bi' li'. ²⁰ Cuxi la caca ji'i ñati nu cua nguxtyanu ji'i cha' cuxi tsaca quiya', lo'o li' ta chacuayá' ji'i nu cuxi cha' tyijiloo ji'i chaca quiya'; na cua ngulaá ñati bi' ji'i lcaa cha' cuxi nu ntsu'u nde chalyuu nquicha', na cua ngua tsa'a ji'i Jesucristo nu Xu'na na, cha' bi' laca nu ngua'ni lyaá ji'na. ²¹ Tso'o la si ná ngua tsa'a ngu' tsiya' ti ji'i tyucuij liñi su tsa na ca slo ycu' Ndyosi; ná tso'o si ngua cuayá' ti' ngu', lo'o li' nguxtyanu ngu' tyucuij liñi su tsa na ca slo Ni. Nga'aa ndaquiya' ngu' bi' ji'i cha' nu cua nda Cristo lo'o na li'. ²² Lo'o ña'a na ji'i ñati nu cua nguxtyanu cha' ji'i Cristo, li' caca cuayá' ti' na cha' liñi tsa ndyu'u cha' nu nchcui' ngu' ndi'ya: “Sca xne' nu ndyacu' na nu ndyacu' ni', hora ti tsa ni' cacu' ni' na nu ndyacu' ni' chaca quiya'. Lo'o jua'a sca cube' tana ni, lo'o cua ndyaata ni' chcu, hora ti xtyuu ni' ca su ntsu'u nana' cha' xtyii ni' chaca quiya'.”

3

Ndi'ya caca lo'o caa ycu' nu Xu'na na

¹ Cu'ma ngu' tya'a tso'o na, cua nguscua na' sca quityi ndyaa slo cu'ma tya tsubi' la. Nu juani nde nscua na' chaca quityi, cha' ca tyi'u ti' ma lcaa cha' nu ji'i Cristo, cha' jua'a caca culacua tso'o ti' ma lcaa hora. ² Ntsu'u cha' tyi'u ti' ma cha' nu cua nchcui' ngu' nu ngua tu'ba ji'i ycu' Ndyosi cua sa'ni la; tso'o si tyi'u ti' ma cha' bi' lu'ba ti, lo'o jua'a ji'i cha' nu cua nchcui' ycu' nu Xu'na na nu ngua'ni lyaá ji'na. Cua ngusubi ycu' nu Xu'na na ji'i ya cha' culu'u ya cha' ji'i ycu' Ni ji'i cu'ma, bi' cha' tso'o si taquiya' ma ji'i lcaa cha' nu cua ndyuna ma lo'o ngulu'u ya ji'i ma.

³ Tya clyo ntsu'u cha' ca cuayá' ti' ma cha' lo'o cua tyalaa ti tsa nu tye chalyuu, li' tyu'u tucua ngu' nu xtyilo'o tsa ji'i cha' ji'i ycu' Ndyosi. Cua'ni ngu' bi' cua ña'a ca cha' cuxi nu ndiya ti' ycu' ca ngu' cha' cua'ni ngu'. ⁴ Li' ndi'ya ñacu' ngu' bi' ji'i ma: “¿Ni hora caa Cristo lacua? ¿Ni cha' laca tya ndu' ti' ma ji'i yu cha' caa yu? Cua nteje tacui tsa tyempo bi', cha' cua ngujuii lcaa ngu' cusu' ji'na, lo'o jua'a cua ngusu' na juani. Ña'a ti ndyaca chalyuu re, ñi'ya nu ndyaca tya lo'o nguxana chalyuu clyo.” ⁵ Jua'a ñacu' ngu' cuiñi bi', cha' ná nti' ngu' tyi'u ti' ngu' ji'i cña nu cua ngua'ni ycu' Ndyosi. Nu ngua clyo ná ntsu'u chalyuu tsiya' ti, lo'o li' nchcui' ycu' Ndyosi; cuati ngüiñá Ni lcaa na nu ntsu'u nde cua. Lo'o hitya ti ngüiñá Ni tyucui ña'a chalyuu, lo'o jua'a cla'be la lo hitya nscua yuu chalyuu tya clyo. ⁶ Pana ca tiya' la xi ndye ngüityi Ni ji'i chalyuu bi' lo'o hitya, nu lo'o ngua'ya tyo clyaa. ⁷ Ca tiya' la li' xa' ngulo ycu' Ndyosi cña cha' ña'a ti tyanu lcaa na nu ntsu'u nde cua, ña'a ti tyanu lcaa lo na nu ntsu'u nde chalyuu, ña'a cuayá' tyalaa tsa nu cua'ni cuayá' Ni ji'i lcaa na. Li' tye tyaqui lcaa na bi', lo'o jua'a tye cha' ji'i lcaa ñati nu ná ntsu'u cha' ji'i lo'o ycu' Ndyosi.

⁸ Cu'ma ngu' tya'a tso'o na, tso'o la si culacua ti' ma cha' ñi'ya nti' sca tsa ti, jua'a laca sca mil yija cuentya ji'i ycu' Ndyosi; ntsu'u quiya' cha' ñi'ya nti' sca mil yija, jua'a laca sca tsa ti cuentya ji'i ycu' Ni. ⁹ Si'i na tiya' tsa ti' ycu' Ndyosi cha' cua'ni Ni cña nu nacui Ni cha' cua'ni ycu' Ni nde loo la; pana na ntajatya tsa Ni ji'na ñati chalyuu na, cha' ná nti' Ni cha' chcuna' ni sca ñati ji'i ycu' Ni. Nti' tsa Ni cha' ca cuayá' ti' lcaa ñati cha' ntsu'u cha' cuxi ji'i ngu'; lo'o li' ca tyuju'u ti' ngu' ji'i cha' cuxi bi', culochu' ngu' ji'i cha' cuxi bi' li'. Jua'a caca ji'i ngu' nti' ycu' Ndyosi.

¹⁰ Chañi cha' tyalaa tsa bi' lo'o caa ycu' nu Xu'na na chaca quiya', pana ná jlo ti' na ni tsa caca bi'. Ñi'ya laca si cua caa ti sca nu cuaana to' tyi na lo'o ná jlo ti' na, jua'a caca tsa bi'. Catj jua'a ti lcaa na nu ntsu'u nde cua, lye tsa cañi cha' bi'; lo'o li' tye tsiya' ti tyaqui lcaa na nu ntsu'u nde cua. Jua'a tyucui ña'a chalyuu ni, tye tsiya' ti li'. ¹¹ Cua nscua cha' tye lcaa na lo'o tyalaa tsa bi', bi' cha' ntsu'u cha' caca ma ñati nu lubii cresiya ji'i, cha' caca ma ñati nu ngua tso'o tyiquee ma cuentya ji'i ycu' Ndyosi. ¹² Jua'a nga'a cha' caca ma laja lo'o tya lyiji caca tsa bi' nu lo'o caa ycu' Ndyosi, cha' jua'a taca xtyucua ma ji'i ycu' Ni lo'o cña ji'i Ni nde chalyuu. Tsa bi' tyaqui tyucui ña'a nde cua, ña'a cuayá' nu tye tyalá lcaa na nu ntsu'u nde cua; tye tsiya' ti lcaa cha' bi' li'. Cuii lo'o cualya, lo'o cuichaa,

lo'o co', lo'o lcaa na ni, tye bi' tyalá. ¹³ Pana xa' cuiñá Ni chaca chalyuu cucui, lo'o jua'a cuiñá Ni lcaa lo na nu ntsu'u nde cua; cuiñá Ni sca chalyuu nu tso'o tsa ña'a, su xcui' tso'o ti cua'ni ngu' lo'o tya'a ngu' li'. Jua'a nacui Ni cha' caca; jlo ti' na cha' jua'a caca bi', xqui'ya cha' xcui' cha' liñi nchcui' ycui' Ni. Bi' cha' ndu ti' na ji'i cha' bi' lacua.

¹⁴ Cu'ma tya'a tso'o na, na ndu ti' ma ji'i cha' bi', bi' cha' ntsu'u cha' cua'ni ma xcui' cha' tso'o ti, xcui' cha' lubii ti lo'o tya'a ñati ma, cha' ti ti tyi'i tyiquee ma cuentya ji'i ycui' Ni. ¹⁵ Tyi'u ti' ma cha' ndalo tsa tyiquee ycui' Ndyosi ña'a Ni ji'na, cua nda tsa Ni tyempo ji'na cha' clyaá na ji'i nu cuxi. Jua'a Pablo tya'a na ni, la cui' tya'a cha' nguscua yu lo quityi; ñati tya'a tso'o na laca yu bi', lo'o jua'a tso'o tsa nchcui' quityi nu nguscua yu nu cua ndyalaa slo ma. Ycui' Ndyosi laca nu ngulu'u ji'i yu lcaa ña'a cha' tso'o nu nguscua yu lo quityi bi'. ¹⁶ Tyuu tya'a quityi nguscua Pablo bi', pana sca ti cuayá' nchcui' ca ta'a quityi bi' ji'i cha' ji'i ycui' Ndyosi nu cua nchcui' na ji'i juani. Ntsu'u xi cha' nu nguscua nu Pablo bi' nu tucui xi cha' caca cuayá' tso'o ti' na ji'i; lo'o jua'a ntsu'u ngu' nu lye tsa nclyu'u cha' cuiñi xqui'ya quityi bi', cha' ná nchca cuayá' ti' ngu' bi' cha' bi' tsiya' ti. Ná ngua tsa'a tso'o ngu' bi', cha' bilya ca cuayá' tso'o ti' ngu' cha' bi'; bi' cha' ni sca quityi ji'i ycui' Ndyosi ná liñi nclu'u ngu' bi' ji'i. Pana tye cha' ji'i ngu' bi' tsiya' ti xqui'ya cha' cuiñi nu nclu'u ngu' ji'i tya'a ñati ngu'.

¹⁷ Cu'ma ngu' tya'a tso'o na ni, cua nguscua na' lcaa cha' bi' cha' ca tii ti' ma, cha' ná ta ma chacuayá' ji'i nu ngu' cuiñi bi' cha' culu'u ngu' ji'i ma. Cha' liñi laca nu ngua tsa'a ma clyo, lo'o juani ná tso'o si taquiya' ma ji'i cha' cuiñi nu nclyu'u ngu' bi'; ná tso'o tya'achu' ma ji'i cha' liñi bi' li'. ¹⁸ Pana tso'o la ca tsa'a la ma cha' tso'o ji'i Jesucristo nu Xu'na na, nu cua ngua'ni lyaá ji'na; li' taca tyi'i tso'o la tyiquee ma cuentya ji'i ycui' nu Xu'na na. Cua'ni tlyu na ji'i ycui' Ni nde chalyuu, lo'o jua'a ná nga'a cha' tye tsa nu cua'ni tlyu na ji'i Ni ca slo ycui' Ni. Jua'a caca cha' lacua.

Quityi sube nu nguscua San Juan clyo, nu ndyaa ca slo lcaa ñati ji'i Jesucristo

Jesucristo laca nu nda chaca chalyuu cucui ji'i ñati

¹ Cua laca ntucua Jesús lo'o ycu'i Ndyosi Sti yu nu lo'o nguxana chalyuu tya clyo; la cui' yu laca nu nchcui' ya ji'i, nu lo'o nscua ya tilaca laca Jesucristo. Cua jlo tso'o ti' ya cha' bi', cha' cua na'a tso'o ya ji'i yu lo'o cloo ya, cha' stu'ba ti nguta'a ya lo'o yu; cua ndyuloo ya ji'i yu lo'o cua ngua'ni ca'a ya' ya ji'i ycu'i yu. Cua nchcui' ya lo'o cu'ma cha' Jesucristo laca nu nda chaca chalyuu cucui ji'i ñati. ² Ngula Jesucristo nde lo yuu chalyuu su ndi'i ya, lo'o jua'a cua na'a ya ji'i ycu'i yu; bi' laca cha' nu ndacha' ya ji'i ma juani, cha' chañi tsa laca cha' bi'. Nclyu'u ya ji'i ma ñi'ya laca cha' tyucui tyempo lu'ú Jesucristo, cha' ntucua yu ca slo ycu'i Ndyosi Sti na clyo; jua'a nclyu'u ya ñi'ya ngua cha' na'a ya ji'i yu nde chalyuu re. ³ Juani culu'u ya ji'i ma cua ña'a ca cha' nu cua na'a ya, culu'u ya cua ña'a ca cha' nu cua ndyuna ya. Chañi laca cha' stu'ba ntsu'u tyiquee na lo'o ycu'i Ndyosi Sti na, jua'a lo'o Jesucristo nu sca ti Sñi' ycu'i Ni. Lo'o juani cua nti' ya cha' stu'ba ti caca tyiquee ma lo'o ya; ⁴ bi' cha' nscua ya quityi re, cha' lcaa tsa tso'o ti tyi' tyiquee na.

Xcui' lubii tsa cresiya ji'i ycu'i Ndyosi

⁵ Nde culu'u ya ji'i ma cha' nu cua nda Jesucristo lo'o ya: Ñi'ya nti' sca xee nu ndubi tsa ña'a, jua'a nti' ycu'i Ndyosi si tyu'u tucua Ni slo na; xcui' lubii tsa cresiya ji'i Ni, cha' ne' cresiya ji'i ycu'i Ni ná ntsu'u su talya ña'a, ná ntsu'u cha' cuxi tsiya' ti. ⁶ Cha' cuiñi laca nu nda na si ñacu'i na cha' stu'ba ntsu'u tyiquee na lo'o ycu'i Ndyosi, lo'o li' ña'a ti tya ndiya ti' na cha' cuxi; ndi'i na chalyuu ñi'ya laca si talya tsa ña'a su ndi'i na li', cha' ná tso'o ndu'ni na. ⁷ Pana si lubii cresiya ji'na ñi'ya lo'o lubii cresiya ji'i ycu'i Ni, ndu'ni na cha' tso'o li'; stu'ba ti caca tyiquee na lo'o tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús li'. Lo'o jua'a cuityi Ni qui'ya nu ntsu'u ji'na, xqui'ya cha' cua ndyalú tañi Jesús Sñi' ycu'i Ni lo'o ngujuii yu lo crusi.

⁸ Si ñacu'i na cha' ná ntsu'u qui'ya ji'na tsiya' ti, na ñilo'o na ji'i ycu'i ca ti na li', cha' ná nchca chcui' na cha' liñi. ⁹ Pana taca jlyu ti' na ji'i ycu'i Ndyosi cha' cua'ni clyu ti' Ni ji'na ji'i qui'ya nu ntsu'u ji'na, nu lo'o ñii na ji'i Ni cha' ntsu'u qui'ya ji'na. Tso'o tsa ndu'ni Ni lo'o na li'; hasta cuityi Ni lcaa cha' cuxi nu ntsu'u ne' cresiya ji'na, xqui'ya cha' ngujuii Jesús lo crusi. ¹⁰ Ñi'ya si cua nacui' na cha' na cuiñi ycu'i Ndyosi, jua'a ndyu'u cha' si ñacu'i na cha' ná ntsu'u qui'ya ji'na tsiya' ti; ná ngusñi suu cha' ji'i ycu'i Ndyosi ne' cresiya ji'na, si tya ñacu'i na jua'a.

2

Cristo nu laca tu'ba ji'na cha' chcui' lo'o ycu'i Ndyosi cuentya ji'na

¹ Ñi'ya nti' na' ña'aa ji'i sñi' na', jua'a nti' na' ña'aa ji'i cu'ma, cha' tyaca'a tsa ma 'na; bi' cha' nscua na' quityi re cha' caa ca slo cu'ma, cha' ná nti' na' cha' sta ycu'i Ndyosi qui'ya ji'i ma. Pana si ntsu'u cha' sta Ni qui'ya ji'na lo'o cua ngusñi na cha' ji'i Jesucristo, la cui' Jesucristo laca nu cua nchcube' yu cña loo na. Sca ñati nu lubii tsa laca nu Jesucristo bi'. ² Ngua cuxi tyiquee na cuentya ji'i ycu'i Ndyosi Sti na, xqui'ya cha' ngua'ni na cha' cuxi; bi' cha' nchcube' Jesucristo cña loo na, cha' qui'ya ycu'i yu yabe' nu ntsu'u ji'na xqui'ya cha' cuxi nu ngua'ni na. La cui' jua'a qui'ya Jesucristo yabe' nu ntsu'u ji'i lcaa ñati chalyuu nu tso'o ntsu'u tyiquee ña'a ji'i ycu'i Ni.

³ Nu lo'o nti' na taquiya' na cua ña'a ca cña nu nti' Ni cha' cua'ni na, li' taca jlo ti' na cha' chañi cha' ntsu'u cha' ji'na lo'o Jesucristo. ⁴ Cuiñi tsa ñati nu nacui' cha' ntsu'u cha' ji'i ngu' lo'o Jesucristo, si ná ndaquiya' ngu' ji'i cña nu nclyo Ni ji'i ngu'; ná liñi cha' nu ntsu'u tyiquee ngu' bi'. ⁵ Si chañi laca cha' ntucua' na lcaa cha' nu nda Jesucristo lo'o na, li' chañi laca cha' ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'i ycu'i Ndyosi Sti yu; jua'a caca cuayá' ti'

na cha' chañi cha' laca na ñatī ji'̄i Jesucristo masi tya ndi'̄i na chalyuu. ⁶ Ñatī nu nchcui' lo'o xa' la ngu' cha' ñatī ji'̄i Jesucristo laca ycui', ntsu'u cha' cua'ni ñatī bi' cña, cua ña'a ca cña nu ngua'ni ycui' Jesucristo.

Sca cña cucui cha' cua'ni na

⁷ Cu'mā tya'a ngusñi na cha' ji'̄i Jesús, cua nscua cha' lo quityi re cha' tyaja'a mā tyu'u tso'o tyiquee mā ña'a mā ji'̄i tya'a ñatī mā. Si'i sca cha' nu bilya cuna mā laca cha' bi'; cua ndyuna mā cha' bi' tya lo'o ngusñi mā cha' ji'̄i Jesucristo tya clyo la, cha' la cui' ti cha' bi' laca nu cua nscua cua sa'ni. ⁸ Pana si'i jua'a ndyu'ni ñatī, bi' cha' nacui' na cha' sca cña cucui laca bi'. Tsubi' ti nguxana Jesucristo ngulu'u yu ji'na ñi'ya ntsu'u cha' tyu'u tso'o tyiquee na ña'a na ji'̄i xa' la tya'a ñatī na, ngua'ni Jesús cha' taca cua'ni na jua'a. Sca cha' cucui laca bi', cha' cua tye ti cha' talya ña'a ne' cresiya ji'na; juani tyanu nu cha' tso'o ji'̄i Jesucristo ne' cresiya ji'na, ñi'ya nti' si ntyiji'̄i sca xee nu ndubi tsa ña'a su ndi'̄i na.

⁹ Ñatī nu ñacui: “Cua ngusñi ya cha' ji'̄i Jesucristo, lubii tsa cresiya ji'̄i ya juani”, ñacui ngu', pana tya ti'̄i ti' ngu' bi' ña'a ngu' ji'̄i tya'a ñatī ngu', ña'a ti tya ntsu'u tsa cha' cuxi ne' cresiya ji'̄i ngu' bi', ñi'ya laca sca se'̄i su talya tsa ña'a. ¹⁰ Ñatī nu ntsu'u tsa tyiquee ña'a ji'̄i tya'a ñatī, bi' laca ñatī nu ntsu'u xee ji'̄i Jesucristo ne' cresiya ji'̄i. Ni sca cha' cuxi ná cua'ni ngu' bi', nu cua'ni cha' tya'achu' xa' la ñatī ji'̄i cha' ji'̄i Jesucristo. ¹¹ Ñatī nu ti'̄i ti' ji'̄i tya'a ñatī ni, tya ntsu'u tsa cha' cuxi ne' cresiya ji'̄i ngu' bi'; ñi'ya nti' ngu' lo'o ndi'̄i ngu' su talya ña'a, jua'a ti nti' ngu' bi' ndi'̄i ngu' chalyuu, cha' ná nchca quije tyucuī liñi su tsa ngu', cha' lye tsa ndacu' talya xee nu ña'a ngu' bi' li'.

¹² Cu'mā sñi' na', nscua na' quityi re cha' caa slo mā, xqui'ya cha' ngua'ni clyu ti' ycui' Ndyosi ji'̄i mā; xqui'ya Jesucristo cua ngüityi Ni qui'ya nu ntsu'u ji'̄i mā. ¹³ Nscua na' quityi re cha' caa slo cu'mā ngu' cusu', cha' cua ngujui ñi'ya nu tyu'u cha' ji'̄i mā lo'o Jesucristo nu stu'ba ti ntucua lo'o ycui' Ndyosi Sti yu tya lo'o nguxana chalyuu. Lo'o jua'a nscua na' quityi re cha' caa slo cu'mā ngu' cuañi', cha' cua ntijiloo mā ji'̄i nu xña'a.

Cu'mā sñi' na', cua ngujui ñi'ya nu tyu'u cha' ji'̄i mā lo'o ycui' Ndyosi Sti na, bi' cha' nscua na' quityi re cha' caa slo mā. ¹⁴ Cu'mā ngu' cusu', cua ngusñi mā cha' ji'̄i Jesucristo, la cui' Cristo nu cua lu'ú lo'o ycui' Ndyosi Sti yu tya clyo, bi' cha' nscua na' quityi re cha' caa ca slo mā. Cu'mā ngu' cuañi', nguula ti ti' mā ndi'̄i mā, cha' cua ndyanu tso'o cha' ji'̄i ycui' Ndyosi ne' cresiya ji'̄i mā; cua ntijiloo mā ji'̄i nu xña'a, bi' cha' laca nscua na' quityi re cha' caa slo mā.

¹⁵ Ná tyu'u tyiquee mā ña'a mā cha' cuxi nu ntsu'u chalyuu, ni ná ca tiji' tsa ti' mā ji'̄i cua ña'a ca cha' culiya' nu ndyiji ji'̄i ñatī cha' ndiya la ti' ngu' ji'̄i. Si ndiya la ti' na nu cuxi nu ntsu'u chalyuu, ná caca ji'na tsiya' ti tyu'u tyiquee na ña'a na ji'̄i ycui' Ndyosi Sti na. ¹⁶ Lcaa cha' cuxi nu ndaca'a ji'̄i ñatī cha' ná xñi tso'o ngu' cha' ji'̄i ycui' Ndyosi, si'i ca su ntucua ycui' Ndyosi Sti na ndyu'u cha' bi'. Lcaa cha' cuxi nu ndiya ti' ñatī ji'̄i, cha' tyaala' xi tyiquee ngu'; jua'a lcaa cha' cuxi nu nti' ngu' cua'ni ngu' lo'o ña'a ngu' ji'̄i; jua'a lcaa na nu nti' ngu' cha' caja ji'̄i ngu', cha' jua'a cua'ni tyixi ti ngu' lo'o tya'a ngu', nde chalyuu ti ndyu'u lcaa cha' cuxi bi'. ¹⁷ Yala ti tye chalyuu re, culiji jua'a ti lcaa cha' cuxi nu ndiya ti' ñatī chalyuu; pana ñatī nu taquiya' ji'̄i cha' nu nchcui' ycui' Ndyosi ni, ná nga'a cha' tye chalyuu ji'̄i ngu' bi'.

Ntsu'u cha' liñi lo'o ntsu'u cha' cuiñi

¹⁸ Cu'mā sñi' na', cua ndyalaa hora cha' tye lcaa cha' nu ntsu'u chalyuu. Cua jlo ti' mā cha' cua lijya sca ñatī tlyu nu cñilo'o ji'̄i tya'a ñatī na cha' Cristo laca ycui' yu; xuu tya'a yu bi' lo'o lcaa na nu ntsu'u cha' ji'na lo'o Cristo. Masi tyempo juani, quiña'a tsa ngu' cuiñi ntsu'u chalyuu, nu nti' xuu tya'a lo'o ñatī ji'̄i Cristo; bi' cha' cua ngua cuayá' ti' na cha' cua ngulala ti tye lcaa cha'. ¹⁹ Tya clyo ndyu'u ti'̄i nu ngu' cuiñi bi' lo'o na, lo'o li' ngutu'u ngu' bi' ndyaa ngu'; si'i ñatī tya'a ntsu'u cha' ji'na lo'o Jesucristo laca ngu' bi'. Si chañi cha' tya'a ndya'a na laca ngu' bi', cua ndyanu ngu' lo'o na nquicha'; pana ngutu'u ngu' bi', cha' taca ca cuayá' ti' na cha' si'i lcaa ñatī nu ndyu'u ti'̄i lo'o na laca tya'a ngusñi na cha' ji'̄i Jesucristo.

²⁰ Cua nda Cristo Xtyi'i ycu'i Ni cha' tyanu ne' cresiya ji'i lcaa ngu' tya'a ngusñi ma cha' ji'i Ni, bi' cha' cua ngua cuayá' tso'o ti' lcaa tya'a ma lcaa cha' nu nclyu'u ycu'i Ndyosi ji'na. ²¹ Cua nscua na' quityi re, xqui'ya cha' nchca cuayá' ti' ma ña'a cha' liñi nu ntsu'u ji'i Cristo. Si'i cha' ná jlo ti' ma cha' liñi bi'; cua jlo ti' ma ña'a cha' liñi nu nchcui' na, cha' si'i cha' cuiñi ti laca cha' bi'.

²² ¿Tilaca laca nu cuiñi lacua? Ñati cuiñi bi' laca nu ñacui cha' si'i Cristo laca Jesús, la cui' Cristo nu cua nda ycu'i Ndyosi ji'i cha' yaa yu chalyuu. Nxuu tya'a ngu' bi' lo'o ñati nu ntsu'u cha' ji'i lo'o Cristo, cha' ñacui ngu' bi' cha' si'i nu sca ti Sñi' ycu'i Ndyosi laca Jesucristo, cha' si'i ycu'i Ndyosi laca Sti Jesucristo. ²³ Si ñacui na ji'i ñati cha' si'i Sñi' ycu'i Ndyosi laca Jesucristo, ná ntsu'u cha' ji'na lo'o ycu'i Ndyosi Sti Jesucristo, jua'a ndyu'u cha' bi' li'; pana lo'o xñi na cha' ji'i Sñi' ycu'i Ni, cua ntsu'u cha' ji'na lo'o ycu'i Ndyosi Sti yu, jua'a ndyu'u cha' bi' li'.

²⁴ Bi' cha' nga'a cha' tyanu tachaa cha' bi' ne' cresiya ji'i ma, cha' nu cua ndyuna ma ji'i Jesús tya lo'o ngusñi ma cha' ji'i yu tya clyo. Si tya ndyanu cha' bi' ne' cresiya ji'i ma, stu'ba tsa ntsu'u tyiquee ma lo'o Jesucristo masi tya ndi'i ma chalyuu, lo'o jua'a stu'ba ntsu'u tyiquee ma lo'o ycu'i Ndyosi Sti na li'. ²⁵ Bi' laca cha' nu ngüñi ji'i Jesucristo lo'o na, cha' taca caja chaca chalyuu cucui nu ná nga'a cha' tye ji'na.

²⁶ Tsa bi' ti cha' nchcui' na' cuentya ji'i ñati nu nñilo'o ji'i ma jua'a. ²⁷ Nu cu'ma ni, cua ndyanu Xtyi'i ycu'i Ndyosi ne' cresiya ji'i ma, bi' cha' nga'aa nti' cha' culu'u xa' ñati ji'i ma; Xtyi'i ycu'i Ndyosi ni, bi' laca nu culu'u ji'i ma lcaa cha' nu lyiji cha' ca tsa'a ma ji'i. Nu lo'o nclyu'u Xtyi'i ycu'i Ndyosi ji'i ma ni, liñi tsa laca cha' bi'; si'i cha' cuiñi nda nu bi'. Bi' cha' lacua, ñi'ya nu nclyu'u Xtyi'i ycu'i Ni ji'i ma, la cui' jua'a nga'a cha' xñi ma cha' ji'i Jesús.

²⁸ Nu juani ti, cu'ma sñi' na', xñi tso'o ma cha' ji'i Jesucristo. Lo'o li', lo'o caa Jesucristo chalyuu chaca quiya', nga'aa ntsu'u cha' ca tyuju'u ti' na lo'o ña'a na ji'i Ni cha' caa Ni; tyucui tyiquee na tyacua tya'a na lo'o Ni li'. ²⁹ Cua nchca cuayá' ti' ma cha' lubii tsa cresiya ji'i Jesucristo, bi' cha' tso'o si ca cuayá' ti' ma cha' cua ña'a ca ñati nu ndu'ni cha' tso'o ñi'ya ndyu'ni ycu'i Jesús, caca ngu' bi' sñi' ycu'i Ndyosi.

3

Sñi' ycu'i Ndyosi laca na

¹ Tlyu tsa cha' tso'o laca cha' ntsu'u tsa tyiquee ycu'i Ndyosi Sti na ña'a Ni ji'i ca ta'a ngu' tya'a ntsu'u cha' ji'na lo'o Jesucristo; bi' cha' laca cha' nchcui' ycu'i Ndyosi ji'na cha' sñi' ycu'i Ni laca na, lo'o jua'a chañi laca cha' bi'. Ná ntaja'a ñati chalyuu tyuloo ji'na cha' sñi' Ni laca na; la cui' jua'a lo'o nguti'i Jesucristo chalyuu, ná ntaja'a ngu' tyuloo ngu' ji'i yu li'. ² Cu'ma ngu' tya'a na nu tyaca'a tsa ma 'na, nu juani ti laca na sñi' ycu'i Ndyosi; pana bilya caja cha' ji'na ñi'ya nu tso'o la ña'a na, nu lo'o tyi'i na lo'o ycu'i Ni nde loo la. Ñi'ya laca ycu'i Jesucristo, jua'a caca na lo'o culu'u loo Jesucristo ji'na lo'o cua ndye chalyuu re; li' taca ña'a na ji'i Jesucristo ñi'ya nu laca ycu'i. Tsa bi' ti cha' nchca cuayá' ti' na juani. ³ Lcaa ñati nu nti' ña'a ji'i Ni ca li', nga'a cha' cua'ni lubii ngu' ji'i cresiya ji'i ngu', ñi'ya nu lubii cresiya ji'i ycu'i Jesucristo.

⁴ Si ndu'ni na cha' cuxi, laca cha' ná ntaja'a na cua'ni na cña nu ngulo ycu'i Ndyosi ji'na; ntsu'u qui'ya ji'na xqui'ya cha' ná ntaja'a na taquiya' na ji'i cha' nu nchcui' Ni lo'o na. ⁵ Cua jlo ti' ma cha' cua yaa Jesucristo chalyuu cha' cuityi Ni qui'ya nu ntsu'u ji'i ñati; pana ycu'i Cristo ni, ná ntsu'u qui'ya ji'i yu tsiya' ti. ⁶ Ni sca ñati nu nxñi tso'o cha' ji'i Jesucristo lcaa tsa, nga'aa nscua cha' cua'ni ngu' bi' cha' cuxi. Nu ñati nu ndu'ni cha' cuxi lcaa tsa, ndu'ni ngu' cha' cuxi xqui'ya cha' bilya tyu'u cha' ji'i ngu' bi' lo'o Jesucristo, bilya xñi ngu' cha' ji'i Ni. ⁷ Cu'ma sñi' na', ná nti' na' cha' cñilo'o xa' ñati ji'i ma. Xcui' tso'o ti ngua'ni Jesucristo nde chalyuu; bi' cha' lacua, lcaa ñati nu ntsu'u cha' ji'i lo'o Jesucristo, cua nscua cha' xcui' cha' tso'o ti cua'ni ngu' bi' laja lo'o tyi'i ngu' chalyuu.

⁸ Lcaa ñati nu ndu'ni xcui' cha' cuxi, cua laca ngu' bi' sñi' ycu'i nu xña'a nu laca xu'na

cuiñaja; tya lyiji tye cha' cua'ni nu xña'a bi' cha' cuxi. Sca ti Jesús nu Sñi' ycuí' Ndyosi, cua yaa Ni chalyuu cha' cua'ni tye Ni ji' lcaa cña nu ndyu'ni nu xña'a bi'.

⁹ Ñati nu laca sñi' ycuí' Ndyosi ni, nga'aa nscua cha' cua'ni ngu' cha' cuxi, cha' cua nda ycuí' Ndyosi chaca cha' tso'o la nu tyanu ne' cresiya ji'i ngu' bi' xqui'ya Xtyi'i ycuí' Ndyosi. Nga'aa tyaja'a ngu' bi' cua'ni ngu' cha' cuxi, cha' sñi' ycuí' Ndyosi laca ngu' bi'.
¹⁰ Bi' cha' nchca cuayá' ti' ma juani ñi'ya laca ñati nu laca sñi' ycuí' Ndyosi, lo'o jua'a nchca cuayá' ti' ma ñi'ya ndu'ni ñati nu laca sñi' ycuí' nu xña'a. Si'i sñi' ycuí' Ndyosi laca ñati nu ndu'ni cha' cuxi lcaa tsa, ni si'i sñi' ycuí' Ndyosi laca ñati nu ná ntsu'u tyiquee ña'a ji'i tya'a ñati.

Nga'a cha' tyu'u tyiquee na ña'a na ji'i tya'a ñati na

¹¹ Nde nscua la cui' cha' nu cua ndyuna ma lo'o ngusñi ma cha' ji'i Jesús tya clyo: nga'a cha' tyu'u tyiquee na ña'a na ji'i tya'a ñati na. ¹² Ná cua'ni na ñi'ya nu ngua'ni jyo'o Caín; sñi' ycuí' nu xña'a ngua yu bi', cha' ndyujuii yu ji'i tya'a yu. ¿Ni cha' laca ngua'ni yu jua'a? Ndyujuii yu ji'i tya'a yu xqui'ya cha' xcui' cha' cuxi ngua'ni jyo'o Caín bi', bi' cha' ná ndiya ti' yu cha' xcui' cha' tso'o ngua'ni yu tya'a yu bi'.

¹³ Cu'ma tya'a ngusñi na cha' ji'i ycuí' Ndyosi, ná quiña'a tsa cha' culacua ti' ma si liye' tsa ti' ñati chalyuu ña'a ngu' ji'i ma. ¹⁴ Xcui' nguna' tya ndi'i na chalyuu cua tsubi' la xqui'ya qui'ya nu ntsu'u ji'na; pana juani, cua nda ycuí' Ndyosi chaca chalyuu cucui ji'na, cha' tso'o ti ndi'i tyiquee na juani. Ntsu'u tsa tyiquee na ña'a na ji'i xa' la tya'a ntsu'u cha' ji'na lo'o Jesucristo; bi' cha' taca jlo ti' na cha' cua ntsu'u chaca chalyuu cucui ji'na juani, cha' ñati nu ná ntsu'u tyiquee ña'a ji'i tya'a ñati, nguna' tya ndi'i ngu' chalyuu.
¹⁵ Ñi'ya laca ñati nu ndyujuii ji'i tya'a ñati, jua'a laca na si liye' ti' na ña'a na ji'i tya'a ñati na. Jlo ti' ma cha' nga'aa caja chalyuu cucui bi' ji'i ñati si ndyujuii ngu' ji'i tya'a ñati ngu', pana la cui' tya'a cha' laca si liye' tsa ti' na ña'a na ji'i tya'a ñati na. ¹⁶ Nu lo'o cube ti' na cha' cuentya ji'na ntaja'a Cristo ngujuii yu lo crusi, cha' ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni ji'na, li' ca cuayá' ti' na ña'a cha' nu tso'o la cua'ni na, si ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'i tya'a ngusñi na cha' ji'i Ni. Tso'o si tyaja'a na xtyucua na ji'i tya'a na jua'a, masi hasta cajaa ycuí' na cuentya ji'i ngu' tya'a na. ¹⁷ Ntsu'u ngu' tya'a na nu nga'aa ntsu'u na nu lyiji ji'i ngu' tsiya' ti cha' tyiji yu'u ji'i ngu' chalyuu. Si jua'a tso'o ti ndi'i na, lo'o li' ña'a na ji'i tya'a na nu ntsu'u na nu lyiji ji'i ngu', pana ná ntaja'a na cua'ni tya'na ti' na ji'i tya'a na, li' ná taca ji'na ñacui na cha' ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'i ycuí' Ndyosi, cha' nu ycuí' Ndyosi ni, ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni ji'na. ¹⁸ Cu'ma sñi' na', nu lo'o ntsu'u tsa tyiquee na ña'a na ji'i ycuí' Ndyosi lo'o ji'i tya'a ñati na, si'i sca cui' ti laca nu hcui' na lo'o ngu', si'i sca cha' nu nda ti na lo'o ngu' caca bi'; tyucui tyiquee na nga'a cha' xtyucua na ji'i nu ngu' tya'a na bi'.

Taca jlo ti' na cha' chañi cha' ntsu'u cha' ji'na lo'o ycuí' Ndyosi

¹⁹ Si jua'a ndu'ni na, li' caca cuayá' ti' na cha' liñi tsa laca cha' nu cua nda ycuí' Ndyosi lo'o na, cha' nu jlya ti' na ji'i; ca tii na cha' cua ngüñi tso'o cha' ji'na lo'o ycuí' Ndyosi.
²⁰ Nu lo'o jlo ti' cresiya ji'na cha' ntsu'u qui'ya ji'na, li' taca ca cuayá' ti' na cha' lo'o ycuí' Ni jlo ti' Ni cha' bi'. Lo'o jua'a tlyu la laca ycuí' Ni, taca ji'i Ni cua'ni lyaá Ni ji'na ji'i cha' cuxi bi'. ²¹ Cu'ma ngu' tya'a na nu tyaca'a tsa ma 'na, si jlo ti' na cha' ná ntsu'u qui'ya ji'na, tyucui tyiquee na taca hcui' na lo'o ycuí' Ndyosi li'; ²² nu lo'o jña na cha' ji'i ycuí' Ni, caja cua ña'a ca cha' ji'na si taquiya' na ji'i cña nu cua nda ycuí' Ni ji'na, si cua'ni na cña nu ndiya la ti' ycuí' Ni. ²³ Nde laca cña nu cua nda ycuí' Ndyosi cha' cua'ni sa scaa na: nga'a cha' xñi tso'o na cha' ji'i Jesucristo Sñi' ycuí' Ni; la cui' jua'a tso'o ti tyu'u tyiquee na ña'a na ji'i tya'a ñati na, ñi'ya nu cua nacui ycuí' Ni ji'na. ²⁴ Nu lo'o taquiya' na ji'i cña nu cua ngulo ycuí' Ndyosi ji'na cha' cua'ni na, li' cua ntsu'u cha' ji'na lo'o ycuí' Ndyosi, lo'o jua'a ntsu'u cha' ji'i Ni lo'o na li'. Jlo ti' na cha' bi', xqui'ya cha' cua nda ycuí' Ndyosi Xtyi'i ycuí' Ni cha' tyanu ne' cresiya ji'na.

4

Cua'ni cuayá' na ñi'ya nu ntsu'u ne' cresiya ji'i scaa ñati

¹ Cu'ma tya'a ngusñi na cha' ji'i Cristo nu tyaca'a tsa ma 'na, ná xñi ma cha' ji'i cua ña'a ca ñati nu ñacui cha' cua nda ycu' Ndyosi Xtyi'i ycu' Ni ji'i ngu' bi'. Cua'ni cuayá' ma ji'i ngu' bi' clyo, cha' quijeloo cha' ji'i ma lo'o ngu' si chañi cha' cua ndyanu Xtyi'i ycu' Ndyosi ne' cresiya ji'i ngu' bi', si cha' cuiñi ti laca nu nchcui' ngu' bi'. Cua ndu'u tucua tyuu tsa tya'a ngu' cuiñi chalyuu juani, nu nñilo'o ji'i ñati cha' cuentya ji'i ycu' Ndyosi nchcui' ngu'. ² Ndi'ya ca cuayá' ti' na ñi'ya laca ñati nu cua ndyanu Xtyi'i ycu' Ndyosi ne' cresiya ji'i; lcaa ñati nu nchcui' cha' chañi cha' nu sca ti Sñi' ycu' Ndyosi laca Jesucristo lo'o ngula yu chalyuu cha' ngua yu ñati, lcaa ñati bi' cua ntsu'u Xtyi'i ycu' Ndyosi ne' cresiya ji'i ngu'; ³ pana ñati nu nacui cha' si'i Sñi' ycu' Ndyosi laca Jesucristo lo'o ngula yu chalyuu ñi'ya nu nclya ñati, ná ntsu'u Xtyi'i ycu' Ni ne' cresiya ji'i ngu' bi'. Cha' ji'i nu cuiñi nu nti' tyijiloo ji'i Jesucristo laca cha' nu ntsu'u ne' cresiya ji'i ngu' bi'; jua'a cua ngua cuayá' ti' ma cha' cua lijya ti nu cuiñi bi', cha' masi juani cua laca ndi'i bi' chalyuu.

⁴ Cu'ma sñi' na', cua ntsu'u cha' ji'i ma lo'o ycu' Ndyosi, jua'a cua ngua nguula la ti tyiquee ma xqui'ya Xtyi'i ycu' Ndyosi nu ndyanu ne' cresiya ji'i ma li'; bi' cha' nchca ji'i ma tyijiloo ma ji'i ngu' cuiñi nu cua ntsu'u cha' ji'i lo'o ycu' nu xña'a. La cui' nu xña'a laca nu nclyo cña ji'i ñati cuxi nde chalyuu. ⁵ Cua ntsu'u cha' ji'i nu ngu' cuiñi bi' lo'o nu cuxi nu ntsu'u chalyuu, lo'o jua'a xcu' cha' ji'i nu xña'a laca cha' nu nchcui' ngu' bi'; bi' cha' ndiya tsa ti' ñati chalyuu cuna ngu' cha' nu nda nu ngu' cuiñi bi', lcaa ñati nu ná ndaquiya' ji'i Jesucristo tsiya' ti. ⁶ Pana ñati ji'i ycu' Ndyosi laca na. Nu lo'o ntsu'u cha' ji'i ñati lo'o ycu' Ndyosi, cuna ngu' lcaa cha' nu chcu' na lo'o ngu' li'; ñati nu ná ntsu'u cha' ji'i lo'o ycu' Ndyosi tsiya' ti, bi' ñati laca nu ná nduna cha' nu nchcui' na. Jua'a taca quijeloo cha' ji'na tilaca laca nu ntsu'u cha' liñi ji'i, tilaca laca nu ntsu'u cha' cuiñi ji'i.

Xcu' ntsu'u tyiquee ycu' Ndyosi ña'a Ni ji'i ñati

⁷ Cu'ma ngu' tya'a na nu tyaca'a tsa ma 'na, nga'a cha' tyu'u tso'o tyiquee na ña'a na ji'i tya'a ñati na; ycu' Ndyosi laca nu nclyo cña cha' xcu' tso'o ti tyu'u tyiquee na ña'a na ji'i tya'a ñati na. Lcaa ñati nu ntsu'u tyiquee ña'a ji'i tya'a ñati, sñi' ycu' Ndyosi laca ngu' bi', lo'o jua'a tyu'u cha' ji'i ngu' bi' lo'o ycu' Ni. ⁸ Pana ñati nu ná ntsu'u tyiquee ña'a ji'i tya'a ñati, ná cña ñi'ya nu tyu'u cha' ji'i ngu' bi' lo'o ycu' Ndyosi tsiya' ti, cha' ycu' Ndyosi ni, ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni ji'i ñati. ⁹ Ngulu'u Ni ji'na ñi'ya ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni ji'na, nu lo'o cua nda Ni ji'i nu sca ti Sñi' ycu' ca Ni yaa chalyuu, cha' jua'a taca cña chalyuu cucui ji'na. ¹⁰ Nde laca cha' nu nchcui' na' lo'o ma: Si'i cha' ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'i ycu' Ndyosi, masi ycu' Ndyosi laca nu ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni ji'na tya clyo, bi' cha' nda Ni ji'i Sñi' ycu' ca Ni yaa chalyuu cha' ngujui yu lo crusi, cha' cua ngua cuxi tyiquee na lo'o ycu' Ndyosi nu Xu'na na xqui'ya cha' cuxi nu ngua'ni na; pana Jesucristo nu sca ti Sñi' ycu' Ni, bi' laca nu cua nchcube' cña loo na, ngüi'ya Ni yabe' nu ntsu'u ji'na.

¹¹ Cu'ma ngu' tya'a na nu tyaca'a tsa ma 'na, nga'a cha' tso'o ti tyu'u tyiquee na ña'a na ji'i tya'a ñati na, cha' jua'a ntsu'u tsa tyiquee ycu' Ndyosi ña'a Ni ji'na. ¹² Ni sca ñati chalyuu, bilya ña'a ngu' ji'i ycu' Ndyosi; pana taca ca cuayá' ti' na cha' stu'ba ntsu'u tyiquee na lo'o Ni juani, nu lo'o ña'a na ji'i lcaa na lo'o tya'a na, cha' ntsu'u tsa tyiquee na ña'a na ji'i tya'a ñati na. Ñi'ya ntsu'u tsa tyiquee Jesucristo ña'a yu ji'i ñati chalyuu, jua'a nga'a cha' cua'ni na lo'o tya'a ñati na li'. ¹³ Cua nda ycu' Ndyosi Xtyi'i Ni cha' tyanu ne' cresiya ji'na, bi' cha' cua ngua jlo ti' na cha' stu'ba ntsu'u tyiquee na lo'o ycu' Ndyosi, lo'o jua'a stu'ba ntsu'u tyiquee Ni lo'o na. ¹⁴ Cua na'a ycu' ya ji'i Jesús. Chañi laca cha' nu nchcui' ya lo'o ma juani, cha' cua nda ycu' Ndyosi Sti Jesús chacuayá' ji'i Sñi' ycu' ca Ni cha' cua'ni lyaá ji'i cua ña'a ca ñati ji'i nu cuxi. ¹⁵ Ñati nu tyaja'a cacha' ji'i tya'a ñati cha' nu sca ti Sñi' ycu' Ndyosi laca Jesucristo, stu'ba ntsu'u tyiquee ycu' Ni lo'o ngu' bi' li'; jua'a stu'ba ntsu'u tyiquee ngu' bi' lo'o ycu' Ni.

¹⁶ Ngua cuayá' ti' na li', cha' ntsu'u tsa tyiquee ycuí' Ndyosi ña'a Ni ji'na; jua'a jlya ti' na li', cha' xcui' ntsu'u tsa tyiquee ycuí' Ni ña'a Ni ji'i ñati chalyuu. Lo'o ñati nu jua'a tso'o nti' ña'a ngu' ji'i tya'a ñati, nu xcui' jua'a ndu'ni ngu' laja lo'o ndi'i ngu' chalyuu, cua stu'ba ntsu'u tyiquee ngu' bi' lo'o ycuí' Ndyosi; la cui' jua'a stu'ba ntsu'u tyiquee ycuí' Ndyosi lo'o ngu' bi' li'. ¹⁷ Tso'o ti ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'i ycuí' Ndyosi, cha' nu lo'o tyalaa tsa lo'o tyaa Jesucristo chaca quiya' cha' cua'ni cuayá' Ni ji'i lcaa ñati, li' tyucui tyiquee na taca tyacua tya'a na lo'o ycuí' Ni. Ndyaa Ni lo'o na laja lo'o ndi'i na chalyuu, ñi'ya nguta'a Ni lo'o Jesucristo lo'o nguti'i yu nde chalyuu, bi' cha' nga'aa ntsu'u cha' cutsii na. ¹⁸ Ná ntsu'u cha' cutsii na cha' xcube' ycuí' Ndyosi ji'na, si chañi cha' ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'i ycuí' Ni; pana tya lyiji cha' tso'o ti tyu'u tyiquee na ña'a na ji'i ycuí' Ndyosi, si ña'a ti tya ntsii na cha' xcube' Ni ji'na. Ñati nu ntsii tsa ji'i ycuí' Ndyosi ni, cua nda ti' ngu' cha' xcube' Ni ji'i ngu'.

¹⁹ Ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'i ycuí' Ni, xqui'ya cha' tya clyo ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni ji'na. ²⁰ Ngu' nu ñacui ndi'ya: "Ntsu'u tsa tyiquee na ña'a na ji'i ycuí' Ndyosi", lo'o li' ña'a ti tya liye' ti' ngu' bi' ña'a ngu' ji'i tya'a ngu', cha' cuiñi ti laca nu nchcui' ngu' bi'. Ndi'ya ndyu'u cha' bi': taca ña'a na ji'i tya'a ñati na, pana ycuí' Ndyosi ni, bilya ña'a na ji'i Ni tsiya' ti; bi' cha' lacua, si ná ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'i tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesucristo, li' ná taca ñacui na cha' ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'i ycuí' Ndyosi Sti na. ²¹ Cua ngulo Ni cña bi' ji'na ndi'ya: Tso'o ti tyu'u tyiquee ma ña'a ma ji'i ycuí' Ndyosi, lo'o jua'a xcui' tso'o ti tyu'u tyiquee ma ña'a ma ji'i tya'a ñati ma.

5

Ntijiloo na ji'i nu cuxi nu ntsu'u chalyuu

¹ Lcaa ñati nu jlya ti' ji'i Jesús, cha' laca nu Cristo nu cua ycuí' Ndyosi ji'i yaa chalyuu, chañi cha' laca ngu' bi' sñi' ycuí' Ndyosi. Ycuí' Ndyosi laca Sti na, lo'o jua'a ntsu'u tsa tyiquee na ña'a na ji'i Ni, bi' cha' ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'i xa' la sñi' ycuí' Ni, tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús. ² Nu lo'o ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'i ycuí' Ndyosi Sti na, lo'o jua'a taquiya' na ji'i lcaa cña nu nda Ni lo'o na, li' tso'o ti taca tyu'u tyiquee na ña'a na ji'i xa' la sñi' ycuí' Ni. ³ Si chañi cha' ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'i Ni, taquiya' na ji'i cha' nu chcui' Ni lo'o na li', cha' si' sca cña nu tucui tsa laca cha' taquiya' na ji'i scaa cha' nu nchcui' Ni. ⁴ Cua ña'a ca sñi' ycuí' Ndyosi taca tyijiloo ji'i lcaa nu cuxi nu ntsu'u chalyuu; taca tyijiloo na ji'i nu cuxi, xqui'ya cha' cua ngusñi na cha' ji'i Jesucristo. ⁵ Pana ñati nu jlya ti' cha' Jesús laca nu sca ti Sñi' ycuí' Ndyosi, bi' ti ñati nu caca ji'i tyijiloo ji'i lcaa nu cuxi nu ntsu'u chalyuu.

Ndi'ya ntsu'u cha' ji'i Jesús nu laca Sñi' ycuí' ca Ndyosi

⁶ Nu sca ti Sñi' ycuí' ca Ndyosi laca Jesucristo, nu yaa chalyuu. Ntyucuatya ngu' ji'i yu li'. Ngujuii yu lo crusi, ndyalú tañi ycuí' yu li'. Si' xqui'ya cha' nu cua ntyucuatya ti yu, masi lo'o xqui'ya cha' cua ngujuii yu lo crusi ndyalú tañi yu, bi' cha' nchca cuayá' ti' na juani cha' nu sca ti Sñi' ycuí' Ndyosi laca Jesucristo. Bi' laca cha' nu ndacha' Xtyi'i ycuí' Ndyosi ji'na, lo'o jua'a chañi tsa laca cha' bi'. ⁷ Nde cua ntucua sna tya'a ngu' nu nchcui' cha' chañi laca cha' ji'i Jesús bi': ycuí' Ndyosi Sti yu laca tsaca ngu' bi'; jua'a Jesucristo nu ntsu'u tyucui cha' ji'i ycuí' Ndyosi ji'i, bi' laca chaca; lo'o jua'a Xtyi'i ycuí' Ni, chaca laca bi'. Stu'ba ti nchcui' nu ca ta'a sna bi', cha' chañi laca cha' bi'. ⁸ Lo'o jua'a nde lo yuu cua ngua sna quiya' lo'o nchcui' ycuí' Ndyosi cha' chañi laca cha' Jesucristo laca nu sca ti Sñi' ycuí' Ni: tsaca laca cha' nu nchcui' Xtyi'i ycuí' Ndyosi lo'o na; jua'a chaca laca cha' nu nchcui' Ni laja lo'o ntyucuatya Jesucristo; lo'o jua'a chaca laca cha' nu cua nchcui' Ni laja lo'o ngujuii Jesucristo lo crusi, ndyalú tañi yu li'. Sca ti cha' nchcui' Ni ca ta'a sna quiya' bi'. ⁹ Ntucua na ji'i cha' nu nchcui' ñati chalyuu lo'o na, pana juani ndulo la cha' nu nda ycuí' Ndyosi lo'o na. Ca ta'a sna cha' nu nda ycuí' Ndyosi, lcaa cha' bi' nchcui' cha' sca ti Jesucristo laca Sñi' ycuí' Ndyosi. ¹⁰ Ñati nu jlya ti' ji'i yu cha' laca yu nu sca ti Sñi' ycuí' Ndyosi, ycuí' ca ngu' jlo ti' ngu' ne' cresiya ji'i ngu' cha' chañi tsa laca cha' bi';

ñatĩ nu ná ntaja'a tucua' cha' ji'ĩ Ni, cha' laca Jesucristo Sñi' ycui' ca Ni, bi' ngu' laca nu ná jlya ti' tsiya' ti cha' cua nchcui' ycui' Ndyosi cha' ji'ĩ Sñi' ycui' ca Ni. Ñatĩ cuiñi laca ycui' Ndyosi nti' ngu' bi'. ¹¹ Nde laca cha' liñi nu tso'o tsa cha' xñi na ji'ĩ, cha' cua nda ycui' Ndyosi chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'na; Jesucristo laca nu ngulu'u ji'na ñi'ya caca chalyuu bi'. ¹² Cua ña'a ca ñatĩ nu ntsu'u cha' ji'ĩ lo'o Jesús nu laca Sñi' ycui' ca Ni, bi' ñatĩ laca nu ntsu'u chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'ĩ; ñatĩ nu ná ntsu'u cha' ji'ĩ lo'o nu sca ti Sñi' ycui' Ndyosi, ná ntsu'u cha' ta Ni chalyuu bi' ji'ĩ ngu'.

Cua tye ti cha' nu nguscua Juan

¹³ Cua nscua na' quityi re lacua, cha' caa ca slo ma, lcaa tya'a ngusñi ma cha' ji'ĩ Jesús nu sca ti Sñi' ycui' Ndyosi; xqui'ya cha' re taca ca cuayá' ti' ma cha' cua ngujui chalyuu cucui ji'ĩ ma, nu cua nda ycui' Ndyosi ji'na.

¹⁴ Tyucui tyiquee na taca chcui' na lo'o ycui' Ndyosi lacua. Lo'o jña na sca cha' ji'ĩ ycui' Ndyosi nu stu'ba nti' lo'o sca cha' nu nti' ycui' Ni, li' taca jlo ti' na cha' taquiya' Ni ji'ĩ cha' nu chcui' na lo'o Ni. ¹⁵ Si jlo ti' na cha' nduna ycui' Ndyosi lo'o jña na sca cha' ji'ĩ Ni, la cui' jua'a taca jlo ti' na cha' cua caja ti cha' bi' ji'na li'.

¹⁶ Lo'o ña'a na ji'ĩ sca ñatĩ tya'a ngusñi na cha' ji'ĩ Jesucristo cha' ndyu'ni yu sca cha' cuxi, pana nda na cuentya cha' ná nscua cha' chcuna' chalyuu ji'ĩ yu xqui'ya cha' cuxi bi', li' tso'o la si jña na cha' clyu ti' ji'ĩ ycui' Ndyosi cuentya ji'ĩ yu tya'a na bi', cha' ná ta Ni chacuayá' cha' chcuna' chalyuu ji'ĩ yu tya'a na bi'. Pana ntsu'u qui'ya tlyu nu ná taca cua'ni clyu ti' ycui' Ndyosi ji'ĩ; ná ñacui' na' cha' jña na cha' clyu ti' ji'ĩ Ni li', si jua'a ntsu'u qui'ya ji'ĩ ngu'. ¹⁷ Chañi cha' sta ycui' Ndyosi qui'ya ji'ĩ lcaa na lo'o tya'a na xqui'ya cha' cuxi nu ndyu'ni na. Pana ntsu'u sca lo qui'ya nu ná taca cui'ya Ni cha' clyu ti' ji'ĩ tsiya' ti.

¹⁸ Jlo ti' na cha' nga'aa ndu'ni ñatĩ ji'ĩ Jesucristo cha' cuxi. Jesucristo nu laca nu sca ti Sñi' ycui' Ndyosi, bi' laca nu ndaca'a ji'ĩ ngu', cha' ná taca cala' nu xña'a ji'ĩ ngu' bi' li'.

¹⁹ Jlo ti' na cha' ñatĩ ji'ĩ ycui' Ndyosi laca na, xqui'ya cha' cua ngusñi na cha' ji'ĩ Jesucristo; pana xa' la ñatĩ chalyuu nu ná ndaquiya' ji'ĩ Ni tsiya' ti, ña'a ti tya laca nu xña'a loo ji'ĩ ñatĩ bi'.

²⁰ Cua jlo ti' na cha' cua yaa nu sca ti Sñi' ycui' Ndyosi nde lo yuu chalyuu, lo'o jua'a cua nda bi' chacuayá' cha' caca tyu'u cha' ji'na lo'o ycui' Ndyosi. Chañi cha' stu'ba ntsu'u tyiquee na lo'o ycui' Ndyosi juani, xqui'ya cha' stu'ba ntsu'u tyiquee na lo'o Jesucristo nu laca Sñi' ycui' ca Ni. Chañi cha' ycui' Ndyosi tsiya' ti laca nu Jesús bi', lo'o jua'a chañi cha' ná nga'a cha' tye chalyuu cucui nu ta Ni ji'na. ²¹ Cu'ma sñi' na', tii ti ti' ma tyi'ĩ ma chalyuu, cha' ná tyatĩ yu'u ma lo'o xa' jo'ó. Jua'a laca cha' bi' lacua.

Quityi sube nu nguscua San Juan nu nchca tyucuaa

Nu lo'o chañi cha' ntsu'u tsa tyiquee na ña'a na ji'i tya'a ñati na

¹ La cui' nu cusu' Juan laca na'. Nscua na' sca quityi re, ma' cusu', jua'a sñi' nu'u, cha' caa quityi re ca slo cu'ma ngu' tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús, cha' cua ngusubi ycu' Ni ji'i ma cha' caca ma ñati ji'i Ni. Chañi cha' ntsu'u tsa tyiquee na' ña'a na' ji'i ma; ni si'i sca ti na', lo'o lcau ti ña'a ñati lcaa quichi nu nduna cha' liñi ji'i Jesús, lo'o lcaa ñati bi', ntsu'u tsa tyiquee ngu' ña'a ngu' ji'i ma. ² Cua ndyanu tso'o cha' liñi bi' ne' cresiya ji'na, jua'a ná nga'a cha' tye cha' nu cua ndyuna na bi'; bi' cha' tso'o tsa ntsu'u tyiquee na' ña'a na' ji'i ma. ³ Ycu' Ndyosi nu laca Sti na, lo'o jua'a Jesucristo nu sca ti Sñi' ycu' Ni, xtyucua Ni ji'i ma. Lo'o jua'a cua nti' na' cha' ña'a ti tya cua'ni Ni quiña'a tsa cha' tso'o lo'o ma, cha' ña'a ti tya cua'ni tya'na ti' Ni ji'i ma, cha' ña'a ti cua'ni Ni cha' ti ti tyi'i tyiquee ma; jua'a nti' na' cha' cua'ni Ni lo'o ma, xqui'ya cha' ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni ji'na, cha' chañi tsa cha' nu ngulu'u Ni ji'na.

⁴ Tso'o tsa ngua ti' na' lo'o ngujui cha' 'na cha' ña'a ti tya ndaquiya' tso'o xi ngu' tya'a ma lcaa cha' liñi nu cua nda ycu' Ndyosi Sti na lo'o na; ⁵ bi' cha' chcu' na' lo'o nu'u, ma' cusu', jua'a lo'o lcaa ngu' tya'a ma, cha' tso'o ti tyu'u tyiquee na ña'a na ji'i tya'a ñati na. Si'i sca cha' nu bilya ta Ni lo'o na laca cha' bi', sca cha' nu ndyuna na lo'o ngusñi na cha' ji'i Jesucristo tya clyo laca cha' bi'. ⁶ Lo'o nu ni na' ji'i ma cha' tso'o ti tyu'u tyiquee na ña'a na ji'i tya'a ñati na, la cui' jua'a ntsu'u cha' taquiya' na lcaa cña nu nclyo ycu' Ndyosi ji'na. Nu lo'o ngusñi ma cha' bi' tya clyo, cua ndyuna ma lcaa cña nu ntsu'u cha' cua'ni ma cha' tso'o ti tyu'u tyiquee lcaa ma ña'a ma ji'i tya'a ñati ma.

Nu ngu' cuiñi nu tya'a cusuu ji'i Cristo

⁷ Ntsu'u tsa ñati cuiñi nu nchcu' cha' ná chañi cha' ngua Jesús ñati lo'o yaa yu chalyuu. Tyucui ña'a lo yuu chalyuu ndya'a ñati nu nchcu' cha' cuiñi bi'; na nñilo'o ngu' bi' ji'i tya'a ñati na, jua'a tya'a cusuu ji'i Cristo laca ngu' bi'. ⁸ Bi' cha' tii ti ti' ma tyi'i ma chalyuu, cha' ná culiji yu'u jua'a ti lcaa cha' nu cua ndyuna ma lo'o nguti'i ya ca slo ma. Li' caja lcaa cha' tso'o nu cua nti' ycu' Ndyosi ta Ni ji'i ma lo'o tye chalyuu.

⁹ Lcaa ñati nu tyati yu'u lo'o xa' la cha', ná ntsu'u cha' ji'i ngu' bi' lo'o ycu' Ndyosi tsiya' ti, cha' ná cuayá' cha' ji'na lo'o jlya ti' na ji'i Cristo, nti' ngu' bi'; pana lo'o cua ngusñi na cha' ji'i Cristo ca ne' cresiya ji'na, li' stu'ba ntsu'u cha' ji'na lo'o ycu' Ndyosi, jua'a lo'o ycu' nu sca ti Sñi' ycu' Ni. ¹⁰ Bi' cha' juani si tyalaa ñati slo ma nu ná nda la cui' cha' ji'i Jesús bi' lo'o ma, nga'aa ta ma su tyi'i ngu' bi', ni ná ta ma xlyo ni'i ji'i ngu' bi'. ¹¹ Nu lo'o chcu' na lo'o ñati bi', ñi'ya laca si ndyu'ni tya'a na lo'o ngu' bi', lo'o cña cuxi nu ndyu'ni ngu', jua'a ndyu'u cha' bi'.

Cha' nu nguscua Juan lo'o cua tye ti quityi

¹² Tya ntsu'u tsa cha' nu nti' na' chcu' lo'o ma, pana tso'o la masi ná lo'o cha' bi' scua na' lo quityi re. Tiya' la nti' na' caa na' ca su ndi'i cu'ma, lo'o li' ycu' ca na' taca ta na' cha' bi' lo'o ma; li' chañi cha' tso'o ti taca tyu'u tyiquee na ña'a na ji'i tya'a na.

¹³ Lo'o jua'a nu ñati tya'a ntsu'u cha' ji'i ma lo'o Cristo ca nde, nu ngu' nu cua ngusubi ycu' Ndyosi ji'i, lo'o ngu' bi' cua nti' ngu' chcu'cha' ngu' ji'i ma. Jua'a caca cha' lacua.

Quityi sube nu nguscua San Juan nu nchca tyuna

Tso'o tsa nchcui' Juan ji'i Gayo

¹ La cui' nu cusu' Juan laca na'. Nscua na' quityi re cha' caa ca slo nu'u, Gayo; jlya ti' nu'u lcaa cha' nu laca ji'i Jesucristo, bi' cha' tso'o tsa ntsu'u tyiquee na' cha' chcui' na' lo'o nu'u.

² Tso'o tsa ñati laca nu'u, cusu'. Nchcui' na' lo'o ycu' Ndyosi cuentya jinu'u cha' tso'o ti taca tyi'i tyiquee nu'u, cha' taca ca lye ti' nu'u. Cua jlo ti' na' cha' tso'o tsa ngusni nu'u cha' ji'i ycu' Ndyosi. ³ Lo'o juani tso'o tsa ntsu'u tyiquee na' cha' cua ndyalaa xi ngu' tya'a ntsu'u cha' ji'na lo'o Cristo nu ngutu'u ca su ndi'i ma yaa ngu' ca nde. Nacu' ngu' cha' ña'a ti ndaquiya' tso'o ma ji'i cha' liñi nu cua nda Jesús lo'o na, cha' jua'a ndu'ni ma lcaa tsa. ⁴ Sca ti cha' nlyacua ti' na' cuentya ji'i cu'ma, si chañi cha' ndaquiya' ma ji'i cha' liñi nu cua nda Jesús lo'o na, cha' cuañi' la cu'ma cuentya jna'; tso'o tsa ntsu'u tyiquee na' lo'o ndyuna na' cha' jua'a ndu'ni ma.

⁵ Cusu', ndube tsa ti' na' cha' lcaa tyempo tso'o tsa nxyucua nu'u ji'i ngu' tya'a na, masi ná nslo nu'u ji'i ngu', cha' ngu' xa' quichi laca ngu' ntsu'u quiya'. ⁶ Cua nchcui' ngu' bi' lo'o lcaa ngu' tya'a ntsu'u cha' ji'na lo'o Jesús nde quichi re, ndacha' ngu' ji'i ya ñi'ya nu tso'o ntsu'u tyiquee ma ña'a ma ji'i ycu' ca ngu'. Lo'o jua'a cua'ni ma cha' tso'o tya xtyucua la ma ji'i ngu' bi' tyucui su tsa ngu', cua'ni ma ñi'ya laca si na nxyucua ma ji'i ycu' Ndyosi laca; ⁷ cña ji'i Cristo ndya'a ngu', bi' cha' ngutu'u ngu' bi' ndyaa ngu' tyijyu'. Ná ntaja'a ngu' xñi ngu' ni sca centavo ji'i xa' ñati nu ná ndaquiya' ji'i Cristo tsiya' ti, cha' xtyucua ji'i ngu' tyucui; ⁸ bi' cha' nu na ni, tya'a ngusni na cha' ji'i Cristo, nga'a cha' xtyucua na ji'i ngu' bi'. Lo'o jua'a taca ca stu'ba cha' ji'na lo'o ngu' bi' lo'o sañi na cha' liñi nu cua nda Cristo lo'o na ca tyijyu' la.

Cuxi tsa cña nu ndyu'ni Diótfes

⁹ Cua nscua na' sca quityi tya tsubi' la nu ndyaa ca su ndi'i ña'a taju ti ma ñati ji'i Jesucristo, cu'ma nu ndyu'u ti'i ma tsa tlyu ti ca bi'; pana ná ntaja'a Diótfes taquiya' ji'i cha' nu nacui' na' ji'i ma, cha' nti' yu bi' cha' xu'na ma laca yu. ¹⁰ Nu lo'o tyalaa na' ca slo ma, li' chcui' na' lo'o ma cuentya ji'i lcaa cña nu ndyu'ni yu bi', cha' chiya'a tsa nchcui' yu ji'i cuare; nchcui' yu bi' cua ña'a ca lo cha' cuiñi lo'o ñati. Masi ndyu'ni yu jua'a, ná cuayá' ji'i yu nti' yu, cha' juani ná ntaja'a yu ta yu su tyi'i ngu' tya'a ndya'a ya cña lo'o ndyaa ngu' quichi tyi ma; ña'a cuayá' ndaca'a yu chacuayá' ji'i tya'a ma cha' lo'o cu'ma ná ta ma su tyi'i ngu', masi ngua ti' ma ta ma su tyi'i ngu' nquicha'. Lo'o jua'a ngua ti' yu culo'o yu ji'i tya'a ndya'a ya cña bi', cha' ná tyu'u ti'i ngu' lo'o ma.

¹¹ Cusu', ná tyatí yu'u ma lo'o cha' cuxi nu ntsu'u chalyuu, tso'o la si tyi'u ti' ma ji'i lcaa cha' nu tso'o ti. Lcaa ñati nu xcui' clyana cha' tso'o nu cua'ni ngu' cha' xtyucua ngu' ji'i xa' la tya'a ñati ngu', cua ntsu'u cha' ji'i ngu' bi' lo'o ycu' Ndyosi; lcaa ñati nu xcui' clyana cha' cuxi cha' cua'ni ngu', bilya tyu'u cha' ji'i ngu' bi' tsiya' ti lo'o ycu' Ndyosi.

Tso'o la ndyu'ni Demetrio

¹² Tso'o tsa nchcui' lcaa ñati ji'i Demetrio; masi ycu' ca na, lo'o ña'a na ji'i yu nchca cuayá' ti' na cha' tso'o tsa ndyu'ni yu lo'o lcaa ñati. Jua'a cuare, nchcui' ya lo'o ma juani cha' chañi tsa cha' nu nchcui' ngu' ji'i yu cha' tso'o tsa tyiquee yu. Cua jlo tso'o ti' ma cha' nchcui' ya cha' liñi lo'o ma.

Cha' nu nguscua Juan lo'o cua tye ti quityi

¹³ Tya ntsu'u tsa cha' nu nti' na' chcui' lo'o nu'u, pana tso'o la masi ná scua na' cha' bi' lo' quityi re juani; ¹⁴ tso'o la yala ti caa na' ca su ndi'i nu'u cha' ycu' ca na' ta na' xi cha' lo'o nu'u.

¹⁵ Ti ti tyi'i tyiquee ma lacua, cha' ycu'i' Ndyosi xtyucua ji'i ma. Lcaa ngu' tya'a tso'o ma nu ndi'i ca su ndi'i cuare, cua nti' ngu' chcuicha' ngu' ji'i ma, xqui'ya cha' nu scua na' lo quityi re; jua'a cu'ma, chcuicha' ma ji'i lcaa ngu' tya'a tso'o ya nu ndi'i ca ndacua.

Quityi nu nguscua San Judas

¹Judas naa na', la cui' tya'a Jacobo; cña laca na' cuentya ji'i Jesucristo. Nscua na' quityi re cha' tsa ca slo lcaa cu'ma nu ndaquiya' ma ji'i ycu' Ndyosi Sti na, cha' cua ngusubi Ni ji'i ma. Ycu' Ndyosi laca nu ngua'ni lubii ji'i cresiya ji'i ma, lo'o ña'a ti tya cña'asi Ni ji'i ma juani xqui'ya Jesucristo. ²Tya'na tsa ti' ycu' Ndyosi ña'a Ni ji'i ma, bi' cha' ti ti taca tyi'i tyiquee ma, xqui'ya cha' cua jlo ti' ma cha' ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni ji'i ma. Jua'a nti' na' cha' caca ji'i ma lcaa tsa.

Ntsu'u xi ñati nu nlyu'u cha' cuiñi ji'i ngu'

³Cu'ma ngu' tya'a tso'o na nu tyaca'a tsa ma 'na, nti' tsa na' scua na' quityi cha' tsa ca slo ma, sca quityi nu hcui' ji'i cha' tlyu nu ngua'ni Jesús cha' taca clyaá na ji'i nu cuxi; pana ná ngua scua na' ji'i yala ti. Lo'o nu juani nga'a cha' scua na' quityi re cha' tsa ca slo ma, cha' ta na' sca cui lo'o ma; nga'a cha' cua'a ma ji'i cua ña'a ca ngu' cuiñi, xqui'ya cha' ná jly ti' ngu' ji'i cha' liñi nu cua nda ycu' Ndyosi nu Xu'na na lo'o na, lcaa na nu ntsu'u cha' ji'na lo'o Jesucristo. Ná cua'a jyaca ma tsiya' ti ji'i cha' nu nchcui' ngu' cuiñi bi'. ⁴Ndu'ni cha' ca cuayá' ti' ma cha' cua ndyatí xi ñati cuiñi bi' laja cu'ma, masi ná stu'ba cha' nu jly ti' ma lo'o ngu'. Cua sa'ni tsa nscua cha' lo quityi ji'i ycu' Ndyosi cha' xcube' Ni ji'i nu ngu' cuxi bi'; pana ná ndaquiya' ngu' bi' ji'i cha' nu nchcui' ycu' Ndyosi tsiya' ti, ni ná ndube ti' ngu' bi' si ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni ji'i ñati chalyuu. Nacu' ngu' bi', cha' ná ndu'ni cha' masi cua'ni ngu' cha' suba', masi cua'ni ngu' lcaa lo cha' cuxi, cha' si ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni ji'na, ná xcube' Ni ji'na li', nti' ngu'. Cuiñi tsa ngu' bi', si'i ycu' Jesucristo laca xu'na ngu' bi'. Pana nu na ni, sca ti ycu' Jesucristo laca nu Xu'na na, sca ti ycu' Ni laca nu chañi cha' laca Ni loo ji'na.

⁵Cua jlo ti' ma lcaa cha' nu nscua lo quityi ji'i ycu' Ndyosi nu ngua sa'ni la, pana xa' cacha' na' xi cha' bi' ji'i ma juani: Ngua'ni lyaá ycu' nu Xu'na na ji'i jyo'o cusu' ji'i ngu' Israel, nu lo'o nguti'i ngu' preso ca loyuu su cuentya Egipto; pana ca tiya' la ndyujui ycu' Ni ji'i lcaa jyo'o cusu' nu ná ndaquiya' ji'i cha' nu cua nchcui' Ni lo'o ngu' bi'. ⁶Lo'o jua'a tyi'u ti' ma ji'i xca ji'i ycu' Ndyosi nu ná ntaja'a taquiya' ji'i cña nu nda Ni ji'i ngu' nu ngua sa'ni, bi' cha' nguxtyanu xca bi' tyi ngu' ca slo ycu' Ndyosi. Pana juani cua ndu xca cuxi bi' ndyaaca' lo'o carena; ca su talya ña'a tsiya' ti ndu xca cuxi bi', cha' preso ji'i ycu' Ndyosi laca ngu' juani. Jua'a ntsu'u cha' jatya xca bi' ni jacua' tyalaa tsa nu cua'ni cuayá' ycu' Ni ji'i lcaa ñati. ⁷Lo'o jua'a tyi'u ti' ma ji'i quichi Sodoma lo'o quichi Gomorra lo'o xa' la quichi nu ndi'i cacua ti; ñi'ya ngua'ni ngu' xca bi' cha' cuxi, jua'a lye tsa ngua'ni cuxi nu jyo'o cusu' nu nguti'i quichi bi', hasta nu ngua'ni suba' ngu' lo'o tya'a qui'yu ti ngu'. Cua ndyujui ycu' Ndyosi ji'i lcaa ngu' quichi bi' lo'o quii' tlyu ji'i Ni li'. Jua'a ca cuayá' ti' lcaa ñati ña'a cha' tlyu nu nchca ji'i ycu' Ndyosi ndu'ni Ni; la cui' lo'o sca quii' tlyu nu ná nga'a cha' tyubi' tsiya' ti, jua'a xcube' Ni ji'i lcaa ñati nu ndu'ni cha' cuxi.

⁸Lo'o nu ngu' cuiñi bi' ni, ñi'ya nu ngua'ni cuxi jyo'o cusu' bi', jua'a ndu'ni ngu'; ñi'ya si nchcui' xcalá ti ngu' bi', jua'a laca cha' cuxi nu ndu'ni ngu'. Xña'a tsa tyiquee ngu' bi', ndu'ni tsa ngu' cha' suba'; jua'a ná ndaquiya' ngu' bi' tsiya' ti ji'i cha' nu nchcui' cua ña'a ca ngu' nu laca loo. Lo'o li' hasta nchcui' suba' ngu' bi' ji'i xca ji'i ycu' Ndyosi nu ntucua nde cua. ⁹Pana si'i jua'a ngua'ni Miguel nu laca loo ji'i xca ji'i ycu' Ndyosi; nu lo'o ngusu' tya'a nu Miguel bi' lo'o nu xña'a xqui'ya jyo'o Moisés, ná nchcui' ni sca cha' cuxi lo'o nu xña'a bi'. Ndi'ya ti nchcui' lo'o: "Ycu' nu Xu'na na' ntsu'u cha' cua'a jinu'u", nacu' Miguel ji'i nu xña'a bi' li'. ¹⁰Pana juani nchcui' nu ngu' cuiñi bi' cha' cuxi ji'i cua ña'a ca cha' ji'i Jesús, masi ná nchca cuayá' ti' ngu' ji'i cha' bi' tsiya' ti; ndyu'ni ñu'u ngu' bi' ji'i ycu' ca ngu', xqui'ya cha' ndu'ni ngu' ñi'ya ndu'ni na'ni nu ná nchca culacua ti'.

¹¹Tya'na tsa nu ngu' cuiñi bi'. Cua ngusñi ngu' tyucui cuxi nu ngulu'u jyo'o Caín ji'i ñati; cua ndu'utsu' ngu' ji'i tyucui tso'o cha' caja cñi ji'i ngu' ñi'ya ngua'ni jyo'o Balaam, nu lo'o ngusñi yu caya' cuentya ji'i cña cuxi nu cua cua'ni ti yu nu ngua sa'ni. Ntsu'u cha'

cajaa nu ngu' cuiñi bi' tsiya' ti, ñi'ya cua ngujuui jyo'o Coré nu lo'o lye tsa ngusuu tya'a yu lo'o ycuu' nu Xu'na na. ¹² Masi cuxi tsa ndu'ni nu ngu' cuiñi bi', ná ntyuju'u ti' ngu' tsiya' ti cha' ndi'i ngu' lo'o ma nu lo'o ndyu'u ti'i ma cha' cacu ma sii lo'o tya'a ma, xqui'ya cha' ngusñi ma cha' ji'i Jesucristo. Quiña'a tsa ndacu ngu' bi' li', quiña'a tsa ndyi'yu ngu', cha' tsa bi' ti cha' nti' ngu' ndya'a ngu' slo ma; ná ndube ti' ngu' bi' tsiya' ti. Ñi'ya laca sca xu'na xlya' nu ná ña'asii tso'o ji'i xlya' ji'i, jua'a laca ngu' bi'; ñi'ya nti' coo btyi nu nxna lijya lo'o cui'i ti masi ná ca'ya tyo, jua'a nti' nu ngu' cuiñi bi'; ñi'ya laca sca yaca si'yu nu ná nda si'yu, jua'a laca ngu' bi'. Pana sca yaca nu cua ngüiti, ntsu'u cha' xcuaa na ji'i, cha' nga'aa ntsu'u juersa ji'i cha' cu'ú la li'; cua ndye ngujuui yaca bi'. ¹³ Ñi'ya nxasu clyoo' tyujo'o, nchcuaa clyoo' ngo' cuu' ca to' hitya, jua'a laca cña cuxi nu ndyu'ni ngu' bi'; ñi'ya laca sca cuii nde cua nu ngusna ndyaa xa' tyucuii cha' nga'aa ta xee nde talya, jua'a laca ngu' cuiñi bi'. Pana cua ngua'ni cho'o ycuu' Ndyosi sca se'i su ná ntsu'u xee tsiya' ti su tyaa nu ngu' cuiñi bi'.

¹⁴ Cua sa'ni tsa nchcui' jyo'o Enoc ñi'ya nu caca ji'i ngu' cuiñi nu ndu'ni jua'a. Cua ndya'a ca'yu latya sñi' ste' jyo'o Adán, lo'o li' ngula nu Enoc nu ngua tu'ba ji'i ycuu' Ndyosi cha' chcuu' Ni lo'o ñati nu ngua sa'ni. Ndi'ya nchcui' Enoc bi': "Cua na'a na' ji'i ycuu' nu Xu'na na, cha' lijya Ni lo'o tyuu tsa tya'a mil xca ji'i ycuu' Ni, ¹⁵ cha' cua'ni cuayá' Ni ji'i lcaa ñati. Li' xcube' Ni ji'i lcaa ñati cuxi xqui'ya cha' cuxi nu cua ngua'ni ngu', xqui'ya cha' suba' nu cua nchcui' ngu' ji'i ycuu' Ndyosi." Jua'a nacui' jyo'o Enoc bi'. ¹⁶ Nu ngu' cuiñi bi' ni, xcui' na chii nti' ngu' bi' ndi'i ngu' chalyuu; ná sca na ná ndiya ti' ngu' bi' tsiya' ti, cha' chiya'a ti nchcui' ngu' ji'i lcau ti cha'. Xcui' ndiya la ti' ngu' bi' lcaa lo cha' cuxi nu ntsu'u tyiquee ngu' ji'i. Lye tsa nchcui' tyucuaa ti' ngu' bi' lo'o tya'a ngu', pana xcui' tso'o tsa nchcui' ngu' bi' ji'i ñati si xtyucua ngu' ji'i ngu' bi' lo'o sca cña cuxi.

Cña nu nga'a cha' cua'ni ñati nu ntsu'u cha' ji'i lo'o Jesucristo

¹⁷ Cu'ma ngu' tya'a tso'o na nu tyaca'a tsa ma' na, nga'a cha' tyi'u ti' ma cha' nu nchcui' ñati lo'o na, nu ñati nu cua ngua tsa'a ji'i Jesucristo nu Xu'na na tya clyo. ¹⁸ "Tyu'u tucua xi ñati cuiñi lo'o cua tye ti chalyuu", nacui' ngu' bi' ji'na. "Xtyí lo'o ngu' cuiñi bi' ji'i lcaa cha' tso'o nu ntsu'u ji'i ycuu' Ndyosi, jua'a cua'ni ngu' cua ña'a ca cha' cuxi nu ndiya ti' ngu' ji'i", nacui' ngu' bi' ji'na. ¹⁹ Cua'ni nu ngu' cuiñi bi' cha' nga'aa stu'ba cha' nu culacua ti' ma lo'o tya'a ma. Ndiya tsa ti' ngu' bi' lcaa cha' cuxi nu ntsu'u chalyuu, cha' ná ndyanu Xtyi'i ycuu' Ndyosi ne' cresiya ji'i ngu' bi' tsiya' ti.

²⁰ Pana nu cu'ma ngu' tya'a tso'o na ni, xa' ña'a cua'ni ma; nga'a cha' xtyucua ma ji'i ngu' tya'a ma cha' lcaa ma talo ma cua'ni ma cña ji'i ycuu' Ndyosi. Taca talo ma xqui'ya cha' ngusñi tso'o ma cha' ji'i ycuu' Ni. Lo'o jua'a ta Xtyi'i ycuu' Ndyosi juersa ji'i ma cha' taca chcuu' ma lo'o Ni. ²¹ Bi' cha' lacua, cua'a ma ji'i ycuu' ca ma; cui'ya ma cuentya ñi'ya nu cua'ni ma nde chalyuu, cha' jlo ti' ma cha' ntsu'u tsa tyiquee ycuu' Ndyosi ña'a Ni ji'i ma. Jatya ma ni jacua' tyalaa tsa lo'o ta ycuu' Jesucristo nu Xu'na na chalyuu nu ná nga'a cha' tye tsiya' ti ji'na, cha' tya'na tsa ti' Ni ña'a Ni ji'na.

²² Cua'ni tya'na ti' ma ji'i lcaa ngu' tya'a ma nu bilya xñi tso'o cha' ji'i Jesucristo, lo'o jua'a culu'u tso'o la ma ji'i ngu' bi'. ²³ Cua'ni lyaá ma ji'i ngu' nu cua tyumi' ti lo quii' ji'i nu xña'a, culo ma ji'i ngu' bi' ya' nu xña'a. Ña'a ti tya cua'ni tya'na ti' ma ji'i ngu' nu xcui' cha' cuxi ndu'ni; ña'a ti xtyucua ma ji'i ngu' bi', cha' taca ca cuayá' tso'o la ti' ngu' cha' liñi ji'i ycuu' Ni, masi cutsii ma xi ji'i cha' cuxi nu ndu'ni ngu', ñi'ya si cojolaqui nu cha' cuxi bi' ji'i ma.

Ndyu'ni tlyu Judas ji'i ycuu' Ndyosi

²⁴⁻²⁵ Sca ti ycuu' Ndyosi ntsu'u chalyuu. Taca cua'ni lyaá Ni ji'na xqui'ya Jesucristo nu Xu'na na; sca ti ycuu' Ni nchca ji'i Ni ña'asii Ni ji'na, laja lo'o ndya'a na tyucuii tso'o nu ngulu'u Ni ji'na. Xtyucua Ni ji'na cha' ná tyeje sna quiya' na, cha' ná tyu'utsu' na ji'i tyucuii bi', ña'a cuayá' nu tyalaa na tso'o ti ca su ndubi tsa ña'a xee, ca su ntucua ycuu' Ndyosi. Lubii tsiya' ti caca cresiya ji'na lo'o cua ndyalaa na ca slo Ni, lo'o jua'a caca chaa tsa ti' na li'. Bi' cha' juani cua'ni tlyu na ji'i ycuu' Ndyosi nu ntucua ca su tlyu nde cua,

cha' sca ti ycui' Ndyosi ntsu'u nu tlyu tsa laca Ni; sca ti ycui' Ni laca Ni loo ji'í lcaa lo na nu ntsu'u chalyuu, jua'a sca ti ycui' Ni nchca ji'í Ni cua'ni Ni lcaa lo cña tonu tsiya' ti. Lu'ú ycui' Ndyosi tya lo'o bilya tya' chalyuu, lo'o jua'a lu'ú Ni juani; ná nga'a cha' tye tyempo cha' lu'ú Ni ca nde loo la. Jua'a laca cha' lacua.

Lo'o cua tye ti chalyuu re

Ngulu'u Jesucristo ji'i Juan sca cha' nu ntsu'u yacu' ti tya sa'ni la

¹ Nde nscua na' cha' nu ngulu'u Jesucristo 'na. Juan laca na', lo'o nde nscua na' sca cha' nu ntsu'u yacu' ti tya sa'ni la. Tya clyo la cua nda ycu' Ndyosi cha' bi' lo'o Jesús cha' culu'u ji'i ñati' ji'i ycu' lcaa ña'a cha' nu cua lijya ti cha' caca nde chalyuu. Li' nda Jesús cha' bi' lo'o na', nu lo'o nda Ni sca xca' ji'i Ni nu ngutu'u nde cua yaa ca slo na', cha' ndyu'ni na' cña ji'i Ni. ² Nde nscua na' lcaa cha' nu cua na'a ycu' na'; jua'a nchcui' liñi na' lo'o ñati' ji'i Ni lcaa cha' nu cua nda ycu' Ndyosi lo'o ngu', la cui' cha' tso'o nu nchcui' tsa Jesús ji'i lo'o ñati'.

³ Tso'o tsa caca tyiquee ma, ñati' nu chcui' lo quityi re, jua'a cu'ma lo'o cuna ma cha' nu nchcui' quityi re, lcaa ña'a cha' nu cua lijya ti cha' caca nde chalyuu; nu lo'o taquiya' na ji'i lcaa cha' nu nscua re, tso'o tsa caca tyiquee na li'. Lo'o jua'a cua ngulala ti caca cha' nu nscua re.

Nscua Juan cha' nu ndyaa slo ñati' ji'i Jesucristo nde cati tya'a quichi

⁴ Juan laca na' nu nda quityi re tsa nde cati tya'a quichi loyuu su cuentya Asia, ca su ndi'i taju ñati' nu ngusni cha' ji'i Jesucristo. Nda na' xlyo ni'i ji'i ma' chacuayá' ji'i ycu' Ndyosi Sti na, jua'a chacuayá' ji'i Xtyi'i ycu' Ndyosi, jua'a chacuayá' ji'i Jesucristo. Cua nti' na' cha' ña'a ti cua'ni ycu' Ndyosi cha' tso'o lo'o ma, ña'a ti cua'ni Ni cha' ti tyi' tyiquee ma. Nu ngua tya clyo lu'ú ycu' Ndyosi, na lu'ú Ni juani, lo'o ña'a ti tya lu'ú Ni tyempo nde loo la. Ntucua Xtyi'i ycu' Ni nde loo su tlyu su ntucua ycu' Ni, la cui' cati tya'a cui' lubii nu nda Xtyi'i Ni laca bi'. ⁵ Tso'o tsa nchcui' liñi Jesucristo ji'i ycu' Ndyosi Sti yu ña'a cuayá' ndyujuii ngu' ji'i yu. Pana lo'o ndyu'ú Jesús chaca quiya' lo'o ngujuii yu, li' na'a ngu' cha' tlyu tsa cha' nu ntsu'u ji'i yu. Lo'o juani laca Jesucristo loo ji'i tyucui ña'a chalyuu, xqui'ya cha' laca yu loo ji'i lcaa nu laca xu'na chalyuu. Ntsu'u tsa tyiquee Jesús ña'a yu ji'na, bi' cha' ngujuii yu lo crusi; cua ndyalú tañi yu, cha' ngua'ni lyaá yu ji'na ji'i nu cuxi nu ntsu'u ji'na. ⁶ Cua ngua'ni Jesús cha' laca na sca lo ñati' nu ndulo tsa cuentya ji'i ycu' Ndyosi, nu ndyu'ni cña nu nti' ycu' Ndyosi Sti Jesús cha' cua'ni na. Cua nti' na cha' lcaa yija nu lijya nde loo la ná tye cha' cua'ni tlyu na ji'i ycu' Ndyosi, cha' nchca ji'i Ni cua'ni Ni lcaa lo cña tsiya' ti. Jua'a caca cha' lacua.

⁷ Cui'ya ma cuentya, cha' tya tyaa Jesucristo nde chalyuu chaca quiya' laja coo. Ña'a lcaa ñati' ji'i yu li'; jua'a nu ñati' nu liye' tsa ti' ña'a ji'i yu nu ngua tsubi', jua'a nu ñati' nu cua ndyojo' chcu' ji'i yu, lo'o ngu' bi' ña'a ngu' ji'i yu chaca quiya' li'. Xi'ya ñati' tyucui ña'a chalyuu cha' xñi' ti' ngu' lo'o tyaa Jesús chaca quiya', cha' cua jlo ti' ngu' cha' ntsu'u qui'ya ji'i ngu'. Jua'a caca cha' bi' lacua.

⁸ “Ñi'ya nti' letra A, jua'a nguxana lcaa cha' lo'o na'; ñi'ya nti' letra Z, jua'a tye lcaa cha' lo'o na'”, nacui' ycu' nu Xu'na na nu lcaa cña nchca ji'i Ni. Nu ngua tya clyo lu'ú ycu' Ndyosi, na lu'ú Ni juani, lo'o ña'a ti tya lu'ú Ni tyempo nde loo la.

Na'a Juan ji'i Cristo ca su tlyu su ntucua ycu' Ni

⁹ Juan laca na', tya'a ntsu'u cha' ji'na lo'o Jesús laca na'. Ñi'ya nu ndyaca ji'i cu'ma, la cui' jua'a ndyaca jna', cha' stu'ba ti ndyiji cha' ti' ji'na cuentya ji'i Jesús; pana jlya ti' na cha' Cristo laca loo ji'na juani, bi' cha' ndalo na ji'i cha' ti' nu tyacua ji'na. Nde cha' nu ngua 'na lo'o ndi'i na' loyuu su naa Patmos, sca yuu piti ti nu nscua cla'be hitya. Ca bi' ntsu'u na' ne' chcu, xqui'ya cha' ná ntsii na' nchcui' na' cha' ji'i ycu' Ndyosi lo'o ñati'; nchcui' na' lcaa cha' tso'o nu cua nda Jesús lo'o na. ¹⁰ Tsa clyo ji'i semana ngua, tsa ji'i ycu' nu Xu'na na, li' tyucui ña'a na' ngua tii na' cha' ngua'ya Xtyi'i ycu' Ndyosi lo na' tsiya' ti; nga'aa ngua cua'ni na' xa' la cha'. Li' ndyuna na' cha' nchcui' tsaca ñati' nde chu' su ndu na'; cui' ngusi'ya bi' lo'o nchcui', ñi'ya ndañi nclya'á ngu' sca cui'chcu. ¹¹ Ndi'ya nchcui' nu bi' lo'o na':

—Ñi'ya nti' letra A, jua'a nguxana lcaa cha' lo'o na'; ñi'ya nti' letra Z, jua'a tye lcaa cha' lo'o na' —nacui nu nchcui' bi'—. Scua clya nu'u lcaa cha' nu cacha' na' jinu'u juani; lcaa cha' nu ña'a nu'u juani, scua clya nu'u ji'i lo quityi. Li' ta nu'u quityi re cha' tsa slo nu cati tya'a taju ñati nu ntsu'u cha' ji'i lo'o Jesucristo ca quichi' tyi ngu', ca loyuu su cuentya Asia nu ñacui na' re: quichi' Efeso, jua'a quichi' Esmirna, jua'a quichi' Pérgamo, jua'a quichi' Tiatira, jua'a quichi' Sardis, jua'a quichi' Filadelfia, jua'a quichi' Laodicea.

¹² Li' nguxtyacui na' su ndu na' cha' ña'a na' tilaca laca nu nda cha' lo'o na'. Li' na'a na' ndu cati tya'a candyeru nu cua ndya' lo'o chcu'a oro. ¹³ Laja candyeru bi' ndu sca nu ñi'ya ña'a ñati ña'a, jua'a ña'a nu cusu' bi' ngua ti' na'. Tyucui tsa late' lacu' Ni, nu ndyalaa ca yane quiya' Ni tsiya' ti, lo'o jua'a cua ndyaaca' tyiquee Ni lo'o sca sintya oro. ¹⁴ Ngati tsa ña'a quicha' hique Ni, ñi'ya ngati ña'a quicha' xlya', masi yelu tlya' nu ngati ña'a. Tso'o tsa ngulane xee cloo Ni ñi'ya laca lo'o lye tsa ndyatú quii' su talya ña'a. ¹⁵ Ndubi tsa ña'a quiya' Ni, ñi'ya laca lo'o ndubi ña'a chcu'a ngatsi nu cua ndyaa lo quii', lo'o li' ngusubii ngu' ji'i. Nu lo'o nchcui' Ni, ñi'ya laca lo'o ndyalú sca sta'a clyaa to' quee jaa' su cua tsa ndyalú hitya, jua'a nguañi xtyi' i li'. ¹⁶ Ya' tsu' cui Ni ndacui cati tya'a cui, ñi'ya laca cui nu ntsu'u nde cua; tu'ba Ni ntucua sca xlyu cusu' nu cha tsa tyucuaa chu' bi'. Ndubi tsa ña'a loo Ni, ñi'ya laca lo'o ntyiji' xee cuichaa nde hora.

¹⁷ Lo'o cua na'a na' ji'i Ni, tsiya' ca nclýu na' nde quiya' Ni; cua culiji ti ti' na' ngua, xqui'ya cha' ndyutsi' tsa na'. Li' ya' tsu' cui Ni ngusta Ni hichu' na', ndi'ya nchcui' Ni lo'o na':

—Ná cutsji nu'u —nacui Ni—. Na' ntucua lo'o nguxana chalyuu, lo'o jua'a la cui' na' tyucua lo'o tye chalyuu. ¹⁸ Ycui' Ni nu lu'ú ca laca na' —nacui Ni—. Cua ngujui na' nu ngua li', pana xa' ndyu'ú na' chaca quiya', lo'o juani nga'aa tye cha' lu'ú na'. Na' nclýu cña lo'o ndyiji' ñati, jua'a la cui' na' nclýu cña macala su tyaa cresiya ji'i ngu'. ¹⁹ Scua nu'u cha' nu ndyaca re juani, cha' nu ña'a nu'u ca nde, jua'a cha' nu caca nde chalyuu tyempo nde loo la, cha' tsa quityi slo taju ñati 'na nde quichi' tyi ngu' bi'. ²⁰ Ndi'ya ndyu'u cha' nu na'a nu'u tsa, cha' ji'i nu cati tya'a cui nu ntsu'u nde cua nu na'a nu'u cha' ndacui ya' na' la'a tsu' cui, jua'a nu cati tya'a candyeru oro bi', cha' ná ngua cuayá' ti' nu'u nquicha': nu cati tya'a cui bi', bi' laca nu cati tya'a ñati nu ndu cuentya ji'i ycu' Ndyosi cha' chcu' ngu' lo'o nu cati tya'a taju ñati ji'i Jesucristo, sca taju ñati bi' scaa quichi; lo'o jua'a nu cati tya'a candyeru oro, bi' laca nu cati tya'a taju ñati bi'.

2

Cha' nu nda Jesús lo'o taju ñati nu ngusñi cha' ji'i Ni nde quichi' Efeso

¹ Li' nacui Jesús:

—Nde cha' nu scua nu'u cha' tsa slo nu ñati nu ndu cuentya jna' nde quichi' Efeso, cha' culu'u cha' ji'i ycu' Ndyosi ji'i ngu' bi': “Ndi'ya nchcui' na' lo'o ma, la cui' na' nu ndacui nu cati tya'a cui bi' ya' na', nu ndu na' cla'be laja nu cati tya'a candyeru oro bi': ² Cua jlo ti' na' lcaa ña'a nu ndu'ni ma, nacui Jesús. Jlo ti' na' cha' ndalo tsa tyiquee ma, masi ndyiji tsa cha' ti' ji'i ma cha' ndacu' ma cha' ji'i ngu' xña'a, nacui Ni. Lo'o jua'a jlo ti' na' cha' ná ndalo ma tsiya' ti ji'i ñati cuxi. Cua ngua'ni cuayá' ma ji'i ñati nu nacui cha' cua nda na' ji'i ycu' ngu' lijya slo ma, masi ná nda na' ji'i ngu' bi' lijya; cua nquijeloo cha' ji'i ma cha' cuiñi ngu' bi', nacui Ni. ³ Lo'o jua'a jlo ti' na' cha' ná nchca taja ti' ma; masi ndyiji tsa cha' ti' ji'i ma, ná ndya'achu' ma cha' jna'. ⁴ Pana nde qui'ya ntsu'u cha' sta na' hichu' ma, cha' ná ntsu'u tyiquee ma ña'a ma 'na ñi'ya nu ngua'ni ma tya clyo la, nacui Jesús. ⁵ Bi' cha' juani cua'ni clya ma cha' tyi'u ti' ma ñi'ya nu tso'o tsa ntsu'u tyiquee ma ña'a ma jna', nu lo'o ngusñi ma cha' 'na tya clyo; lo'o juani ña'a ti nga'a cha' cua'ni ma la cui' cha' tso'o bi' chaca quiya'. Si ná tyaja'a ma cua'ni ma jua'a, li' caa na' caqui'ya ji'i candyeru ji'i ma ca su ntucua bi', tyalo'o na' ji'i, nacui Ni. ⁶ Pana nde cña ngua'ni ma nu tso'o tsa nti' na' ña'a na' ji'i, nacui Ni, cha' stu'ba nti' ma lo'o na' cuentya ji'i ngu' nicolaítas; tso'o cha' ná ndiya ti' ma tsiya' ti lcaa ña'a nu ndyu'ni ngu' bi'. ⁷ Cua'a jyaca ma xi ji'i ña'a cha' nu nda Xtyi' i ycu' Ndyosi lo'o taju ñati nu ngusñi cha' ji'i Ni scaa

quichi, si tyaja'a ca ma cuna ma: Tso'o ti cua'ni na' lo'o cua ña'a ca ñati nu tyijiloo jil'i nu xña'a ña'a cuayá' tye chalyuu jil'i ngu'; caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye jil'i ngu' bi', lo'o jua'a ta na' chacuayá' cacu ngu' si'yu yaca tso'o nu ndu ca cla'be yuu tso'o su ndi'i ycu'i Ni, nacui Jesús."

Cha' nu nda Jesús lo'o taju ñati nu ngusñi cha' jil'i Ni nde quichi Esmirna

⁸ Lo'o jua'a scua nu'u cha' re cha' tsaa slo nu ñati nu ndu cuentya jna' nde quichi Esmirna, cha' culu'u cha' jil'i ycu'i Ndyosi jil'i ngu' bi': "Ndi'ya nchcui' na' lo'o ma, na' nu ntucua lo'o nguxana lcaa cha', la cui' na' nu tya tyucua lo'o tye lcaa cha': Chañi cha' ngujuii na', pana cua ndyu'ú na' chaca quiya'. ⁹ Jlo ti' na' lcaa ña'a nu ndu'ni cu'ma, nacui Ni. Jlo ti' na' cha' lye tsa ndyu'ni lya' ti' ngu' jil'i ma, cha' ti'i tsa ma cuentya jil'i ngu' bi', masi liñi la ñacui na cha' ntsu'u tsa cha' tso'o jil'i cu'ma cuentya jna', nacui Ni. Lo'o jua'a jlo ti' na' cha' cuxi tsa nchcui' ngu' jil'i ma. Nacui ngu' cha' sñi' ycu'i Ndyosi laca ycu'i ngu'; pana sca cha' ndu'ni ti ngu' laca cha' bi', cha' stu'ba ntsu'u cha' jil'i ngu' bi' lo'o Satanás, nacui Ni. ¹⁰ Ná cutsii ma jil'i cha' ti'í nu caca jil'i ma nde loo la, masi cua'ni nu xña'a cha' tyuu tya'a ma tsaa ma xi ne' chcu. Cua nti' yu cua'ni cuayá' yu jil'i ma si ña'a ti tya nxñi ma cha' jna'. Pana tii ti tsá xcube' yu jil'i ma, nacui Ni. Ña'a ti tyucui tyiquee ma xñi ma cha' jil'i ycu'i Ndyosi Sti na', masi cajaa ma, cha' ná nga'a cha' tye chalyuu nu ta na' jil'i ma nde loo la li'. ¹¹ Cua'a jyaca ma jil'i ña'a cha' nu nda Xtyi'i ycu'i Ndyosi lo'o taju ñati nu ngusñi cha' jil'i Ni scaa quichi, si tyaja'a ca ma cuna ma xi: Tso'o ti cua'ni na' lo'o cua ña'a ca ñati nu tyijiloo jil'i nu xña'a ña'a cuayá' tye chalyuu jil'i ngu'; ná sca caca jil'i ngu' bi' tsiya' ti tsá bi', nu lo'o culo ycu'i Ndyosi cña jil'i ñati cuxi nu ntsu'u ca bilyaa cha' tyaa ngu' nde chalyuu talya, nacui Jesús."

Cha' nu nda Jesús lo'o taju ñati nu ngusñi cha' jil'i Ni nde quichi Pérgamo

¹² Lo'o jua'a scua nu'u cha' re cha' tsaa slo nu ñati nu ndu cuentya jna' nde quichi Pérgamo, cha' culu'u cha' jil'i ycu'i Ndyosi jil'i ngu' bi': "Ndi'ya nchcui' na' lo'o ma, nacui Jesús, na' nu ntsu'u xlyu cusuu 'na nu cha tsa tyucuaa chu' xlyu bi'. ¹³ Cua jlo ti' na' lcaa ña'a nu ndu'ni ma, nacui Ni. Jlo ti' na' cha' laca Satanás loo ca su ndi'i cu'ma; pana masi jua'a laca cha', tya tso'o tsa nxñi ma cha' 'na, nacui Ni. Bilya tya'achu' ma jil'i cha' jna'; ña'a ti jlya ti' ma 'na, masi tyempo cuxi nu ngua li', nu lo'o ndyujuii ngu' jil'i jyo'o Antipas. Ná ndyutsii yu bi', nchcui' yu cha' 'na ca quichi tyi ma su ntucua Satanás loo. ¹⁴ Pana tya ntsu'u xi qui'ya nu sta na' hichu' ma, nacui Jesús, cha' tya ntsu'u xi ngu' tya'a ndyu'u ti'i ma ca quichi Pérgamo bi', nu ná nti' xtyanu jil'i cha' cuxi, la cui' cha' cuxi nu ngulu'u jyo'o Balaam jil'i ñati nu ngua sa'ni. Cua nchcui' jyo'o bi' lo'o jyo'o Balac nu ngua li', cha' culu'u yu cha' cuxi bi' jil'i ngu' Israel, cha' cacu ngu' msta nu nscua slo lcu'jo'ó jil'i xa' ñati nu ná ndaquiya' jil'i ycu'i Ndyosi tsiya' ti, lo'o jua'a cha' cua'ni ngu' cha' suba' lo'o xa' nu cuna'a. ¹⁵ Lo'o jua'a ntsu'u xi ngu' tya'a ndyu'u ti'i ma nu ná ntaja'a ngu' xtyanu ngu' jil'i xa' cha' cuxi nu ngulu'u ngu' nicolaítas bi'. Ná ndiya ti' na' cha' cuxi bi' tsiya' ti, nacui Ni. ¹⁶ Bi' cha' juani culochu' ma lcaa cha' cuxi bi', nacui Ni. Si ná tyaja'a ma cua'ni ma jua'a, yala ti caa na' ca su ndi'i ma cha' xuu tya'a na' lo'o ma lo'o xlyu cusuu nu ntucua tu'ba na', nacui Ni. ¹⁷ Cua'a jyaca ma xi jil'i ña'a cha' nu nda Xtyi'i ycu'i Ndyosi lo'o taju ñati nu ngusñi cha' jil'i Ni scaa quichi, si tyaja'a ca ma cuna ma: Tso'o ti cua'ni na' lo'o cua ña'a ca ñati nu tyijiloo jil'i nu xña'a ña'a cuayá' tye chalyuu jil'i ngu'; caca tyaala' ti' tyiquee ngu' bi', cacu ngu' cha' tso'o nu cua nguxco'o na' cha' caja jil'i ngu'. Lo'o jua'a ta na' sca quee sube ti nu ngati ña'a, nu nscua xtañi scaa ngu' chu', cha' ca cuayá' ti' ngu' bi', cha' tso'o ti nti' na' ña'a na' jil'i ngu'; chaca xtañi nu tso'o la laca nu nscua chu' quee bi'. Ná caja chacuayá' jil'i xa' ñati tyuloo xtañi bi'; cua laca ti ñati nu caja xtañi bi' jil'i, bi' laca nu caja chacuayá' cha' tyuloo jil'i, nacui Ni."

Cha' nu nda Jesús lo'o taju ñati nu ngusñi cha' jil'i Ni nde quichi Tiatira

¹⁸ Lo'o jua'a scua nu'u cha' re cha' tsaa slo nu ñati nu ndu cuentya jna' nde quichi Tiatira, cha' culu'u cha' jil'i ycu'i Ndyosi jil'i ngu' bi': "Ndi'ya nchcui' lo'o ma, na' nu laca nu sca ti Sñi' ycu'i Ndyosi, na' nu ngulane tsa xee cloo na' ñi'ya laca lo'o lye tsa ndyatú

quii' su talya ña'a, na' nu ndubi tsa ña'a quiya' na' ñi'ya laca sca chcuā ngatsi nu scui chu'. ¹⁹ Cua jlo ti' na' lcaa ña'a nu ndu'ni mā, nacui Ni. Ntsu'u tsa tyiquee mā ña'a mā ji'i tya'a mā nu ntsu'u cha' ji'i lo'o na', cha' tso'o tsa ngusñi mā cha' 'na; nxyucua mā ji'i ñati nu lyiji tsa cha' tso'o ji'i, jua'a ndalo tsa tyiquee mā lo'o ndyu'ni lya' ti' ngu' ji'i mā. Lo'o juani tso'o la xi ndyu'ni mā, nga'aa si'i ñi'ya nu ngua'ni mā tya sa'ni la, nacui Jesús. ²⁰ Pana nde qui'ya nu ntsu'u cha' sta na' hichu' mā, nacui Ni, laca cha' tya nda mā chacuayá' ji'i nu cuna'a Jezabel bi', cha' culu'u cha' cuxi ji'i ngu' tya'a mā. Ycui' ma' nacui ma' cha' laca ma' tu'ba ji'i ycu' Ndyosi, pana ndatsaa tsa ma' bi' ji'i ñati nu ntsu'u cuentya jna'; nclu'u qui'i ji'i ngu' cha' cua'ni ngu' cha' suba' lo'o xa' cuna'a, jua'a nclu'u ma' ji'i ngu' cha' cacu ngu' msta nu nscua slo lcu' jo'ó ji'i ngu', nacui Ni. ²¹ Cua ntajaty tsa na' ji'i nu cuna'a bi', ni jacua' culochu' ji'i cha' cuxi nu ntsu'u ji'i; pana ná ntaja'a ma' bi' xtyanu ma' cha' suba' nu ndu'ni ma'. ²² Bi' cha' juani ta na' cha' ti' ji'i ma' bi', nacui Ni. Stu'ba ti caca quicha nu cuna'a bi' lo'o nu ñati nu suba' tsa ndyu'ni lo'o, lye tsa caca quicha ngu'. Jua'a cua'ni na' lo'o ngu' bi', si ná ca tyuju'u ti' ngu' ji'i cha' cuxi nu ndyu'ni ngu', cha' culochu' ngu' ji'i cha' cuxi bi'; ²³ hasta cujui na' ji'i ñati nu ngusñi cha' ji'i nu cuna'a bi', nacui Ni. Lo'o li' lcaa taju ñati ji'i Jesucristo lcu'a ti quichi, caju cha' ji'i ngu' cha' cua ngua'ni tye na' ji'i cha' cuxi bi'; li' taca jlya tso'o ti' ngu' cha' cua jlo ti' na' lcaa ña'a cha' nu nclya'ca ti' ñati chalyuu. Lo'o li' ca cuayá' ti' lcaa mā cha' la cui' ñi'ya ngua'ni mā cha' cuxi tya lo'o yaa mā chalyuu, jua'a xcube' na' ji'i mā, nacui Jesús. ²⁴ Juani chcu' na' xi lo'o cu'mā tya'a ngusñi mā cha' jna', nu ndyanu mā nde Tiatira, cu'mā nu ná ngusñi mā cha' cuxi nu nclyu'u nu cuna'a cuxi bi': ná jlo ti' mā cua'ni mā cha' cuxi nu nacui ngu' bi' cha' sca cha' nu tucui tsa nu ntsu'u ji'i Satanás laca, lo'o jua'a laca cha' cuxi bi'. Tso'o ndu'ni mā lacua. Ná ta na' xa' cña nu cua'ni mā, nacui Ni, ²⁵ masi sca ti cha' chcu' na' lo'o mā, cha' ña'a ti tya tyanu tso'o cha' ne' cresiya ji'i mā, lcaa cha' nu cua ndyuna mā tya tsubi' la; tyanu cha' bi' ña'a cuayá' nu caa na', nacui Jesús. ²⁶ Tso'o ti cua'ni na' lo'o cua ña'a ca ñati nu tyijiloo ji'i nu xña'a, ñati nu ndalo, cha' ndu'ni ngu' cua ña'a ca cña nu nti' na' cha' cua'ni ngu' ña'a cuayá' tye chalyuu, nacui Ni. Stu'ba ti tyucua ngu' bi' lo'o na', cha' caca ya loo ji'i lcaa ñati chalyuu ca li', ²⁷ cha' cua nda ycu' Ndyosi Sti na' chacuayá' cha' caca na' loo; jua'a tlyu tsa chacuayá' ta ycu' Ndyosi ji'i ngu' bi' lo'o caca ngu' loo ji'i ñati. Li' xcube' tsa ngu' ji'i ñati nu ná tyaja'a taquiya' ji'i cha' ji'i ycu' Ndyosi. ²⁸ Lo'o jua'a ta na' sca xee nu tyu'ú ne' cresiya ji'i ngu' ñi'ya laca sca cui' tlyu nu ntyucua nde nguxee, nacui Ni. ²⁹ Cua'a jyaca mā xi ji'i ña'a cha' nu nda na' lo'o taju ñati nu ngusñi cha' ji'i Ni scaa quichi, si tyaja'a ca mā cuna mā, nacui Jesús.”

3

Cha' nu nda Jesús lo'o taju ñati nu ngusñi cha' ji'i Ni nde quichi Sardis

¹ Lo'o jua'a scua nu'u cha' re cha' tsa slo nu ñati nu ndu' cuentya jna' nde quichi Sardis, cha' culu'u cha' ji'i ycu' Ndyosi ji'i ngu' bi': “Ndi'ya nchcu' na' lo'o mā: Ndi'i Xtyi'i ycu' Ndyosi lo'o na', bi' laca cati tya'a cui' lubii nu nda Ni ndyaa tyucui ña'a chalyuu. La cui' jua'a ya' na' ndacui nu cati tya'a cui' ndubi bi'. Cua nda na' cuentya ji'i lcaa ña'a nu ndu'ni mā, nacui Ni. Jlo ti' na' cha' ngunu'u cresiya ji'i mā, masi nacui ngu' quichi cha' lubii tsa ndu'ni mā, nacui Ni. ² Quee ti' mā juani, cha' ndi'i mā ñi'ya si laja' ti mā. Cua'ni clya mā nu tya xi ca cha' tso'o nu tya jlo ti' mā cha' cua'ni mā, cha' ná hcuna' cña bi' tsiya' ti; bilya ña'a na' si cua ndu'u scua cña bi' ji'i mā, nacui Ni. ³ Tyi'u ti' mā cha' tso'o tsa ngusñi mā cha' 'na nu lo'o ngulu'u ngu' cha' ji'i mā tya clyo; taquiya' mā ji'i cha' bi' chaca quiya', pana culochu' mā cha' cuxi nu ndyu'ni mā juani, nacui Jesús. Si ná tyaja'a mā taquiya' mā cha' 'na, li' tsiya' ca tyu'u tucua na' caa na' slo cu'mā, ñi'ya nti' lijya sca nu cuaana; caa na' cha' xcube' na' ji'i mā lo'o ná ca tii mā ni hora laca nu caa na', nacui Ni. ⁴ Masi jua'a jlo ti' na' cha' tya ntsu'u xi ñati nu tso'o tsa ngusñi cha' jna' nde Sardis bi', nu lubii cresiya ji'i ngu'. Nu xa' la ngu' tya'a ndyu'u ti'i mā ni, cua ngui' tsa ngu' ndyu'ni ngu' cha' cuxi; pana ngati tsa late' caju ji'i ñati nu tya nxñi cha' jna', tya'a ngu' bi' lo'o na', nacui Ni. Ndacui cha' caca jua'a ji'i ngu' bi', ⁵ cha' xcui' ngati tsa late' cacu' ñati nu

cua ntijiloo jil'i nu xña'a, nacui Ni. Nga'aa cuityi na' xtañi ngu' bi' jil'i quityi ca su nscua xtañi ñati nu ngujui chalyuu cucui jil'i jua'a. Lo'o tyalaa na' ca su ntucua ycu' Sti na' lo'o ngu' xca jil'i Ni, li' ñacui na' jil'i Ni cha' ñati 'na laca ngu' bi', nacui Ni. ⁶ Cua'a jyaca ma xi jil'i ña'a cha' nu nda Xtyi'i ycu' Ndyosi lo'o taju ñati nu ngusñi cha' jil'i Ni scaa quichi, si tyaja'a ca ma cuna ma, nacui Jesús.”

Cha' nu nda Jesús lo'o taju ñati nu ngusñi cha' jil'i Ni nde quichi Filadelfia

⁷ Lo'o jua'a scua nu'u cha' re cha' tsa slo nu ñati nu ndu cuentya jna' nde quichi Filadelfia, cha' culu'u cha' jil'i ycu' Ndyosi jil'i ngu' bi': “Ndi'ya nchcui' lo'o ma, na' nu laca nu sca ti Sñi' ycu' Ndyosi: Xcui' lubii tsa cresiya 'na, xcui' cha' liñi ndu'ni na'. Juani laca na' loo jil'i ñati 'na ñi'ya ngua jyo'o David loo jil'i ngu' tya sa'ni la. Nu lo'o ta na' chacuayá' cha' cua'ni ñati sca cña, ná tucui taca jil'i tacu' cha' jil'i ngu' bi' li'; nu lo'o tacu' na' cha' jil'i ñati cha' ná cua'ni ngu' sca cña, ná tucui taca jil'i cua'ni cña bi' li'. ⁸ Nda na' cuentya jil'i lcaa ña'a nu ndu'ni ma, nacui Ni. Cua nda na' sca cña tso'o cha' cua'ni ma, lo'o ná tucui taca tacu' cha' jil'i ma li', masi jlo ti' na' cha' ná caca jil'i ma hcui' lye ma lo'o ñati cuentya jna', cha' ná nguula ti' tyiquee ma tsiya' ti; pana ña'a ti tya ndaquiya' ma jil'i lcaa cha' nu nclyu'u na' jil'i ma, bilya xtyanu ma 'na. ⁹ Ntsu'u xi taju ñati nu cuiñi ti nda cha' lo'o tya'a ngu' cha' ñati jna' laca ngu'; liñi la ñacui na cha' ntsu'u cha' jil'i ngu' bi' lo'o Satanás. Ca tiya' la xi cuane na' jil'i ngu' bi', cha' tyaa ngu' ca slo cu'ma, tyu sti' ngu' slo ma cha' cua'ni tlyu ngu' jil'i ma li'; caca cuayá' ti' ngu' jua'a cha' tyaca'a tsa cu'ma 'na. ¹⁰ Cua ndy'u ti' ma cha' nu nacui na' jil'i ma tsubi', cha' talo tyiquee ma cha' tu ti' ma 'na ni tsa tyaa na' chaca quiya'; bi' cha' juani cua'ni na' cha' ná sca caca jil'i ma lo'o tyalaa tyempo cuxi nde chalyuu. Cua liya caca cha' cuxi bi', nu cua'ni cuayá' jil'i lcaa ñati chalyuu. ¹¹ Cua tyaa ti na'. Ná ta ma chacuayá' cha' culiji yu'u jua'a ti cha' tso'o nu ntsu'u ne' cresiya jil'i ma, tya cua'ni ma ñi'ya nu ngua'ni ma tya sa'ni la. Tii ti ti' tyil'i ma cha' caja chalyuu tso'o nu ta ycu' Ndyosi jil'i ma lo'o tye chalyuu re. ¹² Cua ña'a ca ñati nu tyijiloo jil'i nu xña'a ni, tlyu tsa caca ñati bi' laja ñati 'na lo'o cua ndyee chalyuu; tso'o tsa tyi'i ngu' bi' ca su ndi'i na'. Scua na' xtañi ycu' Ndyosi Sti na' loo ngu' bi', lo'o jua'a scua na' ni naa quichi tlyu nu ca jil'i ycu' Ni; Jerusalén cucui naa quichi bi'. Tyu'u bi' nde su ntucua ycu' Ndyosi, caa ca'ya bi' lo yuu. Jua'a scua na' xtañi ycu' na' loo ngu' bi', cha' laca ngu' ñati 'na. ¹³ Cua'a jyaca ma xi jil'i ña'a cha' nu nda Xtyi'i ycu' Ndyosi lo'o taju ñati nu ngusñi cha' jil'i Ni scaa quichi, si tyaja'a ca ma cuna ma, nacui Jesús.”

Cha' nu nda Jesús lo'o taju ñati nu ngusñi cha' jil'i Ni nde quichi Laodicea

¹⁴ Lo'o jua'a scua nu'u cha' re cha' tsa slo nu ñati nu ndu cuentya jna' nde quichi Laodicea, cha' culu'u cha' jil'i ycu' Ndyosi jil'i ngu' bi': “Ndi'ya nchcui' na' lo'o ma: Chañi cha' ndyu'u tucua cha', lcaa cha' nu nda na' lo'o ñati; liñi tsa nchcui' na' cha' jil'i ycu' Ndyosi Sti na' lo'o ñati, cha' tyucui tyiquee na' ndu'ni na' cña jil'i ycu' Ni. Nu lo'o nguxana ndya' lcaa na nu ntsu'u chalyuu, stu'ba ti ndu na' lo'o ycu' Ni nu ngua li', nacui Jesús. ¹⁵ Cua jlo ti' na' lcaa ña'a nu ndu'ni cu'ma; jlo ti' na' cha' ni si'i na ngusñi tso'o ma cha' 'na, lo'o jua'a ni si'i na ndya'achu' ma cha' 'na. Tso'o la masi tyucui tyiquee ma xñi ma cha' 'na, masi xtyanu ma cha' 'na tsiya' ti. ¹⁶ Ñi'ya laca si co'o na hitya nu conu' ti hcatsu, ni si'i na tyique', ni si'i na tyacala', na conu' ti hcatsu bi'; ná tso'o ndy'yu bi', salú na jil'i nde lo yuu, nga'aa co'o na jil'i. Jua'a laca cu'ma cuentya jna', cha' sa cla'be ti ná ngusñi ma cha' 'na. ¹⁷ Quiña'a tsa cha' ntsu'u jil'i ya, nacui ma. Cua ngujui sca chalyuu tso'o jil'i ya, bi' cha' nga'aa ntsu'u cha' nu lyiji jil'i ya, nacui ma. Pana ná nda ma cuentya cha' tya'na tsa ma nti' na' ña'a na' jil'i ma. Tso'o la si ca tyuju'u ti' ma, nti' na', cha' nga'aa ntsu'u cha' jil'i ma tsiya' ti; ntsu'u tsa cha' nu lyiji jil'i ma nti' na' ña'a na' jil'i ma, bi' cha' ná nchca culacua tso'o ti' ma tsiya' ti. ¹⁸ Ta na' sca cuij lo'o ma lacua, bi' cha' cua'a jyaca ma jil'i cha' nu hcui' na' lo'o ma, cha' chañi taca culu'u cha' bi' jil'i ma ñi'ya caca xutacui cha' cuxi nu ntsu'u jil'i ma: Nga'a cha' cua'ni ma cha' caja sca chalyuu cucui jil'i ma su nga'aa cua'ni ma cha' cuxi, cha' nga'aa ntsu'u cha' ca tyuju'u la ti' ma li'. Cua'ni ma cha' culacua tso'o xi ti' ma lacua, cha' ca cuayá' ti' ma sca cha'. ¹⁹ Lcaa ñati nu tyaca'a tsa

'na, ndaca'a na' xi ji'i ngu', nchcubē' na' xi ji'i ngu'. Cua'ni clya mā lacua, cha' culochu' mā cha' cuxi nu ndyu'ni mā. ²⁰ Cua'a jyacā mā: Cua ndyalaa na' nde slo cu'mā; ndu ti na' nchcui' na' lo'o mā juani, cha' cua ña'a ca ñati nu tucua' cha' 'na, tyanu na' slo ngu' bi' li'; tyi'i na' slo ngu' bi', tso'o tsa tyu'u cha' jna' lo'o ngu' bi' li'. ²¹ Cua ña'a ca ñati nu tyijiloo ji'i nu xña'a ña'a cuayá' tye chalyuu, ta na' su tyucua ñati bi' ca su ntucua na' cha' laca na loo; cha' jua'a na', cua ntijiloo na' ji'i nu xña'a bi', lo'o juani nga'a na' slo ycu' Sti na' su laca Ni loo. ²² Cua'a jyacā mā xi ji'i ña'a cha' nu nda Xtyi'i ycu' Ndyosi lo'o taju ñati nu ngusñi cha' ji'i Ni scaa quichi, si tyaja'a ca mā cuna mā."

Cua ndye cha' nu nda Jesús ndyaa slo taju ñati ji'i Ni scaa quichi.

4

Ndyu'ni tlyu ngu' ji'i ycu' Ndyosi ca su ntucua Ni

¹ Li' nguxña'a na' nde cua, na'a na' cha' ntucua yaala sca toni'i ca bi'. Li' xa' nguañi nchcui' nu ñati nu cua nchcui' lo'o na' tsaca quiya' nu ngua tya tsā la; ñi'ya ndañi nclya'á cui'chcua, jua'a nxi'ya nu bi' nchcui' lo'o na'. Ndi'ya nchcui' nu bi' lo'o na' li':

—Tyacuí clya nu'u ca nde, culu'u na' jinu'u lcaa cha' nu nga'a cha' caca tyempo nde loo la.

² Hora ti ngua'ya Xtyi'i ycu' Ndyosi lo na' li'. Cla'be nde cua bi' na'a na' cha' ntucua sca yaca xlya tlyu nu tso'o tsa ña'a. Nde bi' ntucua sca ñati. ³ Ndubi tsa ña'a loo ycu' nu Cusu' nu ntucua ca bi', lo'o tyuu tya'a color ntsu'u loo Ni, ñi'ya laca quee ndubi nu ngatsi ña'a, ñi'ya laca quee nu nga'a tsa ña'a. Tyi'i ca chu' su ntucua bi' ndu cuaña taa nu nga'aa ña'a nclyu'u xee. ⁴ Nde chu' la ntucua xa' la yaca xlya; lo yaca bi' ntyucua calaa ntucua jacua tya'a ngu' cusu', tsa lo scuii ti ntucua ngu' tyi'i ca chu' su ntucua Ni. Lacu' ngu' bi' late' ngati, jua'a ntucua sne' oro hique scaa ngu'. ⁵ Lye tsa nguañi nchcui' tyi'yu li', lye tsa ndyubii ca su ntucua ycu' Ndyosi li'. Nde loo su tlyu su ntucua Ni ndu cati tya'a quityee ya' ndyaqui, bi' laca nu cati tya'a cui'i lubii nu laca Xtyi'i ycu' Ndyosi nu ndu'u ndyaa tyucui ña'a chalyuu. ⁶ Nde cla'be su ntucua ñati bi', ngua ti' na' cha' na'a na' sca tayu'; ñi'ya ndubi ña'a sca caatya, jua'a ndubi ña'a bi'.

Tyi'i ca chu' su ndu yaca xlya tlyu bi', ca bi' ndu jacua tya'a na lu'ú nu ñi'ya ña'a na'ni, jua'a ña'a; ndu ni' cua. Tyucui ña'a ni' ntucua cloo ni'; masi nde sii' ni', masi nde chu' ni' ntucua cloo ni'. ⁷ Na'ni nu nchca clyo bi', ñi'ya ña'a cuichi ña'a ni'; na'ni nu nchca tyucuaa bi', ñi'ya ña'a toro cuañi' ña'a ni'; na'ni nu nchca tyuna bi', ñi'ya ña'a saca' ñati, jua'a ña'a saca' ni'; na'ni nu nchca jacua bi', ñi'ya ña'a cua'ya ndyacui, jua'a ña'a ni'. ⁸ Scua' tya'a lu'be ntsu'u ji'i scaa na'ni bi', pana ntucua cloo ni' tyucui ña'a hichu' lu'be ni'; lo'o nde ne' lu'be ni', la cui' jua'a ntucua cloo ni'. Nga'aa nchca ti' cha' ndula tu'ba ni' tsā lo'o talya:

Xcui' na' lubii tsa cresiya ji'i ycu' Ndyosi nu nchca ji'i ndu'ni lcaa cña, nacui' ni' lo'o ndyula tu'ba ni'.

Nu ngua tya clyo lu'ú ycu' Ni, la cui' jua'a na lu'ú Ni juani, lo'o ña'a ti tya lu'ú Ni tyempo nde loo la.

Jua'a nacui' ni' lo'o ndyula tu'ba ni'.

⁹ Lu'ba ti ndyula tu'ba nu ca ta'a jacua na'ni tacati bi' li'. Ndu'ni tlyu ni' ji'i Ni, ndu'ni chi' ni' loo ycu' Ni; ndya tsa ni' xlya'be ji'i ycu' Ni nu ntucua lo yaca xlya tlyu bi', cha' lcaa yija lu'ú ycu' Ndyosi. ¹⁰ Lcaa quiya' lo'o ndyula tu'ba na'ni bi', li' ndyatū sti' nu ngu' cusu' bi' nde loo su ntucua ycu' Ni lo yaca xlya tlyu bi'; ndu'ni tlyu ngu' cusu' bi' ji'i ycu' Ni cha' lcaa yija lu'ú Ni. Li' nda'ya ngu' sne' oro nu ntucua hique ngu', nsta ngu' ji'i nde loo su tlyu su ntucua ycu' Ni. Ndi'ya nchcui' ngu' lo'o Ni li':

¹¹ Ndyosi Xu'na ya, nga'a cha' cua'ni tlyu ya jinu'u, cha' cua'ni chi' ya loo nu'u, nacui' ngu'. Nchca jinu'u cua'ni nu'u lcaa lo cña tsiya' ti nu nti' nu'u cua'ni nde chalyuu.

Na cua ngüiñá nu'u lcaa lo na nu ntsu'u nde chalyuu;

chacuayá' jinu'u lu'ú lcaa na, cha' nda nu'u chacuayá' cha' ndya'a lcaa na lu'ú.

Jua'a nacui' ngu' lo'o ndyula tu'ba ngu' li'.

5

Nu ñati nu taca ji'i chcu' lo quityi nu ntsu'u ya' ycu' Ndyosi

¹ Li' na'a na' cha' ntsu'u quityi ya' tsu' cui' nu cusu' laca loo nu ntucua lo yaca xlya bi'. Sca quityi nchcu', nu ngutu ti ña'a laca bi'; jua'a tyucuaa chu' quityi bi' cua nscua cha'. Cati se'i nga'a nguiña' tu'ba quityi su ndyacu' bi'. ² Li' na'a na' cha' ndu sca ñati nguula, sca xca ji'i ycu' Ndyosi. Cui' tsa ngusi'ya xca bi':

—¿Tilaca laca nu ntsu'u chacuayá' ji'i cha' suu nguiña' nu nga'a tu'ba quityi nchcu' bi', cha' chcana quityi bi'? —nacui.

³ Li' masi tyucui ña'a su ntucua ycu' Ndyosi bi', masi tyucui ña'a lo yuu chalyuu, masi tyucui ña'a chaca ba'a chalyuu su ndyaa ñati nu cua ngujui, ná ngujui nu scana ji'i quityi cha' chcu' ngu' lo. ⁴ Ti'i tsa ngusi'ya na' li', cha' nga'aa ngujui nu scana ji'i quityi cha' chcu' ngu' lo. ⁵ Li' nguxana nchcu' sca nu cusu' lo'o na':

—Nga'aa xi'ya nu'u juani —nacui—. Cua ngujui nu scana ji'i quityi bi', nu taca ji'i suu nguiña' bi', masi nu cati tya'a nguiña' nu nga'a tu'ba quityi bi'. Ycu' yu bi' laca loo ji'i ngu' Judá, cha' la cui' tya'a ñati ji'i jyo'o David laca yu bi'. Cua ntijiloo yu ji'i nu xña'a, bi' cha' juani taca ji'i yu scana yu quityi bi'.

⁶ Li' na'a na' ndu sca ñati; ñi'ya ña'a sca xlya' cuañi', jua'a ña'a ñati bi'. Ndu yu bi' nde loo su tlyu su ntucua ycu' Ndyosi, laja su ndu nu ngu' cusu' bi', laja nu na'ni tacati bi'. Tya tyaca' nscua cuayá' hichu' yu tya lo'o ndyujui ngu' ji'i yu tsaca quiya', jua'a ña'a yu bi'. Cati tya'a sata ntucua hique nu ñi'ya ña'a xlya' nu ndu cuentya ji'i Jesús. La cui' jua'a ntucua cati tya'a cloo Ni; nu cloo Ni ni, bi' laca cati tya'a cui'i lubii nu laca Xtyi'i ycu' Ndyosi nu ndu'u ndyaa tyucui ña'a chalyuu. ⁷ Li' ndyaa nu ñi'ya ña'a xlya' bi' ndyiqui'ya Ni ji'i quityi nchcu' nu ntsu'u ya' tsu' cui' nu cusu' laca loo nu ntucua su tlyu bi'. ⁸ Lo'o ngusñi Ni quityi bi', li' ngutu sti' ca ta'a jacua na'ni tacati bi'; lo'o jua'a nu calaa ntucua jacua tya'a ngu' cusu' bi', ndu sti' ngu' nde loo nu ñi'ya ña'a xlya' bi'. Ntsu'u sañi ya' ngu' cusu' bi', lo'o jua'a ntucua cuu oro ya' lcaa ngu' cusu' bi'; ntsu'u yana jo'ó nu ndyaqui ne' cuu bi'. Ñi'ya lo'o ntyucua xtyi'i yana jo'ó ndyaqui bi', jua'a ndyaa cha' nu nchcu' ngu' ca slo ycu' Ni lo'o nchcu' ñati ji'i ycu' Ndyosi lo'o Ni. ⁹ Li' ndyula tu'ba ngu' bi' sca jii cha' cua'ni chi' ngu' loo nu ñi'ya ña'a xlya' bi'. Bilya cuna na' jii nu ndyula tu'ba ngu' bi': Cua nda ycu' Ni chacuayá' jinu'u cha' xñi nu'u quityi nchcu' bi', nacui' ngu', cha' suu nu'u nguiña' nu nga'a tu'ba quityi bi'.

Na cua ndyujui ñati jinu'u tsaca quiya';

pana lo'o ngujui nu'u ni, li' ngua'ni nu'u cña cuentya ji'i ya cha' caca ya ñati ji'i ycu' Ndyosi.

Ñati nu cua ndyu'u cua ña'a ca quichi tyi ngu', ñati nu nchcu' cua ña'a ca lo cha' cña nu nchcu' ñati chalyuu,

ñati nu ndyu'u tyucui ña'a chalyuu mala su ndi'i ñati, bi' ñati nu ngusubi nu'u ji'i.

¹⁰ Cua ngua'ni nu'u cha' caca ngu' bi' sca lo ñati nu ndulo tsa cuentya ji'i ycu' nu'u, cha' taca cua'ni ngu' cña nu nti' ycu' Ndyosi Sti na.

Lo'o jua'a caca ngu' bi' loo nde chalyuu.

¹¹ Lo'o ndye ndañi jii bi', chaca quiya' na'a na' ca bi'. Li' ndyuna na' ndyula tu'ba tyuu tsa mil tya'a xca ji'i ycu' Ndyosi; nde chu' su ntucua yaca xlya, nde chu' su ndu na'ni tacati bi', nde chu' su ndu ngu' cusu' bi', ca bi' ndu quiña'a tsa ngu' xca bi' li'. ¹² Cui' tsa ndyula tu'ba ngu' li':

Cua ndyujui ngu' ji'i nu ñi'ya ña'a xlya' bi' tsaca quiya', nacui' ngu'.

Xqui'ya ñati chalyuu, bi' cha' ngujui Ni.

Lo'o juani nga'a cha' chcu' na ji'i Ni, cha' lcaa lo cña tsiya' ti nchca ji'i Ni cua'ni Ni;

jua'a na ji'i Ni laca lcaa lo na tsiya' ti.

Lcaa cha' jlo ti' Ni, lcaa cña nchca ji'i Ni;

bi' cha' ndyu'ni chi' na loo Ni, ndyu'ni tlyu na ji'i Ni, lo'o jua'a tso'o tsa chcu' na ji'i Ni lo'o ñati.

Jua'a nacui xca jii' ycu' Ndyosi lo'o ndyula tu'ba ngu'.

¹³ Li' nguañi ndyula tu'ba lcaa ñati tyucui ña'a chalyuu, lcaa ngu' nu cua nda ycu' Ndyosi jii' lijya nde chalyuu; masi nde cua su ntucua ycu' Ni, masi nde lo yuu chalyuu, masi chaca ba'a chalyuu su ndyaa ñati nu ngujui, masi lo tyujo'o, lcaa ñati bi' ndyu'ni tlyu ngu' jii' ycu' Ndyosi. Ndi'ya nchcui' ngu':

Cua'ni tlyu na jii' ycu' nu Cusu' nu ntucua ca su tlyu, nacui' ngu', cua'ni chi' na loo Ni.

Jua'a nu ñi'ya ña'a xlya' bi', cua'ni tlyu na jii' Ni.

Sca ti ycu' Ndyosi ntsu'u chacuayá' jii' Ni cha' cua'ni Ni lcaa lo cña tsiya' ti;

lo'o jua'a ná nga'a cha' tye cha' jii' ycu' Ni tsiya' ti, nacui' ngu'.

¹⁴ Nu ca ta'a jacua na'ni tacati bi' ni, nguxacui' ni' cha' jii' ngu' li':

—Jua'a caca cha' lacua —nacui' ni'.

Li' ndu sti' nu calaa ntucua jacua tya'a ngu' cusu' bi', ngua'ni tlyu ngu' jii' ycu' Ndyosi, cha' ná nga'a cha' tye yija jii' Ni.

6

Nu lo'o ndyaala quityi jii' ycu' Ndyosi

¹ Li' na'a na' cha' ngusuu nu ñi'ya ña'a xlya' bi' sca nguiña' nu nga'a tu'ba quityi bi'. Ndyuna na' nchcui' sca na'ni tacati bi' li'. Lye tsa nguañi nchcui' ni' ñi'ya lo'o nda'ni nchcui' tyi'yu:

—Cuaa clya nu'u ca nde —nacui'.

² Li' nguxña'a na' jii' nu ñati nu nchcui' na'ni tacati bi' lo'o, na'a na' ndu sca cuayu ngati; yu nu ntucua hichu' cuayu bi' ni, na'a na' ntucua sca cuatyí ya' yu, lo'o jua'a cua nda ngu' sca sne' chcuá cha' tyucua hique yu. Li' ngutu'u yu ndyaa yu cusuu; ntijiloo yu li', lo'o ña'a ti tya tyijiloo la yu xi jii' tya'a cusuu yu.

³ Lo'o li' ngusuu nu ñi'ya ña'a xlya' bi' chaca nguiña' nu nga'a to' quityi bi'. Ndyuna na' nchcui' na'ni tacati nu nchca tyucuaa li':

—Cuaa clya nu'u ca nde —nacui'.

⁴ Li' ngutu'u tucua chaca cuayu nu nga'a ña'a color jii'. Yu nu ntucua hichu' ni' bi' ntsu'u chacuayá' jii' cua'ni cha' cusuu lo yuu chalyuu, cha' jua'a cujuui ñati chalyuu jii' tya'a ñati ngu'. Tonu tsa xlyu cusuu ngujui jii' yu bi'.

⁵ Lo'o li' nu nchca tyuna quiya' ngusuu nu ñi'ya ña'a xlya' bi' nguiña' nu nga'a to' quityi. Ndyuna na' cha' nu nchcui' na'ni tacati nu nchca tyuna li':

—Cuaa clya nu'u ca nde —nacui'.

Li' na'a na' ndu sca cuayú nu ngata ña'a; sca' cuayá' ndacui ya' ñati nu ntucua hichu' cuayu bi'. ⁶ Li' ngua ti' na' cha' nguañi nchcui' sca ñati nu nda xtyi'i laja su ndu nu jacua tya'a na'ni tacati bi':

—Sa sca' ti nscua' caja jii' ngu' cua'ni ngu' cña sca tsa —nacui'—, lo'o jua'a sca milya ti si'yu nscua' jo'o caja jii' ngu' sca tsa; pana ña'a ti quiña'a nga'a caca setye, lo'o jua'a quiña'a caca vino nu ndyí'yu ngu' —nacui' yu bi'.

⁷ Lo'o li' nu nchca jacua quiya' ngusuu nu ñi'ya ña'a xlya' bi' nguiña' nu nga'a tu'ba quityi bi'. Ndyuna na' nchcui' na'ni tacati nu nchca jacua li':

—Cuaa clya nu'u ca nde —nacui' ni'.

⁸ Li' na'a na' cha' ndu sca cuayu nu ngatsi ña'a. La Muerte naa nu ntucua hichu' cuayu bi', cha' bi' laca nu ndyaa ndyujui jii' ñati; nde chu' bi' ngutu'u lca'a tsa tlyu ti cresiya jii' ngu' jyo'o. Ntsu'u chacuayá' jii' yu bi', cha' cujuui yu jii' ña'a tsaca yu'be ñati nu ndi' chalyuu; lcaa ni' su ndi' jacua tya'a ñati ni, cujuui yu jii' tsaca tya'a ngu' li', masi lo'o caca cha' cusuu jii' ngu', masi lo'o caca jbi'ña jii' ngu', masi lo'o quicha ngu', masi lo'o cua'ni xña'a na'ni tyaala lo'o ngu'.

⁹ Lo'o li' nu nchca ca'yu quiya' ngusuu nu ñi'ya ña'a xlya' bi' nguiña' nu nga'a tu'ba quityi bi'. Li' na'a na' sca mesa tlyu nde loo su ntucua ycu' Ndyosi, mesa bi' laca nu tyucua msta lo. Nde ne' mesa bi' ntsiya tyuu tya'a ngu' nu ngujui; cua ndyujui ñati jii'

ngu' bi' xqui'ya cha' nu nda ycu' Ndyosi lo'o ngu' bi', cha' ná ntsii ngu' bi' nchcui' ngu' cha' bi' lo'o tya'a ñati ngu' li'. ¹⁰ Cuii ngusi'ya jyo'o bi':

—Ndyosi Xu'na ya —nacui ngu'—, xcui' lubii tsa cresiya jinu'u; xcui' cha' liñi ndu'ni nu'u —nacui jyo'o bi'—. ¿Ha tya tiya' tsa cua'ni cuayá' nu'u ji'i ñati chalyuu? ¿Ha tya tiya' tsa xcube' nu'u ji'i ngu' xqui'ya cha' cua ndyujui ngu' ji'i ya? —nacui jyo'o bi'.

¹¹ Lo'o ti ngujui late' ngati cacu' lcaa jyo'o bi', li' nchcui' ycu' Ndyosi lo'o ngu' bi':

—Xa' xtyii cña' mā tya xi ca, ña'a cuayá' tyalaa tyuu tya'a jyo'o ngu' tya'a mā, tya'a ngusni mā cha' ji'i Jesús, tya'a ndyu'ni mā cña' ji'i Ni; tya' cujuu ñati chalyuu ji'i ngu' bi' ñi'ya lo'o cua ndyujui ngu' ji'i cu'mā —nacui Ni.

¹² Lo'o li' na'a na' ji'i nu ñi'ya ña'a xlya' bi', cha' nu nchca scuá quiya' ngusuu Ni nguiña' nu nga'a to' quityi bi'; lye tsa ngulacui chalyuu li'. Li' ndyacu cuichaa, ngua talya xee; ñi'ya laca sca late' ngata nu nchcu' ñati su nscua jyo'o, jua'a ña'a ngua bi'. Lo'o jua'a co' ni, ngua nga'a ña'a bi'; ñi'ya ña'a tañi, jua'a ña'a bi'. ¹³ Li' ndyalú cuii nu ntsu'u nde cua; ñi'ya nti' ndyalú mancu ye'e lo'o lye tsa nchca cui'i nchquiña ji'i sta' yaca, jua'a ndyalú cuii nde lo yuu li'. ¹⁴ Nga'aa chcana ña'a ngu' nde cua li'; cua nguliji yu'u bi', cha' ngulatsu' ycu' Ndyosi ji'i. La cui' jua'a ngulatsu' Ni ji'i lcaa ca'ya cua; jua'a lcaa yuu cla'be nu nscua cla'be hitya, ngulatsu' Ni ji'i. ¹⁵ Li' ngutu'u cuatsi' ti lcaa ñati, masi tyuquee, masi quiya' cua'a, masi sii' ca'ya; lcaa ngu' nu laca loo, cuati nu laca loo ji'i ñati cusuu, masi culiya' ngu', masi tlyu tsa ñati laca ngu', masi msu nu ngüi'ya ti ñati, masi msu nu ndi'i tso'o ti laca ngu' bi', lcaa ngu' lo'o tya'a ngu' ngutu'u cuatsi' ngu'. ¹⁶ Li' ngusi'ya ngu' ji'i ca'ya lo'o ji'i quee tlyu:

—Cuaa clya mā xasu mā hichu' ya, cha' ná ña'a ycu' nu Cusu' nu ntucua su tlyu ji'i ya; ñasi' tsa nu ñi'ya ña'a xlya' bi' ña'a Ni ji'i ya —nacui ngu'.

¹⁷ Cua ndyalaa tsa cha' xcube' Ni ji'i ñati, lo'o ná ndalo ngu' tsiya' ti ji'i cha' bi'.

7

Ni tsa lo tya'a ngu' Israel nu cua nga'a cuayá' ji'i ycu' Ndyosi nde tyacaa ngu'

¹ Tiya' la li' na'a na' ji'i jacua tya'a xca' ji'i ycu' Ndyosi; na'a na' nde quiya' chalyuu, nde jacua se'i su ndu' nu jacua tya'a ngu' xca' bi'. Ndaca'a xca' bi' ji'i ca ta'a jacua cui'i nu nlyatu'u lo chalyuu; nga'aa nda ngu' xca' bi' chacuayá' culatu'u cui'i bi', masi nde lo yuu, masi nde tyujo'o, ni sca chu' yaca ná culatu'u cui'i. ² Li' na'a na' ndu'u tucua chaca yu xca', nu ndu'u tucua lijya' nde su ntyucua cuichaa. Ndyi'ya yu cuayá' nu cua nda ycu' Ndyosi ji'i yu, cha' cua'a yu hichu' ñati ji'i ycu' Ndyosi; la cui' Ni nu nda chalyuu ji'na laca bi'. Cuii nchcui' yu lo'o nu jacua tya'a xca' nu ntsu'u chacuayá' ji'i cha' cua'ni ñu'u ji'i chalyuu lo'o ji'i tyujo'o. ³ Ndi'ya nchcui' yu lo'o ngu' xca' bi' li':

—Ná cala' mā chalyuu, ná cala' mā tyujo'o, ná cala' mā yaca; tya lyiji cua'a ycu' Ndyosi cuayá' nde tyacaa ñati nu ndyu'ni cña' ji'i ycu' Ni.

⁴ Li' ngulu'u ngu' 'na ni tsa lo tya'a ñati nu cua ngua'a ycu' Ndyosi cuayá' nde tyacaa ngu'; sca siyento ntucua tu'ba ntucua jacua mil tya'a ñati laca bi'. Tyu'u ngu' bi' ji'i nu tii tyucuaa tya'a taju ngu' Israel, nu sca xtañi laca ji'i sca taju ngu':

⁵ Tyu'u tii tyucuaa mil tya'a ñati ji'i ngu' tya'a xtañi Judá nu ngua'a ycu' Ndyosi cuayá' ji'i,

cuati tyu'u chaca tii tyucuaa mil tya'a ñati ji'i ngu' tya'a xtañi Rubén,

cuati tyu'u tii tyucuaa mil tya'a ñati ji'i ngu' tya'a xtañi Gad,

⁶ cuati tyu'u tii tyucuaa mil tya'a ñati ji'i ngu' tya'a xtañi Aser,

cuati tyu'u tii tyucuaa mil tya'a ñati ji'i ngu' tya'a xtañi Neftalí,

cuati tyu'u tii tyucuaa mil tya'a ñati ji'i ngu' tya'a xtañi Manasés;

⁷ la cui' jua'a tyu'u tii tyucuaa mil tya'a ñati ji'i ngu' tya'a xtañi Simeón,

cuati tyu'u tii tyucuaa mil tya'a ñati ji'i ngu' tya'a xtañi Leví,

cuati tyu'u tii tyucuaa mil tya'a ñati ji'i ngu' tya'a xtañi Isacar,

⁸ cuati tyu'u tii tyucuaa mil tya'a ñati ji'i ngu' tya'a xtañi Zabulón,

cuati tyu'u tii tyucuaa mil tya'a ñati ji'i ngu' tya'a xtañi José,

cuati tyu'u tii tyucuaa mil tya'a ñati ji'i ngu' tya'a xtañi Benjamín.
Tsa lo cua ti tya'a ngu' Israel ngua'a ycu' Ndyosi cuayá' ji'i.

Nu xa' la ñati tyucui ña'a chalyuu nu ta ycu' Ndyosi late' ngati ji'i

⁹ Tiya' la li' na'a na' ndu tsa tlyu ti ñati nu cua ngua'ni lyaá Jesús ji'i; quiña'a tsa ñati nga'a, bi' cha' ná tucui ngua ji'i culacua ji'i ñati bi'. Tyucui ña'a chalyuu mala su ndi'i ñati ngutu'u ngu' yaa ngu'; lcaa lo ñati chalyuu yaa, cha' cua ña'a ca quichi tyi ngu' ngutu'u ngu', cua ña'a ca lo cha'cña nu nchcui' ñati chalyuu nchcui' ngu' bi'. Ndyatu ngu' nde loo su ntucua yaca xlya tlyu, nde loo su ndu nu ñi'ya ña'a xlya' bi'. Late' ngati lacu' ngu', ntucua laca' nguiña ya' ngu' ndu ngu'.

¹⁰ Cui' nchcui' ngu' li':

Cua'ni tlyu na ji'i ycu' Ndyosi nu Xu'na na nu ntucua lo yaca xlya tlyu,

la cui' bi' laca nu ndu'ni lyaá ji'na,

nacu' ngu' ji'i tya'a ngu';

jua'a nu ñi'ya ña'a xlya' bi' ndu'ni lyaá ji'na,

nacu' ngu'. ¹¹ Lo'o jua'a lcaa xca ji'i ycu' Ndyosi, lo'o ngu' bi' ndu ngu' nde chu' su ntucua

yaca xlya bi'; nde chu' su ndu na'ni tacati bi', nde chu' su ndu ngu' cusu', ca bi' ndi'i ngu'.

Ndyaa stii ngu' nde loo ngu' lo yuu li', cha' cua'ni tlyu ngu' ji'i ycu' Ndyosi. ¹² Li' nacui

nu ngu' xca bi':

Jua'a caca cha' lacua; cua'ni tlyu na ji'i Ni, cua'ni chi' na loo Ni,

tya na xlya'be ji'i ycu' Ni.

Chcui' na cha' lcaa cha' jlo ti' Ni, na ji'i Ni laca lcaa lo na nu ntsu'u chalyuu;

lcaa lo cña tsiya' ti nchca ji'i Ni cua'ni Ni, sca ti ycu' Ni ntsu'u chacuayá' ji'i Ni cua'ni Ni

lcaa cña.

Lcaa yija ná nga'a cha' tye cha' jua'a caca ji'i ycu' Ndyosi Sti na.

Chañi cha' jua'a caca.

Jua'a nacui' ngu' xca ji'i tya'a ngu'.

¹³ Li' nchcuane sca ngu' cusu' jna':

—¿Tilaca laca ñati nu nchcu' late' ngati, nti' nu'u? —nacui—. ¿Macala ndu'u ñati bi' lijya?

¹⁴ —Ná jlo ti' na', Cusu'. Culu'u nu'u xi jna' —ni na' ji'i.

Nchcui' nu cusu' lo'o na' li':

—Cua nteje tacui ca ti cha' lye tsa nchcube' ñati bi', xqui'ya cha' ngusñi ngu' cha' ji'i Jesús —nacui' nu cusu' jna'—. Cua laca lacu' ngu' late' ngati; cua ngua lubii ne' cresiya ji'i ngu' laca cha' bi', xqui'ya cha' cua ngujui nu ñi'ya ña'a xlya' bi' lo crusi cuentya ji'i ngu'.

¹⁵ Bi' cha' ndu ngu' nde loo su tlyu su ntucua ycu' Ndyosi juani —nacui' nu cusu' bi'—, cha' tsa lo'o talya ndyu'ni ngu' bi' cña ji'i Ni ca su ndi'i Ni. Ycu' Ni nu ntucua lo

yaca xlya tlyu bi' tyanu cacua ti su ndi'i ngu', cha' cua'a ji'i ngu' cha' ná tyacua cha' cuxi ji'i ngu'.

¹⁶ Nga'aa tyucua cha' ntyute' ngu' bi' chaca quiya', ni nga'aa tyucua cha' nguityi ngu' hitya; nga'aa tsumi' xee cua ji'i ngu', ni nga'aa ca chiya'a ti' ngu' lo'o tyique' cua.

¹⁷ Ña'asi' nu ñi'ya ña'a xlya' bi' ji'i ngu', cha' ndi'i Ni la cui' ca su ntucua ycu' Ndyosi loo;

bi' laca nu tsalo'o ji'i ngu' su caja hitya co'o ngu' cha' caja chalyuu cucui' ji'i ngu' li'. Lo'o jua'a xquityi Ni hitya cloo ngu' cha' nga'aa cunaa ngu' li'.

8

Nu cuu oro nu nguxcuqa chaca xca ji'i ycu' Ndyosi lo yuu

¹ Lo'o li' nu nchca cati quiya' ngusuu nu ñi'ya ña'a xlya' bi' nguiña' nu nga'a to' quityi ngutu bi'. Lo'o ngua jua'a, ti' ti ndi'i lcaa na su ntucua ycu' Ndyosi li'. ² Cuati na'a na' ji'i

tya tyacati tya'a xca nu ndu cña nde loo ycu' Ndyosi; cua nda ngu' cati tya'a cui'chcua ji'i ngu' xca bi' cha' cula'á ngu'.

³ Li' yaa chaca yu xca nu ndyi'ya cuu oro lijya. Yaa bi' ngutu to' mesa su ntucua msta, la cui' mesa nu ndu nde loo su ntucua yaca xlya tlyu. Cua

ngujui quiña'a yana jo'ó ji'i yu cha' taqui yu lo mesa su ntucua msta bi'. La cui' tyempo nu lo'o nchcui' ngu' lo'o ycu' Ndyosi, lcaa ñati nu ntsu'u cha' ji'i lo'o ycu' Ndyosi ni, bi' tyempo laca nu ndyaqui yana jo'ó bi'.

⁴ Lo ya' xca nu ndu slo ycu' Ndyosi, ca bi' ndatu

sñii yana jo'ó nu ndyaquĩ ne' cuu bi'; stu'ba ti ndyatũ sñii bi' ndyalo'o cha' nu nchcui' ñatĩ bi' lo'o Ni. Jua'a ndyu'ni tlyu ngu' bi' ji'ĩ ycuĩ Ndyosi. ⁵ Li' ndyalo'o xca' ji'ĩ cuu bi', ngusu'ba yu quii' nchcubi' ne', ngu yu ji'ĩ cuu ndyaa cha' tyú nde lo yuu chalyuu. Li' lye tsa nguañi nde chalyuu, lye tsa nguañi nchcui' tyi'yu, lye tsa ndyubii, lye tsa ngulacui chalyuu.

Nu cati tya'a cui'chcuq

⁶ Nu cati tya'a xca' nu cua na'a na' tsã ni, nguxana ngula'á ngu' lo'o cui'chcuq nu ntsu'u ya' ngu' li'.

⁷ Li' ngula'á xca' nu nchca clyo lo'o cui'chcuq ji'ĩ yu; hora ti ndyalú tyo quee lo'o quii' nde lo yuu li'. Lo'o ndyalú bi' hichu' ñatĩ, li' ndyalú tañi ngu'. Sa cla'be chalyuu ndye ndyaquĩ li', jua'a ndyaquĩ sa cla'be yaca ndũ, ndye ndyaquĩ sa cla'be su quii' ji'ĩ ngu'.

⁸ Li' ngula'á xca' nu nchca tyucuaa lo'o cui'chcuq ji'ĩ; hora ti ndyacua sca ca'ya cua, ña'a tsaca chu' ca'ya ndyaquĩ ngua'ya nde lo tyujo'o. Li' sa cla'be ti hitya tyujo'o ngua tañi, ⁹ sa cla'be ti na lu'ú nu ntsu'u lo hitya tyujo'o ngujuii, sa cla'be lcaa yaca ni'ĩ nu ntsu'u chalyuu ndye nguti li'.

¹⁰ Li' ngula'á xca' nu nchca tyuna lo'o cui'chcuq ji'ĩ; hora ti ndyalú sca cuii tlyu nu ntsu'u nde cua, nu ndyaquĩ ñi'ya ndyaquĩ quityee. Ndyú cuii bi' ngua'ya nde lo hitya sta'a, nde su ntyucua hitya tyucui ña'a chalyuu. Li' ngunu'u sa cla'be hitya tso'o nu ntsu'u chalyuu. ¹¹ Cuii Quixi' Clyaa' naa cuii tlyu bi', cha' nda clyaa' nu ngua'ya sa cla'be ti hitya nu ndyi'yu ngu'. Quiña'a ñatĩ ngujuii xqui'ya cha' cua ndyi'o ngu' hitya bi', cha' clyaa' tsa hitya bi'.

¹² Li' ngula'á xca' nu nchca jacua lo'o cui'chcuq ji'ĩ. Li' ngunu'u lcaa xee tlyu nu ntsu'u nde cua, cha' sa cla'be ti xee ndyubi' li'; lo'o xee cuichaa, lo'o xee co', lo'o xee cuii, sa cla'be ti xee ndyubi'. Sa cla'be ti nde cua, sa cla'be ti nde talya, nga'aa nda bi' xee.

¹³ Li' na'a na' su ndacui sca xca' cla'be cua' nu ñi'ya ña'a cua'ya ña'a bi'. Ndyuna na' cha' cuii tsa ngusi'ya yu:

—Tya'na tsa cu'ma lo'o cula'á tya xna tya'a xca' bi' lo'o cui'chcuq ji'ĩ ngu' ca tiya' la xi; tya'na tsa caca lcaa ñatĩ nu tya ndyanu chalyuu lo'o cañi bi' li'.

9

¹ Li' ngula'á xca' nu nchca ca'yu lo'o cui'chcuq ji'ĩ; hora ti na'a na' ngua'ya sca nu cuxi nde chalyuu. Masi cua ngua yu sca nu laca loo nde cua' nquicha', pana ndyú yu lo yuu li', ñi'ya ndyú sca cuii. Cua ngujui ya' ji'ĩ yu cha' saala yu to' tyuquee su ndi'ĩ lcaa nu cuiñaja. ² Ngusaala yu to' tyuu, quiña'a tsa sñii ntyucua li'; ñi'ya nti' sca horno tonu, jua'a ntyucua sñii bi'. Ngua talya xee cua' li', ndacu' ji'ĩ xee xqui'ya sñii nu ntyucua to' tyuu bi'. ³ Laja sñii bi' ntyucua sca taju tlyu tscu', ngua'ya ni' lo yuu. Ntsu'u chacuayá' ji'ĩ ni' caca ni' tyaala, ñi'ya laca chuni'ĩ tyaala. ⁴ Nga'aa ngujui chacuayá' ji'ĩ ni' cua'ni ñu'u ji'ĩ su quii, ji'ĩ yaca ndũ. Ni sca na nu ndyataa ngu', ná ca cua'ni ñu'u ni' ji'ĩ; sca ti chacuayá' ngujui ji'ĩ ni' cha' ta xi nu ti'ĩ ji'ĩ nu ngu' cuxi bi', ñatĩ nu ná nscua cuayá' ji'ĩ ycuĩ Ndyosi nde tyacaa ngu'. ⁵ Ná ngua ji'ĩ ni' cujuui ni' ji'ĩ ñatĩ, sca ti cha' ti'ĩ tsa xcube' ni' ji'ĩ ngu' sa ca'yu co' ti; ñi'ya lo'o ndacu chuni'ĩ ji'na, jua'a ti'ĩ tsa xcube' tscu' bi' ji'ĩ ngu'. ⁶ Cuayá' ca'yu co', li' culana ngu' ñi'ya caca cha' cajaa ngu', pana ná nquijeloo cha' bi' ji'ĩ ngu'; ca ti' ngu' cajaa ngu', pana tya lyiji tsa cha' cajaa ngu'.

⁷ Nu tscu' bi' ni, cua laca ngua'ni cho'o ni' ji'ĩ ni' cha' xuu tya'a ni' lo'o ñatĩ, ñi'ya laca cuayu nu ndũ tajuá' ti cha' cusuu. Sca sne' ntucua scua' que ni' nu ñi'ya sne' oro ña'a; pana cloo ni' ni, ñi'ya ña'a cloo ñatĩ ña'a cloo ni' bi'. ⁸ Ñi'ya ña'a quicha' hique sca nu cuna'a, jua'a ña'a quicha' hique ni'; ñi'ya ña'a la'ya cuichi, jua'a ña'a la'ya ni'. ⁹ Lo'o jua'a cua ndyacu' tyiquee ni' ñi'ya si lo'o sca lata chcuq. Lye ndañi lu'be ni' ndacui ni', ñi'ya lo'o ndañi cuayu nu ntojolaqui carreta ndya'a cusuu. ¹⁰ Lo'o jua'a ntucua xtyi'ĩ ni' ñi'ya ntucua xtyi'ĩ chuni'ĩ; la cui' jua'a ntucua ltsu' xtyi'ĩ ni', cha' lo'o xtyi'ĩ ni' xcube' ni' ji'ĩ ñatĩ chalyuu ña'a cuayá' tye ca'yu co'. ¹¹ Ntsu'u nu laca loo ji'ĩ ni', la cui' nu ntucua tlyu

ca ne' tyuquee bi'; Abadón naa nu bi' cha'cña ji'i ngu' judío, lo'o jua'a Apolión naa nu bi' cha'cña ji'i ngu' griego, nu nti' ñacui cha'cña ji'na: ycui' nu ndu'ni ñu'u ji'i chalyuu.

¹² Cua ndye tsaca cha' nu chiya'a tsa ndañi. Tya lyiji tyu'u tucua tya tyucuaa tya'a cha' nu chiya'a tsa ndañi.

¹³ Li' ngula'á xca nu nchca scua' lo'o cui'chcua ji'i yu. Lo'o ndyuna na', li' nchcui' ñati ca su ndu mesa tlyu oro nu nscua nde loo su ntucua ycui' Ndyosi. Ca ta'a jacua jyaca mesa nguañi nchcui' ñati bi', ¹⁴ nchcui' bi' lo'o xca nu nchca scua' nu ntsu'u cui'chcua ya' yu:

—Clyaa ma ji'i nu jacua tya'a xca nu ndi'i ndyaaca' ca to' sta'a tlyu, sta'a Eufrates bi'.

¹⁵ Lo'o jua'a ngua li'. Nu lo'o ngula'á nu jacua tya'a ngu' xca bi', hora ti ngutu'u ndyaa xca bi', cha' cujuui ji'i sa cla'be ñati tyucui' ña'a chalyuu. Cua laca ndu yala xca bi' cha' cujuui ji'i ngu' lo'o caca la cui' hora, masi la cui' tsa, masi la cui' co', masi la cui' yija cha' cua'ni Ni cña bi'. ¹⁶ Lo'o jua'a cua laca ngujui cha' 'na, ni tsa lo tya'a sendaru nu ntyucua hichu' cuayu ndya'a cusuu tya'a lo'o nu jacua tya'a xca bi'; tucua siyento miyon tya'a sendaru caca bi'.

¹⁷ La cui' laja lo'o nchcui' xcalá na', li' na'a na' nu tyuu tya'a cuayu bi', lo'o jua'a na'a na' ji'i ñati nu ntucua hichu' ni'. Ñi'ya ña'a quii', cha' ngatsi nga'a ti ña'a, jua'a ña'a chcua ndyacu' lo tyiquee ngu'; jua'a lo'o chcua cuaa ña'a nga'a tyiquee ngu' bi'. Ñi'ya scua' que cuichi, jua'a ña'a scua' que cuayu bi'. Lo'o jua'a nde tyuu tu'ba ni' ndyu'u quii' lo'o sñii jua'a ti, lo'o sñii ngatsi nu chiya'a tsa xtyi'i ndyu'u. ¹⁸ Sa cla'be ti ñati chalyuu ngujui xqui'ya quicha nu nguxtyanu quii' bi', nu nguxtyanu sñii bi', nu nguxtyanu sñii ngatsi nu chiya'a tsa xtyi'i bi'; la cui' quicha nu ndu'u tyuu tu'ba cuayu laca bi'. ¹⁹ Nde tyuu tu'ba ni', lo'o jua'a nde lo xtyi'i ni', ndacua ndyiji juersa ji'i ni' cha' cua'ni ni' cha' cuxi; taca ji'i ni' ta cha' ti'ji ji'i ñati lo'o xtyi'i ti ni' cha' ntucua ltsu' lo xtyi'i ni', ñi'ya nu ntsu'u ji'i cuaña.

²⁰ Pana ña'a ti tya ngua'ni ngu' cha' cuxi, nu ñati nu ná ngujui lo'o quicha bi'; ná nguxtyanu ngu' cha' cuxi nu ndu'ni ngu'. Ña'a ti tya ndyu'ni tlyu ngu' ji'i cui'i cuxi, jua'a ji'i lcu'jo'ó nu ndya' lo'o oro, masi jo'ó ndya' lo'o plata, masi jo'ó ndya' lo'o chcua ngatsi, masi jo'ó ndya' lo'o quee, masi jo'ó ndya' lo'o yaca ti; ña'a ti ndyu'ni tlyu ngu' ji'i jo'ó nu ná nchca ji'i ña'a ji'na, ni ná nduna cha' nu nchcui' na, ni ná nchca ji'i jo'ó bi' tya'a. ²¹ Lo'o jua'a ná ntaja'a ngu' cua'ni tye ngu' cha' ndujui ngu' ji'i tya'a ñati ngu', ni ná ndye cha' ndu'ni cucha'a ngu', ni ná ndye cha' ndu'ni suba' ngu' lo'o xa' nu cuna'a, ni ná ndye cha' ntyucuaana ngu'.

10

Nu xca ji'i ycui' Ndyosi nu ndy'ya sca quityi piti

¹ Li' laja coo ti na'a na' chaca xca nu ngutu'u ca slo ycui' Ndyosi, nu yaa nde cua ngua'ya nde lo yuu li'; lcaa cña nchca ji'i xca bi'. Ndu cuaña taa lo xlya hique xca bi', jua'a ndubi tsa ña'a cloo xca bi' ñi'ya ndubi ña'a loo cuichaa; lo'o jua'a tyijya quiya' yu, jua'a tyijya nda yu, lye ndyu'u xee ñi'ya laca lo'o ndyatü quii'. ² Ya' yu ntucua sca quityi piti ti nu cua nchcana. Li' quiya' yu tsu' cui' ngusta yu nde lo tyujo'o, quiya' yu tsu' coca ngusta yu nde lo yuu btyi. ³ Lo'o li' cui' ngusi'ya xca bi', ñi'ya nti' nxi'ya cuichi; lo'o ngusi'ya nu xca bi', lye nguañi nchcui' tyi'yu li', cha' stu'ba ti nchcui' nu cati tya'a tyi'yu nu ntsu'u chalyuu. ⁴ Lo'o ndye nchcui' tyi'yu bi', li' cua scua ti na' cha' nu nda tyi'yu bi', pana ndyuna na' nchcui' sca nu ntucua ca slo ycui' Ndyosi li':

—Xu'ba cuatsi' nu'u cha' nu nda nu cati tya'a tyi'yu bi' —nacui Ni jna'—. Nga'aa scua nu'u cha' bi' lo quityi.

⁵ Li' ngusicua xca bi' ya' tsu' cui' nde cua, la cui' xca nu cua na'a na' ndu lo tyujo'o, nu ndu lo yuu btyi. ⁶ Li' nchcui' xca bi':

—Chacuayá' ji'i ycui' Ndyosi nu ná tye tsiya' ti yija ji'i Ni, bi' laca cha' nu nchcui' na' re —nacui xca bi'—. Ycui' Ni laca nu ngüiñá lcaa na nu ntsu'u nde cua, jua'a ngüiñá Ni lcaa na nu ntsu'u nde lo yuu chalyuu, jua'a ngüiñá Ni lcaa na nu ntsu'u lo tyujo'o. Ndi'ya

nchcui' cha' nu nda Ni: Nga'aa tiya' tsa nacui' ycui' Ndyosi cha' caa Ni cha' cua'ni cuayá' Ni ji'i ñati' chalyuu; ⁷ lo'o xana cula'á xca nu nchca cati lo'o cui'chcua' ji'i, li' xana cua'ni Ni cña nu cua ndacha' Ni ji'i jyo'o cusu' nu nda cha' ji'i Ni lo'o ñati' tya sa'ni la. Ntsu'u yacu' ti cha' bi' cua sa'ni, pana juani cua ndañi liñi cha' bi'.

⁸ Li' chaca quiya' nguañi nchcui' nu ntucua ca slo ycui' Ndyosi bi', nchcui' lo'o na':

—Yaa xñi nu'u quityi piti ti nu cua nchcana ntucua ya' xca nu ndu lo tyujo'o nu ndu lo yuu chalyuu bi'.

⁹ Ndyá'a na' su ndu xca bi' li', ni na' ji'i cha' ta quityi piti ti bi' 'na.

—Yalo'o nu'u ji'i quityi re —nacui—. Chcui' lyiji nu'u lo quityi re, cha' ca cuayá' tso'o ti' nu'u ji'i; caca xñi' ti' nu'u li', masi tso'o ti' ngua ti' nu'u lo'o na'a nu'u ji'i tya clyo.

¹⁰ Li' ngusñi na' quityi piti ti nu ntucua ya' yu, nchcui' na' lo quityi bi'. Lo'o na'a na' ji'i, li' tso'o tsa ngua ti' na', ñi'ya laca lo'o ndyacu na cuiña' cuityu cha' tyixi tsa; pana nu lo'o cua ngua cuayá' ti' na' ni cha' nda, xñi' tsa ngua ti' na'. ¹¹ Li' nchcui' Ni lo'o na':

—Tya chaca quiya' ntsu'u cha' chcui' nu'u cha' lo'o ñati', lcaa cha' nu cua nti' ycui' Ndyosi ta Ni lo'o lcaa lo ñati' chalyuu, masi lo'o ngu' nu laca loo, masi lo'o ñati' tyucui' ña'a chalyuu mala su ndi'i ñati'; masi lo'o ñati' nu nchcui' cua ña'a ca lo cha'cña nu nchcui' ñati' chalyuu chcui' nu'u.

11

Tucua tya'a ñati' nu ndu nde chalyuu nchcui' cuentya ji'i ycui' Ndyosi

¹ Li' nda ycui' Ndyosi sca yaca cualyaa 'na; lyaa tsa yaca bi', cha' tyu'u cuayá' lo'o. Nchcui' Ni lo'o na' li':

—Su'ba cuayá' clyu nu'u nde ni'i tlyu ji'i ycui' Ndyosi, cha' caca ni'i bi' cuentya jna' cha' ña'asii na' ji'i; jua'a su'ba cuayá' nu'u loo mesa su ntucua msta nu nsta ngu cuentya jna'. Clyacua nu'u ni lcaa tya'a ñati' nu ndi'i ca bi' nu ndyuni tlyu jna' nu laca ycui' Ndyosi li'. ² Nga'aa su'ba cuayá' nu'u nde liya' toni'i tlyu bi', cha' cuentya ji'i xa' ñati' nu ná ndaquiya' jna' nu laca ycui' Ndyosi tsiya' ti laca bi'. Chiya'a tsa cua'ni ngu' bi' lo'o tyi'i ngu' quichi' bi', la cui' quichi' tlyu nu laca quichi' nu cuentya jna' laca bi'. Tu'ba ntucua tucua co' tyi'i ngu' bi', ³ li' ta na' tucua tya'a ñati' nu caa chalyuu cha' chcui' ngu' lcaa cha' nu nti' na' ta na' lo'o ñati'. Tyucuaa ngu' bi' tsatu ngu' cla'be quichi' bi' tyempo li' —nacui' Ni 'na—, ña'a cuayá' tya'a tii tyucuaa siyento ntucua snayala tsá tyu ngu' bi'. Tyucui tyempo cacu' ngu' bi' late' ngata, cha' tonu tsa cha' nu ta ngu' lo'o ñati', ñi'ya nu cua'ni na' nde loo la.

⁴ Lo'o ndu tyucuaa ñati' bi' chalyuu, ndu ngu' cuentya ji'i ycui' Ndyosi nu laca loo tyucui ña'a chalyuu; nxyucua tsa ycui' Ndyosi ji'i ngu' bi', cha' chcui' ngu' lcaa cha' nu nti' ycui' Ni ta Ni lo'o ñati'. Caca ngu' ñi'ya laca tucua tya'a yaca si'yu olivo, lo'o jua'a caca ngu' ñi'ya laca tucua tya'a candyeru. (Tso'o tsa setye ndyuu ji'i si'yu olivo bi', cha' tyaqui ne' candyeru.) ⁵ Lo'o cua nti' ñati' chalyuu cua'ni lya' ti' ji'i ngu' bi', li' tyalú quii' tu'ba ngu' nu ndu bi', cha' tsumi' ji'i ñati' cuxi; tye cua'ni ñu'u ji'i ñati' bi' li'. Jua'a cajaa lcaa ñati' nu cua'ni lya' ti' ji'i ngu' bi'. ⁶ Cua ntsu'u chacuayá' ji'i ngu' nu ndu bi', cha' cua'a ngu' ji'i coo, cha' ná ca'ya tyo tsiya' ti tyucui tyempo lo'o ta ngu' cha' ji'i ycui' Ndyosi lo'o ñati'; jua'a ntsu'u chacuayá' ji'i ngu' cha' cua'ni ñu'u ngu' ji'i lcaa suu hitya cha' caca tañi; jua'a taca ji'i ngu' ta ngu' lcaa lo quicha cha' quiji' ji'i ñati' chalyuu, ni jacua' nti' ngu' cha' caca quicha ñati'. ⁷ Lo'o tye cña nu cua'ni tyucuaa ñati' bi' nde chalyuu, li' xana nu na'ni xña'a nu ntsu'u ca tyuquee bi', xu'u tya'a ni' lo'o tyucuaa ñati' nu ndu bi' li'; tyijiloo nu bi' ji'i ngu' bi' li', cuati cujuui ji'i ngu'. ⁸ Li' tyanu tyucuaa jyo'o bi' ca su ntsiya ngujuii to' calle quichi' tlyu bi', la cui' quichi' su ngujui'i ca'a ngu' ji'i ycui' nu Xu'na na lo crusi. Xña'a tsa ngu' quichi' bi', bi' cha' ntsu'u sca cha' nu nchcui' ñati' ji'i, cha' ñi'ya ngua ngu' quichi' Sodoma cua sa'ni, la cui' ñi'ya ngua ngu' quichi' Egipto cua sa'ni, jua'a laca ngu' quichi' tlyu bi' juani. ⁹ Lo'o li' tyaa ñati' tyucui ña'a chalyuu mala su ndi'i ñati', lcaa lo ñati' chalyuu, masi ñati' nu ngutu'u cua ña'a ca quichi' tyi ngu', masi ñati' nu nchcui' cua ña'a ca lo cha'cña nu nchcui' ñati' chalyuu; tyu'u scua sna tsá cla'be nu tyaa ngu' tyaa na'a

ngu' ji'i jyo'o bi' ca su nscua ngu'. Ná ta ngu' chacuayá' cha' tyatsi' jyo'o bi'. ¹⁰ Chaa tsa ti' caca ñati chalyuu cha' cua ngujui tyucuaa ñati nu ngutu bi', bi' cha' cua'ni ngu' ta'a; lu'ba ti ta ngu' xlya'be tyaa su ndi'i tya'a ngu', cha' chaa tsa ti' ngu'. Xqui'ya tyucuaa jyo'o bi' quiña'a tsa cha' nchcubé' ngujui ji'i ñati chalyuu, nacui ngu'. ¹¹ Pana nu lo'o cua ndu'u scua sna tsá cla'be bi', li' chaca quiya' nda ycuí' Ndyosi xtyi'i ndyalaa ne' cresiya ji'i tyucuaa ngu' jyo'o bi'; xa' ndatu ngu' li'. Ndyutsii tsa lcaa ñati nu na'a ji'i ngu' bi', cha' cua ndyu'ú ngu' chaca quiya'. ¹² Li' ndyuna tyucuaa ñati bi' lo'o ngusi'ya ycuí' Ndyosi ji'i ngu' ca su ntucua Ni nde cua:

—Tyacuí clya mā ca nde cua re —nacui Ni.

Laja lo'o ña'a tya'a cusuu ngu' ji'i ngu', li' ngutu'u ngu' ndyaa ngu' nde cua; laja coo ti ndyaa ngu'. ¹³ La cui' hora bi' lye tsa ngulacui chalyuu; su nchca tii tya'a bariyu quichi bi', tyucui ña'a sca bariyu ndye nguti li'. Cati mil tya'a ñati ngujui li', xqui'ya cha' ngulacui chalyuu. Lye tsa ndyutsii nu xa' la ñati nu ndyanu li', ndyutsii tsa ngu' ji'i ycuí' Ndyosi nu ndi'i nde cua cha' nchca ji'i Ni cua'ni Ni cña nu jua'a tonu tsa; ndube tsa ti' ngu' cha' ngua'ni Ni jua'a.

¹⁴ Cua tucua quiya' ndye cha' cuxi nu yaa lo chalyuu, pana cua lijya ti cha' caca chaca cha' cuxi nde chalyuu.

Chaca tya quiya' ngula'á cui'chcua

¹⁵ Li' cua ndya'a cati quiya' nguañi ngula'á xca lo'o cui'chcua ji'i. Nguañi nda xtyi'i tyuu tya'a ñati nde cua li', nu ndi'ya nchcui':

Ca juani ndyanu tachaa cha' ji'i ycuí' nu Xu'na na, jua'a ji'i Cristo, cha' caca Ni loo ji'i tyucui ña'a chalyuu, nacui ngu'.

Lo'o juani ná nga'a cha' tye cha' culo Ni cña chalyuu.

¹⁶ Li' ngua'ni tlyu nu ngu' cusu' bi' ji'i ycuí' Ndyosi, nu calaa ntucua jacua tya'a ngu' cusu' nu ntyucua lo yaca xlya ca su ntucua ycuí' Ndyosi; ndyaa stii ngu' nde loo ngu' lo yuu cha' cua'ni tlyu ngu' ji'i Ni. ¹⁷ Ndi'ya nchcui' ngu' li':

Ndyosi Xu'na ya, nacui ngu', cua nchca jinu'u cua'ni lcaa cña.

Na lu'ú nu'u juani, lo'o la cui' ti lu'ú nu'u nu ngua tya clyo la, jua'a tya lu'ú nu'u nde loo la.

Tsa xlya'be jinu'u cha' cua nguxana nu'u ndyu'ni nu'u quiña'a tsa cña tlyu nde chalyuu. Ndube tsa ti' ya cha' cua nguxana nu'u laca nu'u loo,

¹⁸ masi ti'í tsa nchca ñasi' xa' la ñati nu ná ndaquiya' jinu'u.

Cua ngulala ti tyempo cha' ta nu'u cha' ti'í ji'i ngu' bi',

cha' cua'ni cuayá' nu'u ji'i lcaa jyo'o.

La cui' tyempo tya nu'u xlya'be ji'i ñati nu ngua'ni cña jinu'u,

cha' cua ngua'aloo nu'u cña ji'i ngu' cha' chcuí' ngu' cha' jinu'u nde chalyuu;

jua'a tya nu'u xlya'be ji'i ñati nu ndaquiya' jinu'u, masi ñati cuañi', masi ñati cusu'.

Cua ndyalaa tyempo cha' cua'ni ñu'u nu'u ji'i ñati nu ngua'ni ñu'u ji'i ñati chalyuu.

¹⁹ Li' na'a na' su ntucua laa tlyu ji'i ycuí' Ndyosi nde cua, na'a na' ca ne' laa su nscua cña' tacati, su ngutucua ycuí' Ndyosi laja ñati ji'i Ni nu ngua tya sa'ni la. Lo'o li' lye tsa nguañi nde chalyuu, lye tsa ndyubii, cuati lye tsa ndañi nchcui' tyi'yu; li' ngulacui chalyuu, jua'a clyaa tsa tyo quee ngua'ya.

12

Ndyu'ni tyaala cuaña tonu ji'i sca nu cuna'a

¹ Li' nde cua ndyu'u tucua sca cuayá' nu nda ycuí' Ndyosi cha' culu'u Ni ji'na, sca cha' nu ndyaca chalyuu laca bi'; bi' laca sca nu cuna'a nu ntsu'u ste' ndubi ña'a. Ñi'ya ndubi ña'a xee cuichaa, jua'a ña'a late' lacu' nu cuna'a bi'. Li' ngusta quiya' nu cuna'a chu' co'. Tii tyucuaa tya'a cui' nscua lo xlya hique nu cuna'a bi'; ñi'ya nscua sca sne' ti, jua'a nscua bi'. ² Cua ntsu'u sñi' nu cuna'a bi'; nchcubé' tsa nu cuna'a, ngusi'ya tsa cha' cua ngulala ti cala sñi'. ³ Yala ti ndyu'u tucua chaca cuayá' nde cua li'; sca cuaña tlyu nu nga'a ña'a

laca bi', nu cati tya'a scua' que ni' ntucua. Jua'a sca sne' oro ntucua ca ta'a scua' que ni' bi', lo'o jua'a ntucua tii tya'a sata ni'. ⁴ Ngujui'i xtyi'i ni' cuii nu ntsu'u nde cua; ngusalú ni' ña'a tsaca cla'be lcaa cuii bi', ndyalú cuii nde lo yuu chalyuu. Li' ndatu nu cuaña bi' nde loo su ndu nu cuna'a nu cua cala ti sñi'; lo'o cala bi', hora ti cacu cuaña ji'i, ngua ti' ni'. ⁵ Ngula sca sñi' qui'yu ji'i nu cuna'a bi' li'. Cua lijya bi' chalyuu, cha' liñi ti culo bi' cña ji'i lcaa ñati chalyuu; pana hora ti ngüi'ya ycu'i Ndyosi ji'i sñi' nu cuna'a bi', ndyalo'o Ni ji'i yu nde su tlyu su ntucua ycu'i Ni. ⁶ Li' ngusna nu cuna'a ndyaa ne' quixi' ca su tyi'i ycu'i ti ma'; cua laca ngua'ni cho'o ycu'i Ndyosi sca su tyi'i ma', su ña'asii Ni ji'i ma', ca bi' tyanu ma' tii tyucuaa siyento ntucua snayala tsá li'.

⁷ Li' nguxana cha' cusuu ca su ntucua ycu'i Ndyosi. Ndu Miguel nu laca xu'na xca ji'i ycu'i Ndyosi, ndu lo'o xca nu cuentya ji'i Ni; jua'a cua ndu nu cuaña tonu lo'o xca ji'i. Ti' tsa ngusu tya'a ngu' li'. ⁸ Pana cua ntijiloo Miguel ji'i nu cuaña bi', nga'aa ngua ji'i nu cuaña bi' tyanu ca slo ycu'i Ndyosi lo'o xca ji'i Ni li'; ⁹ cua ngulo'o Ni ji'i ngu' nu ndu cuentya ji'i nu cuaña bi' li'. Sa'ni ndya'a nu cuaña bi', ycu'i nu xña'a naa bi'; la cui' bi' laca nu naa Satanás. Xcui' na ñilo'o bi' ji'i ñati tyucui ña'a chalyuu. Pana cua ngulo'o ycu'i Ni ji'i nu xña'a lo'o xca ji'i, ndyaa ngu' nde lo yuu chalyuu li'.

¹⁰ Lo'o li' cuii tsa nguañi nchcui' sca ñati nde cua:

—Juani taca ña'a na ñi'ya ngua'ni lyaá ycu'i Ndyosi ji'i ñati chalyuu ya' nu xña'a —nacui' ngu'—. Nguula tsa cña ndu'ni Ni chalyuu, bi' cha' laca Ni loo juani, lo'o jua'a cua ndyalaa tyempo cha' caca Cristo loo tyucui ña'a chalyuu. Nu ngua tya tsubi' la ndu nu xña'a bi' ca slo ycu'i Ndyosi, cha' tsá lo'o talya ngusta bi' qui'ya hichu' ñati tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús; pana juani cua ngulo'o Ni ji'i ca su ntucua ycu'i Ni, cua ndy'u laja ngu' bi' li'. ¹¹ Nu ngu' tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús ni, cua ntijiloo ngu' ji'i nu xña'a bi', xqui'ya cha' ngujui Jesús nu ñi'ya ña'a xlya' bi'. Ná ntsii ngu' bi' ta ngu' cha' tso'o ji'i Jesús lo'o xa' ñati; ntaja'a ngu' bi' chcu'i ngu' cha' bi', masi cujui ñati ji'i ngu' bi' xqui'ya cha' ñasi' tsa ñati ji'i Jesús. ¹² Bi' cha' juani —nacui' nu ntucua nde cua bi'—, ca chaa ti' cu'ma nu ndi'i ma' nde su ntucua ycu'i Ndyosi; pana tya'na tsa caca cu'ma nu ndi'i ma' nde chalyuu, nu ndi'i ma' nde lo tyujo'o. Cua ngua'ya ycu'i nu xña'a nde su ndi'i ma', lo'o juani ñasi' tsa bi' ndya'a; cua jlo ti' bi' cha' tya xi tya tsá ndyanu ji'i cha' cua'ni lya' ti' ji'i ñati chalyuu.

¹³ Nu lo'o ngua cuayá' ti' nu cuaña tonu bi' cha' cua ngulo'o ycu'i Ndyosi ji'i lijya nde lo yuu chalyuu, li' ngutu'u lca'a ni' ji'i nu cuna'a nu ntsu'u sñi' qui'yu bi', cha' lye tsa cua'ni lya' ti' ji'i ma' ngua ti' ni'. ¹⁴ Li' nda ycu'i Ndyosi sca latya lu'be ji'i nu cuna'a bi', ñi'ya ña'a lu'be sca cua'ya tlyu, cha' taca ji'i ma' tyacui ma' tsa ma' ca su tyanu tso'o ti ma' ne' quixi', su tyijyu' tsa ji'i ca su ndya'a cuaña bi'. Ca bi' ña'asii Ni ji'i ma', ña'a cuayá' nu tyu'u scua sna yija cla'be. ¹⁵ Li' ngusalú nu cuaña bi' hitya tu'ba ni' ndyaa chu' nu cuna'a bi'; ñi'ya sca sta'a clyaa, jua'a ndyalú hitya tu'ba ni' cha' clyaba lyiji cho' ngua ti' ni'. ¹⁶ Li' nguxtyucua yuu ji'i nu cuna'a bi', bi' cha' sji' nchcana tu'ba yuu, ndye hitya ngutu'u tu'ba cuaña ndyo'o yuu li'. ¹⁷ Ngunasí' tsa nu cuaña bi' ji'i nu cuna'a bi' li', ndyaa ndyaana ni' cha' cusuu lo'o lcaa ñati nu tyu'u ji'i nu cuna'a ca tiya' la; nxuu tya'a ni' lo'o lcaa ñati nu taquiya' ji'i cña nu ngulo ycu'i Ndyosi ji'na, nu ña'a ti ná ntsii ngu' cha' cacha' liñi ngu' cha' ji'i Jesús ji'i xa' ñati.

13

Nu tucua tya'a na'ni nu chiya'a ña'a

¹ Ndyaa na' ndyatú na' to' tyujo'o li'. Na'a na' nde to' hitya tyujo'o lijya ndu'u tucua sca na'ni nu chiya'a tsa ña'a; ntucua tii tya'a sata ni', cuati ntsu'u cati tya'a hique ni'. Ca ta'a sata ni' bi' cua ntucua sne' nu ndubi tsa ña'a, cha' laca ni' loo nde chalyuu. Ca ta'a scua' que ni' cua nscua xtañi cuiñaja, xtañi bi' nchcui' cha' ti' ji'i ycu'i Ndyosi. ² Ñi'ya cuichi jo'ó, jua'a ña'a ni', ngua ti' na'; pana tyaala ña'a quiya' ni', tyucui tsa xcatya' ni' ñi'ya ña'a xcatya' oso. Lo'o tu'ba ni' ni, ñi'ya ña'a tu'ba cuichi sa'a cuiña', jua'a ña'a tu'ba ni'. Nda nu cuaña bi' cña loo ji'i nu na'ni chiya'a ña'a bi', cha' caca ni' loo ji'i ñati chalyuu, ñi'ya laca ycu'i loo. Lo'o jua'a nu cuaña bi' ni, nda ni' chacuayá' ji'i na'ni chiya'a ña'a bi',

cha' caca cua'ni ni' cña, cha' tyanu tlyu ni' macala su nti' ycui' ni'. ³ Cua ndyanu cuayá' lo sca scua' que ni' su ngua quicha ni'; cua cajaa ti ni' tyempo bi', ngua ti' na', pana ngua tso'o su lye tsa quicha ni'. Ndube tsa ti' ñati chalyuu ña'a ji'i ni'; ngusñi ngu' cha' ji'i ni' li', xqui'ya cha' ngua tso'o chaca quiya' su lye quicha ni'. ⁴ Ngua'ni tlyu lcaa ñati ji'i nu cuaña bi' li', cha' cua nda bi' chacuayá' cha' caca tlyu nu na'ni chiya'a ña'a bi'; jua'a ngua'ni tlyu ngu' ji'i ycui' na'ni chiya'a ña'a. Nhcui' ngu' lo'o tya'a ngu' li':

—Ná tucui ndi'i chalyuu nu stu'ba lo'o nu na'ni jua. Nga'aa nchca ji'i ñati xuu tya'a lo'o ni'.

⁵ Cua ngujui chacuayá' ji'i nu na'ni chiya'a ña'a bi', cha' chcu' cua ña'a ca ti cha', masi lye tsa cua'ni tyucuaa ti' ni', masi chcu' cuxi ni' ji'i ycui' Ndyosi. Tu'ba ntucua tucua co' ntsu'u chacuayá' ji'i ni' cha' caca ni' loo nde chalyuu. ⁶ Li' nguxana na'ni chiya'a ña'a bi' nda ni' qui'ya ji'i ycui' Ndyosi: nhcui' cuxi na'ni bi' ji'i lcaa cña nu ndu'ni Ni; jua'a nhcui' cuxi ni' ji'i su tlyu nde cua ca su ntucua ycui' Ni; jua'a cuxi tsa nhcui' ni' ji'i lcaa ñati ji'i ycui' Ni. ⁷ Ngujui chacuayá' ji'i ni' cha' xuu tya'a ni' lo'o ñati nu ntsu'u cha' ji'i lo'o ycui' Ndyosi, cha' tyijiloo ni' ji'i ngu' bi'. Lo'o li' ngujui chacuayá' ji'i ni' cha' caca ni' loo ji'i tyucui ña'a chalyuu mala su ndi'i ñati, masi lcaa lo ñati chalyuu nu ngutu'u cua ña'a ca quichi tyi ngu', nu nhcui' cua ña'a ca lo cha'cña nu nhcui' ñati chalyuu; ⁸ lcaa ñati tyucui ña'a chalyuu cua'ni tlyu ngu' ji'i na'ni bi' li', si ná nscua xtañi ngu' lo quityi ji'i ycui' Ndyosi. Nu ngua tya clyo la lo'o tya lyiji cuiñá Ni chalyuu, tya li' nguscua Ni xtañi ñati nu ná nga'a cha' tye chalyuu ji'i. Cua ndyanu quityi bi' cuentya ji'i nu ñi'ya ña'a xlya' nu cua ndyujui ñati ji'i tsaca quiya'.

⁹ Bi' cha' cua'a jyaca ma juani, si tyaja'a ma cuna ma xi. ¹⁰ Si lo'o nscua cha' tsalo'o ngu' ji'i tsaca ma ne' chcu, jua'a caca lacua. Ná cutsii ma li'. Si lo'o nscua cha' cujuui ñati ji'i tsaca ma, masi lo'o maxtyi, jua'a caca lacua. Ná cutsii ma li'. Ndu'ni cha' talo tsa tyiquee na ji'i cha' cuxi; ndu'ni cha' lcaa tsa taquiya' na ji'i ycui' Ndyosi si ntsu'u cha' ji'na lo'o Ni nde chalyuu.

¹¹ Li' na'a na' chaca na'ni chiya'a ña'a lijya ndyu'u tucua nde lo yuu chalyuu. Ntucua tucua tya'a sata ni'; ñi'ya ña'a sata xlya' cuañi', jua'a ña'a sata ni', pana nhcui' ni' ñi'ya nu nhcui' nu cuaña tonu bi'. ¹² Ñi'ya nchca ji'i na'ni chiya'a ña'a nu yaa tya clyo la nclyo ni' cña, la cui' jua'a nchca ji'i nu chaca na'ni bi' culo ni' cña ji'i ñati; cha' juersa ndatsaa ni' ji'i lcaa ñati chalyuu cha' cua'ni tlyu ngu' ji'i na'ni nu yaa clyo, nu ngua tso'o su ti' tsa ngula'a hique ni'. ¹³ Lo'o nu chaca na'ni chiya'a ña'a bi', lo'o bi' ngua'ni quiña'a cha' tlyu; ngua'ni bi' cha' ndyalú qui' nu ntsu'u nde cua nde lo yuu cha' ña'a lcaa ñati ji'i. ¹⁴ Lo'o jua'a nguñilo'o ni' ji'i lcaa ñati tyucui ña'a chalyuu xqui'ya cha' tlyu nu ndyu'ni ni' lo'o ndi'i ni' slo nu na'ni nu yaa tya clyo bi'. Li' nhcui' ni' lo'o lcaa ñati chalyuu cha' cuiñá ngu' sca lcu' tyu, cha' cua'ni tlyu ngu' ji'i lcu' bi'; ngüiñá ngu' lcu' ji'i nu na'ni nu yaa tya clyo bi' li', na'ni nu ngua tso'o masi ti' tsa ngula'a hique ni'. ¹⁵ Lo'o li' ngujui chacuayá' ji'i nu chaca na'ni bi', cha' culatu'u cui' cha' tyaa xty'i lo lcu' ji'i na'ni nu yaa clyo bi'; ngua ji'i lcu' chcu' lo'o ñati li', ngua ji'i cujuui ji'i lcaa ñati nu ná ntaja'a cua'ni tlyu ji'i. ¹⁶ Ngulo ni' cña ji'i lcaa ñati cha' chca'a cuayá' ya' ngu' la'a tsu' cui, masi chca'a cuayá' nde tyaca ngu'; masi ñati tlyu, masi ñati jua'a ti, masi culiya' ngu', masi ti' ngu', masi msu nu cua ngüi'ya ñati ji'i, masi msu nu ndi'i tso'o ti, chca'a cuayá' ji'i lcaa ñati cuentya ji'i nu xña'a. ¹⁷ Ni sca ñati nga'aa ntsu'u chacuayá' ji'i cha' cui'ya yu'ba, ni cha' cujuui yu'ba, si ná ngua'a cuayá' ji'i ni' loo ngu'. Lo'o nu cuayá' bi' ni, xtañi na'ni nu chiya'a ña'a bi' laca, cha' número nu ca ji'i xtañi ni' laca cuayá' bi'. ¹⁸ Cui'ya na cuentya ni cha' ndyaca re. Si culacua tso'o ti' na, quije cha' ji'na ñi'ya ndyu'u cha' ji'i número ji'i na'ni bi'; número ji'i ni' ni, ñi'ya laca xtañi ñati, jua'a laca bi'. Nde laca número bi': scuá siyento ntucua snayala ntucua scuá.

¹ Lo'o li' na'a na' chaca quiya' ca ndacua su ndu nu ñi'ya ña'a xlya' bi' lo xlya ca'ya Sión; stu'ba ti ndu bi' lo'o sca siyento ntucua tu'ba ntucua jacua mil tya'a ñati. Nde tyacaa ñati bi', ndacua nscua xtañi nu ñi'ya ña'a xlya' bi', lo'o la cui' bi' nscua xtañi ycuí' Ndyosi Sti Ni. ² Cuij' nguañi nde su ntucua ycuí' Ndyosi li'; ñi'ya ndañi ndyalú hitya sca sta'a clyaa to' quee jaa' su cua tsa ndyalú hitya, ñi'ya ndañi lo'o lye tsa nchcui' tyi'yu, jua'a nguañi bi', ngua ti' na'. Ndacua ndu tyuu tya'a ñati nu tso'o tsa ntyiji'ya' ngu' lo sañi, ngua ti' na'; ³ nde loo su ndu yaca xlya tlyu su ntucua ycuí' Ndyosi, ca su ndu nu jacua tya'a na'ni tacati bi', ca su ndu nu ngu' cusu' bi', ca bi' ndu ñati nu ndyula lo'o sañi bi'. Sca ti nu ñati quiña'a bi' ngua ji'i cula tu'ba jii bi'; ná ngua ji'i xa' ñati chalyuu ca tsa'a ngu' jii bi', cha' sca jii nu bilya cuna ñati chalyuu laca bi'. Sca ti nu sca siyento ntucua tu'ba ntucua jacua mil tya'a ñati nu ngua'ni lyaá Ni ji'i nde chalyuu, bi' ñati laca nu ngua ji'i cula tu'ba jii bi'. ⁴ Ñati lubii tsiya' ti laca nu ngu' quiña'a bi'. Ná ngutu'u cha' ji'i ngu' bi' lo'o xa' nu cuna'a nu lo'o nguti' ngu' chalyuu, ná ngua'ni ngu' bi' cha' suba' tsiya' ti; nguta'a ngu' lo'o nu ñi'ya ña'a xlya' bi' macala su ndya'a. Cua ngua'ni lyaá Ni ji'i ngu' bi', cha' bi' laca ñati nu tso'o nti' ycuí' Ndyosi ña'a Ni ji'i tya lo'o nguxana cha' ji'i nu ñi'ya ña'a xlya' bi'. Tya clyo ngusubi Ni ji'i ngu' bi', cha' cua'ni ngu' cña ji'i Ni. ⁵ Ná ntucua cha' cuiñi tu'ba ngu' bi' tsiya' ti, cha' ná ntsu'u cha' cuxi ji'i ngu' bi' tsiya' ti.

Tya xna tya'a xca ji'i ycuí' Ndyosi

⁶ Na'a na' ndyaa chaca xca ji'i ycuí' Ndyosi li', nu cua tsa ndacui ndyaa; ndyalo'o bi' ji'i sca cha' tso'o nu ngua ti' ycuí' Ndyosi chcuí' lo'o lcaa ñati chalyuu, sca cha' nu ndulo tsa ji'i ñati cha' cuna ngu'. Lcaa tyempo ná tye chca cha' bi'. Slo lcaa lo ñati chalyuu tyucui ña'a chalyuu mala su ndi' ñati, cua ña'a ca quichi' tyi ngu', ñati nu nchcui' cua ña'a ca lo cha'cña nu nchcui' ñati chalyuu, ca bi' ndyaa xca bi', cha' chcuí' lo'o lcaa ñati. ⁷ Cuij' nchcui' xca bi' lo'o ngu' li':

—Cutsii cu'ma ji'i ycuí' Ndyosi, cube ti' ma ji'i Ni cha' tlyu tsa cña ndu'ni Ni chalyuu —nacui xca bi'—. Cua ndyalaa tyempo cha' cua'ni cuayá' Ni ji'i lcaa ñati chalyuu. Cua'ni tlyu ma ji'i ycuí' Ndyosi cha' cua ngüiñá Ni nde cua, jua'a ngüiñá Ni chalyuu, jua'a ngüiñá Ni tyujo'o, jua'a ngüiñá Ni lcaa su ntyucua hitya —nacui xca.

⁸ Lo'o ndyaa xca bi', li' ndyalaa chaca xca cha' chcuí' lo'o ñati:

—Cua nguti quichi' —nacui nu chaca xca bi'—. Cua nguti quichi' tlyu nu naa Babilonia, xqui'ya cha' ngua'ni ñu'u ngu' quichi' bi' ji'i lcaa ñati chalyuu. Cuxi tsa cña nu ngua'ni ngu' quichi' bi', xqui'ya cha' ndu'ni tlyu ngu' ji'i lcuí' jo'ó; jua'a ngulu'u qui'i ngu' ji'i xa' ñati cha' cua'ni ngu' la cui' ti cha' cuxi slo jo'ó —nacui xca nu nchca tyucuaa bi'.

⁹ Nchca sna quiya' juani yaa chaca xca. Cuij' nchcui' lo'o ñati li':

—Xcube' ycuí' Ndyosi ji'i cua ña'a ca ñati nu ndyu'ni tlyu ji'i nu na'ni chiya'a ña'a bi', masi ji'i ycuí' ni', masi ji'i lcuí' ji'i ni'. Lo'o jua'a xcube' Ni ji'i lcaa ñati nu nga'a cuayá' ji'i ni' nde tyacaa ngu', jua'a si nga'a cuayá' ji'i ni' chu' ya' ngu'; ¹⁰ xcube' Ni ji'i ngu' bi', cha' lye tsa ngunasi' Ni. Tyaqui' ngu' bi' lo'o sca quii' tlyu nu nguxa' lo'o yuu suñri su ña'a nu ñi'ya ña'a xlya' bi' ji'i ngu'; jua'a lcaa xca nu cuentya ji'i Ni ña'a ji'i ngu' bi' li'. ¹¹ Tyucui tyempo ná tye cha' tyatu sñii quii' su nchcube' ñati bi'; ná caja ñi'ya clyaa ngu' bi' ji'i ycuí' Ndyosi, lcaa ñati nu cua ngua'ni tlyu ji'i na'ni bi', masi ji'i lcuí' ti ngua'ni tlyu ngu'; masi nga'a cuayá' ti ji'i ni' nde tyacaa ngu' lo'o chu' ya' ngu', nga'aa clyaa ngu' bi'. ¹² Lo'o nu na ni, talo na ji'i cha' cuxi sca ti si ntsu'u cha' ji'na lo'o ycuí' Ndyosi, sca ti si taquiya' na cña nu ngulo Ni ji'na, sca ti si xñi tso'o na cha' ji'i Jesús; sca ti jua'a taca ji'na talo na ji'i nu cha' cuxi bi'.

¹³ Li' ndañi xtyi'i ca su ntucua ycuí' Ndyosi, nchcui' sca ñati lo'o na':

—Sca cly nu'u cha' re: “Tso'o tsa caca tyiquee ñati nu ndyijii laja lo'o ndyu'ni ngu' cña ji'i ycuí' Ndyosi nu Xu'na na tyempo nde loo la”. La cui' jua'a laca cha' nu nda Xtyi'i ycuí' Ndyosi lo'o ma. Nacuí' cha' ca bi' tyi'i cña ñati bi' li', cha' tso'o tsa cña nu ngua'ni ngu' lo'o yaa ngu' chalyuu; ndiya ti' Ni cña nu ngua'ni ngu', bi' cha' tyi'u ti' ycuí' Ndyosi ji'i cña nu cua ngua'ni ngu' bi' li' —nacui Ni jna'.

Nchca clacua nde chalyuu

¹⁴ Li' na'a na' su ndacui sca coo ngati, chu' coo bi' ntucua sca nu ñi'ya ña'a ñati ña'a; ntucua sca sne' oro hique Ni, lo'o ya' Ni ndacui sca maxtyi cha tu'ba. ¹⁵ Li' ngutu'u sca xca ne' laa ji'i ycu' Ndyosi nde cua, nu cui' ngusi'ya ji'i ñati nu ntucua chu' coo bi':

—Xu'ba clya nu'u maxtyi jinu'u, xuti'i nu'u ji'i quixi' trigo, cha' bi' laca ñati ji'i ycu' Ni nu ndi'i chalyuu. Cua ndyalaa la cui' hora cha' caca clacua chalyuu, cua laca nguscua se'i cha' caca bi'.

¹⁶ Ngua'ya nu ntucua chu' coo bi' nde lo yuu li', nguscui maxtyi ji'i cha' si'yu quixi' li'; jua'a ngua clacua nde chalyuu.

¹⁷ Li' na'a na' chaca xca nu ngutu'u ne' laa ji'i ycu' Ndyosi nde cua, nu ndacui maxtyi cha tu'ba ya' yu. ¹⁸ Jua'a ngutu'u tya chaca xca nu ndu to' mesa su ndyaqui msta, yaa li'; bi' laca nu laca loo ji'i quii' bi'. Li' cui' ngusi'ya bi' lo'o xca nu ndacui maxtyi cha tu'ba ya':

—Xu'ba clya nu'u maxtyi jinu'u, xi'yu jyacua' si'yu losu' tyixi nu ntsu'u chalyuu, cha' ngumi tsa ña'a si'yu bi'.

¹⁹ Ngua'ya xca bi' li', nguscui yu maxtyi ji'i yu nde lo yuu chalyuu, ngusi'yu yu ji'i jyacua' si'yu losu' bi', ngu ji'i ndyaa ne' sca pilya quee nu tlyu xi cha' satá ngu' ji'i; la cui' jua'a xcube' tsa ycu' Ndyosi ji'i ñati chalyuu, xqui'ya cha' ñasi' tsa Ni ji'i ngu'. ²⁰ To' quichi' nscua su ngusi' si'yu bi', la cui' su ngujui ñati cha' nchcube' Ni ji'i ngu'. Clyaa tsa tañi ndyalú lijya lo yuu li'; tsa ña'a cuayá' nu ndyalaa tu'ba cuayu, tsa lo cua clyaa tañi ndyalú bi'. Sna siyento kilómetro cuayá' tyijyu' ngusna tañi bi' ndyaa.

15

Yalo'o xca ji'i quicha nu cua'ni tye ji'i chalyuu

¹ Ngutu'u tucua chaca cuayá' tlyu nde cua li'. Ndube tsa ti' na' lo'o na'a na' ji'i, cha' ndu cati tya'a xca ji'i ycu' Ndyosi nu ndu lo'o cati tya'a quicha nu caca su cua tye ti chalyuu. Lo'o cua ndye ngua quicha bi' chalyuu, li' cati cha' ñasi' ycu' Ni.

² Li' na'a na' sca tayu' nu ñi'ya ndubi caatya, jua'a ndubi ña'a lo tayu' bi'; ñi'ya ndyatú sca quii' ndyaqui, jua'a ña'a tayu' bi', ngua ti' na'. To' tayu' caatya bi' na'a na' ndu lcaa ñati nu cua ntijiloo ji'i nu na'ni chiya'a ña'a bi'; masi cua ngujui ngu' bi' xqui'ya cha' bi', ná ntaja'a ngu' cua'ni tlyu ngu' ji'i lcu'ji' na'ni bi', ni ná ntaja'a ngu' chca'a cuayá' ji'i ni' hichu' ya' ngu' lo'o número nu cuentya ji'i xtañi ni'. Ndu ngu' bi' ndyula ngu' lo'o sañi nu cua nda ycu' Ndyosi ji'i ngu'. ³ Ndyula tu'ba ngu' sca jii nu cua ndyula tu'ba jyo'o Moisés nu ngua sa'ni, la cui' Moisés nu ngua'ni cña ji'i ycu' Ndyosi; lo'o nu ñi'ya ña'a xlya' bi' ndyula tu'ba la cui' jii bi'. Ndi'ya nchcui' jii bi':

Ndyosi Xu'na ya, lcaa cña nchca jinu'u;

tlyu tsa cña ndu'ni nu'u, hasta ndube tsa ti' lcaa ñati ji'i cña bi'.

Xcui' ndu'ni liñi nu'u lo'o ñati chalyuu, chañi tsa laca lcaa cha' nu nchcui' nu'u lo'o ñati. Sca ti nu'u laca Xu'na lcaa ñati tyucui ña'a chalyuu.

⁴ ¿Ha ná ntsii ngu' jinu'u?

¿Ha ná tyaja'a ngu' ñacui ngu' cha' tlyu tsa cña nu ndu'ni nu'u?

Sca ti ycu' nu'u nu lubii tsa cresiya jinu'u.

Cua na'a ngu' lcaa su ndyu'ni cuayá' nu'u ji'i ñati cha' liñi tsa ndyu'u cha';

bi' cha' tyaa lcaa ñati tyucui ña'a chalyuu ca su ntucua nu'u, cha' cua'ni tlyu ngu' jinu'u. Ndye jii nu ndyula tu'ba ngu' li'.

⁵ Tiya' la li' na'a na' ne' laa tlyu ji'i ycu' Ndyosi nu ntucua nde cua. Ca cla'be bi' ndu ni'i nu tacati tsa su ntsu'u co'o quee cuaja' nu nscua cha' lo; la cui' cha' nu cua nda ycu' Ndyosi lo'o ñati tya clyo la laca bi'. ⁶ Li' ngutu'u nu cati tya'a xca bi' ne' laa, ndyalo'o ngu' ji'i ca ta'a cati quicha nu caca lo'o cua tye ti chalyuu. Xcui' late' ngati lacu' xca bi', late' nu lubii tsa ña'a; jua'a cua ndyaaca' sintya oro tyiquee ngu'. ⁷ Lo'o li' ndatu sca na'ni tacati bi', lo'o jua'a cati tya'a ca'ña oro ntucua ya' ni'; ne' ca'ña bi' ntsu'u cha' ti'í nu ta ycu' Ndyosi ji'i ñati chalyuu, cha' ñasi' tsa Ni ji'i ngu', ycu' Ndyosi nu ná nga'a cha' tye

yija jil'i Ni. Nda ni' ca'ña bi' jil'i nu cati tya'a xca bi' li'. ⁸ Ngutsa'a ne' laa ntsu'u sñii cha' xcutsii jina, cha' tacati tsa cha' bi', cha' tlyu tsa cha' nu ntsu'u jil'i ycuil' Ndyosi. Ná tucui ngua jil'i tsa ne' laa bi' ña'a cuayá' tye ca ta'a cati quicha nu ta nu cati tya'a xca bi' lijya nde chalyuu.

16

Ca'ña nu ntsu'u cha' ti'í nu ta ycuil' Ndyosi jil'i ñati

¹ Lo'o li' ndyuna na' cha' nchcui' sca ñati ne' laa tlyu bi', cuii nchcui' lo'o nu cati tya'a xca jil'i ycuil' Ndyosi bi':

—Yaa clya mā salú mā na nu ntsu'u ne' ca'ña bi' nde lo yuu chalyuu, nu cati tya'a ca'ña nu ntsu'u cha' ti'í ne', nu ta Ni jil'i ñati.

² Li' ndyaa xca nu nchca clyo, ndyaa ngusalú na nu ntsu'u ne' ca'ña jil'i nde lo yuu chalyuu. Li' tonu tsa quichu' ntyucua tyucui ña'a hichu' ñati; ti'í tsa nti' ngu' li', lcaa ñati nu cua nga'a cuayá' jil'i na'ni nu chiya'a ña'a bi', lcaa ñati nu cua ndyu'ni tlyu jil'i ni'.

³ Lo'o li' ndyaa xca nu nchca tyucuaa, ndyaa ngusalú na nu ntsu'u ne' ca'ña jil'i ca lo tyujo'o; ngutsa'a hitya li', ngua tyucu ñi'ya nti' tañi sca jyo'o. Ngujuii lcaa na lu'ú nu ntsu'u lo tyujo'o li'.

⁴ Lo'o li' ndyaa xca nu nchca tyuna, ndyaa ngusalú na nu ntsu'u ne' ca'ña jil'i tyucui ña'a to' sta'a, lcaa su ntyucua hitya tyucui ña'a chalyuu; ngutsa'a hitya bi' li', ngua tañi.

⁵ Li' ndyuna na' nchcui' xca nu laca loo jil'i hitya:

—Liñi tsa cña ndyu'ni nu'u cha' nchcube' nu'u jil'i ñati cuxi bi', Xu'na —nacui jil'i ycuil' Ndyosi—, cha' lubii tsa cresiya jil'i ycuil' nu'u. Lu'ú nu'u juani, jua'a nu ngua tya clyo lu'ú nu'u. ⁶ Tya ndyiu'ni nu'u ñi'ya ngua lo yuu tya sa'ni la, nu lo'o cua ndyujuii ngu' jil'i ñati jinu'u; cua ndyujuii ngu' bi' jil'i tyuu tya'a ñati nu ngua tu'ba jinu'u cha' nchcui' nu'u lo'o ñati. Lo'o juani la cui' ñi'ya nu ngua'ni ngu' tya li', la cui' jua'a nda nu'u cha' ti'í jil'i ngu', cha' tyi'u ti' ngu' jil'i jyo'o nu cua ndyujuii ngu' jil'i tya sa'ni la.

⁷ Li' ndyuna na' cha' nu nchcui' ñati nde su ntucua mesa su ndyaquj msta:

—Ndyosi Xu'na ya —nacui ngu'—, ycuil' nu'u ni, lcaa cña nchca jinu'u —nacui ngu'—. Liñi tsa ndyu'ni nu'u lo'o nchcube' nu'u jil'i ñati bi' jua'a; chañi tsa cha' nu nchcui' nu'u jil'i ñati bi', cha' cuxi tsa cña ndu'ni ngu' bi'.

⁸ Lo'o li' ndyaa xca nu nchca jacua, ndyaa ngusalú na nu ntsu'u ne' ca'ña jil'i lo cuichaa; tyique' tsa ndyaca li', cha' cua nda ycuil' Ndyosi chacuayá' jil'i cuichaa cha' chumi' hichu' ñati. ⁹ Tyuu tya'a ñati ngua quicha li', cha' nguula tsa tyique' nda bi'. Li' nguxana ngu', lye tsa nxlyú ngu' cha' hichu' ycuil' Ndyosi, cha' ycuil' Ni laca nu ngulo cña cha' yaa quicha bi'; pana ná ntaja'a ngu' tsiya' ti culochu' ngu' jil'i cha' cuxi nu ntsu'u jil'i ngu', cha' li' cua'ni tlyu ngu' jil'i ycuil' Ndyosi.

¹⁰ Lo'o li' ndyaa xca nu nchca ca'yu, ndyaa ngusalú na nu ntsu'u ne' ca'ña jil'i nde loo su ntucua tlyu na'ni nu chiya'a ña'a bi'; ngua talya yata tyucui ña'a su laca ni' loo li'. Ti'í tsa nti' ñati chalyuu, cua laca ñi'ya si na cua nguliji ti' ngu'. ¹¹ Ña'a ti tya nda ngu' qui'ya jil'i ycuil' Ndyosi nu laca loo nde cua, cha' nda Ni cha' ti'í bi' jil'i ngu', nda Ni quichu' bi' ntyucua hichu' ngu'; pana ná ntaja'a ngu' xtyanu ngu' jil'i cha' cuxi nu ndu'ni ngu'.

¹² Lo'o li' ndyaa xca nu nchca scuá, ndyaa ngusalú na nu ntsu'u ne' ca'ña jil'i nde to' sta'a tlyu nu naa Eufrates; ndye sta'a bi' ngüityi li', ndyanu sca tyucuii nu cua laca ngua tso'o ti cha' caa tyuu tya'a nu laca loo cha' cusuu. Tyijyu' tsa tyu'u ngu' caa ngu', ca su ntyucua cuichaa tyu'u ngu' bi'.

¹³ Li' na'a na' cha' ngutu'u tucua sna tya'a cuiñaja; ñi'ya ña'a cuityi', jua'a ña'a cuiñaja bi'. Ngutu'u bi' nde tyuu tu'ba cuaña tonu bi', cuati nde tyuu tu'ba na'ni chiya'a ña'a bi', cuati nde tyuu tu'ba nu ñati nu cuiñi ti nchcui' cha' jil'i ycuil' Ndyosi; ca bi' ngutu'u cuiñaja bi' lijya. ¹⁴ Msu jil'i nu xña'a laca cuiñaja bi'; nchcutsii bi' jil'i ñati, cha' nchca jil'i cua'ni cha' tlyu. Ndyaa cuiñaja bi' nxuti'i jil'i lcaa nu laca loo chalyuu, cha' tyaa ngu' cha' cusuu tsa tlyu lo'o cua tye ti chalyuu. Cua ntsu'u cña nu cua'ni ycuil' Ndyosi nu Xu'na na lo'o ndyaca cha' cusuu bi'. ¹⁵ “Cua'a jyaca mā”, nacui Jesús, “tsiya' ca tyu'u tucua na' tyaa

na' ñi'ya nti' sca nu cuaana. Tso'o caca tyiquee ñati nu tii ti ti' tyi'i chalyuu, xqui'ya cha' ngusñi ngu' cha' jna'; nga'aa ca tyuju'u ti' ngu' bi' slo ñati lo'o tyalaa hora nu tyaa na' li'." Jua'a naci Jesús ji'i ñati ji'i Ni. ¹⁶ Li' nxuti'i cuiñaja bi' ji'i ngu' laca loo, cha' tyaa ngu' nde sca nati', su naa Armagedón cha'cña ji'i ngu' judío.

¹⁷ Lo'o li' ndyaa xca nu nchca cati, ndyaa ngusalú na nu ntsu'u ne' ca'ña ji'i lo cui'i ti. Li' cui' nchcui' nu ntucua lo yaca xlya tlyu nde ne' laa tlyu ji'i ycu' Ndyosi nde cua:

—Cua ngua bi' juani —naci Ni.

¹⁸ Li' lye tsa ndyubi, lye tsa nguañi tyucui ña'a lo tyujo'o, lye tsa nchcui' tyi'yu, lye tsa ngulacui chalyuu; bilya clyacui chalyuu jua'a tya lo'o ngüiñá Ni ji'i ñati chalyuu. Tlyu tsa cha' ngua. ¹⁹ Ti' tsa ngutsu yuu su nscua quichi tlyu, nu quichi Babilonia bi'; sna yu'be ngua quichi bi' li'. Lo'o jua'a nguti lcaa quichi tonu nu ndi'i xa' chalyuu, cha' ndyi'u ti' Ni nchcubé Ni ji'i ngu' quichi tlyu bi'; tlyu tsa cha' ti' ngua'ni ycu' Ndyosi lo'o ngu' bi', cha' ñasi' tsa Ni ji'i ngu'. ²⁰ Ndyé nguliji yu'u lcaa yuu nu ntsu'u cla'be hitya, nguliji yu'u lcaa ca'ya cua jua'a ti; nga'aa na'a ngu' ji'i li'. ²¹ Cuati nde cua ndyalú tyo quee tonu ngua'ya lo yuu. Ti'i tsa bi'; ña'a cuayá' tu'ba kilo, tsa lo cua cuayá' ti'i ntsu'u sca ti yu'be tyo quee nu ndyalú hique ñati chalyuu li'. Lo'o jua'a tlyu tsa cha' cuxi nchcui' ngu' ji'i ycu' Ndyosi li'; lye tsa nguxlyú ngu' cha' hichu' Ni xqui'ya tyo quee bi', cha' tlyu tsa cña ndyu'ni Ni nde chalyuu.

17

Ndu'ni ñu'u tsa ngu' quichi tlyu ji'i lcaa ñati chalyuu

¹ Li' yaa sca xca ca slo na', sca ngu' tya'a nu cati tya'a xca nu ntucua ca'ña oro ya' bi'. Nchcui' lo'o na' li':

—Cuaa nu'u ca nde cha' culu'u na' jinu'u ñi'ya xcube' Ni ji'i ngu' quichi tlyu nu lye tsa ndyu'ni ñu'u ji'i ñati chalyuu; la cui' quichi tlyu laca su ntsu'u tyuu tya'a sta'a cacua ti to' quichi. ² Quiña'a tsa cha' suba' ndyu'ni ngu' nu laca loo nde chalyuu, cha' tyuu tsa tya'a jo'ó ntsu'u ji'i ngu' xqui'ya ngu' quichi tlyu bi'; jua'a ngunu'u tyiquee ñati tyucui ña'a chalyuu xqui'ya cha' suba' nu ndyu'ni ngu' bi'.

³ Li' ndyalo'o Xtyi'i ycu' Ndyosi 'na, ndyaa na' lo'o sca xca ji'i ycu' Ni ca ne' quixi' su ná ndi'i ñati. Ca bi' na'a na' su ntucua sca nu cuna'a hichu' sca na'ni nga'a, nu chiya'a tsa ña'a; hichu' ni' nscua quiña'a tsa cha' cuxi, nu ti' tsa nchcui' ji'i ycu' Ndyosi. Ntucua cati tya'a hique ni', cuati ntucua tii tya'a sata ni'. ⁴ Late' cuaa ña'a, late' nga'a catsi ña'a lacu' nu cuna'a bi'; chu' late' bi' ndacui quiña'a tsa chcu' tso'o lo'o quee ndubi lo'o xa' la quee nu quiña'a tsa nga'a. Ntucua sca tasa oro ya' nu cuna'a bi'; ne' bi' ntsu'u lcaa lo cha' cuxi, lcaa lo cha' suba' nu cua ngua'ni nu cuna'a bi' yaa nde chalyuu. ⁵ Nde tyacaa nscua sca xtañi nu cuna'a bi', pana ná ca cuayá' ti' na ji'i si ná nslo na xtañi bi': “Babilonia tonu laca re, cha' nde laca quichi tyi lcaa ñati nu ndyu'ni cha' suba' tyucui ña'a chalyuu”. Jua'a nscua nde tyacaa nu cuna'a bi'. ⁶ Li' na'a na' cha' lye tsa ndyu'ni nu cuna'a bi'; ñi'ya ndu'ni sca nu cu'bi, jua'a ndyu'ni nu cuna'a bi', xqui'ya cha' cua ndyujui bi' ji'i ñati ji'i ycu' Ndyosi, ndyujui ji'i ñati nu ná ntsii nchcui' liñi cha' ji'i Jesús nde chalyuu. Lo'o cua na'a na' ji'i nu cuna'a bi', quiña'a tsa cha' ngulacua ti' na' li'. ⁷ Lo'o li' ndacha' nu xca ji'i ycu' Ndyosi bi' 'na:

—¿Ni cha' laca ndube tsa ti' nu'u? —naci—. Culu'u na' jinu'u cua ña'a ca cha' tucui nu ntsu'u ji'i nu cuna'a nu ntucua chu' na'ni chiya'a ña'a jua, nu na'ni nu ntucua cati tya'a hique ni' lo'o tii tya'a sata ni'; culu'u na' jinu'u sca cha' nu ná nchca cuayá' ti' ñati ji'i —naci—. ⁸ Na'ni nu cua na'a nu'u jua, ngutu'u bi' nu ngua tya sa'ni la, nga'aa lu'ú bi' juani; pana cua ngulala ti tyu'ú ni' chaca quiya', masi nscua nde tyuquee quiñi bi', cha' tyaa ni' ca chalyuu talya su tye ni' cati ni' tsiya' ti —naci—. Cua ña'a ca ñati nu ná nscua xtañi lo quityi ji'i ycu' Ndyosi, quiña'a tsa cha' culacua ti' ngu' lo'o ña'a ngu' ji'i na'ni bi'; pana tya clyo lo'o tya lyiji xana chalyuu re, cua nscua xtañi ñati nu cua nda ycu' Ndyosi chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'i. Ngutu'ú na'ni bi' nu ngua tya sa'ni la, masi nga'aa lu'ú bi' juani; pana ña'a ti tya tyu'ú bi', masi chaca tya quiya'.

⁹ 'Ndi'ya ndyu'u cha' bi' si ca cuayá' ti' mā jilī —nacui xca 'na—. Nu cati tya'a hique na'ni bi' ni, bi' laca cati tya'a lo cuatī su nscua quichī tlyu nu lye tsa ndyu'ni ñu'u jilī chalyuu. Lo'o jua'a ndi' cati tya'a rey nu laca loo chalyuu. ¹⁰ Cua ndye cha' jilī ca'yu tya'a rey nu laca loo bi', jua'a ña'a ti tya ntucua chaca rey tya'a nu laca loo bi', lo'o jua'a tya lyiji tyu'u tucua chaca tya'a rey nu caca loo bi' nde loo la; pana xti ti tyempo tyilī bi' lo'o tyaa bi' chalyuu. ¹¹ Lo'o nu na'ni nu ngutu'ú nu ngua sa'ni bi', pana nga'aa lu'ú bi' juani, bi' laca tya chaca tya'a rey nu laca loo; ñi'ya laca loo nu cati tya'a rey bi' nde chalyuu, jua'a caca loo nu chaca rey bi' nde lo yuu chalyuu, cha' la cui' bi' laca nu cua tyaa ti ca bilyaa —nacui xca jna—.

¹² Lo'o na'a nu'u na'ni bi', cha' tii tya'a sata ni' ntucua hique ni', bi' laca tya tii tya'a rey nu tya lyiji caca loo chalyuu. Cua ntsu'u chacuayá' jilī ngu' bi', cha' caca ngu' loo masi chaca hora tya; stu'ba ti caca tlyu ngu' bi' lo'o nu na'ni chiya'a ña'a bi' li'. ¹³ Sca ti cha' nda'ya hique nu tii tya'a rey bi', cha' xtyucua ngu' jilī na'ni bi', cha' ta ngu' chacuayá' jilī ni'. ¹⁴ Xcui' xuu tya'a ngu' lo'o ycu' Ni, nu ñi'ya ña'a xlya' bi'; pana tyijiloo nu ñi'ya ña'a xlya' bi' jilī na'ni bi', lo'o jua'a tyijiloo ñati nu ndya'a lo'o Ni jilī ni', xqui'ya cha' laca ycu' Ni Xu'na lcaa ñati chalyuu, laca ycu' Ni loo la jilī lcaa ngu' nu laca loo nde chalyuu. Lo'o jua'a nu ñati jilī ycu' Ni ni, cua ngusubi Ni jilī ngu' bi'; na cua nguane Ni jilī ngu' bi', lo'o jua'a tso'o tsa ngusñi ngu' cha' jilī ycu' Ni —nacui xca 'na.

¹⁵ Tya nchcui' la nu xca jilī ycu' Ndyosi bi' lo'o na' li':

—Ñi'ya laca sta'a nu nscua cacua ti to' quichī tlyu bi', jua'a laca ñati chalyuu, cha' tsa tlyu ti lijya lcaa lo ñati chalyuu ca quichī bi'; ngutu'u ngu' tyucui ña'a chalyuu mala su ndi' ñati, nchcui' ngu' lcaa lo cha'cña nu nchcui' ñati chalyuu. ¹⁶ Lo'o lcaa rey nu laca nu tii tya'a sata na'ni chiya'a ña'a nu na'a ca ti nu'u, lo'o jua'a ycu' na'ni bi', lo'o ngu' bi' ca ti'f ti' ngu' ña'a ngu' jilī quichī tlyu bi'; xlyaá ngu' lcaa cha' tso'o nu ntsu'u jilī ngu' quichī bi', tyanu ngu' quichī jua'a ti li'. Taqui rey quichī bi' li', cua'ni tye ngu' jilī ngu' quichī bi'. ¹⁷ Cua ngua'ni ycu' Ndyosi cha' ca'ya cha' hique rey, bi' cha' cua'ni ngu' jua'a, cha' ta ngu' chacuayá' caca nu na'ni chiya'a ña'a loo, ña'a cuayá' tyu'u scua lcaa cha' nu nacui Ni cha' caca. ¹⁸ Nu cuna'a nu na'a nu'u ni, ñi'ya nti' nu quichī tlyu nu laca loo bi', jua'a laca nu cuna'a bi'; nclyo bi' cña jilī lcaa ngu' nu laca loo chalyuu.

18

Nguti quichī Babilonia

¹ Tiya' la li' na'a na' jilī chaca xca jilī ycu' Ndyosi lijya ca'ya nde lo yuu chalyuu; tlyu tsa chacuayá' ntsu'u jilī xca bi', lo'o jua'a ndubi tsa ña'a tyucui ña'a yu, ña'a cuayá' nda yu xee tyucui ña'a chalyuu. ² Cui' tsa nchcui' xca bi':

—Cua ndye cha' jilī quichī Babilonia bi' —nacui—, ndye quichī tlyu bi' nguti. Ca su nguti' quichī bi' cua tsubi' la, ca bi' laca to' tyi cuxee juani, masi tyi cuiñaja laca bi' juani. Ca bi' ntucua to' tyi lcaa lo cui' cuxi, lcaa lo na'ni cuityi nu ntucua lu'be nu chiya'a ña'a. ³ Tya sa'ni ngulu'u ngu' quichī bi' jilī lcaa ñati chalyuu cha' cua'ni ngu' cha' suba', cha' cua'ni tlyu ngu' jilī xa' jo'ó; lye ndatsaa ngu' bi' jilī ñati, cha' lo'o ngu' cua'ni ngu' cha' cuxi lo'o tya'a ñati. Suba' tsa ngua'ni lcaa nu laca loo chalyuu lo'o nguta'a ngu' nde quichī bi'. Ná tye chca cha' cuxi nu ngua'ni ngu' ca quichī bi', bi' cha' ngua jilī ngu' culiya' ngua'ni tsa ngu' ngana.

⁴ Li' xa' nguañi nchcui' sca ñati ca su ntucua ycu' Ndyosi, nchcui' lo'o ñati jilī ycu' Ni:

—Tyu'u clya cu'mā ñati 'na juani, tyu'utsu' mā nde quichī tlyu bi' —nacui Ni—. Ná ntsu'u cha' cua'ni stu'ba mā cha' lo'o ngu' bi', nu lo'o ndyu'ni ngu' cha' cuxi, cha' ná xcube' ycu' Ndyosi jilī mā stu'ba ti lo'o nu ngu' cuxi bi'. ⁵ Quiña'a tsa cha' cuxi ndyu'ni ngu' quichī bi'; hasta cua jlo ti' ycu' Ndyosi cha' ntsu'u tsa qui'ya jilī ngu', lo'o jua'a ndyi'u ti' Ni jilī cha' cuxi nu ndu'ni ngu'. ⁶ Xcube' Ni jilī ngu' bi' li'; la cui' ñi'ya lo'o cua nguxcube' ngu' jilī mā, jua'a xcube' Ni jilī ngu' bi', masi tucua quiya' ta Ni cha' ti'f jilī ngu' quichī bi'. Lye tsa ndyu'ni lya' ti' ngu' bi' jilī xa' ñati, bi' cha' cua'ni yala Ni cha' tucua quiya' xcube' Ni jilī ngu'. ⁷ Tso'o si chcube' ñati bi', tso'o si caca xñi' ti' ngu', cha' lye

tsa ndu'ni tyucuaa ti' ngu' lo'o tya'a ngu' xqui'ya cha' culiya' nu ntsu'u ji'i ngu'. Xcui' ndi'ya ntsu'u tyiquee ngu' bi': “Ñi'ya nti' ntucua rey, jua'a ntucua na”, nacui' ngu' ji'i tya'a ngu'. “Si'i ngu' ti'i laca na, ná nga'a cha' caca xñi'i ti' na”, nacui' ngu'. ⁸ Xqui'ya cha' jua'a ntsu'u tyiquee ngu', bi' cha' cua'ni Ni cha' sca ti tsá xñi lcaa quicha ji'i ngu', lcaa quicha nu nga'a cha' tyacua ji'i ngu' bi'. Cajaa ngu' xqui'ya quicha tlyu, xi'ya tsa ngu' cha' xñi'i ti' ngu', caca jbi'ña ji'i ngu', cuati jua'a tye quichi tyi ngu' tyaqui. Tlyu tsa cña nu ndu'ni ycui' Ndyosi nu Xu'na na, bi' laca Ni nu ndyu'ni cuayá' ji'i ngu' quichi tlyu bi'.

⁹ Cuna tsa lcaa ngu' nu laca loo chalyuu; xi'ya tsa ngu' lo'o ña'a ngu' tyatu sñii cha' ndyaqui quichi tlyu bi', cha' stu'ba ntsu'u cha' ji'i ngu' lo'o ngu' quichi bi'. Ndu'ni lya' ti' ngu' ji'i tya'a ñati ngu', lo'o jua'a suba' tsa ndu'ni ngu' lo'o ngu'. ¹⁰ Tyijyu' ti tsatu ngu' cha' tyutsii tsa ngu' lo'o ña'a ngu' cha' cati quichi bi':

—Ti'i tsa cu'ma juani, ngu' quichi Babilonia —nacui' ngu' li—. Tlyu tsa quichi tyi ma nquicha', sii tsa loo chalyuu su ngua loo quichi tyi ma; pana juani ni, sca hora ti ndye nchcube' ma.

¹¹ Lo'o jua'a lcaa ngu' culiya' nu ndi'i chalyuu, tya'na tsa cua'ni ngu'; xñi'i tsa caca tyiquee ngu' cha' nga'aa caja ñati nu cui'ya yu'ba ji'i ngu': ¹² nga'aa cui'ya ngu' oro ji'i ngu', masi plata, masi quee ndubi, masi tyaaca' quee ngati; nga'aa cui'ya ngu' late' ngati ji'i ngu', nu quiña'a tsa nga'a, masi late' cuaa ña'a, masi late' sera, masi late' nu ntsu'u tyuu tya'a color ji'i; jua'a lcaa lo yaca nu ñaa tyijyu', lcaa na ndya' lo'o tyijya sata ngati, masi na ndya' lo'o yaca nu quiña'a nga'a, masi na ndya' lo'o chcuá ngatsi, masi na ndya' lo'o chcuá ti, masi na ndya' lo'o quee tacalya ti, nga'aa cui'ya ngu' ji'i tsiya' ti; ¹³ jua'a canelya, lo'o lcaa lo xtyi'i nu tyu'u lo na cacu na, masi yana jo'ó nguxa' ti, masi yana jo'ó ycui' nu ngati ti, masi taná ji'i yaca mirra nu tyixi xtyi'i, nga'aa cui'ya ngu' ji'i; lo'o jua'a lcaa lo xa' la yu'ba nu ndujui' ñati, masi vino, masi setye nu tyu'u lo na cacu na, masi catyá xlyá, masi nscua', masi bata, masi xlyá, masi cuayu, jua'a carreta nu ntyojolaqui cuayu, masi msu nu ndy'ya ñati, masi tyucui ña'a tsaca ñati chalyuu na, nga'aa caca caya' bi'. ¹⁴ Chcui' ngu' nu ndujui' yu'ba bi' lo'o ngu' quichi bi' li':

—Cua ndye nguliji lcaa cha' tso'o nu ndacui tsa ti' ma ji'i; jua'a cua ndye cha' culiya' ji'na, cua ndye lcaa lo na nu tso'o ña'a ji'na —ñacui' ngu'—. Nga'aa quije cha' tso'o bi' ji'na juani.

¹⁵ Lo'o jua'a nu ngu' culiya' bi' ni, ngu' nu ngujui cha' culiya' ji'i lo'o ndyu'ni ngu' ngana nde lquichi bi', tyijyu' ti tsatu ngu', cha' tyutsii tsa ngu' ña'a ngu' lo'o cati quichi bi'; tya'na tsa cua'ni ngu', cha' xñi'i tsa ti' ngu' caca. ¹⁶ Lo'o li' ndi'ya chcui' ngu' bi':

—Ti'i tsa ma, cu'ma ngu' quichi re juani; tlyu tsa quichi tyi ma nquicha' —ñacui' ngu' culiya' li—. Tya sa'ni la xcui' late' ngati ña'a, lo'o late' cuaa ña'a, lo'o late' nu ntsu'u tyuu tya'a color nchcu' ngu' quichi tyi ma; xcui' chcuá oro, lo'o quee ndubi, lo'o tyaaca' quee ngati ndacui yane ngu', yane ya' ngu'. ¹⁷ Juani ni, sca hora ti nguna' lcaa cha' culiya' bi' ji'na —ñacui' ngu'.

Lo'o jua'a tyu lcaa nu nclya' yaca ni'i, lo'o ngu' nu ndyu'ni cña ne' yaca ni'i, lo'o ngu' nu nda caya' cha' tsa tyijyu' lo'o yaca ni'i bi', lo'o jua'a xa' ñati nu ndyiji ngana ji'i tyijyu' lo'o yaca ni'i bi'; tyijyu' ti tsatu ngu' bi', ¹⁸ xi'ya tsa ngu' lo'o ña'a ngu' tyatu sñii cha' ndyaqui quichi tlyu bi':

—Bilya ña'a na chaca quichi nu culiya' la, ñi'ya ngua culiya' tsa quichi re —ñacui' ngu' ji'i tya'a ngu'.

¹⁹ Li' cu' ngu' sñii yuu nde hique ngu', ñi'ya nu ndu'ni ngu' bi' lo'o xñi'i tsa ti' ngu'. Xi'ya tsa ngu' li':

—Ti'i tsa ma, cu'ma ngu' tya'a quichi tyi na juani, cha' tlyu tsa quichi tyi na nquicha' —ñacui' ngu' bi—. Tya sa'ni la culiya' tsa ngua lcaa na nu laca na xu'na yaca ni'i, nu ndya'a na lo'o yu'ba ji'i quichi bi' tyijyu'. ¿Ma caja cha' bi' juani? Sca hora ti nguna' lcaa cha' tso'o ji'na —ñacui' nu ndya'a lo'o yaca ni'i bi'.

²⁰ Pana cacha' na' ji'i ma juani, cu'ma nu ndi'i ca su ntucua ycui' Ndyosi nde cua, cua'ni ma cha' ca chaa tsa ti' ma lo'o tyalaa hora cati quichi bi'; lo'o jua'a cu'ma ñati chalyuu

nu ntsu'u cha' ji'i mā lo'o ycu'i Ndyosi, lo'o cu'mā ñati nu ngua'áloo Ni ji'i mā cha' cua'ni mā cña ji'i Ni, lo'o cu'mā nu laca mā tu'ba ji'i ycu'i Ndyosi cha' nchcui' Ni lo'o ñati, cua'ni mā cha' ca chaa tsa ti' mā cha' liñi tsa ndu'ni Ni lo'o xcube' Ni ji'i ngu' quichi' bi', xqui'ya cha' xña'a tsa ngua'ni ngu' bi' lo'o mā.

²¹ Lo'o li' yaa sca xca ji'i ycu'i Ndyosi nu tlyu tsa cña ngua'ni. Ngusicua xca bi' sca quee tonu nu lo scuii ti ña'a; ñi'ya ña'a sca quee ji'i molino, jua'a ña'a quee bi'. Ngu ji'i ndyaa nde lo hitya tyujo'o li'.

—La cui' jua'a caca ji'i quichi' Babilonia, quichi' tlyu bi' —nacui xca bi'—, cha' xlyú ngu' ji'i quichi' bi' ca lo yuu tsiya' ti; nga'aa ña'a ngu' ji'i quichi' bi' chaca quiya' li'. ²² Nga'aa cañi cula'á ngu' musca lquichi' bi' li'; masi sañi, masi yaca quii, masi cui'chcua, nga'aa cañi tsiya' ti cula'á ngu' ji'i chaca quiya'. Nga'aa caca tsiya' ti ngu' cuityi nu cuiñá ni'i ji'i mā, nu cuiñá yaca ji'i mā, ni nga'aa cañi tsiya' ti coo molino ca su nguti'i mā; ²³ nga'aa tyaca' tsiya' ti tyu'u xee toni'i ji'i ngu' quichi', nga'aa cañi chcui' ngu' cuañi' lo'o tya'a ngujui clyo'o ca ti ngu'. Tya sa'ni la ná ntsu'u ngu' culiya' tyucui ña'a chalyuu ñi'ya nu culiya' cu'mā quichi' bi'; pana cua nñilo'o mā ji'i quiña'a tya'a ñati chalyuu, xqui'ya cha' tlyu tsa cha' cucha'a nchca ji'i mā.

²⁴ Bi' cha' cua nchcubi' ycu'i Ndyosi ji'i ngu' quichi' Babilonia bi', xqui'ya cha' cua nquijeloo ji'i Ni qui'ya nu ntsu'u ji'i ngu' bi'; tyucui ña'a chalyuu cua ndyujuii ngu' bi' ji'i jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji'i ycu'i Ndyosi, lo'o jua'a cua ndyujuii ngu' bi' ji'i xa' la ñati chalyuu nu ntsu'u cha' ji'i lo'o Ni.

19

¹ Tiya' la xi ndyuna na' nchcui' ñati nu ndi'i tsa tlyu ti ca su ntucua ycu'i Ndyosi. Ndi'ya nchcui' ngu' li':

Cua'ni tlyu na ji'i ycu'i Ndyosi, cha' nchca ji'i Ni cua'ni lyaá Ni ji'i ñati.

Cua'ni chi' na loo ycu'i Ndyosi, cha' nchca ji'i Ni cua'ni Ni lcaa lo cña tsiya' ti.

² Chañi tsa laca lcaa cha' nu nchcui' ycu'i Ni lo'o ñati, liñi tsa ndyu'ni cuayá' Ni ji'i ñati chalyuu.

Cua nchcubi' Ni ji'i ngu' quichi' tlyu nu lye tsa ngua'ni ñu'u ji'i chalyuu, xqui'ya cha' suba' nu ndyu'ni ngu' lo'o tya'a ngu';

jua'a nchcubi' Ni ji'i ngu' bi', xqui'ya cha' cua ndyujuii ngu' ji'i ñati nu ndyu'ni cña ji'i ycu'i Ni.

³ Tya chaca quiya' cui' nchcui' ngu' li':

—Cua'ni tlyu na ji'i ycu'i Ndyosi. Nga'aa tye cha' tyatu sñii ca su ndyaqui quichi' tlyu bi'.

⁴ Li' nguxana nu calaa ntucua jacua tya'a ngu' cusu' bi', la cui' jua'a nguxana nu jacua tya'a na'ni tacati, ndyaa stii ngu' lo yuu nde loo su tlyu su ntucua ycu'i Ndyosi; ngua'ni tlyu ngu' ji'i ycu'i Ni. Ndi'ya nchcui' ngu' bi':

—Jua'a caca cha' lacua. Cua'ni tlyu na ji'i ycu'i Ni —nacui ngu' lo'o tya'a ngu'.

⁵ Li' nguañi nchcui' sca ñati ca su ntucua yaca xlya tlyu:

Lcaa tya'a na nu ndu'ni na cña ji'i ycu'i Ni, cua'ni tlyu na ji'i Ni juani;

lcaa na lo'o tya'a na nu ndube tsa ti' na ji'i Ni,

masi cuañi' na, masi ngusu' na, cua'ni tlyu na ji'i ycu'i Ni.

Ta'a ngujui clyo'o ycu'i yu nu ngujui lo crusi xqui'ya na

⁶ Quiña'a tsa ñati nguañi nchcui' tsa tlyu ti li'. Ñi'ya ndañi ndyalú sca sta'a clyaa to' quee jaa' su cua' tsa ndyalú hitya, ñi'ya ndañi lo'o cui' tsa nchcui' tyi'yu, jua'a nguañi lo'o nchcui' ñati quiña'a bi', ngua ti' na'. Ndi'ya nchcui' ngu' li':

Cua'ni tlyu na ji'i ycu'i Ndyosi nu Xu'na na, nu lcaa lo cña nchca ji'i Ni ndu'ni Ni, nacui ngu' ji'i tya'a ngu'.

Cua nguxana Ni, laca Ni loo ji'na juani;

⁷ bi' cha' tso'o tsa caca tyiquee na, ca chaa ti' na juani, cua'ni chi' na loo ycu'i Ni.

Cua ndyalaa tsá cha' caca clyo'o ycu'i yu nu ngujui lo crusi cuentya ji'na.

Lo'o lcaa na, ñatī nu ngusñi cha' jī' Ni nde chalyuu,
laca na ñi'ya si laca na cuxi jī' yu, masi tsa tlyu ti na sca tyempo ti.
Cua ngua'ni cho'o na ñi'ya si caja clyo'o na lo'o ycuī' yu, nacui' ngu'.

⁸ Cua nda Ni late' lubii nu ngatī tsa ña'a, nu tso'o tsa ña'a cha' cacu' na.

Lcaa cña tso'o nu ngua'ni ngu' bi' nde chalyuu xqui'ya cha' ngusñi ngu' cha' jī' ycuī'
Ni, bi' laca ñi'ya ña'a ste' ngu' nu tso'o tsa ña'a bi'.

⁹ Nhcui' nu xca jī' ycuī' Ndyosi bi' lo'o na' li':

—Sca clya nu' cha' re lo quityi —nacui'—: “Tso'o ntsu'u tyiquee ñatī nu nguane na'
jī' cha' tsa su caja clyo'o lo'o yu nu ngujuī lo crusi cuentya jī' ngu'”, nacui' Ni. La cui'
cha' liñi nu nda ycuī' Ndyosi lo'o ñatī laca cha' bi' —nacui' xca bi' jna'.

¹⁰ Li' ngutu sti' na' ngustii na' nde loo su ndu xca bi', cha' cua'ni tlyu na' jī' ngua ti'
na', pana nga'aa nda bi' chacuayá' na:

—Nga'aa cua'ni nu' jua'a lo'o na' —nacui' nu xca bi' na—. La cui' tya'a ndyu'ni na
cña jī' ycuī' Ni laca na. La cui' tya'a na' laca lcaa cu'ma nu ngusñi tso'o ma cha' tso'o nu
cua nda Jesús lo'o ma. Jī' ycuī' Ndyosi cua'ni tlyu nu' tso'o la —nacui' xca jna'.

Nu cha' tso'o nu nda Jesús lo'o ñatī, la cui' cha' laca nu nda ycuī' Ndyosi lo'o ñatī nu
laca tu'ba jī' Ni.

Nu ntucua chu' sca cuayu ngatī

¹¹ Lo'o li' na'a na' cha' ntucua yaala to' tyuu ni' ca su ntucua ycuī' Ndyosi; ca bi' ndu
sca cuayu ngatī, jua'a ntucua sca ñatī hichu' ni'. Nacui' lcaa ngu' ca su ntucua ycuī' Ndyosi
cha' ñatī tso'o laca nu bi', cha' chañi tsa laca cha' nu nhcui' Ni lo'o ñatī. Liñi tsa cha' nu
nda Ni lo'o ndyu'ni cuayá' Ni jī' ñatī. Liñi tsa ndu'ni Ni lo'o ñatī lo'o ndya'a Ni cusuu.

¹² Nu xee cloo Ni ni, tso'o tsa ngulane xee ñi'ya laca lo'o cua tsa ndyatū quii'. Lo'o jua'a
tyuu tya'a sne' oro ntucua lo xlya hique Ni. Cua nscua sca xtañi Ni hichu' Ni nu ndacha'
ñi'ya laca cña nu ndu'ni Ni. Ná taca jī' xa' ñatī ñacui' ngu' ñi'ya ndyu'u cha' jī' xtañi
bi', cha' sca ti ycuī' Ni nslo Ni ñi'ya ndyu'u xtañi bi'. ¹³ Ndi'ya nhcui' ngu' jī' Ni: “La
cui' nde laca cha' nu cua nda Ni lo'o ñatī”. Tyucui' ña'a lo ste' Ni ndu'u tañi. ¹⁴ Lo'o lcaa
ñatī nu ndi' ca su ntucua ycuī' Ndyosi, tsa tlyu ti ndya'a ngu' lo'o Ni macala su tsa Ni
cha' cusuu; ntucua ngu' hichu' cuayu ngatī, jua'a lacu' ngu' late' ngatī nu lubii tsa ña'a.

¹⁵ Liñi tsa cha' nu ndyu'u tu'ba Ni lo'o nda Ni cha' lo'o ñatī chalyuu. Lo'o jua'a tatsaa Ni
jī' ñatī tyucui' ña'a chalyuu cha' taquiya' ngu' cha' jī' Ni. Lye tsa culo Ni cña jī' ngu',
jua'a xcube' Ni jī' ñatī cuxi; ñi'ya laca lo'o satá ngu' si'yu losu' tyixi ne' sca pilya quee nu
tlyu xi cha' tyu'u hitya si'yu bi', la cui' jua'a xcube' Ni jī' ñatī bi', xqui'ya cha' ñasi' tsa
ycuī' Ndyosi jī' ngu', ycuī' Ni nu nchca jī' ndu'ni Ni lcaa lo cña. ¹⁶ Tsaca xtañi Ni nscua
lo late' lo tyiquee Ni, lo'o jua'a la cui' ti cha' nscua lo late' nde chu' Ni: “Nu nde laca Rey
nu chañi ca, nu nde laca Xu'na ñatī nu chañi ca”. Jua'a nhcui' cha' nu cua nscua lo late'
jī' Ni.

¹⁷ Lo'o li' na'a na' su ndu sca xca jī' ycuī' Ndyosi nde cua, nu cui' tsa nxi'ya jī' lcaa
na'ni lu'be nu ndyacui' cla'be nde cua jua:

—Cuaa clya ma cha' tyu'u ti' ma ca su ndyu'ni ycuī' Ndyosi sca ta'a nu tlyu tsa. ¹⁸ Cuaa
clya ma cha' cacu ma cuaña' lcaa jyo'o ñatī, masi rey, masi capitán, masi sendaru, masi
cuaña' cuayu, masi cuaña' ñatī nu cua ntyucua hichu' ni' bi'; lo'o jua'a cuaña' lcaa lo
ñatī, masi msu nu ngüi'ya ñatī ti, masi msu nu nguti' tso'o ti, masi ngu' cusu', masi ngu'
cuañi', cuaa clya ma cha' cacu ma jī'.

¹⁹ Lo'o li' na'a na' cha' ndyu'u ti' nu na'ni chiya'a ña'a bi' lo'o lcaa ngu' nu laca loo
nde chalyuu, lo'o jua'a taju ñatī cusuu jī' ngu'; cua ndyu'u ti' ngu' lo'o tya'a ngu' cha'
cua'ni ngu' cusuu lo'o nu ntucua hichu' cuayu ngatī bi', jua'a lo'o taju ñatī jī' Ni. ²⁰ Nxuu
tya'a ngu', lo'o li' ngua nu na'ni chiya'a ña'a bi' preso; lo'o jua'a nu cuiñi nu ndu'ni cha'
tu'ba jī' ycuī' Ndyosi laca, lo'o bi' ngua preso. La cui' nu cuiñi bi' ngua'ni cha' tlyu ca
slo na'ni bi' tya tsubi' la, cha' xcutsii jī' ñatī; cua ngüñilo'o bi' jī' lcaa ñatī, bi' cha' nda
ngu' chacuayá' chca'a cuayá' jī' na'ni chiya'a ña'a bi' nde tyacaa ngu', jua'a ngua'ni tlyu
ngu' jī' lcuī' jī' ni' li'. Lo'o li' nhcuaa ycuī' Ndyosi jī' nu na'ni chiya'a ña'a bi' lo'o nu

cuiñi bi', ndyaa ngu' ña'a lu'ú ti ngu' nde lo tayu' su ntsu'u quii' tlyu nu ti'í tsa ndyumi' ngu' cha' lo'o yuu sufri ndyaqui. ²¹ Nu ntucua hichu' cuayu ngati' bi' ni, ndyujuii Ni ji'i lcaa taju ñati' cusuu ji'i nu xña'a bi'; jua'a ndyujuii Ni ji'i ngu' nu ngua'ni cusuu lo'o lcaa cha' nu ndyu'u tu'ba Ni. Nguaalá' tsa ti' na'ni nu ndyacu' nde cua' bi', cha' cua ndyacu ni' cuaña' ñati' ngujuii bi' li'.

20

Ndi'i nu xña'a ndyaaca' preso sca mil yija

¹ Lo'o li' na'a na' cha' lijya ca'ya chaca xca' nu ngutu'u yaa nde cua' ca su ntucua ycu' Ndyosi. Ya' xca' ndacui ya' ji'i to' tyuquee ca su ndi'i nu cuiñaja, jua'a ndyi'ya yu sca carena tyucui' cu' lijya yu. ² Li' ndaya' xca' bi' ji'i nu cuaña tlyu, la cui' cuaña laca nu ndi'i chalyuu tya sa'ni, la cui' nu xña'a nu naa Satanás laca bi'. Tachaa ngusca' xca' bi' ji'i nu xña'a bi' lo'o carena ña'a cuayá' talo sca mil yija ndyaaca'. ³ Ntucua ya' xca' bi' ji'i nu cuaña bi' ndyaa nde ne' tyuquee; li' ngua'a xca' ya' to' tyuquee, cuati ngua'a sello nguiña' to' tyuu, cha' nga'aa tyu'u nu cuaña bi', cha' ná taca ñilo'o bi' ji'i ñati' chalyuu ña'a cuayá' tye tyu'u scua sca mil yija. Pana lo'o cua ndye yija bi', li' nscua cha' tyu'u bi' tya xi tya tyempo cha' tya cua'ni la cha' cuxi.

⁴ Lo'o li' na'a na' su ntucua tyuu tya'a yaca xlya tlyu. Ndyuloo na' ji'i ngu' nu ntucua lo yaca xlya bi', cha' laca ngu' nu ntsu'u chacuayá' ji'i cua'ni cuayá' ji'i ñati' chalyuu. Laja ngu' nu ntucua bi' na'a na' ji'i ñati' chalyuu nu cua ndyujuii tya'a ñati' ji'i, xqui'ya cha' ná ntsii ngu' cacha' liñi ngu' cha' tso'o ji'i tya'a ñati, cha' nu cua nda Jesús lo'o na cuentya ji'i ycu' Ndyosi Sti yu. Ná ngua'ni tlyu jyo'o bi' ji'i na'ni chiya'a ña'a bi', la cui' ti ná ngua'ni tlyu ngu' ji'i lcu' ji'i na'ni bi', jua'a ná ngua'a cuayá' na'ni bi' nde tyaca' ngu', nde chu' ya' ngu'; cua ndyu'ú ngu' bi' chaca quiya', lo'o juani laca ngu' cña lo'o Cristo ca su ntucua ycu' Ndyosi ña'a cuayá' tyu'u scua sca mil yija. ⁵ Jyo'o nu cua na'a na' ni, bi' jyo'o laca nu cua ndyu'ú chaca quiya' yala la, cha' xa' la jyo'o ñati' chalyuu, tya lyiji tyu'ú ngu'; ña'a cuayá' tya'a sca mil yija, ca li' tyu'ú nu xa' la ngu' bi' chaca quiya'. ⁶ Tso'o tsa caca tyiquee ñati' nu yala la tyu'ú chaca quiya', cha' ñati' ji'i ycu' Ndyosi laca ngu' bi'; ná ntsu'u cha' chcube' ngu' bi' tsiya' ti lo'o tyaa lcaa ñati' cuxi nde chalyuu talya, nu lo'o cua ndye lcaa cha'. Cua'ni ngu' bi' cña ji'i ycu' Ndyosi; la cui' jua'a cua'ni ngu' cña ji'i Cristo, cha' stu'ba ti caca ngu' loo lo'o Cristo ña'a cuayá' tyu'u scua sca mil yija.

⁷ Lo'o tye nu sca mil yija bi', li' tyu'u Satanás ne' chcu' su ngutu'ú yu nchcube' yu, ⁸ tsa laja ti nu Satanás bi' xi cha' cñilo'o yu xi ji'i lcaa ñati' tyucui ña'a chalyuu, lcaa tya'a cusuu ycu' Ndyosi; ngu' Gog lo'o ngu' Magog laca ñati' bi'. Ñi'ya nu ná caca ji'na culacua na ni lcu' tya'a satya yusi ndi'i to' tyujo'o, jua'a ná caca culacua na ni tsa lo cua tya'a ñati' nu xuti'i Satanás ji'i cha' xuu tya'a ngu' lo'o ycu' Ndyosi. ⁹ Li' tyu'u ñati' ji'i Satanás tyaa ngu' tyucui ña'a lo yuu chalyuu. Tyanu ngu' ty'i ca chu' su ndi'i taju ñati' ji'i ycu' Ndyosi li'; lo'o jua'a quixii ngu' ty'i ca to' quichi' tlyu nu tyaca'a tsa ji'i ycu' Ni, cha' cua'ni tye ngu' ji'i ñati' ji'i ycu' Ndyosi, nti' ngu'. Li' tyalú slu quii' nu ngutu'u ca nde cua', tyalú su ndi'i ngu' bi', tye ngu' tyaqui' ngu'. ¹⁰ Lo'o li' tyucua ya' Ni ji'i nu xña'a nu ngüñilo'o ji'i ngu' tya clyo, tyalo'o Ni ji'i lo tayu' su ntsu'u quii' ndyaqui' lo'o yuu sufri; la cui' se'i laca su cua nchcu' Ni ji'i nu na'ni chiya'a ña'a bi', su cua nchcu' Ni ji'i nu cuiñi nu nacui' cha' tu'ba ji'i ycu' Ndyosi laca. Tsa lo'o talya ná tye cha' ti'í tsa chcube' ngu' ca bi'.

Nu lo'o ndyu'ni cuayá' Ni ji'i ñati' lo'o cua ndye chalyuu

¹¹ Lo'o li' na'a na' cha' ntucua sca ñati' tlyu lo sca yaca xlya tlyu nu ndubi tsa ña'a. Li' nguti' lcaa chalyuu, jua'a nguti' lcaa ca na nu ntsu'u nde cua, nu lo'o ndu'u tucua ycu' Ni; nga'aa tyaca' tsiya' ti ma nde su nguliji yu'u chalyuu bi'. ¹² Lo'o li' na'a na' cha' ca bi' ndi'i lcaa ñati' nu cua ngujuii, masi ngu' cusu', masi ngu' cuañi', ndi'i ngu' nde loo yaca xlya su ntucua tlyu ycu' Ni. Cua nchcana quityi li', lo'o jua'a cua nchcana nu chaca quityi bi'; lo quityi bi' cua nscua xtañi ñati, lcaa ñati' nu cua ngujui chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'i, cha' cua ndyu'ú ngu' chaca quiya'. Li' cuentya ji'i quityi nu nguscua ycu'

Ni, ngua'ni cuayá' Ni jí'í lcaa ñatí nu cua ngujuii bi', cha' lo quityi bi' cua laca nscua lcaa cña nu ngua'ni ngu' lo'o yaa ngu' chalyuu. ¹³ Li' chaca quiya' ndyu'ú ñatí nu cua ngujuii lo hitya tyujo'o, jua'a chaca quiya' ndyu'ú ñatí nu ndyalo'o La Muerte jí'í, jua'a chaca quiya' ndyu'u xa' la jyo'o ca su nga'a cha' tsaa ngu' lo'o ndyijii ngu'; lcaa ngu' bi' ndu'u ngu' lijya ngu'. Li' ngua cuayá' jí'í lcaa ngu' cuentya jí'í lcaa cña nu ngua'ni ngu' lo'o yaa ngu' chalyuu. ¹⁴ Li' nguxcuaa Ni jí'í La Muerte, lo'o jua'a nguxcuaa Ni chalyuu su nguti'í jyo'o bi', ndyaa bi' nde lo tayu' su ntsu'u quii' tlyu ndyaquí. Lcaa nu ndyaa ca lo tayu' bi' ni, cua ndyaa ngu' chalyuu talya, cua ndye cha' ngujuii ngu' bi'; nga'aa tyu'ú ngu' bi' tsiya' ti. ¹⁵ Lo'o li' xcuaa Ni jí'í cua ña'a ca ñatí nu ná nscua xtañi lo quityi jí'í ycuí' Ni, tyaa ngu' nde lo tayu' ca su ntsu'u quii' bi', cha' ndacha' quityi bi' tilaca laca ñatí nu ná nga'a cha' tye chalyuu jí'í.

21

Cua ndye ndya' chalyuu cucui

¹ Lo'o li' na'a na' cha' cua ndyaca cucui tyucui ña'a nde cua, cua ndye ndya' chaca ba'a chalyuu cucui. Nguliji yu'u lcaa na nu ntsu'u nde cua tya tsubi' la; jua'a chalyuu cusu' re, jua'a tyucui ña'a tyujo'o, nguliji yu'u bi', nga'aa ña'a na' jí'í tsiya' ti. ² La cui' Juan laca na', lo'o li' na'a na' cha' cua nscua chaca quichi Jerusalén cucui. Lubii tsa ña'a quichi bi' juani; nde su ntucua ycuí' Ndyosi ngutu'u quichi bi', ngua'ya nde lo yuu cucui. Tyucui ña'a quichi cua ngalya' tso'o; tso'o tsa ña'a bi', ndubi tsa ña'a bi'. Ñi'ya ña'a sca cuxii jí'í ñatí, nu tso'o tsa ña'a ste', jua'a tso'o tsa ña'a quichi cucui bi'. ³ Cui' tsa nchcui' sca nu ndu cacua ti su tlyu ca su ntucua ycuí' Ndyosi li':

—Ca juani ntucua tyi ycuí' Ndyosi la cui' ca su ndi'í ñatí nu ngusñi cha' jí'í Ni nde chalyuu. Tyi'í ycuí' Ni ca su ndi'í ñatí jí'í Ni li'; jua'a caca ngu' bi' ñatí jí'í ycuí' Ni, caca ycuí' Ni loo jí'í ngu' bi' li'. ⁴ Lo'o li' cua'ni ycuí' Ndyosi cha' nga'aa xi'ya ngu' nu ndyunaa tsa tya tsubi' la —nacuí nu nchcui' bi'—. Nga'aa ntsu'u cha' cajaa ñatí li', nga'aa ntsu'u cha' ca xñi'í ti' ngu', nga'aa xi'ya ngu', ni nga'aa tyacua cha' ti'í jí'í ngu' li'; cua ndye lcaa cha' nu ngua jí'í ngu' lo'o nguti'í ngu' chalyuu cusu' —nacuí nu nchcui' bi'.

⁵ Nchcui' ycuí' nu ntucua lo yaca xlya tlyu bi' li':

—Ña'a ma ya'a ñi'ya nu caca juani. Xa' cuiñá cui na' lcaa na nu tyu'u nde chalyuu cucui —nacuí Ni.

Chaca cha' nchcui' Ni lo'o na' li':

—Sca clya nu'u cha' nu nchcui' na' lo quityi; chañi tsa laca cha' bi', taca jlya ti' ma jí'í.

⁶ Li' nchcui' Ni lo'o na' chaca quiya':

—Jua'a caca lacua. Ñi'ya nti' letra A —nacuí Ni—, jua'a nguxana lcaa cha' lo'o na'; ñi'ya nti' letra Z, jua'a tye lcaa cha' lo'o na' —nacuí Ni—. Xlya'be ti ta na' na co'o ñatí nu jña tsa cha' bi' 'na; nu na co'o ngu' bi', tyu'u bi' ca su tyu'u lcaa cha' tso'o nu ta na' jí'í ngu' cha' cua'ni cu'ú cresiya jí'í ngu'. ⁷ Ndi'ya caca jí'í ñatí nu tyijiloo jí'í nu xña'a ña'a cuayá' tye chalyuu; cua'ni tlyu ngu' bi' 'na cha' na' laca ycuí' Ndyosi cuentya jí'í ngu', lo'o jua'a caca ngu' bi' sñi' na'. ⁸ Pana lcaa ñatí nu ntsii tsa cha' tyu'u cha' jí'í lo'o na', jua'a ñatí nu ná ndaquiya' jna' tsiya' ti, jua'a nu chiya'a tsa ndu'ni, jua'a nu ndujuii jí'í tya'a ñatí, jua'a nu ndu'ni suba' lo'o nu cuna'a, jua'a nu cucha'a, jua'a ñatí nu jlya tsa ti' jí'í cha' cucha'a, jua'a ñatí nu ndu'ni tlyu jí'í lcuí jo'ó, jua'a nu cuiñi, lcaa ngu' bi' tyaa ngu' ca lo tayu' tlyu ca su ntsu'u quii' nu ndyaquí lo'o yuu sufri. Lcaa ngu' nu cua ndyaa nde tayu' bi' ni, cua ndyaa ngu' nde chalyuu talya; cua ndye cha' ngujuii ngu' tsiya' ti li'.

Quichi Jerusalén cucui

⁹ Ndyalaa sca xca jí'í ycuí' Ndyosi ca slo na' li'; la cui' tya'a yu laca lo'o nu tya tyacati tya'a xca bi', ngu' nu ntucua ca'ña oro ya', nu ntsu'u cati tya'a quicha bi'. Bi' quicha caca lo'o cua tye ti chalyuu. Nchcui' xca bi' lo'o na' li':

—Cuaa clya nu'u ca nde cha' culu'u hi' ñi'ya ña'a quichi tlyu ca su tyaa ma, lcaa cu'ma nu ntsu'u cha' jí'í ma lo'o nu ñi'ya ña'a xlya' bi'. Tso'o tsa ña'a quichi bi'.

¹⁰ Li' ngua tii na' cha' ngua'ya Xtyi'i ycuil' Ndyosi tyucui ña'a loo na'. Ndyalo'o xca bi' 'na ca lo sca ca'ya nu cua tsa, ca lo xlya ca'ya tsiya' ti; ca bi' ngulu'u yu 'na ñi'ya ña'a quichi Jerusalén cucui. Lubii tsa ña'a quichi bi', cha' nde su ntucua ycuil' Ndyosi ngutu'u quichi bi', ngua'ya nde lo yuu. ¹¹ Tso'o tsa ña'a xee nu ntucua lo quichi bi', cha' xee ji'i ycuil' Ndyosi laca bi'. Ndubi tsa ña'a tyucui ña'a quichi bi'; ñi'ya ña'a sca quee ndubi, ñi'ya laca quee jaspe, jua'a ña'a xee nu ntucua lo quichi bi'. ¹² Cua tsa lo'o nu ntsu'u ca to' quichi bi', pana cua laca ntucua yaala ti tii tyucuaa tya'a tolo'o; sca xca ji'i ycuil' Ndyosi ndu cua scaa tolo'o bi'. Chu' quee nu ntucua nde que tolo'o bi' nscua xtañi nu tii tyucuaa tya'a taju ñati ngu' Israel, cha' bi' ñati laca nu cua ngusubi ycuil' Ndyosi ji'i tya clyo lo'o nguxana cha' ji'i ycuil' Ni; scaa xtañi ngu' nscua nde que scaa tolo'o. ¹³ Sna tya'a tolo'o ntucua sca la'a to' quichi: nde la'a su ntyucua cuichaa ntucua sna tya'a tolo'o bi', nde la'a su ndyaa cuichaa ntucua tya xna tya'a tolo'o, chaca la'a ntucua chaca tya xna tya'a tolo'o, chaca la'a nde sii', la cui' jua'a ntucua tya xna tya'a tolo'o. ¹⁴ Tii tyucuaa tya'a quee tonu ntsiya quiya' lo'o; jua'a hichu' quee bi' cua nscua xtañi nu tii tyucuaa tya'a ngu' nu ngua'alo' nu ñi'ya ña'a xlya' bi' cña ji'i ngu', nu cua'ni ngu' cuentya ji'i ycuil' Ni.

¹⁵ Ya' xca nu cua nchcui' lo'o na' ntucua sca chcuá oro, cha' xñi yu cuayá' ji'i quichi tlyu bi', jua'a ji'i tolo'o bi', jua'a ji'i lo'o nu ntsu'u to' quichi. ¹⁶ Stu'ba tsa ña'a quichi bi'; jacua jyaca ntsu'u ji'i tsiya' ti, jua'a stu'ba cuayá' cu' lo'o cuayá' loo. Li' ngusñi xca cuayá' ji'i ycuil' quichi tlyu bi' lo'o cuayá' oro ji'i; tucua mil ntucua tucua siyento kilómetro cuayá' tyucui sca la'a, la cui' jua'a cuayá' loo, la cui' jua'a cuayá' cua quichi tlyu bi'. ¹⁷ Li' ngusñi xca bi' cuayá' ji'i lo'o ji'i quichi, cha' snayala ntucua jacua metro cuayá' cua bi'. Ñi'ya laca cuayá' chcuá nu cua'nijo'o ji'na nde chalyuu, la cui' jua'a ña'a cuayá' chcuá nu ngua'nijo'o ji'i xca bi', nu lo'o ngusñi yu cuayá' ji'i quichi.

¹⁸ Cua ndya' lo'o ji'i quichi bi' lo'o quee jaspe, sca quee nga'a nu ndubi tsa ña'a, pana lo'o xcui' oro tsiya' ti ndya' ycuil' quichi bi', nu ndubi ña'a ñi'ya ndubi caatya. ¹⁹ Cua ngalya' laca lo quee ndubi nu ntsu'u chalyuu chu' quee tonu nu ntsu'u quiya' lo'o ji'i quichi: cua ngalya' quee nu ntucua clyo nu ntsu'u quiya' lo'o, lo'o quee jaspe; cuati ngalya' quee nu nchca tyucuaa nu ntsu'u quiya' lo'o, lo'o quee zafiro, sca quee azul ña'a; cuati ngalya' quee nu nchca tyuna nu ntsu'u quiya' lo'o, lo'o quee ágata; cuati ngalya' quee nu nchca jacua nu ntsu'u quiya' lo'o, lo'o quee esmeralda, sca quee nga'á ña'a; ²⁰ cuati ngalya' quee nu nchca ca'yu nu ntsu'u quiya' lo'o, lo'o quee ónice; cuati ngalya' quee nu nchca scuá nu ntsu'u quiya' lo'o, lo'o quee cornalina, sca quee nga'a ña'a; cuati ngalya' quee nu nchca cati nu ntsu'u quiya' lo'o, lo'o quee crisólito, sca quee ngatsi ña'a; cuati ngalya' quee nu nchca snu' nu ntsu'u quiya' lo'o, lo'o quee berilo, sca quee nga'á tsa ña'a; cuati ngalya' quee nu nchca caa nu ntsu'u quiya' lo'o, lo'o quee topacio, sca quee ngatsi tsa ña'a; cuati ngalya' quee nu nchca tii nu ntsu'u quiya' lo'o, lo'o quee crisoprasa; cuati ngalya' quee nu nchca tii chaca nu ntsu'u quiya' lo'o, lo'o quee jacinto, chaca nu azul ña'a; cuati ngalya' quee nu nchca tii tyucuaa nu ntsu'u quiya' lo'o, lo'o quee amatista. Bi' laca laca quee ndubi nu cua ngalya' quiya' lo'o ji'i quichi. ²¹ Cua ndya' ca ta'a tii tyucuaa tolo'o ji'i quichi lo'o quee ndubi nu ngati ña'a, nu naa quee perla; tii tyucuaa tya'a quee ngati laca bi', sca ti quee ngati bi' ngua'nijo'o ndya' sca tolo'o. Xcui' oro tsiya' ti nscua laja calle quichi bi'; ñi'ya ña'a ndubi caatya, jua'a ña'a ndubi calle bi'.

²² Ná ntucua laa ca quichi bi', ná na'a na' cha' ntucua bi' tsiya' ti. Tso'o cha' ntucua ycuil' Ndyosi nu Xu'na na quichi bi', ycuil' Ni nu nchca ji'i ndu'ni Ni laca lo cña; la cui' jua'a ntucua nu ñi'ya ña'a xlya' bi'. Bi' cha' ni sca laa nga'aa nti' quichi bi'. ²³ Nga'aa cua'nijo'o xee cuichaa cuentya ji'i quichi bi', la cui' jua'a nga'aa nti' cha' quiji' xee co' lo. Tso'o tsa ña'a xee quichi bi', xqui'ya cha' lubii tsa xee nu nda ycuil' Ndyosi, jua'a lubii tsa xee su ntucua nu ñi'ya ña'a xlya' bi'; ²⁴ bi' laca nu ta xee su tya'a ñati tyucui ña'a chalyuu cucui. Lo'o jua'a ntsu'u xi ngu' nu laca loo chalyuu nu tyalaa ca quichi tlyu bi', tyalo'o ngu' ji'i laca cha' tso'o nu ntsu'u ji'i ngu' ca bi'. ²⁵ Laca tsa tsiya' ti tyucua yaala tolo'o ji'i quichi bi'; ná tyacu' chca bi', cha' ná caca talya ca bi'. ²⁶ Laca cha' culiya', laca cha' tso'o nu ntsu'u ne' cresiya ji'i ñati, tyaa cha' bi' nde quichi tlyu bi'; ²⁷ pana ni sca cha' cuxi ná

taca tyatí quichi bi'. Lcaa ñati nu ndu'ni suba' lo'o nu cuna'a, jua'a ngu' cuiñi, ná caja chacuayá' tyatí ngu' ca quichi bi'; ñati nu ntsu'u xtañi lo quityi nu ntucua ya' nu ñi'ya ña'a xlya' bi', nu ndacha' tilaca laca nu ná nga'a cha' tye chalyuu ji'i, bi' ti ñati laca nu caja chacuayá' ji'i tyalaa ca quichi bi'.

22

¹ Lo'o li' ngulu'u xcā 'na mala nxna sta'a ji'i ycuí' Ndyosi, sta'a bi' laca nu nda chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'na. Lubii tsa ña'a su nxna hitya sta'a bi'. Nde su tlyu su ntucua ycuí' Ndyosi, nde su ntucua nu ñi'ya ña'a xlya' bi', ca bi' ntsu'u suu sta'a bi'; ² nxna lijya sta'a nde calle tlyu nu nscua cla'be quichi bi'. Tyucuaa tsu' sta'a bi' ndu sca yaca; lo'o si'yu nu nda yaca bi' ni, bi' laca nu ta chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'na. Tii tyucuaa quiya' nda yaca bi' si'yu chu' sca yija, sca quiya' ndyu'u si'yu yaca bi' sca co'. Tso'o tsa jo'o ndu'ni laca' yaca si'yu bi', ná ca quicha na lo'o cacu na ji'i. ³ Pana lquichi bi' nga'aa caja cha' ti'í ji'i ngu' tsiya' ti, ñi'ya nu ntsu'u nde chalyuu xqui'ya yabe' nu ntsu'u ji'i ñati. Ca quichi bi' stu'ba ti caca loo ycuí' Ndyosi lo'o nu ñi'ya ña'a xlya' bi'; ndacua ntucua yaca xlya tlyu ji'i Ni, cha' cua'ni tlyu lcaa ñati nu ndyu'ni cña ji'i Ni ji'i ycuí' Ni nu ntucua ca ndacua. ⁴ Tyuloo tso'o ngu' ji'i ycuí' Ndyosi li', cha' ca bi' tyalaa lcaa ngu' nu nscua xtañi Ni nde tyacaa ngu'. ⁵ Nga'aa caca talya su ndi'í ngu' ca bi'; bi' cha' nga'aa cua'nijo'o xee cuichaa ji'i ngu', nga'aa nti' cha' cua'a ngu' xee nde ni'í. Ycuí' Ndyosi nu Xu'na na, bi' laca nu ta xee ji'i ngu', ni ná tye tyempo cha' stu'ba ti caca ngu' loo lo'o ycuí' Ni.

Yala ti tyaa Jesús chaca quiya'

⁶ Lo'o li' xa' nchcui' nu xcā ji'i ycuí' Ndyosi bi' lo'o na':

—Liñi tsa cha' nu nda na' lo'o nu'u juani, taca jlya tso'o ti' nu'u cha' bi'; na' ndacha' ji'i ñati cuentya ji'i ycuí' Ni lcaa ña'a cha' nu cua lijya cha' caca nde lo yuu chalyuu. Laca na' sca xcā ji'i Ni, bi' cha' cua nda ycuí' nu Xu'na na Xtyi'í ycuí' Ni jna'; la cui' jua'a cua nda Ni Xtyi'í ycuí' Ni ji'i lcaa ñati nu laca tu'ba ji'i Ni nde chalyuu.

⁷ —Yala ti tyaa na' chaca quiya' —nacui' Jesús.

Tso'o tsa caca tyiquee lcaa ñati nu taquiya' ji'i cha' nu cua nda Ni lo'o na', nu cua nscua na' lo quityi re; cha' bi' laca nu ndacha' ji'na ñi'ya caca chalyuu nde loo la.

⁸ Cua na'a na' cha' bi', cua ndyuna na' lcaa cha' nu nscua lo quityi re. Juan laca na'. Lo'o cua ndye na'a na' cha' bi', li' ndyaa stii na' lo yuu nde loo su ndu xcā nu ngulu'u cha' bi' 'na, cha' ngua ti' na' cua'ni tlyu na' ji'i xcā bi'. ⁹ Hora ti nchcui' yu lo'o na' li':

—Ná cua'ni nu'u jua'a. Lo'o na', tya'a ndyu'ni na cña ji'i ycuí' Ni laca na'; stu'ba ntsu'u cha' 'na lo'o jyo'o ñati tya'a ma nu ngua tu'ba ji'i ycuí' Ni nde chalyuu, jua'a tya'a na' lo'o cua ña'a ca ñati nu taquiya' ji'i cha' nu nscua lo quityi re. Sca ti ycuí' Ndyosi laca nu nga'a cha' cua'ni tlyu na ji'i.

¹⁰ Li' nchcui' xcā lo'o na' chaca quiya':

—Cua nchcui' Ni ñi'ya caca cha' nde loo la, bi' cha' ná xco'o nu'u quityi re; nga'a cha' cuna ñati chalyuu lcaa cha' bi', xqui'ya cha' cua ngulala ti caca lcaa cha' nu nscua lo quityi re. ¹¹ Nu lo'o bilya tye chalyuu tya cua'ni cuxi lcaa ñati nu nti' cua'ni cha' cuxi, lo'o jua'a nga'aa caja tyempo ji'i ngu' cha' xtyanu ngu' ji'i cha' cuxi bi' li'; lcaa nu ndu'ni suba' juani, nga'aa caja tyempo cha' xtyanu ngu' ji'i cha' cuxi bi' li'. Lcaa ñati nu tso'o ndu'ni juani, tya ntsu'u cha' cua'ni la ngu' cña tso'o ña'a cuayá' nu tye chalyuu; lcaa ngu' nu lubii ndi'í chalyuu, tya ntsu'u cha' cua'ni la ngu' cha' tso'o —nacui' xcā bi'.

¹² —Cua'a jyacā ma ji'i cha' nu chcuí' na' re —nacui' ycuí' Jesús li'—. Yala ti caā na' chaca quiya'. Lo'o caā na', li' tyi'u ti' na' cha' cua'ni na' lo'o lcaa ñati ñi'ya nu ngua'ni ngu' lo'o yaā ngu' chalyuu; tso'o tsa caca ji'i ngu' nu ngua'ni cha' tso'o, lo'o jua'a cha' ti'í caja ji'i ngu' nu ngua'ni cha' cuxi. ¹³ Ñi'ya nti' letra A nti' na', cha' na' ntucua su nguxana lcaa cha'; ñi'ya nti' letra Z, jua'a nti' na', cha' la cui' na' ntucua ca su tye lcaa cha'.

¹⁴ Tso'o tsa caca tyiquee ñati nu cua ngua lubii cresiya ji'i, cha' bi' ñati laca nu ntsu'u chacuayá' cacu si'yu yaca nu caja ji'na nde chalyuu cucui. Jua'a li' taca tyatí ngu' tolo'o ji'i quichi tlyu bi'. ¹⁵ To' lo'o nde liya' tyanu lcaa ñati nu chiya'a tsa ndu'ni, lo'o jua'a ñati

nu jlya tsa ti' ji'i cha' cucha'a, lo'o ñati nu ndu'ni suba' lo'o nu cuna'a, lo'o nu ndujuii ji'i ñati; la cui' jua'a lcaa ñati nu ndu'ni tlyu ji'i lcu'i jo'ó ti, lo'o ñati nu ndiya ti' ndu'ni ngu' cha' cui'ni, lcaa ñati bi' tyanu nde chu' lo'o ji'i quichi bi'. Ni sca ñati bi' ná ntsu'u chacuayá' tyati' ngu' ne' lo'o quichi bi'.

¹⁶ Xa' nchcui' Jesús li':

—Cua nda na' xca' na cha' caa ca su ndi'i taju ñati cu'ma macala laca su ntsu'u quichi tyi ma. Na' laca nu tya'a ñati ji'i jyo'o David, nu ñati tlyu nu cua yaa chalyuu nu ngua sa'ni. Ñi'ya laca xee nu nda cui' tlyu nu ntyucua nde cuxee, jua'a laca xee nu ta na' cha' tyu'u ne' cresiya ji'i ñati —nacui' Jesús.

¹⁷ —Tyaa ma ca nde —nacui' nu laca Xtyi'i ycu'i Ni.

La cui' jua'a laca cha' nu nda lcaa na nu ngusni na cha' ji'i ycu'i Ndyosi, tyucui ña'a taju ñati tya'a na nu ntsu'u cha' ji'na lo'o nu ñi'ya ña'a xlya' bi'. Lo'o li' la cui' jua'a nga'a cha' chcui' lcaa na nu ndyuna na cha' re:

—Tyaa cu'ma lo'o cua —ñacu'i na li'.

Lcaa ñati nu lyiji tsa cha' ji'i, tyaa ngu' cha' co'o ngu' hitya nu ta ycu'i Ndyosi ji'i ngu' xlya'be ti; caja chalyuu cucui nu ta ycu'i Ndyosi ji'i ngu' li', lcaa ñati nu nti' tsa cha' caja cha' bi' ji'i.

¹⁸⁻¹⁹ Tsa lo cua ti cha' nda ycu'i Ndyosi cha' scua na' lo quityi re, bi' cha' nga'aa scua ma xi xa' la cha' lo quityi re. Si tya scua la ngu' xi xa' la cha', li' ta Ni cha' ti' ji'i ngu' bi', la cui' ña'a cha' ti' nu nscua lo quityi re. La cui' jua'a, ná cuityi ma ni tsaca cha' nu nscua re; nu lo'o cuityi ngu' sca cha', li' xlyaa Ni chalyuu nu nga'a cha' caja ji'i ngu' bi'. Li' nga'aa caja chacuayá' cacu ngu' bi' si'yu nu ntsu'u lo yaca bi', nga'aa tyalaa ngu' bi' ca quichi tlyu nu lubii tsa ña'a, ñi'ya nu nchcui' quityi re. Jua'a nchcui' na' lo'o lcaa ñati nu ndyuna cha' nu nscua lo quityi re, la cui' cha' nu caca nde loo la laca bi'.

²⁰ Ycu'i Jesús nchcui' cha' li'ni tsa nscua lcaa cha' re:

—Cha'ni cha' bi'. Yala ti caa na' chaca quiya' —nacui' Ni.

Jua'a caca tu'ni. Caa nu'u lacua, La Jesús.

²¹ Ña'a ti cua'ni Jesús nu Xu'na na cha' tso'o lo'o lcaa cu'ma lacua. Tsa lo cua ti cha' chcui' na.